

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

**INSTITUTUL DE ISTORIE „N. IORGA”
ȘI INSTITUTUL DE STUDII SUD-EST EUROPENE**

Izvoare orientale privind istoria României

II

**CRONICI TURCEȘTI
PRIVIND ȚĂRILE ROMÂNE**

Extrase

VOL. II

Sec. XVII — începutul sec. XVIII

Volum întocmit de
MIHAIL GUBOGLU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

BUCUREȘTI

1974

**CRONICI TURCEȘTI
PRIVIND ȚĂRILE ROMÂNE**

Extrase

VOL. II

Sec. XVII — începutul sec. XVIII

ABREVIERI

- E. I.* = *Encyclopédie de l'Islam* ..., tome I — IV, Leiden-Paris, 1908—1934 + 5 fasc., 1937—1938.
- G.A.L.* — C. Brockelmann, *Geschichte der arabischen Literatur*, Weimar-Berlin, 1898—1902, 5 vol.
- G.O.D.* = Joseph von Hammer, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst*, Pest, 1936, 4 vol.
- G.O.W.* = Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* ..., Leipzig, 1927.
- I.A.* = *Islam Ansiklopedisi* ..., Istanbul, 1941—1972, 15 vol.
- O.M.* = Bursali Mehmed Tahir, *Osmanlı mü'ellifleri* ..., Istanbul, 1338 — 1343 (1919—1924), 3 vol. (Are și o ediție nouă).
- S.A.O.* = *Studia et Acta Orientalia*, Bucarest, 1958—1972, 8 vol.
- S.O.* = Mehmed Süreia, *Sigill-i 'Osmani* ..., Istanbul, 1308—1315 (1890 — 1897), 4 vol.
- T.O.E.M.* = „Tarih-i 'Osmani Engümeni Meğmuası”, Istanbul, 1910—1927.
- T.T.E.M.* = „Türk Tarih Engümeni Meğmuası” — „Revue Historique publiée par l'Institut d'Histoire Ottomane”, Istanbul — Constantinople (1910—1930).
- T.K.S.M.* = Topkapı Sarayı Müzesi, Istanbul.
- a.* = arab.
- pr.* = persan.
- tc.* = turc.
- H.* = Hegira.
- Evl.* = evail — prima decadă.
- Evt.* = evasit — a doua decadă (mijloc).
- Evr.* = evahır — a treia decadă (sfârșit).

INTRODUCERE *

Reluind unele probleme ale istoriografiei otomane din veacul al XVII-lea și începutul celui următor, reamintim că vechea activitate cronicărească¹, în proză și în versuri, redată de obicei într-o turcească greoaie și stingace, adesea fără o legătură cauzală în succesiunea evenimentelor istorice, a fost destul de săracă pînă la domnia sultanului Mehmed al II-lea (1451—1481) și chiar a urmașului său Baiazid al II-lea (1481—1512)². În timp ce istoriografia otomană abia se năștea, cea bizantină era la apogeul dezvoltării sale³. Spre deosebire de vechile cronicile turcești din sec. al XV-lea, cele bizantine, ale lui Laonic Chalcocondil⁴, M. Ducas⁵, Critobul de Imbros⁶ și Georgios Sphrantzes⁷, se prezintă ca niște creații artistice de o reală valoare, avînd la bază tradiția unei vechi școli istorice. Din acest punct de vedere, cronicile bizantine constituie un izvor important nu numai pentru trecutul statului turco-selgiucid înainte de 1300, ci și pentru istoria Imperiului otoman în primele două veacuri ale dezvoltării sale⁸.

* Vezi și *Introducerea* la vol. I a *Cronicilor turcești* ..., București, 1966, p. 7—13, față de care aducem în unele probleme completări, precizări și rectificări.

¹ Despre această activitate, vezi F. Babinger, *Originea și fazele dezvoltării istoriografiei otomane*, în „Revista Fundațiilor”, 4 aprilie 1938, 16 p. (extras); Mihail Guboglu, *L'histoire ottomane des XVe — XVIIIe siècles. Bref aperçu*, în „Revue des études sud-est européennes”, III, 1965, 1—2, p. 81—92; Şehabettin Tekindağ, *Osmanlı tarih yazıcılığı* (Istoriografia otomană), în „Belleten”, XXV, 140 (Ankara, 1971), p. 655—663.

² Au fost desigur și cîteva excepții, ca Tursun Beg (cf. *Cronici turcești* ..., I, p. 65—82), M. Neşri (*ibidem*, p. 107—134) și Idris Bitlisi (*ibidem*, p. 149—179). Din acesta din urmă în volumul citat lipsește partea originală, de după 1444. În același timp, precizăm că traducerea s-a făcut după o versiune turcă din 1733 (1146 H.) și nu după manuscrisul original, persan (Istanbul, Bibl. T.K.S.M., fond Hazine, nr. 1655, 668 f.), microfilmata mai tîrziu pentru Arh. stat. Buc.

³ Cf. Akdes Nimet Kurat, *Bizansın son ve Osmanlıların ilk tarihçileri* (Ultimii istoriografi bizantini și primii cronicari turci), în „Türkiyat Mecmuası”, 3, 1926—1933, Istanbul, Devlet Matbaası, 1933.

⁴ Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice. Creșterea puterii turcești. Căderea împărăției bizantine*. În românește de Vasile Grecu, București, Edit. Acad., 1958, VIII + 355 p. („Scriptores Byzantini”, II).

⁵ Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341—1462)*. Ediție critică de Vasile Grecu, București, Edit. Acad., 1958, 503 p. + facs. („Scriptores Byzantini”, I).

⁶ Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomet al II-lea. Anii 1451—1467*. Ediție de Vasile Grecu, București, Edit. Acad., 1963, 380 p. („Scriptores Byzantini”, IV). Cf. și versiunile turcești: în caractere arabe: Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Han Sani*, supliment la T.O.E.M., Istanbul, fasc. 1—13, 1326 H. (1910), 1328 H. (1912), 1328—1330 H. (1912—1914); în caractere latine: Muzaffer Gokman, *Istanbul felhi* (Cucerirea Constantinopolului) *Kritovulos*, Istanbul, Akşam Kitap Kulubu, 1967, XIV—252/255 (vezi recenziile noastre în „Revista de referate și recenzii. Istorie-archeologie”, VIII, 1971, 5, p. 680—694).

⁷ Georgios Sphrantzes, *Memorii (1401—1477)*. *Cronica 1258—1481*. Ediție critică de Vasile Grecu, București, Edit. Acad., 1966, XVII + 618 p. („Scriptores Byzantini”, V).

⁸ Începînd din a doua jumătate a secolului al VI-lea, sub împăratul Iustin al II-lea, cronicile bizantine vorbesc despre hanatul turc din Asia Centrală. Solia lui Zemarchos, din 568 e.n., este cunoscută.

Dacă pînă la începutul veacului al XVI-lea izvoarele istorice otomane sînt ca număr abia satisfăcătoare, abundența cronicarilor și istoriografilor din epoca ulterioară ne încurcă. Odată cu Soliman I (1520—1566), zis în istoriografia otomană „Legislatorul” (*Kanunî*)⁹, activitatea cronicărească a luat o mare dezvoltare, în frunte cu Gelalzade Mustafa¹⁰, Ferdi¹¹, Nasuh Matrakei¹² și alții. Spre sfîrșitul veacului al XVI-lea, apar figuri și mai proeminente, ca Sadeddin Hogeia efendi¹³, Mustafa Ali¹⁴ și Mustafa Selaniki (m. 1599)¹⁵, cel mai bun statistician al imperiului. În același timp, începe să se observe tendința spre reflecții istorico-filozofice, ca la bosniacul Hasan al-Kiafi Akhisari¹⁶ și la Veysi¹⁷ din Skoplje. Aceste începuturi au dus, spre mijlocul veacului al XVII-lea, la diverse opere didactice și la tratate politice relative la cauzele măreției și decăderii puterii turcești. Tratatul cel mai cunoscut (*Risale*) aparține lui Koci bei (m. 1650), din Korița (Macedonia), numit „Montesquieu al osmanilor”¹⁸.

O fază caracteristică a istoriografiei otomane de la finele secolului al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea o constituie apariția poezilor de curte (*şahnameci*), ale căror opere, cu toată latura lor artistică și valoare pentru miniaturistică, nu au o importanță deosebită pentru cercetările istorice. Din această pleiadă merită să fie reținută figura lui Talikzade Mehmed (m. 1599/1008 H.), care, în cronica sa rimată *Şahname-i al-i 'Osman* (Cartea împăraților otomani)¹⁹, descrie expediția turcilor, din 1595 (1003 H.), împotriva Țării Românești, avînd unele știri și pentru domnia lui Ștefan Răzvan (*Rîdvan*) din Moldova, dar se ocupă mai mult cu cucerirea Agriei de către sultanul Mehmed al III-lea (1597). O altă

⁹ Cf. Prof. Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Sultan Süleyman*, Istanbul, 1967, 57 p. (extras din *İslâm Ansiklopedisi*).

¹⁰ Traducerea fragmentelor inserate în vol. I al *Cronicilor turcești*... (p. 259—278) s-a făcut după ediția defectuoasă a lui S. Tokdemir (1937), deoarece manuscrisul original păstrat la Bibl. T.K.S.M., fd. Emanet Hazinesi, 1427, 427 f., a putut fi microfilmă pentru Arh. stat. Buc. abia ulterior.

¹¹ Pseudonimul lui Mustafa (m. 1555), fiul lui Soliman Magnificul; este autorul cronicii *Suleimanname*, biografia tatălui său (ms. la Bibl. Naț. Viena, Hist. Osm. 42 A). Despre Ferdi, cf. F. Babinger, G.O.W., p. 83 și Hüseyin Yurdayin, *Ferdî'nın Süleymannamesinin yeni bir nüshası* (O nouă copie a cronicii *Suleimanname* a lui Ferdi), în „Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi”, 8, 1—2, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1950.

¹² *Vezi Cronici turcești*..., I, p. 219—232.

¹³ *Ibidem*, p. 297—332.

¹⁴ *Ibidem*, p. 332—356.

¹⁵ *Ibidem*, p. 358—398. Între timp a apărut o nouă ediție a cronicii *Tarih-i Selaniki* (Breslau, 1970), dar tot incompletă (pînă în 1592).

¹⁶ Despre Akhisari, vezi G.O.W., p. 144. Opera sa, intitulată *Usul al-hikam fi Nizam al-alam* (Bazele guvernării și rînduiala lumii), a fost editată la Istanbul în 1861 (1278 H.), 1868 (1285 H.) și 1870 (1287 H.), (40 p.). Are și o traducere franceză: *Principes de sages, touchant l'art de gouverner*, par H. Garcin de Tassy, în „Journal Asiatique”, IV (Paris, 1824). Un manuscris se găsește în Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei R.S.R., fd. T. Cipariu, Ms. or. 258, 79 p., din 1597 (1005 H.).

¹⁷ *Vezi G.O.W.*, p. 152—153.

¹⁸ Despre Koci bei vezi G.O.W., p. 184—185 (*Qoci Beg*) și I. A., fasc. 64 (1955), p. 832—835; un manuscris frumos din *Risale-i Koci bei* se găsește în colecția de manuscrise orientale a Bibliotecii Academiei (cf. Mihail Guboglu, *Manuscrisele orientale din Biblioteca Academiei*, în „Studii și cercetări de documentare și bibliografie”, 1967, 2—3, p. 283 + facs. (fig. 3 și 4).

¹⁹ Bibl. Turk ve İslâm Eserleri Muzesi, Istanbul, ms. turc. nr. 1963, 120 f. cu miniaturi splendide; despre autor și opera sa, cf. G.O.W., p. 167—168 („... und des walachischen Kriegszuges“ — 1003 H./1595); vezi și Arh. stat. Buc., mf., rola 25, cadre 415—542.

excepție o constituie opera lui Seid Lokman (1601/1010 H.)²⁰, îndeosebi partea numită *Oguzname* sau *Selciukname*, devenită mai accesibilă prin traducerea turcologului J. J. v. Lagus²¹, în care este vorba de colonizarea Dobrogei cu tătari și turci din Anatolia, de-ai lui Sarı Saltuk Dede (*Baba*).

Dacă în primul volum din această colecție am renunțat ușor la opera lui Seid Lokman, trebuie să regretăm că nu am putut insera cronica selgiucidă *Tarih-i al-i Selçuk*, scrisă pe la 1424 de İazîgîzade Ali (1421—1451)²², care conține fragmente interesante pentru prima colonizare a Dobrogei cu turci selgiucizi de-ai lui İzzeddin Kaykaus (>*gagaus*), pe la 1263—1264 (662 H.), și alte știri privind Moldova și Țara Românească.

În ceea ce privește adunarea și valorificarea materialelor arhivistice, un urmaș demn al lui Ruksanzade Ahmed Feridun (m. 1583/991 H.) în a doua jumătate a secolului al XVII-lea este Sarı Abdullah (m. 1661/1071 H.)²³. Acesta, în calitatea sa de reis efendi, a adunat o prețioasă colecție de 150 de firmane și alte hrisoave împărătești, vizirale, în limbile turcă, persană și arabă, pe care a intitulat-o *Düstur-ül-inşa*²⁴, unele firmane fiind privitoare la țările române.

Pe baza tradiției acumulate și a unei evoluții rapide, istoriografia otomană din veacul al XVII-lea, îndeosebi din a doua jumătate, și cea de la începutul secolului următor a înregistrat un număr surprinzător de mare de cronicari sau istoriografi turci, de o valoare inegală²⁵. Mulți dintre ei nu prezintă o importanță deosebită pentru cercetările istorice. Din mulțimea lor, ies însă în relief o serie de figuri excepționale, care fac cîinste istoriografiei otomane din această perioadă. Spațiul nu ne-a permis să încadrăm în acest volum decît un număr de opt cronicari sau istoriografi mai reprezentativi.

La loc de frunte — primul cu care începem volumul de față — este Kiatip Celebi (1609—1657), cunoscut sub denumirea de Hagi Kalfa (tc. *Khalife*). El a fost cel mai mare „polihistor” al turcilor osmanlii, avînd 23 de lucrări, unele de o mare importanță pentru cercetările istorice, lingvistice, bibliografice, etnografice și geografice sud-est europene. Într-o măsură mai mare decît contemporanul său Ibrahim Pecevi sau Peceli (1574—1650)²⁶, Kiatip Celebi a folosit în mod critic izvoare turcești (materiale arhivistice) și europene pentru fundamentarea științifică a operelor sale. În acest scop învățase latina medievală, greaca și franceza, lucru foarte rar printre turcii de atunci. În bogata sa operă a reușit să asimileze și să sintetizeze cunoștințele istorico-geografice aparținînd celor două mari culturi de atunci: musulmană (turcă-arabă-persană) și greco-latină. În 1957, cu ocazia comemorării la Istanbul a 300 de ani de la moartea lui Kiatip Celebi, secolul al XVII-lea a fost numit „veacul lui

²⁰ Despre Seid Lokman și opera sa, cf. G.O.W., p. 164—167.

²¹ *Seid Locman ex libro Turcuo qui Oghuzname inscribitur excerpta* (Helsingfors — 1854), cu text în latina medievală și turcă, la Bibl. Naț. Viena, nr. 1001, f. 109—117 r. (Hist. Osm. 17 B); cf. și articolul Sarı Saltık Dede, în E.I., IV (1934), p. 177—178 (Franz Babinger).

²² Ms. turc., Istanbul, Bibl. T.K.S.M., fd. Revan, nr. 1390 (288 f.), nr. 1391 (455 f.) și 1392 (304 f.) (apud F. E. Karatay, *Topkapı Sarayı Kutuphanesi Farsça Yazmaları Kataloğu* ..., I, Istanbul, 1961, p. 201—202); Arh. stat. Buc., mf. rola 31.

²³ Despre acest istoriograf, cf. G.O.W., p. 206—207.

²⁴ Ms. la Bibl. Naț. Viena, nr. 316 (cf. Flugel, *Katalog*, I, p. 286).

²⁵ În G.O.W., p. 132—209, sint citați pentru această perioadă 125 de cronicari cunoscuți lui F. Babinger, dar în ultimele decenii numărul celor cunoscuți s-a ridicat la 150.

²⁶ Despre I. Pecevi, cf. *Cronici turcești* ..., I, p. 469—525.

Hagi Kalfa". În cinstea acestui eveniment s-a publicat și un volum consacrat vieții, personalității și operelor lui Kiatip Celebi²⁷, de care am ținut seama. Unul dintre inițiatorii acestei acțiuni culturale, colaborator și la volum, a fost profesorul Tayyib Gökbulgin²⁸ de la Universitatea din Istanbul. În anii din urmă, un alt colaborator, Orhan Şaik Gokyay²⁹, a publicat o serie de bucăți alese, adică o *antologie* sau *crestomație*, din operele lui Kiatip Celebi, în frunte cu cele istorice. Dintre fragmentele incluse, semnalăm pe cele privind *asedierea și cucerirea cetății Agria* (1596)³⁰, *asedierea cetății Hotin*³¹, *răscoala lui Abaza paşa*³², care a avut relații strinse cu domnii noștri pe cînd era sangeacbei de Silistra, și îndeosebi dramatica bătălie navală și înfrîngerea cazacilor (1626) de către amiralul otoman Regep paşa pe Marea Neagră și la gurile Dunării, lîngă localitatea Karaharman (azi comuna Vadu, Dobrogea)³³. Valoarea științifică a lui Kiatip Celebi, îndeosebi contribuția sa la cartografia și geografia istorică, cu care turcii pătrund în știința europeană, a fost cercetată mai îndeaproape de învățatul turec A. Adnan Adivar³⁴, autorul unor studii prețioase.

Cinci dintre operele istorice și geografice ale lui Kiatip Celebi care interesează direct și trecutul țărilor române sînt puse în fruntea acestui volum. În primul rînd este vorba de *Cronica* sau *Istoria sinoptică* (*Fezleke-i tarih*), în două volume, în care se tratează cronologic, pe ani, evenimentele Imperiului otoman între anii 1591 și 1654 (1000—1064 H.). Este un izvor de bază pentru lupta țărilor române, sub conducerea lui Mihai Viteazul, împotriva dominației otomane. Același interes prezintă și alte fragmente: pentru domnia Movileștilor în Moldova, răzvrătirea (1620) lui Gaspar Grațiani, voievodul Moldovei, împotriva turcilor, relațiile încordate dintre Matei Basarab și Vasile Lupu, precum și pentru evenimentele din Transilvania, din prima jumătate a secolului al XVII-lea, a căror descriere este axată mai mult pe politica filootomană a lui Ștefan Bocskay (1604—1606 dec.), Sigismund Rákóczy (1606—1608) și Gabriel Bethlen (1613—1629). În același timp, se insistă asupra politicii hazardate a principelui Gabriel Báthori (1608—1613), numit în cronicile turcești *Deli Kırıl*, adică „principele cel nebun”³⁵, care de fapt reluase într-o altă formă ideea lui Mihai

²⁷ Kâtip Çelebi, *Hayatı ve eserleri hakkında incelemeler*, Ankara, T. T. K. Basımevi, 1957, 225 p.

²⁸ Prof. Tayyib Gökbulgin, *Kâtip Çelebinin kronolojik eseri: Takvîmmutlevarih*, loc.cit., p. 101—120.

²⁹ *Kâtip Çelebi'den seçmeler*. Hazırlayan Orhan Şaik Gokyay. Devlet kitapları, İstanbul, 1968, II + 580 p.

³⁰ *Eğri Muhasarası*, op. cit., p. 48—49.

³¹ *Tenbih ... Holin muhasarasında, İkinci sultan Osman faciası*, op. cit., p. 60—66.

³² *Abaza paşa isyanı*, op. cit., p. 72—73.

³³ *Karaharman Cenginde Kazakların bozguna uğradıkları sefer*, op. cit., p. 105—106.

³⁴ Adivar (dr. Abdulhak Adnan : 1882 — 1955), *Osmanlı Türklerinde ilim* (Știința la turcii osmanli), İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970, 220 p. Unul din capitolele (V) acestei opere merituoase este intitulat : *XVII — XVIII. Yüzyllar ve Kâtip Çelebi* (Secolele XVII — XVIII și Kiatip Celebi) (p. 110—141).

³⁵ Despre evenimentele din Transilvania de pe la începutul veacului al XVII-lea, cf. Tayyib Gökbulgin, *XVII. asır başlarında Erdel hadiseleri ve Bethlen Gabor'ın Beyliğe intihabi* (Evenimentele din Transilvania la începutul secolului al XVII-lea și alegerea lui Gabriel Bethlen), în „Tarih dergisi”, I, İstanbul, 1949, p. 1—28 ; Mihail Guboglu, *Şapte documente turcești din arhivele Braşovului privind relațiile Transilvaniei cu Poarta otomană la începutul secolului al XVII-lea*, în „Revista arhivelor”, VIII, 1965, 1, p. 212—253 + facs., etc.

Viteazul *de unire a celor trei țări române*. Nu se pot trece cu vederea nici informațiile cu privire la domnia lui Gheorghe Rákóczy I (1630—1648) și a fiului său Gheorghe Rákóczy al II-lea (1648—1660), care duc o politică de independență față de Poarta otomană. Toate aceste fragmente din cronică prezintă un interes deosebit pentru istoria relațiilor româno-turce, fiind scrise de un contemporan și martor ocular al multor evenimente. Cel care vrea să studieze istoria medievală a României din ultimul deceniu al veacului al XVI-lea și pînă la începutul celei de-a doua jumătăți a veacului următor nu poate trece cu vederea *Istoria sinoptică* a lui Kiatip Celebi.

A doua operă istorică a acestui istoriograf inserată în acest volum este *Cronologia universală* sau *Calendarul istoriilor* (*Takvim et-tevarih*), o istorie cronologică generală, cuprinzînd știri răslețe și pentru țările române. În această lucrare se prezintă simultan un număr de evenimente istorice din Asia, Europa și Africa. Este de reținut faptul că istoria țărilor române este introdusă într-o cronologie universală, scrisă de un mare învățat turec.

A treia operă a lui Kiatip Celebi, avînd unele fragmente care ne interesează direct, este marea sa *Cosmografie universală* (*Cihannüma*), din care un manuscris important, poate chiar originalul, se păstrează în colecția de manuscrise orientale a Bibliotecii Academiei (inv. nr. 265, pe care l-am mai semnalat în altă parte³⁶). Numai cîteva fragmente din această operă sînt consacrate țărilor române, și anume acelor părți care au fost sub administrația directă a turcilor: Dobrogea, Brăila (*Ibrail*), Giurgiu și orașele sau cetățile bănațene, în frunte cu Timișoara, Ineu și Lipova. Este de reținut că în colecția de manuscrise a Bibliotecii Topkapi Sarayı din Istanbul se găsește un fragment din această operă care privește numai Rumelia³⁷, adică Peninsula Balcanică, avînd și o interesantă hartă a Dobrogei (fig. 5). Acest manuscris, avînd în plus față de *Gihannüma* o serie de știri din domeniul geografiei istorice, completează extrasele din această operă.

De fapt literatura geografică otomană, care prezintă interes și pentru țările române, nu se reduce la *Gihannüma* a lui Kiatip Celebi și la *Cartea călătoriilor* (*Seyahatname*) a lui Evliya Celebi. Înainte și mai ales după veacul al XVII-lea există o bogată literatură din domeniul geografiei istorice³⁸. Este îndeajuns să amintim descrierea Țării Româ-

³⁶ Cf. Mihail Guboglu, *Manuscrisele orientale din Biblioteca Academiei, loc. cit.*, p. 284. Prima ediție turcă a acestei opere, datorată clujeanului Ibrahim Muteferrika, datează din 1732 — 1733: *Katip Celebi Mustafa bin Abdullah, Cihannüma*, Istanbul, 1145 (1732), 698 p.

³⁷ *Cihannüma'nin Rumeliye aid kısmı*, ms. turc., Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Revan, nr. 1651, 67 f. (19 × 29 cm.), cu 18 hărți (cf. F.E. Karatay, *Katalogu...*, I, p. 452, nr. 1362), Arh. stat. Buc., rola 27, c. 762—828. După manuscrisul păstrat la Biblioteca Națională din Viena, J. v. Hammer a publicat o traducere germană: *Rumeli und Bosna, geographisch beschrieben von Mustafa ben Abdulla Hadschi Chalfa*, Wien, 1812.

³⁸ Franz Taeschner, *Die geographische Literatur der Osmanen*, în „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft”, Neue Folge, Bd. 2(77), Leipzig, 1923, p. 32, 64—70; idem, *Osmanlılarda Coğrafya* (Geografia la otomani), trad. turcă de Cemal Koprulu, în „Türkiyat Mecmuası”, II, Istanbul, 1928, p. 309 și urm.; Cengiz Orhonlu, *XVIII. Yüz yılda Osmanlılarda coğrafya ve Bartinli Ibrahim Hamdi'nin Atlası* (Geografia la osmanli în secolul al XVIII-lea și atlasul lui Ibrahim Hamdi), în „Tarih dergisi”, XIV, 19, Istanbul, 1964, p. 115—140; Cevdet Turkey, *Osmanlı Türklerinde Coğrafya* (Geografia la turcii otomani), Istanbul, 1959, II+52 p.

nești și a Moldovei înainte de 1740 de un anonim ³⁹. Un interes și mai mare prezintă descrierea Țării Românești, pe la 1759—1760, de cretanul Ahmed Resmi ⁴⁰, nu numai sub raport geografic, ci și economic, statistic, instituțional, istoric etc.

O operă mai mică a lui Kiatip Celebi este *Irşadi'ül Hayara ıla tarihi'l-Yunan ve'n Nasara* (Căile norocoase din istoria grecilor și creștinilor) ⁴¹. Este de reținut un mic fragment despre campania sultanului Soliman I în Moldova (1538/945 H.) și ultimele pagini cuprinzând o descriere succintă a țărilor române. Aceste fragmente mici încheie extra-sele din operele marelui cărturar otoman prezentate în volumul de față.

În fine, marele său *Lexicon bibliographicum et encyclopedicum* (*Keşf al-zunun'an asami' l-kutub wa' l-funun*) ⁴² are o valoare universală. Aici Kiatip Celebi, în articolul său despre *Cronicile dinastiei osmane* (*Tevarih-i al-i Osman*), semnalează, printre altele, și o *Cronică a expediției la Hotin* (*Tarih Sefer-i Hotin*) de pe timpul sultanului Osman al II-lea (1621/1030 H.), pe care o atribuie lui Mehmed Kilari. Până acum nu se cunoaște nici un manuscris al acestei opere.

Se poate spune că Kiatip Celebi este primul învățat turec de renume mondial. Trăind la răspîntia culturilor orientale și occidentale, Kiatip Celebi a reușit să dea în vasta sa operă o sinteză originală a marilor curente care se întîlneau la intersecția celor două lumi din Asia și Europa, în capitala Imperiului otoman. Din acest punct de vedere, se poate spune că Kiatip Celebi a fost un predecesor al marelui învățat și domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir (1673—1723).

O cronică succintă, dar pentru o perioadă istorică mult mai întinsă a scris Mehmed Solakzade (m. 1658), contemporanul lui Kiatip Celebi. Cunoscută mai mult sub numele de *Solakzade tarihi*, cuprinde descrierea evenimentelor din Imperiul otoman începînd cu secolul al XIII-lea pînă pe la 1657. Faptul că această cronică, inserată în volumul de față, a fost editată în Turcia de trei ori ⁴³, arată că datorită clarității expunerii ea a fost apreciată mai mult decît alte cronici mai importante, dar redată într-o formă greoaie. Privită în ansamblu, lucrarea oferă un material

³⁹ Tradusă și publicată pentru prima oară de C.M. Ottokar Freitherr v. Schlechta-Wssehrd., *Walachei, Moldau, Bessarabien, die Krim, Taman und Asow*, în „Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien”, Wien, 1862, p. 550—593; vezi și Mihail Guboglu, *Tureşkiî istocinîki 1740 g.o Valahii, Moldavii i Ukraine* (rez. : *Une source historique turque de 1740 concernant la Valachie, la Moldavie et l'Ukraine*), în *Vostocinîe istocinîki po istorii narodov iugo-vostocinîi i Ńentral'noi Evropî — Fontes orientales ad historiam populorum ...*, Moscova, Izd. „Nauka”, 1964, p. 131 — 161.

⁴⁰ Diplomat, om politic și istoriograf otoman (1700 — 1783); vezi G.O.W., p. 309—312. Opera *Risale-i Eflakeyn*, cuprinzînd o descriere a celor „Două Valahii”, nu este menționată de F. Babinger. Un manuscris se păstrează în Bibl. „V. A. Urechia” din Galați (nr. II 60/105 cr), altul (copie) în Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Hazine, nr. 445 (58 f.) (vezi F. E. Karatay, *Katalogu ...*, I, p. 459); vezi și Arh. stat. Buc., mf. rola 6, cadre 511—567 (Turcia, 1966).

⁴¹ Probabil necunoscută lui F. Babinger, căci în G.O.W. nu este semnalată. Un manuscris în Bibl. Koyunoğlu İzzet din Konya, mf. la Bibl. Naț. Ankara (cf. Orhan Şaik Gokyay, *op. cit.*, p. 16, nr. 8).

⁴² Editat de G. Flügel, Leipzig, 1835—1858 (un exemplar în colecția T. Cipariu, Filiala din Cluj a Academiei R.S.R. și altul în Bibl. Inst. de istorie „N. Iorga”, București); există și alte ediții, dintre care una turcă, în două volume (Istanbul, 1941—1943).

⁴³ Dar nu după cele mai bune manuscrise. Un manuscris, necunoscut probabil lui F. Babinger, se păstrează în Biblioteca Muzeului Topkapı Saray din Istanbul, fd. Bagdad, nr. 199 (382 f.); vezi Arh. stat. Buc., mf. rola 26, cadre 1—385 (Turcia, 1968).

bogat pentru istoria relațiilor româno-turce, începînd din a doua jumătate a veacului al XIV-lea pînă dincolo de mijlocul secolului al XVII-lea. Unele afirmații pentru epoci mai vechi, ca participarea Țării Românești în lupta de la Cirmen, de pe Mărița (1371), trebuie privite cu mari rezerve, fiind interpolări ulterioare. Cronicile veacului al XV-lea, deși mult mai apropiate de aceste evenimente, nu au astfel de știri. Pînă la sfîrșitul veacului al XVI-lea, opera lui Solakzade este mai mult o sinteză, dacă nu chiar o compilație, pe baza cronicilor lui M. Neşri, Idris Bitlisi, Sadeddin, Hasan Beyzade ș.a., pe care le citează destul de des, arătînd uneori și diferențele dintre ele. Mult mai originală este partea privind secolul al XVII-lea, cînd trăiește Solakzade.

În istoriografia otomană din veacul al XVII-lea s-a încetățenit tot mai mult obiceiul consemnării evenimentelor contemporane sau foarte apropiate de viața autorului (30—40 de ani), pe care cronicarul respectiv le putea cunoaște mai bine. În această serie se încadrează și *Cronica* lui Hasan Vegihi (*Tarih-i Vecihi*), inclusă în acest volum. Autorul, un tătar din Bağce-Saray, capitala hanatului din Crimeea, descrie istoria Imperiului otoman între anii 1637 și 1660 (1047—1070 H.). Este o cronică interesantă, în care se tratează amănunțit marile evenimente istorice dintr-o perioadă scurtă, făcînd legătura între sfîrșitul cronicilor lui Kiatip Celebi și Naima și începutul cronicilor lui Silahdar Fındıklı Mehmed aga și Mehmed Raşid. Din acest punct de vedere, *Cronica* lui Vegihi umple un gol în istoriografia otomană. Fragmentele care privesc istoria țărilor române sînt destul de întinse și conțin o serie de știri noi. În general, se referă la relațiile dintre Matei Basarab și Vasile Lupu, la expediția lui Gheorghe Rákóczy al II-lea pentru ocuparea tronului polon (1657), mazi-lirea și înlocuirea domnilor din Țara Românească și din Moldova — Constatin Șerban și Gheorghe Ștefan — din cauza sprijinului acordat principelui Transilvaniei (1657—1658); cucerirea cetății Ineu de către marele vizir Köprülü Mehmed pașa (1658); expediția turcilor în Moldova pentru intronarea lui Ștefăniță Lupu și alungarea lui Constantin Șerban Cîrnul (*Burunsuz*), instalat la Iași cu sprijinul lui Gheorghe Rákóczy al II-lea (1659); se redă destul de amănunțit răzvrătirea lui Radu al III-lea Mihnea din Țara Românească și înăbușirea acesteia de către forțele expediționare turco-tătare (1659—1660); în fine, expediția turcilor și tătarilor în Transilvania, încheiată cu asediarea dramatică și ocuparea cetății Oradea (1660). Toate aceste evenimente sînt descrise într-o formă mai pompoasă, cu unele naivități și multe exagerări, și de vestitul călător turc Evliya Celebi (1612—1682/83)⁴⁴. *Cronica* lui H. Vegihi este însă mult mai temeinică și mai sobră. În ediția noastră am ținut seama și de traducerea fragmentară a lui N. Iorga (1899)⁴⁵, făcută după versiunea italiană a dragomanului venețian Giacomo Tarsia (1679), tălmăciul ambasadorului Morosini de pe lingă Sublima Poartă.

⁴⁴ Andrei Antalfy, *Călătoria lui Evliya Celebi prin Moldova în 1659*, în „Buletinul Comisiei istorice a României”, XII (București, 1932), p. 5—56; Gh. Zerva, *Călătoria lui Evliya Celebi efendi în Țara Românească*, *ibidem*, XVI (București, 1937—1938), p. 247—281; cf. și articolele noastre în: „Studia et acta orientalia”, IV (1962), p. 153—196; V—VI (1967), p. 3—47; VII (1968), p. 35—75; „Apulum”, V (1964), p. 347—374; „Studii de istorie a Banatului”, II (Timișoara, 1970), p. 23—60; etc.

⁴⁵ În *Manuscripte din bibliotecile străine relative la istoria românilor*, București, 1899, p. 53—62.

În această serie de cronici mai mici, tratind o perioadă scurtă sau numai un anumit aspect, se încadrează și opera istorică intitulată *Cronica pajului (Tarih-i gılmani)* a lui Mehmed Halifa, care repetă într-o altă formă, completează și continuă cronica lui H. Vegihi, tratind perioada dintre 1632 (1042 H.) și 1665 (1075 H.). Printre evenimentele descrise amintim, de pildă, răscoala lui Gheorghe Rákóczy I, expediția nereușită a lui Kenan pașa din Buda și înfrângerea lui Hüseini pașa în Transilvania (1635—1636). În descrierea altor evenimente istorice care ne privesc, deși este mult mai succint decit H. Vegihi, conține amănunte în plus. Unele știri, de pildă cu privire la cucerirea Oradiei, completează pe cele ale lui H. Vegihi. Ultimele fragmente privitoare la țările române privesc participarea domnilor Țării Românești și Moldovei, cu o oaste de 30 000 de călăreți și pedestrași, înarmați cu puști, arcuri și săbii, la asediarea cetății Uivar, în august 1664 (muharrem 1075 H.).

În cursul celei de-a doua jumătăți a veacului al XVII-lea și la începutul celui următor, în istoriografia otomană se observă tot mai mult tendința spre istoria universală, depășindu-se sfera popoarelor islamice. Printre lucrările de acest gen pe care le-am inserat în volumul de față amintim, în primul rind, opera istorică a lui Ahmed Muneğğimbași (m. 1702), *Sahâif ül-ahbar* (Pagini informative). Am dat traduceri, în extrase, din cele trei volume, dar în special din vol. III, care se ocupă de tătari și osmani, de la începuturile lor istorice și pînă la cucerirea cetății Camenița de către turci (1672/1083 H.). Se știe că această dată a fost considerată și de Dimitrie Cantemir ca ultima mare cucerire a turcilor, după care începe „descreșterea puterii otomane”⁴⁶. Expunerea este cît se poate de clară și autorul redă relațiile româno-turce începînd din a doua jumătate a veacului al XIV-lea pînă în cel de-al treilea sfert al secolului al XVII-lea. Muneğğimbași, dealtfel ca și Solakzade, are considerații interesante cu privire la politica înțeleaptă a lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, socotit drept „om chibzuit și cu minte”.

O altă figură excepțională a istoriografiei otomane din a doua jumătate a secolului al XVII-lea este, desigur, Hüseini Hezarfenn (m. 1691/1103 H.)⁴⁷, originar din insula Kos (tc. *Istanköy*), autorul unei istorii universale: *Tenkih-i tevarih-i muluk*. Spre deosebire de Muneğğimbași și de alți cronicari, H. Hezarfenn se ocupă în opera sa și de Grecia antică, Roma și Bizanț. În ce privește istoria Imperiului otoman, merge pînă la cucerirea Cameniței (1672). Pentru istoria țărilor noastre, nu conține știri noi⁴⁸, dar se bucură de aprecierea elogioasă a lui Dimitrie Cantemir⁴⁹, care îl folosește ca izvor istoric.

După cum pe la finele secolului al XVI-lea, poezii de curte, ziși şahnamegi, au imprimat istoriografiei otomane un caracter specific, tot așa, de pe la mijlocul jumătății a doua a veacului al XVII-lea, această istoriografie este reprezentată de istorici oficiali — „aulici” —, așa-ziși

⁴⁶ *Istoria Imperiului otoman. Creșterea și scăderea lui* .. de Demetrius Cantemir, trad. de dr. Iosif Hodoș, București, 1876—1878, 2 părți (Acad. Rom).

⁴⁷ Despre viața și opera sa, cf. F. Babinger, *G.O.W.*, p. 228—229.

⁴⁸ Cele două manuscrise pe care le-am parcurs, unul la Institutul de studii orientale din Leningrad (B. 719 Tyr.) și altul la Istanbul (Bibl. T.K.S.M., fd. Revan, nr. 1180, 220 f.), ne-au lăsat această impresie.

⁴⁹ Cf. *Istoria Imperiului otoman* . . . , I, p. 13, 62 și 297 : „un istoriograf ture foarte drept și cinstit . . .”.

analști ai imperiului, cunoscuți sub denumirea de *vak'anüvis*⁵⁰, termen folosit și de Ienăchiță Văcărescu. În stadiul actual al cercetărilor istorice se consideră că primul care a ocupat postul instituției *Vak'anüvis* a fost Abdurrahman Abdi pașa (m. 1692/1104 H.)⁵¹, autorul unei cronici care tratează istoria Imperiului otoman sub sultanul Mehmed al IV-lea (1648—1685) și conține unele fragmente și știri răzlețe privitoare la țările române. Mai târziu, istoriograful Silahdar Fındıklı Mehmed aga mărturisește că îndată după întronarea sultanului Mustafa al II-lea (6 febr. 1695) a primit însărcinarea de a scrie o cronică amănunțită, numită *Nusretname* (Cartea victoriilor)⁵², asupra căreia vom reveni. Odată cu începutul secolului al XVIII-lea, Mustafa Naima (m. 1716) și urmașul său Mehmed Raşid (m. 1735) au întărit, prin calitățile lor deosebite, instituția istoriografilor aulici : *Vak'anüvis*.

Nu numai în secolul al XVII-lea, ci încă de la începuturile istoriografiei otomane exista obiceiul de a se scrie cronici minore cu ocazia anumitor evenimente istorice : expediții, cuceriri de cetăți, orașe, țări etc.⁵³. O succintă trecere în revistă a acestor *Fetihname* (Carte sau scrisoare de cucerire), *Gazavatname* (Cronica expediției), *Cihadname* (Cartea războiului), *Nusretname* (Cartea victoriilor), *Sefername* (Cronica campaniei), *Zafername* (Cronica victoriei) etc. a fost făcută, sub forma unui catalog, de Agâh Sırrı Levend⁵⁴. Printre acestea amintim *Cronica* sau *scrisoarea de cucerire* (*Fetihname*) din 1416 (818 H.) în care sultanul Mehmed I Celebi descrie, în limba persană, expediția sa împotriva Țării Românești (*Karaboğdan*)⁵⁵ și *Cuceriri plăcute și întâmplări ciudate* (*Futukat-i camila ve havadis-i gariba*)⁵⁶, tot în limba persană, în care se povestește asedierea și cucerirea dramatică a Timișoarei și a altor cetăți și pălânci bănățene (1552/959 H.). În veacurile XV și XVI au mai fost scrise câteva cronici minore care privesc direct istoria țărilor române. Cele mai cunoscute sînt : cronica lui Ebu Ishak privitoare la expediția sultanului Baiazid al II-lea

⁵⁰ Despre această instituție otomană, cf. Midhat Sertoğlu, *Vakanüvis*, în *Resimli Osmanlı Tarih Ansiklopedisi* (Enciclopedia ilustrată a istoriei otomane), Istanbul Matbaası, 1958, p. 332.

⁵¹ Despre acest istoriograf, vezi G.O.W., p. 227—228. Un manuscris în stare bună a cronicii sale intitulată *Vakayı'ıname-i Abdi paşase* găsește în Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Hazine, nr. 1363 (cf. F. E. Karatay, *Katalogu* ..., p. 269, nr. 835); vezi Arh. stat. Buc., mf. rola 29, cadre 334—538.

⁵² Ms. la Bibl. Baiazid, Istanbul, fd. Velîyüddin, nr. 2369, f. 203 r. — 326 v.

⁵³ Prof. dr. Kopruluzade Mehmet Fuat, în studiul său *Bizans Müsseselerinin Osmanlı Müesseselerine tesiri hakkında bâzı mulâhazalar* (Remarques sur l'influence des institutions byzantines sur les institutions ottomanes) (în *Türk Hukuk ve İktisat Tarihü Mecmuası*, Istanbul, Evkaf Matbaası, 1931, I, p. 272—273), își exprimă părerea că osmanlii au moștenit obiceiul de a scrie fetihnamele de la turcii selgucizi și nu de la bizantini.

⁵⁴ Agâh Sırrı Levend, *Ğazavât-Nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Ğazavât-Namei* (Cronici de expediții și cronica campaniilor lui Mihaloğlu Ali Bey), Ankara, T. T. K. Basımevi, 1956. p. 15—177. În acest volum este semnalată cea mai veche cronică înmăroră intitulată *Ğazavât-nâme* sau *Ğazavât-i Sultan Murâd Han* (în curs de publicare de prof. dr. Halil İnalcık-Mevlat Oğuz), în care se descriu expedițiile sultanului Murad al II-lea (1421—1451), în special luptele de la Zlatița (*Izladi*) și Varna. (Despre opera lui A. S. Levend, *Ğazavât Nâmeler* ..., vezi *Cronici turcesti* ..., vol. I, p. 141—147).

⁵⁵ Topkapı Sarayı Arşivi, Istanbul, E. 9510 (34 × 257, 50 cm); vezi Arh. stat. Buc.

⁵⁶ Bibl. T. K. S.M., Istanbul, fd. Hazine, nr. 1592, 31 f. (22,4 × 33 cm), scris *ta'lik* cu miniaturi (vezi F. E. Karatay, *Katalogu* ..., p. 61—62, nr. 161); Arh. stat. Buc. mf. rola 19, cadre 404—435.

împotriva Moldovei (1484)⁵⁷ și îndeosebi cea a lui Nasuh Matrakci intitulată *Fetihname-i Kara Boğdan* (Cronica cuceririi Moldovei)⁵⁸, din 1538 (945 H.), privind campania sultanului Soliman I Magnificul împotriva Moldovei, după care aceasta își pierde independența pentru trei veacuri și mai bine.

Din secolul al XVII-lea, pe lângă *Şahname-i Nadiri* (Cartea şahului Nadiri)⁵⁹, împodobită cu miniaturi, consacrată expediției sultanului Osman al II-lea (1621/1030 H.) împotriva polonilor la Hotin, s-au păstrat două manuscrise privind cucerirea cetății Oradea (*Varad*)⁶⁰ în anul 1660 (1070 H.), de Kose Ali. Unul din ele este o cronică rimată, în 648 de versuri „mesnevi”, intitulată *Zafername*, scrisă de Güfti Ali din Adrianopol (*Edirneli*)⁶¹. De pe la sfârșitul aceluiași secol s-a păstrat în câteva variante în bibliotecile din Istanbul⁶², iar un exemplar la Biblioteca Națională din Izmir, manuscrisul intitulat *Feth-i Lipova ve muharebe-i Lugoş* (Cucerirea Lipovei și lupta de la Lugoș)⁶³, în care se descrie prima campanie, din 1695 (1106 H.), a sultanului Mustafa al II-lea împotriva austrieșilor în Banat și înfrângerea generalului Veterani în lupta de la Lugoș, precum și moartea sa în drum spre cetatea Sebeș, ucis de un grănicer otoman.

Odată cu secolul al XVIII-lea, numărul acestei categorii de cronici crește. Expediția din 1711 (1123 H.) a marelui vizir și serdar Baltagi Mehmed pașa, înfrângerea rușilor la Stănilești pe Prut, cu participarea lui Dimitrie Cantemir, și încheierea păcii la Vadul Huși (*Huş-Ghecidi*) au ocazionat, pe lângă o condică (*defter*)⁶⁴ de porunci vizirale (*buyuruldu*), și o cronică intitulată *Tarih-i Moskov sene-i 1122* (Cronica Rusiei în anul 1711)⁶⁵, atribuită lui Hasan Kurdi, care credem însă că este copistul,

⁵⁷ Intitulată: *Münş'at-i fetihname-i Kara Boğdan*. Autorul, Ebu Ishak, este numit uneori și „Kogia Cihan” (vezi G.O.W., p. 60, n. 1), dar acesta este de fapt epitetul lui Baiazid al II-lea, însemnând „stăpînul lumii” (cf. și dr. Andrei Antalfy, *Două documente din Biblioteca egipteană de la Cairo despre cucerirea Chuliei și Cetății-Albe în 1484*, în „Revista istorică”, XX, 1—3 (București, 1934), p. 33—42, și mai cu seamă Nicoară Beldiceanu (Paris), *La conquête des cités marchandes de Kilia et de Cetatea-Albă par Bayezid II*, Sonderdruck aus Sud-Ost Forschungen, XXIII (München, 1964), p. 36—90 (Études ottomano-roumaines); idem, *La Moldavie Ottomane à la fin du XVe siècle et au début du XVIe siècle*, în „Revue des Etudes Islamiques”, Année 1969/2, Paris, 1969, p. 239 — 266 + facs.

⁵⁸ Bibl. T. K.S.M., Istanbul, fd. Revan, nr. 1284, f. 106—122 (după *Selimname* a lui Suğdi); cf. și *Cronici turcești* ..., I, p. 33—42.

⁵⁹ Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Hazine, nr. 1124, 77 f. (24 × 41 cm), scris *nesih* (cf. F. E. Karatay, *Katalogu* ..., II, p. 138, nr. 2377, și Filiz Öğütmen, XII — XVIII. *Yüzyıllar arasında Minyatür Sanatında Örnekler* (Modele de artă miniaturistică în secolele XII—XVIII), Istanbul, 1966, 48 p.; cf. recenzie în „Studia et acta orientalia”, V — VI (1967), p. 437—438; de asemenea, Arh. stat. Buc., mf. rola 72, cadre 209—249).

⁶⁰ Într-un manuscris miscelaneu (*Kanunname*) din Bibl. Türk Tarih Kurumu, Ankara, T. Y., nr. 34 (Arh. stat. Buc., mf. rola 10, cadre 1—339).

⁶¹ În colecția personală a lui Agâh Sırrı Levend (*op. cit.*, p. 117).

⁶² Vezi A. S. Levend, *op. cit.*, p. 131—133.

⁶³ Izmir Milli Kütüphanesi, nr. 35/110; alte cinci manuscrise în bibliotecile din Istanbul (vezi A. S. Levend, *op. cit.*, p. 132—133).

⁶⁴ Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Bagdad, nr. 221, 27 f. (cf. F.E. Karatay, *Katalogu* ..., I, p. 276, nr. 859).

⁶⁵ L. V. Dmitrieva, A. M. Muginov, S. N. Muratov, *Opisanie türskih rukopisel Instituta Narodov Azii*, I, *Istoria*, sub red. A. N. Kononov, Moscova, Izd. „Nauka”, 1965, p. 189—190, nr. 179; recenzie în „Studia et acta orientalia”, V—VI (Bucarest, 1967), p. 444—448 (Mihaia Maxim).

nu autorul. Într-un alt manuscris, intitulat *Vak'ayi-i Eflak* (Întîmplare din Țara Românească)⁶⁶, un anonim (probabil Abdul Baki Sadi efendi, pe atunci defterdar de Hotin) descrie lupta din 1716—1717 (1129 H.) a lui Mihail Racoviță, domnul Moldovei, ajutat de 9 000 de tătari buge-ceni și 700 de turci din Hotin, împotriva austrieilor din Transilvania, conduși de Ferentz (*Ferenč*), căpetenia podghiazului. Există și o versiune greacă, a lui N. Chiparissa, *Cronica Moldovei (1716—1717)*, publicată de E. Legrand (Paris, 1888), tradusă în românește de C. Erbiceanu (Buc., 1888) și Al. Șuțu (Iași, 1889—1890).

O altă serie de cronică de acest fel, câteva aparținând lui Mûnif Mustafa din Antakya (*Antakyalı*), intitulate *Zafername-i Mûnif* sau *Fetihname-i Belgrad* (Cartea victoriei lui Mûnif sau cronică cuceririi Belgradului)⁶⁷, altele lui Musaffa Mustafa, avînd ca titlu *Belgrad ve Adakale sefer ve zaferi* (Expediția și victoria de la Adakale și Belgrad), tratează despre expediția turcilor împotriva insulei Adakale, condusă de Ivaz pașa, despre cea din Banat și cea asupra cetății Belgrad (1737—1739). Un fost cadîu, Ibrahim Naim ed-Din din Timișoara (*Tamaşvarlı*), într-o cronică intitulată *Hadikatü's-şüheda-i es-serhad* (Grădina martirilor eroi la hotare)⁶⁸, face o istorie a Banatului, în general, și a Timișoarei, în special, între anii 1682 și 1755. Cîteva manuscrise: *Osmanlı-Rus tarihçesi* (Istorieară osmano-rusă)⁶⁹, *Tarih-i gedi-i Silistre* (Cronică nouă a Silistrei) de Mahmud Sabit⁷⁰, *Rusya seferi* (Expediția împotriva Rusiei)⁷¹ privesc războiul ruso-turc din 1768—1774 care s-a desfășurat în Moldova, Țara Românească și Dobrogea, încheindu-se prin tratatul de pace de la Küciuk-Kainargi (21 iulie 1774). Din această serie face parte și opera lui Kiridi Resmi Ahmed, *Hülasat ül-itibar* (Sinteza considerațiilor)⁷², care a participat la tratativele de la Küciuk-Kainargi ca prim împuternicit al Porții.

Războiul ruso-turco-austriac din 1787—1791, care s-a purtat tot pe teritoriul țărilor române, a prilejuit o altă serie de cronică: *Vakayi-i sefer-i Moskov* (Eveniment privind expediția împotriva Rusiei), *Sefername-i serdar ekrem Yusuf paşa* (Expediția ilustrului serdar Iusuf paşa)

⁶⁶ Acest titlu apare pe copertă cu o altă cernelă și cu alt tip de scris, ceea ce ne face să bănuim că a fost adăugat ulterior. Titlul corect ar fi fost *Yak'ayi-i Boğdan*, fiind vorba de evenimentele din Moldova. Ms. în Bibl. Millet, Istanbul, fd. Emiri, *Tarih*, nr. 80, 20 f. (Arh. stat. Buc., rola 10, cadre 340—360). Vezi ed. rom. Demostene Russo, în „Revista istorică română”, 3, Buc. 1933; vezi și *Studii istorice greco-române*, II, p. 463—465.

⁶⁷ Vezi A. S. Levend, *op. cit.*, p. 143—147.

⁶⁸ Două manuscrise în Turcia la Bibl. Turk Tarih Kurumu, Ankara, Y., nr. 40 și Bibl. Millet, Istanbul, fd. Ali Emiri, nr. 273, 117 f. (Arh. stat. Buc., mf. rola 8, cadre 243—467), altul la Bibl. Naț. Viena, nr. 1113. Amănunte la A. S. Levend, *op. cit.*, p. 149—151. Despre I. Naim ed-Din, vezi G.O.W., p. 279—280.

⁶⁹ Ms. Bibl. Millet, Istanbul, fd. Reşit efendi, nr. 625, 67 f. (cf. A. S. Levend, *op. cit.*, p. 155) (Arh. stat. Buc., mf. rola 14, cadre 403—471).

⁷⁰ Despre autor vezi G.O.W., p. 308—309; ms. la Bibl. Naț. Viena, nr. 1121/2 (cf. Flugel, *Katalog* ..., vol. II, p. 302).

⁷¹ Ms. la Bibl. Naț. Viena, nr. 1115, 26 f. (cf. Flugel, *Katalog* ..., II, p. 298—299 și A. S. Levend, *op. cit.*, p. 155).

⁷² Are o traducere germană datorată lui H. F. v. Diez, *Wesentliche Betrachtungen* ..., Halle și Berlin, 1813, 307 p.; ed. turcă Istanbul, 1282 H. (1866), 92 p.

de Resmi Ahmed, *Gazavat-i Yusuf paşa* (Expedițiile lui Iusuf paşa) de Ciziedarzade Ahmed Baha ed-Din, *Vak'ayi-i Hamidiye* (Evenimentele domniei lui Hamidi) de Zaimzade Mehmed Sadık și *Nemçe seferi* (Expediția împotriva Austriei) de scribul (*divan efendisi*) lui Abdi paşa ⁷³ etc.

În afară de aceste cronică mărunte, din care am semnalat pe cele mai reprezentative, mai sînt încă numeroase altele privind diverse evenimente istorice din Imperiul otoman și avînd părți și fragmente întinse cu privire la țările române. Este îndeajuns să amintim cele două cronici despre cucerirea Cameniței: *Kamaniçe seferine dair tarihce* (Istorieară privitoare la expediția împotriva Cameniței) de Hagi Ali ⁷⁴ și *Fetihname-i Kamaniçe* (Cronica cuceririi Cameniței) de Yusuf Nabi ⁷⁵, în care se descrie expediția din 1672 (1083 H.) a turcilor prin Dobrogea și Moldova, împotriva Poloniei. Fragmentele care ne privesc din aceste două surse narative sînt traduse în acest volum. Îndeosebi cronică lui Hagi Ali, inedită, cuprinde știri prețioase nu numai sub raport politic-militar și administrativ, ca mazilirea lui Gheorghe Duca (august 1672) și înlocuirea lui cu Ștefan Petriceicu, căftănirea domnilor români etc., ci și multe date economice, ca aprovizionarea oștii cu zaherea și alte produse, atît în Dobrogea, cît și în Moldova, indicîndu-se și prețurile pe ocale și chile. Această cronică cuprinde cea mai veche mențiune despre Hotarul lui Halil paşa ⁷⁶, măr de discordie între Moldova și tataricul din Bugeac, care a preocupat pe geografii și istoricii români ⁷⁷. Nu se poate trece cu vederea importanța acestor cronici pentru toponimia istorică medievală a Dobrogei și chiar a Moldovei, deși unele toponime nu se pot identifica.

Cu ocazia editării primului volum din această colecție nu ne-au fost accesibile nu numai cronicile inedite în manuscrise unice sau rare din bibliotecile străine, ca ale lui Idris Bitlisi (1502) ⁷⁸, Ferdi (m. 1553), Gelalzade Mustafa (m. 1567) ⁷⁹, Hasan Beyzade (m. 1636) ⁸⁰, Abdul Kadir

⁷³ Despre toate acestea vezi amănunte la A. S. Levend, *op. cit.*, p. 155—158; unele din ele, ca cea a lui Mehmet Sadık Zaimzade, *Vak'ayi-i Hamidiye* (1787 *Rus-Avusturya-Osmanlı Seferi hak.*), Istanbul, 1289, 125 p., sînt publicate.

⁷⁴ Vezi schița bio-bibliografică de la p. 203—204 a prezentului volum.

⁷⁵ Vezi schița bio-bibliografică de la p. 276—277 a prezentului volum.

⁷⁶ *Halil-paşa yurdu*, o porțiune de teren între Moldova și Bugeacul tătăresc, afectat nogailor; cele mai vechi știri în cronică lui Kuçuk Celebizade Ismail Asım efendi (*Tarih*, p. 470), din 1727 (1139 H.); din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea avem un mănunchi de documente turcești privitoare la această problemă (cf. Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești* . . . , II, nr. 1064, 1119, 1344, 1398, 1410).

⁷⁷ Gheorghe Năstase, *Hotarul lui Halil paşa și cele două ceasuri* (*Schițarea unei probleme de geografie politică și istorică moldovenească*), București, 1932.

⁷⁸ În loc de manuscrisul original din Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Hazine, 1655, 668 f. (22,5 × 35 cm), cu miniaturi splendide (cf. F. E. Karatay, *Katalogu*, p. 57, nr. 149), a fost folosită o traducere turcească din secolul al XVIII-lea, defectuoasă și incompletă, aparținînd lui Abdül-baki Sadı (m. 1748) (cf. *Cronici turcești* . . . , I, p. 149—151). Azi există un microfilm după manuscrisul persan și anexa lui (*zeyl*) la Arh. stat. Buc., rola 27, cadre 270—338 și 31, cadre 1—668.

⁷⁹ În *Cronici turcești* . . . , I, p. 257—278, a fost folosită ediția defectuoasă a lui S. Tokdemir (Istanbul, 1937), în loc de manuscrisele din Bibl. T. K. S. M., Istanbul, fd. E. Hazine, nr. 1427, 427 f. sau fd. Bagdad, nr. 298 și 299, 431 f. (cf. F. E. Karatay, *Katalogu* . . . , p. 220—221, nr. 674 și 675), microfilmate ulterior (Arh. stat. Buc., mf. rola 5, cadre 379—824; rola 6, cadre 1—79 și rola 68, cadre 578—1011).

⁸⁰ Ms. Bibl. T. K. S. M., Istanbul, fd. Bagdad, nr. 207, 405 f. (cf. F. E. Karatay, *Katalogu* . . . , p. 245—246, nr. 745 (Arh. stat. Buc., rola 6, cadre 80—478); un manuscris mult mai bun în Bibl. Nuru Osmaniyye, nr. 2 661 (Arh. stat. Buc., mf. rola 73, cadre 1—612).

efendi (m. 1645)⁸¹, Mehmed Defterdarî (m. 1717)⁸² etc., dar nici chiar unele cronicile editate. Din acest punct de vedere, dacă se poate renunța ușor la colecția de *Cronici otomane*⁸³ din secolul al XV-lea, editate de Çiftçioglu, în afară doar de *Tevarih es-Selatin ul-Osmanie* a lui Karamanlı Nişanci Mehmed paşa (editată de Konyalı Ibrahim Hakkı), cu unele ştiri pentru noi, precum şi de cronică mai veche a lui Ahmed Da'i (1412)⁸⁴, nu se poate spune acelaşi lucru despre cronicile lui Beşir Celebi⁸⁵ şi Kıvami⁸⁶, din a doua jumătate a secolului al XV-lea, care conţin fragmente mici dar interesante cu privire la ţările române. Tot aici se încadrează şi o *Cronică otomană rimată (Manzum Osmanlı tarihi)*, editată de Abdullah Sabri ibn Ali (Istanbul, 1311 H. (1894), I, 120 p.).

Desigur, cercetătorul istoric trebuie să țină seama şi de cronicile otomane scrise în alte tipuri de scris şi în alte limbi decât cea turcă. O astfel de cronică a fost semnalată de Franz Babinger: *Eine altosmanische anonyme Chronik in hebraischer Umschrift* (Mit zwei Abbildungen), Praha, 1932 (în „Archiv orientální”, IV, 1), iar dr. Mayer A. Halevy a publicat fragmentar *Les guerres d'Étienne le Grand et de Uzun Hassan contre Mahomet II, d'après la „Chronique de la Turquie” du candiote Elie Capsali (1523)*, în anuarul S.A.O., I (Bucarest, 1958), p. 189—198. În fine, de cronicile otomane în limba greacă s-a ocupat bizantinologul turc dr. Şerif Baştav, care după *Ordo Portae (1451)*, *Description græque de la Porte...* Budapest, 1947, a publicat un articol intitulat: *XVI. asırda yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı tarihine göre İstanbulun muhasarası ve zaptı* (Asediarea şi cucerirea Istanbulului după o cronică anonimă, scrisă în greceşte în secolul al XVI-lea)⁸⁷ etc.

Amintim că ultimul istoriograf otoman de mare valoare prezentat de noi este Silahdar Fındıklılı Mehmed aga (m. 1723), un demn continuator al operei lui Kiatip Celebi. Prima parte a operei sale a fost intitulată chiar *Zeyl-i Fezleke-i tevarih* (Anexă la Cronică sinoptică) şi tratează amănunţit evenimentele istorice din Imperiul otoman începînd din 1655 (1065 H.) pînă la 1694 (1106 H.). Cel care studiază istoria ţărilor române în perioada respectivă nu poate trece cu vederea acest izvor preţios. Bazat

⁸¹ Manuscris original, cu începutul lipsă, în Bibl. Suleymaniye, Istanbul, fd. Esad efendi, nr. 2151, 320 f.; copie din 1685 (1096 H.) la Bibl. Naţ., Viena, Cod. Mixt 130, 540 f. O fotocopie se află şi în Biblioteca Institutului de turcologie (*Türkiyat Enstitüsü*) a Universităţii din Istanbul, alta la Arh. stat. Buc., mf. rola 3 (Austria) şi rola 10, cadre 362—692 (Turcia, 1966).

⁸² Despre Damad Mehmed paşa vezi G.O.W., p. 247—249. Opera sa, intitulată *Zubda-ı vakay'at* (Esenţa evenimentelor), tratează perioada 1655—1703 (1066—1115 H.). Ms. Bibl. Suleymaniye, Istanbul, fd. Hamidiyye, nr. 949 (Arh. stat. Buc., mf. rola 12, cadre 1—533).

⁸³ *Osmanlı Tarihleri*, I, 5, Kitap Birarada: 1, *Destan ve Tevarih-i Al-i Osman* (Ahmedi) (p. 3—35), 2, *Behcetü't-tevarih* (Şükrullah) (p. 37—76); 3, *Tevarih-i Al-i Osman* (Aşıkpaşaoğlu Aşki) (p. 77—319); 4, *Osmanlı sultanları Tarihi* (Karamanlı Nişanci Mehmed paşa) (p. 322—369); 5, *Cam-i Cem-Ayin* (Bayatlı Mahmudoğlu Hasan) (p. 371—403), Istanbul, Türkiye Basımevi, 1949, 406 p.

⁸⁴ *Ahmed-ı Da-ı Hayatı ve eserleri*, Hazirliyan Isınail Hikmet Ertaylan, Istanbul, 1952, 121 + 429 p.

⁸⁵ Beşir Celebi, *Tevarih-i Al-i Osman*, ed. Ismail Hikmet Ertaylan, Istanbul, Ayaydin Basımevi, 1946, III + 189 p. (Turk Edebiyatı Örnekleri IV), după ms. Bibl. İzzet Koyunoğlu, Konya (Arh. stat., Buc., rola 34, cadre 352—442).

⁸⁶ *Fetihname-i Sultan Mehmed*, Muellifi Kıvami, ed. Franz Babinger, Istanbul, Maarif Basımevi, 1955, VIII + 322 p.

⁸⁷ În „Belleten”, XVIII, 69 (1954), p. 51—82; idem, *Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi'nin Kaynakları (1374—1421)*—*Les sources d'une Histoire de l'Empire Ottomane rédigée par un auteur anonyme grec (1374—1421)*, ibidem, XXI, 81 (1957), p. 149—160, 161—172.

pe ultima parte a cronicii lui H. Vegihi (m. 1661/1071 H.) descrie expediția lui Gheorghe Rákóczy al II-lea în Polonia, mazilirea voievozilor români, înăbușirea răzvrătirilor împotriva turcilor în cele trei țări române (1658—1659) și pacificarea Transilvaniei prin numirea lui Acațiu Barcsai, care plătește Porții un tribut anual de 40 000 galbeni, în loc de 15 000. Urmează știri bogate pentru domnia lui Mihail Apafi în Transilvania, participarea domnilor români cu oștile lor la diversele expediții turcești împotriva Austriei, Poloniei și Rusiei, aliată cu cazacii hatmanului Petru Doroșenko (la Ujvar (1664), Camenița (1672), Cehrin (1677), Viena (1683) etc.), unde sînt folosiți mai mult pentru construirea de poduri, desfundări de drumuri și alte corvezi. Odată fiind îndemnați să participe și la luptă, domnii români ripostează: „Nu ajunge că plătim haraci ...!”.

După cronică de mai sus, se dau în continuare părțile care ne privesc și dintr-o altă operă a lui Silahdar Fındıklı Mehmed aga, intitulată *Nusretname* (Cartea victoriilor), scrisă foarte amănunțit sub formă de jurnal (*ruzname*), la cererea sultanului Mustafa al II-lea (1695—1703). Ea continuă de fapt prima sa lucrare, *Zeyl-i fezleke*, și merge pînă în anul 1721 (1133 H.). În prima parte se tratează foarte amănunțit, zi cu zi, expedițiile sultanului Mustafa al II-lea, din anii 1695 și 1696 (1106—1107 H.), împotriva austrieilor în Banat. Există o foarte amplă descriere a luptelor de la Bocșa (*Pofça*), Lipova, Lugoj și Sebeș, cînd austrieicii sînt înfrinți. Sfîrșitul generalului Veterani din Sibiu, confirmat și de o scrisoare a lui Constantin Brîncoveanu către sultan, este redat zguduitor. Autorul, care l-a însoțit pe sultan în această expediție, descrie foarte amănunțit Timișoara, împreună cu toate cetățile și pălăncile bănățene. Celor două victorii le urmează campania din 1697, care se încheie cu dezastrul de la Zenta și retragerea sultanului la Timișoara, devenită un fel de capitală a împărăției. Urmează descrierea unor evenimente care au precedat pacea de la Carlowitz (ian. 1699), unde austrieicii cîștigă Transilvania și unde suferă unele rectificări hotarele țărilor române. A doua parte din *Nusretname*, scrisă după 1703, cînd autorul este îndepărtat de la palat, deși mult mai succintă din lipsă de informații directe, are unele fragmente interesante: *ceremonialul investiturii lui Dimitrie Cantemir la palatul împărațesc Topkapı* (25 noiembrie 1710), chiar în zilele de bairam, împotriva obiceiului, dar pentru a fi pe placul hanului tătar Devlet Ghirai (1708—1713), care îl recomandase călduros la Poartă, pîrindu-l în schimb la sultan pe domnul precedent, Nicolae Mavrocordat. Marele vizir — spune autorul — luase mită (*ruşvet*) de la beizadeaua moldovenească. Mai sînt și alte cîteva fragmente care privesc ceremonialul primirii și căftănirii domnilor români la Poartă, cu acordarea insinelor respective. Moartea tragică a lui Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești, și a urmașului său la domnie, Ștefan Cantacuzino, sînt coplesitor redade. Multe știri privesc acțiunea haiducilor, nesiguranța drumurilor, împilarea și suferințele maselor populare, numite *raia*. Atît pentru prima parte a acestei cronică, cît și pentru a doua, am luat ca bază manuscrisul original, autograf, din prețioasa colecție de manuscrise a fondului *Veliyüddin*, nr. 2369 (326 fol.) (Bibl. Beyazid, Istanbul)⁸⁸. Pentru unele comparații am

⁸⁸ Despre bogăția acestei biblioteci cf. Muğân Cunbur, *Şeyh ül islam Veliyüddin efendi Vakıfları ve Kutuphanesi* (Fundatiile și biblioteca marelui muftiu Veliyüddin efendi), Necati Luğal Armağandan ayrı baskı, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1969, p. 166—189 + facs.

parcurs două copii păstrate în Turcia, una la Istanbul ⁸⁹ și alta la Manisa⁹⁰. Am ținut, de asemenea, seama atât de ediția primei părți, în caractere arabe, întocmită de (Altinay) Ahmed Refik (Istanbul, 1928, 2 vol.)⁹¹, cât și de ediția părții a doua (*Nusretname*), în caractere latine, pe care o datorăm lui İsmet Parmaksızoğlu (Istanbul, 1962—1969, 2 vol.), deși nici una din ele, dar mai ales a doua, nu corespund întru totul exigențelor unor ediții științifice⁹².

De fapt, una din dificultățile întâmpinate în alcătuirea colecției noastre a fost cu foarte rare excepții lipsa unor ediții bune, critice a cronicilor turcești. Atât vechile ediții (în caractere arabe), inaugurate de reneatul clujean Ibrahim Muteferrika ⁹³, fondatorul tipografiei otomane, cât și cele noi (în caractere latine), n-au fost totdeauna întocmite după principiile criticii moderne a textelor. În același timp, n-au fost editate pe baza celor mai bune manuscrise păstrate. Azi, în Turcia numărul cunoscătorilor vechiului scris otoman (arab) fiind în dispariție, cronicile otomane se editează tot mai mult în transcriere latină și cu anumite adaptări la turca modernă, căci altfel n-ar fi înțelese de cititori. Cronicile lui I. Pecevi⁹⁴, M. Naima⁹⁵, Aşik Paşazade⁹⁶, Tursun Bey etc., editate în ultimii ani în caractere latine, au mai mult un caracter de popularizare, avându-și rostul lor pentru cultura turcă. Ediții științifice au întocmit Faik Reşit Unat și dr. Mehmed Koymen pentru opera lui M. Neşri (1949)⁹⁷, ca și profesorul Şerafettin Turan pentru cronica lui Ibn Kemal. În volumul I (p. 191—218) al acestei colecții am folosit unele fragmente din Cartea a VII-a a ultimei cronici. În anii din urmă Ş. Turan, reluând publicarea ei sistematică, a scos o ediție critică a primelor volume, până la domnia lui Baiazid I Fulgerul⁹⁸. Având în vedere importanța acestei cronici (ms. Bibl. Nuru Osmaniye, nr. 3078 ș.a.) pentru cercetările istorice, am microfilmato integral pentru Arhivele statului din București, căci, spre deosebire

⁸⁹ Bibl. T.K.S.M., fd. Hazine, nr. 1336, 443 f. (F. E. Karatay, *Katalogu* ..., p. 282, nr. 879) și *Istanbul Ktp. Tarih-Cogr. Yazm. Kat.* (Catalogul manuscriselor istorico-geografice din bibliotecile orașului Istanbul), Istanbul, 1944.

⁹⁰ İsmet Parmaksızoğlu, *Manisa Genel Kuluphanesi Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogu* (Catalogul manuscriselor istorico-geografice din biblioteca generală a orașului Manisa), Istanbul, 1952, I, p. 3.

⁹¹ A cărei traducere a fost începută de Seit Abdullah Abdurrahman Muratcea la Institutul de istorie „N. Iorga” al Academiei (1952).

⁹² Vezi recenzia noastră în „Revista de referate și recenzii. Istorie-Arheologie”, IX, 1972, 3, p. 408—436.

⁹³ O listă a edițiilor lui I. Muteferrika publicate din 1729 până în 1743, la Selim Nuzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı I. Muteferrika Matbaası* (Imprimeria turcă ...), Istanbul, 1939, p. 84—85.

⁹⁴ *Pecevi Tarihi*, ed. Murat Uraz, Istanbul, 1968 — 1969, 2 vol.

⁹⁵ *Naima Tarihi*, ed. Zuhuri Danişman, Istanbul, 1967 — 1969, 6 vol., recenzat de noi în „Revista de referate și recenzii. Istorie-Arheologie”, VIII, 1971, 3, p. 264—280; până în 1656 cronica este a lui Şarih ul-Menaroğlu Ahmed, după cum mărturisește însuși Naima (vezi ms. Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Revan, 1169, 673 f.; Arh. stat. Buc., mf. rola 26, cadre 386—1059).

⁹⁶ *Aşikpaşaoğlu Tarihi*, ed. Atsız, Devlet Kitapları, Istanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1970, V + 234 p. Cu prefață de dr. Orhan Öğuz; recenzat, de asemenea, de noi (ibidem, X, 1972, 6, p. 807—818).

⁹⁷ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-numa (Neşri tarihi)* ..., I, Ankara, 1949, XVI + 419 p. și II, Ankara 1957, VIII + 421 — 843 p.

⁹⁸ Ibn-i Kemal, *Tevarih-i Ali Osman I. Defter*. Yayına hazırlayan Şerafettin Turan, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1970, 45 + 245 p. (Türk tarih yayınlarından XVIII. Seri — Sa. 2).

de alte cronici, Ibn Kemal are unele știri și precizări în plus privind expediția lui Baiazid I împotriva Țării Românești: lupta crâncenă în șanțuri (*hendek*) cu „ghiaurii” lui Mircea, retragerea turcilor cu mari pierderi, încheierea păcii cu plata unui tribut anual (f. 82 r. — 83 v.). Este, poate, singurul izvor, care prin folosirea termenului *hendek*, va ajuta la precizarea locului mult discutatei bătălii de la Rovine⁹⁹, toponimic care în vechea slavă însemna tot „șanț”.

Volumul al II-lea din colecția de față cuprinde 13 opere istorice ale unui număr de opt cronicari și istoriografi otomani din secolul al XVII-lea și începutul celui următor. Operele incluse sînt aranjate în ordinea cronologică a autorilor și nu a perioadei tratate. Unii dintre ei au fost contemporani, martori oculari și participanți la evenimentele istorice descrise, ceea ce face ca valoarea acestor lucrări să crească. Astfel, Solakzade mărturisește că a participat la asediarea Oradiei (1597), Hagi Ali la cucerirea Cameniței (1672), Fındıklı Mehmed la asediarea Vienei (1683) etc. Pentru evenimentele anterioare vieții lor, unii din ei (Solakzade și Müneğgimbași) au folosit izvoare istorice mai vechi, unele cunoscute, altele pierdute sau încă nedescoperite.

Pe baza materialului din acest volum, cercetătorul român poate urmări raporturile româno-turce pe o întinsă perioadă istorică, începînd din a doua jumătate a veacului al XIV-lea pînă la capătul celui de-al doilea deceniu din secolul al XVIII-lea. Bineînțeles că aceste raporturi sînt oglindite în funcție de natura relațiilor de moment dintre țările române și Poartă. Unele calificative negative date domnilor români ca, de pildă, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Iancu de Hunedoara, apar ca urmare a relațiilor încordate din perioada respectivă. Cronicile conțin știri bogate și pentru legăturile noastre cu alte popoare din sud-estul și centrul Europei, îndeosebi cu austriecii, polonezii, cazacii, rușii, ungurii și tătarii.

Ca și volumul I, după cum am arătat mai sus, și acesta s-ar putea completa cu o serie de cronici importante, ca *Mîracîz-zaffer* (Scara victoriei) de Hüseîn Behceti (m. 1683/1094 H.)¹⁰⁰, în care se descriu expedițiile vizirilor Koprulü Mehmed și Fazıl Ahmed asupra cetății Ineu (1658), asupra Cameniței (1672), a Cehrinului (1677) din Ucraina etc., la care participă și domnii români, *Tarih-i veka-i* (Cronica evenimentelor) de Damad Mehmed Defterdari (m. 1717/1129 H.) și multe altele. Cu ocazia cercetărilor noastre din ultimii ani (1966—1973), am găsit numai în bibliotecile din Turcia peste 200 de manuscrise istorice¹⁰¹, majoritatea cronici turcești, care ar putea să completeze această colecție, inițiată în trei volume, cu cel puțin încă zece. Un manuscris cu miniaturi splendide

⁹⁹ Constantin C. Giurescu, *Căutînd pe hartă Posada, Rovine și Vicina*, în „Magazin istoric”. V, 1971, 1, p. 52—56.

¹⁰⁰ Despre cronicar și viața sa, cf. G.O.W., p. 219; A. S. Levend, *op. cit.*, p. 128—130, mai citează cîteva manuscrise: *Tarih-i sülale-i Koprulü* (Istanbul, nr. 212), *Cehrin seferi* (Bibl. Nat. Paris, nr. 927, f. 12) etc. (Arh. stat. Buc., mf. rola 11, cadre 336—522).

¹⁰¹ Pentru materialele documentare din Turcia, microfilmate pentru Arhivele statului București, cf. Mihail Guboglu, *Despre materialele arhivistice otomane din Turcia și importanța lor pentru istoria țărilor române*, în „Revista arhivelor”, IX, 2/1966, p. 174—194 + facs.; idem, *Două călătorii în Turcia pentru cercetarea arhivelor Imperiului otoman*, în „Revista arhivelor”, 2/1969, p. 221—236 + facs.; idem, *O călătorie în Turcia*, în „Revista arhivelor”, 1 (1972), p. 158—169. Pentru unele materiale documentare, printre care și cronici turcești, microfilmate de noi în Turcia, vezi Aurel Decei, *Sursele turcești privind stăpînirea otomană asupra Banatului*, în „Studii de istorie a Banatului”, II, Timișoara, 1970, p. 9—21 (Universitatea din Timișoara).

Fig. 1. — Miniatură în culori (ms. *Hünername*, I, Bibl. TKSM, Istanbul, fd. Hazine, nr. 1523, f. 121a), reprezentând un episod din expediția lui Mehmed I Celebi în 1416.

este *Hünnername* (vol. I—II) de Arifi, Hazani și S. Lokman din sec. al XVI-lea (Bibl. TKSM, Istanbul, Hazine 1523 și 1524). Din vol. I am dat o miniatură în culori, în vol. II se păstrează o miniatură privind campania lui Soliman I în Moldova la 1538/945 H. (f. 264 a) și alta înfățișând primirea Isabellei, regina Transilvaniei, cu copilul în brațe, de către Soliman I în 1540 (f. 266 a).

Dar toate aceste materiale conțin relatări privind mai mult aspecte politice, militare și administrative; știrile de natură social-economice sînt răzlețe. Golurile din acest domeniu pot fi completate cu date păstrate în izvoarele diplomatice, cu care sînt pline diversele condici din arhivele turcești, în frunte cu *Mühimme defterleri* (Condicile afacerilor importante), *Ahkâm defterleri* (Condicile pentru porunci), *Maliye defterleri* (Registrelle financiare), *Teşrifat kalemi defterleri* (Condicile de ceremonial), *Romanya defterleri* (Condicile României) etc., conservate în marea Arhivă a Președinției Consiliului de Miniștri (*Başbakanlık Arşivi*) din Istanbul¹⁰².

Trebuie să recunoaștem din capul locului că și în acest volum am avut unele dificultăți în delimitarea părților care ne privesc din izvoarele narative prezentate. Redarea lor exclusivă este uneori aproape cu nepuință, deoarece evenimentele istorice adesea se împletesc și o fragmentare excesivă ar îngreuna înțelegerea textului. De aceea, unele părți sau fragmente care nu ne privesc direct, dar sînt necesare în vederea legăturii dintre fapte și idei, au fost rezumate și puse în paranteze ascuțite.

Se știe că traducerea vechilor texte otomane narative, diplomatice, epigrafice sau de altă natură prezintă, în general, dificultăți atît în ce privește terminologia, vechile instituții otomane neavînd corespondente în limba română, cît și limba și stilul. De aceea, traducerea este uneori greoaie, dar s-a căutat să exprime pe cît se poate sensul adevărat, căci o traducere liberă, mai frumoasă ca stil, mai curgătoare, risca să denatureze sensul frazelor, uneori destul de încîlcite și chiar confuze, ale cronicarilor. Căci nu numai edițiile, dar chiar și manuscrisele păstrate au numeroase scăpări, imprecizuni, greșeli și pasaje obscure.

Pentru redarea scrierii arabe s-a adoptat sistemul de transcriere turcă, avînd la bază alfabetul turc modern în caractere latine (folosit în Republica Turcia încă din 1928)¹⁰³. De fapt, așa cum se recunoaște, acesta nu este altceva decît adoptarea alfabetului românesc¹⁰⁴ cu cîteva modificări: c se pronunță ge, gi (dj, ğ); ç — ce, ci (č); ğ după vocalele a, o, u ca o prelungire a lor; ı—î; î ca dublu i; ö — o moale; ü — u moale și y — i scurt. În paranteze rotunde s-a dat totdeauna forma în transcrierea turcă modernă. Alte turcisme din text sînt redată așa cum s-au încetățenit în limba română.

Cele mai mari dificultăți le-am întîmpinat, desigur, la identificarea toponimelor, de multe ori traduse corupt de turci sau dispărute fără a lăsa urme în alte categorii de izvoare istorice. O serie de localități de pe

¹⁰² Pentru toate acestea, cf. Midhat Sertoğlu, *Muhteva Bakımından Basveکہlet Arşivi* (Arhiva Consiliului de Miniștri din punct de vedere al conținutului), Ankara, T.T.K. Basımevi, 1955, XV + 90 p.

¹⁰³ *Yeni İmlâ Kılavuzu* (Noua călăuză ortografică), Ankara, T.T.K. Basımevi, 1965, XXI + 288 p.

¹⁰⁴ Vezi art. *Turks* în *L.I.*, IV (1934), p. 968 (*J.H.Kramers*).

itinerarul spre Camenița, citate în cronica lui Hagi Ali, ca și în cea a lui Silahdar aga, cu toate încercările noastre, au rămas neidentificate. Cîteva elemente toponomastice greu de identificat sînt și în cronica lui Kiatip Celebi. De pildă: *Kamudî* sau *Kamudai*, sat ruinat la 1595, situat între Dunăre și cîmpia Călugăreni (*Cronici turcești*, I, p. 53); cîteva toponime de sate dobrogene din cronica lui Hagi Ali: *Musa-Bei*, sat situat la nord de Bazargic (*Hagioğlu Pazarî*); *Belyi* sau *Benli* (f. 15); *Kurnalî-Deresi* (f. 15); *Deli Ali Vasîla Yayla* (f. 16 r.); *Uzum Ali Çairi* (f. 16 r.); *Hagi-Kîşlaki*, îndată după Babadag (f. 17 r.). Aceeași situație se întâlnește și pe itinerarul din Moldova.

Pentru identificarea unor localități din țară am folosit și *Județele României Socialiste* ¹⁰⁵.

Greutățile sînt mai mari pentru localitățile de dincolo de raza țărilor române. Toate aceste localități (identificate și neidentificate) își au importanța lor pentru cunoașterea toponimei istorice.

Deformări greu de identificat se observă și la unele elemente onomastice sau denumiri de instituții străine. Este îndeajuns să amintim, de pildă, formele *Aromadi* sau *Êrdemedi* pentru denumirea unui sfetnic al principelui ardelean Ștefan Bocskay (Kiatip Celebi, I, p. 279), sau *fikûreş*, care după sens ar desemna călăreți austrieci (Kiatip Celebi, II, p. 98) etc.

În această privință am resimțit lipsa instrumentelor de lucru. Învechitele dicționare geografice și istorico-geografice ale lui G. Mostras ¹⁰⁶ și Samy Bey Frascbery ¹⁰⁷ pentru Imperiul otoman nu ne-au fost de prea mare folos. Se simte tot mai mult necesitatea unor dicționare istorice ale localităților din Țara Românească, Moldova și Dobrogea, în genul celor întocmite de Nicolae Drăganu ¹⁰⁸ și îndeosebi de regretatul Coriolan Suciuc pentru Transilvania ¹⁰⁹.

În schimb, pentru explicarea terminologiei turcești, în general, și a vechilor instituții otomane, în special, ne-au fost de un real folos, pe lângă cunoscuta *Enciclopedie islamică* ¹¹⁰, îndeosebi ediția turcă ¹¹¹, *Enciclopedia ilustrată a istoriei otomane* de Midhat Sertoğlu ¹¹² și mai ales *Dicționarul termenilor și expresiilor istoriei otomane* de M. Z. Pakalın ¹¹³ etc.

În ce privește transformarea datelor Hegirei în ale erei noastre, ne-am bazat atît pe *Tabelele noastre sincronice* ¹¹⁴, cît și pe cele ale lui Faik Reşit Unat ¹¹⁵. Numeroase liste de sultani, demnitari și dregători otomani, întocmite de noi, cu ani în urmă ¹¹⁶, precum și listele de suverani,

¹⁰⁵ Edit. politică, ed. a II-a, București, 1972.

¹⁰⁶ *Dictionaire géographique de l'Empire Ottoman*, Moscova, 1871.

¹⁰⁷ *Kamus ul-'Alam* (*Dictionaire de la Géographie et d'Histoire Universelle*), Istanbul, 1898—1899, 6 vol.

¹⁰⁸ *Românii în vîcările IX — XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933 (Academia Română ..., XXI).

¹⁰⁹ *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Edit. Acad., 1967 — 1968, 2 vol.

¹¹⁰ *Encyclopédie de l'Islam* ..., t. I — IV, Leyden, 1908 — 1936 + supl. (1940).

¹¹¹ *İslâm Ansiklopedisi*, Istanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1950—1973 (ajuns la litera V).

¹¹² *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* ..., Istanbul, 1958, 356 p.

¹¹³ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Istanbul, 1946—1954, 3 vol. (are și o ediție nouă, din 1971—1972).

¹¹⁴ Mihail Guboglu, *Tabele sincronice. Datele hegirei și datele erei noastre*, București, 1955, LXIII + 330 p. (Direcția Arhivelor Statului).

¹¹⁵ *Hicrî tarihleri Milâdî tarihine çevirme kılavuzu* ..., Ankara, T.T.K. Basımevi, 1959, XVI + 175 p.

¹¹⁶ Vezi Mihail Guboglu, *Sultani și mari dregători otomani*, în „Hrisovul”, VII (București, 1947), p. 49—136; idem, *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1958, p. 95—116.

de domni români etc. publicate de Aurelian Sacerdoțeanu ¹¹⁷, apoi de Ion Ionașcu și Francisc Pall ¹¹⁸ ne-au servit în cea mai mare măsură.

Deși conștienți de faptul că o metodă cu adevărat științifică a publicării izvoarelor otomane presupune însoțirea traducerii, oricât ar fi ea de fidelă, de reproducerea în caractere arabe a textului original și chiar de facsimile pentru fragmentele mai importante ¹¹⁹, așa cum au procedat încă Kraelitz și Fekete, scopul pe care îl urmărește această colecție — de a pune la îndemâna istoricilor români o informație cât mai bogată din surse încă aproape neexplorate —, cât și anumite greutăți de editare ne determină să publicăm, așa cum am arătat de la început, numai o traducere fragmentară.

În ce privește un vocabular de turcisme și îndeosebi un indice, atît de utile pentru o mai bună înțelegere a unor termeni și expresii, mai ales a instituțiilor turcești, ca și pentru folosirea rapidă a acestei colecții, ne propunem să le întocmim ca pe o anexă a volumului al III-lea.

Ajunși la capătul acestor rînduri, ținem să mulțumim, înainte de toate, turcologilor-istorici: Nicoară Beldiceanu (Paris) ¹²⁰, H. J. Kornrumpf (Hamburg) ¹²¹, dr. Hasan Kaleshi (Pristina) ¹²², Sherman D. Spector ¹²³ etc., care au făcut recenzii pentru volumul I al acestei serii, aducînd nu numai laude, ci și observații critice utile, de care în limita posibilităților am ținut seama. Pentru același lucru, exprim un cuvînt de mulțumire istoricilor și cercetătorilor noștri Ion Matei ¹²⁴, Constantin C. Șerban ¹²⁵, I. Caproșu ¹²⁶, Ștefan Sorin Gorovei ¹²⁷ și scriitorului Paul Anghel ¹²⁸.

Nu putem încheia această introducere fără să aducem un cuvînt de mulțumire celor care ne-au ajutat cu referate științifice: Mariana

¹¹⁷ *Liste de suverani. Imperiul oriental — Imperiul otoman ...*, București, 1941, 56 p. (extras din „Hrisovul”, I, 1941).

¹¹⁸ *Vezi Documente privind istoria României. Introducere*, Edit. Acad. R.P.R., 1956, p. 485 și urm.

¹¹⁹ Pentru astfel de ediții vezi: Fr. Kraelitz, *Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts ...*, Wien, 1921; Fekete, *L'édition des chartes turques et ses problèmes*, în „KCsA”, Budapest, 1939, I; vezi și versiunea turcă în trad. Tayyib Gokbilgin, *Türk vesikalarının neşri ve bu işin arzettiği meseleler*, în „Belleten”, V, 20, Ankara, octombrie 1941, p. 607—616; *Turski izvori za Bălgarskata istoria (Fontes Turcici historiae Bulgaricae)*, seria XV — XVI, I, ed. Bistra A. Cvetkova, Vera Mutafchieva, Sofia, 1964; II, ed. Nicola Todarov și Boris Nedkov, Sofia, 1966 (Bălgarskata Akademia Naukite ...); cf. și recenzia noastră în „Revista arhivelor”, XLVII (1970), XXXI, 1, p. 320—324; *Lufta Shqiptaro-Turke në Shekullin XV — Burime Osmane — përgatitur per shtypnga Selami Pulaha*, Tirane, 1968, 496 p.; vezi și recenzia din „Revista de referate și recenzii. Istorie-Arheologie”, X, 1973, 1, p. 112—125 (D. Polena și Marcel D. Ciucă). Pentru istoria tiparului arab în țările române, vezi Dan Simonescu, *Impression de livres arabes et karamanlis en Valachie et en Moldavie au XVIIIe siècle*, în „Studia et acta orientalia”, V — VI (Bucarest, 1967), p. 49—75. În Rusia introducerea tiparului arab s-a datorat lui Dimitrie Cantemir (1722).

¹²⁰ Cf. „Revue des études islamiques”, XXXVI/2, Paris, 1968, p. 343—345.

¹²¹ Cf. „Der Islam” ..., Berlin, März, 1970, 46, p. 183—185.

¹²² Cf. „Jugoslavenski istorijski časopis”, 1—2 (Beograd, 1969), p. 243—245 (Sirpska Akademia Nauka. Organ istoriskog Instituta S.A.N.).

¹²³ Cf. „Canadian slavic studies”, Montreal, Canada, 1970, IV, p. 132 și urm.

¹²⁴ În „Studia et acta orientalia”, V — VI (Bucarest, 1967), p. 458 — 460.

¹²⁵ În „Revista de istorie”, 20 (1967), 6, p. 1261—1263 (la rubrica „Bibliografie, arhivistică și muzeografie”).

¹²⁶ În „Anuarul Institutului de istorie și arheologie—Iasi”, III (Iasi, 1966), p. 256—257.

¹²⁷ Cf. art. *Instrumentele de lucru ale istoricului*, în „Contemporanul” din 21 ian. 1972, p. 1, col. III.

¹²⁸ *Arhiva politică. Civilizații turco-române*, în „România literară”, anul II, nr. 13 (25), joi 27 martie 1969, p. 1,4.

VlasIU, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, colegilor noştri Ion Matei şi Mustafa Ali Mehmet pentru unele verificări.

Cu publicarea acestui al doilea volum din cronicile turceşti nu epuizăm, după cum am arătat şi mai sus, sursele narative otomane cu privire la trecutul patriei noastre, ci abia începem scoaterea lor la lumină. Numărul mare de manuscrise istorice turceşti din bibliotecile Turciei, Austriei, Franţei, României, U.R.S.S. etc., depistate şi microfilmate de subsemnatul în cursul anilor trecuţi, unele semnalate şi în această introducere, şi pentru care pregătesc un *catalog*, va deschide perspective pentru publicarea întregului material turcesc în condiţii mai bune.

Cu această ocazie, îmi exprim gratitudinea direcţiei celor două institute ale Academiei, sub auspiciile cărora apare această colecţie de izvoare orientale turceşti. De asemenea, mulţumesc Editurii Academiei R. S. România, redacţiei ei de istorie, care s-a străduit să publice în condiţii bune o lucrare cu dificultăţi numeroase reclamînd mari eforturi.

Autorul

‘KIATIP CELEBI

Kiatip Celebi, pe numele său adevărat Mustafa bin Abdullah, s-a născut la Istanbul în februarie 1609 (zilkade 1017). În copilărie a primit o educație mai mult religioasă, iar la vârsta de 14 ani (1623) a fost înrolat în corpul cavaleriștilor, numiți silihdari, unde slujise și tatăl său (m. aug. 1625). În același timp, începe să funcționeze ca ucenic în calemurile contabilității din Anatolia (*Anadolu muhasebe kalemi*). În această calitate, din 1624 (1033 H.) și pînă la 1635 (1045 H.) a însoțit expedițiile armatei otomane duse la frontierele de est ale Anatoliei, fie împotriva rebelilor (numiți *gelalîi*), fie asupra perșilor schizmatici (*şiiî*). Astfel, între 1624 și sfîrșitul anului 1628 (1038 H.), participă mai întîi la expediția împotriva lui Abaza pașa, care se revoltase împotriva Porții (oct. 1624), la bătălia de la Cezareea și la cea contra perșilor, cînd a avut loc asediul Bagdadului (1624—1625). În cursul anilor următori a luat parte la a doua și a treia expediție împotriva lui Abaza pașa, inclusiv la asedierea cetății Erzerum, luptele de la Alep, Diarbekir etc. În decembrie 1628 se întoarce la Istanbul. Între timp, a primit un post la calemul de control al trupelor de cavalerie (*suvvari baş mukabele kalemi*). Începînd de pe la finele lunii mai 1629, a însoțit iarăși trupele marelui vizir Hüsrev pașa în Orient, de unde s-a întors la Poartă la sfîrșitul anului 1630. În fine, între 1633 și 1635, a participat la campania împotriva perșilor, sub comanda sultanului Murad al IV-lea. În timp ce armata staționa la Alep (1634), a întreprins un pelerinaj la Mekka, de unde i se trage și numele de Hagi (*el-Hacc*). La întoarcerea sa la Istanbul (dec. 1635), moștenind o avere considerabilă de la tatăl său și de la o rudă — negustor bogat —, demisionează din postul său și se dedică studiilor pentru care avea o deosebită pasiune. În acest scop, cumpără un mare număr de cărți rare. În 1648 (1058 H.) este din nou reintegrat cu gradul de *khalîfa* (secretar adjunct)¹, numindu-se de atunci *Hagi Khalfa*. Moare la Istanbul în ziua de 6 oct. 1657 (17 zilhicce 1067). În ultima parte a vieții sale a învățat latina medievală — limba internațională a timpului — și franceza, spre a-și însuși operele învățaților europeni, pe care le-a folosit în vasta sa operă.

Kiatip Celebi a fost printre puținii învățați turci care au acordat o deosebită atenție și științelor pozitive, depășind limitele gîndirii musulmane. Studiind încă din tinerețe, timp îndelungat, operele cele mai reprezentative ale culturii Orientului, avea cunoștințe temeinice în domeniul istoriei, geografiei, matematicii, astronomiei, științelor naturale etc., lucru destul de rar printre turci. Mai tîrziu asimilează și cultura greco-latină. Serie o serie de lucrări științifice, unele de mari proporții, care au

¹ În turcește: *khalife* — scrib, secretar.

fost traduse și în câteva limbi europene. În întreaga sa operă se observă numai tendințe progresiste.

Kiatip Celebi a rămas cunoscut în cultura și istoriografia otomană printr-o operă vastă. Din autobiografia sa rezultă că a scris circa 23 de lucrări, în turcă și arabă. Mai importante, în ordine cronologică, sînt următoarele :

1. *Fazleka-at-tavarih*, cuprinzînd istoria sinoptică a vreo 150 de dinastii, întocmită după opera lui al-Cenabi (m. 1000/999 H.), pe care a completat-o. Lucrarea a fost scrisă în arabă, pe la 1642/1051 H., apoi tradusă în turcă (ms. Bibl. Suleymanie din Istanbul, fd. Es'ad efendi, nr. 2109, și Nuruosmaniye, nr. 3153); o unică copie în arabă se păstrează la Biblioteca Beyazit (nr. 10318/436) din Istanbul. Are două volume, dintre care unul tratează evenimentele istoriei otomane de la 1591 la 1639, iar cealaltă pînă la 1642. Merge, deci, paralel cu o altă operă a sa, *Fezleke-i tarih*. Din ea ne interesează mai mult părțile care privesc raporturile turco-române ², dar care sînt foarte succinte, reducîndu-se uneori la știri răzlețe ³.

2. *Takvim et-tevarih*, adică *Calendarul sau cronologia istorică*, scrisă la 1648/1058 H., în turcă și persană, cuprinzînd evenimentele istorice de la „începutul lumii” pînă pe timpul său. Are știri răzlețe și pentru țările române, pe care le-am tradus după o ediție tipărită ⁴, păstrată în Biblioteca Academiei. Desigur, am ținut seama și de un manuscris din Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Revan, nr. 1199, 157 f., după care am făcut un microfilm pentru Arh. stat. Buc. (rola 33, cadrele 574—726).

3. *Sullam al-wasul ila tabakat al-fuhul*, în arabă, reprezentînd un dicționar biografic al oamenilor iluștri, un fel de *De virus illustribus*. Descriind viețile unor sultani otomani, arată totodată și relațiile lor cu țările române.

4. *Kaşf al-zunun 'an asami al-kutub wa'l-funun*, în arabă, mare enciclopedie a cărților și științelor, fiind considerată opera principală a autorului, la care a lucrat 20 de ani; are o traducere latină (ed. Flügel, Leipzig, 1835—1858), sub titlul *Lexicon bibliographicum et encyclopaedicum*. Unele indicații bibliografice ne arată existența unor vechi cronici turcești (*Tevarih-i al-i Osman*) privitoare la țările române.

5. *Tühfetü'l-kiabir fi esfar al-bihar*, terminată în noiembrie 1656 (safer 1067), tratează luptele navale și istoria flotei otomane. O traducere în limba engleză a apărut în 1831. Amintim, printre altele, descrierea bătăliei de la Caraharman (1626) din nordul Dobrogei.

6. *Gihannuma* (Cosmografia universală) ⁵, prima redacție, începută în 1648/1058 H., a fost dedicată sultanului Mehmed al IV-lea. Din versiunea

² O prezentare mai bună a acestei opere istorice, intitulată și *Fazlaka akval al-ahiar fi'ilm al-tarih wa'l-ahbar*, ne-a dat-o Orhan Şaik Gokyay, *Kâtıp Çelebi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri* (Viața, personalitatea și operele lui Kâtıp Celebi), în vol. *Kâtıp Çelebi* (Ankara, 1957), p. 40—43.

³ Această impresie mi-a lăsat-o lectura fugitivă a celor două manuscrise din Bibl. Beyazit, Istanbul.

⁴ Despre această operă vezi prof. M. Tayyib Gokbulgin, *Kâtıp Çelebi'nin kronologik eseri* (Opera cronologică a lui Kiatip Celebi): *Takvimuttevârih*, în *op. cit.*, p. 101—120.

⁵ Primul care a tradus din această operă partea privind Turcia europeană: *Rumelia și Bosnia* a fost J. v. Hammer, *Rumeli und Bosna, geographisch beschrieben von Mustafa Ben Abdalla Hadschi Chalfa* (Wien, 1812), bazîndu-se pe manuscrisul nr. 1282 din Bibl. Naț. din Viena.

în turcă a acestei opere, un manuscris se găsește și la Biblioteca Academiei (ms. orientale, inv. nr. 265). Pentru întocmirea ei, Kiatip Celebi nu s-a mulțumit cu operele geografilor arabi, ci a studiat temeinic și lucrările geografilor și cartografilor europeni (Ortelius, Gerard Mercator, Cluverius etc.). La început conține știri vagi și răzlețe cu privire la țările române. Partea finală a acestui manuscris cuprinde o succintă descriere geografică a vilaieturilor otomane din sud-estul Europei (*Rumeli*), în general, și din Peninsula Balcanică, în special. Are o sumară descriere a Dobrogei, Giurgiului (*Yerkökü*) și a Banatului, în frunte cu cetatea Timișoara, deci ale unor ținuturi românești care au fost administrate direct de turci.

Din această interesantă operă geografică s-au păstrat câteva manuscrise în bibliotecile din Istanbul, Paris și Viena (vezi Hamit Sadi Selen, *Cihannüma*, în vol. *Kâtip Celebi...*, Ankara, 1957, p. 125), precum și unul în Biblioteca Academiei (ms. orientale, inv. nr. 265, 556 p.), care, judecând după miniatura de la început și după alte elemente interne și externe, ar putea fi original. Un manuscris intitulat *Cihannüma'nın Rume-lye aid kısmı*⁶, aflat în Biblioteca Topkapı Sarayı din Istanbul, fd. Revan, 1651, 67 f., cuprinde o parte din această lucrare și a fost microfilmata pentru Arh. stat. Buc. (rola 27, cadrele 762—828). Deși este un mic fragment din ultima parte a operei, are totuși o serie de știri în plus, în special pentru Dobrogea, Brăila și Giurgiu. De asemenea, cuprinde unele informații privitoare la Țara Românească, cu orașul București și Moldova, cu Iași, care lipsesc în *Cihannüma*. Acest fapt ne-a determinat să dăm extrase în traducere și din această operă geografică cu unele elemente istorice.

7. O operă a lui Kiatip Celebi mai puțin cunoscută, cel puțin judecând după faptul că n-a fost semnalată nici în *G.O.W.* și nici în *E.I.*, este cea cu titlul *Irşad-ül-hayāra ilâ tarih el-Yunan ve'n'nasara* (Căi norocoase din istoria grecilor și creștinilor). Nu este exclus să fie traducerea turcească a cronicii „frince” („fränkischen Chronik”) a istoriografului bizantin Laonikos Chalcocondil (*G.O.W.*, p. 200, nr. 8). Dar în timp ce cronica acestuia atinge abia anul 1463, *Irşad-ül-hayara...* are câteva fragmente privitoare la situația țărilor române în secolul al XVI-lea. Manuscrisul acestei opere l-am găsit în 1969 în Turcia (Bibl. Türk Tarih Kurumu, Ankara, ms. nr. 19, 32 f.) și l-am microfilmata pentru Arh. stat. Buc. (rola 35, cadre 351—388). Aceasta este ultima operă a lui Kiatip Celebi din care am tradus fragmentele care ne privesc.

8. Dintre operele istorice ale lui Kiatip Celebi, cea care prezintă cel mai mare interes, atât pentru trecutul țărilor române, cât și pentru alte țări sud-est europene, este desigur *Fezleke-i tarih* (Istoria sinoptică). Concepută în arabă și scrisă în turca osmană, este destul de încălțită în expunerea evenimentelor istorice, neavînd claritatea expunerii lui Solakzade și a altor istoriografi otomani. De fapt este o continuare a cronicii *Fazlaka* (nr. 1), tratînd amănunțit, cronologic, pe ani, evenimentele istoriei otomane, începînd de pe la anul Hegirei 1000 (1591) pînă la 1065 H. (1655). Metoda expunerii, caracteristică aproape tuturor istoriografilor din ultimii ani ai domniei sultanului Murad al III-lea și pînă la Mehmed al IV-lea, este, desigur, cea biografică. Este unul din izvoarele de bază pentru situația țărilor române de la sfîrșitul veacului al XVI-lea pînă la mijlocul celui

⁶ O descriere succintă la F. E. Karatay, *Katalogu...*, vol. I, p. 452, nr. 1362.

următor. Prezintă un interes deosebit nu numai pentru istoria țărilor române sub Mihai Viteazul, ci și pentru domnia Movileștilor, timpurile lui Matei Basarab și Vasile Lupu, cu care a fost contemporan. Această cronică a fost continuată de istoriograful Silahdar Fındıklı Mehmed aga, care și-a intitulat chiar opera *Zeyl-i fezleke* (Anexă la cronica sinoptică). Extrasele pe care le prezentăm au fost traduse după ediția din Istanbul, 1286—1287 H. (1869—1870), 2 vol., 412 p. (I) și 398 p. (II). Deoarece această ediție nu este bazată decât pe cel mult un manuscris, am ținut seama și de alte câteva manuscrise din bibliotecile din Istanbul⁷, în frunte cu manuscrisul de la Muzeul Topkapı Sarayı, avînd cota Hazine, 1341, 321 f., microfilmă pentru Arh. stat. Buc. (rola 25, cadrele 37—369).

O bună prezentare a acestei opere a dat-o istoricul turc Orhan Şaik Gökay⁸, care ne arată că Hagi Khalfa a folosit ca izvor cronicile lui Hasan Beyzade, I. Pecevi, Topciular Kiatibi Abdul-Kadir Gerrahzade, Piri Paşazade Fahri etc.

Bibliografie: S.'O., IV, p. 395; O.M., III, p. 127 și urm.; J. v. Hammer, G.O.R., VI, p. 36; G. Flugel, *Verzeichniss der Handschriften der Wiener Hofbibl.* I, p. 49; F. Wustenfeld, *Die Geschichtsschreiber der Araber...*, nr. 570; C. Brockelmann, *Geschichte der arab. Litt.*, II, p. 428; E.I., II, p. 217—218 (J. H. Mordtmann); G.O.W., p. 195—203; Orhan Şaik Gökay, *Kâtip Çelebi*, în I.A., VI (Istanbul, 1955), p. 632—638; Bursalı Mehmed Tahir bin Rıf'at, *Kâtip Çelebi*, Istanbul, 1331 H. (1913), 30 p.; *Kâtip Çelebi. Hayatı ve eserleri hakkında incelemeler* (Kıatip Celebi. Cercetări privind viața și operele sale), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957, 225 p.; Vasfi Mahir Kocaturk, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Istoria literaturii turcești), Ankara, Edebiyat Yaynevi, 1970, p. 482—485; idem, *Türk Edebiyatı Antolojisi. Başlangıçtan bugüne kadar* (Antologia literaturii turcești), Ankara, 1967, p. 169—173; Altınay, Ahmet Refik, *Kâtip Çelebi*, Istanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1932, 63 p. (Millî Kutuphanesi Tarih Serisi : 1). O antologie prețioasă din operele lui Hagi Khalfa a publicat Orhan Şaik Gökay, *Kâtip Çelebi'den Seçmeler* (Bucăți alese din Kiatip Celebi), Istanbul, Devlet Kitapları, 1968, II + 580 p.

⁷ *Fezleke* are numeroase manuscrise. Pentru cele din bibliotecile din Europa, cf. F. Babinger, G.O.W., p. 201, iar pentru cele din bibliotecile din Istanbul, cf. *Türk Tarih Yazmaları Kataloğu* (Catalogul manuscriselor istorice turcești), fasc. 2 (Istanbul, 1944), p. 161 și urm. și F. E. Karatay, *Kataloğu...*, I, p. 254—255, nr. 776—781.

⁸ O descriere succintă la F. E. Karatay, *Kataloğu...*, I, p. 452, nr. 1362.

FEZLEKE-I TARIH

(ed. Istanbul, 1869—1870/1286—1287 H., 2 vol.)

Volumul I

<După ce dă corespondența anului creștin 1590 în diferite cronologii, autorul notează unele schimbări în ierarhia Porții : mazilirea marelui vizir Ferhad pașa și viziratul lui Siyavuş pașa, destituirea marelui muftiu Bostanzade și numirea lui Zekerîya efendi> 1—4

APARIȚIA UNOR TULBURĂRI LA GRANIȚA BOSNIEI, UNGARIEI ȘI ACȚIUNEA DUȘMANILOR... 4 DESCRIEREA LUPTEI ȘI ÎNFRÎNGEREA DUȘMANULUI

În anul mai sus arătat 1000, gemazi ül-evvel ¹, cînd era început de primăvară <după mari pregătiri de luptă și după plecarea lui Hasan pașa, beilerbei de Bosnia, în ținutul croat (*Hrvat*)>, beii renumiți ai acelei margini și stăpînii de cetăți, banul de Transilvania (*Erdel banı*) ² și generalul din Croația, adunîndu-se la un loc, l-au întîmpinat cu oaste mare pe Hasan pașa. După ce au luptat cîtva timp, oastea islamică a obținut victorie asupra armatei dușmane, care a fost învinsă.

<Capturarea multor muniții, tunuri *kolanborna*, a numeroși prizonieri etc., fugărirea dușmanilor austrieci> 5

ȘEIHUL MEHMED AL-BUHARI ³ 8

<Preocupările sale la Buhara, unde a înființat o sectă monahală>.

În zilele norocoase ale domniei lui Murad ⁴, a venit în orașul Constantinopol. Apoi, fiind surghiunit, a locuit un timp la Silistra și pe la sfîrșitul anului o mie ⁵ a murit. A fost îngropat într-un mausoleu (*türbe*) special, din centru...

ANUL UNA MIE UNU ⁶ VIZIRATUL LUI SINAN PAȘA ȘI MAZILIREA LUI SIAVUȘ PAȘA : 10 MOARTEA LUI HASAN PAȘA LA HOTARUL BOSNIEI

În acest timp, Sinan pașa ⁷, fiind supărat pe mai sus-arătatul Kirli ⁸ Hasan pașa, l-a mutat pe acesta din Rumelia la Timișoara, în ziua de două-

¹ 14 februarie — 14 martie 1592.

² Sigismund Báthory, principe al Transilvaniei : 1581—1597 (întîia oară) ; 1598—1599 (a doua oară).

³ Din orașul Buhara (U.R.S.S.), pe atunci în Imperiul timurid.

⁴ Murad al III-lea (1574—1595).

⁵ August — octombrie 1592.

⁶ 8 octombrie 1592 — 26 septembrie 1593.

⁷ De cinci ori mare vizir.

⁸ Hasan cel murdar.

Fig. 2. — Kiatip Celebi, *Fezle-ke-t tarih*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, 1341, f. 1v. cu miniatură în culori. Arh. stat. Buc., Mf. (Turcia), rola 25, c. 38.

zeci și trei a lui ramazan ⁹, cu rangul de vizir, iar locul lui l-a dat fiului său, Mehmed pașa...

UNA MIE UNU, REBI ÜL-EVVEL 17¹⁰

<Intrarea turcilor în Belgrad, descinderea lor la seraiul Hanbei și trimiterea lui Ridvan aga cu scrisori de cucerire la Poartă>. 17

În timp ce cetei de spahii i s-a dat un firman să ierneze la Nicopole și Vidin împreună cu silihdarii ¹¹..., cinci sute de ostași pedestrași, recrutați mai înainte, cărora li s-au dat ca binefacere câte patru aspri (*akçe*) pentru *gebegilik* ¹², au fost trimiși cu o ceată de ieniceri la Timișoara.

ATACUL OȘTII DUȘMANILOR ASUPRA CETĂȚII ÜSTÜNİ-I BELGRAD ¹³ 18—24 ȘI A ALTOR „ORAȘE ISLAMICE”

<Descrierea luptelor dintre turci și austrieci în Ungaria>.

ASEDIEREA STRIGONIULUI ¹⁴ 25—26

...În a șaptea zi a lui ramazan ¹⁵ venind cu oaste Apardi bei ¹⁶ 27 din partea marelui serdar ¹⁷, iar în a opta zi pașa de Timișoara, Hasan pașa, și în a noua zi pașa de Bosnia, au intrat în Buda și s-au așezat în partea Pestei (*Pește*). De aici se auzea bubuitul tunurilor de la Striginiu, dar serdarul nu ținea seama de aceasta.

RĂSCOALA POPULAȚIEI DIN TIMIȘOARA 28

În acest timp, pe cînd beilerbeiu de Timișoara, care venise în ajutor, stătea în fața Pestei, a sosit știrea că populația unei pălânci (*palanga*) din eialetul său, spunînd că-i prilejul, s-a răscolat și a ocupat palanca. Mai sus-arătatul pașă, luîndu-și oastea în grabă, s-a îndreptat în acea parte. Ajungînd acolo, i-a supus și i-a pedepsit cu lovituri de săbii pe răzvrătiți...

DESCRIEREA LUPTELOR DINTRE TURCI ȘI AUSTRIECI ÎN UNGARIA 29

În acest timp, venind aga, unul dintre agalele lui Gazi Ghirai han ¹⁸, 30 a adus scrisori de la acesta și i-a anunțat sosirea. În scrisoarea sa hanul făcea cunoscut că în fruntea unei oști numeroase, pornind din Crimeea și

⁹ 23 iunie 1593.

¹⁰ 21 ianuarie 1593.

¹¹ Trupe de cavalerie.

¹² Înarmare, armuri.

¹³ Istolni—Belgrad, Stuhlweissenburg, azi Székesfehérvár (Ungaria).

¹⁴ Estergon, Gran; cetate cucerită de Soliman Magnificul. Azi Esztergom (Ungaria).

¹⁵ 7 iunie 1593.

¹⁶ Nume deformat; să fie *Erdel beyi*, adică principele Transilvaniei?

¹⁷ Sinan pașa.

¹⁸ Gazi Ghirai al II-lea, hanul Crimeei (1588—1594 și 1596—1608).

trecînd apa Özü¹⁹, apoi prin Bender²⁰, Chilia (*Kili*) și Cetatea Albă (*Akkerman*)²¹, precum și prin vilaieturile Moldova și Țara Românească, și traversînd apoi Timișoara și riul Mureș, e pe cale de a ajunge, prin Seghedin, la Buda (*Budun*).

34 Gazi Ghirai, hanul Crimeei, participînd cu oastea sa la expediție, a pornit din Crimeea și, ca să nu calce oastea tătărească țările islamice, a găsit de cuviință să treacă prin hotarul vilaietului leșesc (*Leh*) și prin hotarul Transilvaniei.

Trecînd peste fluviu și mergînd pe marginea apei Nistru (*Turla*), el a străbătut ținuturile leșesti. După ce a trecut și hotarul Transilvaniei, a ajuns la cunoscuta și anevoioasa trecătoare (*derbend*) numită Balkan²², iar la intrarea în trecătoarea mai sus-amintită se afla fortăreața numită Hust, care era una dintre cetățile Transilvaniei²³. Voievodul ei sfătuindu-i pe zabiții cetății, aceștia au adunat multe mii de dușmani dintre pedestrași, călăreți și raiale, care, aducînd din munți grinzii mari și pietre, au astupat locurile de trecere, iar pușcașii dușmani s-au așezat în locuri adăpostite. Astfel, trecerea n-a fost cu puțință în nici un chip. Atunci, după ce au ținut sfat, gloriosul han cu oastea ginghizidă²⁴ au devenit pedestrași și fără să aștepte, luîndu-și în mîini arcurile și săgețile, au dat atac asupra acelei populații nenorocite. Unii dintre vitejii tătari trecînd pe apă, iar alții înaintînd prin locuri părăsite, i-au risipit pe dușmani și pe cei mai mulți dintre ei i-au trecut prin foc și sabie. În felul acesta, cu ajutorul preainaltului Allah, trecînd prin acea strîmtoare foarte periculoasă, s-au așezat în fața cetății mai sus-arătate. De aici, trecînd riul numit Tisa, au intrat în Țara Ungurească (*Macaristan*)...

35 DESCRIEREA ÎNCEPUTULUI RĂSCOALEI LUI MIHAI (*Mihal*)²⁵,
VOIEVODUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Voievozii Țării Românești dădeau cai pentru transportul tunurilor necesare expedițiilor împărătești. Mai înainte, în timpul expediției împotriva cetății Vespren (*Pesprim*)²⁶, el <Mihai> trimisese două-trei sute de cai, dar sosînd din partea marelui vizir oameni din Belgrad spre a-i cere iarăși alți cai și spre a aduna banii vistieriei, Mihai nu s-a îngrijit ca banii și caii să ajungă cît timp vizirul se afla încă la Belgrad, fapt pentru care a meritat mustrare. Pe cînd turcii se aflau în șesul Ianik²⁷, au sosit oameni cu vreo patru sute de cai, cu vistierie și cu unele daruri, dar pentru că nu sosiseră la timp, omul său a fost muștrat și dus la locul de execuție. Atunci fiul serdarului²⁸, fiind de față, a mijlocit și l-a scăpat de la moarte. Darurile sale nefiind primite, i s-a spus: „îndată după aceasta, cu ajuto-

¹⁹ Lingă cetatea Oceakov (*Özu*); în izvoarele moldovenești apare sub forma *Vozia*.

²⁰ Tîghina (U.R.S.S.).

²¹ Bielogorod-Dnestrovski (U.R.S.S.).

²² Este vorba de Munții Carpați.

²³ De fapt mai la nord, în U.R.S.S.

²⁴ Adică a lui Gînghis han.

²⁵ Mihai Viteazul, domnul Țării Românești (1593–1601).

²⁶ Vespren, Agram.

²⁷ Raab, azi Győr (Ungaria).

²⁸ Mehmed pașa, fiul (*oğlu*) lui Sinan pașa.

rul lui Allah, expediția noastră va porni împotriva Țării Românești. La ce bun ca țara padișahului să fie dată unor dușmani nepăsători?”. Oamenii care veniseră au fost închiși, iar la întoarcere i-au eliberat din Belgrad și i-au trimis lui Mihai <Viteazul> cu o poruncă strașnică în sensul de mai sus.

Rătăcitul de Mihai, fiind un nenorocit de dușman, cu poftă de răscoală, în anul următor s-a răzvrătit deodată și felul în care s-a desfășurat răscoala va fi istorisit mai departe.

ANUL UNA MIE TREI ²⁹, CUCERIREA CU EFORTURI A CETĂȚII IANÎK 38

<Cucerirea cetății Papa de către Gazî Ghirai, asedierea cetății Comran>. 39—40

POVESTIREA STĂRILOR DE LA FRONTIERA MOLDOVEI ȘI ÎNTOARCEREA TURCILOR 41

...Fiind lipsă de zaherea și lemne și furaje și alte lucruri necesare, la Buda sărăcia a atins culmea. De asemenea, la aceste lipsuri adăugându-se și faptele dușmanilor, situația de la frontieră a devenit jalnică. Dar ivindu-se nenorocirea din Țara Românească ³⁰, aceasta a făcut să fie uitată răzvrătirea ungarilor.

MĂSURILE NENOROCITE ALE SERDARULUI ȘI ÎNRĂUȚĂȚIREA CUSURURILOR

O altă greșală a serdarului era aceea că, nearătînd prietenie prefăcută față de voievozii Țării Românești și Moldovei, i-a făcut pe aceștia să se răscoale.

Faptul că expedițiile se prelungeau și dușmanii erau mereu victorioși, precum și că pacea nu s-a încheiat potrivit cu demnitatea islamică, toate au fost urmări ale măsurilor sale <nehibzuite>.

RĂSCOALA VOIEVODULUI MOLDOVEI ³¹ ȘI MOARTEA LUI MUSTAFA PAȘA

Începînd expedițiile ungurești, cezarul ³² a trimis scrisori tuturor emirilor dușmani. De asemenea, papa invitînd cetele de creștini la atac 42 împotriva musulmanilor, Ardealul și Țara Românească și Moldova, unindu-se în același scop, au hotărît să se răscoale și au început să atace și să devasteze târgurile și satele care se găseau la țarmul Dunării. În acea vreme, caimacamul Ferhad pașa, cerînd mazălirea voievodului Moldovei ³³, pus de Sinan pașa, a acordat locul său unui tînăr cunoscut sub numele de beizadea moldovenească ³⁴. Despre acel tînăr, care se întreținea din averea

²⁹ 16 septembrie 1594 — 5 septembrie 1595.

³⁰ Ridicarea lui Mihai Viteazul împotriva turcilor.

³¹ Aron Tiranul (1592—1595).

³² Împăratul Rudolf al II-lea (1572—1608).

³³ Aron Tiranul.

³⁴ *Bogdan beizadesi*: „beizadea Moldovei”; Ștefan Răzvan.

sa proprie (*hazine*), se spune că ar fi îmbrățișat islamismul. Potrivit obiceiului, Ferhad a trimis cu el un capugibași, atașându-i și un ceauș de înscăunare (*iskemle-çauşu*). Dar predecesorul său <voievodul Moldovei>, răsculându-se, i-a întors înapoi. Când aceștia au cerut ajutorul Porții, a fost numit, cu o ceată de ostași, Mustafa pașa, care fusese mazilit din Maraș³⁵, unde era beilerbei din vremea lui Sinan pașa. El <Sinan pașa> a trimis împreună cu două mii de ieniceri și pe agalele sale posesoare de feude mari (*zeamet*), pentru a le scăpa de dările la care erau impuse potrivit unui firman. La sosire, găsind Dunărea înghețată, s-au așezat în șesul Rusciukului și tocmai când au început să treacă tunurile spre partea Giurgiului (*Yerkökü*), oastea dușmană trecind pe neașteptate la Rusciuk a atacat ordia turcească. Atît pe serascherul Mustafa pașa, cît și pe unii ostași din jurul său i-a ucis, iar pe alții i-a făcut prizonieri. Apoi răscoala moldovenească s-a întărit din zi în zi.

VESTEA RĂSCOALEI LUI MIHAI (*MIHAL*), VOIEVODUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

În București (*Bükreş*), care era capitala mai sus-arătatului voievod, acesta avea peste patru mii de creditori.

Cei mai mulți dintre cămătari erau ieniceri și supuși bogătași (*ekia-bir*). Aceștia, răzvrătindu-se în fiecare zi, în semn de revoltă aruncau cu pietre în palatul lui și, luînd în mîini <diferite> obiecte, îi băteau și-i răneau pe oamenii care se găseau la poarta palatului. Mai sus-arătatul voievod, necăjindu-se, i-a chemat într-o zi pe acești creditori și, dîndu-le unele sfaturi, arătînd curaj în fața lor, le-a spus: „Dacă mă omoriți, vă veți pierde în întregime avuțiile. Ascultați ce vă spun: mergeți cu oamenii numiți pentru stringerea avuțiilor în Țara Românească și aduceți de acolo veniturile și luați-vă apoi din ele banii voștri”. Într-adevăr, după multă ezitare și îndirjire, aceștia au consimțit și, despărțindu-se, vreo cinci sute dintre ei au plecat. Peste cîteva zile, cînd bunurile au fost aduse, acestea nu le ajungeau creditorilor. Fiind necesară o împărțire proporțională, au invitat pe cadîul din Giurgiu să facă socoteala. Acesta fiind bolnav, a plecat ajutorul său (*naib*) Ali-Gian efendi, care a făcut împărțirea cuvenită. Așa, de exemplu, vine cineva și prezintă o chitanță (*temessük*) pentru o datorie de șaizeci de poveri (*yük*) de aspri³⁶, spunînd: „este adevărat că dovada este a mea, dar în schimb ce-mi dai? Spune ce fel de obiecte și
43 fixează-le prețurile”. După multă insistență, omul se mulțumea cu ceea ce i se spunea. Bunăoară, zece poveri de bani, un hanger împodobit cu pietre prețioase, de douăzeci de poveri, un harnașament (*raht*) cu franjuri, de cinci poveri, și așa mai departe... toate la un loc se ridică la șaizeci de poveri. Deci omul spune: „musulmane, fiecare lucru pe care l-ai dat valorează de trei sau de patru ori mai puțin decît costul lui. Ceea ce mi-ai dat cu douăzeci de poveri, eu ți-l dau cu cinci poveri”. După multe discuții și gilcevi, el <Mihai> făcea ca 60 de poveri să fie reduse la 30. Apoi îl pune pe cadîu să scrie și să sigileze. De asemenea, îi pune și pe scribii săi să scrie. Ceea ce valora mai puțin de 10 poveri nici nu pune la soco-

³⁵ Oraș în Asia Mică.

³⁶ 60 yuk = 6 000 000 de aspri (*akce*).

teală, spunînd că e o sumă foarte mică. În felul acesta datoria se ridică la șapte mii de poveri de aspri ³⁷. Mai sus-arătatul cadiu povestește următoarele : „După ce am ieșit afară, apropiindu-se de mine o raia ³⁸ prietenă, mi-a spus : « Ali Gian Hoge, de cîți ani mîncăm împreună pîine și sare ? ». Îndată ce i-am răspuns că trebuie să fie vreo douăzeci, mi-a spus că « acum răsplătind pîinea și sarea pe care le-am mîncat împreună, îți voi spune o vorbă pe care s-o ascuți și s-o ții în taină ». L-am rugat să-mi spună de îndată și el mi-a zis : « Să nu mai rămii aici pînă la chindie și să nu te oprești nici la Giurgiu, ci să faci tot posibilul ca să ajungi la Rusciuk cu un ceas mai devreme ». L-am întrebat care e pricina, dar el a refuzat să-mi răspundă, zicîndu-mi : « în astfel de momente mă copleșește mărînimia și spun citeodată aiureli. Ia seama la ceea ce ți-am spus ! ». Văzînd în oraș o zarvă neobișnuită și o mulțime tumultuoasă, am pornit de acolo, urcîndu-mă într-o trăsură (*koci*) în mare grabă. Cînd am sosit la Giurgiu, în timp ce povesteam cadiului despre starea de lucruri, afurisiții aceia i-au ucis pe toți musulmanii care se găseau acolo <în București> și apoi, venind alaiuri după alaiuri, au atacat Giurgiu. Negăsind o altă posibilitate, m-am dezbrăcat și, fiind un foarte bun înotător, am trecut înot în partea cealaltă a Dunării. A mai trecut, înotînd, încă un om. Dintre locuitorii Giurgiului am scăpat numai noi doi. Din vreo trei sau patru mii de suflete, bărbați și femei, unii au fost uciși, iar alții au fost luați prizonieri, după care Giurgiu a fost incendiat”.

Acest eveniment s-a întîmplat în luna ğemazi ül-evvel ³⁹. Cei care se găseau în ținuturile Moldovei, fugind în părțile Chiliei, Akkermanului și Hirșovei (*Karșova*) și apoi trimițînd, din Rusciuk, oameni cu mahzaruri la Poartă, au făcut cunoscută această situație. În vremea aceea fiind timp de iarnă, nu a fost cu putință să se pregătească de îndată oaste. Populația Rusciukului, ridicîndu-se, s-a împrăștiat prin munți și prin împrejurimi.

ACORDAREA MARELUI VIZIRAT LUI FERHAD PAȘA LA 6 ĞEMAZI ÜL-AHİR 1003 ⁴⁰...

46

ATACUL LOCUITORILOR DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA

Înainte de a ataca Brăila și Akkermanul, voievodul Moldovei ⁴¹ s-a năpustit asupra cetății Bender. Beiul Ahmed, bei de Bender, adunîndu-i pe gazii vilaietului și așezîndu-se cu spatele la fortăreață, a dat o luptă crîncenă... Locuitorii Moldovei (*Boğdan*) fiind înfrinți, au fost urmăriți pînă la granița vilaietului lor. Apoi, cel mai sus-arătat <voievodul Moldovei>, venind din nou prin spatele Chiliei și Akkermanului, a asediat Akkermanul. El a adus și tunuri cu care a bătut <Akkermanul> cu înverșunare. În acest timp, populația vilaietului ceruse ajutor de la hanul Gazi Ghirai ⁴². Acesta, la rîndul său, trimițîndu-l pe Adil Ghirai ⁴³ cu o ceată

47

³⁷ 7 000 de poveri = 700 000 000 de aspri.

³⁸ Raia, supus nemusulman dintr-un stat musulman ; creștin ; aici este vorba de un român.

³⁹ 12—21 ianuarie 1595.

⁴⁰ 16 februarie 1595.

⁴¹ Ștefan Răzvan.

⁴² Gazi Ghirai al II-lea, hanul Crimeei.

⁴³ Moștenitorul tronului, zis *kalgai sultan*.

de ostași, aceștia au ajuns în mare grabă tocmai când populația cetății slăbise rezistența. În momentul când tătarii au atacat, dușmanii au fugit, neașteptând să rămână pe loc. Unii din ei au fost făcuți prizonieri, alții au fost nimiciți. Făcând o incursiune în vilaieturile lor <în Moldova>, oastea tătărească a luat o pradă bogată. În felul acesta, Akkermanul a fost salvat. Apoi, Mihai trimițând împotriva Brăilei pe seraskerul său, numit Mihalcea ⁴⁴, populația a aflat aceasta și a intrat în cetate. După ce dușmanii au devastat orașul, aceștia l-au și incendiat. Apoi, așezînd tabăra, pe cînd îl asediau, cei din provincie (*vilaiet*) au trimis scrisoare lui Musa ceaș din Dobrogea cerîndu-i ajutor. Atunci acesta, strîngînd 3 000—4 000 de ostași, a trecut Dunărea pe ghiață. În clipa cînd i-au atacat pe dușmani, aceștia dezorganizîndu-se, tabăra lor a fost distrusă împreună cu peste 1 000 de dușmani. Mihalcea a fugit întorcîndu-se teafăr și sănătos și s-a dus la Mihai voievod. Acesta dîndu-i vreo 20 000 de ostași maghiari și ardeleni, precum și dintre rebelii români, l-a trimis iarăși cu tunuri să asedieze Brăila. De asemenea, Dunărea dezghețîndu-se, se îngreuiase trimiterea de ajutoare. La sosirea lor <a românilor>, au fost întîmpinați de locuitorii Brăilei, care s-au luptat un timp cu ei. Dușmanii fiind mulți, ei <turcii> s-au închis în cetate și au stat în poziție de apărare cu tunuri și cu puști. De asemenea, necredincioșii, construind adăposturi (*meteres*) și săpînd subterane (*lagım*) în trei locuri, au bătut cetatea cu mare violență timp de 16 zile și 16 nopți. Cînd locuitorii și-au pierdut speranța de a mai salva cetatea, sfătuiindu-se între ei, s-au văzut nevoiți s-o predea prin capitulare (*vire*). Mai sus-numitul Mihalcea era din Brăila. El insista, zicînd : „Fraților, să vă luați familiile voastre, iar uneltele și proviziile să rămînă pe loc”. Kara Ceauș Mehmed bei și Mustafa Ceauș, intrînd în tratative cu beii maghiari, aceștia <ungurii> au jurat pe legea lor că nimeni nu va suferi pagube. După ce au lăsat pe loc vreo mie de poveri cu diferite obiecte, ei <turcii> au ieșit din cetate, țipînd și suspinînd să fie trecuți cu vasele în partea cealaltă. Oastea dușmană, impresurîndu-i pe aceștia <pe turci> după ce i-a trădat, pe cei mai de seamă dintre ei i-a făcut prizonieri, iar pe unii i-a ucis. Cînd Kara Ceauș le-a spus : „Bre, mincinoșilor, unde-i cuvîntul vostru? Se poate așa ceva la o nație?”, atunci beii maghiari, împiedicîndu-i cu săbiile pe necredincioși, i-au ucis pe cîțiva dintre ei, apoi i-au trimis pe locuitori peste Dunăre.

SERDARUL FERHAD PAȘA ÎN PĂRȚILE ȚĂRII ROMÂNEȘTI

- 48 Mai înainte ⁴⁵, Giurgiul fiind înstrăinat, sosise la Poarta împărăției o scrisoare de disperare (*feriadname*) cerîndu-se ajutor. Populația din Rusciuk s-a împrăștiat prin părțile Provadiei (*Pervadi*) și în Munții Balcani. Pe la începutul iernii, rebelii Țării Românești, împreună cu rătăcitul de Mihai, trecînd Dunărea pe ghiață, au incendiat orașele numite Rusciuk și Turtucaia (*Tutrakan*) și Șistov (*Ziștovi*) și Rahova și Silistra și Hirșova. Din această cauză, venind din nou strigătorii de ajutor (*feriadci*) la Poartă, sangeacul Silistra a fost acordat fostului ceaș Mustafa aga. Dîndu-i-se sub comandă o mie de ieniceri și opt tunuri împărătești (*șahi*)

⁴⁴ Banul Mihalcea.

⁴⁵ Adică după luarea Giurgiului de către Mihai Viteazul.

și cuirasieri (*cebecii*), el a ajuns serasker, dar neputînd să facă față, vilaieturile acelea au fost devastate în întregime. Unii dintre locuitori au fost uciși, iar alții duși în robie, iar cei bogați (*maldar*) au fost puși în lanțuri. Cînd toate acestea au fost înfățișate la scara împărătească, marele vizir Ferhad pașa a devenit serdar, fiind însărcinat să plece în primăvara aceea într-acolo <în Țara Românească>.

PLECAREA LUI FERHAD PAȘA ÎN PĂRȚILE ȚĂRII ROMÂNEȘTI

49

La sosirea primăverii, în a 17-a zi a lui ramazan din anul cel mai sus-arătat ⁴⁶, într-o zi de joi, marele serdar, pornind în expediție împotriva Țării Românești, a ieșit cu alai din capitala sultanatului și a descins la Davud-Pașa. Ibrahim pașa, fiind pe atunci al doilea vizir, a fost numit în postul de caimacam. De astă dată agaua de ieniceri, Iemișci, rămînînd la Poartă, în locul său a fost numit zagargi bași ⁴⁷, cu 10 000 de neferi. Ulufegii ⁴⁸ de stînga, împreună cu bulucurile de dreapta, rămase la Poartă, au scos cortul <în luna șaban> și l-au întins în afara orașului. Pregătindu-se mai întîi o flotă compusă dintr-un număr de zece galere (*kadırga*) cu tunuri și alte unelte, a fost trimisă de la Varna la Ruscuk, pe Dunăre. Apoi, străbătînd un mare număr de menziluri, s-a ajuns în apropiere de Hezargrad ⁴⁹.

<Se arată mai departe pregătirea unui complot împotriva lui Ferhad pașa de către demnitarii din Istanbul>.

Aceștia, fiind partizanii lui Sinan pașa, s-au unit cu toții, și au început să spună cu acest prilej că <Ferhad pașa> nu dorește să meargă în Țara Românească ca să lupte cu dușmanul. Și au mai spus că faptul va influența treptat mersul expediției. Pe de altă parte, Ferhad pașa în 21 al lui șaban ⁵⁰, pornind din Davud-Pașa, a ajuns la Ciorlu ⁵¹. 50

<Se descrie mai departe înaintarea oștii, recrutarea de noi trupe și acordarea agalicului de ieniceri unui oarecare Husein bei>.

CEARTA DINTRE TUNARI ȘI OSATȘII VETERANI LA ADRIANOPOL

<Ciocnirea dintre pușcașii ieniceri și plîngerea lor în fața serdarului>.

...În acest timp, în a cincea zi a lui ramazan ⁵², vilaieturile Țării Românești și Moldovei fiind transformate în eialeturi ⁵³, Moldova a fost acordată lui Gafer pașa, fost beilerbei de Șirvan ⁵⁴, Țara Românească a fost dată lui Saturgi Mehmed pașa, iar pentru impunerea la contribuții a întregii țări, defterdarlicul a fost dat beifului Muharrem din Yeni-Şehir ⁵⁵.

⁴⁶ 26 mai 1595.

⁴⁷ Comandantul companiei a 64-a.

⁴⁸ Lefegii, mercenari.

⁴⁹ Azi Razgrad (Bulgaria).

⁵⁰ 1 mai 1595.

⁵¹ Localitate în Turcia europeană, lângă Adrianopol.

⁵² 14 mai 1595.

⁵³ Provinciile turcești sub administrație otomană.

⁵⁴ Oraș în Anatolia.

⁵⁵ „Orașul Nou” în Asia Mică.

De asemenea s-a dat firman pentru adunarea unui număr de douăsprezece mii de ostași din oastea permanentă.

SOSIREA SERDARULUI LA DUNĂRE

Hasan pașa ⁵⁶, beilerbei de Rumelia, pregătind vase (*tonbaz*) pentru pod, pe cînd Rahova era schelă, Mihai cel rău și-a pus în gînd să pricinuiască pagube corăbiilor de acolo. În acest scop, trecînd cu cîteva mii de dușmani, au intrat într-o ascunzătoare de pe lîngă Nicopole și au pornit a doua zi, dis-de-dimineată, pe cînd oastea rumeliotă și secbanbași ⁵⁷ 51 păzeau corăbiile. În acel locprinzindu-se o limbă (*dil*) ⁵⁸, aceasta a dat de știre asupra situației dușmanului. Oastea a intrat îndată într-un ascunziș și dimineata alaiul dușmanilor a atacat prin surprindere dinspre țarm, apoi a fugit înfrînt. Pe la sfîrșitul lunii șevval ⁵⁹, sosind marele vizir, cînd a intrat în Rusciuk, cheresteaua pentru pod era pregătită. De asemenea, sosiseră din Nicopole și corăbiile pentru pod și în prima zi a lunii zilkade ⁶⁰ s-a început construirea podului.

Din partea lui Mihai s-a prins o iscoadă care a dat de știre că acum la București are loc o mare adunare, unde vin ajutoare ardelene și maghiare, și că oastea se ridică la vreo 70 000 de neferi. În a treia zi a lui zilkade ⁶¹, Hasan pașa, beilerbei de Rumelia, sosind cu vreo cinci sute de prinși români și ostași unguri și încă vreo patru mii de capete tăiate, a intrat cu mare alai și cu mare pompă în ordie. Secbanbași fiind numit pentru paza podului, unii dintre beii din Rumelia i-au fost dați în serviciul de caraulă. Marele vizir, de asemenea, stînd sub un cort (*sayvan*) susținut de opt coloane, privea starea podului și a oștii și era atent și prezent tot timpul. În fața Rusciukului se găsea o insulă cu suprafața ca un șes, acoperită cu sălcii. În vreo cinci sau șase zile, podul fiind legat de insulă, au fost întinse corturile, iar în partea cealaltă se întindea pînă la cetatea Giurgiului. Abia cu cinci sute de vase plutitoare (*tonbaz*) putea fi completat. Dar în apropiere de cetate fiind un loc mai puțin adînc, au fost numiți sangeacbei spre a tăia stîlpi mari.

Saturgi pașa fiind invitat la oaste, i s-a acordat Țara Românească pentru a fi transformată într-un beilerbeilic ⁶². Acesta, la rîndul său, sosind în a 17-a zi a lui zilkade 1003 ⁶³, a intrat în ordia împărătească.

Pe cînd se construia podul în acest scop, fostul defterdar Ibrahim pașa stătea la Belgrad cu ostașii celor patru bulucuri, împărțindu-le soldele. Beilerbeii Anatoliei, chehaiau de ieniceri, a fost însărcinat cu paza Budei.

...Marele vizir își pusese în gînd ca, după înlăturarea lui Mihai din Țara Românească, să plece la Belgrad.

⁵⁶ Fiul lui Mehmed Sokollu pașa (m. 1579).

⁵⁷ Căpetenia trupelor numite seimeni.

⁵⁸ Adică o iscoadă.

⁵⁹ 28 iunie 1595.

⁶⁰ 8 iulie 1595.

⁶¹ 10 iulie 1595.

⁶² Adică pašalic sau provincie otomană.

⁶³ 24 iulie 1595.

MAZILIREA LUI FERHAD PAȘA ȘI NUMIREA LUI SINAN PAȘA

În urma uneltirilor lui Sinan pașa și ale partizanilor săi, Ferhad pașa a fost mazilit la 29 șevval 1003⁶⁴, pe baza unei sentințe (*fetva*) a lui Bostanzade⁶⁵.

Informat prin oamenii săi, Ferhad pașa predă comanda armatei⁵² lui Saturgi Mehmed pașa și se întoarce cu suita sa la Istanbul. Pe cînd Sinan pașa se găsea încă la Istanbul sosiră și ostașii din Siria (*Şam*) pentru expediția împotriva Țării Românești.

Sinan pașa trimite gonaci pentru omorîrea lui Ferhad, dar nu reușește și, în timp ce Ridvan, aga de silahdari, era ocupat cu prada, Ferhad scapă în munți, se adăpostește un timp la cîlcicul său de lîngă Istanbul, apoi este ucis la Yedikule⁶⁶.

PLECAREA LUI SINAN PAȘA SPRE ȚARA ROMÂNEASCĂ

Serdarul mai sus-amintit a rămas cîteva zile la divan, după care a ieșit cu alai din Istanbul și a ajuns la Davud-Pașa. Apoi, în a unsprezecea zi a lui zilkade⁶⁷, plecînd din această localitate s-a îndreptat spre Rusciuk.⁵³ Ibrahim pașa s-a îndreptat din nou spre Rusciuk. Ibrahim pașa a devenit din nou caimacam la Poartă. Cînd Sinan a ajuns la Adrianopol, au sosit și ostașii siriaci. În douăzeci și unu ale lui zilkade⁶⁸, plecînd din Adrianopol, s-au îndreptat spre Karınabad⁶⁹. De asemenea, în a douăzeci și doua zi a lunii mai sus-arătate⁷⁰, venind și chehaiaua de capugii în acel menzil, a fost predat sigiliul (*mühür*) și i-a făcut cunoscut plecarea lui Ferhad pașa la Poartă. Sinan pașa, trimițînd *telhis*-uri⁷¹ la Poartă, a cerut omorîrea acestuia, apoi trecînd prin defileul Cialik-Kavak, prin Şumla și Hezargrad, pe la sfîrșitul lui zilkade⁷² a ajuns la ordie, unde oastea i-a ieșit în întîmpinare.

Mai înainte de aceasta, venind dușmanii asupra lui Hasan pașa, aceștia au fost înfrinți. Iscoadele și căpeteniile lor au fost aduse înaintea serdarului.

De asemenea, construirea podului se apropiase de fortăreața Giurgiuului, iar serdarul trecînd la Giurgiu a vizitat cetatea.

La terminarea podului, în a paisprezecea zi a lui zilhiğge⁷³, au trecut marele vizir și oastea sa. Beilerbeiu de Rumelia, Hasan pașa, a fost numit cerhagi⁷⁴. Mehmed Saturgi (*Satırcı*) a fost numit cu ostașii din

⁶⁴ 7 iulie 1595.

⁶⁵ Bostanzade Mehmed efendi era pe atunci şeyh ül-islam sau mare muftiu al musulmanilor.

⁶⁶ Fortăreața celor șapte turnuri (cf. art. lui Mihail Guboglu, în „Magazin istoric”, nr. 3/1968, p. 18–21).

⁶⁷ 18 iulie 1595.

⁶⁸ 28 iulie 1595.

⁶⁹ În Bulgaria.

⁷⁰ 29 iulie 1595.

⁷¹ Raport scris al marelui vizir către sultan.

⁷² 28 iulie — 6 august 1595.

⁷³ 20 august 1595.

⁷⁴ Oaste de avangardă, cercetaș.

Siria la aripa dreaptă. Beiful de Salonic (*Selânik*) și cel de Nicopole au rămas pentru paza podului. De asemenea, cele șapte galere sosite de la Poartă și numite la paza podului au tras la Rusciuk cu unelte și muniții (*cebehane*). În a șaptesprezecea zi a lui zilhiğge ⁷⁵, pornind de acolo, s-au așezat într-un sat ruinat din fața Kamudaiei ⁷⁶. De aici se întinde valea spre București și la patru mile depărtare se află Bucureștii. În a optsprezecea zi a lui zilhiğge ⁷⁷ au descins caraualele la Călugăreni (*Kalukeran*), mergînd spre valea Bucureștilor. În timp ce toți se odihneau, s-a ivit un nor de praf dinspre valea Bucureștilor și au apărut alaiurile dușmane. Păzitorii de cai (*at-oğlanları*) ⁷⁸, sperîndu-se, au venit la corturi.

Ostașii încălecînd pe cai și beilerbeiful de Rumelia înaintînd cu șapte tunuri mari împărătești (*şahi*) dinspre aripa dreaptă, au mers în întîmpinarea dușmanului. Marele vizir și-a așezat rîndurile gărzii sale în spatele tunurilor. Au pus în grabă scînduri și copaci peste mlaștina care se afla în fața lor.

Căpetenia de seimeni (*segbanbaşı*), stînd cu ienicerii în păduricea de stejari, a urcat sus, pe vîrfurile dealului, un număr de zece tunuri împărătești și a bătut cu tunurile alaiurile dușmane.

Apoi, oastea islamică mergînd pe drumul de mijloc a respins pe dușmani. Cînd au găsit o clipă de răgaz, dușmanii au așezat pe pedestrași în pădurea de stejari și au înșirat tunurile în fața lor. Arătînd că sînt victorioși, s-au întors înapoi și au plecat spre valea Bucureștilor. Oastea islamică, atacînd, a nimicit un număr de dușmani. Era pe la chindie. După ce au ieșit împrăștiți din vale, dușmanii au stat pe loc.

Marele vizir, la rîndul său, s-a așezat la capătul de dincoace a văii Călugăreni. Întreaga oaste păzea la lumina torțelor toate împrejurimile. De asemenea și oastea ghiaurilor, aprinzînd focuri în valea care duce spre București, făcea mare zgomot și mișcare, iar noaptea trimitea cu steagul cite o ceată (*alay*) de iscoade.

54 În cronica *Netige-üt-tevarih* ⁷⁹ este scris că în apropiere de podul Călugăreni se află un loc mlaștinos și păduros. Odată cu sosirea în acel loc, ivindu-se un alai al dușmanilor, au început să se lupte, așezînd tunuri și puști, care la intrarea în pădure au pricinuit oștirii o zăpăceală totală. În acest timp, Saturgi Mehmed pașa și Hüseîn pașa și Aias pașaoğlu Mustafa pașa și oastea siriacă și o ceată de ieniceri, trecînd podul, i-au întîmpinat pe dușmani. De dimineată și pînă la rugăciunea de chindie s-a dat o luptă crîncenă. Luîndu-se douăsprezece tunuri ale dușmanului, turcii au cîștigat victoria și dușmanul a fost respins. Dar locul acela fiind mlaștinos și păduros, pașa mai sus-pomenit ⁸⁰, pe cînd fugea, a fost rînit, iar beilerbeiful de Sivas, Haidar pașa, și Aias Pașaoğlu <Mustafa> și Hüseîn pașa, viceguvernatorul (*mutesarraf*) de Nicopole, și-au găsit moartea de martiri,

⁷⁵ 23 august 1595.

⁷⁶ *Kamudai* (*Kamudı*), probabil forma coruptă a localității Daia din apropiere de Giurgiu. La Al. Atanasîu, *Bătălia de la Călugăreni*, Buc., 1928, p. 52, n. 2, apare sub forma *Kamurı*, localitate necunoscută, dar presupusă a fi fost în apropiere de Șerpătești.

⁷⁷ 24 august 1595.

⁷⁸ Are și sens de „rîndași”; pe lingă aceasta poate însemna și „mînji”.

⁷⁹ Grafat greșit. Corect: *Nuhbet-ut-tevarih ve'l ahbar* (Cronică selectivă și informativă) de cronicarul Mehmed bin Mehmed (vezi *Cronici turcești*..., vol. I, p. 418, n. 104. La M. Naima *Tarih*..., vol. I, fasc. 2, ed. Z. Danișman, p. 129) *Behcet-ut-tevarih*.

⁸⁰ Saturgi Mehmed pașa.

înfundându-se în mlaștini. Însuși serdarul Sinan pașa, împotmolindu-se într-o mlaștină, a căzut de pe calul său. Rămânând pe jos, când se ridica, când se așeza. Atunci unul dintre vitejii Rumeliei, numit Deli Hasan, un viteaz puternic, luându-l în spate, l-a scos din mlaștină ⁸¹.

INFRÎNGEREA ȘI FUGA DUȘMANULUI ⁸²

În noaptea aceea, din întâmplare, un ienicer, stînd pe unul dintre tunuri (*darbzen*), a atins cu fitilul traista cu pulbere, care s-a aprins. Întinzîndu-se apoi focul la praful de pușcă din apropiere, s-a produs un mare zgomot și a apărut fum. Zgomotul răspîndindu-se în oaste, strigăte repetate de chemare la luptă sfîntă (*gûlbank*) au cuprins văzduhul și spunîndu-se că oastea dușmană a dat un atac peste noapte, turcii au fugit pe la miezul nopții, învălmășindu-se între ei.

Mihai cel răufăcător, ajungînd în mare grabă la București (*Bükreş*), o parte a oștii sale s-a dus spre Moldova. Apoi, ridicîndu-și oștile, s-a așezat la București.

În ziua luptei, din lipsă de timp, nu a fost cu putință să se meargă pînă la șesul din capătul celălalt al pădurii și din această pricină turcii s-au întors și au rămas în acel loc timp de două zile. Dimineața oastea islamică, văzînd că nu este nici o mișcare din partea dușmanului, s-a întors în tabăra sa, găsind aici niște lucruri de îmbrăcăminte ușoară și cîteva tunuri. După aceea, vitejii repezîndu-se au prins o limbă din tabăra dușmană și aceasta le-a explicat toată situația oștii lui Mihai.

În a 18-a zi a lunii zilhiğge ⁸³, Hasan pașa, trecînd valea cu oastea, s-a așezat în cîmpie. Acîngiii ⁸⁴ și dobrogenii, fiind trimiși să devasteze Bucureștiul, s-au întors la oaste aducînd de prin comune prizonieri, zahelele și animale.

De asemenea, Mihai, evacuînd Bucureștiul, a plecat cu suita la Tîrgoviște ⁸⁵. Neputînd să rămînă nici acolo, s-a întărit în munții prăpăstioși de la granița Transilvaniei.

La douăzeci ale lunii zilhiğge ⁸⁶, marele vizir, trecînd cu oastea prin valea Călugăreni, s-a așezat pe cîmpia satului numit Copăceni ⁸⁷ de pe partea de dincoace a râului Argeș (*Arhış*), iar la douăzeci și două <ale lui zilhiğge> ⁸⁸ a ajuns cu alai la București. Așezîndu-se în cîmpia Bucureștiului, în marile sale biserici s-au citit *ezanuri* ⁸⁹. De asemenea au fost distruse globurile strălucitoare și crucile așezate deasupra cupolelor, iar chipurile din interiorul lor au fost stricate. În biserica cea mare, făcîndu-se 55 *mîhrab* ⁹⁰ și *mimber* ⁹¹, în douăzeci și cinci ale lunii mai sus-arătate ⁹² s-a

⁸¹ M. Naima adaugă: „Mai sus-zisul și-a cîștigat porecla de » mlaștinarul » Deli Hasan, devenind apoi delibașul lui Kogea Murad pașa”.

⁸² La M. Naima: „fuga ghiaurilor”.

⁸³ 24 august 1595.

⁸⁴ Veche cavalerie turcă neregulată, comandată de renegații greci Mihaloglii.

⁸⁵ În text grafiat greșit: *Biragosla* în loc de *Tîrgoviște*.

⁸⁶ 26 august 1595.

⁸⁷ În text: *Kopağan*.

⁸⁸ 28 august 1595.

⁸⁹ Chemarea la slujbă a musulmanilor.

⁹⁰ Locul de unde imamul oficiază rugăciunea.

⁹¹ Locul de unde se predică în timpul slujbei de vineri.

⁹² 31 august 1595.

citit rugăciunea de vineri. De astă dată, împreună cu serdarul, în expediția împotriva ghiaurilor veniseră șeihul Mustafa pașa și Hasan efendi. Acesta a adus laude unicului Allah.

SFATUL SERDARULUI⁹³ ȘI CONSTRUIREA UNEI FORTĂREȚE

După ziua de vineri, a avut loc o adunare a demnitarilor⁹⁴ în cortul marelui vizir. S-a spus că vilaeturile Țara Românească și Moldova nu trebuie predate dușmanilor, ci desființându-le de îndată și cu totul să fie transformate de azi înainte în eialet, construindu-se și o cetate puternică. De asemenea și la trecătoarea Tîrgoviștei (*Bergosta*) să fie zidită o cetate. Cei de față, considerînd că această părere este bună, s-a hotărît potrivit acesteia. Scriindu-se telhisuri, au fost trimise la Poartă, iar eialetul Țării Românești a fost dat lui Saturgi Mehmed pașa.

Apoi marele vizir și ceilalți notabili, mergînd în orașul București, au poruncit ca biserica din mănăstirea voievodului Alexandru⁹⁵, care se afla la locul vechii cetăți, să fie transformată în geamie, iar celelalte să fie transformate în cetăți interioare și arhitectii să măsoare fortărețele exterioare și interioare. S-a dat în grijă beilerbeilor și ostașilor de Poartă (*kapu-kulu*), precum și restului oștii, să pregătească stîlpi și cherestea și împletituri.

În douăzeci și șase ale lui zilhiğge⁹⁶, începîndu-se construirea cetății, aceasta a fost dusă la bun sfîrșit în douăsprezece zile. Completarea acestei povestiri se va face în cursul tratării evenimentelor privind anul următor.

DESCRIEREA SITUAȚIEI DE LA SERHATUL UNGURESC MEHMED PAȘA, FIUL LUI SINAN PAȘA, SERDAR ÎN UNGARIA

El a ținut sfat la vechea Budă <în șevval 1003>⁹⁷ cu Mehmed pașa, beilerbei de Anatolia, precum și cu beii de Bosnia, de Karaman, de Sivas, de Buda, de Timișoara, de Alep și de Sighetvar⁹⁸.

56

PLECAREA OȘTII ISLAMICE SPRE STRIGONIU (*ESTERGON*) ȘI ÎNFRÎNGEREA TURCILOR

În prima zi a lui zilhiğge⁹⁹, serdarul mai sus-arătat, Mehmed pașa, și Sofu Sinan pașa, beilerbei de Buda, și Tiriyaqi Hasan pașa, beilerbei de Timișoara, și Mahmud pașa, beilerbei de Alep (*Haleb*), și Osman pașa, beilerbei de Ianik, înaintînd cu vreo zece mii de ostași spre Strigoni, s-au așezat în fața dușmanului...

⁹³ Sinan pașa.

⁹⁴ *Ekrân-i devlet*: „coloanele împărăției”.

⁹⁵ Probabil Alexandru al II-lea, nepotul lui Mircea Ciobanul. Este vorba de biserica numită astăzi „Radu Vodă”.

⁹⁶ 1 septembrie 1595.

⁹⁷ 9 iunie — 7 iulie 1595.

⁹⁸ Szigetvar (Ungaria).

⁹⁹ 7 august 1595.

DESPRE FUGA TURCILOR

...Tiriyaki Hasan paşa din Timişoara fiind la aripa stângă cu oastea de Sighetvar, îndată ce a văzut fuga acestora <a turcilor>, venind la ordie le-a stricat corturile... 57

ANUL UNA MIE ŞI PATRU¹⁰⁰. OCUPAREA FORTĂRETELOR BUCUREŞTI
ŞI TÎRGOVIŞTE DE CĂTRE MIHAI

59

Marele vizir Sinan paşa, împreună cu oastea islamică, construind la Bucureşti o cetate de lemn, a pus într-însa tunuri care aruncă pînă la paisprezece ocale¹⁰¹, o cantitate suficientă de praf de puşcă, precum şi muniţii şi zaherele.

După ce a numit o mie de neferi ieniceri şi o mie de kulogllî¹⁰² pentru paza Bucureştiului, ridicîndu-se în a opta zi a lui muharrem¹⁰³ a descins în cîmpia Tîrgoviştei. Oraşul mai sus-arătat era într-un vilaiet înfloritor de la graniţa Transilvaniei. Deoarece populaţia sa fugise mai înainte, a fost găsit pustiu. Ca şi la Bucureşti, s-a început şi aici construirea unei cetăţi de lemn. 60

Făcîndu-se eforturi mari, palanca a fost terminată în răstimp de treizeci de zile. În jurul cetăţii s-au săpat două rînduri de şanţuri adînci, aşezîndu-se apoi în ea două *bedevaşka*¹⁰⁴, patru *filanburna*¹⁰⁵, precum şi tunuri împărăteşti (*şahi*), ca şi o cantitate îndestulătoare de muniţii şi zaherele. Apoi, acordîndu-i-se lui Haidar paşa oğlu Ali bei, bei de Ciorüm, beilerbeilicul de Trapezunt, a fost numit pentru paza cetăţii cu un număr de cinci sute de ostaşi voluntari (*gönüllü*), din oastea de Poartă (*kapu-kulu*) şi dintre alţi ostaşi. De asemenea, împreună cu el, a fost însărcinat şi Koğa bei, beilul de Amasia. Dîndu-li-se apoi soldele, în a douăsprezecea zi a expediţiei a avut loc întoarcerea.

Cînd s-a ajuns la primul menzil, Mihai cel rău, ieşind cu oastea sa din pădure, s-a năpustit asupra Tîrgoviştei. Aşezîndu-şi în grabă tunurile, a început s-o bată. Bubuitul tunurilor se auzea atunci pînă la ordie. Luînd-o în trei zile cu lovituri <de tun> şi violenţă, el a înfipt sulîţa în Ali paşa, în Koğa bei şi în alţi aiani care rămăseseră în cetate şi apoi i-a fript. Restul oştirii a fost luat în robie, iar cetatea, după ce a fost incendiată, a fost prefăcută în ruină. Venind olacii în ziua aceea, au adus serdarului ştirea asedierii Tîrgoviştei şi i-au cerut ajutor. Pe cînd ostaşii stăteau îngrijoraţi la menzul din pădurea în care se aşezaseră, au apărut vreo trei sute de ghiauri. Ostaşii rumelioţi, ieşindu-le în cale, s-au întors cu toţii răniţi şi înfrînţi. Temîndu-se că va fi urmărită, toată oastea a fost cuprinsă de spaimă, de groază. Ținîndu-se sfat, cînd erau gata să se întoarcă iarăşi la cetate, în a patra zi a lui safer¹⁰⁶ a venit ştirea că Tîrgoviştea a fost luată de ghiauri.

¹⁰⁰ 6 septembrie 1595 — 24 august 1596.

¹⁰¹ În text *okıye* : oca, veche greutate turcească de 400 dirhem = 1,285 kg.

¹⁰² Recrut ieniceresc ; categorie de ieniceri căsătoriţi.

¹⁰³ 13 septembrie 1595.

¹⁰⁴ *Bedevaşka* (*badaluşka* sau *bacaluşka*) : tun uşor folosit de turci.

¹⁰⁵ *Filanburna* sau *kolomborna* (provenind din it. *colivrina*) : o altă categorie de tun.

¹⁰⁶ 9 octombrie 1595.

Neavînd nici o posibilitate de a se pregăti, în cele din urmă au venit la București în două popasuri. Făcîndu-se strigări că e un popas de 15 zile, au pus oameni la pod pentru ca oastea și restul negustorilor să nu treacă podul, deoarece și oastea și negustorii se grăbeau să-l treacă care de care mai înainte. Aceștia <păzitorii> au primit porunci strașnice. Din pricina zăpăcelii și a necazului au făcut iarăși controlul oștii. Dar îndată ce s-a văzut că oboseala și nerăbdarea oștii e într-o continuă creștere, au fost retrase, în mare grabă, tunurile care se găseau în București, iar munițiile au fost încărcate în harabale. Apoi, după evacuare, au incendiat fortăreața pe care o construiseră. De azi înainte, neavînd putere să mai rămînă acolo, au pornit pe la miezul nopții, plecînd în mare grabă spre podul de peste Dunăre.

Hasan pașa rămînînd în urmă cu oastea rumeliotă, marele vizir a trecut prin valea Călugăreni în paisprezece ore și s-a așezat acolo ; în douăzeci și patru de ore au venit tunurile și munițiile.

61 Apoi, ajungînd în grabă la Giurgiu, s-a anunțat prin strigări să se facă un popas de trei zile. Din pricina zăpăcelii s-a luat măsura nechibzuită de a se încasa *pengik*¹⁰⁷ de la vreo zece mii de harabale ce erau înșirate, deoarece mai înainte, cînd ostașii islamici, făcînd incursiune (*akın*) în ținuturile Țării Românești, ajunseseră pînă la granița Ardealului și luaseră multe mii de robi și animale, le vinduseră cu un preț de nimic în ordie. Cînd neguțătorii, luînd multe turme de oi, le treceau cu celelalte lucruri peste pod, emeniul și scribul, stînd la capătul podului, luau, potrivit legii, vamă și a cincea parte (*pengik*), adunînd astfel bogății. În acest timp, s-a primit știrea că a sosit pe neașteptate oastea dușmană a lui Mihai cel rău. Atunci s-a renunțat la acea dare și noaptea oastea a fost lăsată să treacă. Pînă dimineața au trecut spre partea Rusciukului cortul vizirului, ordia și ienicerii. De asemenea au trecut tunuri și o parte a munițiilor, dar restul poverilor (*ağırlık*) au rămas, fiind părăsite. Cînd din cauza învălmășelii ca din ziua Apocalipsului oamenii nu știau unii de alții și erau uluiți de ceea ce se întîmpla, s-au ivit spre chindie alaiurii dușmane care și-au așezat tabăra în șesul Giurgiului. Apoi, dînd un atac asupra lucrurilor părăsite de turci, au început să le prade și să le devasteze. O ceată a înaintat cu tunuri spre țărmul Dunării. Patru alaiuri cu pedestrașii lor, improșcînd din puștile aruncătoare de foc¹⁰⁸, au mers asupra podului. Stricînd podul cu tunurile, oastea și bagajele care se aflau pe el au căzut în Dunăre ; unii din oaste ducîndu-se pe apa Dunării strigau pe pod „ajută-ne Allah”. Copiii suspinau și țipau și lumea se văita ; mulți oameni au pierit, murînd în acel loc. Cea mai mare parte din muniții și tunuri fiind luate de dușmani, orașul Giurgiu de asemenea, în văzul tuturor, a fost incendiat și în același timp ghiaurii au început să bată cetatea, pricinuind atîtea nenorociri și pagube, încît o astfel de înfrîngere nu se mai întîmplase în nici un secol. În acel timp punîndu-se capăt zilelor cetelor de acîngii, sosise ziua decăderii lor.

Nerămînînd nimeni lîngă Hasan pașa, acesta trecuse mai înainte pe insulă și, împreună cu Mehmed Saturgi, instalînd aci tunurile, a început să-l bată pe dușmanul din tabără. Dar toate acestea au fost în zadar.

¹⁰⁷ Dare — datînd în 1361 — în favoarea padișahului, care consta din a cincea parte din prada, robii și prizonierii luați.

¹⁰⁸ În text : *pyron*, gr. „foc”.

OCUPAREA UNEI FORTĂREȚE DE CĂTRE DUȘMANI

În timpul acela, un număr oarecare de oameni din rîndurile oștirii, intrînd în cetatea Giurgiului, s-a închis acolo. Atunci dușmanii, așezînd tunuri mari și bătînd-o continuu timp de trei zile și de trei nopți, cei care erau într-însa au rămas fără puteri și în cele din urmă, în a zecea zi a lui safer ¹⁰⁹, cetatea fiind cucerită prin iureș, toți cei care se aflau în ea au fost uciși. Apoi, îndreptîndu-și tunurile, au tras spre ordie.

SUPUNEREA MOLDOVEI DE CĂTRE HANUL TĂTĂRESC ¹¹⁰

În acest timp, sosind scrisoarea (*name*) și agalele hanului tătăresc Gazi Ghirai han, se arăta că oastea tătară și hanul au intrat în Moldova. Totodată, ei cereau să supună și să aducă la ascultare raiaua moldovenească și s-au oferit să pună mina pe răufăcătorul Mihai, precum și pe renegatul Răzvan, care erau cauza răutăților. De asemenea, în scrisoare se mai cerea ca de azi înainte să fie numit stăpin asupra lor <moldovenilor> unul dintre enirii tătarilor. Agalele sale <ale hanului> au întărit toate acestea și prin viu grai. Dar sultanul, neconsimțind la aceasta, a trecut-o cu vederea.

62

ÎNTOARCEREA LUI MIHAI ÎN CAPITALA SA

Cînd a sosit știrea că Gazi Ghirai han a intrat în Moldova, Mihai cel rău, terminîndu-și treburile și oastea sa fiind cuprinsă de spaimă, a fugit spre București. Pe cînd mergeau, din pricina neglijenței și a zăpăcelii, o mică parte din prizonierii musulmani a scăpat și a venit la ordie. La Rusciuk Sinan pașa, controlînd oastea, a numit sebanbași pe Iahia aga, iar pe Saturgi Mehmed pașa la paza Vidinului. De asemenea i-a atașat un număr de *kuloglıi*, împreună cu agaua lor, Küçük Osman. În cetățile de pe țărmul Dunării a fost pus un mare număr de ostași, iar el, Sinan pașa, pornind cu ordia în ziua de *Ruz-i Kasım* ¹¹¹, s-a întors la Hezargrad. Acolo l-a pus pe Hasan pașa ca serasker, împreună cu unele sangeacuri din oastea rumeliotă, lăsîndu-l și pe zagargibași cu muniții și cu tunuri. Apoi a dat un firman ca agalele sale să ierneze la *Şumni* ¹¹². El însuși s-a pregătit să meargă la Belgrad...

<Se descrie situația jalnică din Ungaria după pierderea cetății Strigoniu de către Mehmed pașa, fiul lui Sinan pașa> 63—66

OCUPAREA TRANSILVANIEI ȘI A TIMIȘOAREI

Sinan pașa, după ce a intrat în ținuturile Țării Românești, a trimis o scrisoare printr-un ceaș umilului ardelean ¹¹³. În această scrisoare se spunea: „Mihai cel rău ¹¹⁴ și renegatul numit Răzvan ¹¹⁵, care sînt capii

¹⁰⁹ 15 octombrie 1595.

¹¹⁰ Gazi Ghirai al II-lea.

¹¹¹ 26 octombrie.

¹¹² Şumla (Bulgaria).

¹¹³ Sigismund Báthory.

¹¹⁴ Mihai Viteazul.

¹¹⁵ Ștefan Răzvan, ucis în august 1595.

populației răzvrătite, au intrat, din pricina atacului oștii islamice, în vilaleturile Transilvaniei. Dacă ești supus și devotat padișahului cel măreț, atunci să-i trimiți pe cei mai sus-amintiți, ferecați în lanțuri, la ordia împărătească”. Mai sus-amintitul însă, dându-și pe față răzvrătirea, a spus tot felul de cuvinte și după ce l-a întors pe ceauș cu răspuns de jale, și-a trimis oastea pentru a asedia Timișoara.

Impotriva ardelenilor a fost trimis Hadîm Ğiafer pașa.

La începutul expediției, Hadîm Ğiafer pașa, plecînd din Istanbul, venise la Belgrad, fiind numit serdar la serhatul Budei. Fiind numit serdar peste oastea din acel ținut, a fost trimis în partea aceea cu oamenii săi. Îndată ce s-a îndreptat într-acolo, afurisiții ardeleni, fără să mai aștepte, au renunțat la cetate și, ridicîndu-și tunurile, au plecat în vilaleturile lor.

MAZILIREA LUI SINAN PAȘA ȘI NUMIREA LUI LALA MEHMED PAȘA

- 67 Padișahul ocrotitor al lumii, fiind înștiințat despre măsurile rele ale serdarului Sinan pașa în părțile Țării Românești și despre victoria obținută de ghiauri asupra fortăreței Strigoniului, l-a mazilit duminică, în a 16-a zi a lui rebi ül-evvel <1004> ¹¹⁶. Postul său a fost dat lui Lala Mehmed pașa, care era cu slujba în sangeacuri. Chehaiaua de capugii a luat sigiliul împărătesc de la Sinan pașa și potrivit cu înaltul firman împărătesc l-a dus la Malgara...

VIZIRATUL LUI SINAN PAȘA A CINEA OARĂ

<Descrierea supărării padișahului pe Ibrahim pașa, care îl îndemnase să-l omoare fără vină pe Ferhad>.

- 68 <La cererea partizanilor lui Sinan pașa, acesta este numit mare vizir, pentru a cincea oară, după moartea lui Lala Mehmed pașa, pe la sfîrșitul lunii rebi I 1004 ¹¹⁷>.

Mai sus-numitul Ğafer pașa, în rebi ül-ahîr ¹¹⁸, intrînd în Belgrad, a trimis la Timișoara pe beii de Alagea-Hisar ¹¹⁹ și Velcerin ¹²⁰ și de Semendria, împreună cu zaimii lor, pentru a izgoni pe dușmanii maghiari care atacaseră cetățile Lipova, Ineu (*Yanova*) și Cenad din apropiere de Timișoara. De astă dată Sinan pașa, trimițînd poruncă lui Mehmed pașa, beilerbei de Anatolia, i-a încredințat acestuia paza și conducerea treburilor de la graniță, iar Ğafer pașa a fost însărcinat cu paza ținutului Timișoarei.

- 69 MOARTEA LUI SINAN PAȘA ȘI VIZIRATUL LUI IBRAHIM PAȘA

- 70 <Cearta dintre Ibrahim pașa și Sinan pașa. Îndreptarea padișahului asupra cetății
71 Agria. Statul marilor demnitari ai împărăției privitor la expediție. Oastea otomană trece riul Sava și ajunge la menzulul Islan-Kemen. Gîgalazade înaintează asupra cetății Komorn>.

Ceilalți viziri și aiani au preferat să plece cu măria sa padișahul asupra cetății Agria (*Egri*) ¹²¹ de la hotarul Ardealului. Ei au crezut că prin luarea

¹¹⁶ 19 noiembrie 1595.

¹¹⁷ 25 noiembrie — 3 decembrie 1595.

¹¹⁸ 4 decembrie 1595 — 1 ianuarie 1596.

¹¹⁹ Krušavać (Iugoslavia).

¹²⁰ Vučitrn, localitate la vreo 27 km de Cossovo (Iugoslavia).

¹²¹ Eger (Ungaria).

Agriei vor intra în stăpînirea unor mine de metale. În cronica *Nuhbet et-tevarih* ¹²² se menționează că la Belgrad, ținându-se un sfat, cînd s-a discutat pe care dintre podurile construite pe Dunăre și pe Sava să se facă trecerea și apoi în ce direcție să se pornească, cei mai mulți dintre aiani au spus : „Principele Ardealului (*Erdeğlü*) era tributar de multă vreme, dar a devenit hain de cîțiva ani încoace și de aceea este important să se meargă împotriva lui și să fie devastată țara sa”. Unii oameni, bine informați, au spus că așa este bine, dar că drumurile Ardealului fiind locuri cu bălți mlăștinoase și cu stufărie, nu este pe unde să înainteze o oaste numeroasă. Cînd au auzit acestea, au șovăit dacă să mai aleagă această cale.

<Sosirea știri despre asedierea Hatvanului. Turcii trec riul Sava spre Agria în 22 zilhîge 1004 ¹²³>.

Hizir pașa, beilerbeiu de Karaman, trecînd mai înainte de cealaltă parte a riului, a fost trimis cu oastea sa lîngă Ğafer pașa, care era la paza Timișoarei...

Lui Ğafer pașa i s-a trimis poruncă să vină la Seghedin împreună cu beilerbeii de Sivas, de Karaman, de Roka, de Maraș și de Diarbekir, care se găseau lîngă el. I s-a mai spus să facă în așa fel ca vasele flotei și munițiile trimise pe Tisa să ajungă la fortăreața Solnoc.

CEARTA DINTRE HOĞA EFENDI SAADEDDIN ¹²⁴ ȘI ȘEIHUL BOSTANZADE

În cronica lui Hasan Beizade ¹²⁵ se povestește că a treia zi după ce Damad Ibrahim pașa ¹²⁶ a ajuns mare vizir, toți marii demnitari ai devletului s-au prezentat pentru felicitări într-o zi de vineri. Cu acest prilej, venind și Mevlana Hoğa Saadeddin, precum și mai marele omenirii muftiul Bostanzade, pe cînd discutau despre treburile împărăției și ale credinței, au sosit arzuri și mahzaruri din partea lui Hasan pașa, care se afla la paza Dunării, precum și din partea voievodului Țării Românești, Mihai cel rău, și din partea boierilor Țării Românești. După ce Hoğa efendi a început să citească scrisorile și după ce s-au lămurit pe deplin asupra lor, Saadeddin a dat răspunsul următor : „Deoarece Mihai și boierii Țării Românești au cerut iertare pentru vina și răutățile lor, se cuvine ca să nu li se dea răspuns supărător și pentru a se vedea dacă pocăința lor este sinceră să fie cerut ca ostateg fiul lui Mihai ¹²⁷ și să i se trimită scrisori în acest sens”. Dar muftiul timpului, considerînd nepotrivită părerea lui Hoğa <Saadeddin>, s-a ridicat împotriva acestuia, spunînd că de azi înainte nu trebuie acceptat nici legămîntul (*akd*) lui Mihai și nici salutul său. Au urmat apoi întrebări și răspunsuri care, repetîndu-se, au mărit cearta și gilceava dintre ei. În sfîrșit, înțelegerea fiind cu neputință și socotind că gilceava va continua și va duce la supărare, muftiul s-a ridicat de la locul lui și întorcîndu-se către vizir <...> i-a spus : „Noi am venit pentru felicitare și nu

72

¹²² A cronicarului Mehmed bin Mehmed (cf. ed. Istanbul, 1860/1276).

¹²³ 10 august 1595.

¹²⁴ Istoriograf otoman și mare muftiu (m. 1599).

¹²⁵ Cronicar otoman (m. 1636).

¹²⁶ Ginerele sultanului, mare vizir în 1596—1597.

¹²⁷ Nicolae Pătrașcu (1599—1600).

pentru ceartă. Prea înaltul Allah să binecuvînteze demnitatea și postul Dv". Apoi a pornit spre locuința sa. Hoğa efendi, neliniștindu-se, a grăit : „Eu nu m-am ferit să îndeplinesc slujba de reis ül-küttab ¹²⁸ și am citit arzurile care au sosit. Oare se cuvine ca reprezentantul șeih-ului islamatului să ni se opună în acest fel și să plece, părăsind sfatul?". Spunînd în felul acesta multe vorbe aspre, l-a pus în cele din urmă, prin propria sa hotărîre, pe reis ül-küttab să scrie scrisoarea și s-o trimită. Mevlana cel mai sus-arătat <Saadeddin> care călătorea cot la cot, pe aceleași drumuri, cu padișahul, ocrotitorul lumii, hotăra în treburile împărăției lumesti.

76

FERHAD PAȘA DE ORIGINE ALBANEZĂ

În anul una mie trei, în ğemazi ül-ahîr ¹²⁹ a devenit pentru a doua oară mare vizir. Mergînd în expediția împotriva Țării Românești, în timp ce construiau podul <Rusciuk — Giurgiu>, a fost mazilit prin violența unor perfizi și în 1004, în a cincea zi a lui safer ¹³⁰, a fost ucis.

77

ANUL UNA MIE CINCI ¹³¹

ÎNDREPTAREA PADİȘAHULUI SPRE FORTĂREAȚA EGRI

Înaintarea oștii turcești dinspre Varadin spre șesul Tisei.

OCUPAREA FORTĂREȚEI HATVAN DE CĂTRE DUȘMANI

Gigalazade Sinan pașa a fost trimis cu 10 000 de ostași în acea parte.

Se emisese firman ca și Ğafer pașa, care era la paza ținuturilor Timișoarei, și beilerbeii din Karaman, Hîzîr pașa, să meargă cu oastea aflată lîngă ei la Hatvan. Ajungînd acolo, Gigalazade s-a întîlnit cu Sinan pașa în apropiere de Solnoc. Dar dușmanul, venind înaintea lor, ocupase cetatea și apoi plecase incendiind-o.

<Urmază întoarcerea lui Ğafer la ordia din Solnoc>.

De asemenea, Hasan pașa, beilerbei de Rumelia, venind cu oastea provinciei sale de la paza Vidinului în menziful Seghedin, intrase, mai înainte, cu oastea în ordie.

78 Fiind nemulțumiți, ostașii, feudații și diferite cete de răzvrățiți au atacat cu pietre pe defterdar, cerîndu-i soldele. După cîteva menzifuli ajungîndu-se în șesul Solnoc, a venit de asemenea Fetih Ghirai, fratele lui Gazi Ghirai han, cu mai multe mii de tătari și a fost primit cu mari onoruri de suita împărătească.

<Popas la Solnoc, după care urmează asediul Agriei ¹³² de către turci>.

¹²⁸ Reis efendi, mare cancelar, mai tirziu (sec. XVII) ministru de externe (pînă la Tanzimat — 1839).

¹²⁹ 1 februarie — 1 martie 1595.

¹³⁰ 10 octombrie 1595.

¹³¹ 25 august 1596 — 13 august 1597.

¹³² Început la 28/29 muharrem 1005 H. = 22 septembrie 1596.

...În a treisprezecea zi de asediere a Agriei, limbile prinse au dat de ştire că principele Ardealului (Erdeloğlu) împreună cu Maximilian¹³³, serdarul ghiaurilor, se pregătesc să pună în cetate oşti puternice. Din această pricină, au fost numite caraula în toate părţile.

CUCERIREA FORTĂREȚEI INTERIOARE A AGRIEI

Beitul de Solnoc, numit Bektaş bei, a fost trimis ca ostăteac în cetate.

<Urmează încheierea păcii şi înveselirea oştilor>.

Iscoadele prinse de Fetih Ghirai au anunţat următoarele : „Toţi craii şi ducii, precum şi vecinii lor şi episcopii au dat ajutor cezarului¹³⁴, din porunca papei”.

De asemenea, venind şi Sigismund, craiul Ardealului, au pregătit cu toţii un număr de o sută cincizeci de tunuri şi peste o sută de mii de ostaşi, cu scopul de a distruge oastea islamică sau de a fi nimiciţi de către musulmani.

<La 4 rebi ül-evvel 1005¹³⁵, vineri, padişahul ia poziţie de luptă la Agria. Înfrângerea austrieilor şi cucerirea cetăţii>.

<Marele vizir Gıgalazade Sinan paşa ia măsuri drastice împotriva fugarilor de la bătălia de la Keresztes. Astfel, au fost confiscate feudele mari şi mici (*umar* şi *zeamet*) ale unui număr de 30 000 de oameni. Au loc diverse răscoale şi răzbunări de tot felul>.

<Nemulţumit şi acei care erau pedepsiţi pe nedrept au mărit numărul gelatilor>¹³⁶.

...Cele nouăzeci şi şapte de tunuri luate din tabăra duşmană şi tirite în cetatea Solnoc au fost distribuite beilerbeilor, sangeaceilor şi altor ostaşi.

ANUL UNA MIE ŞASE¹³⁷

EXPEDIȚIA SERDARULUI MUSULMAN SATURGI MEHMED PAŞA ÎMPREUNĂ CU TĂTARI

...În a douăsprezecea zi a lunii mai sus-arătate <rebi ül-evvel>¹³⁸ a venit Hasan paşa. În acest timp a sosit ştire despre asedierea cetăţii Timişoara de către principele de Ardeal¹³⁹. S-au trimis porunci lui Mahmud paşa, beilerbei de Sivas, Ali paşa, beilerbei de Roka, şi Ramazanzade Mehmed paşa, principe (hakim) de Adana, care încă nu intraseră în ordie, să meargă cu oştile lor în ajutorul Timişoarei.

<Înaintarea armatei otomane spre Vacs (Vağ)>

Ceata tătarească a luat (la 18 rebi I 1006) un număr de douăzeci de limbi (*dil*) din tabăra duşmană. De asemenea, au dat de ştire despre sosirea în ajutor a principelui de Ardeal. Apoi, plecând mai departe, în a douăzeci şi una zi a lunii sus-numite¹⁴⁰, au sosit în apropiere de Vacs.

¹³³ Împăratul Austriei (1563—1572), comandantul armatei austriece.

¹³⁴ Împăratului Austriei.

¹³⁵ 26 octombrie 1596.

¹³⁶ Rebeli care au provocat mari tulburări în Imperiul otoman pe la începutul veacului al XVII-lea.

¹³⁷ 14 august 1597 — 3 august 1598.

¹³⁸ 23 octombrie 1597.

¹³⁹ Sigismund Báthory.

¹⁴⁰ 1 noiembrie 1597.

101 <Pe la 26 rebi 1⁴¹, turcii s-au așezat la *Deghermentler* din șesul *Koïun*>.

Sosind feriadicii în acea localitate au anunțat că de vreme îndelungată principele Ardealului asediază Timișoara. Atunci s-au luat măsuri ca să fie trimisă oastea bosniacă și cîțiva emiri din Rumelia, sub comanda
102 lui Mahmud pașa, beilerbei de Sivas. În a doua zi a lui rebi ül-ahîr¹⁴², mai sus-numitul Mahmud pașa a pornit la drum, iar ostașii s-au răzvrătit pentru soldă. Între timp s-a aflat că asediatorii ei <Timișoarei>, ardelenii, s-au împrăștiat.

105 ÎNCEPUTUL EXPEDIȚIEI ÎMPOTRIVA ORADIEI (VARAD)

<Pregătirile și plecarea lui Saturgi Mehmed pașa din Belgrad împotriva Transilvaniei. Au participat și tătării>.

În cursul anului trecut, turcii suferiseră pagube mari, pierzînd și cetatea Ianîk.

De astă dată au trimise oaste și vistierie (*hazine*) îndeajuns. Avînd loc un sfat la Poarta împărătească, cei cunoscători¹⁴³ ai treburilor de serhat au spus: „la serhatul Timișoarei principele de Ardeal, întinzînd mîna, a luat cetățile Lipova, Ineul, Oradea (*Varad*) și Cenadul. Așa încît, dacă de astă dată nu se va face expediție în acea parte, și Timișoara poate să ne scape din mînă”.

De asemenea, venind mahzaruri de la serhatul Timișoarei, au adus serdarului telhisuri în acest sens. Ğerrah Mehmed pașa a spus: „E mai bine ca acele părți să fie date pe seama serdarului. În timp ce dușmanii au tabere în ținuturile Strigoniului și în Ianîk, este importantă paza acelor părți”. Acestea fiind zise, s-au înțeles ca, după ce se vor acorda cetăților ajutoare suficiente în zaherea și oaste, să se întreprindă în acest an o expediție împotriva Ardealului. S-a mai spus: „În același timp, Țara Românească și Moldova nu pot fi stăpînite atîta timp cît vilaietul Ardealului nu va fi prădat și devastat”. După ce au înaintat un telhis sultanului, s-a emis în acest sens un hatt-i șerîf...

<Se poruncește hanului să se întilnească cu serdarul pentru expediție. Ajutoarele primite și componența oștii serdarului>.

106 Hotărîndu-se expediția în vilaietul Ardeal, în a noua zi a lui zil-hiğge¹⁴⁴ s-a început construirea unui pod pe fluviul Dunărea, în localitatea numită Taș-Burun¹⁴⁵. Cu mari sfortări, în a optsprezecea zi, terminîndu-se podul lung de vreo mie opt sute și cincizeci de arșini¹⁴⁶ (*zira*), oastea islamică a început să treacă în ținutul Ardeal. Tot în aceeași zi, prezen-tîndu-se un om din partea hanului tătăresc, a înștiințat sosirea acestuia la Rusciuk. Oastea eialetului de Karaman și Maraș, însărcinată pentru paza Budei, ieșind din Belgrad, după „sărbătoarea sacrificiilor”¹⁴⁷, a plecat în partea aceea <în Transilvania>.

¹⁴¹ 6 noiembrie 1597.

¹⁴² 12 noiembrie 1597.

¹⁴³ *Ehl-i vukuf*: cei care cunoșteau situația de la frontieră.

¹⁴⁴ 13 iunie 1598.

¹⁴⁵ „Promontoriul de piatră”, localitate în apropiere de Belgrad.

¹⁴⁶ Unitate de măsură egală cu 0,65—0,75 m; cot.

¹⁴⁷ În text: *Iyd adha* (a.), *kurban bayramı* (tc.), sărbătoare care dura patru zile la încheierea lunii ramazan.

Pe la sfârșitul lui zilhiğge ¹⁴⁸, serdarul islamului, de asemenea trecînd podul, a descins în șesul Panciova ¹⁴⁹.

107

Continuarea desfășurării acestei expediții se va povesti la evenimentele anului care vine...

ANUL UNA MIE ȘAPTE ¹⁵⁰

CONTINUAREA DESCRIERII EXPEDIȚIEI DIN ANUL TRECUT ASUPRA ORADIEI (VARAD)

Trimițîndu-se un hatt-i humaiun ¹⁵¹ lui Saturgi Mehmed pașa, serdar renumit la serhatul unguresc, se spunea : „În acest an, intrînd în ținutul Ardeal și neținînd seama de nici o fortăreață, să-l devastezi și să-l pustiești, incendiînd și ruînd totul și provocînd pagube, astfel să-l aduci la ascultare și supunere pe voievodul său, care este Sigismund (*Zidmun*) ¹⁵² blestematul.

Mehmed Saturgi, fiind însărcinat astfel, a trecut Dunărea pe podul din apropierea Belgradului și a descins, pe la sfârșitul anului trecut, în șesul Panciova pentru a-și aduna oastea.

109

«Descrierea drumului de la Belgrad spre Oradea».

SOSIREA LUI GAZI GHIRAI HAN

«30 000—40 000 de tătari vin în ajutorul serdarului; primirea fastuoasă a hanului în muharrem 1007¹⁵³».

După rugăciune, în vederea tinerii unui sfat în ceea ce privește îndeplinirea cuprinsului scrisorii imperiale, au ieșit în față bătrînii din serhat și oamenii bine informați asupra situației de acolo. Cînd au fost întrebați pe ce drum este mai potrivit să se meargă în țara Transilvaniei, toți au răspuns într-un glas că „afară de Oradea nu mai este alt drum prin care oastea islamică să poată pătrunde în Ardeal”.

Hanul, iarăși, adresîndu-se acestora, i-a întrebat : „Oare oastea dușmană, fiind în număr mare în cetatea Oradea, nu va pricinui pagube oștii islamice la ducere și întoarcere? Oare nu este mai bine să cucerim mai întîi această cetate și apoi să mergem mai departe? Dacă cetatea este puternică atunci nu trebuie mai multe zile pentru asediere?”. S-a răspuns : „Cucerirea și supunerea ei va fi posibilă în timp de trei sau patru zile, în urma cîtorva lovituri de tun. Și sîntem de părere să fie cucerită mai întîi cetatea și pe urmă să se pornească incursiunea (*akîn*)”.

Luîndu-se în considerație această părere, s-a hotărît plecarea în partea aceea. Dîndu-i-se defterdarului Etmekcizade cele necesare, s-au pregătit și muniții spre a intra în cetate.

Dar de la ieșirea din Belgrad și pînă la sosirea hanului trecuseră vreo două luni și între timp vremea de expediție se apropiase de jumătate. Apoi,

¹⁴⁸ 25 iulie — 3 august 1596.

¹⁴⁹ O localitate cu acest nume există și în Banat.

¹⁵⁰ 4 august 1598 — 23 iulie 1599.

¹⁵¹ „Autograf imperial”, diplomă.

¹⁵² Sigismund Báthory, principele Transilvaniei.

¹⁵³ 4 august — 2 septembrie 1598.

după un popas de cincizeci de zile la Becicherec, au descins de acolo în a șasea zi a lui safer ¹⁵⁴, în apropiere de Cenad, care a fost asediat. După câteva lovituri de tun, rebelii (*eşkia*) asediați, părăsind cetatea, au fugit să se ascundă în pădurile (*cenkülistan*) din împrejurimi. Oastea tătărească i-a prins pe cei mai mulți; pe unii i-a ucis, iar pe alții i-a luat în robie. După ce au fost uciși o sută cincizeci de dușmani în fața cortului, sangeacul Cenad a fost acordat lui Şakşakî Ibrahim paşa, care pe atunci era *nazîr* ¹⁵⁵ al Belgradului.

<Urmează o epigramă pentru Şakşakî>.

Apoi, așezându-se în șesul cetății Oradea, au luat-o în stăpînire găsind-o părăsită.

Și venind un sol (*elçi*) din partea principelui de Ardeal (*Erdeloğlu*), acesta a prezentat scrisorile în care se spunea: „Măria sa hanul să ne împace cu majestatea sa padişahul”.

În această vreme, căzînd ploi mari, oastea obosise. Încă în a noua zi a lunii mai sus-arătate ¹⁵⁶, venind Mustafa paşa, beilerbei de Erzerum, cu oastea eialetului său, a intrat în ordie. În a unsprezecea zi ¹⁵⁷, oastea islamică a trecut riul Mureș cu mii de greutate; după ce au mers câteva conace pe malul acestei ape, au descins la capătul unui pod în apropiere de o palancă ruinată numită Ererkik. Acolo au fost întîmpinați de serdarul oștii din Gyula și au fost procurate din Gyula două tunuri *bedluşa* și încă unul din Timișoara.

În douăzeci și patru ¹⁵⁸ și în douăzeci și cinci ¹⁵⁹ ale lunii mai sus-arătate, trecîndu-se cu mare greutate peste câteva riuri și mlaștini mari, s-a ajuns în șesul Oradiei. În acel loc a sosit și Yusuf paşa, beilerbei de Van ¹⁶⁰, și a intrat în oaste.

Pornind din Cenad pe alt drum, hanul mergea devastînd țara dușmană. Ajuns în apropiere de Oradea, s-a alăturat oștii otomane.

În a douăzeci și noua zi a lunii mai sus-arătate ¹⁶¹ au ajuns la Oradea. Fortăreața mai sus-arătată, aflată între Ardeal și Austria (*Nemçe*), era o cetate puternică, înconjurată de un oraș (*varoş*) înfloritor și bogat.

Mai înainte de aceasta, intrînd aici câteva mii de ostași austrieци (*nemçe*), timp de cîteva ani au stat în satele și tîrgurile <...> năpăstuindu-le.

RĂZBOIUL ȘI ASEDIEREA ORADIEI

Cînd a sosit mai întîi oastea tătărească și s-a apropiat de dușmani, aceștia, ieșind afară, s-au bătut o zi și o noapte.

În sfîrșit, gaziii tătari incendiînd orașul, dușmanii au început să fugă în alte părți, ducîndu-și în căruțe familiile. Ceata mai sus-arătată, ajungîndu-i din urmă, i-a ucis pe cei mari, iar pe cei mici i-a luat în

¹⁵⁴ 8 septembrie 1598.

¹⁵⁵ Intendent, administrator, supraveghetor.

¹⁵⁶ 11 septembrie 1598.

¹⁵⁷ 13 septembrie 1598.

¹⁵⁸ 26 septembrie 1598.

¹⁵⁹ 27 septembrie 1598.

¹⁶⁰ Provincie în Anatolia răsăriteană.

¹⁶¹ 1 octombrie 1598.

robie. Cu acest prilej, au luat și prăzi nenumărate. Hanul tătăresc, ținând sfat cu demnitarii oștii serdarului, a pus întrebarea dacă este necesar să se depună eforturi pentru supunerea Oradiei. Toți fiind de aceeași părere, au spus : „Oradea este o cetate atît de puternică în apropierea Imperiului otoman, încît este cheia Ardealului și a Austriei, alcătuiind o barieră la trecerea afurisiților. De aceea nu se cuvine să fie lăsată”. S-a constatat că acest loc este potrivit pentru a fi atacat. Era o zi de vineri, prima zi a lui rebi ül-evvel ¹⁶². Datorită celor trei tunuri aflate în oaste nu a fost nevoie să se sape șanțuri (*metres*). De asemenea, n-a fost nevoie de metereze datorită caselor puternice ale orașului, acestea fiind construite din cărămidă împodobită.

Cetatea mai sus-arătată a fost găsită puternic întărită și nu așa cum fuseseră știrile despre ea. Cele trei tunuri n-au fost suficiente. De aceea trimițîndu-se firman către Sofu Sinan pașa, beilerbei de Agria, căruia i se acordase mai înainte eialetul Anatoliei, i s-a dat următoarea poruncă : „Să vii la ordie cu cele trebuincioase, aducînd și un număr de zece tunuri dintre acelea care se găsesc la Agria”. Bair-tilkisioglu ¹⁶³ Ahmed bei, care era capuchehaia sa <a lui Sofu Sinan pașa>, ori de cîte ori era întrebat răspundea că „tunurile au fost încărcate în harabale” sau că „sînt pregătiți bivoli care să le tragă”. Mai sus-arătatul Ahmed bei, prezentînd scrisori false și spunînd minciuni fără rușine, îl amăgea pe serdar și pe cei din oaste. Din cînd în cînd se isprăveau praful de pușcă sau ghiulelele. Atunci ostașii aduceau o oarecare cantitate fie din Gyula, fie din Ineu. Așteptînd sosirea tunurilor de la Agria, ei au săpat subterane, care însă n-au fost de nici un folos. Plouînd neconținut mai mult de o lună, iar în împrejurimile cetății fiind un pămînt argilos și în multe locuri formîndu-se mlaștini, <astfel încît> oastea islamică a fost cuprinsă de uimire, întăriturile ienicerilor au fost inundate, apa pătrunzînd în cele mai multe corturi. Greutățile zabiților ¹⁶⁴ au fost destul de mari. Rîul care curgea prin oraș se revărsa zilnic, nepermițînd trecerea peste el. Ostașii nu puteau merge de la un cort la altul, dar corturile fiind prinse cu țăruse zdravene nu erau ridicate de vinturile puternice. Animalele se înfundau în noroi pînă la pîntece. În cele din urmă, ostașii s-au îmbogățit în cîteva zile cu carne de vacă și de berbec, luînd o oaie pe unul sau doi așpri. Cea mai mare parte din oi fuseseră aduse din raiaua Solnocului, iar o parte aparținea raialei din regiunile de luptă. Șesul Oradiei se umpluse cu turme. Principele Ardealului se întărise, intrînd în munții greu de pătruns. După șapte zile de asediu, venind din Buda strigători după ajutoare, au dat de știre că vreo 80 000 de dușmani asediază cetatea Buda. Ei au mai spus că dacă ajutoarele nu vor sosi la timp, cu siguranță se va pierde și Buda. Odată cu prezentarea arzurilor și mahzarurilor, hanul și serdarul parcă și-au pierdut mințile, deoarece știau că dacă s-ar trimite oaste în ajutor, în afară de faptul că distanța era prea mare, mai era nevoie și de trecerea ei peste cele două ape : Dunărea și Tisa, care seamănă cu niște mări. De aceea, ținîndu-se sfat cu Gazi Ghirai han și cu ceilalți notabili, s-a hotărît ca pentru moment măriia sa hanul să trimită în grabă cîteva mii de tătari care să apară din partea Pestei și să strige că vin serdarul și hanul, pentru

¹⁶² 2 octombrie 1598.

¹⁶³ „Fiul vulpoiului de la munte”.

¹⁶⁴ Comandant, ofițer.

112 ca cei asediați să prindă puteri. După această poruncă, oastea tătărească a pornit în grabă spre acele părți. În timp ce oastea era în așteptarea tunurilor de la Agria, Sofu Sinan pașa, apărind cu mîna goală, a spus că nu s-au găsit bivoli pentru transportul tunurilor. La un astfel de răspuns și în urma nenorocirilor care au urmat unele după altele, oastea islamică și-a pierdut orice speranță în tot ceea ce aștepta. În douăzeci de zile nerămînînd nici provizii în împrejurimile Oradei, tătarii au fost nevoiți să le procure de la distanțe mari. O chilă¹⁶⁵ de orz se vindea cu 3—5 galbeni. La început, cînd hanul cerea ca oastea tătărească să plece într-o incursiune, serdarul spunea: „dacă Allah va voi, peste o zi sau două vom merge împreună”. Cu această speranță a trecut timpul, așa că nu s-a făcut nici o incursiune după cum s-a dorit și nici cetatea nu a fost luată, iar din pricina gerului mare nu mai rezistau nici mîinile, nici picioarele ostașilor.

INTOARGEREA OȘTII ISLAMICE LA BELGRAD

Neputînd fi cucerită repede cetatea <Oradea>, ei s-au ridicat din Oradea și s-au îndreptat spre Solnoc sub pretextul că pleacă spre Pesta pentru salvarea Budei. Pe drum, din pricina abundenței ploilor, torențele păreau ca marea de Oman. Încă de la plecare, lui Ismail pașa, pașă de Timișoara, i se recomandase să repare podurile. Acesta însă nu le-a pregătit și nici un pod nu a fost gata. În drum spre Oradea trecuseră doar trei rîuri și numai unul din ele avea pod. De astă dată, au fost nevoiți să treacă cu plutele peste douăsprezece rîuri mari. Peste fiecare din ele s-a trecut cu mii de necazuri și greutate. Animalele celor mai mulți au pierit și ei înșiși s-au îmbolnăvit din cauza gerului mare. Din pricina lipsei de zaherele mîncînd numai grîu, cei mai mulți dintre ostași au căpătat „boala de zaherea”¹⁶⁶ (*zahire marazi*) și mulți s-au risipit pe drumuri. Tunurile au fost trecute peste apele mai sus-arătate, fiind trase cu sîrme. În această expediție, Koca Murad pașa, beilerbei de Alep, a tras tunurile înhămîndu-se la ele. La ducere, de la Gyula la Oradea s-a mers trei zile. De astă dată, aceeași distanță a fost parcursă în douăsprezece zile cu mii de necazuri și greutate. Din pricina frigului și a foametei, între un conac și altul rămîneau în mlaștini sute de oameni.

113 <Urmează descrierea sosirii la Solnoc și răscoala ienicerilor înșelați de comandanți>.

Această expediție, întreprinsă cu multe greutate, nu numai că nu a avut un sfîrșit bun, ci după cum s-a văzut a pricinuit numai pagube și pierderi...

NĂPUȘTIREA DUȘMANILOR ASUPRA CETĂȚILOR VESPREM ȘI PALOTA ȘI ÎNCEPUTUL ASEDIERII BUDEI

Cînd s-a hotărît plecarea gaziilor islamului în vilaietul Ardealului, Maximilian, serdarul dușmanilor, a venit cu cinci mii de ostași, jefuitori, primind și ajutoare încă din anul trecut de la frînci <europeni>. De asemenea fratele său, herțogul Mateiaș¹⁶⁷, a venit cu oști austriece (*nemçe*)

¹⁶⁵ 1 *kile* = 22 ocale de Istanbul.

¹⁶⁶ Pelagră sau scorbut.

¹⁶⁷ Arhiducele Matias (1557—1619), viitorul împărat romano-german.

și germane (*alman*) și maghiare și cu alte oști. Fratele său avea mai mult de 60 000 de pedestrași și călăreți. Ei s-au strâns la un loc și s-au pregătit cu toții în apropierea cetății Ianik. Era cu neputință să fie ajutat principele Ardealului (*Erdeloğlu*)¹⁶⁸, care se întărise în munții prăpăstioși. Marginile Budei rămânând pustii, ei au zis că e timpul și prilejul să asedieze cetatea Buda, și au spus : „Ori, obținând victorie, o vom lua, ori dacă nu, atunci cu această acțiune poate fi salvată cel puțin Oradea”.

«Asedierea Budei de către austrieci și rezistența turcilor».

...Gaziii musulmani, deși erau asediați, totuși stăteau la locul lor de apărare potrivit cu porunca pentru apărare. Ei trimiteau una după alta scrisori de disperare pentru ajutor serdarului și hanului, «care zăboveau» lângă Oradea. Astfel, ei arătau că dacă nu vor ajunge în persoană, cetatea «Buda» va fi pierdută. Dar unii dintre tătari și alți ostași fiind la asedierea «Oradiei» și alții fiind împrăștiați, nu a fost cu putință să meargă «în ajutorul Budei»...

Pe cînd «turcii» stăteau fără speranțe, beiful Kulaksîz Osman, bei de Solnoc, care arătase mai înainte multă bravură la Porțile de Fier (*Demir-Kapu*), a sosit într-o după-amiază, tocmai la timp, cu gaziii serhatului Solnoc și a spulberat gîndurile rele ale altor comandanți care susțineau că nu pot apăra în același timp Buda și Pesta.

ÎNFRÎNGEREA LUI HAFİZ AHMED PAȘA LA NICOPOL

115

Hafiz Ahmed pașa, beilerbei la Bosnia, fiind însărcinat mai înainte cu paza țărmurilor Dunării, plecase la serhatul Vidin.

În rebi ül-evvel al acestui an¹⁶⁹, Ramazan-zade, stăpinul Adanei, care era numit lângă el în slujba apărării, a pornit din Vidin cu cîțiva sangeachei, îndreptîndu-se spre părțile Rusciukului și ale Silistrei pentru pază. Pe drum, au descins într-un loc cunoscut sub numele de șesul Senadin¹⁷⁰, în apropiere de Nicopole. În acest timp, adică la ivirea în Ardeal a expediției lui Mihai cel rău, acesta ascunzîndu-și dușmănia s-a prefăcut că se căiește de răscoala sa. Dar aflînd despre situația oștii «turcești» din Oradea, s-a ridicat cu 20 000 de ostași, a trecut pe neașteptate pe țărmul de dincoace al Dunării și a dat un atac asupra pașei cel mai sus-arătat, Ahmed pașa. Lîngă pașă se aflau numai trei mii de ostași, care la rîndul lor erau nestatornici. De aceea, după o scurtă luptă, ei au ales fuga. Pașa, la rîndul său, fiind înfrînt, a pornit spre părțile Tîrnovei. Adunînd lîngă el o mulțime de ostași din populația Dobrogei și a Zagrei¹⁷¹, l-a atacat pe Mihai cel rău pentru a-l alunga și a-l îndepărta, deoarece, după victorie, el asediase cetatea Nicopole. După o luptă de douăzeci de zile cu populația cetății Nicopole, văzînd și atacul din afară, el «Mihai Viteazul» a renunțat la asediu și, trecînd Dunărea, s-a întors la București. Se povestește că el a devastat tot avutul lui Hafiz Ahmed pașa. Hainele pe care le îmbrăca, precum și turbanul acestuia intraseră în mîinile lui Mihai cel afurisit,

¹⁶⁸ Sigismund Báthory.

¹⁶⁹ 26—31 octombrie 1598.

¹⁷⁰ Toponimic azi dispărut.

¹⁷¹ Zagora, localitate în nord-estul Bulgariei.

care, vrînd să-și bată joc, a îmbrăcat o femeie ușuratică cu anteriorul și cu turbanul pașei și apoi, arătînd-o ostașilor, rîdea de bucurie și spunea : „Vedeți, l-am prins pe serdar. Nu este nici o deosebire între el și această <femeie>”.

După aceea, mai sus-arătatul pașă, venind la Nicopole, a reparat părțile distruse ale cetății. De aici, mergînd la Hezargrad, tocmai cînd lua măsuri pentru a-și petrece iarna acolo, paza malului Dunării a fost acor-dată de către Poarta împărăției lui Mahmud pașa, care era al patrulea vizir. Hafiz Ahmed pașa a sosit la Istanbul pe la mijlocul lunii gemazi ül-ahîr II ¹⁷², aici a fost numit al patrulea vizir <în locul lui Mahmud pașa>.

122 <Jaful tătarilor în ținuturile Uivarului (*Ujvar*) ¹⁷³ și Somborului>.

La invitația lui Saturgi Mehmed pașa, șeihul Ali Dede, plecînd în expediția împotriva Oradiei, își îndeplinea slujbele sale religioase în răz-boiul sfînt și ținea predici și încuraja vitejia ostașilor...

123 ANUL UNA MIE OPT ¹⁷⁴. PLECAREA MARELUI SERDAR IBRAHIM PAȘA SPRE UIVAR.

<Înaintarea oștii turcești spre Uivar. Supărarea hanului Gazi Ghirai pentru moartea lui Saturgi Mehmed pașa la Sombor. Insistența turcilor de a-l convinge pe han să rămînă în expediție>.

După un popas de vreo săptămînă, în a șaptea zi a lui safer ¹⁷⁵ ajun-gîndu-se la Bratușek, a venit acolo Mustafa Ceaș Balıkcizade ¹⁷⁶ cu solul Ardealului. În a unsprezecea zi ¹⁷⁷, cînd au descins pe malul unui lac de lingă Dunăre, s-a făcut cunoscut, printr-o scrisoare a hanului tătăresc, că el a fost rugat pentru pace printr-un om trimis de inamic.

La sosirea flotei pe Dunăre, au avut loc petreceri și veselii. În răs-timpul unui popas de patru zile, a sosit hanul, care s-a odihnit la marginea Clujului ¹⁷⁸. Generosul serdar, mergînd cu un caic, s-a întîlnit cu hanul.

124 <Asedierea cetății Istuni-Belgrad și a altor cetăți. Devastarea regiunii Uivar de către tătari>.

125 În a doua zi a lunii rebi ül-ahîr ¹⁷⁹, trecîndu-se apa Oradiei ¹⁸⁰ și riul Ampoiul ¹⁸¹, în a cincea zi ¹⁸² au ajuns la Uivar; aici a sosit vestea despre sosirea dușmanilor la Comorn (*Komran*).

Kehaiaua de capugii, sosit de la Poartă, anunță moartea șeih ül-islamului Sadeddin efendi. Popas lingă riul Agria. În acest timp, s-a răspîndit vestea despre ocuparea Ardealului de către Mihai <Viteazul>. În douăzeci și nouă ale lunii rebi ül-ahîr ¹⁸³, cînd s-a ajuns la Sombor ¹⁸⁴, sosind un sol ¹⁸⁵

¹⁷² 9—18 ianuarie 1599.

¹⁷³ Ujvár (Ungaria).

¹⁷⁴ 24 iulie 1599 — 12 iulie 1600.

¹⁷⁵ 29 august 1599.

¹⁷⁶ „Fiul pescarului”.

¹⁷⁷ 1 septembrie 1599.

¹⁷⁸ În text: *Kulus*.

¹⁷⁹ 22 octombrie 1599.

¹⁸⁰ Crișul Repede.

¹⁸¹ În text: *Anpul*.

¹⁸² 25 octombrie 1599.

¹⁸³ 17 noiembrie 1599.

¹⁸⁴ În text: *Sonborn*.

¹⁸⁵ În text: *adam*: „om”; este vorba de solul lui Mihai Viteazul, Dimo.

cu o scrisoare din partea lui Mihai cel mai sus-arătat, acesta a făcut cunoscută (*ilam*) cucerirea vilaietului Ardeal, precum și statornicia sa în supunere, ca mai înainte. 126

În a treia zi a lui ğemazi ül-evvel ¹⁸⁶, trecîndu-se podul de la Varadin, s-a descins în apropierea acestuia.

DESCRIEREA ȘI LAUDA CALITĂȚILOR SERDARULUI <IBRAHIM PAȘA>

...Astfel, mulți flăcăi puternici și supuși musulmani și nemusulmani, capabili de luptă, care se aflau în sangeacul Semendire și în ținutul <Timișoara>, prezentîndu-se la el <la serdar>, au luat steaguri și toate cetele s-au unit pentru înlăturarea rebelilor. Ca semn de binefacere și favoare, li s-a dat cite o pîslă (*keçe*) de Salonic, cu un desen în formă de leu, cu care ei se mîndreau mergînd pe drum printre raiale. 127

De asemenea, în acest timp, nemusulmanii, abuzînd de încredere, au ucis, printr-un atac, pe cadiul de Posega (*Puĵga*). Dar serdarul, atribuind această pierdere entuziasmului lor leonin, le-a dat în mînă o dovadă (*temessuk*), spunînd că el a permis omorul. Celor care se opuneau, el le răspundea: „Fiind prea aspri cu raialele de serhat nu-i determinăm să fugă în țara dușmană?”. Mai tirziu, s-a văzut rezultatul frumos al acestei măsuri.

Înainte de toate, vilaietul a devenit mai înfloritor, deoarece au nimit din rădăcini cetele de haiduci, care mai bine de treizeci de ani erau o pacoste sangeacurilor de dincolo de Drava.

<Despre haiducii din regiunea Kanizsa (*Kanija*). Începutul mării răscoale a gelalului în Anatolia, conduși de Kara Iaziği și Delî Hasan>. 128

ANUL UNA MIE NOUĂ ¹⁸⁷...

<Cucerirea Kamzsei și înaintarea turcilor spre ținutul *Boboșca*>. 135

...În acest timp, după trecerea podului, venind solul lui Mihai ¹⁸⁸ cel răufăcător, numit Dimo ¹⁸⁹, a adus daruri și scrisoare pentru a fi trimis la Poarta împărăției, împreună cu reisul ¹⁹⁰ Hamza efendi, în a șaisprezecea zi a lui safer ¹⁹¹. 136

ÎNFRÎNGEREA OȘTII DUȘMANE A LUI MIHAI

De mulți ani încoace răscolindu-se mult de tot în toate părțile Țării Românești, Ardealului și Moldovei, răufăcătorul de Mihai luase, prin șiretenie, acele vilaieturi în stăpînirea sa și prelungise tulburările și răzvrătirea. 144

¹⁸⁶ 21 noiembrie 1599.

¹⁸⁷ 13 iulie 1600 — 1 iulie 1601.

¹⁸⁸ Mihai Viteazul.

¹⁸⁹ La cronicarul otoman Pecevi: „kapukehaia Dimu”.

¹⁹⁰ Reis-efendi (1603—1604).

¹⁹¹ 27 august 1600.

Atunci serdarul-vizir Mahmud paşa care, mai înainte, fusese trimis în acele părţi, mergînd acolo cu oastea de sub conducerea sa şi cu flota de pe Dunăre, pe baza unui firman emis mai înainte pentru repararea, construirea şi întărirea cetăţii Giurgiu, a început să construiască un pod peste Dunăre şi să repare aşa cum trebuie cetatea. În acest timp, gaziii purtători de victorie au făcut incursiuni, din toate părţile, în vilaietul Țării Româneşti.

Oastea islamică ajungînd în oraşele numite Bucureşti şi Tîrgovişte, Mihai cel răufăcător a trimis împotriva armatei purtătoare de victorie pe sfetnicul (*vizir*) şi căpetenia oştii sale Kara Iani, numit afurisitul ban Kalita¹⁹², cu multă oaste. Cînd s-a dat lupta, oastea islamică devenind cu ajutorul lui Allah victorioasă, cei mai mulţi afurişiţi au fost măcelăriţi cu săbiile, iar serdarul lor, intrînd de asemenea în miinile noastre, a devenit oaspetele nostru. Luîndu-le steagurile cu vîrfuri aurite, precum şi tobele şi ţimbalele lor, oastea islamică a venit la Divanul împărătesc.

Mihai afurisitul, de asemenea, a fost de două ori învins în luptă şi norocul s-a întors de tot de la el. Cei mai mulţi dintre blestemaţii din jurul lui fiind nimiciţi, i s-au luat toate tunurile şi praful de puşcă, iar el şi-a pierdut speranţa în viaţă. Atunci, Ibrahim Ceaş a fost trimis cu o scrisoare de cucerire (*fetihname*) la şahul Persiei (*Agem*).

173—174

<Înfrîngerea rebelilor lui Kara Iaziği de către serdarul Hasan paşa la 13 safer 1010¹⁹³. Din 3 000 de rebeli, vreo mie sînt ucişi. Restul se refugiază în munţi>.

În locul cunoscutului rebel Kara Iaziği, mort în ghemazi ül-ahîr 1010¹⁹⁴, urmează fratele său Deli Hasan. Hafîz Ahmed paşa, al treilea vizir, este numit pentru apărarea Anatoliei. La 20 zilkade 1010¹⁹⁵ are loc o răscoală (*zorba*) a ienicerilor pe drumul spre Belgrad.

175—176

<Împuşcarea lui Hasan paşa de către rebeli la finele lui şevval 1010 H.¹⁹⁶ şi dominaţia rebelilor timp de şapte-opt ani în Anatolia sub conducerea lui Deli Hasan>.

178

ANUL UNA MIE UNSPREZECE¹⁹⁷

<Plecarea serdarului Iemişci Hasan paşa pentru cucerirea cetăţii Ūstuni-Belgrad (Alba Regală)>.

179

DESCRIEREA PLECĂRII SERDARULUI ÎN PĂRŢILE TRANSILVANIEI

Voievodul Transilvaniei, ca de obicei, intrînd cu forţă şi violenţă în cetatea beifului numit Seikel Mozes¹⁹⁸, care era unul dintre beii independenţi ai Țării Ardealului, a luat din vistierie şi din depozitele de muniţii ale acestuia atît cît a dorit, ucigîndu-i oamenii. Atunci, mai sus-numitul <Moise Secuiul>, fugind pe vreme de iarnă, s-a refugiat la serdar şi i-a cerut ajutor, obligîndu-se totodată să recucerească Ardealul. Serdarul,

¹⁹² Calotă Buzoianu, spătar şi mare ban, care într-adevăr a căzut în lupta de la Argeş cu turcii în 1600; după cronicarul M. Naima s-a dat o luptă şi la *Karaciova*.

¹⁹³ 13 august 1601.

¹⁹⁴ Noiembrie — decembrie 1691.

¹⁹⁵ 12 mai 1602.

¹⁹⁶ Aprilie 1602.

¹⁹⁷ 21 iunie 1602 — 10 iunie 1603.

¹⁹⁸ Moise Secuiul, principe al Transilvaniei între mai şi 17 iulie 1603.

luind în considerație cuvîntul său, se hotări să plece cu el, însă cucerirea Istuni-Belgradului fiind mai importantă, a dat întîietate acesteia. Cu ajutorul lui Allah reușind să cucerească cetatea, nu i-a mai rămas în gînd nici o altă grijă. De aceea, sosind la Buda cu gîndul supunerii Ardealului, a trecut peste pod în șesul Pesta, spre Ardeal. Tabăra dușmană era la Geyerdilem, în fața Estergonului. În fiecare seară se auzeau țipetele de „Allah, Allah” ale oștii musulmane... 180

<Beilerbeul Kadizade Ali pașa și Habil efendi, cadîu de Buda, îl sfătuiesc să nu plece spre Transilvania, deoarece în apropiere se auzea bubuitul tunurilor austriece>.

Atunci Hasan pașa le-a răspuns : „Cu toate că și noi auzim tunurile dușmane austriece, totuși, pentru că principele Ardealului, luind multe cetăți în eialetul Timișoarei, a cucerit Lipova și Ineul, nu se cuvine să fie pedepsit pentru aceasta?... Ei, austrieții, fac viclesuguri și șiretlicuri, deși în tabără sînt numai șase sau șapte mii de dușmani. Ei fac aceasta numai ca musulmanii să nu plece în Ardeal”. Apoi el i-a consolată, spunîndu-le să fie fără grijă pentru că dușmanul nu are putere să vină în aceste locuri. Atunci Ali pașa i-a răspuns : „În noaptea asta mi-a sosit iscoada și mi-a dat de știre că « în tabăra dușmană se află mai mult de optzeci de mii de dușmani, cu patruzeci de tunuri. Scopul lor este să asedieze Buda. Habil efendi să înregistreze această afirmație și dacă va fi altfel să mi se vină de hac »”.

Iemișci Hasan pașa era un arnăut îndărătnic și, nerenunțînd la vorba sa, a spus : „Viclesugul dușmanului a devenit ceva obișnuit. Dorința lui cea mai arzătoare este ca această oaste să nu plece în Ardeal. El nu are putere nici pentru asediu, nici pentru luptă”.

<Părerea lui Mehmed pașa, beilerbei de Rumelia, este de a face o incursiune, dar 1 se refuză>.

În ziua următoare, ridicînd tabăra, au plecat spre Solnoc. În prima zi a lui rebi ül-evvel ¹⁹⁹, traversînd patru menziluri, au intrat în Solnoc cu cinci tunuri și cu un număr de o sută de tunuri împărătești (*şahi*). În patru zile au trecut podul de peste Tisa. În a paisprezecea zi a lunii mai sus-arătate ²⁰⁰ s-au așezat la palanca Sarvaş ²⁰¹. Venind de asemenea și oastea din Gyula și Timișoara, s-a atașat la ordie. Tocmai cînd se pregăteau să țină sfat, sosind feriadeții de la Buda, au și plecat în partea aceea.

SOSIREA LUI GAZI GHIRAI CU OASTEA TĂTĂREASCĂ

183

Cînd marele vizir Hasan pașa, trecînd podul de la Oradea (*Varad*) ²⁰², a ajuns în șesul Zemun ²⁰³, a apărut un ostaș care a anunțat sosirea hanului Gazi Ghirai.

<Descrierea evenimentelor din Orientul persan>.

202—217

¹⁹⁹ 19 august 1602.

²⁰⁰ 2 septembrie 1602.

²⁰¹ Probabil Szarvas (Ungaria).

²⁰² Greșeală de grafie; corect *Varadin*.

²⁰³ Semlin (Iugoslavia).

218 MOARTEA SULTANULUI MEHMED (III) HAN... ȘI URCAREA PE TRON
A SULTANULUI AHMED HAN (I)
MARII VIZIRI <VIAȚA>

- 219 ...Sinan pașa, pe cînd venea la Poartă, a fost trimis la Malgara, iar
Ferhad pașa a devenit pentru a doua oară mare vizir și serdar. Mergînd
în expediția împotriva Țării Românești, <Ferhad pașa> a fost mazilit
în timp ce construia podul pe Dunăre și apoi a fost ucis în una mie patru ²⁰⁴.
220 Sinan pașa, în anul una mie și trei ²⁰⁵, într-o zi de miercuri (a patra
zi), a fost numit mare vizir. Pornind în grabă în expediție, a căzut, în
lupta cu Mihai, într-o băltoacă și s-a întors la Ruscuiuc dezonorat și rușinat.
În anul una mie patru ²⁰⁶, Lala Mehmed pașa a devenit mare vizir în locul
lui Sinan pașa, dar murind în a zecea zi, Sinan pașa a fost numit pentru
a cincea oară mare vizir.

226 POVESTIREA ÎNTÎMPLĂRILOR LUI DELI HASAN ÎN BOSNIA

<În 1603 (1012 H.) Deli Hasan a primit provincia Bosnia>.

În ceea ce privește schimbarea postului, Ruznamegi Mehmed efendi
a intervenit ca Deli Hasan să fie mutat în eialetul Timișoarei.

Arătîndu-se bunăvoință, Deli Hasan a fost mutat din Bosnia la
beilerbeilicul de Timișoara. Mai sus-arătatul, la rîndul său, fără să dea
pe la Belgrad, a ajuns la Timișoara, trecînd prin Panciova. Rămînînd
acolo doi ani, a fost ucis.

242 ANUL UNA MIE TREISPREZECE ²⁰⁷

- 248 <Discuția dintre Sanullah efendi și Hasan pașa despre începutul răscaloii lui Ștefan
Boeskey>.

RĂSCOALA LUI BOCIKAI ISTVAN ²⁰⁸, UNUL DINTRE EMIRII
TRANSILVANIEI

- 249 ...Împărăția Austriei (*Nemçe*) aparținea dinastiei (*taife*) austriece
și ungare (*Hunkar*). Cu timpul, această dinastie s-a întărit astfel încît
după ce a pus stăpînire pe toate cetățile ardelenene și maghiare, a supus
toate posesiunile, oastea și spahiii și toate popoarele slave care se găseau
și dincolo de Dunăre.

Afară de acestea, ei <austriecii> persecutau și atacau și pricinuiau
diferite chinuri, necazuri și suferințe locuitorilor, precum și familiilor lor,
de neam ardelenesc și ungurese.

Pentru că n-aveau suficientă putere pentru a se apăra, aceștia și-au
plecat capul în fața dinastiei austriece, dar în inimile lor clocoteau de mînie.

²⁰⁴ Strangulat la Yedikule în iulie 1595.

²⁰⁵ 16 septembrie 1594 — 5 septembrie 1595.

²⁰⁶ 6 septembrie 1595 — 24 august 1596.

²⁰⁷ 30 mai 1604 — 18 mai 1605.

²⁰⁸ Ștefan Boeskey, principele Transilvaniei (1604—1606).

Unul dintre beizadelele maghiare de atunci, numit Bocskay, un dușman viteaz, adunându-i pe notabili (*aiian*) de neamul său, le-a vorbit în felul următor: „Pînă cînd vom suporta noi batjocura și nedreptățile acestui neam <austriac>? Învinși, sub stăpînirea tronului, pînă cînd vom sta nenorociți, cu onoarea și cu cinstea călcate? Domnul fie lăudat, padișahii familiei osmănești sînt din vechime marii noștri binefăcători. Craiul Ianoș ²⁰⁹ s-a refugiat la Poarta sultanului Suleiman han ²¹⁰, locul său să fie în rai, și țara sa a fost fericită și a rămas mai departe în mîinile fiilor și nepoților săi care au murit. Eu, la rîndul meu, urmînd exemplul strămoșilor noștri și bazîndu-mă pe acest act (*senet*) puternic, pun următoarea întrebare: nu este mai bine să ne răzbunăm pe dușmanii noștri și să luptăm pentru cauza noastră dreaptă?”. Atunci demnitarii, considerînd juste aceste vorbe ale lui Bocskay, au înțeles că e potrivit să intre sub ocrotirea sultanului pentru apărarea situației, avuțiilor și familiilor lor. De aceea, unindu-se între ei, aianii au trimis scrisori pe la mijlocul anului mai sus-arătat către mai sus-mentîonatul Mehmed pașa, spre a-l alege crai și serdar al lor pe Bocskay. Tot în scrisoare ei mai spuneau: „Vom fi prieteni cu prietenii padișahului și dușmani cu dușmanii săi. Primim supunere față de Poarta fericirii și intrînd sub aripa ocrotitoare a tronului ei, scoatem sabia împotriva dușmanului austriac, care este vechiul nostru dușman și sub stăpînirea căruia ne găsim astăzi cu forța, și ne angajăm cu trup și suflet în slujba voastră. Pentru a ajunge la adevărata stare de libertate, rugăm să se aprobe cererea noastră față de Poarta fericirii”.

Cînd această situație a fost prezentată la Înalta Poartă, cererea de sprijinire a fost aprobată de sultan, iar serdarul a primit poruncă să procedeze așa cum se cuvine. De asemenea, mai sus-arătatul serdar, după dorința inimii sale, a trimis răspuns favorabil lui Bocskay, îndirjînd dușmănia lor împotriva austriacului...

LUPTA DINTRE AUSTRIECI ȘI MAGHIARI

În a douăzeci și șaptea zi a lui ğemazi ül-evvel, în anul mai sus-arătat ²¹¹, cei doi dușmani <austriecii și maghiarii> s-au întîlnit și s-au luptat crîncen. După ce Bocskay și-a făcut apariția cu oastea islamică, obținînd victorie asupra nemților, el a trimis cu oamenii săi la oastea împărătească mai mult de 10 000 de capete dușmane tăiate, numeroși prinși (*dil*), precum și cîteva steaguri. Atunci serdarul, la rîndul său, ca să-l mulțumească, i-a trimis lui Bocskay o sabie și un caftan (*kaftan*). Bocskay, la rîndul său, prinzînd curaj, a luat prin asediu cetatea Oradea, care mai înainte era una din vechile cetăți ale Ardealului și pe care austriecii o uzupaseră și pe care o asediase Săturgi Mehmed pașa. Bocskay, afară de faptul că i-a ucis pe toți nemții care se găseau înlăuntrul ei, a distrus și un pîlc de-al lor <austriecilor>, omorînd după aceea acolo mai mulți nemți. Trimițînd scrisori către serdar, Bocskay făcea cunoscut că a cucerit renumitele cetăți și că a luat în mîinile sale, ca robi, multe beizadele împreună cu cetatea Faș ²¹², precum și o bună parte din ținuturile lor. El mai arăta că cea mai

250

²⁰⁹ Ioan Zápolya, voievod al Transilvaniei, rege al Ungariei (1526—1540).

²¹⁰ Solman I Magnificul (1520—1566).

²¹¹ 20 noiembrie 1604.

²¹² Recte Kaș : Cașovia (Kassau, Kasova). Azi Košice (Cehoslovacia).

mare parte a Ungariei a fost anexată și că de azi înainte, dacă i se vor da ajutoare, vor fi cucerite, cu siguranță, și multe alte ținuturi de-ale austrie-cilor. Pentru aceasta, el cerea ajutor. Vestitul serdar, la rîndul său, i-a acordat cinste și onoruri, trimițîndu-l pe beilerbeul de Buda, Bektaş pașa ²¹³, cu o ceată de ostași din ordia de la Poartă, precum și un număr de 4 000 de tătari de-ai lui Tohtamiș Mîrza, fiul lui Gazi Ghirai <al II-lea> ²¹⁴, sub căpetenia nepotului lui Tohtamiș. Bektaş pașa a fost onorat cu comanda acestor ajutoare. Din partea Porții i s-a trimis principelui Transilvaniei diploma (*menşur*) de crăie a Ardealului, împreună cu un *hilat* și un steag.

ALTĂ POVESTIRE DESPRE RĂSCOALA LUI BOCSKAY

Pecevili ²¹⁵ spune că fostul emir, care se distinsese printr-o apropiere față de Bocskay, devenind rob la dușmani, căzuse în mîinile lui Bocskay. Într-o zi, pe cînd Bocskay își îngrijea grădina, a început să-i vorbească despre slăbiciunea lor în fața austrie-cilor. Atunci emirul i-a spus: „Trimite-mă la serdar ca să aduc toată armata musulmană în ajutorul tău și totodată să garantez numirea ta ca principe în Ardeal”. Atunci Bocskay, căzînd pe gînduri i-a zis celui mai sus-amîntit: „Există deja posibilitatea de răzvrătire”. Cînd i se făcuse cunoscută cezarului această situație, el <Bocskay> fusese pus în închisoare, dar negăsindu-se dovezi sigure împotriva lui, fusese eliberat. El a mai spus emirului: „Toată populația Ardealului este de neam creștin și nu se va închina turcilor. Altfel ne-am supune”. Atunci emirul zise: „Pe vremea sultanului Suleiman, supunîndu-se, ei <ardelenii> au fost mulțumiți și au trăit bine. Acum de ce n-ar putea să fie la fel?”. După multe vorbe și discuții, Bocskay l-a trimis pe emir la serdar. Pe vremea aceea, Kain Mehmed pașa era tălmăciul lui Bektaş pașa. Acesta prezentîndu-l pe emir în fața vizirului, toți trei s-au sfătuit timp de două zile numai între ei și apoi l-au trimis pe emir. Acesta ducîndu-se și întorcîndu-se de vreo trei sau patru ori, au încheiat o înțelegere temeinică, după care <Bocskay> s-a răscolat. Luînd în stăpînirea sa cetățile din ambele părți ale rîului Tisa, care se aflau sub autoritatea cezarului, el a cerut ajutor de la musulmani. Cînd cezarul s-a convins de răzvrătirea celui mai sus-arătat, a trimis împotriva acestuia pe serdarul său, numit

251 Gheorghe Basta ²¹⁶, împreună cu oastea austriacă. În ciocnirea care a avut loc, oastea austriacă a fost distrusă. Atunci, marele vizir a trimis în ajutorul său <al lui Bocskay> o ceată de tătari, precum și oastea din Timișoara. Bocskay, prinzînd putere, a devastat împrejurimile și satele supuse împăratului și a cîinstit oastea islamică cu nenumărate prăzi, a ospătat-o și i-a făcut tot felul de favoruri. Vizirul s-a angajat pentru numirea celui mai sus-arătat ca rege (*kıral*) peste toată țara ungurească, dîndu-i coroană. El și-a îndeplinit acest angajament cînd a ajuns la Poartă, așa cum se va descrie mai departe.

252—260

<Schimbări de ierarhie la Poartă și luptele turco-austriece în Ungaria>.

²¹³ Muhafiz de Buda.

²¹⁴ Han al Crimeei din 1588 pînă în 1608 (cu o întrerupere în 1596).

²¹⁵ Ibrahim Pecevi, cronicar otoman (vezi *Cronici turcești* . . . , vol. I, p. 510—515).

²¹⁶ În text: *Paştai Iorghin*; general al lui Rudolf al II-lea (1572—1612).

ATACUL LUI BOCSKAY ASUPRA CETĂȚII UIVAR

261

Sprijinit de oastea mării împărății, Bocskay s-a îndreptat în toate părțile, raportând victorii. Pe la mijlocul lui rebi ül-ahîr 1014 ²¹⁷, pe cînd marele vizir asedia Strigoniul, Bocskay a cerut ajutor de la oastea islamică pentru a cucerii cetatea Uivar. Pentru a o anexa, au fost trimiși Sinan pașa, beilerbei de Agria, și beii de Sirmium ²¹⁸ și de Semendria și de Crușavăț ²¹⁹, precum și beii de Tîrhala, Cerchez Cil Aga bei, cu o ceată de tătari și de cerchezi. Pe dușmanul numit Hommonai ²²⁰, care era unul dintre beii maghiari, l-a numit serdar peste oastea sa și mai sus-arătatul Bektaş pașa, mergînd la el, au plecat cu toții și au asediat cetatea Uivar. După cucerirea Strigoniului, dînd lui Husrev pașa, beilerbei de Bosnia, o mie de neferi ieniceri, împreună cu zagargibași, precum și oastea cîtorva sangeacuri, l-a numit serdar pe mai sus-arătatul și asupra oștii islamice din Uivar. Cînd au ajuns acolo, nemții din cetate au închis mai întîi porțile și apoi au început lupta. După aceea, plecîndu-și capul în fața lui Bocskay, au predat maghiarilor cetatea, cerînd iertare. Bocskay s-a rugat ca cetatea Uivar să fie dată în stăpînirea sa personală și a cerut din partea serdarului un om special, în vederea încheierii unei înțelegeri. Deși s-ar fi putut numi acolo un bei, totuși, aprobîndu-se cererea lui Bocskay, a fost trimis Kose Hasan pașa, beilerbei de Rumelia, împreună cu Vildanzade, cadîu de Avlonya ²²¹, pentru a se înțelege cu el <Bocskay>. Aceștia, la rîndul lor, mergînd acolo, au predat lui Bocskay cetatea mai sus-arătată <Uivar>, potrivit poruncii serdarului. După aceea, au venit cu oastea islamică și s-au așezat la ordie.

262

<Ocuparea cetăților Palota și Vespren de către Hasan pașa>.

În acest timp, a fost mazilit beilerbeiul de Buda, Boşnak Mustafa pașa ²²², iar lui Kadızade Ali pașa, care a fost numit vice-guvernator (*mutasarrıf*), i s-a dat ca feudă (*aralık*) sangeacul Silistra.

Sangeac<beii> de Semendria și de Nicopole și de Silistra și de Cirmen ²²³ și de Vize ²²⁴ au fost numiți pentru paza Budei. După repararea cetăților, serdarul cel victorios s-a îndreptat spre Belgrad.

VENIREA LUI BOCSKAY LA SERDAR

În cursul anului trecut, cînd marele vizir plecase la Poartă, prezentase în fața împărăției <padișahului> ²²⁵ situația pactului încheiat cu Bocskay. El adusese și o coroană prețioasă lucrată artistic, valorînd vreo trei mii de galbeni, deoarece avea și pietre prețioase. De această dată, curțile și corturile împodobite au fost întinse în partea Pestei; oastea islamului, înarmată, după ce și-a așezat rîndurile împodobite, a rămas în aștep-

²¹⁷ 26 august — 3 septembrie 1605.

²¹⁸ În text: *Serem*.

²¹⁹ În text: *Alağahisar*.

²²⁰ În text *Humnai*; Hommonai Balint.

²²¹ Vlore (Valonia), oraș în Albania, provincia Ianina.

²²² Muhafiz de Buda.

²²³ Cernomen, pe riul Marița, în Bulgaria.

²²⁴ Oraș în Turcia, în apropiere de Adrianopol.

²²⁵ Sultanul Ahmet I (1603—1617).

tare. Tronul (*sandalı*) și scaunele (*terpeze*) fiind rînduite potrivit obiceiului lor, a avut loc un ospăț (*ziyafet*); apoi au venit cu zece mii de ostași maghiari și cu beii lor renumiți, s-au întilnit cu serdarul cel glorios... Acesta, la rîndul său, așezîndu-i pe cap coroana promisă mai înainte, l-a încins cu o sabie artistic lucrată și i-a predat din partea padișahului steagul împărătesc care i-a fost încredințat. Apoi, întreținîndu-se și discutînd acolo unele situații, au întărit pactul și legămîntul. S-a tras din tunuri și după ce au avut loc mari petreceri și ospățuri, s-a ridicat și a plecat ²²⁶. Și după aceasta a adus servicii mari credinței islamice. Dușmanii austrieci rămînînd neputincioși, nu le-a rămas decît speranța răzbunării...

- 263 <Descrierea încoronării lui Bocskay și laudele ce-i sînt aduse pentru serviciile îndeplinite. Urmează relatarea lăsării lui Hasan pașa, beilerbei de Rumelia, la paza acestor ținuturi și plecarea serdarului la Belgrad>.

ÎNCEPEREA TRATATIVELOR DE PACE CU AUSTRIECII (NEMÇE)

Bocskay pricinuia multe pagube și pierderi austrieșilor, iar fratele împăratului austriac, ducele de Ungaria, stătea în orașul Viena (*Beç*). Hertogul (*hersek*) Mateiaș, care se războia și ducea lupte cu mahomedanii, văzuse puterea oștii islamice și împotrivirea lui Bocskay. Ardealul era tocmai sprijinul oștii sale. Cunoscînd slăbiciunea serdarului la, scris, el <Mateiaș> a trimis oameni la serdarul cel mai sus-amintit, propunîndu-i să se facă pace. Afară de aceasta, el a trimis scrisoare și fratelui său din orașul Praga, din ținutul Boemiei, adică Cehia, și i-a făcut cunoscute următoarele: „Dacă în aceste zile nu se va putea încheia o pace cu musulmanii, atunci cu siguranță țara noastră ne va scăpa din mîna, puțin cîte puțin, o parte intrînd în stăpînirea țărilor islamice, iar o parte fiind călcată de copitele cailor ardeleanului”.

<Descrierea condițiilor preliminare ale păcii de la Sztivatorok, 1606. Matias, indiferent de părărea Papei și a fratelui său, nu mai vrea să dea înapoi de la tratativele începute. Zicînd că va lupta împotriva fratelui său, se aliază cu maghiarii și cu oastea care venise în ajutorul Transilvaniei și apoi se îndreaptă spre Praga cu o oaste mare.

- 264 Moartea împăratului de la Viena și problema succesiunii la tron. Pacea de la Sztivatorok din 11 noiembrie 1606 a fost încheiată de Murat pașa pentru a se putea duce cu succes lupta împotriva răsculaților din Anatolia>.

227 LUPȚA LUI SARHOȘ IBRAHIM PAȘA CU CROAȚII

Pe cînd Bocskay ajută oastea islamică, marele vizir Mehmed pașa, după cucerirea Strigoniului, l-a trimis în anul mai sus-arătat pe energicul Sarhoș Ibrahim pașa, beilerbei de Kanizsa, pentru devastarea ținuturilor dușmane. Iar din partea lui Bocskay a pornit căpetenia oștii sale, cu numele de Lami Iorgi ²²⁷.

²²⁶ Despre ceremonia încoronării principelui Transilvaniei, Ștefan Bocskay, vezi dr. Faruk Sumer, *Kırallara tat gıydiren Osmanlı sadr'azamı* (Marele vizir otoman care a încoronat regi), în „Resimli Tarih mecuması”, vol. 3, nr. 28, aprilie, Istanbul, 1952,

²²⁷ De fapt Némethi Jorgi (cf. I. Karácson, *Torok történeti* (Istoriografi turci), vol. II (Budapesta, 1914), p. 360, nota 1).

De asemenea, a mai plecat și un număr oarecare de ostași tătari și maghiari, precum și devastatorii de la serhatul Bosniei, formînd cu toții vreo douăzeci de mii de ostași.

<Luptele cu croații și înfrîngerea lor la hotarele Croației>.

268

OMORÎREA LUI DELI HASAN LA TIMIȘOARA

272

Mai înainte, pentru liniștirea situației, lui Deli Hasan, fratele rebelului Kara-Iazîgi, i se dăduse eialetul Bosnia. El fusese mutat de acolo la Timișoara, unde stătuse ca guvernator (*vali*) timp de aproape doi ani. Purtarea lui nepotrivită cerea totuși ca el să fie suprimat. De aceea, după cucerirea Strigoniului, serdarul suprem Mehmed pașa a făcut semn către populația Timișoarei. Răzbnătorii pindeau ivirea unui prilej. Ei l-au atacat într-o zi, pe cînd acesta, ieșind din cetate, mergea la vînătoare, ucigînd pe cei din suita sa. Deli Hasan a fugit la Belgrad și acolo s-a dus la conacul caimacamului serdarului, care era Tiriyaîi Hasan pașa. Acesta l-a închis în cetate și cînd a făcut cunoscut la Poartă, s-a trimis, potrivit legii șeriatalui, o *fetva* și o poruncă pentru omorîrea lui. Împreună cu el <Deli Hasan pașa> a fost ucis și nepotul său Kûciük bei. Se povestește că mai sus-numitul <Deli Hasan>, pe cînd era în Bosnia, începuse o mare răutate. Trimițînd scrisoare către venețieni și către Papă ²²⁸, el le spusese : „Voi să veniți cu flotele voastre și să forțați cetatea Resne ²²⁹ și să vă apropiați de Nova ²³⁰, pentru ca eu să vă predau cetatea mai sus-arătată. Apoi să iau și alte cetăți de pe țărmurile Mării Mediterane și să vi le predau. Dar voi să-mi dați acum, în fața cetății Resne, o sută de mii de florini”. Deoarece nu venise răspuns pe cînd el se afla încă în Bosnia, a trimis din nou din Timișoara un blănar, dîndu-i o sută de galbeni. Mai sus-numitul blănar ²³¹, la rîndul său, mergînd la serdarul Murad pașa, i-a făcut cunoscută situația și i-a arătat scrisoarea...

273

<Urmează descrierea descoperirii complotiștilor și pedepsirea lor>.

ANUL UNA MIE CINCISPREZECE ²³²

275

<Discuția dintre vizirul Dervîș Mehmed pașa și Nasuh pașa cu privire la hotarele ungurești>.

276

Nasuh pașa spune : „Eu să trec în Moreea, iar Bosekay să meargă la Pojata ²³³ și dacă cele două oști s-ar întîlni lîngă Viena, nu ar mai rămîne nimic din țara austriacă”. El s-a plîns zicînd că „acum teama mea cea mai mare este aceea că <turcii> nu vor arăta prietenie față de neamul maghiar și-l vor face să se răscoale din nou și în felul acesta va fi irosită o muncă de doisprezece ani”.

<Pregătiri în vederea încheierii tratatului de la Szidvatorok>.

279

²²⁸ Paul al V-lea (Camillo Borghese) (1605—1621).

²²⁹ Fortăreața dalmațiană Resen (?).

²³⁰ Castelnuovo, tot în Dalmația.

²³¹ Zuhurî Danîșman, editorul cronicii lui M. Naima, citînd *kûrekci* în loc de *kurkçu*, i-a dat sens de „vislaș” (vezi *Naima tarîhi*, vol. I, fasc. 4, martie 1968, Istanbul, p. 459). Același cuvînt se poate citi și *gevrekçi*, însemnînd „covrigar”.

²³² 9 mai 1606 — 27 aprilie 1607.

²³³ În text : *Pojati*; la M. Naima (ed. cit., p. 463) Pojon.

Tratatul care s-a încheiat era de fapt pacea care urma să intre în vigoare de la această dată <1 regeb 1015 H. ²²⁴>.

Populația ungurească, care se înțelegea cu Bocskay și cu Mehmed pașa, va intra în întregime sub stăpânirea lui Bocskay.

Cetățile Füleke și Ianik, unde se citise odată rugăciunea mahomedană, precum și alte cetăți, urmau să fie predate. Hotărîndu-se în felul acesta, așa se încheiasă armistițiul de atunci...

După moartea lui Mehmed pașa, Bocskay nu a mai putut să depună singur eforturi în acest sens. Murat pașa încheiasă o pace convenabilă, potrivit cu dorințele tratatului de pace.

280 *Clauza a VI-a.* ... Cetățile care au fost predate principelui Bocskay să rămînă acestuia, după cum s-a hotărît la Viena.

Clauza a VIII-a. În serhaturile Timișoarei și Bosniei, Agriei și Kanizsei, dacă se ivește ceva care să prejudicieze pacea, atunci să se facă cunoscut (*arz*) comandanților acestor cetăți și dacă nu se va face după dreptate, atunci se va apela la beilerbeii de Buda, care va fi numit comandant asupra tuturor, spre a face dreptate...

283 La moartea lui Bocskay (*Pogifai*), Petrus, episcopul (*papa*) de Cașovia (*Faşa*)..., precum și Erdemidi ²³⁵, sfetnicul craiului, trimițînd scrisoare la Poartă au făcut cunoscut: „Craiul Bocskay a murit în a cincea zi a lui ramazan din anul mai sus-arătat” ²³⁶. Ei au mai scris că Bocskay, invitînd la el pe cei mai sus-arătați, le-a cerut ca după el să fie crai ginerele sorei sale, numit Hemun ²³⁷, care era unul dintre sfetnicii viteji ai emirilor maghiari, deoarece s-a scris încă mai înainte că după el acesta va fi crai. Numindu-se crai în locul său, s-a dat poruncă împărătească beilor și căpitanelor maghiari și împreună cu aceasta s-a trimis și noului crai, cel mai sus-arătat, un caftan (*hilat*) și un buzdugan de seamă, precum și un steag dintre acelea cu semne de noroc.

Mai sus-arătatul *Hemun Batorî* ²³⁸ era unul dintre urmașii vechilor crai ai vilaietului Ardeal și stătea retras într-un colț, l-au dorit și l-au ales pe acesta.

284 Astfel, cu timpul, acea familie (*taife*) a domnit avînd independență din partea sultanului.

289

ANUL O MIE ȘAISPREZECE ²³⁹

PLEGAREA MARELUI VIZIR MURAD PAȘA LA POARTĂ ȘI DE AICI ÎN
ANATOLIA PENTRU ÎNĂBUȘIREA RĂSCOALELOR

DESCRIEREA CETELOR DE REBELI

Mai înainte, pe vremea răposatului sultan Mehmed han, din cauza dușmanilor din Țara Românească și din Ungaria, cu toate eforturile depuse pentru îndepărtarea intrigilor și răutăților, nenorocirile războiului n-au

²³⁴ 2 noiembrie 1606.

²³⁵ Sau Eradomidi, Aradomadi (?).

²³⁶ 5 ianuarie 1607; după sursele europene la 29 decembrie 1606.

²³⁷ Hommonai Balint.

²³⁸ De fapt *Báthory* a fost înlocuit cu Sigismund Rákóczy (1606—1608). Diploma lui de numire, păstrată în Arhiva Bisericii Negre din Brașov, a fost publicată de mine în „Revista arhivelor”, 1965, p. 232—237 + facsimil.

²³⁹ 28 aprilie 1607 — 16 aprilie 1609.

putut fi înlăturate din pricina neglijenței și a cusurilor comandanților. De aceea, răscoalele rebelilor au continuat și s-au întărit mereu aproape timp de cincizeci de ani.

<Se motivează răscoala gelalilor din Anatolia sub Kara-Iazîgi și Deli Hasan>.

De asemenea, unul era Deli-Hasan, fratele sus-numitului Iazîgi, 290 care, devenind caimacam ²⁴⁰ în locul fratelui său, a continuat răutățile rebeliunii. Acesta, venind de la Timișoara la Belgrad, a fost ucis așa cum s-a văzut mai înainte.

<Descrierea vieții rebelilor lui Kalenderoğlu>.

298

REFUGIEREA LUI ĞANPULADZADE LA POARTĂ ȘI DEVASTAREA BRUSEI DE CĂTRE FIUL LUI KALENDER

<Lupta cu rebelii ziși gelalii în Anatolia>.

În această vreme, cînd beiu de Silistra, Dalgici Ahmed pașa, a fost însărcinat cu leventii ²⁴¹ din Dobrogea, el a trecut prin Galipole cu speranța de a se uni cu oastea otomană și a venit în apropiere de Miha- 299 lici ²⁴².

<Lupta lui Kalenderoğlu cu Ahmed pașa și fuga celui dintîi. Confiscarea averii rebelilor Ğanpuladzade și ibn Kalender>.

Apoi Mustafa pașa, nepotul lui Ğanpulad, a fost trimis la serhat cu 300 titlul de beilerbei de Timișoara. Dar după un an de ședere, a început să persecute ceata de ostași, spunînd că e trimis în locul gîdit de sultan. Atunci aceștia, atacîndu-l, au încercat să-l omoare, dar el a fugit la Belgrad. Kadizade Ali pașa, spre a-l păzi pe mai sus-numitul de cei din Timișoara, l-a adăpostit în cetate.

<Moartea lui Kalenderoğlu și a lui Mustafa pașa>.

DESCRIEREA ALTOR EVENIMENTE ALE ANULUI LA POARTĂ

Gazi Ghirai moare în 16 zilkade ²⁴³, marți, și Tohtamiș, fiul său, se urcă pe tron fără avizul Porții. La 19 zilhiğge 1016 ²⁴⁴ Poarta numește ca han în Crimeea pe Seleamet Ghirai, iar pe Mehmed Ghirai îl numește kalga sultan ²⁴⁵.

De asemenea, pe cînd Tohtamiș venea la Poartă, pe uscat, împreună cu Ğanbek, a fost atacat pe neașteptate în apropiere de Akkerman de către Mehmed Ghirai, care i-a ucis pe amîndoi. Apoi, mergînd în Crimeea, s-a așezat ca han în locul lui...

²⁴⁰ *Kaim-mekan*: locțiitor, urmaș; locotenent.

²⁴¹ Trupe de marină și de uscat în vechea armată otomană; vezi Mustafa Cezar, *Osmanlı tarihinde Leventler* (Levenții în istoria otomană), Istanbul, „Celikcilt Matbaası”, 1965, IX + 552 p.

²⁴² Localitate lingă or. Brusa din Asia Mică.

²⁴³ 3 martie 1608.

²⁴⁴ 5 aprilie 1608.

²⁴⁵ Moștenitor al tronului tătăresc.

301 PREZENTĂRI LA POARTĂ ÎN VEDEREA REÎNNOIRII PĂCHII

<Sosirea unui sol polon la Poartă. Clauzele tratatului de pace în care, printre altele, se precizează că dacă se va face vreo expediție, hanul tătăresc să nu treacă prin Polonia și să-l ajute pe craul leșesc dacă va fi atacat. Cetele din Moldova și din Țara Românească să nu atace vilaietul leșesc. Beii din Silistra și Akkerman, precum și emirii și vameșii de schelă să nu permită nimănui să intre în vilaietul leșesc, afară de cei trimiși de către cei doi purtători de coroană. Robii care se găsesc în mâinile celor ce călătoresc dintr-o parte în alta să fie luați de autorități>.

310 <Luptele marelui serdar cu rebelii gelalli din Anatolia în 1608²⁴⁶. Mulți dintre rebeli
au înființat emirate independente în Anatolia și Karaman. Capul răscoalei era Ğanpuladoğlu,
320 care a pretins ca în numele său să fie citită predică (*hutbe*), să se bată monede ș.a.>.

321 <Atacul flotei spaniole asupra cetății Nova din Dalmația>.

... Beitul sangeacului de Nova fiind plecat în expediția din Ardeal (*Erdel*), a venit defterdarul de Bosnia și, intrând în cetate, a tras salve de tunuri, după care s-a întors și a plecat.

351 ANUL UNA MIE DOUĂZECI ȘI DOI²⁴⁷

352 OCUPAREA UNOR CETĂȚI DE SERHAT ȘI NIMICIREA DUȘMANILOR

Mai înainte, Ketengi²⁴⁸ Ömer pașa, mergând în Țara Românească și în Moldova, i-a înscăunat pe voievozii numiți de împărăție. El a pus ordine în acele locuri unde, de la vremea lui Mihai²⁴⁹ încoace, nu lipseau stările de răscoală.

Din această pricină ardeleanul, de asemenea, ocupase unele cetăți ale ținutului Timișoara. Când marele padișah a sosit la Adrianopol, ardeleanul, sperându-se, a părăsit Lipova și Ineul. Mergând apoi emirii de serhat²⁵⁰, au luat în stăpânire acele cetăți. După aceea, când s-a aflat că el a atacat tabăra dușmană a Moldovei, a fost trimis Deli Ibrahim pașa, valiu de Silistra, care a distrus această tabără dușmană și i-a nimicit pe ghiauri.

<Răscoală în Iemen și înăbușirea ei>.

355 ANUL O MIE DOUĂZECI ȘI TREI²⁵¹

358 În regeb 1023²⁵², cetele căzăcești, după ce au atacat tot țărmul Dunării și Mării Negre, au pătruns în orașul Sinope. Ele au luat robi și bogății și au fost alungate de pașă²⁵³, care încercase să ascundă ocuparea orașului Sinope de șăicile căzăcești.

DESCRIEREA CONSTRUIRII CETĂȚII DE PE RÎUL OCEAKOV (*ÜZÜ*)

359 În acest timp <1614>, Ahmed pașa, beilerbei de Rumelia, trecând Dunărea cu oastea eialetului său și mergând prin Moldova, a primit firman să construiască cetăți pe ambele părți ale râului Bug (*Aksu*), care era locul de trecere a cazacilor rebeli.

²⁴⁶ 1017 H.

²⁴⁷ 21 februarie 1613 — 10 februarie 1614.

²⁴⁸ „Vinzător de in, cinepă”; în alte izvoare *kitapci*.

²⁴⁹ Mihai Viteazul.

²⁵⁰ Bei de margine, un fel de margrafi.

²⁵¹ 11 februarie 1614 — 30 ianuarie 1615.

²⁵² August — septembrie 1614.

²⁵³ Nasuh pașa, mare vizir (1611—1614).

Din pricina întârzierii și a lipsei de cherestea, s-a renunțat la construirea cetăților.

DESCRIEREA SITUAȚIEI LUI GABRIEL BETHLEN²⁵⁴

363

Mai sus-arătatul Bethlen Gabor era unul dintre emirii Ardealului din familia Báthorylor. Báthory Gabor²⁵⁵, care a fost craiul Ardealului înaintea lui, era cunoscut sub porecla de „craiul cel nebun” (*Deli Kiral*). Fiind un nebun cu apucături cîinești (*kelb*), el ataca avuțiile și familiile beilor și notabililor din Ardeal. Pe unii dintre cei care i se opuneau îi ucidea, pe alții îi exila. Unii reușeau să fugă de persecuțiile lui. Bethlen Gabor, la rîndul său, fugise pe vremea lui Iemișci²⁵⁶ la Belgrad, unde Iemișci îi dăduse o soldă specială de 120 de aspri. Rămînînd în iarna aceea la Semendria, Gabriel Bethlen a plecat iarăși în Ardeal. În anul 1021²⁵⁷, temîndu-se din nou de mai sus-numitul <Báthory>, el s-a refugiat din nou la Poarta împărăției.

<Sosirea solului austriac Andreas Negroni²⁵⁸ și acordarea ținutului Kanizsa lui Iskender pașa>.

În timpul acela, mai sus-arătatul Bethlen, prin mijlocirea lui Iskender pașa mergînd la Nasuh pașa, a obținut încrederea înaltei curți și a povestit starea <în care se afla> craiul cel nebun, care era dușmanul său. Atunci, vechilii împărăției au spus că trebuie să se treacă la înlăturarea totală a uneltirilor celui năvălaš. De aceea s-au trimis porunci emirilor de serhat, spunîndu-li-se că este nevoie de multă oaste, deoarece unele locuri ale cetății Buda necesită reparații radicale. Atunci Iskender pașa, mergînd pe șesul Serem, a strîns oaste. Apoi, ridicîndu-se de acolo, a plecat la Timișoara. El a intrat cu oastea în vilaietul Ardeal prin părțile Porților de Fier. Nasuh pașa a fost numit de Poarta împărătească serascher asupra oștii din acele părți. Au mai fost însărcinați²⁵⁹ și Ketengi Ömer pașa și Șahin Ghirai²⁶⁰, precum și domnii (*bey*) Țării Românești²⁶¹ și Moldova²⁶². Trecînd prin Țara Românească ei au intrat în Ardeal. Pe de altă parte, Deli Kiral <Gabriel Báthory> s-a întărit în cetatea Oradea. Iskender pașa, mergînd acolo <în Transilvania>, l-a înscăunat pe Bethlen Gabor în

364

²⁵⁴ Principele Transilvaniei (1613—1629).

²⁵⁵ Gabriel Báthory, principele Transilvaniei (1608—1613).

²⁵⁶ Hasan pașa.

²⁵⁷ 1612—1613.

²⁵⁸ În text *Nekron*. A fost în solie și pe la 1609, fiind bun cunoscător al limbilor arabă și turcă.

²⁵⁹ Izvoarele narative otomane îl omit de obicei pe Magiaroğlu Ali pașa, de la care s-a păstrat un mănunchi de documente românești și turcești, privind această expediție, adresate juzilor din Brașov (Mihail Guboglu, *Șapte documente turcești din Arhivele Brașovului privind relațiile Transilvaniei cu Poarta Otomană, la începutul secolului al XVII-lea*, în „Revista Arhivelor”, VIII, 1 (1965), p. 212—253 + fasc., vezi și M. Tayyib Gokbulgin, *XVII. Asır başlarında Erdel hâdiseleri ve Bathlen Gábor'ın beyliğe intihabi* (Evenimentele din Transilvania pe la începutul veacului al XVII-lea și alegerea lui Gabriel Bethlen ca principe), în „Tarih Dergisi”, I, 1 (Istanbul, 1949), p. 1—28.

²⁶⁰ Șahin Ghirai era *kalga-i sultan*, han fiind Ğanibek Ghirai (prima oară: 1610—1623; a doua oară: 1624; a treia oară: 1627—1635).

²⁶¹ Radu Mihnea (1611—1616).

²⁶² Ștefan Tomșa (1611—1615).

Belgradul din Ardeal (*Erdel Belgrad*) ²⁶³. Dar cît timp trăia acel afurisit, era greu ca această hotărîre să fie menținută. Prin mijlocirea lui Bethlen, Iskender pașa a atras cu nenumărate promisiuni cîțiva voievozi de încredere ai Transilvaniei. În felul acesta, a cîștigat o parte a populației de acolo. După ce însă Iskender pașa, luîndu-și oastea, a plecat din Transilvania, Deli Kîral, ieșind din Oradea, a început să facă pregătiri împotriva lui Bethlen. În acest timp, unul dintre voievozi, punînd cîțiva pușcași la trecătoare, aceștia l-au omorît pe Deli Kîral în timp ce trecea pe acolo. Apoi Bethlen, trecînd la crăiie, i-a trimis lui Iskender pașa această știre. Cînd a sosit această știre îmbucurătoare, el <Iskender pașa> se afla încă la Porțile de Fier. Bethlen, devenind crai independent, a luat cetățile și ținuturile Hust și Kovar și Szatmar <*Sakar*> și Tokaj și altele, care erau supuse Ardealului ²⁶⁴, anexîndu-le din nou principatului Transilvania.

TRATATUL (*AHIDNAME*) CU TRANSILVANIA

Bethlen Gabor, care slujise cu sinceritate împărăția (*devlet*), era totdeauna prieten cu prietenii și dușman cu dușmanii Porții. Avînd în vedere că, în afară de atașamentul arătat prin propria sa scrisoare, el a dat dovadă și de o purtare devotată, Bethlen s-a rugat pentru <reinnoirea> tratatului care fusese încheiat pe vremea răposatului sultan Suleiman han. De aceea, în a douăzeci și treia zi a lui gemazi ul-evvel din anul sus-arătat ²⁶⁵, a fost scris tratatul (*ahidname*) pe care îl solicitase. Clauzele acestuia sînt următoarele : „Odată cu moartea principelui din Ardeal, sau datorită unei alte situații, dacă va fi nevoie ca principele să fie reînnoit, atunci potrivit înaltului firman va fi numit de către sultanat unul dintre cei mari, dintre transilvani, care va fi dorit și acceptat de către toți beii Transilvaniei și de către notabilii celor trei neamuri. Nu se va da crăiia fără consimțămîntul notabililor și al raielei, dacă o vor solicita cei care nu au dreptul, precum nici celor care vor încerca să ia puterea prin uzurpare. Atîta timp cît principele, emirii și notabilii, precum și raiaua vor arăta ascultare, beii care sînt în vecinătate, precum și ostașii din împrejurimi nu vor ataca nici unul hotarele vîlaietului Ardeal. Prizonierii vor fi înapoiți dacă vor fi găsiți nevinovați. Satele și orașele de la hotarele cetăților : Solnoc și Gyula, și Ineu, Lipova și Timișoara, care au dat odată haraci celor din Solnoc și Gyula, și Ianova și Lipova și Timișoara, de asemenea și orașul Dioszeg (*Dirsek*), dependent de Solnoc, care a dat haraciul ²⁶⁶ și s-a supus în partea aceasta <la turci> pînă la răscoala de dinainte, care izbucnise în Transilvania, fiind anexate părții acesteia <Imperiului otoman> pînă la răscoala lui Sigismund Báthory, să-și dea dările lor obișnuite. Transilvanul să nu se amestece în nici un fel și să nu provoace gîlceavă și de asemenea să nu intervină în nici un fel . . . Dacă se află raiale care plecînd din Imperiul otoman s-au dus în Ardeal, să fie trimise înapoi. Ca și mai înainte, Ardealul să-și trimită în mod sigur haraciul, după cum s-a angajat în trecut, iar cu voievozii Țării Românești

²⁶³ Alba-Iulia. Mai există Belgradul sirbesc, cel unguresc (Istolni- Belgrad) și un Belgrad în Albania.

²⁶⁴ Au fost uzurpate de austrieci.

²⁶⁵ 1 iulie 1614.

²⁶⁶ Aici mai mult în sens de dări.

și Moldovei să trăiască în unire și înțelegere, respectînd condițiile de bună vecinătate și atunci cînd se va ivi dușmanul să ajute după cum va fi nevoie la înlăturarea lui. De asemenea, dacă la hotarele Imperiului otoman, beii de aici vor cere, în caz de nevoie, serviciul său <al principelui Transilvaniei>, să îndeplinească această slujbă și să dea ajutor cu sinceritate. Să nu fie atacate și călcate hotarele Transilvaniei care au fost prevăzute din timpuri mai vechi în tratatele și înțelegerile dintre principii din Transilvania și Viena. Nici unul dintre emirii maghiari care sînt supuși principelui din Transilvania să nu fie persecutat de cineva.

ALT TRATAT (AHIDNAME)

Beii Ungariei superioare, care mai înainte, încă de pe vremea sultanului Suleiman han, se supuseseră părții noastre, arătaseră mai tîrziu, de nevoie, supunere față de împăratul Austriei. În cursul anilor precedenți, în timp ce i se supuneau acestuia, apăruse și craiul Bocskay, care, împreună cu toți beii Ungariei superioare, își întorsese chipul de la austrieci și arătase supunere față de împărăția otomană. De aceea, mai sus-numitului Bocskay i se acordase, împreună cu actul de crăiie, și o coroană și un steag împărătesc. În felul acesta, ei au salvat cetățile care se aflau în mîinile craiului Austriei.

În timp ce se supuneau cu sinceritate Porții și erau în dușmănie cu austriecii, a murit craiul lor, Bocskay, și între ei au început neînțelegerile. De aceea, s-au supus din nou craiului nemțesc. Acesta s-a purtat fără milă față de cei mai sus-arătați, rîvnind totodată și la cetățile care se aflau în mîinile lor <ale transilvanilor>. De asemenea, au depus eforturi ca să-i convertească cu forța <pe transilvani> la credința lor. Din această pricină transilvanii au arătat dușmănie față de austrieci, dorind să se supună, de azi înainte, față de Înalta Poartă, așa cum se supuseseră în trecut. Pentru aceasta, Balazy Sigmond²⁶⁷, care era una dintre căpeteniile lor vestite, l-a trimis pe Bethlen Gabor, care este acum crai al Transilvaniei, să se roage pentru reînnoirea tratatului. Atunci s-a scris un tratat, cuprinzînd unele clauze, și a fost trimis la data de mai sus. Condițiile acestui tratat (*ahidname*) sînt următoarele: Întrucît beii maghiari și capudanii lor, precum și ceilalți notabili, supunîndu-se din toată inima <față de Poartă>, vor fi prieteni cu prietenii și dușmani cu dușmanii noștri și vor fi uniți între ei și se vor înțelege între ei, precum și cu Bethlen Gabor, și vor depune eforturi pentru înlăturarea dușmanului care s-ar ivi, pentru a dovedi supunerea lor, să trimită la Poartă, cu consimțămîntul și cu aprobarea tuturor, peșcheturile țării lor pînă la acest an, potrivit roadelor țării lor. Cînd va fi nevoie de orice fel de ajuor și sprijin, să li se dea. Nimeni să nu atace cetățile și ținuturile care se află în mîinile lor și în felul acesta ei să fie liniștiți. Din vilaietul mai sus-arătat să nu se ceară dare (*virgü*) mai mult decît în trecut. Dacă cineva din parte domnilor (*kiral*) și principilor din Țara Românească și Moldova ar dori să cumpere fortărețe dintre cetățile Ardealului, să li se dea permisiune. Dacă vreunul dintre voievozii Țării Românești și Moldovei, răzvrătindu-se, va pleca în

366

²⁶⁷ Sigismund Rákóczy sau Gabriel Báthory?

Ardeal, și dacă de acolo va încerca să plece în alte părți, să fie trimis la Poartă fără nici un fel de întârziere. Robii să fie eliberați, luându-li-se asprii. Când foștii principii ai Transilvaniei vor fi reînnoiți, atunci să li se dea de la Poartă steag și buzdugan și *hilat*, ca și mai înainte. Acestea fiind scrise, au fost trimise în taină ...

- 370 ÎNCHEIEREA TRATATULUI DE PACE CU ÎMPĂRATUL AUSTRIEI ²⁶⁸
 374 ANUL O MIE DOUĂZECI ȘI CINCI ²⁶⁹. PLECAREA MARELUI VIZIR SPRE
 REVAN
 378 ... SERDARIATUL LUI ISKENDER PAȘA ÎN PĂRȚILE CĂZĂCEȘTI ȘI
 TRIMITEREA UNEI SCRISORI ÎN ARDEAL

Iskender pașa, din Bosnia, este însărcinat cu oastea rumeliotă pentru urmărirea cazacilor care veneau pe Marea Neagră.

- În această vreme, sosind solul Ardealului ²⁷⁰, acesta a făcut cunoscut că : „Mai înainte de aceasta, beii cu numele de Hommonai și Sehbat ²⁷¹ din partea austriacului devastaseră granițele noastre, dar ei au fost aspru pedepsiți. După ce au plecat rușinați și disperați în cetățile lor, ei s-au întors însă din nou la serhat cu cetele lor”. De asemenea, el a mai făcut cunoscut că ei <transilvanii> au plecat la graniță cu o ceată de ostași în vederea apărării țării <Transilvania>. Atunci s-a scris o scrisoare cu următorul cuprins : „Unul din cele douăsprezece articole ale tratatului încheiat mai înainte cu împăratul ²⁷² era în legătură cu atacarea vilaiei-
 379 Transilvania. De aceea nu e cu putință să se intre pe acolo <în Transilvania>. Ambasadorii celui mai sus-arătat se află la Poarta împărăției și fiind întrebați de atacul lor <al austriecilor> asupra graniței Transilvaniei, au răspuns că în această privință cezarul lor nu are nici o știre. În astfel de timpuri, plecarea ta <a principelui Transilvaniei>, cu oaste mare și cu tunuri, la serhat ar aprinde focul războiului. De aceea, în această privință nu se dă permisiunea împărătească. Iskender pașa este numit serascher împotriva cazacilor și el se va îndrepta în acele părți. De aceea, să vă atașați lui în grabă cu un număr de 15 000 de pușcași pedestri și călări adunați din țara noastră și să fie conduși personal de tine sau de un serascher care să fie de o seamă cu tine. În felul acesta să depuneți eforturi pentru predarea cetății Ineu.

<Înapoierea solului în Transilvania cu această scrisoare>.

În cronica lui Tahvil ²⁷³ se povestește că soția dușmanului numit Eremie ²⁷⁴, fost mai înainte voievod al Moldovei ²⁷⁵, care se chema Doamna

²⁶⁸ În text : *Ġasar-i Roma*.

²⁶⁹ 20 ianuarie — 9 decembrie 1615.

²⁷⁰ Vezi Vencel Bíró, *Erdely Kovelei a Portán* (Solii Transilvaniei la Poartă), Cluj, Edit. „Minerva”, 1921.

²⁷¹ La M. Naima (ed. cit., II, p. 148) : *Humta bei și Sahbat bei* ; în ed. Z. Danișman, fasc. 6 (mai 1968), p. 691 : „niște ber” (*bazı beyler*).

²⁷² Matias al II-lea (1612—1619).

²⁷³ Nu cunosc un cronicar cu numele de Tahvil („cel lung”) ; s-ar putea să fie o greșeală de grafie, în loc de Pecevi, citat de M. Naima.

²⁷⁴ Ieremia Movilă, voievodul Moldovei (1595 aug. — 1600 mar ; 1600 sept. — 1606 iunie).

²⁷⁵ În text grafiat greșit : *Bagdad*.

(*Romna*) ²⁷⁶, avea un ginere (*leah*) care căuta să pună mina cu forța pe vilaietul Moldovei pentru fiul mai mic al lui Ieremia ²⁷⁷. De aceea, ridicînd numai de la rebelii ruși vreo douăzeci de mii de oameni și tot atîția ostași de la poloni, el a venit să ocupe cu forța vilaietul Moldovei pentru fiul mai mic al lui Ieremia. Ocupînd-o cu 20 000 de neferi de la ruși și de la leși, l-a alungat pe Ștefan ²⁷⁸, numit din partea împărăției (*sultanat*). Pentru a lua din nou în stăpînire această țară au fost trimiși: stăpînul sangeacului de Silistra, Saroș Ibrahim pașa, beii de Bender și Akkerman, precum și oastea tătărească. Mergînd acolo, aceștia la rîndul lor, s-au înapoiat înfrinți. Pe vremea aceea, Iskender pașa se afla la Poartă, ca slujbaş, fiind mazilit de la Agria. Gûrgi Mehmed pașa, caimacamul mare-lui vizir, a acordat celui mai sus-arătat eialetul Bosnia și dîndu-i oastea din Bosnia și Sirmium și din Semendria și din Crușevăț, precum și oastea ... Silistrei l-a trimis în partea aceea <în Moldova>, împreună cu Ibrahim pașa. Mai sus-amintitul pașa Iskender, mergînd cu oastea purtătoare de victorie, s-a ciocnit cu oastea Doamnei mai sus-arătate în apropiere de orașul numit Ștefănești (*Istefanești*), care era unul din orașele Moldovei. Prin grația lui Allah obținînd victorie și distrugînd oastea ghiaură, ei au pus mina pe Doamna, împreună cu cei doi fii ²⁷⁹ ai ei și cu ginerele numit Korețki (*Korska*) ²⁸⁰.

După aceea, ei au pornit cu noroc spre Poarta fericirii avînd și un număr de cinci sute de pușcași cazaci rebeli, ferecați în lanțuri. În ultima vreme nu mai fuseseră prezentați la Divanul împărătesc atîția dușmani vii. Sosind această știre, populația a aprobat și a admirat lupta sfîntă a lui Iskender pașa împotriva ghiaurilor. Moldova a fost acordată din nou voievodului Radu ²⁸¹, care a fost înscăunat fiind adus în persoană. Fiica Doamnei, care era soția lui Korețki, era o femeie foarte frumoasă. În timpul luptei ea a căzut în mîinile tătarilor și nu a putut fi găsită. Mai tîrziu, ea a apărut cu prețul a treizeci de mii de guruși și, venind însărcinată de la tătari, a născut două fetețe. Povestea ei a circulat mult timp în țara leșească.

ANUL UNA MIE DOUĂZECI ȘI ȘASE ²⁸²...

383

ÎNCHEIEREA PĂCII CU POLONII DE CĂTRE ISKENDER PAȘA

384

Pentru alungarea cetelor de cazaci care pricinuiau pagube la țărmurile Mării Negre a fost însărcinat mai întîi Iskender pașa, serdarul oștii victorioase din eialeturile Rumelia și Buda și Kanizsa. Apoi, ridicîndu-se cu o astfel de oaste din Bosnia, i s-au alăturat cu oști principele (*hakim*) Ardealului, Gabriel Bethlen, și domnul Moldovei, Radul voievod, precum și domnul Țării Românești, Alexandru ²⁸³, și au descins în fața unei pă-

²⁷⁶ În text greșeală de grafie: *Romna* în loc de *Doamna*: doamna Elisabeta, soția lui Ieremia Movilă.

²⁷⁷ Alexandru Movilă domnește în Moldova de la 22 noiembrie 1615 pînă la 2 august 1616.

²⁷⁸ Ștefan Tomșa.

²⁷⁹ Alexandru și Bogdan.

²⁸⁰ Samuil, fiul lui Ioachim, prinț de Korecki, descendent din voievozii Voliniei, soțul Ecaterinei Movilă

²⁸¹ Radu Mihnea.

²⁸² 9 ianuarie 1617 — 28 decembrie 1617.

²⁸³ Alexandru Iliș (1616—1618).

lănci, numite Beveili ²⁸⁴, care se afla pe malul apei Nistrul (*Turla*), din vilaietul Moldovei.

285 Esnanislar-Jilgoz ²⁸⁵, serdarul și vechilul oștii craiului leșesc, precum și hatmanul eialetului leșesc, Sigismund (*Jidmun*), pătrunseseră în localitatea numită *Bazarğa* ²⁸⁶. Tocmai cînd era să se dea lupta, s-a făcut un schimb de solii între cele două părți <turci și polonezi>. S-a vorbit despre situația cazacilor, s-a arătat că pricina stricării păcii sînt cetele de tătari și rebelii cazaci și că de aceea este necesară îndepărtarea și alungarea lor. Mai sus-numitul hatman, de asemenea, potrivit păcii încheiate mai înainte, a garantat că cetele căzăcești nu vor mai coborî la Marea Neagră pe apa Özü și raiaua va fi liniștită. De asemenea, vilaieturile Transilvaniei și Moldovei și Țării Românești nu vor fi atacate și călcate. Dacă Hutalioglu ²⁸⁷ și Șeiran ²⁸⁸ și alții vor încerca să vină asupra acestor trei țări cu dorința de stăpînire, nu li se va da permisiune să treacă prin vilaietul leșesc. Dîndu-se peșcheșurile care se acordă hanului tătăresc, se va trimite solie mare la Poartă. Hatmanul mai sus-arătat, scriind astfel două acte (*temesük*), unul în limba turcească și altul în limba leșească, și întărindu-le cu sigiliul său propriu, precum și cu sigiliile beilor din tabără, s-a rugat pentru pace ca mai înainte. Mai sus-arătatul Iskender pașa, la rîndul său, scriind o scrisoare de pace (*sulhname*), la data de douăzeci și șase ale lui ramazan din anul mai sus-arătat ²⁸⁹, a dat un act (*temessük*) în condițiile mai sus-arătate. El a mai garantat că de azi înainte nu se vor mai pricinui pagube și stricăciuni în vilaietul său <Polonia> de către ceata tătărească, iar neguțătorii vor putea trece dintr-o parte în alta.

389

DURMUŞ DEDE

Pe cînd starețul Durmuş (*Durmuş dede*) umbla singuratic în părțile *Akkermanului*, a fost luat de niște corăbieri care l-au lăsat în una din fortărețele Rumeliei, într-o mănăstire (*tekke*) a bektashiilor ²⁹⁰ ...

390

ANUL O MIE DOUĂZECI ȘI ȘAPTE ¹⁹¹ ...

394

<Sosirea solului polon *Gargarofce* (*Gragrągi*) ²⁹² la Poartă și trimiterea unei scrisori lui Ğanbek Ghirai de către marele vizir Halil pașa ca să nu mai atace vilaietul leșesc, călcînd condițiile păcii>.

398

VENIREA ȘI ÎNTOARCEREA LUI BETHLEN

Anul trecut, Gabriel Bethlen, năvălind în ținutul Ardealului, l-a ocupat. Apoi, pe cînd Iskender pașa, făcînd pregătiri de luptă împotriva ghiaurilor leși, se afla la Akkerman, a trimis știre lui Bethlen, invitîndu-l

²⁸⁴ Bivolari (?) în jud. Iași.

²⁸⁵ Stanislav Jilkovski.

²⁸⁶ Probabil Bosnaci, în jud. Suceava.

²⁸⁷ Probabil greșeală de grafie în loc de *hatmanoğlu* (Hommonai).

²⁸⁸ *Sehbat* (?).

²⁸⁹ 27 septembrie 1617.

²⁹⁰ Sectă ortodoxă islamică.

²⁹¹ 29 decembrie 1617 — 18 decembrie 1618.

²⁹² Grzegorz Fery.

să vină la el. Atunci Bethlen, la rîndul său, pornind împreună cu vreo treisprezece mii de pedestrași și cu vreo douăsprezece mii de călăreți, a venit sub zidurile cetății numită Sadorafta ²⁹³. Dar în urma sosirii solului leșesc, încheindu-se pace, Bethlen s-a întors și a plecat în vilaietul său.

ANUL O MIE DOUĂZECI ȘI NOUĂ ²⁹⁴...

...ÎNFRÎNGEREA TABEREI LEȘEȘTI ÎN LUPTA CU ISKENDER PAȘA

399

Cauza acestei lupte împotriva ghiaurilor a fost următoarea: un frînc ²⁹⁵, cu numele de Gașpar ²⁹⁶, care se ocupa cu negoțul de cumpărare și eliberare a prizonierilor musulmani care se găseau în ... Europa, fiind socotit <om> de ispravă, a fost trimis de cîteva ori la nemți, cu permisiunea lui Iskender pașa. Ca răsplată pentru serviciile aduse în slujba de solie, i se acordase în arendă (*iltizam*) ducatul insulei Nanos (*Nakşa*). Apoi, dorind domnia Moldovei, a luat-o cheltuind averi. Iskender pașa, beilerbei de Oceakov, a fost chezaș că mai sus-pomenitul Gașpar va sluji cu credință. Apoi, după ce a stăpînit-o timp de aproape doi ani, domnia Moldovei fiind acordată altuia, el a ridicat steagul răscoalei la îndemnul rilor unor rebeli. Cu ajutorul leșilor, a strîns o mulțime de ostași și s-a așezat în localitatea numită *Țuțora* (*Çuçoda*) ²⁹⁷ din fața tîrgului Iași, care era capitala Moldovei.

Gașpar alesese această localitate considerînd-o norocoasă, căci Gazi Ghirai han, pe cînd mergea în expediție împotriva cetății Ianîk, îl surprinsese acolo pe renumitul serdar al țării leșești, cu numele de Kapçalad ²⁹⁸, care după ce dăduse multe lupte cu Gazi Ghirai han încheie pace acceptînd să dea hanului, anual, cîte zece mii de galbeni și *şirmahi* ²⁹⁹ și samur.

Cînd Iskender pașa a aflat, în ramazan ³⁰⁰, despre răscoala acelor cete, avea pe lingă el peste o mie de oameni. A pornit asupra lor <a caza-cilor> după ce i-a ridicat și i-a adunat pe tătari lingă Akkerman, precum și oastea a cinci sangeacuri și pe fratele hanului și pe Devlet Ghirai, calgaula sa, cu un mare număr de oaste tătărească. Mergînd în localitatea mai sus-arătată și purtîndu-se neîncetat lupte mari timp de peste treizeci de zile, în cele din urmă oastea islamică a cîştigat victoria. Dușmanii fiind înfrinți și despărțindu-se de tabără, au rupt-o la fugă. Dar ei s-au gîndit să plece astfel: înșirînd în jurul lor cîte trei rînduri de harabale, vreo douăzeci de mii de pușcași și vreo treizeci de mii de călăreți dușmani, care descălecați de pe cai au devenit pedestri. Și așa au făcut din harabale întărituri (*metereze*), și pe cînd mergeau trăgînd cu puștile în toate părțile, oastea tătărească nu a ținut seama de puștile dușmanului, ci l-a atacat și l-a împrăștiat. Ei <tătarii> s-au săturat de pradă luînd o sută douăzeci de tunuri și alțtea mii de harabale încărcate și alte zaherele, precum și tot felul de lucruri (*emtia*) în număr așa de mare încît nu se poate închipui.

400

²⁹³ Soroca (U.R.S.S.).

²⁹⁴ 8 decembrie 1619 — 29 noiembrie 1620.

²⁹⁵ *Firenk*: italian, venețian, prin extindere european.

²⁹⁶ Gașpar Grațiani, domnul Moldovei (1619—1620).

²⁹⁷ Greșeală de grafie; corect *Çuçora*.

²⁹⁸ *Kipçalad*: Stanslav Komecpolski, hatman.

²⁹⁹ „Blană de leu” (?).

³⁰⁰ 31 iulie — 29 august 1620.

În această ceată se aflau peste o sută de bei renumiți și de-ai neamului leșesc. Zilkoski ³⁰¹, care era primul (*baş*) serdar, a fost ucis și al doilea serdar Koniposki ³⁰², fiind luat prizonier, a fost trimis la scara împărătească ferecat în lanțuri. El era hotărît să dea ca preț <de răscumpărare> o sută de mii de guruși...

PLECAREA FLOTEI PENTRU PUSTIIREA MAZDONIEI

În acest an, marele amiral (*kapudan*) Halil pașa, ieșind cu 40 de galere (*kadirga*) în Marea Mediterană, după ce și-au uns corăbiile la Avarin <?> (*Avadin*), a luat două corăbii moldovenești (*iki Boğdan gemisi*) pe limanul *Mermezkona* (*Marmazkona*) din Durazzo (*Drac*). Căpeteniile lor (*reisleri*) au putut să treacă seara pe țărmul dușman. Pe timpul rugăciunii de dimineață, ei au ajuns la *Iardina* (*Bardina?*), în apropiere de cetatea Mazdoniei.

<Luarea fortăreței, incendierea și jefuirea ei, luarea de prizonieri>.

402

ANUL O MIE TREIZECI ³⁰³

<Înghețarea Cornului de Aur>

403

ÎNCEPUTUL EXPEDIȚIEI LA HOTIN ȘI VIZIRATUL LUI HÜSEIN PAȘA

<La cererea marelui vizir Ali pașa, se fac pregătiri mari pentru o expediție împotriva leșilor și cazacilor de prin părțile Hotinului. Ali pașa murind la 15 rebi I 1030 ³⁰⁴, viziratul a fost acordat lui Hüsein pașa>.

404

PLECAREA PADIȘAHULUI ISLAMIC ÎN EXPEDIȚIE ÎMPOTRIVA NECREDINCIOȘILOR DE LA HOTIN

<Expediția pornește din Istanbul la 7 ğemazi II (30 martie 1621), iar la 10 regeb (31 mai) este la Adrianopol>.

S-a anunțat că adunarea va avea loc pe podul de peste Dunăre, la 20 regeb ³⁰⁵. De asemenea a sosit știrea că hanul tătăresc a pornit în incursiune cu oastea sa. S-a prins o limbă, care i-a înștiințat despre marea adunare a dușmanului.

<La 1 șaban 1030 (21 iunie 1621) 60 de bărci căzăcești s-au adunat sub *Mesiuri* și apoi devastează și incendiază orașul Ahioli din Bulgaria>.

³⁰¹ Zolkiewski, hatman polon.

³⁰² Koniecpolski.

³⁰³ 26 noiembrie 1620 — 15 noiembrie 1621.

³⁰⁴ 7 februarie 1621.

³⁰⁵ 9 iunie 1621.

NĂVALA CAZACILOR LA AHIOLI. ADUCEREA UNUI PRINS (*DIL*) DIN
PARTEA LUI HAGIKI PAŞA

<Culegerea unor ştiri de la prinşi de către Abdul-Kerim paşa>.

La 8 şaban ³⁰⁶ padişahul primeşte informaţii asupra situaţiei duşmanului şi porneşte o expediţie împotriva lui, trecînd peste Munţii Balcani. 405

ACORDAREA DE DARURI OŞTII LA ISACCEA (*ISAKGI*) DE CĂTRE PADIŞAHUL ISLAMULUI

În douăzeci şi două a lui şaban ³⁰⁷ s-a descins la Isaccea, locul unde se construia un pod. Pînă la terminarea podului au staţionat la menziful mai sus-arătat.

<Ceremonia acordării de daruri şi solde oştii la 26 şaban ³⁰⁸. Padişahul trece de vreo două ori podul, beilerbeul de Anatolia îşi prezintă alaiul. Se anunţă din partea lui Husein paşa, beilerbei de Oceakov, înfringerea a opt bărci căzăceşti>.

În prima zi a lui ramazan ³⁰⁹, venind o iscoadă, a făcut cunoscut că fiul craiului ³¹⁰, trecînd în a douăzeci şi opta zi a lui şaban ³¹¹ cu vreo patruzeci de mii de ostaşi în partea de dincoace a Nistrului ³¹², s-a aşezat la hotarul Moldovei şi împreună cu oastea şi-a întins tabăra pe marginea acestei ape. În a treia zi, podul fiind gata, s-a dat firman pentru trecerea lui. Hasan paşa, beilerbei de Rumelia, şi cu chehaiaua Nasuh paşa, Tayar bei de Urfa, fiul vizirului Mustafa paşa, şi-au prezentat alaiurile, trecînd dincolo. 406

... Apoi, trecînd şi ceilalţi beilerbei cu multe cete de ostaşi, s-au aşezat dincolo, în cîmpia Moldovei (*Boğdan sahrasına*).

<Distrugerea a cinci caice căzăceşti în Marea Neagră, la 5 ramazan ³¹³, de către capudanul flotei otomane Halil paşa>.

SOSIREA UNOR VEŞTI DE LA HANUL CRIMEEI

<La 13 ramazan ³¹⁴ el cere lămuriri unde anume să-şi așeze tabăra pentru această expediţie>.

SOSIREA LUI DILAVER PAŞA ŞI A OŞTII ȚĂRII ROMÂNEȘTI

În a douăzecea zi a lui ramazan ³¹⁵, cînd au descins la menziful numit Tătărani ³¹⁶, venind Dilaver paşa, beilerbei de Diar-Bekir, a prezentat un mare alai. Cei mai mulți dintre călăreții săi erau înarmați și împodobiți.

³⁰⁶ 28 iunie 1621.

³⁰⁷ 12 iulie 1621.

³⁰⁸ 16 iulie 1621.

³⁰⁹ 20 iulie 1621.

³¹⁰ Pe atunci domnea Sigismund al III-lea Wasa (1587—1632).

³¹¹ 18 iulie 1621.

³¹² În text: *Turla*.

³¹³ 25 iulie 1621.

³¹⁴ 1 august 1621.

³¹⁵ 8 august 1621.

³¹⁶ În text: *Tataran*.

De asemenea și beiful Țării Românești ³¹⁷ și-a prezentat alaiul de vreo șase mii de ghiauri înarmați.

407 În douăzeci și patru ramazan ³¹⁸, fiind aduși câțiva prinși, cînd au fost întrebați, aceștia au spus : „dușmanii construind fortificații și adăposturi în fața cetății numite Hotin, au pus acolo vreo cincizeci-șaizeci de mii de pușcași. De asemenea este pe cale de a veni acolo și fiul craiului și o ceată de cazaci au fost trimiși împotriva cetății Oceakov”. Îndată ce au spus acestea, a fost trimis în acele părți Hagiki Abdul Kerim cu o ceată de ostași.

ÎNFRÎNGEREA AUSTRIECILOR ÎN LUPTA CU BETHLEN

În această vreme, sosind o scrisoare de la principele Ardealului, Gabriel Bethlen, acesta făcea cunoscut că cezarul austriac a trimis în ascuns o ceată de dușmani pentru ajutorarea craiului leșesc și că, aflînd despre aceasta, ajungîndu-i din urmă, i-a nimicit trecîndu-i prin sabie. Mai spunea că a trimis acum steagurile și capetele luate. Oamenii săi, împreună cu steagurile (*sancak*) și cu capetele mai sus-arătate, au fost prezentați la picioarele prea fericitului tron.

Pecevili spune că în acest an mai sus-arătatul Bethlen, ridicîndu-se cu oaste mare și luînd pîlîngă dînsul pe musulmanii de la serhat, a pornit asupra Budei și a asediat-o. Așezînd tunurile, el a bătut-o, iar oastea, făcînd incursiune în împrejurimi, a devastat și a incendiat totul. Venind asupra lor tabăra nemțească, au făcut mare război. Bethlen, obținînd victorie, a trimis pe serascherul său Bizgia Gherghi ³¹⁹ la hotarul Kanizsei. Bekianoğlu ³²⁰ și toată oastea maghiară a acelei regiuni, întorcîndu-se la el, a devastat satele nemțești și croate. Apoi, mergînd în fața Vienei, au pustiit împrejurimile acesteia, luînd pradă fără număr. Ei s-au întors pustiind partea de sus <nord> a Vienei.

S-a arătat mai înainte dorința ostii tătărești de a face incursiune în țara dușmanului. Sosind sărbătoarea (*ıyd*), a doua zi, la menziful numit satul Degirmen ³²¹, a venit vizirul hanului, Mirza bek, care a cerut învoire pentru incursiune (*alcın*). Părerea hanului fiind potrivită dorinței împărătești, acesta a fost trimis înapoi cu *hilat* și scrisoare de învoire. Beilerbeiful de Ahiska ³²² și Hagiki pașa, beilerbei de Silistra, precum și voievodul Moldovei ³²³, venind, și-au prezentat alaiurile.

INSPECTAREA IENICERILOR

În a șasea zi a lui șevval ³²⁴, cînd s-au așezat în menziful numit Bogdănești ³²⁵, răspîndindu-se zvonul că „nu a rămas nici jumătate din

³¹⁷ Radu Mihnea (1620–1625).

³¹⁸ 12 august 1621.

³¹⁹ La M. Naima (ed. cit., fasc. 6, 1968, p. 744) : Hamş Yorki, adică Hamoş Gheorghe (?). Nu este exclus să fie vorba de Gheorghe Basta.

³²⁰ În text grafiat greșit : *Banaoğlu*.

³²¹ *Değirmen* : „meară”. Localitate în Moldova ?

³²² *Ahaska* (în Asia Mică).

³²³ Alexandru Ilaș (1620–1621).

³²⁴ 24 august 1621.

³²⁵ Localitate în jud. Suceava.

ieniceri”, din această pricină li s-a dat cîte o jumătate de guruş ca dar şi au trecut unul cîte unul prin faţa padişahului.

SCHIMBAREA VOIEVODULUI MOLDOVEI

S-a răspîndit zvonul că beiful Moldovei arăta neglijenţă atît la curăţirea drumurilor şi trecătorilor, repararea podurilor şi procurarea de zahe-rele, cît şi la întîmpinarea sultanului. De asemenea, s-a răspîndit vestea că el trimisese ajutor în partea leahului. Pentru toate acestea el a fost pus în închisoare, iar locul său a fost acordat creştinului numit Ştefan (*Istefan*) ³²⁶.

LUPTA TĂTARULUI ÎN TABĂRA CĂZĂCEASCĂ

408

În a opta zi a lui şevval ³²⁷, în menziful numit Kongğgan ³²⁸, venind un om de la hanul tătăresc, a făcut cunoscute următoarele : „Cazacul trecînd apa cu numele Turla ³²⁹, şi venind două conacuri încoace, a fost atacat în timpul nopţii de oastea tătărească. O parte din cazaci au fost ucişi şi harabalele lor au fost devastate. Nemaiavind încotro, ei au făcut tabără pe cîmpul de bătaie, iar călăreţii lor au ieşit în faţă. În ziua aceea s-a dat o mare luptă în care au fost ucişi vreo mie de cazaci”.

Cerînd cîteva tunuri, a fost trimis Nogai paşa cu oastea siriacă, şi Hasan paşa din Elbasan ³³⁰, şi beiful de Aidin, cu un număr de 25 de tunuri. Dar duşmanul, prinzînd de veste, a fugit prin părţile unde se afla tabăra cea mare. Vreo sută de duşmani, jefuind zaherelele din Moldova, în timp ce se întorceau au fost atacaţi de Hagi paşa. El a luat vreo şaizeci de limbi ³³¹ şi a tăiat capetele celorlalţi, aducîndu-le, în zece ale lunii mai sus-arătate ³³², în faţa sultanului.

ÎNFRÎNGEREA DUŞMANILOR ŞI LUPTA CARE S-A DAT ÎNTR-O PEŞTERĂ

Voievodul Moldovei ³³³ făcuse cunoscut mai înainte de aceasta că un număr de vreo cinci mii de duşmani se îndrepta pentru devastarea Moldovei. De aceea, fuseseră trimişi îndată, cu oaste nenumărată, cîţiva sangeacbei şi Cerchez Hüseîn paşa şi voievodul Țării Româneşti ³³⁴. Aceştia au plecat cu toţii şi cînd au ajuns acolo au dat o mare bătălie, în timpul căreia duşmanii au fost nimiciţi. Cei mai mulţi fiind trecuţi prin sabie, capetele tăiate şi limbile luate au fost prezentate sultanului. În

³²⁶ Ştefan al II-lea Tomşa (1621—1623).

³²⁷ 26 august 1621.

³²⁸ Probabil Conceşti, jud. Botoşani ; la M. Naima (ed. cit., p. 745) : *Kolcian*.

³²⁹ Nistru.

³³⁰ În text : *Elbesai* (localitate în Albania).

³³¹ Adică iscoade.

³³² 28 august 1621.

³³³ Ştefan al II-lea Tomşa.

³³⁴ Radu Mihnea (1620—1623).

a 11-a zi a lui şevval ³³⁵, descinzându-se în valea unde avusese loc lupta, au văzut că pe drum, într-o stîncă, se află o peşteră întortochiată şi că vreo optzeci sau nouăzeci de duşmani, aşezându-se cu puştile în grotă aceea, au început să se lupte cu oastea care venea asupra lor. Măria sa sultanul a pornit numaidecît într-acolo şi s-a aşezat, întinzîndu-şi cortul şi poruncind să se afume peştera aceea. Într-adevăr, împrăştiindu-se în împrejurimi foc şi fum şi pulbere, cei care ieşeau afaiă din grotă au fost ucişi. În menziful mai sus-arătat, un număr de vreo două sute de cazaci se întărise într-o pădurice de stejari, dincolo de Prut ³³⁶. S-a tras cu tunurile asupra lor din partea de dincoace. Lupta a durat pînă seara. Dar duşmanul făcînd întărituri în păduricea de stejar, tunurile şi puştile nu ajutau la nimic. Atunci a trecut pe partea cealaltă o ceată de seimeni, care a dat un atac. Măria sa marele padişah, aşezîndu-şi cortul într-un loc bun lîngă riul mai sus-arătat, răsplătea pe cei care aduceau capete tăiate şi prizonieri. Hüsein paşa, plecînd cu o barcă în partea cealaltă, a continuat lupta ceva mai încolo. La căderea nopţii, ei s-au împărţit în două grupuri, dintre care unul a luat-o la fugă în sus, iar celălalt în jos. O parte din ei a scăpat, iar ceilalţi au fost nimiciţi cu săbiile. În ziua următoare s-a pornit de acolo şi în a douăsprezecea zi au fost aduse, din partea hanului tătăresc, două sute de capete tăiate şi două sute de duşmani vii, care au fost ucişi. De asemenea, din partea lui Hüsein paşa au fost aduşi 30 sau 40 de captivi, precum şi numeroase capete (*kelle*).

409

SOSIREA OŞTII ISLAMICE LA HOTIN ³³⁷

În a cincisprezecea zi a lui şevval ³³⁸ au descins într-un loc stîncos, în apropierea cetăţii Hotin. Lîngă cetate se găsea o palancă. Lîngă zidul cetăţii stătea aşezată tabăra leşească, iar în partea de jos, lîngă apa Nistrului, se afla tabăra căzăcească. Ceata căzăcească nu intrase încă în tabără şi se afla pe locurile deluroase mai sus-arătate. Oastea siriacă a dat pe neaşteptate un atac asupra lor şi i-a respins pînă în apropierea taberei. Măria sa sultanul, pornind din menziful mai sus-arătat la răsăritul soarelui, şi-a aşezat cortul într-un loc înaintat, de unde se vedea tabăra, apropiindu-se astfel de locul bătăliei. În ziua aceea, hărţuitorii dînd o mare bătălie, au luat vreo patruzeci sau cincizeci de iscoade. Spre seară duşmanii, îngrămădindu-şi oastea lor pedestră, au dat multe lupte. Vitejii musulmani, dînd atacuri, au adus luptători ghiauri şi capete tăiate, precum şi iscoade, pentru care au fost răsplătiţi. Duşmanii aşezaseră pe harabalele lor steaguri, pentru ca oastea văzîndu-le să le recunoască.

SOSIREA HANULUI TĂTĂRESC

«Çanbek Ghirai a venit la Hotin, unde a primit diferite daruri din partea sultanului şi a marelui vizir».

³³⁵ 29 august 1621.³³⁶ În text : *Berut*.³³⁷ În text : *Hotin*.³³⁸ 2 septembrie 1621.

ASEDIEREA TABEREI

În a șaisprezecea zi a lui șevval ³³⁹, pornind din menziful mai sus-arătat, Hotin, au ajuns într-un loc apropiat de tabăra dușmană. Respingându-l pe dușman de la locul de luptă spre tabără, ei <turcii> au găsit un teren unde s-au aranjat pentru luptă în felul următor: ... Mai departe de acești *muteferrika* ³⁴⁰ și scribi se afla beiful Țării Românești ³⁴¹, iar mai încolo, la marginea pădurii, se așezase hanul tătăresc. În această ordine ei au pornit la luptă. Căzind seara, ambele părți s-au despărțit una de alta și dușmanii nu au ieșit afară în ziua aceea, ci au tras cu puștile dinăuntru, omorînd mulți oameni. Beilerbeiful de Bosnia, fiind lovit de un glonte la gură, a căzut.

INTRAREA ÎN ÎNTĂRITURI ȘI BĂTĂLIA

În a șaptesprezecea zi a lui șevval ³⁴² au pornit iarăși la luptă. Din loc în loc au fost așezate tunuri și ienicerii au intrat în întărituri. Dușmanii, la rîndul lor, ieșind pentru a-i întîmpina, s-a produs o mare încăierare. În momentul acela, sultanul, dînd poruncă pentru a se așeza în cortul împărătesc, privea desfășurarea luptei. Vitejii au adus opt capete și patru limbi. Fiecare dintre ei fiind onorat cu favoruri, sultanul s-a îndreptat apoi spre cort, iar spre seară s-a întors și oastea. În timp ce duceau celelalte tunuri la locul lor, s-a lăsat noaptea și ienicerii au pornit din întărituri spre corturi. În timp ce mergeau, dușmanii, ieșind din tabără și dînd un atac împotriva lor, au luat numeroși cai. În acel moment, cetele de ostași din *bolukhalkı* ³⁴³, ajungînd mai înainte, pe cînd se luptau, s-au prefăcut că fug și i-au despărțit în felul acesta pe dușmani de tabăra lor. Apoi, întorcîndu-se deodată, au zdrobit vreo șapte-opt <sute de> cazaci și au tăiat cinci sau șase sute de capete și <au luat> prizonieri, precum și steagurile a trei alaiuri, iar ceilalți au fugit la tabără. În ziua mai sus-arătată, pe cînd se transportau cîteva tunuri mari la oastea aflată pe drumul de mai sus, dușmanul a dat un atac asupra lor, dar ajungînd acolo marele vizir Husein pașa, precum și cei din Siria, i-au trecut prin sabie pe cei mai mulți dintre dușmani. În acest timp, unul dintre pagii lui Dilaver pașa, renunțînd la islamism, a fugit la dușmani. În a nouăsprezecea zi a lui șevval ³⁴⁴, recrutîndu-se ostași de sacrificiu (*serdengeçiti*), s-a dat firman pentru construirea unui pod peste Nistru. Voievodul Țării Românești a luat asupra sa îndeplinirea acestui serviciu. Apoi s-a făcut strigare, spunîndu-se că „mîine va fi un iureș”.

ATACUL OȘTII ISLAMICE ASUPRA TABEREI

În a 21-a zi a lui șevval ³⁴⁵, dis-de-dimineață, fiind pregătiți cu toții, s-a dat firman ca silahdarul și steagul alb să-i însoțească pe ieniceri, iar

³³⁹ 3 septembrie 1621.

³⁴⁰ Unități de cavalerie otomană.

³⁴¹ Radu Mihnea.

³⁴² 4 septembrie 1621.

³⁴³ *Boluk bolukler-halkı*, categorie de ostași în organizarea armatei otomane.

³⁴⁴ 6 septembrie 1621.

³⁴⁵ 8 septembrie 1621.

411 beilerbeii să meargă în față. Recrutindu-se vreo mie de ieniceri și înaintînd și restul oștii, au dat cu toții un atac asupra ghiaurilor. Spre amiază, cînd s-a întetit focul luptei, s-au tras cu tunurile din ambele părți și s-a răspîndit fumul și focul puștilor. La sosirea serii s-au liniștit din nou și tabăra dușmană, fiind asediată în întregime cu foc și sabie, dușmanul nu putea înainta în nici un fel. În sfîrșit, trezindu-se zelul vitejilor musulmani, au înaintat spre seară dinspre aripa oștii din Rumelia. Dușmanii care veniseră de la nemți se aflau în fața lor. Luînd un rînd de fortificații ale taberei, ei au nimicit cîteva sute de dușmani. Au adus un număr de douăsprezece tunuri și o sută treizeci de steaguri, precum și două drapele mari de la leși și nemți. Dar, în acel loc, beii ocupîndu-se cu procurarea de prăzi, dușmanul a înaintat iarăși și i-a respins. Ienicerii, de asemenea, au dat iureș
din partea porții de jos ³⁴⁶. În momentul cînd urma să fie adus steagul, socotind că a trecut timpul și că a sosit seara, ienicerii s-au întors.

Cînd prinșii au fost întrebați asupra luptei de mai sus, aceștia au răspuns : „dacă ați fi depus efort ceva mai mare și dacă nu v-ați fi ocupat cu prada, cu siguranță lăsam cu toții tabăra și fugeam în munți”. În această luptă au fost uciși cu săbiile vreo mie de dușmani. În ziua următoare tunurile au bătut tabăra, dar dușmanii nu s-au arătat. Neavînd încotro, ei au făcut încă o tabără aproape de aceasta și s-au întărit acolo.

ACORDAREA ȚINUTULUI OCEAKOV LUI KANTEMIR MÎRZA

<Incursiunile lui Kantemir Mirza cu cîteva mii de tătari în țara dușmană și răsplătirea lui de către sultan cu ținutul Oceakov>.

În ziua următoare, trecînd apa Nistrului (*Turla*), el a plecat să devasteze țara dușmană. Luînd un mare număr de robi și de vite, el a tăiat drumurile de zaherele ale dușmanului.

CEL DE-AL DOILEA IUREȘ

În douăzeci și două șevval ³⁴⁷, strigîndu-se din nou că va fi iureș, toată oastea, atît pedestrașii, cît și călăreții, a așteptat prilejul, mergînd spre partea taberei. După amiază, s-au străduit să dea un atac, dar sperîndu-se de focul deschis de dușmani, ori de cîte ori încercau să înainteze, tunurile și puștile îi întorceau pe ostași. Aceasta nu a folosit la nimic.

AL TREILEA IUREȘ

În douăzeci și patru șevval ³⁴⁸, cînd s-a dat iarăși firman de atac asupra taberei, din aripa superioară oastea a înaintat în valuri. S-au înșirat astfel : mai întîi s-au așezat pe malul Nistrului cei din Diar-Bekir, apoi au urmat cei din Anatolia și Karaman și Sivas ; mai sus de aceștia erau

³⁴⁶ În text : *Aşağı kapu*.

³⁴⁷ 9 septembrie 1621.

³⁴⁸ 11 septembrie 1621.

ienicerii, iar în spatele lor erau gloatele ³⁴⁹, mai sus de aceștia se aflau cei din Siria și Alep și oastea de *muteferrika* și beiful Țării Românești ³⁵⁰. Mai încolo, aproape de pădure, se așezase hanul tătăresc.

Dușmanii, fiind înștiințați asupra atacului din partea de sus, așezaseră oastea lor cea mai bună în partea aceea. Spre amiază, războinicii intrând în cimpul de luptă, pe când se luptau, steagul din aripa lui Dilaver pașa a înaintat mult spre vale și a avut loc o mare luptă. Pe la chindie, steagul spahiilor și silahdarilor înaintind curajos, s-au dat multe lupte. Din partea cealaltă a Nistrului, Doğangi-Ali ³⁵¹ pașa a tras de asemenea mult din tunuri, dar nu a avut succes. Sosind seara, s-au întors cu toții și au intrat în corturi.

DEVASTAREA ZAHERELELOR DUȘMANE DE CĂTRE TĂTARI

412

Un mirzac ³⁵² din partea hanului, mergînd asupra Cameniței și atacînd vreo sută de harabale cu zaherele, a adus și un mare număr de robi.

Dușmanul fiind împresurat și drumurile lui de aprovizionare fiind tăiate, a suferit din cauza foamii. Iscoadele care veneau din tabăra dușmană spuneau că au fugit din cauza foametei.

În a douăzeci și cincea <zi> a lui șevval ³⁵³, aga de ieniceri fiind mazilit pe drept, în locul lui a fost numit Ali aga, ginerele său.

AL PATRULEA IUREȘ ȘI MOARTEA DE MARTIR A LUI KARAKAȘ PAȘA

În douăzeci și șapte ale lui șevval ³⁵⁴, venind beilerbeiful de Buda, Karakaș Mehmed pașa, s-a așezat în fața taberei; cu el era și beiful de Zvornik (*Izvornik*) ³⁵⁵.

În ziua următoare s-a dat poruncă pentru cucerirea, cu orice preț, a taberei. Toată oastea norocoasă s-a așezat în rînduri, pregătindu-se. În toiul luptei se împrăstiau foc și flăcări. S-a dat firman pentru înaintarea lui Karakaș pașa din aripa oștii de Rumelia. Acesta înaintînd din partea de sus, s-a luptat și a intrat în tabără, depunînd eforturile cele mai mari. Oamenii săi înfingînd steagul, pe când erau pe punctul de a cuceri tabăra, el și-a găsit o moarte de martir, fiind lovit cu pușca în piept în două locuri. Suita sa, luîndu-i capul, l-a scos cu greu. Restul oștii întorcîndu-se, dușmanii au început să scoată strigăte de „hai, hai”.

De asemenea, el ³⁵⁶ s-a întors la cort cu mare tristețe și necaz.

După aceasta, în ultima zi a lunii ³⁵⁷, căpeteniile dușmanului, dînd atac, au prădat zahereaua; și venind puțini dușmani, în timp ce fugeau, Cerchez Hüsein pașa și Kantemir, fiind în partea cealaltă, i-au distrus pe toți...

³⁴⁹ În text: *bolukhalkt*.

³⁵⁰ Radu Mihnea.

³⁵¹ *Doğangi*: „șoimar”.

³⁵² În text: *mirza*, provenind din *mir* + *zade* (pr.): „fiu de emir”.

³⁵³ 12 septembrie 1621.

³⁵⁴ 14 septembrie 1621.

³⁵⁵ Localitate în Iugoslavia.

³⁵⁶ Osman al II-lea (1618–1622).

³⁵⁷ 16 septembrie 1621.

Și în timp ce soseau în ajutorul taberei, vreo mie de ostași cu o sută de harabale, fiind atacați de Kantemir cu gaziile săi, o parte a fost distrusă, iar restul dușmanilor a intrat într-o palancă din apropiere. Cerându-se ajutor pentru cucerirea acesteia, au fost trimiși cu șapte sau opt tunuri Hüsein pașa și oastea de Siria și Hagiki pașa.

Volumul al II-lea

2

MAZILIREA LUI HÜSEIN PAȘA ȘI VIZIRATUL LUI DILAVER PAȘA

... A treia zi (zilkade) ³⁵⁸ Hüsein pașa, fiind invitat în fața împăratului, a fost numit, cu titlul de al doilea vizir, serdar asupra oștii care se găsea în partea cealaltă a râului Nistru. În fața lui au ieșit vreo cinci sute de ostași ³⁵⁹ dușmani, dar tătarii, ajungându-i din urmă, au ucis vreo sută de blestemați.

În această vreme, un renegat a atacat cu vreo patru mii de dușmani o parte a ordiei, spre a o devasta. Pe când ei înaintau asupra oștii de Karaman și Sivas, beiful de Kaiseri, fiind neglijent în slujba de caraulă, și-a găsit moartea de martir. Devastând cortul beilerbeifului de Karaman, ei au venit la aripa Rumeliei. Aceștia fiind găsiți în veghe, s-au întors și au plecat.

ATAÇ DAT PESTE NOAPTE DE DUȘMANI

În a cincea zi a lui zilkade ³⁶⁰, terminându-se construirea podului, Hüsein pașa a trecut în partea cealaltă și totodată au fost trecute și vreo treizeci de tunuri, cu care el a început să bată tabăra dușmană.

În ziua a șasea ³⁶¹, ghiaurii, lăsând tabăra care se găsea pe țărmul Nistrului, s-au întărit mai sus, săpînd un șanț adînc în pădure.

În a șaptea zi ³⁶², cînd vizirul Hüsein pașa și Cerchez Hüsein pașa și Doğangi Ali pașa, cel mazilit din Erzerum, erau ocupați cu asediul pe malul celălalt al Nistrului, ieșind vreo opt sute de ghiauri din partea inferioară a fluviului și venind la al cincilea ceas din noapte ³⁶³, au atacat pe întuneric; dîndu-se, timp de trei ore, o mare luptă din ambele părți, Doğangi Ali pașa și-a găsit moartea de martir, iar beiful de Bolu ³⁶⁴ a fost rănit. Sosind gaziile musulmani, au luat cîteva tobe mari și darabane și cinci necredincioși vii. Hüsein pașa a fugit, sărînd pe un cal care avea pătură.

Voievodul Țării Românești aflîndu-se pe pod, lui nu i-au putut pricinui pagube.

AL CINCILEA IUREȘ

În a opta zi a lui zilkade ³⁶⁵, dîndu-se iarăși firman pentru iureș, pedestrașii și călăreții s-au dus în fața taberei și au stat acolo pînă la

³⁵⁸ 19 septembrie 1621.

³⁵⁹ În text: *oğlan*.

³⁶⁰ 21 septembrie 1621.

³⁶¹ 22 septembrie 1621.

³⁶² 23 septembrie 1621.

³⁶³ Aproximativ orele 23.

³⁶⁴ Oraș în nord-vestul Anatoliei.

³⁶⁵ 24 septembrie 1621.

chindie. Din aripa oștii de Rumelia, a venit hanul și dându-se lupte mari, cucerirea s-a apropiat în două rinduri de tabără...

Dar în momentul atacului, ienicerii s-au lenevit și de asemenea noaptea i-a împedicat să atace. De aceea s-au întors, și în ziua următoare ³⁶⁶, venind, hanul a îmbrăcat *hilat*...

AL ȘASELEA IUREȘ

În a unsprezecea zi a lunii mai sus-arătate ³⁶⁷, dându-se firman să se depună eforturi pentru cucerirea taberei, toată oastea s-a așezat în rinduri și a început lupta. Oastea de sacrificiu ³⁶⁸ și voluntarii ³⁶⁹, înaintind spre tabără, a avut loc o luptă mare. Oastea dușmană, ieșind afară și fiind învinsă, a fugit în tabără. În oastea hanului, luându-se vreo patruzeci sau cincizeci de dușmani vii, o parte din ei au pierit de mina lui, iar cei mai mulți s-au înecat. Dându-se lupte mari pînă seara, în cele din urmă s-au întors, văzînd că nu vor avea rezultate. În această luptă au căzut mulți oameni și cai. De asemenea, o mare parte <din ei> au fost răniți.

<Statul dintre sultan și viziri, unde aceștia își exprimau părerea de a se retrage din fața cetății, sau de a ierna în acele părți. Trei zile de popas>.

Nureddin sultan ³⁷⁰, mergînd în incursiune și devastînd mult vilaietul dușman, a luat vreo sută de robi. În oaste robii se vindeau foarte ieftin.

INTERVENȚIA DUȘMANILOR PENTRU PACE

Dușmanii care erau în tabără, din cauză că țara lor a fost pustiită în întregime, iar ei înșiși constrînși de foame, au fost obligați să țină sfat și să intervină pentru încheierea unei păci. Astfel, în treisprezece ale lunii mai sus-arătate ³⁷¹, au venit vreo sută de dușmani cu un steag la voievodul Țării Românești ³⁷² și cu aceasta s-a răspîndit zvon de pace. În a paisprezecea zi ³⁷³, transportîndu-se un număr de treizeci de tunuri peste Nistru, i-au fost trimise lui Kantemir. El se ocupa cu asediarea pălâncii din apropiere de locul unde mai înainte incendiasse harabalele cu zaherea ale ghiaurilor. De asemenea, mergînd și Hüseîn pașa și incendiind și devastînd orașul pălâncii, s-au întors la oaste. În a douăzecea zi a lui zilkade ³⁷⁴, venind cîțiva soli dintre cei mai renumiți, s-au rugat pentru următoarele: „Primim firmanul preafericitului padișah. El să ierte vina și greșeala noastră, precum și răzvrătirea noastră”. Măria sa împăratul, la rîndul său, urmînd drumul milei și al iertării, a consimțit la încheierea păcii potrivit condițiilor și clauzelor tratatului de pe vremea preailustrului și gloriosului său strămoș, sultanul Suleiman han...

³⁶⁶ 25 septembrie 1621.

³⁶⁷ 27 septembrie 1621.

³⁶⁸ În text: *serdengeçiti*.

³⁶⁹ În text: *gonullu*.

³⁷⁰ Primul sfetnic sau vizirul hanului tătăresc. Sub Ğanbek Ghiral (1610—1623) se cunoștea ca nureddin un oarecare Sahib Ghirai.

³⁷¹ 29 septembrie 1621.

³⁷² Radu Mihnea.

³⁷³ 30 septembrie 1621.

³⁷⁴ 5 octombrie 1621.

ÎNCHEIEREA PĂCII ȘI ÎNTOARCEREA...

Voievodul Moldovei, Radu ³⁷⁵, era unul dintre beizadelele renumite ale emirilor Moldovei. Prin mijlocirea lui, a avut loc un schimb de solii din ambele părți. Cetatea Hotin, care era o fortăreață mică, se afla la hotarul Moldovei din vremuri vechi. La răzvrătirea populației, fusese dată craiului leșesc, care pusese înlăuntrul ei, din partea leahului, vreo două sute de oameni.

Cetatea mai sus-arătată fiind dată din nou Moldovei, s-a încheiat pace cu condiția ca ceata căzăcească să nu mai pricinuiască stricăciuni Imperiului otoman. Până la trimiterea dărilor, trebuiau să vină, ca ostațeci, cițiva oameni de-ai lor, dintre cei renumiți.

Sosind vreme de iarnă, au plecat din localitatea mai sus-arătată în a douăzeci și treia zi a lui zilkade ³⁷⁶ și s-au întors în capitala sultanatului ³⁷⁷.

<Asediul a durat 34 de zile; cetatea n-a fost luată. Convorbirea dintre sultan, marele vizir Hüseim pașa, Suleiman aga și Dibağ Mehmed pașa, cunoscători ai situației dușmane de la graniță>.

5
6MOARTEA LUI MOLLA ALI <DIN> AKKERMANN
EL-MOLLA KEMAL EFENDI

... El plecase cu împăratul în expediție la Hotin. Când au ajuns la granița țării Moldovei, îmbolnăvindându-se, a demisionat din postul său și s-a întors la Istanbul.

El a murit în a patra zi a lui șevval <1030> ³⁷⁸, când a sosit la podul de peste Dunăre, de lângă localitatea numită Isaceea.

8

KARAKAŞ MEHMED PAŞA

Venind cu multă oaste la Hotin și atașându-se cu forțele sale marelui vizir și nimerind peste invidioși răi, a intrat cu grabă în tabăra dușmană. Fiind lovit din două locuri de gloanțe în piept, și-a găsit moartea de martir...

ISKENDER PAŞA

Apoi el fusese numit ca serdar împotriva fiului unei muieri (*avret-oğlu*) ³⁷⁹ care se răsculase în Moldova. Mergând cu oaste în acele locuri, i-a nimicit pe rebeli și a numit voievod din partea sultanatului.

Dându-i-se eialetul Oceakov în anul o mie douăzeci și nouă ³⁸⁰, l-a zdrobit pe voievodul Gașpar ³⁸¹, care se răzvrătise și se unise cu tabăra

³⁷⁵ Radu Mihnea (1623—1626).

³⁷⁶ 8 octombrie 1621.

³⁷⁷ Istanbul.

³⁷⁸ 4 august 1621.

³⁷⁹ Este vorba de doamna Elisabeta, soția lui Ieremia Movilă.

³⁸⁰ 8 decembrie 1619 -- 25 noiembrie 1620.

³⁸¹ În text *Gaşar*: Gaspar Grațiani.

leșească. El a murit în anul o mie treizeci ³⁸², pe cînd era beilerbei de Oceakov, cu rang de vizir. Locul său a fost acordat lui Hasan pașa...

ANUL O MIE TREIZECI ȘI UNU ³⁸³

<Despre întoarcerea sultanului de la Hotin și sosirea la Istanbul, la 12 rebî ul-ahîr ³⁸⁴>. 9

ACORDAREA ÎNALTELOR DEMNITĂȚI

19

... După întronarea sultanului Osman, lui Davud pașa i s-a dat Rumelia și apoi eialetul Silistra, pe cînd era al patrulea vizir, precum și o feudă ³⁸⁵ la Küstendil...

ANUL O MIE TREIZECI ȘI DOI ³⁸⁶

<Sosirea unui sol polon și a unuia de la Moscova și cearta dintre ei în fața marelui vizir. Scopul urmărit de solul rusesc era de a încheia înțelegere cu turcii împotriva polonilor, iar al solului polon împotriva Moscovei>. 31

VICTORIA LUI KANTEMIR ³⁸⁷ ASUPRA LEAHULUI

32

Mai înainte de aceasta, neamul leșesc trimisese vreo douăzeci de mii de ostași pentru pustiirea Țării Românești și a Moldovei. Voievozii acestora cerînd ajutor de la Kantemir, pașa de Silistra, acesta a sosit cu oastea tătarească și, după ce i-a nimicit pe dușmani, a făcut o incursiune în vilaietul leșesc. El s-a întors teafăr, luînd robi și prăzi fără număr. Din această pricină, leahul, la rîndul său, trimițînd sol la Poartă, s-a rugat pentru înlăturarea și schimbarea lui Kantemir pașa din Silistra. Marele vizir, deși a arătat bunăvoință față de sol, nu a dat totuși ascultare vorbelor sale, deoarece a adus puține lucruri ca peșcheș și nu a adus haraciul la care s-a angajat prin tratatul de pace.

DAVUD PAȘA

46

În expediția de la Hotin, i s-a dat din nou eialetul Rumelia, apoi i s-a acordat sangeacul Küstendil din Rumelia.

ANUL O MIE TREIZECI ȘI TREI ³⁸⁸

COPIA SCRISORII LUI ABAZA PAȘA REFERITOARE LA ÎNTOARCEREA
DE LA HOTIN ÎN 1621, PE TIMPUL SULTANULUI OSMAN AL II-LEA
NUMIREA LUI REGEB PAȘA ȘI ĞANBEK MEHMED GHIRAI

53—54

57

<Trecerea unor ostași tătari prin Akkerman, în număr de două sau cinci mii>.

<Incursiunea cazacilor pînă la strîmtoarea Bosfor (*Bogaz*) și îndepărtarea lor de către bostangibași și sekbanbași>. 61

³⁸² 26 noiembrie 1620 — 15 noiembrie 1621.

³⁸³ 16 noiembrie 1621 — 4 noiembrie 1622.

³⁸⁴ 24 februarie 1622.

³⁸⁵ În text: *arpalık*.

³⁸⁶ 5 noiembrie 1622 — 24 octombrie 1623.

³⁸⁷ Kantemir Mirza, căpetenia tătarilor din Bugeac.

³⁸⁸ 25 octombrie 1623 — 13 octombrie 1624.

SITUAȚIA DE LA HOTARUL CU AUSTRIA

În acest an sosind scrisoare de la Bethlen Gabor, acesta făcea cunoscut că craii de Flandra ³⁸⁹, Danemarca (*Dania*) și Suedia (*Isveğ*) i-au trimis oameni, rugându-l să mijlocească pentru prietenia cu înaltul sultanat.

Fiecărui dintre ei i s-a scris câte o scrisoare. Apoi s-au dat și porunci și s-au trimis scrisori vizirului și serdarului Sofu Mehmed pașa, beilerbei de Buda, prin care i se cerea să dea firmanul care urma să fie actul de garanție în problema reînnoirii prieteniei cu partea cealaltă, prin mijlocirea lui Gabriel Bethlen.

MEHMED PAȘA

65 La plecarea în expediția asupra Hotinului, fiind bostangi-bași, el rămăsese pentru paza capitalei sultanatului.

72 ANUL O MIE TREIZECI ȘI CINCI ³⁹⁰
ÎNFRÎNGEREA CAZACULUI ÎN LUPȚA DE LA KARA-HARMAN ³⁹¹

73 Mai înainte, capudanul (*kapudan*) Regep pașa, ieșind cu 43 de galere (*kadirga*) și cu *kalite* în Marea Neagră, ajunse la Varna de sărbătoarea sacrificiilor (*yûd idha*). Aici, fiind ceartă între ieniceri și gebegii, leagănele lor ³⁹² s-au stricat. A doua zi, avînd loc un divan, au fost spînzurați doi gebegii. De acolo, mergînd ³⁹³, au ajuns în fața <localității> Kîl-Burun. Cînd au întrebat populația despre situația șaiicilor <căzăcești>, ea a răspuns : „noi am văzut peste 300 de șaiici care umblau pe aceste țărmuri, dar am auzit că au plecat spre Trapezunt... Timp de o lună și jumătate, stînd în fața Oceakovului, s-au ridicat ca să umble și pe țărmul Rumelei. Sosind în fața Kara-Harmanului și pe cînd plecaseră la 7—8 mile în largul mării, georgianul (*gûrgi*) care era la capătul corăbiei amiralului a dat de știre că s-au văzut vase (*köse*). În limba lor „köseler” fiind șaiici încărcate cu cazaci, gloata ridicîndu-se în picioare s-a pregătit <pentru luptă>. Dar din 43 de galere, se găseau în jurul amiralului numai 21 și vislașii rămași în urmă erau slabi. Vîntul nu sufla, rămașii în urmă abia au ajuns. Afurisiții <de cazaci>, văzînd corăbiile <turcești> împrăștiate, au spus : „vîntul nu suflă, să nu pierdem ocazia” și au înaintat ; „dacă este vînt, atunci o sută de șaiici nu pot face față unei galere. Însă pe timp liniștit, fără vînt, o șaică poate lupta cu o galeră”. Dintr-un număr de 23 de galere, numai nouă erau vase de ieniceri. Cazacul, îngimfîndu-se, a lansat pentru fiecare galeră cîte 20—30 de șaiici. În fiecare se găseau cîte 50 de pușcași ghiauri. Au înaintat și s-au apărut de galere. Au renun-

³⁸⁹ În text : *Kilandra* în loc de *Filandra*, dintr-o greșeală de grafie.

³⁹⁰ 3 octombrie 1625 — 21 septembrie 1626.

³⁹¹ „Harmanul Negru”, în Dobrogea, jud. Constanța, azi com. Vadu (vezi Tudor Mateescu, *Une ville disparue de la Dobroudja — Karaharman*, în „Tarih Enstitüsü Dergisi”, Istanbul, 1971, p. 297—343).

³⁹² În text : *salangaş*.

³⁹³ „Prin Caliacra (*Kelgra*), Balcic, Mangalia, Kara-Harman, Sulina (*Sulna*), Chilia și strîmtoarea Akkerman...” (vezi M. Naima, ed. cit., fasc. 7, p. 917).

țat la viață și tare s-au luptat, dar turcii nu mai puteau să reziste. Între timp însă, suflînd un vînt prielnic, făcu ca flota turcă să fie așa de victorioasă încît și îngerii din cer s-au mirat de furia războiului.

«Descrierea vitejiei și a măsurilor luate de marele amiral».

În sfîrșit, din 350 de șăici căzăcești, au scăpat cu fuga abia vreo 30, 74
celelalte au fost scufundate. Au murit mulți dintre cazaci și mulți au fost răniți. Au fost capturate 172 de vase căzăcești, multe fiind scufundate; de asemenea, au fost luați 781 de prizonieri vii; socoteala morților și răniților nu se știa. O astfel de victorie mare n-a mai fost pe Marea Neagră. Apoi, cînd au venit la Balcic, a suflat un vînt potrivnic și s-au distrus patru vase. Restul «flotei», întorcîndu-se cu sănătate, în luna safer <1035>²⁹⁴ a intrat la arsenalul amiralității. Prizonierii și șăicile fiind prezentate suitei împăratești, fiecare a fost cinstit după rangul său, fiind căftănit.

«La sosirea lui Zulfikar aga, imbrohorul hanului din Crimeca, Mehmed Ghirai cere 91
construirea a două cetăți pe apa Oceakovului spre a stăvili năvala cazacilor».

... Spre a construi, de asemenea, încă una, să fie însărcinat să meargă 92
într-acolo cu flota. Și mergînd în acea primăvară, înainte de *Ruz-i Hizîr* <23 aprilie>, se apucă să construiască. De asemenea, s-au trimis porunci voievozilor Țării Românești și Moldovei să procure materialele necesare și ei înșiși, mergînd, să slujească acolo.

«Desființarea defterdariatului Dunării și înființarea celui de Oceakov, în interesul apărării imperiului».

SITUAȚIA DE LA HOTARUL CU AUSTRIA

Gabriel Bethlen, mergînd cu oastea maghiară la minele din partea de sus a localității *Deghirmenlik*, a luat bogății mari.

«Asedierea cetății Novigrad de către Murtaza pașa».

Oastea lui Murtaza pașa, fugind, a venit la Buda. Acolo au fost uciși agaua lui Bethlen, Ahmed pașa, beilerbei de Agria, și Nasr ed-Din zade din Buda și cîțiva dintre zaimii fortăreței Alağa³⁹⁵ și timarioții populației din Buda.

Dar Bethlen, luînd multe bogății, s-a întors cu ele spre Ardeal. Sforțarea celui mai sus-arătat nu era pentru ajutorarea și slujirea mahomedanilor, ci pentru interesele sale personale. Pecevili vorbește astfel: „de multe ori l-am auzit spunînd că ajutorul meu pentru mahomedani nu este nici pentru ei și nici pentru credința lor, ci pentru interesele mele personale”. Ghiaurii nu pot fi din suflet și inimă prieteni ai mahomedanilor. La momentul oportun ei își manifestă dușmănia...

³⁹⁴ 2—30 noiembrie 1625.

³⁹⁵ *Alağa Hısar*: Krușavăț.

93

SITUAȚIA DE LA HOTARUL LEȘESC

<Sosirea unui sol polon cu o scrisoare la Poartă, arătând prietenie față de turci. Victoria asupra cazacilor>.

El a mai spus : „Atunci când ceilalți cazaci, ieșind pe Marea Neagră, vor ataca vilaietul leșesc împreună cu tătarii lui Kantemir, așezați în ținuturile tătărești și în Chilia și Akkerman, ei <tătarii> să fie ridicați...>

<La cererea solului leșesc, sultanul l-a ridicat pe Kantemir Mirza și pe tătarii din Bugeac și i-a trimis în Crimeea. Solul polon cere încheierea unui act pentru supunerea totală a cazacilor>.

94

O MIE TREIZECI ȘI ȘASE ³⁹⁶

98

SITUAȚIA DE LA HOTARUL NEMȚESC

Gabriel Bethlen, principele Ardealului, trimițând o scrisoare caimacului, ar fi scris următoarele : „În acest an au venit de la nemți, înarmați, vreo cincizeci de mii de ostași aleși, din care treizeci de mii erau pedestrași pușcași și douăzeci de mii erau călăreți nemți, numiți „fikureș” ³⁹⁷ <?>. Au mai venit și câteva mii de ostași maghiari și croați. Pornind și cu treizeci de tunuri, ei au iernat în sangeacurile Hatvan și Solnoc, Seghedin și Pesta, din Imperiul otoman. În primăvara aceea, apropiindu-se cu tabăra lor pînă la o milă de cetatea Strigoniei, cu gînd de mare răutate, au atacat satele și orașele padișahului, făcîndu-i robi pe locuitorii acestora. Murtaza pașa, de asemenea, și-a adunat oastea sa islamică în șesul Pestei. A venit acolo în mare grabă și Bethlen. După ce și-au unit oștile, mergînd în fața taberei <dușmane> ei au dat bătălie. După nimicirea mai multor mii de nemți, turcii au impresurat tabăra cu metereze. Apoi, asediîndu-i și atacîndu-i din afară, au pierit dintre ei vreo douăzeci de mii, de foame și sete, de molimă și de sabie. Din partea cealaltă au murit o sută de oameni.

<Urmează descrierea cererii de pace a austrieilor>.

STAREA PĂCII

Se fac pregătiri de pace din ambele părți și Murtaza pașa se întoarce la Buda. De asemenea și Gabriel Bethlen, în anul o mie treizeci și șase, ³⁹⁸ rebî-ul evvel ³⁹⁹, după ce a scris și a trimis o scrisoare din localitatea mai sus-arătată, a plecat la reședința sa. Și oastea austriacă care venise de astă dată nu fusese văzută de vreo șapte-opt ani încoace. După ce a ajuns în vilaietul său, Gabriel Bethlen, trimițînd pe kapuchehaiaua ³⁹⁹ sa cu o scrisoare, cerea ca, neavînd nici un fiu, principatul Ardealului să fie acordat

³⁹⁶ 22 septembrie 1626 — 11 septembrie 1627.

³⁹⁷ *Kiküreş* = *fegyveres* (?), unitate de cavalerie austriacă.

³⁹⁸ 20 noiembrie — 19 decembrie 1626.

³⁹⁹ Agentul diplomatic Mico Ferenz, despre care ambasadorul englez Sir Thomas Ros nu vorbește prea favorabil.

după moartea sa, prin înțelegerea celor trei neamuri, soției sale Katherina de Brandenburg⁴⁰⁰. Potrivit dorinței sale, în a opta zi a lui regeb al anului mai sus arătat⁴⁰¹, a fost scris și expediat tratatul respectiv (*ahidname*).

ANUL O MIE TREIZECI ȘI ȘAPTE⁴⁰³...

100

<Descrierea evenimentelor din Orient, mazilirea lui Halil pașa>.

103

TRIMITEREA UNEI SCRISORI DIN PARTEA LEȘEASCĂ

În această vreme, venind solul craiului nemțesc, numit Kravuğhi⁴⁰³, i s-a dat ca răspuns următoarea scrisoare : „Mai înainte, beii de Oceakov și de Akkerman și de Bender și de Silistra și de Nicopol și beii de acingii și tătarii din Bugeac, primind porunci, fuseseră sfătuiți să nu facă nici o incursiune în vilaietul leșesc...”.

<Regele Poloniei fiind în război cu suedezii, cazacii pricinuiesc pagube la țărmul Mării Negre. Ajutorul polon pentru Șahin Ghirai⁴⁰⁴ împotriva cazacilor>.

... Beii de margine au făcut cunoscut că, din cînd în cînd, cazacii vin prin ținuturile Oceakovului. Atunci, a fost trimis Kenan pașa, cu paisprezece bei de sangeacuri și cu oștile lor, cu akingiii, cu oastea de Dobrogea, precum și cu alte oști pentru paza Oceakovului. El a fost sfătuit să nu pricinuiască pagube vilaietului leșesc. Spre a nu călca tratatul, s-a trimis <regelui polon> scrisoare că „cei care au fugit cu Șahin Ghirai, dacă vin în partea aceea, să fie prinși, puși în lanțuri și trimiși la Poarta împărăției; cazacii care vor merge cu el să fie omorîți. Și așa, oastea tătărească, cu Kantemir (*Khantemur*) pașa și stăpînii de hotare, vor merge acolo unde va pleca Șahin Ghirai, deci pe urmele sale. Dar ce se va întîmpla după aceasta, nu puteți ști de la noi”.

STAREA FLOTEI

<Expediția capudanului Hasan pașa pe Marea Neagră și descrierea luptelor cu ruși pe apa Oceakov, în care aceștia au fost învinși cu ajutorul caicelor aduse de la Dunăre de chehaiaua Piale>.

... SITUAȚIA DE LA SERHATUL CU AUSTRIA

104

În cuprinsul unei scrisori sosite mai înainte din partea lui Bethlen, principele Transilvaniei, se spunea că „de șapte-opt ani încoace, s-au dat de multe ori lupte cu oastea austriacă. Anul trecut, ei au venit cu cincizeci sau șaiszeci de mii de ostași, cu gîndul de a provoca mari pagube. Prin grija preafîntului Allah, gîndurile lor nu s-au îndeplinit. Victoria fiind de partea aceasta, ei au cerut pace...”.

<Mai departe se vorbește de încheierea păcii dintre Austria și Imperiul otoman, din partea turcilor fiind delegat Murtaza pașa>.

⁴⁰⁰ În text : *Katerina Bralburhi*.

⁴⁰¹ 25 martie 1627.

⁴⁰² 12 septembrie 1627 — 30 august 1628.

⁴⁰³ Korycki (1629) (vezi A. Zajackowski și J. Reychman, *Zarys dyplomatyki Osmansko-Tureckiej*, Warszawa, 1953, p. 117).

⁴⁰⁴ Pe atunci calgai sultan, adică moștenitorul tronului.

ÎNCHIEIEREA PĂCII ÎN ȘESUL SZON⁴⁰⁵ ȘI SURETUL TRATATULUI

În urma unui înalt firman, împuterniciții (*vekil*) însărcinați din partea lui Ferdinand, împăratul de la Viena, precum și ai vizirului și serdarului Murtaza pașa, Mehmed pașa, beilerbei de Agria, Isa efendi, muftiu de Buda, Ahmed bei, sangeacbei de Strigoni, Muharrem, bei de Solnoc, Ğihan, agaua azapilor din Buda, și Mihail Toldalaghi, omul principelui Transilvaniei, Gabriel Bethlen, precum și cei din partea împăratului, vechilii palatinului maghiar și episcopul de Vağ, au ținut un sfat și apoi cel de-al doilea general și mulți alții s-au adunat cu toții în șesul Szon, pe cealaltă parte a Dunării și a Jintei⁴⁰⁶.

<La 1 muharrem 1037⁴⁰⁷ se încheie pace pe douăzeci și cinci de ani. Urmează textul tratatului, avind 11 articole>.

105

CUPRINSUL SCRISORII LUI GABRIEL BETHLEN

În luna ramazan a anului mai sus-arătat⁴⁰⁸, sus-numitul Gabriel Bethlen, în timp ce stătea în capitala sa, în cetatea Belgradului ardeleanesc⁴⁰⁹, a trimis o scrisoare la Poarta împărăției. El spunea următoarele: „Împăratul nemțesc, în scrisoarea sa de capitulare, nu este mulțumit de cererile prea mari ale padișahului, ocrotitorul lumii. De aceea, el a refuzat actele <trimisului ture>”. El mai arată că pacea a fost încheiată prin eforturile depuse de el personal. Dar pentru că reprezentanții împărăției nu erau în cunoștință de cauză, el a trimis motivările sale, presupunând că se va face vreo plîngere împotriva actului de pace încheiat de el, care a fost scris și sigilat de însuși craiul nemțesc și de croatul⁴¹⁰ numit Lazăr, unul dintre oamenii săi vestiți. El mai propunea ca <tratatul> să fie tradus, pentru ca să poată lua cunoștință de cuprinsul lui. El cerea totodată ca diacul care face traducerea să fie un bun cunoscător de limba „diacă”⁴¹¹. În continuare, el scria că este zdrobit sufletește datorită faptului că din cauza neglijenței și a greșelilor sale, demnitarii împărăției <otomane> l-au pîrit padișahului și luîndu-i coroana ungurească, au dat-o înapoi austriacului. De asemenea, mai arată că ținutul Herțegovinei, care în timp de pace dădea în fiecare an roade în valoare de o sută de mii de guruși, acum trebuie să le dea austriacului. Totodată și craiul austriac, care dădea pînă acum anual principelui Transilvaniei cîte cincizeci de mii de guruși, urmează să nu-i mai dea de acum încolo...

În țara ungurească se aflau șapte comitate dependente de ținutul Cașoviei (*Kaşa*) și erau supuse Transilvaniei... El socotea că este necesar

⁴⁰⁵ În text: *Son* (Szonyi).

⁴⁰⁶ Zenta, localitate pe Tisa, în Ungaria.

⁴⁰⁷ 12 septembrie 1627.

⁴⁰⁸ 5 mai — 3 iunie 1628.

⁴⁰⁹ În text: *Erdel Belgradi*. Este vorba de Alba-Iulia.

⁴¹⁰ Termenul *Hirvat* nu este la M. Naima (ed. Z. Danișman, fasc. 8, p. 995).

⁴¹¹ În text *ziak*, în loc de *diyak lisamnda*, în sens de „limba latină”, pe atunci de cancelarie (vezi F. M. Meninski, *Lexicon arabico-persico-turcicum*, II, p. 791: *djak* (gr.)..., *djakcelatince* (latina). Editorul Z. Danișman (fasc. 8, p. 995) omite acest termen, care apare și la M. Naima.

să se încheie o înțelegere și oastea acelui ținut să nu scoată sabia împotriva austriacului.

<Bethlen își arată nemulțumirea față de cei din Istanbul, care au luat măsuri nechibzuite, fără să cunoască situația de la hotare, atunci când se dădeau lupte între austrieci și turci, ducând în felul acesta la starea mai sus-arătată>.

ANUL O MIE TREIZECI ȘI NOUĂ⁴¹²

114

Hoğa Ömer efendi... plecase împreună cu padișahul gazi în expediția de la Hotin și... apoi, pe la sfârșitul anului una mie treizeci și unu⁴¹³, devenise șerif la Sfânta Meca. 126
127

ANUL O MIE PATRUZECI ȘI DOI⁴¹⁴

150

Și vilaietul Oeakovului fiind acordat lui Abaza pașa, acesta a făcut cunoscut că raialele Țării Românești se plîng de beiful lor⁴¹⁵. Atunci, pentru cercetare și pentru aflarea adevărului, a fost trimis un capugibașa. După aceea a fost numit și trimis voievodul dorit de raia⁴¹⁶... <rebi I și II 1042>⁴¹⁷.

Ğerrah şeyh Ibrahim efendi... plecase cu răposatul sultan Osman han în expediția împotriva Hotinului. Cîștigîndu-și un renume prin citirea scrisorilor, el a devenit celebru... 153

ANUL O MIE PATRUZECI ȘI TREI⁴¹⁸

ANUL O MIE PATRUZECI ȘI PATRU⁴¹⁹

162

SERDARUL MURTAZA PAȘA

163

<Plecarea lui Murtaza pașa în război împotriva Poloniei, cu oștile din Rumelia>.

Iar Mahmud efendi, devenind defterdar al ordiei, a început să pregătească podul pe Dunăre și zahereaua, precum și alte unelte necesare... În anul mai sus-arătat, pornind cu oastea strînsă în părțile graniței leșești, el a trecut prin mai multe localități și, mergînd la Ruseiuk, a descins pe malul Dunării, unde era construit podul. Cînd trecea pe șesul Giurgiului, s-a prezentat beiful Țării Românești⁴²⁰ și a îmbrăcat caftan (*hilat*). Apoi, sosind iarăși scrisori de la Șahin aga, acesta a arătat că supunerea leșilor este sigură și de aceea cerea să se zăbovească cîteva zile; rămînînd pe loc, s-au odihnit acolo.

<Reînnoirea tratatului de pace cu Polonia>.

164

⁴¹² 31 august 1629 — 20 august 1630.

⁴¹³ august — septembrie 1622.

⁴¹⁴ 19 iulie 1632 — 7 iulie 1633.

⁴¹⁵ Radu Iliș (1632).

⁴¹⁶ Matei Basarab (1632—1654).

⁴¹⁷ septembrie — octombrie 1632.

⁴¹⁸ 8 iulie 1633 — 26 iunie 1634.

⁴¹⁹ 27 iunie 1634 — 16 iunie 1635.

⁴²⁰ Matei Basarab.

La începutul acestui an, Kogia ⁴²¹ Bethlen, fratele lui Gabriel Bethlen, fostul crai al Transilvaniei, fugind din Transilvania, a venit la Agria cu vreo două sute de oameni. După ce a stat acolo vreo zece zile, a plecat apoi la Buda. Petrecînd un timp oarecare la Pesta, el a urmărit să ia crăia Transilvaniei din mîna lui Rákóczy ⁴²², fapt pentru care l-a ațîțat pe Nasuh pașazade împotriva acestuia, dar nu a reușit...

ÎNFRÎNGEREA DE LA SALONTA

Nasuh pașa zade, beilerbei de Buda, împreună cu cîțiva demnitari de seamă, potrivit înaltului firman, a hotărît să strîngă spahii și să pornească la drum împotriva principelui de Ardeal, Rákóczyoğlu, și pentru a numi în locul său pe fiul lui Gabriel Bethlen ⁴²³. Adunîndu-se oastea în apropiere de cetatea Gyula, a fost numit ca serdar Bekir pașa, beilerbei de Timișoara, și trimis în acea parte cu cîteva mii de ostași aleși.

În localitatea numită Salonta, oastea ghiaură ieșindu-le în față, rîndurile lor s-au ciocnit și s-a aprins focul luptei, căzînd pe cîmpul de bătaie aproape două mii de dușmani. Spre seară amîndouă oștirile s-au retras. Oastea islamică s-a așezat cu bucurie. Cînd se părea că dușmanul este pe cale de a fugi, deodată s-a întors. Atunci au pornit care încotro pentru a-și salva viața. Locurile din împrejurimi fiind mlăștinoase, era greu de ieșit fără călăuză. De frica atacului dușman și din pricina dezordinii provocate de fugă, groaza umplînd cu putere noaptea întunecoasă, oastea împărătească s-a infundat în mlăștini și puțini au găsit drumul salvării. Restul au devenit robi și captivi în mîinile ghiaurilor. Apoi, acei care erau bogați au scăpat cu timpul din robie, cheltuind averii...

190 <La 10 muharrem 1047 ⁴²⁴ este numit han Bahadır Ghirai ⁴²⁵, fiul lui Inaiet Ghirai. Lui Kantemir i se acordă sangeacul Kara-Hisar și apoi este ucis la Üsküdar la 11 safer ⁴²⁶>.

ATACUL DUȘMANILOR ASUPRA AZOVULUI

Husam Ghirai ⁴²⁷, invitînd mai înainte la expediție pe tătarii nogai, care locuiau în împrejurimile cetății Azov (*Azak*), s-a dus în ținutul Akkerman. Împrejurimile Azovului rămînînd pustii, din această pricină pîlcul căzăcesc, ridicîndu-se cu ajutorul craiului moscovit, a ocupat Azovul...

Mai înainte, pe vremea izbucnirii răscoalei hanului, Kenan pașa fusese trimis pentru paza ținutului Oceakov. După sosirea lui Mehmed

⁴²¹ Koşa : „mare, bătrîn”.

⁴²² Gheorghe Rákóczy, principele Transilvaniei (1630—1648).

⁴²³ De fapt pe una din rudele lui Gabriel Bethlen.

⁴²⁴ 4 iunie 1637.

⁴²⁵ 1637—1641.

⁴²⁶ 5 iulie 1637.

⁴²⁷ La începutul veacului al XVII-lea este cunoscut sub numele de Nureddin sultan.

paşa <la Oceakov>, <Kcanan paşa> s-a întors cu Nasuh paşazade la Poartă şi a stat la Divan. Matei ⁴²⁸, voievodul Țării Româneşti, dînd dovezi de nesupunere, s-a dat firman pentru prinderea şi uciderea lui. Mehmed paşa, stînd la Tulcea ⁴²⁹, cînd l-a invitat <pe Matei Basarab>, acesta deşi se apropiase pînă la un menzil, totuşi, din cauza unor certuri s-a întors şi a plecat în vilaietul său. Cînd <paşa> a văzut că nu-l poate mazili, i-a dat un act de întărire <în domnie>, trimiţîndu-i o scrisoare, spre a-l atrage.

Mehmed paşa, de asemenea, mergînd la Silistra, a iernat <acolo>.

<1047, regeb> ⁴³⁰.

192

... Musa paşa, beilerbei de Buda, fiind însărcinat cu paza capitalei sultanatului, locul său a fost acordat lui Mehmed paşa, care se afla la paza cetăţii Oceakov, iar Silistra a fost acordată lui Nasuh paşazade.

RUZNAMEGI IBRAHIM EFENDI...

213

În expediţia de la Hotin ⁴³¹ era secretar al spahiilor, iar în 1032 ⁴³² era scrib pentru verificarea copiilor de pe acte (*mukabelegi*).

ANUL UNA MIE PATRUZECI ŞI NOUĂ ⁴³³...

214

EXPEDIŢIA LUI PIALE KETHUDA ⁴³⁴

215

<Plecă în Marea Neagră şi repară cetatea Oceakov, întorcîndu-se la Poartă cu zece săuci căzăceşti, la 26 octombrie>.

Mai înainte, pe cînd paşa, cel mai sus-arătat, se găsea la Oceakov, din pricina lipsei sale de experienţă şi a lăcomiei, dorise să acorde voievodatul Țării Româneşti fiului voievodului Moldovei ⁴³⁵, dar nu fusese în stare. Ajungînd caimacam, el s-a străduit să-şi realizeze acest gînd şi într-un fel a reuşit să-l cîştige pentru planul său şi pe însuşi padişahul. Pentru instalarea noului voievod la locul său, el a pus să fie numit micul imbrohor Siavuş aga, care l-a dus cu oastea Moldovei pe noul voievod în Țara Românească.

216

Voievodul mazilit, sperîndu-se foarte mult şi neavînd încotro, a pornit să se împotrivească. Atacînd într-o noapte oastea moldovenească, după ce a împrăştiat-o, l-a trimis cu cînte şi respect pe imbrohor aga la Poarta împărăţiei ca să se roage pentru iămnîrea sa, mai departe, ca voievod. Padişahul, neliniştindu-se din pricina situaţiei nou create, în a douăzecea zi a lui şaban ⁴³⁶, l-a trimis pe mai sus-numitul paşă la închisoarea Yedicule, unde a fost ucis. Timp de 20 de zile Hüsein paşa a fost caimacam.

⁴²⁸ Matei Basarab; în text: *Masei*.

⁴²⁹ În text: *Tulğa, Tolça*.

⁴³⁰ 19 noiembrie — 18 decembrie 1637.

⁴³¹ În text: *Golin*, greşală de grafie.

⁴³² 1622—1623.

⁴³³ 4 mai 1639 — 22 aprilie 1640.

⁴³⁴ Chehaia, intendent.

⁴³⁵ Ioan, fiul lui Vasile Lupu.

⁴³⁶ 16 octombrie 1639.

217 ÎNTOARCEREA OȘTII ISLAMICE

218 ... După trei menziluri, a venit la ordie cu vestea cuceririi *muteferrika başı* ⁴³⁷ al marelui vizir, care plecase în Țara Românească și Moldova. El a fost ucis, deoarece se auzise că pe drum făcuse multe abuzuri.

<Descrierea evenimentelor din Orient>.

221 ALTE EVENIMENTE

... În zilkade ⁴³⁸, dindu-se vilaietul Buda lui Musa pașa, Silahdar pașa a fost transferat la Timișoara. Isa efendi și Civizade fiind maziliți, Rumelia a fost acordată lui Ebu-Said efendi și Anatolia lui Muid Ahmed efendi, cunoscut sub numele de *Tabanî Büyük*. Lui Mehmed pașa, după ce a stat trei luni în închisoarea din Sircea-Serai, i s-a dat vilaietul Silistra și apoi vilaietul Buda.

După cucerirea Moldovei a devenit caimacam. Fiind vinovat în pricina beifului Țării Românești, a fost ucis la Yedikule în douăzeci și șapte ale lui șaban ⁴³⁹. Avea aproape cincizeci de ani...

222 ANUL O MIE CINCIZECI ⁴⁴⁰
223 REFORMA MONETARĂ

<Noi echivalări monetare între ducat, guruș, aspri și parale egiptene> ⁴⁴¹.

... Venind solul principelui ardelean ⁴⁴², a adus cincisprezece mii de galbeni, haraciul Ardealului. El a fost trimis înapoi de la Poarta împărăției, împreună cu Muteferrika Ismail aga, cu o scrisoare de răspuns.

ANUL O MIE CINCIZECI ȘI UNU ⁴⁴³

224 Husein pașa, care se găsea la paza cetății Ocaakov, devenind în muharrem ⁴⁴⁴ serascher pentru cucerirea Azovului (*Azak*), s-a dat firman ca și hanul și capudanul să plece împreună cu el în expediție...

ANUL O MIE CINCIZECI ȘI DOI ⁴⁴⁵

În cincisprezece ale lunii muharrem ⁴⁴⁶ s-a născut prințul Suleiman. Bostangibași din Adrianopole, fiind trimis la Silahdar pașa, beilerbei de Timișoara, acesta a fost ucis.

⁴³⁷ Căpitan de *muteferrika*, unități de cavalerie.

⁴³⁸ 23 februarie — 23 martie 1640.

⁴³⁹ 23 decembrie 1639.

⁴⁴⁰ 23 aprilie 1640 — 11 aprilie 1641.

⁴⁴¹ 1 guruș = 80 aspri; 1 galben = 120 aspri; 1 para egipteană = 2 aspri; față de 1 guruș = 120 aspri; 1 galben = 2 guruși (240 aspri), cum erau mai înainte.

⁴⁴² Gheorghe Rákóczy.

⁴⁴³ 12 aprilie 1641 — 31 martie 1642.

⁴⁴⁴ 12 aprilie — 11 mai 1641.

⁴⁴⁵ 1 aprilie 1642 — 21 martie 1643.

⁴⁴⁶ 15 aprilie 1642.

SITUAȚIA DE LA SERHATUL NEMȚESC

230

<Şevval 1053⁴⁴⁷. Sosirea unui sol nemțesc care cere discutarea tratatului de la Szon>.

... Într-un articol prezentat de sol se vorbea de dușmănia lui Gheorghe Rákóczy, voievodul Transilvaniei, față de împăratul creștin (caezar). De asemenea el se rugase ca cetățile luate de la neamț să fie înapoiate, iar Rákóczy să fie înlăturat de la acel vilaiet. 231

<Sosind o scrisoare de la Mihail Fedorovici⁴⁴⁸, acesta se plingea de atacurile tătarilor și ale oștii de Caffa și de părăsirea Azovului de către cazaci>.

Sosind o scrisoare și de la craiul leșesc și fiind tradusă, s-a văzut că se plingea în câteva locuri de hanul tătăresc și cerea înlăturarea tătarilor bugeceni din Moldova.

În scrisoarea lui Gheorghe Rákóczy, care a fost prinsă în luna şevval⁴⁴⁹, erau câteva paragrafe, unul fiind acesta : „Sosindu-i celui mai sus-arătat o scrisoare din partea Franței și a Suediei, acestea îi propuneau să ceară voie de la sultan de a ridica oaste din Ardeal și a porni la expediție împotriva lui Ferdinand, împăratul Romei <Austriei>, promițându-i că îi vor acorda ajutor. Mergind împotriva Ungariei de sus, ncanțul a venit și a făcut cunoscut cu scrisoare la Poarta împărăției această situație...”.

ANUL O MIE CINCIZECI ȘI PATRU⁴⁵⁰
CEARTA DINTRE TRANSILVANIA ȘI AUSTRIA

233

235

Mai înainte, împăratul i-a dat lui Gabriel Bethlen șapte comitate (*nahie*), dintre acelea ale stăpînirii nemțesti, care se aflau la hotarul transilvan, zicînd : „cît va fi în viață să fie stăpînite de el, apoi să fie restituite beilor nemți”.

Trecînd aceasta ca o clauză în tratatul său (*ahidname*), după moartea lui Bethlen, Gheorghe Rákóczy și-a întins mîna asupra acelor ținuturi. Dar împăratul nu i-a dat permisiunea. Acesta <Gheorghe Rákóczy>, la rîndul său, a intrat în corespondență cu oastea suedeză și a trimis, unul după altul, oameni și scrisori la Poarta împărăției, cerînd următoarele : „Este momentul potrivit să vină din partea cealaltă suedezul cu oastea, cu un număr de șaptezeci de tunuri, care între *Tirbor* și *Barsakumi* au distrus oastea bavareză a austrieilor. Pe de altă parte, palatinul (*Baltimus*) bei, care era serdar asupra ținutului transilvan, era una din cele șapte căpetenii. Deși venise cu o oaste mare, totuși a fost nevoit să se întoarcă. Oastea din Transilvania, pornind pe urmele lui, l-a alungat și l-a distrus. Dacă s-ar fi dat un ajutor oarecare de ostași, succesul ar fi fost foarte mare.

Împăratul, la rîndul său, trimițînd scrisoare la Poarta împărăției, s-a plîns de Gheorghe Rákóczy și a mai făcut cunoscut că „este gata să trimită iarăși sol pentru reinnoirea păcii”. Sosind din nou scrisori de la

⁴⁴⁷ 13 decembrie 1643 — 10 ianuarie 1644.

⁴⁴⁸ În text : *Mihanlu Kudorovik* ; Mihail Fedorovici Romanov, țarul Rusiei (1613—1645).

⁴⁴⁹ 13 decembrie 1643 — 10 ianuarie 1644.

⁴⁵⁰ 10 martie 1644 — 26 februarie 1645.

Rákóczy, acesta spunea că cezarul în zadar dorește pacea. Serdarul său din această parte venise odată cu trei mii de pușcași și cu șapte mii de călăreți pînă la fortăreața Semendriei, una dintre cetățile celor șapte comitate. Dar cînd transilvanii s-au adunat pe malul Tisei (*Nis*) în număr de vreo zece mii de pedestrași și călăreți, fiul său, Palatinus, ridicîndu-se de acolo a plecat la Ak-Iailak⁴⁵¹, deoarece oastea suedeză, nimicindu-i pe nemți, a rămas în vilaietul acestuia. El, suedezul, de asemenea va trimite scrisoare la Poarta împărăției. Prin urmare împăratul a cerut pace din această pricină. Deoarece i s-a dat un ajutor de vreo zece mii de ostași călăreți din oastea de hotar, în luna de mijloc a toamnei transilvanii s-au întîlnit cu nemții. Din oastea nemțească au căzut o mulțime de oameni renumiți. Ei s-au dus aruncînd pe drum toate poverile lor. Deși palatinul trimisese oști în cetatea cu numele Nige⁴⁵², una dintre fortărețele Transilvaniei, și deși o asediașe, totuși Rákóczy, ajungînd acolo, a salvat-o.

236

Serdarul suedez Dorozendol⁴⁵³, mergînd cu nouă mii de pușcași și cu o mie opt sute de călăreți, împăratul și-a ridicat familia din cetatea Viena și a intrat iarăși în cetatea numită Linz⁴⁵⁴ de pe Dunăre. De asemenea suedezul înaintînd adînc în țara nemțească, Rákóczy în scrisoarea sa spune: „Să nu se accepte dorința cezarului, ci să se arate nepăsare. Să vedem ce se va întîmpla. Poate se va încheia o pace victorioasă”. Astfel a așteptat el. Dar în partea aceasta, din cauza certurilor, nu a fost posibilă o înțelegere. Palatinul de Ser-Pice⁴⁵⁵, din cele șapte comitate, i-a ucis pe ceilalți cu opt mii de oameni ai săi.

În acest timp, sosind scrisoare din Ungaria de mijloc, se spuneau următoarele: „Sub acest pretext Rákóczy vrea să se răzvrătească. El a distrus un număr de vreo șaizeci sau șaptezeci de cetăți aflate la hotar”. Plîngerea aceasta a fost de folos cezarului. În sfîrșit, oastea nemțească a intrat și s-a întărit în cetatea numită Liva, care era înconjurată din trei părți de un șanț mare și de mlaștini și numai o parte era fortăreață. Oastea transilvană, neputînd obține victoria, s-a întors.

Cezarul, de asemenea, punînd mijlocitor pe craiul leșesc Uladüs (*Ladis*)⁴⁵⁶, a cerut pace cu Transilvania. Voievodul Rusiei⁴⁵⁷, trecînd prin partea leșească în Transilvania, s-a hotărît ca cele șapte comitate să rămînă iarăși Transilvaniei. Oastea suedeză, după ce a nimicit oastea austriacă, numită Imar (*Eimar*)⁴⁵⁸, a luat orașul Tiriburg și a pus acolo oaste.

<Descrierea luptelor dintre austrieci și suedezi, ajutați de francezi>.

SOSIREA UNUI SOL AUSTRIAC

În cursul acestui an a venit în grabă un sol de la neamț, care s-a închinat la Poarta împărătească rugînd să se hotărească încheierea unei

237

⁴⁵¹ „Pășunatul alb” (?); tabără de vară (?).

⁴⁵² Ianige (?); la M. Naima : *Pecena* (?).

⁴⁵³ Sau *Drozenth*, probabil deformare din *Torstenson*, care într-adevăr era comandantul armatei suedeze în acea vreme; la M. Naima : *Drughendal*.

⁴⁵⁴ În text : *Linge*; la Naima : *Longea*.

⁴⁵⁵ *Ser-Peice* (?).

⁴⁵⁶ Vladislav al VII-lea (1632—1648).

⁴⁵⁷ Mihail Feodorovici Romanov.

⁴⁵⁸ *Weimar* (?).

păci ca mai înainte. În scrisoarea sa (*name*) se arată că Rákóczy, principele Transilvaniei, nemulțumindu-se cu cele șapte comitate care îi fuseseră acordate, pătrundea pe pământul nemțesc, persecutând populația de acolo. El s-a rugat ca, pentru încetarea atacurilor acestuia, să fie trimis un om cu o poruncă împărătească specială. Cererea a fost primită.

<Scrisoarea regelui polon către Poartă, în care se plînge de tătari și roagă ca din Bugeac să fie mutați din nou tătarii, care se întorseseră din Crimeea unde fuseseră duși mai înainte. Amintește și de înfringerea cazacilor>.

HARACIUL TRANSILVANIEI (*HARAC-I ERDEL*)

Mai înainte sultanul Suleiman han ⁴⁵⁹ fixase vilaietului Ardeal un haraci de zece mii de galbeni. Pe vremea sultanului Selim ⁴⁶⁰, se luase vreo doi ani cîte cincisprezece mii. Cînd s-au cerut din nou cincisprezece mii de galbeni, Rákóczy a trimis, cu privire la această chestiune, o scrisoare de umilință (*zaracname*) în care se spunea : „Deși un an sau doi s-au dat cîte cincisprezece mii de ducăți, totuși cînd era principe Gabriel Bethlen se iertaseră, ca semn de binefacere, cinci mii”. S-a rugat să dea tot zece mii de galbeni, hotărîndu-se să rămînă iarăși această sumă.

SURETUL SCRISORII SUEDEZE

Aceasta este traducerea scrisorii pe care a trimis-o serdarul suedez lui Rákóczy, principele Transilvaniei. Acela la rîndul său a expedit-o la Poartă.

Se face cunoscut principelui Transilvaniei că „Galasia ⁴⁶¹, serdarul împăratului nemțesc, care plecase cu toată oastea sa, în a cincea zi a ultimei luni de toamnă s-a așezat lîngă orașul Magdeburg ⁴⁶².

<Despre victoria suedezilor asupra Austriei în apropiere de Magdeburg, pe la 1645/1646, iernarea oștilor în Saxonia și în satele cehe>.

DESCRIEREA SITUAȚIEI DE LA HOTARUL UNGURESC

270

<Cearta dintre Franța și Austria începînd din 1630/1040>.

Instigat de suedezi, Rákóczy, voievodul Transilvaniei, punîndu-se în mișcare, nu înceta atacurile și persecuțiile asupra ținuturilor nemțești. La începutul anului mai sus-arătat 1055 ⁴⁶³, principele Ardealului, nefiind mulțumit cu cele șapte comitate care îi fuseseră lăsate prin pacea cu Austria, încheiată în apropierea Agriei și acum reînnoită, a pătruns pe

⁴⁵⁹ Soliman Magnificul.

⁴⁶⁰ Selim al II-lea (1566—1574).

⁴⁶¹ În text : *Galasi* și *Galaș* (cf. și I. Karacson, *op. cit.*, p. 385, nota 1).

⁴⁶² În text : *Mardi-Burgum*.

⁴⁶³ 1645/1646.

pământul nemțesc. Poarta împărătească nefiind de acord cu aceasta, l-a trimis pe beizadeaua ceaș cu scrisori, din partea marelui vizir, pentru a i se face observații și pentru a-l avertiza pe Rákóczy. În optsprezece ale lui rebi ül-evvel⁴⁶⁴, sus-uumitul ceaș, mergînd la Buda, Hüsein pașa i-a dat un om și l-a trimis cu scrisoarea la Agria. Rákóczy, după ruinarea cetății și orașului Semendria, pe care le asediase mai înainte, a plecat de acolo și a pornit spre cetatea austriacă Füle, cu gîndul de a o asedia.

De asemenea, el a dat foc acestui oraș și l-a dărîmat. În apropiere de cetatea numită Rima Sombot⁴⁶⁵, care se găsește la o distanță de două mile de localitatea numită Füle (Filek), ceașul mai sus-amintit l-a întîlnit pe Rákóczy. Cînd i-a predat scrisoarea de interdicere și cînd i-a comunicat firmanul în această privință, acesta s-a scuzaat născocind diferite pretexte și a spus : „Între noi și suedezi fiind unire și alianță și multe angajamente reciproce, mă duc să mă întîlnesc cu ei”.

Atunci, pornind imediat de acolo, s-a dus în localitatea numită Seğan⁴⁶⁶, aflată la vreo cinci mile depărtare de Buda. De acolo trecînd peste Gyarmaty⁴⁶⁷ și Lova⁴⁶⁸ s-a dus la Uivar. Din partea cealaltă, de asemenea, venind și oastea suedeză, erau tocmai pe punctul de a se întîlni.

271 <Se arată că în cazul întîlnirii acestor două oști, localitățile din împrejurimi vor suferi pagube, așa cum au și suferit, după afirmațiile autorului>.

DESCRIEREA SITUAȚIEI NEAMȚULUI

<Sohā lui Iusuf pașa la Ferdinand. Împăratul se plînge de atacul suedezilor asupra Bremenului>.

De asemenea, oastea lui Rákóczy trece și persecută părțile de dincolo de Ak-Iailak ale țării craiului vienez. De aceea, locuitorii satelor au fugit. Împăratul, fiind foarte îngrijorat de acțiunile lui Rákóczy, a săpat șanțuri mari în jurul cetății Viena, a făcut din nou porți și a ridicat ziduri în jurul cetății.

Acestea erau plîngerile împăratului în fața solului turcesc.

<Pregătirile austriece în fața pericolului din partea lui Rákóczy>.

Dacă oastea lui Rákóczy nu va pleca din ținuturile lor, ei <austriecii> vor merge asupra cetății acestuia. Atunci Rákóczy, după ce a stat două zile lângă cetatea Nora⁴⁶⁹, s-a îndreptat apoi spre localitatea numită Szependik, care este un ținut cu minereuri.

<Linștirea oștii austriece>.

De asemenea, adepții (inoș) lui Rákóczy, trecînd în Moravia, care se afla dincolo de Ak-Iailak, s-au întîlnit cu vreo două mii de ostași suedezi și au venit la cetatea numită Tatra.

⁴⁶⁴ 14 mai 1645.

⁴⁶⁵ Szombóhely (cf. J. Thury, *op. cit.*, II, p. 205, nota 2).

⁴⁶⁶ Siğan.

⁴⁶⁷ În text : Kermat.

⁴⁶⁸ Se mai poate citi Lova sau Love (?).

⁴⁶⁹ Recte Nova, vezi și la Karacson, *op. cit.*, p. 387, nota 3.

Rákóczy, nedînd nici o considerație poruncilor trimise de la Poarta împărăției, nu a încetat oprimarea austrieilor.

<Pornirea oștii austriece asupra cetății Fulek>.

În gemazi ül-ahîr ⁴⁷⁰, comandantul austriac, groful Buhai ⁴⁷¹, trimi- 272
tînd o scrisoare lui Hüseîn pașa, îi făcea cunoscute acțiunile lui Rákóczy, potrivit păcii, precum și faptul că el nu era numit comandant pentru apărarea țării. Îi s-a făcut cunoscut să nu mai aibă grijă de acestea. În sfîrșit, din partea lui Hüseîn pașa, beilerbei de Buda, mergînd oameni cu scrisori la mai sus-arătatul <austriac> și la Rákóczy, le-au dat sfaturi și i-au îndemnat să ajungă la bună înțelegere. În urma acestui fapt, în luna regeb ⁴⁷², odată cu întoarcerea lui Rákóczy la Cașovia ⁴⁷³, groful de asemenea plecînd, s-a întors la Viena ⁴⁷⁴.

<Schimbări în ierarhia Porții otomane>.

MOARTEA LUI MEHMED PAȘA

292

<Mama sa fiind din familia sultanului și din aceea a marelui vizir Rustem pașa, a fost crescut în haremul împărătesc, unde ca tînăr a fost camerier împărătesc (*hass-oda*), iar pe timpul expediției împotriva Hotinului a fost înălțat la rangul de capugibași>.

ANUL O MIE CINCIZECI ȘI ȘAPTE ⁴⁷⁵

294

<Descrierea evenimentelor din Creta și Candia, situația de la hotarele Bosmei etc.>

OCUPAREA DE CĂTRE DUȘMANI A CETĂȚII KILIS

307

Venețienii, strîngînd opt mii de croați și alți ostași înarmați, recrutați cu o soldă de un dinar pe zi, în a cincea zi a lunii safer ⁴⁷⁶, s-au adunat lîngă Zara ⁴⁷⁷. Halil bei, mergînd asupra lor cu oastea sangeacului de Karafa ⁴⁷⁸ și cu <Gheorghe> Rákóczy, după o mare luptă, <venețienii> n-au mai putut să reziste și el a luat cetatea.

<Urmează descrierea asediului și a ocupării cetății Klis de către ghiauri, precum și 308
a cetății Novograd>.

ANUL O MIE CINCIZECI ȘI OPT ⁴⁷⁹...

312

... În prima zi a lunii rebi ül-ahîr ⁴⁸⁰, venind un om din partea hanu- 324
lui din Crimeea ⁴⁸¹, a arătat că mai înainte cetele căzăcești care locuiau

⁴⁷⁰ 15 iulie — 13 august 1646.

⁴⁷¹ De fapt Puchaim (cf. Hammer, *op. cit.*, X, p. 63).

⁴⁷² 23 august — 21 septembrie 1645.

⁴⁷³ În text: *Kaşa*.

⁴⁷⁴ În text: *Beş*.

⁴⁷⁵ 6 februarie 1647 — 26 ianuarie 1648.

⁴⁷⁶ 12 martie 1647.

⁴⁷⁷ În text: *Zadra*; cetate în Dalmația.

⁴⁷⁸ Nu credem să fie vorba de Caffa.

⁴⁷⁹ 27 ianuarie 1648 — 14 ianuarie 1649.

⁴⁸⁰ 25 aprilie 1648.

⁴⁸¹ Islam Ghırai al III-lea (1644—1645).

325 în ținuturile numite Sarî-Kamîş⁴⁸² au plecat de aici cu șeicile lor pe Bug⁴⁸³,
căreia îi spun apa Özi, și mergînd pe Marea Neagră jefuiesc și provoacă
pagube țărmurilor. Pînă acum, neamul căzăcesc era supus regelui polon,
dar de un an sau doi sînt ajutați și de venețieni... și în a doua zi a lui
rebi ul-ahîr⁴⁸⁴, dîndu-se eialetul Bosnia mutesarrîfului de Silistra, Derviș
Mehmed pașa, i s-a dat firman ca să ajungă în mare grabă la hotarul
Bosniei, iar Silistra a fost acordată lui Ibrahim pașa, care era mutesarrîf
de Bosnia...

341 ANUL O MIE CINCIZECI ȘI NOUĂ⁴⁸⁵
343 SITUAȚIA FLOTEI

Lui Derviș Mehmed pașa, care mai înainte fusese mutat la Poartă,
acordîndu-i-se în această vreme eialetul Silistra, a fost însărcinat să treacă
flota la strîmtori... la 23 ale lunii gemazi II⁴⁸⁶.

357 ANUL O MIE ȘAIZECI⁴⁸⁷. CONSTRUIREA UNEI CETĂȚI NOI (*KALE-I*
CEDID)

361 ÎNCETAREA SLUJBEI LUI MURAD PAȘA DE LA MARELE VIZIRAT ȘI
VIZIRATUL LUI MELEK AHMED PAȘA⁴⁸⁸

362 ... Pe la începutul lunii ramazan⁴⁸⁹, a sosit știrea că hanul Crimeei⁴⁹⁰
a trimis pe fratele său să devasteze Moldova. Căpetenia cetăților căzăcești
supuse tătarului, care se numise hatman⁴⁹¹, trimițînd pe fratele său la
Poarta împărăției, a prezentat arz de supunere...

367 ANUL O MIE ȘAIZECI ȘI UNU⁴⁹²
376 ÎNFRÎNGEREA IENICERILOR DE LA POARTĂ

<Începutul răscoalei ienicerilor>.

Pe vremea chindiei, agalîicul a fost acordat lui Kara Hasan Agazade,
care făcea parte din *oğak*, iar eialetul Timișoara a fost acordat predecesorului
său <Kara Mustafa>.

380 ANUL O MIE ȘAIZECI ȘI DOI⁴⁹³
381 MAZILIREA MARELUI VIZIR GÜRGÜ MEHMED PAȘA

Sigiliul imperial a fost luat de la Gürkü Mehmed pașa <în 13 rebi
1062>⁴⁹⁴. Lui Gürkü Mehmed pașa, care fusese închis la Yedikule, după

⁴⁸² „Stuf Galben”, în apropiere de Don.

⁴⁸³ În text: *Ak-Su* („Apa Albă”).

⁴⁸⁴ 26 aprilie 1648.

⁴⁸⁵ 15 ianuarie 1649 — 3 ianuarie 1650.

⁴⁸⁶ 3 iulie 1649.

⁴⁸⁷ 4 ianuarie — 24 decembrie 1650.

⁴⁸⁸ Mare vizir (1650—1651).

⁴⁸⁹ 28 august — 6 septembrie 1650.

⁴⁹⁰ Islam Ghirai al III-lea.

⁴⁹¹ Hatmanul Bogdan Hmelnițki (?).

⁴⁹² 25 decembrie 1650 — 14 decembrie 1651.

⁴⁹³ 15 decembrie 1651 — 1 decembrie 1652.

⁴⁹⁴ 20 iunie 1652.

ce a zăcut acolo mai multe zile, i s-a dat sangeacul Ohrida (*Ohri*) și apoi eialetul Timișoara.

<Schimbări în ierarhia Porții>.

385

În șaptesprezece ale lui ğemazi ül-evvel⁴⁹⁵, ajutorul de defterdar⁴⁹⁶ Mustafa devenind defterdar, predecesorul său, Börüzen, a fost transferat în eialetul Timișoara, iar înaintașul acestuia, Seid Mustafa pașa, a fost mutat în eialetul Kanizsa...

SITUAȚIA ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI A MOLDOVEI

386

Voievodul Țării Românești și voievodul Moldovei⁴⁹⁷, fiind în dușmănie, voievodul Moldovei își dăduse una dintre fete⁴⁹⁸ cazacului de Oca-kov⁴⁹⁹, iar pe alta o dăduse unuia dintre beii leahului și se baza pe acestia. Matei, de asemenea, făcând înțelegere cu Transilvania și zicând că atunci când între leși și cazaci este dușmănie se poate obține victoria asupra celui mai sus-arătat <Lupul>, a pornit cu oastea sa asupra Moldovei. De asemenea, serdarul Moldovei⁵⁰⁰, înțelegându-se pe ascuns cu sus-numitul <Matei>, acela i-a promis că, înlăturându-l pe voievod, îl va numi pe el în locul său. Serdarul, la rindul său, din pricina neînțelegerii cu mai sus-arătatul voievod, făcuse înțelegere cu el <Matei>, dar pe când mergea împotriva acestuia, scrisoarea pe care Matei o scrisese celui mai sus-arătat a intrat în mîna lui Lupul⁵⁰¹. Odată cu aflarea adevărului, acesta, fără a acorda aman, l-a ucis pe serdar⁵⁰² și socotind că „oastea sosită în aceste ținuturi este mare și că lupta ar fi nehibzuită”, și-a ridicat toată vistieria și averea sa, împreună cu toată suita sa, și s-a îndreptat spre vilaietul leșesc. Când a ajuns la Hotin, a venit și Matei, care, căindu-se, a numit ca voievod pe acel dușman⁵⁰³ care mai înainte îl scăpase de la moarte, apoi s-a întors și a plecat⁵⁰⁴.

387

CEREREA CAZACULUI

Cazacul leșesc, supus mai înainte hanului <tătăresc>, devasta de cîțiva ani încoace vilaieturile poloneze.

În acest timp, venind de la hatman un cazac renumit cu douăzeci de neferi, s-a rugat pentru steag (*sanğak*) din partea sultanului, spre a fi numit voievod ca și cei din Țara Românească și Moldova. Avînd loc un sfat și capuchehaia hanului considerînd această <cerere> nepotrivită, el

⁴⁹⁵ 26 aprilie 1652.

⁴⁹⁶ În text: *başıbaki kul* (recte: *kul*), substituit de defterdar.

⁴⁹⁷ Matei Basarab și Vasile Lupu.

⁴⁹⁸ Ruxandra.

⁴⁹⁹ Lui Timuș Hmelnițchi, fiul lui Bogdan Hmelnițchi.

⁵⁰⁰ Comandantul oștii moldovenești. — De fapt 9. Ștefan

⁵⁰¹ În text: *Lupun*.

⁵⁰² De fapt pe complicității lui Gheorghe Ștefan, care erau: Costin Ciogolea (logofăt), Pătrașcu Ciogolea (spătar) și Ștefan (serdar).

⁵⁰³ La M. Naima: „scrib”.

⁵⁰⁴ La M. Naima: „De asemenea și Aga Matei a venit cu oastea sa și aflînd de plecarea domnului <Vasile Lupu>, s-a întors cu înfrîngere, după ce a numit domn <în Moldova> pe acel scrib care virise zizanie între ei” (*Tarih*, ed. a IV-a, vol. V, p. 352).

<solul> a fost trimis la Siavuș pașa, valiud 3 Silistra, <urmînd ca acesta să rezolve cererea>.

OCUPAREA ȚĂRII POLONE DE TĂTARI

388 <Descrierea relațiilor dintre tătari, poloni și cazaci. Sosirea lui Osman aga de la oastea hatmanului, ca și a hatmanului căzăcesc>.

Aducîndu-l împreună și pe Lupu, fostul voievod al Moldovei, care a fost mazilit, au sosit la oastea sa <a hanului>.

<Urmează descrierea incursiunii tătărești în vilaietul polon, pînă la Bar, și fuga polonilor. Trimiterea lui Osman aga cu 400—500 de tătari în urmărirea lor>.

Prinzîndu-i pe oamenii care duceau scrisoarea lui Matei <Basarab> pentru oamenii săi, care se aflau la Eliar-Varșar ⁵⁰⁵, cînd au fost întrebați, ei au spus următoarele :

„Dorința craiului ⁵⁰⁶ era de a intra în interiorul vilaietului înfloritor de unde ați venit voi și de a-și hrăni caii și de a se aproviziona cu zaharele. În această iarnă, cazacii voiau să intre acolo să ierneze și apoi să meargă asupra oștii tătărești. Dar pe cînd mergeau fără să știe ceva, au auzit deodată de sosirea tătarilor și pierzîndu-și mințile, s-au întors și s-au adăpostit într-o palancă numită Zwaniec (*Izvanğa*), în apropiere de cetatea Hotin, de pe malul fluviului Nistru ⁵⁰⁷. Ei nu au zaharele și caii lor sînt slabi...

389 <Închiderea drumurilor de aprovizionare a polonilor de către tătari și cererea lor de capitulare>.

ÎNCHEIEREA PĂCII DINTRE LEAH ȘI TĂTAR...

396 ALTE EVENIMENTE

<1064 zulkade 15 ⁵⁰⁸. Schimbări în ierarhia Porții>.

... La moartea sa, Matei, voievodul Țării Românești, recomandase în locul său pe unul din suita sa. Acesta ⁵⁰⁹, trimițînd la Poarta împărăției o mie de pungi (*kise*) ⁵¹⁰ de aspri (*akce*), a trecut în locul său.

DERVIȘ PAȘA

397 <Descriindu-se viața lui Derviș Mehmed pașa, se amintește că a fost, printre altele, și guvernator de Bosnia și de Silistra>.

ANUL O MIE ȘAIZECI ȘI CINCI ⁵¹¹...

⁵⁰⁵ Varșovia (?).

⁵⁰⁶ Ioan al II-lea Cazimir (1648—1668), regele Poloniei.

⁵⁰⁷ În text apare greșit *Tuna* (Dunărea) în loc de *Turla* (Nistru).

⁵⁰⁸ 27 septembrie 1654.

⁵⁰⁹ Constantin Șerban (1654—1658).

⁵¹⁰ La M. Naima (ed. a IV-a, vol. V, p. 415) : 700 pungi (= 70 000 000 de aspri) pentru vistierie.

⁵¹¹ 11 noiembrie 1654 — 30 octombrie 1655. De fapt, Hagi Kalfa își încheie cronica cu ultimele luni ale anului 1654, descriînd succint evenimentele din Egipt și răzvrătirea lui Ebșir pașa. M. Naima continuă descrierea pînă la 1659/1070, avînd în plus relatarea spinzurării patriarhului grec pentru relațiile sale tainice cu voievodul Țării Românești; lupta hanului tătăresc cu Transilvania; înlocuirea domnilor români (octombrie 1657); expediția turco-tătară în Transilvania (1658—1659); situația din Moldova și Țara Românească unde se răscolase Mihnea al III-lea Radu, precum și înlăturarea lui Gheorghe Rákóczy al II-lea (1660).

TAKVİM ET-TEVARİH

(ed. Istanbul, 1733/1146 H., 12 + 247 p.)

«După descrierea luptei de la Cossovo (1389), se dă cronologia evenimentelor domniei lui Baiazid I Fulgerul». 98

În anul 793 ¹ a fost înfrângerea dinastiei Karamania ² de către hanul Fulger (*Ildırım*), în lupta de la Ak-Çay ³. Apoi, a urmat ocuparea Ankarei (*Engüri*), prinderea lui Timurtaş paşa şi expediţia sultanului Ildırım <Baiazid> în Țara Românească (*bediyar-i Eflak*)⁴; înfrângerea lui Tohtamiş⁵ într-o luptă cu Timur⁶ din Samarcand⁷ şi împrăştierea populaţiei din câmpie (*deşt*)⁸ în părţile Mării Negre şi a Dunării (*Kara-Deniz ve Tuna*). Impunându-se aşezarea lor aici, s-au convertit la creştinism. Aceştia sînt cei din Moldova (*Kara Boğdan*)⁹.

Povestindu-se lupta dintre fiii lui Baiazid, după bătălia de la Ankara la 809 ¹⁰ ... , Isa era la Niceia (*Iznik*), emirul Suleiman în Țara Rumelia, apoi urmează plecarea lui Musa Celebi în Țara Românească (*bediyar-i Eflak*) ... 101

Anul 819 ¹¹ ...

Expediţia sultanului Mehmed în părţile Țării Româneşti (*beğanib-i Eflak*), construirea Giurgiului (*Yenkökü*) din porunca sa şi supunerea Țării Româneşti şi înfrângerea lui Bîkrâ în lupta cu Şah-Rukh ¹² ... 102

Anul 827 ¹³ — irvazia lui Firuz bei oğlu Mehmed în Țara Românească, apoi răscoala şi moartea lui Seid Nimetullah, urul din marii şeiici din Kerman ¹⁴ ... 103

Anul 844 ¹⁵ — terminarea gramicii vechi din Adrianopol, înfrângerea lui Mezid bei şi Kula-Şahin ¹⁶ în lupta din Țara Românească ¹⁷ şi irvadarea Țării Georgiei (*Gürcistan*), în 845 ¹⁸. 105

¹ 9 decembrie 1390 — 28 noiembrie 1391.

² Karaman, principat în Anatolia cu capitala la Konya, sub dinastia Karamanoghlilor; anexat Imperiului otoman de Mehmed al II-lea, la 1467 (972 H.).

³ „Piriul alb”, în Anatolia, lângă Ankara.

⁴ Aceeaşi dată şi la cronicarii turci din sec. al XV-lea, deşi campania lui Baiazid I împotriva lui Mircea a fost în 1394. Nu este exclus să fi fost mai multe expediţii la Dunăre, după cum afirmă şi Evliya Celebi.

⁵ Han al Hoardei de Aur (1379—1395).

⁶ Timur-Lenk; zdrobeşte oastea lui Baiazid în lupta de la Ankara, la 28 iulie 1402.

⁷ Samarcand (U.R.S.S.), vechea capitală a timurizilor.

⁸ Recte: *Deşt-i Kıpçak*, „stepele kıpçacilor”, în nordul Mării Negre.

⁹ Astfel de afirmări nefundamentate ne dă şi cronicarul Mehmed Khalifa.

¹⁰ 18 iunie 1406 — 26 mai 1407.

¹¹ 1 martie 1416 — 17 februarie 1417.

¹² Şah-Rukh Mirza, primul suveran timurid (1405—1447), fiul lui Timurlenk şi tatăl astronomului Ulug-beg.

¹³ 5 decembrie 1423 — 22 noiembrie 1424.

¹⁴ Sau *Ghermyan*, provincie în Anatolia.

¹⁵ 2 iunie 1440 — 21 mai 1441.

¹⁶ De fapt a fost ucis în luptă; amîndoi au fost beilerbei de Rumelia, cu reşedinţa la Fili-popol (*Filibe*).

¹⁷ De către Ioan de Hunedoara.

¹⁸ 22 mai 1441 — 11 mai 1442.

Fig. 3. — Kiatip Celebi, *Takvim et-Tevarih*, ms. Bibl. TKSM. Istanbul, R. 1199, f. 1v. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 33, c. 575 I.

حمد و ثناء و شکر بجا انشاء اول مبدأ اول جل و علايه
که فهرس غرائب کائنات و فذکته عجایب واقعات اولان
اوراق بر انار نزار بجی مرور داده و تبدل اوضاع و اطوار
ایله تقویم اصحاب تجیم کبی منوخ العمل قلیوبت دانما
کارگاه دین و دولته دستور ابدی و تدبیر امور جمهره و نقد
سرمدی قلدی و صلوة و سلام اول بنی کریم جناب
فخیمه که نصر لاریب لا یعلم الغیب ایله بر مقتضای تحایل
واهیة امور آتیه به اطلاع بابنی سنده و آحوال ماضیه
حدوث اولان خرج ترغیب مورت الفرجی ایله فن اخباری
منصور و مؤید و حکم مؤیدی ارکانی مشید ایلدی و آل
و اصحاب فخرانه که اخبار معجزات انار بنویدن ماکان
و ماسکون دهر بوقلمونی روایت حکم نافذ ازی دن واجب
الورایه اولان و قایمی نقل و حکایت ایلدیلر و بعد
چون فن جلیل القدر و تاریخ ده فضل و شرف مفرد و منفرد
و قایمی ضبط و احاطه غیر مشورده بر وفق مالا بدرك
کلمه استحضار معظم اخبار و ضبط اجمال حوادث
ادوار ایچون بو فهرس فویم اسلوب اسلوب تفویض

Anul 866 ¹⁹ — campania lui <Mehmed al II-lea> Cuceritorul (*Fatih*) în Țara Românească și împrăștierea ghiaurilor, plecarea flotei pe mare și cucerirea insulei Mitilene (*Midellü*) ²⁰ după asediu și luptă ...

Anul 880 ²¹ — cucerirea cetăților Mangup (*Mengüb*), Caffa (*Keſe*) ¹⁰⁹ și Azov (*Azak*) de mîna lui Kedük Ahmed pașa ²² și supunerea lui Mengli Ghirai han ²³ de către dinastia otomană; înfrîngerea ghiaurilor din Sirmium (*Serem*) în lupta cu Bali bei, fiul (*ibn*) lui Malkoči, și zdrobirea lui Suleiman pașa în lupta din Moldova, la aceeași dată cu cucerirea Caffei ...

Anul 881 ²⁴ — în ce fel sultanul Mehmed al II-lea Cuceritorul a învins cu forța Moldova și s-a întors după o luptă mare ²⁵ și după pustiirea acestei țări ...

Anul 882 ²⁶ ... înfrîngerea lui Ali, fiul (*ben*) lui Mihail ²⁷, într-o luptă din Țara Românească și moartea cadiului Velli ed-Din ...

Anul 889 ²⁸ — expediția sultanului Baiazid al II-lea, pe mare și pe uscat, împotriva Moldovei și întoarcerea sa, după cucerirea Chiliei (*Kili*) și Cetății-Albe (*Akkerman*), și construirea unei ilustre geamii la Adrianopol.

Anul 890 ²⁹ — năvălirea lui Mihaloğlu Ali pașa, valiu de Rumelia, în țara Moldovei (*Boğdan*), ruinarea și pustiirea ei ...

Anul 933 ³⁰ — invazia lui Ioan (*Janos*) <Zápolya>, craiul Transilvaniei (*Erdel*) ...

Anul 945 ³¹ — a opta expediție a sultanului Suleiman asupra Moldovei, în iunie-iulie (*safer*) și descinderea la Suceava (*Besüca*). Urmează expedițiile navale și succesele lui Hair ed-Din pașa Barbaros ... ¹¹⁹

Anul 958 ³² — invazia craiului Ferdinand în Cehia (*Ceh*) și în Transilvania (*Erdel*) și, în fine, plecarea în ajutorul lui Mehmed pașa, beilerbei de Rumelia; cucerirea Becicherecului și Cenadului și Lipovei dintre cetățile transilvane. Plecarea lui Ahmed pașa ³³ cu oastea din partea sultanului ...

Anul 959 ³⁴ — cucerirea fortăreței Timișoara (*Taimşuar*) și ocuparea Solnocului și a altor cetăți ale lui Ștefan (*Istefan*) ³⁵, principele Transilvaniei, de către mîna lui Ahmed pașa, precum și asediarea cetății Agria (*Egri*, *Eger*)

¹⁹ 6 octombrie 1461 — 25 septembrie 1462.

²⁰ Lesbos.

²¹ 7 mai 1475 — 25 aprilie 1476.

²² Mare vizir otoman.

²³ Han al Crimeei (1467—1517).

²⁴ 26 aprilie 1476 — 14 aprilie 1477.

²⁵ La Valea Albă sau Războieni.

²⁶ 25 aprilie 1477 — 3 aprilie 1478.

²⁷ Mihaloğlu Ali bei.

²⁸ 30 ianuarie 1484 — 17 ianuarie 1485.

²⁹ 18 ianuarie 1485 — 6 ianuarie 1486.

³⁰ 8 octombrie 1526 — 26 septembrie 1527.

³¹ 30 mai 1538 — 18 mai 1539.

³² 9 ianuarie — 28 decembrie 1551.

³³ Mare vizir și beilerbei al Rumeliei.

³⁴ 29 decembrie 1551 — 17 decembrie 1552.

³⁵ Denumirea dată de turci lui Ioan Sigismund Zápolya.

128 Anul 1003 ³⁶ — victoria oștii islamice asupra taberei (*tabur*) dușmane, înfrângerea ghiaurilor și cucerirea fortăreței ... Ianîk.

Răscoala (*isiyan*) lui Mihai (*Mihal*), domnul (*hakim*) Țării Românești, și victoria asupra lui Sinan pașa, serdarul oștii islamice, la podul spre Rusciuk; moartea sultanului Murad al III-lea și urcarea pe tron a sultanului Mehmed al III-lea ...

Anul 1007 ³⁷ — înfrângerea lui Hafiz Ahmed pașa de către Mihai (*Mihal*), voievodul Țării Românești, pe țărmul Dunării și plecarea serdarului Ibrahim pașa în expediție la Uivar ...

Anul 1019 ³⁸ — ... înfrângerea ghiaurilor poloni (*leh*) de către Ali pașa ³⁹, valiu de Oceakov (*Ozü*), într-o luptă în Moldova și moartea șeihului Hasan efendi ...

Anul 1020 ⁴⁰ — întoarcerea și sosirea lui Mehmed Ghirai și închiderea acestuia la Yedikule, precum și plecarea lui Ömer pașa ⁴¹ pentru ocuparea Țării Românești ...

Anul 1022 ⁴² — năvălirea în Transilvania și <ocuparea> fortărețelor Lipova și Ineu (*Yanova*), din împrejurimile Timișoarei, și înfrângerea taberei ghiaurilor de către Deli Ibrahim pașa, într-o luptă în Moldova ...

Anul 1023 ⁴³ — plecarea craiului Bethlen Gabor în Transilvania cu porunca sultanului lumii ⁴⁴; expedițiile lui Iskender pașa <de Bosnia> și plecarea lui Şakşaki ⁴⁵ pașa pentru nimicirea cazacilor rebeli la fluviul Dunărea și decapitarea lui Nasuh pașa ⁴⁶ ...

Anul 1029 ⁴⁷ — plecarea lui Iskender pașa, valiu de Oceakov, și a lui Ganibek Ghirai în părțile leșești și în Moldova, din pricina unor intrigi și răzvrătiți; înfrângerea ghiaurilor într-o luptă ...

Anul 1030 ⁴⁸ — înghețarea Cornului de Aur (*Halic-i Kostantiniye*) din pricina unui ger aspru și campania sultanului Osman al II-lea împotriva Hotinului (*Hotun*) din țările leșești ⁴⁹, în luna aprilie; moartea lui Ali Akermari ⁵⁰, unul dintre muftiții Rumeliei.

Anul 1059 ⁵¹ — răzvrătirea Georgiei (*ihrac-i Gürcistan*) ... și teribila pustiire a țării Moldovei de către tătari; agresiunea, răscoala și înfrângerea ghiaurilor de către musulmani într-o luptă.

³⁶ septembrie 1594 — 5 septembrie 1595.

³⁷ 4 august 1598 — 23 iulie 1599.

³⁸ 26 martie 1610 — 15 martie 1611.

³⁹ Mağaroğlu Ali pașa, conducătorul unei expediții în Transilvania (1613).

⁴⁰ 16 martie 1611 — 3 martie 1612.

⁴¹ Kitapci sau Ketengi Ömer pașa.

⁴² 21 februarie 1613 — 10 februarie 1614.

⁴³ 11 februarie 1614 — 30 ianuarie 1615.

⁴⁴ Ahmed I.

⁴⁵ Şakşaki: „rebel”.

⁴⁶ A fost mare vizir otoman.

⁴⁷ 8 decembrie 1619 — 25 noiembrie 1620.

⁴⁸ 26 noiembrie 1620 — 15 noiembrie 1621.

⁴⁹ La data de mai sus, Hotinul se găsea sub stăpânirea Poloniei.

⁵⁰ Originar din Akkerman.

⁵¹ 15 ianuarie 1649 — 3 ianuarie 1650.

Anul 1067⁵² — lupta hanului tătăresc în Transilvania. Schimbarea voievozilor Țării Românești și Moldovei⁵³ ... în luna octombrie—noiembrie (*zilhicce*) și cucerirea Ineului (*Yanova*) prin chibzuința marelui vizir Köprülü Mehmed pașa ...

<Urmează completări ulterioare>.

Anul 1123⁵⁴ — expediția marelui vizir și serascher Baltagi Mehmed pașa împotriva rușilor (*Moskov*) în Moldova, la Prut. Cererea de iertare din partea ghiaurilor celor umili ... și încheierea păcii la Vadul Hușilor ...

<Înșirind biografiile unor demnitari, spune că locșitorul (*kaimakam*) Mehmed pașa a murit la cetatea Hotin în 1621>.

Anul 1128⁵⁵ — în mai-iunie (*cemazi ül-ahır*) marele vizir și serdar Damad Ali pașa a pornit în expediție împotriva austrieșilor în Ungaria și a căzut în lupta cu austrieșii în iulie-august (*şaban*).

<A urmat invazia ghiaurilor austriece în cetatea Timișoara>.

1146⁵⁶ — sultanul Mahmud Han I și mazilirea voievodului Moldovei, Mihail Racoviță; numirea lui Iskerletzade Ligor⁵⁷ ...

<Urmează descrierea evenimentelor pînă la 18 zilhiğge 1146, corespunzînd cu 22 mai 1734>.

<Cronologia lui Hagi Kalfa se încheie cu o serie de liste de sultani (p. 169—173), mari viziri (p. 173—181), șeii ul-islami (p. 182—187) și kadiaskeri (p. 187—195)>.

GIHANNÜMA

(ms. orient. nr. 265, Bibl. Acad. R.S.R., 278 f.)

<Miniatură aurie cu motive florale albastre, galbene și trandafirii>.

<Indice alfabetic cuprinzînd unele nume geografice printre care : Ardeal (*Erdel*), Moldova¹ 22 v. — 22 r.* (*Boğdan*), Țara Românească (*Eflak*), Măcin, Timișoara, Oradea (*Varad*), Silistra etc.>.

*Fluviul Dunărea*¹. Fluviul acesta este, după Nil, unul dintre fluviile mari. El izvorăște de prin părțile nordice, din munții Germaniei²

⁵² 20 octombrie 1656 — 8 octombrie 1657.

⁵³ Gheorghe Ștefan (1653—1658) și Constantin Șerban (1654—1658), maziliți pentru că au sprijinit expediția lui Gheorghe Rákóczy al II-lea în Polonia (1657). Au fost înlocuiți cu Gheorghe Ghica în Moldova (1658—1659) și Mihnea al III-lea Radu în Țara Românească (1658—1659).

⁵⁴ 19 februarie 1711 — 8 februarie 1712.

⁵⁵ 27 decembrie 1715 — 15 decembrie 1716.

⁵⁶ 14 iunie 1733 — 2 iunie 1734.

⁵⁷ Grigore al II-lea Ghica.

* Numerotarea filelor a fost inversată.

¹ În text: *Nehir-i Tuna*.

² În text: *Alaman*.

și trece prin orașul Viena ³ (care este reședința craiului austriac ⁴). De asemenea, străbate multe alte cetăți și ținuturi. Trecînd apoi prin Strigoni⁵, între Buda și Pesta (*Pește*), prin Istuni-Belgrad, prin Varadin, prin Ulug, coboară la Belgrad. După aceea, traversînd Semendria și Cladova (*Fethislam*) și Vidinul, trece prin fața Nicopolului și Rusciukului și Silistrei și, mergînd spre Isaccea (*Isakci*), se împarte acolo în două brațe, din care cel dinspre nord merge înspre trecătoarea Ismail, iar cel dinspre sud la Tulcea, vărsîndu-se apoi în Marea Neagră dinspre nord-vest spre sud-est. Toate orașele amintite rămîn în partea lui de sud. În nordul lui fiind puține ținuturi musulmane, cele mai multe sînt ținuturi ghiaure <românești>. Acesta este un fluviu ciudat. El străbate o distanță de trei sute șaiszeci și patru de *fersahe* ⁶ și multe alte riuri mari se varsă în el. Cu toate acestea, în fața Isaccei el se vede cam tot atît cît este și în fața Vienei.

Dintre riurile care curg din partea de nord spre sud <în Dunăre>, cel mai mare este riul Tisa, care, venind din vilaieturile leșești și din Ardeal, trece pe la Solnoc, Seghedin, Gyula și Ineu (*Yanova*) și se varsă în Dunăre la răsărit de Titel și în fața Slankemenului (*Islankama*) ⁷. Acest ri^u își are izvorul lîngă apele Özü și Akkerman. De asemenea, mai sînt și multe alte riuri, a căror descriere amănunțită fiind cu neputință, s-a socotit de cuviință să se renunțe la ele.

235 r. — 244 v.

<Descrierea orașului Constantinopol (*Kostantiniyye*) sub raport geografic, istoric>.

Rîul Oceakov (Özü). Acesta este un ri^u mare. El izvorăște de prin părțile nord-estice, dintr-un lac ... După ce se varsă în el multe riuri din nordul Dunării și de la izvoarele apelor Tisa și Akkerman, trece prin vilaieturile leșești și curge spre sud pe o distanță totală de două sute treizeci de *fersahe*, după care se varsă în Marea Neagră în fața Oceakovului.

244 v. *Despre ținuturile Rumeliei (Zikr-i memalik-i Rumeli)*. Ținuturile Rumeliei încep de la Constantinopol și merg spre Adrianopol împărțindu-se în trei părți: partea dreaptă, partea stîngă ... și partea de mijloc. Partea dreaptă se întinde spre Silistra, pe malurile Dunării. Partea stîngă se întinde spre Salonic și Moreea, spre marea grecească, iar partea de mijloc cuprinde vilaieturile aflate pe drumul Budei și Bosniei ... Cel care se îndreaptă spre Silistra iese din Constantinopol și, trecînd prin sangeacurile Vize și Kirk-Kilise, pășește apoi la hotarul Silistrei ...

245 v. *Ținutul Silistrei (Memleket-i Silistre)*. Constă dintr-un oraș mare și un cadiat (*kaza*), așezat pe un loc drept pe malul fluviului Dunărea. <Silistra> este unul dintre orașele renumite de pe <malul> fluviului Dunărea care străbate vilaieturile ghiaure ca Țara Românească (*Eflak*) și Moldova (*Boğdan*) ..., precum și ținuturile Rumeliei. De aceea, el este socotit ca locul de reședință al acelor țări.

³ În text: *Beç*.

⁴ În text: *Nemçe*.

⁵ În text: *Estergon*.

⁶ *Fersah*: unitate de măsură pentru distanțe la vechii perși, echivalentă cu o oră de mers călare la pas obișnuit.

⁷ Localitate pe malul Dunării, lîngă Petrovaradin, în Iugoslavia.

Fig. 4. — Kiatip Celebi, *Githanuma*, Bibl. Acad. Rom., Buc., ms. orig., f. 274 v.

در این شهر ابراهیم سرحد نه بر قلعه وقف و راستا بنودن یکری ایج کونده
 و آریلور جو اینر جاتوه و طمشو آری جاتوه و خیم و شمع فاف ایله پانچوه و هر شنبه
 قضا ایله بنشینده بر قضا و راستا بنودن یکری ایله کونده و آریلور لیه
 کسر آیم و خیم باو عجمه ایله اول سرحد نه بر قضا و راستا بنودن یکری
 بش کونده و آریلور جو اینر طمشو و بانوه قضا لیه ریلده و تر بوره مور
 قریسند و اولک بلا دخت آردن بر شهر عظیم السواد و حصا رتوی الشاد
 اولوب دوم ایلی بکلر کبسی محمد باشت و اردنه کافری قاچو و ب ضبط
 اینر طمشو اردن اوج کونده و آریلور بانوه و خیم و شمع فاف ایله اول
 ح البه طمشو آره تابع بر قضا و پانچوه و خیم باو عجمه ایله و خیم جیم ایله
 بلوا اولک خضر طونه آشوری مقابله سند و کلور سیده طمشو و ایاالتنه تابع
 بر قضا و راستا بنودن یکری بر کونده و آریلور جو اینر بکلر ک و جاتوه و
 کوله ضم کاف صغیره ایله طمشو ایاالتنه تابع بر قلعه و قضا و راستا بنودن
 یکری بش کونده و آریلور جو اینر لیه و طمشو و جاتا قضا لیه و طمشو
 یوز قش درده و وزیر ثانی بر توپاشا سکنواره و ایاالتنه و اردن
 محاصره و فرسند و باکو و لاغوشش نام حصا لر ایله فتح الیه مد و فتح
 میم و ضم دال و آو ایله سمنده دن ایاالتنه طونه و کلک طمشو و ایاالتنه
 کسارده بر قضا و لیا و ایاالتنه بنودن اول سکن کونده و آریلور جو
 و آیم و سمنده و پوزان خیم و کولر کلک قضا لیه و ایاالتنه و کلک
 و ایاالتنه بنودن ایله طونه و کلک طمشو و ایاالتنه و ایاالتنه
 و لیا و راستا بنودن یکری کونده و آریلور جو اینر لیه و طمشو و ایاالتنه
 بکلر ک و خیم باو عجمه و خیم و کلک و جیم و بدل یشتین ایله بلوا اردن کونده
 برده بر قضا و لیا و ایاالتنه بنودن کسارده کسارده و ایاالتنه
 و آریلور و راستا بنودن یکری بر هر جله درسا بقا سور و معموری و آریلور
 طمشو و یوزانی سکنده دوم ایلی بکلر کبسی محمد باشت و اردن و شمع فاف
 و ایاالتنه بنشینده و حالا حصا ری و ایاالتنه و خیم جیم و خیم و خیم
 و دال ایله طمشو و ایاالتنه تابع مستقل سجا قضا و راستا بنودن یکری
 کونده و آریلور جو اینر طمشو و بانوه و بکلر ک قضا لیه و ایاالتنه
 السند حصا بر محمد باشت استیمان ایله طمشو یکری و کافری السند کسار
 بیک پدی تاریخ نه و صابری محمد باشت و ایاالتنه کسار و خیم و خیم و خیم
 ایستد یکری و خیم و اولدی ایاالتنه و ایاالتنه و ایاالتنه و ایاالتنه
 نام قلعه لری طمشو و یوزانی طمشو و سر در احمد باشت و ایاالتنه و ایاالتنه
 ضبط و لیه و کلک سکن و فتح سین مهمل و کافری جیم و ایاالتنه و ایاالتنه
 ایاالتنه بر قضا و لیا و ایاالتنه بنودن یکری بر هر جله درسا بقا سور و معموری و آریلور

Beilerbeiul sangeacurilor din împrejurimi stă acolo ⁸, păzește ținuturile musulmane. Silistra are o cetate mică de piatră, cinci geamii și două băi publice (*hamam*). Are și multe vii și grădini. Când în anul șapte sute șaptezeci ⁹ sultanul Murad gaziul a luat cetatea Nicopol, stăpînul <Silistrei> a predat cetatea fără împotrivire. Fortăreața ei de lemn este într-o măsură oarecare ruinată. În împrejurimile ei se află cadiatele Rusciuk și Tîrnovo și Hîrșova ¹⁰. De la Istanbul se ajunge acolo în unsprezece zile. Fuseseră descrise mai înainte cadiatele de la Istanbul pînă la ținutul Kîrk-Kilise ¹¹. De la Kîrk-Kilise se străbat Munții Balcani și apoi se intră în ținutul Silistra și în Dobrogea ...

... *Balcicul* se află la o distanță de un menzil dincolo de Varna și este o schelă și un cadiat renumit în Dobrogea. În jurul lui se află Mangalia ¹² și Ekrene. Vestitul loc cu numele de Kelgra ¹³ este la o distanță de două ceasuri de Balcic. Acolo se află o cetate mică și locul de pelerinaj zis Sarî-Saltîk ¹⁴. Ekrene se află la țarm și este legat de Hagioğlu-Bazari ¹⁵ <aiilat> între Varna și Balcic.

<Descrierea Mesevriei>.

245 r.

Mangalia este un tîrg și un cadiat din Dobrogea, lîngă țarmul Mării Negre. De la Istanbul se ajunge acolo în douăsprezece zile. De la Balcic este o zi de mers. În jurul ei se află cadiatele Babadag și Techirghiol ¹⁶.

Pe țarm, de la Mangalia la Constanța ¹⁷ se ajunge într-o zi. De la Constanța la Kara-Harman ¹⁸ este o cale de un menzil și acolo Hasan pașa a construit o cetate. De la Kara-Harman la orașelul de țarm, zis Babadag, este cale de o zi. Și în jurul acestuia se află păduri vestite. De la Istanbul se ajunge acolo în treisprezece zile. În jurul lui se află cadiatele Isaccea, Tulcea și Techirghiol.

Tulcea (Tolça) ... este un orașel și un cadiat din Dobrogea, așezat acolo unde brațul mic, de sud, al apei Dunărea se varsă în Marea Neagră. Ea se află la cale de o zi de mers dincolo de Baba<dag>. De la Istanbul se ajunge acolo în paisprezece zile. În jurul ei se află cadiatele Isaccea și Babadag. De aici, țarmul Dunării cotește și ea poate fi trecută cu corăbii (*gemi*), iar la o distanță de o zi, de locul unde brațul mare de est al Dunării se varsă în mare, se află orașelul și cadiatul numit Trecătoarea Ismail ¹⁹. Peste apă se trece cu vasele și apoi se descinde în orașel. Are și o cetate. De la Istanbul se ajunge acolo în cincisprezece zile. Cei mai mulți dintre locuitori sînt creștini și cele aproape opt mii de familii formează un tîrg destul de mare ... Orașul mai sus-amintit este un fel de Silistra la capătul celălalt. Dincolo de el se află ținuturile Chiliei (*Kili*) și Akker-manului și Oceakovului, care vor fi descrise cu ajutorul preainaltului

⁸ La Silistra.

⁹ 16 august 1368 — 4 august 1369.

¹⁰ În text: *Harsova*.

¹¹ Oraș în Tracia orientală, la 35 km est de Adrianopol.

¹² În text: *Mankalya*.

¹³ Este vorba de capul Cahacra.

¹⁴ Ascet musulman (sec. XIII) care și-a avut reședința la Babadag.

¹⁵ *Pazargic*, azi Tolbuhin (Bulgaria).

¹⁶ În text: *Tekfur-Golü* („Lacul suveranului”).

¹⁷ În text: *Kostenge*.

¹⁸ Com. Vadu (jud. Constanța).

¹⁹ În text: *Ismail ghecidi*.

Allah ... De la Provadia²⁰, se află în împrejurimi Hagioğlu-Bazarî, Şumla (*Şumni*) şi Karınabad la o distanţă de cîte o zi de mers. Hagioğlu-Bazarî este un tîrg şi un cadiat din Dobrogea. De acolo, marea se află la o depărtare de un menzil, iar Dunărea la o cale de două zile de mers. În jurul ei sînt cadiatele Kara-Harman şi Mangalia. De la Istanbul se ajunge acolo în zece zile. Techirghiolul se află lingă un cadiat şi de la Istanbul se ajunge acolo în unsprezece zile. În jurul lui se află cadiatele Ceartac (*Çardak*) şi Babadag. Ceartac este, de asemenea, un cadiat în Dobrogea şi se află pe malul Dunării. De la Istanbul se ajunge acolo în treisprezece zile. În împrejurimile lui se află cadiatele Isaccea (*Isakci*), Tulcea şi Babadag. De la Babadagul cel mai sus-amintit, drumul împărătesc (*şahrah*) merge la Silistra şi la Isaccea, iar Tulcea rămîne în partea dreaptă.

Isaccea (Isakci) ... este un loc de trecere vestit, pe malul Dunării. Suprimîndu-l pe *elif*, se spune pe scurt şi *Sacci*²¹. Este un oraş şi un cadiat în Dobrogea, spre Moldova, aşezat în partea de dincoace a Dunării, pe partea Savei. De la Istanbul se ajunge acolo în paisprezece zile. Sultanul Osman a trecut pe acolo cu prilejul expediţiei din 1029²² împotriva Poloniei şi a construit o cetate, o geamie şi o baie publică. De atunci şi pînă acum fiind în prosperitate, în împrejurimile ei s-au sădit vii şi s-au făcut grădini. Acest loc fiind mai uşor de trecut decît celelalte trecători ale Dunării, ea a fost din vechime schela vilaieturilor moldoveneşti (*Boğdan*) şi tătăreşti şi ruseşti şi ale Țării Româneşti (*Eflak*) şi bulgăreşti. Şi fluviul cel mai sus-amintit, împărţindu-se mai jos de ea în cîteva braţe, se varsă în mare, după cum s-a descris mai înainte. Cel care merge în Moldova trece apa, iar cel care călătoreşte pe ţărmurile Dunării se întoarce spre nord şi, mergînd pe ţărm contra cursului apei, ajunge la Silistra în patru zile. Între ele <Isaccea şi Silistra> se află două tîrguri: Măcin şi Hîrşova. Măcinul este un tîrg şi un cadiat din Dobrogea, pe malul Dunării. De la Isaccea se ajunge acolo într-o zi. El are o geamie şi o baie publică şi cîteva vii.

Hîrşova. Este un tîrg şi un cadiat din Dobrogea, situat pe malul Dunării, într-un loc drept şi larg. De la Măcin se ajunge acolo într-o zi. Are geamie, baie publică şi cetate. Viile ei se află pe malul Dunării. Mergînd pe malul Dunării, Silistra se află la o distanţă de douăzeci de ceasuri. În faţa Măcinului, pe malul Dunării este oraşul Țării Româneşti numit Brăila²³ şi cadii de acolo, avînd cîte o sută cincizeci de aspri <lunar>, depind de Silistra ... De acolo²⁴, Hîrşova de pe ţărmul Dunării se află la o distanţă de o zi de mers, iar Silistra la o cale de două conace scurte. Acestea sînt ținuturile Silistrei. A fost cucerită de sultanul Murad Gazi pe la 770²⁵. De la Istanbul e o cale de opt zile; are geamie, baie. Apoi, în împrejurimile Şumlei sînt două comune. Una este ținutul Deliorman cu multe sate, iar în împrejurimi se află Şumla, Silistra şi Razgrad²⁶. În aceste sate (*Kariyet*) din Deliorman nu sînt vii, nici grădini ...

246 v-

²⁰ În text: *Pirovadi*, în nord-estul Bulgariei.

²¹ *Sakci*.

²² 8 decembrie 1619 — 25 noiembrie 1620; de fapt în 1621.

²³ În text: *Ibrail*.

²⁴ De la Kara-Ağaci, de lingă Şumla.

²⁵ 16 august 1368 — 4 august 1369.

²⁶ În text: *Hezargrad*.

Vilaietul Dobrogea se compune din împrejurimile Silistrei și cuprinde orașele dintre Marea Neagră și Dunăre, de la Silistra pînă la Aidos. Cadiatele ei sînt : Umur-Fakih, Aidos, Babadag, Techirghiol, Ceartak, Provadia, Șumla, Bazargic, Kara-Ağaci, Isaccea, Măcin, Hîrșova, iar mai sus de Silistra, sangeacurile Nicopol și Vidin de pe malul Dunării se numără printre cele din partea dreaptă ...

246 r. *Ținutul Nicopol* (Nikboli) este la o distanță de trei zile de Silistra. Este un tîrg mare, cu case de scînduri, așezat pe un deal, avînd în față Țara Românească (*Eflak memleketi*). Rusciuk este la o depărtare de o zi de la Silistra, așezat pe malul Dunării. În jurul acestui orașel se află cadiatele Șistov²⁷ și Giurgiu și Silistra, precum și cele de șes.

247 v. *Giurgiu* (*Yerkökü*). Este un tîrg și un cadiat situat în partea dinspre Țara Românească și fluviul Dunărea, în fața Rusciukului, ceva mai jos. Cetatea lui este înconjurată dintr-o parte de Dunăre, iar din altă parte de un alt riu. Mahalalele lui se află pe marginea aceluia riu, la care se ajunge trecînd peste un pod. În el se află geamie și baie publică. De la Istanbul se ajunge acolo în douăsprezece zile. În împrejurimile lui se află vilaeturile Rusciuk și Țara Românească ...

«În continuare se descriu Plevna, Lofcea, Vrața, Hotalnici».

... *Turtucaia*²⁸. Este un orașel mic ca un sat, așezat pe deal, înspre Dunăre, între Rusciuk și Șistov. Are și o cetate mică din piatră ...

«Descrierea Rahovei și a ținutului Vidin, avînd în față vilaietul Țării Românești, între Cladova și Rahova».

247 r. *Güvercinlik*²⁹, mai sus cu o leghe de Fethislam, pe malul Dunării, are un tîrg și un cadiat în apropiere de *Demir-Kapî*³⁰.

251 v. «Descrierea orașului Kara-Fenia (*Verta*) din Macedonia».

264 v. Nova Berda nefiind puternică, în anul nouă sute patruzeci și cinci³¹, cînd sultanul Suleiman «Magnificul» se afla în expediție împotriva Moldovei³², flota spaniolă și venețiană, care scăpase de ghiarele lui Haired-din pașa³³, a atacat această cetate și a luat-o.

«Se arată mai departe că în anul următor turcii au recucerit-o».

«Descrierea ținutului Vlahul Vechi (*Istar-i Eflak*). Este un cadiat între Brodnik și Ciacika (*Çaška*). De la Istanbul se ajunge aici în 22 de zile».

275 v. *Ținutul Timișoarei*. Este o fortăreață renumită și o cetate întărită a unui eialet de la hotarele Ardealului, în partea de nord a Dunării din fața Semendriei și Belgradului. Într-o vale se află o insulă. În împrejurimile ei se află un stufăriș și mlaștini și este situată într-un loc greu de trecut. Acesta era un oraș model fiind plin de biserici mari și clădiri înalte. Cînd a fost cucerită Buda, lui Ianoșoğlu³⁴ i se dăduse sangeacul Timișoarei și, cu timpul, cucerirea ei fiind importantă, plecase și o

²⁷ În text : Zistovi.

²⁸ În text : *Tutrakan*.

²⁹ Înainte de ocupația turcească : *Golubač* („porumbiște”), în Iugoslavia.

³⁰ Porțile de Fier.

³¹ 1538 (iunie-octombrie).

³² În text : *Kara Bagdad* în loc de *Kara Boğdan*.

³³ Mare amiral otoman sub Suleiman Magnificul.

³⁴ Fiul lui Ioan Zápolya, adică Ioan Sigismund.

asediasse Mehmed paşa, pe vremea sultanului Suleiman Magnificul. Pentru că se apropiase iarna, el plecase de acolo şi atunci ghiaurii se îngrijiră să întărească cetatea făcând ziduri şi turnuri din pământ <bătut> cu muşchi.

În anul nouă sute cincizeci şi nouă ³⁵, s-a dus de la Poartă vizirul al doilea Ahmed paşa şi a asediat-o din nou. Dat fiind că în ea fuseseră puşi ostaşi din toate neamurile, s-au dat lupte mari timp de douăzeci şi cinci de zile, iar la întâi şaban ³⁶ oastea musulmană, şi anume cei din aripa oştii rumeliote, făcând iureş, a reuşit, de dimineată pînă la chindie (*beyn-es-salatein*), să pătrundă în varoşul ei.

Comandantul spaniolilor fiind omorît, iar ceilalţi înfrinţi şi zdrobiţi, cetatea a fost cucerită cu împrejurimile şi sangeacurile ei. Eialetul respectiv a fost acordat lui Kasım paşa. După aceea, ghiaurii au asediat-o de repetate ori, dar, cu ajutorul lui Allah cel preainalt, fără izbîndă. Şesul oraşului mai sus-amintit este întins şi se ajunge acolo în trei zile, trecîndu-se Dunărea pe la Belgrad şi Semendria. Între ele peste tot este şes. Lîngă <Timişoara> curge un rîu cu numele de Timiş, care se varsă în Dunăre. În împrejurimile ei se află cadiatele Panciova şi Becicherec, Ceacova şi Lipova. De ea depind următoarele :

Vîrşige ³⁷. Este o cetate şi un cadiat la hotarul Ardealului. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi trei de zile. În jurul ei se află Ceacova şi Timişoara. Ceacova ... este un cadiat între cadiatele Panciova şi Vîrşige. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi şase de zile. 275 r.

Lipova ... este un cadiat la hotarul Ardealului şi de la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi cinci de zile. În jurul lui se află cadiatele Timişoara şi Ineu ³⁸. Oraşul mai sus amintit fiind un oraş mare şi o fortăreaţă puternică dintre oraşele însemnate ale Ardealului din apropiere de Mureş, cînd a venit acolo <Sokollu> Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia, a făcut ca ghiaurii să fugă şi în felul acesta l-a ocupat. De la Timişoara se ajunge acolo în trei zile.

Ineu ... este un cadiat dependent de Timişoara.

Panciova ... se află în faţa Belgradului, dincolo de Dunăre, şi este un cadiat dependent de eialetul Timişoarei. Ea se află într-un loc deschis. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi una de zile. În jurul ei se află Becicherec şi Ceacova.

Gyula ... este o cetate şi un cadiat dependent de eialetul Timişoarei. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi cinci de zile. În jurul ei se află cadiatele Lipova şi Timişoara şi Cenad. Ea a fost asediată şi cucerită împreună cu fortăreţele Ferbendebake <?> şi Lugoj (*Lagoş*) în nouă sute şaptezeci şi patru ³⁹, de către al doilea vizir Pertev paşa, în timpul expediţiei „sfinte” la Szigetvár.

Modova ... este un cadiat şi un sangeac mai jos de Semendria, pe malul Dunării, în partea Timişoarei. De la Istanbul se ajunge acolo în optsprezece zile. În jurul ei se află cadiatele Hram, Semendria şi Passarowitz (*Pojorofea*) şi Columbaci (*Güverginlik*).

³⁵ 1552.

³⁶ 23 iulie (1552).

³⁷ Vîrşet.

³⁸ În text : *Yanova*.

³⁹ 19 iulie 1566 — 7 iulie 1567.

Orşova ... este un cadiat şi un sangeac dependent de sangeacul Modova şi se află în partea dinspre Timişoara, la Dunăre. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci de zile. În jurul ei se află şesurile Moraviei şi Timişoarei.

Becicherec ... este un cadiat şi un sangeac care se vede din Belgrad. Dacă cineva trece Dunărea şi merge spre Timişoara, soseşte <la Becicherec> într-o singură zi. De la Istanbul şi pînă acolo sînt douăzeci şi una de zile de mers. În trecut avea ziduri puternice, dar în anul nouă sute cincizeci şi opt ⁴⁰ s-a dus acolo beilerbeiu de Rumelia, Mehmed paşa, şi asediindu-l, l-a luat prin capitulare condiţionată. Acum fortăreaţa lui se află în ruină.

Cenad ... este un sangeac independent din eialetul Timişoarei. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi patru de zile. În jurul lui se află cadiatele Timişoara şi Ineu şi Becicherec. În trecut, fortăreaţa lui fusese luată cu aman din mîna ardeleanului ⁴¹ de către Mehmed paşa ⁴². Apoi a intrat în mîinile ghiaurilor şi în anul o mie şapte ⁴³, în timp ce Saturgi Mehmet paşa mergea la Oradea, ei l-au evacuat şi au fugit.

276 v. <Descrierea localităţilor Seghedin, Titel, Bač, Solnoc, Agria etc.>
276 r. <Descrierea ţinutului Hatvan>.

GIHANNÜMA'NIN RUMELI KISMI

(ms. Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Revan, nr. 1651, 67 f. + hărţi; Arh. stat Buc., mf. rola 27, cadre 762—828)

1—9 <Descrierea climei Rumeliei (*Aklım-i Rumeli*), a oraşului Istanbul şi a „ţării ruşilor”,
(C. 763) aşezată la nord>.
10—11 <Descrierea oraşului Istanbul, a Cornului de Aur (*Halıç-i Kostantiniyye*), a cetăţii Galata,
(C. 771—772) a cartierului Beşiktaş ş.a.>.

17 v.—18 v. <Hartă reprezentînd un fragment din Turcia europeană cu Marea Neagră, Marea de
(C. 779) Marmara, cadiatele Vize şi Rodosto (*Tekfurdağ*), Haireboli, Baba-Atık, Hatun-ili, Çatalca etc.;
descrierea localităţilor Vize, Kirk-Kilise, Burgaz, indicîndu-se şi veniturile lor în aspri>.

19 r. Tirgul Aidos şi ţinutul Kirk-Kilise au fost cucerite de sultanul
(C. 780) Murad I Gazi în anul 790 ¹. Se mărgineşte cu Adrianopolul (*Edirne*),
Baba-Atık, Pinarhisar, Ahioli ..., întinzîndu-se pînă la hotarul Silistrei.

<Indicarea menzilirilor şi a etapelor pînă la Silistra>.

19 v. <Harta ţinutului Silistra (*resm-i memleket-i Silistra*) reprezentînd întreaga Dobroge,
(C. 781) mărginită la nord de fluviul Dunărea (*nehri-i Tuna*)>.

... Începînd de la Silistra are în faţă Ţara Românească (*Deyar-i Eflak*). Pe malul drept <al Dunării> se află Cernavoda (*Boğazkòy*), Hirşova, satul Daia (*Taia*) şi Măcin, iar în partea din faţă, dincolo de Dunăre,

⁴⁰ 1551.

⁴¹ Principele Transilvaniei.

⁴² Beilerbei de Rumelia.

⁴³ 4 august 1598 — 23 iulie 1599.

¹ 11 ianuarie — 30 decembrie 1388.

Fig. 5. — Kiatip Celebi, *Rumelia*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, R.1651, f. 19 v. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 27, c. 781 I. Harta Dobrogei.

<este> Brăila (*Ibrail*) și o parte din râul Siret. Manastir are în față riu-rile Galați (*Galaç*) și Birlad (*Purbat*); <urmează> Isaccea (*Sakci*) și Ceardac (*Cavtak*), care au în față râul Prut (*nehr-i Purut*). Giugiușler (*Cucușlar*) și Tumarova ².

Tulcea (*Tolça*) are în față <orașelul> Ismail ... Apoi <urmează> brațul de mijloc al Dunării, numit Sf. Gheorghe (*Hızır-i Ehyas bogazi*), brațul Bortice sau Portița și brațul Caraharman (*Karaharman*) și lacul numit Burnița (*Burnice*); pe brațul Caraharman este localitatea Caraharman³. Aproape de lacul Burnița este Babadag (*Babadagi*). Spre sud de Babadag și sud-vest de Caraharman este localitatea Ester⁴. Spre sud-vest de Ester este <lacul> Süt-Göl, iar spre sud-vest este Constanța (*Kös-tence*). La sud-est de Constanța este Tuzla-Burunu⁵, iar mai spre sud Mangalia (*Mankalia*).

<Urmează descrierea localităților sud-dobrogene: Șabla, promontoriul Caliacra (*Bel-gara—Burunu*), Kurna, Balcic (*Balçik*), Batova și Varna>.

Spre mijlocul Dobrogei, mai spre nord-vest de Constanța, Yenipınar și de capul Tuzla, este Konaklu, iar mai spre sud Ali Bei și spre vest Kara-Ağaç, iar spre sud Kozlugea (*Kozluca*) ...

20 r.
(C. 781 II)

Ținutul Silistra (*Memleket-i Silistre*) este o liva⁶ și un cadiat (*kaza*) mare și cu un oraș pe Dunăre. Acesta desparte ținutul Rumeliei de țara ghiaurilor Țării Românești și Moldovei (*Eflak ve Boğdan*) și a leahului (*Leh*). Țirgurile <sale> sînt așezate pe malul Dunării, unde este și <orașul său> de reședință <Silistra>. Emir al emirilor⁷ sangeacurilor sale, de acolo păzește orașele islamice; are o fortăreață de piatră, cinci geamii, două băi, multe vii și grădini.

Sultanul Murad han gaziul a obținut în 777⁸ aceste fortărețe <a Nicopolei și Silistrei>, care la cerere i-au fost predate <de țarul Ioan Șiș-man> fără împotrivire. Spre nord are împrejurimile cadiatului Hirșova.

SATE ÎN ÎMPREJURIMILE SILISTREI ȘI ÎN DOBROGEA

Primul <său> menzil este târgul (*kasaba*) numit Umur-Fakih. De la Istanbul se ajunge <aici> în șase-șapte zile; are un cadiu <și aiani>... Silistra se află la al șaptelea menzil de la Marea Neagră, fiind un cadiat la rangul de 150 de aspri. În anul 769⁹, sultanul Murad <I> a luat-o cu pace ... are două drumuri care duc în Dobrogea.

20 v.
(C. 782 v)

... Balcicul este cu un menzil mai departe de Varna; Mangalia și Ekrene sînt ținuturi importante din Dobrogea. Cunoscutul promontoriu numit Caliacra (*Kelgara*) este la o cale de două ore de Balcic. Lîngă aceasta sînt mai sus o fortăreață mică (*sigır*) și un loc de pelerinaj și de

² Reni (R. S. S. Moldovenească).

³ Azi com. Vadu, jud. Constanța.

⁴ Pentru identificare vezi T. Mateescu, *Un oraș dobrogean dispărut — Ester*, în „Pontice”, 2, Constanța (f.a.), p. 416—426.

⁵ Promontoriul sau capul Tuzla.

⁶ Unitate administrativă numită și sangeac, mai mică decît un vilaiet.

⁷ De fapt *mirliwa*, denumirea veche a sangeacbeilor, viceguvernatorilor.

⁸ 2 iunie 1375 — 20 mai 1376.

⁹ 28 august 1367 — 15 august 1368.

vizitat, numit Sarî-Saltuk¹⁰. Între Varna și Balçic se află Hagioğlu-Pazarî.

Mangalia este un târg și un cadiat în Dobrogea. De la Istanbul se ajunge acolo în 12 zile și este o cale de o zi (*merhale*) de la Balçic. Împrejurul <Mangaliei> sînt cadiatele Babadağı și Techirghiol (*Tekfurgölü*). De la Mangalia pînă la Constanța pe țărmul <mării> este un menzil și de aici pînă la Caraharman este tot un menzil. Acolo, Hasan pașa zidise o fortăreață ... De la Caraharman, pe țărmul mării, pînă la târgul și cadiatul Babadag este o milă. Are în împrejurimi munți vestiți. Din Istanbul se ajunge la Babadag în 13 zile. În împrejurimile sale sînt cadiatele Isaccea, Tulcea și Techirghiol. Tulcea ... este în partea de sud a Dunării și în apropiere de Marea Neagră, fiind un târg mic și cadiat în Dobrogea (*Dobrice*). Fiind mai departe, la o cale de o zi de Babadag, se ajunge acolo <de la Istanbul> în 14 zile. Împrejurul său se găsesc cadiatele Isacei și Babadagul. Din acest loc, unde țărmurile <Dunării> se rotesc, se poate trece cu corabia (*gemi*) pe malul celălalt și cîrmind la răsărit, spre mare, se ajunge la Ismail, care este un orașel și un cadiat ... avînd și o fortăreață.

<Note marginale referindu-se la cuprins și unele etape dintre localități>.

Kurna 8, Mangalia 8, Constanța 5, Kara-Harman 5, Babadağı 7 și Tulcea. Despre drumul de la Caraharman la Babadag și Tulcea. Distanța de la Babadağı la Saccia și de la Saccia la marele sat Manastîr este o cale de patru ore și de acolo alte patru ore <pînă> la Măcin ... și de acolo pînă la sus-numita Tulcea este o cale de șase-șapte ore. Spre nord și vest de Babadag pînă la numita Tulcea, sînt șase-șapte ore; spre nord-vest de Tulcea, la o cale de opt ore, este Isaccea ...

<După unele știri despre Rusciuk, Pravadia, Șumla și Yeni-Pazar, urmează o succintă 21 r. descriere a localității Ismail>.

De la Istanbul se ajunge <la Ismail> în 15 zile. Cei mai mulți dintre locuitorii săi sînt supuși creștini (*zimmi*). Este un târg mare, avînd pînă la 8 000 de familii ...

<Despre cele două căi prin satul Selve și unele știri despre Chilia, Akkerman și Oceakov; (C. 782 II) descrierea târgului și cadiatului Hagioğlu-Pazarî din Dobrogea. În împrejurimile sale sînt cadiatele Kara-Su, Mangalia și Silistra. De la Istanbul se ajunge la Hagioğlu-Pazarî în zece zile>.

În vecinătatea sa are cadiatul Techirghiol; se ajunge acolo <de la Istanbul> în 11 zile. În împrejurimile sale sînt cadiatele Mangalia, Ceardac (*Çardak*) și Babadağı. Ceardacul este, de asemenea, unul din cadiatele Dobrogei, care se întinde pe țărmul Dunării. Din Istanbul se ajunge acolo în 13 zile. În împrejurimile sale sînt cadiatele Isaccea, Tulcea și Babadag. Din sus-numitul Babadag, marele drum (*şahrah*) merge spre Silistra și Isaccea.

Tulcea, la dreapta de Isaccea (*Sakci*), este o trecătoare cunoscută, pe malul Dunării. Este un târg și un cadiat al Dobrogei, în fața Moldovei, fiind în partea de dincoace a apei Dunărea, pe un deal muntos. De la Istanbul se ajunge aici în 14 zile. Răposatul sultan Osman han, în 1029¹¹, ca să treacă din acel loc în expediție împotriva Poloniei, a zidit acolo o fortăreață, o geamie și o baie.

¹⁰ De fapt Babadag.

¹¹ 8 decembrie 1619 — 26 noiembrie 1620; de fapt în 1621.

21 v. <Însemnări marginale referitoare la cuprins și la unele distanțe dintre localitățile dobrogene de mai sus și Hagioğlu-Pazarı>.

... De la Techirghiol sau Kara-Su și pînă la satul Ester este o cale de șase ore ..., Isaccea 4, Manastir 4, Măcin ... Mai sus-numitul Manastir este pe malul Dunării.

<Treii însemnări marginale indicind distanțele și etapele>.

... De la Hirșova la Techirghiol sau Kara-Su sînt șase ore și apoi de la Hirșova la Caraharman este <o cale> de 12 ore, iar de la Hirșova la Constanța sînt 10 ore.

Fluviul Dunărea trece de la Galați în sus și de acolo în două ore se ajunge la Brăila. De la Brăila pînă în fața Silistrei este o cale de 30 de ore.

<După descrierea unor localități dobrogene urmează> :

De atunci înflorirea a crescut și în jurul ei au fost sădite vii și grădini. Aici este ușor de trecut, apa Dunării are <aici> un loc bun de trecut (*geçit*) din timpuri vechi, de aceea este loc de schelă pentru vilaieturile Moldovei, Tatariei, Țării Românești și Bulgariei. Fiind mai jos la cîteva despărțituri (*bölük*), fluviul de mai sus, după cum s-a mai explicat, se varsă prin Dunăre în Marea Neagră. Cei care pleacă în vilaieturile Moldovei sau fac expediții trec apa Dunării. Apoi, întorcîndu-se spre sud și vest și mergînd spre țărm împotriva cursului <apei>, a patra zi sosesc la Silistra. Pe această distanță sînt două țirguri, numite Măcin și Hirșova. Măcinul, așezat pe malul Dunării, este unul din țirgurile mai mici și are un cadiat în Dobrogea. De la Isaccea se ajunge într-o zi <la Măcin>, care are o geamie, baie și fortăreață. Hirșova, de asemenea, așezată pe malul Dunării pe un loc neted și necultivat (*kirac*), este un țirg și cadiat în Dobrogea. De la Măcin se ajunge <aici> într-o singură zi. Are o geamie, baie și fortăreață. Viile sale sînt lîngă Dunăre. Și din Hirșova la Silistra pe malul Dunării este o cale de 20 de ore.

În fața Măcinului, pe malul Dunării <se află> orașul numit Brăila, al Țării Românești (*Kasaba-i Eflak*), care este un cadiat la rangul de 150 aspri, depinzînd de Silistra.

<Descrierea unor localități : Karnabad, la zece ore de Iampol, Provadia, Aidos, Hairiboli etc.>.

... Sînt țirguri ... cucerite pe cale pașnică de vizirul sultanului Murad I <*Candarlızade*> Ali pașa la 789 ¹². De aici la Silistra este o cale de două zile.

<După descrierea unor țirguri și localități bulgărești, ca Șumni, Hezargrad, Kara-Agaç și Eski-Giuma, urmează> :

22 r. De la Kara-Agaç la Silistra sînt cinci ore. Kara-Su ¹³ este un mic rîu mlăștinos. De la Istanbul se ajunge aici în nouă zile. De aici pe malul Dunării pînă la Hirșova este o cale de o zi (*merhale*) și Silistra este la o apropiere de două conace. Acestea sînt împrejurimile Silistrei Deci, acestea sînt țirgurile mai jos de Silistra, de pe Dunăre : Umur-Fakih, Aidos, Babadag, Techirghiol, Ceardac, Pravadi, Șumni, Hacioğlu-Pazarı,

¹² 22 ianuarie 1387 — 10 ianuarie 1388.

¹³ „Apa Neagră”, numită și Techirghiol (*Tekfurgolu*).

Kara-Ağaç, Isaccea, Măcin, Hîrşova. Mai jos, pe malul Dunării, sînt san-
geacurile Nicopol și Vidin, așezate pe partea dreaptă.

<Harta ținutului (*Resm-i memleket*) Nicopol... pînă la Rusciuk>.

22 v.

(C. 784)

... Iar în față, așezat pe stînga Dunării, este Giurgiul (*Yerkökü*).
Nicopol este un oraș mare și cadiat, așezat la o cale de trei ore de Silistra.
De la Istanbul se ajunge aici în zece zile. În fața sa este Țara Românească.
Cucerirea Nicopolului a fost o dată la 777 ¹⁴ și altă dată la 789 ¹⁵, cînd regele
său ¹⁶ s-a răscolat și a fost impus la tribut (*haracgüzar*) ...

23 v.

În 790 ¹⁷, răscolindu-se din nou, i s-a luat din mînă <ținutul> Delior-
man ¹⁸, din apropierea Dobrogei (*Dobrice*). Este în zona climatului
(*iklim*) al șaptelea ... lîngă Țara Românească ...

<Istoricul și descrierea unor instituții din Nicopol și Rusciuk, care, după cucerire,
au devenit înfloritoare>.

24 r.

(C. 785 II)

În jurul acestui tîrg sînt cazalele Șîștov (*Ziştovi*), Giurgiu, Hezar-
grad și Silistra ...

Giurgiul <așezat> pe Dunăre, în partea Țării Românești, puțin mai
jos decît Rusciukul, este tîrg și cadiat. Fortăreața sa este înconjurată de
o parte de fluviul Dunărea și de alta de uscat ... locurile sale de pe uscat
sînt în apropiere de fluviu și se trece pe un pod. Are o geamie și baie.
Din Istanbul se ajunge <la Giurgiu> în 11 zile; împrejurimile sale sînt
vilaietul Țării Românești și Rusciukul <trei note marginale legate de
cuprins> ... a doua : de la sus-numitul Giurgiu pînă la București (*Bükreş*)
..., capitala Țării Românești, sînt 12 ore și de la sus-numitul București
pînă la Iași, capitala Moldovei, este cale de șapte zile ... <note marginale>.

<Harta ținutului Vidin și Filordin (*Lerin*) cu Dunărea. În față se găsește vilaietul Țării
Românești>.

25 r.

(C. 786 II)

<Harta țării (*Resm-i memleket*) Cernomen (*Çirmen*) și Sofia>.

25 v.

<Harta ținutului Galipol (*Gelibolu*) și a sangeacului (*İlva*) Pașei, adică Adrianopol
(*Edirne*)>.

(C. 787)

27 v.

În această regiune curge riul Kara-Su ...

<Descrierea și harta ținutului Salonic (*Selanık*) și Kostendil; descrierea regiunii Timur-
Hisar și harta ținutului Scoplje (*Üskup*) din Iugoslavia>.

32 r.

<Harta ținutului Tirhala din Albania; harta insulei Euboa (*Agriboz*); harta ținuturilor
Lepanto (*Inebaht*) și Karli-ili; hărțile ținuturilor Dilvina, Avlonia, Elbassan, Ohrida și Prizren>

41 r.

43 r.

<Hărțile și descrierea ținuturilor Herțegovina (*Hersek*), Bosnia, Klis și Izvornik>.

(C 821—822)

<Descrierea și hărțile ținuturilor Akça-Hisar, Semendria ș.a.>.

62 r.

<După Semendria este indicat *Istar-i Eflak*>.

(C 823 II)

(C. 825)

¹⁴ 2 iunie 1375 — 20 mai 1376.

¹⁵ 22 ianuarie 1387 — 10 ianuarie 1388.

¹⁶ Țarul Ivan Alexandru Șîșman.

¹⁷ 11 ianuarie — 30 decembrie 1388.

¹⁸ „Pădurea nebună”, adică deasă, este o prelungire a Teleormanului din Țara Românească
(cf. T. Kowalski, *Deliorman*, în „I.A.”, I, 1, vol. III, fasc. 26 (1945).

IRŞADŪ'L HAYARA ILA TARIHI EL-YUNAN VE'N NASARA (1654)

(ms. Bibl. Türk Tarih Kurumu, Ankara, nr. 19, 32 f.; mf. Milli Kutüphanesi, Ankara, nr. 1702; Arh. stat. Buc., mf. rola 35, cadre 351—388)

1—26 <Descrierea situației unor țări din Europa sub raport istoric-geografic; sînt semnalate
C. 360—375 trei ducate: țara Moscovei, un ducat numit Komnios, un altul Kanlarios; raporturi dintre
împărați (*davaci*) greci (*Rum*), ruși (*Moskov*) și francezi. Lista cronologică a dinastilor
greci: Filikos II, Zosimos ș.a. Liste de papi: Petrus devine papă în 636, Istefanos II, Paskalis,
papă în 829; Romanos, papă în 902; Martinus V etc. Lista împăraților romani și a regilor
Angliei. Semnalarea unor răscoale în Anglia și Franța>.

27
C. 380 II ... CAPITOL PRIVIND SITUAȚIA TRANSILVANIEI (*ERDEL*)

... Hotarele (*hudat*) acestei țări, la apus și nord, sînt Ungaria
(*Hunkaria*) și Boemia; în partea de sud este fluviul Dunărea și vilaietul
Țara Românească (*Eflak*), iar la răsărit Moldova (*Boğdan*). Capitala aces-
tei țări este Belgradul ardelenesc (*Erdel Belgradi*)¹. S-a hotărît pacea
<cu turcii> prin trimiterea an de an, prin sol, a cîte zece mii de galbeni
(*altın*) la Poarta împărăției².

28
C. 381 <Descrierea situației localităților din Ungaria și a capitalei ei, Buda, ocuparea lor de
cătore sultanul Suleiman I Magnificul, după bătălia de la Mohaci (1526) și expediția împo-
triva Vienei (1629)>.

... Ioan (*Yanoş*)³, mai înainte de aceasta, pe cînd era ban de Ardeal,
s-a refugiat la sultanul Suleiman și deoarece se supusese după bătălia de
la Mohaci, a fost numit rege al tronului unguresc. De aceea, Ferdinandus⁴,
împăratul Austriei, venind asupra acestuia, l-a atacat și Ioan <Zápolya>
n-a avut putere să reziste. El s-a retras din Buda, în care a intrat oastea
nemțească <austriacă>. Sultanul Suleiman, pe cînd mergea în expediție
asupra Vienei (*Beç*) <1529>, luînd-o cu cererea de iertare (*aman*), a
dat <Buda> iarăși lui Ioan <Zápolya>.

La întoarcere, Ferdinandus a atacat-o din nou. Ioan văzuse de cele
necesare cetății și plecase în altă parte. Beii de serhat, ajungînd acolo, au
eliberat fortăreața (*hisar*) <Budei>. Apoi, Ioan a murit în 1538 <sic>⁵;
soția acestuia⁶ era fiica regelui polon⁷; i-a rămas un fiu foarte mic⁸.
De data aceasta Ferdinandus a venit iarăși cu oastea Spaniei și a Austriei
(*Nemçe*), dar pe cînd asedia cetatea, sultanul Suleiman han a trimis pe
beilerbeii Rumeliei, Mehmed pașa, iar în urmă a înaintat el însuși. La
sosirea avangărzilor oștii islamice, ghiaurii fiind învinși au rupt-o la fugă.
De această dată, mai sus-numitului Ștefan (*Istefan*) i s-a acordat ca
sangeac vilaietul Ardeal, în loc de a fi rege la Buda în locul tatălui său.

¹ Adică Alba-Iulia.

² După 1540, cînd Transilvania devine principat sub suzeranitatea Porții.

³ Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei.

⁴ Ferdinand I de Austria (1526—1564).

⁵ De fapt în 1540.

⁶ Isabella.

⁷ Sigismund I cel Bătrîn (m. 1548).

⁸ Ioan Sigismund Zápolya (1540—1571).

În a patra zi a lui gemazi-ül evvel din 948⁹, a fost numit beilerbeiuul său¹⁰ şi ținutul Budei a fost adăugat ţărilor bine păzite¹¹.

<Situația Venetiei, cu lista dogilor>.

C. 381 II

CAPITOL PRIVIND SITUAȚIA EMIRILOR DIN MOLDOVA

31 v.

<Descriindu-se situația unor neamuri din Europa orientală, se spune>:

C. 385 II

Acestui neam i se spune Kara-Boğdan¹² şi ei sînt mongoli de origine creştină <sic !>. Ei <moldovenii>, venind din ţările răsăritene, s-au aşezat aici. Tribul este numeros.

Hotarele <Moldovei>. La răsărit se întinde pînă la... marginile ținutului Deşt-i Kipceac şi țărmurile <nordice> ale Mării Negre. La nord <sînt> marginile stăpînirii moscovite şi capetele vilaietului leşesc. La apus se mărgineşte <cu Transilvania> şi vilaietul Țării Româneşti şi la sud cu fluviul Dunărea şi cu partea țărilor bine păzite, vilaieturile țărmurilor. Este o țară care are o lărgime de aproape zece conace şi se compune din 1 500 de sate.

<După cucerirea oraşelor din Rumelia şi a cetății Istanbul> aceste țări, spre a fi ocupate, au fost aduse sub ascultare cu sabia. Sultanul Baiazid han a cucerit Chilia şi Akkermanul; a numit un voievod al Moldovei <sic> şi i-a dat <ca insigne> burcă roşie (*kızıl bürk*) şi bonetă aurie, tobă (*davul*) şi Țambal. Capitala Moldovei şi a voievozilor moldoveni este oraşul numit Suceava (*Şûğa*). Cu timpul a devenit capitala Moldovei şi tîrgul Iaşi, este un oraş mare, are monumente vechi, palate (*seray*) şi biserici mari. An de an trimite haraci la Poarta fericirii <de 56 × 100 000 aspri (*akce*)>.

32 r.

De asemenea, în afară de suma de mai sus, plătea dări (*virgü*) către viziri, către beilerbeiuul de Rumelia, hanul tătar şi demnitarii împărăției. Ca mari notabili (*aiian*) în acest vilaiet erau boierii, logofeții... şi oameni de vază (*bellü-başlı*) şi la Poarta împărăției avea <ca reprezentant diplomatic> un capuchehaia (*kapıkethuda*), <care> primea o leafă fixă de la Poartă. La numirea lor, după lege (*kanun*), li se dădea mai tîrziu tui şi steag (*sancak*), iar pe cap punîndu-li-se cuca de ciorbăgii de pîslă roşie (*kızıl keçe*)... mergeau în țara lor şi nimeni dintre negustorii Porții, de sub oblăduirea lor, nu erau atacați <privitor> la viața şi marfa lor... Negustorii care mureau acolo transmiteau moştenirea celor care se găseau acasă, dacă nu, fiecare se trecea în catastif (*defter*) cu numele său şi se trimitea la Poartă. Aceasta se explica în brevetul (*berat*) său.

Petrus <Rareş> răsculîndu-se, sultanul Suleiman han a pornit o expediție împotriva acestuia şi a adus populația <Moldovei> sub ascultare, iar <pe domn> l-a alungat. Avînd duşmănie cu leahul, <Petru Rareş> a mers de multe ori asupra sa şi s-a războit cu acesta. Apoi, cînd sultanul Suleiman han l-a ajuns, s-a ascuns. A fost numit <domn> la 1535 <sic>

⁹ 26 august 1541.

¹⁰ Tuygun paşa.

¹¹ Imperiul otoman.

¹² Adică moldoveni. Cronicarul face o evidentă confuzie cu tătarii.

32 v.
C. 386 II

Cetinus¹³, fiul lui Ștefan (*Getinus ibn Istefanos*). Cînd sultanul Suleiman han le-a acordat iertare boierilor (*ümera*) Moldovei, iar Petru s-a ascuns, aceștia au cerut, în anul 1538 (945) rebi ül-ahîr¹⁴, pentru voievodat pe fiul acestuia Ștefan¹⁵, unul dintre foștii voievozi, și i s-a dat voievodatul <Moldovei>, spre a fi posesor de țară (*liva*) din partea Înaltei Porți. El <domnul> s-a angajat să dea dare și tribut (*bac ve harac*) și spre a curma atacurile și certurile vechi ale raiaiei pentru hotarele Chilie și Akkermanului, s-a despărțit o bucată din pămîntul Moldovei. S-a hotărît ca această întindere să fie de pe malul rîului Prut și din părțile Akkermanului pînă la rîul Tuzla, din fața localității numită Fălciu. Și ceea ce a rămas în partea de dincoace¹⁶, s-a adăugat țărilor bine păzite, cu condiția să se zidească două mari fortărețe¹⁷ pe ambele părți, voievodul de mai sus și toți notabilii (*aian*) Moldovei să nu se răscoale de azi înainte și la doi ani o dată domnul însuși să se prezinte cu haraciul la Poartă <spre a-l preda>. Hotărîrea s-a luat în divan și s-a jurat pe evanghelie (*incil*) și cruce. Apoi, potrivit cu vechiul obicei, a fost îmbrăcat cu bonetă (*cuca*) și caftan (*hilat*). Cu tobe și țimbale a fost așezat la Suceava... Apoi a fost numit <voievod> Radul¹⁸. La 1026¹⁹, Iskender pașa <din Bosnia> a fost însărcinat cu expediția împotriva cazacilor. Atunci s-a cerut ca raiaua să nu fie supărată, nici atacată. Lui Alexandru, care fusese mai înainte voievodul Moldovei, după mazilire i s-a dat poruncă să vie la Poarta fericirii și a fost numit un beizade care să nu supere raiaua.

¹³ Ștefan Lăcustă (1538–1540).

¹⁴ 27 august – 24 septembrie 1538.

¹⁵ De fapt fiul lui Alexandru, nepotul lui Ștefan cel Mare.

¹⁶ Adică Bugeacul (*Bucak*).

¹⁷ Tighina (*Bender*) și Çopluc, în alte izvoare Fălciu.

¹⁸ Probabil Radu Mihnea (1611–1616 în Țara Românească; 1616–1619 în Moldova).

¹⁹ 9 ianuarie – 28 decembrie 1617.

SOLAKZADE MEHMED HEMDEMI

Cunoscut în istoriografia otomană mai mult sub numele de *Solakzade*, adică „fiu de solak”¹, Mehmed mai poartă și porecla de Hemdemi² Celebi. Este originar din Istanbul și s-a născut pe la mijlocul jumătății a doua a secolului al XVI-lea³. Nu se cunosc prea multe amănunte din viața sa. Se crede că a avut o carieră de funcționar, fiind un timp și exilat. A murit pe la anul Hegirei 1068 (1657—1658). Se spune că îl pasiona și muzica.

Solakzade Mehmed a rămas cunoscut prin cronica intitulată inițial *Fihrist-i Şahan* (Călăuza șahilor) și apoi *Tarih-i Solakzade* (Cronica lui Solakzade), în care tratează istoria osmanliilor de la început (sec. XIII) și pînă la domnia sultanului Murad al IV-lea⁴ inclusiv.

Fiind o cronică sinoptică și expusă într-o formă clară și concisă, ușor de înțeles, a fost foarte răspîndită în Imperiul otoman și a rămas populară pînă în zilele noastre. Utilizînd izvoare importante, ca operele lui Mehmed Neşri și Idris Bitlisi (*Heşt bihişt*) pentru veacurile al XIV-lea și al XV-lea și mai cu seamă cronica lui Mustafa Gelalzade pentru veacul al XVI-lea, precum și pe Hasan Beizade pentru începutul secolului al XVII-lea, cronica lui M. Solakzade nu este originală, cel puțin pînă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea. Cu toate acestea, se pot desprinde și unele știri noi, ceea ce înseamnă că a utilizat și alte surse, dintre care unele nu se cunosc încă, iar altele sînt probabil pierdute. Dar chiar cronici ca cele ale lui Idris Bitlisi, Hasan Beizade etc., deși sînt cunoscute, nefiind încă editate nu sînt accesibile.

Din cronica lui Solakzade s-au păstrat, în diverse biblioteci din Turcia⁵ și din alte țări⁶, cam o duzină de manuscrise. Cele mai cunoscute tratează evenimentele din Imperiul otoman pînă la anul Hegirei 1054 sau 1055, corespunzînd cu 1644—1645. Au fost semnalate și manuscrise care duc povestirea pînă la începutul domniei sultanului Mehmed al IV-lea (1648—1687) sau și mai departe, pînă pe la anul 1657 (1068 H.), an în care moare autorul. Un manuscris splendid, cu miniaturi și diverse motive

¹ *Solak*: tc. „stîngaci”, ienicer din garda sultanului, arcaș care trăgea cu mîna stîngă; în organizarea armatei otomane erau patru regimente de solaci: nr. 60—63.

² În turcește: „prieten foarte bun”.

³ Potrivit afirmațiilor sale, la 1598 a participat la expediția împotriva Oradiei, însoțind pe serdarul Saturgi Mehmed pașa.

⁴ 10 septembrie 1623 — 8 februarie 1640.

⁵ *Istanbul Kutuphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Kataloğları* (Catalogul manuscriselor istorice și geografice din bibliotecile Istanbulului), Istanbul, 1944—1953, 10 fasc.

⁶ Vezi F. Babinger, *G.O.W.*, p. 204.

ornamentale, dar care se oprește la începutul secolului al XVII-lea, se păstrează în Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayı din Istanbul ⁷.

Partea mai originală a acestei cronici începe abia pe la finele veacului al XVI-lea, cînd autorul începe să semnaleze și participarea sa la unele expediții. Astfel, relatează participarea la asedierea cetății Oradea de către turci, sub comanda serdarului Saturgî Mehmed pașa (1597). După F. Babinger, cronica lui Solakzade a fost continuată, tot într-o limbă populară, de Sîrri efendi (m. 1729/1142 H.) și de Münif pașa.

Prima ediție, litografiată, a apărut în fragmente. Prima fasciculă, *Tarih-i al-i Osman be Solakzade* (Cronica dinastiei osmane de Solakzade), Istanbul, 1271 H. (1854—1855), 83 p., 8°, cuprinde evenimentele pînă la moartea lui Baiazid Fulgerul (1403); al doilea a apărut sub titlul *Solakzade tarih* (Cronica lui Solakzade), Istanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1297 H. (1880), 12 + 773 p., 8°; iar ultimul, fragmentar ca și primul, este *Fihrist-i Şahan* (Căluza șahilor), Istanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1298 H. (1881) ⁸.

Nici ultima ediție, din 1880 (1297 H.), deși este socotită completă, nu corespunde cerințelor științifice, neavînd la bază toate manuscrisele existente, ci un singur manuscris care duce povestirea evenimentelor pînă la 1643 (1053 H.) și nu pînă la 1657.

Cîteva manuscrise ale lui Solakzade au fost cunoscute și folosite de istoricul Josef v. Hammer (*Geschichte des osmanischen Reiches*, III, 424 : *Hemdemî*). Primele traduceri în extrase din această cronică le datorăm turcologului rus Vasile Dmitrievici Smirnov (m. 1922), care publică extrase în *Crestomația sa : O obrazcovyja Osmanskoi Literaturi* (St. Petersburg, 1903, p. 38—39).

Traducerea fragmentelor care ne privesc s-a făcut după ediția din 1880, ținîndu-se seama și de manuscrisul de la Muzeul Topkapı Sarayı din Istanbul, fd. Bagdad, 199, 382 f.; microfilmă pentru Arh. stat. Buc. (rola 26, cadrele 1—386).

Bibliografie: S.O., IV, p. 171; O.M., III, p. 80; G.O.W., p. 203—204; E.I., t. IV (1934), p. 503 (F. Babinger) și mai ales I.A., vol. X (Istanbul, 1972), p. 748—750.

TARİH

(ed. Istanbul, 1880/1297 H., 12 + 773 p.)

25

<După cucerirea Galipolei, Malgarei și a altor localități din Rumelia (Tracia), pe la anii 1358—1360 (759—760 H.), însoțitorii lui Suleiman pașa, Gazi bei și Evrenos bei și Haği bei și Ağa bei și Fazıl bei, făcînd incursiuni în țările din jur, acesta — renumitul fiu de șah (*şehzade*)¹ — a cîștigat mare faimă în țările dușmanes.

⁷ Fond Bagdad, nr. 199 (vezi E. Karatay, *Katalogu...*, vol. I, p. 255, nr. 782; cf. și ms. nr. 783 (fd. Revan 1102) și 784 (a. 3078).

⁸ La F. Babinger sînt semnalate numai două ediții. (Despre aceste ediții cf. Enver Koray, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliografyası 1729—1955* (Bibliografia publicațiilor istorice din Turcia 1729—1955), 2. Basim., Istanbul, 1959, Maarif Basımevi, p. 140, nr. 1262, 1263, 1264).

¹ Suleiman pașa, fiul lui Orhan.

Fig. 6. — Solakzade, *Fihrist-i şahān*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, B. 199, f. 1 v., cu miniatură. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 26 I, c. 2.

Atunci dușmanii din țările învecinate, adică Bogdanul ² și valahul și bulgarul și stăpînitorul (*hakim*) vilaietului unguresc, precum și alți dușmani, văzînd că se apropie sus-numitul fiu de șah, inimile lor au fost cuprinse de spaimă. De aceea ei au început să adune cu grijă oaste, înțelegîndu-se între ei, și au trimis știre și împăratului (*tekfur*) din Constanti-nopol ³ spre a se uni cu ei împotriva turcilor.

- 31 <După cucerirea cetăților Adrianopol (*Edirne*), Filipopol (*Filibe*) și Zagra de către Lala Șahin ⁴, în anul șapte sute șazeci și șase ⁵ comandantul (*tekfur*) de Filipopol, părăsindu-și patria, a plecat lîngă despotul care era stăpînul Serbiei ⁶. Plîngîndu-se de Lala-Șahin și povestindu-și pățania, a cerut ajutor de la sus-numitul despot pentru a se răzbuna>.

Despotul mai sus-arătat, pentru a alunga pe musulmani din Rumelia, făcînd înțelegere cu craii Bosniei și Ungariei și Țării Românești (*Eflak*), a înaintat cu oaste nenumărată asupra Adrianopolului. Lala-Șahin, fiind informat despre atacul dușmanilor, a trimis ceauși la padișahul ocrotitor al lumii, făcîndu-i cunoscut că nu va putea rezista numai cu oastea rumeliotă.

<Urmează descrierea luptei de pe malul Mariței (*Meriç*) și înfringerea aliaților creștini. Otrăvirea lui Haği Ilbeki de către Lala-Șahin>.

- 33 <În primăvara anului 1368 (769 H.), după ce turcii au pus stăpînire pe cetatea Aidos, au făcut expediție spre *Karin-Ova* ⁷, după luarea căreia au mers împotriva localității Haireboli>.

- 36 ... Și iarăși în primăvara aceea binecuvîntată ⁸, cînd turcii au trecut din Galipole, pentru a cucerii vilaietul Nicopole și Silistra, Șışman (*Susmanus*) ⁹, stăpînul Silistrei, fiind informat despre aceasta, a ieșit în întîmpinarea turcilor cu daruri frumoase. Închizîndu-se în fața scării împărătești și preferînd să devină tribut (*harağuzar*), a fost primit la curtea ocrotitoare a lumii. Cînd au sosit cu noroc la Adrianopol, i-au dat beilerbeilicul Rumeliei lui Timurtaş ¹⁰ ...

<Cucerirea Sofiei de către Balaban bey, pe la 1386/788 H.>.

- 41 ... Șışman, văzînd iarăși atacul oștii islamice, s-a închis în cetatea Nicopol, de pe malul Dunării (*Tuna*), deoarece era foarte puternică și bine apărată ...

<Cucerirea cetății de către Ali pașa și iertarea lui Șışman de către Murad al II-lea>.

- 42 Vina lui Șışman fiind iertată, s-a hotărît ca el să-și păstreze ținutul Nicopol și s-a angajat să dea turcilor tribut (*harac*) în fiecare an, cu condiția, însă, ca cetatea Silistra să fie predată gloriosului sultan. Șışman, la rîndul său, a consimțit la aceasta ...

- 43 Fiind asediat de turci din cauza refuzului de a preda cetatea Silistra, Șışman a ieșit din cetatea Nicopol cu familia sa și, cerînd iertare, a căzut

² *Boğdan* sau *Kara-Boğdan*: Moldova; *Kara-Eflak*: „Valahia Neagră”, Oltenia

³ În text: *Istanbul*, denumire care apare după 1453. Pe atunci domnea în Bizanț Ican al V-lea (1341–1376)

⁴ Comandant turc care a participat la primele cuceriri otomane din Peninsula Balcanică. A fost beilerbei de Rumelia.

⁵ 28 septembrie 1364 – 17 septembrie 1365.

⁶ Ștefan Uroș al IV-lea (1355–1371).

⁷ Karin-Abad, în nord-estul Bulgariei.

⁸ A anului 777 H. (2 iunie 1375 – 20 mai 1376).

⁹ Ioan Șışman (1365–1393).

¹⁰ Comandant turc care a participat la primele cuceriri turcești în Balcani.

din nou la picioarele lui Ali paşa vizirul şi, cu rugă şi cu umilinţă, i s-a închinat pînă la pămînt, predînd cheile Nicopolului, Silistrei şi ale altor cetăţi. Ali paşa, la rîndul său, făcînd arz la Poarta fericirii, s-a dat permisiune împărătească spre a-i lăsa avutul şi a-i dăruia viaţa, atît lui, cît şi familiei sale. Avîndu-se în vedere greşelile sale mai vechi, s-a hotărît ca toate cetăţile care erau sub stăpînirea sa să fie anexate Imperiului otoman ...

<Vorbindu-se despre începuturile ostilităţilor dintre sultanul Murad şi Lazăr, despotul Serbiei, se mai spune> :

În sfîrşit, înţelegîndu-se cu arnăutul¹¹ şi cu cehul şi cu moldoveanul (*Boğdan*) şi cu valahul şi cu Lazăr (*Lasoğlu*), au încheiat un tratat şi au făcut alianţă ca în primăvara aceea să se întîlnească la Cossovo. Recrutînd 200 000¹² de duşmani, ei au hotărît să-i alunge pe musulmani pentru totdeauna din Rumelia.

<În legătură cu ordinea de bătaie a ambelor armate la Cossovo, se spune> :

47

Fiecare bei din oastea duşmană s-a aşezat într-un loc anume. Astfel, numitul Argon¹³ neastîmpăratul şi Lasoğlu au stat în centrul ostii; Vilk-oğlu¹⁴, nepot de soră al lui Lazăr, s-a aşezat în aripa dreaptă şi craiul de Bosnia, împreună cu Levendoğlu¹⁵, au stat pe aripa stîngă, iar ostaşii unguri şi valahi (*Eflak*)¹⁶ şi bulgari şi arnăuţi şi cehi şi leşi au devenit însoţitorii tuturor.

<Descrierea armatei otomane şi a bătăliei de la Cossovo (1389/792 H.), intronarea lui Baiazid I, după moartea pe cîmpul de luptă a fratelui său Yakub Celebi>.

51

De asemenea, Firuz bei, ridicîndu-se din Vidin şi trecînd apa Dunării, a făcut o incursiune (*akın*) în Ţara Românească şi atîta pradă a încăput în mîinile lor <ale turcilor> încît sameşii n-au putut să o numere. Acesta, la rîndul său, întorcîndu-se la curtea împărătească, cînd s-au închinat toţitrei <Firuz, Timurtaş şi Ighit paşa>, au prezentat <sultanului Baiazid> pradă bogată. Toate acestea au fost folosite pentru construirea unor clădiri de binefacere¹⁷ ...

53

<Întoarcerea sultanului Baiazid la Brusa din expediţia împotriva Karamaniei>.

55

S-a arătat mai înainte că principii de Menteşe, de Aidîn şi Saruhan¹⁸, mergînd la Kötürüm Baiazid¹⁹, urzeau continuu intrigi pentru a putea pune mîna pe ţinuturile moştenite. Acel bătrîn (*Kötürüm Baiazid*), la rîndul său, cu planuri nechibzuite a atîţat pe duşmanii valahi de prin părţile Rumeliei, punîndu-i să devasteze tîrgurile islamice. El însuşi a început să persecute ţinuturile osmăneşti.

¹¹ În text: *arnabul*; albanez.

¹² Cifra evident exagerată.

¹³ Argon (*Arhon*): Ştefan Tvarko, regele Bosniei.

¹⁴ „Fiul lui Vilku”: Vuk Brankovici.

¹⁵ „Fiul leventului”; *levent*: aici, în sens de oaste de mercenari.

¹⁶ În cronicile mai vechi (din sec. XV) nu apare această ştire.

¹⁷ Toate vechile cronici, în afară de Enveri, încep cu acest fragment.

¹⁸ Emirate turceşti în Asia Mică.

¹⁹ Baiazid cel Şchiop, principe de Kastamuni, cu reşedinţa la *Sinope*: 1371 (?)—1385 (773? — 787 H.). Atunci domnea de fapt fiul său, Isfendiar.

EXPEDIȚIA SULTANULUI <BAIAZID FULGERUL>
ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI SUPUNEREA ACESTEIA

În anul șapte sute nouăzeci și trei ²⁰ domnul (*hakim*) Țării Românești ²¹, făcând înțelegere cu intriganții ²², a devastat unele orașe și sate de la țărmurile Dunării. Acestea ajungând la urechile împăratului lumii ²³, a plecat îndată la Adrianopol și după ce a adunat oștile Rumeliei și Anatoliei în fața orașului mai sus-pomenit, a ajuns apoi la malul Dunării. Trecând în partea cealaltă, au devastat și au jefuit vilaietul Țării Românești. Domnul Țării Românești, văzând acest hal și neavînd putere să reziste, s-a oprit în spatele unui munte (*dağ*) ²⁴ și a început să facă pregătiri de luptă ...

Sultanul İldırım han, cînd a ajuns în acel loc, cu iuțea unui fulger strălucitor a împrăștiat, de la primul atac, ceata dușmanilor și cei mai mulți dintre aceștia, fiind prinși, au fost făcuți prizonieri. Serdarul lor, Mihiu ²⁵ voievod, fugind, s-a căit apoi de vina sa, cerînd iertare pentru păcatele sale și, renunțînd la astfel de fapte, a restituit robii și prada luată mai înainte din țara islamică și s-a obligat să dea în fiecare an mai mult tribut (*cizye*). S-a obligat să slujească în orice serviciu al turcilor ca și ceilalți slujitori ai Porții și a făcut cunoscut că pricina răutăților pe care le-a făcut este Kötürüm Baiazid.

Padișahul, azilul generozității, la rîndul său, iertînd crima acestuia, a venit cu noroc și bucurie la Adrianopol.

În acel timp s-a făcut cunoscut (*arz*) la curtea padișahului, ocrotitorul lumii, despre noua răzvrătire a lui Karamanoğlu ²⁶, care, uitînd de angajamentele luate, s-a răsculat pe față. Atunci Baiazid a pornit în grabă spre Brusa. Pe cînd sultanul orizonturilor a întreprins expediția în Țara Românească, el <Karamanoğlu>, călcînd tratatul și înțelegerea făcută, a atacat prin surprindere pe Timurtaş pașa, însărcinat cu paza Ankarei (*Engurie*). Omorînd pe cei din jurul său, pe el însuși <pe Timurtaş> îl făcu prizonier.

58 <Descrierea luptelor cu Karamanoğlu>.

EXPEDIȚIA SULTANULUI ÎN ȚARA LUI BIAZID
KÖTÜRÜM SURPRINS DE MOARTE ȘI CUCERIREA ȚĂRII
ACESTUI BLESTEMAT RĂUFĂCĂTOR

Kötürüm Baiazid, stăpînitor de Kastamuni, ațîțînd mai înainte pe voievodul Țării Românești, Mircea, fusese cauza devastării țărilor islamice. Din pricina acțiunii sale nehibzuite, expediția împărătească

²⁰ 9 decembrie 1390 — 28 noiembrie 1391.

²¹ Mircea cel Bătrîn (1386—1418).

²² *Ehl-i nifak*; este vorba probabil de înțelegerea lui Mircea cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg.

²³ Sultanul Baiazid Fulgerul.

²⁴ Munții Lotrului și Făgărașului.

²⁵ În loc de Mircea; trebuie să fie o greșeală de tipar.

²⁶ Muhamed b. Ala-ed-Din.

a pornit de la Brusa direct la Kastamuni spre cel care merita pedeapsă, dar pe drum a sosit știrea morții lui Baiazid Kötürüm ²⁷, cel mai sus-arătat.

<Înțelegerea dintre Mehmed și Musa Celebi, fiii lui Baiazid, pentru ca Musa să ocupe posesiunile fratelui lor Suleiman din Rumelia>.

El <Mehmed> a dat scrisori, după cum a dorit Musa, emirului Isfendiar și împăratului din Istanbul ²⁸, precum și voievozilor Țării Românești ²⁹ și Moldovei ³⁰. 105

Istorieară. Musa Celebi luîndu-și rămas bun de la fratele său <Mehmed> a pornit direct spre țara lui Isfendiar. Cînd s-a apropiat de Kastamuni, Isfendiar s-a grăbit să-l întîmpine. De aici, după cîteva zile, a pornit la curtea lui Karamanoğlu.

Karamanoğlu, la rîndul său, respectînd pactul și înțelegerea pe care le încheiase cu marele sultan, în ciuda emirului Suleiman, nu a întîrziat nici un minut de a-l cinsti și a-l onora pe Musa Celebi. Pe cînd se pregătea să-l trimită pe Musa în părțile Rumeliei de la hotarul uneia dintre țările apropiate de țărmul mării, domnul Țării Românești, luînd știre despre îndreptarea lui Musa Celebi spre acele părți, a scris de îndată o scrisoare lui Isfendiar. Plîngîndu-se mult din pricina persecuțiilor vechililor emirului Suleiman, <Mircea> s-a rugat și a cerut ca mai sus-pomenitul fiu de șah să treacă cu cinste în partea Rumeliei, promițîndu-i multe favoruri. Cînd scrisoarea lui Mircea a ajuns la Isfendiar, acesta, rușinîndu-se de neglijența pe care o arătase mai întîi față de el <Musa>, l-a invitat din nou cu o scrisoare de scuză pe Musa Celebi, din Karamania, și prezentînd <lui Musa> scrisoarea sosită, l-a înștiințat asupra întregii situații. Fiind informat despre cuprinsul scrisorii, Musa Celebi, bucurîndu-se, a trecut în mare grabă cu corăbiile din schela Sinope în ținutul Rumeliei. 106

Mai sus-pomenitul Mircea voievod, domnul Țării Românești, cînd a fost înștiințat despre sosirea fiului de șah, i-a ieșit înainte cu mare cinste și onoruri. După ce a fost cinstit cu sărutarea mîinii, l-a oprit într-un menzil minunat și dîndu-i tot felul de daruri, i-a prezentat omagiul său de supunere și credință. Făcînd mari petreceri (*ziyafet*), l-a călăuzit spre serhatul țărilor osmănești.

Beii Rumeliei erau scîrbiți de setea de vin a emirului Suleiman, precum și de neglijența față de treburile țării. Cînd au fost înștiințați despre trecerea lui Musa Celebi în părțile Silistrei, s-au grăbit să vină în jurul acestuia cu cete numeroase și să prezinte omagiile lor de supunere și devotament în fața norocosului fiu de șah <Musa>.

<Urmează descrierea luptei dintre emirul Suleiman și fratele său Musa pentru Rumelia; luptele dintre Musa și Mehmed pentru Rumelia și moartea primului, în 1413>. 124

Emirul Suleiman avea un fiu ³¹ pe care îl dăduse ca ostatec pe lîngă împăratul din Istanbul. Într-o istorioară se spune că în zilele morții tatălui său, fugind, el se stabilise pe lîngă împăratul din Istanbul. Pe cînd sultanul Mehmed han era ocupat cu înlăturarea lui Musa Celebi, împăratul de mai sus, potrivit păcii și tratatului încheiat cu stăpînul lumii 126

²⁷ I e fapt murise de cîtiva ani.

²⁸ Manuel al II-lea Paleologul (1391—1425).

²⁹ Mircea cel Bătrîn (1386 — 1418).

³⁰ Alexandru cel Bun (1400 — 1432).

³¹ După unele izvoare îl chema Orhan Celebi.

<Mehmed>, lăsându-l liber pe fiul de șah, l-a alungat de lângă dînsul. Fiul de șah, la rîndul său, ieșind din Istanbul cu o suită de cîțiva slujitori și profitînd de prilejul că sultanul este ocupat cu Musa, a mers la *Karîn-Ova* ca să iasă de acolo în Țara Românească. Rebelii (*eşkîia*) din *Karîn-Ova*, adunîndu-se în jurul fiului de șah, au găsit potrivit ca el să se îndrepte spre Ianboli.

<Prinderea și scoaterea ochilor acestui prinț otoman, trimis apoi la Brusa de unchiul său Mehmed I Celebi>.

130

RĂZVRĂTIREA VOIEVODULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI ³² ȘI PLATA
TRIBUTULUI ³³ DE CĂTRE MIRCEA ȘI PACEA CU CRAIUL UNGURESC ³⁴

Sultanul ³⁵, după ce a reușit să-l pedepsească pe Karamanoğlu ³⁶, slobozind oastea, s-a întors la Brusa. Odihnindu-se cîteva zile în acel minunat oraș, tocmai cînd era liniștit, a ajuns vestea la picioarele tronului împărătesc despre răscoala voievodului Țării Românești. Fiind obligat să facă pregătiri și să depună eforturi pentru a pleca în acele părți, s-a ocupat iarăși cu adunarea oștii. Trimițîndu-se o ilustră poruncă beului Isfendiar, i s-a cerut ca în această expediție să participe el însuși sau fiul său. Isfendiar bei, la rîndul său, a trimis pe fiul său Kasîm bei ³⁷ cu cîteva mii de ostași aleși. Trimițîndu-se oști purtătoare de victorie la curtea fericirii cea ocrotitoare și luînd sfîrșit pregătirile necesare pentru expediție, în anul opt sute nouăsprezece ³⁸ s-a trecut pe coasta rumeliotă. Ducîndu-se mai întîi la Adrianopol și ajungînd apoi pe malul Dunării, spahii cei purtători de victorie au trecut din porunca sultanului în Țara Românească.

Pe malul sus-numitului fluviu construindu-se o cetate cu numele de Giurgiu (*Yerkökü*), după terminarea acesteia s-au reparat cetățile Isaceea (*Isakci*) și Yeni-Sale (*Sala*) ³⁹.

În acest timp, akingiîi scoțînd robi fără de sfîrșit din ținuturile Țării Românești, la întoarcere au prezentat la curtea sultanului — cea puternică ca și cerul — tot felul de prăzi, fără număr.

Domnul Țării Românești, căindu-se de faptele nereușite pe care le-a săvîrșit, a trimis la curtea cea ocrotitoare a sultanului pe Minnet ⁴⁰ bei, dintre emirii lui Musa Celebi, care mai înainte fugise în Țara Românească, cu propunerea de a plăti haraciul pe timp de trei ani. Cerînd iertare pentru păcatele sale, Mircea a prezentat mii de scuze. Luînd asupra sa plata haraciului în fiecare an, urma ca atîta timp cît sultanul cel puternic ca cerul va domni cu noroc și fericire să nu se opună niciodată și să nu facă vreo aventură și nici să mai meargă de azi înainte pe calea răzvrătirii și a răscoalei. Generosului sultan fiindu-i, ca de obicei, din nou milă de acel răufăcător, i-a iertat păcatele sale.

³² Mircea cel Bătrîn.

³³ În text : *gizîye* (*cizye*), darea „per capita”, nu haraci, care era global sau funciar.

³⁴ Sigismund de Luxemburg (1387—1437).

³⁵ Mehmed I (1413—1421).

³⁶ Mehmed al II-lea, principe de Karamania (m. 826—827 H./1423).

³⁷ A rămas în serviciul turcilor și sub Murad al II-lea, înrudîndu-se cu familia otomană.

³⁸ 1 martie 1416— 17 februarie 1417.

³⁹ Azi Enisala, în Dobrogea, lângă Babadag.

⁴⁰ În alte cronici *Izzet* bei, de fapt Azeb-bei ; apare și sub forma *Garîb* bci.

De acolo <din Țara Românească> mergîndu-se în vilaietul unguresc, au cucerit cetatea Severin. Locuitorii unguri fiind disperați din pricina lipsei de apărare, au trimis trei beizadele renumite, cu daruri împărătești, la Poarta fericirii, pentru pace. Cererea lor fiind primită, turcii s-au întors cu noroc și glorie spre Adrianopol.

<Rănirea sultanului Mehmed I într-un accident de călărie>.

RĂSCOALA LUI BEDR ED-DIN⁴¹, FIUL CADIULUI DIN
SIMAVNA, ȘI A SUPUȘILOR SĂI, ȘI OMORÎREA LUI

134

Bedr ed-Din, auzind despre răscoala discipolului său Bôrüklüge Mustafa cu 3 000 de oameni în ținutul Aidin⁴², a fugit într-o noapte pe ascuns din cetatea Iznik⁴³ în țara lui Isfendiar⁴⁴. Fiind apropiatul lui Musa Celebi, el era cunoscut de voievodul Țării Românești. De aceea a trecut cu o navă din Sinope în partea lui Rumeliei, ajungînd în Țara Românească. Domnul Țării Românești, la rîndul său, întîmpinîndu-l pe șeih, s-a bucurat de sosirea acestuia și făcîndu-i multe onoruri i-a pus la dispoziție toate cele necesare pentru îndestulare. În vremea aceasta, sultanul lumii, Mehmed, pornise în partea Rumeliei, cu gîndul de a cuceri Salonicul (*Selanik*). . .

<Nimicirea răzvrătirului Torlak⁴⁵ Kemal la Manisa (*Anatolia*) cu vreo 2 000 de răzvrătiți. Expediția pentru înăbușirea răscoalei lui Borukluğ Mustafa și Torlak Kemal a fost condusă de vizirul Baiazid pașa și de prințul Murad. Descrierea luptelor de la Kara-Burun, Stylarios și pedepsirea lui Borukluğ Mustafa>.

În acest timp, șeihul Bedr ed-Din, la rîndul său, și-a adunat prietenii în părțile Rumeliei. Pe mulți dintre ei îi ajutase și îi cinstise cu posturi, pe cînd era cadiasker⁴⁶. Din această cauză se adunase în jurul său multă lume și șeihul, fiind cuprins de o dorință deșartă, a venit la Silistra. În unele istorioare se scrie că avea înțelegere cu Bôrüklüge <Mustafa>.

<Răscoala lui Bedr ed-Din în Delhorman și omorîrea acestuia din porunca lui Mehmed I Celebi, la Serres. Moartea sultanului Mehmed I> 135

... În această parte, monarhul Murad al II-lea, atotputernicia demnității, numind pe Evrenosoğlu în înalta funcție de valiu⁴⁷ pentru paza serhaturilor Rumeliei, de asemenea și pe Firuz Beioğlu Mehmed la serhatul Țării Românești, fără să se oprească, a plecat în grabă cu spahiii victorioși spre Anatolia ... Anul 826⁴⁸.

... Pe cînd sultanul puternic ca cerul avea de gînd să cucerească țara lui Isfendiar, făcîndu-se arz la picioarele înaltului tron, s-a făcut arz despre trecerea lui Dracula⁴⁹, voievodul Țării Românești, pe la Silistra, atacînd țările islamice. S-a dat firman ca Firuz Beioğlu <Mehmed bei>

⁴¹ Șeih Bedr ed-Din Mahmud, fiul cadiului din Simavna (*Samauna*), mare învățat al timpului, autor a 33 de lucrări.

⁴² În izvoarele bizantine, la Stylarios (*Kara Burun*) în fața insulei Chios, lîngă orașele Efes și Izmir.

⁴³ Niceea.

⁴⁴ Adică în Kastamonu.

⁴⁵ *Torlak, turlak*: „leneș”, „tembel”.

⁴⁶ Judecător, magistrat militar între 1410 și 1413, sub Musa Celebi.

⁴⁷ *Vali*: guvernator *bellerbei* (*murimuran*).

⁴⁸ 1423.

⁴⁹ Vlad Dracul, domnul Țării Românești (1436 – 1442).

151 cu emirii din acele împrejurimi, făcînd o incursiune în Țara Românească, să pedepsească faptele nedemne ale lui Dracula. Potrivit poruncii împăratești, mergîndu-se în grabă în Țara Românească, au devastat-o și au jefuit-o în așa hal, încît mai sus-numitul Dracula s-a uimit și, cuprins de teamă, i s-au împăienjenit ochii. Cînd Dracula a fost înștiințat că suveranul Murad, vîntorul de dușmani, va sosi în grabă la Adrianopol, pregătind, vrînd-nevrînd, peșcheșuri mari, a plecat împreună cu cei doi fii ai săi ⁵⁰ spre curtea împărătească cea ocrotitoare. La Adrianopol, fiind cinstit cu sîrutarea mîinii padișahului și predînd haraciul pe doi ani, prin mijlocirea înalților demnitari ⁵¹ crimele sale au fost iertate.

Dracula, lăsînd pe cei doi fii ai săi pentru a sluji la Poarta fericirii, s-a întors în țara sa cu firman împărătesc.

În acest an norocos era anul Hegirei opt sute douăzeci și șapte ⁵².

«Răscoala din Albania și expediția lui Isa bei Evrenosoğlu».

167

PLECAREA SULTANULUI CEL FĂRĂ DE SEAMĂN ÎN UNGARIA

Sultanul cuceritor de țări, după ce a numit serdar pe Evrenosoğlu Ali bei, l-a trimis înaintea în vederea supunerii țării ungurești. Ali bei, la rîndul său, potrivit firmanului împărătesc, în anul opt sute patruzeci ⁵³, trecînd peste Dunăre cu luptători islamici din Rumelia, a ajuns dincolo de Timișoara (*Tamașvar*) și a trimis *bulucuri* să facă incursiuni în toate părțile. Devastînd țara ungurească timp de patruzeci de zile, s-a întors cu pradă mare. La întoarcere, Ali bei, povestind sultanului despre bogățiile Ungariei, se hotărâște o expediție împotriva acesteia.

În primăvara anului opt sute patruzeci și unu ⁵⁴, după începerea construirii unei geamii, s-a întreprins o expediție împărătească cu oaste nenumărată în vilaietul unguresc.

Mai înainte sosiseră porunci ilustre lui Vilkoğlu ⁵⁵, despotul Serbiei (*Las-hakimi*), și lui Dracula, domnul Țării Românești, în care se spunea: „În această expediție călăuzită de victorie să fiți împreună”. De asemenea, pregătindu-se amîndoi, prin călăuzirea despotului sîrbesc au trecut apa Dunării pe la Vidin. Au luat un număr de cetății din țara ungurească și au rămas în acel vilaiet timp de două luni fără să dea de urma dușmanului, care se întărise în locuri de nestrăbătut și în văi prăpăstioase. Ostașii islamici s-au îmbogățit cu pradă ungurească, dar sosirea iernii a împiedicat șederea lor acolo. De aceea, ei s-au îndreptat spre capitala sultanatului. În timpul întoarcerii, șahul lumii, sultanul Murad al II-lea, trecînd prin Țara Românească, voievodul Dracula a dat zaiafete bogate, aducînd și peșcheșuri minunate. Apoi, cu noroc și fericire, a trecut în orașul Adrianopol.

168

«Versuri. Răscoala lui Iskender bei în Albania și expediția beilor turci în această țară».

⁵⁰ Vlad (Țepeș) și Radu (cel Frumos).

⁵¹ *Erkian-i devlet*: vizirul, muftiul, cadiaskerul, nișanglii.

⁵² 5 decembrie 1423 — 22 noiembrie 1424.

⁵³ 16 iulie 1436 — 4 iulie 1437.

⁵⁴ 5 iulie 1437 — 23 iunie 1438.

⁵⁵ Gheorghe Brancovici-Vucovici (1427 — 1456).

CIRCUMCIZIA SULTANULUI MEHMED HAN ȘI CUCERIREA
SEMENDREI⁵⁶ ȘI A ȚĂRII LUI LAZ<ĂR>

169

Ishak bei propune sultanului Murad să cucerească Semendria care să deschidă drumul spre Ungaria, dar fiind vreme de iarnă, au iernat atunci la Adrianopol. Odată cu apropierea zilelor de primăvară, măria sa sultanul (*hudavendekiar*) a emis firmane pentru a strânge oști purtătoare de victorie.

Mai înainte au invitat la Poarta devletului pe Vilkoğlu și pe Dracula, domnul Țării Românești. Vilkoğlu, potrivit zicalei „hainul este fricos”, temându-se, nu a venit personal, ci a trimis pe cei doi fii ai săi⁵⁷. Dracula, neputându-se opune, a venit de nevoie împreună cu cei doi fii ai săi⁵⁸ și din înaltă poruncă împărătească a fost închis de îndată la Galipole, iar fiii săi în cetatea Eğri-Göz⁵⁹.

Fiii lui Vilkoğlu, la rîndul lor, au fost trimiși la cetatea Tokat spre a fi închiși. Apoi, cu oastea călăuzită de victorii, au plecat spre părțile Semendriei.

<Cucerirea Serbiei și acordarea Semendriei lui Turhan bei>.

Dracula, domnul Țării Românești, fiind închis și Țara Românească răminind fără stăpîn, craiul unguresc⁶⁰ a numit din nou pe unul⁶¹ dintre moștenitorii domnilor Țării Românești și pe cînd norocosul pahișah era ocupat cu asediarea cetății Semendria, craiul unguresc, trecînd Dunărea, și-a întins mîna asupra țărilor islamice. 170

După cucerirea Semendriei, cînd s-a întors cu cînte la Adrianopol, numind serdar pe Mezid bei, l-a trimis cu akingiile acelui ținut în Țara Românească, pentru nimicirea dușmanului. Dar, pe cînd oastea islamică se deda la prădăciuni, iar Mezid bei își vedea de treburile sale, au fost înconjurați pe neașteptate de o oaste ungurească și de voievodul Țării Românești. În jurul lui Mezid bei nu erau mulți oameni, dar cei mai mulți din cîți erau au fost uciși. În sfîrșit, el însuși <Mezid bei> și-a găsit o moarte de erou martir⁶². Restul spahiilor, împrăștiati prin împrejurimi după pradă, cînd au aflat de moartea lui Mezid bei, au fugit cîți au putut și trecînd Dunărea cu mii de suferințe au sosit pe țărmul salvării.

Padișahul islamului, auzind de moartea de martir a lui Mezid bei și de înfrîngerea oștii sale, pentru a-l răzbuna, l-a trimis pe Kula Şahin paşa⁶³, beilerbei de Rumelia, numindu-l iarăși serdar peste oaste. De asemenea, au fost trimiși împreună cu Kula Şahin şase sangeacbei renumiți dintre emirii Anatoliei, cu spahiile lor. Paşa de mai sus era renumit prin îngîmfarea, egoismul și aroganța sa. Cu toate că intrase în Țara Românească, totuși nu luase nici o măsură de precauție. Într-o zi, sosind știrea despre venirea neașteptată a oștii ungurești și despre atacul ei asu-

171

⁵⁶ Smederevo, cetate și oraș lângă Belgrad.

⁵⁷ Grigore și Gherman; primul a fost orbit (m. 1459), al doilea călugărit la mănăstirea Hilandar.

⁵⁸ Vlad și Radu.

⁵⁹ Cetate în Asia Mică, la vreo 70 km vest de Kütahia (vilaietul Kermian).

⁶⁰ Albert de Habsburg (1438—1439) sau Vladislav I Iagelo (1440—1441).

⁶¹ Mircea, fiul lui Vlad Dracul, sau Basarab al II-lea (1442—1443).

⁶² În lupta cu Ioan de Hunedoara.

⁶³ În alte izvoare turcești: Şehab ed-Din. Inscripția sa funerară din geamia or. Plovdiv a fost publicată de Ibrahim Tatarlı (Sofia).

pra oștii islamice, brațele și aripile lui Kula Şahin s-au frânt și fără să mai stea pe gânduri a luat-o la fugă. Beii au spus : „este o rușine pentru acei care înainte de luptă spuneau că sînt viteji și acum fug”. Neavînd însă încotro, el și-a vîndut pe nimic cinstea și onoarea și, fugind zi și noapte, a trecut Dunărea.

Restul spahiilor fiind slabi, mulți dintre ei s-au împrăștiat cu suflul înfricoșat și mulți dintre viteji, luptînd, au dispărut din viață ca martiri pe cîmpul de luptă.

<Expediția sultanului Murad al II-lea împotriva Karamaniei>.

173

<Abdicarea și retragerea sultanului Murad al II-lea la Manisa>.

174

ALIANȚA OȘTILOR DUȘMANE ȘI REÎNTOARCEREA LA TRON A SULTANULUI MURAD AL II-LEA

<Abdicarea sultanului Murad al II-lea a fost un prilej de pactizare a statelor învecinate cu Imperiul otoman>.

Îndeosebi Karamanoğlu ⁶⁴ a trimis craiului unguresc ⁶⁵ următoarea știre : „În capul lui Osmanoglu ⁶⁶ intrînd gustul de petreceri, a lăsat ca urmaș în locul său un ține de nimic, care n-a văzut încă războiul, și care încă nu și-a minat calul în locuri stîncose. Prin urmare un astfel de prilej nu trebuie scăpat din mîini și de va fi trecut cu vederea, regretul nu ne va folosi la nimic”. < 2 versuri>. Cînd au sosit astfel de știri absurde din partea zăpăcitului de ibn Karaman ⁶⁷, la dușmanul umil, craiul unguresc cel rătăcit, trimițînd scrisori în toate părțile, în scurtă vreme s-au adunat mulți la un loc.

Oastea ungurească și cea germană (*alaman*) și cea bosniacă și herțegovină și cea moldovenească (*Kara-Boğdan*) ⁶⁸ și valahă ⁶⁹ și cea frîncă ⁷⁰, făcînd sforțări spre a ridica toate gloatele, și-au adunat dintr-un cuvînt vreo 80 000 de dușmani. Agitîndu-se ca o mare, s-au îndreptat împotriva țărilor islamice. Trecînd prin Belgrad, au ruinat și au dărîmat toate împrejurimile pînă la Nicopol. Scopul final al craiului răufăcător era acela ca, trecînd prin Varna, să meargă la Istanbul ... Emirii de serhat, cînd au fost informați despre această situație, au făcut-o cunoscută, cu mare grabă, la Poarta împărăției.

<Sultanul Murad al II-lea este convins de beii săi să-și reia domnia, din pricina situației critice>.

Apoi, lăsîndu-l pe sultanul Mehmed han pe tronul de la Adrianopol, el însuși <Murad>, cu o oaste călăuzită de victorie, a apucat drumul <Varnei>, cu gîndul de a se apăra de dușmani.

⁶⁴ Ibrahim bei (1424 — 1463).

⁶⁵ Vladislav I Iagello (1440 — 1444).

⁶⁶ Adică : urmașii emirului Osman I.

⁶⁷ Forma arabă pentru *Karamanoğlu* : „fiul lui Karaman”.

⁶⁸ Moldova n-a participat la bătălia de la Varna. Inserare ulterioară, greșită, privind de fapt oastea *burgundă*.

⁶⁹ Oastea Țării Românești, condusă de Vlad Dracul.

⁷⁰ *Firenk* : venețian, genovez ; aici în sens de : *burgundă*, a cărei flotă a venit cu întîrziere.

În aceste zile, dușmanul cel umil, la rîndul său, trecînd prin Țara Românească, venise la Varna. Oastea islamică, îndată ce a luat știre despre aceasta, mergînd în grabă în acele părți a pornit la luptă cu dușmanul <versuri>.

<Urmează descrierea luptei de la Varna pe baza relatărilor cronicarului Idris Bitlisi⁷¹>. 175

Proză (*nesir*). <În timp ce oastea otomană era respinsă de aliați și sultanul Murad al II-lea se închina lui Allah implorînd victoria>, regele⁷² cel răufăcător, care era în acel loc, a văzut slăbiciunea oștii islamice. Potrivindu-se vorbelor lui Iancu⁷³, îmbătat de ele și-a luat în mîini sabia strălucitoare și a repezit calul asupra sultanului lumii, ca să-l nimicească. 176

<Dispozițiile date de sultanul Murad ca să fie omorît cînd va încerca să se apropie>.

Răufăcătorul rege, la rîndul său, urmărindu-l pe sultanul plin de strălucire pînă în fața rîndurilor oștii victorioase <otomane>, <aceasta> i-a dat drumul, dar l-a lăsat la mijloc. Atunci un ienicer, numit Koğa Hizîr, ajungîndu-l, calul regelui s-a poticnit. Nenorocitului rege, îndată ce s-a răsturnat de pe calul său, fără să fie iertat deodată i s-a tăiat capul, care a fost prezentat pașahului...

După nenorocirea întîmplată cu regele, oastea maghiară fiind speriată a început să fugă în dezordine. Atunci Iancu <de Hunedoara> a grăit: „Noi n-am venit la luptă pentru crai; noi luptăm pentru credința noastră”. Cu aceasta încurajîndu-i pe dușmanii netrebnici, i-a ațîțat la luptă. Ei au rezistat un timp oarecare și chiar, depunînd toate eforturile, au dat de trei ori atacuri asupra oștii islamice. Văzînd însă că partea musulmană este puternică și că partea lor merge spre înfrîngere, au ales fuga pe drumul pe care veniseră. 177

<Urmărirea fugarilor de către oastea rumeliotă condusă de Davud pașa. Luarea de robi, a 250 de harabale ș.a. Discuția sultanului cu bejul de azapi: „toți morții sînt tineri, dacă era un bătrîn printre ei, nu ajungeau la această situație nenorocită”. În cronicile mai vechi acest fragment este dat după lupta de la Cossovo (1448/852). Urmează serbarea victoriei>.

Această luptă norocoasă s-a întîmplat într-o zi de marți, în a noua zi a lui regeb, din anul opt sute patruzeci și opt⁷⁴. 178

PLECAREA SULTANULUI MURAD ÎN MAREA EXPEDIȚIE DE PE CÎMPIA COSSOVO ȘI ÎNFRÎNGEREA OȘTILOR ALIATE

181

După victoria <de la Varna și insulele grecești>, cînd s-au întors în capitala sultanului, Adrianopol, a sosit știrea că Ioan de Hunedoara, fiul craiului maghiar <sic!>, a ațîțat pe beii dușmani pentru devastarea țărilor islamice. Mulți bei care duceau o viață liberă ca niște crai, după ce s-au adunat într-un loc, și-au pus în gînd să pornească la luptă <impotriva turcilor>.

⁷¹ A scris în 1502 o cronică intitulată: *Heşî behîşt* (Cele opt paradisuri). Despre Idris Bitlisi vezi *Cronici turcești* ..., vol. I, p. 149—176.

⁷² Vladislav I.

⁷³ Ioan de Hunedoara.

⁷⁴ 22 octombrie 1444. De fapt a avut loc la 10—11 noiembrie 1444.

La auzul acestei știri triste, suveranul lumii, spre a se informa asupra situației adevărate, a trimis o iscoadă ascultătoare, numită martalosul ⁷⁵ Doğan, de care se foloseau de obicei în toate treburile importante.

Toată situația consta în aceea că, mai înainte, în lupta de la Varna, tăindu-se capul craiului celui nenorocos <Ladislau>, Iancu Huniade, după ce a ajuns în țara ungurească, a ațîțat pe banul ceh și pe banul Lük <?> (*Lek*), precum și pe alți bei dușmani de o seamă cu ei, zicîndu-le: „Dacă, neîncheind înțelegere și alianță, nu veți lua măsuri pentru înlăturarea mahomedanilor, atunci să știți că ceea ce a venit pe capul craiului va veni, cu siguranță, și pe capul vostru”. <Versuri>.

Martalosul (*martolos*) Doğan, întorcîndu-se la măriia sa sultanul Murad, a povestit că „în urma instigărilor lui Iancu, cîțiva bani, unindu-se între ei, au ridicat în picioare pe toți răufăcătorii și punînd să se bată tobele sînt gata de a trece cu oști numeroase prin fața Belgradului și au de gînd să atace și să devasteze țările islamice <Imperiul otoman>”.

<Turcii adună oști, trec prin Sofia și înaintează spre Cossovo>.

Mai înainte, cînd hainul căruia i se spunea Iancu de Hunedoara l-a înfrînat pe un bei cu numele de Kula-Şahin și a nimicit oastea islamică, l-a ucis și pe Dracula, domnul Țării Românești, numind în locul acestuia pe Lasoğlu ⁷⁶ <sic!>.

Pe cînd padişahul, ocrotitorul lumii, aștepta adunarea oștilor la Sofia, locuitorii Țării Românești au devastat împrejurimile Nicopolului, provocînd pagube țării islamice. Atunci emirii de margine: Firuzbeioğlu Mehmed bei și beii renumiți ca Mustafa bei și Isa bei, făcînd înțelegere între ei, au dat cu cîteva mii de akingii un atac de noapte asupra oștii Țării Românești și au adus împăratului mulți dușmani îmbrăcați în zale și cu mîinile și picioarele ferecate în lanțuri. Sultanul, bucurîndu-se de această victorie, a dat poruncă de înaintare spre Cossovo.

<Participă și ajutoare din Karamania>.

În şaban 852, într-o vineri ⁷⁷, forțele erau gata de luptă.

<Descrierea luptei de la Cossovo>.

De asemenea, și în acea zi, cînd s-a făcut seară, vicleanul numit Iancu Huniade, intrînd mai întîi între harabele dușmanilor care scăpaseră din bătălie, și-a întărit locurile din preajmă-i întocmai ca pe o cetate. Iancu s-a hotărît să fugă și a pornit să-și salveze capul. Spre dimineață, adresîndu-se nenorociților care se găseau în jurul său, a zis: „voi să aveți grijă și să păziți aceste harabale, eu merg și trec în spatele dușmanului și reped calul meu de acolo de unde ei nu se așteaptă”. Cu acest vicleșug, ieșind pe la spatele harabalelor dușmane, el a fugit cu niște supuși de-ai lui spre vilaietul lor. Dimineața, cînd s-a luminat pămîntul de razele strălucitoare ale soarelui, restul dușmanilor rămași a aflat despre fuga lui Iancu și negăsind nici un mijloc de scăpare și-a încordat puterile făcînd ultimele eforturi. Astfel, cu eforturi de ignoranți, iarăși au dat un atac

⁷⁵ *Martalos* (rom. *martalog*): ostaș la cetățile de margine.

⁷⁶ „Fiul lui Lazăr”, regele Serbiei; în cronicile mai vechi: *Danoğlu*.

⁷⁷ 3 octombrie 1448.

asupra oștii islamice. S-au războit mult și s-au străduit ca să-și salveze harabalele, dar n-au reușit.

<Versuri în legătură cu victoria turcilor și întoarcerea sultanului spre Adrianopol>.

<În legenda întemeierii Constantinopolului adesea se vorbește de un Iancu bin Madian, 201—206
desigur o figură legendară>.

<Expediția sultanului Mehmed al II-lea împotriva cetății Belgrad (860 H/1456) și lupta 216
cu craiul unguresc, fără a-l menționa pe Iancu de Hunedoara>.

... Incursiunea lui Evrenosoğlu Isa bei în țara arnăuților și a unui alt Isa bei, sangeacbei de Vidin, în țara ungurească.

EXPEDIȚIA SULTANULUI ⁷⁸ PENTRU SUPUNEREA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

224

Pe cînd șahul șahilor (*şehinşah*) lumii <Mehmed al II-lea> era la cucerirea Trapezuntului ⁷⁹, domnul Țării Românești, voievodul Țepeș (*Kazıklı*) ⁸⁰, găsim prilej de pradă și profitînd de faptul că partea aceea nu era apărată, începuse să-și întindă mîna asupra locuitorilor Imperiului otoman ⁸¹.

Ishak pașa fusese însărcinat cu paza Rumeliei și apărarea acelor părți. Acțiunea nereușită a voievodului Țepeș fiind raportată de Ishak pașa la picioarele tronului, șahul ocrotitor al lumii a strîns oaste pentru a supune pe acel rebel nenorocit. Dar, la început, i s-a trimis mai sus-pomenitului Țepeș invitație, fiind chemat la Poarta împărăției. Atunci el a trimis următoarea știre: „populația țării mele nu este statornică și acum dacă voi pleca la Curtea fericirii ocrotitoare, ca să mă închin, toți se vor supune de îndată ungurului și vor aduce pe crai ⁸² în locul meu și vor preda acestuia țara mea. Dacă se va găsi de cuviință să se trimită în aceste părți, pentru paza țării mele, unul dintre emirii de serhat, desigur că mergînd mă voi închina la țărîna de la Poarta fericirii și la vestea plăcută a chemării voi mătura Poarta împărăției cu genele mele. <Versuri:> Dacă el va păzi vilaletul meu, atunci mergînd, mă voi închina la picioarele tronului și închinîndu-mă pînă la pămînt să-mi văd capul plin de bucurie”.

Cînd a relatat în felul acesta, atunci, potrivit firmanului împărătesc, a fost trimis Hamza bei ceakîrgibași ⁸³, bei de Nicopol, cu o ceată 225
de ostași renumiți, pentru paza Țării Românești. Cînd ei au descins pe malul Dunării, voievodul Țepeș cel hain cu oastea sa, dînd într-o noapte pe neașteptate un atac, atît Hamza bei, cît și musulmanii care se găseau în jurul său și-au găsit cu toții moartea de eroi martiri. El a tăiat capul lui Hamza bei și l-a trimițîndu-l craiului unguresc, l-a înștiințat despre ieșirea sa de sub ascultarea padișahului. Cînd padișahul a fost înștiințat despre această purtare mîrșavă a lui Țepeș, în primăvara anului opt sute șaiszeci și șase ⁸⁴ a pornit în grabă cu o oaste victorioasă pentru supunerea Țării

⁷⁸ Mehmed al II-lea (1451—1481).

⁷⁹ Asedierea și cucerirea cetății Trapezunt, în 1461.

⁸⁰ Vlad Țepeș (1456—1462).

⁸¹ În text: „țărîlor bine păzite” (*memalik-i mahruse*).

⁸² Matei Corvin (1458 — 1490).

⁸³ Căpetenie de șomari.

⁸⁴ Martie — mai 1462.

Românești. După ce au parcurs în grabă multe localități, într-o zi luminoasă au ajuns la hotarul Țării Românești. Țepeș, neavind puterea de a se înfățișa, s-a ascuns în văi prăpăstioase și în locuri stîncoase, nearătîndu-și nicăieri capul.

Mevlana Idris Bitlisi povestește astfel: „Evrenosoğlu Ali bei, fiind numit serdar asupra cetelor de akingii, a fost trimis pentru devastarea Țării Românești. Informat despre această situație, Țepeș a trimis asupra akingiilor aproape zece mii de dușmani rătăciți, care apropiindu-se au fost atacați de vitejii din Rum⁸⁵. Tocmai cînd erau încăierăți în luptă, știrea despre aceasta a ajuns la măriia sa sultanul, aflat în acele părți. Atunci el s-a grăbit spre locul de luptă, s-a repezit numaidect asupra dușmanului, nedîndu-i nici un răgaz. Cînd dușmanul cel nenorocit a aflat de acest fapt, temîndu-se de victorie, de la început a apucat calea înfrîngerii și cei mai mulți dintre afurisiți au fost făcuți robi și ferecați în lanțuri, iar ceilalți, aproape șapte mii de dușmani, au fost măcelăriți cu săbiile”.

După această victorie, marele șah Mehmed, stînd timp de o lună în localitățile Țării Românești, a făcut acolo petreceri. Cînd această știre a ajuns la urechile voievodului Țepeș, acesta pierzîndu-și mințile și-a făcut tot felul de planuri și pregătiri, de voie sau de nevoie, și s-a încumetat, numai cu oastea sa proprie, să dea un atac asupra sultanului lumii. Negăsind altă cale, într-o noapte întunecoasă, prinzînd curaj⁸⁶, a dat deodată un atac asupra oștii islamice. Vitejii din Rum, luînd la mijloc acea ceată nenorocită, s-au repezit deodată cu săbiile și au trimis la moarte ca pe niște balauri pe mulți dușmani. Deși voievodul Țepeș s-a străduit să se războiască, totuși nu i-a folosit la nimic și, în cele din urmă, acel nedemn, pierzîndu-și speranța în luptă, a fugit în țara ungurească.

226 După aceasta, toate ținuturile Țării Românești intrînd în stăpînire sultanului lumii, a acordat acest eialet voievodului Radul⁸⁷, fratele voievodului Țepeș, care pînă atunci se învrednicise cu cinste și glorie în slujba de la Poarta fericirii ...

EXPEDIȚIA SULTANULUI PENTRU SUPUNEREA INSULEI MITILENE⁸⁸

<Expediția pentru cucerirea Bosniei, Caramaniei ș.a.>.

237 <Lupta împotriva lui Uzun-Hasan. Cucerirea cetăților Caffa (*Kefe*), Azov (*Azak*) și
252–253 Mangup de către vizirul otoman Ghedik Ahmed pașa (1473–1474)>.

251 POVESTIREA EXPEDIȚIEI ÎN MOLDOVA ȘI ÎNFRÎNGERA ACESTEIA ȘI OCUPAREA CETĂȚILOR DE LA SERHATUL UNGURESC

Padișahul ocrotitor al lumii trimisese pe Suleiman pașa, care era beilerbei de Rumelia, cu spahii aleși pentru cucerirea cetății albaneze Scodra⁸⁹. Cetatea de mai sus, neputînd fi cucerită într-un timp scurt din

⁸⁵ Ostașii din Anatolia.

⁸⁶ În text: *goz karardub*.

⁸⁷ Radu cel Frumos (1462 – 1475).

⁸⁸ În text: *Mıdulu* (Lesbos).

⁸⁹ În text: *Arnavud Iskenderiesi*.

pricina fortificațiilor sale, s-au mulțumit numai cu prada și au fost nevoiți să se întoarcă la Poarta împărăției.

În acele zile s-a răspândit știrea despre răscoala voievodului Ștefan (*Istefan*)⁹⁰, domnul Moldovei (*Kara-Boğdan*), și întrucît Suleiman pașa, neobținînd victorie în cucerirea Iskenderiei, n-a reușit, așa cum s-a spus, ca acea adunătură să fie împrăștiată, i s-a dat poruncă⁹¹ să meargă cu oastea sa asupra domnului Moldovei și să supună cu lovituri de sabie acea țară. Distanța dintre Iskenderie și Moldova fiind cale de o lună, era de la sine înțeles să se ajungă acolo cu multe greutate și cu oaste oboșită. Dar neavînd putere să se opună firmanului, căruia trebuia să i se dea ascultare, de nevoie s-a hotărît să meargă în acea parte.

Traversînd fluviul Dunărea, el a trecut în partea Țării Românești. Apoi, ajungînd în țara Moldovei, deoarece domnul acelei țări nu se arăta, turcii, fiind cuprinși de dorul de pradă, au început să devasteze ținuturile și satele sale.

Pe cînd Suleiman pașa era ocupat cu prada, domnul Moldovei s-a repezit într-una din zile, pe neașteptate, asupra oștii islamice. Din pricină că nu știau că vor fi atacați, cei mai mulți dintre gazii au murit și au dispărut din această lume. Însuși Suleiman pașa abia a scăpat de la prăbușirea pieirii.

Cînd această știre tristă a ajuns la Poarta împărăției, sultanul Mehmed al II-lea, făcînd eforturi să meargă în persoană în vilaietul Moldovei, s-a dat firman pentru adunarea de oști purtătoare de victorie. În primăvara anului opt sute optzeci și unu⁹² s-au îndreptat cu mare alai spre țara Moldovei. Au pregătit tot ce era necesar pentru oștile islamice, transportînd zaharele pe galere (*kadırga*) din Marea Neagră pe fluviul Dunărea.

Voievodul Ștefan (*Istefan*), beiful Moldovei, fiind înștiințat despre plecarea padișahului cu toată oastea sa împotriva Moldovei, a dat foc ogoarelor țării sale; și pîrjolindu-le pe toate, n-a lăsat nici o urmă de finețe și de cereale. După ce și-a urcat locuitorii vilaietului în munți prăpăstioși, și-a ascuns oastea și suita sa josnică într-o pădure, care și astăzi este vestită în acel vilaiet sub numele de „Marea de copaci”⁹³.

Șahul lumii, Mehmed al II-lea, deși a cercetat cu atenție toate ținuturile dușmanului, nu i-a găsit deloc urma și nu a întîlnit pe nici unul dintre cei afurisiți. Oastea călănzită de victorie a fost nevoită să umble, vagabondînd și fără căpătîi, timp de mai multe zile, în acel vilaiet plin de primejdii. În sfîrșit, cu ajutorul lui Allah, a fost prinsă o iscoadă care, cerînd aman, a dat una cîte una informații asupra situației dușmanului. Îndată, fără să mai zăbovească, s-au îndreptat asupra pădurii. Umilul dușman așezase în acel ascunziș din pădure tunuri mari și oamenii lui stăteau la colțurile de intrare cu unelte de luptă, ținînd pădurea ca niște fiare sub ocrotirea lor. Cînd acei nenorociți <moldovenii> au văzut atacul oștii islamice asupra lor, și-au greșit, din zăpăceală, calculele. Astfel, ei au tras foc din tunurile lor cu puțin timp înainte ca oastea islamică să sosească la locul de bătaie a tunurilor și ghiulelele au trecut peste capetele lor ca niște turbane de derviși (*sufii*), dar n-au adus nimănui nici o vătămare.

⁹⁰ Ștefan cel Mare (1457—1504).

⁹¹ Lui Suleiman pașa.

⁹² Aprilie — mai 1476.

⁹³ În text: *Ağac denizi* („Mare arbororum”).

Însă <ghiulelele> tunurilor aruncate din partea aceasta <de la turci> nimerind asupra harabalelor de tunuri ale dușmanului, nici una n-a căzut în pustiu. Intrarea în pădure fiind barată, turcii n-au putut să înainteze asupra ghiaurilor. Vitejii ieniceri, în loc să facă din piepturile lor scuturi împotriva tunurilor și puștilor, după cum erau obișnuiți, când au tras tunurile din ascunziș, s-au culcat de teamă cu fața în jos. La acea dată Mehmed aga Trabzunlu⁹⁴ era sekbanbași⁹⁵. Sultanul Mehmed han, gaziul, când a văzut această purtare a ienicerilor, adresându-se către agă i-a reproșat, zicându-i: „E de mirare că acești oglani⁹⁶ s-au mișcat slab. Oare așa sînt acei ce încing briul vitejiei?”. Și luînd personal în mîinile sale binecuvîntate scutul, și-a repezit calul înainte.

Ienicerii, la rîndul lor, rușinîndu-se de ceea ce au făcut, s-au hotărît să-și sacrifice sufletul și trupul pentru norocul padișahului și au trecut înaintea lui. De asemenea ostașii de bulucuri⁹⁷, pornind deodată, nu s-au despărțit de suita împărătească. Oștile din Rumelia și Anatolia, la rîndul lor, văzînd de asemenea o astfel de încordare din partea sultanului, făcînd efortări mari și-au expus piepturile în fața tunurilor și puștilor. S-au războit între ei pînă la chindie⁹⁸, <turcii> fiind la șes, iar ei <moldovenii> în pădure.

În cele din urmă, victoria strălucită fiind a oștii islamice, cei mai mulți dintre bogdanlii⁹⁹ au fost măcelăriți cu săbiile. Cei care au supra-viețuit s-au întărit împreună cu serdarul¹⁰⁰ lor, Ștefan (*Istefan*), în munți, salvîndu-și cu greu sufletele. Dușmanul a fost nimicit în așa măsură încît din capetele (*kelle*) lor tăiate s-au făcut multe minaretei.

256 Dar mulți gazii murind ca eroi martiri pe acel cîmp al vitejiei, sîngele lor s-a scurs asemenea fluviului Ğeihun¹⁰¹.

Potrivit înaltului firman, toată oastea islamică timp de două luni devastînd neconținut vilaietul Moldovei, s-a săturat de pradă și, afară de aceasta, s-a bucurat și de darurile padișahului. Apoi, s-a întors spre părțile Adrianopolului, vechea capitală a sultanatului.

Beilul Țării Românești¹⁰², care slujise cu oastea sa în această expediție, a fost cîstit cu favoruri împărătești. De asemenea, i-au fost dăruite și lui, potrivit situației sale, lucruri dintre prăzile din Moldova (*Boğdania*), și chiar turmele de porci care se găseau în acel vilaiet întins au fost date oștii Țării Românești.

La întoarcerea din expediția moldovenească, în momentul cînd au trecut Dunărea, venind un om din partea lui Mihaloğlu Ali bei, a adus vestea despre răzvrătirea craiului unguresc, Matei Corvin, care construisese

⁹⁴ Din Trapezunt.

⁹⁵ Căpetenia seimenilor (trupe de ieniceri).

⁹⁶ „Băieți”, aici în sens de „ostași tineri, recruți”.

⁹⁷ *Bölük halkı*, o categorie din oastea permanentă.

⁹⁸ *Bein es-salatein olunca* : textual „pînă la timpul dintre cele două rugăciuni”.

⁹⁹ Adică moldoveni.

¹⁰⁰ Aici în sens de conducător, domn.

¹⁰¹ *Djeihun* : Amu-Daria (în Asia Centrală).

¹⁰² Laiotă Basarab (1474–1476).

două cetăți la Koiuluğ împotriva turcilor. Această cucerire a cetăților ungurești s-a întâmplat la o jumătate de lună după expediția împotriva Moldovei.

<Acordarea de feude, timare și ziamete participanților la expediție>.

Sultanul era continuu neliniștit de faptul că Iskenderia¹⁰³ nu a fost cucerită, deoarece Suleiman pașa nu îndeplinise această sarcină. Fiind nevoie însă de expediție împotriva Moldovei, problema cetății Iskenderia a fost amânată. Când s-au întors cu noroc din acea expediție victorioasă <din Moldova>, s-a dat poruncă pentru odihnă pe doi ani. În acel timp s-a pus temelia și s-a construit noul serai din Istanbul¹⁰⁴. 257

Iar emirii de serhat au fost trimiși cu oastea de akîngii, după vechiul obicei osmănesc, pentru devastarea vilaietului dușman. Dintre toți, Miha-loğlu Ali bei, fiind trimis în anul opt sute optzeci și doi¹⁰⁵ din părțile Țării Românești în vilaietul unguresc, n-a avut nici un noroc. În incursiunea aceea, musulmanii au suferit o înfrîngere.

ALTE EVENIMENTE... ÎNFRÎNGEREA OȘTII...

263

Pe la sfîrșitul anului mai sus-arătat¹⁰⁶, Hasan Beioğlu Isa bei și Mihaloğlu Ali bei și Malcocioğlu Bali bei, cu firmanul padișahului, au făcut incursiune în vilaietul unguresc cu 30 000 de călăreți dornici de singe, trecînd prin Țara Românească. Ei au fost înfrinți¹⁰⁷...

ASEDIEREA INSULEI RODOS...

<Descrierea evenimentelor din Karamania. Cucerirea cetăților Chilia și Akkerman>. 292

Padișahul¹⁰⁸, măreț ca și Ğem¹⁰⁹, și comandant de oști, pornind împărătește să cucerească Chilia și Akkermanul, în a patra zi a lunii rebi ul-ahîr a anului opt sute nouăzeci¹¹⁰ a trecut cu cinste și glorie din Istanbul la Adrianopol.

Tunurile și puștile, precum și alte unelte de luptă, au fost transportate cu harabalele, iar restul de muniții și zaherele au fost trimise pe galere¹¹¹ prin Marea Neagră la Dunăre.

La sosirea în Adrianopol, pe baza unui firman împărătesc s-a început construirea unei geamii, a unui seminar (*medrese*) și a unui spital împărătesc pe malul riului Tunğa. Apoi, s-au îndreptat cu oastea islamică spre vilaietul Dobrogea¹¹² și cînd au sosit la malul Dunării au trecut-o cu coră- 293

¹⁰³ Scodra (Albania).

¹⁰⁴ Este vorba de palatul Topkapı Sarayı.

¹⁰⁵ 15 aprilie 1477 — 2 aprilie 1478.

¹⁰⁶ În 1479.

¹⁰⁷ La Cîmpul-Plinii, lngă Orăștie, de Paul Chinezul și Ștefan Báthory, principele Transilvaniei (1479 — 1493).

¹⁰⁸ Baiazid al II-lea „Veli” (1481 — 1512).

¹⁰⁹ Rege legendar al Persiei.

¹¹⁰ 20 aprilie 1485 (de fapt în 889 H. /1484).

¹¹¹ *Kadirga*, din gr. *katergon*: vas, corabie.

¹¹² În text: *Toiranca*, greșit din cauza semnelor diacritice.

biile din cunoscuta schelă Isaccea ¹¹³ pe partea Țării Românești ¹¹⁴, în a doua zi a lunii ġemazi ül-ahîr ¹¹⁵.

Beiul Țării Românești ¹¹⁶, slujind de multă vreme pentru Poarta fericii, plătea tribut (*cizye*). Întîmpinîndu-l cu ocazia descinderii pe șahul Baiazid al II-lea cel norocos, a îndeplinit cele necesare. Astfel, închinîndu-se pînă la pămînt, a făcut alai cu douăzeci de mii de ostași ¹¹⁷, cu care venise pentru a sluji împărăția turcească.

În a unsprezecea zi a lunii de mai sus ¹¹⁸ au ajuns în fața cetății Chilia, pe care au asediat-o. Versuri :

„Cînd în zori de zi șahul la Chilia a călcat,

A impresurat cetatea de pe mare și de pe uscat”.

După ce cu ajutorul tunurilor zgomotoase au făcut breșe în poarta și în zidul cetății, populația și comandantul cetății, sperîndu-se, au predat fortăreața cu *aman* și fără condiții.

Măria sa împăratul, făcînd rugăciunea de vineri în biserica fortă-reței, după ce a pus stăpînire pe cetate s-a îndreptat spre reședința Akkerman.

În acest timp, venind hanul Crimeei, Megli Ghirai han ¹¹⁹ din familia lui Ginghis ¹²⁰, cu cincizeci de mii de tătari iuți ca vîntul, s-a unit cu oastea purtătoare de victorii. Acesta a fost primit cu cinste și cu mari onoruri de către șah. Apoi, călărînd alături, scară lîngă scară, cu gloriosul padișah, în a patra zi au ajuns la cetatea Akkerman. Bătînd cetatea de pe mare și de pe uscat cu tunuri și puști, au doborît doi pîrcă-abi ¹²¹ de seamă. În cele din urmă, după un asediu de douăzeci de zile, destinul a făcut ca preafericitul șah <Baiazid> să cucerească cetatea.

Cînd a fost cucerită cetatea, s-a poruncit ca bogăția și comoara care au fost găsite în vistieria (*hazine*) acesteia să fie folosite pentru cheltuiala și nevoile geamiei, precum și ale clădirilor și fundațiilor pioase începute la Adrianopol.

Mengli Ghirai han, hanul Deșt-i Chipceacului ¹²², după ce a primit binefaceri împărătești s-a întors în țara sa; însuși sultanul, urmînd drumul care trece prin Sari-Saltuk-Baba ¹²³ din Dobrogea, a descins cu glorie în capitala Adrianopol.

¹¹³ În text : *Ishaklu*.

¹¹⁴ De fapt a Moldovei.

¹¹⁵ 27 iunie 1484.

¹¹⁶ Vlad Călugărul (1482—1483).

¹¹⁷ Cifra vădit exagerată.

¹¹⁸ 6 iulie 1484.

¹¹⁹ Mengli Ghirai I (1467—1515).

¹²⁰ Ginghis han (1155 — 1227).

¹²¹ Gherman și Oanea (vezi N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, p. 210).

¹²² De fapt hanul Crimeei.

¹²³ După numele starețului *Sari-Sultuk*, care venise la Babadag pe la mijlocul veacului al XIII-lea.

RĂSCOALA DOMNULUI MOLDOVEI¹²⁴ ȘI ÎNDEPĂRTAREA INTRIGILOR ACESTUIA

Cînd s-a întors de la cucerirea cetăților Chilia și Akkerman, sultanul, înlăturîndu-l pe Mesih pașa¹²⁵ de la înaltul post al viziratului, l-a pus în retragere la Filipopol (*Filibe*). Mazilindu-l pe Iskender pașa¹²⁶ din eialetul Rumeliei, a acordat postul său lui Hadîm Ali pașa...

294

SOSIREA UNOR SOLI LA POARTĂ

De asemenea a venit un sol din partea craiului unguresc, care s-a închinat la curtea ocrotitoare a lumii.

În acest timp, a sosit vestea că cei care rămăseseră la Akkerman, trimițînd știre lui Bogdanoğlu¹²⁷, i-au spus: „dacă veți veni pe neașteptate, atunci va fi posibilă cucerirea cetății”. Încîntîndu-l pe acest nedemn <Ștefan cel Mare>, acesta, la rîndul său, a pregătît scări și cînd a venit cu navele, pe la miezul nopții, în fața cetății, păzitorii cetății au simțit planul rătăciților care trădaseră și toți aceștia au fost trecuți prin sabie.

Turcii fiind foarte atenți spre partea dușmănă, cînd hainul de Boğdanoğlu <Ștefan>, venind sub cetate, și-a pus scările la ziduri, pe cînd unii intraseră în cetate, iar alții erau încă pe treptele scărilor, gazii strigînd „Allah-Allah” i-au lovit așa de tare cu săbiile, încît capetele lor au căzut la pămînt. Cînd această știre îmbucurătoare a sosit la tabăra padișahului lumii, l-a numit serdar asupra oștii purtătoare de victorie pe Ali pașa¹²⁸, beilerbei de Rumelia. Oastea rumeliotă, unindu-se cu oastea Țării Românești și cu cîteva bulucuri din oastea de Poartă (*kapu halkı*), a intrat în vilaietul Moldovei, în ziua de douăzeci și cinci a lui șaban din anul opt sute nouăzeci și unu¹²⁹. Cea mai mare parte dintre boierii (*bey*) Bogdaniei <Moldovei> au venit și s-au supus lui Ali pașa. Domnul Moldovei <Boğdanoğlu>, fugind însă în vilaietul leșesc, a dispărut, din care pricină au făcut incursiune în toate părțile Moldovei. Apoi, la Poarta împărăției au fost prezentate tot felul de prăzi.

În anul opt sute nouăzeci și unu¹³⁰, pe cînd șahul lumii și generosul suveran, Baiazid, se odihnea la Istanbul, s-a auzit de pregătirea voievodului Moldovei pentru a veni din nou asupra Akkermanului. Apelîndu-se numai decît la Malkocioğlu Ali bei din eialetul Silistrei, acesta a intrat în vilaietul Moldovei cu akingiile Rumeliei și s-a dedat la prăzi și jafuri.

Domnul Moldovei, cerînd ajutor de la craiul leșesc¹³¹ și de la ungur, a atacat cu multe cete pe Malkocioğlu Bali bei¹³², trecînd peste riul Prut (*Berut*). Cea mai mare parte a oștii turcești fiind împrăștiată pentru pradă, lingă Malkocioğlu rămăseseră foarte puțini oameni. Ali bei Malko-

¹²⁴ Ștefan cel Mare.

¹²⁵ Mare vizir între 1499 și 1501 (905—907 H.).

¹²⁶ Mihaloğlu ?

¹²⁷ Ștefan cel Mare.

¹²⁸ Mihaloğlu Ali pașa, beilerbei la Dunăre.

¹²⁹ 26 august 1486.

¹³⁰ 7 ianuarie — 27 decembrie 1486.

¹³¹ Cazimir al IV-lea Jagiellonczyk (1444—1492).

¹³² Dacă nu este o confuzie cu Ali bei, înseamnă că au participat cei doi Malkocioğlii.

295 cioğlu, la rîndul său, pornind degrabă din locul său, a scos sabia răzbu-
nării din teacă, apucîndu-se de luptă cu duşmanul umil. S-a dat o luptă
mare pînă seara. Între timp, el ascunsese într-un loc ferit mulţi viteji
şi, cînd au început lupta, mîinile duşmanilor umili n-au mai putut face
nimic şi, preschimbînd şederea lor în fugă, s-au risipit într-o clipă. Într-un
cuvînt, mai sus-pomenitul Ali bei, întorcîndu-se teafăr şi sănătos, a sosit
la Pragul fericirii.

302

EXPEDIȚIA LUI BALI PENTRU ALUNGAREA DUȘMANULUI

Craiul țărilor leșești ¹³³ se gîndea să-și întindă mîna asupra țării
islamice. Deoarece avea în drumul său vilaietul Moldovei, trebuia să treacă
pe acolo pentru a se duce împotriva turcilor. Atunci domnul Moldovei
i-a înștiințat pe emirii de serhat ¹³⁴ și, făcînd înțelegere între ei, au ascuns
într-o pădure apropiată de vilaietul polon pe vitejii care se găseau în
ținutul stăpînirii sale, spre a fi pîndari și hărțuitori.

Cînd craiul leșesc trecea cu oastea sa în apropiere de acel loc, vitejii
<moldoveni și turci> meșteri în ale războiului au ieșit cu toții din păduri
asupra dușmanului, așa cum iese săgeata din arc.

307 Ei și-au repezit iute caii, trecînd în spatele afurisiților de leși. Patru
mii de moldoveni (*Boğdanlı*), îmbrăcîndu-se ca oastea din Rumelia, au
atacat din altă parte. Cînd oștenii craiului leșesc au văzut acest hal, fiind
apucați de tremurături și de bîlbîială, s-au zăpăcit așa de tare, încît n-au
știut în ce parte s-o rupă la fugă. Fiecare leah, cu sufletul speriat, apucînd
la întîmplare drumul pe care-l vedea, a traversat multe dealuri și cîmpii...

Spahii islamului, prinzîndu-i, pe acei pe care îi ajungeau îi făceau
prizonieri și pe mulți îi măcelăreau cu sabia. Fugind cam aproximativ o
mie de dușmani, ei au scăpat cu mii de necazuri, întocmai ca o marfă
în bazarul bătăliei ¹³⁵.

Mai sus-numitul crai leșesc cel rătăcit, din cauza grabei și a zăpăcelii
lăsîndu-și în acel loc toate uneltele și toată bogăția, a fugit repede și cu
greu în țara sa. Se povestește că vreo douăzeci de mii de harabale de
unelte și îmbrăcăminte rămînînd pe loc, au încăput pe mîinile vitejilor
oștii islamice și ale voievodului Moldovei. Cînd partea cea mai aleasă a
acelei prăzi fără număr a fost trimisă, împreună cu prizonierii, la Curtea
fericirii celei ocrotitoare, voievodul de mai sus a obținut favoarea padișah-
ului. Atunci s-a dat firman ca Malkocioğlu Ali bei, dintre emirii Rumeliei,
unindu-se cu acel Ștefan să facă incursiune și să atace vilaietul leșesc. Mai
sus-numitul Bali bei, trecînd Dunărea cu patruzeci de mii de ostași
victorioși, cînd a intrat în vilaietul Moldova, domnul i-a ieșit în întîmpinare
și a luat asupra-și îndeplinirea slujbei de călăuză.

Apoi, traversînd localități după localități și menziluri după menzi-
luri, cînd au intrat în țara leșească, au ajuns la Farkova ¹³⁶. După aceasta,
parcurgînd multe menziluri, au incendiat și au devastat cetățile leșești...

¹³³ Ioan I Albert (1492–1501).

¹³⁴ Bei de margine.

¹³⁵ Este vorba de bătălia de la Codrul Cosminului (1497).

¹³⁶ Sau *Karkova*, nu poate fi decît Cracovia (Polonia).

<Urmează descrierea devastării unor târguri și cetăți din Polonia, după care turcii se întorc>.

Au venit teferi și sănătoși în părțile Chiliei și Akkermanului, de la serhatul țărilor islamice, unde după ce au intrat, au dat învoire oștii islamice.

<1511/917>

346

<Răzvrătirea prințului Selim împotriva tatălui său Baiazid al II-lea, pentru domnie>.

... Fiul șahului, în bucuria sa a acceptat invitația preafericitului sultan și fiind o vreme aspră de iarnă, a mers în mare grabă pe drumul Chiliei și Akkermanului, îndreptându-se spre Constantinopol.

<Întronarea sultanului Selim I, în 1512/918, și războaiele sale în Orient>.

317

În acea luptă periculoasă împotriva persilor era unul dintre Malko-cioğlii, numit Ali bei de Sofia, și un alt Ali bei, comandant (*hakim*) de Silistra. Aceștia erau dintre emirii din Rumelia, care din moși strămoși slujiseră familia osmană.

<Descrierea luptei de la Mohaci (*Mohac*) în august 1526, moartea regelui Ludovic (Laiș)¹³⁷ al II-lea și măcelul care a urmat>.

451—456

... În sfârșit, unii dintre emirii și luptătorii leahului și cehului și rusului și ungurului și austriacului (*nemçe*) și alamanului și Timișoarei și al altor neamuri ale dușmanului au fost făcuți prizonieri, iar alții au fost măcelăriți cu sabia...

457

<Decapitarea lui Tomar Pal¹³⁸ ș.a.>.

PLECAREA SULTANULUI ÎN PĂRȚILE PESTEII (PEȘTE)

460

<Construirea unui pod mare de 980 de coți pe Dunăre și trecerea dincolo>.

... Craiul unguresc slujind cu devotament Înaltei Curți, potrivit promisiunilor ce i s-au făcut în șesul Pesta, <Țara ungurească și Transilvania> i-au fost acordate lui Ianoș¹³⁹, fiul banului din Transilvania.

<Întoarcerea sultanului la Istanbul. Cucerirea cetății Seghedin>.

Afară de aceasta, la confluența râului mai sus-numit, Tisa, cu Dunărea, pe malul lor, era o fortăreață numită *kastel* ai cărei ostași, auzind de cucerirea cetății Seghedin, au fugit cu toții.

461

PLECAREA MARELUI ȘAH¹⁴⁰, MĂREȚ CA ĞEM, ÎN EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA VIENEI (BEÇ), ADICĂ ÎN NENOROCITA UNGARIE

470

Mai înainte s-a povestit cum că după expediția de la Mohaci, mărirea sa padișahul, acoperit de glorie, a acordat lui Ianoș¹⁴¹, care era ban de Ardeal, crăia Ungariei nenorocite.

<Despre dușmănia lui Ferdinand (*Ferenduș*) de Austria în legătură cu acaparea posesiunilor Ungariei>.

¹³⁷ În alte izvoare : *Laiș*.

¹³⁸ În text : *Tumar Bali*.

¹³⁹ Ioan Zápolya (1526—1541).

¹⁴⁰ Soliman Magnificul.

¹⁴¹ În text : *Banoș*, grafiat greșit în loc de *Ianoș*.

Cînd însă Ferdinand a depus sforțări pentru ocuparea Budei, craiul Ianoș <Zápolya> și-a dat seama că nu are puteri să se lupte cu el și a cerut ajutor de la turci, și s-a hotărît să se pornească asupra orașului Beği, capitala celui crai rătăcit.

În 2 ramazan 935¹⁴², padișahul, înconjurat de o oaste numeroasă ca stelele, a ieșit cu noroc și cu mare pompă prin poarta adrianopolitană...

<Înaintarea spre Ungaria>.

POVESTE CURIOASĂ

- 471 Descrierea expediției după povestirile istoriografului Mustafa ben Gelal <zade>, *Tabakat al-memalik ve Dereğat al-mesalik*¹⁴³...

În a treisprezecea zi a lunii zilhiğge din anul mai sus arătat¹⁴⁴, împăratul a descins în șesul Sirmium (*Srem*). Craiul Ioan (*Ianoș*), împreună cu oastea ungurească, a întâmpinat în acel menzil pe măriia sa padișahul fără seamăn. Și în ziua următoare, fiind cinstit cu sărutarea mîinii <padișahului>, i-a fost acordată din nou crăia ungurească. Apoi, pornindu-se de la menzilul mai sus pomenit <Sirmium>, la 1 muharrem din anul 936¹⁴⁵ au ajuns lîngă Buda, unde s-au dat lupte crîncene timp de cîteva zile. În cele din urmă, țipetele de aman umplînd văzduhul, tuturor dușmanilor asediați în cetate le-a fost acordată iertarea. Potrivit vechiului tratat (*ahd*), domnia a fost acordată lui Ianoș craiul.

<Descrierea altor evenimente după ocuparea Budci>.

- 474 În a douăzeci și șasea zi a lunii safer¹⁴⁶, cînd măriia sa padișahul a venit la Buda cu o oaste cît marea, craiul Ianoș <Zápolya>, grăbindu-se în întâmpinarea <sultanului> și închinîndu-se la pămîntul prețios, a fost cinstit cu vorbe frumoase din partea padișahului. Apoi, după ce au trecut în părțile Pestei, la menzilul de mai sus s-a dat învoire oștii, iar sultanul s-a întors, cu suita sa, la Constantinopol, la 14 ale lunii rebî I¹⁴⁷...

- 478 PLECAREA SULTANULUI ÎN EXPEDIȚIA SFÎNTĂ ÎMPOTRIVA AUSTRIACULUI (ALAMAN)

Pricina expediției în părțile Austriei este aceea că Ferdinand (*Feren-duș*), craiul nemțesc, aducînd oști nenumărate în luna gemazi ül-evvel din anul nouă sute treizeci și șapte¹⁴⁸, a venit asupra craiului de Buda, Ioan (*Ianoș*) <Zápolya>, pe care l-a asediat. Timp de cincizeci și șapte de zile, <Ferdinand> a făcut sforțări pentru ocuparea Budei. În fața tuturor acestor sforțări și atacuri ale dușmanului, Ianoș, din cetate, a găsit de cuviință să se ascundă și să fugă din fața greutăților... și s-a ascuns într-un colț...

<Asediul Budci de către austriecei și respingerea lor de către turci>.

¹⁴² 10 mai 1529.

¹⁴³ Despre Mustafa Gelalzade și cronica sa, vezi *Cronici turcești* ..., vol. I, p. 257–258.

¹⁴⁴ 17 august 1529.

¹⁴⁵ 5 septembrie 1529.

¹⁴⁶ 30 octombrie 1529.

¹⁴⁷ 16 noiembrie 1529.

¹⁴⁸ 21 decembrie 1530 – 19 ianuarie 1531.

În acest timp, Ianoș <Zápolya>, cel fără de rușine, la rîndul său, ieșind din locul unde se ascunsese, a apărut iarăși în cetate. Din partea mării sale pașa ¹⁴⁹ cel purtător de generozitate, nefăcîndu-i-se mustări pentru fuga sa, Ianoș iarăși a fost cinstit cu domnie asupra Budei. Sultanul Suleiman însă, auzind că și de data aceasta crăiia Budei a fost acordată lui Ianoș craiul și că <turcii> au pornit la atac, de pe apă și de pe uscat ¹⁵⁰, a pregătit prin înaltele sale porunci toată oastea din Rumelia și Anatolia și în 19 ale lui ramazan, într-o zi de joi, din anul 938 ¹⁵¹, el însuși a ieșit din Istanbul în fruntea unei oști victorioase.

<Situația hanatului din Crinnea, omorirea marelui vizir Ibrahim pașa, luptele cu venețienii>. 482—493

EXPEDIȚIA SULTANULUI <SULEIMAN> ÎN PĂRȚILE MOLDOVEI... 495

<Capudanul (*amiral*) Hair ed-Din pașa Barbarossa ¹⁵² pleacă pe mare cu 3 000 de ostași pușcași etc., ca răspuns la alianța dintre portughezi, spanioli și venețieni, care atacă Imperiul otoman>.

... În a cincisprezecea zi a lui safer <din anul> nouă sute patruzeci și cinci ¹⁵³, măria sa padișahul a ieșit cu cinste și onoare din Istanbul, cu gîndul de a face război sfînt împotriva dușmanilor condamnați focului din infern. Cortul împărătesc a poposit într-un loc înalt de la marginea unei vii și pe la sfîrșitul lunii mai sus arătate ¹⁵⁴, ajungîndu-se la Adrianopol, a avut loc un mare divan <unde emirul Rașid, fiul lui Maan, a predat cheile orașului Basra>... Pînă atunci nu se știa în ce parte se va îndrepta expediția împărătească.

Nelegiuitul numit Petre ¹⁵⁵, voievodul Moldovei, numai în aparență era supus Porții; dar padișahul știa că în realitate el era un răzvrătit. De aceea, fără îndoială, marele padișah și-a încordat sforțările, îndreptîndu-se în părțile Moldovei. În douăzeci ale lunii rebi ul-evvel ¹⁵⁶, cînd au descins la schela Isaccea, Mehmed pașa, beilerbei de Rumelia, cu oastea sa rumeliotă s-a unit în acel loc cu oastea împărătească.

Trecînd fluviul Dunărea și apoi traversînd menziluri după menziluri, cînd au ajuns pe malul rîului numit Prut (*Purud*), care curge din țara leșească în vilaietul Moldovei, cu sforțările marelui vizir Lutfi pașa s-a construit, într-un timp scurt, un pod peste rîu. În timpul trecerii peste pod, au venit olaci din partea lui Hüseîn Șah-bei, sangeachei de Karlova (*Karl-ili*). 496

<Se descrie victoria asupra ghaurilor lingă cetatea Perveza>.

Luîndu-se această știre de bun augur, s-a pornit îndată asupra Moldovei. Cînd au venit pe această cale la cunoscutul și înfloritorul oraș numit *Falcin* ¹⁵⁷, al voievodului Moldovei, au devastat împrejurimile acestuia.

¹⁴⁹ Ibrahim pașa, mare vizir (1523 — 1536).

¹⁵⁰ E vorba de luptele de la Buda.

¹⁵¹ 25 aprilie 1532.

¹⁵² Beilerbeiul de Alger, cunoscut pirat al mărilor.

¹⁵³ 13 iulie 1538.

¹⁵⁴ 18—27 iulie 1538.

¹⁵⁵ Petru Rareș (1527—1538 și 1541—1546).

¹⁵⁶ 18 august 1538.

¹⁵⁷ În text grafiat greșit *Nalcin*; în alte izvoare *Falcin* sau *Kalcin*, adică *Fălcu*.

La un menzil mai înainte, pe drumul de trecere a padișahului, ocrotitorul lumii, a sosit Sahib Ghirai ¹⁵⁸, hanul Crimeei, cu un număr de cincizeci de mii de tătari ¹⁵⁹, iuți ca vîntul, atașindu-se oștii călăuzite de victorie. Cînd a intrat în ordia împărătească, improșcîndu-se din tunuri, ienicerii s-au înveselit în trei rînduri.

Hanul mai sus-pomenit <Sahib Ghirai>, întîlnindu-se călare cu marele padișah <Suleiman>, a obținut mari favoruri din partea acestuia. El <hanul> l-a însoțit <pe sultan> pînă la locul de conăcire, vorbind despre expediție, și cînd au sosit în apropiere de cort, după ce l-a salutat, s-a întors la oastea sa. În ziua următoare, hanul și cu mîrzacii săi, prezentîndu-se în fața cortului împărătesc, au fost onorați cu sărutarea mîinii <padișahului>. Atunci ei au primit tot felul de daruri.

În menziful de mai sus ¹⁶⁰, s-a primit știrea că neascultătorul voievod al Moldovei, numit Petru Rareș, și-a așezat alaiurile de optzeci de mii de ostași ¹⁶¹ prin pădurile din fundul munților prăpăstioși ai Botoșanilor și că avea de gînd să atace și să provoace pagube oștii islamice la trecerea ei pe acolo. Dar au sosit știri că, văzînd măreția și puterea oștii islamice, precum și numărul copleșitor al oștii lui Suleiman, el a fost cuprins de mare spaimă și deodată, într-o noapte, a dispărut, repezindu-se în forțăreața sa <Ciceul> și că oastea <ghiaură> purtătoare de înfrîngere s-a imprăștiat pentru a-și salva viața, risipindu-se în toate părțile.

Din acel menzil, <turcii și tătarii> au mers asupra orașului important Iașpazari ¹⁶², din vechime locul de reședință al mai sus-arătatului <voievod> ¹⁶³. După ce l-au devastat și l-au ruinat într-o clipă, au plecat prin văile strîmte, de la poalele muntelui Botoșani ¹⁶⁴, despre care s-a vorbit mai înainte.

497

În a douăzeci și șaptea zi a lunii rebi ul-ahîr ¹⁶⁵ a avut loc descinderea împărătească în orașul Suceava ¹⁶⁶ care, la început, era capitala Moldovei. Cetatea aceea era foarte puternică și întărită și, deși era plină cu dușmani războinici, totuși aceștia au înțeles bine că dacă nu se vor supune unei oștiri ca marea, nici unul nu va putea să-și salveze sufletul. Deodată, țipele lor de aman, izbucnite din diferite părți, au umplut cerul și pămîntul și ei au predat cheile cetății. Toți emirii Moldovei și aianii dușmanului, fiecare cerînd iertare, s-au adunat în fața cortului împărătesc puternic ca cerul. La rugămintea tuturor, vilaietul a fost acordat, din partea padișahului, voievodului *Gestene* ¹⁶⁷, fiul lui Ștefan (*Istefan*) ¹⁶⁸ voievod, unul dintre urmașii vechilor voievozi ai Moldovei, care slujea la înalta Poartă. Cînd situația țării Moldovei a fost hotărîtă, hanul glorios de mai sus, fiind

¹⁵⁸ Sahib Ghirai (1532 — 1551).

¹⁵⁹ Credem că cifra este exagerată, deși în alte cronicile apare chiar 70 000.

¹⁶⁰ În alte izvoare turcești : „În șesul tîrgului Iași” ; în izvoarele europene : Ștefănești.

¹⁶¹ Cifra exagerată ; în izvoarele europene 8 000.

¹⁶² Tîrgul Iașilor.

¹⁶³ Adică a lui Petru Rareș.

¹⁶⁴ În text : *Budșan*.

¹⁶⁵ 23 septembrie 1538.

¹⁶⁶ În text : *Süca*.

¹⁶⁷ În alte cronicile (cf. *Cronici turcești* . . . , vol. I) : *Cetne*, *Cetina* ; Ștefan Lăcustă, fiul lui Alexandru.

¹⁶⁸ De fapt, nepotul lui Ștefan cel Mare, fiul lui Alexandru, ostateg la Poartă.

onorat în diferite feluri de către sultanul lumii, a fost învrednicit cu permisiunea împărătească de a se întoarce în vilaieturile sale <în Crimeea>.

De asemenea, i s-a dat permisiunea de a se întoarce unui sol¹⁶⁹ de-al craiului leșesc¹⁷⁰, care, venind încă de mai înainte, se găsea în suita împărătească. Răspindindu-se zvonul despre fuga voievodului, au fost trimiși olăcari la craiul unguresc, Ianoș¹⁷¹, pentru a-l prinde. După aceasta, sultanul întorcându-se cu noroc spre părțile capitalei împărăției <Istanbul>, când au venit în apropiere de schela Isaccea, acolo așteptau oamenii trimiși de capudanul Hair ed-Din pașa cu știri despre cuceririle și victoriile sale.

<Se descriu faptele vitejești ale amiralului Hair ed-Din *Barbarossa* împotriva venețienilor, spaniolilor lui Andrei Doria ș.a., din Marea Mediterană și Adriatică, în special la Perveza și Kefalonia>.

Cei care au venit la padișah cu astfel de știri îmbucurătoare au fost cinstiți cu favoruri mai multe decât se așteptau. În a douăzeci și noua zi a lunii ğemazi ul-evvel¹⁷², padișahul, ocrotitor al victoriei pentru credință, împodobește deja, cu războinicii săi, reședința din Adrianopol prin ilustra sa sosire. 498

DESPRE SALVAREA ȚĂRII UNGUREȘTI DIN MÎINILE DUȘMANULUI

501

După cum s-a explicat mai înainte, când cu ajutorul lui Allah atotstăpînitorul cel sfînt țara ungurească a fost cucerită de padișahul tuturor victoriilor, crăia acesteia a fost acordată craiului Ioan <Zápolya>. Apoi Ianoș, la rîndul său, avînd nenorocul să moară, cetatea Buda (*Budin*) a rămas în mîna fiului său minor, numit *Istefan*¹⁷³, și a soției sale numită Crăiasa (*Kraliçe*)¹⁷⁴, fiica craiului <leșesc¹⁷⁵>.

<Asediul Budei de către Ferdinand, expediția turcilor — în iunie 1541 — împotriva austrieilor, luptele de lîngă Buda. După înfrîngerea austrieicilor, pentru apărarea și siguranța cetății Buda sultanul a pus acolo o garnizoană turcească>. 502

Iar lui Ștefan (*Istefan*), fiul craiului Ioan, care era încă minor, i s-a dat un sangeac¹⁷⁶ în vilaietul Ardealului cu angajamentul de a i se da crăia cînd va deveni major.

<Se dau date privitoare la transformarea Budei în pașalic>.

¹⁶⁹ Kretkovski, castelan de Bresc, care aștepta la Adrianopol, încă din mai 1538, desfășurarea acestei campanii.

¹⁷⁰ Sigismund I cel Bătrîn (1506 — 1548).

¹⁷¹ Ioan Zápolya.

¹⁷² 22 octombrie 1538.

¹⁷³ Ștefan, denumirea turcească pentru Ioan Sigismund, principele Transilvaniei (1540 — 1559).

¹⁷⁴ Adică regina Isabella (1541 — 1551; 1556 — 1559).

¹⁷⁵ Sigismund I cel Bătrîn.

¹⁷⁶ Lipova.

DESCRIEREA CUCERIRII UNOR PUTERNICE CETĂȚI UNGUREȘTI

<Expediția lui Sokollu Mehmed pașa, beilerbei de Rumelia, împotriva unor cetăți și cucerirea unor fortărețe>.

Cînd au ajuns la cetatea Becicherec, înainte de a o asedia, dușmanul dinăuntru a predat-o cu aman. După ce au aranjat acolo cele necesare, au pornit asupra cetății Lipova, cheia și poarta vilaietului Ardeal. Pe cînd se străduiau s-o cucerească și s-o supună, populația cetății, sperîndu-se, de teamă a fugit. Găsind cetatea <Lipovei> goală, norocosul serdar ¹⁷⁷, după ce a numit și a pus și aici apărători (*hafiza*) și un pircălab (*dizdar*), precum și tot ceea ce era trebuincios cetății, a acordat stăpînirea acesteia lui Ulama pașa.

După cucerirea Lipovei au mers asupra cetății Timișoara, poarta acelor ținuturi. Însuși <serdarul>, stînd cu toiagul în mînă în fața cetății, a supravegheat oastea și a pus să se sape adăposturi și să se așeze tunuri. Au început apoi s-o bată cu tunurile din toate părțile și deși au depus multe eforturi pentru a o cuceri, totuși au socotit că e mai bine să renunțe, din
515 pricina sosirii iernii friguroase și a vremii ploioase, care nu permițeau împrôscarea din tunuri. Apoi, întorcîndu-se la Belgrad pentru iernare, au făcut cunoscute prin olaci, la Poarta fericirii, evenimentele, așa cum s-au întîmplat ele.

CUCERIREA MĂREȚEI FORTĂREȚE A TIMIȘOAREI

Locuitorii Timișoarei știau că oastea islamică în acea primăvară plăcută va veni cu siguranță iarăși asupra lor. De aceea, tot timpul în iarna aceea ei au săpat un șanț (*hendek*) adînc în interior pentru întărirea cetății lor și, îndeplinind toate cele trebuincioase, au pregătit muniții într-o măsură foarte mare. Toate acestea au fost făcute arz la mărija sa marele suveran al lumii, cel renumit ca Husrev ¹⁷⁸. Socotind că ocuparea Timișoarei numai de oastea rumeliotă va fi grea, au numit ca serdar pe al doilea vizir, Ahmed pașa, împreună cu *sekbanbași*, cu cîteva mii de ieniceri și cele patru agale de buluci cu bulucurile lor și tunuri și gebegii, precum și cu multe alte oști. În a douăzeci și șaptea zi a lui rebi ul-ahîr din nouă sute cincizeci și nouă ¹⁷⁹, mai sus-pomenitul vizir a ajuns la Belgrad cu oastea victorioasă arătată mai sus. Trecînd Dunărea în apropiere de Belgrad împreună cu mai sus-numitul Mehmed pașa, beilerbei de Rumelia, au asediat din nou cetatea Timișoara, în a cincea zi a lui regeb din anul mai sus arătat ¹⁸⁰.

Pe de o parte oastea de Poartă ¹⁸¹ și pe de alta vitejii din Rumelia, înconjurînd cetatea din toate părțile, au așezat în același timp și un număr de șaisprezece tunuri *baliemez* ¹⁸² care nu știu de glumă. Timp de o lună

¹⁷⁷ Sokollu Mehmed pașa, comandant al oștilor din Rumelia.

¹⁷⁸ Rege legendar al Persiei; aici este vorba de Soliman Magnificul.

¹⁷⁹ 22 aprilie 1552.

¹⁸⁰ 27 iunie 1552.

¹⁸¹ *Kapu-kulları*, adică oastea permanentă.

¹⁸² Tun de calibru mare, folosit pentru asediul și apărarea cetăților medievale. Termenul, de origine italiană — *balmiezzo* sau *pallamezza* —, se întîlnește și în izvoarele noastre istorice.

încheiată, dindu-se lupte crâncene cu tunuri și cu puști, dușmanul dinăuntru cetății a rămas neputincios din cauza atacului victorios al gaziilor.

Dușmanul a scris în cronicile sale că era capudan, adică comandant al cetății, unul cu numele de *Loșanğa*¹⁸³, care fusese asediat și anul trecut¹⁸⁴. Afară de maghiari, croați și alți creștini, în cetate mai erau vreo trei sau patru sute de pușcași spanioli și, de asemenea, vreo sută sau două sute de luptători austriaci (*nemçe*).

Chiar în ziua când musulmanii s-au așezat lângă cetate, sosind aceștia în grabă au intrat în cetate.

Între timp, craiul cel răătăcit¹⁸⁵ făcuse un mare *turvin* (*torvin*), termen care în limba lor înseamnă „sfat”. Se spune că îndărătnicul de mai sus <Loșanğa> era un îngîmfat, un cîine afurisit care mușca tare. Acesta fiind prezent la sfat (*turvin*), când i s-a conferit din nou paza și apărarea cetății Timișoara, a spus cu oarecare indiferență: „Eu mi-am făcut datoria anul trecut, acum să plece cei care pretind că sînt viteji și să se închidă acolo în cetate; cel care intră se închide pentru a muri”. În sfîrșit, el a mai spus: „Cel care este capabil de efort și eroism nu fuge de moarte și nu renunță din lașitate la cîntea sa. Eu pot să-mi sacrific trupul și sufletul pentru fericirea voastră a tuturor. Fără îndoială, voi merge să îndeplinesc această slujbă”. Și el se îngîmfa, spunînd toate acestea.

516

Beii dușmani, susținîndu-l pe acesta, l-au trimis pe sus-numitul orgolios <la apărarea Timișoarei>. Când să pornească, îmbrățișîndu-și familia și copiii și luîndu-și adio unii de la alții, au prezis că nu se vor mai revedea!

După ce a venit și a intrat în cetate, <Losoncz> trecînd în revistă oastea asediată, a găsit două mii cinci sute de războinici. Așa s-a scris în cronicile dușmane. Se mai spune că afurisitul era în același timp un mare viteaz și capabil de fapte mari, fiind un priceput rar întîlnit între dușmanii de o seamă cu el.

Făcîndu-se eforturi timp de mai multe zile pentru cucerirea cetății, s-a aflat că cetatea nu putea fi luată din pricina eforturilor acestuia. Atunci și vitejii musulmani au arătat atîta bărbăție și vitejie încît prin breșele deschise s-au întrecut în iureș unii pe alții. Fără ca măcar vreunul să dea înapoi, ei înaintau, mergînd ca oile care aleargă la sare. Pașalele, vizitînd zilnic întăriturile, încurajau și aduceau laude gaziilor aflați în rînduri.

În acest timp, calul lui Mehmed pașa, beilerbei de Rumelia, fiind împușcat, dar el, prin grija preainaltului Allah, rămînînd teafăr și încăle-cînd din nou pe un cal iute ca vîntul, a înaintat neatîns și s-a repezit în luptă.

În cele din urmă, apărînd semiluna cuceririi, în prima zi a lui șaban¹⁸⁶ a fost cucerit în întregime orașul cetății mai sus-amintite. În luptele care s-au dat în orașul cetății, a fost ucis serascherul și comandantul oștii pușcașilor spanioli, numit Avri¹⁸⁷, chiar în timpul luptelor din oraș,

¹⁸³ Ștefan Losoncz.

¹⁸⁴ În toamna lui 1551.

¹⁸⁵ Împăratul Austriei, Ferdinand I (1526 – 1564).

¹⁸⁶ 23 iulie 1552.

¹⁸⁷ Sau *Evri* (?).

iar nenorocosul său cap a fost adus serdarului. Apoi, dușmanii umili asediați în cetatea interioară, când au slăbit și au rămas neputincioși, au strigat *aman*, predind fortăreața. Norocosul serdar ¹⁸⁸, acceptînd strigătul de *aman* al dușmanului, le-a dat chiar învoire să plece și să meargă în vilaleturile lor. Dar, pe cînd <ghiaurii> ieșeau <din cetate> și se retrăgeau, un *inoșa* ¹⁸⁹, care în limba lor înseamnă „pag” ¹⁹⁰, scump căpeteniei lor, Loșanğa, s-a încăierat cu un ienicer. Mai sus-arătatul Loșanğa, fără să vrea, a lovit pe ienicer cu sabia, rănindu-l. Atunci, deodată, în jurul său făcîndu-se o învălmășeală, într-o clipă n-a rămas măcar un suflet, deoarece toți au fost trecuți prin ascuțișul săbiei. Cîțiva dintre demnitari, fiind făcuți prizonieri și puși în lanțuri, au fost înfățișați serdarului... Afurisitul numit Loșanğa, rănit grav într-un loc sau două, era, în același timp, întristat și se credea rob. L-au luat și l-au dus la pașa cel împărătesc purtător de victorie. Acest nedemn, necăjindu-se că a fost salvat, și-a deschis gura și a vorbit astfel : „Păcat că populația cetății nu m-a lăsat să fac ce voiam, n-ați fi reușit chiar dacă ați fi dat o mie de capete pentru fiecare piatră a cetății. Nici n-ați fi visat și nici prin gîndul vostru n-ar fi trecut”. Zicînd toate acestea, el a spus multe cuvinte fără noimă.

În cronicile lor, ei au scris în mod amănunțit că măria sa marele serdar, minîindu-se din pricina unui astfel de răspuns fără sens și dat fiind că rănile lui erau nevindecabile, a dat poruncă fără întîrziere să i se taie capul și desprinzîndu-l de nefericitul său trup, l-a trimis la glorioasa Poartă a împărăției.

În cele din urmă s-a simțit nevoia reparării cetății, care, fiind capitala vilaletului Ardeal, a fost transformată într-un beilerbeic independent și a fost acordată lui Gazi Kasım pașa ¹⁹¹, unul dintre emirii din rîndul vechilor războinici.

În sfîrșit, cucerirea Timișoarei vîrînd frică în emirii unui număr de șaptesprezece sau optsprezece cetăți din jur, acestea s-au supus <cu toatele> la curtea padișahului, ocrotitorul lumii, avînd împreună cu tîrgușoarele și satele lor un număr de treizeci de mii de raiale. Apoi fixîndu-se vama ¹⁹² și tributul lor (*harac*), fiecare a plecat liniștit la locul său.

După aceea, renumitul serdar, ridicîndu-se din Timișoara, a plecat cu oastea victorioasă asupra <cetății> Solnoc. Ajungînd acolo, la al șaptelea menzil s-au așezat în fața cetății.

Hadîm Ali, beilerbei de Buda, venind mai înainte, ascdiasc cetatea mai sus-arătată <Solnoc>. Aducînd tunuri și construind întărituri a început s-o bată așa cum trebuie. Afurisiții, asediați în ea <în cetate>, nu erau siguri de oastea din Buda și, văzînd că de astă dată au mai venit asupra lor încă atîtea oști, au început să aibă grijă de capul lor și în noaptea aceea, pe la miezul nopții, au transformat în fugă șederea lor. Oastea purtătoare de victorie, aflînd de fuga dușmanilor, i-a gonit, punîndu-se pe urmele lor. Ei au nimicit corpurile nenorocite ale celor mai mulți dintre ei. Numai afurisitul care era beiul lor a fost prins de viu și a fost adus în fața serda-

¹⁸⁸ Mehmed pașa.

¹⁸⁹ *Inoș*, în ungurește : „ucenic”, „discipol”.

¹⁹⁰ În text : *iş-oğlan*.

¹⁹¹ Kasım pașa, primul beilerbei de Timișoara (1552, iulie).

¹⁹² *Baç* : taxă de negoț, vamă.

rului celui demn, împreună cu steaguri, tobe și Țimbale și cu capetele tăiate. Atunci gazii aflați în slujba sa <a lui Ahmed pașa> au fost onorați și einștiți cu favoruri mai mult decât sperau ei înșiși.

<Descrierea asedierii cetății Agria în august 1554>.

518

DESCRIEREA SITUAȚIEI LUI DÜZME MUSTAFA¹⁹³

532

<Despre răscoala prințului otoman numit falsul Mustafa>, care strânge în jurul său sofii simaviți (*simavnalı*)¹⁹⁴ din ținuturile Silistrei și Dobrogei, renumiți ca *rafizi*¹⁹⁵ și crezi și ca sprijinitori ai pretențiilor (*dava*) mai sus-numitului <Mustafa>. Ei îl ajutaseră să devină din ce în ce mai vestit.

<Se arată măsurile pe care le luau răsculații: încasarea de biruri, confiscarea de averi; se descrie înăbușirea răscoalei>.

DESPRE OMORÎREA LUI KARA AHMED PAȘA

533

Marele vizir Ahmed pașa, înainte de a trece în postul marelui vizir-at, a fost de câteva ori serdar asupra unor oști victorioase. Având succes mai cu seamă la cucerirea unei cetăți așa de puternice ca Timișoara, făcuse ca slujbele sale să fie pe placul norocosului padișah al islamului și al tuturor marilor demnitari.

<A fost ucis la 13 zilkade, din anul 961 H.¹⁹⁶, iar marele vizirat a fost acordat iarăși lui Rustem pașa>.

DESCRIEREA AVENTURII SCRIBULUI LUI SEIDI ALI

<Seidi Ali Celebi fiind trimis ca sol în India de către Mirza șah, în conversația sa cu împăratul Indiei acesta l-a întrebat de puterea împărăției otomane>.

A spus că se întindea din al șaptelea ținut... fac parte Oceakov (Özü) și Akkerman, precum și multe alte orașe ca acestea de prin părțile Deșt-i Kîpceacului...

538

<Întoarcerea la Poartă>.

<Prințul Baiazid, fiul lui Suleiman, intervine ca sangeacul Pojega să nu fie acordat lui Lala Mustafa pașa. Se propune să fie trimis iarăși la beilerbeicul din Timișoara. Dar Baiazid cere să fie numit beilerbei de Van>.

555

<Descrierea ultimei expediții împotriva cetății Sighetvar, din 1566 (974 H.) și moartea lui Suleiman>.

573

Suleiman pașa, beilerbei de Karaman, cu oastea sa și voievodul Ștefan (*Istvan*), crai de Ardeal, alăturându-se ordiei imperiale, purtătoare de fericire, <în șesul Belgradului> fiecare a găsit favoruri din partea padișahului. Apoi, au trecut podul așezat peste râul Sava...

¹⁹³ „Falsul” Mustafa, cunoscut și ca istoriograf sub epitetul de *Ferdi*.

¹⁹⁴ Din Simavna, lângă Adrianopol, de unde era originar învâțatul Bedreddin.

¹⁹⁵ *Rafizi*: o categorie de derviși, socotiți eretici, schizmatici.

¹⁹⁶ 10 octombrie 1554.

Afară de aceasta, cînd au ieșit din capitala Istanbul, lui Pertev pașa¹⁹⁷, cel de-al doilea vizir, i s-au alăturat 2 000 de ieniceri și legegii ai bulucurilor din dreapta și din stînga. De asemenea, i-au fost dați mai sus-pomenitului serdar Pertev pașa *iağmagii*¹⁹⁸ veniți din partea hanului tătăresc¹⁹⁹ și Ștefan, fiul craiului din Ardeal, și cei din ținuturile Țării Românești și Moldovei care fuseseră numiți să slujească, precum și încă

574 multe cete de ostași, cuceritori de țări, care se aflau în sangeacul (*liva*) lui Mustafa pașa, beilerbei de Timișoara. Se dăduse firman <lui Pertev pașa> pentru cucerirea cetății Gyula <cu ajutorul celor de mai sus>.

<Urmcăză descrierea cetății Gyula, la 4 safer 974 H. 200>.

620 – 621 <După moartea sultanului Murad al III-lea și urcarea pe tron a lui Mehmed al III-lea, în luna ğemazi II 1003 H. 201 au avut loc schimbări de demnitari în ierarhia Porții și mazilirea lui Sinan pașa>.

622 Noul sigiliu, prin confirmarea sultanului <Mehmed al III-lea>, a fost acordat mai sus-pomenitului Ferhad pașa, pe atunci caimacam, care a devenit mare vizir și diriguitor al treburilor împărăției.

În acel timp, Mihai²⁰² (*Mihal*) răcăcitul, voievodul Țării Românești, răzvrătindu-se, a atacat ținuturile și orașele care se aflau pe țărmul Dunării. Pentru că Mihai făcuse o mulțime de răutăți, mai sus-arătatul Ferhad pașa a fost numit serdar peste oastea victorioasă și i s-a dat firman ca în primăvara aceea să meargă asupra Țării Românești și să se răzbune pe răufăcătorul Mihai.

DESCRIEREA SITUAȚIEI ȚĂRII ROMÂNEȘTI²⁰³

Cînd Ferhad pașa a ajuns în postul marelui vizirat, a fost însărcinat cu înăbușirea răzvrătiților valahi și cu nimicirea lui Mihai, răcăcitul. Ocupîndu-se de pregătirea celor necesare pentru expediție și pentru adunarea de oști, el a trimis în mare grabă ilustre porunci, cu olăcări, beilerbeilor și beilor din împrejurimi, înștiințîndu-i ca înainte de sosirea strălucitului *nevrüz*²⁰⁴ să vie la oastea împărătească și să fie gata pentru luptă cu oastea eialeturilor lor, așteptînd ziua bătăliei. De asemenea, a cerut ca și agaua de ieniceri, precum și cele șase agale de buluc să iasă în apropiere de cortul măreș. El <Ferhad pașa> făcea eforturi peste eforturi să nu lipsească nimic din toate cele necesare unei expediții mari: tunuri și puști și alte unelte de luptă și muniții și praf de pușcă și alte lucruri.

Pentru trecerea oștii islamice de la orașelul Rusciuk la cetatea Giurgiu (*Yerköki*), el a pregătit din timp tot ce era necesar pentru construirea podului peste Dunăre, ca vase de scînduri (*tonbaz*)²⁰⁵ și cherestea pentru pod. Pentru pregătirea acestora la Rusciuk, pînă la sosirea în persoană a serdarului cu sfinșit victorios, împreună cu oastea islamică au fost tri-

¹⁹⁷ Amiral și vizir otoman.

¹⁹⁸ *İağmacı*: devastator, jefuitor.

¹⁹⁹ Devlet Ghirai I (1550–1577).

²⁰⁰ 21 august 1566.

²⁰¹ Februarie 1595.

²⁰² Mihai Viteazul, domnul Țării Românești (1593–1601).

²⁰³ În text *Kala-i Eflak*: „Cetatea Țării Românești”.

²⁰⁴ Prima zi a anului persan, echinoxul de primăvară (21 martie).

²⁰⁵ Termen care se întîlnește și în vechile noastre izvoare istorice și înscamnă luntre, bu-toi mare servind la construirea podurilor.

miși oameni și constructori (*mimar*) pricepuți, cu ilustre porunci, dându-se ordine severe beilor din Nicopol, Silistra și Vidin.

<Înainte de pornirea expediției în Țara Românească a avut loc la Istanbul răscoala kuloghlilor ²⁰⁶ din *Genje* ²⁰⁷ și a spahilor, care cereau capul lui Ferhad pașa. După înăbușirea răscolăților cu ajutorul gărzii palatului și al ienicerilor, Ferhad pașa obține de la sultan pentru Sinan pașa pedeapsa prin orbirea cu fierul roșu, care se înlocuiește însă cu exilul la Malgara; Gigalazade Sinan, considerat cel de-al doilea vinovat, a fost exilat la Kara-Hisar ²⁰⁸. 624

Apoi <Ferhad pașa> s-a ocupat iarăși de pregătirea armelor pentru expediția în Țara Românească. 625

<În primăvara aceea, cu o săptămână înainte de Ruz-i Hızir ²⁰⁹, serdarul a ieșit cu mare pompă din Istanbul și a descins la Halkali-Bunar. Rămase caimacam la Istanbul Ibrahim pașa, omul lui Sinan pașa, care ori de câte ori avea ocazia îl calomnia pe Ferhad pașa la sultan și nu-l sprijinea cu cele necesare pentru expediția împotriva Țării Românești>.

Ferhad pașa, plecând, a trimis o plângere (*şikiaetname*) în care spunea: „Ostași din ordia împărătească sînt puțini la număr și cei mai mulți dintre ei sînt bolnavi, iar drumul nostru este lung. Fiind o țară de dușmani, oastea Țării Românești se află pregătită în văzul tuturor, lingă București. Oastea victorioasă adunată pe lingă noi trebuie să se opună dușmanilor celor umili. Dar, pînă la obținerea unei cuceriri și victorii plăcute, mai este încă, deoarece serhatul nostru este abia la Rusciuk. Ne-am apropiat de acesta, dar din oaste nu a mai rămas decît o zecime. Oastea de pe lingă noi fiind foarte puțină și adunarea noastră nefiind pregătită, dușmanul poate veni asupra noastră și poate pricinui pagube, care nu vor face cinste împărăției”. Dar pe cînd prezenta un astfel de arz, caimacamul Ibrahim pașa răspundea sultanului: „Sub un astfel de serdar, oastea nu va pleca în expediție ca să lupte cu dușmanul. Chiar dacă toți vor fi trecuți prin sabie, nu se vor supune, deoarece inimile lor sînt foarte scîrbite și cei mai mulți sînt înspăimîntați...”. 626

<La cele spuse mai sus raliindu-se și marele muftiu Bostanzade, cadul Rumeliei, Baki efendi ș.a., au început cu toții să-l calomnieze pe Ferhad pașa>.

Aceștia au făcut ca Ferhad pașa să se ocupe cu construirea podului la Rusciuk, să fie mazilit pe neașteptate și înlocuit cu Sinan pașa, care a venit de la Malgara la Poarta fericirii și a ocupat postul de mare vizir. Sinan pașa, în marea sa ură față de Ferhad, a zis <sultanului> că „Ferhad pașa are înțelegere cu răufăcătorul de Mihai și că va îngădui acestuia să aducă pagube și stricăciuni țărilor islamice. Din nepăsare este un ghiaur corupt și rătăcit”.

<Sinan pașa a obținut de la marele muftiu Bostanzade o sentință (*felva*) pentru omorîrea rivalului său Ferhad>.

Trimîțîndu-l pe Ahmed aga, pe atunci chehaia de capugii ²¹⁰, <Sinan pașa> a adresat o ilustră poruncă și lui Saturgi pașa, care fusese numit valiu în Țara Românească, cu rangul de vizir, zicîndu-i: „În această treabă, tu, de asemenea, să-l ajuți pe chehaiaua capugiilor”. Iar pînă la sosirea lui Sinan pașa, s-a dat un alt ordin mai sus-numitului Saturgi 627

²⁰⁶ Recrut iemcer; termenul se întîlnește și în limba română.

²⁰⁷ Oraș în U.R.S.S., în apropiere de Baku.

²⁰⁸ „Fortăreața neagră”, în Asia Mică.

²⁰⁹ 23 aprilie, zi sfîntă la musulmani.

²¹⁰ *Capugilar kelhudasi*: intendentul capugiilor, „prim portar”.

pentru a păstra vistieria (*hazine*) și munițiile (*cebehane*) și celelalte unelte și arme ale miriei. Ferhad pașa, fiind informat despre mazilirea sa și despre scopul urmărit de Sinan pașa, predă comanda lui Saturgi și se întoarce îndată cu suita și averea sa la Constantinopol. Spre a evita întâlnirea cu delegația care venea pentru a-l mazili și ucide, el a apucat pe un drum lăaturalnic, numit *Tavukçiu yolu* („calea găinarului”), mai încoace de Ahioi²¹¹.

Kehaiaua de capugii, sosind la Rusciuk și intrînd în oastea împărătească, află că Ferhad pașa plecase de două zile spre Istanbul; atunci, împreună cu Saturgi pașa, au făcut cunoscut situația aceasta la Poarta fericirii.

«Sinan pașa, în minia sa, trimite o ccață de călăreți siriaci, zicîndu-le: „avuția lui Ferhad pașa să fie a voastră, iar capul lui al meu”. Ferhad pașa, aruncînd gonacilor cîteva pungi de bani și profitînd de faptul că aceștia erau ocupați cu jefuirea avutului său, a scăpat în munți. Un timp a reușit să se ascundă la cîșlicul său, unde și-a cîrcat anumite legături».

Sinan pașa, la rîndul său, renunțînd²¹², s-a îngrijit de cele necesare expediției și a plecat pentru a trece cu oastea, prin trecătoarea Rusciuk, în partea Țării Românești și a ajuns pe această cale pînă la Tirgoviște.

628 «Prin mijlocirea unui evreu, numit *Selmum* (Solomon) *Alamanoğlu*²¹³, Ferhad pașa, obținînd iertarea sultanului, își reia vechile legături, dar datorită intrigilor caimacamului Ibrahim pașa, este ridicat într-o dimineață din cîșlicul său de către Ferhad aga și închis la Yedikule. În scurt timp este ucis, pe baza unei *felva* scrise de Okcizade».

629 ... În acest timp, marele vizir Sinan pașa, intrînd cu oastea cuceritoare de țări în vilaietul Țării Românești, sosise în cetatea București²¹⁴. Dar în cursul aceluia an nenorocos, acțiunea lui Sinan pașa a fost de asemenea nenorocită. În timp ce construia cetățile București și Tirgoviște (*Bükreş ve Tirgosta*), venind cu oaste craiul răufăcător²¹⁵ și rătăcitul de Mihai, au incendiat și au dărîmat cetățile mai sus arătate. În același timp, au făcut ca serdarul mai sus-pomenit «Sinan pașa» ba să cadă în mlaștină²¹⁶, ba s-o ia la fugă cu mii de necazuri și suferințe, ajungînd cu greu la Rusciuk. Dușmanul, condamnat focului din infern, dărîmînd podul în văzul lui Sinan pașa, a distrus și toată cetatea Giurgiului și și-a luat toate tunurile și munițiile. El «Mihai» a pricinuit atîta pagubă musulmanilor, încît așa ceva nu s-a văzut în nici un secol.

De asemenea, au venit știri că fiul lui Sinan pașa, «Mehmed bei», scăpînd din mînă cetatea Strigoniu, dincolo de Buda, a fugit de acolo și s-a oprit abia la Buda. Astfel, nenorocirile au urmat unele după altele.

Cînd s-a făcut arz padișahului despre înfrîngerea mai sus-numitului Sinan pașa în Țara Românească și despre paguba mare suferită de oaste din pricina măsurilor sale nechibzuite, el a fost mazilit din postul de mare vizir și exilat la Malgara.

«Noul mare vizir, Lala Mehmed pașa, murînd după cîteva zile, Sinan pașa este rechemat pentru a cincea oară la marele vizirat. Pregătiri pentru expediție, moartea și înmormîntarea lui Sinan pașa. Despre numirea lui Ibrahim pașa ca mare vizir».

²¹¹ Localitate în Bulgaria.

²¹² La omorîrea lui Ferhad pașa.

²¹³ „Fiul neamțului”,

²¹⁴ În text: *Bükreş*.

²¹⁵ Sigismund Báthory, principele Transilvaniei (1581–1597).

²¹⁶ De fapt în timp ce înainta, cu ocazia luptei de la Călugăreni.

PLECAREA SULTANULUI ASUPRA AGRIEI

630

A treia zi, era o zi de vineri, dimineata, printre ulemalele care veniseră <să-l felicite> și să stea de vorbă cu noul vizir Ibrahim pașa, se afla și mevlana Sadeddin ²¹⁷ efendi, dascălul padișahului.

... În adunarea aceea, pe când începură să se citească arzurile și mahzarurile venite din partea lui Hasan pașa, fiul lui <Sokollu> Mehmed pașa, care se afla la paza țărmurilor Dunării, și de la Mihai, voievodul Țării Românești, ca și de la boierii români, a venit pe neașteptate pentru felicitare și Bostanzade, care pe atunci se afla în postul de muftiu; amîndoi <Sadeddin și Bostanzade> s-au așezat cu cinste pe onoratele divanuri din cele două părți ale sus-numitului mare vizir Ibrahim pașa. Apoi au început să citească, cu voce tare, hîrțile care sosiseră <de la Hasan pașa și din Țara Românească> și care se găseau în mîinile hoguei de mai sus. Cu această ocazie, cînd au deschis discuția și cînd hoguea efendi a găsit <scrisorile> acceptabile, muftiul de mai sus a început să contrazică măsurile pe care hoguea efendi le găsea potrivite. Discuțiile și răspunsurile și contrazicerile din ambele părți crescînd și repetîndu-se, ei au ridicat vocile, împărțîndu-se în două tabere.

Contrazicerile continuîndu-se și nefiind nici o posibilitate pentru curmarea lor, mufti efendi, fără să mai stea, s-a ridicat în picioare și s-a adresat marelui vizir de mai sus astfel: „Am venit pentru felicitare și nu pentru ceartă. Măria sa Allah să vă binecuvînteze postul și să fiți fericit și norocos”. Spunînd acestea, el s-a întors la casa sa.

Din pricina plecării lui Bostanzade, hoguea efendi <Sadeddin> s-a neliniștit și necăjindu-se mult a zis: „Prin faptul că am îndeplinit funcția de *reis ül-küttab* ²¹⁸ și pentru că am citit cu voce tare arzurile, se cuvine oare unui șeih ül-islam să părăsească sfatul și să plece? Dacă ar fi fost de acord, fiind cauza credinței și a împărăției, să fi luat el personal aceste măsuri. În astfel de sfaturi, fie în legătură cu Mihai, fie în legătură cu alții de o seamă cu el, n-ar fi fost oare bire dacă am fi luat măsuri potrivite? Ce înseamnă să părăsești sfatul și să pleci?”. După ce a vorbit multe, <Sadeddin> luînd singur măsurile convenite, a dictat lui reis ül-küttab Musa Celebi ²¹⁹ răspunsurile necesare atît lui Mihai <Viteazul>, cît și boierilor. Apoi, după un timp oarecare de discuție, ridicîndu-se, a plecat la norocoasa sa locuință.

<Despre plecarea lui Sadeddin, împreună cu padișahul, în expediția împotriva Agriei și descrierea ordinii de bătaie a trupelor otomane, victoria lor etc.>.

Vizirul Hasan pașa, emir al emirilor ²²⁰ de Rumelia, și beilerbeii din Timișoara și Bosnia și Lala Mehmed pașa, beilerbeii din Anatolia și beilerbeii din Karaman, din Alep, din Sivas și Maraș stăteau cu toții în aripa dreaptă.

<Urmează descrierea modului de așezare a oștilor>.

²¹⁷ Sadeddin Hoğa efendi (m. oct. 1599), dascălul sultanului Murad al III-lea; a rămas cunoscut printr-o cronică intitulată: *Tac ül-Tevarih* (Coroana istoriilor) (vezi *Cronici turcești...*, vol. I, p. 297—332).

²¹⁸ Mai tirziu (după 1600) *reis efendi*, prim cancelar și ministru de externe.

²¹⁹ A fost de trei ori reis-efendi: 1591—1592 (1000 H.); 1595—1596 (1004—1005 H.); 1599—1600 (1008 H.).

²²⁰ *Emir ül-umera*, sinonim cu *bellerbei* și *mirimiran*.

PLECAREA LUI SATURGI <MEHMED PAȘA> PENTRU SUPUNEREA CETĂȚII
ORADEA (VARAT)

<Despre pierderea cetății Ianik în primul an de expediție a lui Saturgi pașa>.

În al doilea an <de expediție>, au trimis în ajutorul său oaste în număr mare și vistierie (*hazine*) și alte muniții și afară de acestea au trimis în sprijinul său și pe hanul tătăresc ²²².

În anul una mie șapte ²²³, s-a dat firman pentru ruinarea vilaietului Ardeal și pentru urmărirea și prinderea voievodului său Rikmum ²²⁴. În acel an plin de nenorociri, umilul de mine ²²⁵, care scriu aceste rînduri, am fost trimis, împreună cu oastea victorioasă, în expediție împotriva Oradiei.

<Plecarea din Belgrad, trecerea Dunării la Panciova, popasuri la Severin și la Becicherec, unde hanul tătăresc Gazi Ghirai a fost așteptat 55 de zile. Are loc un divan în care se hotărăște planul de înaintare asupra Transilvaniei și Oradiei>.

Oamenii bine informați asupra serhatului <fiind prezenți la divan> ⁶⁴⁷ au spus: „Pentru a intra în Ardeal sînt trei drumuri: unul este drumul pe la Ineu ²²⁶ și Lipova, altul pe la Sebeș și Lugos și unul este drumul Oradiei”. Gazi Ghirai han a grăit: „Nouă ne trebuie un drum pe care să poată merge în voie carele de tunuri ale oștii islamice, împreună cu toate munițiile și bagajele, pentru ca în cazul că dușmanul va năvăli, să se poată lupta”. Atunci, oamenii cunoscători ai locului au răspuns că drumurile prin Sebeș și Lugos și Lipova sînt înguste și anevoioase, dar drumul Oradiei fiind larg, se poate mișca după voie și se poate înainta după plac. Față de acest <răspuns>, hanul a zis: „Dar dacă în cetatea Oradiei sînt mulți dușmani care, fie la ducere, fie la întoarcere, ieșind <din cetate> și ajungîndu-ne, afurisiții ar putea să ne necăjească, să ne provoace pagube? Dacă aceasta s-ar putea întîmpla, atunci nu este oare mai potrivit ca întîi să fie cucerită această cetate și abia după înlăturarea acestei griji să se meargă în interiorul ei <al Transilvaniei>? Va fi nevoie de multă ședere? Dacă vom lovi de două sau de trei ori cu tunul, cetatea poate fi luată, deci, înainte de toate, cetatea trebuie să fie cucerită”. În acest sfat s-a hotărît astfel că trebuie să se înainteze pe drumul Oradiei și au numit drept călăuză pe Iogun aga, una dintre agalele Timișoarei. Adunarea terminîndu-se, fiecare s-a întors la menzila sa și în ziua următoare, pornindu-se din menzila acela, s-au așezat lîngă cetate ²²⁷. Dușmanii din mai sus-numitul Cenad, cînd au văzut cît sînt de înconjurați de o astfel de oaste nenumărată, în noaptea aceea, ieșind din cetate, s-au grăbit să fugă și împrăștiindu-se printre păduri și munți au lăsat cetatea goală. Oastea islamică, în special ceata tătărească, urmărindu-i și vîinîdu-i cîte unul, cîte doi, de prin munți și păduri, i-a făcut prizonieri, ferecîndu-i în lanțuri. În ziua aceea au fost măcelăriți în fața cortului lui Saturgi

²²¹ 14 august 1597 — 3 august 1598.

²²² Gazi Ghirai al II-lea.

²²³ 4 august 1598 — 23 iulie 1599.

²²⁴ Formă coruptă pentru Sigismund Báthory.

²²⁵ Solakzade, autorul cronicii de față.

²²⁶ În text: *Yanova*.

²²⁷ Lîngă Cenad.

paşa 150 de duşmani prinşi. Sangeacbeilicul de Cenad a fost acordat lui Şakşaki Ibrahim bei, care era *nazîr* ²²⁸ la Belgrad. Mai sus-pomenitul Ibrahim bei, după ce a intrat într-însa <Cenad>, a luat-o în stăpînire.

<Urmează două versuri satirice ale poetului Abdi Celebi în legătură cu instalarea lui Şakşaki>.

De acolo, după ce au traversat multe menziluri şi distanţe, au trecut prin apropiere de Ineu (*Yanova*) şi au descins la poalele unei pâlânci numite Vilagroş, aflată pe o mare înălţime. La a opta staţie de acolo au descins în cadiatul ²²⁹ cetăţii Oradea. Varoşul cetăţii mai sus-arătate este aşa de întins, încît pot să se întărească acolo douăzeci de mii de oameni. În afară de varoşul său, şi casele sale erau de piatră şi se întindeau aproape cît oraşul acela. <Oraşul Oradea> are vii şi grădini frumoase şi întinse care cuprind cazaua, ca şi viile şi grădinile Adrianopolului. În împrejurimile oraşului erau atîtea cirezi şi turme de vite, încît oastea islamică s-a săturat de carne de oaie, de berbec şi de bou.

648

Tunurile care se găseau <la oaste> fiind aşezate în împrejurimile sale, au început s-o bată. Casele oraşului, fiind construite din piatră şi cărămidă, nu a mai fost nevoie de întărituri pentru beilerbei. Beilerbeii, intrînd cu oştile lor în case şi instalîndu-se acolo, au făcut din ele metereze. Cetatea mai sus-arătată nu a fost aşa cum l-au informat călăuzele. Era o fortăreaţă puternică şi bine întărită şi prin faptul că o băteau numai cu cele trei-patru tunuri pe care le aveau, nu s-au putut deschide breşe şi nu au putut face nici iureşuri <asupra cetăţii Oradea>.

<Poruncă împărătească către Sofu Sinan paşa, beilerbei de Agria, ca să aducă zece tunuri împărăteşti cu carele lor pentru asediul Oradei. Se întîrzie trimiterea tunurilor sub diferite pretexte, ca de pildă: lipsa de bivoli pentru transportul lor, sosirea strigătorilor (*feriadci*) ²³⁰ care cer insistent ajutor pentru Buda asediată de ghiauri; zăpăcirea serdarului Mehmet Saturgi în faţa acestei situaţii grele. Descrierea greutăţilor la întoarcere din cauza anotimpului ploios>.

649

Sanţurile care erau pe drum se umpluseră cu apă şi semănau cu Marea de Oman. De asemenea, podurile, la plecare, nu au fost reparate de Ismail paşa, beilerbei de Timişoara, deşi i s-a dat firman prin care se arăta că este nevoie de poduri şi la întoarcere. Din această cauză, oastea victorioasă tătarească, trecînd cu plutele peste riurile care se aflau în cale, animalele multora au pierit şi mulţi, îmbolnăvindu-se din pricina lapoviţei, tremurînd, mureau <pe drum>. În oaste, negăsindu-se nici zaherea, care se terminase, cei mai mulţi din ceată s-au îmbolnăvit din cauza ploilor, iar pedestraşii mureau pentru că mînceau, după ce-l prăjeau, grîul cumpărat din mîinile tătarilor. În acest hal şi cu astfel de suferinţe au sosit în cetatea Solnoc.

După ce au poposit şi acolo timp de o zi, oastea, care văzuse şi suferise atîta mizerie, a mai observat că pe Tisa nu este nici urmă de corabie imperială cu zaharele. Din această pricină ienicerii, răscolîndu-se îndată, au tăbărit şi au răsturnat peste el cortul serdarului. Fiecare dintre

²²⁸ Intendent, supraveghetor, comandant de cetate.

²²⁹ În text : *kaza*, unitate administrativă-ecclesiastică din jurisdicţia unui *cadiu* (judecător).

²³⁰ Crainic, vestitor.

ei luind în mâini cîte o bită și lovind cu putere în serdar <Mehmet Saturgi>, i-au spart capul și i-au rănit mina. Au devastat bucătăria și chelarul serdarului și dacă nu interveneau zabiții lui, erau cît pe-aiici să-l sfișie.

650 <În loc de Pesta pleacă la Seghedin, unde găsesc vasele cu zaharele>.

664 DESCRIEREA SERDARIATULUI ȘI VIZIRATULUI LUI IEMIȘCI ²³¹
HASAN PAȘA ²³² ...

667 <Îndreptarea oștii islamice din Belgrad spre Buda>.

Trecînd din Buda, pe un pod mare, în șesul Pestei, au pornit cu oastea islamică pentru a instala ca principe (*kural*) în vilaietul Ardeal o persoană numită Sekil Moreș ²³³, din neamul Bătoreștilor, care se afla cu ei. Dar Ali pașa, beilerbei de Buda, bănuind, s-a prezentat la serdar și a zis: „Este drept că mîine, ridicîndu-ne din această localitate, mergem în părțile vilaietului Ardeal? Dar este sigur că de îndată ce vă veți îndepărta cu două menzili împreună cu oastea islamică cea victorioasă, noi vom fi asediați în Buda” ...

<Cu toate insistențele comandanților turci, Iemiști Hasan pașa, fiind „un albanez încă-păînat”, n-a rămas pe loc>.

Cu oastea islamică și cu alte oști de asediere au trecut riul Tisa pe podul cetății Solnoc (*Soltok*), mergînd spre Gyula ...

686 <Cu ocazia întronării sultanului Ahmed I a avut loc în luna șevval 1012 ²³⁴ schimbarea dregătorilor și demnitarilor Porții; printre altele Egiptul a fost acordat lui Ibrahim pașa, iar lui Murad pașa i s-a conferit marele vizirat; Hasan pașa, fratele lui Kaza-Iaziği, fiind ucis la Timișoara, eialetul acestuia a fost acordat altuia și în zilkade ²³⁵, Nakkaș Hasan aga, unul dintre capugibași, a fost numit agă de ieniceri>.

699 DESCRIEREA AMĂNUNȚITĂ A ÎNTRONĂRII SULTANULUI OSMAN

700 ... În acest an ciudat, cînd se ocupau cu pregătirea celor necesare pentru expediția împotriva Hotinului, a fost o iarnă așa de grea, încît a înghețat Cornul de Aur (*Halic-i Kostantinie*) și oamenii treceau fără vase la Galata și la Üsküdar.

701 DESCRIEREA AMĂNUNȚITĂ A EXPEDIȚIEI LA HOTIN

Cînd padișahul lumii și al vremii, Osman han, și-a pus în gînd să facă expediție împotriva Hotinului și cînd marele vizir Hüseini pașa ²³⁶ a pregătit tot ce este necesar expediției, cortul său a fost pornit din Istanbul și a fost așezat la Halkalı-Pınar. În ziua a douăprezecea a lunii ğemazi

²³¹ „Vinzător de fructe, om căruia îi plac fructele”.

²³² Mare vizir (1 august 1601 — decembrie 1603/1010 — 1012 H.).

²³³ Moise Secuul (1603—1604).

²³⁴ 3 — 31 martie 1603.

²³⁵ 30 aprilie 1603.

²³⁶ Mare vizir în 1621 — 1622.

ul-ahir din anul una mie treizeci ²³⁷, padişahul, ieşind din palatul său, a înaintat cu alaiurile sale ca valurile mării.

«Popas de citeva zile la Adrianopol şi traversarea Rumelei».

Avînd loc un popas în tînguşorul Isaccea, au aşteptat pînă ce oastea victorioasă a trecut, cu tot felul de bagaje şi unelte, peste podul fără de cusur construit peste Dunăre. Apoi, pe urmele oştii, după ce a trecut cu noroc, însuşi «padişahul» a descins la capătul podului. De acolo, înaintîndu-se spre părţile mai depărtate, au trecut de asemenea şi apa Tuzla ²³⁸ şi s-au aşezat într-un şes întins din faţa Hotinului. Tabăra duşmanului umil fiind pregătită, aştepta să se înfăţişeze şi să se lupte cu oastea islamului.

Au venit şi tătarii cei vînători de duşmani, cu preafericitul han. De asemenea a sosit şi Radul ²³⁹, voievodul Țării Româneşti, care a făcut pe călăuza. Apoi, oastea islamică şi nenorociţii de duşmani cufundaţi în întuneric au stat faţă în faţă. După aceasta au făcut iureşuri asupra taberei blestemate.

«Se descriu pe larg citeva atacuri turceşti, care s-au lovit de rezistenţa apărătorilor cetăţii, ajutaţi de cazaci. Invidia marelui vizir Hüsein paşa faţă de Karakaş Mehmed paşa şi moartea acestuia».

Cortul împărătesc, puternic ca cerul, aşteptînd zile întregi în acel loc, n-a avut succes în faţa blestemăţilor.

Între timp, mazilindu-l pe Hüsein paşa, l-au numit caraulă în partea cealaltă a apei «Nistru», iar în locul lui au numit mare vizir pe Dila-ver paşa. De asemenea şi acesta neavînd plan «de luptă», cazacul cel neascultător a atacat oastea islamică aşezată pe malul riului cunoscut, care curge între cetăţile Cameniţa şi Hotin, precum şi pe fostul mare vizir Hüsein paşa care fusese însărcinat cu apărarea în acest menzil. Fugărindu-l pe mai sus-pomenitul vizir, «cazacii» pricinuiau pagubă multă oştii «musulmane», dar cu ajutorul lui Allah, Kantemir Mirza ²⁴⁰, trecînd în partea de sus a riului mai sus-arătat, a atacat pe cazacul neascultător care năvălise asupra oştii islamice.

Cu tătarii iuţi ca vîntul care se aflau lîngă el repezînd săbiile asupra umililor duşmani, cei mai mulţi au fost măcelăriţi şi străpuşi cu lăncile şi săgeţile şi mulţi «cazacii» au fost luaţi în robie. Ridicaseră ţipete de Allah atît de multe, încît ele au atins înălţimile văzduhului, iar cadavrele duşmanului au umplut valea aceea. Apoi, întorcîndu-se cu cinste şi fiind cauza salvării musulmanilor care se găseau acolo, «Mirza Kantemir» a fost onorat cu favoruri şi *hilaturi* din partea padişahului.

După toate acestea, au înţeles că dacă vor mai zăbovi, va sosi iarna şi vremea aspră şi că ploile abundente vor slăbi şi vor scribi alaiurile musulmanilor la întoarcerea «din expediţie». Au zis că nu va ieşi nimic «bun» din aceasta.

Domnul Țării Româneşti, făcînd cunoscute toate acestea la persoana padişahului, a cerut să se întoarcă. De aceea, pornind «din faţa Hotinului»,

²³⁷ 4 mai 1621.

²³⁸ Grafiat greşit; corect: *Turla*, adică Nistru.

²³⁹ Radu Mihnea (1620—1623).

²⁴⁰ Căpetenia tătarilor din Bugeac. A fost şi beilerbei de Silistra.

s-au înapoiat în părțile Istanbulului. Luându-se un număr de câteva mii de prizonieri dușmani, ferecați în lanțuri, unii dintre ei, fiind aduși, au fost măcelăriți cu săbiile în fața cortului împărătesc și mulți au fost striviți de elefanți și astfel au intrat cu toții în infern.

704 <Cauzele nereușitei au fost numeroase, printre care și lășitatea oștii. Întoarcerea la Constantinopol, zorbalele ieniceresti și uciderea sultanului ²⁴¹. Răscoala ienicerilor în 1031²⁴² și cauzele acesteia>.

705 Cu un an înainte de a pleca în expediție <la Hotin>, norocosul padișah trimițând oameni de încredere cu porunci ilustre beilerbeilor și oștii de Poartă, le-a poruncit să se pregătească pentru expediție. Când padișahul a pornit în campanie, s-a construit un pod mare la orașelul Isaccea, și după ce, cu porunci ilustre, s-a adunat oastea islamică, padișahul a împărțit favoruri oștii de Poartă aflată acolo. Însă acei care au venit mai târziu au fost lipsiți de o astfel de cinste. Din această cauză, la porunca de luptă, ostașii care nu primiseră bacșișuri s-au luptat cu dușmanul cu nepăsare și s-au războit cu greu. Apoi, neputând cuceri tabăra dușmanilor celor umili, au fost forțați să încheie pace.

<Din această cauză, sultanul Osman începe campania împotriva ienicerilor>.
717 <Schimbări între demnitarii Porții. Sultanul Osman II mazilește pe vizirul Davud pașa ²⁴³ pentru faptul că era înrudit cu sultanul Mustafa ²⁴⁴ și îi acordă beilerbeicul Rumeliei>.

Apoi i-a dat pașalicul de Silistra. După mazilire, plecând în expediție cu sultanul Osman, iarăși i s-a conferit beilerbeicul de Rumelia.

725 <Descrierea situației lui Abaza pașa (1623 — 1624) care restabilește ordinea după răscoala
729 ienicerilor și omorirea sultanului Osman al II-lea. Uciderea marelui vizir Davud pașa de către ieniceri, la Yedicle>.

Unul, de asemenea mazilit de la agalicul ienicerilor, era Derviş pașa, căruia acum, fiind mazilit din Buda, i s-a dat eialetul Timișoarei. De asemenea a fost trimis un capugibași pentru omorîrea lui <Derviş pașa> care fusese mazilit ...

737 <Întronarea sultanului Murad al IV-lea în 1623>.

763 ... În anul una mie patruzeci și cinci ²⁴⁵, Inaiet Ghirai ²⁴⁶ a apucat fără rușine calea nepotrivită a răzvrătirii. Atunci Kenan pașa, aflându-se în ținuturile Akkermanului, a făcut cunoscută padișahului posibilitatea hăinirii acestuia. Când Inaiet Ghirai a sosit la Istanbul, la firmanul stăpînului lumii, a fost pedepsit pentru răzvrătirea hanatului. Apoi, în ramazanul <anului> una mie patruzeci și șase ²⁴⁷, pe cînd Mehmed pașa ²⁴⁸ era la Diarbekir, caimacamul de atunci, Bairam pașa ²⁴⁹, cu poruncă împărătească a devenit mare vizir. <Lui Mehmed pașa>, la sosirea la Istanbul, i s-a acordat eialetul Silistra și apoi ținutul Buda.

765 <Întoarcerea sultanului din Orient, cu mare alai, și intrarea sa în palatul împărătesc>.

²⁴¹ Osman al II-lea, 1 regeb 1031 H. (20 mai 1622).

²⁴² 16 noiembrie 1621 — 4 noiembrie 1622.

²⁴³ Mare vizir: 1622, iunie—iulie (1031 H.).

²⁴⁴ Mustafa I (20 mai 1622 — 10 septembrie 1623, a doua oară).

²⁴⁵ 17 iunie 1635 — 4 iunie 1636.

²⁴⁶ Han al Crimeei, fiul lui Gazi Ghirai (1635—1637/1044—1046 H.).

²⁴⁷ 27 ianuarie—24 februarie 1637.

²⁴⁸ Tabani Mehmed pașa, mare vizir (1632—1637).

²⁴⁹ Locțiitor de mare vizir (1637—1638).

Musa paşa fiind mazilit ²⁵⁰ Tabani Buiuk Mehmed paşa a devenit caimacamul marelui vizir. Mai sus-pomenitul Mehmed paşa, fiind necăjit din pricina Țării Româneşti şi a Moldovei ²⁵¹, a fost închis câteva zile la Yedikule, în ğemazi ül-ahîr din anul una mie patruzeci şi nouă ²⁵², iar în locul său a fost numit caimacam amiralul Hüseîn paşa . . .

<Întronarea sultanului Ibrahim han, acordarea marelui vizirat lui Mehmed paşa şi caimacamatul lui Kenan paşa>. 766—773

²⁵⁰ A fost un timp beilerbei de Buda, avînd relaţii cu principii Transilvaniei.

²⁵¹ Din pricina conflictului dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu.

²⁵² 29 septembrie — 8 octombrie 1639.

HASAN VEGIHI

Viața lui Hasan¹ Vegihi (*Vecihi*), istoriograf otoman de pe la mijlocul veacului al XVII-ea, este puțin cunoscută. Originar din orașul Bagce-Saray, capitala hanatului gheraid din Crimeea², ajunge la Istanbul, unde devine „purtător al sigiliului” (*mühürdar*) marelui amiral otoman (*kapudan paşa*), apoi al marelui vizir Kara Mustafa paşa³. A murit în anul 1661 (1071 H.) la Istanbul și a fost îngropat la cimitirul de la Poarta adrianopolitană (*Edirne-kapusu*). Autor al unei colecții de poezii intitulată *Divan*, a rămas cunoscut în literatura otomană⁴ și ca poet.

Opera istorică a lui H. Vegihi, intitulată *Tarih*, începe tratarea evenimentelor istorice odată cu expediția sultanului Murad al IV-lea pentru cucerirea Bagdadului (1637/1047 H.—1638/1048 H.), la care probabil a participat și el. Cronica poartă și denumirea de *Feth-i Bağdad* (Cucerirea Bagdadului). După ce încheie descrierea domniei acestui sultan (m. 1640/1050 H.), din îndemnul lui Kara Mustafa paşa, continuă cu domnia sultanului Ibrahim (1640—1648), precum și cu 12 ani din domnia sultanului Mehmed al IV-lea. H. Vegihi și-a încheiat opera odată cu viața, adică după anul Hegirei 1070 (1660). Pentru o anumită perioadă coincide cu partea finală (1656—1660) a cronicii lui M. Naima și cu începutul cronicilor lui Silahdar Fındıklı Mehmed aga și Mehmed Raşid, care l-au folosit ca izvor istoric. Însemnătatea cronicii lui H. Vegihi stă și în faptul că tratează amănunțit o perioadă de timp (1637—1660), abia un sfert de veac, dar pentru care nu avem alte izvoare narative, făcând astfel legătura între Şarih ul-Menaroğlu și cei doi cronicari pomeniți mai sus. Serie într-o turcească destul de pură și are un stil curgător.

Pînă astăzi nu există o ediție sau traducere completă a cronicii lui Vegihi, deși se cunosc cîteva manuscrise bune (Wien, Nat. Bibl., nr. 1060; Leyden, Univ. Bibl., cod. Warn. 894 etc.). Pe baza *Catalogului de manuscrise turcești* din Biblioteca Topkapı Sarayı Müzesi⁵, am cercetat unul dintre manuscrise, în copie (*suret*) (de 150 f.), pe care l-am microfilmât.

¹ La F. Babinger, *G.O.W.*, p. 208 și *E.I.*, IV, p. 1197—1198, apare: Husein și, respectiv, Husain.

² Cf. *Bahçe-Saray, Bagçe Saray*, în *I.A.*, ed. a II-a (1949), p. 225—227 (W. Barthold).

³ Între anii 1676 și 1683, decapitat în decembrie pentru dezastrul de la Viena.

⁴ Nu este menționat de Vasfi Mahir Kocatürk, în *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, Edebiyat Yayın evi, 1970.

⁵ *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu — Hazırlayan Fehmi Edhem Karatay C.* (= vol.) I . . . , Istanbul Topkapı Sarayı Müzesi, 1961, p. 258, nr. 793 R(=evan) 1153 : *Tarih-i Vecihi* (Cronica lui Vegihi) și nr. 794 E. H. 1425, f. 1—100.

Făcînd abstracție de cîteva pagini restaurate, manuscrisul nr. 1153 este o copie bună, în tipul de scris *neskî*. În biblioteca de mai sus se păstrează și un al doilea manuscris (nr. E. H. 1425), tot în copie, scris în *talik*⁶. Ambele variante, nesemnălate în G.O.W., sînt microfilmate pentru Arh. stat. Buc. (rola 3, cadrele 1—151 și rola 51, cadrele 1—100).

Ca bază pentru traducerea fragmentelor care privesc țările române am luat primul manuscris, ținînd seama însă și de alte trei manuscrise din bibliotecile orașului Istanbul: de la Moscheea Nur-i Osmaniyye, nr. 3198; de la Bibl. Suleimaniye, fd. Hammidiye, nr. 917 și de la Bibl. Koprülü Mehmet pașa, nr. 225.

Cronica lui Vegihi a fost cunoscută în Europa încă de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, dar nu știm după ce manuscris. Astfel, unul dintre dragomanii Veneției pentru Orient, dintre acei „Jeunes de langues”, adică tîlmaci, Giacomo Tarsia, totodată și *bailo* la Poartă, ne-a lăsat o traducere italiană, sub titlul: *Relatione delli successi nell'imperio ottomanno, principiando dall'anno di Mahometto 1047 sino li 1071, e di Christo Nostro Signore 1638 sino li 1660, composta in lingua turca da Hassan Vezhi e tradotta nell'idioma italiano da Giacomo Tarsia, dragomano Veneto, in Pera di Constantinopoli, li 20 ottobre 1675*.

Cu ocazia cercetărilor sale în arhivele Veneției, marele istoric N. Iorga, descoperind acest manuscris la Biblioteca Sf. Marcu din Veneția (sub cota VI, cod. 84), l-a copiat și a publicat părțile care ne privesc direct și care tratează relațiile dintre Matei Basarab și Vasile Lupu (în *Manuscripte din biblioteci străine. Relative la istoria românilor*, București, 1899, p. 53—62). N. Iorga a însoțit textul italian de o introducere și de traducerea românească de care am ținut seama.

Manuscrisul lui Giacomo Tarsia nu este menționat de F. Babin-ger (vezi G.O.W., p. 208). În schimb, este citat în *E. I.*, IV (1934), p. 1197—1198, cu specificarea că a fost editat fragmentar de N. Iorga. Iată ce spunea Iorga într-o lucrare din tinerețe despre importanța cronicilor tucești: „Un izvor de informațiune care nu trebuie neglijat în studiul istoriei noastre sînt cronicile turcești. Aceste cronici nu dau faptele în legătură strînsă, ci într-o expunere umflată, dezordonată și naivă, dar ele cuprind o sumă de lucruri noi, foarte interesante, de care trebuie să ținem seama. Traducerea acestui jargon oriental în cugetarea europeană nu e tocmai un lucru așa de greu pentru cine are curajul să încerce ...”.

Deși este o cronică minoră, are totuși fragmente și știri interesante și pentru trecutul țărilor române. Privite în ansamblu, acestea se referă la relațiile dintre Matei Basarab și Vasile Lupu, la expediția principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy al II-lea, în Polonia, fără asentimentul Porții otomane (1657), la mazilirea domnilor Constantin Șerban, vv. Țării Românești, și Gheorghe Ștefan, vv. Moldovei (1658), pentru vina de a-l fi sprijinit pe principele ardelean. Urmează descrierea expediției turcilor, din 1659, în Moldova, pentru alungarea lui Constantin Cîrnuț (*Burunsuz*) și întronarea lui Ștefăniță Lupu. Are o descriere interesantă a răzvrătirii lui Radu al III-lea Mihnea (1659) în Țara Românească, a expediției împotriva Transilvaniei, care se încheie cu dramatica cucerire a cetății Oradea (1660). Toate aceste evenimente sînt descrise amănunțit

⁶ T.K.S.M. Ktp., fd. E. H. 1425 (cf. F. E. Karatay, *Katalogu* ..., p. 253, nr. 794 și 795).

și de contemporanul Evliya Celebi (1612—1682), dar într-o formă umflată, cu naivități și exagerări. Vegihi, spre deosebire de globtrotterul otoman, le redă într-o formă sobră și concisă, uneori cu o adevărată viziune de istoric.

Bibliografie : S.O., IV, p. 603; O.M., III, p. 159; Mehmed Tahir, *Kırım müellifleri* (Autori din Crimeea), Istanbul, 1335, p. 32; G. Flugel, *Katalog* ..., II, p. 271; G.O.W., p. 208; F. E. Karatay, *Katalogu* ..., p. 258. În ultimii ani a constituit subiectul unei teze de doctorat, cu prof. H. Inalcic la Universitatea din Ankara : *Tarih-i Vecihi* (Cronica lui Vegihi), ms. Bibl. T.K.S.M. (Istanbul), fd. Revan, nr. 1153, 150 f.

TARİH-I VEGIHI

(ms. în Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Revan (R.), nr. 1153, 150 f., și fd. Hazine (H.), nr. 1425, 100 f.; Arh. stat. Buc., mf. rola 3, cadre 1—150 și rola 51, cadre 1—100)

R. 3 r.—v. <Descriind acordarea unor demnități și unele schimbări în ierarhia Porții otomane în
H. 2 v. cursul anului 1637/1047 H., se spune> :

... Vizirul Musa pașa, beilerbei de Buda (*Budin*), fiind însărcinat cu paza capitalei împărătești (*Dar us-sultanat*), ținutul Buda a fost acordat vizirului de la paza Silistrei, Mehmed pașa. Fostului valiu de Silistra Nasuh Pașa-zade Hüsein pașa, însărcinat cu surghiunurile (*sürmek*) în Rumelia, i-a fost dată provincia (*eyalet*) Silistra.

H. 4 r.—v. <Descrierea luptelor și relațiilor încordate dintre cazaci, turci și tătari, situația cetății Azov și pornirea expediției împărătești din Ūskudar împotriva Bagdadului>.

H. 13 r. DESCRIEREA UCIDERII FOSTULUI VIZIR MEHMED PAȘA, SUPRANUMIT TABANI IASÎ BÜYÜK¹

În timp ce sus-numitul pașă era comandant (*hakim*) la Silistra, se certase cu voievozii Țării Românești (*Eflak*) și Moldovei (*Boğdan*)² pentru ceea ce îi făcuseră din pricina unor părtiniri care nu erau favorabile pentru onoarea lui. Astfel încît, pentru ura și ranchiuna pe care le-o păstra, se gîndi să se jeluiască cuiva de pe lângă sultan (*şehşah*), care pentru răzbunare, procedînd potrivit voinței lui, porunci imediat să fie schimbați și desemnați alții în locul lor ... Însă cazul fiind cunoscut de către oamenii celor înălțurați, au apelat la Silahtar pașa³ în schimbul unei sume

¹ Este vorba de marele vizir Mehmed Buyuk Tabani, mazilit la 15 decembrie și executat imediat la închisoarea Yedikule. Vezi și Constantin C. Giurescu, *Uciderea vizirului Mohamed Tabani Buiuc, sprijinitorul lui Vasile Lupu. O scrisoare inedită*, în „Rev. ist.”, XII (1926), p. 98—103.

² Matei Basarab și Vasile Lupu.

³ *Silahtar* : „spătar” : cel care purta sabia, spada sultanului; o categorie de cavalerie otomană.

Fig. 7. — Hasan Veghi,
Tarih, ms. Bibl. TKSM,
 Istanbul, E.H. 1425,
 f. 1 v., cu miniatură.
 Arh. stat. Buc.,mf.(Tur-
 cia), rola 51, c. 2 I.

considerabile, rugându-l să exercite protecția lui autoritară pentru a favoriza pe cei oprimați. Numitul Silahtar pașa, fiind în relații proaste cu Mehmed pașa, promițându-le orice favoare, răspunse că pentru moment era imposibil să revoce cuvântul majestății sale, dar să anunțe pe stăpînii lor că atunci cînd domnii desemnați vor merge să intre în stăpînirea Principatelor, nu trebuie să le cedeze conducerea, ci chiar să li se opună și imediat să alcătuiască arzuri, adică jalbe, la Poartă, lăsînd confirmarea în grija sa, că atunci se va vedea cît va lucra în favoarea lor, asigurîndu-i că va fi de partea lor, cu promisiunea de a obține, fără nicio îndoială, ceea ce doreau ei. Primind aceste știri, numiții domni făcură în mod cît mai chibzuit ceea ce i-a sfătuit Silahtar pașa și neadmițînd pe domnii noi, au trimis oamenii lor la Poartă cu arzuri și cu daruri, cerînd confirmarea domniei în persoana lor; fapt care fiind cunoscut de sultan și displăcîndu-i peste măsură, pentru puțina lor ascultare dovedită, se minie așa de tare, încît era gata să ordone unui serdar să meargă să-i nimicească; sus-numitul Silahtar pașa, pentru a liniști mînia Majestății Sale și pentru a face să reușească planul său, a încercat să-i schimbe hotărîrea, spunîndu-i că sînt mulți ani de cînd oastea a fost în mod continuu angajată, atît pe mare, cît și pe uscat, fără să i se acorde un ceas de odihnă, și nu i se pare potrivit să mai lucreze încă; că firește era necesar să reprime pe acei care au fost cauza acestor tulburări și să confirme pe sus-numiții domni în posturile lor, pentru a împiedica neplăcerile față de Majestatea Sa; care socotind bun sfatul aceluia, se liniști împotriva acelora și își întoarse mînia împotriva meschinului Mehmed pașa și, confirmînd pe ambii domni în posturile lor, ordonă ca numitul caimacam să fie trimis la închisoarea celor „Șapte turnuri” (*Yedikule*), unde de asemenea i-a luat viața, la căimăcămie urmînd Hüseîn pașa.

R. 23 <Continuarea descrierii unor schimbări în ierarhia politică și administrativă a Porții>.

... Apoi, celui care era mare amiral (*kapudan*), lui Silahtar pașa ... acordîndu-i-se provincia Budei (*Budin*), amiralitatea (*kapudanlık*) i-a fost dată lui Deli Hüseîn pașa. Dar, tocmai cînd se acorda mai sus-numitului <Silahtar pașa> Buda și i se dăduse provincia Rumelia, neso-sind nici acolo, a fost mutat la Timișoara (*Tamişuar*)⁴ ... în anul 1050⁵.

R. 26 v. La 15 muharrem 1062⁶ s-a născut cel de-al doilea prinț, sultanul Suleiman⁷. Valiul⁸ de Silistra, Giovan kapuğibaşı Mehmed pașa, fiind serdar asupra cetății Azov (*Azak*), cînd a mers acolo cu flota împărăției și cu chehaiana (*kethuda*) Piale pașa ... După predarea soldaților, zaharelei și munițiilor necesare, fiind învoiți, s-au întors. Și beilerbeiul de Timișoara, care era Silahtar Mustafa pașa⁹ ..., a ajuns acolo cu supușii și cu gloatele sale, cu mare pompă ...

⁴ Deli Hüseîn pașa de Timișoara.

⁵ 23 aprilie 1640—11 aprilie 1641.

⁶ 15 aprilie 1642.

⁷ Soliman al II-lea (1687—1691).

⁸ Aici în sens de sangeacbei, adică guvernator.

⁹ În lista lui N. Ilieșiu (după I. Preyer), în *Timișoara. Monografia istorică*, I (1943), p. 62—72, nu figurează.

... Acordându-i-se lui Mustafa paşa provincia Silistrei, a dispreţuit să accepte acordarea generoasă şi a fost închis între două porţi (*kapu arasına*); apoi a fost acordată mai sus-numitului Damat¹⁰ Iusuf paşa. R. 36 r.

<Povestindu-se evenimentele anilor 1647/1057 H., se spune : R. 39 r.

„... Şi scoţind de asemenea 2 000 de ieniceri de la Poartă şi acordându-i-se cu favoare Timişoara, au fost trimişi la cetatea de mai sus cu Nogai Paşazade Arslan paşa.

... Acordându-i-se lui Derviş Mehmed paşa provincia Silistrei, a fost trimis la paza fortăreţei Bosforului (*Boğaz hisarı*) ... R. 52 r.

Dându-se sangeacul Brusa lui Bektaşî aga şi provincia Timişoara lui ieniceri agasî şi beilerbeilicul de Bosnia chehaielei de oaste (*kul-kethudası*) Mustafa aga, s-a poruncit chiar în acel ceas să iasă din oraş şi să meargă la posturile lor ... Fostului mare vizir Melek Ahmed paşa¹¹ dându-i-se R. 64 v.
provincia Silistrei, fostul muftiu Aziz efendi a fost exilat în insula Chios H. 42 v.
(*Sakız*) ... şi Timişoara a fost acordată lui Kara Ceauş Mustafa aga¹².

<Urmează ştiri despre amiralitate, unde au fost trimişi nişte capugii>.

... Amiralului (*kapudan*) Mustafa paşa acordându-i-se ca binefacere provincia Egipt, amiralitatea a fost dată vizirului Kenan paşa, valiu de Silistra. R. 81 r.

Haidar Agazade Mehmed paşa devenind caimacam¹³, înaintaşul său Iusuf paşa a fost trimis la paza Silistrei ... R. 82 r.
H. 53 v.

<Acordarea unor favoruri lui Seidi Ahmed paşa din partea padişahului>.

Procedându-se potrivit cu cuprinsul firmanului marelui padişah, odată cu venirea lui la Poarta fericirii, i s-a dat provincia Silistra. Lui Iusuf paşa i-a venit înaltul firman ca să locuiască la Silistra.

... Seidi Ahmed paşa, pe cînd mergea la postul său la Silistra, fiind înştiinţat asupra situaţiei flotei împărăteşti, cu oastea aflată acolo a mers în grabă (*ilgarile*) la paza fortăreţei Bosforului ... şi caimacamului Haidar Agazade, pe cînd i se acordase Silistra, căzînd în patima dorinţei viziratului <şi deoarece a fost în legătură cu fostul şeih ül-islam cel decapitat, oastea ogeacului răzvrătindu-se, a fost trimis un bostangi başi pentru omorîrea lui>. R. 83 v.

ANUL 1064¹⁴. ÎNTÎMPLĂRILE DIN ȚARA MOLDOVEI

Voievodul Lupul era stăpîn în țara Moldovei de mai mult de 20 de ani, fără să fi fost înlocuit, pentru că era puternic, atît în ceea ce priveşte armata, cît şi în bani, în așa măsură că dacă ar fi urmat mazilirea sa, cu siguranță că ar fi dat naștere la răscoală şi la mari tulburări în acele părți. În cele din urmă, chiar oștile sale s-au ridicat împotriva lui, unin-

¹⁰ *Damat* : ginerele sultanului.

¹¹ Unchiul călătorului Evliya Celebi. Mare vizir (1650 aug. — 1651 sept.). Ca sangeachei de Silistra a condus, în 1657, o expediție prin Moldova împotriva lui Gheorghe al II-lea Rákóczy, principele Transilvaniei, care ținea să ocupe regatul Polonia.

¹² Nu este pe lista I. Preyer şi N. Ilieşiu.

¹³ Locţiitor al marelui vizir.

¹⁴ 22 noiembrie 1653 — 21 noiembrie 1654.

du-se cu boierii, și au mers să-l atace, însă el a fugit cu un număr oarecare de oameni. Numiții boieri sau cei mai mari din acel vilaiet, după ce au ales pe unul dintre ei, au făcut cunoscut acest fapt la Poartă, de unde le-a fost trimisă confirmarea¹⁵ prin capugilar-chehaiasi și, pentru că apoi s-a aflat că voievodul fugit aducea trupe pentru a veni să se bată cu cel nou, i s-a poruncit numitului capugilar-chehaiasi să se oprească în țara aceea pentru a trimite, din cînd în cînd, vești la Poartă. Noul domn, pînă la urmă, cu trupele pe care le-a adunat s-a bătut cu cel vechi, însă victoria n-ar fi putut continua, dacă n-ar fi avut de partea sa pe mai narii țării, cu ajutorul cărora l-a învins pe cel vechi, care, fugind, s-a dus să se adăpostească sub protecția hanului tătar¹⁶, care n-a făcut altceva decît să-l trimită la Poarta fericirii, unde abia sosit a fost întemnițat în cele „Șapte turnuri”, și numitul capugilar-chehaiasi, potrivit ordinului împărătesc, a făcut să aparțină noului domn întreaga posesiune a locurilor respective, și cu aceasta au fost înlăturate toate neajunsurile care se puteau naște în acel serhat.

- R. 92 r. — v. <Descriindu-se evenimentele anilor 1655 — 1656/1066 H., se arată lupta lui Seidi Ahmed pașa, valiu de Bosnia, la granița Venetiei. Aici au fost trecuți prin sabie peste 2 000 de ghiauri și 800 luați prizonieri, după care a fost ocupată cetatea Zadra>.
- R. 93 r.
- H. 60 r. Toate acestea ajungînd la auzul padișahului, au fost trimise pașei de mai sus, odată cu o scrisoare de afecțiune (*nüvazişname*), sabie și caftan.

LUPTA HANULUI TĂTĂRESC¹⁷ CU PRINCIPELE TRANSILVANIEI (BE-ERDEL KIRAL)¹⁸

Sub fostul han tătar¹⁹, din pricina unor dușmăanii, avînd loc timp de zece ani expediții împotriva lor, țara lor <Transilvania> a fost robită și oastea împrăștiată, starea lor s-a înrăutățit și ficiații lor au sîngerat. Dar acum, hanul țărilor tătărești, Mehmed Ghirai, făcînd pace un timp, pe cînd era liniște, principele Transilvaniei, afurisitul, numit Rákóczy²⁰, a semănat tulburare și dezordine în țările de mai sus. Considerînd că este cu putință să ocupe împrejurimile sale²¹ pentru a fi independent, a cerut ajutor de la regele Suediei²², apoi a încheiat înțelegere și s-a unit cu voievozii Țării Românești și Moldovei²³. Apoi, la reședința stăpînirii sale <stringînd> șaizeci de mii de ostași ghiauri renumiți, au pornit împotriva țărilor polone (*memalik-i leihe*). Îndată ce aceasta s-a făcut cunoscut la Poarta fericirii și că este cu putință să facă expediții și împotriva marelui han tătar de mai sus, atunci, spre a-l pedepsi într-un fel oarecare

¹⁵ La 27 septembrie 1653, Poarta s-a decis să-l confirme pe Gheorghe Ștefan (Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 201). Capugilar-chehaiasi însărcinat cu instalarea se întoarce la Constantinopol prin decembrie (*ibidem*, p. 206); cf. *Doc.*, V2, p. 6, nr. IX.

¹⁶ Islam Ghirai (după Evliya Celebi).

¹⁷ Mehmed Ghirai al IV-lea (1654—1665).

¹⁸ Gheorghe Rákóczy al II-lea.

¹⁹ Islam Ghirai al III-lea (1644—1654).

²⁰ În text: *Rakoc*.

²¹ Țările vecine, adică Polonia.

²² Gustav Adolf (?).

²³ Constantin Șerban și Gheorghe Ștefan.

<pe Rákóczy>, la început i s-a trimis un hatt-i humaiun purtător de fericire. Potrivit cu firmanul în vigoare, și hanul, ca semn al favorii, a pornit și a sosit la hotarul (*serhad*) țărilor de mai sus, cu un număr de 150 000 de ostași pentru pradă. Îndată ce au fost înștiințați despre situația acestora <a transilvănenilor> de către iscoadele numite pentru aceasta, fără să stea o clipă s-au scurs ca un torent puternic în acea parte. Când s-au apropiat, blestemații condamnați infernului <transilvănenii>, de asemenea fiind în așteptare, erau pregătiți pentru luptă și război. Îndată ce s-au întâlnit, aducând mulțumire prea înaltului Allah ca să aibă grijă de ei pe pământul lumii și <să iasă> din încurcătură și zăpăceală, s-au aruncat cu curaj și s-au războit. Între cele două oști s-au întins parcă valurile mării și câmpul de luptă, în lumina și sub bătaia săbiilor, s-a umplut cu sîngele dușmanilor.

R. 93 v.
H. 62 v.

<Datorită vitejiei și victoriei spahiilor, dușmanii au fost zdrobiți întocmai ca într-o epopee>.

Nedînd răgaz și îndreptîndu-se privirile și concentrîndu-se puterile asupra transilvanilor, au fost umiliți pe câmpul de luptă ... Astfel, un număr de 15 000 dintre ei fiind trecuți prin sabie, 20 000 din ai lor, cu mai mult de 700 <de căpitani> renumiți, au fost prinși de oastea tatară. Afurisitul lor serdar a scăpat cu trei sute dintre ei. Restul a pierit și s-a împrăștiat. Vestea cuceririi și a victoriei cînd a ajuns la auzul împăratesc al sultanului (*şehinşah*), acesta s-a bucurat mult și ca <aceasta> să fie generală a făcut petreceri și veselii mari. Astfel, s-a trimis hanului celui purtător de semne ale favoarei, prin chehaiaua capugiilor, o sabie artistic lucrată, un hanger cu pietre prețioase și un halat strălucitor (*hilat-i fahire*) cu o scrisoare împărătească.

R. 94 r.

SCHIMBAREA VOIEVOZILOR DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA²⁴ <1658/1068> H.>

R. 97 r.
H. 63 r.

Despre faptul că, mai înainte, ardeleanul cel unul²⁵ cu oastea pe care o adunase în țara sa, de șaizeci de mii de oameni, a mers împotriva Poloniei, unde din porunca padișahului a fost învins de tătari, s-a scris mai sus. Voievozii din Țara Românească și din Moldova²⁶, fiind în înțelegere și unire ascunsă cu mai sus-numitul <Rákóczy>, desigur că în ceea ce-i privește au arătat înaltei Porți supunerea lor. Dar Măria Sa padișahul²⁷ lumii, Allah să-i eternizeze califatul, pentru a se răzbuna împotriva ghiaurilor venețieni²⁸ a poruncit, de asemenea, pe cît era cu putință și celor de mai sus <domnilor români>, zicîndu-le să se pregătească bine cu oștile țărilor lor și să se găsească la tabăra împărătească pentru expediția victorioasă. Le-a trimis <în acest sens> de cîteva ori ilustre porunci. Dar aceștia <domnii români>, îngimfindu-se de forțele și puterile lor, au împiedicat și au trimis știri cu întîrziere. După înțelegerea lor veche, fiind de

²⁴ Vezi nota 23.

²⁵ Gheorghe Rákóczy al II-lea.

²⁶ Adică Constantin Șerban și Gheorghe Ștefan.

²⁷ Sultanul Mehmed al IV-lea (1648–1687).

²⁸ Războiul pentru Candia, cf. *Storia della guerra di Candia* di Andrea Valiero, senatore veneto, 2 vol. (f. a.).

acord să se ajute și să se sprijine unul pe altul, cînd au început să se răzcoale, s-a găsit de cuviință că trebuie înlăturați și schimbați. Dar mai întîi, înainte ca acest gînd să fie cunoscut domnilor respectivi, a fost trimis un hatt-i humaiun gloriosului han ca să trimită un serdar renumit cu treizeci sau patruzeci de mii de ostași tătari; <aceștia>, așezîndu-se în părțile Chiliei și Cetății Albe (*Akkerman*), așteptau acolo să se dea ilustrul firman. De asemenea, dîndu-i-se firman lui Fazıl pașa, muhafiz de Silistra, să fie gata cu oastea serhatului de mai sus, s-a trimis în partea sus-zisului pașa cîțiva bei din partea Rumeliei. Apoi, după ce a fost adunată și recrutată oastea în părțile Silistrei, în timp ce așteptau porunci, voievodatele Țării Românești și Moldovei au fost acordate la doi ghiauri greci de la Poarta fericirii, socotiți apți și potriviți pentru domnie²⁹. Potrivit cu vechiul obicei, după ce au fost îmbrăcați la Divanul împărătesc cu cucă (*üşküf*) și caftan (*hilat*), au fost trimiși împreună cu ceașbași Ismail aga spre a fi înscăunați la locurile lor de stăpînire. Întîiașii lor fiind înștiințați că sînt maziliți și că <cei noi> sosiseră deja la Silistra, cu mari pregătiri au adunat toate oștile lor și au intrat cu ele în tabără ca să se lupte.

În acest timp, însă, oastea tătară cu emirii săi faimoși și cu oastea victorioasă s-a datat la jaf și pustiire în toată Moldova și în împrejurimi. <Tătarii> dădeau hrană săbiei pe toți acei care încercau să li se opună, lăsaui viață numai acelor care se predau, dar îi fereau în lanțuri, făcîndu-i robi. Jefuiau și pustiau în toate părțile și în împrejurimi, ardeau și distrugeau satele, tîrgurile și cimitirele, așa încît toate colțurile sufereau o mare nenorocire. În sfîrșit, pentru că nu puteau merge să-i atace pe dușmani în tabără, unde erau bine întăriți, au prefăcut totul în ruină și au scăldat în sînge, <au înfăptuit> jafuri și stricăciuni care nu mai conțineau în acele împrejurimi. Acei care erau în taberele amintite au început să se împrăstie și numai unii dintre ei, cerînd iertare, s-au supus ascultării; astfel încît, vîzîndu-se părăsit, afurisitul de mai sus a fugit de acolo cu o ceată de-ai săi, pe care i-a vrăjit, și cu o vistierie bogată. Fazıl pașa, care era serdar, a spus că nu este potrivit să se meragă cu atîta oaste asupra taberelor, spre a se lupta și a le distruge, nefiind altă putință decît împrăștierea lor. În acest timp, potrivit cu calea de mai sus, din pricina jafurilor mari, a incendiilor de peste tot, a omorîrii celor bătrîni, deci a pagubelor, toată raiaua fiind nevoită, s-a ridicat și s-a rugat să fie iertată și s-a supus. De asemenea, acei care erau în tabără, împrăștiindu-se pe rînd, afurisitul cel fără de credință, neputînd să reziste, a fugit cu cîțiva prieteni și rude în părțile Transilvaniei.

Înscăunînd pe noul voievod la reședința stăpînirii sale și după înlăturarea răscoalei, au venit nenorociri asupra Țării Românești. Rînduiala pe care o făcuse voievodul de mai sus nefiind bună, căpeteniile raialei (*raia-i namdarları*) au venit și s-au supus; de asemenea ei au arătat că <fostul voievod>, ridicîndu-și toată averea și familia, cu toată puterea sa a fugit în partea lui Rákóczyoğlu. Și astfel, fiind însăcunat și celălalt voievod la reședința stăpînirii sale de la serhatul de mai sus, a fost înlăturată cu ușurință nenorocirea ambilor <voievozi>. Cînd s-a făcut cunoscut la Curtea împărăției, azilul califatului, că au fost înlăturate tulbură-

²⁹ Radu al III-lea Mihnea, voievod în Țara Românească, fiind protejat de o sultană; Gheorghe Ghica, voievod în Moldova.

rile de la acel serhat, sultanul (*şehinşah*) lumii l-a coplesit cu favoruri pe serdarul tătăresc, care era moştenitorul tronului (*kağlğai*), Gazi Ghirai sultan ³⁰, trimiţându-i prin Kadri aga, chehaia de capugii, un lanţ de aur şi un hanger lucrat artistic cu giuvaieruri.

<După înlăturarea tulburărilor din ţările române, urmează distribuirea de funcţii>. R.99 r.

Lui Kadri aga, care era chehaia de capugii, acordându-i-se stăpînirea Silistrei, a fost trimis un hatt-i humaiun pentru sosirea în grabă a predecesorului său Fazlî paşa ... mazilit din Silistra, potrivit cu măreţul firman, şi care sosise mai înainte. Fazlî paşa, la sosire la Adrianopol, a fost găsit neglijent şi vinovat în acţiunea şi expediţia sa împotriva Țării Româneşti şi Moldovei ...

<După exilarea unor demnitari la Malgara a urmat> :

EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA TRANSILVANIEI

Mai înainte, cînd voievozii Țării Româneşti şi Moldovei au fost invitaţi la expediţia victorioasă <împotriva veneţienilor>, de asemenea a fost trimisă o poruncă împărătească lui Rákóczy, care era principele Transilvaniei. Țara de mai sus fiind un principat independent (*mustakîl krallık*), răposatul sultan Suleiman ³¹, cel din paradis, cînd a cucerit Buda şi cînd a pustiit şi a ruinat ţările austriece şi germane (*nemçe ve alaman*), de asemenea a fost ocupată şi cucerită şi acea ţară <Transilvania>. Spre a fi numiţi de înaltul Devlet, principii săi s-au angajat să plătească haraci. Astfel, pînă astăzi ei dădeau pe an vizirilor şi demnitarilor împărăţiei, pe lingă un haraci de 15 000 de galbeni, după obicei, daruri şi peşcheşuri, trimiţându-le an de an. Dealtfel, ca şi voievozii Țării Româneşti şi Moldovei, cînd murea unul dintre ei, după legea lor, ca să fie cineva principe în locul acestuia se adresau Sublimei Porţi. Atunci, acordându-i-se cucă (*üşküf*) şi *surguci* ³² din partea înaltului Devlet, se trimitea un capugibaşi care înscăuna <pe principii> la reşedinţa guvernării lor.

Acum, fiul lui Rákóczy, care luase cîrmuirea aceea de la începutul domniei răposatului sultan Ibrahim han ³³ şi pînă în acest timp, era în stăpînirea sa. Neacordându-i <însă> nici o atenţie firmanului împărătesc care i-a fost adresat, a trimis răspunsuri amestecate cu scuze. De asemenea, nu a arătat ascultare gloriosului firman, trimis de data aceasta, ca să expedieze la Înalta Poartă pe voievozii Țării Româneşti şi Moldovei care fugiseră la el şi refuză să vină la pragul împărăţiei pentru reinnoirea domniei, şi astfel nu s-a supus măreţului firman ce i s-a trimis a treia oară. Şi amînîndu-se în acel an expediţia împotriva Veneţiei, s-a hotărît pornirea expediţiei pentru întărirea stărilor din Țara Românească, ca şi din Moldova, şi pentru pedepsirea şi răzbunarea mai sus-numitului <Rákóczy>. Şi de

³⁰ Cihan Ghirai (1654—1666).

³¹ Soliman Magnificul (1520—1566).

³² Pene de struţ cu diamante şi pietre preţioase, care împodobeau un turban. Dimitrie Cantemir are o bună descriere a acestui obiect de podoabă numit *sorguç* (cf. Mihail Guboglu, *Dimitrie Cantemir — Orientaliste*, în „*Studia et Acta Orientalia*”, III (Bucarest, 1960), p. 142, nota 4).

³³ Ibrahim (1640 — 1648).

aceea în a zecea zi a lui regeb ³⁴ din anul mai sus amintit, cortul împărătesc, puternic ca cerul, a fost așezat în cîmpia Adrianopolului.

«Urmează descrierea relațiilor cu insula Tenedos, numită Bozğa-ada».

R. 101 r. Trimițîndu-se un hatt-i humaiun, însoțit de victorie, s-a cerut ca hanul tătăresc să înainteze, în grabă, și cu oastea căzăcească împotriva Transilvaniei.

R. 101 v. În a 22-a zi a lui ramazan din anul mai sus arătat ³⁵, marele vizir cu mare pompă și cu toată oastea islamului s-a îndreptat asupra Transilvaniei «dar expediția a întîrziat din cauza evenimentelor din Anatolia, unde a izbucnit răscola gelalîilor lui Abaza Hasan pașa, care se îndrepta asupra capitalei».

R. 106 r. PLECAREA MARELUI VIZIR ÎN VILAIETUL TRANSILVANIA ȘI CUCERI-
H. 69 r. REA CETĂȚII INEU (YANOVA)

S-a arătat mai înainte cum, cu ajutorul lui Allah cel preaînalt, marele vizir a înaintat cu toată oastea islamului asupra Transilvaniei, în ramazan din anul 1068 ³⁶. Traversînd districte și menziluri, cînd au descins la Belgrad, valiul de Buda și emirii de serhat cu oști nenumărate s-au unit cu măreție cu oastea cea puternică. După o odihnă de cîteva zile «s-au» apropiat de serhatul dușman și au început, iarăși, să construiască un pod peste un rîu, care curgea la două menziluri mai departe de cetatea Timișoara, spre a trece rîul Mureș. Au poposit acolo cîteva zile. Apoi, după terminarea aceluia pod, spahii victorioși au trecut ca un torent, fără șovăială, hotarul dușman. În acel loc se găsea lacătul țărilor ghiaure, cetatea puternică și întărită numită Ineu (*Yanova*), care pe timpul expedițiilor conduse de sultanul Suleiman în Austria și Germania a fost anexată țărilor osmane. Și astfel a fost stăpînită printre țările sultanului. Apoi, pe timpul sultanului Mehmed al III-lea, ivindu-se nenorocirea expedițiilor ungurești, a căzut iarăși în mina ghiaurilor; și din pricina neglijenței comandanților serhatului, pînă astăzi a rămas «în această situație». Mai întîi, spre a grăbi cucerirea și eliberarea cetății de mai sus, în anul mai sus arătat, la 1 zilhiğge ³⁷, descinzînd în împrejurimile orașului, parcă toată fața pămîntului s-a acoperit de spahii și ostași beilerbei, care au fost însărcinați cu pustiirea, jefuirea, ruinarea și păgubirea împrejurimilor, au incendiat deodată varoșul, care ardea în flăcări. Afară de cetate n-au lăsat nici o urmă de veselie. Au avut loc lupte și război. Dîndu-se poruncă ca ienicerii, în noaptea aceea, să intre în întărituri, s-au pregătit pînă la miezul nopții și după ce fiecare s-a așezat în spărtură, au adus în jurul lor niște tunuri mari în formă de balauri. Iar în locurile unde era cu puțință înaintarea, s-au așezat emirii cu vizirul cel puternic și cu pușcașii. După fiecare asediu dădeau populația dușmană hrană săbiilor și hangerelor și săpau sub cetate tuneluri spre turnuri...

³⁴ 13 aprilie 1658.

³⁵ 23 iunie 1658.

³⁶ 2 iunie — 1 iulie 1658.

³⁷ 30 august 1658.

Dis-de-dimineață, dușmanii răufăcători, cînd au văzut în toate părțile <întinsă> ca marea oastea de asediu, s-au speriat de năvală și atac. Apoi, zăpăcindu-se și îngrozindu-se, n-au găsit altă cale de scăpare decît să predea cetatea. De aceea au trimis, cu rugămintea pentru iertare, pe cîțiva dintre cei mai renumiți, cărora cu permisiunea și bunăvoința vizerului cel lăudat li s-a dat aman, cu condiția ca pînă în seara zilei să iasă din cetate. După cucerirea și ocuparea cetății de mai sus, dîndu-se învoire oștii pentru pustiirea țării dușmanului, s-au repezit cete după cete asupra celui detașament de disprețuit. Potrivit cu firmanul care sosise mai înainte, marele han, cu mai mult de 200<000> de oșteni tătari și cazaci, a atacat serhatul dușman. Locurile pe care le nimereau, dacă arătau reavoință, le prădau și le jefuiau; pe unii dintre locuitori îi luau prizonieri, iar altora le luau viața. Cînd au sosit la reședința stăpînirii blestematului de mai sus, la orașul numit *Novograd*³⁸, deodată oastea căzăcească, fără să se uite la tunuri și la puști, a intrat sub cetate. Lupta neținînd nici trei-patru ore, s-au urcat cu scările sus pe cetate, apoi după ce au deschis porțile orașului, oastea tătarească gata pentru jaf și pradă a pătruns ceată după ceată <în cetate>. Au devastat și au prădat fiecare colț al orașului de sus în jos, obținînd o pradă bogată și prețioasă.

R. 107 r.

Blestematul fără de credință, neputînd să stea în acele părți, s-a refugiat într-o cetate întărită care se afla în apropiere de granița Austriei. De asemenea și restul oștii sale, disperată că nu avea serdar și neputînd rezista, a fugit în locuri stîncoase și prăpăstioase în munți. Țara de mai sus fiind fără oaste și fără serdar, vitejii luptători tătari, vînători de dușmani, fără frică și fără teamă au devastat-o și au prădat-o, pe cei mai mulți dîndu-i hrană săbiilor și familiile lor făcîndu-le prizoniere. Raiua fiind disperată, s-a ridicat și cu umiliță a prezentat jalbă (*arz*) la ordia victorioasă, cu rugămintea să i se acorde iertare (*aman*). După ce rugămintea lor a fost primită și jafurile oprite, l-au numit ca principe peste țara de mai sus <Transilvania> pe Barcă Ioan (*Yanoș*)³⁹, care se găsea în slujba de vistiernic (*defterdar*) al blestematului fără credință. Au hotărît ca în fiecare an să dea înaltului Devlet, pe lingă haraciul de 15 000 de galbeni, încă 25 000 de galbeni, în total 40 000 de galbeni, pentru întărirea domniei. Și după ce <Acățiu Barcsai> s-a angajat să trimită 1 000 de pungi pentru suita sultanului, a fost trimis la reședința stăpînirii sale.

H. 70 r.

R. 108 r.

Hotărîndu-se plecarea asupra cetății în care se întărise afurisitul de mai sus, și tocmai cînd se făceau pregătiri, au fost trimise hatt-i șerifuri împărătești <cu următorul conținut>: „deoarece răutățile rebelilor care au apărut în Anatolia cresc mereu, oastea islamului trebuie să se întoarcă în grabă, pentru că <rebelii> vor să vină chiar asupra padișahului, umbră a lui Allah”. Întărind situația de la serhat și neputînd să se răzbune pe blestematul de mai sus așa cum doreau, l-au pus pe valiul de Buda, Kenan pașa, cu oastea de serhat la paza Ineului. Apoi s-au întors în părțile Adrianolului.

<Descrierea altor evenimente ale anului 1069 H. /1658 și distribuirea de demnități, relatarea unei expediții împotriva rușilor și lupta cu hanul tătarească>.

R. 124 r.
H. 70 v.

³⁸ Sau *Neograd*; în ms. H. nr. 1425: *Belgrad* (Alba Iulia).

³⁹ Acățiu Barcsai (1658–1660).

H. 81 v.

Ghiaurul l-a dat uitării pe ducele de Moscova, s-a dedat cu mare îndeminare, timp de doi ani fără întrerupere, la a omori oameni și a pregăti tot ceea ce era necesar pentru război împotriva voievozilor Ungariei, Țării Românești și Moldovei. El arăta că toți sînt de același neam și aceeași lege; deși plin de necredință, a fost mai mult încurajat în a se mișca pentru a oferi ajutor și sprijin celor oprimați de aceeași lege cu el. El, de asemenea, ațîța pe umilii de cazaci ca toți să fie sub aceeași comandă.

R. 125 r.

H. 82—84

<Cazacii din Polonia și Rusia coborau cu șăicile lor pe Marea Neagră, lovind satele și tîrgurile islamice de la serhat. Relațiile încordate între ruși, poloni și tătari din pricina cazacilor>.

R. 129 v.

H. 85 r.

Între timp, fostul principe al Transilvaniei, afurisitul căruia i se spunea Rákóczyoglu, adunînd oști, a supus stăpînirii sale cea mai mare parte a țării lui. Noul voievod <numit de către marele vizir> avea tulburări în țara sa, nu se pricepea la conducere și nu avea putere să i se împotrivească <lui Rákóczy>. Mai mult decît aceasta, infernalul cel fără de credință, numit Constantin ⁴⁰, care fugise mai înainte, pe cînd era voievod al Țării Românești, venind cu ajutor de la Rákóczyoglu și avînd victorie, a pus stăpînire pe Moldova.

De asemenea, și voievodul Țării Românești, Givan bei ⁴¹, răscolindu-se, a poruncit să fie uciși toți <turcii> negustori, precum și alții, care se găseau în acele locuri. Stricîndu-se deci nizamul și ordinea acelor serhaturi, mânia sa sultanul s-a hotărît ca iarăși să vină la binepăzitul Adrianopol; spre a supune acele hotare, a poruncit să fie pregătit totul pentru pornirea expediției, care trebuia să treacă prin trecătoarea Galipoli.

<În muharrem 1070⁴² au făcut favoruri amiralului Ali pașa pentru renovarea și zidirea unor fortărețe de la Bosfor>.

R. 130 r.

H. 85 v.

... Marele vizir ⁴³, dîndu-i-se firman spre a înfricoșa și a împiedica intențiile dușmanului, făcea să se vadă, prin poruncile sale, cu cîtă grijă întreprindea această treabă; apoi i-a cerut onoratului vizir Seidi Ahmed pașa, de la paza Budei, precum și lui Rustem Haidar bei, de la paza Ineului, să înlăture îndrăzneala afurisitului care era Rákóczyoglu cel fără de credință; și împotriva domnilor Țării Românești și Moldovei, considerînd că este potrivită o oaste tătărească, iute ca vîntul, <sultanul> a trimis mării sale, preaputernicului și generosului han ⁴⁴, porunci împărătești cu hatt-i humaiun, sabie și caftan (*hîlat*), spre a-l cînsti și mai mult. De asemenea și lui Ahmed bei, viceguvernator (*mutessarrıf*) de Elbasan ⁴⁵, care mai înainte, în luptele din Țara Românească și din Moldova, dăduse dovadă de vitejie, și pentru serviciile sale, i s-a acordat ținutul (*liva*) de mai sus; dar pentru aceasta i s-a poruncit să meargă cu o mie de ostași (*nefer*) destoinici din Rumelia și cu oastea din Silistra și să aștepte la acest serhat sosirea oștii tătărești; apoi să se unească și să se înțeleagă cu ea și împreună să nu precupețească, ci potrivit dorințelor majestății sale să depună osteneală pentru distrugerea dușmanilor credinței. După

⁴⁰ Constantin Șerban.

⁴¹ Radu al III-lea Mihnea.

⁴² 18 septembrie — 17 octombrie 1659.

⁴³ Koprulu Mehmed pașa (1656 — 1661).

⁴⁴ Mehmed Ghirai al IV-lea (1654 — 1665) (a doua oară).

⁴⁵ Sangeac (ținut) în Albania (?)

ce astfel a fost înștiințat de preaputernicul și preafericitul sultan, a fost trimis la serhatul de mai sus. Afurisitul voievod al Țării Românești ⁴⁶, care a fost numit anul trecut domn al Moldovei, din pricina atacurilor continue în această parte ale sus-numiților, fugise și venise la Adrianopol. Deși acesta rămăsese confirmat în domnia principatului respectiv, totuși acela al Moldovei a fost acordat fiului lui Lupul voievod ⁴⁷, <principat> în care părintele său timp de 20 de ani fusese domn în postul respectiv și acum se găsea închis în cele „Șapte turnuri”; și astfel cei doi domni au fost trimiși în acele țări, unde când au ajuns, potrivit firmanului împărătesc de mai înainte, l-au găsit pe kalgaua măritului han, care era Gazi Ghirai, cu 50 000 de ostași. Oștii tătare i s-a alăturat, de asemenea, câte o ceată de cazaci și poloni, trimiși pentru ajutor. Toți aceștia, uniți, au fost îndrumați către dușman, care ținea în cele șapte tabere pe care le aranjase înaintea orașului numit Iași, în afară de alți luptători, 13 000 de pușcași (*tüfenk endaz*) și 12 tunuri pregătite, așezate dinainte pentru luptă și război. Mulți dintre locuitori, raialele și oastea din acel vilaiet <Moldova> s-au supus noului domn, fiul lui Lupul, și au intrat în rindurile oștii sale. Chibzuindu-se deci modul în care trebuie să se țină lupta, au pornit la drum. Potrivit cu înțelegerea, a pornit mai întâi oastea polonă și cazacă și urma <armata> musulmană, dar cum au sosit cu toții lângă tabără și a început lupta și războiul, cea mai mare parte din oștirea poloneză și cazacă, fiindcă se găsea înainte, a fost ucisă și făcută talmeș-balmeș. În timp ce erau gata să atace, tătarii au socotit că este greu să se bată cu dușmanul pe când se află în tabere și s-au prefăcut că sînt înfrinți, punîndu-se pe fugă, spre a fi urmăriți de dușmani și în felul acesta să-l îndepărteze de la respectivele tabere și să sfîrșească cu bătălia pe șes. Ghiaurii cei nemernici, necăzînd pe urmele lor, au stat și au rămas puternici în taberele lor, au renunțat să lupte în acea zi. A doua zi, dis-de-dimineață, i-au asaltat din toate părțile, dar blestemații cei fără credință, luptînd cu îndîrjire, i-au respins cu tunurile și cu puștile, așa încît nici nu le-au permis să se apropie de ei. Deci și această zi s-a scurs în acea stare <de unde se înțeleseră ca în ziua următoare să înceteze de a-i urmări înainte de încăierare>; însă a treia <zi> dis-de-dimineață, iarăși au început <turcii> o luptă și un război din toate părțile. Cu toate că ghiaurii cei umili au făcut toate eforturile pentru a se apăra, deși au început să creadă că musulmanii se îndoiesc de victoria lor, cu această încurajare, <turcii> i-au atacat cu îndrăzneală și mai mare, astfel încît i-au făcut să se retragă și să se îndepărteze de taberele lor. Și astfel, cînd oastea cea victorioasă <turco-tătară> i-a văzut pe cei de mai sus împrăstiați pe cîmp deschis și spre a avea mai cu ușurință victorie și spre a-i învinge cu oarecare înșelătorie, s-a prefăcut că fuge, și atunci iali-agasi ⁴⁸ Mehmed bei, cu vreo 3 000 de viteji pe care îi avea sub comanda sa, pentru a nu-i lăsa să fugă, a mers la muntele învecinat cu locul bătăliei; pe de altă parte, a îndemnat și oastea de Rumelia să meargă într-o parte cu Ahmet bei, și renumitul comandant de tătari Gazi Ghirai ⁴⁹, cu oștirea victorioasă, s-a deplasat

H. 86 r.

R. 131 r.

H. 86 v.

⁴⁶ Gheorghe Ghica (1658 — 1659).

⁴⁷ Ștefăniță Lupu (1659—1661).

⁴⁸ În cronica lui Miron Costin apare *El-Agasi*: căpetenia tătarilor din Bugeac, textual „agaua țărmurilor”.

⁴⁹ Moștenitorul tronului tătaresc.

de-a dreptul în cîmp deschis, și în aceste locuri au făcut ca dușmanul să fie învins. Acesta, buimăcit de tot, nu mai știa unde să se ascundă și împrăștiindu-se prin acele cîmpii și munți, de la musulmani și de la ei înșiși a sosit ultima lovitură, în așa fel încît prin toate acele împrejurimi nu se zăreau altceva decît capete de dușmani, și cu acestea s-au terminat războaiele din acel loc, prin voia lui Allah, gaziii musulmani obținînd victorie totală asupra dușmanilor credinței. Sus-numitul voievod, cu o mică suită de supuși creștini, a fugit de acolo spre părțile Țării Românești, dar cei care își puseseră în gînd să-i ajungă i-au prins și i-au omorît, pe toți cei din suita lui i-au trecut prin spadă și, în sfîrșit, acei trădători care s-au afundat în întunecimea iadului au primit băutura morții veșnice...

R. 132 r.

În fine, luptătorii musulmani au rămas mulțumiți de marea și nesfîrșită pradă de război pe care au făcut-o și, după ce s-au odihnit în aceleași părți două sau trei zile, pentru a-l vedea pe noul domn al Țării Românești⁵⁰ s-au îndreptat spre acele părți pentru a pune în domnia acesteia pe noul voievod. Necredinciosul, zis Givan bei⁵¹, făcînd atîtea răutăți și nelegiuri se răzvrătise și se răsculase. El a dat poruncă să fie uciși mai mult de zece

H. 87 rl

mii de negustori <tureci>, care se găseau în țările de sub stăpînirea sa; apoi adunînd pe lîngă el o ceată de zăpăciți, dintre ghiauri și croați (*hrvat*), cu aceștia a căutat să se opună poruncilor din partea stăpînirii. Voievodul Moldovei⁵², venind, a făcut cunoscut că nu a putut să reziste și a fost învins cu toată oastea sa. De aceea hotări să nu se mai bată pentru că se temea de distrugerea sa; unindu-se cu sus-numitul domn al Moldovei, fugi lîngă fiul lui Rákóczy, împreună cu toată averea și cu tot ce putea; însă îndată ce fu plecat, îl și ajunse armata musulmană, care, găsind duș-

R. 132 v.

manul fugit, se împărți în diferite cete și străbătu toată Țara Românească pentru a-l căuta pînă la serhat, trecînd prin spadă pe toți aliații nesupușului care le căzură în mîini și cu aceasta toate acele state se curățară de nesupușii care nu ascultau de poruncile împărătești. Și după ce au fost tăiați în bucăți toți acei 12 700 de pedepsiți și a fost instalat în acel principat domnul de mai sus, s-a făcut cunoscut majestății imperiale, care, cu diferite dovezi de simpatie, după ce a onorat pe tătari și pe alți șefi care se găseau în acel serviciu, le-a dat voie să se întoarcă și să meargă în ținuturile lor⁵³.

R. 134 r.

<Schimbări în ierahia oștii; întoarcerea la Adrianopol>.

H. 88 r.

LUPTA LUI SEIDIA AHMET PAȘA CU TRANSILVĂNENII

R. 134 v.

H. 88 v.

Cînd mai înainte Rákóczy, principele Transilvaniei, necredinciosul, din răutate rîvnise la stăpînirea Poloniei, a pus, în vederea acestui scop, la dispoziție 60 000 de oameni; despre înfrîngerea pe care i-a provocat-o vitejește victorioasa oștire tătară la începutul anului 1067 s-a scris la

⁵⁰ Gheorghe Ghica.⁵¹ Radu al III-lea Mihnea.⁵² Ștefăniță Lupul sau Gheorghe Ghica? (1658 — 1659).⁵³ Asupra luptelor lui Constantin Șerban Basarab în Moldova cu turcii, vezi Const. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III, București, 1942, p. 107—111.

locul său. Atunci a căzut rob sfetnicul său, numit *Kelianoş*⁵⁴ blestematul, în mâinile tătarilor amintiți și, după ce a stat mult timp închis, s-a salvat cu o pungă de 100 de mii de galbeni, și fiind acceptată plecarea sa, a trimis un om la rudele sale și la cei care îi erau favorabili, spre a se îngriji să-i trimită acea sumă. Și în timp ce sus-zisele rude se sileau cu mare grijă în această treabă, domnul din Țara Românească, Givan bei, aflind aceasta și pentru că era cunoștință veche cu el, a trimis într-adins om la majestuosul han și promițându-i punga cu cei 100 de galbeni stabiliți, a cercetat misiunea sa referitoare la numitul întemnițat. Marele han, acordind toată încrederea promisiunii respectivului principe, i-a trimis cu câteva căpetenii tătare pe sus-numitul prizonier, care ajungând, și numitul Givan bei văzându-l deja eliberat, amintindu-și de obișnuitele sale trădări, în care era meșter, și dovedind și alte dăți cu mare îndrăzneală nesupunere față de aceeași Sublimă Poartă, a făcut să fie tăiați în bucăți nu numai tătarii care veniseră cu el pentru a primi banii sus-zisi, dar chiar și pe toți negustorii musulmani care erau în situația lui, în număr mai mare de 1 000 de persoane, primind martiriul; și apoi a trimis pe acel om la Rákóczy, cu lămurirea de a fi gata cu vreo zece mii de oameni în favoarea lui și care de fapt la sfârșit se făcuse cunoscut ca răsculat și nesupus la Poartă. Sus-numitul Ioan Kemény (*Kelianoş*), vechiul său binefăcător, a vrut să dovedească zelul pe care îl păstra de a-l servi în mod credincios și de aceea s-a hotărât să facă tot posibilul pentru a redobândi situația pierdută a stăpînului său, și în puține zile a adunat vreo 20 de mii ghiauri înarmați, cu care a pornit să meargă pentru a-l ataca pe noul principe Barcă Ianoş⁵⁵. Mai sus-numitul, ca să aibă putere să reziste, a făcut cunoscută situația sa și a cerut ajutor de la valiul de Buda, vizirul ținutului, Seidi Ahmet pașa, care cu oastea victorioasă a serhatului se găsea la paza Ineului. Acela, la rîndul său, a trimis mai întîi, în ajutorul mai sus-numitului, un număr de 4 000 de viteji renumiți, dintre vitejii de serhat, din Ineu, sub comanda lui Husein pașa, fratele lui Siavuș pașa. De asemenea și el, pregătind cele necesare, imediat l-a urmat. Îndată, comandantul <Seidi Ahmet pașa>, ajungînd cu o oaste nenumărată pe cei 4 000 de viteji trimiși cu pașa de mai sus, a înaintat împotriva celor răsculați.

H. 89 r.

... Dar au fost înștiințați că drumurile au fost barate și periculoase...⁵⁶ de aceea, pentru paza lor, a fost trimisă oaste islamică, acolo unde trecerea era anevoioasă... ca să înlesnească trecerea. De aceea a fost însărcinată și trimisă o ceată de ostași... Cînd au fost înștiințați despre afacerea de mai sus... a trimis vestitor renumitului și puternicului serdar... înainte de sosirea ghiaurului ca să nu poată trece... <au fost> atacați și nici unul dintre ostașii islamului nu a scăpat. Cînd au fost înștiințați de tăierea lor în bucăți... cu ajutorul lui Allah cel atotputernic și iertător, oastea ghiaură a ajuns a și trecut din trecătoarea de mai sus. Noul voievod, la rîndul său, supunîndu-se acestuia și venind cu o ceată de patru-cinci mii de ostași, care i se supuneau, s-a unit cu oastea islamului. Atunci, pe cînd se cerceta situația, cu o mulțime numeroasă, dînd atac

R. 155 v.
text
defectuos)

⁵⁴ Ioan Kemény, principe al Transilvaniei între 1 și 22 ianuarie 1661.

⁵⁵ Acațiu Baresai, principele pus de turci în Transilvania. La Miron Costin apare sub numele de *Borcea Ianoș*.

⁵⁶ Punctele de suspensie înlocuiesc rîndurile ilizibile.

asupra lui Hüsein paşa, după ce s-au luptat şi s-au războit, cu ajutorul marelui Allah, s-au îndreptat în acele părţi. Victoriosul paşă, cu o ceată de patru mii de ostaşi, dînd un atac asupra cetelor (*alay*), ghiaurul fără de credinţă, la fiecare atac, a amestecat rindurile lor. În acest timp, de asemenea, şi Seidi Ahmet paşa cu ostaşii săi, ajungînd într-un suflet, fără ezitare, a intrat în luptă. Din toate părţile, dînd dovadă de bravură şi dibăcie în mînuirea sabiei, s-au luptat şi s-au războit, nimicind pe ghiaurii răi din fire. Apoi, cei din ţara cu vinuri, îngîmfîndu-se şi fălîndu-se, au fost făcuţi una cu pămîntul. Duşmanul rebel, pentru a stinge flacăra focului, de cîte ori repezea sabia stropea pămîntul cu sînge. Cu acei prieteni bucurîndu-se, arunca ţărîna de sub picioare..., dar pămîntul se acoperise de trupurile duşmane. Au traversat distanţe şi cu ajutorul lui Allah în trei menziluri am obţinut victoria în luptă. Cînd au văzut ghiaurii că sînt strîmtoraţi şi spre a-şi scăpa capetele de nenorocire, şi-au întors feţele şi au rupt-o la fugă, întorcîndu-se în sensul înfrîngerii. Atunci, vitejii <musulmani> victorioşi, repezîndu-se pe urmele lor în acele părţi, i-au călcat cu copitele cailor şi i-au nimicit. Duşmanul, în disperare, <condus de> doi austrieci (*nemse*), neputînd rămîne într-un loc, mai mult de zece mii au fost ucişi cu săbiile şi trei mii au fost prinşi şi făcuţi prizonieri. Oastea islamului bucurîndu-se de o victorie strălucită, a făcut cunoscut aceasta padişahului. Apoi, împodobindu-şi alaiurile cu steagurile lor sfîşiate şi cu 4 000 de prinşi, au sosit la binepăzitul oraş Adrianopol.

După înfrîngerea sa, blestematul de mai sus <Rákóczy>, neputînd sta liniştit într-un loc, a fugit pînă la hotarul Austriei. Notabilii Transilvaniei, fiecare spre a rămîne stăpîn pe avuţia sa, s-au supus cu toţii noului voievod al Transilvaniei⁵⁷. Pentru supunerea şi ascultarea de atunci încolo, mai sus-numitul <principe>, încheind pact şi înţelegere, s-au angajat cu toţii să-şi respecte juiămîntul. În reşedinţa de stăpînire a noului principe, care era cetatea Sibiu⁵⁸, au lăsat trei mii de oameni din oastea islamului, spre a ajuta pe mai sus-numitul. Anotimpul de iarnă apropiîndu-se, onoratul serdar întorcîndu-se cu oaste victorioasă, a descins în cîmpia Timişoarei. Spre a feri populaţia acestui vilaiet de strîmtoare, în acea iarnă nu i-a permis oştii să stea în case, ci a fost aşezată în corturi. Dar fiind înştiinţaţi în acest sens, unii dintre ei au construit locuinţe din pietre, alţii din lemne şi mulţi dintre ei, săpînd pămîntul, au petrecut iarna în acele locuri pline de greutate. Aşteptînd primăvara, după cum se cuvine, şi-au îndeplinit sarcina lor.

Pe de altă parte, blestematul Rákóczy demn de un rău sfîrşit, după plecarea oştii islamice, cu mii de violenii diavoleşti a ademenit şi a supus pe toţi acei afurisiţi care încheiaseră un pact şi înţelegere. Şi în afară de ai săi aducînd 40 000 de ostaşi dintre haiduci (*haidusak*) şi din Ungaria de mijloc, au venit cu toţii asupra cetăţii Sibiu, unde era noul voievod <Acăţiu Barcsai>. Aceştia văzînd necesitatea <cuceririi> întregii cetăţi, s-au hotărît să lupte şi s-o atace. Oastea islamului care era <afectată> pentru paza sa, din cînd în cînd repezîndu-se dădea atacuri asupra taberei lor, dar cu ajutorul lui Allah cel preainalt fiind învinsă, nu s-au făcut pagube duşmanilor. Pe această cale fiind asediaţi continuu timp de cinci

⁵⁷ Acăţiu Barcsai.

⁵⁸ În text : *Situl*.

luni, au venit de multe ori oameni la puternicul pașă și i-au făcut cunoscută situația. Atunci s-a văzut ce pagube au adus puterii împărăției. . . De aceea, în timp de iarnă, înainte de apropierea primăverii, s-au făcut mari pregătiri și toată oastea parcă a înflorit. După ce s-au făcut pregătiri și au întins corturile pe cîmpie pentru expediția împotriva țării ghiaurilor, s-au sfătuit cu populația serhatului pentru plecare și luptă. Aceasta a arătat <următoarele> : „Populația Transilvaniei se compune din trei neamuri, din care o parte, dornică de război, voia să se aventureze cu sabia. Printre aceștia erau și cei cunoscuți sub numele de *haidușak*. Aceia, după ce au jefuit și au pustiit țara și cetățile celor de mai sus. . .”. Într-un cuvînt, acceptînd aceasta, s-au hotărît să nu mai întreprindă o expediție în acea parte. De aceea, ridicîndu-se din Timișoara cu gazii de la serhatul victorios și cu vitejii din slujba sa, după ce au traversat distanțe și menziliuri, au intrat în <ținutul unde erau cei numiți> *haidușak*. Mai sus-numiții, cînd au fost înștiințați de sosirea oștii islamului, s-au întărit în cunoscuta cetate din acea țară, numită Oradea (*Varat*). Spre a împiedica intrarea oștii islamice în țara lor, comandantul cetății Oradea, una dintre rudele lui Rákóczyóglu, zis Barkofci blestematul, a plecat cu mai mult de 20 000 de ostași să se așeze și să întărească un vad (*gheci*) îngust de la serhatul lor. Dar aceștia temîndu-se de așezarea lor, teama și groaza căzînd în mijlocul lor, n-au avut putere să reziste la luptă. Văzînd aceasta, și-au schimbat hotărîrea <de a lupta> în fugă; strădania <adversarilor> de a-i înfrînge i-a împrăștiat cu multe supărări și necazuri în toate părțile. Oastea cea victorioasă <musulmanii> traversînd distanțe și urmărindu-i, pe unii pe care i-a ajuns i-a dat hrană săbiilor, iar pe cei mai mulți i-a prins și i-a făcut prizonieri. De asemenea, au pus mîna și au luat tunurile și munițiile armatei lor (*alay*). Apoi toate satele, tîrgurile, cetățile și pălăncile care se nimereau în calea lor le ardeau și le pustiau. După aceea, au descins cu hotărîre lîngă vestita cetate numită Boçai ⁵⁹, unde cu ajutorul lui Allah cel preainalt toată avuția și proviziile ei au fost date cu ușurință vitejilor musulmani. Pe cînd erau în acele împrejurimi, încă două cetăți au fost cucerite cu aman. După ce au aprins în flăcări puternicele lor întărituri, au mers împotriva unei cetăți. De asemenea și aceasta fiind cucerită într-un timp scurt, a încăput în mîna vitejilor toată bogăția pe care o avea înăuntru și în afară. Astfel, s-a distribuit oștii din cetatea sus-amintită un număr de 20 de tunuri de cetate, afară de 170 de puști, muniții, praf de pușcă și unelte de luptă nenumărate. Avînd atîtea succese mari și cuceriri în cetățile cu *haidușak*, s-au îndreptat apoi cu pietate și tărie înspre <alte din> Transilvania. Astfel, pe la începutul binecuvîntatului ramazam <1069> ⁶⁰, cînd s-au apropiat de împrejurimile cetății Cluj (*Konușvar*), necredinciosul numit Rákóczyóglu s-a ridicat de sub cetatea Sibiu, pe care o asediase timp îndelungat, apoi, înaintînd cu 40 000 de ghiauri răufăcători pentru luptă cu oastea islamului, și-a întins tabăra și s-a așezat în fața <turcilor>. Amînînd lupta pentru a doua zi dimineața, s-au pregătit din ambele părți pentru luptă și război.

R. 138 r.
H. 91 r.

R. 138 v.

R. 139 r.

⁵⁹ Nu poate fi decît Bocșa sau Pecica din Banat.

⁶⁰ 24 aprilie — 3 mai 1659.

În acest timp, serdarul cel viteaz ca Rustem⁶¹, fiind îngrijorat de spaima vitejilor din pricina numărului prea mare al dușmanilor și când a văzut frica și teama lor, a căzut pe gânduri, și-a aranjat sabia, a căutat să încurajeze pe fiecare, căci el nu putea părăsi cîmpul de luptă, unde trebuia să dea dovadă de bravură și vitejie. Prin efortul său și al altora, dușmanii condamnați focului din infern trebuiau să piară. În același timp, vitejia strămoșilor de la serhat trebuia să fie întărită cu sabia. Astfel că dușmanii cei răi din fire trebuiau să piară prin focul sabiei. Acum era lingă ei și avea mii de necazuri din partea lor, de aceea trebuia să-i rănească cu sabia. Cerînd ajutor de la creatorul celor două lumi <de la Allah>, se străduia din răputeri să fie sfătuit cum trebuie să se lupte cu dușmanii.

De asemenea și cei de mai sus <ardelenii>, fiind îndepărtați din părțile și împrejurimile țărilor islamice și când s-au convins că nu vor avea ajutoare, s-au pregătit din răputeri cu capul și cu trupul pentru luptă și război. Atît cei mici, cît și cei mari dintre ei, știind toate acestea, și-au cerut iertare unii de la alții și s-au rugat pentru victoria deplină, așteptînd porunci pînă înspre dimineată. Odată cu sosirea lor, când și-au dat pe față adevărata lor dorință (*arz*) pentru mînuirea de săbii, s-a întrevăzut o zi luminoasă.

Cînd s-a îndeplinit rugăciunea noastră de dimineată, serdarul nostru, puternic ca Rustem, după ce a citit Coranul cel sfînt, și-a încins sabia și a încălecat falnicul său cal. Atunci, în aripa dreaptă și stîngă, aranjîndu-se într-o desăvîrșită ordine rîndurile, braț la braț alaiabei⁶², vitejii serhatului cel victorios și eroii ienicerilor au legat patru rînduri de cete (*alai*) și au stat în fața dușmanului. Cînd toate acestea erau gata și oastea s-a agitat ca valurile Mării Negre pentru plecare și plimbare, atunci era în a douăsprezecea zi a binecuvîntatului ramazan <1070>⁶³. Întîlnirea <celor două oști> apropiindu-se cu emoție, iscoadele alergau din ambele părți. Cînd a apărut focul în cîmpul de bătălie și s-a dat semnalul pentru luptă, gaziii musulmani și cetele au înălțat spre cer prin vocile lor un „mare-i Allah” și din toate locurile au atacat pe dușman.

Atît prin aruncarea săgeților sfișietoare de suflute, cît și prin lansarea săbiilor setoase de sînge, au adus potop pe capul lor; toți vitejii au arătat bravură ca în faptele lui Rustem și după toată legea s-au achitat de tot ceea ce se cuvenea. Au făcut ca din trupurile dușmanilor să curgă valuri de sînge, care devenind ca marea au scufundat în grabă sufletele dușmanilor. Dar și dușmanul, rău din fire, văzînd că e un război sfînt (*cihad*), murind, pe mulți <musulmani> i-a rănit și i-a omorît. Cînd <turcii> au atacat a doua oară, i-au împins pe ghiauri pînă în taberele lor. Dar din pricina harabalelor lor de tunuri și a violențelor lor, nu a fost cu putință să li se vină de hac. De aceea, cea mai mare parte a oștii, întorcîndu-se din luptă, a arătat o bravură greu de descris..., dar tot timpul erau stăpîni pe pămîntul de sub picioarele lor... Onoratul serdar Seidi Ahmed pașa spunînd: „Oare se poate înota în frămîntata mare de Oman și în mijlocul cetei ghiaurului să fie astfel de vitejie și ca epopeea lui Rustem să aparțină dușmanului, care s-a luptat cu atîta bravură devas-

⁶¹ Erou legendar din mitologia persană.

⁶² *Alay beyi* (tc.): bei de alai; colonel.

⁶³ 29 mai 1660.

tind și pustiind cîmpul de luptă?”. Cînd vitejii islamului au auzit toate acestea, s-a trezit în fiecare zelul și sentimentul victoriei și au dat un atac așa de mare asupra dușmanilor, încît pînă și pietrele de marmură se trezeau, devenind luminări..., în timpul luptei au depus atîtea eforturi încît au făcut talmeș-balmeș tabăra și așezările ghiaure. Văzînd că victoria va fi a acestora, căpetenia nelegiuîților, care era Rákóczy cel zăpăcit, rănit de asemenea în trei locuri, a fugit și pînă la cetatea numită Oradea (*Varat*) nu s-a odihnit nici într-un loc. Cu sufletul său înfricoșat a constatat că din atîta oaste abia dacă o zecime a scăpat din marea disperare. Restul, ori a devenit hrană săbiei, ori a fost prinsă și făcută prizonieră. Afară de cei răniți, care fugind au murit pe drumuri și în ascunzișuri, au fost adunate 4 700 de capete de la ordie. De asemenea, au încăput în mîna <turcilor> două sute de steaguri, tobe și țimbale și însuși steagul aurit al lui Rákóczy; totodată au mai fost luate și capturate 12 tunuri mari *baliameze*, 18 tunuri împărătești *șahi* și atîta praf de pușcă și muniții! În același timp, în lupta de mai sus au fost făcuți prizonieri 51 de pîrcălabi de cetăți (*kale kapudani*). Pașalele, cu eforturi leonine, și restul oștii islamice, bucurîndu-se de cucerire și victorie și de prada avuției, au mulțumit lui Allah. Apoi, scriindu-se scrisori de bucurie și păzind cu grijă tot ce aveau, lucrurile și capetele tăiate care trebuia expediate, fiind încărcate în harabale, au fost trimise cu agalele lor la Timișoara. Apoi, adresîndu-se comandanților cetății și zabiților⁶⁴ țării, le-au spus: dacă cineva dintre voi va fugi, e cu neputință să nu fie prins și nu-i va scăpa sufletul de sabia noastră. Cu astfel de angajamente, i-au trimis.

R. 140 v

Toemai cînd se străduiau și depuneau astfel de eforturi, a sosit știrea că blestematul de mai sus Rákóczyoğlu, care fugise, a murit, din pricina rănilor amintite, în cetatea Oradiei, în a 26-a zi a lunii ramazan <1070>⁶⁵. Cînd <turcii> au fost înștiințați că pentru îngroparea cadavrului lui într-un anumit loc au fost trimiși 4 000 de ghiauri, au trimis îndată pe urmele lor o oaste, în număr de 5 000 de viteji, sub comanda lui Hüseîn pașa, fratele lui Siavuş pașa. Ajungîndu-i în a șaptea zi a lui şevval⁶⁶, cînd s-au încăierat ghiaurii, neavînd putere să reziste, au fugit, părăsind de frică stîrvul blestematului <Rákóczy>. O parte din oastea <musulmană> punîndu-se pe urmele lor, pe acei pe care i-a ajuns i-a făcut dispăruți <din această lume>. S-au întors cu prăzi nenumărate. De asemenea, au adus și cadavrul blestematului de mai sus și, tăindu-i-se capul cel fără de noroc, <acesta> a fost trimis la Poarta împărăției. Așa s-a întîmplat cu acel nenorocit, care un timp se răsculase împotriva șahului. În ceea ce privește luptele pe care pașa de mai sus le-a dus cu oastea maghiară, au intrat în epopee...

H. 92 v.

H. 93 r.
R. 141 r.

Într-un cuvînt, pe cînd pașa de mai sus, înainte de războiul cu Rákóczyoğlu, prădase și pustiise țara cu *haidușak*, un număr de 6 000 de blestemați, fugind din țara nemțească (*Nemçe* = Austria), s-a întărit în acel serhat. Dar, nezăbovind pînă la sosirea răspunsului de scoaterea lor din vilaietul cezarului, au trimis oaste în țara austriacă și i-au tăiat în bucăți,

⁶⁴ *Zabit*: „cel care slăpinește”; dregător, demnitar, ofițer.

⁶⁵ 7 iunie 1660.

⁶⁶ 16 iunie 1660.

cu săbiile, omorându-i pe toți cei de mai sus. Dar și nenorocitul de cezar, care din cauza unor plingeri răuvoitoare a fost mazilit, fiind supărat, a rupt pacea, deoarece țara sa a fost călcată de oaste, ceea ce a făcut cunoscut la înaltul sultanat.

<Într-o notă marginală se notează sfârșitul lui Seidi Ahmed pașa : „din pricina oștii”>.

Postul său fiind acordat lui Ismail pașa, vizir de Buda, acesta, în mare grabă, a fost trimis la paza Ineului.

EXPEDIȚIILE SERDARULUI ALI PAȘA ȘI CUCERIREA CETĂȚII ORADEA

În acel timp, serdarul de mai sus înaintînd cu atenție din binepăzitul Adrianopol, cu ienicerii și cu spahiii dintre ostașii de Poartă, s-a așezat în orașul Belgrad. Apoi, emirii și beilerbeii (*mirimiran*) din Anatolia și Rumelia, care au fost însărcinați... s-au adunat cu oastea vilaieturilor lor. Spre a îndeplini poruncile împăratești în ținuturile Transilvaniei, au înaintat ca un torent de primăvară, traversînd distanțe de pe cîmpii și munți. Astfel, în a 25-a zi a lunii șevval⁶⁷, au descins la hotarul cetății Ineu, care se reînnoise. În acea zi, Seidi Ahmed pașa, intrînd cu alai în ordie, a fost îmbrăcat cu blană de samur din partea serdarului. Așteptînd încă o săptămînă la Ineu, cetatea numită Oradea, una dintre fortărețele Transilvaniei, se găsea la o distanță de 15 ore de Ineu. Avea o climă plăcută, oameni sănătoși și o cetate foarte puternică și întărită cu turnuri mari de piatră care se înălțau spre cer; jumătate din ea fiind pe un rîu mare⁶⁸, zidul fortăreței era de trei rînduri, toate construite din cărămizi și ciment (*horosan*). Lățimea șanțului care era în jurul ei era de o sută de arșini (*zira*)⁶⁹, iar adîncimea lui, fiind de doi arșini, era plin cu apă... toate acestea înconjurau cetatea dîndu-i forma unui balaur. Nimeni nu putea să treacă peste apa aceea. Pînă și o pasăre, în zbor, nu putea să o atingă cu aripa ei. Dar, potrivit cu puterea și hotărîrea firmanului împărațesc, s-a hotărît să fie cucerită și ocupată de oastea islamului. Plecînd asupra ei, mai întîi a fost însărcinat Hüseîn pașa, fratele lui Siavuş pașa, cu repararea și aranjarea podurilor de pe drumuri, spre a le trece cu ușurință. De aceea l-au trimis pe acesta și apoi au expediat tunurile și depozitele de muniții cu Seidi Ahmed pașa și, într-o zi luminoasă, cu toții s-au pus în marș. Dar, cînd erau pe la mijlocul drumului, sosind vestitori (*feriadci*) de la serhatul Kanizsei, au făcut cunoscut că „blestemații” numiți Zrinoğlu⁷⁰ și Bekianoğlu⁷¹, venind asupra cetății de mai sus, au incendiat varoșul său, ‘au’ prădat și au pustit satele sale, pricinuind mari pagube musulmanilor. În vederea ajutorării, au trimis imediat cu valiul de Buda, Ismail pașa, oștile de la Agria (*Eğre*), Kanizsa și Semendria pentru apărare. Dar aceștia abia s-au pus pe drum, cînd iarăși a fost trimis să fie înștiințați că, întîlnindu-se cu ghiaurul și neavînd

⁶⁷ 19 iulie 1660.

⁶⁸ Crișul Repede, la sud de Oradea.

⁶⁹ Unitate de măsură mai mică decît metrul : cca 0,60 – 0,75 m.

⁷⁰ „Fiul lui Zrini”, din familia Zrinski.

⁷¹ „Fiul lui Bekian”.

putere, au fugit și, de aceea, au cerut iarăși ajutorul oștii victorioase. În a cincea zi a lunii zilkade ⁷² descinzînd la cetatea Peiran ⁷³, s-a ocupat de asediarea ei...

În acea noapte, onoratul serdar <Ali pașa> cu valiul de Anatolia, Ceaușzade Mehmed pașa, și cu beilerbeii de Rumelia, Hüsein Mehmed pașa, au intrat în întăriturile din partea răsăriteană a cetății <Oradea>; iar în cele din partea apuseană intrînd beilerbeii Karamaniei, Çatalbaş, cu oastea eialetului său, de asemenea, dintr-o aripă muhafizul Silistrei, Gan Arslan pașa, și principele de Adana (?) (*Edirne*), Sinan pașa, cu mari eforturi schimbîndu-și locurile, în cîteva zile s-a ajuns la capătul șanțului (*hendek*). Fiind nevoie de îndepărtarea apei, au început să taie într-un loc, cu un număr de o sută de *lagîmgii* ⁷⁴. Cu mii de sforțări deschizîndu-se o breșă, au făcut să curgă o cantitate de apă <egală> cu mișcarea a trei mori. Astfel curgînd trei zile și trei nopți, s-a golit de jumătate de arșin. Pe această cale era nevoie de un timp îndelungat pentru scurgerea ei, ceea ce întîrzia ocuparea cetății, fapt pentru care s-au întristat. Dar Allah știe să aranjeze toate lucrurile. În acel timp, un ghiaur căzuse în mîna vitejilor <gazii>. Cînd s-a făcut cunoscută grija și efortul pentru înlăturarea apei din șanț, mama acelui prizonier s-a angajat să arate legătura <pentru scurgerea> șanțului, cu condiția eliberării copilului ei. Atunci, fiind dusă în fața serdarului celui onorat spre a obține permisiunea <îndeplinirii> dorinței sale, ea a fost trimisă cu doi-trei oameni pe marginea șanțului, pentru a arăta locul cu pricina. Se găsea pe coloana lui Çatalbaş. După ce i s-a făcut cunoscută însărcinarea mai sus-numitei, s-a poruncit numitului pașa să fie cu atenție și să aibă grijă de toate acestea. Pașa, la rîndul său, a mers cu oastea eialetului său.

R. 143 r.

H. 94 v.

La începutul expediției, blestemații, avînd mai multă grijă pentru întărirea acelui loc, au făcut să plouă asupra lor din tunuri, puști și cumbarale o ploaie a nenorocirii. De cîte ori atacau <cetatea> cu ardoare și zel, fiind răniți și morți, n-a fost cu putință să se apropie de ea. Fiind forțați să se retragă, au întîrziat pînă în noapte. Apoi, iarăși, cît a fost cu putință, depunîndu-se eforturi pînă la aflarea adevărului adevărat, s-au odihnit. În a treia noapte, în timpul somnului, deschizînd legătura sau barajul <șanțului>, au scurs apa înspre cîmpie. Scurgîndu-se în întregime, după golirea șanțului s-au luat măsuri spre a se intra în el; după sfat, văzîndu-se interiorul lui printr-o gaură a zidului din șanț, au intrat ușor. De acolo, apropiindu-se treptat de cetate, au încercat să intre în ea prin locurile distruse cu tunul; dar în <unul din> asalturile zilnice murind *zagargibași* ⁷⁵ Hasan aga, căpetenia (*zabit*) ienicerilor, Ahmed efendi, din slujba de scrib (*tezkereci*) a generosului serdar, vechilul lui bașceauș, agaua voluntarilor (*gonüllü*) și afară de acesta încă mulți alții dintre ieniceri și spahii nu mai sperau în cucerirea acelei cetăți. Au întîrziat așteptînd să distrugă zidul cetății prin canaluri (*lagımları ile*). În sfîrșit, în a 17-a zi a lui zilhiğge ⁷⁶,

R. 143 v.

H. 95 r.

⁷² 12 august 1660.

⁷³ *Piran*: Bran (?).

⁷⁴ Ostași pionieri.

⁷⁵ Căpetenie de *zagargi* („clini”): unitate de ieniceri cu clini.

⁷⁶ 24 august 1660.

R. 144 r.

făcîndu-se un canal subteran, cînd zidul cetății s-a dărîmat, oastea islămului a atacat din toate părțile. Timp de trei ore, avînd loc o mare luptă, 400 de oameni au fost răniți și peste 1 200 au fost uciși. Cu toate acestea, nefiind cu putință, iarăși, intrarea <în cetate>, fiind forțați, s-au retras din luptă. Din pricină că a avut loc cucerirea și victoria, fiecare căzînd pe gînduri s-a întristat, așteptînd binefacerea lui Allah.

R. 144 v.

În a 20-a zi a lunii de mai sus ⁷⁷, era a patruzeci și cincea zi de asediare, cînd, ieșind din cetate, a arătat că cei care sînt înăuntru vor să predea cetatea, cu condiția să se poată retrage cu averea și familiile lor într-un loc. Și pe această cale a fost numit beilerbeul de Rumelia pentru transportul celor de mai sus la locul lor și pentru predarea cetății cu *aman*. În aceea zi, cetatea fiind evacuată, s-a putut ocupa cu forța. Atunci, Seidi Ahmed pașa, fiind informat că cinci sute de călăreți au venit în ajutorul cetății, a plecat asupra lor cu vitejii care erau pe lîngă el. La locul de întîlnire întîmplîndu-se un atac și neputîndu-se rezista, mai mult de o sută au fost pradă singeroasă a săbiei, un număr de 150 a fost prins, iar restul a fugit. Venind oameni cu daruri și peșcheșuri de la căpeteniile cetăților și regiunilor învecinate, s-au supus. Vestea cuceririi și victoriei, cînd a ajuns la auzul sultanului (*șah*) cel măreț ca Feridun ⁷⁸, de bucurie a poruncit ca în tot Imperiul otoman să fie gătire și veselie. Victoriosului serdar și celorlalți emiri renumiți li s-au trimis scrisori de afecțiune (*nûvazișname*) și caftane (*hîlat*) strălucitoare. Pentru cetatea de mai sus fiind numit stăpîn (*hakim*) și valiu mutasarrîful de Adana, Sinan pașa, s-a dat firman oștii victorioase ca în aceea iarnă să ierneze la Belgrad...

R.148—150
H.95v.—100

<Urmează descrierea unor incendii la Istanbul, relațiile cu hatmanul cazacilor și cu fiul său, luptele tătarilor cu rușii și polonii, asediarea cetății Azov, pătrunderea lui nureddin sultan cu tătari în țara căzăcească, măcelărirea a 10 000 de cazaci, cucerirea a două cetăți în partea leșească, unde au fost trecuți prin sabie 38 000 de „scribe” (*pelid*)>.

⁷⁷ 27 august 1660.

⁷⁸ Rege al Persiei antice, din dinastia Psachadia (?).

MEHMED HALIFA¹

Istoriografia otomană din veacul al XVII-lea cunoaște doi sau chiar trei cronicari sub acest nume. Astfel, Mehmed Halifa I a rămas cunoscut printr-o cronică consacrată domniei sultanului Mustafa I (vezi *G.O.W.*, p. 159), Mehmed Halifa al II-lea ne-a lăsat o descriere privind istoria osmanliilor între 1633 și 1659 (vezi *G.O.W.*, p. 209), iar Mehmed Halifa al III-lea, de care ne ocupăm, contemporan cu precedentul, a fost slujbaş la administrația bunurilor Curții sultanului, în calitate de „călăreț înarmat” (*seferli*). Trăind pe vremea sultanilor Murad al IV-lea (1623—1640), Ibrahim I (1640—1648) și Mehmed al IV-lea (1648—1687), a descris o bună parte din evenimentele istorice din timpul domniei lor. În tinerețe fiind pajul (*içoğlan*) marelui amiral și vizir Kogia Kenan pașa², l-a însoțit în toate expedițiile sale. Astfel, în octombrie 1636 (1046 H.) a luat parte la înăbușirea răscoalei lui Gheorghe I Rákóczy în Transilvania. Cu această ocazie, ajunge pînă la cetatea Ofen sau Gran, dincolo de Buda. Mai tîrziu, apare în preajma marilor demnitari și viziri otomani, ca Suleiman pașa, Köprülü Mehmed pașa ș.a., ocupînd, printre altele, și dregătoria de *ibrikdar*³.

Mehmed Halifa a rămas cunoscut în cultura otomană și ca poet sub pseudonimul (*mahlas*) *Ülfeti*.

Opera sa principală, *Tarih-i gîlmani* (Istoria robilor), este o cronică compusă din patru capitole (*bab*), 15 paragrafe (*fasl*) și un epilog (*hatime*). Ea tratează evenimentele istoriei otomane începînd din anul 1632 (1042 H.), dar mult mai amănunțit de la 6 octombrie 1650 (1060 H., şevval 10) pînă la 12 martie 1665 (1075 H., şaban 24).

Cronica lui Mehmed Halifa a fost unul din izvoarele lui M. Najma, continuatorul lui Şarih ul-Menaroğlu Ahmed efendi, care însă, după cum a reliefat Ahmed Refik, l-a folosit defectuos. Ştirile cuprinseser în acest izvor merită o deosebită atenție, fiind prezentate cît se poate de amănunțit de un martor ocular al evenimentelor.

Traducerea noastră a fost făcută după ediția lui A. Refik întocmită pe baza a două manuscrise din colecția sa și publicată în revista Institutului de istorie otomană: „T.O.E.M.”, nr. 78—83, Istanbul, 1924—1925. În manuscrisul păstrat la Bibl. T. K. S. Müzesi (Istanbul), fd. Revan 1306, autorul figurează sub pseudonimul său — *Ülfeti*. Și acest manuscris, ca dealtfel și ediția lui A. Refik, cuprinde domnia sultanilor Murad al

¹ *Halife*: scrib în cancelaria Divanului imperial. Are și alte sensuri, vezi *I.A.*, fasc. 40 (1918), p. 148—155 (T. W. Arnold).

² Despre Kenan pașa, poreclit *Sarı* („cel galben”), cf. *E.I.*, p. 905 (F. Babinger).

³ Dregător la palat, care turna apă cu ibricul ca padişahul să-și spele minile; însărcinat cu ibricele.

IV-lea, Ibrahim și Mehmed al IV-lea, tratînd în special unele evenimente mai curioase de la palat (*veka-i acîbe ve fîtne-i garîbe*). În traducerea care urmează s-a ținut seama și de acest manuscris ⁴, pe care l-am microfilmă pentru Arh. stat. Buc. (rola 22, cadrele 478—572). Comparîndu-l cu ediția lui Refik se constată că avem de-a face cu o variantă.

Bibliografie: Mehmed Sureyyia, *S.O.*, IV, p. 511; M. Bursalı Tahir, *O.M.*, III, p. 142; F. Babinger, *G.O.W.*, p. 209—210 și F. E. Karatay, *Katalogu...*, I, p. 271, nr. 842.

TARİH-I GİLMANI

(„T.O.E.M.”, Istanbul, 1924—1925, nr. 78—83)

<Întoarcerea lui Kenan pașa, după cuceririle făcute, în părțile Irakului>.

- 14 În anul o mie patruzeci și cinci, în a șaisprezecea zi a lunii regeb ¹,
 15 s-a întors de acolo la Istanbul... Preafericitul padișah ² a acordat și a
 dăruit stăpînului meu ³ eialetul Silistra, împreună cu hasurile ⁴, și cînd,
 pornind spre eialetul său, a ajuns aproape de Babadag, s-a răspîdit știrea
 întemeiată și s-a adevărit că cetatea Azovului (*Azak*) a fost luată de
 ghiauri. Atunci musulmanii au fost cuprinși de o mare îngrijorare. După
 aceea, ghiaurii devenind din ce în ce mai cutezători, cînd s-a mers spre
 Silistra au avut loc lupte și războaie cu ghiaurii în cîteva locuri, pe malul
 mării. În anul una mie patruzeci și șase ⁵, craiul Transilvaniei, ghiaurul
 numit Rákóczy <I> cel nedemn, răsculîndu-se, au fost desemnați să
 meargă asupra lui, fiecare cu cîte patruzeci de mii de oșteni, demnitarii
 eialeturilor de Buda și de Bosnia, precum și beii de Silistra, de Țara Româ-
 nească și de Moldova. De asemenea, a fost însărcinat și Kantemir pașa
 cu patruzeci de mii de tătari, iuți ca vîntul. Stăpînul meu, Kenan pașa,
 fiind numit serdar, cînd a pornit împotriva Transilvaniei cu o asemenea
 oaste și cînd a pus piciorul în vilaietul Țării Românești, a auzit că pașa
 de Buda, Nasuh Pașaoğlu Hüsein pașa, s-a întîlnit cu ghiaurii înaintea
 noastră și cu voia lui Allah ghiaurii fiind biruitori, iar Hüsein pașa fiind
 înfrînt și zdrobit, s-a înapoiat la Buda și s-a întristat. Dar ce folos, căci
 stăpînul meu pașa a renunțat să meargă asupra Transilvaniei după înfrîn-
 gerea lui Hüsein pașa, fiindcă era după <sărbătoarea> *Ruz-i Kasîm* și
 apropiindu-se iarna grea, erau zăpezi în munți. În special pe drumurile
 ce duc în Transilvania existînd niște trecători înguste și munți înalți,

⁴ Istanbul, Bibl. T.K.S.M., fd. Hazine (Revan), nr. 1306, 99 f.

¹ 26 decembrie 1635.

² Sultanul Murad al IV-lea (1623 — 1640).

³ Kenan pașa.

⁴ *Hass*: domeniu viziral și imperial, cu un venit anual de peste 100 000 de aspri.

⁵ 5 iunie 1636 — 25 mai 1637.

Fig. 8. — Mehmed Halifa, *Tarih-i gilmanı*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, II. (R.) 1306, f. 1, cu miniatură, Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 22, c. 479.

dacă se depune zăpadă, trecerea prin ele devine anevoioasă. Potrivit vorbei „pacea este folositoare”, făcându-se împăcare, s-a întors în partea Silistrei. Pe drum, a trecut prin necazuri din pricina iernii cumplite. Mulțumită lui Allah, în luna lui şaban o mie patruzeci și șase ⁶ am ajuns la Silistra. După câteva zile s-a răspândit vestea îngrijorătoare că hanul tătar ⁷, nemaivoid să asculte de padişah, a luat cu el oastea tătară numeroasă... și că vine să cauzeze pagube reședinței sultanului osmănesc. De fapt, în mijlocul iernii, el a venit asupra lui Kantemir paşa cu o sută cincizeci de mii de tătari și i-a prăpădit vilaietul. Când a descins într-un loc în apropiere de Ismailiçic ⁸, care este în prezent vacuful ⁹ Medinei, a trecut și Kenan paşa peste Dunăre cu oștile Silistrei și Rumeliei și intrând în Ismailiçic, a pus să se sape în jurul lui întărituri trainice. Așezând tunuri, a zis ca ei <tătarii> să nu treacă înspre Adrianopol și Istanbul, și au rămas pe loc. N-au îndrăznit, pînă la urmă, să vină asupra noastră. În sfîrșit, făcându-se pace din ambele părți, cînd plecau spre Crimeea iscîndu-se o mare dușmănie și vrajbă între ei, s-au măcelărit unii pe alții și s-au împrăștiat. Sultanul Murad han, punînd să-i aducă cu ușurință la Pragul fericii ¹⁰ pe hanul tătar și pe Kantemir paşa, i-a omorît pe amîndoi, nedîndu-le răgaz. După aceea stăpînul nostru ¹¹ fiind mazilit, a venit la Pragul fericii...

Cînd toate cele necesare expediției au fost pregătite, în anul mai sus arătat, în a nouăsprezecea zi a lunii gemazi I ¹² și în a douăzeci și treia zi de februarie, luni, în primăvara aceea, tuilul (*tuğ*) împărătesc de cuceriri a fost așezat în fața arsenalului pentru expediție, în timpul marelui vizir Köprülü Mehmed paşa ¹³. Înainte de plecarea marelui vizir în expediție, craiul Ardealului, care era tributar, murînd ¹⁴, în locul său domnia Ardealului fusese dăruită, cu acceptarea sultanului, unui ghiaur numit Gheorghe ¹⁵, care se afla închis la Yedikule. Apoi, s-a primit știrea că ducîndu-se în partea aceea, cînd s-a urcat și s-a stabilit pe tronul său nenorocos, el a relatat demnitarilor și oamenilor săi pricepuți toate evenimentele ce s-au petrecut de cînd s-a urcat pe tron padişahul nostru, zicîndu-le: „De acum încolo devletul osmanliilor este în decădere. Și armata lor nefiindu-le credincioasă, nu mai sînt în stare să facă față dușmanilor ¹⁶ din jurul lor. De acum încolo prilejul este al nostru, deoarece ne-a ajutat legea prealuminatului Isus. Să ne înțelegem imediat cu cei din Creta (*Kirid*) pentru ca ei să desfășoare steagul lui Isus de pe mare, iar noi de pe uscat și, lovindu-le astfel vilaietul, să-i atacăm pînă la Istanbul”. Cînd s-au consfătuît asupra acestor treburi, cu toții găsindu-le potrivite, au hotărît să pornească, cu scopul de a cauza stricăciuni țărilor islamice, înțelegîndu-se și cu venețienii. Și atunci s-a poruncit ca hanul tătar să meargă asupra craiului din

⁶ 29 decembrie 1636 — 26 ianuarie 1637.

⁷ Bahadır Ghurai (1636 — 1641).

⁸ Diminutiv pentru cetatea Ismail, de pe Dunăre (R. S. S. Ucraineană).

⁹ Vakif (tc.): „fundatie pioasă”.

¹⁰ Adică la Istanbul.

¹¹ Kenan paşa.

¹² 9 octombrie 1637.

¹³ Mare vizir (1656 — 1661).

¹⁴ Ștefan Bethlen (1630).

¹⁵ Gheorghe al II-lea Rákóczy.

¹⁶ E vorba de venețieni.

Transilvania. După aceea, marele vizir a trimis asupra venețienilor în Marea Mediterană, în a douăzeci și opta zi a lunii mai sus arătată ¹⁷, într-o 46
marți, pe capudanul Topan ¹⁸ Mehmed pașa, cu ajutor și cu treizeci de galere...

Iar marele vizir a plecat personal, cu oastea islamică, din insula 48
Bozğa-ada ¹⁹, pentru a ierna la Adrianopol, cu scopul de a face expediție în primăvara aceea asupra principelui (*hakim*) Transilvaniei Rákóczy Gheorghe.

Preafericitul padișah ²⁰, în iarna anului o mie șaizeci și opt ²¹, petrecându-și iarna la Adrianopol cu oastea sa de gardă, a trimis în toate părțile porunci ilustre, arătând că în primăvara aceea va porni în expediție și-i va schimba pe voievozii Țării Românești și Moldovei. Cu voia lui Allah, pe lângă faptul că a sosit la Adrianopol atîta oaste pe un timp nepotrivit, a fost pe deasupra și o iarnă foarte grea...

Iar marele vizir ²², mîndrindu-se de răspunsul ipocrit ²³, a plecat 51
spre Belgrad, cu oastea de lângă el, după strîngerea recoltei, în anul o mie șaizeci și opt, în a douăzeci și doua zi a lui ramazan ²⁴. De asemenea au plecat împotriva Transilvaniei, fiind însărcinați, împreună cu marele vizir, și hanul tătar ²⁵ cu nenumărați tătari, și pașa de Silistra, Kadri pașa, cu <oastea> eialetului său și cu levenzii din Dobrogea și cu peste cincizeci de mii de ostași din partea craiului leșesc ²⁶, și pașa de Buda cu oștile de serhat.

... Iar preafericitul nostru padișah, cînd s-a gîndit la atîta lume, 54
precum și la răutățile și intrigile, precum și la revolta lor din cale afară ²⁷, a trimis în grabă om la marele serdar, spunîndu-i: „Dacă ai nevoie de sigiliu, atunci să te străduiești să vii cu o zi mai devreme încoace și să nu îngădui nici o neglijență”. Omul a venit din partea padișahului tocmai cînd marele vizir era să asedieze cetatea Ineul ²⁸ și dîndu-i hatîșeriful, a cerut răspuns. Dar marele vizir nu a dat răspuns omului care a venit, ci l-a oprit lângă el. Asediind cetatea și cucerind-o cu ușurință, în prima zi a lunii zilhiğge în anul mai sus arătat ²⁹, a trimis cu imbrohorul (*mîrahor*) său scrisori de cucerire către preafericitul padișah, răspunzîndu-i: „Padișahul meu, am hotărît să venim, cu ajutorul lui Allah, pînă în douăzeci de zile; să nu fiți îngrijorat”.

¹⁷ 18 octombrie 1637.

¹⁸ Recte *Topal*: „șchiop”.

¹⁹ Insula Tenedos.

²⁰ Mehmed al IV-lea (1648–1687).

²¹ 9 octombrie 1657 – 28 ianuarie 1658.

²² Koprulu Mehmed pașa.

²³ Al lui Husein pașa din Anatolia.

²⁴ 23 iunie 1658.

²⁵ Arslan Ghirai (1644–1666).

²⁶ Ioan al II-lea Cazimir (1648–1668).

²⁷ Este vorba de izbucnirea unor tulburări în Anatolia.

²⁸ În text: *Yanova*.

²⁹ 30 august 1658.

56—57 DATA CUCERIRII INEULUI. MEHMED PAŞA ³⁰ A LUAT CU UŞURINŢĂ INEUL ³¹

<Răscoala lui Hasan paşa în părţile Alepului a fost înăbuşită, iar conducătorii ei au fost decapitaţi>.

LEGĂTURILE TĂTARILOR CU MOSCOVIŢII

59 ... Beiul de Ineu răsculîndu-se, Rákóczyöglu Gheorghe, care fusese schimbat de la tronul nenorocos, nu a lăsat pe craiul cel nou ³², numit din partea padişahului, să pună stăpînire pe vilaietul Transilvania. Fiind cuprins de patima de a pune mîna din nou pe crăie, l-a ales ca sprijinitor al său pe cezarul austriac ³³, care a trimis la preafericitul padişah un sol mic, spre a interveni pentru Rákóczyöglu. Cînd solul, venind în faţa padişahului, a predat scrisoarea, padişahul, neacceptînd intervenţia lor, a zis : „Dacă cezarul austriac vrea în mod sigur să facă pace şi înţelegere cu noi, atunci să-l prindă pe ghiaurul acela afurisit şi să-l trimită la noi, dacă nu, apoi îl priveşte, căci m-am hotărît să vin asupra lui”. După acest răspuns, solul, nemafiind reţinut, a fost trimis înapoi cu scrisoarea. În afară de aceasta, voievodul nou numit al Ţării Româneşti ³⁴, cel fără de lege, răsculîndu-se, făcuse înţelegere cu Rákóczyöglu, trecînd de partea sa. Atunci preafericitul padişah, vrînd-nevrînd, a iernat la Adrianopol. În primăvara aceea trebuia să se pornească în expediţie asupra lui. Au plecat de la Brusa şi, traversînd popasuri, în a doua zi a lunii muharrem ³⁵, într-o marţi, au intrat la locul numit Ceardak ³⁶.

60 ... Apoi, pornindu-se de la Galipoli, s-a mers la Adrianopol. La jumătatea lunii safer ³⁷, <padişahul> a intrat cu mare alai în oraş şi descinzînd în seraiul său purtător de fericire, acel cuib de fericire reşedinţă a dinastiei osmane, a numit cîte un serdar destoinic, vestit şi vînător de inamici, cu steaguri norocoase şi cu drapele purtătoare de victorii şi cu oşti numeroase ca stelele şi aducătoare de ordine, împotriva craiului Ardealului, Rákóczyöglu Gheorghe, şi împotriva voievodului Ţării Româneşti, care fuseseră mai înainte de aceasta cauza întoarcerii sale la Adrianopol şi a sforţării sale de a veni la locul mai sus-arătat. Astfel, a trimis doi serdari ca nişte vulturi, renumiţi şi viteji ca lei.

Cu ajutorul atotstăpînitorului Allah, paşa de Silistra, Çan Arslan paşa, a fost însărcinat să meargă asupra voievodului Ţării Româneşti cu cei din eialetul său, cu levezii din Dobrogea, cu agalele a patru bulucuri şi cu mîrzacii tătari, iar el, încercîndu-şi norocul pentru lege, i-a atacat pe ghiauri cu oşti puternice. Şi astfel s-a dat luptă mare. Pînă la urmă oştile islamice, fiind norocoase, au ieşit biruitoare, iar duşmanii legii au fost împrăştiaţi şi zdrobiţi. Domnul Ţării Româneşti a ales fuga şi s-a refugiat în părţile Transilvaniei cu restul din oastea sa diabolică ce a scăpat

³⁰ Koprulu Mehmed paşa.

³¹ Datăre după calculul zis *abged* sau *abcad* : 1658.

³² Acaţiu Barcsai.

³³ Leopold I (1655 — 1705).

³⁴ Mihnea al III-lea Radu (1658—1659).

³⁵ 30 septembrie 1658.

³⁶ Din text rezultă că ar fi o localitate în Asia-Mică, în partea apuseană.

³⁷ 29 octombrie — 26 noiembrie 1658.

de sabie. Unii dintre ghiaurii din Țara Românească fiind trecuți prin săbiile gaziilor, iar alții devenind prizonieri, și numindu-se din nou domn, au devenit ca mai înainte tributari și supuși firmanului. Ghiaurul zis domn al Țării Românești, care s-a răsculat acum împotriva padișahului nostru, stătuse mai mult de douăzeci de ani în seraiul lui Koğa Gürğü Kenan pașa, cuceritorul Ahsakului ³⁸. Umblînd îmbrăcat ca un bei și pașă în haine frumoase de musulman și citind călți islamice, spunea că va deveni musulman. Cînd sârmanul de mine ³⁹ eram pag (*iç-oğlan*) pe lîngă Koğa Kenan pașa, el era un băiat tînăr și, fiind printre pagi, scria și citea. În timpul sultanului Murad ⁴⁰, el s-a străduit să devină domn în Țara Românească. Pașa de Buda, Seidi Ahmed pașa, fiind însărcinat să meargă asupra lui Gheorghe Rákóczy cu douăsprezece mii de ostași de serhat și cu beii și pașalale din eialetul său, a devenit, cu ajutorul lui Allah, serdar și călăuză a oștilor islamice și a pornit asupra ținuturilor Transilvaniei. Astfel, supunîndu-se firmanului care cerea să lupte pentru Allah în războiul sfînt și supunîndu-se înaltei porunci... a pornit asupra lui Rákóczyoğlu. Parcurgînd menziluri cu oștile islamice norocoase, i-a întîlnit pe ghiauri la Porțile de Fier. Cu ajutorul preaslăvitului atotstăpînitor, oastea islamică norocoasă a fost biruitoare numaidecît, iar dușmanii legii au fost înfrînți și zdrobiți. Atunci Rákóczyoğlu a ales calea fugii și oastea islamică norocoasă a avut parte de cuceriri nesfîrșite și de avuții și de prăzi. Se relatează chiar că pe cîmpul de luptă mai sus-arătat au fost trecuți prin săbiile gaziilor șaisprezece mii de ghiauri și au fost luate șapte tunuri. După aceste strălucite cuceriri, au venit la Seidi Ahmed pașa nobilii celor trei neamuri ⁴¹ din vilaietul Ardealului și i-au spus: „Sultanul meu, în prezent în vilaietul nostru fiind mari lipsuri, rugăm să lași pe lîngă craiul nostru un număr de oști de pază”. Apoi, venind cu bine și cu prăzi la Timișoara, însoțit de restul oștii, el a început să pregătească cele necesare pentru expediții cu scopul de a porni în primăvara aceea asupra lui Rákóczyoğlu. La rîndul său, Rákóczyoğlu, cu multe mii de ghiauri maghiari și de Oradea, a închis oastea islamică, reținută lîngă noul crai, în cetatea numită Sibiu, renumită în Ardeal prin întăriturile ei, și a asediat-o strașnic. Timp de șase luni de zile a bătut-o cu tunurile cu înverșunare și a atacat de mai multe ori meterezele musulmanilor dinăuntru și le-a încuiat tunurile, nimicind o mulțime de ghiauri. Sosind la Seidi Ahmed pașa vestea că după atîta vreme ghiaurii au fost biruitori asupra cetății, n-a fost posibilă venirea în ajutorul ei din pricina iernii cumplite și s-a amînat pentru primăvara viitoare. Apoi, îndată după sosirea zilelor de Nevruz ⁴², Seidi Ahmed pașa, neîngăduind nici o amînare, a ieșit cu corturile în șesul Timișoarei. El a stat acolo pînă la adunarea oștii, iar oștile, venind din toate părțile, s-au strîns acolo. Cînd s-a strîns armata, Seidi Ahmed pașa a invitat la el pe bătrînii de la serhat și pe cărturari... și sfătuindu-se cu ei, s-au înțeles pe ce drum anume să meargă. Traversîndu-se menziluri, cînd s-a intrat în ținutul ghiaur, peste douăzeci de mii de ghiauri demni de infern din partea lui Rákóczy s-au unit cu afurisitul zis *Efrençî* ⁴³, care era capudan în cetatea Transil-

61

³⁸ *Ahska* (?), localitate în Anatolia între Van și Erzerum.

³⁹ Adică autorul cronicii, Mehmed Halîfa.

⁴⁰ Murad al IV-lea.

⁴¹ Adică unguri, sași și secui, românii nefiind națiune receptă.

⁴² Anul nou la persani (*21 martie*), prima zi a primăverii.

⁴³ „Venețian”: aici probabil o formă coruptă a numelui Francisc.

vaniei, din partea lui Rákóczy, și s-au pregătit să închidă drumurile oștii islamice. Or, voia lui Allah a fost ca atunci cînd armata islamică s-a apropiat de aceștia, inimile lor să fie cuprinse de o mare teamă, ca rezultat al rugilor făcute mai înainte, și astfel ei au apucat calea fugii. Cu ajutorul lui Allah, gaziii de la margine au atacat așa cum atacă lupii flămînzi vînătul : pe unii i-au prins, iar pe alții i-au trecut prin sabie. Prădînd și devastînd, ei au dat foc la toate pălăncile, orașele și satele lor. După aceea au mers asupra cetății vestite a mamei lui Rákóczyoğlu, sub numele de cetatea Boceai ⁴⁴. Cu voia lui Allah, ea a fost luată sub stăpînire cu ușurință. Pe unii dintre ghiaurii dinăuntru i-au luat prizonieri, iar pe alții i-au trecut prin sabie. După ce au fost prădate avuturile și proviziile <ghiaurilor>, munițiile și tunurile dinăuntru au fost scoase și toate palatele (*serai*) ⁶³ și bisericile au fost arse. După aceea au mers în cetatea sa ⁴⁵ și au asediat-o strășnic. Cînd au atacat cetatea cu cîntări islamice, ghiaurii, neputînd rezista, au predat-o, cerînd *aman*, iar oastea islamică, prădînd avuturile și proviziile din cetate, a luat în robie femeile și copiii. Luînd tunurile și munițiile din ea, au dat foc cetății. A doua zi, fiind luat și varoșul, după ce au pus mîna pe prizonierii, avuțiile și proviziile dinăuntru cetății, i-au dat foc. Cînd s-a făcut numărătoarea tunurilor și a munițiilor capturate în aceste cuceriri strălucite, s-a văzut că erau douăzeci de tunuri mari și o sută șaptezeci și patru de tunuri mici, iar celelalte muniții, avuții și provizii, fiind peste măsură de multe, au fost trecute în condică.

Pornindu-se și de acolo, după ce au traversat menziluri, au venit la locul numit cetatea Maria <?> din Transilvania. La o distanță de două ore hainul fără de lege Rákóczy stătea în ascunzătoare și gata de luptă pentru a întîmpina armata islamică care mai înainte de aceasta asediase și bătea de șase luni cetatea numită Sibiu din Transilvania și, renunțînd la ea, cu treizeci de mii de ghiauri făcuse acum mari pregătiri. Iar în partea aceasta, în rîndurile armatei islamice, strigătorii au anunțat și au pus în vedere tuturor că „mîine se va da lupta, toți să fie gata”. Atunci, fiecare și-a luat rămas bun de la prieteni și frațele de la irate, tatăl de la fiu și tovarășul de drum de la tovarășul său și s-au îmbrățișat unii cu alții și și-au sărutat unii altora ochii și s-au rugat pentru alții, încît în noaptea aceea, în douăsprezece ale ilustrei luni a ramazanului ⁴⁶, nimeni nu și-a pus capul jos pînă dimineța... Fiecare încălecîndu-și calul... beilerbeii, sangeacbeii și gaziii de serhat, fiecare cu trupele sale, așteptau ca niște bei sau ca niște viteji setoși de sîngele ghiaurilor, în a trei<sprezecea> zi a ilustrului ramazan, așezîndu-se un rînd de alai și de săpători <?>, un rînd de pedestrași și un rînd de alai de centru. <Așa> au înaintat asupra ghiaurilor și aceștia în marea lor îngîmfare, ieșindu-le în întîmpinare, cele două oști au venit față în față. Atunci înaintînd încet-încet și în ordine, cînd i-au atacat pe ghiauri au improșcat din cele două *baliametze* și din cele opt tunuri împărătești ⁴⁷. Dar, cu ajutorul lui Allah, acestea necauzînd nici o pagubă și ghiaurii din ascunzișuri ieșind afară, au început să se lupte cu oastea islamică. Atunci luptîndu-se suliță la suliță, sabie la sabie și

⁴⁴ Bucea (?) în jud. Bihor.

⁴⁵ A lui Rákóczy al II-lea.

⁴⁶ 3 iunie 1659.

⁴⁷ În text : *şahi* ; tun cu bătaie mare.

corp la corp, văzduhul s-a umplut și s-a cutremurat de strigătele gaziilor viteji, de zgomotul uneltelor de luptă, de nechezatul cailor și de detunăturile tunurilor și ale puștilor din care se trăgea... Cu ajutorul lui Allah, în ziua aceea au căzut ghiauri nenumărați... Și de la noi mulți oameni au gustat plăcerea morții de martir. Într-un cuvânt, în ziua aceea, de dimineață și pînă la prînz, din pricina prafului stîrnit de bătălie, musulmanii nu s-au distins de ghiauri. De trei-patru ori oastea ghiaură i-a urnit din loc pe musulmani, pricinuind oștii islamice oarecare înfrîngere. Oastea noastră islamică, depunînd mari eforturi, cu nădejdea în ajutorul lui Allah, a atacat pe ghiauri dintr-o parte. Atunci, cu voia lui Allah, nenorocitul crai a fost rănit grav de la ceafă pînă la umărul stîng de către un zaim⁴⁸ din Timișoara. Din pricina marii dureri simțite, el a apucat calea fugii și ceilalți ghiauri cînd l-au văzut, zicîndu-și că fuga este sănătoasă..., au apucat cu toții calea fugii. Iar oastea islamică urmărindu-i, pe unii i-au luat prizonieri, iar pe alții i-au trecut prin săbii. Prădîndu-le avuturile și proviziile și toți depunînd la un loc prăzile luate, au adus mii de mulțumiri lui Allah pentru că a înlesnit robilor săi musulmani să aibă parte de un asemenea prilej și ajutor. Cu ajutorul celui drept, și pe cîmpul acesta de luptă au fost trecuți prin săbiile gaziilor peste opt mii de ghiauri și cincizeci și unu de capudani și beizadele de frunte. Mulți dintre ei, neputînd scăpa, au pierit prin mlaștini și prin ape, iar dintre aceia care, salvîndu-se, au fugit, mulți erau răniți. Au fost luate din tabăra lor două tunuri baliamezza și opt tunuri de alai, împreună cu munițiile și tobele, precum și steagurile lor lucrate în aur, și două sute de drapele de alai. Pe drapelele lor era scris : „Eu sînt craiul Transilvaniei, Rákóczyoğlu Gheorghe, care nu am teamă de dușmani în luptă. În prezent sînt viteazul acestei țări și sînt slujitorul devotat al religiei lui Isus”. Răufăcătorul zis crai, din pricina acelei răni grave, s-a aruncat pe gîtul calului și cu cîțiva ghiauri a mers în cetatea Oradea. Chemînd la dînsul pe capudanii din Transilvania, de sub ascultarea sa, le-a zis : „Eu nu voi scăpa de această rană, ceea ce vă cer este să nu mă înmormîntați timp de un an și să mă așezați așa încît toți trecătorii să vadă aceste răni ale mele și să înțeleagă în ce măsură m-am luptat și m-am războit cu dușmanii pentru legea lui Isus (*İsa*), căpătînd pînă la urmă această suferință. Pentru vitejia mea numele meu să ajungă legendar în rîndurile crailor din lume”.

După această întîmplare, în a treia zi, ghiaurul murind, mama lui 65 și fiul său, împreună cu cîțiva supuși de-ai săi, i-au luat cadavrul murdar și l-au dus în cetatea Șerbatak <?>. Cînd Seidi Ahmed pașa a aflat de aceasta, a trimis în urmărirea lor pe pașa de Timișoara, Hüseîn pașa, împreună cu gaziii de serhat. Aceștia au mers trei zile în grabă, dar neajungîndu-i din urmă, s-au întors înapoi. „Slavă lui Allah, iarăși slavă lui Allah, în împărăția padișahului n-a avut loc de curînd un război sfînt atît de frumos ca acesta”. Cînd marele vizir s-a însănătoșit, acordîndu-i-se după aceea eialetul de Buda, <Ismail pașa> a plecat în grabă la Buda. Cînd, în iarnă, preafericitul padișah a venit de la Brusa la Adrianopol, au sosit zi de zi știri îmbucurătoare din toate părțile și din toate ținuturile, încît în iarna aceea, pînă în vară, cu mare bucurie și-a petrecut timpul în plimbări, vizite și mergînd la vînătoare. Afară de acestea, făcînd pregătiri

⁴⁸ *Sipahi* (spahiu) feudal cu venit la zeamet de peste 20 000 akce.

pentru expediție, l-a numit serdar pe capudanul Ali pașa care fusese în slujba de chehaia (*kethuda*) al sultanei mamă ⁴⁹, și l-a trimis cu oștile islamice spre a asedia cetatea numită Oradea, ce se află sub stăpînirea lui Rákóczyóglu...

- 70 ACEST CAPITOL RELATEAZĂ, AȘA CUM AM ARĂTAT MAI SUS, CELE ÎNTÎMPLATE DUPĂ SOSIREA SERDARULUI GENEROS ALI PAȘA, PE BAZA FIRMANULUI ÎMPĂRĂTESC, ÎN PRIMĂVARA ACEEA, CU AJUTORUL LUI ALLAH, LA CETATEA ORADEA ȘI DESPRE CUCERIREA EI

Iar serdarul Ali pașa, potrivit însărcinării avute, traversînd distanțe și parcurgînd menziliuri cu oștile islamice, în a cincea zi a lunii zilkade ⁵⁰, într-o miercuri, a descins cu oștile islamice lîngă cetatea Oradea. A doua zi, punînd să se facă întărituri în șapte locuri, a așezat tunuri producătoare de tunete și aruncătoare de fulgere și înfricoșătoare de inimi, avînd forme ciudate. Zi și noapte, războindu-se în focul luptei, s-au străduit din răspuneri să înainteze sub apărarea întăriturilor. Cu ajutorul atotstăpînitorului, în a douăzeci și șasea zi a lunii zilkade ⁵¹ au mers pînă la capătul șanțului, însă șanțul, larg de... și adînc de cincizeci <arșini> fiind plin cu apă, semăna cu un mare port, unde puteau să meargă trei galioane ⁵². În afară de faptul că acesta era greu de trecut, s-a observat că în toate părțile cetății existau întărituri mari și desăvîrșite, cu tunuri sprijinite de cetate și așezate față în față, precum și alte unelte de luptă. Lucrul cel mai important și cel mai necesar era scurgerea apei din șanț într-o parte. Deoarece oastea islamică norocoasă s-a folosit de puterea mîinilor, cu ajutorul lui Allah în treisprezece zile apa a fost scoasă. Fiind așezate poduri mari peste locurile mlăștinoase, pentru ca să se poată umbla, s-a început să se facă întărituri pînă la zidul cetății. Cînd s-a apropiat timpul pentru aruncarea <în aer> a tunurilor, din aripile oștilor de Rumelia și de Anatolia oastea islamică a fost retrasă puțin înapoi în timpul nopții. Apoi cu toții, zicînd că au încredere în Allah, s-au pregătit pentru iureș și pe cînd erau în așteptare, tunelurile au fost aruncate și toată lumea aștepta să se producă spărturi în cetate. Cu voia lui Allah, după ruga de dimineață, tunelurile fiind aruncate în aer, s-au produs spărturi. Atunci oastea islamică a făcut un iureș și a atacat spărturile, cu scopul de a-și sacrifica viața pentru lege și pentru Devlet, zicîndu-și : „Sau cucerirea cetății, sau moarte de martir”. Dar voia lui Allah a fost ca punctele de spărtură să fie astupate cu molozul și mormanul azvîrlit în timpul cînd au fost aruncate tunelurile, încît n-a fost posibil să se meargă, în grabă, dintr-un loc oarecare și nici să se ajungă la spărturi. Afară de aceasta, afurisiții răufăcători, ocupînd imediat punctele de spărturi, aruncau și împrăștiau foc și pietre cu tunurile și cu puștile, cu cumbarale și cu pulbere. Astfel, timp de zece zile s-au dat, din zorii zilei și pînă spre seară, lupte și războiri, în așa măsură încît descrierea lor este cu neputință. Mulți gazii norocoși și fericiți au avut parte ca unii din ei să fie răniți, iar alții să moară ca martiri. Și dintre ghiaurii norocoși,

⁴⁹ *Valide sultan*.

⁵⁰ 25 iulie 1659.

⁵¹ 15 august 1659.

⁵² *Kalyon* : corabie mare, vas de război.

mulți fiind nimiciți, au plecat în iad... Cu ajutorul slăvitului Allah, steagurile noastre, care au intrat în spărturi, și-au păstrat locurile lor; gazii musulmani, renumiți, se avîntau cu vitejie, păstrîndu-și pozițiile din spărturi; și așezînd îndată, în fața lor, tunuri baliamezza, au călcat în picioare și au trecut peste mormanele îngrămădite în momentul aruncării tunelelor și peste butoaiele umplute cu pămînt, precum și peste alte lucruri pe care le îngrămădiseră afurisiții la gura spărturii; apoi le astupau <aruncîndu-le> peste afurisiții care trăgeau asupra oștii islamice cu puști, pietre, cumberale și pulbere. În felul acesta, au continuat luptele în zilele de miercuri și joi. Ghiaurii nenorocoși, presupunînd că luarea cetății de către oastea islamică, ce înainta pas cu pas, este sigură și hotărîtă, au fost nevoiți să ceară aman, spre a-și salva viața... Astfel, în a douăzecea zi a lunii mai sus arătate⁵³, într-o vineri în zorii zilei, ridicîndu-și steagurile nefaste, au înfipt pe fortificațiile lor drapelele albe de predare. Strigătele de îndurare și de aman ale celor mici și mari au umplut văzduhul și au ajuns la urechile musulmanilor din ținuturile cucerite și îndată după aceea oamenii lor au ieșit afară. Cînd mărînimosul serdar a ascultat rugămințile ghiaurilor care cereau cruțare, solicitînd îngăduința ca trei zile să iasă din cetate și să plece, iar viețile și avuturile lor să fie cruțate, trezindu-se sentimentul său de milă le-a acordat aman, cu condiția să predea cetatea întregă, cu toate munițiile, uneltele, tunurile și puștile din ea. Ei au fost trimiși numaidecît înapoi în cetate, pentru ca începînd chiar de sîmbătă să plece din cetate și punctele de spărtură să fie ocupate de partea noastră. Atunci, ei au cerut să dăm și noi doi oameni, așa cum dădeau ei doi oameni de seamă ca garanție a îndeplinirii dorinței lor și au fost trimiși din partea noastră doi oameni din ogeacul de ieniceri. Atunci, de îndată au fost numiți ciorbagii⁵⁴, cu ostașii lor, pentru cucerirea spărturilor. Steagurile de biruință fiind înălțate, văzduhul a răsunat de ecurile cîntărilor de chemare la slujbă (*ezan*) și oastea islamică a fost cuprinsă de mari bucurii. A doua zi înainte de prînz, comandantul cetății, căpetenia pazei ei, alaiabeiul, precum și comandantul austriac, venind în fața serdarului, au predat cheile cetății și, arătînd dorința de a pleca cu lucrurile lor în partea riului Tisa, au fost lăsați să plece, dîndu-li-se ca însoțitori beilerbei, pentru a fi feriți de pagube. Cu voia slăvitului Allah, îndeosebi în zilele domniei padișahului, ni s-a înlesnit cucerirea și luarea în stăpînire a unei astfel de cetăți de pe fața pămîntului cum este Oradea, care fiind foarte întărită și un obstacol puternic, cucerirea ei era peste puterile omenesci și părea imposibilă, ceea ce însă ni s-a înlesnit datorită faptului că gazii musulmani, timp de peste patruzeci și cinci de zile, s-au culcat pe pietre, în întărituri, și au stat pe pămînt și au renunțat la somn și la odihnă. Cetatea mai sus-arătată, care era plină de tot soiul de ghiauri și rătăciți nedemni, a fost curățată, iar bisericile și casele de rugăciuni fiind transformate în moschei și geamii... s-au adus rugi și tot felul de slăvi lui Allah. Mulțumită lui Allah, musulmanii într-un timp scurt au avut parte de un mare război sfînt ca acesta... și s-au bucurat de un renume atît de mare și de un serviciu complet <adus împărăției> prin cucerirea și victoria obținută asupra ei. Oamenii din ținuturile Arabiei și Iranului care au participat la expediții și care sînt cunoscă-

⁵³ 8 septembrie 1659.

⁵⁴ Grad în armata otomană (colonel).

tori ai lumii, cutreierînd țările osmanice de la un capăt la celălalt, nu au văzut vreo cetate asemănătoare acesteia. Ea este mai puternică decît Bagdadul, decît Hanie ⁵⁵ și decît Rodosul. Oastea islamică n-a putut să facă o spărtură de doi pași, cu toate că a bătut două fortificații ale ei timp de peste patruzeci și trei de nopți și de zile, cu patruzeci de tunuri împărătești și cu treisprezece tunuri *baliamenza*. Cucerirea unei cetăți atît de întărite și de puternice, cu toate că era peste puterile omenesci, a fost totuși îndeplinită, datorită ajutorului lui Allah și rugilor fierbinți ale musulmanilor și încrederii totale, precum și rugilor preafericitului nostru padișah. În interiorul ei s-au găsit șapte sute de tunuri. Tot așa erau și multe alte lucruri din cetate. Existau șase întărituri, dintre care fiecare era fortificată și puternică întocmai ca o cetate. În fiecare din aceste întărituri s-au găsit cîte zece tunuri *baliamenza* și cîte două tunuri mari (*makras*). Cînd vestea îmbucurătoare despre aceste cuceriri strălucite a sosit, la sfîrșitul lunii zilhiğge ⁵⁶, la preafericitul nostru padișah și la musulmani, în inima lui s-a produs o mare bucurie, ca un leac împotriva amărăciunii și tristeții pricinuite de incendiile din Istanbul. Atunci au fost trimise porunci strălucite în fiecare oraș, pentru a le împodobi timp de trei zile și trei nopți...

Îndeosebi sultanul Murad a trimis de cîteva ori oști islamice către fiecare dintre domnii Țării Românești și Moldovei, precum și către Rákóczyolgu, spre a-i schimba, nefiind însă posibilă înlocuirea lor. Chiar cu un an mai înainte de expediția la Bagdad, cînd Nasuh Pașazade cu oastea din Buda și din Bosnia, trecînd în partea Timișoarei, iar Koğa Kenan pașa, cu oastea eialetului de Silistra, precum și Kantemir <mîrza> cu oastea tătară, trecînd prin vilaietul Țării Românești, se pregătiseră să meargă asupra Transilvaniei, i-a sosit lui Kenan pașa vestea că Hüsein pașa a fost înfrînt și că a venit la Buda cu fața înnegrită și, împăcîndu-se cu ghiaurul, s-a întors la Silistra. Cînd sultanul Murad a venit la Bagdad, Tabani Yassî Mehmed pașa a vrut să-l înlocuiască pe voievodul Țării Românești ⁵⁷, dar sultanul Murad nu a fost de acord; Mehmed pașa însă a pus condiția, zicînd: „În caz că nu-i vin de hac, gitul meu vă stă la dispoziție”. Voia lui Allah a fost ca oastea islamică ce a mers asupra voievodului Țării Românești să nu fie în stare să-l schimbe. Intoarcerea lor, cu înfrîngere, ajungînd la cunoștința sultanului Murad, el nu l-a iertat pe Mehmed pașa și l-a omorît. Slavă lui Allah, potrivit vorbei „lucrurile se limpezesc la timpul lor”, deși de patruzeci—cincizeci de ani încoace, ridicîndu-și capul, ei nu au arătat o supunere mulțumitoare, totuși de data aceasta, cu ajutorul lui Allah, i s-a venit fiecărui de hac. S-au numit voievozi noi și au devenit ghiauri tributari, în condiții mulțumitoare. Deși răposatul sultan Murad a fost un padișah atît de renumit și s-a răzbunat pe oaste și pe schismaticii <șiiții> perși (*kızılbaş*) ⁵⁸, totuși, viața lui curmîndu-se nu s-a răzbunat pe ghiauri.

78 În a paisprezecea zi a lunii mai sus arătate ⁵⁹, într-o vineri, înaintea prînzului, un tinăr voinic a apucat de mijloc pe cineva îmbrăcat ca unul

⁵⁵ Sau *Canea*, capitala insulei Creta.

⁵⁶ 8—17 septembrie 1659.

⁵⁷ Matei Basarab (1632—1654).

⁵⁸ *Kızılbaş*: „bonetă roșie”.

⁵⁹ 1 octombrie 1659.

de la serhat și a strigat, zicînd : „Bre musulmane, acest individ este iscoadă !”, și punînd mîna pe el l-au dus imediat la chehaia. Atunci l-a întrebat pe *oĝlan*⁶⁰ : „De unde știi că este iscoadă ?”. *Oĝlan*ul a spus : „Sultanul meu, sînt din Ineu și pășteam niște cai ai unui agă în cutare sat ; lîngă un pod a apărut deodată în fața mea acest ghiaur, care dîndu-mi bună ziua, pe cînd vorbea cu mine, deodată s-au strîns zece ghiauri și m-au dus împreună cu un tovarăș al meu la un austriac și pe mine m-au vîndut la un ghiaur ce vindea vin. Tîmp de șase luni am fost astfel în serviciul lui și am servit cu paharele la mai marii ghiaurilor. În anul cuceririi Oradiei, Allah ne-a dat prilejul să ne salvăm. Acum, întîlnindu-l aici pe acest ghiaur, l-am prins. Slavă lui Allah, el nu este un ghiaur care poate să mai fie prins. El a prins mulți musulmani și i-a făcut prizonieri”. Într-adevăr, ghiaurul avea pe cap căciulă verde subțire, purta și șalvari (*çakşır*) cu copci, fiind îmbrăcat ca unul de la serhat. El a fost dus în fața marelui vizir. Marele vizir l-a predat lui Muhzir aga spre a-i veni de hac ...

În a douăzecea zi a lunii mai sus-arătate⁶¹, au venit pașa 79 de Silistra, Ğan Arslan și un bei. Deși ei au fost îmbrăcați cu caftane, totuși nedîndu-li-se atenție, în ziua aceea <Ğan Arslan> a fost numit pentru paza podului ...

Țara numită Ungaria de mijloc, ca lungime și ca lățime are mai mult 80 de douăzeci de zile de mers. Partea ei de răsărit și de miază-zi se mărginește cu Dunărea și cu Tisa. Iar în partea aceasta, fiind legată de Buda, de Strigoni, de Agria și de ținuturile islamice și de ținuturile Ardealului, ea se sfîrșește numai la Dunăre și la Tisa.

Inimile ghiaurilor fiind cuprinse de teamă, ei au fost nevoiți să predea cetatea <Novgrad>⁶², care a fost anexată țărilor islamice. După aceea, cînd oastea islamică se afla lîngă Uivar⁶³, în a douăzeci și patra zi a lunii muharrem <1075>⁶⁴, într-o miercuri, prințul Gazi Ahmed Ghirai⁶⁵ fiul bun al prealuminatului han tătăresc⁶⁶ care bătea monede și în numele căruia se citea *hutbe*⁶⁷ și care stătea în Deșt-i Kıpceak⁶⁸, fiind sub mîna ocrotitoare a sultanatului osmănesc, cu kalgai (*kagılgai*)⁶⁹ ce ocupa demnitatea de vizir, împreună cu ialiagasi⁷⁰ și cu mulți mîrzaci de-ai săi renumiți și cu gazii, precum și cu patruzeci de mii de tătari, iuți ca vîntul și năvalnici ca apa, avînd pe lîngă dînsul și pe hatmanul cazacilor frați⁷¹, cel potrivit pentru <interesele> lumești, dar de altă lege, cu cinci

⁶⁰ Băiețandru.

⁶¹ 6 octombrie 1659 (?).

⁶² *Novograd, Belgrad* : Alba Iulia.

⁶³ Újvár (Ungaria).

⁶⁴ 18 august 1664.

⁶⁵ Fiul lui Mehmed Ghirai al III-lea, zis „Boğcan”, deoarece a fost în captivitate în Moldova.

⁶⁶ Mehmed Ghirai al IV-lea (1654 — 1665).

⁶⁷ Rugăciune de vineri, liturghie musulmană.

⁶⁸ Aici în sens de Crimeea.

⁶⁹ Moștenitorul tronului.

⁷⁰ Ahmet, agaua țărmurilor din Bugeac.

⁷¹ În text : *Kazak-Kardaş*.

mii de pușcași ; totodată au sosit voievozii Țării Românești ⁷² și Moldovei⁷³ cu treizeci de mii de călăreți și pedestrași înarmați cu puști, cu arcuri și cu săbii. Când ei s-au întâlnit cu marele vizir, s-au dat ospățuri mari, și fiecare a fost cinstit cu caftane (*hilat*) și distins potrivit rangului său. Apoi pe cînd oastea islamică se străduia să pună stăpînire pe cetatea mai sus-arătată, s-a dat învoire trupelor să facă incursiuni în ținuturile ghiaure din cele patru părți. Atunci, în trei zile parcurgînd distanța de o lună, au umplut armata împărătească cu prizonieri, cu avuții, cu vite și cu prăzi nenumărate. Repezindu-se din nou asupra ținuturilor rătăcite, s-au întors cu peste o sută de mii de fete și băieți tineri, femei și sclave și cazaci luați robi, încît în fiecare cort era nesfîrșit numărul celor care au luat cîte doi, cinci, zece și douăzeci de robi.

⁷² Grigore Ghica (1660 — 1664).

⁷³ Eustratie Dabija (1661 — 1665).

HAGI ALI

Viața acestui istoriograf, cunoscut și sub numele de Ali Ali, poate fi ușor reconstituită pe baza unor date din opera sa. A fost fiul lui ciorbagizade Hagi Halil aga din orașul Amasia. După ce a studiat în târgul său natal din Anatolia, a venit la Istanbul. Aici, între anii 1643 și 1650 (1053—1060 H.) a fost scrib, mai întâi la calemul Divanului și apoi la biroul „tahvil”, după care a ocupat funcția de teșcheregiu (*tezkereci*), iar în timp ce compatriotul său Hagi pașa din Amasia era valiu de Egipt, a fost scrib (*kâtip*) la Divan. În fine, sub marele vizir Amasya'lı Abdullah Naili pașa, o rudă a cronicarului, se afla la casieria (*kesedar*) Divanului împărătesc. Mai târziu, pe timpul campaniei turcilor împotriva cetății Camenița (1672/1083 H.), la care participă, apare ca raportor (*tezkereci*) al vizirului caimacam Mustafa pașa. În această calitate ne-a lăsat o prețioasă descriere a acestui eveniment.

Hagi Ali a tradus din arabă, pe la 1650 (1060 H.), opera cronicarului turc Kutub ad-Din Ahmed (m. 1582) privind cucerirea Iemenului de către otomani (*Al-bark al Yamānī fi'l-fath al-Usmānī*), sub conducerea marelui vizir Sinan pașa, prescurtându-i titlul în *Talhis al-Yamānī* (Raport privind Iemenul) și prelucrându-i și sintetizându-i cuprinsul. În 1663 își termină lucrarea din domeniul hagiografiei musulmane și asupra vieții unor cărturari (*'ulema*) otomani, intitulată *Tuhfet ul-mecahiddin*. Moare în anul Hegirei 1086 (1675—1676).

Opera lui Hagi Ali care ne interesează direct este cronica privind expediția din 1672 (1083 H.) a turcilor împotriva cetății Camenița, care a rămas necunoscută („unbekannt”) lui F. Babinger: *Tarih-i Qamanice*. Se știe că acest eveniment se încheie cu cucerirea Cameniței și a Podoliei.

Cu ocazia cercetării manuscriselor istorice din bibliotecile orașului Istanbul, în 1966, am dat și de manuscrisul acestei cronici, care se păstrează la Biblioteca Suleymanie, fd. Lala Ismail, nr. 308, 136 f. La f. 2 r. aflăm că „sărmanul Hagi Ali era tezkeregi în cancelaria vizirului caimacam Mustafa pașa” pe care îl însoțește în expediția împotriva Cameniței.

Privit în ansamblu, este vorba de un jurnal de expediție (*ruzname*), avînd o interesantă descriere a expediției împotriva Poloniei, care călcase tratatul de pace cu Poarta.

Partea introductivă cuprinde un „menzılname” (f. I—IV), în care se dă lista tuturor stațiilor parcurse de la Adrianopol pînă la Camenița și înapoi, în cursul celor 189 de zile cît a durat expediția. Urmează apoi descrierea amănunțită a celor 85 de conace (*konak*) și 104 popasuri (*oturak*), descriere care formează cuprinsul propriu-zis al operei.

Descrierea drumului parcurs prin Dobrogea și Moldova, partea care ne interesează direct, este tradusă aproape integral. Fragmentele

care privesc alte țări din sud-estul Europei sînt numai semnalate și uneori rezumate succint, indicîndu-se în paranteze ascuțite.

Expediția a fost condusă de însuși sultanul Mehmed al IV-lea, care aproape pe tot parcursul drumului — semnalează cronicarul — s-a ținut de vînătoare. Dealtfel a rămas cunoscut în istoria otomană cu epitetul de *avgi*, adică „vînătorul”. Însoțit de vizirii săi, în frunte cu Kóprülü Ahmed pașa și caimacamul Mustafa pașa, la stațiile unde oastea făcea un popas mai îndelungat, trecea în revistă trupele și căftănea pe unii comandanți. Printre cei căftăniți a fost și Grigore Ghica, domnul Țării Românești. După traversarea Bulgariei și a Dobrogei, prin Karasu sau Techirghiol, ajungînd la Babadag, smulg știri privind situația taberei polone, de la polonii prinși și trimiși de Gheorghe Duca, voievodul Moldovei.

În cronică sînt deseori specificate condițiile atmosferice, clima locurilor străbătute. Astrologul și medicul Curții (*hekimbaşı*), care însoțeau oastea expediționară, făceau prevestiri asupra timpului.

Este de reținut că această cronică a expediției cuprinde și un tablou interesant al prețurilor diverselor provizii sau *zahere*, atît în Dobrogea, cît și în Moldova. Se arată că la Isaccea era belșug mare de „zahere” și turcii se aprovizionează plătind ocaua (1,283 kg) de făină cu 5 aspri (*akçe*), ocaua de pesmeți cu 10 aspri, ocaua de seu cu 35 aspri, ocaua de miere cu 25 aspri, chila de Istanbul de orz cu 170 aspri etc. După trecerea în Moldova, pînă la Țuțora oastea expediționară suferă din pricina lipsei de zaherea, a drumurilor înfundate și a podurilor nereparate. Toate acestea duc la mazierea domnului Gheorghe Duca, înlocuit cu Ștefan Petriceicu, care procură zaherea din belșug pentru aprovizionarea oștii.

Un popas îndelungat la Țuțora a prilejuit sultanului și suitei sale de viziri și bei vizitarea orașului Iași. Aici — spune Hagi Ali — au fost admirați pentru strălucirea lor.

Din cronică reiese participarea efectivă a Moldovei și Țării Românești, alături de turci, la această expediție. Grigore Ghica, domnul Țării Românești, defilează cu 4 000 de ostași români în fața sultanului și a marelui vizir, fapt pentru care este căftănit. Apoi participă, alături de moldoveni, la diverse corvezi și la paza unor pălânci. În schimb, principele Transilvaniei, Mihail Apafi, se mărginește cu trimiterea a 500 de care de zaherea și a unor daruri pentru sultan.

Printre numeroasele manuscrise consacrate expediției de la Camenița, dintre care cele mai multe aparțin poetului Yusuf Nabi, socotim că relatarea lui Hagi Ali este cea mai prețioasă, cea mai concretă, constituind izvorul de bază pentru cunoașterea acestui eveniment. A fost folosit de istoriograful Silahdar Fındıklı Mehmed, care în cronica sa consacră o amplă descriere acestui eveniment important.

Traducerea fragmentelor care urmează a fost făcută după unicul manuscris existent, de la Biblioteca Suleymanîye (Istanbul), nr. 308, din care am făcut un microfilm și pentru Arh. stat. Buc. (rola 8, cadrele 706—566 (inversate)).

Bibliografie : Bursalı Mehmed Tahir, *O.M.*, III, p. 47 și 101 (Ali Ali); F. Babinger, *G.O.W.*, p. 178—179; *Istanbul Kulup. T.-C. Yasm. Kat...*, 1944, p. 127—188 și A. S. Levend, *Gazavat-nameler...*, Ankara, 1956, p. 127—128.

KAMANICE SEFERINE DAIR TARIHÇE

(ms. Bibl. Süleymaniye, Istanbul, fd. Lala Ismail, nr. 308, 136 f.; Arh. stat. Buc., mf. rola 8, cadre 706—566 inversate).

Plecarea cu noroc și sănătate a Măriei sale padișahul islamului, cel plin de măreție, din orașul Adrianopol (*Edirne*), timpul și menzilele cu ocazia îndreptării sale împotriva ghiaurilor poloni care călcaseră legământul (*ahd*).

În anul 1083 ¹

Menzilname...

<Listă de menzile și popasuri de la Adrianopol până la Camenița și înapoi (f. I — IV)>.

Tuiul (*tuğ*) și cortul împărătesc, puternic ca cerul, au fost așezate și întinse la Çukur-Çairi ².

Luna muharrem ul-haram („cel binecuvântat”), zi de simbătă (*şenbe*), <ora> 2; luna nisan 20 ³.

Padișahul islamului cel plin de măreție a descins cu mare alai în Adrianopol la cortul împărătesc.

Luna muharrem, zi de simbătă, 9; luna nisan 27, zi de popas ⁴, menzila Çömlek-Köy ⁵, ora 2 ⁶; menzila Deyerman-Deresi ⁷, ora 5.

Luna safer, zi de simbătă, 25 mai (*Mayis*); luna safer 9, zi de duminică, mai 26.

Menzila al 9-lea; Yenice-Kızılagaç ⁸, ora 2; menzila al 10-lea: Yanbol ⁹ (*Yanbuk*), orele 7.

Luna safer, zi de luni, 10, mai 27; luna safer, zi de marți, 11, mai 28, popas.

Menzila Saray ¹⁰, ora 4; menzila Karın-Abad ¹¹, ora 4.

Luna safer, zi de joi, mai 29, luna safer, zi de vineri, mai 31.

Menzila Aydos ¹², ora 4; menzila Abdullah Ömer <?>, ora 3.

Luna safer, zi de simbătă, 3, iunie (*haziran*) 10; popas; luna safer, zi de luni, 16, iunie 3<0>, popas 1.

Menzila Kopadan ¹³, ora 4; menzila Sugili, ora 6.

Luna safer, zi de miercuri, 19, iunie 5; luna safer, zi de joi, 20, iunie 6.

¹ 29 aprilie 1672 — 17 aprilie 1673.

² „Lunca ripoasă”.

³ 20 aprilie 1672 (stil vechi).

⁴ În text: *oturak*.

⁵ „Satul cu oale”.

⁶ După număratoarea ceasurilor la turci, care începe după apusul soarelui.

⁷ „Girle Morii”.

⁸ „Copacul roșu”.

⁹ Iampol (Bulgaria).

¹⁰ „Palat”.

¹¹ Sau *Karınova*: Karnabad (Bulgaria).

¹² Localitate în Bulgaria.

¹³ Sau *Kuparan* (?).

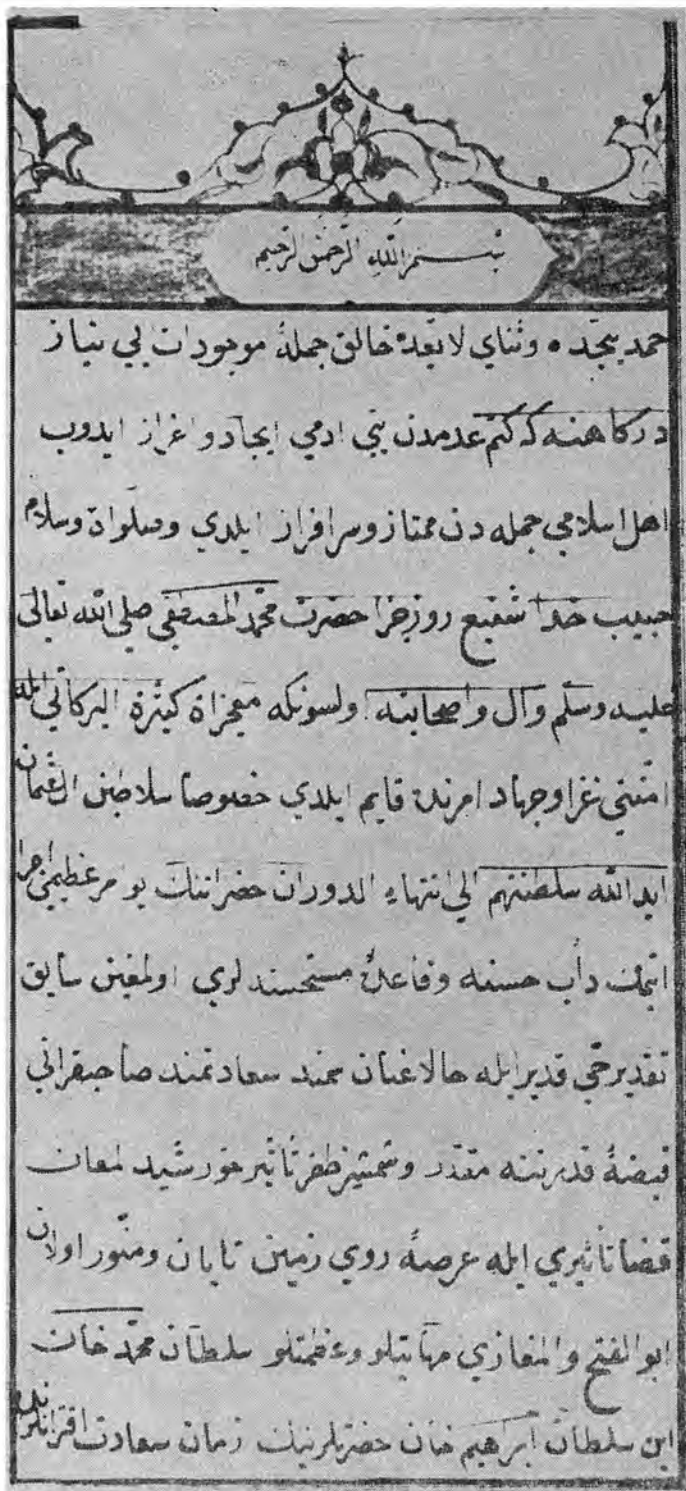

Fig. 9. — Hagi Ali, *Kamanice seferine dair tarihçe*, ms. Bibl. Suleimaniye, Istanbul, fd. Lala Ismail, nr. 308, f. 1 v., cu miniatură și basmala. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola, 8, c. 700.

Menzilul Köprü-Köy ¹⁴, ora 6 ; *menzilul Devina* ¹⁵, ora 6.

Luna safer, zi de vineri, 21, iunie 7 ; popas 1 ; luna safer, zi de duminică, 23, iunie 9 ; popas 2.

Menzilul Üşenki <?> (*Avşenki*), ora 6 ; *menzilul Hagioğlu* ¹⁶, ora 4.

Luna safer, zi de miercuri, 26, iunie 12.

<Miniatură simplă, avînd la mijloc obișnuita formulă *basmala*: *Bismullah ur-rahman ur-rahim* — „În numele lui Allah — atotmilos și milostiv”>. ¹

<Descrierea cauzelor expediției și a înaintării ei prin localitățile dintre Gomlek-koy 2—14 v. și Üşengi (*menzilul 19*)>.

... *Menzilul 20: Hagioğlu-Bazar*, ora 3, luna safer, zi de joi, 27, iunie 13.

În ziua de mai sus, măriia sa padişahul islamului, potrivit cu obiceiul, a descins în norocoasa sa reședință și după ce s-a odihnit puțin a plecat la vînătoare în partea <satului> Kadi-Köy ¹⁷, apoi s-au întors de la vînătoare. Tot în ziua de mai sus, timpul fiind binecuvîntat, după amiază a urmat o ploaie binefăcătoare și vremea s-a îndreptat. Neîntîlnind lipsă de merinde și zaherea, fiecare a găsit de cuviință să se odihnească.

Menzilul 21: satul Musa Bey, ora 5 ; luna safer, zi de vineri, 28, iunie 14. ^{15 v.}

Prin grația lui Allah cel preainalt, în ziua de mai sus, vremea fiind deschisă și potrivită, mărețul padişah al islamului, care luase masa cu vizirii cei mari, după ce s-a odihnit în satul Il-Beyli (Beñli?), după amiază a descins cu noroc și fericire la cortul împărătesc.

În menzilul de mai sus, găsindu-se zaherea din belșug, raiaua a umblat cu harabalele sale de pîine și orz în ordie. O troacă de orz pentru un cal vînzîndu-se cu șase aspri, s-au găsit din belșug și alte provizii.

Menzilul 22: Kurnalî-Deresi ¹⁸, ora 6 ; luna safer, zi de sîmbătă, 29, iunie 15.

În ziua de mai sus, padişahul islamului, potrivit cu obiceiul odihnindu-se puțin, la prînz (*yemeklikte*) împreună cu vizirii cei mari a descins pentru masă. Și în menzilul de mai sus găsindu-se, de asemenea, provizii și zaherea mai multe și la un preț mai mic (*noksan*), a fost o mare binefacere pentru padişahul islamului.

Menzilul 23: Kara-Su ¹⁹, ora 6 ; luna safer, zi de duminică 30, iunie 16. ^{15 v.}

În ziua de mai sus măriia sa padişahul islamului, plin de măreție și putere, a mers cu vizirii cei mari și, potrivit cu obiceiul, a salutat ienicerii și alaiurile vizirilor celor mari, care erau pregătiți pentru onor în aripile dreaptă și stîngă ; după ce a trecut cu noroc și fericire, a descins în reședința sa împărătească. Crainicii (*telal*) au strigat că s-a dat firman pentru popasul celor angajați la expediția împărătească.

¹⁴ „Satul podarilor”.

¹⁵ Se poate citi și *Duna, Done* (îngă Varna, Bulgaria).

¹⁶ Pazargic (Bazargic), azi Tolbukin (Bulgaria).

¹⁷ „Satul judecătorului”, în Dobrogea.

¹⁸ „Gîrla Kurnalî”, în Dobrogea.

¹⁹ „Apa neagră” : Medgidia sau Techirghiol.

Menzilul 24: Kara-Su, popas, luna rebi ül-evvel, luni 1, iunie 17.

- 16 r. În ziua de mai sus, avînd loc popas, o parte din oastea islamului a sosit la ordia împărătească. În împărăția padișahului găsindu-se merinde din belsug, se vînduse chila (*kile*) de orz de Istanbul²⁰ cu șase aspri (*akçe*). Tot în ziua de mai sus, fiind dorința împărătească a mării sale padișahului islamului cel plin de măreție să plece la vînat în partea <satului> Boğaz-Köy²¹, au pornit împreună cu un număr de patru-cinci sute de oameni dintre agalele și leventii (*levend*)²² mării sale marelui vizir²³ cel norocos și ale mării sale preafericitului caimacam pașa²⁴ și la întoarcerea de la vînătoare, după prînz, au descins la corturile lor împărătești.

*Menzilul 25: Uzun Ali Çayır*²⁵, ora 6; luna rebi ül-evvel, zi de marți 2, iunie 18.

În ziua de mai sus, măriia sa padișahul islamului cel plin de măreție, potrivit cu obiceiul, după ce a mers cu vizirii cei mari și a dat salutul de onor alaiurilor, pregătite în aripa dreaptă și stîngă, s-a întors. Tot în ziua de mai sus, ivindu-se călduri mari, și după amiază fiind o ploaie binecuvîntată, timpul s-a răcorit.

*Menzilul 26: Deli Ali-Vasula Yayla*²⁶, ora 6; rebi ül-evvel, zi de miercuri, 3, iunie 19.

- 16 v. În ziua de mai sus, în zori de zi, mărețul padișah al islamului, potrivit obiceiului mergînd cu vizirii cei mari, după ce a salutat alaiurile din ambele aripi, s-a întors și s-a odihnit puțin. Apoi, cu suita sa de viziri mari, a încălecat și după ce au vînat s-au întors la cortul împărătesc.

Menzilul 27: Babadağ, ora 4, luna rebi ül-evvel, zi de joi 4, iunie 20.

În ziua de mai sus, mărețul padișah al islamului, potrivit cu obiceiul mergînd cu vizirii cei mari, a salutat alaiurile pregătite în ambele părți; la sosirea cu hrană <?>, alaiurile fiind așezate fiecare la locurile lor, s-a dat firman să se aranjeze, după care mărețul padișah al islamului <să înainteze> și să treacă prin Babadag și să sosească la ordia împărătească; și pornindu-se astfel, deși era o cale de patru ceasuri după nevoia mișcării alaiurilor, în opt sau nouă ceasuri fiecare a sosit la locul său. În ziua de mai sus, pe cînd vremea era foarte călduroasă, după amiază, din pricina ploii binecuvîntate, timpul s-a răcorit, merinde și zaharea după dorința găsindu-se din belsug, nu s-a dus lipsă.

- 17 r. *Menzilul 28: Babadağı*, popas; rebi ül-evvel, zi de vineri 5, iunie 21.

În ziua de mai sus avînd loc un popas, s-a dat firman ca vizirul Ibrahim pașa de la paza Bosniei, care sosise la ordia împărătească, să arate alai cu 1 500 de oameni, agale și leventi pedestrași și călăreți. Arătînd un alai desăvîrșit cu zaimii și timarioții sangeacurilor Bosniei, Semendriei, Zvornicului, Klisului și Cernicului <?> din stăpînirea sa și fiindcă suita sa a fost desăvîrșită, i-a fost acordat lui însuși din partea împărăției un caftan strălucitor (*hilat-i fahire*). Apoi, cînd au venit în fața marelui vizir li s-au

²⁰ Unitate pentru cereale avînd 22 de ocale.

²¹ Azi Cernavoda.

²² Categorie de oaste, care a existat și în organizarea militară a țărilor române.

²³ Koprulü Fazıl Ahmed pașa.

²⁴ Locțiitorul marelui vizir era Merzifonlu Kara Mustafa pașa.

²⁵ „Lunca lui Ali cel lung”, în Dobrogea.

²⁶ „Lunca lui Deli Ali”.

mai acordat, ca favoare, caftane strălucitoare atît lui, cît și la zece agale ale sale.

Menzilul 29: Hagi Kışlakı ²⁷; luna rebi ül-evvel, zi de sîmbătă 6, iunie 22.

În ziua de mai sus, padișahul islamului, potrivit cu obiceiul trecînd în revistă alaiurile, cu salut din ambele părți, pe la prînz s-au întors la cor-turile împărătești. 17 v.

După dorința împărătească, cînd măria sa *haseki sultan* ²⁸ cea plină de noroc și măria sa fiul de șah (*șehzade*), de viță nobilă, au rămas să se odihnească în tîrgul Babadag, de asemenea și generosul vizir Ibrahim pașa a fost așezat acolo.

Tot în ziua de mai sus sosind iscoadele (*diller*) din partea voievo-dului moldovean, au înștiințat că la paza Cameniței se găsesc printre alții și blestemații de maghiari și austrieci, precum și despre pregătirea regelui polon de a-și așeza acolo tabăra.

Menzilul 30: Isakci ²⁹, ora 5; luna rebi ül-evvel, zi de duminică 7, iunie 23.

În ziua de mai sus, fiind firman pentru marele alai, suita vizirilor mari a pregătît într-un mod desăvîrșit, de la locul de mîncare (*yemeklik*) și pînă la ordia împărătească, de ambele părți, unelte pentru luptă și război.

Măria sa padișahul islamului cel plin de măreție, îmbrăcînd cabanița căptușită cu blană de samur, și vizirii cei mari cu armuri de zale și platoșe aurii, cu credința într-un singur Allah, cu padișahul islamic înainte, după obicei, au trecut <în revistă> ambele părți <ale oștii>, cu spahii și silahdari la dreapta și la stînga, îndeplinind salutul; iar slujitorii stelelor purtînd pe cap cuirase <zale> și platoșe aurii, au descins cu măreție și hotărîre la cortul împărătesc, așezat în apropiere de colina împăratului defunct Osman han, aflată în apropierea Isacei; apoi trăgîndu-se din tunuri și puști, atît din cetate cît și din galerele emirilor de mare, au avut loc petreceri mari. 18 r.

Tot în ziua de mai sus, oamenii cunoscători ai expedițiilor din apus au povestit și au descris desăvîrșitele și marile alaiuri ale marilor viziri. În ziua de mai sus, cînd vremea se încălzise peste măsură, din pricina ploii binecuvîntate praful a fost înlăturat și timpul s-a răcorit. Merinde și zahe-rea ivindu-se din belșug, atît de pe mare, cît și de pe uscat, a fost înlătu-rată orice lipsă, fapt pentru care au mulțumit mult padișahului musulman.

Menzilul 31: Isaccea (Isakci), popas; luna rebi ül-evvel, zi de luni 8; iunie 24.

În ziua de mai sus, avînd loc un popas, și deoarece măria sa padi-șahul islamului, cel plin de măreție, dăduse poruncă pentru vînătoare, au plecat cu înalte porunci o ceată de oameni din suita vizirilor celor mari. Muhafîzul de Bosnia, Ibrahim pașa, trecînd podul <peste Dunăre> s-a așezat în jurul <localității> Kartal. 18 v.

Menzilul 32: Isaccea, popas; luna rebi ül-evvel, zi de marți, 9, iunie 25.

În ziua de mai sus, mărețul padișah al islamului, avînd dorința împă-rătească de a-l vizita pe prințul cel de neam nobil care era la Babadag, au pornit <într-acolo>, cu înalte porunci împărătești, ostașii din Alep

²⁷ „Cișlăua lui Hagi”, loc de iernat în Dobrogea.

²⁸ Sultana favorită.

²⁹ Isaccea.

(*Haleb*) călare pe cai dintre agalele și levenzii mării sale norocosului mare vizir și ai mării sale preafericitului caimacam pașa.

Atunci cînd primul medic al palatului (*hekimbaşı*) a zis : „Clima Isaceei este mai bună decît aceea a Babadagului”, s-a răspîndit <zvonul> pentru pregătirea de conac la Isaceea.

19 r. Dis-de-dimineață, în ziua de mai sus, agaua ienicerilor înaltei curți, pornind cu ienicerii, a trecut podul și a plecat să se așeze acolo unde va fi ordia împărătească. Unii dintre ostașii musulmani, care aveau multe efecte și bagaje, s-au străduit să le lase în cetate și în tîrg și au cumpărat zahe-re-a multă. În împărăția padișahului <se cumpăra> ocaua de făină cu 5 aspri, ocaua de pesmet (*peksemed*) cu 10 aspri, ocaua de seu (*rugan-i sade*) cu 35 de aspri, calitatea foarte bună cu 40 de aspri, ocaua de miere (*assel*) cu 25 de aspri, calitatea cea mai bună cu 27 de aspri, chila de orez cu 170 de aspri, ocaua de cafea (*kahve*) cu 300 de aspri, chila de Istanbul de orz cu 24 de aspri, potcoave (*nal*) cu 50 și 60 de aspri; prețul unor calități de cafea a început să scadă...

Menzilul 33 : Isaceea, popas ; luna rebi ül-evvel, ziua de miercuri 10 ; iunie 26.

În ziua de mai sus, trecîndu-se peste pod, tuiul împărătesc, tuiurile vizirilor celor mari și ale demnitarilor împărăției (*erkan-i devlet*) au fost înălțate la ora norocoasă (*eşref saat*) de bun augur.

*Menzilul 34 : cîmpia (Sahra-i) Kartal*³⁰, ora 2 ; luna rebi ül-evvel, zi de joi 11, iunie 27.

19 v. În ziua mai sus arătată, măriia sa padișahul islamului cel plin de măreție, împreună cu vizirii cei mari, a trecut cu noroc și sănătate de pe pod și a descins la corturile împărătești.

În timpul trecerii peste pod, cîmpia s-a umplut de bubuitul veseliei tunurilor și puștilor din cetate și din galere (*kadırga*).

De asemenea și alaiurile vizirilor celor mari, trecînd de la început, au sosit fiecare la locul lor.

Menzilul 35 : șesul Kartal, popas ; luna rebi ül-evvel, zi de vineri 12, iunie 28.

În menzilul de mai sus, fiind popas, s-a dat firman ca vizirii și emirii emirilor (*mirimiran*) să arate alai ; muhafizul de Alep, vizirul Kaplan pașa, Küçük Mehmed pașa, posesorul unei feude (*arpalık*) în sangeacul Hamid³¹, beilerbeiu l Karamaniei³², Ali pașa, posesorul sangeacului de Nicopol, Osman pașa, emirii posesori din Kîr-şehir³³ și din sangeacurile Serem³⁴, pășind cu alaiurile lor în fața împăratului, au fost cinstiți cu caftane strălucitoare, după rangurile lor. Apoi, cînd au sosit în fața marelui vizir cel norocos, atît aceștia, cît și unele agale de-ale lor, fiind căftăniți (*hilat*), fiecare s-a așezat la locul său.

20 r. *Menzilul 36 : Kartal*, popas ; luna rebi ül-evvel, zi de sîmbătă 13, iunie 29.

În ziua de mai sus, fiind popas, i-au făcut să grăiască în fața marelui vizir pe cei zece ghiauri poloni care fuseseră prinși și trimiși de voievodul

³⁰ În R.S.S. Moldovenească.

³¹ Hamid-ili, provincie în Anatolie.

³² Karaman, provincie în Anatolia, cu centrul la Konya (*Ikoniun*).

³³ În Anatolia.

³⁴ Srem, Sirmium, pe Dunăre, în Iugoslavia.

Moldovei. Aceștia au dat de știre că 2 000 de ghiauri, însărcinați de regele polon să aducă „limbă”, nimerind peste moldoveni, unii au fost omorâți, alții au fugit, iar aceștia au fost prinși. Ei au mai spus că rătăcitul lor de rege a cerut ajutor din părțile Austriei (*Nemçe*) și Rusiei (*Moskov*). Saiği bөлük-başı, căpitanul de buluc al lui Ali pașa, beilerbei de Karaman, nefiind mulțumit de bacșiușul oferit seimenilor (*sekbanan*) de la porțile vizirilor și mirimiranilor, deoarece avea și o vină mai veche, s-a luat măsura, cu știrea cortului principal, să fie pedepsit. Astfel a fost un sfat și o pildă pentru alții.

Menzilul 37 : Kartal, popas ; luna rebi ül-evvel, zi de duminică 14, iunie 30.

În ziua mai sus arătată, avînd loc popas, marele vizir cel norocos a distribuit soldele (*mevacib*) cetei de spahii și silihtari. Tot în ziua de mai sus, sosind vestitorul pelerinilor musulmani, a arătat <călătoria pelerinilor musulmani la Mecca, în împărăția padișahului, întoarcerea lor cu bine, precum și faptul că răufăcătorii arabi n-au îndrăznit să-i atace pe drum, ca în anul trecut>. 20 v.

Vizirul Hüsein pașa, muhafiz de Ierusalim (*Şam-i şerif*), fratele răposatului vizir Siyavuş pașa, fost mare vizir, căruia printr-un ilustru firman i s-au dat în sarcină pelerinii de la sfînta Mecca (*Kac-i şerife*), a fost îmbrăcat cu un caftan strălucitor și înălțat la rangul de caimacam pentru slujba îndeplinită. Mai sus-arătatul, de asemenea, a fost numit, cu poruncile padișahului islamic, la paza și apărarea celor două orașe sfinte : Mecca și Medina (*Haremein*), acordîndu-i-se totodată <o ceată> din oastea Egiptului.

Aducerea acestor știri a pricinuit musulmanilor mari bucurii.

Menzilul 38 : Kartal, popas ; luna rebi ül-evvel, zi de luni 15, luna iulie 1.

În zorii zilei de mai sus, avînd loc conac, conacicii încîntați au înălțat tuiul împărătesc și tuiurile au pornit înainte.

Dîndu-se firman ca o parte din corturile împărătești ale mării sale padișahului cel măreț și puternic să rămînă la Isaccea, vizirii cei mari au făcut, potrivit acestui firman, ca oastea musulmană să fie mai ușoară, mai odihnită, mai bine dotată cu zaherea spre a avea puteri în luptă, pentru padișah.

Menzilul 39 : Kara <Kire>-Kul, ora 5 ; luna rebi ül-evvel, zi de marți 16, iulie 2. 22 r.

În ziua de mai sus, potrivit cu obiceiul, măriia sa padișahul islamului cel măreț, după ce s-a odihnit la prînz, a salutat cu vizirii cei mari <oastea>, trecînd în revistă alaiurile celor două părți, care au fost pregătite ; apoi beilerbeiul de Adana, Hüsein pașa, a arătat alai și oastea sa fiind desăvîrșită a fost cinstit cu un caftan strălucitor în fața împăratului și a marelui vizir. De asemenea și Küçük Mehmed Pașazade Ibrahim bei, posesorul sangeacului Selefke, arătînd alai și deoarece copia și urma pe tatăl său, a fost cinstit cu mai multe onoruri decît cei de rangul său.

Din porunca lui Allah cel preafînt, în ziua de mai sus, din pricina unei ploii binefăcătoare, căldura mare a dispărut și vremea s-a răcorit. Găsindu-se multă pîine și orz la populație, oastea musulmană s-a îndestulat așa cum a vrut.

22 v. *Menzilul 40: Karlinos Mabeyr Papas* ³⁵, ora 5; luna rebi ül-evvel, zi de miercuri 17; luna iunie 3.

Cînd s-a pornit în ziua de mai sus, din pricina ploii binefăcătoare neavînd loc alai, potrivit cu firmanul, fiecare a plecat la locul său. A pornit și padișahul islamului cu vizirii cei mari și au descins <la conac>.

În menzilul de mai sus, chila de Istanbul de orz s-a vindut cu 25—30 de aspri și neamul tătăresc, plimbîndu-se cu harabalele în mijlocul ordiei împărătești, vindea ocaua de seu cu 30—35 de aspri.

Menzilul 41: șesul Isak-Sadîk ³⁶, ora 4; luna rebi ül-evvel, zi de joi 18, luna iulie 4.

În ziua de mai sus, mărețul padișah al islamului, potrivit obiceiului, pornindu-se cu vizirii cei mari, a dat firman pentru purcederea alaiurilor din ambele aripi ale ambelor părți. Pornindu-se pe această cale, după o scurtă odihnă la prînz, au descins.

Agaua mării sale marelui vizir cel plin de noroc, trimis mai înainte în partea hanului <tătăresc>, s-a întors cu agaua acestuia, numit Behadîr aga; ei au înștiințat că măriia sa hanul, potrivit cu firmanul împărătesc, s-a îndreptat spre ordia împărătească cu oastea tătărească, nenumărată, dar nu s-a încumetat să vină în țara dușmanului.

Menzilul de mai sus fiind pe marginea Prutului (*Berut*), se găsea din belșug carne de oaie și de berbec, iar ocaua de făină se vindea cu cinci aspri, făina de pesmeți cu 15 aspri și o troacă de orz cu 11 aspri.

Menziul 42: cîmpia Kulğak ³⁷, în apropiere de Vănești (*Vaneș*), ora 4; luna rebi ül-evvel, zi de vineri 19, luna iulie 5.

În ziua de mai sus, dealtfel ca și în ziua trecută, alaiurile din ambele părți fiind aranjate, au descins după amiază. Acolo, pe marginea rîului Prut, era într-o luncă (*çayr*) un menzil mare.

Menzilul 43: Kuneșt Vala Agzî ³⁸, ora 4, luna rebi ül-evvel, zi de sîmbătă 20, luna iulie 6.

De asemenea și în ziua de mai sus, alaiurile fiind <întinse> în două aripi, s-a descins după prînz; pe malul rîului Prut, unde se aflau cei din luncă (*çayrla*), a plouat puțin.

23 v. *Menzilul 44: Purtede <Pertede?>* ³⁹, ora 8; luna rebi ül-evvel, zi de duminică 21, luna iulie <7>.

În ziua de mai sus, alaiurile fiind în cele două aripi, au plecat și tot în ziua de mai sus au poposit la Gura Tigheciului (*Gheghez Ağzı*) ⁴⁰. Atunci, măriia sa padișahul islamului cel plin de măreție, avînd scrisori <?> spre a se răzbuca pe dușmanul credinței, a făcut din două conace unul și pe la amiază a sosit la cortul împărătesc. De asemenea și menzilul de mai sus avea o luncă întinsă.

Menzilul 45: Mabein Pagul, șesul (sahra-i) Piskopos ⁴¹, ora 4; luna rebi ül-evvel, zi de luni 22, luna iulie 7.

³⁵ Bărboși (?).

³⁶ Sadikha (U.R.S.S.).

³⁷ Kolceak, Kogalak (U.R.S.S.).

³⁸ „Gura vîii Conesti”.

³⁹ Putreda (?).

⁴⁰ Codri în regiunea Hușilor.

⁴¹ „Cîmpia Episcopului”.

În ziua de mai sus, dîndu-se firman ca alaiurile să meargă la locurile lor și după ce s-a făcut întocmai, mărețul padișah al islamului, potrivit cu obiceiul, a pornit și a descins cu vizirii cei mari.

Menzilul de mai sus fiind, de asemenea, pe malul râului Prut, se găsea acolo zaherea din plin.

Deoarece <turcii> sperau că vor cumpăra <merinde> după trei sau patru conace, dar populația vilaietului Moldovei nevindu-se, în acest menzil chila de Istanbul de orz se găsea cu greu, la 120 de aspri. Zvonindu-se că pricina unei astfel de strîmtorări mari pentru zaherea în țara Moldovei este însuși voievodul Moldovei, răutatea sa s-a răspîndit în mijlocul oștii. 24 r.

Menzilul 46 : Brudește ⁴², ora 5 ; luna rebi ül-evvel, zi de sîmbătă 27, luna iulie 9.

În ziua de mai sus, mărețul padișah al islamului și vizirii cei mari, potrivit cu obiceiul, după ce s-au odihnit puțin la prînz, au pornit alaiurile ambelor aripi, < adică > din cele două părți. Voievodul Moldovei, care era Duca, după ce a arătat alai, pe la prînz a descins în partea dreaptă.

La menzilul de mai sus, vînzîndu-se chila de Istanbul de orz cu 160 de aspri și chiar cu mai mult, <turcii> au avut de suferit. Era atîta lipsă în țara Moldovei, încît s-a făcut supărare raielei satelor de pe drum și de către voievodul Moldovei. De aceea la ațîțarea oștii islamice s-a manifestat și mînia padișahului.

În ziua de mai sus, după prînz, din porunca preainaltului Allah fiind o ploaie binefăcătoare, îndată timpul s-a deschis și vremea a devenit mai plăcută.

Menzilul 47 : Çuğora ⁴³, ora 6 ; luna rebi ül-evvel, zi de miercuri 24, luna iulie 10. 24 v.

În ziua de mai sus, fiind firman împărătesc al măriei sale, augustul padișah al islamului, cel plin de măreție, după pregătirea marilor viziri acoperiți cu platoșe și zale aurii, a hotărît rînduirea aripilor în cele două părți, care reușiseră mai înainte. Primii slujitori ai împărăției : vizirii, mirimiranii și emirii, s-au așezat, adunîndu-se buluc după buluc. Vizirii cei mari au slujit, așa cum fusese trimisă poruncă de la împărăție, alcătuiind un buluc dintr-o ceată de trei oameni dintre tunari și cu suita agalelor, precum și un alt buluc separat, compus dintre seimeni (*sekbanan*) cu căpeteniile lor de bulucuri. Pe această cale, toată oastea musulmană de la locul unde luau masa (*yemeklikden*) și pînă la ordia împărătească și-a aranjat alaiurile într-un chip atît de desăvîrșit, încît cîmpia s-a umplut de vuietul oștii islamice.

În menzilul Țuțorei, fiind în apropiere de orașul Iași, scaunul de reședință al voievozilor Moldovei, numărul alaiurilor ghiaure pregătite din locuri îndepărtate și din fața Prutului era fără socoteală.

După astfel de măsuri chibzuite, padișahul islamului a descins la cortul său împărătesc, iar crainicii au strigat că are loc un popas. 25 r.

Menzilul 48 : Țuțora, popas ; luna rebi ül-evvel, zi de joi 24, luna iulie 18.

⁴² Brudești, Budești sau Brăiești (?), în jud. Iași.

⁴³ Țuțora (jud. Iași).

În ziua de mai sus, avînd loc popas, măriia sa padişahul islamului cel măreţ a-avut dorinţa împărătească să viziteze oraşul Iaşi. De aceea slobozindu-se firman împărătesc ca preafericitul caimacam, puternicul vizir Mustafa paşa, să plece cu caimăcămia marelui vizirat, împreună cu măriia sa augustul padişah al islamului, au pregătit un număr de 1 500 de oameni viteji dintre agale şi leventi. De asemenea şi muhafizul de Alep, Kaplan paşa, fiind pregătit cu 500—600 de oameni pentru aşteptarea ilustrului împărat, a trecut podul de peste riul Prut. Dar din pricina unei ploii mari şi podul de mai sus nefiind trainic, au apărut greutăţi pentru
25 v. trecerea în partea cealaltă. De aceea, în ziua de mai sus, s-a renunţat la plecare. În ziua următoare au luat hotărîrea şi au trecut <podul peste Prut>. Apoi, fiecare, după ce s-a întors, s-a aşezat la locul său. În ziua următoare, de asemenea fiind puţine merinde şi zaherea în ordia împărătească, tulburarea oştii a ajuns la auzul ilustru al demnitarilor împărăţiei.

Menzilul 49: Tuşora, popas; luna rebi ül-evvel, zi de vineri 26; luna iulie 12.

În ziua de mai sus, după cum se hotărîse mai înainte, măriia sa augustul padişah al islamului a pornit în zori cu suita pregătită, a trecut podul şi a descins la cortul umbrît din împrejurimile oraşului Iaşi. Voievodului Moldovei, care era Duca, cînd s-a înfăţişat mării sale Mustafa paşa, preafericitul caimacam, i s-a spus ca să ştie că, din lipsă de merinde şi zaherea pentru oastea islamului, au suferit mari greutăţi; din pricina răutăţii şi a nebuniei sale s-au iscat supărarea şi minia mării sale padişahului musulman spre a-l pedepsi aşa de tare, încît nu s-ar fi găsit o altă măsură
26 r. decît omorîrea lui. Datorită miniei mării sale şi a tratamentului rău, voievodul de mai sus, neavînd putere să răspundă sau să-şi ceară într-un fel scuze şi să arate vreun pretext, s-a aşezat într-un colţ, zăpăcit, tremurînd. Mării sale padişahul islamului, plin de măreţie, după o odihnă scurtă într-un mod chibzuit, i s-au prezentat blănurile de samur şi cei trei cai trăpaşi (*yorga*) vărğaţi, oferiţi de voievodul Moldovei. Apoi, padişahul islamului s-a ocupat de vînătoare şi pe la prînz a sosit la reşedinţa împărătească. Voievodul de mai sus, în urma dojenii şi a reproşurilor primite din partea <caimacamului>, pe care nu le avusese în viaţa sa, îndată a făcut ca merindele şi zahereaua să apară din belşug în ordia împărătească.

După legea otomană, în ziua de mai sus s-a dat firman şi a început să se dea cetei de ostaşi toată zahereaua sa.

Menzilul 50: Tuşora, popas; luna rebi ül-evvel, zi de sîmbătă 27; luna iulie <13>.

În ziua de mai sus fiind popas, potrivit cu firmanul împărătesc
26 v. toată zahereaua sa a fost împărţită. În ordia împărătească găsindu-se zaherea din belşug şi lipsurile oştii islamice fiind înlăturate, demnitarii împărăţiei au fost foarte mulţumiţi, privind aceasta ca o binecuvîntare nesfîrşită.

Menzilul 51: Tuşora, popas; luna rebi ül-evvel, zi de duminică 28, luna iulie 14.

În ziua de mai sus, muhafizul de Oceakov (*Özi*), vizirul Halil paşa, şi beilerbeiu de Rumelia, Mehmed paşa, şi posesorul sangeacului de Niğde⁴⁴,

⁴⁴ Oraş în Anatolia.

Mehmet paşa, şi posesorul sangeacului Malatia⁴⁵, Mehmed paşa, emirii şi oastea vilaietului Rumelia şi agalele bulucurilor de mai jos trecînd cu neferii lor, ceată după ceată, prin faţa împăratului, au fost cinstiţi, după obişnuinţă, cu caftane strălucitoare. De asemenea, după ce au fost cinstiţi cu caftane, potrivit cu cetele şi rangurile lor, în faţa marelui vizir, fiecare s-a întors la locul său. Deşi în ordia împărătească se găseau din belşug merinde şi zaherea, totuşi spre a nu avea greutatea pe drum, fiecare a cumpărat pentru oastea islamică la menzilul de mai sus o cantitate cît mai mare de zaherea. De aceea, pentru procurarea proviziilor au fost însărcinaţi ceauşii din partea ogeacurilor, împreună cu agalele de încredere ale marelui vizir cel norocos şi puternic. Pentru vînzarea zaherelelor luate de către acaparatori, au făcut ca aceştia să apară în faţa locului de fineţe. Preaînaltul Allah fie lăudat, găsindu-se merinde şi zaherea din belşug, oastea islamului a fost îndestulată.

27 r.

Menzilul 53: Tuğora, popas; luna rebi ül-evvel, zi de luni 29, luna iulie 15.

Dîndu-se firman pentru un divan împărătesc potrivit cu legea, au plecat după obicei vizirii cei mari şi ceilalţi demnitari ai împărăţiei. Fiind obiceiul ca pe timpul expediţiei împărăteşti să se dea bacşiş, s-au oferit, ca un dar măreţ din partea padişahului, 696 de pungi de bani pentru ceata de ostaşi. Acestea au fost date ca binefacere celor în drept, fiind primite ca o mare binecuvîntare :

— ienicerilor	18 150 — pungi	363
— spahiilor	6 300 — pungi	126
— silihdarilor	6 525 — pungi	112,50
— lefegiilor (<i>ulufeci</i>) de dreapta	550 — pungi	11
— ulufegiilor de stînga	500 — pungi	10
— mercenarilor de dreapta (<i>gureba-i emin</i>)	350 — pungi	7
— mercenarilor de stînga (<i>gureba-i yesar</i>)	250 — pungi	5
— gebegiilor	1 800 — pungi	36
— tunarilor (<i>topcian</i>)	1 300 — pungi	26

Totalul neferilor 34 825 — 34 825 000 aspri⁴⁶

După cum s-a arătat, au fost acordate ca binefacere împărătească celor 34 825 de neferi din ceata ostăşească cîte 1 000 de aspri la fiecare nefer, deci 348 de poveri (*yük*)⁴⁷ şi 25 000 de aspri. De aceea, oastea împărătească bucuroasă s-a angajat să slujească ca şi mai înainte, la poala împărăţiei.

27 v.

În ziua de mai sus, fiind angajaţi ca hărţuitori (*çerhaci*) vizirul Halil paşa, muhafiz de Oceakov, şi Ali paşa, beilerbei de Anatolia, şi beilerbeii de Karamania şi Adana, au pornit înainte cu oştile ţinuturilor lor.

Menzilul 53: Tuğora, popas; luna rebi ül-evvel, zi de marţi 1 (gurre), luna iulie 16.

În ziua de mai sus, fiind popas, merinde şi zaherea se găseau din belşug în locurile (*daire*) vizirilor mari; chila de Istanbul de orz se oferea pentru vînzare, <costînd> pînă la trei aspri.

⁴⁵ Regiune în Asia Mică.

⁴⁶ De fapt, 35 725 neferi şi 35 725 000 aspri.

⁴⁷ 1 yük sau o povară fiind de 100 000 de aspri, deci 34 800 000 de aspri.

Tunurile numite *baliemez*, care fuseseră pregătite pentru expediția împărătească, sosiseră la ordia împărătească. La menzilul de mai sus, oastea islamului, care își procurase zaherea la Isaccea, unii lăsând o cantitate din zaherelele lor în orașul Iași, au luat măsuri spre a fi păzite.

28 r. *Menzilul 35: Țuțora*, popas; luna rebi ül-evvel, zi de miercuri, 2; luna iulie 17.

În ziua de mai sus a avut loc popas; agaua ienicerilor înaltei curți ridicându-se, a pornit înainte agaua ulufegiilor (*ulafgii*); Ahmed aga fiind însărcinat să rămână cu neferii săi la paza podului de peste râul Prut, i s-a acordat firman să rămână la Țuțora.

*Menzilul 55: Iepureni (Țepuren)*⁴⁸, ora 5; luna rebi ül-ahîr, zi de joi, 3, luna iulie 18.

În ziua de mai sus, mărețul padișah al islamului, pornind cu vizirii cei mari, potrivit cu obiceiul, după ce au trecut și au dat salut alaiurilor pregătite cu tunuri în ambele părți, au descins după amiază. De asemenea, în menzilul de mai sus, în apropiere de râul Prut, fiind două locuri cu mlaștini, s-a hotărît să se treacă cu ușurință peste podurile construite.

*Menzilul 56: Kopîciak*⁴⁹, ora 6; luna rebi ül-ahîr, zi de vineri 4, luna iulie 19.

28 v. În ziua de mai sus, mărețul padișah al islamului, după obicei, a pornit cu vizirii cei mari și după ce s-a odihnit puțin la prînz, trecînd, a salutat alaiurile din ambele părți și apoi a descins. Tot în ziua mai sus-arătată, a venit micul vistiernic (*hazinedar*) al mării sale hanul cel norocos și a înfățișat împăratului trei iscoade (*dil*). Aceștia, fiind dintre cazacii blestematului de Hanenko⁵⁰, au fost uciși. O ceată de cazaci, întorcîndu-și fața de la hatmanul <Petre> Doroșenko, s-a supus ghiaurului de Hanenko. Dar pe cînd aceștia porniseră, emirii, zaimii și timarioții din cele șase sangecuri ale Rumeliei, cu ajutorul lui Nureddin sultan⁵¹ și al hatmanului Doroșenko, au plecat asupra acestora. Hanenko, cînd a fost înștiințat, a făcut să ajungă în ajutorul lor un număr de 4 000 de călăreți cazaci. Dar în momentul sosirii lor, fiind ajunși de musulmani, <aceștia> au dat atac asupra dușmanilor credinței; după ce s-au luptat și s-au războit, prin grija celui de mai sus, musulmanii au devenit victorioși și dușmanii cei josnici, fiind învinși, cei mai mulți au fost făcuți prizonieri, iar alții au fost dați hrană săbiei. Atunci, blestematul de Hanenko a fugit și s-a închis în cetatea Ladruș⁵². Prin scrisoarea mării sale hanului și prin ilamul amănunțit făcut de hatmanul căzăcesc Doroșenko, au sosit știri plăcute, care au fost de bun augur și pline cu vești bucuroase de victorie pentru musulmani.

În ziua de mai sus, din pricina mersului <oștii> s-a ridicat un colb dens, dar urmînd o ploaie binefăcătoare, timpul s-a răcorit, devenind și mai plăcut.

⁴⁸ Localitate în jud. Vaslui.

⁴⁹ Copăcenii (?).

⁵⁰ Hatman căzăcesc, rivalul lui Petre Doroșenko.

⁵¹ Prim sfetnic al tronului tătar din Crimeea.

⁵² Ladžin (?).

Tot în ziua de mai sus, beilerbeiu de Adana, Hüsein paşa, a fost numit conacci ⁵³, tuiul împărătesc a fost înălţat, dîndu-se firman pentru pornire.

Menzilul 57: cîmpia Sahra-i Sahuru, ora 5; luna rebi ül-ahîr, zi de sîmbătă 5, luna iulie 20.

În ziua de mai sus, măreţul padişah al islamului, potrivit cu obişnuinţa sa, s-a plimbat şi după ce s-a odihnit puţin, la prînz, împreună cu vizirii cei mari şi-a salutat alaiurile din ambele părţi, apoi au descins. Tot în ziua de mai sus, Halil paşa, care era hărţuitor, a trimis <la tabără> cinci ghiauri, luaţi din împrejurimile Cameniţei (*Kamanice*). Dar aceştia, fiind dintre raiele, n-aveau nici o ştire din partea regelui polon şi au fost lăsaţi liberi.

Tot în ziua de mai sus, după chindie, a plouat. Aici troaca de orz se vindea cu 20—30 de aspri.

Menzilul 58: şesul (sahra-i) Berberina <?>, ora 5; luna rebi ül-ahîr, 29 v. zi de duminică 6, luna iulie 21.

În ziua de mai sus, padişahul islamului, plin de măreţie, potrivit cu obiceiul s-a plimbat cu vizirii cei mari şi, după o mică odihnă la prînz, a trecut în revistă alaiurile din ambele părţi, apoi a descins pe timpul prînzului.

În menzilul de mai sus, găsindu-se merinde şi zaherea din belşug, <turcii> s-au îndestulat şi s-au odihnit bine. O dată sau de două ori a plouat şi vremea echilibrîndu-se, timpul s-a răcorit.

Menzilul 59: şesul (sahra-i) Lobnice ⁵⁴, ora 5, luna rebi ül-ahîr, zi de luni 7, luna iulie 22.

În ziua de mai sus, alaiurile fiind în două părţi (*cenaheyn*), padişahul islamului, plin de măreţie, a descins cu vizirii cei mari la norocoasa sa reşedinţă. După ce s-a odihnit puţin, potrivit cu firmanul, mulţi oameni dintre agalele şi levenţii mării sale marelui vizir cel norocos şi ai mării sale preafericitului caimacam au încălecat <pe cai>. Apoi, măreţul padişah al islamului, după ce a petrecut la vînătoare cu ei, pe timp de chindie a descins la corturile sale împărăteşti. În localitatea de mai sus, chila de Istanbul de orz se vindea cu 100 de aspri.

Menzilul 60: şesul (sahra)..., ora 2; luna rebi ül-ahîr, zi de marţi, 30 r. luna iulie 23.

În ziua de mai sus, măriia sa padişahul feţei pămînteşti, plin de măreţie, potrivit obiceiului s-a plimbat cu vizirii cei mari. Apoi, după ce s-a odihnit puţin la prînz, a trecut în revistă alaiurile ambelor părţi <aripi>, cu îndeplinirea salutului cuvenit; după prînz a sosit la reşedinţa sa împărătească. Cu trei zile mai înainte a fost trimis pentru a lua limbă măscăriciul (*nedim*) mării sale împăratului împreună cu agaua tătarească şi cu mulţi tătari. În aceeaşi zi a fost adusă la ordia împărătească o ceată de prizonieri <robi> cazaci cu soţiile şi cu copiii. De asemenea şi în menzilul de mai sus, fiind pe malul riului Prut, unde erau lunci din belşug, chila de Istanbul de orz s-a vîndut cu 100 de aspri.

⁵³ Ofiţer de încartuire.

⁵⁴ Lubniţa, Lobniţa (?).

*Menzilul Pînar-başı*⁵⁵, în apropiere de cetatea Hotin, ora 5; luna rebi ül-evvel <sic>, zi de miercuri 9, luna iulie 24.

În ziua de mai sus, fiind firman pentru mare alai, după aşezarea la masă măriia sa padişahul cel măreţ, ocrotitorul lumii, potrivit cu obiceiul, a îmbrăcat cabaniţă căptuşită cu samur. De asemenea şi vizirii cei mari, îmbrăcaţi în zale şi platoşe aurii, erau rînduiţi cu mulţimea lor de slujbaşi şi ostaşi.

După ce au aşteptat, în frunte cu vizirii cei mari, şi-au aranjat suita lor ca şi mai înainte, desăvîrşiţi şi înarmaţi, şi s-au prezentat cu toţii la locurile lor. Şi ceilalţi viziri, emiri ai emirilor (*mirimiran*) şi ceata ostăşească, unindu-şi alaiurile, după ce s-au aşezat, padişahul islamului cel plin de măreţie a înaintat cu măreţie şi fericire. Vizirii cei mari, aranjaţi tot aşa, au pornit pe timpul prînzului, au descins şi s-au aşezat la corturile lor princiare.

La menzilul de mai sus, fiind apropiaţi de fluviul Nistru (*Turla*), corturile oştii islamice s-au întins de la Pînar-Başi pînă la malul Nistrului, în partea cealaltă fiind ţara leşească... Fiind deal, de pe înălţimile lui, unde s-au întins corturile oştii, se vedeau părţile Cameniţei (*Kamanice*).

În sfîrşit, cîmpia fiind plină de vestitori, în locurile unde au ajuns forţele mari n-a rămas nici un loc <care să nu fie> ocupat de oaste. După ce au descins, s-au aşezat şi s-au odihnit puţin; măriia sa norocosul mare vizir şi măriia sa preafericitul caimacam paşa au încălecat <pe cai> şi au ajuns la capătul unui pod care începuse să fie construit peste fluviul Nistru. La stăruinţa lui defterdar paşa, după ce l-au privit, au mers la cetatea Hotin. Neputînd să se odihnească, au luat-o pe malul Nistrului şi au ajuns în faţa cetăţii Zwaniec (*Izvanca*), unde s-au aşezat. Ghiaurii leşi care erau în fortăreaţa cetăţii de mai sus, cu o zi mai înainte părăsind cetatea, fugiseră.

<Trecerea Nistrului cu caice şi ocuparea cetăţii Zwaniec, unde au înălţat steaguri pe turnurile fortăreţei şi au rostit sfînta rugăciune (*ezan-î şerif*)>.

Cu ajutorul lui Allah cel preainalt, după ce şi-au îndeplinit această ţintă, pe la chindie s-au întors şi au venit la ordia împărătească. <Trecerea sultanului peste Nistru şi descrierea cetăţii Zwaniec>, unde defunctul şi răposatul sultan Osman han⁵⁶, pe cînd sosise în împrejurimile Hotinului şi regele Poloniei era în tabără, l-a însărcinat pe fostul mare vizir Hüsein paşa, cu multă oaste şi cu tunuri *kolomborna*, pentru cucerirea cetăţii Zwaniec. Dar după o asediere şi după lupte de cîteva zile, n-a putut să fie cucerită.

<Acum, însă, duşmanii neputînd să reziste, au părăsit cetatea şi au fugit>.

În ziua mai sus arătată, mai mult de o mie de tătari din Bugeac, care erau în partea mării sale preafericitului caimacam paşa, au făcut incursiuni timp de cîteva zile în ţara polonă, între fluviul Nistru şi Prut. După ce au luat mai mult de 400 de prizonieri, oi şi vite, s-au întors la ordia împărătească, unde au fost copleşiţi cu favoruri spre văzul tuturor.

Menzilul Pînarbaşı, popas; luna rebi ül-ahîr, zi de joi, luna iulie 25.

În ziua de mai sus, vizirul Halil paşa, muhafiz de Oceakov, a fost însărcinat cu oastea eialetului său să treacă la capătul celălalt al podului

⁵⁵ „Capătul fîntinii”.

⁵⁶ Osman al II-lea (1617 — 1622); după expediţia sa împotriva cetăţii Hotinului a fost ucis la Yedikule.

clădit peste Nistru, spre a se așeza acolo. Procurîndu-se cai și luntre (*sal*), au început să treacă, la paza cetății Zwaniec fiind numit Kûçûk Mehmed pașa. La sosirea lor <turcilor>, s-a răspîndit zvonul că semănăturile ghiaurilor au fost strînse de leventii lor. În sfîrșit, robul căpeteniei unui ciorbagiu, care fugise de lîngă Iași în cetatea Camenița ademenit de vreo zece ghiauri, a venit spre ordia împărătească spre a prinde o limbă (*dil*). Dar fiind întîmpinați de cei de la serhat, au fost prinși. Apoi, cînd au fost înfățișați împăratului, după ce au recunoscut ce fel de faptă au săvîrșit, tăindu-li-se capul și-au găsit pedeapsa <meritată>.

În împrejurimile menzifului de mai sus fiind o luncă (*çayır*) întinsă, aveau lemne (*odun*) din abundență, iar merinde și zaherea se găseau aici din belșug. De aceea, musulmanii au făcut bine că au așteptat terminarea podului și trecerea oștii în țara dușmanului.

32 v.

Semănăturile dușmanilor celor umili fiind incendiate dincolo de Nistru, din întîmplare desigur, au îngreuiat atît de mult înaintarea, la fel ca și lipsa de merinde a oștii islamice, încît este cu neputință de descris.

Menzilul 63: Pınarbaşı, popas; luna rebi ül-ahîr, zi de vineri 11, luna iulie 26.

Fiind popas în ziua de mai sus, măria sa norocosul marele vizir și măriia sa preafericitul caimacam pașa au aranjat cîte un cort (*cerhe*) și s-au așezat pe malul Nistrului urmărind terminarea podului. Oastea care trecuse în partea cealaltă a început să facă o clădire de palisade pentru întărire.

Ceata tătarească, după ce a îngrămădit caii oștii care trecuse, a plecat în partea cealaltă. Apoi, au mai trecut, după chindie, în partea cealaltă trei sute de ostași de sacrificiu (*serdengheçidi*). Emițîndu-se un hatt-i humaiun purtător de fericire, au fost trecuți în partea cealaltă toți cîți erau din neamul tătareesc în slujba vizirilor și mirimiranilor, ca să meargă pe lîngă Halil pașa, muhafiz de Oceakov.

<Prinderea unor ghiauri poloni trimiși din cetatea Camenița pentru a lua iscoade, dintre care unii au fost uciși, iar unul, fiind prezentat padișahului, l-a înștiințat că regele se află la reședința sa>.

Menzilul 64: Pınarbaşı, popas; luna rebi ül-ahîr, zi de sîmbătă 12, luna iulie 27. 33 r.

<Distribuirea de daruri și solde de către marele vizir și defterdar pașa, terminarea întăririlor în palisade, întreaga oaste este trecută în cauce, în partea opusă, de către tătari>.

Menzilul 65: Pınarbaşı, popas; luna rebi ül-ahîr, zi de duminică 13, luna iulie 28. 33 v.

În ziua de mai sus, vechilii împărăției, plecînd la capătul podului, au cerut să se depună sfortări pentru terminarea lui. Sosind vestea despre intrarea hanului de viță nobilă în cetatea Bar din țara polonă, a fost trimis în partea sa și micul vistiernic, care venise mai înainte cu iscoadele. Tot în ziua de mai sus, spre seară plouînd, praful s-a stins și vremea s-a deschis.

Menzilul 66: Pınarbaşı, popas; luna rebi ül-ahîr, zi de luni 14, luna iulie 29.

În ziua de mai sus, vechilii împărăției, așezîndu-se la capătul podului, au cerut terminarea lui.

<În continuare manuscrisul acestei pagini este defectuos>.

34 r. Kücük Mehmed paşa, care era la paza <cetăţii> Zwaniec, a trimis în partea Cameniţei pe chehaiaua (*kethuda*) sa cu un număr de 500 de oameni. Aceştia, apropiindu-se de Cameniţa, au atacat varoşul unei palănci din împrejurimile sale, pe care, după lupte, l-au ocupat. Măria sa marele vizir a fost înştiinţat în amănunţime că aceştia, după ce au luat prizonieri şi au luat vite, au incendiat varoşul şi s-au întors. Apoi, trimiţându-l pe mai sus-numitul chehaia cu iscoadele prinse, acesta a fost cinstit cu un caftan strălucitor.

Din porunca preainaltului Allah, în ziua de mai sus, între cele două rugăciuni plouînd, <înăbuşeala> a fost înlăturată...

34 v. *Menzilul 69* : *Pınarbaşı*, popas ; luna rebi ül-evvel ahîr, zi de joi 17, luna august (*agustos*) 1.

În ziua de mai sus, terminîndu-se construirea podului <peste Nistru>... au hotărît trecerea oştii islamice ; pe la prînz, beilerbeiul de Sivas, Murtaza paşa, şi-a aranjat alaiurile şi cînd a trecut prin faţa împăratului, suita sa (*kapu*) fiind desăvîrşită, a fost cinstit cu caftan. Apoi, ajungînd la măria sa marele vizir cel plin de noroc, le-au acordat caftane atît lui, cît şi celor opt agale ale sale.

După aceea, arătînd alaiurile lor, Iahia bei, posesorul (*mutasarrıf*) sangeacului Boz-Ok ⁵⁷, Ğan-Arslan paşazade Mehmed bei, posesorul sangeacului Ğanik ⁵⁸,... au fost căftăniţi în faţa împăratului şi a marelui vizir ; apoi fiecare a plecat la locul său.

După aceştia, şi voievodul Țării Româneşti (*Eflak*), care era Ligo-raşcu ⁵⁹, a arătat alai cu 4 000 de călăreţi şi pedestraşi din oastea Țării Româneşti, <defilînd> în faţa împăratului. Şi cînd au ajuns în faţa mării sale marele vizir cel plin de noroc, şi ei <românii> au fost cinstiţi cu caftane.

În ziua de mai sus, sosind starostele de şelari (*seracbaşı*) al mării sale hanului, a adus ştirea că măria sa hanul şi hatmanul Doroşenko au ajuns în împrejurimile Cameniţei şi s-au hotărît ca în <ziua> următoare să staţioneze într-un loc apropiat de Nistru.

35 v. <Înaintarea tătarilor şi pregătirile oştii din Rumelia pentru asediarea Cameniţei, care era o cetate bine întărită>.

Menzilul 70 : *Bınarbaşı*, popas ; luna rebi ül-ahîr, zi de vineri 18, august 2.

În ziua de mai sus, podul fiind terminat şi întărit după dorinţă, au început să-l treacă în zori de zi muhafizul de Alep, Kaplan paşa, muhafizul de Bosnia, Ibrahim paşa, şi beilerbeiul de Rumelia, Mehmed paşa, cu zaimii, timarioţii şi emirii ținuturilor lor. Apoi, pe timpul prînzului a pornit agaua ienicerilor Înaltei Porţi cu agalele de ogeacuri şi cu ienicerii.

36 r. *Mezilul 71* : *Bınarbaşı*, popas ; luna rebi ül-ahîr, zi de sîmbătă 19, august 3.

În ziua de mai sus, în zori, au trecut peste pod tuiurile mării sale padişahul cel plin de măreţie, ale vizirilor celor mari şi ale demnitarilor împărăţiei. Acestea au fost fixate într-un loc din faţa localităţii *Pınarbaşı*, unde era ordia împărătească.

⁵⁷ Ținut în Anatolia.

⁵⁸ Ținut în Anatolia, pe malul lacului Van.

⁵⁹ Grigore Ghica.

<Urmează știri despre ploaie și răcorirea timpului>.

Menzilul 72: în fața (mukabil) Bînarbașîului, ora 6; luna rebi ül-ahîr, zi de duminică 20, august 3.

În ziua de mai sus, în zori, măria sa padișahul islamului plin de măreție a trecut podul cu vizirii săi cei mari și a descins cu noroc la cortul împărătesc.

<Plecarea caimacamului Mustafa pașa pentru pregătirea asedierii cetății Camenița din toate părțile. Pregătirile oștii din urmă lângă Hotin, de unde de pe o înălțime se vede Camenița, fiind la o depărtare de trei ceasuri. Începerea unui asediu general>.

Menzilul 73: în fața Pînarbașîului, popas; luna rebi ül-ahîr, zi 38 v. de luni 21, august 5.

<Descrierea întîlnirii hanului tătar și a suitei sale cu sultanul>.

Menzilul 74: în fața Pînarbașîului, popas; luna rebi ül-ahîr, zi de 41 v. marți 22, august 6.

<Trecerea tunurilor *baliemez* peste pod și prezența hatmanului căzăcesc Petre Dorosenko în tabăra turcească, unde primește diverse daruri de la sultan, printre care și un topuz de aur>.

Menzilul 75: cîmpia Camenița (sahra-i Kamanice), ora 4; luna 42 r. rebi ül-ahîr, zi de miercuri 23, august 8.

<Descrierea amănunțită a forțelor pregătite pentru asedierea Cameniței, conduse de marele vizir>.

Atîtea alaiuri nu s-au văzut nici la campania asupra Hotinului, nici la expedițiile împotriva Bagdadului și Revanului și nici într-o altă expediție.

<La 8 august cetatea este asediată de ieniceri, care aduc în tabără doi prinși. Deși se ridică un steag alb pe reduta cetății, asediul continuă. Trimiterea unui sol din partea regelui polon pentru tratative și retragerea rușilor din luptă. Știri despre participarea cazacilor la asediu, săparea unui tunel și prăbușirea unui turn al fortăreței>.

Menzilul 88: cîmpia Cameniței, popas; luna ghemazi ül-evvel, zi de 86 r. sîmbătă 6, august 20.

<Efectivul hanului tătar se ridică la 100 000 de ostași⁶⁰>. 86 v.

... Era și hatmanul cazacilor Dorosenko cu 20 000—30 000 de 87 r. oameni din neamul căzăcesc. De asemenea și voievozii Țării Românești și Moldovei erau prezenți cu oștile lor în împrejurimile cetății și orașului Camenița.

<Rezistența fortăreței Camenița>.

<Căftănirea hatmanului Dorosenko, căruia i s-au supus ostașii ruși din cetate>. 89 r.—v.

*Menzilul 93: cîmpia din apropiere, Keşisan-Korusu*⁶¹, ora 6; luna 90 r. gемеzi ül-evvel, zi de sîmbătă 10, luna august 23.

*Menzilul 96: cîmpia din apropiere, Koru*⁶²; august 28. 92 v.

<Enumerarea condițiilor primite de aliați>. 93 r.

... Și hatmanul căzăcesc Dorosenko cu oastea sa căzăcească și voievodul Țării Românești cu oștenii săi fiind însărcinați, au primit haraciul

⁶⁰ Cifra evident exagerată.

⁶¹ „Femeia călugărilor”.

⁶² „Codru”.

ghiaurilor din cetățile și pălăncile care erau în împrejurimile Lembergului (*Ilbav*) și ale varoșului său. Aceștia, cerînd iertare, s-au supus cu condiția că dacă se vor răzvrăti vor fi dați hrană sabiei.

Menzilul 97 : șesul Koru, popas ; luna ȝemazi ȗl-evvel, zi de joi 15, august 29.

- 93 v. În ziua de mai sus, fiind popas, oastea musulmană, cazacii și oastea Țării Românești, fiind însărcinați cu pîrjolirea și ruinarea țării polone, s-au ridicat și au pornit spre locurile unde primiseră porunci < să plece > . . .

Menzilul 98 : Palanca Urîna < ? >, luna ȝemazi ȗl-evvel, zi de vineri 16, august 30.

< Popas pînă la 3 septembrie și incursiuni la dușmani ; relatările hanului tătar >.

Menzilul 103 : palanca Izberice, ora 4 ; luna ȝemazi ȗl-evvel, zi de miercuri 21, septembrie 4.

< Inspectarea alaiurilor de spahii și silahdari de către padișah și marele vizir, plata soldelor de către marele vizir, ruinarea împrejurimilor și jefuirea populației de către tătari >.

- 97 v. *Menzilul 105 : palanca Izberice*, popas ; luna ȝemazi ȗl-evvel, zi de vineri 23, septembrie 6, popas.

< Atacarea și uciderea ghiaurilor din palanca *Izbarava*⁶³, aflată pe drumul lui Kaptan pașa, deoarece nu arătaseră supunere. Predarea armelor și a munițiilor, prezentarea căpitanului lor (*kapudan*) în fața marelui vizir >.

Potrivit cu porunca dată principelui Transilvaniei (*Erdel Kiralina*)⁶⁴, acesta și-a trimis zahereaua cu 500 de harabale și a făcut dar mării sale padișahului un binoclu (*billür*), o trăsură frumoasă (*hinto mükemmel*), trei cai trăpași (*yorga*) și două gaițe (*saksun*), arătîndu-și astfel supunerea sa. A mai făcut cunoscut că este pregătit cu oastea sa și așteaptă să îndeplinească orice poruncă i s-ar da.

- 98 r. < Plecarea lui Husein pașa, beilerbei de Adana, cu zaimii și timarioții sangeacului de *Se-mendire* și împreună cu trei-patru mii de seimeni (*segban*) de-ai marelui vizir, pentru prinderea de iscoade care să cunoască situația ghiaurilor poloni. La 7—8 septembrie, la palanca *Izberce*, repararea unui pod din apropiere și omorîrea unor ghiauri >.

- 99 v. *14 septembrie, popas la Izberce* . . .

< Prezența unor oameni de-ai regelui Poloniei, din părțile hanului, și a lui Kaplan pașa cu scrisori de supunere . . . ; incursiuni de pradă, aducere de robi, vite >.

- 100 v. *Menzilul 116 : palanca Kolodan*, ora 5, popas ; luna ȝemazi ȗl-ahîr, zi de marți 5, septembrie 17.

< Incursiuni de pradă prin împrejurimi >.

- 101 r. *Menzilul 118 : cîmpia pălăncii Bakalnice* ; zi de joi, septembrie 19.

- 102 r. La 21 septembrie < popas la Yakalnice >⁶⁵, vizita sultanului și a vizirilor săi . . . , varoșul cetății Bozonora⁶⁶ fiind plin de ghiauri, aici au fost uciși mulți dintre ei ; ceilalți s-au închis în cetate.

- 105 v. < Înaintarea turcilor spre orașul și cetatea Buczacz (*Buçaç*) >.

⁶³ Zborow, oraș în Galiția.

⁶⁴ Mihail Apafi (1661—1690).

⁶⁵ Recte *Bakalnice*, greșeală de grafie.

⁶⁶ Boznova (?).

Menzilul 123 : șesul Buczacz, ora 4 ; luna ğemazi ul-ahîr, zi de luni 11, septembrie 23.

<Atac asupra cetății, prăzi multe din împrejurimi>.

Menzilul 133, 3 octombrie.

109 v.

<În cîmpia de lîngă Buczacz sosesc trei soli din partea regelui polon, care sînt primiți și cu care tratează caimacam pașa. La sfat participă și reis ul-küttab⁶⁷ Mustafa efendi și ceaș-başı⁶⁸ Suleiman aga și primul tilmaci (*başlercuman*)⁶⁹, care duc tratative tainice pentru pace>.

La 4 octombrie continuă în taină, timp de cinci ore, tratativele pentru încheierea păcii, duse cu caimacamul Mustafa pașa, care ține legătura cu marele vizir. În acest timp au loc lupte cu ghiaurii în pălăncile Zolva și Taruflu...

La 5 octombrie, lîngă Buczacz, solii craiului leșesc, pe la timpul prînzului, au vorbit trei ore ; aceștia, plîngîndu-se de hatmanul cazacilor Doroșenko, au grăit : „Cu ajutorul vostru <al turcilor> a ocupat o parte din țara noastră și acum cetatea Cameniței cu pălăncile din împrejurimi a intrat sub stăpînirea voastră”.

<Discutarea problemei haraciului, dar cererea polonilor nu este luată în seamă>.

La 6 octombrie, lîngă cîmpia Buczacz, se prezintă iarăși solii poloni pentru tratative de pace, discutîndu-se chestiunea haraciului, problema granițelor și în special situația cetății Camenița și a ținutului Podolia, barieră și lacăt al țării leșești...

<Se cere solilor poloni ca ținutul hatmanului căzăcesc Petre Doroșenko să nu mai fie atacat, ci respectat, deoarece găsise azil la turci. De asemenea cer protecție pentru cazacii *sarı kamuş*⁷⁰ și discută problema celor oferite pentru haraci>.

112 r.

113 r.

La 7 octombrie, tot lîngă șesul Buczacz, cei trei soli poloni sînt primiți de marele vizir, iar beizadelele lor au fost cinstite pentru încheierea păcii cu 13 caftane (*hilat*)...

115 r.

<Condiția principală impusă de turci pentru încheierea păcii a fost evacuarea cetății Camenița într-un răstimp de nouă zile și lăsarea ei în stăpînirea lor>.

La 8 octombrie, lîngă cîmpia Buczacz, popas, spre a nu avea lipsă prea mare ; lîngă cetatea Lemberg (*Ilba*) au procurat zaherea plătînd ocaua de făină cu 50—60 de aspri, în timp ce fusese cu 30 de aspri ; ocaua de pesmet cu 70—80 de aspri, pe cînd <înainte> era cu 40 de aspri ; troaca de orz, care era 30 de aspri, s-a vîndut cu 40—50 de aspri și ocaua de seu, în timp ce <înainte> era 50—60 de aspri, s-a urcat la 81, iar ocaua de cafea, care era 140, s-a urcat la 180 și 200 de aspri.

116 v.

<Discuții asupra prețurilor vechi și noi>.

... Tunurile *balimez*, care fuseseră trimise asupra Ilbei, au fost aduse și predate ordiei împărătești de către voievodul Țării Românești...

117 r.

⁶⁷ *Reis efendi* : la început marele cancelar, acum un fel de ministru de externe.

⁶⁸ Marele șambelan.

⁶⁹ Marele dragoman.

⁷⁰ „Stuf galben”, denumirea dată cazacilor zaporojeni de pe Nipru.

<La 9 octombrie, pe o vreme plăcută, a avut loc în tabăra turcească ceremonialul împărțirii de caftane de către marele vizir, caimacam pașa și în prezența solilor. Supărarea polonilor pentru pierderea cetății Camenița și a ținutului Podoliei. Acordarea unor avantaje și privilegii hatmanului Doroșenko>.

- 119 r. În ziua de mai sus, potrivit cu preainaltul firman, pe timpul prînzului, tuiul împărătesc și tuiurile altor demnitari ai împărăției fiind ridicate de Hüsein pașa, beilerbei de Adana, au fost îndreptate spre partea Hotinului.

<Tot într-acolo a pornit și agaua de ieniceri cu ienicerii săi. La 9 octombrie, orele 6, de la „palanca ruinată” (*palanka-ı harabe*), începe întoarcerea oștii împărătești>.

- 120 v. *Menzilul 141 : șesul Zwaniec*, ora 7 ; luna gemazi II, zi de sîmbătă 30, octombrie 12, sînt la Izvance...

<Sultanul și vizirii, după odihnă, asistă la trecerea oștii peste riul care curge prin Zwaniec>.

- 121 r. Dar în momentul trecerii peste riul de la Zwaniec, deși apăruse lipsa unor merinde și zaherea, unii obținînd totuși provizii din cele lăsate ca amanet la cetatea Hotin din fața Cameniței, această lipsă a fost înlăturată.

La 14 octombrie popas în șesul Zwaniec.

<Înapoierea solilor poloni regelui lor, sub escorta oștii vizirului Ibrahim pașa, beilerbei de Bosnia>.

Lăudat fie Allah, în ziua de mai sus, timpul răcorindu-se, a devenit mai plăcut și deoarece s-a răspîndit zvonul că în cetatea Hotin se găsesc din abundență merinde și zaherea, oastea musulmană a trecut pe poduri, iar unii au trecut cu caicele. În același timp, s-au străduit să-și procure tot de ce aveau nevoie.

- 122 r. Deși în cetatea Hotin se găseau merinde și zaherea din abundență, fiecare a depus eforturi să și le procure înainte de a se divulga aceasta oștii islamice, fără să se gîndească că după un pas făcut înainte cumpărarea va fi mai ușoară. Aici se vindea ocaua de făină cu 8—10 aspri, chila de orez cu 150 de aspri, chila de pesmet cu 15—20 de aspri, ocaua de seu cu 40—50 de aspri, ocaua de cafea cu 120 de aspri, iar prețurile la papuci, cizme... erau ca la Adrianopol, o troacă de orz se vindea cu 25—30 de aspri... Lăudat să fie Allah cel preainalt, atîta abundență a fost aici că fiecare și-a luat atîta zaherea cît îl ducea puterea să transporte.

<Invitarea hanului tătar pe lingă marele vizir, ceremonia acordării unor daruri : cai etc.>.

În ziua de mai sus, beilerbeiul de Sivas, Mustafa pașa, și posesorul sangeacului de Nicopol, Osman pașa, au fost însărcinați cu paza cetății Camenița. De asemenea, a fost recrutat un număr de 1 000 de seimeni puternici pentru luptă și război, slujitori la porțile vizirilor celor mari, care despărțindu-se <de oaste> au fost așezați acolo.

- 122 v. *Menzilul 135 : șesul Zwaniec*, popas ; luna regeb, zi de miercuri 4, octombrie 15.

În zorii zilei de mai sus, măria sa padișahul islamului cel plin de măreție, poruncind plecarea la cetatea Cameniței, a pornit împreună cu măria sa marele vizir și cu Hüsein pașa, care era conacci. Tuiul împărătesc fiind înălțat, și tuiurile vizirilor mari au fost trecute de pe podul care era peste fluviul Nistru și le-au înfipț în împrejurimile Hotinului.

<După aprovizionarea cetății Camenița cu zaherea și întărirea ei cu tunuri *balomez*, 123 r. cumbarale etc. pentru pază, padișahul se întoarce la oaste>.

Menzilul 146: Bînarbaşı, șesul Hotin, orele 3; luna regeb, zi de joi 5, octombrie 17.

În ziua mai sus arătată, măria sa padișahul islamului cel plin de măreție a trecut cu vizirii cei mari de pe podul care a fost construit mai înainte și pe la prînz au descins . . .

<Trecerea oștii islamice și înălțarea tuiurilor de către conaciiu Hüseîn pașa>.

Menzilul 147: șesul Haduka, ora 5; luna regeb, zi de vineri 6, octombrie <18>.

În zorii acestei zile, pornindu-se, pe timpul prînzului au descins.

<Notă marginală>: În ziua de mai sus, hanul cel de viță nobilă fiind invitat să se înfățișeze împăratului, a primit învoirea împărătească de a se întoarce în partea Crimei și <a fost însărcinat> să ridice pe tătarii de la bugeacul Akkermanului. Apoi, a primit ca dar din partea padișahului o cabaniță de samur căptușită cu catifea, o sabie purtătoare de victorie încrustată cu pietre prețioase și o tolbă (*tirkeş*) împodobită cu pietre prețioase.

<Notă marginală>: Pornindu-se la ridicarea întregului neam tătăresc de pe partea de dincoace a fluviului Nistru (*Turla*), dinlăuntrul Moldovei și pînă la colțul (*bucak*) Akkermanului, pentru mutarea lui în Crimeea a fost însărcinat Halil pașa, fost beilerbei de Tunis-Siria (*Tarablus-î Şam*). În acele locuri ivindu-se unele nelegiuri ale neamului tătăresc, <sultanul> a fost împotriva răufăcătorilor tribului tătar, de aceea, ridicîndu-i pe toți, i-a mutat în partea Crimei. Din porunca preamarelui Allah, timpul fiind înaintat, ploua des. 123 v.

Menzilul 148: Mabein-Berberina, în apropiere de riul Prut, ora 7; luna regeb, zi de duminică 7, octombrie 19.

În ziua de mai sus, măria sa mărețul padișah al feței pămîntești, potrivit cu obiceiul, s-a plimbat pe la prînz, s-a odihnit puțin și apoi după timpul de amiază a descins la reședința sa. Din porunca preainaltului Allah a plouat neconținut de dimineața pînă seara și din această pricină au apărut multe mlaștini.

Menzilul 149: șesul Usluca, în apropiere de Prut, ora 5; luna regeb, zi de duminică 8, octombrie 20.

Din porunca lui Allah în ziua de mai sus fiind ploaie mare, de cu seară și pînă spre dimineață a apărut mereu mult noroi. De aceea, pînă la construirea podurilor pe drum, oastea musulmană a întâmpinat multe greutăți la trecere. Locurile de încărcare și descărcare pentru lucrurile (*barhanelei*) vizirilor celor mari <fiind> pe vremea apusului <de soare> și unele neajungînd la timp, s-a dat firman pentru popas, ca un act de binefacere din partea padișahului, și fiecare s-a odihnit.

Menzilul 150: cîmpia Usluca în apropiere de Prut, popas; luna regeb, zi de luni 9, octombrie 21. 124 r.

În ziua de mai sus ploaia a încetat și vremea s-a răcorit și fiind popas oastea rămasă în urmă și majoritatea bagajelor (*barhane*) au intrat în ordia împărătească. Merinde și zaherea găsindu-se într-o măsură oarecare, musulmanii nu aveau alte greutăți decît băltoacele și noroiul.

De asemenea, în ziua de mai sus, sosind o scrisoare din partea hanului, acesta făcea cunoscut că fiind în expediție împărătească și Crimeea rămânând pustie, au venit 10 000 de cazaci *baraboși* cu gândul de a devasta. Dar Gagilgai sultan ⁷¹, care era la paza Crimeei, ajungându-i din urmă cu oastea tătărească, a făcut ca cei mai mulți dintre acei blestemați să fie dați hrană săbiei și alții luați prizonieri și ferecați în lanțuri. Aceasta a pricinuit bucuria musulmanilor, care au mulțumit lui Allah.

124 v. *Menzilul 151*: *șesul Koiucian și Kobocii*, în apropiere de Prut, ora 6; luna regeb, zi de marți 10, octombrie 22.

În ziua de mai sus, suita vizirilor mari a înaintat. Măria sa padișahul islamului cel plin de măreție, după ce s-a odihnit puțin, pe la prinz (*yemeklik*) au descins <cu toții> spre corturile lor împărătești. În această zi timpul a fost potrivit.

Menzilul 153: *Iepuren<i>*, în apropiere de râul Prut, ora 6; luna regeb, zi de miercuri, octombrie 23.

În ziua de mai sus, pe la miezul nopții a plouat și a nins, ceea ce a pricinuit mari greutăți musulmanilor și vitelor lor; dar padișahul era pe drum de vânătoare și fiecare cu greu se așeza pe locul său.

125 r. La plecarea în expediție, în acest menzil nu s-a putut găsi o troacă de orz <nici> pentru 40 de aspri și în obținerea altor zaherele a fost o mare greutate, fiind lipsă. Din această pricină, a răutății, a fost nevoie de mazilirea lui Duca voievod...

Acum, însă, voievodul Moldovei, care era Ștefan (*Istefan*) ⁷², a făcut să apară cât mai multă zaherea la locul de mai sus. Chila de orz se putea lua cu 20 de aspri și alte provizii se găseau din abundență.

Menzilul 153: *Țuțora*, în apropiere de Iași, ora 6; luna regeb, zi de joi 12, octombrie 24.

În menzilul de mai sus, de asemenea, măria sa padișahul islamului cel plin de măreție, după o mică ședere la prinz, a descins cu vizirii cei mari la corturile lor împărătești. Suitele marilor viziri au venit înainte.

Tot în menzilul de mai sus, fiind belșug, ocaua de făină se vindea cu 10 aspri, pesmetul de cea mai bună calitate cu 20 de aspri, chila de orez cu 200 de aspri, ocaua de seu cu 50 de aspri, troaca de orz cu 15 aspri;

125 v. oastea musulmană s-a îndestulat cu zaherea după dorința sa.

Menzilul 154: *Țuțora*, popas; luna regeb, zi de vineri 13, octombrie 25.

În ziua de mai sus, fiind popas, cea mai mare parte a oștii musulmane a sosit cu sănătate la ordia împărătească. De asemenea, cei care aveau trebuință de merinde și zaherea, și le-au procurat...

Menzilul 155: *Gurzești* ⁷³, ora 5; luna regeb, zi de sâmbătă 14, octombrie 26 (*Ruz-i Kasım*).

În ziua de mai sus, fiind sf. Dumitru, pe la miezul nopții, vântul de apus aducând ploaie amestecată cu zăpadă, s-a dezlănțuit furtuna lui Kasım.

Din porunca lui Allah, la întoarcerea din expediția împărătească până la menzilul de mai sus, din cauza ploii dese, drumurile s-au umplut de noroaie și băltoace. Din această pricină, din mila măriei sale padișahul islamului cel plin de măreție pentru musulmani, au avut loc popasuri pe drum și până la Țuțora unii au putut să ajungă ordia împărătească. <Între

126 r.

⁷¹ Numit și *Kalga-i sultan*, moștenitorul tronului tătar.

⁷² Ștefan Petriceicu (1672—1673).

⁷³ Grozăvești (?).

timp > au înștiințat că mulți dintre musulmanii care rămăseseră în urmă, mai cu seamă multe dintre femeile și copiii prizonierilor, au murit pe drum. Astfel, pentru mulți sosirea fiind grea, cu eforturi au ajuns pe malul mîntuirii !

Menzilul 156 : cîmpia Pagul, ora 5 ; luna regeb, zi de duminică 15, octombrie 27.

Pornindu-se în ziua de mai sus, potrivit cu obiceiul, pe timpul prînzului mărețul padișah al islamului a intrat în cîmpia Pagul.

Din porunca lui Allah, noaptea, din pricina vîntului sălbatec și a lapoviței (*berf ü baran*), s-au făcut pe drumuri băltoace mari și noroaie, de aceea unii au intrat la ordia împărătească după chindie, iar alții chiar pe timpul asfințitului de soare. De asemenea, la menzilul de mai sus fiind zaherea în cantitate mică, s-au rugat lui Allah pentru îndreptarea vremii.

Menzilul 157 : șesul Ceretin< ? > (Karutin), ora 5 ; luna regeb, zi de luni 126 v. 16, octombrie 28.

În ziua de mai sus, timpul fiind cețos și apoi suflînd și un vînt din vest, precum și din pricina lapoviței, s-au odihnit puțin. Au dus lipsă de merinde și zaherea deoarece nu se mai găsea nici în cantități mici.

Menzilul 158 : Gura Tigheciului (Kegheci-Ağazi), ora 5 ; luna regeb, zi de marți 17, octombrie 29.

Cu ajutorul lui Allah, în ziua de mai sus timpul fiind potrivit, măria sa padișah ul islamului și cu vizirii cei mari au intrat în ordia împărătească. Spunîndu-li-se că menzilul de mai sus este una din schele, au sperat să găsească din belșug merinde și zaherea ; dar, împotriva așteptărilor, s-au găsit cu greu chiar în cantități mici, troaca de orz fiind 40—50 de aspri.

Menzilul 159 : Zerneș<ti> ⁷⁴, ora 6 ; luna regeb, zi de miercuri 18, octombrie 30.

În ziua de mai sus, nefiind zăpadă și ploaie, măria sa padișah ul islamului pe timpul prînzului a intrat cu vizirii săi cei mari în ordia împărătească. În menzilul de mai sus, cea mai mare parte a zaherelei fiind luată de oastea musulmană sosită mai înainte, se găsea cu greu o troacă de orz chiar cu 50—60 de aspri. Deși era lipsă și de alte feluri de provizii, totuși carne de oaie și de berbec s-a găsit din belșug. Se găseau lemne de foc în cantități mari, dar nu erau doritori să le ia. 127 r.

Menzilul 160 : Isak-Sadık, ora 4 ; luna regeb, zi de joi 19, noiembrie < ? > (teşrin evvel) 1.

În ziua de mai sus, potrivit cu obiceiul, pornindu-se mai departe, au descins pe timpul prînzului. Dimineața bătea un vînt aspru cu zăpadă și ploaie, dar prin grația lui Allah timpul s-a îndreptat...

În menzilul de mai sus de asemenea fiind lipsă, troaca de orz se vindea cu 70 de aspri și unii nici nu au găsit ca să cumpere...

Menzilul 161 : satul Kere (Kara?) -Kul ⁷⁵; luna regeb, zi de vineri 127 v. 20, noiembrie 2.

În zorii zilei de mai sus, fiind un vînt aspru, care din porunca celui de sus tulbura pe musulmani, pe timpul prînzului, prin temperare, timpul s-a îndreptat. Troaca de orz se găsea, din belșug, cu 10 și 12 aspri. Apoi populația satului a pregătit din belșug pîne pentru musulmani. În împă-

⁷⁴ Localitate în Moldova (?).

⁷⁵ Karakui (R.S.S. Moldovenească).

răția padișahului fiind belșug, zilele de lipsuri au fost uitate și au mulțumit pentru abundența împărăției...

Menzilul 163 : Isaccea, ora 8 ; luna regeb, zi de sîmbătă, 21 ; noiembrie 3.

În ziua de mai sus, neașezîndu-se la satul Kartal, s-a dat firman ca să se descindă de-a dreptul la Isaccea. Răspîndindu-se această <știre>, cea mai mare parte a oștii islamice a pornit pe la miezul nopții, unii au trecut podul și alții au descins în împrejurimile <localității> Kartal ; zi și noapte s-au străduit să treacă <Dunărea> și să ajungă la Isaccea.

128 r. În ziua de mai sus, iarna de asemenea s-a înăspri așa de tare, încît este cu neputință de descris. Din pricina iernii aspre și a lipsei de lemne pentru foc, s-a dat firman ca oastea musulmană să depună eforturi ca să treacă dincolo de pod, să facă popas și fiecare să-și găsească odihna.

Lăudat fie marele Allah, la Isaccea se găseau merinde și rachiu mai multe decît se spera ; era așa de <mare> belșug, încît troaca de orz se cumpăra cu 10 și 12 aspri, ocaua de făină se vindea cu 8 și 10 aspri, ocaua de pesmet cu 12 și 15 aspri, chila de orez cu 180 și 200 de aspri și ocaua de cafea (*kahve*) cu 130 și 140 de aspri. Deci, erau toate din belșug, fapt pentru care au adus mulțumiri celui atotdătător <Allah>...

Menzilul 163 : Isaccea, popas ; luna regeb, zi de duminică 22, noiembrie 3.

În ziua de mai sus fiind popas, unii din oastea musulmană, rămași în urmă, au trecut podul și au intrat în ordia împărătească, iar alții venind încă din urmă s-au așezat la Kartal.

128 v. *Menzilul 164 : Isaccea, popas ; luna regeb, zi de luni 23, noiembrie 4.*

În menzilul de mai sus, măriia sa padișahul islamului plin de măreție, manifestîndu-și dorința împărătească de a vedea pe prinții de viță nobilă, potrivit cu înaltul firman, a plecat, împreună cu măriia sa norocosul vizir și cu măscăriciul (*nedim*) împărătesc și cu preafericitul Mustafa pașa, la Kara-Su.

Măriia sa preafericitul caimacam Mustafa pașa, rămînînd cu ordia împărătească, s-a străduit să dea lefurile (*ulufe*) spahiilor și silihdarilor. Dîndu-i-se firman să pornească împreună cu oștile rămase în urmă, de la timpul prînzului și pînă la chindie au plătit lefurile celor de mai sus.

Unii abținîndu-se de a-și vinde zaherelele și apoi aflînd că le pot vinde cu prețuri mari dacă doresc, au scos la iveală atîtea zaherele, încît oastea musulmană s-a îndestulat așa cum a vrut. De aceea au binecuvîntat cu toții pe măriia sa padișahul islamului cel plin de măreție.

129 r. *Menzilul 165 : Isaccea, popas ; luna regeb, zi de marți 24, noiembrie 5.*

În ziua de mai sus, fiind popas ca și în ziua de mai înainte, măriia sa preafericitul caimacam pașa și defterdar pașa au plătit lefurile ostașilor și au hotărît, prin îndepărtarea celor mulți, plecarea din Isaccea.

Menzilul 166 : Haciki-Kışlası, ora 6 ; luna regeb, zi de miercuri 25, noiembrie 6.

În ziua de mai sus, cînd pe drumuri erau multe băltoace și noroaie, au pornit, unii la prînz, iar alții pe la asfințitul soarelui, să ajungă ordia împărătească.

Cu voia lui Allah, nefiind zăpadă și nici ploaie, totuși se cam simțea asprimea iernii, dar nu s-a dus lipsă de merinde și zaherea.

Menzilul 167 : satul Çagatai, ora 6, luna regeb, zi de joi, 26, noiembrie 7.

În ziua de mai sus, prin grația lui Allah timpul îndreptându-se, măriia sa caimacam pașa a descins și pe la prînz și-a așezat cortul cel mic, l-a poftit pe defterdar pașa și au dat lefurile spahiilor și silihdarilor.

În ziua de mai sus, de asemenea, nefiind strîmtorare din pricina merindelor și zaherelei, belșugul nimeri peste musulmani.

Menzilul 168 : Uzun Ali Çayır, luna regeb, zi de vineri 27, noiembrie 8.

În ziua de mai sus, prin grija lui Allah timpul îndreptându-se și deoarece pe drum nu mai erau băltoace și noroaie, pînă la chindie au sosit cu toții la menzil pentru odihnă.

Nefiind strîmtorare pentru zaherea, <turcii> au ridicat imn de laudă celui de sus.

Menzilul 169 : Kara-Su, ora 6 ; luna regeb, zi de sîmbătă 28, noiembrie 9.

În ziua de mai sus, cu ajutorul lui Allah cel preaînalt timpul înmuindu-se, padișahul islamului cel plin de măreție, care poftise să se odihnească la Kara-Su, de asemenea sosind la ordia împărătească, a dat firman pentru un popas de o zi ; aceasta era pentru ca cei rămași în urmă să ajungă <oastea>, iar celor sosiți li s-a dat timp să-și procure merinde și zaherea.

Menzilul 170 : Kara-Su, popas ; luna regeb, zi de duminică 29, noiembrie 10. 130 r.

În ziua de mai sus, avînd loc popas, prin grația lui Allah timpul s-a deschis ; Hüseîn pașa, care era conacci, înălțînd tuiurile a pornit înainte.

Menzilul 171 : Kurnalı deresi, luna regeb, zi de luni 30, noiembrie 11.

În zorii zilei de mai sus, pe cînd era un vînt aspru cu ploaie, potrivit cu obiceiul au înaintat și îndată timpul deschizîndu-se, vremea s-a îndreptat. Măriia sa padișahul islamului cel plin de măreție a pornit cu vizirii cei mari spre cîmpie, pentru vînătoare. Apoi, întorcîndu-se, au descins la cortul împărătesc.

La menzilul de mai sus, de asemenea, găsindu-se merinde și zaherea, oastea musulmană s-a îndestulat după dorință, aducînd binecuvîntare padișahului islamic.

Menzilul 172 : satul Musa bei, ora 6 ; luna șaban, zi de marți 1, noiembrie 12. 130 v.

În ziua mai sus arătată, măriia sa padișahul islamului în zori de zi (*akide*) pornind cu vizirii cei mari, s-au înfățișat și raialele pentru vînătoreea împărătească. Cînd au sosit la Keçi-Deresi⁷⁶, după alungarea vînatului (*sürgün avı*), au vînat cîțiva cerbi (*karaca*). Deși au venit pe la asfințitul soarelui la locul unde era masa (*yemeklik*), nu s-au oprit acolo ; padișahul islamului a plecat în satul unde era Haseki sultan. Măriia sa norocosul mare vizir și măriia sa preafericitul caimacam pașa, deoarece s-au întors, la sosirea lor norocoasă, seara, împreună cu vizirii lor cei mari au intrat în ordia împărătească.

Menzilul 173 : satul Musa Bei, popas ; luna șaban, zi de miercuri 2, noiembrie 13.

⁷⁶ „Gîrla caprei”.

În ziua de mai sus fiind popas, a avut loc iarăși goana (*sürgün*) vînatului. După menzilul de mai sus, măria sa padișahul islamului fiind
 131 r. la vînațoarea împărătească s-a îndreptat spre Silistra. S-a dat firman că preafericitul caimacam pașă să fie împreună <cu sultanul>, iar măria sa marele vizir să pornească cu ordia împărătească. Dar cînd se luase o astfel de hotărîre, cu voia lui Allah cel atotputernic, pe la miezul nopții, avînd loc zăpadă și ploaie, măria sa padișahul a renunțat la vînațoare... și apoi fiind în partea Silistrei, a luat hotărîrea de a merge spre Adrianopol. Însă, cînd fiecare căuta să-și găsească o cale pentru transportarea cortului său, prin grija lui Allah cel puternic timpul s-a îmbunătățit.

Menzilul 174 : Hacıoğlu-Pazarı, ora 5 ; luna șaban, zi de 3, octombrie 14.

<Înaintarea oștii otomane>.

Menzilul 175 : Kadı-Köy, noiembrie 15.

<Vînațoare și înaintarea armatei> .

Menzilul 176 : Kozluce ⁷⁷ ; luna șaban... , noiembrie 16.

<Traversarea localităților Provadia, Kopru-Köy, Aidos, Karın-Abad, Padișah-Yurdu, Pașa-Köy ș.a.>.

136 <La 29 noiembrie 1672, are loc primirea sultanului de către ieniceri, la Adrianopol, și intrarea sa în palatul împărătesc. Se relatează apoi plecarea marilor viziri și așezarea lor în posturi, lăsarea oștii expediționare la vatră și încheierea campaniei împotriva Cameniței>.

⁷⁷ „Nucet” (în Bulgaria).

MÜNEĞĞİMBAŞI DERVİŞ AHMED DEDE B. LÜTFÜLLAH

După Kiatip Celebi, figura cea mai proeminentă a istoriografiei otomane din a doua jumătate a veacului al XVII-lea a fost Müneğğimbaşı (*Müneccimbaşı*). Se poate spune că el este autorul celei mai importante istorii universale din istoriografia otomană. Numele său adevărat era Ahmed efendi, fiul lui Lutfullah. Tatăl său, originar din târgul Ereğli, din apropiere de Konya, provincia Karaman (Anatolia), a făcut parte din ordinul dervişilor mevlevi¹. Autorul, născut la Salonic în 1631, a luat în copilărie lecții de la Abdullah efendi, muftiu în acest oraș. Timp de 15 ani a slujit la Mevlevi-hane² a lui Kasim pașa, sub șeihul Halil dede. Apoi s-a consacrat studiilor de astrologie și astronomie, devenind pe la 1667—1668 (1078 H.) astrologul Curții împărătești. De aici și denumirea de Müneğğimbaşı, nume cu care a rămas cunoscut în istoriografia otomană. Mai târziu, în noiembrie 1675 (1086 H.), este primit în suita sultanului ca favorit (*musahib-i padişahi*). În noiembrie 1687 (muharrem 1099 H.) a fost surghiunit în Egipt. După câțiva ani pleacă la Mekka, unde slujește ca șeih la Mevlevi-hane. Pe la 1693—1694 (1105 H.) se duce la Medina, unde stă șapte ani, apoi se reîntoarce la Mekka. Moare la 27 februarie 1702 (29 ramazan 1113 H.) și este înmormântat lângă mausoleul Hadigei, soția profetului Mohammed.

Müneğğimbaşı a fost nu numai un bun istoric, ci a desfășurat și o bogată activitate literară. Din acest domeniu merită să fie menționate, de pildă, opera sa *Hasia*, privind comentariul Coranului de Baidavi, un *Letaifname*, traducerea unei colecții de anecdote arabe întocmite de Ubai-i Zakani, un *Divan* turc, adică o „colecție de poezii”, care i-a asigurat un loc important în literatura otomană. În același timp, este autorul unor lucrări de geometrie și chiar de muzică. În ultima parte a vieții sale, Müneğğimbaşı a compus o operă istorică de seamă, în limba arabă, intitulată *Cami' al-duval* (Totalitatea statelor). Este o istorie universală, fundamentată pe un număr de peste 70 de izvoare arabo-persane și turcești. Manuscrisele originale nu s-au pierdut, cum s-a crezut un timp, ci se păstrează, unul în Biblioteca Moscheii Selim al II-lea, la Adrianopol, altul la Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayı din Istanbul (fd. Ahmed al III-lea). Există

¹ *Mevlevi* : denumirea unui ordin călugăresc de derviși musulmani, fondat de mevlana Gelal ed-Din (sec. XIII) ; sectă religioasă musulmană.

² *Mevlevi-hane* : mănăstire de derviși mevleviți.

și alte manuscrise ale acestei opere. O listă a lor ne-a lăsat J. v. Hammer, *Histoire de l'Empire Ottomane*, ed. Hellert, Paris, 1839, XIII, p. 359, iar o bună prezentare face prof. M. Tayyib Gökbilgin de la Universitatea din Istanbul, în articolul său din *İslâm Ansiklopedisi*.

Manuscrisele arabe ale acestei opere nu s-au bucurat de o circulație prea mare. În schimb, traducerea turcă a poetului Ahmed Nedim (m. oct. 1730/rebi I 1143 H.)³, din 1720 (1132 H.), editată mai târziu sub titlul *Sahaif ül-ahbar* (Pagini informative) (Istanbul, Matbaa-i Amire, 1285 H./1868—1869, 3 vol.), a contribuit mult la răspîndirea ei în lumea științifică.

În ceea ce privește metoda folosită, nu are aproape nimic original, urmînd pe vechii istorici Rașid al-Din (m. 1316), Gaffari, Mîrhvand etc. Materialul este aranjat după metoda operelor arabe similare, axat pe dinastii, și este împărțit în trei părți distincte. În prima parte se tratează începuturile islamului, în special istoria profetului Mohammed, dinastiile nemusulmane, în a doua dinastiile musulmane, ultima parte fiind consacrată tătarilor și osmanliilor.

În introducerea autorul citează un mare număr de izvoare istorice, din care o bună parte, mai ales cele originale, este pierdută sau încă nedescoperită. Are o importanță deosebită în special pentru cunoașterea micilor dinastii i lamice. Sub acest raport a constituit un izvor de bază pentru învățatul german E. Sachau în al său *Ein Verzeichnis muhammedanischer Dynastien* (în *Sb. Pr. Ak.*, Berlin, 1925). Conține multe date interesante și despre popoarele europene. Ultima dinastie musulmană de care se ocupă mai îndeaproape este a sultanilor otomani începînd de la Osman I, fiul lui Ertogrul, și pînă la Mehmed al IV-lea. Această parte este mai dezvoltată și este fundamentată pe un număr considerabil de surse istorice puțin cunoscute. Pentru perioada mai veche, pînă pe la începutul secolului al IV-lea, autorul s-a bazat în special pe Mehmed Neșri și pe Sad ed-Din Hoguea efendi. Perioada mai nouă, finele secolului al XVI-lea și începutul celui următor, are la bază operele lui Ahmed b. Mehmet Hasan Beyzade, Kiatip Celebi și alții. Partea cea mai originală este, desigur, veacul al XVII-lea, cînd autorul este contemporan și martor ocular la multe evenimente istorice. Fiind scrisă în exil, și nu din porunca sultanului, lucrarea se caracterizează prin prezentarea obiectivă a faptelor istorice. Este nu numai o bună descriere a evenimentelor politice și militare, ci încearcă să redea și unele aspecte sociale, conținînd și cîteva date economice interesante.

Ultimul mare eveniment pe care îl descrie succint este cucerirea Cameniței (sept.-oct. 1672/1083 H.), la care participă și domnii noștri. Unele manuscrise merg însă pînă în anii 1673, 1678 (1089 H.) și chiar 1683. Începînd de pe la mijlocul veacului al XIX-lea, fragmente din această operă au fost traduse în germană, rusă etc. (vezi *G.O.W.*, p. 235).

Datorită traducerii lui A. Nedim, într-o turcească clară și într-un stil curgător, această operă se citește ușor, ca o poemă istorică. Fragmente din ea au fost chiar inserate într-o creștomatie literară, în antologia de texte otomane a lui Ebuzziya Tevfik, *Numane-i Edebiyat-i Osmaniye* (Istanbul, 1912/1330 H.).

Traducerea fragmentelor care privesc istoria țărilor române a fost făcută după ediția lui A. Nedim. În același timp, s-a ținut seama și de

³ Despre A. Nedim, vezi E. I., III, p. 865 (*Nadim Ahmad*), I.A., vol. IX (sub voce) și Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1964, p. 502—513 (ed. a II-a, Ankara, 1970).

manuscrisul turc de la Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayı, catalogat și descris de F. E. Karatay ⁴, după care am făcut parțial un microfilm pentru Arh. stat. Buc. (mf. rola 28, cadrele 497—510).

Bibliografie: M. Săreia, *S.O.*, p. 232; J. v. Hammer, *G.O.R.*, IV, p. 21; Bursalı Mehmed Tahir, *O.M.*, III, p. 142; G.A.L., II, p. 443; G.O.W., p. 234—235, și mai cu seamă M. Tayyib Gokbilgin, *Munecim Başı* ..., în *I.A.*, vol. VIII (Istanbul, 1955), p. 801—806 (89. Cuz, 1960); vezi și Enver Koray, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliografyası 1729 — 1955*, 2. Basım, Istanbul, 1959, Maarif Basımevi, p. 41, nr. 254.

SAHAIF ȚUL-AHBAR

(ed. Istanbul, 1285H./1868 — 1869)

Volumul I

Erau niște neamuri turcești aparte ¹, care pe atunci nu aveau o 566
denumire specială. Apoi, înmulțindu-se, s-au așezat în locurile din țările
Europei care le-au plăcut. Din aceștia se trag maghiarii, valahii și moldo-
venii <sic>. Apoi, creștinându-se de voie sau de nevoie, fiecare grup s-a
făcut cunoscut după locul unde se găsea, sau după limbă, sau după stră-
moși. Dar și bulgarii, deși erau de neam turcesc, între ei și ceata constan-
tinopolitană au avut loc lupte. Padișahul bulgar a asediat Adrianopolul.

<Se descriu înfrângerea suferită de bulgari din partea bizantinilor, intervenția ungarilor
în regiunea Dunării ș.a.> 567

<Descrierea ridicării creștinilor, din îndemnul papei, împotriva otomanilor>. 604

Domnul Daciei ², adică al Țării Românești, Dracula ³, și Gevgius ⁴,
principele de Tiriballi, adică de Laz ⁵, care s-a atașat mai sus-numitului,
au trecut cu o mare gloată fluviul Dunărea. Devastând și ruinând, ei au
venit până la Sofia.

... Apoi, pe vremea acestuia ⁶, a avut loc evenimentul de la Varna. 632
În acea luptă Vladislav ⁷, afurisitul crai al Ungariei, serdarul ghiaurilor
umili, a fost ațîțat la această răzvrătire de împăratul Bizanțului ⁸. După
aceea, el a luat ajutoare de la toate neamurile creștine. De asemenea,
a cerut sprijin de la Dracula, beiful Țării Românești. Acesta neacordându-i
ajutor și cerându-i să renunțe la această dorință deșartă, Vladislav s-a

⁴ *Kataloğu* ..., I, p. 265, nr. 818, Hazine 1345 etc.

¹ Este vorba de vechile popoare turce: hunii, pecenegii, cumanii și uzii (*oguzi*).

² În text: *Dasla*.

³ În text: *Dirakulüs*; Vlad Dracul (1436 — 1442; 1443—1446).

⁴ Sau *Cuğius*, *Gugius*, adică Gheorghe Brancovici.

⁵ Al sirbilor.

⁶ A lui Frederic al IV-lea, împărat german și pentru scurt timp rege al Ungariei (n. 1415 — m. 1493).

⁷ În text: *Uladis-Laios*; rege al Poloniei sub numele de Vladislav al III-lea (1434—1444).
și al Ungariei sub numele de Vladislav I (1433 — 1444).

⁸ În text: *Kaiser-i-Rum*: „împărat roman”.

sfătuit cu cel mai sus-arătat⁹ și cu Ioan de Huniade¹⁰, care era sfetnicul său. Însă acesta, fiind un tânăr încrezut, nu a ascultat cuvintele sale și a înaintat cu o oaste mare.

<Urmează descrierea amănunțită a luptei de la Varna, 1444/848 H.>.

În <anul> 1605¹¹, Transilvania¹² s-a supus musulmanilor. Pe atunci principele lor era Ștefan Bocskay¹³, care făcea parte din secta *Zunveia*. Secta aceea, întorcându-și fața de la Papa, el a fost numit „Antichrist” (*Deccal*). Apoi măriia sa sultanul Ahmed han¹⁴, luînd coroana din mîinile neamului unguresc (*Hungaria*), care era coroana vestitului crai al lor, Vladislav¹⁵, a predat-o mai sus-zisului Ștefan. În acest an musulmanii înșiși au luat iarăși Strigoniul¹⁶ din mîinile ghiaurilor.

În o mie șase sute șase, măriia sa padișahul islamului <Ahmed>, ocrotitorul lumii, a încheiat o pace¹⁷ pentru douăzeci de ani cu Rudolf¹⁸. În <1>608, iscîndu-se ceartă între Rudolf și fratele său Matiaș¹⁹, stăpîn (*hakim*) asupra vilaieturilor Ungariei și Austriei, tocmai cînd era să izbucnească războiul, a intervenit Papa²⁰ și i-a împăcat.

Tot în anul acesta, Gabriel Báthory, care era principele Transilvaniei, răcindu-se de Papă și întorcînd spatele lui Rudolf, s-a supus musulmanilor.

Pentru că predecesorul său, Sigismund, era de aceeași sectă cu Papa, iară măriia sa padișahul, ocrotitorul lumii, fiind încă ocupat cu luptele împotriva rebelilor (*celalii*), nu a putut să le dea ungarilor sprijinul cuvenit și din aceste motive, neputînd să-i ocrotească, ei s-au supus lui *Rudolfus*.

<Descrierea luptelor dintre Polonia, Rusia, Suedia și Austria>.

638

În anul 1612, murind Gabriel Báthory²¹, craiul Transilvaniei, în locul acestuia Gabriel Bethlen²² a fost numit cu cinste, de către sultanul Ahmed, principe al Ardealului. Acesta, ca și predecesorul său, căuta să simuleze prietenie cu ambele părți. Și iarăși, în anul mai sus-zis, ceata căzăcească, invadînd țările Moscovei și devastînd multe ținuturi, a luat multă pradă. De asemenea și ceata tătărească, năvălind în Podolia în anul 1614, a devastat-o.

<Războiul dintre Austria și Germania, certurile dintre urmașii lui Matiaș și venirea la tron a lui Ferdinand al II-lea>.

639

Însă, pe timpul interregnului de mai sus cea mai mare parte dintre țări scăpînd din mîinile lor, chiar și Gabriel Bethlen, principele Transil-

⁹ Cu împăratul bizantin.

¹⁰ În text: *Güranes Hunias*.

¹¹ Muneğgimbași dă anii erei noastre cînd este vorba de istoria popoarelor din Europa.

¹² În text: *Erdel*.

¹³ În text: *Istefanos Beskaios*.

¹⁴ Ahmed I (1603—1617).

¹⁵ În text: *Ladislau*.

¹⁶ În text: *Estergon, Usturgon* (Ungaria).

¹⁷ Este vorba de pacea de la Sztivatorok (6 noiembrie 1606).

¹⁸ În text: *Rudolfus*.

¹⁹ Matiaș al II-lea: 1608 (Ungaria); 1611 (Boemia); 1612 (împărat roman) — 1619.

²⁰ Paul al V-lea (Camillo Borghese) (1605—1621).

²¹ De fapt a murit în octombrie 1613.

²² 23 octombrie 1613 — 15 noiembrie 1629.

vaniei, a năvălit în Ungaria și făcându-se crai în acel vilaiet, s-a încoronat acolo...

În 1620 ²³, măriia sa sultanul Osman han ²⁴, Allah să-l ierte și să-l milostivească și să-l binecuvînteze, a pornit personal în expediția sfîntă <de la Hotin>.

Atunci Grațiani ²⁵, beiu Moldovei, răsculîndu-se, a cerut ajutor de la Sigismund, regele Poloniei de atunci, care i l-a și acordat. Desigur, măriia sa padișahul islamului a trimis la început asupra dușmanului legii pe hanul tătăresc și după ce ținuturile aceuia au fost călcate, el însuși a pornit în expediția sfîntă, care va fi descrisă în mod amănunțit la locul cuvenit.

640

<După descrierea evenimentelor din Apus și din Răsărit, în special din Ungaria, se spune> :

Murtaza pașa, valiu de Buda, făcînd alianță cu Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, au purtat război cu cel de mai sus ²⁶ și s-au luptat. Ghiaurii întărindu-și șanțurile, viteazul pașă a început asediarea. Într-o noapte, cei salvați de ascuțișul sabiei au fugit, dar din acea oaste au scăpat puțini oameni. După aceea, craiul a cerut de nevoie pace de la măriia sa sultanul Murad han, ocrotitorul lumii. Acesta a trimis sol și principele Transilvaniei mijlocind, au încheiat pace pe timp de 25 de ani, începînd din anul erei creștine (*miladî*) 1630 și al Hegirei 1037 <recte 1039 H.>. Principele Transilvaniei, Bethlen <Gabriel>, a făcut însă arz la Sublima Poartă, cerînd să nu se consimtă la toate condițiile cerute de cezar, deoarece e posibil ca ele să fie în dauna serhatului. Dar aianii împărăției nu i-au dat ascultare și, în scurt timp, s-au văzut pagubele. Pe la anul creștin 1633 ²⁷, Ferdinand și-a încredințat împărăția fiului său Ferdinand al III-lea ²⁸...

După cîțiva ani, principele Transilvaniei, Rákóczyoğlu ²⁹, pricinuindu-i necazuri <austriacului>, a luat o parte din teritoriile acestuia.

<Expunerea conflictelor dintre diverse state europene : Franța, Spania, Austria, Suedia. Astfel, regele Franței și al Suediei încheie o alianță împotriva Austriei>.

Apoi Ferdinand, trimițînd sol la înalta Curte otomană, a cerut reînnoirea păcii și s-a rugat să înceteze atacurile pe care le săvîrșea Rákóczyoğlu, contrar tratatului imperial.

642

... Împăratul Ferdinand nefiînd în stare să reziste acestora și Rákóczy stînd gata să invadeze o parte din țara sa, el a trimis cu oaste asupra lui, spre a-l înlătura, pe principele Palatinus, unul dintre principii electori. Rákóczyoğlu, bătîndu-i pe aceștia în mai multe rînduri, i-a trecut pe cei mai mulți prin ascuțișul sabiei. La rîndul său și craiul Suediei, atacînd de cîteva ori dintr-altă parte, și-a petrecut vara și iarna acolo, în vilaietul Austriei. După cum s-a arătat mai sus, craiul a trimis scrisoare de umilîntă la înalta Poartă otomană, Allah s-o întărească, și a intervenit pentru îndepărtarea atacului lui Rákóczyoğlu. Dar mai înainte de aceasta și Rákóczyoğlu a trimis scrisoare de supunere la Pragul împărătesc cu rugămintea să nu se accepte cererile austriacului și a rugat să fie ajutat cu o

²³ De fapt 1621.

²⁴ Osman al II-lea (m. 1622).

²⁵ În text : *Grasianos* : Gaspar Grațiani (1619—1620).

²⁶ Ferdinand al II-lea (1618 — 1637).

²⁷ În realitate 1637.

²⁸ 1637 — 1657.

²⁹ Gheorghe Rákóczy I (1630—1648).

parte din oastea de graniță. Rugămintea sa fiind acceptată, i s-a dat o dată un ajutor de vreo 1 500 de oameni viteji din oastea de graniță, care, ciocnindu-se de mai multe ori cu oastea nemțească, au înfrînt-o.

<Descrierea luptelor dintre suedezi și austrieci>.

Cezarul creștin ³⁰, fiind însă slab, a trimis în toate părțile și în special la Poarta otomană, Allah s-o întărească, soli cu scrisori și cu rugămintea de a fi feriți de atacurile lui Rákóczyóglu. La rîndul său, și Rákóczyóglu s-a rugat, în mai multe rînduri, ca încheierea păcii să se mai amîne un timp, dar cuvîntul său nefiind ascultat, s-a încheiat pace cu Austria. Lui Rákóczyóglu, trimițîndu-i-se știrea, i s-a interzis de a mai ataca țările cezarului. Cauza acestei situații a fost aceea că Rákóczyóglu, trimițîndu-l pe principele maghiar al Ungariei de mijloc la Înalta Poartă, îi ațîța mereu și astfel distrugeau satele și orașele <austriece>. Atunci, s-a ajuns la concluzia că scopul lui <Rákóczy> este acela de a-și aranja propriile sale treburi și nu de a sluji Înalta Poartă. Acesta fiind adevărul, au găsit că este potrivit să-l împiedice pe Rákóczyóglu <de a mai ataca Austria>. După cum s-a explicat, Rákóczyóglu a fost împiedicat de la asemenea fapte și aceasta a fost cauza răzvrătirii sale...

Pe cînd Rákóczyóglu ataca cetatea Semendria și se afla în apropiere de Agria, l-a ajuns ceaușul Mehmed, în anul 1055 ³¹, și i-a interzis printr-o scrisoare să atace țara cezarului. Atunci, renunțînd la această cetate, a mers asupra cetății Fülelek (*Filek*), care era una dintre cetățile cezarului, și a început să-i devasteze și să-i ruineze împrejurimile. În această privință, el a pretextat și s-a scuzat zicînd că fiind prietenie sinceră între el și comandantul oștilor suedeze, a venit în acele părți ca să se întâlnească cu el. Mergînd pe drumul de la Sügan ³² la Uivar, a așteptat acolo sosirea serdarului suedez. Suedezul însă, venind cu oaste mare la opt mile de Viena, a atacat apoi cetatea *Perime* ³³ care depindea de cetatea Vienei.

La rîndul său, serascherul lui Rákóczyóglu, venind cu oastea Transilvaniei, s-a unit cu acesta. Împăratul creștin, fiind cuprins de mare spaimă, a început iarăși să sape șanțuri și să pună palisade împrejurul Vienei.

Fratele cezarului, părăsind treburile lumești, s-a retras într-un colț. Cezarul însă, trimițînd după dînsul pe notabili împărăției, l-a adus și punîndu-l comandant peste 25 000 de ostași, l-a trimis împotriva suedezilor. De asemenea, l-a făcut comandant peste 20 000 de ostași austrieci, croați și maghiari pe groful Puhah ³⁴.

Aceștia s-au așezat în șesul Bozon ³⁵; Zirinoğlu ³⁶ și Bekianoğlu ³⁷ și Nazadlioğlu ³⁸, sosind cu 12 000 de ostași aleși, s-au unit cu ei. Cezarul i-a trimis pe toți la Fülelek pentru înlăturarea pagubelor săvîrșite de Rákóc-

³⁰ Maximilian de Bavaria (n. 1597 — m. 1651) sau regina Cristina (1632 — 1654), fiica lui Gustav-Adolf (m. 1632). Cronicarul se referă la evenimentele din timpul războiului de 30 de ani.

³¹ 27 februarie 1645 — 16 februarie 1646.

³² Sau *Gügan*.

³³ Sau *Prime*, *Bern*, probabil cetatea Brno (Cehoslovacia).

³⁴ Sau *Puhan*, *Puhai*, *Pohai* (?).

³⁵ Pojon.

³⁶ „Fiul lui Zrin”.

³⁷ „Fiul lui Bekian”.

³⁸ „Fiul lui Nazad”, toți trei probabil guvernatori prin părțile Transilvaniei și Croației.

644 zyoğlu. A mai poruncit ca și căpitanul cetății Uivar, numit Kurgağa, de asemenea, mergînd cu oaste, să se alăture acestora. Groful amintit mai sus, trecînd peste Dunăre cu oastea în partea cetății Füle, i-a explicat lui Hüseîn pașa, valiu de Buda, de ce anume a venit în partea aceea. Atunci, prin intermediul pașei de mai sus, în anul 1645, s-a încheiat pace între ei, groful întorcîndu-se la Viena. Rákóczyoğlu, la rîndul său, a plecat la Cașovia.

<Urmează descrierea evenimentelor din Austria, încheierea păcii cu Suedia și Franța, după un schimb de solii, în 1647 (1057 H.), și venirea la tron a lui Leopold>.

Acesta <Leopold>, călcînd tratatul încheiat de tatăl său cu musulmanii, și-a întins mîna asupra Transilvaniei și a construit în fața Kanizsei vreo două cetăți.

<Urmează descrierea acțiunilor marelui vizir Ahmed pașa în Ungaria de mijloc și a încheierii unei păci pe 20 de ani>.

Volumul al II-lea

700 <Relatîndu-se faptele hanului tătăresc Sahib Ghirai ³⁹, se spune> :

Și în anul 945 ⁴⁰, el l-a însoțit pe măriia sa sultanul Suleiman <Magnificul>, participînd cu 100 000 ⁴¹ de ostași tătari la expediția împotriva Moldovei. Apoi, certîndu-se cu marele vizir Rustem pașa, au început să caute prilej unul împotriva altuia...

701 <Se descriu certurile din familia hanilor tătari>.

Devlet Ghirai ⁴², odată ajuns la Akkerman, a trimis iscoade (*casus*) în Crimeea...

703 <Povestindu-se viața lui Gazi Ghirai ⁴³ se spune> :

În anul 1002 ⁴⁴, trecînd cu 100 000 de ostași tătari prin țara leșească și prin Transilvania (*Erdel*), s-a întîlnit cu Sinan pașa care era serdar în expediția din Ungaria...

705—706 <Descriindu-se relațiile dintre Inaiet Ghirai ⁴⁵ și Kantemir Mirza, se spune> :

Cu oastea strînsă pentru expediția în Iran, el <Inaiet Ghirai> s-a pus în mișcare împotriva lui Kantemir. Kantemir fiind neputincios să-i reziste acestuia, s-a refugiat la Poarta împărăției și i s-a acordat eialetul Silistra. Atunci Inaiet Ghirai, mergînd, a atacat și a luat în robie tribul acestuia...

707 <Relatarea faptelor lui Islam Ghirai ⁴⁶, care adunase oaste tătărească și căruia i s-au supus și cetele căzăcești>.

Apoi, mergînd cu toți aceștia, l-a asediat pe craiul leșesc în apropiere de Hotin, în cetatea numită Zwaniec (Izvanca).

³⁹ 1532 — 1551.

⁴⁰ 30 mai 1538 — 18 mai 1539.

⁴¹ Cifra foarte exagerată.

⁴² 1551 — 1577.

⁴³ Gazi Ghirai al II-lea (1588—1594 și 1596—1608).

⁴⁴ 27 septembrie 1593 — 15 septembrie 1594.

⁴⁵ Han între 1635 și 1638.

⁴⁶ Islam Ghirai al II-lea (1584—1588).

Volumul al III-lea

<Istoria principatului Kastamonu, cu reședința la Sinope, sub dinastia Isfendiarilor și enumerarea calităților lui Baiazid bei, supranumit *Kotürüm*, adică „cel șchiop”, fiul lui Adil bei. Apoi, continuându-se descrierea relațiilor ostile dintre Baiazid I Fulgerul și Kötürüm Baiazid, se spune> :

Kötürüm îi ațîța pe ghiaurii din Țara Românească ⁴⁷ și prin aceasta reușea să aibă izbîndă, punîndu-l în încurcătură pe Baiazid han. Și astfel, a avut parte de o viață și o domnie îndelungată. În cele din urmă, vicleșugurile sale fiind cunoscute, hanul Ildırım s-a hotărît să-l nimicească. Dar în timp ce pornise o expediție și ocupase <o parte> din țara sa, a sosit știrea morții lui Kötürüm Baiazid.

<Încheierea păcii cu Isfendiar bei, fiul lui Baiazid cel Șchiop, care se închisese la Sinope, Vorbindu-se de primele cuceriri turcești în Peninsula Balcanică, după anii 1358—1359 (760 H.), se pomenește de participarea Țării Românești la o coalțiie antiotomană>.

Măria sa Suleiman pașa ⁴⁸ a început să trimită oști în toate părțile. Numîndu-l și trimițîndu-l pe Haği Ilbeki, acesta a cucerit localitățile Malgara și Ipsala ⁴⁹ cu împrejurimile lor. Apoi a cucerit Rodosto (*Tekfur-dağı*) și a pustiit împrejurimile <cetății> Haireboli și musulmanii s-au îmbo-gățit de pradă. În scurt timp, vestea acestor cuceriri a ajuns la urechea crailor frînci, valahi ⁵⁰, unguri, ruși, bulgari și sîrbi ⁵¹. Trimîțînd atunci om la împăratul din Istanbul, l-au indus în eroare, zicîndu-i : „Pentru nîmicierea musulmanilor te ajutăm cu toții”, și au expediat 3 000 de ostași cu 60 de vase. Această știre ajungînd la auzul mării sale gaziului <Suleiman pașa>, acesta a poruncit adunarea tuturor mahomedanilor.

<Urmează știri despre moartea lui Suleiman pașa, într-un accident de călărie, la Bulair ⁵², în 1359, pe cînd era la vînatoare ș.a.>.

<Descriîndu-se lupta de pe malul riului Marița (*Meric*), la Sîrf-Sîndîgi, între popoarele balcanice și turci, pe la 1364—1365 (766 H.), se spune> :

293

Lala-Şahin ⁵³ pașa, luînd orașul Filipopoli ⁵⁴, al cărui crai fugise la despotul Serbiei, a trimis la picioarele sultanului, pe lîngă plăcuta veste a cuceririi, și a cincea parte din pradă (*pencik*).

Blestematul de rege (*tekfûr*) s-a plîns principelui (*hakim*) sîrb de atacul musulmanilor și mai sus-arătatul despot, cerînd ajutoare de la principii Bosniei, Țării Românești și Ungariei și pregătind o oaste mare, a înaintat asupra lui Lala-Şahin pașa, care se găsea la Adrianopol ⁵⁵.

294

<Urmează descrierea luptei de la Cernomen (*Cirmen*) pe Marița și uciderea lui Hagi-Ilbeki de către Lala-Şahin, pentru că cel dintîi se acoperise de glorie>.

În anul 778 ⁵⁶, dîndu-se poruncă de plecare pentru cucerirea cetăților ținuturilor Silistra și Nicopole, în momentul cînd s-au apropiat, coman-

298

⁴⁷ În text : *Eflak kefresini*.

⁴⁸ Fiul lui Orhan și al Niluferei, fiica unui senior grec. Sub comanda acestuia, turcii au trecut în Rumelia (cca. 1350) și s-au așezat definitiv în Tracia orientală.

⁴⁹ În Tracia orientală, între Adrianopol și Galipole.

⁵⁰ În text : *Eflak*, adică ai Țării Românești.

⁵¹ În text : *lazi*, după regele lor Lazăr.

⁵² Localitate în apropiere de Galipole.

⁵³ Primul beilerbei de Rumelia.

⁵⁴ În text : *Filis-boli*.

⁵⁵ În text : *Edirne*.

⁵⁶ 21 mai 1376 — 9 mai 1377.

dantul Şişman⁵⁷, prezentându-se cu daruri bogate, a cerut iertare, plecându-şi faţa la picioarele sultanului <Murad I>. El a fost lăsat la locul său, dar i s-a cerut să participe cu oşti la expediţie. Apoi <turcii> au iernat la Adrianopol.

302 <Descriindu-se cuceririle marelui vizir Çandarlızade Ali paşa în Bulgaria, se spune> :

Apoi Ali paşa, fiind trimis din nou, l-a asediat timp îndelungat pe Şişman în cetatea Nicopole.

În sfârşit, dînd tribut (*harac*) pentru cîţiva ani, precum şi cetatea Silistra, deşi prin mijlocirea lui Ali paşa păcatele sale au fost iertate, afurisitul a refuzat totuşi predarea Silistrei. De aceea a fost trimis Ali paşa spre a smulge ţara din mîna sa... Atunci afurisitul a cerut iertare pentru el şi pentru familia sa, dar i s-a luat din mînă Nicopole şi Silistra, iar el a fost trimis cu suita sa ca să fie prezentat la picioarele sultanului, la menzulul Tavuslu⁵⁸. Prin generozitatea lui Ali paşa a fost pus în libertate şi i s-au acordat unele bogăţii, iar ţara sa a fost adăugată la ţările bine păzite (*memalik-i mahruse*). Aceste cuceriri s-au întîmplat în anul 790⁵⁹.

După toate acestea, în 791⁶⁰, Lazoğlu şi despotul Bosniei, spre a-l răzbuca pe herţogul <Şişman> şi luînd ştire despre aşezarea <turcilor> pentru iernare la Filipopol, au cerut ajutoare de la regii (*kiral*) Ungariei, Poloniei (*leh*), Cehiei, Bosniei, Herţegovinei, frîncilor, Țării Româneşti⁶¹, Albaniei⁶², Moldovei⁶³ <sic !> şi cu toţii laolaltă au strîns un număr de două sute de mii de ostaşi călăreşi şi pedestraşi. De asemenea şi mîria sa sultanul <Murad> a făcut pregătiri mari, cerînd ajutoare din toate părţile, de la principii de Kastamuni, Ghermian, Hamidili, Aidin, Saruhan şi de la alţi principii musulmani. Apoi, l-a trimis pe Iahşi bei cu cinci mii de oameni...

<Urmează descrierea amănunţită a luptei de la Cossovo, din vara anului 1389, unde sultanul Murad I şi-a pierdut viaţa, iar sîrbii libertatea>.

307 În acest timp⁶⁴, Timurtaş paşa, după ce a cucerit minele din Kratova⁶⁵ şi alte cetăţi din ţara lui Laz<ăr>, întorcîndu-se cu pradă bogată, s-a prezentat la picioarele sultanului; Ighit paşa a cucerit marginile Bosniei, iar Firuz bei, trecînd Dunărea pe la Vidin, a devastat ţinutul Țării Româneşti (*Eflak*). Fiecare s-a întors cu pradă bogată. Sultanul (*şehriyar*) a folosit toate aceste bogăţii pentru construirea unor fundaţii pioase...

<Urmează descrierea fundaţiilor pioase din Adrianopol şi întoarcerea lui Baiazid la Brusa>.

308 În anul 793⁶⁶, răscolîndu-se domnul Țării Româneşti⁶⁷ din cauza instigării lui Kötürüm-Baiazid, principe de Kastamuni, <sultanul⁶⁸>

⁵⁷ În text : *Susmanus* : Ioan Alexandru Şişman, ţarul Bulgariei (1331 – 1370).

⁵⁸ Localitate în Rumelia.

⁵⁹ 11 ianuarie – 30 decembrie 1388.

⁶⁰ 31 decembrie 1388 – 19 decembrie 1389.

⁶¹ În text : *Eflak*.

⁶² În text : *Arnadud*.

⁶³ În text : *Bogdan*.

⁶⁴ 1389.

⁶⁵ În text : *Kara-Tova*.

⁶⁶ 9 decembrie 1390 – 28 noiembrie 1391.

⁶⁷ Mircea cel Bătrîn.

⁶⁸ Baiazid *Ildırım* (1389 – 1402).

a venit la Adrianopol și a strîns acolo oști. Apoi Țara Românească a fost călcată sub copitele cailor musulmanilor. Atunci domnul <Mircea> a cerut iertare, obligîndu-se să dea înapoi lucrurile prădate din ținuturile islamice, precum și haraciul, mărit, pe care-l dădea mai înainte.

<În lupta de la Nicopole (1396), participanții creștini sînt amintiți doar cu denumirea de ghiauri>.

<Descriindu-se luptele dintre emirul Suleiman și Mehmed Celebi, fiii și urmașii lui Baiazid Fulgerul, se spune printre altele>: 315

Aianii împărăției au văzut că domnia sa < a lui Suleiman> nu poartă noroc. Atunci, marele vizir Ali pașa și alți emiri s-au înțeles între ei și, trimițînd știre lui Isfendiar bei, l-au cerut pe Musa Celebi.

Isfendiar bei l-a trimis <din Sinope> pe mare ⁶⁹ și Musa Celebi a sosit în Țara Românească. Beiul Țării Românești, care era pe atunci Mircea bei, slăbit din cauza <incursiunilor> lui Suleiman Celebi, l-a primit pe Musa cu mare cinste și cu onoruri. Acordîndu-i apoi ajutor, Musa Celebi s-a dus la Silistra, unde beiul din Rumelia s-au adunat în jurul său și s-au îndreptat spre Adrianopol. Fiind înștiințat la Niceea ⁷⁰ de aceste întîmplări, Suleiman Celebi a venit în mare grabă și a intrat în Adrianopol. Dar iarăși, zile și nopți, s-a datat beției și petrecerilor.

<Lupta între cei doi frați, după care Musa, cu ajutor românesc și sirbesc, ocupă Adrianopolul, iar Suleiman, pe cînd încerca să fugă la Constantinopol, este prins și ucis în satul Dûğunci>.

În sfîrșit, Musa Celebi s-a dus la Kastamonu, dar temîndu-se de principiele de acolo, Isfendiar bei, a plecat la Karamanoğlu, unde a fost primit cu mare cinste și cu onoruri. Tocmai cînd acesta intenționa să-l trimită în Rumelia, beiul Țării Românești ⁷¹, fiind înștiințat despre sosirea lui Musa Celebi la Kastamonu, a trimis o scrisoare lui Isfendiar bei, cerîndu-l pe șehzade <Musa Celebi>. După dorința celui de mai sus, cînd Isfendiar a trimis acea scrisoare fiului de șah, atunci Ibni Karaman l-a trimis pe Musa cu o ceată de ostași la Isfendiar bei. Acela, la rîndul său, l-a trimis prin șehla Sinope în Țara Românească. La sosirea sa, domnul Țării Românești, primindu-l cu mare cinste și onoruri, i-a dat în căsătorie pe fiica sa <sic !>. Apoi l-a ajutat cu avuții și cu oști și l-a trimis în ținuturile islamice. Cea mai mare parte dintre emirii Rumeliei i s-au supus.

<Urmează descrierea amănunțită a luptei dintre Musa Celebi și Suleiman Celebi și căderea acestuia din urmă>.

Și fiul lui Suleiman Celebi ⁷² era ostateg pe lîngă împăratul Bizanțului (*Istanbul tekfûrû*) încă de pe cînd tatăl lui era în viață. Împăratul bizantin, pe baza tratatului de alianță cu mărirea sa padișahul și pe baza păcii încheiate, i-a atras atenția acestui șehzade că nu poate să mai stea acolo. Acesta, ieșind din Constantinopol, a mers pînă la Karınabad ⁷³. Tocmai cînd se gîndea să treacă spre Țara Românească, s-a adunat în jurul său un mare număr de rebeli, care au atacat împrejurimile <localității> Iam-

⁶⁹ Marea Neagră.

⁷⁰ În text: *Iznik*.

⁷¹ Mircea cel Bătrîn. Cronicarul prezintă o altă variantă asupra relațiilor dintre Mircea și Musa Celebi.

⁷² După unele izvoare îl chema *Orhan*.

⁷³ În alte cronici: *Karınovasi*; Karnabat (Bulgaria).

bolu, adică Iampol. Pentru înlăturarea și nimicirea acestora s-a pornit expediție în partea aceea.

<Prințul otoman din fruntea răscoalei este prins și adus în fața sultanului Mehmed Celebi care, orbindu-l, îl trimite la Brusa>.

331 <Expediția împotriva lui Karamanoğlu, în care acesta a fost înfrânt; iertarea vinei celor doi Karamanoğlu și punerea lor în libertate>.

Aceste evenimente s-au întimplat în 818 ⁷⁴.

După ce <turcii> s-au întors la Brusa și au poposit acolo un timp, o dată cu venirea știrii despre răzvrătirea domnului Țării Românești, în 819 ⁷⁵, au venit la Adrianopol și, pentru a aduna oști, au poposit aici timp de câteva zile. Apoi, dându-se poruncă de plecare, au construit cetatea Giurgiu ⁷⁶ pe malul Dunării și au reparat cetățile Isaceea ⁷⁷ și Ieni-Sala (*Yeni-Sale*).

După aceea, dându-se învoire cetelor de akîngii, aceștia au făcut incursiune în ținuturile dușmanului. Devastînd și prădînd în mod cumplit, s-au întors cu pradă bogată și cu un mare număr de robi. Atunci domnul Țării Românești a cerut iertare și a plătit haraciul pe trei ani și l-a predat pe Izzet bei ⁷⁸, unul dintre demnitarii lui Musa Celebi, care fugise în Țara Românească. De asemenea, s-a obligat să-și plătească tributul, an de an, și pe viitor.

Apoi, mergîndu-se împotriva țării ungurești <a Transilvaniei>, cînd a fost cucerită cetatea Severan ⁷⁹, craiul unguresc a cerut pace și, acceptîndu-se, s-au îndreptat spre părțile Adrianopolului. În anul mai sus arătat, mîria sa sultanul, căzînd de pe cal, a avut necaz timp de câteva zile.

333 <Despre personalitatea șeihului Bedr ed-Din Mahmud și descrierea răscoalei lui Boruklûğē Mustafa din Aidîn. Închiderea lui Bedr ed-Din la Niceea>.

334 Cînd această știre a ajuns la urechile lui Bedr ed-Din ⁸⁰, atunci spe-riindu-se, el a fugit mai întîi în țara lui Isfendiar bei și de acolo în Țara Românească. Domnul Țării Românești ⁸¹, fiindu-i prieten prin legătura sa cu Musa Celebi, i-a arătat cinste.

În acest timp, steagurile împărătești erau desfășurate pentru cucerirea Salonicului ⁸².

<Descrierea înăbușirii răscoalelor din vilaietele Aidîn și Saruhan de către vizirul Baiazid pașa și prințul Murad>.

Apoi, șeihul Bedr ed-Din, ieșind din Țara Românească, a venit la Silistra și de acolo a intrat în ținutul Deliormanului din vilaietul Dobrogea.

Ajungînd la auzul împărăției că el a strîns în jurul său mulți rebeli, cucerirea Salonicului a fost amînata pe altă dată și, mergînd, sultanul a stat la Serres ⁸³ și l-au trimis pe Elvan bei ȇașneghirbaşı <împotriva răsculaților>.

⁷⁴ 13 martie 1415 — 29 februarie 1416.

⁷⁵ 1 martie 1416 — 17 februarie 1417.

⁷⁶ În text: *Ierkokū* (*Yergovū*).

⁷⁷ În text: *Isakci*.

⁷⁸ În alte cronici: *Azeb bei*.

⁷⁹ Turnu-Severin.

⁸⁰ Șeih Bedr ed-Din Mahmud Simavnakadisioğlu, cărturar, conducătorul unor răscoale țărănești între 1418 și 1420. A fost magistrat militar (*kadtasker*) sub Musa Celebi.

⁸¹ În text: *Eflak-hakimi*.

⁸² În text: *Selanik*.

⁸³ În text: *Siröz*, *Siruz* (în Macedonia).

<Înfringerea, prinderea lui la Zagora, judecarea și condamnarea la moarte a lui Bedr ed-Din Mahmud, fiul cadiului din Simavna, la Serres>.

<Descriindu-se evenimentele din primii ani de domnie a sultanului Murad al II-lea, se spune> : 342

În acest timp, s-a auzit că domnul Țării Românești, Dracula ⁸⁴, trecînd în partea Silistrei, a atacat ținuturile împărăției otomane, pricinindu-le pagube. Atunci, Firuz bei <oglu Mehmed bei>, la porunca padișahului trecînd în Țara Românească, a devastat-o și a distrus-o în mod cumplit. Atunci Dracula, auzind toate acestea, s-a căit de răscoala sa și s-a prezentat la Adrianopol cu daruri bogate, aducînd și haraciul pe doi ani, precum și pe cei doi fii ai săi. Închinîndu-se aici la picioarele sultanului și cerînd îndurare pentru păcatele sale, a fost iertat și a fost lăsat mai departe în vilaietul său, iar pe fiii săi i-a lăsat ca ostateci la scara împărătească. Acest eveniment a avut loc în 827 ⁸⁵...

La început, Evrenosoğlu Ali bei, trimis în 840 ⁸⁶ cu oastea Rumeliei, trecînd fluviul Dunărea, a devastat timp de vreo patruzeci de zile și a pustiit împrejurimile Timișoarei și apoi s-a prezentat cu pradă nenumărată la scara împărătească. 352

Apoi, marele și puternicul sultan, pornind cu oastea sa victorioasă în 841 ⁸⁷, a trecut pe partea Zemlinului ⁸⁸, iar Vilkoğlu ⁸⁹, despotul Serbiei, de asemenea și Dracula, domnul Țării Românești, venind cu oștile lor, s-au alăturat taberei împărătești. Au supus șase cetăți din țara ungurească, dar afurisitul de crai n-a apărut pe cîmpul de luptă. Atunci s-au întors prin Țara Românească și au sosit la Adrianopol.

<Povestindu-se cucerirea Semendriei de către beiu de serhat Ishak bei, în 1440 (844 H.), se spune> : 353-

În anul mai sus-arătat, pregătindu-se pentru cucerirea Semendriei, l-au invitat iarăși pe Vilkoğlu și pe Dracula pentru a sluji <împărăției>. Cînd a venit Dracula cu cei doi fii ai săi, el a fost închis în cetatea Galipol ⁹⁰, iar fiii săi au fost închiși în fortăreața Eğri-Göz ⁹¹ din ținutul Ghermian, dar Vilkoğlu, neprezentîndu-se, i-a trimis pe cei doi fii ai săi. Aceștia, de asemenea, au fost prinși și închiși în cetatea Tokat. Vilkoğlu a fugit și s-a închis în cetate.

... În anul mai sus-arătat ⁹², oștile musulmane au suferit cîteva înfringeri. Cauza este aceea că mai înainte, Dracula, domnul Țării Românești, fiind închis cu cei doi fii ai săi, țara sa rămînînd fără domn, s-a supus craiului unguresc ⁹³. Craiul, la rîndul său, a numit din partea sa ca domn pe un fiu de domn din Țara Românească. Măria sa padișahul, la sosirea la Adrianopol, l-a trimis pe Mezid bei <beilerbeiu Rumeliei> cu o ceată de akingii care, ajungînd acolo, i-a ucis pe dușmani la prima poruncă dată. 354

⁸⁴ Vlad I Dracul (1432 — 1447).

⁸⁵ 5 decembrie 1423 — 21 noiembrie 1424. De fapt Vlad Dracul domnește abia din 1432.

⁸⁶ 16 iulie 1436 — 4 iulie 1437.

⁸⁷ 1437—1438.

⁸⁸ În text : *Zemun*.

⁸⁹ Vuk Branković.

⁹⁰ În text : *Ghelibolu*.

⁹¹ În vechime : *Phafeion*.

⁹² 1441—1442.

⁹³ Vladislav I.

Nefiind însă prevăzători, oștenii săi s-au împrăștiat în împrejurimi. El <Mezid bei> a rămas cu puțini oameni și s-a dedat băuturii, mîncării și petrecerii.

Despotul Serbiei (*Laz*)⁹⁴, întărit în munți, aștepta prilejul. De aceea, odată înștiințat despre această situație, l-a atacat prin surprindere pe Mezid bei și l-a ucis. Gaziii care se găseau în jurul său au murit cu toții ca niște eroi martiri, iar cei care plecaseră după pradă și cei care se găseau în apropierea ținuturilor islamice au scăpat. Ceilalți au fost uciși cu toții. Cînd această știre tristă a ajuns la Adrianopol la urechile sultanului, s-a poruncit să se țină un sfat (*meclis*). La adunarea aceea, Kula Șahin pașa, sărutînd pămîntul, s-a rugat ca el să primească această sarcină⁹⁵. Tuturor oștilor din provinciile Rumeliei adăugîndu-li-se încă șase sangeacuri din Anatolia, a fost trimis împotriva Țării Românești. La sosirea lor, ghiaurii iarăși s-au retras într-o parte, urmărindu-i cu atenție. Serascherul <Kula-Șahin>, ca și înaintașul său, și-a văzut de propriile sale plăceri. Deși cei cîțiva emiri care erau în jurul său îi dădeau sfaturi, totuși elen-au ajutat la nimic. Celor care îl sfătuiau, el le răspundea cu aroganță: „Voi mă comparați oare cu Mezid bei? Ghiaurii se tem de mine și frica lor este așa de mare încît, la auzul numelui meu, nu mai au răbdare și putere să mai stea. Deci, cum să vină ei asupra mea?”. În acest timp, ajungînd știrea despre sosirea oștii ungurești, serdarul s-a hotărît să fugă. Dar emirii i-au spus: „Ce înseamnă asta? Ce ați văzut, de fugiți?”. Atunci, el a răbdut pînă seara, dar îndată ce s-a lăsat noaptea, a fugit cu suita sa și a trecut fluviul Dunărea.

Oastea fiind cuprinsă de frică, cei mai mulți au apucat pe urmele serdarului. Umurbeizade Osman Celebi, rămînînd pe loc, s-a strîns în jurul său o ceată de emiri și de ostași și toți aceștia s-au luptat pînă la unul. După povestirea lui Neșri⁹⁶, Osman Celebi a murit în lupta de la Varna, a cărei descriere amănunțită urmează. În unele cronici, în loc de Kula-Șahin se vorbește de Tavași⁹⁷ Șehab ed-Din pașa⁹⁸, iar printre cei din ceata celor căzuți ca martiri sînt amintiți: Firuz Beioğlu, Iakub bei, fiul lui Durmuzak, Hîzir bei și Ômer bei, iar în alte povestiri <se spune că> măria sa sultanul se găsea la Sofia. Aceste evenimente s-au întîmplat în 845⁹⁹.

356 <Răscolala principelui de Karaman, planul acestuia de a împărți Imperiul otoman și descrierea luptei care a avut loc în trecătoarea Zlatița între Ioan de Hunedoara și turci>.

Afurisitul de crai unguresc, aducînd apoi multă oaste din împrejurimi, a trimis împreună cu fiul său și pe afurisitul numit Iancu¹⁰⁰, care era un fel de emir al emirilor săi. . . Aceștia, sub conducerea blestematului despot Vilkoğlu, au pustiit și au ruinat mai întîi împrejurimile Crușavățului (*Alaca-Hisar*), Nișului și Șehir-Köyului. Apoi, îndreptîndu-se spre părțile Sofiei, au vrut să treacă prin trecătoarea Zlatița (*Isladi der-*

⁹⁴ Pe atunci domnea Vuk Branković. De fapt lupta s-a dat cu Ioan de Hunedoara.

⁹⁵ Aceea de a merge împotriva lui Ioan de Hunedoara pentru a răzbuna moartea lui Mezid bei.

⁹⁶ Cronicar turc (m. 1520); vezi *Cronici turcești* . . . , vol. I, p. 121–123.

⁹⁷ *Tavași*: eunuc, slujbaş; o categorie de oaste.

⁹⁸ Deci *Kulașahin* și *Șehab ed-Din* este una și aceeași persoană.

⁹⁹ 22 mai 1441 – 11 mai 1442.

¹⁰⁰ Ioan de Hunedoara.

bendi)¹⁰¹. Auzindu-se că vor să cucerească și Adrianopolul, măriia sa sultanul a trimis împotriva lor pe vitejii musulmani. Aceștia au ajuns la trecătoarea Zlatița înainte de trecerea ghiaurilor. Apropiindu-se iarna, ghiaurii cei umili n-au trecut trecătoarea, ci s-au ocupat de paza hotarelor.

<Urmează înfrângerea turcilor de către Ioan de Hunedoara, luarea în captivitate a unor comandanți, în frunte cu Mahmud bei, fratele lui Halil pașa>.

<Vorbindu-se despre renunțarea la tron a sultanului Murad al II-lea, pe la 1443—1444 (847 H.), se mai spune că principele de Karaman încheie o alianță cu regele Ungariei pentru nimicirea și împărțirea Imperiului otoman, urmînd ca Anatolia să rămînă Karamanoğluilor, iar Rumelia ungurilor>.

De aceea, blestematul de mai sus a cerut ajutoare de la germani¹⁰², din Herțegovina¹⁰³, din Bosnia și din Moldova¹⁰⁴ și de la cetele frînce și, după relatări demne de încredere, a trecut prin Belgrad cu 80 000 de ostași. Mai întîi, au devastat și au pustiit împrejurimile Nicopolului. Firuz beizade Mehmed bei, valiu de Nicopol, fiind un om viteaz și curajos, i-a urmărit pe ghiauri și a luat mulți robi. O dată cu vestea despre atac, i-a trimis pe aceștia la suita sultanului. Măriia sa Mehmed han s-a sfătuit cu vizirii...

<Urmează relatarea chemării și sosirii sultanului Murad al II-lea>.

Ghiaurii, trecînd prin Țara Românească, au ajuns în împrejurimile Varnei. De asemenea, sosind între timp și oastea musulmană, rîndurile s-au așezat față în față, la marginea Varnei...

<La prima ciocnire, turcii sînt respinși>.

... Cînd au văzut ghiaurii această înfrîngere, serdarul lor, care era blestematul de Iancu, a spus: „Padișahul islamului a rămas cu puțini oameni și acum este prilejul <să-l prindem>”. Regele fiind înflăcărat, și-a scos sabia și a înaintat spunînd fel de fel de palavre la adresa mării sale padișahului.

<Calul regelui fiind răsturnat de ienicerul Kogea Hızır, turcii au reușit să-l omoare pe rege tăindu-i capul. Aliații, demoralizați de moartea tragică a regelui ungur Vladislav „Varnensis” sînt puși pe fugă>.

... Bătălia a avut loc marți, în 9 regeb 848¹⁰⁵...

<După descrierea luptelor împotriva Albaniei urmează>:

Afurisitul de Iancu¹⁰⁶ a cerut ajutor de la esnafurile¹⁰⁷ ghiaurilor și s-a auzit despre adunarea unor oști mari. În oastea lui Iancu se aflau, cu oștile lor, comandanți din șapte țări. Poate că această adunare <ghiaură> era și mai puternică decît aceea de la Varna, deoarece ostașii, fiind răniți mai înainte, deveniseră asemenea unor fiare rănite. Măriia sa sultanul a înaintat¹⁰⁸ spre Sofia și au fost emise alte porunci, anunțîndu-se că este „ridicarea gloatelor”.

De asemenea, s-a emis poruncă și către beilerbeii de Anatolia să trimită, din partea sa, stringători de bani pentru cheltuială. Pe vremea

357

358

359

361

¹⁰¹ În Bulgaria.

¹⁰² În text: *Almant*.

¹⁰³ În text: *Hersek*.

¹⁰⁴ *Kara-Boğdan*, în loc de *Eflak* (Țara Românească).

¹⁰⁵ 22 octombrie 1444.

¹⁰⁶ Iancu de Hunedoara.

¹⁰⁷ *Esnaf*: breaslă.

¹⁰⁸ Este vorba de înfrîngerea creștinilor la Varna (noiembrie 1444).

362 aceea, beitul Țării Românești era numit din partea ungurului <Iancu> și Țara Românească era supusă acestuia. De aceea Iancu afurisitul l-a trimis pe domnul Țării Românești spre a distruge împrejurimile Nicopolului. Atunci, Firuz Beizade Mehmed bei, care era valiu de Nicopol, Hasan Beizade Mustafa bei și Uzgurzade Isa bei, făcând înțelegere între ei, l-au atacat într-o noapte pe beitul Țării Românești. Trecând cea mai mare parte a oștii sale prin ascuțișul sabiei, restul oștii s-a răspândit. Mehmed bei a trimis sultanului vestea îmbucurătoare, împreună cu mulți robi și capete tăiate. La sosirea lor, măriia sa sultanul, luându-i de bun augur, s-a bucurat foarte mult. Apoi, pornind din Sofia, într-o zi de vineri, a patra zi a lunii șaban din 852¹⁰⁹, s-au întâlnit cu dușmanul legii în localitatea Cossovo.

<Urmează descrierea luptei de la Cossove, unde creștinii au fost din nou înfrinți, și fuga strategică a lui Ioan de Hunedoara>.

372 În 860¹¹⁰, sultanul Mehmed al II-lea a pornit cu mari pregătiri împotriva Belgradului și l-a asediat... Deși cucerirea era aproape, totuși a sosit cu oaste mare, în ajutor, afurisitul de Iancu <Huniade>, craiul unguresc, și atacându-i pe musulmani, a împiedicat cucerirea cetății... Beiler-beitul Karagea pașa și Hasan, agaua de ieniceri, au murit în această luptă.

<Turcii au avut pierderi mari>.

375 <După ocuparea Semendriei, în noiembrie — decembrie 1459 (safer 864 H.), urmează cucerirea cetății Amasris, între Trapezunt și Sinope>.

În anul mai sus-arătat <864 H.>, s-a poruncit smulgerea de la ghiauri <genovezi> a cetății Amasra, care se afla pe țărmul Mării Negre. Deși cetatea era a noastră, totuși populația ei, de câte ori avea prilej, pricinuia pagube musulmanilor. <Știrea despre> această situație ajungând la scara împărătească (*rikiab-i humayun*), turcii au pornit în acea parte sub pretextul unei vânători; cetatea de mai sus fiind luată, populația și conducătorii ei (*hakimleri*) au fost deportați la Istanbul, iar în locul lor a fost dusă populație vlahă (*Eflakan çhalisi*)^{110a}...

<Cucerirea provinciei Kastamunu și a cetății Sinope de la Isfendiaroğlu Ismail bei>.

378 De asemenea și Ishak pașa, care era însărcinat cu paza serhaturilor Rumeliei, prezentându-se <la Poartă>, s-a plîns împotriva voievodului Țepeș¹¹¹, fiul lui Dracula, care era domnul Țării Românești, făcând cunoscut că acesta a pricinuit pagube ținuturilor islamice. Atunci, s-a trimis om din partea înaltului Devlet spre a-l invita pe cel amintit mai sus la scara împărătească. Afurisitul a recurs însă la vicleșug, spunând: „Dacă plec în acea parte, locuitorii Țării Românești vor preda, fără nici o îndoială, vilaietul meu craiului unguresc”. Scuzându-se astfel, la rugămintea și la dorința sa, au fost trimiși câțiva emiri, cu o ceată de ostași, pentru paza ținuturilor sale, pînă la sosirea și întoarcerea lui de la Curtea imperială. Măriia sa suveranul, crezînd în minciuna acestuia, a dat un firman ilustru, de care ascultă toată lumea, pentru ca, pînă la venirea și întoarcerea lui Vlad Țepeș, să fie trimiși: pașa de Nicopol, ceakire bași¹¹², Hamza bei

¹⁰⁹ 3 octombrie 1448.

¹¹⁰ 11 decembrie 1455 — 28 noiembrie 1456.

^{110a} În alte cronici: *Eflakan laifesi* — „neamul valah”; nu este exclus să fie *Eflani* — „cei din Paflagonia”.

¹¹¹ În text: *Kazıklu voivoda*; Vlad Țepeș (1456 — 1462).

¹¹² Căpetenia șoimarilor.

și Iunus ¹¹³ bei și alți cîțiva bei, cu oștile provinciilor lor, pentru paza Țării Românești. . . Toți aceștia s-au grăbit să se supună și s-au dus acolo, la marginea fluviului Dunărea. Fiind vreme de iarnă, s-au așezat acolo. Tocmai cînd făceau pregătiri să treacă fluviul, afurisitul de Țepeș (*Kazıklı*) a atacat, într-o zi, pe neașteptate oastea islamului. Hamza bei și Iunus bei au căzut ca niște eroi martiri pe cîmpul de bătălie. De asemenea, dintre ostași, foarte puțini au scăpat. Cînd această veste a ajuns la urechile sultanului, acesta s-a mîniat tare și a poruncit să fie supusă Țara Românească. Astfel, în primăvara anului 866 ¹¹⁴, s-a poruncit plecarea în mare grabă. Cînd au ajuns în apropiere, l-au trimis înainte pe Evrenoszade Ali bei cu o ceată de ostași. El însuși <sultanul> a trecut imediat în Țara Românească. Afurisitul de <Vlad> Țepeș se întărise în munții prăpăstioși. Cînd a auzit că a sosit <Mihaloğlu> bei cu ceata akîngiilor și că au început să-i devasteze țara, și-a trimis oastea pentru a ataca drumurile. Afurisiții <de „ghiaurii”> erau foarte atenți. Măria sa împăratul trecuse însă prin acele drumuri înaintea akîngiilor. Ghiaurii, crezînd că aceștia sînt akîngi, i-au atacat, dar, aflînd care este situația, au început să fugă în toate părțile.

379

În acest timp, Ali bei, prezentîndu-se cu pradă îmbelsugată, s-a închinat la scara împărătească. După aceea, măria sa padișahul, umblînd timp de vreo lună prin Țara Românească, s-a ocupat de vinătoare.

Într-o noapte, venind iscoadele, au dat de știre că ghiaurii au de gînd să-i atace pe musulmani. De aceea, oastea s-a pregătît. La miezul nopții, sosind ghiaurii, au început lupta care a ținut pînă în zori. În cele din urmă, ghiaurii fiind înfrinți, au fugit pe unde au putut.

La porunca padișahului, Evrenoszade Ali bei i-a urmărit pe aceștia și nu s-a lăsat pînă ce Țepeș vodă (*Kazıklı voivoda*) n-a trecut în țara ungurească <Transilvania>. Pe mulți i-a trecut prin sabie. Apoi, întorcîndu-se, a sosit la tabăra împărătească. După aceea, din porunca padișahului, vitejii musulmani atacîndu-i, pe mulți dintre ghiaurii cei josnici aflați în munți i-au scos în cîmpie și i-au ucis. În felul acesta, cei mai mulți au fost trecuți prin ascuțișul săbiilor strălucitoare, iar prada încăpută în mîinile musulmanilor era nenumărată.

Măria sa padișahul a acordat domnia acelei țări fratelui lui Țepeș, voievodului numit Radul ¹¹⁵, care, la moartea părintelui său Dracula, se găsea ca slujbaş (*mülazım*) în suita împărătească.

Măria sa împăratul s-a întors cu demnitate la Adrianopol și, după ce a dat permisiune oștii, s-a întors cu nobilii săi cei mai distinși și a dat firman pentru pregătirea unei flote mari, spre a cuceri insula Mitilene ¹¹⁶ din mîinile frîncilor.

<Descrierea cuceririi Crimeei de către vizirul Ghedik Ahmed pașa, în primăvara anului 1475>. 394

<Victoria lui Malkoci beizade Ali bei, muhafız de Semendria, în șesul Sirmium (*Serem*), în 880 H. ¹¹⁷>. 395

¹¹³ După izvoarele bizantine grecul *Catapolinos* (cf. Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice. Creșterea puterii turcești. Căderea împărăției bizantine*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 283).

¹¹⁴ 6 octombrie 1461—25 septembrie 1462.

¹¹⁵ În text grafiat greșit; *Darul*; Radu cel Frumos (1462—1475, cu întreruperi).

¹¹⁶ În text: *Miditi*; insula Lesbos.

¹¹⁷ 7 mai 1475—25 aprilie 1476.

În anul 881¹¹⁸ s-a întreprins o expediție împotriva Moldovei¹¹⁹. Cauza a fost aceea că Hadım Suleiman pașa, fiind însărcinat mai înainte cu cucerirea Iskenderiei¹²⁰ <din Albania> n-a obținut biruință și s-a mărginit la devastarea împrejurimilor sale, iar la întoarcere a fost însărcinat să supună Moldova. Oastea sa era obosită. Cu toate acestea supunându-se de nevoie poruncii, a mers în țara Moldovei. Domnul acesteia, fiind un diavol șmecher, s-a ascuns într-un colț și, îndată ce oastea musulmană s-a împrăștiat după pradă, venind a atacat pe neașteptate. Suleiman pașa a scăpat cu foarte puțini oameni, ceilalți și-au găsit o moarte de eroi martiri. Din cauza aceasta, padișahul, mîniindu-se, a hotărît ca el personal să plece în expediție. Afurisitul de voievod al Moldovei, aruncînd în foc toată zahereaua pe care o avea, a luat numai atîta cît avea nevoie și s-a întărit în munții prăpăstioși. Încă de la început, dîndu-se de știre că nu se mai găsesc zaherele, au fost trimise pe Marea Neagră cîteva vase cu zaherele în acele ținuturi. Oștile islamului, mergînd în țara ghiaurilor, au umblat un timp, lihnîți de foame, de capul lor. Zelosului padișah fiindu-i rușine să se întoarcă, a trimis iscoade în toate părțile și în împrejurimi. În cele din urmă, dîndu-se de știre că oastea lor <a Moldovei> se găsește într-o pădure deasă și pe un munte stîncos, au dat atac asupra lor, cu ajutorul lui Allah obținîndu-se victorie; voievodul a fugit cu puțini oameni pe alt munte. Cea mai mare parte dintre ghiauri a fost trecută prin ascuțișul săbiei și, după ce au apucat o pradă bogată, oștile turcilor s-au întors la Adrianopol. . .

În anul mai sus-arătat <884 H.¹²¹>, pe Hasan Beizade Isa bei și pe Mihalzade Ali bei și pe Malkocioğlu Bali bei i-au trimis în țările ungurești cu vreo 30 000 de călăreți pentru o incursiune de pradă. După ce au trecut prin Țara Românească, cînd au intrat în țara dușmanului¹²², a început cearta dintre ei, deoarece fiecare cerea ca vorba sa să fie ascultată.

<Urmează descrierea înfrîngerii turcilor>.

În 889¹²³ au pornit la cucerirea Chilie și Akkermanului și pentru aceasta au sosit mai întîi la Adrianopol. De acolo au fost trimise la Dunăre, cu vasele din Marea Neagră, zaherele și muniții de expediție, pentru ca de acolo să fie expediate în partea plănuită <Moldova>.

Plecarea din Istanbul a avut loc în anul 889, arătat mai sus, într-o zi de vineri, a patra zi a lui rebi II¹²⁴ . . .

Apoi, pornind din Adrianopol, au trecut cu corăbiile fluviul Dunărea pe la tirgul Isaccea¹²⁵. De asemenea și voievodul Țării Românești¹²⁶, prezentîndu-se cu oaste, s-a alăturat ordiei împărătești. După ce au asediat cetatea Chilia timp de cîteva zile, au cucerit-o, cei asediați cerînd iertare.

După aceea au pornit la cucerirea Akkermanului. În acest timp, stăpînul Deștului¹²⁷, Mengli Ghirai han, din familia lui Ginghis, ieșind din

¹¹⁸ 26 aprilie 1476 — 14 aprilie 1477.

¹¹⁹ În text: *Kara-Bogdan*.

¹²⁰ Scodra.

¹²¹ 25 martie 1479 — 12 martie 1480.

¹²² *Darul harb*: „teatru de luptă”.

¹²³ 30 ianuarie 1484 — 17 ianuarie 1485.

¹²⁴ 1 mai 1484.

¹²⁵ În text: *Isakci*.

¹²⁶ Vlad Călugărul (1482 — 1495).

¹²⁷ Deșt-i Kıpceak; de fapt se referă la hanul Crimeei.

Crimeea cu 50 000 de ostași, a sosit să-l slujească pe suveran. Fiind felicitat pentru domnie, a fost copleșit cu daruri bogate din partea sultanului.

După ce și Akkermanul a fost asediat un timp, a fost silit să se predea cu aman, în a 16-a zi a lui regeb din anul mai sus-arătat¹²⁸. Musulmanii punînd mîna pe o pradă bogată, măria sa sultanul a folosit pentru fundațiile pioase partea care i se cuvenea. Din aceste prăzi au mai fost făcute daruri atît hanului, cît și suitei sale ...

Această povestire este menționată de Hoğea efendi¹²⁹ și din ea se înțelege că începînd din această vreme hanii tătarilor au început să se supună Sublimei Porți. Această povestire însă este contrară cu alta, care este mai adevărată și anume că atunci cînd Ghedik Ahmed pașa a cucerit cetatea Mangub, găsindu-l acolo pe Mengli Ghirai han, l-a adus în slujba sultanului Mehmed¹³⁰. Apoi, populația din Crimeea a cerut de la scara imperială pe cel arătat mai sus, pentru ca el să fie stăpîn peste ea și astfel acesta a fost numit, din partea împărăției, han al Crimeei.

După terminarea cuceririlor au trecut din Chilia într-o insulă și s-au întors, pe drumul de la Sarî-Saltuk-Baba¹³¹, la Varna și de acolo la Adrianopol, pe la finele lui șaban <889>¹³². În anul mai sus-menționat, Mesih pașa a fost mazilit de la vizirat și dîndu-i-se o pensie de retragere, s-a dat firman să stea la Filipopol.

410

<Cîteva schimbări de demnitari ai Porții și prezența unor soli cu daruri din Egipt și din Ungaria>.

În acest timp, a venit știrea că domnul Moldovei¹³³, mergînd, ar fi asediat cetatea Akkerman. În timpul asediului însă, luptătorii musulmani, atacîndu-l prin surprindere pe acest afurisit, au nimicit pe mulți dintre ostașii săi. El însuși s-a întors în vilaietul său copleșit de necaz și de rușine. Această veste plăcută l-a bucurat pe măria sa <sultanul>¹³⁴.

Apoi, sosind poruncă împărătească lui Hadım Ali pașa, valiu de Rumelia, acesta, în șaban 890¹³⁵, s-a îndreptat prin Țara Românească spre țara Moldovei. De asemenea, mergînd împreună și voievodul Țării Românești¹³⁶, din poruncă împărătească au intrat cu toții în Moldova. Domnul Moldovei fugise în țara leșească; cei mai mulți dintre boierii Moldovei s-au supus. Ali pașa a împrăștiat în împrejurimi cete de călăreți, iar aceștia au devastat și i-au prădat pe toți, afară de cei care s-au supus. Luînd multe prăzi și robi, a cincea parte a fost trimisă la scara împărătească.

După aceea a venit știre lui Iskendar pașa că domnul Moldovei, întorcîndu-se în țara sa, se ocupă cu strîngerea de oști spre a se răzbuna. Atunci, Iskendar pașa l-a învoit și l-a trimis îndată pe Malkocioğlu Ali bei, unul dintre vechii bei viteji, acordîndu-i-se eialetul Silistra, ca să provoace stricăciuni în țara Moldovei. Cel de mai sus a adunat mulți akîngii și porînd într-acolo și trecînd Dunărea, a intrat în Moldova. Oastea care era pe

¹²⁸ 9 august 1484.

¹²⁹ Sadedin, istoriograf otoman (m. 1599).

¹³⁰ Mehmed al II-lea Cuceritorul (1451 — 1481).

¹³¹ Babadag.

¹³² 12 — 21 septembrie 1484.

¹³³ Ștefan cel Mare.

¹³⁴ Baiazid al II-lea.

¹³⁵ 13 august — 10 septembrie 1485.

¹³⁶ Vlad Călugărul.

411 lîngă el s-a împrăștiat după pradă, iar el a rămas cu foarte puțini oameni. Domnul Moldovei strînsese o oaste mare, căci îi venise ajutor din partea craiului unguresc și de la alții. Fiind înștiințat că pașa cel mai sus-amintit a rămas cu puțini oameni, a apărut într-o zi prin surprindere și a dat un atac. Viteazul pașă, întărindu-se, a început să se războiască. El obișnuia întotdeauna să ascundă o ceată de ostași în locul unde poposea, dîndu-le numeroase tobe și trompete. Și de această dată, el procedase la fel. Încăierîndu-se un timp oarecare cu ghiaurii, odată cu sosirea serii, ostașii care erau în ascunziș au apărut bătînd din tobe și sunînd din trompete. Ghiaurii, neputînd să reziste, au fugit. Pașa, căzînd pe urmele lor, pe mulți i-a ucis și i-a luat în robie și apoi, întorcîndu-se, a venit la locul său. La rîndul lor, akingiile care plecaseră prin împrejurimi s-au întors de asemenea cu pradă bogată. A cincea parte din pradă a fost trimisă, cu vestea îmbucurătoare, la scara împărăției, iar el însuși <pașa> s-a întors la sangeacul său.

<Prezența unor soli la Curtea sultanului>.

<Descrierea evenimentelor din anii 1490—1491 : expediția pentru ocuparea ultimei părți a Albaniei, trimiterea marelui amiral Sinan pașa cu 300 de vase, pe mare, spre țărmurile Avloneiei; plecarea spre Sofia>.

... Căci Hadîm Suleiman pașa¹³⁷, muhafiz de Smederevo, și alți emiri de la acele hotare (*serhadlarda*) au trimis arzuri la Poarta împărăției. Ei au anunțat moartea craiului unguresc Iancu¹³⁸, care n-a avut copil spre a fi locșitor. Avea un bastard, dar cei mai mulți dintre generalii săi nu arătau supunere față de acesta.

<Relațiile generalului de la Belgrad cu turcii>.

420 În anul 900¹³⁹ afurisitul de crai leșesc¹⁴⁰, intrînd în dușmănie cu musulmanii, a început să adune oști. Spre a-l atrage de partea sa pe domnul Moldovei¹⁴¹, i-a trimis o scrisoare. Domnul de pe atunci al Moldovei, fiind un om cu minte și chibzuit și înțelegînd că urmările opoziției sale față de Înalta Poartă ar fi rele, prefăcîndu-se că este prieten cu craiul de mai sus, a înștiințat în taină Poarta împărăției și a cerut să se trimită în grabă în vilaietul său un pașă de sangeac. Potrivit cu rugămintea sa, a fost trimis unul dintre emiri, cu 600 de oameni viteji. La sosirea lor, el i-a așezat într-un loc de pîndă. De asemenea și el a îmbrăcat 4 000 de oameni din suita sa în îmbrăcămintă musulmană și i-a ascuns într-un loc din apropiere.

În acest timp, craiul <polon>, ajungînd la hotarul Moldovei, a mers acolo și domnul Bogdaniei, care s-a întîlnit cu craiul, i-a spus că hărțuitorii din oastea musulmană au ajuns în părțile Moldovei și că și-au făcut ascunzișuri în cîteva locuri și că oastea care vine pe urmele lor este nenumărată.

Atunci craiul cel afurisit s-a speriat. Cînd s-au sfătuit ce trebuie să facă, el <Ștefan> i-a spus : „Dă-mi o ceată de ostași ca să-i atac pe turci”. Craiul avea vreo 80 000 de ostași și a ales dintre ei 6 000 de neferi ghiauri, pe care i-a trimis împreună cu el. Domnul Moldovei, luîndu-i pe aceștia, a

¹³⁷ Același Suleiman pașa Hadîmbul care a fost bătut de Ștefan cel Mare la 1475, în bătălia de la Vaslui.

¹³⁸ De fapt a fiului său, Matias Corvin (1458 — 1490).

¹³⁹ 2 octombrie 1494 — 20 septembrie 1495.

¹⁴⁰ Ioan Albert.

¹⁴¹ Ștefan cel Mare.

plecat cu ei. Pe drum a cercetat cu atenție locurile de pîndă ca să se apropie de ghiauri <poloni>. El i-a adus pe leși, cu mare atenție, pînă la locul unde îi pusese în ascunziș pe musulmani. Atunci vitejii islamului, ieșind deodată din ascunziș, au dat un atac asupra ghiaurilor. De asemenea, din altă parte sărind și moldovenii în haine de musulmani, s-au arătat din depărtare. Domnul Moldovei întorcîndu-și îndată fața, a rupt-o la fugă. La rîndul lor și leșii, neputînd rezista, au fugit și ei după el. Musulmanii, urmărindu-i pe aceștia, au nimicit pe cei mai mulți dintre ei. Ceilalți au scăpat, ascunzîndu-se în munții și în pădurile din împrejurimi. Venind la craiul leșesc, domnul Moldovei i-a povestit în mod amănunțit situația, zicîndu-i: „Oastea musulmană este foarte multă și este un neam care în război nu știe ce este *aman*. Nu știu în ce hal ne va aduce”. Astfel de cuvinte înspăimîntătoare l-au înfricoșat pe crai în așa măsură, încît nu i-a rămas putere să mai stea pe loc. Aruncîndu-și lucrurile și luîndu-și oastea, echipată ușor, el fugit așa de tare, încît nu a tras de frîu pînă ce nu a ajuns în mijlocul vilaietului său.

Dincoace, oastea <musulmană> a pus mîna pe 20 000 de care de boi pline cu bagaje, cu arme și cu unelte de luptă. Domnul Moldovei, luînd cea mai mare parte din acestea, le-a trimis, cu robii lor cu tot, la Poarta împărăției.

Acest serviciu al său fiind primit cu bucurie, i s-a trimis un *hîlat* strălucitor și o „bonetă ornată” (*üşküf*)¹⁴¹, fiind astfel distins printre cei de o seamă cu el.

Apoi s-a emis un firman lui Malkocioğlu Bali bei, valiu de Silistra, ca să strîngă akingii¹⁴² din Rumelia și să întreprindă o incursiune în vilaietul leșesc. Bali bei a strîns îndată un număr de 40 000 de ostași, iar cînd a ajuns în Moldova, domnul Moldovei, întîmpinîndu-l, i-a făcut multe onoruri și binefaceri și l-a călăuzit în țara leșească pe un drum mai ușor. Bali bei a construit un pod mic peste apa Nistrului¹⁴³ și, trecîndu-și oastea dincolo, a pătruns în vilaietul dușman.

<Urmează descrierea campaniei lui Malkocioğlu Bali bei în Polonia pînă la Cracovia>.

Trecînd cu ușurință și pe acolo, au pornit spre Akkermanul de la hotarele împărăției otomane.

<Urmează descrierea ciocnirii cu o ceată de „ghiauri” și întoarcerea la Akkerman>.

<Vorbindu-se de peregrinările prințului Selim, care umbla după domnie, se spune>:

... S-a dat firman ca el <Selim>, cu bagajele sale mai ușoare, să se îndrepte, prin Akkerman, la Poarta fericirii. După ce a ieșit din Caffa (*Keŋe*), a fost primit cu mare alai de hanul din Crimeea¹⁴⁴, care i-a făcut toate onorurile cuvenite. Apoi, după ce s-a îmbrățișat cu hanul și și-a luat rămas bun de la acesta, a plecat mai departe. Întîlnind cu mare grabă, a trecut pe vase fluviul Dunărea și, sosind la Silistra, a descins la marginea acesteia. Valiul ei, care era Kasım pașa, a făcut arz la Poarta împărăției, unde dușmanii lui Selim s-au zăpăcit ...

Selim povestește că prin Akkerman s-a îndreptat spre Poartă ...

¹⁴¹ *■* Cucă.

¹⁴² *Tagut-tavgi*, o categorie de dregători locali; oaste locală.

¹⁴³ În text *Turla*.

¹⁴⁴ Mengli Gîhrai (1478 — 1514), a treia domnie; este socrul lui Selim I.

<Urmează descrierea primirii lui Selim de către ieniceri și ceremonia întronării sale, în aprilie 1512; lupta lui Selim I cu perșii șahului Ismail, la 1514>.

453 ... Dintre beii aleși ai Rumeliei: Mihaloğlu Ali bei, Malkocizade
454 Bali bei și Tor Ali bei, unul era bei de Sofia și altul de Silistra, iar bei de
Moreea era Hașim bei, ... <cu toții> au gustat din cupa morții.

485 Mai înainte fusese cucerită cetatea Budei ¹⁴⁵ și, după cum s-a explicat
mai sus, prin moartea regelui Ungariei ¹⁴⁶ crăia Ungariei fusese acordată
banului din Transilvania, Ianoș ¹⁴⁷. De asemenea și orașul Buda, care era
capitala ungurului, a fost acordat acestuia. Din această pricină, craiul
Austriei ¹⁴⁸, Ferdinand ¹⁴⁹, al cărui frate era craiul Spaniei ¹⁵⁰, supărându-se,
a mers asupra Budei. S-a auzit că Ianoș craiul, neavînd putere să reziste,
a predat cetatea Budei lui Ferdinand.

<Urmează descrierea expediției turcești împotriva lui Ferdinand de Austria, avînd ca
serdar pe marele vizir Ibrahim pașă. Se dă un firman și pentru cucerirea Vienei. Itinerarul tur-
cilor prin Filipopol, Sofia și Belgrad>.

486 Trecînd podul întins peste Sava, oastea a sosit în cîmpia Mohács.
Venind și craiul Ianoș cu oastea sa, s-a alăturat acesteia.

Apoi la 1 muharrem 936 ¹⁵¹ au început să asedieze cetatea Buda.
După cîteva zile, ghiaurii austrieci care erau într-însa au predat cetatea
cu iertare. Și de data aceasta a fost predată tot regelui Ioan <Zápolya>.
Ei înșiși <turcii>, trecînd prin Strigoni, au sosit la cetatea Karavana,
a cărei populație fugise și o lăsase goală.

487 <Trecerea graniței ungurești, primul asediu al Vienei, soldat cu eșec, și întoarcerea
turcilor spre Buda>.

Cînd au sosit la cetatea Praga (*Parug*) <deoarece> a nins foarte mult,
au murit mulți oameni și multe animale de transport. În 22 safer ¹⁵², au
venit la cetatea Buda, unde au fost întîmpinați cu bucurie și binefacere de
regele Ioan. Mai sus-numitul a fost cinstit cu onoruri împărătești, punîndu-i-
se pe cap coroana (*karuna*) rămasă de la regii Ungariei. Apoi, <turcii>
au trecut în partea Pestei și la 4 al lui rebi ül-evvel ¹⁵³ s-au îndreptat spre
Istanbul, capitala împărăției ...

În 937 ¹⁵⁴, împăratul Austriei (*Nemçe kralı*), Ferdinand (*Ferenduș*),
a trimis multă oaste împotriva Budei. Regele Ioan (*Banoș kral*) a lăsat
în cetate numai o ceată de ostași, iar el însuși a ieșit.

<Austriecii asediază Buda timp de două luni. Urmează expediția turcilor pentru des-
presurarea Budei>.

494 <După ce povestește despre intensele pregătiri turcești și despre plecarea flotei otomane,
sub comanda capudanului Haireddin pașă, urmează descrierea drumului de la Istanbul spre
Moldova cu ocazia expediției lui Suleiman I Magnificul împotriva lui Petru Rareș, în 1538>.

¹⁴⁵ 1526, după lupta de la Mohács.

¹⁴⁶ Ludovic al II-lea (1516 — 1526).

¹⁴⁷ Ioan Zápolya (1526 — 1540), în text grafiat greșit: *Banoș*.

¹⁴⁸ În text: *Alaman*.

¹⁴⁹ În text: *Feranduș*.

¹⁵⁰ Carol Quintul.

¹⁵¹ 5 sept. 1529.

¹⁵² 26 octombrie 1529.

¹⁵³ 6 noiembrie 1529.

¹⁵⁴ 28 august 1540 — 14 august 1541.

Cauza expediției era aceea că Petru ¹⁵⁵, voievodul Moldovei, se arăta pe față a fi ascultător, dar pe ascuns îndrăzne să facă tot felul de răutăți. Ipocriziile sale fiind aduse la cunoștința luminată împărății, în 20 ale lui rebi ül-evvel <945> ¹⁵⁶ au sosit la Isaccea pentru a i se da pedeapsa pe care o merita. Mehmed pașa, beilerbei de Rumelia, închinându-se în fața sultanului, a fost cinstit cu rangul de vizir După ce au trecut podul întins peste Dunăre, în a șasea zi a lui rebi ül-ahîr ¹⁵⁷ au ajuns la riul Prut (*Perüd*), peste care, mulțumită străduințelor marelui vizir, Lüfti pașa, fusese așezat un pod în câteva zile. În acest timp, a sosit plăcuta veste că ghiaurii cei josnici, venind cu 80 de corăbii, au atacat pe mare și pe uscat cetatea Preveza. Apoi, Hüseinşah bei, guvernatorul (*mirliva*) de Karliili ¹⁵⁸, mergînd cu oastea sangeacului său asupra acelor cete mari, după o luptă crîncenă a obținut victorie și nenumărați ghiauri au fost trecuți prin sabie. Această știre a produs mare bucurie și cînte în inima sultanului.

După aceea, au mers la cetatea numită Fălciu (*Kalcin*) ¹⁵⁹ din vilaietul Moldovei, iar cînd au descins la conacul numit Buvada ¹⁶⁰, a venit și Sahib Ghirai, hanul Crimeei, și li s-a alăturat cu 50 000 de tătari. 495

S-a aflat că domnul Moldovei, ascunzîndu-se cu 80 000 de ostași într-un ascunziș păduros (*cengülistan*) numit Botoșani ¹⁶¹, aștepta ocazia de a ataca. Îndată ce s-a dat de știre despre aceasta, s-au îndreptat asupra sa. Afurisitul <de domn>, cînd a fost înștiințat, a fugit singur în vilaietul Transilvania și gloata sa s-a împrăștiat. <Turcii>, mergînd în orașul moldovenesc numit tîrgul Iașilor ¹⁶², după ce l-au distrus, au trecut printre ascunzișurile pădurilor mai sus-amintite. În 27 ale lui rebi ül-ahîr ¹⁶³, cînd au descins la marginea orașului numit Bogdan ¹⁶⁴, care ținea loc de scaun al celui vilaiet, populația lui, cerînd iertare, a predat cetatea. În acea localitate, prezentîndu-se mulți dintre boierii (*emir*) Moldovei, s-au închinat la picioarele împărăției și s-au rugat să le vină domn Cetne ¹⁶⁵, fiul lui Istefan ¹⁶⁶, unul dintre vechile beizadele ale Moldovei, care de multă vreme era în slujba împărăției. Potrivit dorinței lor, Cetne a fost numit bei al Moldovei.

După aceea s-a dat permisiunea împărătească măriei sale Sahib Ghirai de a se întoarce în Crimeea. De asemenea s-a dat firman și pentru a prinde pe afurisitul de Petru, care fugise în părțile craiului unguresc <Ioan Zápolya>, spre a fi adus la scara împărătească.

De acolo, înapoiindu-se la Isaccea și de acolo la Iamboli ¹⁶⁷, timp de câteva zile <sultanul> s-a ocupat de vînătoare.

<Urmează descrierea victoriilor amiralului Haireddin Barbaros împotriva venețienilor, în timp ce oastea se afla la Isaccea>.

¹⁵⁵ În text : *Petre* ; Petru Rareș (1527 — 1538 ; 1541 — 1546).

¹⁵⁶ 16 august 1538.

¹⁵⁷ 1 septembrie 1538.

¹⁵⁸ Karlova (Bulgaria).

¹⁵⁹ În text : *Falgin*, greșeală de grafie.

¹⁶⁰ Corect ar fi : *Voivoda-Konağı*.

¹⁶¹ În text : *Buțsan*.

¹⁶² În text : *Iaş-Bazarı*.

¹⁶³ 22 septembrie 1538.

¹⁶⁴ Fără îndoială că este vorba de *Boğdan-Tahtı* : Suceava, orașul de scaun al Moldovei.

¹⁶⁵ *Cetina* : Ștefan Lăcustă (1538 — 1540).

¹⁶⁶ Ștefan cel Mare ; de fapt nepotul său, fiul lui Alexandru.

¹⁶⁷ Iampol (Bulgaria).

496 În anul mai sus-arătat (946)¹⁶⁸ craiul unguresc Ianoș¹⁶⁹, numit de
 497 măriasa sultanul, murind, în locul său a rămas fiul său minor, numit Ștefan¹⁷⁰.
 Pentru conducerea treburilor a rămas mama acelui minor, crăiasa¹⁷¹,
 care era fiica craiului leșesc¹⁷². Această știre ajungînd la urechile lui
 Ferdinand, craiul nemțesc, acesta a găsit îndată prilej să adune 80 000 de
 ostași. Pedestrașii săi venind pe Dunăre cu vase, iar călăreții pe uscat,
 începuseră să asedieze cetatea Budei. Atunci au sosit la Curtea ocrotitoare
 a lumii strigătorii după ajutor¹⁷³.

<Descrierea expediției turcești împotriva Budei, începută la 25 safer 948¹⁷⁴, avînd ca
 serascher pe Mehmed pașa>.

Cetatea Budei a fost recucerită în a cincea noapte a lui rebi ül-ahîr¹⁷⁵.
 În a patra zi a lui ğemazi I¹⁷⁶, măriasa sultanul, sosind la Buda, a acordat
 craiului Ștefan¹⁷⁷ un sangeac¹⁷⁸ în Transilvania și, luînd Buda,
 i-a dăruit bisericile și a construit temple <musulmane> de rugăciune și mos-
 chei (*mescid*) și a așezat în ea o ceată de paznici, iar pe Suleiman pașa,
 fost beilerbei de Bagdad, l-a numit muhafîz de Buda, înălțîndu-l la rangul
 de vizir...

500 În acest timp, a sosit vestea că craiul nemțesc, Ferdinand, a ocupat
 unele cetăți din ținuturile Transilvaniei, smulgîndu-le din mîinile lui Ștefan,
 fiul craiului Ioan¹⁷⁹.

Atunci a fost trimis Mehmed pașa cu oastea eialetului său. În a șasea
 zi a binecuvîntatului ramazan¹⁸⁰, el a trecut fluviul Tisa, cucerind cetățile
 501 Ibtida¹⁸¹ și apoi cetățile Becicherec, Arag¹⁸² și Cenad. După aceea, s-a în-
 tîlnit cu tabăra ghiaurilor în fața cetății Lipova, unul dintre orașele Transil-
 vaniei. Atunci, hărțuitorii fiind înfrinți, ghiaurii n-au mai putut rezista și,
 părăsindu-și taberele, au rupt-o la fugă. Mehmed pașa a luat cetatea și a
 numit într-însa ca muhafîz pe Ulama pașa. Apoi, mergînd de aici, a asediat
 cetatea Timișoara, care era capitala țării de mai sus.

Apropiîndu-se însă iarna, s-a retras înapoi la Belgrad.

<Se descrie asedierea și apărarea cetății Seghedin de către Mihaloğlu Hızır bei>.

Acest eveniment s-a întîmplat în 958¹⁸³. După aceea, cel de-al treilea
 vizir, Ahmed pașa, fiind înarmat, a fost trimis cu o ceată din oastea de
 Poartă (*Kapu-kulu*) împotriva Timișoarei, în primăvara anului 959¹⁸⁴.

¹⁶⁸ 19 mai 1539 — 7 mai 1540.

¹⁶⁹ Ioan Zápolya.

¹⁷⁰ În text: *Istefan*; Ioan Sigismund Zápolya.

¹⁷¹ Isabella.

¹⁷² Sigismund I cel Bătrîn.

¹⁷³ *Feriadci*.

¹⁷⁴ 20 iunie 1541.

¹⁷⁵ 29 iulie 1541.

¹⁷⁶ 26 august 1541.

¹⁷⁷ Ioan Sigismund.

¹⁷⁸ În sens de provincie.

¹⁷⁹ Zápolya.

¹⁸⁰ 27 decembrie 1549.

¹⁸¹ Probabil o grafie greșită, coruptă.

¹⁸² Arad (?).

¹⁸³ 9 ianuarie — 28 decembrie 1551.

¹⁸⁴ 29 decembrie 1551 — 17 decembrie 1552.

În regeb ¹⁸⁵, întâlnindu-se cu Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia, în apropiere de Belgrad, după ce au asediat împreună Timișoara timp de o lună, au cucerit-o cu forța. Apoi, au luat de asemenea și cetățile numite Lipova și Solmoș ¹⁸⁶ și Bartak ¹⁸⁷ și Ebris ¹⁸⁸. Au prădat și au devastat țara ghiaură pînă la hotarele Transilvaniei.

<Se descrie cucerirea unor cetăți din Ungaria, la granița Banatului și Transilvaniei, la 960 H. ¹⁸⁹>.

MAZILIREA MARELUI VIZIR

502

În acest timp, Rustem paşa și cel de-al treilea vizir, Haidar paşa, fiind maziliți, marele vizirat a fost acordat celui de-al doilea vizir Ahmed paşa, cuceritorul Timișoarei.

<Descriindu-se campania împotriva Szigetvárului, pornită din Istanbul, la 9 şevval 973¹⁹⁰, se spune :> 515

Sosind în şesul Belgradului, s-au alăturat ordiei împărătești cu oștile lor : Kızıl-Ahmedli Ahmed paşa, vali de Rumelia, Suleiman paşa, vali de Karaman, și voievodul Ștefan <adică Ioan Sigismund>, principele Transilvaniei.

<Urmează descrierea înaintării spre Szigetvár, asedierii cetății Gyula de către Pertev paşa cu ieniceri, azapi și bulucuri de mercenari>.

516
Apoi, fiind trimiși în ajutor Ștefan, craiul Transilvaniei, cu oastea sa, beilerbeiul de Timișoara, Mustafa paşa, cu oastea eialetului său, și oștile Moldovei și ale Țării Românești și ale cazacilor și beii tătari, veniți din partea hanului Crimeei, aceștia au asediat cetatea <Gyula>. În a 26-a zi a lui muharrem <974> ¹⁹¹, oastea musulmană din această parte a ocupat cetatea exterioară a Szigetvárului. Dintre cele patru rînduri de cetăți, al doilea a fost cucerit în a patra zi a lui safer ¹⁹², dar au pierit mulți oameni. După cîteva zile a fost cucerit și cel de-al treilea zid, rămînind doar cetatea interioară. 569

<Moartea sultanului Suleiman Magnificul ținută în taină, pînă la cucerirea cetății, de către marele vizir Sokolli Mehmed paşa și canelarul Feridun Bey>.

<Descriindu-se evenimentele din Ungaria pe la anul 1002 H. ¹⁹³, se spune :>

În acest timp, în a șaptea zi din ramazan ¹⁹⁴, ajungînd Aiarlî <?> bei cu ceata sa de ostași din partea marelui vizir, iar după acesta venind

¹⁸⁵ 23 iunie — 22 iulie 1552.

¹⁸⁶ Șoimoș (?).

¹⁸⁷ Șerbatac (?).

¹⁸⁸ Sau Abris (?).

¹⁸⁹ 18 decembrie 1552 — 6 decembrie 1553.

¹⁹⁰ 29 aprilie 1566.

¹⁹¹ 13 august 1566.

¹⁹² 21 august 1566.

¹⁹³ 1593—1594.

¹⁹⁴ 27 mai 1594.

și beilerbeii de Timișoara și beilerbeii Bosniei, s-au adunat cu toții în șesul Pestei ...

- 572 <Trecându-se în revistă greșelile lui Sinan pașa, se spune, printre altele, că cei mai norocoși dintre raiale, ieșind din munți, s-au făcut haiduci și au închis drumurile>.

Într-un cuvânt, domnii Țării Românești și Moldovei, precum și principele Transilvaniei s-au răsculat. Cauza răscoalei rătăcitului de Mihai ¹⁹⁵, voievodul Țării Românești, este aceasta : Sinan pașa i-a trimis acestuia scrisori pline de violență și amenințare, zicându-i : „După terminarea acestei expediții vom întreprinde o campanie împotriva țării tale !” ... Afurisitul de mai sus <Mihai Viteazul> se înglodase în datorii din cauza dărilor prea mari. La sosirea unor astfel de hîrtii din partea marelui vizir, la început afurisitul, avînd vreo mie de dătornici musulmani, i-a invitat pe neașteptate la el și după ce i-a ucis pe toți prin violență, a venit și a atacat orașul Giurgiu (*Yerkökü*), trecînd prin sabia pe toți locuitorii săi. Au scăpat numai ajutorul cadîului și încă un om, care a trecut Dunărea înotînd.

- 573 De asemenea, Sinan pașa numise un voievod în Moldova. La plecarea celui de mai sus <a lui Sinan pașa> în expediție, caimacamul Ferhad pașa, mazilindu-l, l-a înlocuit cu un alt voievod. Apoi, fostul voievod a ridicat steagul răscoalei. Noul domn cerînd sprijin de la Ferhad pașa, acesta i-a trimis în ajutor, cu o ceată de oaste, pe Mustafa pașa, mazilit din Maraș. Pe cînd mai sus-arătatul <Mustafa pașa> trecea Dunărea, voievodul cel răsculat l-a atacat. După ce l-au ucis pe Mustafa pașa și pe toți musulmanii, răscoalele au început să crească zi de zi.

- 579 <Moartea sultanului Murad al III-lea în noaptea de 5 ğemazi 1196 și urcarea pe tron a fiului său Mehmed al III-lea; numirea lui Ferhad pașa ca mare vizir și exilarea lui Sinan pașa la Malgara, în Rumelia>.

În anul mai sus arătat, voievodul Moldovei ¹⁹⁷, care se răsculase mai înainte, a atacat cetatea Bender. Ahmed bei, muhafiz de Bender, adunînd în jurul său pe vitejii musulmani care se găseau în acele părți, a apărut cetatea și, războindu-se cu ghiaurii, a obținut victoria cu ajutorul lui Allah. Urmărindu-l pînă la granița Moldovei, pe mulți dintre ei i-au luat în robie și pe mulți alții i-au ucis. După aceea, afurisitul de mai sus, mergînd, a asediat cetatea Akkerman. Populația cetății cerînd sprijin de la Gazi Ghirai, hanul Crimeei, acesta l-a trimis pe fratele său Adil Ghirai sultan cu ceata de ostași tătari. Mai sus-numitul, venind, i-a atacat pe ghiauri. Omorîndu-i pe unii și luîndu-i în robie pe alții, a salvat împărăția otomană de amestecul ghiaurilor josnici.

În acest timp, domnul Țării Românești, Mihai, trimițînd pe afurisitul numit Mihalcea ¹⁹⁸, care era serdarul oștii sale, acesta a asediat cetatea Brăila ¹⁹⁹. Populația cetății cerînd ajutor de la locuitorii Dobrogei, s-au adunat din împrejurimi cîteva mii de călăreți. Un oarecare Musa ceaș devenind căpetenie peste ei, aceștia au trecut Dunărea pe gheață. Atacînd tabăra ghiaură, au ucis mai mult de o mie de ghiauri și cam tot atîția au luat în robie. Cînd Mihalcea, fugind, a ajuns lîngă voievodul Mihai, afurisitul acesta a strîns 20 000 de ostași de la ardeleni și de la unguri și i-a trimis cu Mihalcea. Aceștia, venind, au asediat timp de 16 zile cetatea Brăila,

¹⁹⁵ În text : *Mihal* : Mihai Viteazul.

¹⁹⁶ 27 ianuarie 1595.

¹⁹⁷ Aron Tiranul (1592 — 1595).

¹⁹⁸ În text : *Mihalice* ; banul Mihalcea.

¹⁹⁹ În text : *Ibrail*.

ai cărei locuitori, pierzându-și cumpătul, au încheiat pace după dorința așediatorilor. La ieșirea din cetate, lăsând toate avuțiile, ghiaurii iarăși i-au atacat. Pe unii i-au ucis și altora le-au smuls veșmintele. Atunci, căpeteniile maghiare i-au oprit și i-au alungat pe aceștia, iar musulmanii au trecut Dunărea flăminzi și goi.

După aceea, afurisitul de Mihalcea, trecînd Dunărea pe gheață, a devastat și a ruinat Rusciukul, Șistovul²⁰⁰, Turtucaia²⁰¹, Silistra și Hirșova. 580 De asemenea, au distrus și orașele și satele învecinate acestora și au ucis multe suflete. Cea mai mare parte a locuitorilor, fugind, s-a întărit în munți.

Cînd această știre a ajuns la auzul împărăției, l-a numit serdar pe marele vizir Ferhat pașa și a poruncit, prin firman, să dea ghiaurilor pedeapsa meritată.

Beilerbeii Anatoliei, Dala Mehemmed pașa, care era la paza cetății Ustüni-Belgrad²⁰², a fost numit la paza (*muhafız*) Budei și Sinan-Pașazade Mehmed pașa a fost mazilit de la beilerbeicul Rumeliei și înlocuit cu Tavilzade-Hasan pașa și s-a dat firman pentru pregătirea podului ...

<Certurile dintre Ferhat pașa și Sinan pașa și venirea lui Ferhat pașa la putere>.

În primăvara anului mai sus-arătat, marele vizir Ferhat pașa pornind împotriva Țării Românești cu zagargibași²⁰³ și cu zece mii de ieniceri și cu alte oști victorioase, au rămas la scara împărăției (*rikiab*) : caimacamul Ibrahim pașa, al doilea vizir, și Ienișehirli Hasan aga, agă de ieniceri. De asemenea, au fost trimise, pe Marea Neagră, un număr de zece galere (*çekdiri*) cu muniții pentru război.

La sosirea marelui vizir la Adrianopol, Moldova a fost acordată lui Giafer pașa, mazilit din Șirvan, și Țara Românească lui Saturgi Mehmed pașa, pe Mehmed bei din Ienișehir l-au numit defterdar în acele țări și totodată s-a emis poruncă pentru recrutarea a 12 000 de ostași pentru pașale. De aici sosind în orașul Rusciuk în prima zi a lui zilkade²⁰⁴, au început să construiască un pod. Înainte de sosirea serdarului, o ceată de ghiauri dăduse un atac asupra lui Hasan pașa, beilerbei de Rumelia. După luptă, cu ajutorul lui Allah, bătîndu-i pe ghiauri, au nimicit un număr de 4 000 dintre ei și, întorcîndu-se cu un mare număr de prizonieri și de capete tăiate, s-au alăturat cu cinste la ordia serdarului. Cînd a ajuns la auzul serdarului că blestematul de Mihai ar fi strîns un număr de 70 000 de ostași, făcînd arz la poarta împărăției a cerut oaste. Însă partizanii lui Sinan pașa, de cîte ori găseau prilej, spuneau : „Dorința lui nu este de a se război cu ghiaurii, deoarece <măreau> se văicărește, zicînd sau că oastea islamului este puțină, sau că ghiaurii sînt mulți, pretextînd astfel de lucruri”. Mai spuneau că „dacă el ar vrea să-și vadă de treabă, nu ar proceda astfel”. Spunînd tot felul de vorbe în fața padișahului, în cele din urmă l-au cîștigat pe împărăția sa și l-au scrisbit pe marele vizir. De aceea, la 1 al lui zilkade <1003>²⁰⁵, aducîndu-l pe Sinan pașa de la Malgara, l-au numit mare vizir. Chehaiaua de capugii fiind trimis să ia sigiliul imperial de la Ferhat pașa, Sinan pașa a obținut din partea împărăției încuviințarea de a-l omori

581

²⁰⁰ În text : *Zıştoyi*.

²⁰¹ În text : *Tutrakan*.

²⁰² Stolni-Belgrad (Ungaria).

²⁰³ Comandantul de ieniceri.

²⁰⁴ 8 iulie 1595.

²⁰⁵ 8 iulie 1595.

pe Ferhat pașă. Dînd chehaialei de capugii ²⁰⁶ multă avuție, el l-a sfătuit, zicîndu-i : „Dacă vei găsi prilej, să-l ucizi”. Încă înainte de a sosi la ordie, partizanii lui Ferhat pașă, aflînd această știre, i-au adus-o îndată la cunoștință acestuia. Atunci el a predat sigiliul imperial lui Saturgi Mehmed pașă, apoi cu 3 000 de neferi din suita sa, ridicîndu-și tot bagajul, s-a îndreptat spre capitala sultanului. Chehaiaua capugiilor, sosind și luînd sigiliul imperial de la Mehmed pașă, s-a întors <la Istanbul>. În această parte, Sinan pașă a făcut tot felul de tertipuri pentru a-l omorî pe Ferhat pașă. Șeih ūl-islam Mehmed Bostanzade avea ură pe Ferhat pașă și trecuse de partea lui Sinan pașă. Făcîndu-l partizanul său <pe Bostanzade>, el <Sinan> s-a folosit de următoarele cuvinte pe care, mai înainte, Ferhat pașă le adresase musulmanilor care veniseră în fața sa să se plîngă : „Voi de atîta vreme încoace le-ați ruinat țara <Țara Românească> și ați robit populația și familiile lor. Oare ce s-ar întîmpla dacă și aceștia v-ar robi familiile?”. El a spus că după ce a vorbit astfel, <Ferhat pașă> l-a gonit din fața sa.

582 În sfîrșit, după multe calomnii și pretexte, <marele muftiu> a emis o *fetva* ²⁰⁷ pentru uciderea lui Ferhat pașă.

Apoi, cînd ostașii siriaci sosiseră la Poartă spre a merge în expediție, el <Sinan pașă> le-a dat firman, spunîndu-le : „Mergeți și ucideți-l pe Ferhad pașă, și toate lucrurile sale să fie ale voastre ; jefuiți-l !”. Și i-a trimis, numind asupra lor comandant pe Ridvan aga, agă de silihdari. Aceștia s-au dus și l-au atact pe Ferhat pașă, dar el a fugit cu cîțiva partizani de-ai săi în munții Strangea ²⁰⁸. Privind cu atenție de pe stînci la felul cum erau devastate și prădate avuția și lucrurile sale, i s-a zdrobit inima. Apoi, trimițînd pe ascuns mării sale Valide-sultan ²⁰⁹ cîteva obiecte prețioase și diamante, pe care le avea asupra sa, prin mijlocirea acesteia a fost emis un hatt-i humaiun de iertare. Mîndrindu-se cu acest hatt-i humaiun, el a venit pe ascuns la grădina sa din apropiere de Istanbul și, după ce a stat ascuns timp de cîteva zile, a ieșit la iveală singur. Sinan pașă însă, care, înainte de apariția lui Ferhat pașă, plecase în expediție, îi sfătuisese atît pe Ibrahim pașă, pe care îl lăsase în locul său caimacam, cît și pe alții, ca și pe marii demnitari ai împărăției, dîndu-le multă avuție : ” Faceți tot ce vă stă în putință ca să-l omorîți pe Ferhat pașă”. De aceea Ibrahim pașă a scos din nou un hatt-i humaiun și, trimițîndu-l pe Bostancibași, l-au ridicat pe Ferhat pașă de la locuința sa și l-au dus la Yedikule. Apoi, trimițîndu-l pe ceașbași ²¹⁰, în a cincea noapte a lui safer 1004 ²¹¹ l-au ucis pe vizirul acela, care făcuse numai binefaceri.

Sinan pașă, sosit cu mare grabă la ordie, pe la sfîrșitul lui zilkade <1004> ²¹² a trecut de pe podul construit de Ferhat pașă în a 14-a zi a lunii de mai sus. Descins în partea Giurgiului ²¹³, l-a trimis pe Tavilzade Hasan pașă, beilerbei de Rumelia, ca hărțuitor, iar...cînd au ajuns la

²⁰⁶ În text : *kapuğular kethudası* — „intendent de portarii”.

²⁰⁷ Sentință juridică, act de anatemă.

²⁰⁸ În text : *Istirance*.

²⁰⁹ „Sultana-mamă”, venețiana *Baffa*.

²¹⁰ Primul șambelan al Porții.

²¹¹ 10 octombrie 1595.

²¹² 28 iulie — 6 august 1595.

²¹³ În text : *Yerkökü*.

podul trecătorii Călugăreni ²¹⁴, s-au ivit cete ghiaure și după o luptă au fost înfrinți. Autorul operei *Nuhbe<t>* ²¹⁵ povestește că, ajungând la trecătoarea Călugăreni, au dat acolo peste un loc păduros și mlăștinos. Ivindu-se alaiurile ghiaure, au înaintat dintr-o parte Saturgi Mehmed pașa și Haidar pașa și Uveispașazade Mustafa pașa. Din zori de zi și pînă la rugăciunea de amiază, i-au respins pe ghiauri cu țipete și gemete și au luat un număr de 12 tunuri.

Locul acela fiind foarte strîmt, Haidar pașa, beilerbei de Sivas, Aias Pașazade Mustafa pașa și Hüsein pașa, valiu de Nicopol, au murit ca niște eroi martiri, iar Mehmed pașa a fost rănit. Cînd serdarul s-a împotmolit într-o băltoacă, un viteaz din oastea rumeliotă, numit Deli Hasan, l-a scos luîndu-l în spinare și l-a dus teafăr la mal. Vitejii, întorcîndu-se din două părți, s-au așezat într-un loc. În noaptea aceea, din porunca lui Allah focul atingînd depozitele de praf de pușcă, s-a produs o detunătură. Înălțîndu-se țipete mari și zarvă, ghiaurii au crezut că sînt atacați de musulmani și, lăsînd îndată tabăra, au fugit spre București. În ziua următoare, văzîndu-se că ordia ghiaură a plecat, musulmanii au devastat <tabăra acestora>. Dar, temîndu-se ca „ghiaurii să nu facă vreo violenție”, din precauție și-au schimbat locul și s-au așezat mai înapoi. Apoi cînd a sosit știrea că ghiaurii într-adevăr au fugit, s-au îndreptat spre București. Sosind la popasul Căpăceni ²¹⁶, s-a aflat că ghiaurii, ieșind din tabără, s-au întărit în munți. De acolo <turcii> au sosit în orașul București, care era capitala Țării Românești și pe care ghiaurii, incendiîndu-l și distrugîndu-l, îl făcuseră una cu pămîntul.

Serdarul <Sinan pașa>, sosind, a descins la mănăstirea pe care o zidise Alexandru voievod ²¹⁷. Mai înainte, aceasta era o fortăreață puternică. Mănăstirea de acolo fiind cuprinsă în cetate, au construit, în timp de 22 de zile, o cetate din lemn în partea ei exterioară, precum și o geamie sfîntă. În cetate s-au pus tunuri, muniții, iar pentru pază un beilerbei, cu o ceată de ostași. Apoi au plecat din localitatea aceea. Plecarea a avut loc în a opta zi a lui muharrem din anul mai sus-arătat ²¹⁸; îndreptîndu-se spre Tîrgoviște, numărau cu toții vreo 100 000 de ostași. Dîndu-li-se voie să devasteze, ei au adus în ruină o mare parte din țară, au ucis mulți ghiauri și au luat vreo 100 000 de ghiauri valahi ca robi. De asemenea și ghiaurii au ucis pe mulți dintre zaheregii ²¹⁹ musulmanilor. În 13 ale lui muharrem ²²⁰ au sosit la Tîrgoviște. Acesta era un oraș așezat la poalele munților dinspre maghiari ²²¹ <Transilvania> și avea multe vii și grădini. Ghiaurii îl lăsaseră pustiu și fugiseră în munți. În timp de 30 de zile au construit aici o cetate și oastea islamică, împrăștiîndu-se în împrejurimile sale, a luat multă pradă. Apoi, pentru paza cetății au fost însărcinați Haidar Pașazade Ali bei, beilerbei de Trapezunt, cu oastea sa, și Koğea bei, sangeachei de Amasia. După ce aceștia au fost lăsați acolo, în a 12-a zi a lui safer ²²², s-au întors.

²¹⁴ În text: *Kalukeran*.

²¹⁵ *Nuhbe-et-Tevarih* ..., opera cronicarului Mehmed bin Mehmed (Vezi *Cronici turcești* ..., vol. 1, p. 399—430).

²¹⁶ În text: *Kopağan*.

²¹⁷ Nicolae Alexandru (1352 — 1364).

²¹⁸ 13 septembrie 1595.

²¹⁹ Cumpărători de cereale.

²²⁰ 18 septembrie 1595.

²²¹ În text: *Macar Balkan*; e vorba de Carpații meridionali.

²²² 17 octombrie 1595.

584 Oastea musulmană abia înaintase cu un conac și afurisitul de Mihai, ieșind cu oastea sa din pădure, a asediat cetatea <Tîrgoviște>, pe care a luat-o după trei zile. Atunci, prinzîndu-i pe Ali bei, pe Koğea bei și pe alți emiri, le-au înfipt în coaste sulite și, făcîndu-i frigărui (*kebab*), i-au dat ca hrană ghiaurilor. El <Mihai> a distrus cetatea, făcînd-o una cu pămîntul, și toată muniția care a fost într-însa fiind luată, abia putură veni cîțiva neferi, care au dat de știre serdarului despre situație. Restul musulmanilor au fost uciși. Atunci serdarul și ostașii, fiind cuprinși de teamă, și-au schimbat șederea în fugă. Ajungînd cu mare grabă, au distrus și au incendiat cetatea pe care o construiseră la București. În a 18-a zi a lui safer²²³ au sosit la Giurgiu. Bejlerbeul Rumeliei fiind în slujba de sacagiu, tunurile mari și munițiile (*cebehane*) se aflau cu el. Dacă el nu ar fi depus eforturi <să le salveze>, atunci din cauza grabei cu care pleca oastea, toate acestea ar fi rămas în țara dușmană.

<Se descriu înfringerile pe care le-a suferit în Ungaria Mehmed pașa, fiul lui Sinan pașa, care era muhafiz de Buda. 60 000 — 80 000 de austrieci au asediat în șevval 1004²²⁴ Strigoniul și alte cetăți. În luptele de aici a participat și Mihaliçilu Ahmed pașa, muhafiz de Timișoara, cu 2 000 de ostași. Turcii au fost înfrinți aici pe toate fronturile>.

585 Această veste înspăimîntătoare ajungînd la marele vizir Sinan pașa pe cînd era la Giurgiu, acesta s-a mirat și s-a zăpăcit foarte mult. Ba voia să lărgească paza cetății Giurgiu, ba se gîdea să recruteze din nou oști și să se răz bune pe dușmani. Pe cînd se găsea într-o astfel de șovăire și zăpăceală, a venit știrea că Mihai afurisitul s-a apropiat de localitate cu o mare oaste din Ungaria, din Transilvania și din Țara Românească. Atunci, de îndată, renunțînd la toate planurile, a trecut cu suita sa aleasă peste pod, în partea Rusciukului, și a dat învoire ca să treacă și oastea. Una din măsurile proaste a fost și aceea că în astfel de momente grele au fost puși oameni la capătul podului pentru a încasa a cincea parte din robii luați. Avînd loc o mare gilceavă, s-a așteptat timp de trei zile și trei nopți și s-a trecut cu multe greutate peste pod, fără conținere.

Dar, în acest timp, blestematul de Mihai, afurisitul, ajungînd, a pricinuit pagube celor neputincioși dintre ostași și celor care rămăseseră în urma oștii.

586 Hasan pașa, fiind comandantul ariergărzii (*dümdar*), pe cînd era ocupat cu trecerea oștii, a fost înștiințat că afurisitul de Mihai, venind, a ocupat cortul său. Pe cînd se gîdea să dea un atac asupra lor, un buluc de maghiari i-a atacat. Fiindu-i rușine să întoarcă spatele împreună cu cei trei sute de viteji din suita sa, el s-a luptat și a gonit ceata aceea. Dar ghiaurii care l-au înconjurat erau mulți și-l atacau neconținut. Cu toate acestea, <Hasan pașa> s-a luptat pînă ce au rămas lîngă dînsul numai doi tineri. Atunci, venind unul dintre agale, i-a zis : „Oare singur puteți face față la atîtea mii de dușmani? Și apoi, trăgînd cu forța de frîul calului său, l-a trecut peste pod pe Hasan pașa. Acest curaj și îndrăzneală a viteazului pașă a fost de mare ajutor pentru oastea islamului ca să treacă între timp podul.

Știrea despre bravura vizirului erou răspîndindu-se în oastea islamică din această parte, acest fapt mișcat pînă și inimile înfricoșate ale celorlalți ostași. Cînd acesta a sosit teafăr, s-au înviorat cu toții, căpătînd viață.

²²³ 23 octombrie 1595.

²²⁴ 29 iunie — 27 iulie 1596.

Dar, dușmanii din partea cealaltă au pus stăpînire pe ordie și au ucis pe musulmanii pe care i-au găsit, și, totodată, au început să asedieze cetatea Giurgiu în văzul nenorocitului serdar. Nefiind nici o posibilitate de ajutorare, ghiaurii au luat cu forța cetatea, au dus în robie femei și copii și au distrus fortăreața pînă la pămînt. Această rușine s-a întîmplat în a 26-a zi a lui safer ²²⁵. După aceea, stînd acolo trei zile, și-au bătut joc de musulmani și cu cele 40 de tunuri pe care le-au luat, au tras asupra podului și ordiei. După multe necazuri, <turcii> au înlăturat nenorocirile. Serdarul a dat poruncă oștii să meargă la locurile de iernare (*kışla*), dar nefiind ascultat de nimeni, fiecare a plecat unde a vrut.

Serdarul, lăsînd la oaste pe Hasan pașa, s-a îndreptat cu rușine și sfială spre Înalta Poartă.

În a 16-a zi a lui rebi ȳl-evvel 1004 ²²⁶, ajungîndu-l pe drum un om trimis de la Poartă, i s-a luat sigiliul imperial și l-au surghiunit pe Sinan pașa la Malgara. Sigiliul a fost dat lui Lala-Mehmed pașa.

<Acesta murind în scurt timp, Sinan pașa a fost rechemat la marele vizirat>.

<Vorbîndu-se despre evenimentele din Ungaria și Serbia, unde fiul lui Sinan pașa înregistrase numai înfrîngerii, se spune :> 587

După aceea, avîndu-se loc un consiliu la Belgrad, unii au preferat să meargă împotriva ghiaurilor din Transilvania, deoarece se răsculasera, iar alții preferau expediția împotriva craiului austriac, cauza răutăților. În sfîrșit, drumurile Transilvaniei fiind foarte grele pentru trecere și fiind locuri mlăștinoase, se constata că este foarte greu de a înainta cu o oaste mare și craiul asedia și presa mereu cetatea Hatvan ²²⁷, pentru care a sosit știre. De aceea s-a hotărît să se meargă împotriva Austriei. În a 27-a zi a lui zilhiğge <1004> ²²⁸ au trecut peste podul întins pe rîul Sava. S-a dat firman lui Hızır pașa, beilerbei de Karaman, ca să meargă și să se unească cu vizirul Hadım Ğiafer pașa, care era la paza Timișoarei. Apoi, la 1 muharrem 1005 ²²⁹, din poruncă împărătească, agaua de ieniceri mergînd înainte, au trecut Dunărea pe un pod, în apropiere de Varadin . . .

Trecînd podul pe la sfîrșitul lui zilhiğge <1006> ²³⁰, au mers împotriva Transilvaniei, în luna muharrem a anului 1007 ²³¹. În acest timp, în a 26-a zi a lunii de mai sus, sosind Gazi Ghirai, s-a alăturat pe drum ordiei. În anul de mai sus, serdarul a asediat cetatea Oradiei ²³² timp de 40 de zile, dar nu a putut-o cuceri din cauza abundenței ploilor. În acest timp au venit strigători de ajutor din Buda și au anunțat că 80 000 de ghiauri asediază cetatea și dacă nu vine îndată serdarul, ei <dușmanii> nu pot fi îndepărtați. Îndată ce a ajuns la ghiauri știrea despre plecarea serdarului suprem împo-

²²⁵ 31 octombrie 1595.

²²⁶ 19 noiembrie 1595.

²²⁷ Localitate în Ungaria.

²²⁸ 22 august 1596.

²²⁹ 25 august 1596.

²³⁰ 5 iulie — 3 august 1598.

²³¹ 4 august — 2 septembrie 1598.

²³² În text : Varad.

triva Transilvaniei, fraţii craiului austriac ²³³, Maximilian şi Matias, fiecare a strîns cîte o oaste mare şi au atacat cetăţile Vespren, Polata, Tata ş.a.

- 598 Mai sus-arătatul Mehmed paşa, pornind în rebi ül-evvel ²³⁴ din Vidin, s-a îndreptat spre Rusciuk şi Silistra. Sosind pe şesul Senadin, din apropierea Nicopolului, cînd a descins acolo cu nepăsare, l-a atacat pe neaşteptate cu 20 000 de ostaşi afurisitul de Mihai, domnul Ţării Româneşti. Musulmanii erau vreo 3 000 de oameni. Ei s-au împărţit în grupe, iar paşa a rămas singur şi, la rîndul său, fugind după un timp de <la locul> lupte<i>, a venit la Tîrnovo. Adunînd un număr oarecare de ostaşi de prin părţile Dobrogei şi Zagrei, el s-a îndreptat pentru salvarea Nicopolului, pe care afurisitul de Mihai îl asedia de 20 de zile. Afurisitul de Mihai, aflînd aceasta, a lăsat cetatea şi s-a îndreptat spre Bucureşti. Paşa, venind, a reparat şi a completat părţile dărimate ale cetăţii...

(1008 H.)²³⁵

- 600 ... De asemenea, serdarul cel ilustru se îndrepta dinspre Vac şi Sonbor spre Belgrad, cînd a sosit pe drum ştirea depre moartea şeih ul-islamului hoĝea Sadeddin efendi ²³⁶.

La sosirea serdarului la Sonbor, a venit sol ²³⁷ din partea lui Mihai, care se răsculase. Acesta se ruga de iertarea păcatelor sale anterioare şi dădea ştiri despre felul cum a cucerit Transilvania. Ajungînd din nou la Belgrad, s-a dat solda oştii, iar agalei de ieniceri i s-a dat permisiunea să se întoarcă la Poarta fericirii.

- 605 <După descrierea marilor răscoale din 1009 H. ²³⁸ din Imperiul otoman, conduse de Kara-İazici, Deli Hasan ş.a., urmează> :

- 606 Deoarece răscoalele afurisitului de Mihai, voievodul Ţării Româneşti, întrecuseră de cîţiva ani orice limită, a fost trimis împotriva sa, în anul mai sus-arătat, al treilea vizir Mahmud paşa, dinspre Dunăre şi Marea Neagră. Acesta, după ce a ajuns, a construit mai întîi şi a întărit cetatea Giurguiului şi apoi a început să aşeze din localitatea de mai sus un pod peste Dunăre. Vitejii islamului au devastat şi au prădat Ţara Românească pînă la Bucureşti şi Tîrgovişte. Atunci Mihai, afurisitul, a trimis multă oaste cu Ban-Filita ²³⁹. Cu ajutorul lui Allah, <ghiaurii> au fost învinşi, iar Ban-Filita şi mulţi ghiauri au fost ucişi. Capetele tăiate şi steagurile plecate au sosit la serdar. Acesta, la rîndul său, le-a trimis la Poarta împărăţiei. După aceea Mihai, afurisitul, venind de două ori împotriva serdarului cu sprijinul lui Allah, a fost învins de fiecare dată. Toate tunurile şi muniţia sa fiind capturate <de turci>, el însuşi a dispărut. Apoi, Ţara Românească intrînd în sfera stăpînirii musulmane, cei din acele ţinuturi s-au înveselit, făcînd petreceri.

²³³ Rudolf al II-lea, împărat roman-german (1576 — 1612).

²³⁴ 2 octombrie 1598.

²³⁵ 24 iulie 1599 — 12 iulie 1600.

²³⁶ În octombrie 1599.

²³⁷ În alte cronici : *Dimo*.

²³⁸ 13 iulie 1600 — 1 iulie 1601.

²³⁹ În alte izvoare : *Ban-Kalita*, adică banul Calotă.

«Descrierea evenimentelor din Ungaria».

... După aceea <serdarul> a plecat la Buda. De acolo a trecut în 608
partea Pestei, cu gândul de a devasta și pustii Transilvania. Cunoscînd 609
situația acelei țări, unii oameni prevăzători l-au înștiințat pe cel de mai sus
că odată cu plecarea sa, ghiaurii vor ataca Buda și au fost de părere să se
renunțe la plecare. Nedînd ascultare <acestui sfat>, cînd au plecat împo-
triva țării Transilvania, au venit ghiaurii cei josnici, au ocupat cetatea
Pestei, au ucis populația de acolo și au luat-o în robie. Apoi au asediat
cetatea Budei ²⁴⁰ ...

<Din biografia lui Ferhat pașa : în 1003 ȝemazi II ²⁴¹, devenind pentru a doua oară 616
mare vizir, a fost numit serdar împotriva Țării Românești; apoi, prin viclenia lui Sinan pașa,
a fost mazilit și ucis. Descrierea luptelor turco-austriece din vara anului 1605/1014 H., pentru 622
cetatea Strigoniu, care a fost luată din mîna serdarului Lala Mehmed pașa>.

Dar norocul serdarului a fost acela că unul dintre marii bei maghiari, 623
numit Bocskay (*Bocikai*) bei, a făcut înțelegere cu ceilalți bei maghiari
și și-au întors fețele dinspre Austria ²⁴². Anul trecut cînd au prezentat arz
la înalta Poartă pentru supunere, închinarea lor a fost acceptată. De data
aceasta Bocskay, strîngîndu-și oastea, a distrus un buluc din armata
Austriei; a nimicit mulți austriecei. Acest eveniment s-a întîmplat în a 27-a
zi a lunii ȝemazi ül-evvel <1014> ²⁴³. Apoi a ocupat cetatea Oradea ²⁴⁴, pe
care austrieceii o luaseră din mîna transilvanilor. Apoi, distrugînd încă un
buluc din oastea austriacului, a trimis în partea serdarului multe capete
tăiate și prizonieri. După aceasta, a mai luat cetățile Tokai ²⁴⁵ și Kaşa ²⁴⁶.
Serdarul i-a trimis o dată, în ajutor, o ceată de ostași <în frunte> cu Bek-
taş paşa. După cucerirea Strigoniului, a trimis iarăși în ajutorul mai sus-
numitului pe Sinan paşa, beilerbei de Agria (*Egre*), cu mulți bei și cu oști
victorioase. În cele din urmă, luînd și cetatea Uivar din mîna Austriei, i-a
fost acordată această cetate din partea serdarului. Bocskay, prezentîndu-se
la ordie, l-a îndemnat pe serdar să cucerească cetățile Polata (*Bulata*) și
Wesprem (*Pesprem*). Atunci a fost trimis acolo Tiriyaqi Hasan paşa și
cele două cetăți au fost ocupate, paza lor fiind întărită. După aceea, gene-
rosul serdar, după ce s-a întors la Belgrad, l-a lăsat la paza Budei, cu o
ceată de oaste, pe Kadizade Ali paşa. <Serdarul>, după ce i-a acordat lui
Bocskay din partea padişahului caftan (*hilat*) și crăia ungurească, i-a
permis să se întoarcă.

«Descrierea evenimentelor din Orient».

633

... În anul mai sus-arătat ²⁴⁷, pe cînd măriia sa sultanul lumii era
la Adrianopol, ghiaurii Transilvaniei lăsînd goale cetățile Lipova și Ineu,
le-au ocupat musulmanii. Apoi, auzindu-se că ghiaurii din Transilvania au
scos o tabără cu gândul de a călca țara Moldovei, a fost însărcinat pentru

²⁴⁰ În text : *Budun*.

²⁴¹ 11 februarie — 11 martie 1594.

²⁴² Adică i-au părăsit pe austriecei.

²⁴³ 11 septembrie 1605.

²⁴⁴ În text grafiat greșit : *Darat*.

²⁴⁵ Oraș în Ungaria.

²⁴⁶ Caşovia, azi Košice (Cehoslovacia).

²⁴⁷ 1613.

înlăturarea lor Deli Ibrahim paşa, beilerbei de Silistra, cu oastea provinciei sale. Acesta, ajungînd cu ajutorul lui Allah, a împrăştiat adunările lor ...

634 <Vorbindu-se de incursiunile făcute de cazaci, care atacaseră pînă şi cetatea Sinope, în august 1614, se aminteşte de minia sultanului>.

De aceea a fost emis şi adresat un firman împărătesc lui Ahmed paşa, beilerbeiul Rumeliei, pentru ca, trecînd prin Moldova, să construiască două cetăţi pe Bug²⁴⁸, spre a închide drumurile cetelor căzăceşti, pe care aceştia pătrundeau în Imperiul otoman ...

636 În anul mai sus-arătat²⁴⁹, Bethlen Gabriel fiind numit crai al Transilvaniei, a fost trimis Iskender paşa să-l ajute. Adevărul în aceasta era că mai sus-arătatul Gabriel Bethlen făcea parte dintre rudele craiului Báthory²⁵⁰. Speriindu-se de răutatea celui de mai sus, pe vremea viziratului lui Iemişci <Hasan> paşa, acesta²⁵¹ s-a refugiat la Poarta împărăţiei. Din această pricină i se acordase, ca favoare, tain. După aceea, mergînd iarăşi în Transilvania pe la începutul viziratului lui Nasuh paşa şi întorcîndu-se iarăşi, s-a refugiat la Înalta Poartă şi, prin mijlocirea lui Iskender paşa, chehaia lui Teriyaki Hasan paşa, s-a apropiat şi s-a ataşat de marele vizir. Apoi, cînd Nasuh paşa i-a acordat lui Iskender paşa provincia Kani-za, a dat firman ca Gabriel Bethlen să fie numit în ţara Transilvania, în locul craiului celui nebun²⁵², iar pe Ketenci-Ömer paşa, de asemenea, l-au numit în suita sa, împreună cu oastea Țării Româneşti şi Moldovei. Mergînd, Iskender paşa l-a numit pe Gabriel Bethlen crai al Transilvaniei şi a făcut ca generalii Transilvaniei să treacă sub ascultarea celui de mai sus. Craiul cel nebun, fugind, s-a întărit în cetatea Oradiei. După întoarcerea lui Iskender paşa, craiul cel nebun a mers împotriva sa²⁵³, dar beii maghiari, întorcîndu-şi faţa de la acesta²⁵⁴ şi numind oameni, l-au împuşcat într-o trecătoare. Apoi, ţara rămînînd lui Gabriel Bethlen, acesta i-a trimis lui Iskender paşa un crainic cu veste bună (*müjdeci*) şi s-a rugat pentru emiterrea unui tratat (*ahidname*) împărătesc din partea înaltului sultan, ca pe vremea fericitului Suleiman han. Rugămîntea sa fiind acceptată, suretul tratatului împărătesc care a fost acordat ca favoare se găseşte în *Fezleke* a lui Kiatib Celebi²⁵⁵. Noi, ferindu-ne de a lungi vorba, am renunţat. După aceasta, prin mijlocirea lui Gabriel Bethlen, toţi beii maghiari s-au supus. De asemenea, în *Fezleke* a lui Kiatib Celebi se mai găseşte şi suretul unui ilustru tratat imperial dat pentru ei. Aşa s-a întîmplat că Bocskay, care era cel mai mare dintre beii maghiari, s-a supus înaltului Devlet şi i-a întors spatele cezarului²⁵⁶, aşa cum s-a arătat mai sus. După un timp însă, cel de mai sus murind, între beii maghiari s-a iscat ceartă şi, în cele din urmă s-au supus cezarului.

²⁴⁸ În text : *Aksu*.

²⁴⁹ 1613 (23 octombrie).

²⁵⁰ Nu era din neamul Báthoreştilor, ci de origine mai obscură.

²⁵¹ Gabriel Bethlen.

²⁵² În text : *Deli kiral*. E vorba de Gabriel Báthory (1608 — 1613).

²⁵³ Adică asupra lui Gabriel Báthory.

²⁵⁴ De la Gabriel Báthory.

²⁵⁵ Cronicar ture (vezi volumul de faţă, p. 71—72).

²⁵⁶ Împăratul Matias al II-lea.

Cezarul, exercitînd o putere absolută asupra acestora, a smuls din 637
 mîinile lor cea mai mare din cetățile lor. Apoi maghiarii s-au căit și
 au regretat supunerea lor <față de austrieci>. De aceea, de astă dată
 intervenînd Gabriel Bethlen, acesta a cerut iertarea vinovățiilor lor și s-a
 rugat să li se dea în mîini, ca favoare, un tratat împărătesc (*ahidhame-i*
humaiun). De aceea s-a dat învoire pentru aceasta ...

În anul mai sus-arătat ²⁵⁷, Iskender pașa, valiu de Bosnia, a fost însărcinat 638
 și trimis pentru înlăturarea rebeliunii care se ivise în Moldova. Ca-
 uza a fost că murînd Ieremia ²⁵⁸, domnul Moldovei, soția sa Do<a>mna ²⁵⁹
 a plecat în țara leșească, deoarece mai sus-arătatul avea multe proprietăți
 în acel vilaiet. El își măritase fiica acolo cu un notabil cunoscut, numit
 Korețki ²⁶⁰. Prin înrudire cu acesta și cheltuind o avere, ea a strîns o ceată
 de 40 000 de ostași ruși și poloni, cu care s-a îndreptat apoi asupra ținu- 639
 turilor Moldovei. Mai sus pomenita avea doi fii minori de la soțul ei, Ieremia,
 care se prăpădise. Domnul Moldovei, Ștefan ²⁶¹, mergînd asupra lor, s-a
 războit, dar fiind învins, a ieșit și a plecat din țara Moldovei, iar Do<a>mna,
 venind, a pus stăpînire pe țară. Pentru înlăturarea acestei nenorociri, la
 început a fost însărcinat Serhoș Ibrahim pașa, beilerbei de Silistra. Acesta
 a plecat în Moldova cu ceata eialetului său. Neputînd însă să facă vreo
 treabă, a fost învins. În acel timp, Iskender pașa, mazilit din sangeacul
 Agriei ²⁶², stătea la Pragul împărăției. Apoi, la arzul caimacamului Gürgi
 Mehmed pașa, mai sus-menționatul a fost numit valiu de Bosnia și însărcinat
 să conducă expediția împotriva Moldovei. Acesta s-a pus în mișcare cu oas-
 tea eialetului său și cu oștile fortărețelor Sirmium ²⁶³, Semendria și Cru-
 șavăț ²⁶⁴, cu un număr total de 10 000 de ostași. De asemenea i s-a atașat
 și oastea de Silistra și Serhoș Ibrahim pașa, cu oastea eialetului său. <Is-
 kender pașa>, ajungînd acolo, a înfrînt oastea moldovenească, a luat în
 robie pe Doamna cu cei doi fii ai ei, și pe ginerele ei, Korețki, împreună
 cu 500 de ghiauri dintre căpeteniile oștii, pe care i-a trimis legați la Poarta
 împărăției. Fiica Doamnei, soția lui Korețki, căzînd în robie în mîna tă-
 tarilor, a fost eliberată mai tîrziu cu un preț de 30 000 de guruși. Fiind însărci-
 nată de tătari, ea a născut două fete. Această întîmplare devenise
 vestită în țara leșească. Pentru un astfel de serviciu i s-a acordat lui
 Iskender pașa rangul de vizir și totodată i s-a dat firman să meargă și să-l
 înscăuneze pe voievodul Radul ²⁶⁵ în țara moldovenească. După ce sus-
 zisul a îndeplinit și această slujbă, s-a întors în vilaietul său ...

Deoarece de cîțiva ani încoace, ceata căzăcească devasta și ruina 640
 necontenit țărmurile Mării Negre, în anul mai sus-arătat, Iskender pașa,
 beilerbei de Bosnia, a fost numit și trimis pentru alungarea celor de mai
 sus. De asemenea au fost numiți sub comanda sa : Gabriel Bethlen, prin-
 cipele Transilvaniei, și Radul, voievodul Moldovei, și Alexandru ²⁶⁶, vo-

²⁵⁷ 20 ianuarie 1616 — 8 ianuarie 1617.

²⁵⁸ Ieremia Movilă (1595 — 1606).

²⁵⁹ Elisabeta Movilă.

²⁶⁰ În text : *Koresca*.

²⁶¹ În text : *Istefan*; Ștefan al II-lea Tomșa (1611 — 1615).

²⁶² În text : *Eğri*.

²⁶³ În text : *Serem*.

²⁶⁴ În text : *Alağahisar*.

²⁶⁵ Radu Mihnea (1616 — 1619).

²⁶⁶ Alexandru Ilaș (1616 — 1618).

ievodul Țării Românești. Iskender pașa a descins cu această adunare pe malul râului Nistru de la granițele Moldovei. În acest timp a sosit știrea că serdarul oștii craiului Sigismund ²⁶⁷, numit Istan-Sertifus ²⁶⁸, afurisitul, a sosit la fortăreața Bazuca ²⁶⁹. Ambele părți se pregătiseră pentru luptă. În acest timp, intervenind tratative de pace, craiul leșesc s-a angajat să oprească atacurile cazacilor asupra țărilor islamice, adică Imperiului otoman, iar înaltul Devlet s-a angajat, la rîndul său, să nu îndrepte incursiunile de pradă ale cetelor tătărești în acele ținuturi. Încheindu-se pace, s-au scris acte în acest sens și apoi ambele oști s-au întors iarăși la locurile lor ...

- 647 În anul mai sus-arătat ²⁷⁰, Iskender pașa, beilerbei de Oceakov ²⁷¹, a distrus tabăra ghiaurilor. Cauza a fost următoarea : Afurisitul de domn al Moldovei, numit Gaspar ²⁷², era, la origine, unul dintre negustorii firinci. Cu ajutorul lui Iskender pașa, îndeosebi cu ocazia <încheierii> păcii cu austriei, el adusese servicii mari înaltului Devlet și fusese trimis cu misiune la austrieci. Apoi, pentru serviciile făcute, i se acordase insula Nak-sos ²⁷³. După aceea, prin intermediul lui Iskender pașa și cheltuind multă avere, el a obținut voievodatul Moldovei. După doi ani, cînd a fost mazilit, el s-a răsculat și a cerut ajutor de la craiul leșesc, iar acesta i-a trimis îndată multă oaste. Astfel, afurisitul și-a strîns o tabără de 53 000 de ostași dintre călăreți și pedestrași și a plecat împotriva Iașului. Iskender pașa, valiu de Oceakov, înfruntîndu-l pe afurisitul acela cu 10 000 de oameni
648 din oastea eialetului său și din ceata tătărească, s-a luptat timp de o lună fără contenire. În cele din urmă, ghiaurii fiind înfrinși, mulți din ei au fost nimiciți. O sută de oameni dintre căpeteniile leșești, împreună cu serdarul lor Balkosî ²⁷⁴, au fost uciși, iar al doilea general Kulboșki ²⁷⁵ <a fost luat> în captivitate. De asemenea au fost capturate 100 de tunuri și multe harabale cu bani, cu zaherele și cu muniții. De asemenea s-a luat și pradă fără număr. Iskender pașa a trimis la Înalta Poartă pe unele căpetenii dintre robii luați, mai multe capete tăiate ale comandanților și o pradă prețioasă...

(1030²⁷⁶)

Pe la începutul lunii regeb ²⁷⁷ cel ilustru, <sultanul Osman>, sosind la Adrianopol, a stat acolo cîteva zile pentru a recruta oști. Apoi, pornind, au trecut, pe la începutul lunii ramazan ²⁷⁸, peste podul care a fost întins pe fluviul Dunărea, în apropiere de Isaccea. În acest timp a ajuns pe Dunăre și capudanul Halil pașa, cu vasele flotei împărătești.

²⁶⁷ În text : *Zidmun* ; Sigismund al III-lea Wasa, rege polon.

²⁶⁸ După cum se știe, această bătălie de pe Nistru s-a dat cu hatmanii polonezi Kalinowky, Zolkiewski și Koniecpolsky (cf. J. de Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, trad. J. J. Hellert, VII, Paris, 1837, p. 260).

²⁶⁹ *Yazuca* (?) ; poate Zwancea, Zwaniec.

²⁷⁰ 8 decembrie 1619 — 25 noiembrie 1620.

²⁷¹ În text : *Özü*.

²⁷² Gaspar Grațiani ; în text *Gașir*.

²⁷³ În text : *Nakşa*.

²⁷⁴ Kalinowsky sau Zolkiewsky.

²⁷⁵ Koniecpolski.

²⁷⁶ 26 noiembrie 1620 — 15 noiembrie 1621.

²⁷⁷ 22 mai — 20 iunie 1621.

²⁷⁸ 20 iulie — 18 august 1629.

Întîlnindu-se iarăși cu caicele căzăcești pe Marea Neagră, unele din ele au fost capturate, iar altele scufundate. Robii luați au fost aduși la picioarele împărăției. Toți aceștia au fost trecuți prin sabie. Apoi, sosind știrea că fiul craiului leșesc s-a așezat cu tabăra sa de 50 000 de ostași pe malul apei Nistru, lângă cetatea Hotin, în a 16-a zi a lui șevval²⁷⁹ a pornit și oastea islamică și s-a așezat în fața taberei leșești. Începînd războiul și în a 21-a zi a lunii de mai sus²⁸⁰ avînd loc un atac, vitejii musulmani au intrat în tabără. Tocmai cînd erau pe punctul de a-i risipi pe ghiauri, <turcii> au pornit la pradă și ghiaurii i-au atacat. Cei care au reușit să iasă din tabără au scăpat, dar dintre cei care au rămas înăuntru, mulți oameni au murit ca niște eroi martiri. După aceea, dîndu-se în total șase atacuri, iar după o altă povestire chiar opt atacuri, de fiecare dată au pierit mulți ostași din ambele părți și nu a fost cu puțință să se obțină victoria. Kantemir Mirza, dintre emirii nogai, a arătat în aceste lupte multă bravură. Pornind de multe ori cu vitejii nogai la incursiuni de jaf în țara ghiaurilor, el a scos multă zaherea și mulți robi. Aducîndu-le în fața împăratului, <mîrzacul Kantemir> a fost cinstit cu caftan și cu ținutul Oceakov ...

<Descrierea celor patru atacuri disperate asupra cetății Hotin și căderea lui Kara Mehmed pașa>.

În acest timp a sosit, din partea lui Gabriel Bethlen, craiul Transilvaniei, o scrisoare la scara împărătească, în care se spunea că întîlnindu-se cu oastea împăratului nemțesc, trimisă în ajutorul leșilor, el a distrus-o după o luptă mare.

... El a trimis cu sol la înalta scară un buluc de robi austriece și un număr de steaguri capturate.

<Schimbări în ierarhia Porții>.

În a cincea zi a lui zilkade²⁸¹, terminîndu-se construirea unui pod peste Nistru, Hüsein pașa a trecut cu 300 de tunuri în partea cealaltă, unde a început să bată tabăra cu tunurile. Apoi, ghiaurii fiind constrînși, la rugămintea lor de a face pace, în a 20-a zi a lui zilkade²⁸² s-a încheiat pace cu numeroase condiții, printre care era și aceea ca cetatea Hotinul să rămînă în mîna voievodului Moldovei. Sosind vremea de iarnă, s-au întors în a 23-a zi a lunii de mai sus²⁸³ ...

În acest timp, marele vizir Hüsein pașa a acordat eialetul Bosniei lui Serhoș Ibrahim pașa și l-a trimis în ajutorul lui Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei. Mai sus pomeniții, plecînd împreună cu el, au devastat și au pustiit unele părți din ținuturile Austriei.

Pe la începutul lui muharrem 1032²⁸⁴, au venit <la Poartă> solii craiului leșesc și ai craiului moscovit. Fiind gilceavă între ei, s-au adunat la divanul marelui vizirat și s-au certat acolo între ei. Pricina sosirii acestor soli era aceea că craiul leșesc trimisese un buluc de oaste împotriva Moldovei și Țării Românești. Domnul acelei țări²⁸⁵, la rîndul său, cerînd

²⁷⁹ 3 septembrie 1621.

²⁸⁰ 8 septembrie 1621.

²⁸¹ 21 septembrie 1621.

²⁸² 1 octombrie 1621.

²⁸³ 3 octombrie 1621.

²⁸⁴ 5 noiembrie — 24 octombrie 1622.

²⁸⁵ Al Moldovei.

ajutor de la Kantemir Mirza, beilerbei de Silistra, mai sus-numitul a mers cu oastea eialetului său şi cu ceata de tătari nogai şi i-a distrus pe leşi, pricinuindu-le o înfrîngere îngrozitoare; pe mulţi i-a trecut prin sabie. Apoi, craiul leşesc a trimis la Poartă pe solul său pomenit mai sus, care s-a plins de Kantemir, cerînd maziirea lui. Marele vizir nu a arătat însă bună-voinţă faţă de vorbele acestuia.

663 În anul mai sus-arătat ²⁸⁶, Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, mergînd în ţara austriacă, a luat o pradă îmbelşugată. Venind solul craiului leşesc cu rugămintea de a întări pacea, s-a dat permisiune pentru cererea sa...

664 Apoi, îndată ce Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, a trimis ştire valiului de Buda, Murtaza paşa, acesta şi-a strîns oastea vilaietului său. De asemenea, venind şi Gabriel Bethlen, au mers cu toţii asupra taberei austriece. Ghiaurii, ieşind din tabără, au stat gata de luptă. Cu ajutorul lui Allah musulmanii obţinînd victorie, duşmanul a fost învins. O ceată de 20 000 de austrieci s-a închis în tabără. Gabriel Bethlen i-a asediat un timp pe aceştia şi cei mai mulţi au pierit de foame şi de molimă. Foarte puţini oameni au scăpat, dar de la musulmani şi de la transilvani numai 100 de oameni au pierit. După aceea cezarul nemţesc a cerut pace prin mijlocirea lui Bethlen. Neavînd fiu, Bethlen s-a rugat ca în schimbul serviciilor sale, după dînsul crăia Transilvaniei să fie încredinţată, din partea împărăţiei, soţiei sale Caterina, ceea ce s-a aprobat . . .

672 Kantemir <Mirza> refugiindu-se la Poarta fericirii, Inaiet Ghirai a distrus satele care aparţineau celui de mai sus, din împrejurimile Akkermanului şi Chiliei, iar populaţia lor a fost surghiunită în Crimăea. El a pricinuit împărăţiei multe pagube. Apoi, după ce a asediat cetăţile Chilia şi Akkerman, a luat în robie familia lui Kantemir, care era înăuntrul, precum şi avutul său şi a trimis ştiri înspăimîntătoare la Poartă, cerîndu-l pe Kantemir. Pe fraţii săi, Husam Ghirai şi Saadet Ghirai, i-a trimis pentru paza ţinuturilor Oceakovului.

672—673

<Ştiri despre Kantemir Mirza, tătarii bugeceni şi despre cazaci>.

676

Mehmed paşa a fost numit caimacam la Poartă. Avînd dorinţa să devină chiar mare vizir şi simţindu-se aceasta, partizanii lui Mustafa paşa au spus : „El a luat ruşet de la beii Ţării Româneşti şi Moldovei”. Aceştia, calomniîndu-l şi pînegrîndu-l şi susţinînd şi alte lucruri, au determinat ca împărăţia sa să dea firman ca mai sus-arătatul să fie închis la Yedikule şi să fie trimis pe lumea cealaltă chiar în noaptea aceea. În locul său a fost numit Deli-Hüseîn paşa . . .

678

<Vorbîndu-se de maziirea şi de închiderea lui Tabani-Mehmed paşa, urmează :>

Eliberat după trei luni, el a fost onorat mai întîi cu provincia Silistra şi apoi cu Buda. Apoi, la întoarcerea sa din Moldova, a fost numit caimacam.

<Se arată dorinţa acestuia de a deveni mare vizir, dar este omorît>.

679

<Descriîndu-se domnia sultanului Ibrahim se aminteşte de marii săi demnitari>.

La început, pentru a-l îndepărta pe Silahdar paşa, i-a dat eialetul Budei, dar înainte de sosirea sa acolo l-a schimbat la Timişoara şi i-a luat toată averea ²⁸⁷.

²⁸⁶ 3 octombrie 1625 — 21 septembrie 1626.

²⁸⁷ 23 aprilie 1640 — 11 aprilie 1641.

... În anul mai sus-arătat ²⁸⁸, dîndu-i-se poruncă lui bostangibași 680
de Adrianopol, acesta l-a ucis pe Silahdar pașa la Timișoara ...

În anul mai sus-arătat ²⁸⁹, a sosit la Poarta împărăției un sol, cu 683
scrisoare din partea împăratului Austriei, cu rugămintea ca Rákóczyoğlu ²⁹⁰
să fie împiedicat de a ataca țara nemțească. De asemenea, a venit scrisoare
(*name*) din partea moscovitului, prin care se plîngea de atacurile tătărești
asupra țărilor rusești. A mai venit scrisoare și de la craiul leșesc, cu rugă-
mintea ca tătarii din Bugeac să fie ridicați de la frontierele țărilor lor.

În anul mai sus-arătat ²⁹¹, s-au dat cîteva lupte între cezarul Austriei 684
și Rákóczyoğlu, principele Transilvaniei. Rákóczyoğlu încheiase alianță
cu craiul Suediei. În aceste zile aranjîndu-se treburile sale privind tributul
de 10 000 de galbeni, pe care îl dădea Transilvania înaltului Devlet pe vre-
mea sultanului Suleiman, s-au scăzut cei 5 000 de galbeni adăugați pe vre-
mea mării sale sultanul Selim han ²⁹².

În anul mai sus-arătat ²⁹³, prin mijlocirea hanului tătăresc ²⁹⁴, toți 689
cazaci de la Don, întorcîndu-și fața de la craiul leșesc, s-au supus înaltului
Devlet. Aceștia au dat ostăteci de seamă hanului tătăresc. Provincia Silistra
a fost acordată lui Derviş Mehmed pașa ... Apoi a fost dat un firman prin
care Silistra a fost acordată lui Ibrahim pașa, fost valiu de Bosnia ...

<Mențiune despre participarea lui Kara Mustafa pașa la expediția asupra cetății Hoti-
nului>.

... Pe la chindie, i-a fost acordat lui Kara Hasanzade agalicul ieni- 701
ceresc, iar predecesorul său a fost izgonit, dîndu-i-se eialetul Timișoara ...
El a fost ucis.

<Descriîndu-se evenimentele anului 1063 ²⁹⁵, se arată anumite schimbări politice și admi- 702
nistrative>.

<Gürcei Mehmed pașa>, fost mare vizir, a fost închis cîteva zile la
Yedikule și după ce a fost izgonit, dîndu-i-se sangeacul Ohrida (*Ohri*), a
fost mutat la Timișoara.

În anul mai sus-arătat, între domnii Țării Românești și Moldovei ²⁹⁶ 704
s-a iscat ceartă și discordie. Ceata căzăcească a rugat să fie numiți din partea
înaltei Porți voievozi asupra lor, ca și beii Țării Românești și Moldovei.
Dar ei fiind supuși tătărilor și oamenii hanului care erau la Poartă nefiind
de acord cu aceasta, răspunsul lor a fost lăsat pe seama lui Siavuş pașa,
beilerbei de Silistra.

<Urmează descrierea luptei dintre poloni, cazaci și tătari>.

În anul mai sus-arătat ²⁹⁷, murind și voievodul Țării Românești, 706
Matei ²⁹⁸, au fost luate din avutul său 1 000 de povei ²⁹⁹ de aspri.

²⁸⁸ 1 aprilie 1642 — 21 martie 1643.

²⁸⁹ 22 martie 1643 — 9 martie 1644.

²⁹⁰ Gheorghe Rákóczy (1630 — 1648).

²⁹¹ 10 martie 1644 — 26 februarie 1645.

²⁹² Selim al II-lea (1566 — 1574).

²⁹³ 21 ianuarie 1648 — 14 ianuarie 1649.

²⁹⁴ Islam Ghirai al III-lea (1644 — 1654).

²⁹⁵ 2 decembrie 1652 — 21 noiembrie 1653.

²⁹⁶ Matei Basarab și Vasile Lupu.

²⁹⁷ 22 noiembrie 1653 — 10 noiembrie 1654.

²⁹⁸ În text: grafiat greșit *Maki*.

²⁹⁹ În text: *yuk*.

711 <Descrierea evenimentelor din anul următor din Egipt>.

Amiralitatea a fost acordată lui Kenan paşa, valiu de Silistra ...

În acest timp, Haidar Agazade Mehmed paşa a fost numit caimacan, iar predecesorul său, Iusuf paşa, a fost trimis la Silistra ...

Cînd <Ahmed Seidi paşa> a venit la Poartă, i s-a acordat eialetul Silistra ...

712 Pe cînd mergea la Silistra, întorcîndu-se din drum, Ahmed paşa s-a interesat de paza ţărmurilor Mării <Negre> ...

715 În anul mai sus-arătat ³⁰⁰, mânia sa hanul tătăresc, distrugîndu-l pe Rákóczy, principele Transilvaniei, a ucis 15 000 de ghiauri şi a mai luat 20 000 de robi, din care 700 de oameni (*neferi*) erau dintre căpeteniile
716 Transilvaniei. Cauza acestora a fost faptul că Rákóczy, răscolindu-se de cîteva ori, cu sprijinul cerut de la craiul Suediei ³⁰¹, s-a îndreptat asupra republicilor leşesti, deoarece <craiul lor> se refugiasse la înalta Poartă şi în ţinuturile nobilului han. Apoi, spre a face ca blestematul să se astîmpere, mânia sa hanul tătăresc, cu permisiunea împărăţiei, a plecat în ţara Transilvaniei cu 150 000 de tătari. La rîndul său, Rákóczyoğlu, cu ajutorul venit din Suedia, s-a pregătit de război. În cele din urmă, după cum s-a explicat mai sus, obţinîndu-se victorie, afurisitul de mai sus a scăpat cu o suită de 300 de oameni răniţi. La sosirea acestei veşti îmbucurătoare, au fost trimise din partea împăratului, cu chehaia de capugii, mării sale hanului : un *hilat* strălucitor, sabie (*semşir*) şi un hanger împodobit cu pietre preţioase ...

717 Începînd pregătirea celor necesare pentru expediţia din anul următor³⁰², ceata ienicerilor, care era în Boğaz-Hisari, a fost aşezată pentru tabăra de iarnă la Gümülğine.

Voievozii Țării Românești și Moldovei ³⁰³ erau pe ascuns partizani ai lui Rákóczyoğlu și luaseră parte la pagubele aduse țărilor leșesti. De aceea amîndoi au fost maziliți, iar în locul lor au fost numiți alții. Pentru aşezarea acestora în posturile lor au fost însărcinați, în acest scop, mânia sa hanul tătăresc și valiu de Silistra, Fazıl paşa. Voievozii care au fost maziliți, sperînd în ajutorul cerut de la ghiaurul din Transilvania, aveau de gînd să se războiască. Atunci cetele tătărăști, atacînd satele din Țara Românească și Moldova, le-au ruinat. Cetele ghiaurilor fiind numeroase, Fazıl paşa a şovăit la luptă în fața acestora, dar, cu ajutorul lui Allah, și-a realizat dorința. Ambii maziliți au fugit și au găsit azil la Rákóczyoğlu. Mai întîi l-au aşezat pe voievodul Țării Românești și toată populația s-a supus fără ceartă și împotrivire. Pentru îndeplinirea acestui serviciu de către fratele hanului tătăresc, Kalgai Gazi Ghirai, însărcinat din partea hanului <tătăresc>, i s-a trimis celui de mai sus, cu chehaia de capugii, după terminarea misiunii, un lanț de aur și un hanger încrustat cu pietre preţioase.

<Se consenmează anumite schimbări în ierarhia Porții. Pentru paza Istanbulului a fost trimis bostangibaş din Adrianopol>.

³⁰⁰ 20 octombrie 1656 — 8 octombrie 1657.

³⁰¹ În text : *Isvet*.

³⁰² 29 septembrie 1658 — 17 septembrie 1659.

³⁰³ Constantin Șerban (1654 — 1658) și Gheorghe Ștefan (1653 — 1658).

Eialetul Silistrei a fost acordat lui Kadri aga, chehaiaua de capugii, iar predecesorului său, Fazıl paşa, i s-a dat firman să vină la Adrianopol ... Pentru că a dat dovadă de nepăsare în timpul luptei cu răzvrătiții din Țara Românească și Moldova, Fazıl paşa a fost ucis ...

De această dată, pe cînd se hotărîse în mod definitiv o expediție împotriva Venetiei, s-a recomandat, de asemenea, să se întreprindă o acțiune și asupra lui Rákóczyoğlu, care se răscolase. În a zecea zi a lui regeb 1068 ³⁰⁴, cortul împărătesc a fost așezat în șesul Adrianopolului.

Apoi a fost trimis firman mării sale hanului tătarec spre a se uni cu ordia împărătească.

<Urmează unele mențiuni despre cazaci și tătari; asedierea unor cetăți ca Ineu ș.a., devastarea Transilvaniei>.

Rákóczyoğlu s-a refugiat într-o cetate de la granița austriacă, iar ceilalți s-au întărit în munți. La cererea de iertare a raialelor, acestea au fost iertate și s-a interzis tătarilor și altora de a mai repeta devastarea. Acațiu Barcsai ³⁰⁵, care avea rangul de vistiernic (*defterdar*) al lui Rákóczyoğlu, a fost numit principe al țării. La început haraciul lor era de 15 000 de galbeni. Adăugîndu-se la aceasta încă 25 000, s-a ridicat în total la 40 000 de galbeni. Principele de mai sus s-a angajat să dea suitei împărătești 1 000 de pungi de aspri ca dar de domnie și apoi a fost trimis la reședința sa. Pe cînd marele vizir se îndrepta pentru asedierea cetății în care se întărise Rákóczyoğlu, ivindu-se răscoale în Anatolia, a sosit un hatt-i humaiun ca el <marele vizir> să vină în grabă la scara împărăției. Atunci, lăsîndu-l pe Kenan paşa, valiu de Buda, la paza <cetății> Ineu, el s-a grăbit spre Adrianopol.

<Descrierea răscoalelor din Anatolia>.

Apoi, pornindu-se expediție împotriva Transilvaniei, s-au emis ordine înalte către valii din Anatolia pentru a fi prezenți în expediția împărătească.

... În acest timp, au sosit știrile că Rákóczyoğlu a pus stăpînire pe ținuturile Transilvaniei, iar răzvrătitul Constantin ³⁰⁶, la rîndul său, a pus stăpînire, cu ajutorul acestuia, pe ținuturile Moldovei și că voievodul Țării Românești, Radu Mihnea ³⁰⁷, de asemenea s-a răscolat și i-a ucis pe toți musulmanii aflați în vilaietul său. Atunci padișahul a pornit spre Adrianopol.

După aceea, pedepsirea lui Rákóczyoğlu a fost lăsată pe seama lui Ahmed paşa, beilerbei de Buda, iar pricina Țării Românești și a Moldovei a fost lăsată pe seama mării sale hanului. Ahmed bei, sangeachei de Elbasan, cunoscînd situația acelor ținuturi, a fost trimis cu 1 000 de ostași. De asemenea s-a emis înalt firman ca și oastea de Silistra să intre în slujba celui mai sus-arătat. Mergînd cu toții, au așteptat sosirea oștii tătare. Afurisitul de Constantin <Șerban> își aranjase tabăra înafara Iașilor și pregătise mulți ostași și zece tunuri. În acest timp, sosind prințul Kalgai cu 10 000 de tătari și cu un număr oarecare de ostași, au asediat împreună tabăra moldovenească și s-au războit. Dar tabăra fiind puternică și avînd

³⁰⁴ 13 aprilie 1658.

³⁰⁵ În text: *Barca Ianoș*.

³⁰⁶ Constantin Șerban Cîrnul (1654 — 1658).

³⁰⁷ În text: *Givan*, poreclă dată de turci lui Radu al III-lea Mihnea.

pușcași mulți, s-au sfătuit să ia măsuri pentru a-i scoate pe ghiauri în afara taberei. Într-o zi prefăcându-se că sînt înfrinți, Ahmed bei și iali-agasî au fugit în altă parte cu un buluc de ostași. Gazi Ghirai a fugit cu ceata tătarească în șes. Ghiaurii, fiind păcăliți, au ieșit din tabără și au pornit pe urmele ostașilor musulmani. Tocmai cînd s-au îndepărtat de tabără, musulmanii s-au îndreptat din nou, cu toții, asupra afurisiților și năpustindu-se cu săbiile, au omorît mulți din ei. Dar afurisitul de Constantin, scăpînd cu greu, cu un număr oarecare de afurisiți, a fugit în Țara Românească. Apoi fiul lui Lupul³⁰⁸, care fusese numit voievod în Moldova, a fost pus în scaun. De acolo au mers asupra Țării Românești. Voievodul Mihnea³⁰⁹, neputînd să reziste, a fugit lîngă Rákóczyoğlu cu familia și cu avuția sa. Atunci, l-au așezat la locul său și pe voievodul Țării Românești. În aceste lupte au fost trecuți prin sabie 12 700 de ghiauri. Beilerbeiu de Damasc punînd în libertate pe unul dintre rebelii prinși, acest fapt a pricinuit mînia padișahului și el a fost ucis, după ce a stat închis timp de cîteva zile.

729

Seidi Ahmed pașa, beilerbei de Buda, a fost însărcinat cu paza Inelui. De astădată el a fost numit să îndepărteze și neajunsurile provocate de Rákóczyoğlu. De aceea, mai sus-arătatul Rákóczyoğlu strîngînd vreo 20 000 de ostași, porni asupra lui Acațiu Barcsai³¹⁰, care fusese numit principe în Transilvania din partea înaltului Devlet. Și Barcsai³¹¹, la rîndul său, făcuse cunoscute acestea la Poarta împărăției. Apoi, mai sus-arătatul <Ahmed pașa> a primit un ilustru firman imperial ca să-l ajute și să-l sprijine, la nevoie, pe Barcsai. În acest timp, Barcsai cerînd ajutor, Ahmed pașa l-a trimis cu 4 000 de oameni pe Hüseini pașa, fratele lui Siavuș pașa. Apoi el însuși a pornit la drum, cu restul oștii islamice, invocînd ajutorul lui Allah cel preainalt. Iscoadele au dat de știre că ghiaurii au de gînd să închidă o trecătoare greu de străbătut, prin care urma să se pătrundă în Ardeal. Pașa cel viteaz a ajuns însă în mare grabă și a trecut cu bine trecătoarea. S-a auzit că ghiaurii au atacat pe Huseini pașa. Atunci el <Ahmed pașa>, ridicîndu-se, s-a grăbit să-l ajute. Barcsai, la rîndul său, venise și se atașase cu 4 000 de ostași. Mergînd în grabă, au ajuns într-un loc unde au văzut că, așezîndu-se taberele, focul luptei se și întetise. Pașa cel viteaz ca Rustem³¹², fără să aștepte, a atacat ceata răufăcătoare. Afurisiții au fost înfrinți numai decît. Vreo zece mii de ghiauri au fost trecuți prin sabie, iar trei mii au fost luați prizonieri. Apoi, Rákóczyoğlu a fugit la austrieci cu un număr oarecare de afurisiți și vilaietul Transilvaniei i-a rămas lui Barcsai Ianoș. Viteazul Seidi <Ahmed pașa> a trimis la Adrianopol, la scara împărătească, capetele luate de la ghiauri, steagurile nenorocite, precum și pe prizonieri. El a lăsat lîngă Barcsai Ianoș, în cetatea Sibiu³¹³, care era capitala țării, vreo 3 000 de viteji și, sosind vremea de iarnă, a venit la Timișoara unde a iernat cu corturile în afara cetății. El nu a dat voie oștii să locuiască în case pentru ca populația orașului să nu fie necăjită. Au iernat săpînd locuințe în pămînt. Rákóczyoğlu, auzind de ieșirea din Transilvania a lui Seidi Ahmed pașa, a trimis știri nobililor din Transilva-

³⁰⁸ *Lupul-oğlu* : Stefăniță Lupu (1659 — 1661).

³⁰⁹ În text: *Givan*.

³¹⁰ În text: *Barceai Ianoș*.

³¹¹ În text: *Ianoș*.

³¹² Rege legendar la perși.

³¹³ În text grafit greșit *Sitil*.

nia, cerîndu-le ajutor. Fiind ajutat de căpeteniile celor de neam haidușac 730 din Ungaria de mijloc ³¹⁴, a strîns vreo patruzeci de mii de ostași și l-a asediat pe Barcsai în cetatea Sibiu. Acolo, vitejii musulmani lăsați de Seidi <Ahmed> pașa îi atacau din cînd în cînd pe ghiauri, pricinuindu-le destule pierderi, și apoi intrau din nou în cetate. Trecînd în felul acesta șase luni, s-a terminat iarna. Apoi, Seidi pașa, adunînd pe ostașii de serhaturi, s-a sfătuit cu cei cunoscători ai locului cu privire la această situație. Atunci, au găsit potrivit să atace mai întîi vilaietul căpeteniilor de haidușaci, să-l distrugă și, în felul acesta, să împrăstie adunătura necredincioșilor, deoarece, pe lîngă faptul că din toate neamurile ghiaure maghiarii erau viteji, afurisiții cărora li se spunea „haidușahi” ³¹⁵ erau și ei vitejii neamului maghiar. Apoi, pașa cel viteaz a aprobat vorbele celor cunoscători ai locului și s-a îndreptat într-acolo. Stăpînul cetății Oradea ³¹⁶, afurisitul numit Batcoci, care era una dintre rudele lui Rákóczyoğlu, a vrut să astupe trecătoarea aflată în drum cu vreo 20 000 de afurisiți. Dar, teama și spaima cuprinzînd inimile lor, ei s-au risipit ...

Pe la începutul lui ramazan din 1070 ³¹⁷, <Ahmed pașa> s-a îndreptat spre Ardeal. Cînd a ajuns în cetatea numită Cluj ³¹⁸, a sosit știrea că Rákóczyoğlu, părăsind asediul Sibiului, intenționează să-i atace pe musulmani.

Afurisitul mai sus arătat a venit îndată cu 40 000 de ostași. Afurisiții s-au așezat în fața oștii islamice. Vitejii musulmani au văzut numărul mare al ghiaurilor și întăriturile lor. Fiind puțini la număr, inimile ostașilor au fost cuprinse de teamă

<Încurajarea oștii otomane de către Ahmed pașa>.

Toți gaziii musulmani atacînd deodată cu devotament, au împrăștiat 731 și au risipit pe dușmanii legii, în așa fel încît doar a zecea parte din ei au plecat răniți de pe cîmpul de bătălie, dar au pierit și ei cu toții pe drumuri. Rákóczyoğlu, fiind rănit în trei locuri, s-a dus în această stare în cetatea Oradea. Au fost capturate 4 700 de capete, 200 de steaguri nenorocite și multe arme. Au fost făcuți prizonieri un număr de 51 de ghiauri și fiecare dintre aceștia era stăpîn de cetate sau de vilaiet. Serdarul cel viteaz i-a trimis pe toți la scara împărătească. Apoi, în a 26-a zi a lui ramazan ³¹⁹, s-a auzit că Rákóczyoğlu a pierit din cauza acelor răni și că vreo 4 000 de oameni din supușii săi, luînd cadavrul lui din cetatea Oradea, îl duc spre locul de mormînt al strămoșilor săi.

<Plecarea lui Husein pașa împotriva lor și capturarea leșului lui Rákóczyoğlu>.

Ismail pașa a fost numit pentru paza Ineului ³²⁰.

<El a fost numit și beilerbei de Buda în locul lui Ahmed pașa, care a fost mazilit>.

Cînd noul serdar a ajuns la hotarul Ineului, viteazul timpului, Seidi Ahmed pașa, a venit și s-a întîlnit cu el și l-a onorat, îmbrăcîndu-l cu blană de samur. După o săptămînă, au pornit cu toții și s-au îndreptat asupra

³¹⁴ Orta-Macar.

³¹⁵ Locuitori din Ungaria de mijloc.

³¹⁶ În text: *Varad*.

³¹⁷ 11 — 20 mai 1660.

³¹⁸ În text: *Koloșvar*.

³¹⁹ 6 iunie 1660.

³²⁰ În text: *Ianova*.

732 cetății Oradea din ținuturile Transilvaniei. Cetatea mai sus-arătată se află la o distanță de 15 ore de Ineu. Prin ea curge un râu mare. Are trei rînduri de ziduri de piatră, iar în jurul ei se află un șanț lat de 100 de arșini și adînc de 20 de arșini. Acest șanț era plin cu apă...

În a cincea zi a lunii zilkade <1070> ³²¹, a început asediul acelei cetăți. La această expediție erau prezenți și beilerbeii de Anatolia... și beilerbeii de Silistra, Gan-Arslan pașa. Cînd s-au sfătuit în privința șanțului, toți au găsit de cuviință ca, săpîndu-se împrejurul lui, apa să fie scursă în șes. După ce a curs trei zile și trei nopți, apă a scăzut doar cu jumătate de arșin. În această situație, era nevoie de vreme îndelungată pentru golirea întregului șanț. De aceea, oamenii pricepuți se gîndeau să ia și alte măsuri. Tocmai atunci un ghiaur ieșind din cetate a spus: „Dacă-mi dați aman cu familia și cu copiii mei, vă arăt locul pe unde se poate goli șanțul”. Serdarul, primind cererea acestuia, i-a dat ostași și l-a trimis. Acesta a arătat barajul șanțului și ostașii musulmani, neținînd seama de tunurile și puștile ghiaurilor, au depus mari străduințe și au deschis barajul în a treia noapte. Scurgîndu-se apă, pînă la ziuă în șanț n-a mai rămas nimic. Musulmanii, bucurîndu-se, s-au gîndit ca după aceea să sape subterane în cetate. Acestea au fost terminate în 17 zile. Apoi, s-a dat iureș, dar, prin porunca lui Allah, nu s-a obținut victorie. Întorcîndu-se înapoi, au început să ia alte măsuri, dar după trei zile acestea s-au dovedit de prisos, deoarece ghiaurii au cerut aman. De aceea, cetatea a fost luată în a 20-a zi a lui zilhiğge ³²², după un asediu de 45 de zile. Ghiaurii au fost duși cu avuțiile și cu familiile lor la locurile dorite, iar părțile distruse ale cetății au fost reparate...

734 <Informații asupra relațiilor cazacilor cu tătarii>.

736 <Pornirea expediției turcești împotriva Austriei, în 1073 ³²³, deoarece aceasta, de cîteva ani, călca mereu pacea>.

Ei zidiseră o cetate în fața Kanizsei, ocupaseră cîteva cetăți în Transilvania și ostașii (*katane*) lor, repezindu-se de mai multe ori, atacau hotarele islamice și pricinuiau pagube satelor acestuia...

738 La 1 rebi ül-ahîr <1074> ³²⁴, <serdarul suprem> a cucerit cu aman și cetatea puternică Lipova. Completînd munițiile tuturor <cetăților cucerite>, s-a întors la Belgrad pentru iernare. Cînd a ajuns în cetatea Buda, a dat învoire ostașilor din Țara Românească, din Moldova și cazacilor, precum și lui Mihail Apafi ³²⁵, principele Transilvaniei...

740 Palatinul ³²⁶, stăpînul Transilvaniei, aflînd că Mihail Apafi, craiul Transilvaniei, a trimis scrisori nobililor din Ungaria de mijloc, cerîndu-le să se lase de cezar și să i se supună lui, a găsit pe oamenii care duceau scrisorile și i-a ucis:

<Atacurile ungarilor, împreună cu Zrinyoğlu și Bathyani, asupra unor cetăți. Descrierea luptelor dintre austrieci și turci în 1075 H. ³²⁷>.

³²¹ 13 iulie 1660.

³²² 27 august 1660.

³²³ 16 august 1662 — 4 august 1663.

³²⁴ 2 noiembrie 1663.

³²⁵ În text: *Abaki Mihal*; principe al Transilvaniei între 1661 și 1690.

³²⁶ Maximilian al II-lea, principe elector de Bavaria (n. 1662—m. 1726).

³²⁷ 25 iulie 1664 — 13 iulie 1665.

Atunci a sosit un sol din partea locțiitorului (*vekil*) cezarului, cu rugămintea de pace. Au avut loc discuții în fața serdarului suprem, împreună cu capuchehaiaua austriacului. În acest timp, musulmanii stăteau și umblau într-o parte a râului Raab, iar ghiaurii transilvani în cealaltă parte. Ghiaurii căutau să-i împiedice pe musulmani să treacă apa. 741

<Măsurile luate de turci pentru trecerea râului>.

Apoi, beilerbeiu de Buda, Hüsein pașa, la rîndul său, a fost numit pentru salvarea cetății mai sus-arătate, împreună cu un număr de spahii și de tătari, precum și cu oștile din Țara Românească și din Moldova. Acesta, mergînd, pe cînd asediașe cetatea, a venit serdarul austriac, afurisitul numit *Joj* ³²⁸, cu 40 000 de ostași, și a dat un atac. Atunci, ostașii valahi și moldoveni, trădînd, și-au întors fețele. Aceasta a devenit un pretext de înfrîngere și pentru ceilalți. De aceea Hüsein pașa, fugînd, s-a întărit în cetatea Uivar.

<Urmează relatarea încheierii unei păci pe timp de 20 de ani, începînd din muharrem 1075 ³²⁹>.

748

<Călcarea păcii de către poloni și luptele lor cu tătarii>.

De aceea, impunîndu-se o expediție, s-a pornit din Adrianopol, cu noroc și cinste, în primăvară, în a opta zi a lui safer <1083> ³³⁰, zi de sîmbătă. Au trecut fluviul Dunărea la Isaccea. Cînd au sosit la cetatea numită Zwaniec (*Izvanca*) au găsit-o goală. Intrînd într-însa, au stăpînit și împrejurimile sale. În acest menzil, Selim Ghirai sosind în tabăra împărătească, i s-a acordat o sabie împodobită cu diamante, o tolbă cu săgeți, o blană de samur și un cal împodobit, fiind cinstit și cu alte daruri împărătești. Apoi, au trecut podul care a fost întins peste fluviul Nistru (*Turla*). În acest menzil a fost mazilit voievodul Moldovei ³³¹, fiind vinovat de ajutorul acordat dușmanului. Apoi au sosit la cetatea Camenița.

<Asedierea și cucerirea cetății Camenița, în septembrie-octombrie 1672, de către turci și tătari, fără a menționa participarea oștilor Țării Românești, a Moldovei și a cazacilor sub conducerea hatmanului Petre Dorosenko>.

³²⁸ *Juj* (?).

³²⁹ 25 iulie 1664.

³³⁰ 5 iunie 1672.

³³¹ Gheorghe Duca (10 august 1672).

YUSUF NABI

În istoria literaturii turcești din a doua jumătate a veacului al XVII-lea și începutul celui următor, Yusuf Nabi este socotit cel mai mare poet liric otoman. În același timp, el a avut și unele preocupări cronicești.

După propria sa mărturisire (vezi *Divan*, ed. Bulak, Cairo, 1257 H./1841, p. 31)¹, s-a născut în 1642 (1052 H.), la Urfa, dintr-o familie cu renume. A studiat în orașul său natal, unde încă din tinerețe a început să scrie versuri în arabă și persană. Și-a început cariera cu funcția de *arzuhalci*². Atrăgând atenția guvernatorului de Urfa prin abilitatea și vioiciunea sa, la vârsta de 23 de ani, în 1665 (1076 H.) a fost trimis la Istanbul. Cu sprijinul vizirului sfetnic Mustafa pașa a fost numit scrib la Divan. În această calitate i-a însoțit adeseori pe sultanul Mehmed al IV-lea și pe Mustafa pașa la Adrianopol pentru vinătoare, precum și în expediția din 1672 (1083 H.) împotriva Poloniei, care se încheie cu cucerirea cetății Camenița. Cu această ocazie Yusuf Nabi a scris două inscripții în versuri (*tarih manzumesi*), dintre care una, fiind pe placul sultanului, a fost așezată deasupra porții cetății Camenița. Din porunca vizirului Mustafa pașa, Yusuf Nabi compune poemul istoric *Fetihname-i Kamanice* (Cartea cuceririi Cameniței), care este una din primele sale opere de proporții mai mari. Cîștigînd cu această lucrare simpatia sultanului, a devenit poet de curte. În 1675 (1086 H.), participînd la circumciziunea prințului împărătesc, scrie în legătură cu aceasta o operă de ceremonial otoman (vezi A. S. Levend, *Nabî'nin surnamesi*, Istanbul, 1944). Pentru servicii aduse curții sultanului, este făcut chehaia (*kethuda*), un fel de administrator al vizirului Mustafa pașa, fiind căftănit de sultan. Îndepărtarea lui Mustafa pașa de la palat (1684/1095 H.) și apoi moartea protectorului său îl determină pe Nabi efendi să se mute la Alep. Aici se dedică literaturii și creșterii fiilor săi (vezi *Conseils de Nabi Efendi à son fils Abou'l Khair...*, par Mr. Pavet de Curteille, Paris, 1857).

Fiind foarte bun prieten cu Baltagi Mehmed pașa, guvernatorul de Alep, la numirea acestuia ca mare vizir (1710) se mută iarăși la Istanbul. A ocupat un loc de frunte printre cărturari (*hocekân*), fiind în același timp și șeful contabilității din Anatolia (*Anadolu muhasebecisi*), iar mai apoi controlorul trupelor de cavalerie (*süvari mukabelecisi*). A murit la Istanbul, la 10 aprilie 1712 (3 rebi I 1124 H.), fiind înmormîntat la cimitirul Karagea Ahmet din Üsküdar.

A lăsat o operă vastă din care cităm: colecția de poezii turcești (*Divan*), transpuse și în persană (*Divance*); *Hayriye* (1701), opera sa

¹ Are și o ediție din 1292 H. (1875), apărută la Istanbul.

² Dregător sau funcționar care redacta și prezenta jalbele.

cea mai importantă, cuprinzând sfaturi către fiul său, traduse și în franceză, cum am arătat mai sus; *Münşeat*, colecție epistolară, în care se expune modul de a redacta scrisorile oficiale; *Tuhfat ul-Haramayn*, descrierea pelerinajului său la Mekka (1678/1088 H.).

Din proza lui Nabi, un loc de frunte îl ocupă *Fetihname-i Kamenice*. Manuscrise ale acestei cronici se păstrează în diferite biblioteci din Istanbul, de la Paris, Londra, Viena și Budapesta. A fost editată sub titlul de *Tarih-i Kamenice* (Istoria Cameniței), la Istanbul, în 1281 H. (1864—1865). Deși în proză, această operă este presărată cu numeroase versuri.

Prin opera sa bogată și prin calitățile sale deosebite, Nabi a exercitat o influență profundă asupra urmașilor săi. Din opera sa istorică ne interesează *Fetihname-i Kamenice*, care cuprinde și unele știri privind Dobrogea, Moldova și Țara Românească. Traducerea părților care ne privesc direct am făcut-o pe baza manuscrisului aflat în Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayı, Istanbul, fd. Hazine, nr. 1629 (62 f.), după care s-a făcut un microfilm pentru Arh. stat. Buc. (mf. rola 2, cadrele 736—799).

Bibliografie: Blochet, *Cat.*, p. 114—115, 378, 1109 și 1274; G. Flügel, *Kat.*, I, p. 672 și II, p. 281—282; A. Muhliniski, *Osmanskaia krestomatia*, St. Petersburg, 1859; F. Babinger, *G.O.W.*, p. 237—238, nr. 209; *E.I.*, III (1936), p. 857—858; Istanbul, Ktp., I, *T.C. Yazm. Kat.*, 1944. F. E. Karatay, *Katalogu ...*, I (1961), p. 264, nr. 818; Abdulkadir Karahan, *Nabi, Nabi, I.A.*, 90 cuz (Istanbul, 1960), p. 3—7; Vasfi Mahir Koca-Türk, *Türk Edebiyat Tarihi ...*, Ankara, 1964, p. 457—463; idem, *Türk Edebiyat Antolojisi ...*, Ankara, 1967, p. 190—194, etc.

FETIHNAME-I KAMANİÇE

(ms. Istanbul, Bibl. T.K.S.M. fd. Hazine, nr. 1629, 62 f.; Arh. stat. Buc., mf. rola 2, cadre 736—799)

< Pregătirile turcilor, pe la începutul anului 1672, împotriva regelui polon Mihail, care violase tratatul de pace cu Poarta. 5 r.

La începutul primăverii (21 martie), sultanul Mehmed al IV-lea pornește, cu suita și oastea sa, din Istanbul spre Adrianopol. 6 r.

Urmează descrierea relațiilor dintre cazacii zaporojeni, ziși *sarı-kamış* („stuf galben”), și poloni, precum și a politicii hatmanului căzăcesc Petre Doroșenko, care trecuse de partea turcilor. 6 v.

Descrierea suitei și oștii sultanului, în frunte cu marele vizir Koprulu Ahmed pașa; caimacamul acestuia, Mustafa pașa, fostul defterdar Ibrahim pașa, beilerbei de Egipt (*Mısır*), Abdurrahman pașa¹, purtătorul tigrului împărătesc, șehul Mehmed efendi și cadul de Rumelia, Ali efendi, Damad efendi ș.a. au fost cinstiți cu blănuri de samur și îmbrăcăminte de onoare. Apoi, sint căftâniți scribii, cărturarii (ulema), spahii, silihdarii și aianii. 7 r.—8 v. 9 r.

La 24 martie are loc expedierea lui Ahmed aga, chehaia de capușii², cu scrisoare și 15 000 de galbeni, potrivit obiceiului, la hanul tătăresc Selim Ghirai, ca să participe cu oastea sa la expediția împotriva Poloniei. 10 r.—v.

¹ Numit și Abdi pașa, este autorul unei cronici otomane, care începe cu anul 1648, și este socotit primul *vakanavis* (istoric aulic), înainte de Mustafa Naima.

² În text: *Kapucular Kelhudası*.

- 11 r. — v. <Înaintarea oștii la Ciukur-Çairi, în apropiere de râul Tunğa³. Plecarea ienicerilor, în frunte cu zabitul lor Abdurrahman şerif, şi sosirea unor soli cu scrisoare de la crai⁴>.
- 12 r. La 29 mai 1672 (1 safer 1083), are loc întoarcerea lui Ahmed aga, chehaiu de capugii, din Crimeea, cu scrisoare de la Selim Ghirai şi prezentarea la sultan.
- 12 v. La 1 iunie (4 safer), beilerbeiul (*mirimiran*)⁵ de Anatolia, Ali paşa, defilînd cu oastea sa în faţa padişahului, a fost căftănit; în timp ce vizirul Ibrahim paşa, la acelaşi menzil al satului (*kariye*) Çölemk, a fost cinstit cu paza prinţului (*şehzade*) Mustafa⁶ şi a haremului împăărătesc.
- 13 r. La 5 iunie (8 safer) începe înaintarea oștii, se traversează localităţile (*menzileri*) Deghermen Deresi şi Yenice⁶ şi după patru zile se ajunge la Iampol (*Yanbuli*). Aici, fiind zi de odihnă, şesul s-a umplut de corturi. Apoi au traversat menzilele Karin-Abad şi au descins la menziful numit Aydos.
- 14 r. Urmează odihnă de o zi la menziful Iliţa (*Illice*)⁷; după traversarea localităţii Koparan⁸, au descins la menziful numit *Süciler*⁹, unde a plouat.
- 14 v. După o odihnă la Köprü-Köy¹⁰, au sosit la şesul Devina¹¹, unde a avut loc popas timp de două zile. Acolo a sosit şi Katîrgizade¹² Ibrahim bei, cu garda sa şi cu oastea sangeacului său (*mirliva*). Oastea sultanului, după ce a strălucit timp de o zi la menziful Uşenli¹³, ordia s-a aşezat cu măreţie la Hagioğlu-Pazarî.
- 15 r. După ce au sosit într-o zi la satul Musa Bey, s-au odihnit încă o zi la Kurnali-Deresi¹⁴. Oastea amestecată, de asemenea, după ce s-a liniştit asemenea valurilor <mării> două zile la Techirghiol (*Tekfürgöl*)¹⁵ şi a prins puţine puteri, la 27 iunie, cînd era o zi luminoasă, a sosit la Uzun-Ali Çairî¹⁶. După ce au plecat zi de aici, au ajuns la Deli-Ali Çairî¹⁷, pe care l-au împodobit cu suita lor. Apoi, după ce l-au văzut la orizont pe măriia sa padişahul, cel asemenea cavaleriei lui Alexandru <cel Mare> (*Iskender*), împreună cu fiul şi cu mama sa, după cum se obişnuieşte, şi-au aranjat rîndurile împodobite, au trecut pe strada din mijlocul oraşului numit Babadag şi au pregătit Curtea, azilul fericirii. În văzul beктаşilor¹⁸ din oraş, stelele din suita marelui cuceritor (*sahib-i kiran*)¹⁹ şi-au întins corturile şi perdelele strălucitoare în ambele părţi, ca două ziduri.
- 15 v. <Descrierea poetică a aşezării turcilor şi odihna lor în acel menzil>.

³ Rîu care curge prin Bulgaria şi Turcia europeană şi se varsă în Măriţa lîngă Adrianopol.

⁴ Regele Poloniei, Mihai Wisniowiecki.

⁵ Mai tîrziu sultanul Mustafa al II-lea (1695 — 1703).

⁶ Yenice-Karasu (?), în Grecia, lîngă Kavala.

⁷ Iliţa (*Illice*?), în Bulgaria.

⁸ În Bulgaria (?).

⁹ În Bulgaria (?).

¹⁰ În Bulgaria (?).

¹¹ Devina, lîngă Varna (Bulgaria).

¹² „Fiul catîrgiului”.

¹³ În Bulgaria (?).

¹⁴ În Dobrogea (?).

¹⁵ „Ghiolul principelui”.

¹⁶ Localitate dispărută (?).

¹⁷ Localitate dispărută (?).

¹⁸ Sectă religioasă de rit ortodox (*sunnit*), ordin de dervişi fondat de Hagî Bektaş Veli.

¹⁹ „Eroul timpului”, „suveranul victorios”.

Clima sa plăcută, bună (*afiyet*) a mărit bucuria sultanului cuceritor și s-a luat hotărîrea ca pînă la întoarcerea <din expediție> la acel menzil să fie haremul cu palatul împărațesc, împodobit cu perdele, și să fie un menzil de odihnă.

Și iarăși, în acel menzil, muhafizul Bosniei, Ibrahim pașa, cu toți gaziii Bosniei, vînători iuți ca fulgerul ai dușmanilor, și cu oastea sangeac-beiului de Smederevo (*Semeñđire*)²⁰, cu războinici ca niște salamandre aruncătoare de foc, și-a arătat alai²¹; apoi s-au aranjat în ordine la menzilu unde era ordia victorioasă. Oastea cea biruitoare, după ce și-a semănat încă o zi sămînța de griu la menzilu Hagiki-Ciftliğı²² și și-a potcovit animalele cu scînteii fulgerătoare, dis-de-dimineață s-a scurs iute, cu tînurile sale aurii și cu corturile albastrii. Apoi, <după ce au mers>, au apărut la orizont și împreună cu suita sultanului purtătoare de victorie și-au întins corturile în cazaua Isacei (*Isakei*), într-o margine unde curgea Dunărea. Au staționat în locul unde răposatul sultan, mila lui Allah asupra lui, își întinsese corturile împărătești. Aici s-au depus eforturi pentru întîmpinarea marelui padișah și ridicînd spre cer încă un cort²³, au hotărît să descindă în acel loc.

În acea zi, deoarece din partea voievodului Moldovei, Duca²⁴, sosiseră la tejgheaua Curții glorioase cîțiva neferi pentru judecată (*dad-kah*) <versuri>, s-a aflat de la ei că este cu puțință un atac dușman asupra moldovenilor. De aceea au fost însărcinați, pînă la sosirea suitei împărătești, cu paza Moldovei și au fost numiți în această slujbă viteazul vizir al Bosniei, Ibrahim pașa, beilerbeiul (*mirimiran*) de Anatolia, Ali pașa, beilerbeiul de Cankiri (*Kiangırı*)²⁵, Murad pașa, și mirlivaua de Balikeser²⁶, Ibrahim bei. De aceea, în acea zi s-a hotărît, îndată să se treacă, cu bagajele și animalele pregătite, dincolo de fluviul Dunărea, pentru paza țării Moldovei împotriva vreunui atac din partea dușmanului. După ce au staționat acolo trei zile, au trecut împotriva dușmanului, ca pe calea lactee, peste podul trainic așezat pe fluviul Dunărea. Acesta a fost început de Osman pașa, beilerbei de Nicopol (*Nikbuli*), <și a fost făcut din> 57 de tombazuri²⁷, de pe care au descins și s-au așezat la menzilu de la Kartal²⁸. După două zile de popas în acel menzil, au trecut ca niște lei infuriați capudanul Mustafa pașa și mirlivaua din Kırşehir²⁹ cu oștile sangeacului său; cînd au ajuns și au poposit, au fost cinstiți cu caftane, hotărînd locul de întîlnire al ordiei. După ce au poposit cinci zile la menzilu de mai sus, Osman pașa, cel care începuse construirea podului, a fost însărcinat iarăși cu paza acestuia, rămînînd pe loc.

Cu galerele (*kadriga*) venite mai înainte din Istanbul cu o grabă de se cutremura și apa, au transportat la trecătoarea Isacei 40—50 de

²⁰ Pe Dunăre, în Serbia, la sud de Belgrad.

²¹ Adică a defilat cu oastea.

²² Ciftlicul Hagiki (?) în Dobrogea.

²³ *Savvan* sau *satban*: „cort mic”.

²⁴ Gheorghe Duca.

²⁵ Ținut lângă Ankara, în Anatolia.

²⁶ Ținut și oraș în Anatolia apuseană.

²⁷ Luntre.

²⁸ În R. S. S. Moldovenească.

²⁹ În Anatolia.

16 r.

16 v.

17 r.

17 v.

Fig. 11. — Yusuf
Nabi, *Fetihna-
me-i Kamanice*,
ms. Bibl. TKSM,
Istanbul, H.
1629, f. 2 v.,
Arh. stat. Buc.,
mf. (Turcia),
rola 2, c. 738 I.

اولدیلر اول کون بغداد و بوده سی دوقه طرفین
دو کا جلالت و شکاهه بر قاج نفر دا خواهار کلوب نظم
بصوب بغالدی غم ملک دلد صبر و آرامی •
اوشاه حسنه وار سون پیک اہم بر خبر ویر سون تر مقالی ^{اورد}
واہمہ احتمال هجوم اعدا غارت کو متاع آتاش بغداد ^{نشان}
اولدوغنی رفوع پایہ سریر اعلا اتیابریہ محافظ
بوسنہ اولان وزیر دلیر ابراہیم پاشا و میران ^{طی}
علی پاشا و میران کا نقری مراد پاشا و میران ^{طی}
ابراہیم بک وصول موکب ہمایونہ دك حوالی
بغدانہ نکہبان اولق اوزد اول خدمتہ تعیین ^{سور}
ہمان اول کوندہ نہر طونہ دن عبور و ملک بغدادی
دست تعرض اعادیدن حفظ ایچون نقش ^{الہ}
مہور ایلدیلر ضد یو دشمن شکا و دخی اول مقامہ ^{کرن}

tunuri... Acestea, după ce au fost încărcate pe niște harabale, predate și puse sub comanda lui Murad pașa, au pornit spre părțile dușmanului <în Polonia>.

La primul menzil <în Moldova>, mirimiranul de Adana ³⁰, Hüsein pașa, mirlivaua de Selefke ³¹, Pașazade Küçük Mehmed pașa, și Ibrahim bei, arătându-se cu oștile lor, au fost <însărcinați> cu însoțirea oștii imperiale victorioase.

La cel de-al doilea menzil, din partea hanului <tătar> sosește la înaltul prag Behadîr ³² aga, care, potrivit cu porunca împărătească, fusese trimis mai înainte <în Crimeea>... Acesta a anunțat că hanul Selim Ghirai al Crimeei a trecut apa Oceakovului (*Özi*), cu peste 100 000 de tătari războinici, pe la ghecetul *Divan* (*Doğan?*) și, îndreptându-se spre țara dușmană, au început s-o încalce, ceea ce l-a bucurat pe padișah... <care a acordat favoruri aducătorului de vești>.

Măria sa suveranul pământului și al mării, în a opta zi, după ce s-a îndepărtat de țărmul Dunării, și-a înălțat spre cer cortul său în localitatea numită Țuțora (*Çuçora*), care se află în fața orașului înfloritor al ghiaurilor numit târgul Iași (*Yaş-Bazarı*), care era capitala Țării Moldovei... Aici, fiind aproape de dușman, cele șase bulucuri de spahii au primit firman să se aprovizioneze cu zaherea, după lege (*kanun*), cu orz și făină; dar neputându-se obține zaherea de mai sus, s-au trezit în fața porții agalelor și li s-au dat fiecăruia în mână niște scrisori ticluite și aranjate din partea dregătorului, pentru încartiruire (*nezilemin*), acordate parcă <pentru astîmpărarea lor>.

După ce au poposit patru zile la menziful de mai sus <Țuțora>, spre a înainta mai ușor asupra craiului celui răufăcător, au fost numiți și însărcinați pentru paza hatmanului <Petre Doroșenko> vizirul Halil pașa, muhafiz de Silistra, beilerbeiul de Rumelia, Mehmed pașa, iar alaiabei din aripa dreaptă și stîngă au arătat alai. Au urmat pe rînd Ali pașa, beilerbeiul (*mirimiran*) al livalei Köstendil ³³, Osman pașa, mirliva de Prizren ³⁴, Ibrahim bei, mirliva de Scodra (*Iskenderiyye*) ³⁵, Hüsein bei, mirliva de Ohrida (*Ohri*) ³⁶, Osman bei, mirliva de Scoplje (*Üsküp*), Suleiman bei, mirliva de Crușavăț (*Alacahisar*), Malik bei și mirliva de Serem ³⁷, Ibrahim bei, care au trecut cu alaiurile și oștile lor prin fața padișahului. Apoi au urmat cei din Anatolia, ca Firari ³⁸ Mustafa pașa-

³⁰ Ținut în Anatolia de sud, spre Marea Mediterană.

³¹ Seleucia, în Irak.

³² În limbile tătară și turcă: „viteaz”.

³³ Kustendil, oraș în Bulgaria, lângă riul Struma, la sud-vest de Sofia.

³⁴ Localitate în valea riului Drin (Iugoslavia).

³⁵ Albania.

³⁶ În Iugoslavia, la granița cu Albania.

³⁷ Vechiul Sirmium (Iugoslavia).

³⁸ „Fugarul”.

zade Mehmed paşa, mirimiranul livalei de Malatia ³⁹ şi Avabkir Mehmed paşa. După ce au fost priviţi şi admiraţi cu oştile lor, au fost răsplătiţi cu caftane (*hilat*) strălucitoare, <apoi> s-au răspîndit la corturile lor.

... S-a hotărît construirea unui pod peste fluviul Nistru (*Turla*), pentru trecerea oştii victorioase, şi s-au trimis oşti pentru o eventuală împiedicare a trecerii duşmane. De aceea s-a dat firman, pentru apărarea podului, vizirului Halil paşa şi mirimiranului de Anatolia, Halil paşa, care în două zile, pornind în grabă, au ajuns pe malul Nistrului. În acest timp, potrivit cu firmanul, muhafizul de Silistra, Halil paşa, împreună cu oastea sa şi cu a mirimiranului de Avlonia ⁴⁰, Iusuf paşa, au fost trimişi pentru ajutorarea şi paza hatmanului Doroşenko. Aceştia, împreună cu Nureddin sultan ⁴¹, cu 10 000 de viteji şi cu cetele numeroase de tătari de-ai lui Selim Ghirai, hanul Crimeei, de unde erau cu toţii, au înaintat opt ceasuri şi s-au ciocnit cu zabitul cetăţii numite Ladijin, ghiaurul cu numele de Hanenko (Canenko), şi apoi s-au luptat cu o mie de cazaci lângă curtea Braşavet ⁴². În timp ce Hanenko se grăbea să-i ajute, a fost împiedicat şi înfrînt de oastea <noastră>, iar cei 10 000 de cazaci au fost zdrobiţi. Astfel, 3 000 dintre ei au fost trecuţi prin sabie, 6 000 făcuţi prizonieri, iar restul ghiaurilor abia a scăpat cu Hanenko.

<Descrierea predării a peste 150 de prizonieri tătari, de către al doilea vizir şi caimacam Mustafa paşa>.

22 r. — v. <După victoria lui Selim Ghirai asupra lui Hanenko, au fost călătoriţi vizirii Ahmed paşa şi Mustafa paşa, precum şi defterdarul. Trecerea Nistrului cu bărcile şi întărirea cu palisade a localităţii Zwaniec situate în faţă>.

23 r. În faţa cetăţii Hotin, asediată mai înainte timp de 15 zile de hanul Crimeei, se găsea Zwaniec (*Izvanee*), unde se întăriseră ghiaurii. Pentru alungarea acestora au fost trimişi patru companii (*orta*) de ieniceri. Un pag, rus de neam, al unui ciorbagiu de ieniceri, fugit la poloni, s-a întors cu alţi răufăcători din faţa Cameniţei, dar, fiind prinşi, au fost pedepsiţi aşa cum meritau.

23 v. <Trecerea în revistă a trupelor>.

După ce toate sangeacurile şi cei din Crimeea şi-au arătat alaiurile cu oştile lor, a urmat voievodul Ţării Româneşti Ligoraşcu (*Livuraşku*) cu peste 10 000 de ostaşi ghiauri împodobiţi şi aranjaţi, care timp de o oră-două şi-au arătat rîndurile în faţa cortului împăralesc. Apoi s-au aşezat într-o parte...

24 r. — v. În acest timp, cel de-al doilea vizir, caimacamul favorit, sfetnicul (*musahib*) Mustafa paşa, dînd năvală cu 400 de viteji asupra cetăţii cu numele de Sudniţa (*Sudnice*), s-a aşezat în varoş şi a cuprins cetatea... <unde au luat peste o sută de prizonieri>.

³⁹ Regiune şi oraş în Anatolia, lângă Eufrat.

⁴⁰ Vlăra (Albania), lângă Marea Adriatică.

⁴¹ Comandantul suprem al oştii tătare.

⁴² Broslawitz (?).

<Construirea unui pod peste Nistru și trecerea oștii victorioase la Zwanič, în țara dușmană; insuficiența aprovizionare a oștii>. 25 r.

Neaprovizionarea <cu merinde> a oștii victorioase din pricina nepăsării și a cusurului lui <Gheorghe> Duca, voievodul Moldovei, a făcut să izbucnească mânia pașii; deoarece, de la întoarcerea sa în Moldova, arătase nepăsare și în alte slujbe importante, s-a dat firman, la care se supune și cerul, pentru mazilirea sa, rupându-se fila numelii sale <ca domn>. De aceea a fost pus în lanțuri și cătușe (*halka*) și aruncat în închisoarea primului ceaș (*Çavuşbaşı*) Suleiman aga, ca să se îmbrățișeze între ei...

În acea zi a sosit în tabăra sultanului oastea hanului tătaresc din Crimeea, Selim Ghirai, numeroasă ca stelele. Potrivit cu înaltul firman, în întâmpinarea lui s-au grăbit să iasă vizirul Kaplan pașa, vizirul Halil pașa, beilerbeii de Rumelia și Anatolia... Când au descins la cortul marelui vizir, după ce și-au aranjat corturile lor frumoase, au fost primiți cu cinste și onoruri. 25 v.

<Descrierea ceremoniei de întâlnire a hanului tătar cu sultanul Mehmed al IV-lea și apoi cu caimacam pașa>. 26 r.

După o convorbire plăcută, la un semn al pașii, hanul a fost cinstit cu o blană de samur, cățănă pe deasupra și, afară de aceasta, i s-a acordat o sabie împodobită cu pietre prețioase. De asemenea, și fratelui său nureddin sultan, celor trei fii de han (*hanzade*) și la mai mult de trei sute de mîrzaci renumiți li s-au dat caftane brodate cu fire de aur. Aceștia s-au bucurat că au fost cinstiți cu sărutarea mîinii pașii. 26 r.

<Descrierea întoarcerii hanului la ordia sa, îndeplinirea misiunii de însoțire din partea lui Halil pașa și Kaplan pașa, cățănirea lor cu blănuri de samur ș.a.>. 26 v.—27 r.

Atunci și sus-numitul hatman <Petre> Doroșenko, grăbindu-se să se închine la Curtea cea măreață ca cerul, la sosirea sa la mărețele perdele de la poarta marelui vizir a fost cinstit cu caftan; apoi fiind condus de marele șambelan (*Çavuşbaşı*) și de agaua spahiilor la tabăra împărătească, i-a fost acordat un caftan, un topuz (*đobuz*) și un cal trăpaș, de cursă (*yorga*). 27 v.

<Pregătirile oștii și descrierea cetății Camenița, o fortăreață puternică cu șanțuri mari și turnuri de apărare>. 28 r.—30 v.

<Incursiuni prin împrejurimile cetății și începerea asedierii fortăreței de către Ahmed aga și alții; intrarea ienicerilor în întărituri (*metris*); lovindu-se de rezistența dirză a apărătorilor, asediatorii sînt nevoiți să sape canale subterane (*lağım*)>. 37 r.—40 r.—v.

<La un nou atac al aripii drepte, condus de Mustafa pașa, se prăbușește unul din turnurile cetății, surpîndu-se și zidul legat de acesta>. 43 r.

La un alt atac al agalelor de ogeac, într-o oră au dispărut ghiaurii din cetate și din oraș, fiind acolo mai mult de 1 000 de ghiauri. În cele din urmă, ienicerii și serdenghecidii ocupă cu forța și iau în stăpînire cetatea. În același timp, spahii și serdarii și-au înălțat steagurile, așteptînd ca ghiaurii să-și încarce calabalîcul în trăsuri și să plece din cetate..., iar 46 v.

47 r. beilerbeul Rumeliei, Hüsein paşa, a fost numit pentru pază şi supravegherea drumurilor...

48 v. <După cucerirea cetăţii Cameniţa, vizirii cei mari şi ulemalele au fost cinstite cu cite o blană preţioasă, iar aianii divanului şi alţi fruntaşi au fost căftăniţi, fiind o zi de mare veselie şi petrecere. În acelaşi timp, a fost aşezată acolo o inscripţie (*tarih*), în care se arăta că celatea Cameniţa a fost cucerită în nouă zile de către sultanul Mehmed al IV-lea, în anul 1083 H. (1672), autorul inscripţiei în versuri fiind Y. Nabi>.

50 r. Apoi după obiceiul osmănesc, au anunţat victoria, iar vizirul Kaplan paşa, beilerbeul de Rumelia, Mehmed paşa, şi beileirbeul de Adana, Hüsein paşa, au fost lăsaţi chezaşi pentru stăpânirea acestei cetăţi... mulţi au fost căftăniţi.

50 v. În faţa acestei situaţii, şapte pălânci de-ale ghiaurilor au cerut iertare, cu condiţia să plătească tribut (*cizye*), să trimită haraci (*hazine*) şi daruri; în această zi au venit, de asemenea, nişte soli, care, potrivit cu legea osmănească, au fost căftăniţi şi cinstiţi...

51 r. Pentru pază a fost însărcinat hanul Crimeei Selim Ghirai şi vizirul Kaplan paşa, numit serdar <şi avînd> cîteva tunuri *baliemez*; iar pentru alte nevoi beilerbeii de Rumelia şi Anatolia, cu oştile lor, o căpetenie de seimeni (*sekbanbaşî*) cu 15 companii (*oda*) dintre ienicerii săi cei mai energici (*şahbaz*) şi cu magazia de muniţii (*cebthane*).

De asemenea, <hatmanul căzăcesc Petre> Doroşenko cu 40 000 de ostaşi ai săi şi voievodul Ţării Româneşti Grigore Ghica cu toată oastea sa valahă (*cümle Eflak askeri*), s-au pus pe drum spre părţile cetăţii Lemberg (*Ilbav*), bănuindu-se că acolo ar fi toată adunătura regelui celui răufăcător.

51 v. Pe de altă parte, înainta împotriva regelui <polon> şi oastea tătă-
52 r. rească numeroasă... Ghiaurii fiind întăriţi în cetatea Bozanova <?> din apropiere, unde erau cantitaţi de grâu şi zaharea, l-au trimis acolo, cu tunuri şi puşti, pentru supunerea lor, pe Ibrahim paşa, beilerbeul de Bosnia. După cucerirea acestei cetăţi, apărătorii şi războinicii ei au fost trecuţi prin sabie, iar restul a scăpat cu *aman*... Apoi, într-o dimineaţă, au ajuns la apa cetăţii Buczacz (*Buçaş*) ⁴³, în apropierea căreia toată oastea osmană a descins cu grabă. După supunerea cetăţilor Bozanova şi Buczacz urma rîndul fortăreţei Bazlavice <?>, a cărei populaţie, de frică,
53 v. s-a grăbit să ceară pace. La o incursiune a celui de-al doilea vizir <Mustafa paşa>, de asemenea, şi populaţia cetăţii Zulapov <?> a cerut iertare şi ajutor. La năvala muhafizului de Bosnia <Ibrahim paşa> de asemenea populaţia cetăţii Tarabnul <?> s-a grăbit să ceară iertare şi să arate supunere. Aşa încît nu a rămas în acea parte nici un cuib de răzvrătiţi... în ţara ghiaurilor.

54 r.—v. <În faţa ocupării Poloniei, regele este nevoit să ceară pace şi tratativele în acest sens încep a fi duse de către Mustafa paşa, caimacamul marelui vizir Köprülü Fazıl Ahmed paşa>.

⁴³ În Galiţia (?).

După dorința padișahului, afară de condiția că Polonia trebuia să plătească <Porții>, în fiecare an, tribut (*cizye*) de o sută (*sad*) de puni, mai trebuia să adauge la cetatea Camenița tot ținutul ei numit Podolia, avînd 40 de cetăți. De asemenea, și ținutul numit Ucraina al cazacilor Sari-Kamiș ai hatmanului <Petre Doroșenko>, care de 200 de ani încoace gemea sub ghiauri, să nu fie atacat; în același timp, ceata tătarească de lipcani, ei fiind musulmani, să fie volnică de a pleca în țara islamului. 55 r.

De asemenea și cetatea Lemberg (*Ilbav*), ocupată de Kaplan pașa și Selim Ghirai, trebuia să plătească ca despăgubire 80 000 de guruși, reprezentînd „prețul singelui” (*kan beha*). 55 v.

După ce toate aceste <condiții> au fost înfățișate acelor soli <polonezi>, a avut loc un divan împărătesc, unde hanul tătar a fost cinstit cu o blană lungă de samur și cu un hanger încrustat cu pietre prețioase. După retragerea ordiei tătarești s-a acordat cîte un caftan (*hilat*) celor patru soli și altor 20 de oameni din suita lor, veniți cu sarcini din partea craiului lor. Apoi, s-a mai dat cîte o blană mare vizirului <Köprülü> Ahmed pașa, lui Kaplan pașa și celor care îndeplineau slujbe mari. 56 r.

Apoi, după invitația la rugăciunea (*ezan*) pentru cucerire, a fost ridicat tuiul plin de strălucire (*tuğ furuğ*), dîndu-se și porunca pentru întoarcerea în capitala adrianopolitană. 56 v.

<La cel de-al doilea menzil are loc ceremonia despărțirii de Selim Ghirai, hanul Crimeei, la care participă călări toți vizirii împreună cu padișahul; în a treia zi padișahul își întinde corturile în șesul Zwaniec, în fața cetății Hotin, unde are loc ceremonia pentru sărbătorirea cuceririi Cameniței>. 57 r.

<Întoarcerea solilor poloni la rege, trecerea în revistă a armelor și munițiilor de la Camenița și misiunea încredințată lui Ibrahim pașa, muhafiz de Bosnia, beilerbeiului (*mirimuran*) de Diarbekir⁴⁴, Hasan pașa, mirimiranului de Sivas⁴⁵, Fazıl <?> pașa, mirimiranului de Nicopol, Osman pașa, însoțiți de Halil pașa, spre a merge la slujbă în ținutul Podolia și pentru paza cetății Camenița. Apoi, pe la finele lunii regeb, în a cincea zi, au trecut podul de peste Nistru și și-au întins corturile în cîmpia Hotinului>.

<Despre serviciile aduse de Selim Ghirai Porții; descrierea succintă a întoarcerii, turcii ajungînd pe la sfîrșitul lui noiembrie (*şaban*) la Dunăre, unde traversează podul spre Isaceea>. 58 r. — 59 r.

Mai înainte, la plecare, deși haremul padișahului a fost așezat la Babadag, totuși, în urma schimbării timpului, a fost transportat la Hagio-glu-Pazarî.

<Plecarea sultanului, însoțit de vizirii săi, spre Bazargic, unde era așteptat de familia sa>.

La malul Dunării s-a dat permisiune oștii victorioase pentru o odihnă de trei zile, iar padișahul în persoană, însoțit de marele vizir <Köprülü Fazıl> Ahmed pașa și de însoțitorul favorit (*musahib*) Mustafa pașa,

⁴⁴ Ținut în Anatolia, pe rîul Tigru, în Kurdistan.

⁴⁵ Oraș în Anatolia, pe rîul *Kızıl-Irmak*. adică „Rîul Roșu”.

s-au grăbit să plece la Hagioğlu-Pazarî. Între timp, oștile întâlnindu-se la Techirghiol (*Tekfurgölü*) și la Kara-Su, s-au grăbit să-l ajungă pe padișah și să-l privească ca pe o stea călătoare.

60 r.—61 v.

<Descrierea întoarcerii padișahului din expediția împotriva Poloniei, care a durat 6 luni și 10 zile; în acest timp scurt a fost cucerită o cetate mare, Camenița, și a fost înfrânt craiul polon>.

Cronica se încheie cu menționarea copistului :

62 r.

În anul 1152 H., cu ocazia expediției împotriva Austriei, în șesul cetății Adrianopol a fost făcută această copie (*suret*) de către Suleiman

62 v. Izzi ⁴⁶, scribul divanului..., după care au înaintat spre șesul Sofiei...

La 8 iunie 1739 (gurre rebî ül-evvel 1152).

⁴⁶ Suleiman Izzi, fiul lui Halil chehaia de baltații, începînd din 1745 (1158 H.) a ocupat postul de istoric aulic (*vakanüvis*), urmînd pe Mehmed Şuphi. A avut și alte demnități, ca, de pildă, maistru de ceremonii (*teşrifatşı*), în 1747 (1160 H.) Moare la Istanbul, în 1755 (1168 H.). Este autorul unei *Cronici a evenimentelor* (*Tarih-i veka-i*) otomane pentru anii 1744 — 1751 (1157 — 1165 H) (vezi Babinger, G.O.W., p. 287—288).

SILAH DAR FINDIKLILI MEHMED AGA

Făcînd abstracție de perioada domniei sultanului Mustafa al II-lea (1695 febr. — 1703 apr.) și spre deosebire de contemporanii săi Mustafa Naima și Mehmed Rașid (m. 1736), Mehmed aga din Fındıklı n-a fost un istoric de Curte (*vak'anüvis*). Cea mai mare parte a operei sale istorice nu poartă amprenta prezentării oficiale. Tocmai în aceasta rezidă valoarea acestei opere, prețioasă atît pentru istoria turcilor, cît și pentru a altor popoare din fostul Imperiu otoman.

Născut la Fındıklı, o suburbie a cartierului Galatei din Istanbul, la 8 decembrie 1658 (12 rebi I 1069 H.), Hogeazade Mehmed a intrat de tînăr la Curtea imperială, unde a fost crescut și instruit sub îndrumarea lui Șahin Ahmed aga, aflat în slujba sultanului¹. De la vîrsta de 19 ani a fost rînd pe rînd bostangi², baltagi³, seferli⁴ (1679) ș.a. După întoarcerea sa din expediția asupra Vienei (1683), și-a continuat slujba sub sultanii Mehmed al IV-lea (1648—1687), Suleiman al II-lea (1687—1691), Ahmet al II-lea (1691—1695) și Mustafa al II-lea, care l-a însărcinat să scrie o lucrare cu titlul *Nusretname* (Cetatea victoriilor), unde să descrie evenimentele de la urcarea sa pe tron. Deci, cel care a urmat primului *vak'anüvis*, Abdurrahman pașa (m. 1692), a fost Fındıklılı Mehmed aga și nu M. Naima (1702).

Sub Mustafa al II-lea, Fındıklılı a fost avansat ciuhodar⁵, iar în 1703, la începutul domniei sultanului Ahmet al III-lea, spătar⁶ împărătesc. La urcarea pe tron a sultanului Ahmet al III-lea, i s-a oferit o provincie și rangul de vizir, dar a refuzat, preferînd să fie pus în retragere. Fındıklılı Mehmed aga a continuat să-și scrie cronica și după scoaterea din slujba Curții, dar nemaifiînd în vîltoarea evenimentelor, le-a descris mai succint, mergînd pînă în anul 1721. A încetat din viață în 1723 (1136 H.), în vîrstă de 65 de ani, și a fost înmormîntat la cimitirul Ayas pașa.

Silahdar aga a fost nu numai istoriograf, ci și poet și prozator, fapt pentru care ocupă un loc important și în istoria literaturii turcești.

Evenimentele contemporane le-a urmărit cu viu interes și le-a descris cît se poate de amănunțit în cronica *Zeyil-i Fezleke*, pentru partea mai veche folosind izvoarele vremii. Opera lui Silahdar are mulți termeni euro-

¹ Cf. *Silahdar tarihi*, Istanbul, 1928, vol. I, p. 2.

² *Bostangi*: „grădinar”, o categorie din oastea otomană constituind garda saraiului.

³ *Baltagi*: pionier halebardier.

⁴ *Seferli*: participant la expediție.

⁵ *Ciuhadar*: slujitor la palat, care se îngrijea de îmbrăcămîntea și încălțămîntea sultanului.

⁶ *Silahdar*: purtătorul spadei sultanului, spătar; silahdarii erau trupe de cavalerie.

peni, știri importante cu privire la instituțiile europene etc. Continuare a cronicii lui Kiatip Celebi, începe descrierea istoriei Imperiului otoman cu anul 1655 (1065 H.). În prima parte, pînă la sfîrșitul viziratului lui Köprülüzaade Ahmed pașa (1676), autorul a folosit cronicile lui Hasan Veqihi, Naima, Rașid, precum și alte izvoare. În schimb, partea a doua, începînd cu viziratul lui Kara Mustafa pașa (1676) și pînă la 1695 (1106 H.), cuprinde evenimente la care a fost martor ocular, ceea ce face ca ea să fie originală și mai interesantă. Cronica s-a păstrat în patru manuscrise, dintre care trei la Istanbul și unul la Manisa. Manuscrisul cel mai important se păstrează în Biblioteca de stat (*Devlet Kütüphanesi*) Beyazit din Istanbul, fd. (*Vakıf*) Veliyüddin efendi, nr. 2369 (326 f. a cite 65—70 de rînduri). Este manuscris original, fapt menționat de o însemnare pe prima pagină : „...Kendi hattı ile yazılmış”, cu scris *sülüs*. O copie se găsește în palatul Yıldız și alta în Biblioteca fostului Institut de istorie turcă⁷. În ce privește manuscrisul din Biblioteca regională a orașului Manisa (*Yl-kütüphanesi*)⁸, pe care l-am cercetat în fugă, deși a fost socotit de editorul İ. Parmaksızoğlu drept cel „mai bun”, este totuși o copie din 1789 (1203 H.). Sub raport caligrafic și al artei miniaturistice este, însă, un manuscris superior. Un alt manuscris se păstrează la Biblioteca Națională din Viena, sub nr. 1095.

Opera istorică a lui Fındıklılı a fost editată de <Altınay> Ahmet Refik, în două volume, sub titlul *Silahdar tarihi* (Cronica lui Silahdar), în 1928, la Istanbul⁹. Editorul publică la începutul cronicii o succintă introducere (I—XII p.), cuprinzînd unele date asupra vieții autorului și o scurtă analiză a conținutului ei. După cum reiese din cuprinsul cronicii sale, rapoartele trimise la Sarai din partea comandanților, dar scrise de scribi speciali (*telhisçi*), au furnizat cronicarului nostru informații de prima mînă. Privită din acest punct de vedere, cronica lui Silahdar rămîne un izvor interesant, bogat și prețios pentru cercetătorii istoriei Imperiului otoman din cea de a doua jumătate a veacului al XVII-lea și începutul celui următor. Această operă istorică oglindește o bună parte din epoca de decădere a Imperiului otoman, constatată, în special, cu ocazia înfrîngerii turcilor la asediul Vienei (1683), la care participă autorul și pe care îl descrie amănunțit. Fındıklılı Mehmed aga completează cu știri noi *Jurnalul asedierii Vienei* (10 iulie — 14 septembrie 1683), ținut la zi de Ahmed aga, marele maestru de ceremonii al înaltului Devlet¹⁰. Așa sînt, de exemplu, amănuntele privind figura, portul și suita viitorului principe al Transilvaniei, Emerik Thökoli¹¹.

În 1933, tot istoricul turc Altınay Ahmet Refik publică o prezentare a vieții și operei lui Fındıklılı Silahdar aga (vezi *Bibliografia*). Menționăm și ediția de popularizare, din 1947, în caractere latine, a lui Mustafa Nihat

⁷ Despre aceste manuscrise păstrate în bibliotecile din Istanbul vezi *Istanbul Kütüphaneleri Tarih-Cografya Yazmaları Kataloqları*, Istanbul, 1944.

⁸ *Manisa Kutuphaneleri Kataloğu*, Istanbul, 1952.

⁹ În colecțiile Societății de istorie turcă : *Türk tarih encumeni kulliyatı*, nr. 10 și 14, cu o introducere de Ahmet Refik, vol. I, XXI + 723 p. și vol. II, 7 + 805 p.

¹⁰ Cf. *Devlet-i Aliyye teşrifatıbaşı Ahmet aga'nın*, Viyana kuşatması gunluğu ... *Turkcesi* Esat Nermi <S. l.>, 1970, 196 p.

¹¹ Tot Ahmet Refik a publicat *Türk Hizmetinde Kıral Thokoli Imre (1683—1705)* (Regele Emerik Thokoli în slujba turcească), Istanbul, Muallim Ahmet Halit Kutuphanesi, 1932, 59 p.

Özön, cuprinzînd extrase din ediția lui A. Refik (în special din vol. II), precum și câteva fragmente din *Nusretname*, după un manuscris bun păstrat într-o bibliotecă din Manisa. În linii generale, această ediție cuprinde evenimentele mai importante dintre anii 1683 și 1704 (1094—1115 H.). Deși din subtitlu s-ar părea că s-au grupat numai știrile privind viața de la palat în secolul al XVII-lea, totuși partea introductivă cuprinde și o serie de fragmente în legătură cu evenimentele din afară. Printre acestea sînt și unele știri care privesc direct istoria țărilor române, ca de pildă : sosirea lui Mihail Apafi, principele Transilvaniei, defilarea domnilor Țării Românești și Moldovei, cu oștile lor, în fața marelui vizir la 22 august 1683, înainte de asediul Vienei (p. 35—36), trecerea tătarilor prin Giurgiu și pe la hotarele Țării Românești (p. 50) etc.

În volumul de față, puținele știri care ne privesc au fost traduse după ediția lui A. Refik (1928), care este mai bună și mai completă, avînd textul transcris în caractere arabe, confruntată cu manuscrisul autograf din Biblioteca Beyazit (Istanbul), fd. Veliyüddin efendi, nr. 2369 (326 f.), pe care l-am microfilmât pentru Arh. stat. Buc.

În ceea ce privește *Nusretname* (Cartea victoriilor), are două manuscrise bune în Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayı din Istanbul, catalogate și descrise de F. E. Karatay¹². În alte manuscrise, *Nusretname* apare ca o urmă a cronicii *Fezleke*.

Un interes deosebit prezintă pentru noi și editarea în transcriere latină a acestei opere, făcută după cele mai bune manuscrise din Turcia, de către istoricul İsmet Parmaksızoğlu (Istanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1962—1969, 2 vol.). *Cartea victoriilor* cuprinde o serie de fragmente interesante, care privesc în special Banatul, Crișana și Transilvania. Știrile pentru Țara Românească sînt răzlețe, dar prețioase. În volumul I știrile sînt axate pe războaiele turco-austriece din anii 1595, 1696 și 1697, pe urmările bătăliei de la Zenta (1697), pînă la pacea de la Carlowitz (1699). Volumul al II-lea tratează situația Imperiului otoman după încheierea păcii pînă pe la începutul domniei sultanului Ahmed al III-lea (1703). Conține și știri răzlețe care ne privesc direct ca, de pildă, aprovizionarea cetății Camenița cu zaharea din Moldova, evacuarea acestei fortărețe de turci (p. 3, 26), rolul jucat de muhafizul de Babadag, vizirul Cerkez Yusuf pașă, de muhafizul de Timișoara, Cetrefilzade Yusuf pașă (p. 9 și 23) etc.

Nusretname a fost unul dintre izvoarele istoriografului Mehmed Raşid¹³, care, în linii mari, descrie aceeași epocă.

La traducerea părților care ne interesează din *Nusretname*, am ținut seama, pe lângă ediția lui I. Parmaksızoğlu, și de manuscrisele care merg pînă la 1721, de asemenea microfilmate pentru Arh. stat. Buc. (mf. rola 23, cadrul 212—330).

Bibliografie : Mehmed Sureya S. O., vol. IV, p. 220 ; Bursalı Mehmed Tahir, O.M., vol. III, p. 69 ; Ahmed Refik, *Alimler ve san'atkarlar* (Învățați, și artiști), Istanbul, 1924, p. 228 ; F. Babinger, *G.O.W.*, p. 253 ; Altınay Ahmed Refik, *Fındıklılı Silahdar Mehmed Aga*, Istanbul, Kanaatkitabevi, 1933,

¹² Vezi T.K.S.M. *Ktp. Türkçe yazmaları Kataloğu* ... I, p. 283, nr. 881, E. H. 1413 și 882 R. 1313.

¹³ Orhan F. Köprülü, *Raşid'in Kaynaklarından biri : Silahdarın Nusretnamesi*, în „Belle-ten”, Ankara, nr. 43 (1947), p. 473 și urm.

52 p. (Millî Kütüphanesi Tarih serisi, 24); Silâhdar Mehmed Ağa, *Silâhdar tarihi XVII-ni asrın Saray Hayatı* (Cronica lui Silâhdar. Viața din palat în secolul al XVII-lea); Bucăți alese cu un cuvânt introductiv de Mustafa Özön, Ankara, Akba-Kitabevi <1947>, 256 p.; Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretname* (Cartea victoriilor), adaptare de İsmet Parmaksızoğlu, vol. I, fasc. I, Istanbul, 1962. Millî Eğitim Basımevi, 140 p. + 1 h.; vol. I, fasc. II (1963), p. 141—257 + 1 h. și vol. I, fasc. III (1964), p. 259—421 + 1 h.; vol. II, fasc. I (1966), 180 p. și vol. II, fasc. II (1969), p. 185—473.

Despre Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa ca literat vezi: Vasfi Mahir Kocaturk, *Türk Nesri Antolojisi* (Antologia prozei turcești), Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1963, p. 263—265 (Edebiyat Yayinevi); idem, *Türk Edebiyat Tarihi*. Başlangıçtan bugüne kadar (Istoria literaturii turcești de la început pînă astăzi), Ankara, Edebiyat Yayinevi, 1964, p. 565; o prezentare generală în I. A., vol. X (1972).

SILÂHDAR TARİHİ (ZEYİL-I FEZLEKE)

(ms. Bibl. Beyazid, Istanbul, fd. Veliyüddin Efendi, nr. 2369, 326 f.; ed. Istanbul, 1928, 2 vol; Arh. st. Buc., 16 f., rola 23, c. 1—326).

Volumul I

- 1 r.—v. <Imn de laudă, în versuri, lui Allah și padișahului Mehmed al IV-lea.
(1) Datele biografice ale autorului; relatarea iernării sultanului la Hagioğlu-Pazarı (Bazargic), în februarie-martie 1674; motivări pentru continuarea cronicii *Fezleke* a lui
(2) Kiatip Celebi; schimbări în ierarhia Porții etc.>.
- 2 r.—v. Anul o mie șaizeci și șase¹
- 3 r. <Situația de la Poartă și serdariatul lui Siavuș pașă² în insula Creta (*Kirid*).>
- (20) ... Apoi, s-a luat hotărîrea ca muhafizul de Silistra, Siavuș pașă,
(25) fost mare vizir (*sadr*), să treacă de la Benefșa³ la Creta, cu rangul de
(26) serascher, împreună cu o parte a oștii de buluc⁴. Eialetul Silistra a fost
acordat vizirului Sarî Kenan pașă⁵...
- (32) <Acordarea sigiliului viziral, pentru a doua oară, lui Siavuș pașă. Schimbări în ierarhia
5. v Porții otomane>.
- 6 r. Socotindu-se că este potrivit, sigiliul imperial a fost acordat, pentru
a doua oară, lui Abaza Siavuș pașă, fost mare vizir. El a fost invitat să
vină de prin părțile Silistrei la Poarta fericirii.

(35) SOSIREA MARELUI VIZIR SIAVUŞ PAŞA LA POARTĂ

Și în a 19-a zi a lunii mai sus-arătate⁶, într-o zi de joi, potrivit firmanului împărătesc, Siavuș pașă a pornit de la Silistra cu titlul de mare

¹ 31 octombrie 1655 — 19 octombrie 1656.

² Abaza Siavuș pașă, mare vizir în 5 martie — 30 aprilie 1656 și 1687—1688.

³ Monemvasia, în Moreea.

⁴ În text: *aşağıboluk halkı*.

⁵ Rus de origine, cunoscut ca mare amiral otoman.

⁶ 15 martie 1656.

vizir și, străbătînd menzilir, a intrat doar cu patruzeci sau cincizeci de oameni în Istanbul, unde a fost cinstit de padișah... 6 v.

MOARTEA MARELUI VIZIR SIAVUŞ PAŞA ŞI ACORDAREA
SIGILIULUI VIZIRAL LUI BOYNU YARALI MEHMED PAŞA (38)

În a noua zi a lunii ⁷, marelui amiral (*kapudan*), vizirului Kara Mustafa paşa... i s-a acordat guvernarea oraşului Cairo din Egipt, iar funcţia de kapudan a fost dăruită beilerbeiului de Silistra, vizirului Sarî Kenan paşa... 7 r.

<Caimacamul vizir Iusuf paşa a fost transferat la eialetul Silistra. Dar, fiind scos imediat la pensie, nu a putut ajunge acolo>. (42)

<Răzvrătitul Seidi Ahmed paşa, beilerbei de Sivas ⁸, deşi a fost numit în eialetul Silistra, totuşi, înţelegînd pericolul ce-l aşteaptă, a întîrziat un timp să se prezinte, aşteptînd să fie iertat>. 7 v. (43)

Vizirul Seidi Ahmed paşa, în timp ce mergea spre Silistra, unde fusese numit, auzind de situaţia flotei împărăteşti a plecat spre Dardanelele cu oastea sa, fără să aştepte porunca sultanului, pentru a se lupta cu veneţienii. (47)

În a douăzeci şi şasea zi a lunii mai sus-arătate ⁹, vizirului Seidi Ahmed paşa, valiu de Silistra, care se afla la paza Dardanelelor (*Boğaz-Hisar*), i s-a acordat funcţia de kapudan... (51) 8 r.

<Vizirul Haidar Agazade Mehmed paşa, fost caimacam, a fost numit în eialetul Silistrei. Dar, din pricină că întreţinea relaţii cu oameni vinovaţi, a fost omorît în drum spre Silistra, în timp ce se odihnea la cîmlicul său>. (52) 8 v.

Atunci, în eialetul Silistra a fost numit Melek Ahmed paşa ¹⁰, care stătea mazilit în locuinţa sa. A doua zi el a şi pornit la drum. (53)

<Lui Abaza Siavuş paşa> i s-a acordat, în scurt timp, eialetul Bosniei, apoi eialetul Silistrei. În anul una mie şaizeci şi şase, <luna> ğemazi I ¹¹, prin mazilirea lui Deli Hüsein paşa, a devenit pentru a doua oară mare vizir. (62) 10 r.

<A murit la 50 de zile după ce a plecat de la Silistra venind la Istanbul>.

Anul o mie şaizeci şi şapte ¹² 11 r.

ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR LA INSULA CRETA (68)

S-a pus mîna pe o scrisoare eretică, plină de minciuni şi de aţîţare la intrigă, trimisă de patriarhul grec ¹³ din Istanbul nedemnului voievod al Ţării Româneşti, numit Constantin ¹⁴. Hăinia lui <a patriarhului> fiind descoperită, i s-a arătat scrisoarea mai sus-amintită şi cînd a fost

⁷ 3 mai 1656.

⁸ Oraş şi provincie în Anatolia.

⁹ 20 mai 1656.

¹⁰ Melek Ahmed paşa, unchiul călătorului Evliya Celebi, a fost şi mare vizir în anii 1650—1651.

¹¹ 26 februarie — 26 martie 1656.

¹² 20 octombrie 1656 — 8 octombrie 1657.

¹³ Partenie al III-lea (1656 — 1657) (cf. „Hrisovul”, VII (1947), p. 155).

¹⁴ Constantin Şerban (1654 — 1658).

întrebat, el a declarat în răspunsul său : „În fiecare an obișnuiam să trimitem astfel de scrisori pentru încasarea obolului”. De aceea el a fost spînzurat la Parmak-Kapu ¹⁵.

16 r.
(103)

SOSIREA SOLULUI CĂZĂCESC

Hatmanul căzăcesc ¹⁶, trimițînd un sol cu o scrisoare de umilire și de supunere, cere de la Curtea sultanului să i se acorde, din partea înaltei Curți, un *bürk* roșu cu fire de aur și un tui (*tuğ*) și un steag, așa cum se dau voievozilor Țării Românești și Moldovei...

<Sultanul, neacceptînd această cerere, l-a sfătuit să fie doar în bune relații cu hanul tătăresc>.

(104)

LUPTA HANULUI TĂTAR ȘI ÎNFRÎNGEREA CRAIULUI TRANSILVÂNIEI (ERDEL)

... Rákóczy ¹⁷, craiul Transilvaniei, fiind cuprins de dorința de a deveni rege al Poloniei, făcea mereu pregătiri ca să supună această țară. Mai sus-numitul afurisit, socotind că acele țări sînt într-o stare de tulburare și de răzvrătire și socotind că pot fi supuse numaidecît, în urma unei simple expediții, a cerut ajutor de la regele suedez ¹⁸, precum și de la ceilalți de același neam cu el, cu scopul de a deveni stăpînitor independent. De asemenea, din pricina lăcomiei sale de a avea oști răufăcătoare și intrigante, el a făcut alianță și cu voievozii din Țara Românească ¹⁹ și Moldova ²⁰ și a pornit apoi la reședința sa de domnie cu vreo șazeci de mii de ostași renumiți dintre ghiauri, îndreptîndu-se asupra ținuturilor polone. Această știre fiind comunicată la Poarta împărăției, s-a emis mai înainte un hatt-i humaiun pentru ca vestitul han ²¹, pornind expediție împotriva acestuia < a lui Rákóczy >, să-l pedepsească pe cît va fi posibil. Ilustrul han, la rîndul său, aflînd această stare de lucruri, a depus străduințe, potrivit obligațiilor ce decurg din firman, pentru pregătirea oștii și a pornit, ridicînd steagurile celor de patru ori cîte 100 000 de ostași tătari, vînători de dușmani.

16 v.
(105)

Cînd tătarii au ajuns la serhatul ținuturilor respective <polone>, vitejii care erau numiți pentru iscodirea lor <a oștilor lui Rákóczy> au dat de știre despre locul unde se aflau. Atunci ei <tătarii> nu au zăbovit nici o clipă și s-au îndreptat într-acolo ca un torent. Dar afurisitul Rákóczy, la rîndul său, în timp ce mergea ca un torent asupra țării leșești, aflînd de plecarea hanului tătăresc cu oaste nenumărată, și-a așezat îndată tabăra în locul unde ajunsese, cu gîndul de a împiedica trecerea tătarilor celor agitați ca marea. Cînd tătarii s-au apropiat de tabără, afurisiții cei demni de infern s-au pregătit la început de luptă și măcel. Dar, pentru a-i împrăș-

¹⁵ Cartier din Istanbul.

¹⁶ Bogdan Hmelnițki.

¹⁷ Gheorghe Rákóczy al II-lea, principele Transilvaniei (1648—1660).

¹⁸ Carol al X-lea Gustav (1654 — 1660).

¹⁹ Constantin Șerban.

²⁰ Gheorghe Ștefan (1653 — 1658).

²¹ Mehmed Ghirai al IV-lea (1654 — 1665).

tia pe ignoranți prin șesuri, hanul a trimis în țara Transilvaniei pe prințul calgai ²² cu mai mult de 100 000 de ostași ²³, ca să devasteze și să prade vilaietul lui Rákóczy și să pricinuiască pagube populației. De asemenea, el a trimis acea oaste devastatoare ca o pacoste, un torent revărsat, asupra vetrelor și ținuturilor lor... Rákóczy, aflînd de această măsură bine chibzuită, s-a gîndit să-și apere mai întîi vilaietul, renunțînd la dorința de a deveni crai leșesc, și și-a scos din cap acest gînd. Atunci, părăsind tabăra pe care o pregătise pentru a se apăra, a început să ia din răsputeri măsuri pentru paza țării sale.

<Urmează descrierea luptei dintre tătari și Gheorghe Rákóczy>.

În timpul măcelului, din partea oștii islamice au plecat în lumea veșniciei doar nouăzeci de ostași tătari, iar dintre păgîni au fost trecuți prin sabie cel puțin 80 000 de răufăcători fără de lege. Afară de aceștia, dintre păgîinii răufăcători peste 700 de ostași renumiți au căzut în mîinile musulmanilor, iar pungile musulmanilor s-au umplut cu drahme, dinari și cu tot felul de obiecte de preț. Au fost capturate de tătari și multe mii de care și o sută cincizeci de tunuri de cetate (*kala güp*). Afurisitul de Rákóczy, după cum precizează cunoscătorii evenimentelor, a scăpat abia cu vreo cincisprezece oameni, iar după o altă versiune cu trei sute de oameni fără de lege... Anul 1068 <1657-1658>.

<Relatarea zvonului că o rudă a lui Rákóczy a dat hanului trei sute de mii de guruși ca plată pentru salvarea acestuia>. (106)

De asemenea, din partea hanului tătăresc a fost transmisă la Poarta fericirii știrea cum că atunci cînd Rákóczyoğlu a pornit înfrînt spre reședința sa, cu <această> veste și cu necazuri, populația vilaietului, de teama unui sfîrșit nefericit, a pus piedici în calea mai sus-arătatului rebel nenorocit, iar cînd acesta a ajuns în ținutul său, l-a alungat și l-a îndepărtat, așezînd pe tron, după ce s-a ținut sfat, pe beizadeaua numit Ruffen ²⁴.

Anul o mie șaiszeci și opt ²⁵ (108)
17 v.

SCHIMBAREA VOIEVOZILOR DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA (114)

Scopul pentru care s-a pornit de la Adrianopol în această expediție a fost acela de a-i pedepsi pe voievozii din Țara Românească și Moldova, care se întrecuseră cu firea, și de a înlătura răscoala și intrigile ce avuseseră loc în țările lor. S-a spus și s-a povestit că, mai înainte, cînd Rákóczyoğlu, craiul nedemn din Transilvania, pornise de la reședința sa de domnie asupra leahului, cu șaiszeci de mii de ostași, precum și cu cei strînși de la popoarele creștine, în total cu peste o sută de mii de oșteni, el fusese înfrînt de către hanul tătăresc, potrivit firmanului dat de padișah. Era necesar și important ca cei care au scăpat de săbii să se întoarcă umiliți la căminele lor infernale, să se așeze ca niște nenorociți în colțurile lor și, căindu-se de cele ce au săvîrșit, să meargă pe calea cea dreaptă. Totuși ei, arătîndu-și necredința și răzvrătirea, precum și dorința de răscoală ce zăcea în făptu-

²² În text *Kalga-i sultan*: moștenitorul și locțiitorul hanului tătar din Crimeea.

²³ Evident o cifră exagerată.

²⁴ Numele deformat al lui Francisc Rhédei (1657—1658).

²⁵ 9 octombrie 1657 — 28 septembrie 1658.

- rile lor pline de răutate, au trimis lui Ștefan, voievodul Țării Românești ²⁶, și lui Constantin al Moldovei ²⁷, precum și boierilor și celorlalți ghiauri de aceeași lege cu ei, scrisori prin care îi ațîtau să aprindă focul intrigilor și să strice ordinea. Astfel, tulburătorii aceia s-au unit între ei și au făcut înțelegere pe ascuns și cu voievozii din Țara Românească și Moldova. Totuși, ei arătau de formă supunere față de înalta Poartă. Atunci cînd prealumina-tul padișah al feței pămîntești a pornit pentru a se răzbuna împotriva ghiaurilor venețieni, au fost trimise porunci ilustre, de cîteva ori, mai sus-numiților <voievozi>, spunîndu-li-se: „Fiți prezenți cu oștile din țările voastre la expediția călăuzită de victorie, pregătindu-vă pe cit puteți”. Dar ei, fiind ațîțați de acel nedemn și îndărătnic ²⁸, au apucat calea răzvrătirii și a încălcării obligațiilor de supunere și, îngîmfîndu-se de puterea lor, au trimis știri cu motive de întîrziere. Prinzînd curaj, ei au pornit la răscoală fățișă, cerînd și primind ajutor unul de la altul, potrivit înțelegerii lor dinainte. Cînd vizirul cel prevăzător ²⁹ a raportat și a descris toate acestea la Pragul împăratesc, sultanul și-a pierdut răbdarea și focul miniei sale s-a aprins din nou, ca razele soarelui ce luminează universul. Depunînd sforțări pentru nimicirea acelor rătăciți și răufăcători, sultanul ³⁰ a pornit cu putere și cu măreție și cu noroc și fericire de la reședința stăpînirii sale și a onorat cu prezența sa tronul de la Adrianopol. Dar, afurisiții aceia <voievozii> fiind din neamul maghiarilor nedemni, era necesar ca de acum încolo ei să fie înlăturați și schimbați, iar locurile lor să fie încredințate altora de către Poarta cea ocrotitoare a lumii. De aceea, întîi s-a trimis un hatt-i humaiun, purtător de fericire, prea măritului han, spre a trimite un serdar renumit cu treizeci-patruzeci de mii de oșteni tătari, care să se așeze în părțile Chiliei și Akkermanului, așteptînd acolo <ilustrul firman>.
- (115) În al doilea rînd s-a dat poruncă vizirului Fazlî pașa, muhafiz de Oceakov (*Özi*), să fie gata cu oastea de la acea margine de țară. De asemenea au mai fost trimiși lingă sus-numitul pașă cîteva sangeacbei dintre emirii din Rumelia. Apoi, oastea care a fost numită a așteptat firmanul, adunîndu-se în jurul Silistrei. În timpul acesta, voievodatele Țării Românești și Moldovei au fost încredințate ghiaurilor greci (*rum*) care se aflau la Poarta fericirii și care erau în stare să guverneze. Astfel, voievodatul Țării Românești a fost acordat și dăruit supusului creștin (*zimmi*) numit Mihnea ³¹, fiul legitim al fostului voievod al Țării Românești, numit Radu ³², care se bucurase de mare prietenie din partea înaltei Porți, iar el <Mihnea> se bucura încă din anii copilăriei de toate binefacerile sultanului. Voievodatul Moldovei a fost dăruit supusului creștin numit *Lika* ³³, cel care, avînd o bună creștere, își petrecuse viața la înalta Curte, fiind merituos și drept și distingîndu-se între cei de o seamă cu el printr-o faimă de om încercat și devotat. Potrivit vechiului ceremonial, după ce au fost îmbrăcați

²⁶ De fapt al Moldovei.

²⁷ De fapt al Țării Românești.

²⁸ Gheorghe Rákóczy.

²⁹ Marele vizir Koprulu Mehmed pașa (1656 – 1661).

³⁰ Mehmed al IV-lea (1648 – 1687).

³¹ Mihnea al III-lea Radu (1658 – 1659).

³² Radu Mihnea (1620 – 1623) sau Radu Iliș (1629).

³³ Gheorghe Ghica (1659 – 1660).

cu cucă (*üşküf*) și cu caftan (*hilat*) la divanul împărătesc, au fost trimiși, împreună cu ceauș-bași ³⁴ Ismail aga, pentru a fi înscăunați la reședințele lor de domnie.

Cînd aceștia au intrat în Silistra, afurisiții care erau predecesorii lor au aflat că sînt maziliți, dar nu s-au astîmpărat. Rebelii aceia nenorociți care au fost înlăturați, fiind nemulțumiți de mazilirea lor, s-au răzvrătit de tot. Bizuindu-se că vor fi sprijiniți de acel nedemn fără de lege numit Rákóczyoğlu, ei au strîns, dintre nenorociții din Transilvania și Țara Românească, multe oști și făcînd mari pregătiri, s-au înțeles să pornească la luptă și la măcel. Așezîndu-se în tabără, ei au luat poziție și stăteau gata de luptă. Atunci, oștile tătare, sosind cu comandanți renumiți și purtători de victorii, fiind însărcinate să devasteze împrejurimile acelea și să înlătore tulburările, au trecut prin sabie pe cei care s-au opus și au luat în robie, ferecînd în lanțuri, pe cei care au cerut iertare. Devastînd împrejurimile, incendiînd și ruinînd satele și ogoarele, ei au răscolit toate colțurile, semănînd jale pretutindeni. Afurisiții mai sus-arătați s-au întărit în tabere cu un alai de nenorociți și cu bogății. De aceea oștile nerînduite nu au putut să meargă fără pregătiri asupra lor, căci erau preocupate de devastarea împrejurimilor. Iar vizirul Fazıl pașa ³⁵, care era serdar, trăgăna lucrurile, zicînd: „a merge asupra taberei <dușmane> cu puține oști islamice și a da lupta nu va avea ca urmare decît înfrîngerea și stricarea rînduiei”. În timpul acela însă, așa cum s-a relatat mai sus, raialele <din țările lor> suferind mult de pe urma pagubelor, jafurilor și a focurilor provocate de devastatorii musulmani, s-au supus cu toții cerînd iertare. Și cei din tabere, la rîndul lor, împrăștiindu-se treptat, afurisitul fără de lege (Rákóczy) (116) nu s-a putut menține și a fugit în părțile Ardealului, împreună cu cîțiva prieteni de-ai săi. Însă, cînd s-a făcut arz la Curtea ocrotitoare a lumii din partea celor demni de încredere despre adunarea într-un loc a afurisiților, au fost emise și trimise în grabă înalte porunci către muhafizul de Oceakov, către vizirul Fazıl pașa și către preainaltul han pentru înlăturarea și nimicirea lor. Și aceștia supunîndu-se înaltei porunci, s-au străduit îndată să-i supună și pentru aceasta au ajuns în timpul iernii la tabăra creștină. Vizirul Fazıl pașa, cu oastea Oceakovului, a venit din partea aceasta, iar din partea cealaltă a pornit prințul calgai Gazi Ghirai, cu tătarii singeroși, și au ajuns la tabăra spre care au fost trimiși. Așezîndu-se în rînduri și ridicînd săbiile, cu ajutorul lui Allah, au văzut că răufăcătorii nedemni nu sînt în stare să opună rezistență. Atunci vitejii din Rumelia și tătarii au atacat cu noroc adunarea ghiaurilor. Ghiaurii fiind de îndată înfrinți și zdrobiți, luptătorii pentru lege au ieșit biruitori și multe mii de ghiauri au fost trecute prin tăișul săbiilor distrugătoare de dușmani. De asemenea, mulți dintre ei au fost legați de mîini, iar ceilalți, fugind care încotro, s-au împrăștiat cu toții. Dar tătarii cei devastatori, urmărindu-i, au luat prizonieri pe cei mici și pe cei mari, bărbați și femei, și s-au întors în ținuturile lor cu prăzi nenumărate. Apoi, fiind așezat în scaunul domniei noul voievod <al Moldovei>, necazurile au fost înlăturate. De acolo s-a pornit asupra Țării Românești. Pregătirile de luptă făcute de voievodul mai sus-arătat nedînd, de asemenea, nici un rezultat, iar raialele de frunte

³⁴ Căpetenie de ceauși, prim șambelan al sultanului.

³⁵ Kopruluzade Fazıl Ahmed pașa (1661–1676).

din țara sa venind și supunându-se, acesta la rîndul său și-a ridicat averea și familia și a fugit spre Rákóczyóglu. Astfel și voievodul de la mai sus-amin-tita margine <de țară> a fost înscăunat la reședința sa de domnie. Cînd s-a raportat la reședința califatului cum că neliniștea pricinuită de ambii <voievozi> a fost înlăturată cu ușurință și că vilaeturile Țării Românești și Moldovei, datorită loviturilor de sabie împărătești și în urma numirii de noi domnitori, au fost orînduite și organizate mai bine ca înainte, atunci prințul calgai Gazi Ghirai, serdarul oștilor tătare, s-a bucurat de atenția padișahului lumii și i s-a trimis prin capuchehaia capugiilor, Kadri aga, un lanț de aur și un hanger încrustat cu pietre prețioase.

18 v.

... OMORÎREA LUI FAZLÎ PAȘA ...

<Trimiterea unui hatt-i humaiun pentru acordarea Silistrei lui Kadri aga și întoarcerea înaintașului său vizirul Fazlî pașa la Adrianopol>.

- (118) ... Fazlî pașa cel mazilit din Silistra, potrivit firmanului sosit mai înainte, era însărcinat ca atunci cînd va sosi la Adrianopole să meargă și să stea iarna în localitatea numită Giurgiu (*Yerkökü*), dar el, petrecîndu-și iarna pe coasta de dincoace a Dunării, la Rusciuk, făcuse fără motiv con-trar firmanului. De asemenea, arătînd nepăsare în pornirea sa asupra Țării Românești și Moldovei, aceasta a pricinuit minia sultanului. Afară de aceasta și vina din trecut în legătură cu întîmplările unor agale a făcut ca împărăția (*humayun*) să-și aducă aminte de ele, încît minia împără-tească a crescut mult; de aceea după *meğlis*, în a 11-a zi a lunii rama-zan ⁶ a fost ucis...

- (119) EXPEDIȚIA ASUPRA ARDEALULUI, RĂZVRĂTIREA ȘI OMORÎREA LUI MUHTESIB³⁷ HASAN AGA, PRECUM ȘI A LUI SILAH DAR AGA

Mai înainte, cînd voievozii Țării Românești și Moldovei fuseseră invitați să participe la expediția aducătoare de victorie, se trimisese poruncă împărătească și lui Rákóczyóglu, care era principele Ardealului. Atunci cînd răposatul sultan Suleiman han cucerise Buda ³⁸, el ruinase și distrusese țările austriece și germane, iar ținuturile acelea fuseseră cucerite și luate sub stăpînire, țara aceea devenise o crăie independentă. De atunci ea acceptase să plătească haraciul, urmînd ca și principii să fie numiți de către înaltul Devlet. Astfel, de atunci și pînă acum, ei <transil-vănenii> au trimis în fiecare an cincisprezece mii de galbeni drept haraci, împreună cu plocioanele și peșcheșurile destinate vizirilor și demnitarilor, așa cum se stabilise din vechime. De asemenea, așa cum se procedează cu voievozii Țării Românești și Moldovei, în cazul morții unuia, cel care, potrivit legii, urmează să devină stăpînitor în locul său, intervine la Pragul fericii, de unde i se dă încă o bonetă (*üşküf*) și *sorguci* ³⁹ și apoi este înscă-unat la reședința lui de către un capugibași desemnat de înaltul Devlet. Stăpînitorul de acum, Rákóczyóglu, a fost numit la începutul domniei

³⁶ 12 iunie 1658.

³⁷ Contabil, ofițer însărcinat cu supravegherea măsurilor și greutăților.

³⁸ În 1541.

³⁹ Pană de struț împodobită cu pietre prețioase, care se pune pe cuca voievozilor, sul-tanilor și demnitarilor Porții.

răposatului Ibrahim han ⁴⁰ și se afla pînă acum la domnie. Nedînd deloc ascultare firmanului împărătesc ce fusese emis, el a trimis răspunsuri cerîndu-și scuze, iar pe mai sus-arătații voievozi din Țara Românească și Moldova, adăpostîți la el, nu i-a trimis la înalta reședință. De asemenea, el nu a dat ascultare nici firmanului împărătesc ce i s-a trimis pentru a treia oară, cerîndu-i-se să se închine la Pragul sultanului pentru reînnoirea domniei. Renunțîndu-se a se merge asupra lui, vilaieturile Țării Românești și Moldovei au intrat, cu ajutorul lui Allah, sub stăpînirea padișahului și atunci odată cu instaurarea ordinii, bobocii de trandafiri din grădini au înflorit ca rod al victoriei cîștigate. Dar căpetenia aceea a afurisiților fără de lege și a răufăcătorilor, cu numele de Rákóczyoğlu, neascultînd și neluînd în seamă sfaturile date, a apucat calea răzvrătirii. De asemenea, neretrăgîndu-și mîna de pe mai sus-arătatele țări ⁴¹, el n-a încetat atacurile sale. Trimițîndu-i-se din nou scrisori de amenințare și dîndu-i-se sfaturi nenumărate, s-a spus : „Să ai o purtare bună și mergînd în felul acesta pe calea înaintașilor tăi, să renunți la faptele neîngăduite și să nu te abați din calea ce trebuie să urmezi, căci altfel, mergîndu-se cu oaste numeroasă în vilaietul tău, reședința domniei tale poate fi ținta săgeților aducătoare de nenorociri, iar vilaietul tău poate fi devastat și pustiit”. Însă el, îngîmfat ca un faraon și îndărătnic ca Nemrud ⁴², pretinzînd independență și domnie absolută, a trecut de partea răsculaților și a scris vorbe gilcevitoe, prin care arăta că a apucat calea tăinuiri adevărului și drumul răzvrătirii și că se grăbește să-i strîngă pe rebeli. Astfel, el își arăta îngîmfarea prin roșeața urechilor sale. De aceea, expediția împotriva venețienilor a fost amînată în anul acela pentru că a fost necesar să se pună ordine și să se întărească situația din Țara Românească și Moldova, urmînd ca după aceea să se facă expediție împotriva celui mai sus-arătat <Rákóczy> pentru răzbunare și pedepsire...

(120)

<Urmează relatarea pregătirilor pentru expediție și a sosirii oștilor la Adrianopol, în anul o mie șaiszeci și opt ⁴³>.

19 r.

<Descrierea răscoalei din Moreea împotriva împilărilor lui Abdi pașa>.

NUMIREA MARELUI VIZIR KÖPRÜLÜ MEHMED PAȘA CA SERDAR ÎN PĂRȚILE ȚINUTULUI TRANSILVANIA ȘI CUCERIREA ȘI SUPUNEREA CETĂȚILOR INEU (YANOVA), SEBEȘ ȘI LUGOJ

(122)

După ce a fost trimis un hatt-i humaiun purtător de fericire pentru ca hanul tătăresc, gloriosul Mehmed Ghirai han, să pornească de îndată și să plece împotriva Transilvaniei cu oștile tătare și căzăcești, în a douăzeci și două zi a sfintei luni a ramazanului ⁴⁴, prealuminatul padișah cel preaputernic... a descins în cortul împărătesc. Apoi, sultanul a cercetat armata și a dat sfat vizirilor în vederea expediției.

<Trimiterea marelui vizir împotriva Transilvaniei>.

(123)

⁴⁰ Sultanul Ibrahim I (1640 — 1648).

⁴¹ Țara Românească și Moldova.

⁴² Este vorba de personajul legendar Nimrod, vestit prin răutățile sale.

⁴³ 9 octombrie 1657—28 septembrie 1658.

⁴⁴ 23 iunie 1658.

El a pornit la drum cu noroc. Plecînd spre Transilvania, a traversat popasuri și a parcurs menziluri. În a treia zi a lunii șevval⁴⁵ a ajuns cu toată armata islamică în șesul Belgradului, unde, descinzînd, și-a așezat corturile. La locul de popas amintit mai sus, s-a poposit cincisprezece zile, așteptîndu-se vești de la preainaltul han. Înainte de a se porni din cîmpia Adrianopolului, au fost trimise hatt-i humaiunuri și porunci înalte ilustrului han <Mehmed Ghirai> și beilerbeiului de Oceakov, Abdul Kadir pașa, precum și voievozilor Țării Românești⁴⁶ și Moldovei⁴⁷, atrăgîndu-li-se cu strășnicie atenția : „În primăvară, fiecare din voi să porniți, strîngînd multe oști, și să plecați cu o zi mai devreme în țara Transilvaniei și să depuneți eforturi pentru sprijinirea norocului padișahului”. Primul a pornit prealuminatul și preainaltul han, care a plecat de la reședința sa cu nenumărați tătari și vinători de dușmani și cu cazacii aliați. De asemenea și mirimiranii⁴⁸ și emirii, care au fost numiți, s-au adunat în scurt timp la un loc. Apoi, au mers cu toții laolaltă și au intrat în <Transilvania> prin trecătoarea care se găsea la granița Țării Românești. Cînd această știre a fost adusă de Tătar-Suleiman aga care fusese trimis în mare grabă din Belgrad, în a șaptea zi a lunii zilkade⁴⁹, pornind din cîmpia Belgradului, oștile au trecut marele pod care a fost construit, în opt zile, peste Dunăre și au descins în cîmpia *Purcid*, de pe malul celălalt, unde și-au așezat corturile.

<Urmează descrierea podului de pe Dunăre>.

- (124) Afară de aceasta, mai este riul Mureș, de lîngă cetatea Arad, care străbate munții Transilvaniei. Și peste acest mare rîu s-a construit, în scurt timp, un pod lung și fără seamăn, iar în apropierea lui s-a întemeiat un oraș, unde au fost construite și geamii și școli și astfel acest loc de trecere, atît de primejdios, a fost pus în stare de siguranță. Și peste celelalte ape asemănătoare, precum și peste locurile mlăștinoase, construindu-se poduri și făcîndu-le înfloritoare, ele s-au bucurat de binecuvîntarea trecătorilor și a urmașilor lor. Binefacerile și darurile acestea vor fi pomenite pînă la sfîrșitul lumii în graiul celor sus-puși și al populației. Pornindu-se și de acolo cu toată armata împărătească, s-a ajuns și s-a descins în șesul Panciova. Pînă la terminarea împărțirii întregii zaherele de la Belgrad oștilor islamice, acestea au rămas în acel loc timp de cinci zile. În a douăsprezecea zi a lunii mai sus-arătate⁵⁰, pornind și din menziful Panciovei, au parcurs distanțe și, ajungînd, au descins în cîmpia Timișoarei, unde au fost așezate corturile. Și în acest loc au rămas de nevoie șase zile, în care timp beilerbeiul de Buda, vizirul Kenan-pașa, potrivit înaltului firman care se emisese pentru despărțirea sa de oastea împărătească, a intrat în ținuturile de margine ale dușmanului cel fără de lege, împreună cu trupele
- (125) sale de gardă, precum și cu oștile eialetului său, în frunte cu emirii de la margine și cu oștile islamice nenumărate, cu oștile cuceritoare de țări,

⁴⁵ 4 iulie 1658.

⁴⁶ Mihnea al III-lea Radu.

⁴⁷ Gheorghe Ghica.

⁴⁸ Adică beilerbeii.

⁴⁹ 6 august 1658.

⁵⁰ 11 august 1658.

din acele ținuturi, și cu vitejii distrugători de dușmani pe câmpul de luptă. După aceea, în a douăzeci și cincea zi a lunii mai sus-arătate ⁵¹, plecând și de acolo, au ajuns pe neașteptate într-un loc unde s-a căutat apă și nu s-a găsit nici o picătură... În acel loc se afla cetatea numită Ineu, care era cheia țărilor ghiaure și care era puternică și întărită. Ea fusese anexată țărilor osmane atunci când răposatul sultan Suleiman han plecase în expediție contra austrieilor și germanilor. În timpul domniei sultanului Mehmed ⁵², din pricina expedițiilor maghiare, ea trecuse, într-un fel oarecare, la țărilor ghiaure și rămăsese în mâinile lor pînă acum, din pricina neglijenței comandanților de serhat. Cucerirea și eliberarea în primul rînd a cetății mai sus-arătate fiind importante, în prima zi a lunii zilhiğge a anului mai sus-arătat ⁵³ s-a ajuns în cîmpia cetății Ineu și corturile au fost așezate în jurul orașului, astfel încît, din pricina oștilor de diferite feluri, fața pămîntului semăna cu învălmășeala din lumea cealaltă.

<Turcii atacă împrejurimile cetății>.

După ce împrejurimile au fost devastate și prădate, numiții beilerbei au incendiat și orașul cetății...

Cînd armata tătară nenumărată ce se găsea cu prealuminatul și gloriosul han a pornit să treacă prin trecătoarea mai sus-amintită, nenorocitul și nedemnul Rákóczyoğlu a trimis la trecători un mare număr de ghiauri, punînd piedici cu săbiile lor răufăcătoare în toate locurile de trecere ale luptătorilor pentru lege... Într-un cuvînt, toate cetățile, orașele, satele și regiunile în stare înfloritoare ce se găseau între trecătoarea mai sus-amintită și cetatea Oradea au fost făcute una cu pămîntul și înghițite de focul miniei, iar populația toată, pentru că așa a vrut soarta, a fost nimicită și pusă în lanțurile robiei.

ASEDIUL ȘI CUCERIREA CETĂȚII INEU, NUMIREA NOULUI CRAI AL TRANSILVANIEI ȘI PREDAREA CHEILOR DE LA CETĂȚILE <CARAN>SEBEȘ ȘI LUGOJ (126)

A doua zi noaptea, cînd s-a ajuns sub zidurile cetății Ineu, tunurile cele cu guri de balaur, zdrobitoare de cetăți și dărîmătoare de turnuri, fiind transportate cu ajutorul carelor în apropierea cetății asediate, au fost așezate în locurile de tragere, iar ienicerii, la rîndul lor, potrivit firmanului vizirului, au făcut în jurul cetății cite trei rînduri de întărituri, care au fost terminate la miezul nopții. După ce fiecare s-a așezat în șanțul său, s-au pregătit cu toții de luptă... Cînd <dușmanii> cei josnici au privit din virfurile turnurilor afară, au văzut că cetatea era înconjurată din toate părțile de o mare mulțime de oști, asemenea unui ocean.

Atunci <îngrozindu-se>, au înțeles că nu există altă cale de scăpare decît predarea cetății Ineu. Chiar în ziua aceea, a treia zi a lunii mai sus-arătate ⁵⁴, <ghiaurii> au așezat steagul alb pe virful cetății și au trimis la serdarul mărînimos cîțiva oameni renumiți cu scrisoare și cu rugămîntea de iertare...

⁵¹ 24 august 1658.

⁵² Mehmed al III-lea (1595 — 1603).

⁵³ 30 august 1658.

⁵⁴ 2 septembrie 1658.

Astfel, ei au predat cetatea și potrivit vorbeii „iertarea este pomana victoriei”... , li s-a dat învoire și au fost iertați, cu condiția de a ieși <din cetate> pînă în seara acelei zile.

<Se relatează că, totuși, li s-a îngăduit să părăsească cetatea în răstimp de trei zile, împreună cu familiile și cu averile lor>.

(127) Pentru paza cetății au fost recrutate oști de călăreți și de pedestrași și au fost desemnați ieniceri de la înalta reședință, beilerbeii de Timișoara, Cenghizade Ali pașa, cu oastea eialetului său, precum și beilerbeii de Buda, vizirul Kenan pașa, și emirii din împrejurimi...

După cucerirea cetății, banii, nemeșii, *calamarii* <?>, precum și raialele care trăiau în acea regiune, mari și mici, au trebuit să arate cu toții supunere față de înaltul Dăvlet. Însă ei, sub ațîțarea afurisitului aceluia, pe lîngă faptul că s-au împrăștiat prin munți și dealuri, au îndrăznit să apuce și calea răzvrătirii. Din această pricină, din porunca victoriosului serdar, douăzeci de mii de oșteni, pedestri și călări, au fost trimiși în toate părțile, ca și asupra tuturor orașelor, pentru a aduce la ascultare și la supunere pe acel răufăcător îndrîjit. Ca niște cuceritori victorioși oștenii au zburat în toate părțile acelor ținuturi și au luat prizonieri pe toți bărbații și toate femeile și toți copiii ce le cădeau în mîini și le-au pricinuit pagube și le-au devastat avuțiile și toate bunurile. Astfel, din șesuri și de pe cîmpii, au intrat în mîinile lor hotare întinse și numeroase vite. În felul acesta, acele ținuturi au fost călcate de caii luptătorilor, care s-au întors și s-au alăturat trupelor ce se aflau la locul de adunare a oștii... iar pentru a-l face <pe Rákóczy> să părăsească acele ținuturi, împreună cu ceata de maghiari de lîngă el, și pentru a nu mai lăsa să se ivească acolo tulburări felurite, s-a trimis scrisoare preamăritului han, chemîndu-l în părțile acelea cu armată numeroasă, în scopul de a pune stăpînire pe cetatea pe care o ocupa <Rákóczy>... După o versiune, gloriosul han a trecut prin trecătoare și, intrînd înăuntrul granițelor dușmane răufăcătoare cu mai mult de două sute de mii de oșteni tătari și cazaci, acestea au devastat și au prădat locurile pe unde au trecut, luînd în captivitate pe unii dintre locuitori și nimicindu-i pe alții. În felul acesta, îndată ce au ajuns la orașul de reședință a afurisitului mai sus-arătat <Rákóczy>, numit Belgrad-i Erdel⁵⁵, oastea căzăcească, neținînd seama de tunuri și de puști, a intrat sub zidurile cetății și, în mai puțin de trei ore de luptă și de măcel, s-a urcat pe scări deasupra cetății, iar cînd a deschis porțile orașului, oștile tătare, care erau pregătite să devasteze, au intrat valuri după valuri și au prădat toate colțurile orașului, de jos pînă sus, capturînd bogății nenumărate.

Afurisiții fără de lege, neputînd rămîne în acele locuri, fugiseră pînă la o cetate puternică din apropierea graniței austriece. Restul oștilor lor, de asemenea, rămînînd fără serdar, nu s-a putut menține și s-a refugiat în munții greu de străbătut. Țările mai sus-arătate rămînînd fără oaste și fără serdar, bravii tătari vînători de dușmani le-au răscolit fără teamă, pricinuindu-le pagube. Pe cei mai mulți i-au trecut prin sabie, iar familiile și copiii lor i-au luat în captivitate. Suferind din pricina persecuțiilor oștilor,

20 r.

⁵⁵ „Belgradul ardelenesc”, adică Alba Iulia.

raialele s-au prezentat la oastea norocoasă și s-au supus, rugînd totodată să fie iertate. Rugămintea lor fiind acceptată, vorbele lor au fost ascultate, iar devastările au fost oprite. După aceea, a sosit un om, cu scrisoare, din partea supusului creștin numit Parcea Iakoș⁵⁶, care ocupa slujba de defterdar al lui Rákóczyoğlu și care era banul ținutului Ineu.

<Cererea de supunere a fost acceptată>.

(129)

ÎNTĂRIREA PĂCII CU ȚĂRILE TRANSILVANIEI ȘI ÎNSĂRCINAREA LUI KENAN PAȘA, VALIU DE BUDA, PENTRU ÎNCEPEREA TRATATIVELOR

Țara Transilvaniei avea nevoie de domnitor. Mai înainte de aceasta a fost numit în țările Transilvaniei, ca principe, de către reprezentanții celor trei neamuri din vilaietul Transilvaniei, mai sus-arătatul ghiaur Acațiu Barcsai (*Parcea Iakoș*). Purtarea negocierilor a fost încredințată valiului de Buda, Kenan pașa. La primul *meğlis*⁵⁷, s-a vorbit despre întrebările și răspunsurile ambelor părți.

După ce au avut loc cîteva întruniri, domnia Transilvaniei a fost luată din mîna hainului de Rákóczyoğlu. Dar raialele și beraialele, din cauza bănuielii că aceștia ar putea să se restabilească, s-au nelinistit.

<Turcii convoacă un mare divan cu toți demnitarii cunoscători ai situației de acolo>.

În urma sfatului ținut, s-a hotărît ca, nefiind altul mai potrivit și mai demn pentru domnie decît mai sus-arătatul Acațiu Barcsai, acesta să fie numit crai în ținutul Transilvaniei. După trei zile s-a întrunit un mare divan, unde au fost de față cei mari și cei mici, cei tineri și cei bătrîni și unde a venit mai sus-numitul ban <Acațiu Barcsai>, împreună cu banii și cu nemeșii ce se aflau cu el.

Potrivit vechii legi, s-a recomandat să respecte condițiile <din trecut>. Afară de aceasta, priceperea și judecata banului au fost lăudate. La cele cincisprezece mii de galbeni anual, cît era haraciul vilaietului Transilvaniei, s-au adăugat încă douăzeci și cinci de mii de galbeni. Astfel, el s-a angajat ca în fiecare an să dea cîte patruzeci de mii de galbeni ca haraci, iar această expediție fiind provocată din vina lor, și-a mai luat obligația să mai depună, numai în anul acela, la vistieria imperială, încă o mie de pungi de aspri pentru acoperirea cheltuielilor. De la cele două cetăți, numite <Caran>Sebeș și Lugoj, cucerite mai înainte de către valiul din Timișoara, se percepeau în fiecare an trei mii cinci sute de galbeni <altun> pentru săracii celor două orașe sfinte⁵⁸. Ele fiind însă cucerite prin biruință de către ghiauri, <Barcsai> și-a luat obligația să le înapoieze împreună cu toate tunurile și cu munițiile ce se aflau în ele, precum și cu toate satele din jurul lor. El s-a mai obligat să înapoieze toate raialele care, părăsind satele de la graniță, pleaseră și se supuseseră Transilvaniei. După ce ambele părți au căzut de acord, prin înțelegerea tuturor din acea adunare, mai sus-arătatul principe al Transilvaniei a fost îmbrăcat cu caftan și punîndu-i-se pe cap obișnuitul *sorguci*, s-a hotărît în acest fel. (130)

⁵⁶ Acațiu Barcsai.

⁵⁷ *Meğlis* : adunare, întrunire, consiliu, sfat.

⁵⁸ Mecca și Medina.

ÎNȚILNIREA VALIULUI DE BUDA, VIZIRUL KENAN PAȘA, CU BANUL
 <BARCSAI> ȘI DISCUȚIILE DINTRE EI

Cînd li s-a spus ⁵⁹ : „în primul rînd trebuie evacuată cetatea Oradea și predată padișahului, iar <în ceea ce privește> localitățile <Caran>Sebeșul și Lugojul și Ferenț, anexele țărilor bine păzite ale padișahului, ultima dorință împărătească este ca granița să se fixeze pe acolo; această chestiune trebuie să fie astfel rezolvată”, ei au răspuns : „dreptul de a porunci aparține celui care dă firman, căci toată țara Transilvaniei este proprietatea moștenită a preaputernicului și preamăritului nostru padișah și raiaua ei îi este tributară, iar noi sintem robii săi cu mîinile legate. Dar în tratatul împărătesc ce fusese acordat sârmanilor ardeleni în timpul marelui domnii a răposatului și prealuminatului sultan Suleiman han, se hotărîse și se prevăzuse ca de azi înainte să nu se mai ceară cetate și pămînt din vilaietul Transilvania. De aceea, pînă acum nu s-a făcut vreo propunere în legătură cu această înțelegere. Afară de aceasta, în fiecare an s-au încasat de la raiaua din <Caran>Sebeș și din Lugoj cîte trei mii cinci sute de galbeni pentru sfînta Medina și este cunoscut de către demnitarii împărăției că această sumă se trimite împreună cu vistieria padișahului ⁶⁰. Înălțăm rugăciuni de la pămînt pînă la cer, în privința acestor cetăți și a acestui pămînt, ca să ni se acorde milă nouă supușilor și să nu se mai ceară lucruri peste puterile noastre, deoarece dacă vom spune că vom da și nu vom fi în stare să respectăm obligațiile asumate, atunci înseamnă că vom greși. În cazul cînd cetățile și pămînturile mai sus-arătate vor fi date, atunci hainul de Rákóczyoğlu și toate popoarele ghiaure din jurul nostru ne vor ataca și ne vor face de rîs. Sperăm că în această privință norocosul și preafericitul vizir și prealuminatul serdar suprem va arăta bunăvoință față de noi. În locul celor cerute mai sus, să aranjăm lucrurile mărind haraciul în măsura puterilor noastre. Potrivit ilustrului firman, ne vom strădui din toate puterile noastre pentru a ajuta tezaurul împărătesc, dînd pînă și cămașa de pe noi. În această privință așteptăm ilustrul său firman”...

(131) *Articolul 2 (ikinci maddesi) :* „Cetățile Ineu îi sînt supuse din vechime, satele înscrise în condicile vistieriei (*defterhane*) ⁶¹ împărăției și ele trebuie să fie stăpînite de acum înainte de către înaltul sultanat. Care este răspunsul vostru în această privință?”. Ei au răspuns : „În această privință nu avem nici o împotrivire. Cetatea Ineu este, din vechime, proprietatea moștenită a marelui și ilustrului nostru padișah. Nu avem nici un amestec și nici o legătură cu raiaua ei. Rugămîntea noastră este doar ca granița veche, înregistrată în condicile împărătești ca vilaiet, să fie luată drept bază și să nu se mai permită călcarea ei”.

Articolul 3 : „Majoritatea satelor din sangeacul Solnoc, înregistrate în trecut în condicile împărătești de slujbașul vilaietului, ca *zeamete*, *timaruri* și *vacufuri*, nesupunîndu-se cetății Ineu, dorința padișahului este ca ele să fie supuse, ca mai înainte, părții noastre. Care este răspunsul vostru în această privință?”. Ei au răspuns : „Nici în privința aceasta nu avem vreo vorbă de împotrivire cituși de mică față de dorința împărătească.

⁵⁹ Lui Barcsai și oamenilor săi.

⁶⁰ Adică împreună cu haraciul.

⁶¹ Adică condica de venituri.

De fapt toate aceste sate aparțin neamului haiducesc și rebelilor. Aceștia sînt cei care au dat întotdeauna exemplu de răscoale și de intrigi în vilaietul Ardealului. Vom trimite curînd scrisori și-i vom sfătui drastic ca și ei să se supună de acum înainte din adîncul inimii, ca și sârmanul de mine, față de Pragul fericirii al marelui padișah, umbra lui Allah, iar satele mai sus-arătate să fie stăpînite cum se cuvine de către căpeteniile lor. Dacă vor asculta cuvîntul nostru și nu se vor despărți de voia împărătească, vor fi fericiți, iar dacă, acționînd de acum înainte împotriva firmanului împărătesc, nu vor accepta sfaturi, vor fi răspunzători ei înșiși și noi, la rîndul nostru, întorcîndu-ne față de la ei, vom raporta la Poarta fericirii că ei sînt împotrivă. Apoi să se facă așa cum va cere zelul padișahului”.

Articolul 4. Ei au fost întrebați : „Padișahul dorește ca Rákóczyoğlu cel necredincios să fie înlăturat de pe lumea aceasta. Care dintre voi este în stare să facă acest lucru?”. Atunci banul <Baresai> a răspuns : „În zilele fericite ale padișahului, nimeni nu este în stare să facă aceasta afară de mine. Dacă domnia Transilvaniei, găsindu-se potrivită robului de mine, îmi va fi dăruită prin unirea notabilităților celor trei neamuri ⁶², imi iau angajamentul, cu voia lui Allah, să-l omor pe Rákóczyoğlu”. De asemenea, notabilii celor trei neamuri, ce se aflau lângă el, au întărit spusele sale, zicînd că „este în stare să facă precum a spus”.

Articolul 5. Apoi li s-a spus astfel : „În ceea ce privește această expediție, știți că s-au făcut foarte multe cheltuieli din vistierie și toate aceste cheltuieli au fost din cauza voastră, deci urmează să fie despăgubite tot de voi”. Atunci el <Baresai> a răspuns : „Ce va porunci sultanul, vom sluji în măsura puterii noastre și nu ne vom da în lături atît cît ne permit puterile noastre. În orice caz, implorăm mila sultanului”. Scuzele și rugămințile lor fiind primite de către demnitarii împărăției, i s-a dat în mîna din partea sultanului, ca semn de domnie, buzdugan (*topuz*) de aur și, fiind distins cu titlul de crai, a fost trimis la locul său cu favoruri și cu steag ilustru. Iar el, drept mulțumire pentru această binefacere, a trimis cheile cetăților <Caran>Sebeș și Lugoj... Cînd toate acestea au fost aduse, împreună cu cheile cetăților, la cunoștința padișahului, a fost desemnat, potrivit obiceiului înscăunării, Iusuf aga, care era unul dintre capugibașii înaltei Porți, împreună cu un număr oarecare de oști de serhat, și a fost trimis la Belgradul transilvan ⁶³, ca reședința sa de domnie.

<Refuzul lui Abaza pașa de a participa la expediția din Transilvania de teamă de a nu fi omorît. Întoarcerea marelui vizir la Istanbul; răscoala gelallilor în Anatolia>.

Beilerbeul de Buda, vizirul Kenan pașa, fiind lăsat cu oastea de serhat pentru paza Ineului, marele vizir și-a luat rămas bun de la gaziii musulmani la 18 ale lunii zilhiğge ⁶⁴ și, pornind de lângă cetatea Ineu, după ce a străbătut menziluri, a sosit în șesul Timișoarei...

⁶² Adică unguri, sași și secui, români nefiind recunoscuți ca națiune receptă.

⁶³ Alba Iulia.

⁶⁴ 16 septembrie 1658.

21 v.

ANUL O MIE ȘAIZECI ȘI NOUĂ ⁶⁵

- (142) <Izbucnirea unor răscoale în Anatolia, Karaman, Adrianopol, Maraș, Arabia etc. și trimiterea lui Boșnak İsmail pașa gentru reprimarea lor. Omorîrea lui Abaza Hasan pașa și a lui Bostangi-başı Hasan aga din Malta; schimbări în ierarhia Porții>.

- (143) ... Lui Kadri pașa, beilerbei de Silistra, i-a fost acordat ținutul Siria.

- (166) SOSIREA SOLULUI AUSTRIAC

Fiind tradusă scrisoarea sa și prezentată padișahului la 23 şevval 1069 ⁶⁶, în ea se făcea cunoscut că împăratul înclina să intervină pentru afurisitul, izgonitul și hainul zis Rákóczyóglu, care, fiind mai înainte crai în Transilvania, se răsculase. Această intervenție nefiind demnă pentru lege și stat, buna dispoziție a padișahului, stăpînitor al lumii, s-a resimțit din pricina acestei intrigi. De aceea, focul zelului său de stăpînitor aprinzîndu-se, au fost emise hatt-i humaiunuri către cei de la Adrianopol pentru ca în primăvara aceea să se pornească din nou în expediție asupra vîlaiei-țului Transilvania.

22 r.

ALTĂ POVESTIRE

- (173) Vegihi Celebi ⁶⁷, fiind din Crimeea, a descris în cronica sa aceste mari războaie în felul următor : „Zicîndu-și că din pricina faptului că de peste zece ani n-a fost înlăturat necazul provocat de ghiaurul venețian și că fie din pricina răscoalei în Anatolia a gelalîilor, fie că trebuia făcută o expediție împotriva Ungariei, o parte a oștii islamice se află în insulă și o altă parte se află la paza țărmurilor, majoritatea <oștii> fiind astfel împărțită și împrăștiată pentru lupte și la asediile cetăților de la marginile de țară, iar adunarea ei la un loc fiind socotită cu neputință, afurisitul fără de lege și rătăcitul crai al Moscovei ⁶⁸ a considerat că este prilejul nimerit ca, pornind cu oaste numeroasă, să distrugă cămine și ținuturi, să le ruineze și astfel să provoace tulburări și destrămări în imperiul cel veșnic al osmanlîilor. El a fost preocupat de aceasta mai bine de doi ani, strîngînd oști și muniții pentru expediție. În timpul acesta, potrivit adevărului că „ghiaurii sînt o nație unită”, pierzîndu-și cu totul răbdarea din pricina răzvrătirii voievozilor maghiari, valahi și moldoveni, a socotit necesar să treacă la fapte istorice pentru ocrotirea credinței și a neamurilor acestora.

- 26 v. <Se descriu atacurile permanente ale cazacilor asupra satelor și orașelor de pe țărmul Mării Negre>.

- (178) În timpul acesta, fostul crai al Transilvaniei, afurisitul de Rákóczy, strîngînd oaste și supunînd cea mai mare parte a țării, a tulburat domnia noului voievod Acațiu Barcsai. Acesta a făcut cunoscut că nu poate să i se opună și că afurisitul fără de lege numit Constantin ⁶⁹, care fusese mai

⁶⁵ 29 septembrie 1658 — 17 septembrie 1659.

⁶⁶ 14 iulie 1659.

⁶⁷ Hasan Vegihi, cronicar otoman, originar din Crimeea (vezi volumul de față, p. 166—168).

⁶⁸ Alexei Mihailovici Romanov (1645 — 1676), țarul Rusiei.

⁶⁹ Constantin Șerban (1654—1658).

înainte voievod în Țara Românească și care fugise, venind acum cu ajutor de la Rákóczyöglu, a pus stăpânire asupra Moldovei ⁷⁰, obținând victorie. El a mai arătat că voievodul Țării Românești, Givan-bei ⁷¹, răsculându-se, a omorât pe toți turcii, fie negustori, fie altceva, care se aflau în vremea aceea în ținuturile sale, dându-și pe față răzvrătirea. Astfel, stricarea și destrămarea ordinii de la acele serhaturi au ajuns la urechile preaslăvitului împărat, păzitor al dreptății. Atunci, el a hotărât să pornească de îndată spre Adrianopolul cel bine păzit și s-a dat firman să se pregătească toate cele necesare pentru plecarea în expediție și pentru trecerea prin strimtoarea de la Galipoli. Cu aceasta s-a terminat și anul”.

ANUL O MIE ȘAPTEZECI ⁷²

27 r.
(181)

În ziua de vineri, 10 gemazi II ⁷³, eialetul Silistrei a fost acordat micului mirahor Merzifonlu ⁷⁴ Kara Mustafa aga.

27 v
(182)

NUMIREA VOIEVOZILOR ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI MOLDOVEI

(185)

Voievodatul Moldovei a fost încredințat și dăruit fiului ⁷⁵ voievodului Lupu ⁷⁶ închis la Yedicule și care mai înainte a fost domn în Moldova timp de aproape douăzeci de ani, iar voievodatul Țării Românești a fost încredințat și dăruit supusului nemusulman numit Mihnea ⁷⁷, care fusese numit anul trecut domn în Moldova din partea înaltului Devlet și care fugise și venise la Adrianopol din pricina ocupării <țării> de către cei arătați mai sus. A fost trimis hatt-i humaiun, cu poruncă imperială, împreună cu sabie și *hilat*, preamăritului han ca să meargă cu oastea tătarească, iute ca vîntul, să-i așeze la reședințele lor de domnie și să recucerească acele vilaieturi din mîinile acaparatoare ale răufăcătorilor și răsculaților, care le cuceriseră prin biruințe, și să le vină de hac. De asemenea, din partea aceasta fusese numit ca serascher Arnavud Ahmed bei, căruia i se acordase, ca recompensă, sangeacul Ilbasan pentru multele sale fapte de vitejie, arătate mai înainte, pe cîmpurile de luptă din Țara Românească și Moldova. Atașindu-i-se, pe lângă toate trupele sale de gardă, o mie de oșteni din oastea din Rumelia, precum și oastea din eialetul Silistrei, i s-au dat sfaturi să aștepte sosirea oștii tătare și, împreună cu ea, să se străduiască să împrăstie pe dușmanii legii, potrivit dorinței sultanului celui fericit. Aceștia, la rîndul lor, luîndu-i pe voievozi, în zilele cînd au ajuns la granița Moldovei s-au întîlnit mai întîi cu calgai Gazi Ghirai sultan care, potrivit obligațiilor ce decurg din firmanul împărătesc, fusese numit de către preamăritul han, împreună cu vreo cincizeci de mii de ostași

⁷⁰ În noiembrie 1659.

⁷¹ Mihnea al III-lea Radu (1658 — 1659); *civan* (tc.): „om tînăr și frumos”.

⁷² 18 septembrie 1659 — 5 septembrie 1660.

⁷³ 22 februarie 1660.

⁷⁴ Din Merzifon, localitate în Anatolia.

⁷⁵ Ștefăniță Lupu (1659 — 1661).

⁷⁶ Vasile Lupu (1634 — 1653).

⁷⁷ Mihnea al III-lea Radu.

(186)

tătari vînători de dușmani. S-a alăturat de îndată oștilor tătare și un număr oarecare de oști trimise în ajutor de către craiul leșesc și hatmanul căzăcesc. Iar ghiaurul fără de lege ce pusese stăpînire pe Moldova așezase în fața orașului numit Iași șapte tabere și, afară de alți luptători, pusese în tabere și pe cei treizeci de mii de pușcași. De asemenea, așezînd în fața lor și cele douăsprezece tunuri, se pregătise pentru luptă. Oastea numeroasă de raia, formată din populația vilaietului, a venit și s-a supus noului domn, fiul lui Lupu. Atunci, luîndu-se măsuri pentru înlăturarea taberelor, în urma înțelegerii cu oștile islamice, oștile leșesti și căzăcești au fost puse să meargă în față, iar <musulmanii> au mers în urma lor. Astfel au pornit asupra taberei. Îndată ce au ajuns și s-au așezat în față, au și început să se lupte și să se măcelărească, iar la primele ciocniri <moldovenii> au omorît cea mai mare parte din oștile leșesti și căzăcești ce se găseau în față și s-au împrăștiat. Dușmanii mai sus-arătați începînd să atace și restul oștii, înfruntarea lor și continuarea bătăliei a devenit grea din pricina întăriturilor pe care le aveau în tabere. De aceea <musulmanii>, pentru a-i despărți de tabără pe afurisiți și pentru a-i scoate la cîmp deschis, s-au prefăcut că sînt înfrinți și au plecat de pe cîmpul de luptă spre vale. Dar ghiaurii nedemni n-au mers asupra lor, ci s-au întors în tabără, din care pricină, în ziua aceea, s-a renunțat la luptă. A doua zi, dis-de-dimineată, cînd s-a mers din nou asupra lor, afurisiții cei fără de lege, trăgînd cu tunurile și cu puștile din toate părțile, au făcut ca terenul de luptă să pară îngust ochilor tătarilor și în felul acesta nu i-au lăsat să se apropie de ei. Și ziua aceea a trecut așa. A treia zi, în zorii zilei, s-a început iarăși lupta din toate părțile. Ori de cîte ori ghiaurii nedemni treceau la atac, oastea islamică, la rîndul ei, prefăcîndu-se că este înfrîntă, se retrăgea mereu și, pînă la urmă, ghiaurii cei nenorociți au ieșit din tabere și au mers asupra ei, îndepărtîndu-se în felul acesta de taberele lor. Atunci, oștile purtătoare de noroc, despărțindu-i prin violenție pe cei mai sus-arătați, au luat măsuri pentru a-i distruge cu ușurință și a-i urmări, renunțînd la calea fugii, potrivit înțelesului vorbeii: „Război înseamnă violenție”. Atunci, ialiagasi⁷⁸ Mehmed bei, împreună cu cei trei mii de viteji care făceau parte din suita sa și împreună cu prietenii săi, a pornit îndată într-o parte. De asemenea și vitejii din Rumelia, care plecaseră într-o parte a munților din apropierea cîmpului de luptă, au pornit și ei, împreună cu Mehmed bei, în altă parte. De asemenea, cînd și renumitul comandant al oștii tătare, Gazi Ghirai sultan, a plecat spre cîmpie cu restul oștii tătare, iute ca vîntul, dușmanii cei răi au socotit că <musulmanii> sînt înfrinți total. De aceea oștile lor au pornit pe urmele oștilor <musulmane> împrăștiate. În felul acesta oastea lor s-a risipit și cînd s-a răspîndit prin munți și cîmpii, vitejii luptători și bravii gazii s-au întors asupra lor și i-au atacat cu săbiile singeroase și au îndreptat arcurile asupra lor. Venînd mereu din toate părțile ca niște lei, i-au nimicit pe dușmanii înspăimîntați. Munții s-au umplut de cadavrele lor, iar văile de sîngele lor. Atunci, cu ajutorul lui Allah cel binefăcător, s-a dovedit că prin voința lui dușmanii legii au fost înfrinți și zdrobiți, iar gazii musulmani au devenit victorioși și norocoși. Mai sus-numitul voievod a fugit în părțile Țării Românești, cu un număr mic de supuși creștini răufăcători (*zimmi*). Cei care i-au ajuns din urmă, i-au trecut prin săbii

⁷⁸ Ağa de litoral, reprezentantul hanului Crimeei în Bugeac.

fără să le dea aman. De asemenea celor setoși de răzvrătire, cu ajutorul loviturilor de săbii le-au dat să bea din șerbetul morții. După aceea, armata islamică, bucurându-se de nenumărate prăzi, l-a înscăunat pe noul voievod ⁷⁹ la reședința sa de domnie. După ce au stat câteva zile, pornind de acolo, au plecat în Țara Românească pentru a-l pune la locul său și pe voievodul acelei țări ⁸⁰. Ghiaurul fără de lege numit Ğivan bei, punînd la cale multe intrigi și răutăți, se răsculase și omorîse peste zece mii de negustori care se găseau în țara sa și îndrăznise să treacă de partea cealaltă, sprijinindu-se pe un număr oarecare de rebeli, dintre răufăcătorii unguri și croați, ce se adunaseră în jurul său. Voievodul Moldovei venind și dîndu-i de știre că el nu a putut rezista cu oastea de care dispunea și că a fost înfrînt și, de asemenea, informîndu-l că <musulmanii> urmează să sosească imediat, ceata nemiloasă <a lui Ğivan bei> n-a îndrăznit să mai stea nici o clipă și el <Ĝivan bei>, luîndu-și vistieria și avuțiile, a fugit la Rákóczyoğlu, împreună cu mai sus-arătatul <voievod al Moldovei>. După puțin timp, trupele islamice au sosit, dar n-au găsit nici urmele celor amintiți mai sus. Ei au mers pînă la capătul celălalt al serhatului, cete după cete, și, răscolind cîmpiile și munții, ori de cîte ori au dat peste supușii celor de mai sus i-au trecut prin sabie și au curățat țara aceea de dușmani și i-au zdrobit, distrugînd și nimicînd în total douăsprezece mii șapte sute de nenorociți. Astfel, cînd s-a raportat preamăritului împărat despre înscăunarea mai sus-arătatului voievod la reședința domniei sale, căpetenia oștilor tătare și ceilalți emiri renumiți au primit din partea onoratului padișah caftane strălucitoare, precum și nenumărate favoruri, fiind astfel distinși cu diferite daruri. Apoi, dîndu-li-se învoire, s-au întors la reședințele lor de guvernare. În timpul acesta, sosind la Pragul imperial scrisoarea glorioasă lui han tătăresc, se anunța că „hatmanul cazacilor a încetat din viață și s-au ivit între ei certuri, încît cea mai mare parte din ei au încetat de a ni se mai supune nouă”.

<Sultanul dă învoire pentru plecarea tătarilor; hanul tătăresc relatează printr-o scrisoare despre moartea hatmanului căzăcesc, nesupunerea cazacilor față de tătari și eventualitatea unor atacuri căzăcești în Marea Neagră>.

IZBUCNIREA RĂSCOALEI VOIEVODULUI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ,
RĂUFĂCĂTORUL MIHNEA, ȘI TRIMITEREA DE EMIRI ȘI DE OȘTI
STRĂLUCITE ÎMPOTRIVA ACELUI RĂU CRESCUT ȘI PLIN DE
INTRIGI

(188),

Această veste înspăimîntătoare ajungînd la Pragul imperial, s-a trimis un număr oarecare de ieniceri și oști din cele patru bulucuri (*böyük-halkı*), precum și beilerbeii de Rumelia, Hadîm Mehmed pașa, care era la paza strîmtorilor (*Boğaz-Hisar*), și beilerbeii de Anatolia, Ali pașa, cu toate trupele lui de gardă. Ei au plecat în mare grabă spre Giurgiu. Cînd i s-au alăturat lui Ğan Arslan pașa, care era serascher peste oastea norocoasă din partea aceea, acel afurisit și fără de lege și nerecunoscător numit Mihnea, trimițînd câteva mii de răufăcători dintre ghiaurii din Țara Românească, i-a pus să atace împrejurimile Giurgiului și să ia cirezile.

⁷⁹ Ștefăniță Lupu.

⁸⁰ Gheorghe Ghica (1659 — 1660).

de vite, prădînd și provocînd pagube. El și-a manifestat, în felul acesta, necredința și răzvrătirea și a strîns în jurul său pe rebelii din Țara Românească. După ce și-a așezat raiaua în locuri greu de trecut și în munții Transilvaniei, a pus să se sape șanțuri în cele patru părți ale Țîrgoviștei și, făcînd tabere și procurînd tunuri, a pregătît cantități îndestulătoare de muniții. El s-a întărit acolo cu acești ghiauri josnici adunați la îndemnul rebelului Rákóczyóglu, care i-a spus : „Am făcut înțelegere și alianță (189) cu ghiaurii și infidelii din împrejurimi, iar tu, ieșind din cercul supunerii <față de turci>, să începi, cu ghiaurii adunați, să distrugi căminele și ținuturile lor <musulmanilor>; dacă ai nevoie de oaste, te voi ajuta”. . . . În felul acesta, și acest afurisit și izgonit, uitînd de binefacerile sultanului, a apucat calea răscoalei, începînd astfel să omoare pe nedrept mulți oameni nenorociți și nevinovați și să le devasteze avuțiile și să le pricinuiască diferite pagube. De aceea emirii oștilor care se aflau în serviciul de pază au zdrobit mai înainte, de mai multe ori, rătăcitele oști diavolești ale acestui răufăcător, pe mulți dintre oșteni trecîndu-i prin săbiile distrugătoare de inamici, iar pe alții făcîndu-i prizonieri și punîndu-i în lanțuri. Presupunîndu-se că aceste fapte pline de învățăminte îi vor fi o lecție bună, fuseseră oprite <oștile otomane>. Cînd răscoala lui s-a extins și a devenit violentă, voievodatul Țării Românești a fost incredințat supusului nemusulman (*zimmi*) numit Lika ⁸¹, care fusese mazilit de la domnia Moldovei. Cînd s-a dat înaltă poruncă pentru înscăunarea sa, el a pornit în Țara Românească, iar Constantin ⁸² cel fără de lege, care fusese mai înainte voievod în Moldova, zicînd că „țara este liberă și poate să-mi fie acordată mie”, în urma ațîțării intrigantului de Rákóczyóglu s-a dus în vilaietul Moldovei cu un număr mare de răufăcători de-ai săi. De asemenea, s-a făcut arz la Curtea ocrotitoare a lumii că cea mai mare parte dintre moldoveni s-a supus cetelor răscolate. Atunci s-a trimis îndată poruncă imperială către gloriosul han, care, după primirea ei, i-a dat în sarcină prințului calgai (*kagılgai*) un număr suficient de ostași tătari. Cînd aceștia au sosit în mare grabă în ținuturile moldovenești, păgînii aceia, aflînd de aceasta, le-au ieșit înainte cu alaiurile lor gata de luptă. La începutul luptei, ținutul ghiauresc fiind nepotrivit pentru oștile tătare, acestea, pentru a-i ațîța <pe moldoveni>, s-au prefăcut că fug. Tabăra păgînilor, socotînd că e momentul potrivit <pentru a-i ataca>, a ieșit pe cîmpul de luptă. Atunci <ostașii tătari> s-au întors de îndată asupra ghiaurilor și i-au împresurat din toate părțile. Dîndu-se o luptă crîncenă și, cu ajutorul lui Allah, toți ghiaurii fiind trecuți prin sabie, din capetele nefaste și trupurile barbare ale ghiaurilor omorîți s-au făcut movile. Îndărătnicul și afurisitul numit Constantin, văzînd această situație, a luat cu el cîțiva afurisiți și a dispărut, fugînd în munții Transilvaniei, iar oștile tătare, însărcinate cu urmărirea lui, au răscolit munții cei înalți, dar nu l-au putut prinde în nici un chip. Astfel, de acum încolo, vilaietul Moldovei a scăpat de răufăcătorii aceia. De asemenea și prințul calgai a plecat după aceea spre Țara Românească. În partea aceea, Mihnea cel fără de lege și răufăcător pornise în mare grabă de la Țîrgoviște, cu multe mii de ghiauri

⁸¹ Gheorghe Ghica.

⁸² De fapt este vorba de Gheorghe Ștefan (1653 — 1658), dar cronicarul îl confundă cu Constantin Șerban (1659) care a domnit și în Țara Românească (1654—1658).

nedemni, cu scopul de a pricinui pagube oștilor islamice care fuseseră trimise împotriva lui. Când s-a apropiat de locul unde se găseau oștile islamice, gaziile musulmani, aflând aceasta, și-au aranjat rîndurile și mergînd împotriva ghiaurilor nedemni, au început lupta și măcelul. Cu toate că focul luptei se aprinsese, totuși pentru că se lăsa noaptea, s-a renunțat la luptă. S-au odihnit, urmînd ca să li se dea pedeapsa meritată a doua zi dis-de-dimineată, atunci cînd cîmpul de bătălie se va încălzi. Acei nenorociți, la rîndul lor, stăteau într-un loc mai îndepărtat și își făceau socotelile. În acest timp, au sosit din bezna nopții, din partea Tîrgoviștei, vestitorii lor și le-au răspuns în scris, anunțîndu-i că „prințul calgai, înfrîngîndu-i pe moldoveni, vine încoace în mare grabă. Să aveți grijă de voi cu mare băgare de seamă, deoarece, în cazul cînd veți fi nepăsători, nici unul dintre voi nu va scăpa cu viață”. Întunecîndu-li-se îndată vederea și inimile lor fiind cuprinse de spaimă, șederea lor s-a transformat în fugă și, în zorii zilei, au ajuns cu multă greutate, uluiți și zăpăciți, în tabăra lor de la Tîrgoviște. Dar neputînd să stea nici acolo, boierii, dintre locuitorii Țării Românești, au început să strige, zicînd astfel : „mai înainte am fost înfrinși, dar acum am fugit. De aceea pe tine te vor cere de la noi, așa încît nu te vom lăsa să fugi”. Și cu mare mulțime de oameni ei au înconjurat palatul său <al domnului> din toate părțile, așteptînd sosirea oștilor purtătoare de victorii. Dis-de-dimineată sosind și vitejii oștilor islamice, cînd i-au întrebat despre ghiauri, primind vestea îmbucurătoare despre fuga lor, în noaptea aceea, au încălecat cu toții și au pornit în goana cailor pe urmele lor. Potrivit înțelepciunii lui Allah, pe lîngă faptul că prințul calgai, mergînd pe un drum greșit, nu a putut să vină, oștile islamice ce se aflau în partea aceasta se mișcau și ele încet. De aceea afurisitul fără de lege, care era asediat <de ai săi>, zicînd că e momentul să profite de acest prilej pentru a-și salva viața nedemnă, a dăruit pușcașilor care se aflau lîngă el multe bogății. (190)

<Între timp, s-a aflat că boierii și ostașii Țării Românești au fugit spre Transilvania>.

Astfel, ajungînd în munții Transilvaniei, ei au umblat în dreapta și în stînga fără încetare și, fugind zi și noapte, au dispărut fără urmă. Sosind apoi oștile tătare și cele islamice și aflînd de fuga celui dușman norocos ⁸³, au desemnat și au trimis oameni și oști pentru a-i ieși înainte și pentru a-l prinde și neputînd fi prins, se părea că-l înghițise pămîntul. Ei au raportat atunci că, fiind timp de iarnă și zile ploioase, oștile islamice sînt în mare măsură stînjinite. Au făcut arz și despre fuga celui fără de lege, precum și despre faptul că în orașul Tîrgoviște sînt multe biserici întărite și că orașul se află între ele și că în apropiere se află munți. De aceea, s-a spus că atît timp cît acestea <bisericele> nu vor fi dărîmate și distruse din temelii, ei nu vor înceta să se adune și să facă intrigi. Atunci a fost dată înaltă poruncă pentru dărîmarea și distrugerea lor, spre a fi prefăcute în ruine și în cuiburi pentru ciori, voievozii Țării Românești urmînd să locuiască de azi înainte în orașul București (*Bükreş*). Atunci au fost distruse, așa cum s-a arătat, acele biserici, iar tunurile și munițiile, precum și celelalte unelte pregătite de acei necredincioși, fiind luate în stăpînire, împreună cu tot ce s-a găsit acolo, au fost capturate, iar mai sus-

⁸³ Domnul fugar-Radu Mihnea.

(191) arătatul Ghica (*Lika*), voievodul de acum, a fost înscăunat la reședința sa de domnie. Potrivit ceremonialului lor păgînesc, boierii și ceilalți ghiauri nedemni i-au sărutat mina.

Apoi, dîndu-se învoire prințului calgai și oștii tătare, precum și oștilor islamice, le-au fost dăruite caftane și fiecare s-a îndreptat spre patria sa.

MARELE RĂZBOI SFÎNT AL LUI SEIDIAHMED PAȘA, ÎNFRÎNGEREA ȘI OMORÎREA RĂUFĂCĂTORILOR DIN TRANSILVANIA, PRECUM ȘI NIMICIREA AFURISITULUI DE GHEORGHE, FIUL LUI RÁKÓCZY ⁸⁴

29 r. Nu trebuie să fie ascuns și învăluit oamenilor cu vederi largi faptul că afurisitul fără de lege și rătăcitul cu credința urită numit Rákóczyoğlu Gheorghe, care fusese principele Transilvaniei în trecut, fiind cuprins de patimă, pornise pe la începutul anului 1067⁸⁵, de la reședința stăpînirii sale, în țara leșească, cu vreo șaizeci de mii de oșteni pe care îi strînsese călăuzit de satana. S-a descris mai sus cum, prin lovituri crîncene date de vitejii tătari, aceștia fuseseră distruși în locul unde se adunaseră, iar afurisitul și nenorocosul numit Kemény Ianoș⁸⁶, care era unul dintre conducătorii țării sale, căzînd în miinile oștilor tătare, fusese închis multă vreme. Rugînd apoi să fie eliberat în schimbul unui preț de răscumpărare de o sută de mii de galbeni, el și-a mărturisit această dorință față de gloriosul han și acesta i-a îngăduit să trimită un om din partea sa pentru încasarea <sumei respective>. Însă, pe cînd rudele sale se străduiau să strîngă amintita sumă, sus-numitul Givan bei⁸⁷, cel izgonit de la domnia Țării Românești, aflînd aceasta și fiind cu el în relații <prietenesti> încă din trecut, a trimis om la gloriosul han, care, la rîndul său, l-a trimis cu cîțiva tătari <pe Ioan Kemény>. Dar, cînd afurisitul cel fără de lege <Ioan Kemény> a venit lîngă mai sus-arătatul Givan bei, l-a ațîțat pe acesta, prin felurite violenții, împotriva padișahului și astfel a dat pe față toată revolta și ura pe care de multă vreme le ținea ascunse în inima sa. Astfel, după ce i-a ucis pe tătarii care veniseră să ceară banii⁸⁸, el <Mihnea> a omorît pe cei peste o mie de negustori ce se găseau în ținuturile acelea, trimițînd totodată și pe Kemény lîngă Rákóczyoğlu. Apoi, pregătind peste 10 000 de ghiauri răzbunători și dîndu-și pe față alianța și unirea sa <cu ceilalți>, precum și nesupunerea sa față de înaltul Devlet, și-a găsit beleaua. Iar mai sus-numitul Ioan Kemény, mergînd lîngă vechiul său binefăcător, s-a grăbit să se unească și să se alieze cu el <cu Rákóczyoğlu>, cerînd țara Transilvania, care era proprietatea sa moștenită. Începînd să strîngă oaste, el a mers în scurt timp asupra lui Acațiu Barcsai (*Akuş Barçai*), care era noul voievod al Transilvaniei, cu douăzeci de mii de ghiauri pregătiți și înarmați. Mai sus-numitul, nefiind în stare să se apere, a arătat situația beilerbeiului de Buda, cuceritorului de ținuturi, vizirul Seidi

⁸⁴ Gheorghe Rákóczy al II-lea, principele Transilvaniei (1648–1660).

⁸⁵ 20 octombrie 1656–8 octombrie 1657.

⁸⁶ În text: *Kelianos*.

⁸⁷ Mihnea al III-lea Radu.

⁸⁸ Cei 100 000 de galbeni.

Ahmed paša, însărcinat cu paza Ineului (*Yanova*), cerind totodată ajutor de la el și de la oastea norocoasă de margine.

Potrivit relatării lui Deli-Hüsein efendi, *reis ül-küttab*⁸⁹, nenorocitul cel umil și fugarul cel distrus numit Rákóczyoğlu, pierzându-și speranța din cauza împlărilor din Țara Românească și Moldova și gindurile sale nefaste nefiind realizate, ar fi trebuit să se retragă într-un colț pentru a-și salva trupul nedemn. Dar el, nemulțumindu-se cu aceasta, a strâns din nou un număr oarecare de nedemni dintre ghiaurii netrebnci și a început să se arate, ca un cîine îndrăzneț, cînd în părțile de la Alba Iulia⁹⁰, cînd în părțile Sibiului (*Zibin*), cînd în părțile cetății Deveboynu⁹¹, cînd în părțile cetăților Brașovului⁹² și Oradiei⁹³. Uneori se ascundea, alteori apărea în munți și pe cîmpii, pentru a dispărea din nou, în felul acesta el necăjea și supăra raiaua din Transilvania. Cînd purtările sale de acest fel au fost aduse la cunoștința Pragului califatului, s-au emis hatt-i humaiun purtător de fericire și înalte porunci pentru vizirul Seidi Ahmed paša, care era însărcinat cu paza vilaieturilor Ineu și Timișoara, ca să strîngă oștile și să pornească împreună cu toți supușii care se aflau lîngă el, precum și cu oștile de la Buda și de la Agria, și să meargă în ținutul Transilvaniei, dîndu-și osteneală, împreună cu oastea, într-un chip demn de legea împărăției și de cinstea sultanului. Pentru distrugerea oștii acelui fără de lege și cu credință detestabilă și îndrăzneț ca un cîine fusese trimis vizirul Seidi Ahmed paša ca să-l prindă oriunde s-ar găsi el și în orice stare s-ar afla. Și acesta <Ahmed paša> a pornit, supunîndu-se cu toată sinceritatea și cu tot devotamentul poruncii demne de supunere și, luînd cu el chiar a doua zi toată oastea, a considerat că de acum încolo așteptarea este dăunătoare. Și în anul o mie șaptezeci, în a douăzeci și una zi a lunii safer⁹⁴ cel binefăcător, Seidi Ahmed paša a pornit spre Porțile de Fier⁹⁵, cu gîndul de a trece în Transilvania. Alegînd patru mii de viteji renumiți dintre bravii de la serhat ce se găseau lîngă el, i-a trimis cu Sarî Hüsein paša, fratele beilerbeiului de Agria Siavuș Mustafa paša, în ajutorul lui Acațiu Barcsai care a fost amintit mai sus. Și el <Ahmed paša>, pregătindu-și munițiile necesare, a pornit îndată la drum. Aflînd că mai sus-numitul pașa vine cu patru mii de bravi, răzvrătiții cei necurați s-au oprit pe loc acolo unde se aflau. Ei au mai prins de veste că și serdarul cel renumit <Ahmed paša>, la rîndul său, va veni îndată cu oaste nenumărată. Atunci ei au trimis un oarecare număr de ostași ghiauri ca să împiedice trecerea oștilor islamice, păzind o trecătoare (*derbend*) greu de străbătut aflată în drumul lor. Hüsein paša, la rîndul său, cînd a aflat de aceasta, l-a înștiințat imediat pe serdarul cel renumit, anunțîndu-l că dacă nu va trece înainte de sosirea oștilor ghiaure, nici un ostaș dintre gaziii musulmani ce se află cu el nu va scăpa cu viața și cu toții vor putea fi trecuți prin tăișul săbiilor inamice. Precinstitul serdar, îndată ce a aflat despre aceasta, a încălecat și, cu ajutorul stăpînului cel milos, a trecut prin tre-

⁸⁹ Mare cancelar, ministru de externe.

⁹⁰ În text: *Erdel-Belgrad*.

⁹¹ *Deva*.

⁹² În text: *Prasova*.

⁹³ În text: *Varat*.

⁹⁴ 7 noiembrie 1659.

⁹⁵ În text: *Demir-Kapu*; poate fi vorba de Porțile de Fier ale Transilvaniei, nu de Porțile de Fier de la Dunăre.

cătoarea mai sus-arătată înainte de sosirea oștilor ghiaure. Noul voievod al Transilvaniei, Acațiu Barcsai, venind cu patru-cinci mii de oameni ce-i arătau supunere, s-a alăturat oștilor islamice. Mai înainte, marele vizir Köprülü Mehmed pașa, cucerind cetatea Ineu, numise din partea împărăției în vilaietul Transilvaniei, în calitate de crai, în locul lui Rákóczyoğlu, craiul Transilvaniei, care se răsculase cu furie, pe ghiaurul numit Acațiu Barcsai, care era tot dintre transilvăneni. Dar, din pricina răutăților lui Rákóczyoğlu, craiul mai sus-arătat nu era în stare să stăpânească și să guverneze Transilvania. De aceea el <Köprülü> îl mutase pe vizirul Seidi Ahmed pașa din vilaietul Bosnia în eialetul Buda și, numindu-l muhafiz al Ineului (*Yanova*), îl însărcinase să-l aducă pe craiul Acațiu Barcsai în Transilvania și să facă în așa fel ca s-o ia în stăpânire. Atunci <Ahmed pașa>, trecând prin menzili și străbătând distanțe, în a șaptea zi a lunii gemazi I ⁹⁶ din anul mai sus-arătat, într-o vineri, a ajuns în apropierea unui loc greu de trecut, numit Porțile de Fier, pe unde urma să intre în Transilvania. Însă afurisitul acela răufăcător așezase acolo, înainte de sosirea turcilor, o mie cinci sute de pușcași cu scopul de a închide trecătoarea, iar el <Rákóczy>, descinzând în cîmpia comunei (*nahie*) numită *Atak*, situată de partea cealaltă a sus-amintitei trecători, se așezase acolo cu oastea sa călăuzită de satana și cu tunurile și cu puștile sale. Vestea despre pregătirile de luptă ale acestuia ajungînd la urechile serascherului islamic, el a lăsat toate poverile și alte lucruri necesare și, pentru a obține victorie, pornind în mare grabă cu patru-cinci mii de viteji, a ajuns la Porțile de Fier.

<Înfringerea ghiaurilor la Porțile de Fier și apoi în localitatea numită *Atak*, de lângă Porțile de Fier, unde a participat la luptă și oastea din Timișoara cu ceata de azapi>.

- (196) În schimbul acestui serviciu, lui Abaza Sarı Hüsein pașa i s-a dăruit eialetul Timișoara, acordîndu-i-se și înalte aprobări pentru toate veniturile (*dirlik*) și zeameturile pe care le ceruse. Acel fără de lege și cu rea credință neputînd fi prins, împreună cu restul ghiaurilor a dispărut și nu s-a mai arătat. Raiatele celui ținut, trecînd peste munți și dealuri, prin păduri și prin peșteri, și-au ales acolo cîte un loc de adăpost. Nutrețul pentru vite, precum și alimentele pentru oameni lipsind în mare măsură, s-a abătut asupra lor o mare foamete. Pe deasupra, fiind și vreme de iarnă, din pricina viscolului și a ploilor peste toată această țară s-a abătut un ger năpraznic... În cele din urmă, toate oștile islamice, întorcîndu-se din munții aceia înalți și străbătînd țara Transilvaniei, au trecut prin trecătoarea Porților de Fier și au descins în partea cealaltă. Dar s-a dat de știre că două mii cinci sute de pedestrași și călăreți ghiauri, pornind la drum în ajutorul celui îndărătnic și nedemn, în timp ce mergeau, au descins într-un loc la o distanță de vreo patru ceasuri.

- (197) «Atacul turcilor asupra ghiaurilor și înfringerea acestora din urmă. Nimicirea a opt sute de călăreți și a multor pedestrași».

S-a aflat că afurisitul cel amintit mai sus, Rákóczyoğlu Gheorghe, după ce a fost zdrobit, neputîndu-se opri și stabili într-un loc, a pornit cu mare frică spre granița austriacă și s-a oprit într-un loc cu o ceată de ghiauri ce scăpase de săbii. La locul de popas amintit mai sus, nobilii din Transilvania au jurat, potrivit credinței lor eretice, să arate supunere totală față de noul voievod al Transilvaniei, Acațiu Barcsai, luîndu-și

⁹⁶ 20 ianuarie 1660.

totodată angajamentul să nu mai arate supunere față de mai sus-numitul izgonit <Rákóczyóglu>. Atunci, ducînd pe stăpînitorul mai sus-arătat <Barcsai>, l-au înscăunat în cetatea Sibiului, care este reședința sa de domnie.

<Cerînd de la turcii ostași de pază, aceștia au trimis la Sibiu, împreună cu Barcsai, cinci sute de ostași>.

De asemenea și serdarul cel puternic, pornind cu oștile islamice purtătoare de victorie și parcurgînd menziluri, a descins cu noroc în șesul Transilvaniei, iar trupelor norocoase de la marginile de țară li s-au dat sfaturi să fie prezente în primăvara aceea fericită, în locul mai sus-amintit și să fie gata pentru expediție ... Trădătorul numit Rákóczyóglu, neastîmpărîndu-se și neînțelegînd ce înseamnă să fii cu băgare de seamă, a reușit prin mii de viclenii diabolice, după plecarea oștilor islamice la locurile de iernare, să atragă de partea sa pe afurisiții ce-și dăduseră cuvîntul și, strîngînd în felul acesta din nou o armată de patruzeci de mii de oameni dintre ghiaurii nedemni și necurați din Ungaria de mijloc și dintre haiduci (*haidușak*)..., a mers asupra cetății Sibiului, unde se afla noul voievod. Cetatea mai sus-amintită era în apropierea granițelor Țării Românești și Moldovei. El avea intenția rea de a lua sub stăpînirea sa, într-un fel oarecare, fortăreața mai sus-numită și de a trece pe ascuns la intrigi și de a-i cauza pagube. Pentru aceasta, a sosit într-un loc ce se afla la o distanță de patru ore de cetatea sus-numită, unde și-a așezat tunurile.

30 r.
(198)

În scrisoarea pe care a scris-o și a trimis-o lui Küciük Mehmed pașa, precum și craiului <Barcsai>, el <Rákóczy> scria cuvinte potrivite cu făptura lui nenorocită : „să predați cetatea <Sibiu> de bună voie și să nu vă opuneți. În felul acesta, dîndu-vă consimțămîntul, nu veți fi persecutați, doar pe crai <Acățiu Barcsai> să-l prindeți și să ni-l trimiteți viu”.

<Turcii îl atacă și-l înfrîng pe Rákóczy, care fuge>.

Ei <turcii> au trimis la cetatea Sibiului tunurile stricate și s-au întors cu prăzi nenumărate și au venit la cetate cu mare bucurie... După cîțva timp, ghiaurul fără de lege Rákóczyóglu a venit iarăși cu oaste nouă și a asediat cetatea <Sibiu>. Aceștia <turcii> pregătind toate munițiile necesare cetății, au pornit la luptă din toate părțile... În felul acesta asediul a durat cinci luni de zile. Atunci, cu gaziii care se aflau la punctele de margine bine păzite, precum și cu vitejii ce se aflau sub comanda sa, <Ahmed pașa> a pornit din cîmpia Timișoarei și, parcurgînd menziluri, a trecut prin locuri de popas, intrînd astfel printre acei *haidukșak*.

(199)

<Se descrie bătălia dintre turci și Rákóczy, care avea peste douăzeci de mii de oameni>

... La începutul binecuvîntatului ramazan din anul acesta⁹⁷, cînd <turcii> au ajuns în apropierea cetății Cluj (*Kolojvar*), Rákóczyóglu cel fără de lege, plecînd de sub zidurile cetății Sibiu, pe care o asedia de multă vreme, a ieșit în calea oștii islamice cu patruzeci de mii de ghiauri răufăcători, cu scopul de a se război. Cînd s-au întîlnit, așezîndu-și tabăra, ei au stat acolo. Apoi, amînînd lupta pînă spre dimineața, din ambele părți au stat pregătiți pentru luptă...

(200)

⁹⁷ 11—20 mai 1660.

În acest timp, serdarul Seidi Ahmed paşa, viteaz ca Rustem⁹⁸, şi vitejii săi musulmani luptară ca nişte lei împotriva lor, sperînd pe duşmani...

- (202) <Descrierea în versuri şi în proză a unei bătălii crîncene între Rákóczy şi vizirul Seidi Ahmed paşa, la 12 ramazan 1070 H.⁹⁹. Rákóczy este înfrînt şi, rănit în trei locuri, fuge cu mare greutate la Oradea. După un timp, soseşte vestea că Rákóczy a murit, iar cei care mergeau să-l înmormînteze au fost a tăcaţi de Sarî Hüseîn paşa>.

- 30 v. ... În a şaptea zi a lunii şevval¹⁰⁰, ajungîndu-i din urmă în localitatea numită *Şarbatak* <?>, cînd s-au întîlnit, <ghiaurii> neavînd puteri să se lupte au fugit, lăsînd cadavrul celui afurisit <al lui Rákóczy>.

<Turcii i-au tăiat capul, trimiţîndu-l apoi la Poartă>.

- (203) SERDARIATUL VIZIR ULUI ALI PAŞA ÎN PĂRŢILE UNGUREŞTI ŞI CUCERIREA CETĂŢII ORADEA

Din pricina faptelor lui Rákóczyoğlu, cel care a fost înfrînt şi a pierit, serhaturile ungureşti, precum şi vilaieturile Transilvania şi Ungaria de mijloc, tulburîndu-se şi slăbind, a fost nevoie de grijă pentru a se pune rînduială în starea lor. De aceea a trebuit pornirea unei expediţii împărăteşti în acele ţinuturi. Au fost trimise ilustre porunci tuturor ca să adune oastea la ordia împărătească. După ce au pregătit pe viziri şi beilerbei (*mîrmîran*) şi pe emiri cu suitele (*kapu*) lor desăvîrşite şi oştile vilaieturilor lor, în acea primăvară de bun augur au venit pe cîmpia de la Adrianopol.

- (204) ... Comandant al expediţiei a fost numit Köse Ali paşa, mazilit de la amiralitate, care împreună cu marele vizir fiind înfăţişat împăratului, după ce a fost cinstit cu *hilat* căptuşit cu blană de samur, a fost trimis spre Belgrad. S-a dat firman ca oştile victorioase musulmane să participe, aşa cum dorea el, cu patru bulucuri de spahii, zagîrgibaşi cu 15 companii (*oda*) de ieniceri, cu gebegii şi tunari, cu muniţii şi tunuri. În caz că va avea nevoie de mai multe <oaste şi muniţii>, i s-a recomandat să mai ia din Belgrad şi din Timişoara.

<Înaintarea expediţiei spre Belgrad şi categoriile de oşti participante>.

Printre acei care au venit şi s-au alăturat ordiei împărăteşti cu oştile lor au fost mai întîi beilerbeii de Anatolia, Ceauşzade vizirul Mehmed paşa, beilerbeii de Rumelia, Hîsîm Mehmed paşa, şi beilerbeii de Silistra, Çan Arslan paşa, beilerbeii de Karaman, Çatalbaş Mustafa paşa, beilerbeii de Adana¹⁰¹, Sinan paşa... După ce s-au adunat spre a face rînduială împărătească în ţinuturile Transilvaniei, potrivit poruncii împărăteşti au trecut fluviul Dunărea lîngă Belgrad şi au înaintat spre Panciova şi apoi au ajuns la Timişoara, parcurgînd ca un torent de primăvară dealuri, munţi şi cîmpii, iar de acolo, în a 25-a zi a lunii şevval <1070>¹⁰², au ajuns şi au descins la hota-

⁹⁸ Numele unui erou legendar din mitologia persană, simbolul vitejiei în Orient.

⁹⁹ 22 mai 1660.

¹⁰⁰ 16 iunie 1660.

¹⁰¹ În text: *Varna*, grafie greşită.

¹⁰² 4 iulie 1660.

rul cetății Ineu, de curînd cucerită¹⁰³. În aceea zi, vizirul Seidi Ahmed a intrat cu alai în ordia împărătească și a fost îmbrăcat, în fața serascherului, cu blană de samur. După ce au poposit încă o săptămînă sub cetatea Ineu, s-au îndreptat spre cetatea numită Oradea (*Varat*), una din fortărețele Transilvaniei, care se afla la o cale (*menzil*) de 15 ceasuri de la Ineu. Aceasta avea o climă plăcută și sănătoasă, fiind întărită și fortificată asemenea munților Elberuz¹⁰⁴.

<Două versuri despre turnurile cetății Oradea>.

Fiind pe marginea unui rîu mare, numit Crișul Alb (*Ak-Kiris*), zidurile fortăreței erau de trei rînduri și toate au fost construite din cărămizi și din mortar (*horasan*). Șanțul¹⁰⁵ din jurul său era larg de 100 de coți (*zira*), adînc de 20 de coți și plin cu apă. Astfel, comoara cetății era întărită și păzită ca de un balaur. Nici pasărea în zborul ei nu putea să se așeze pe turnurile și pe întăriturile acesteia și nici lumea nu putea să treacă peste acea apă <din șanț>. Dar potrivit cu firmanul împărătesc, serdarul cel demn s-a hotărît să plece cu oastea musulmană pentru cucerirea și stăpînirea ei <Oradie>. De aceea l-a însărcinat pe Sarî Hüseîn pașa cu repararea podurilor din drum, pentru a putea fi trecute cu ușurință. L-a trimis îndată, de asemenea, și pe Seidi Ahmed pașa, cu tunuri și cu muniții (*gebehane*). Apoi el însuși, pe un timp frumos, s-a ridicat și s-a așternut la drum. Dar pe la mijlocul drumului au sosit crainicii (*feriyadci*) de la serhatul Canizsei, care au arătat că blestemații Zrini și Bathyany au atacat și au incendiat cetatea de mai sus, pricinuind mari pagube. Cîțiva sînt trimiși pentru apărarea cetății Canizsa. Ghiaurii, fiind înștiințați, se retrag.

În a cincea zi a lunii zilkade <1070>¹⁰⁶ au descins în împrejurimile cetății Oradea, pe care au început s-o asedieze. Mai întîi, în aceea noapte <au înaintat>, dinspre partea răsăriteană a cetății, serdarul cel demn¹⁰⁷ cu beilerbeiu de Anatolia, Ceauszade, vizirul Mehmed pașa, beilerbeiu de Rumelia, Hizîm Mehmed pașa, zagîrgibași cu cinci companii (*oda*) de ieniceri și, de asemenea, din partea apuseană, beilerbeiu de Karaman, Çatalbaş Mustafa pașa, cu garda, cu oastea provinciei sale și cu cinci companii de ieniceri, și dintr-o altă aripă de asemenea <s-au repezit> beilerbeiu de Silistra Ğan¹⁰⁸ Arslan pașa și beilerbeiu de Adana¹⁰⁹, Sinan pașa, cu cinci companii de ieniceri. <Aceștia> au intrat în întărituri și au depus efortări, înaintînd mereu, pînă ce au ajuns la capătul șanțului. Dar, fiind necesară scurgerea apei <din șanț>, 100 de lagimgii¹¹⁰ au început să sape într-un loc. Cu mii de eforturi, aceștia deschizînd o breșă (*kedük*), au făcut să curgă atîta apă cît ar face să meargă trei mori. După ce s-a scurs trei zile și trei nopți, s-a golit abia de o jumătate de cot. Pentru o astfel de scurgere fiind nevoie de un timp îndelungat, cucerirea ei <cetății> întîrzia mult și pe de altă parte <turcii> erau împrăștiți. Dar, prin voința

¹⁰³ În 1658 a fost asediată și cucerită de marele vizir serascher Koprulî Mehmed pașa.

¹⁰⁴ Vîrf greu accesibil în munții Caucaz.

¹⁰⁵ În text: *handak*, de fapt *hendek*, termen pătruns și în vechile texte românești.

¹⁰⁶ 13 iulie 1660.

¹⁰⁷ Adică Köse Ali pașa.

¹⁰⁸ În text grafiat greșit: *Han*.

¹⁰⁹ În text: *Edirne*, în loc de *Adana*.

¹¹⁰ Ostași pionieri.

(206)

lui Allah toate lucrurile se aranjează. Atunci fusese prins și încăpuse pe mina gaziilor un ghiaur. Mama celui care căzuse prizonier, spre a-l scăpa pe fiul ei, când a aflat de eforturile pentru scurgerea apei din șanț, s-a angajat să arate locul de scurgere, cu condiția ca fiul ei să fie eliberat. Aceasta fiind înfățișată serdarului, după ce și-a manifestat dorința, a fost trimisă cu câțiva oameni la marginea șanțului, pentru a arăta locul legăturii. Acesta fiind în partea lui Çatalbaş Mustafa, după ce au luat cunoștință de indicațiile sus-numitei, s-a poruncit pașei de mai sus să aibă grijă de ea. Acesta, la rîndul său, a înaintat cu oastea eialetului său. Dar când au început să sape, deodată a început, ca o ploaie fatală, să se tragă asupra lor din tunuri, puști și cumbarale¹¹¹, deoarece atenția cea mai mare a ghiaurilor era îndreptată asupra aceluși loc. De câte ori <turcii> atacau cu mult zel și cu eforturi mari, majoritatea erau răniți. Nefiind cu putință să se apropie de aceasta, s-au retras de nevoie și au întîrziat pînă noaptea. Când s-a înserat nu s-au odihnit, ci au depus iarăși aceleași eforturi pînă la ivirea zorilor. A treia noapte, la timpul culcării (*yatusu zemani*), când s-a scurs toată apa și șanțul a rămas gol, s-au luat măsuri pentru a se intra într-insul. După sfat, s-a văzut că este foarte potrivit să se intre deschizîndu-se breșe și aranjîndu-se scări pe zidurile cetății. Cu acestea apropiindu-se treptat de cetate, loviturile treceau deasupra lor și sperau să intre în fortăreață prin breșele făcute cu tunurile. Dar zabitul ienicerilor, care era zagîrgibași Hasan aga, Ahmed efendi, teşcheregiu¹¹² în slujba serascherului, vechilul lui ceașbași, agaua voluntarilor (*gönüllü*) și afară de aceștia mulți dintre spahii și ieniceri au murit. În acea zi, luîndu-se speranța de la ocuparea cetății, au zăbovit așteptînd dărîmarea fortăreței prin tunelurile începute sub zidurile cetății. În a 17-a zi a lunii zilhiğge <1070>¹¹³, au întins un tunel și când s-a dărîmat zidul <cetății>, oastea musulmană a atacat și a dat iureș din toate părțile. Timp de trei ore fiind luptă mare, au fost răniți vreo 400 de gazii și peste 200 și-au găsit moartea de eroi martiri. Și iarăși, nefiind cu putință să se pătrundă <în cetate> cu forța, s-au retras din luptă. După atîtea eforturi, cucerirea și victoria neapărînd, fiecare s-a întristat și a disperat și nu aștepta decît întoarcerea, zicînd că aceste lucruri le hotărăște cel de sus. Dar tot cu ajutorul lui Allah cel preainalt, în a 22-a zi a lunii mai sus-arătate¹¹⁴, când era a patruzeci și cincea zi de asediere, a ieșit din cetate un ghiaur. Acesta a înștiințat că vor să predea această cetate atît de puternică, cu condiția să se permită ca cei din fortăreață să fie duși cu familiile și avuțiile lor acolo unde vor dori. Potrivit cu această <cerere> fiind iertați, a fost numit pentru mutarea lor Hisîm Mehmed pașa, beilerbei de Rumelia. În acea zi cetatea fiind evacuată, <turcii> au intrat în ea și au ocupat-o. Atunci, vizirul Seidi Ahmed pașa, fiind înștiințat că vin 500 de călăreți ghiauri pentru ajuto-

(207)

¹¹¹ Humbara: un fel de grenade.

¹¹² În text: *tezkerégi*; raportor, scrib.

¹¹³ 24 august 1660.

¹¹⁴ 29 august 1660.

fiind îndeplinite, s-a scris, după cum era obiceiul, la scara mărețului împărat și s-a făcut arz la împărăția sa, care era la Adrianopol, pe la sfârșitul lunii de mai sus ¹¹⁵.

<Iernarea oștii expediționare la Belgrad și căftănirea comandanților>.

SITUAȚIA CAZACILOR RĂUFĂCĂTORI ȘI ÎNFRÎNGEREA LOR DE CĂTRE OASTEA TĂTĂREASCĂ, IUTE CA VÎNTUL (208)

<Descrierea relațiilor dintre hatmanul cazacilor și tătarii lui Islam Ghirai, care, în unire, atacă Polonia, profitînd de moartea regelui. Relațiile de prietenie ale cazacilor cu țarii ruși și înfrîngerea lor de către tătarii lui Mehmed Ghirai. Înfrîngerea venețienilor în insula Creta și moartea marelui vizir>.

ANUL O MIE ȘAPTEZECI ȘI UNU ¹¹⁶ 31 v. (211)

PLECAREA SERDARULUI ALI PAȘA PENTRU SUPUNEREA ȚINUTURILOR TRANSILVANIEI ȘI NUMIREA NOULUI CRAI MIHAIL APAFI, PRECUM ȘI OMORÎREA LUI SEIDI AHMED PAȘA ȘI ÎNTOARCEREA LA BELGRAD, FORTĂREAȚA LUPTELOR, PENTRU IERNARE (212)

Mai înainte de aceasta, serdarul ținuturilor ungurești, Köse Ali pașa, după ce cucerise, cu ajutorul lui Allah, cetatea Oradea, trimisese la reședința sa de guvernare pe ghiaurul numit Acațiu Barcsai, pe care, mai înainte, la cucerirea Ineului, marele vizir îl numise crai în Ardeal. Și dăduse totodată porunci severe pentru ca notabilii (*ayan*) din Transilvania să se supună acestuia. Mai înainte de aceasta, în timpul luptelor cu vizirul Seidi Ahmed pașa, murise afurisitul cel intrigant numit Rákóczyöglu, care fugise la austrieci. În timpul vieții sale, afurisitul <Ioan Kemény> era conducătorul treburilor lui Rákóczyöglu și îi slujea ca o coadă de topor. Acesta, aflînd de plecarea lui Acațiu Barcsai în Transilvania și de pornirea serdarului Ali pașa spre locul de iernare <Belgrad>, intrase în Transilvania cu scopul de a ajunge crai al Transilvaniei, fiind sprijinit de austrieci cu condiția de a trece toate cetățile transilvane sub stăpînirea austriacă. El venise și cu treizeci de mii de austrieci. Fiind încă din trecut unul dintre fruntașii ardeleni, toți i se supuseseră. Punînd austrieci în majoritatea cetăților de acolo și mergînd asupra lui Acațiu Barcsai, acesta, neavînd putere de a i se opune, se întărise într-o cetate. Afurisitul Kemény ¹¹⁷, după ce a asediat cîteva zile cetatea aceea, l-a scos afară pe Acațiu Barcsai sub pretextul că-l va ierta și l-a omorît îndată. Cînd a pus stăpînire pe Transilvania, el a trimis o scrisoare vizirului serdar Ali pașa, cu rugămintea ca crăiia să i se încredințeze lui din partea Înaltei Curți, arătînd totodată credință și supunere. Gloriosul serdar, la rîndul său, îi pusese condiția de a-și trimite fiul drept ostatec, spre a se înlesni realizarea dorinței sale. De aceea nu a mai sosit de la el nici o altă știre și serdarul a făcut cunoscut la Curtea imperială convingerea sa că Ioan Kemény se va răscula. Atunci, prin poruncă imperială, sus-arătatul pașa a fost numit din nou serdar (213)

¹¹⁵ 5 septembrie 1660.

¹¹⁶ 6 septembrie 1660–26 august 1661.

¹¹⁷ În text: *Kimyanos*.

pentru a-i veni de hac acelui afurisit și pentru a supune ținuturile Transilvaniei. Astfel, în primăvara acestui an ¹¹⁸ beilerbeii de Bosnia și de Oceakov și de Rumelia și de Anatolia și de Karaman și de Adrianopol și de Sivas și de Maraș au pornit cu oștile lor de gardă și cu oștile din cialeturile lor și cu oștile celor patru bulucuri de spahii, precum și cu un număr de ieniceri și cu trupe în zale și cu tunari, trimiși anume, avînd cu ei și tunuri și muniții pregătite. După ce s-au adunat în cîmpia Belgradului... la începutul primăverii, toți ostașii islamici au pornit la drum și, trecînd peste fluviul Dunărea, au ajuns la Panciova. Cînd au descins lîngă Timișoara, s-au alăturat oștii serdarului și gaziii care se aflau acolo pentru iernare.

<Urmează descrierea cauzelor pentru care Seidi Ahmed pașa a fost omorît>.

După aceea, au intrat cu toții în Transilvania, au devastat satele și orașele și au făcut pagube și au incendiat, luînd în robie populația pentru că i se supusese lui Ioan Kemény. După ce i-au pedepsit, într-un chip destul de aspru, au pus mîna, prin măsuri bine chibzuite, pe unii dintre fruntașii din Transilvania și, după discuțiile avute cu toți, din partea împărăției a fost numit crai în țara Transilvaniei ghiaurul numit Apafi Mihail. Notabilii transilvani de față supunîndu-se celui mai sus-arătat, ceata lui Apafi Mihail se înmulțea din ce în ce. De aceea și Ioan Kemény, văzînd că cea mai mare parte dintre acei care i se supuseseră au plecat de lîngă el și s-au dus la craiul cel nou, a fugit la austrieci, pătîndu-și numele. Iar Mihail Apafi, cu ajutorul serdarului padișahului, și-a căpătat statornicirea și independența în crăia Transilvaniei. Atunci mai sus-arătatul serdar, la rîndul său, invitînd la el pe vizirii, mirimiranii, emirii, agalele de ogeacuri și pe cadiul oștii, ce se afla cu el, și făcînd un divan, a spus : „Se cere de la Mihail Apafi, craiul actual, să dea cele o mie de pungi de aspri pe care se angajase să le plătească fostul crai Acațiu Barcsai pentru acoperirea cheltuielilor făcute cu prilejul expediției împărătești întreprinse mai înainte din cauza transilvănenilor”. Atunci sus-numitul crai Apafi s-a scuza, spunînd : „Nu sîntem în stare să procurăm o asemenea sumă de bani, fiindcă țara Transilvaniei a fost devastată de patru ori”. El a arătat foarte mare umilință și de aceea s-a hotărît să se facă *telhis* pentru iertarea a cinci sute de pungi din această sumă, iar restul de cinci sute de pungi să cadă în sarcina cetăților din Transilvania. După ce s-a terminat încasarea lor, banii au fost trimiși la Curtea cea ocrotitoare. După ce marele serdar a plecat la Timișoara cu oștile norocoase, noul crai s-a temut să rămînă singur în Transilvania. De aceea au fost lăsați acolo, pentru paza lui, cinci sute de oameni din oastea de Timișoara, împreună cu beilerbeii Ineului, Küciük Mehmed pașa. Dar afurisitul de Ioan Kemény nu și-a văzut de treabă și, cu o oaste diabolică strînsă de el, a venit în apropierea cetății unde locuia Mihail Apafi, cu scopul de a o cucerii. Totuși Küciük Mehmed pașa, aflînd aceasta, a mers în mare grabă asupra lui Ioan Kemény și în timpul luptei ce a avut loc între ei, Ioan Kemény și-a găsit pedeapsa, fiind omorît pe cîmpul de luptă. Această știre a fost raportată la Pragul împărătesc al padișahului...

¹¹⁸ Deci în primăvara lui 1661.

ANUL O MIE ȘAPTEZECI ȘI DOI¹¹⁹
VIEȚILE MARILOR VIZIRI

32 v.
(220)
33 v.
(225)
(226)

... Stînd la locul său¹²⁰, el <Mehmed Köprülû paşa> a înăbușit răscoalele din Țara Românească și Moldova. În anul acela <1068 H.>¹²¹ a mers și a cucerit de asemenea și cetatea Ineu și, izgonind pe craiul Transilvaniei, Rákóczyóglu, a numit în vilaietul Transilvania crai nou pe Acațiu Barcsai, făcînd astfel rînduială în vilaietul Transilvania. Apoi, din poruncă imperială sosind la pragul reședinței imperiale, a pus să se măcelărească între ei răufăcătorii ce se iviseră în părțile Anatoliei.

<Înăbușirea răscoalei gelalilor>.

ANUL O MIE ȘAPTEZECI ȘI TREI¹²²

(227)

• Cauzele expediției la Uivar, situația tulbure din Transilvania cauzată de răscoala lui Rákóczy, ocuparea de către austrieci a celor două cetăți ardelenice Săcuieni și Cluj, pretențiile justificate ale lui Mihail Apafi asupra lor.

(235)

(237—238)

<Sosirea oștii turcești la Belgrad, împreună cu marele vizir Ahmed pașa, la 1 șevval 1073 H./9 mai 1663>.

(242)

SOSIREA SOLULUI AUSTRIAC ȘI PRIMA CONVORBIRE

34 v.

În afară de solul cel mic, care venise mai înainte din partea împăratului Austriei și care fusese închis în cetatea Timișoarei, mai sosise la Belgrad și solul cel mare, numit herțogul Ćivan, care era baron de Goes. Luîndu-i pe amîndoi și punîndu-i să stea într-un loc, marele vizir i-a pus să privească alaiurile multe și nenumărate ale gaziilor musulmani...

<Sosește și Reninger, capuchehaiaua împăratului Austriei. Discută cu marele vizir despre începerea tratativelor de pace>.

(243)

Marele vizir spune: „Dacă dorința cezarului vostru a fost pacea, atunci de ce de două luni, călcînd-o, ați zidit cetăți noi pe pămînturile de la granița puternicului meu stăpîn, prealuminatul padișah al Islamului, și de ce ați umplut cu oști austriece cetățile din Transilvania, ca Săcuieni (*Sekelhid*) și Cluj (*Kolojvar*), și de ce ați trimis cetele voastre și ați dat foc pălăncilor noastre? Plîsetele și gemetele credincioșilor lui Mahomed de la serhaturile țărilor islamice, pe care i-ați luat în robie și i-ați aruncat în temnițe, au cuprins cerul. Ce fel de pace este aceasta?... Acum, însă, pacea cu înalta Poartă poate fi încheiată cu condiția ca cetatea nou construită în fața Kanizsei să fie dărîmată, armata austriacă din Transilvania să fie scoasă de acolo, iar puterile (*potra*) să fie oprite și desființate de ambele părți. Iar credincioșii lui Mahomed luați în robie să fie eliberați fără nici o răscumpărare și lăsați să plece. Dacă una din aceste condiții mai sus menționate va lipsi, acea pace va avea cusur”. Atunci capuchehaiaua a spus: „Cezarul meu m-a sfătuit să cer cetățile Săcuieni și Cluj, care fiind cetăți vestite în Transilvania, se află acum sub stăpînirea noastră. De asemenea mi-a spus să mai cer și cîteva orașe din Transilvania, care sînt potrivite pentru noi. El mi-a mai spus că dacă veți accepta și le veți

(244)

35 r.

¹¹⁹ 27 august 1661—15 august 1662.

¹²⁰ Adică fiind mare vizir.

¹²¹ 9 octombrie 1657—28 septembrie 1658.

¹²² 16 august 1662—4 august 1663.

da, atunci să încheie pace. Apoi, și noi vom dărîma cetatea cea nouă. Afară de acestea nu sînt în stare de altceva”.

- (245) <După înapoierea solilor la Poartă, în copia unor scrisori se arată că propunerile în vederea încheierii păcii nu sînt acceptate nici de austrieci, nici de turci. Stăpînirea unor cetăți de către Mihail Apafi. Plecarea armatei musulmane din Belgrad și așezarea ei în cîmpia Semlin>.

În menzulul de mai sus, serdarul din Ungaria, vizirul Köse Ali pașa, beilerbei de Bosnia și acum la paza Timișoarei, a arătat alai cu oastea Bosniei, cu vreo trei mii de oameni pedestri și călări. După ce a intrat în ordia împărătească a fost cinstit cu onoruri...

<Corespondență între marele vizir și căpeteniile austriece>.

- (246) ...Marele vizir a spus: „Cetatea nouă construită în fața Kanizsei să fie dărîmată, iar oastea austriacă să fie scoasă din Transilvania și să dați suma de 30 000 de galbeni pe care v-ați obligat să o plătiți în fiecare an către înaltul Devlet, încă din timpul cînd ați făcut pace cu sultanul Suleiman han”. Atunci <solii austrieci> au răspuns: „Putem garanta în privința dărîmării cetății și în privința scoaterii armatei austriece din Transilvania, însă împăratul nostru nu va accepta să plătească treizeci de mii de galbeni drept dare... Acest lucru este cu neputință... Stăpînul meu, împăratul, nu mai este acum în situația de a plăti haraci padișahului Casei otomane, noi nu vom primi aceasta. Atîta timp cît avem mijloace, vom lupta pînă ce nu va rămîne nici un om din oastea noastră”.
- (347) 36 v. <Turcii își pregătesc oastea pentru luptă>.

Numai lui Hisîm Mehmed pașa și valiului de Silistra, Ğan Arslan pașa, rămași în urmă, li s-au trimis ilustre porunci să vină în grabă.

- (252) <Sosirea marelui serdar la Uivar și tratative pentru scoaterea oștilor nemțești din Transilvania și dărîmarea celor două cetăți>.

VIAȚA VIZIRILOR

- (256) 37 v. ...În anul 1061¹²³ Melek Ahmed pașa fiind mazilit în timpul evenimentelor de la Şehirli, i s-a dat eialetul Silistra...

ANUL O MIE ŞAPTEZECI ŞI PATRU¹²⁴

- (267) Copia scrisorii vizirale... Osman aga, tătarul¹²⁵ oștii, aduce scri-soarea marelui vizir, în care se spune: „Am aflat că ați asediat cetatea Uivar și ne rugăm să reușească în curînd cucerirea ei. Cînd am ajuns lîngă cetatea Cluj, au ieșit din ea vreo două sute de călăreți austrieci și maghiari. Aceștia, nimerind peste gaziii musulmani, au fost trecuți prin sabie cu ajutorul lui Allah cel preainalt și foarte puțini ghiauri au scăpat.
- (269) 38 v. De asemenea au nimerit peste gaziii luptători niște călăreți austrieci și unguri din cetatea Sătmar (*Sakmar*). Nici unul dintre ei nu a scăpat; toți au fost trecuți prin sabie”...
- 39 v. <Discuții pentru cetatea Kallo>.

¹²³ 25 decembrie 1650 — 13 decembrie 1651.

¹²⁴ 5 august 1663 — 24 iulie 1664.

¹²⁵ Aici în sens de olăcar, curier.

SOSIREA LUI HANZADE AHMED GHIRAI SULTAN CU OȘTILE TĂTARE, CU CELE (271)
CĂZĂCEȘTI ȘI CU CELE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA

În a douăzeci și una zi a lunii sus-arătate <muharrem>¹²⁶, într-o duminică, și în a noua zi de asediu, s-a primit vestea că „serdarul tătarilor Hanzade Ahmed Ghirai sultan¹²⁷, sosind cu oastea tătară iute ca săgeata și cu un număr de cazaci, precum și cu beii din Țara Românească și Moldova, s-a apropiat de ordia împărătească. Sosind această știre, ei au fost întâmpinați de un alai puternic, împreună cu pașalele care se aflau în afara meterezelor: beilerbeiu de Buda, vizirul Sari-Hüsein pașa și... beilerbeiu de Silistra, Ğan Arslan pașa... În ziua aceea, o sută cincizeci (272) de mii de ostași tătari s-au așezat cu mare alai în calea dușmanilor. A doua zi, într-o luni, a sosit și fratele lui Hanzade Ahmed Ghirai cu peste zece mii de ostași cazaci... iar în ziua următoare, marți, a sosit beiu de Țării Românești¹²⁸ și, după el, cel al Moldovei¹²⁹. Prezentându-se alaiurile lor au avut cinstea și mîndria să sărute poala prealuminatului mare vizir purtător de victorii, iar mai marii lor au fost respectați, acordîndu-li-se hîlaturi. Ciinii (*kellab*) de ghiauri, ce se întăriseră în cetatea Uivar, aflînd de sosirea acestor alaiuri la ordia imperială, un ghiaur a privit de pe cetate și a întrebat pe ienicerii din meteze: „Ce fel de ostași sînt cei care au sosit în armata voastră?”. Aceștia i-au răspuns că sînt oștile tătare, căzăcești, valahe și moldovenești și cînd i s-a spus că toți împreună formează o armată de două sute de mii de oameni, ghiaurul le-a zis: „Chiar dacă n-ar fi sosit ele, armata voastră tot ar fi fost de ajuns, căci este numeroasă...” 40 r.

<Sosirea oștilor austriece în sprijinul cetății, înfrîngerea și fuga. Știrea sosirii lui Montecuculli¹³⁰ în ajutorul celor asediați în cetatea Uivar>. (273)

Pentru înlăturarea lor <marele vizir> a ales vreo optzeci de mii de oameni dintre oștile tătare, căzăcești, valahe și moldovenești și i-a numit să meargă asupra acelei tabere nenorocite.

<Urmează descrierea bătăliei cu Montecuculli și înfrîngerea acestuia. Cucerirea cetății Uivar și a altor cetăți>. 42 v. (279)

SOSIREA CRAIULUI ARDELEAN MIHAIL APAFI LA ORDIA ÎMPĂRĂTEASCĂ (290)

Încă de la începuturile expediției, marele serdar trimisese în repetate rînduri scrisori lui Mihail Apafi, craiul Transilvaniei, cu scopul de a-l aduce la ordia imperială, „să vină cu mine la expediția imperială și să fie în slujba padișahului”. Cu toate acestea el, din pricină că se temea, avea de gînd să nu participe la expediția împărătească și trimitea oameni cu scrisori, motivînd aceasta cu diferite pretexte, precum că „dușmanul se află în vilaietul nostru”, sau arăta că „nu am obraz să iau parte la

¹²⁶ 25 august 1663.

¹²⁷ Fiul hanului Mehmed Ghirai al IV-lea (?) (1654—1665).

¹²⁸ Grigore Ghica (1660—1664) sau Radu Leon (1664—1669)?

¹²⁹ Eustratie Dabija (1661—1665).

¹³⁰ Raimund Montecuculli (1609—1680), feldmareșal în armata austriacă și guvernator; conduce campania din 1664 împotriva turcilor.

expediție, din pricina numărului mic de ostași pe care-i am și, îndeosebi, nu am posibilitatea să procur peșcheșul convenit înaltei Porți. Dacă se va procura acesta — spunea el — atunci nu se poate încasa haraciul datorat vistieriei padișahului. Afară de acestea, dacă țara va fi lăsată goală, dușmanii o vor ataca și îi vor cauza pagube”. În felul acesta, el se scuza cu fel de fel de violenții, pretexte și vorbe neînsemnate. De fapt emirii din Transilvania și notabilii țării și ghiaurii maghiari îl atrăgeau pe calea rătăcirii, zicându-i : „Crai al nostru, să nu te duci în expediție, căci turcii au obiceiul să omoare pe oamenii mari și sînt multe cazuri cînd înaintașii tăi au fost chemați cu această violenție și au fost omorîți”. Craiul mai sus-numit, la rîndul său, s-a temut, fiind convins că îndată ce va sosi va fi omorît. În felul acesta, nemeșii îi spusese rășapte diavolești. A treia zi după cucerirea cetății Uivar, marele serdar l-a chemat pe capuchehaia acestuia și l-a trimis apoi împreună cu Muharrem aga, dîndu-le și o scrisoare de invitație în care jura din nou și spunea : „Avem de discutat multe lucruri cu privire la situația țării și nu avem nici un gînd rău ; să vină îndată fără teamă, căci astfel va obține binefacerea și darurile marelui nostru padișah. Nu cerem de la el oaste și peșcheș și nu avem nevoie de oaste și de plocioane. Numai să vină cu o zi mai devreme, cu cîtiva călăreți, și să ajungă la oastea împăratească”.

<Sosirea lui Apafi și întîmpinarea lui în rebi I 1074 (oct. 1664) de către un număr de ostași turci împreună cu cîtiva ceași de la Istanbul, precum și de domnii Țării Românești și Moldovei>.

- (292) 43r. TERMINAREA REPARĂRII CETĂȚII UIVAR ȘI PLECAREA MARELUI SERDAR PENTRU CUCERIREA CETĂȚII LEVA¹³¹ ȘI A FORTIFICAȚIILOR DIN JUR¹³²

... În special oștile din Țara Românească și din Moldova, care de o sută de ani încoace nu au adus asemenea slujbă padișahului, au muncit cu rîvnă la repararea cetății¹³³ și la curățirea șanțurilor, săpîndu-le de trei ori mai adînci. Totodată, aducîndu-se două mii de care de fin, au fost distribuite apărătorilor dinlăuntru cetății.

- (294) <Marele vizir pornește cu oastea spre Leva>.

Fiind însă imposibil de trecut fără pod peste acest rîu (*Gran*) cu ape adînci, marele serdar a poruncit îndată să se construiască poduri în trei locuri și astfel au rămas acolo timp de două zile. Oștile din Țara Românească și din Moldova le-au făcut în timp de o zi și o noapte prin muncă plină de rîvnă.

- (295) <Trecerea oștii islamice peste rîul Gran și luptele din jurul cetății Leva>.

COPIA SCRISORII <SERDARULUI CĂTRE GHIAURII DIN CETATEA LEVA>

Noi sîntem marele vizir și serdarul suprem al măritului padișah al lumii, iar voi sînteți căpeteniile (*kapudan*) austriece și maghiare. Am

¹³¹ Levice, oraș în Slovacia.

¹³² La 22 rebi I 1074 H. (24 octombrie 1663).

¹³³ Uivar.

venit cu toate oştile islamice, tătăreşti, căzăceşti şi cu cele din Ţara Românească şi Moldova. Cu ajutorul lui Allah, ne gândim să cucerim şi să supunem cetatea Leva. 44 r.

<Urmează relatarea predării cetăţii către turci şi a întoarcerii marelui vizir la Belgrad>. (300)

ÎNVOIREA DE PLECARE DATĂ VALAHILOR, MOLDOVENILOR, CAZACILOR ŞI CRAIULUI TRANSILVANIEI, MIHAIL APAFI, LA REŞEDINŢELE LOR (301)

A doua zi, marţi, s-a anunţat învoirea marelui serdar pentru plecarea, la reşedinţele lor, a oştilor căzăceşti şi a voievozilor din Moldova şi Ţara Românească, cu condiţia ca în anul purtător de victorie arătat mai sus ¹³⁴, la Nevruz ¹³⁵, să vină şi să se alăture la tabăra împărătească cu oştile lor nenumărate. Apoi ei au fost îmbrăcaţi cu caftane şi, fiind onoraţi potrivit serviciilor îndeplinite de fiecare, li s-a spus: „Aţi adus servicii frumoase şi, cu ajutorul lui Allah, drept recompensă vă veţi bucura de multe favoruri din partea padişahului nostru”. De asemenea, i s-a dat învoire lui Apafi Mihail, craiul din Transilvania, dându-i-se o blană căptuşită în întregime cu samur, iar unora dintre oamenii săi de frunte li s-au dat numai caftane. Apoi i s-a spus: „Du-te acum, să te văd cum vei servi cu cinste pe padişah, cu toate că până ce ai venit aci ai avut geutăţi. Aceasta s-a considerat o binefacere pentru tine, iar pentru greutăţile îndurate vei fi copleşit cu favoruri şi cu daruri din partea padişahului. Apoi să trimiţi pe ascuns scrisori tuturor categoriilor de oameni din Ungaria de mijloc şi să te străduieşti să-i convingi să se supună padişahului nostru, căci anul acesta au văzut cu ochii lor şi au înţeles puterea şi măreţia lui. La primăvară, strângând multă oaste, vei merge fie împreună cu noi în expediţie, fie vei scoate oştile duşmane din ţara ta. De care din aceste două treburi va fi nevoie, ţi se va da de ştire prin poruncă”. În felul acesta l-a măgulit, spunându-i la urmă: „Acum, să te văd”. Apoi a fost trimis împreună cu Haseki ¹³⁶ Mehmed aga, spre a fi dus la Belgradul transilvan unde îşi avea scaunul de domnie. (302)

<Marele serdar îi permite solului austriac, care fusese închis la Buda, să plece în Austria, dându-i şi o scrisoare şi spunându-i>:

„Să dărîmaţi cetatea nouă şi să scoateţi oastea austriacă din Transilvania. <Altfel> cînd vom avea drum pe aici, vom dărîma noi cetatea nouă şi vom scoate şi oastea austriacă din Transilvania. Aceasta este o treabă simplă şi se poate îndeplini cu primul prilej. Voi, contrar păcii, aţi construit cetatea şi aţi umplut ţinutul şi cetăţile Transilvaniei cu austrieci fără căpătii. Noi vă propunem acest lucru în numele prieteniei dintre noi...” (303)

Mai înainte de aceasta, potrivit poruncii date de marele serdar cel victorios, craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, trimisese raielelor Ungariei de mijloc scrisori, cerîndu-le să se supună padişahului Casei otomane. Acum, el a făcut cunoscut că cea mai mare parte din raiale i-au dat cre- 45 r. (307) (308)

¹³⁴ 1074 H. (5 august 1663 — 24 iulie 1664).

¹³⁵ Ziua primăverii, echinocţiul de primăvară.

¹³⁶ Haseghiu, comandant al gîrzii de la palat, al baltagiilor sau bostangiilor.

zare și s-au supus. Însă ghiaurul numit Palatinul Bihuș¹³⁷, care era, din partea împăratului Austriei, guvernatorul Ungariei de mijloc, aflînd de aceasta, a început să facă intrigi pentru ca nimeni să nu se mai supună înaltului Devlet. Și, în acest scop, el a trimis raialei și catanelor din Ungaria de mijloc scrisori prin care îi îndemna la rătăcire.

<Una din aceste scrisori cade în mina lui Mihail Apafi, care o trimite marelui serdar>.

COPIA SCRISORII DE RĂTĂCIRE A PALATINULUI, SERASCHERUL UNGARIEI
DE MIJLOC

Hîrțile trimise de craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, către satele și comunele de acolo căzînd în mîinile noastre, ne-am mirat foarte mult. Este evident că el a trimis această hîrtie în toate părțile Ungariei de mijloc. Prin această scrisoare dorim să vă înștiințăm că nu ne îndoim de răspunsul vostru. Să citiți cu băgare de seamă scrisoarea lui Mihail Apafi, ca să înțelegeți bine cuprinsul ei, din care se poate deduce, așa cum scrie în Evanghelie (*Incil*), că „lupul răpitor a venit la voi, îmbrăcînd blană de oaie”. Dumnezeu mi-e martor că mi-a părut rău de această purtare a lui Apafi. Căci printr-o violenție oarecare, el credea să ne înșele pe noi și să ne supună stăpînirii și asupririi sale. Cît de mișelesc este însă ca, fiind gol și lipsit de toate, să promiți altora îmbrăcăminte și comori. Acel Mihail Apafi, făcînd jurămint după credința sa, și-a luat obligația față de marele vizir că voi nu veți suferi nici o pagubă în privința îmbrăcăminte, precum și în privința proviziilor, avuțiilor și a proprietăților voastre. Nu ar fi fost mai folositor pentru el dacă aceste binefaceri le-ar fi făcut el pentru vilaietul Transilvania? Gîndiți-vă în ce hal au adus <turcii> Transilvania. Într-un timp scurt, au schimbat șapte stăpînitori în Transilvania. Mai întîi, dacă koğa¹³⁸ Rákóczy I nu ar fi înlăturat prin bani violențele lor, ei l-ar fi sfîșiat și pe el. Pe fiul său, viteazul Gheorghe, cu toate că le-a făcut atîtea servicii, pînă la urmă tot l-au omorît, cu sute de mii de pretexte. L-au adus apoi pe Francisc Rhédei¹³⁹ și l-au numit principe de Transilvania. Apoi, <i-au numit> pe Acațiu Barcsai și pe Ioan Kemény, ca după moartea lor, contrar obiceiurilor vilaietului, să-l aducă și să-l numească pe Apafi. La cîteva zile după supunere, dacă una dintre raiale ar îndrăzni să ceară ceva mai mult, îl vor omorî fără șovăire și pe el. Afară de aceasta, sîrbii, grecii și bulgarii n-au venit asupra noastră, crezînd în cuvîntul otomanilor? Osmanliii și-au ținut vreodată cuvîntul și au fost vreodată fideli față de actele lor numite tratate (*ahidname*)? Și acum ei nu ridică oare, ca pe niște turme de oi, pe capii raialelor? În privința aceasta nu mai e nevoie să mai spunem nici un cuvînt. Mărturiile din Transilvania sînt de ajuns. Din trecut și pînă acum cît de mult au majorat haraciul Transilvaniei! Priviți și vedeți în ce hal a ajuns principele Transilvaniei, Mihail Apafi! Ce s-ar fi întîmplat dacă el ar fi avut curajul să spună ceva și dacă ar fi arătat situația sa în fața lumii? Cît de nefast este acel neam al cărui cioban este lupul! Neamul maghiar poate oare să suporte aceasta? El nu este în stare să facă altceva în afară de

¹³⁷ Este vorba de Vesselenyi Francisc, proclamat palatin de dietă în 1665.

¹³⁸ Koğa: „cel mare, cel bătrîn”.

¹³⁹ În text: *Francez Zervani*.

cele poruncite. Comitatele și cetățile Niytra¹⁴⁰ (*Nitra*), *Oakis*, *Hanot* și *Novigrad* au plătit mai înainte, timp de câțiva ani, haraci otomanului. Ce foloase au avut ele decât acela că și-au văzut acum vilaieturile dărmate, arse, distruse și ruinate de către ei? Situația lui Apafi este de plins...

... Deși cei din vilaietul Transilvaniei, crezând în cuvîntul otomanilor, au devenit tributarii lor, totuși nu sînt fericiți. Fără îndoială, vor avea în curînd soarta Țării Românești și a Moldovei. Așa că, să deschideți cu toții ochii și să gîndiți asupra celor descrise în scrisoarea lui Apafi. El vă spune: „Veniți și vă supuneți padișahului islamic”. Această supunere poate fi de două feluri. Una este următoarea: să vă supuneți față de otomani, dîndu-le lucrurile și tot ce aveți și lipsindu-vă de toate avuțiile voastre. În acest caz veți rămîne mai departe supușii craiului nostru. Cealaltă cale este următoarea: renunțînd la supunerea față de craiul nostru, să fiți sub supușenia padișahului islamic. Dorința noastră este simplă și vă facem cunoscut că, fiind sub supunere și pe drumul arătat de craiul nostru, să nu aveți încredere în poveștile lui Apafi și în vorbele otomanilor... chiar dacă vom avea puțin de suferit, vom rezista. Ca palatin, eu jur în numele lui Dumnezeu că cine va merge pe calea răzvrătirii față de noi nu va fi iertat de acum încolo sub nici o formă... Cu ajutorul lui Dumnezeu, veți vedea că ceea ce a săvîrșit otomanul va fi ca bășica de săpun. Pe malul celălalt <al Dunării> sînt oameni care s-au răsculat și vor veni oști nenumărate de-ale neamului creștin, pe care nici pămîntul nu le poate duce... Ceea ce trebuie să facem acum este să ne încingem săbiile și să luptăm pentru apărarea noastră și a familiilor noastre. E de preferat să murim, decât să lăsăm familiile noastre să treacă în robia otomanilor. De asemenea, e mai bine ca neamul maghiar să moară, decât să devină rob și să plătească haraci, supunîndu-li-se. Tu, Apafi, porți numele de stăpînitor al Transilvaniei, dar de fapt nu ești. Te sfătuiesc ca, așa cum ai scris, dacă cuvîntul tău are trecere față de marele vizir, să cauți să îndepărtezi oprimarea și persecuțiile pe care le suportă vilaietul Transilvaniei.

45 v.
(310)

<Palatinul cere populației din Transilvania să nu răspîndească scrisorile lui Apafi>.

VENIREA ARMATEI GHIAURE ȘI ASEDIUL CETĂȚILOR SIGHETVAR ȘI PECS (*PE-CEVI*): INCENDIEREA PODULUI DE LA ESZEK, AJUTORUL MARE DAT SERDARULUI, ÎNFRÎNGEREA ȘI FUGA DUȘMANULUI

(311)

<Atacurile date de austrieci pe cînd oștile otomane se aflau la iernare. Numirea de oști pentru trimiterea în expediție>.

(312—315)

... În timpul acela, hanzade, prințul Ahmed Ghirai, cu oastea, și beilerbeii de Timișoara, Cenghizade Ali pașa, cu oastea vilaietului său, au trecut Dunărea înghețată și s-au alăturat ordiei imperiale.

(316)

<Urmează descrierea drumului spre Szegvár>.

La Kopan și la Cluj au fost numiți pentru pază: capudanul de Behke și alaibeii de Bosnia, mütessellimii¹⁴¹ de Buda și cîteva grupe de ieniceri.

¹⁴⁰ În Slovacia.

¹⁴¹ O categorie de oaste privilegiată în Imperiul otoman.

La Pecs (*Peceni*) a fost numit un număr oarecare de ieniceri împreună cu Cenghizade Ali paşa, beilerbeiu de Timişoara.

46 r. <Întoarcerea marelui vizir la Belgrad pentru iernare>.

(317) COPIA HATT-I ŞERIFULUI

<Indemnuri la fapte de vitejie>.

Din pricina faptelor lui Zrinyoğlu din timpul acestei ierni, populaţia din Istanbul şi fumătorii de tutun de la Adrianopol au provocat o mare panică şi tulburare pe străzi, în pieţe şi cafenele, zicînd că ghiaurii au cucerit toate cetăţile şi fortăreţele de la Buda pînă la Eszek, cum ar fi : Kanizsa, Szigetvár, Pecs şi Cluj şi altele...

(318) <Copia scrisorii de răspuns a primului ministru austriac către marele vizir, în care cel dintîi respinge acuzaţiile aduse de turci precum că austriecii ar fi vinovaţi de răzcoalele din Transilvania şi din alte părţi>.

ŞTIRI PRIVIND UNELE SITUAŢII DE LA HOTARUL TRANSILVANIEI...

A noua zi a lunii mai sus-arătate ¹⁴², într-o sîmbătă, a sosit la marele serdar chehaiaua craiului din Transilvania, Mihail Apafi, cu o scrisoare din partea lui, în care spunea : „Beii Ţării Româneşti şi Moldovei sînt pe cale de a veni la expediţia împărătească. Ei să nu treacă prin ţara noastră, ci să meargă pe la graniţele lor, căci dacă vor trece, vor călca vilaietul şi-l vor ruina mult. Mai înainte de aceasta, vi se raportase prin Husein paşa că iscoadele noastre de încredere, pe care le-am trimis în ţinuturile austriece, potrivit poruncii date din nou, au adus la supusul de mine ştirea exactă precum că papa de la Roma ¹⁴³ s-a împăcat cu regele Franţei ¹⁴⁴ şi că au avut loc mari petreceri cu acest prilej... că şi craiul Franţei, care a trimis în ajutorul austrieilor cîteva mii de oşteni căliţi în lupte, este gata să trimită oşti alese... Dar nu s-a putut afla în ce parte vor merge. Am supus într-un fel oarecare pe locuitorii cetăţii Cluj din Transilvania, pe care pusese stăpînire austriacul. De asemenea am supus şi am adus în mîna padişahului cîteva cetăţi din Transilvania, pe unele prin puterea braţelor, iar pe altele prin măsuri bine chibzuite. Au rămas doar cîteva cetăţi. Dar şi capudanii lor au venit şi s-au întîlnit cu mine. Făcînd prietenie cu ei şi dînd zaiafete, am schimbat peşcheşuri între noi.

<Se arată că pentru aceste fapte craiul a fost onorat cu *hilat*>.

NUMIREA MARELUI VIZIR FAZİL AHMED PAŞA CA SERDAR ÎN EXPEDIŢIA ASUPRA AUSTRIEI (ALAMAN)

(320) ... În luna ramazan <1074> ¹⁴⁵, prin poruncă imperială şi pe motiv de asuprire şi persecutare peste măsură, s-a tăiat capul beilerbeului de Timişoara, Cenghizade Ali paşa, şi a fost trimis la Pragul împărăţiei...

¹⁴² 8 martie 1664.

¹⁴³ Alexandru al VII-lea (1655—1667).

¹⁴⁴ Ludovic al XIV-lea (1661—1715).

¹⁴⁵ 28 martie — 26 aprilie 1664.

OCUPAREA CETĂȚII NITRA DE CĂTRE GHIAURI

(323)

... De asemenea s-au trimis porunci ilustre și lui Mihail Apafi, craiul Transilvaniei, ca să pornească cu un ceas mai devreme, cu oaste transilvană, în ajutorul cetății Nitra, spre a fi în slujba padișahului. Însă, înainte de adunarea și sosirea oștilor islamice, musulmanii care se aflau în cetatea mai sus-arătată au fost asediați timp de 20 de zile. Lor nu le-a mai rămas deloc zaherea. Ghiaurii fiind atenți, au săpat în două locuri tuneluri, iar în unele locuri au făcut spărturi cu tunurile. Gaziii musulmani, fiind siliți peste măsură, nu au putut rezista în nici un chip atacurilor ghiaure, din care pricină au cedat cetatea, ieșind de acolo prin predare. (324)

COPIA (SURET) SCRISORII

... Scrisoarea ghiaurului nefiind luată deloc în seamă, a sosit, tot în timpul acela, încă o scrisoare... scrisă de comandantul cetății Satmar, unul dintre notabili cezarului, despre evenimentele de la serhat și acesta <Apafi>, la rîndul său, a trimis-o întocmai la marele serdar. La sfîrșitul acestei scrisori se spunea: „Știm că atunci cînd craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, era în cetatea Cluj, venind la tine <la serdar> capugibașul trimis de padișahul islamic și de marele vizir, s-au dat sfaturi să fii gata cu toată oastea Transilvaniei și, atunci cînd ți se va porunci, să mergi în vilaietul Ungariei de mijloc și să-l devastezi împreună cu oștile din Moldova și Țara Românească, precum și cu celelalte oști islamice desemnate. Ne sînt cunoscute aceste sfaturi ale lor și ți le comunicăm. Mai înainte de aceasta, cezarul meu, avînd milă de țara și raiaua Transilvaniei, le-a ocrotit în toate prvințele. Aceasta se și vede. Străduințele și faptele sale în prvința recuceririi a o mulțime de cetăți din Transilvania, cucerite în timp de pace de oștile islamice și de marele vizir Ahmed pașa, devenind clare, toți craii creștini au trimis ajutoare cezarului meu. Apoi, nemaiputînd suporta vicleniile neamului musulman, el s-a bizuit pe puterea brațelor mele. (325)

<Îi avertizează pe turci și pe Apafi despre sosirea unor ajutoare europene>.

(326)

De asemenea și Ungaria de mijloc este gata. Rákóczyoğlu a strîns multe mii de oști și s-a unit cu serascherul austriac, numit *Sezartam* <?>. I s-a pus în vedere să pornească acolo unde e nevoie pentru paza Ungariei de mijloc. De aceea, dacă în urma acestei situații, populația vilaietului Transilvaniei va arăta dușmănie față de oastea cezarului meu, atunci ocrotirea sa se va schimba în minie și oastea din Ungaria, intrînd în Transilvania, le va veni de hac celor care se opun răzbunării tuturor creștinilor. S-a scris și s-a trimis această scrisoare a noastră ca să nu spuneți că «nu am fost înștiințați și nu am știut nimic»”.

<Urmează textul *hatt-ı himaiunului* din care rezultă că principele Transilvaniei ocupase cîteva cetăți din Ungaria>. 47 r.

(328)

COPIA SCRISORII

(331) ... S-a poruncit ca beilerbeiul de Agria să fie numit la Oradea și să păzească, împreună cu beilerbeiul de Oradea, eialetul acela. Să-l trimită pe drumul cel mai drept spre noi pe beilerbeiul de Ineu, Ğerrah-Kasım pașa, și oastea tătarească, împreună cu ialiagası, care se află acolo, precum și pe seimenii noștri...

(331) ... Marele serdar, după ce a înlăturat pe dușmanii care veniseră asupra ținuturilor Kanizsei, avea de gând să devasteze Ungaria de mijloc. Mai înainte, el trimisese porunci beilor din Țara Românească și Moldova, chemându-i să vină la ordie. Dar, nemaifiind nevoie de ei, s-a dat poruncă în sensul ca ei să meargă, împreună cu beilerbeii de Agria și de Oradea, lângă craiul Transilvaniei. Peste toți a fost numit serascher beilerbeiul de Buda, vizirul Sarı Hüseîn pașa, care era muhafız de Uivar.

47v.
(346) <După cucerirea „Cetății Noi” (*Kale-i Ğedid*), beilerbeiul de Silistra, vizirul Haĝi Husein pașa, este chemat la marele vizir>.

51r.

(355)

ANUL O MIE ȘAPTEZECI ȘI CINCI¹⁴⁶

(357)

PRIMELE MOTIVE ALE ÎNCHEIERII PĂCII CU AUSTRIA

51v. Cezarul Austriei fiind indus în eroare de vorbele mincinoase și intrigante ale afurisitului de Zrinyoĝlu, a cutreierat țara dușmanilor legii pînă în locul acesta de popas¹⁴⁷, iar mai marii și demnitarii, precum și comandanții îndărătnici și cu experiență ai vilaietului austriac, au auzit că acesta a pus stăpînire pe multe cetăți și întărituri și sate și orașe, pe care le-a ars pînă în temelie. Atunci ei au venit cu toții la cezar și văică-rindu-se și-au aruncat șepcile <de pe cap> și i-au zis: „Ai călcat coada șarpelui care dormea. Să vezi ce belea ai adus pe capul tău. De atîția ani încoace, în țară neputîndu-se semăna cereale, criza și lipsurile au cauzat suferințe mari armatei și raialei. Sute de mii dintre sărmanele raiale fiind călcate sub picioare, au căzut în robie cu familiile lor. Unii au fost trecuți prin sabie și cei mai mulți s-au risipit în alte regiuni. Pe o întindere de multe popasuri n-a rămas nici o urmă a prosperității. Locurile înfloritoare au devenit cuiburi pentru cucuvele și ciori. Care dintre dușmanii puterii otomane a reușit împotriva ei ca să poți să izbutesci și tu? Mai cu seamă de peste trei sute de ani, de cînd caii lor au pus picio-rul în Rumelia, în orice parte s-au îndreptat au fost norocoși și victorioși. Ei au incendiat casele, au stins căminele, au ruinat și au distrus țările unor popoare creștine ca valahii, moldovenii, lehi, maghiarii, precum și altor popoare creștine, fie că s-au unit cu ei, fie că au fost în dușmănie cu ei. Ceea ce trebuie să faceți voi este să renunțați la ambiție și să le îndepliniți dorințele și să vă închinați în fața lor”.

<Avînd în vedere această situație, împăratul Austriei îl împuternicește pe un sol al său să încheie pace cu turcii în orice condiții>.

¹⁴⁶ 25 iulie 1664 — 13 iulie 1665.

¹⁴⁷ Este vorba de Czakany de pe malul riului Raab, pînă unde ajunseseră oștile osmane.

Dar de doi ani încoace oștile islamice, făcînd expediție, au îndurat mereu suferințe și greutăți. Așa că pacea este mai folositoare din toate punctele de vedere pentru oaste și pentru raia. Actul tratatului a fost compus din zece articole.

Articolul I. Din pricina acțiunilor ce au avut loc mai înainte în (358) Transilvania, s-au iscat multe conflicte grele, care au dus anul trecut la războaie... Cetățile pe care le-a cucerit în Transilvania armata cezarului Romei le va preda principelui de Transilvania și demnitarilor săi. Într-un timp scurt, armatele celor două părți urmează să iasă din Transilvania și să plece de la serhaturi, astfel ca principele Transilvaniei să-și recapete liniștea.

... Cînd tronul Transilvaniei va deveni vacant, ei vor desemna prin bună înțelegere, potrivit tratatului împărătesc de pace care există din vechime, pe cel ce va deveni stăpînitor, pentru ca în felul acesta să dăinuiască obiceiurile vechi...

Articolul II... Îndeosebi neamul *haidușak*, care în vechime era (359) supus cezarului austriac și care diferă de cei supuși Transilvaniei, să fie lăsat în pace și să nu se pătrundă în cetățile acestui neam, și el să nu fie persecutat nici de musulmani, nici de transilvani, nici de principe și nici de alții, sub nici o formă. De la cei de mai sus (*haidușak*) să nu se mai pretindă haraci sau alte dări. Dacă pînă azi li s-a cerut ceva, de azi încolo să nu se mai ceară.

Articolul III. În cetățile și palăncile de la marginea Transilvaniei... numindu-se ostași de pază, aceștia să nu se transforme într-o tabără sau într-o oaste cu serdari. De asemenea nici din partea musulmanilor să nu se creeze o asemenea oaste...

Articolul IV. Nu se va îngădui sub nici o formă fiilor lui Rákóczy și nici celor ai lui Ioan Kemény și nici vreunui din Ungaria de mijloc sau altcuiva să intre în Transilvania cu oaste și să facă ațîțări și tulburări. De asemenea, nu se va îngădui să meargă cineva din partea musulmanilor și din partea Transilvaniei în țara și în comitatele împăratului Austriei.

Articolul V. Răuvoitorii din ambele părți nu se vor bucura de nici o protecție, neîngăduindu-se ca vreo dorință de-a lor să fie acceptată...

Articolul VII. Transilvanii care, în timpul luptelor din Transilvania, s-au refugiat în partea aceasta <la turci> sau în partea cealaltă <la austrieci> să se întoarcă în vilaietul lor și, mergînd la căminele lor, să-și ia în stăpînire proprietățile, să-și vadă de treabă și să nu fie supărați. Supunîndu-se principelui lor <lui Apati>, să nu săvîrșească fapte rele în vilaietul lor...

Articolul IX. Ostașii ambelor părți să pornească cu un ceas mai devreme de la granițele Ungariei și Transilvaniei și să nu se săvîrșească atacuri din cele două părți...

Articolul X. Pentru ca raiaua și sărăcimea să trăiască în liniște, această sfîntă pace să fie păstrată, cu începere de la această dată, timp de douăzeci de ani.

(360)

<Pacea a fost încheiată la Vasvár, în luna muharrem a anului 1075 H. 148>.

(366) NĂVALA GHIAURILOR ASUPRA CETĂȚII LIVA ȘI ÎNFRÎNGEREA LUI HÜSEIN PAȘA

Serdarul austriac Joja ¹⁴⁹, care era comandantul cetății *Comran* ¹⁵⁰, venind prin surprindere cu aproape treizeci de mii de austrieci și maghiari, a asediat cetatea *Liva*, pe care a bătut-o timp de o zi. A doua zi, sosind știrea că ea a fost luată prin capitulare (*vire*), au fost desemnați : beilerbeiul de Anatolia, vizirul Muharrem pașa, beilerbeiul de Agria, Arnavut Halil pașa, beilerbeiul de Oradea, Kûciük Osman pașa, beilerbeiul de Kanizsa, beilerbeiul de Ineu (*Yanova*), Ğerrah Hüsein pașa, precum și o mie de tătari și beii din Țara Românească ¹⁵¹ și Moldova ¹⁵²... ca să meargă împotriva lor < austrieilor >. Pornind de la Uivar, ei au mers cu oștile islamice adunate și au asediat cetatea mai sus arătată... În timpul luptei, beii din Țara Românească și Moldova punând întrebarea : „se poate ca în același timp să plătim și haraci și să participăm și la luptă?”, s-au întors imediat cu oștile lor și au fugit spre Porțile de Fier ale Transilvaniei, omorînd chiar și o mulțime de gazii dintre luptătorii musulmani.

(369) COPIA SCRISORII ÎMPĂRĂTEȘTI <DUPĂ ÎNCHEIEREA PĂCII>

53 r. <Sultanul Mehmed al IV-lea enumeră țările de sub stăpînirea sa> :

(370) Și în special ținuturile tătarilor, vinători de dușmani, și Deșt-i Kîpceakul și vilaietul Cafa, Azovul (*Azak*) și ținuturile Bosniei și Kanizsei și Sighetvarului și Istolni-Belgradului și Agriei și Timișoarei și Budei, care e capitala Ungariei, și multe cetăți și fortărețe, care îmi sînt supuse, și Transilvania, Țara Românească și Moldova, precum și multe cetăți și ținuturi ale căror descriere și caracterizare sînt peste putință...

55 r.

(384) <ANUL 1076¹⁵³>

(395) MAZILIREA HANULUI TĂTAR MEHMED GHIRAI ȘI NUMIREA LUI ADIL GHIRAI CA HAN

Mai înainte de aceasta, hanul Crimeei, Mehmed Ghirai, cînd a fost însărcinat să participe la expediția de la Uivar, zicînd că îi e teamă de dușmani și că s-a ivit necesitatea de a se apăra ținuturile Crimeei și arătînd diferite pretexte și prezentînd diferite scuze, trimisese ca serdar peste tătari pe fiul său, prințul Ahmed Ghirai. Cu toate că se văzuse de aici o oarecare neascultare din partea sa față de porunca imperială, totuși, trecîndu-se cu vederea peste această vină a sa, toate faptele sale fuseseră tolerate cîtva timp. Și beilerbeiul de Silistra, vizirul Hagi Hüsein pașa, fiind

56 v.

¹⁴⁹ Este vorba de contele de Souche.

¹⁵⁰ Comaron, oraș pe Dunăre.

¹⁵¹ Grigore Ghica.

¹⁵² Eustratie Dabija.

¹⁵³ 14 iulie 1665 — 3 iulie 1666.

împotriva hanului mai sus-arătat, i-a desființat funcția sa *ialıagası*. În timpul acela, beilerbeiu de Silistra, vizirul Haği Hüsein pașa, a raportat și a adus la cunoștința reședinței împărătești că tătarii nogai, acceptînd supunere față de prealuminatul padișah și angajîndu-se să plătească în fiecare an către vistieria imperială cite douăzeci de mii de guruși, vor participa la expediții ca și oștile de lefegii (*ulufeci*). De asemenea, arătînd supunere totală, i-au cerut, în schimb, să li se permită să locuiască în jurul Silistrei. Cererile lor fiind acceptate de padișah, li s-a poruncit să se așeze în acest ținut, în locurile unde există pămînturi libere. Aceasta nefiind însă pe placul lui Mehmed Ghirai, el a ieșit în calea tătarilor nogai, amintiți mai sus. Trecînd o parte din ei prin sabie, pe ceilalți i-a pus pe fugă. Acest lucru a fost din nou făcut arz <la Pragul imperial> de către vizirul Haği Hüsein pașa. Hanul nu a dat ascultare hatt-i humaiunului ce i-a fost emis, prin care i se atrăgea atenția ca să nu-i necăjească pe nogaii care au primit supunerea față de înalta împărăție ...

<Se arată mai departe că Mehmed Ghirai este mazilit și închis în cetatea din insula Rhodos. Dar și vizirul Hüsein pașa este mazilit din eialetul Silistra, care a fost dat lui Șeih Mehmed pașa>. (396)

PLECAREA PADIȘAHULUI ISLAMULUI LA ADRIANOPOL ...

... A doua zi, într-o miercuri, sosind știrea morții vizirului Gürği Mehmed pașa, beilerbei de Buda, eialetul vacant <al Budei> a fost acordat, cu titlul de vizir, valiului de Timișoara, Gerrah Hüsein pașa.

<Pentru a înlătura împotrivirea hanului mazilit, turcii trimit ajutoare noului han Adil Ghirai, printre care și pe beilerbeiu de Oceakov>. (397)

Hanul mazilit, răsculîndu-se, a cerut ajutor de la cazaci, leși și moscoviți, precum și de la celelalte popoare ghiaure din părțile acelea, însă nu a primit nici un ajutor. El a strîns totuși în jurul său pe unii dintre mîrzacii naivi și un număr considerabil de oști tătare dezorientate, care i-au spus că își vor sacrifica viața pentru el.

<Mehmed Ghirai pornește împotriva lui Adil Ghirai>.

Cînd prințul calgai și *ialıagası* au ajuns însă la Oceakov (*Özi*), toți tătarii din Bugeac și Akkerman, precum și tătarii nogai le-au ieșit cu toții în întîmpinare.

<Instalarea noului han în Crimeea și fuga lui Mehmed Ghirai spre Caucaz>.

... Eialetul Silistra a fost acordat lui bostangibași de Istanbul, Iusuf aga. 58 r. (410)

ANUL 1079¹⁵⁴

(479)
67 v.

... A 30-a zi a lunii ğemazi I¹⁵⁵, într-o miercuri, solii Moscovei și Transilvaniei au venit împreună și s-au închinat la picioarele înaltului (508)

¹⁵⁴ 11 iunie 1668 — 31 mai 1669.

¹⁵⁵ 5 noiembrie 1668.

71 v. tron, iar în a cincea zi a lunii regeb¹⁵⁶ într-o luni, s-a închinat la tronul împărăției și beiful Moldovei, supusul creștin (*zimmi*) numit Duca¹⁵⁷, care a fost numit din nou, îmbrăcînd caftan.

(509) A șaisprezecea zi¹⁵⁸, într-o vineri, sosind știrea morții vizirului Ţeavuș Ibrahim pașa, valiu de Egipt, în locul lui a fost numit beilerbeiful de Silistra, Kara Ali pașa, iar în locul acestuia a fost numit valiul de Timișoara, Piringi Mehmed pașa, din Filipopol.

A douăzecea zi, într-o marți¹⁵⁹, a venit solul hanului căzăcesc, Doroșenko¹⁶⁰, cu scopul de a se supune față de înaltul Devlet și cu rugămintea de a i se da tuiuri (*tuğ*) și steag. Plecîndu-și fața la picioarele sublimului tron, fapta sa de supunere a fost acceptată ...

(510) În a zecea zi <a lunii șevval>¹⁶¹, într-o miercuri, supusul creștin care a fost numit bei nou în Țara Românească¹⁶² a fost investit cu hilat și cu surguci (*süpürge*) și s-a închinat la Pragul împărătesc.

(511) ANUL 1080¹⁶³

(551) ... În prima zi a lunii muharrem a acestui an, într-o vineri, pe cînd prealuminatul padișah se afla în satul Doğan, solul cazacilor, prin mijlocirea unui caimacam pașa, plecîndu-și fața la picioarele sublimului tron în semn de supunere, s-a plîns de neamul tătăresc și, solicitînd ajutorul și protecția padișahului, și-a prezentat scrisoarea. Adresîndu-se îndată cu toată măreția sa împărătească, <sultanul> i-a spus dragomanului ca ei să fie statornici în supunere și că va porunci demnitarilor imperiului său ca ei <cazacii> să fie sub protecția sa față de inamicii lor.

(558) ANUL UNA MIE OPTZECI ȘI UNU¹⁶⁴

(559) <Intrarea sultanului Mehmed al IV-lea în palatul de la Adrianopol și sosirea marelui serdar. Schimbări în ierarhia Porții>.

... Lui Șeih Mehmed pașa, unul dintre vizirii de boltă, i s-a dat eialetul Timișoarei, iar înaintașului său Kozbekci Iusuf pașa ținutul Ineu...

(562) ANUL O MIE OPTZECI ȘI DOI¹⁶⁵

78 v.

(565) <Relatarea sosirii solului hatmanului cazacilor, Doroșenko, cu o scrisoare; expediția padișahului împotriva craiului și motivele cuceririi și ocupării cetății Camenița (*Kamanice*). Descrierea plîngerii solului căzăcesc împotriva tătarilor și mazilirea lui Adil Ghirai, hanul Crimeii. Pregătiri pentru expediția împotriva Poloniei, care călcase tratatul de pace>.

¹⁵⁶ 9 decembrie 1668.

¹⁵⁷ Gheorghe Duca (1668–1672).

¹⁵⁸ 20 decembrie 1668.

¹⁵⁹ 24 decembrie 1668.

¹⁶⁰ Petre Doroșenko, hatmanul Ucrainei.

¹⁶¹ 13 martie 1669.

¹⁶² Antonie din Popești (1669–1672).

¹⁶³ 1 iunie 1669 – 20 mai 1670.

¹⁶⁴ 21 mai 1670 – 9 mai 1671.

¹⁶⁵ 10 mai 1671 – 28 aprilie 1672.

ANUL O MIE OPTZECI ȘI TREI¹⁶⁶
COPIA SCRISORII CRAIULUI <POLON>¹⁶⁷

(567)

(569)

<Regele polon arată că a aflat despre supunerea lui Doroșenko, cu cazaci din Ucraina, față de sultan și continuă să ceară să nu se pornească expediția împotriva Poloniei. Se amintește de tătarii din Akkerman. Regele se plinge de Doroșenko, care atacă palânci și cetăți la hotare. Discuții privind faptele lui Doroșenko. Scrisoarea marelui vizir și pornirea expediției turcești spre Polonia. Sosirea pașahului la Cozlușea, unde Husein aga, unchiul marelui vizir, avea o moșie. De aici trece la Varna, unde Katirgioglu Ibrahim bei, arătând *alan*, a fost călănit.>

80 r.

(570)

În a douăzeci și șasea zi a lunii safer¹⁶⁸, într-o miercuri, pornindu-se și de acolo, la al cincilea popas, s-a descins în cîmpia de la Tekürköy¹⁶⁹, de lângă Karasu, unde s-a poposit o zi pentru sosirea gaziilor norocoși, însărcinați să meargă în expediție. Strigătorii au adus la cunoștință, atrăgînd cu asprime atenția trupelor, că fiecare trebuie să-și păzească bine cortul și să fie cu băgare de seamă. Li s-a pus, în special, în vedere că în cortul cui se va găsi un lucru provenit din furt, stăpînul cortului va fi omorît. În a doua zi a lunii rebi ül-evvel <1083 H.>¹⁷⁰, pornindu-se și de acolo, la al treilea popas sultanul a descins, cu mic alai, în cortul împărătesc special pregătit în cîmpia Babadagului, unde trupele de ieniceri au dat onorul.

(574)

81 r.

(575)

În ziua următoare¹⁷¹, vineri, au făcut popas, apoi au plecat mai departe.

Atunci beilerbeii din Bosnia, vizirul Uzun Ibrahim pașa, a sosit la ordia imperială cu o mie cinci sute de pedestrași și călăreți și cu toate trupele sale de gardă, precum și cu mulțimea formată din timarioții mari și mici, înarmați, din sangeacurile Bosnia, Semendria, Zvornik, Kilis, Černik și, cînd au trecut prin fața înaltului cort, la locul unde se dădea onorul, el a fost invitat în fața pașahului... Atunci, sosind niște oameni prinși de <Gheorghe> Duca, voievodul Moldovei, aceștia au dat de știre că craiul leșesc se pregătește să-și așeze tabăra cu neamurile austriece și maghiare din cetatea Camenița.

<Haseki sultan și prințul Mustafa au fost lăsați la Babadag pînă la întoarcerea din expediție>.

SOSIREA PADIŞAHULUI GAZIU ÎN ÎMPREJURIMILE ISACCEI

În a șasea zi <a lunii rebi I 1083>¹⁷², zi de sîmbătă, pornindu-se de acolo <Babadag>, la al doilea popas, în ziua cînd urmau să sosească la Isaccea, s-a dat firman pentru pregătirea alaiului de cuirasieri, înarmați pentru onor, după același ceremonial care a avut loc la plecarea de la Adrianopol... Pașahul, cu putere și măreție, s-a dus călare pe un cal iute ca vîntul, cu un surguci pe cap..., și a descins în cortul imperial așezat

¹⁶⁶ 29 aprilie 1672 — 17 aprilie 1673.

¹⁶⁷ Mihail Vișnevețchi (1669—1674).

¹⁶⁸ 23 iunie 1672.

¹⁶⁹ Techirghiol.

¹⁷⁰ 28 iunie 1672.

¹⁷¹ 29 iunie 1672.

¹⁷² 2 iulie 1672.

în apropierea dealului numit Sultan-Osman-Han-Tepesi, după numele răposatului, și situat în regiunea Isaceei. Atunci s-a tras cu tunuri și cu puști din cetate și din corăbiile emirilor de marină, veniți pe Dunăre, și a avut loc o mare veselie. Vizirii știau că aceasta fiind prima expediție a prealuminatului padișah¹⁷³, dragostea, efortarea și dorința sa pentru lupta împotriva ghiaurilor atingea gradul cel mai înalt.

(576) <Descrierea măreției oștii otomane, mai puternică decât în alte expediții din Orient sau din Occident>.

În acest loc, ocaua de făină se vindea cu cinci aspri . . . , de pesmeți cu zece aspri, ocaua de seu cu 30 de aspri, ocaua de cafea cu 300, de orez cu 170, chila de orz cu 20, iar o pereche de sandale s-a vândut cu 50 de aspri. Mai înainte, când s-au început pregătirile de expediție, s-au trimis înalte porunci bătrînului cu mult meșteșug Zaim Iusuf aga, dintre notabilii (*aiyan*) Belgradului, ca să pregătească vase (*tonbaz*) necesare pentru construirea unui pod peste apa Dunării. Astfel, el a pus să se construiască la Grădișca și la Pojega, de pe malurile râurilor Sava și Drava, vase numite *tonbazuri*. Iar celelalte lucruri trebuincioase au fost aduse de prin părțile Moldovei și Țării Românești. Sub conducerea lui Osman pașa, beiful san-geacului de Nicopol, s-a construit și s-a pregătit peste Dunăre un pod mare, pornind de la Isaceea și mergînd pînă în apropierea satului numit Kartal¹⁷⁴, aflat pe partea Moldovei. Acest pod fusese construit cu cincizeci și șapte de tonbazuri și avea lungimea de 750 de arșini și lățimea de 10 arșini. În interval de trei zile, cît s-a poposit acolo, au trecut peste podul mai sus-arătat, pe partea cealaltă, potrivit firmanului, valiul de Bosnia, împreună cu ceilalți mirimirani și emirii prezenți acolo, și au descins la o distanță oarecare. A doua zi, a trecut și agaua de ieniceri, după care a urmat tuilul împărătesc. Atunci, prealuminatul padișah, din pricina mării sale afecțiuni față de măriile lor șehzadele, care erau la Babadag, luînd cu el numeroși oameni din curtea interioară (*iç-halkı*), pe marele vizir, pe al treilea vizir, precum și mulți alți oameni dintre levenzi, s-a dus în mare grabă acolo și i-a văzut . . . Atunci, *hekimbaşı*¹⁷⁵ a adus la cunoștință că la Isaceea clima este mai plăcută și mai temperată decât la Babadag. De aceea s-a dat firman ca să fie alese două îngrijitoare speciale și să se pregătească cele necesare pentru șederea lor la Isaceea, pînă la întoarcerea sa din expediție. După aceea, în a unsprezecea zi a lunii mai sus-arătată¹⁷⁶, într-o joi, a pornit din menziful Isaceea, cu toți vizirii, înalții demnitari, precum și cu spahiii și cu silahdarii și, trecînd peste podul mai sus-arătat, a descins cu onoare în cortul său împărătesc din șesul satului Kartal. În clipa aceea s-a tras din cetăți și corăbii cu tunurile și cu puștile de au umplut orizontul cu detunături. Unii afuriși din partea dușmanilor răufăcători s-au gîndit să pricinuiască pagube țării Moldovei. Beiful Moldovei li s-a opus și a trimis trei prinși (*dil*) la ordia împărătească. Cînd au fost cercetați, aceștia au declarat: „Noi, vreo două mii de leși, fuseserăm însărcinați din partea craiului leșesc să prindem limbi. Întîlnindu-ne însă cu moldoveanul, unii dintre noi au fost omorîți, alții au fugit, iar noi am fost prinși. Acum, cra-

¹⁷³ Mehmed al IV-lea (1648–1687).

¹⁷⁴ Localitate în nordul Dunării, lângă Oblucița (U.R.S.S.).

¹⁷⁵ Medicul șef al curții.

¹⁷⁶ 7 iulie 1672.

iul nostru cere ajutor de la austrieci și de la moscoviți”. Cînd s-au aflat acestea, au fost trimiși în mare grabă, cu oștile eialeturilor lor, beilerbeiul de Bosnia, vizirul Uzun Ibrahim pașa, și beilerbeiul de Anatolia, Ali pașa, pentru paza graniței Moldovei și a zaherelei ce se găsea depusă la locurile de popas din acele împrejurimi. Iar beiul sangeacului de Hudavendighiar ¹⁷⁷, Mehmed pașa, a fost însărcinat cu paza podului mai sus-arătat.

<Misiunea de a transporta cele cincizeci de tunuri *balımeza* și *colomborna* de la Chilia și Isaceea, unde fuseseră aduse din Istanbul, a fost dată lui Murad pașa, sangeacbeiul de Ceankîrî. Urmcăză descrierea sosirii unor noi trupe la oastea otomană și trecerea lor prin fața cortului padișahului]>. (577)

S-a poruncit ca sangeacbeiul de Nicopol, Osman aga, să ducă pe Dunăre, spre apa Prutului, corăbiile cu zaherele . . . Din partea padișahului s-a dat firman de învoire ca toți să-și lase la Isaceea echipamentele și alte poveri ce le aveau peste trebuință, precum și o parte a cortului imperial . . . Iar a doua zi, fiind a șaisprezecea zi a lunii sus-arătate, într-o marți, ce corespunde cu două<sprezece> iulie, padișahul a pornit personal, cu armata islamică purtătoare de victorii, de pe cîmpia Kartal și a descins la locul de popas numit Grecul ¹⁷⁸, unde beilerbeiul de Adana ¹⁷⁹, Abaza-Kör-Hüsein pașa, și sangeacbeiul de Silifka ¹⁸⁰, Küciük Mehmed Pașaoğlu Ibrahim bei, s-au alăturat armatei imperiale cu toate trupele lor de gardă și cu oștile eialeturilor lor. Cînd au trecut cu alai prin fața cortului imperial, au fost onorați cu *hilate* strălucitoare. În a șaptesprezecea zi ¹⁸¹, miercuri, pornind și de acolo, la al doilea popas au ajuns la locul numit Zărnești, de pe malul rîului Prut. Atunci, a sosit omul hanului, numit Bahadîr aga, împreună cu agaua marelui vizir ce fusese trimis mai înainte de han, aducînd știrea că prealuminatul han, potrivit poruncii padișahului, a pornit din Crimeea cu numeroase oști tătare, vinătoare de dușmani, îndreptîndu-se spre ordia imperială și că, decît să vină pe drumul cel drept, au apucat pe drumul ce trece prin țara dușmanului legii, considerînd această măsură mai potrivită. 81 v.

În a nouăsprezecea zi ¹⁸², vineri, pornind și de acolo, tot la al doilea popas, s-au oprit la locul numit trecătoarea Tigheci (*Kegheci*), de pe malul Prutului . . .

În a douăzeci și una zi, duminică ¹⁸³, plecînd mai departe, au descins, la al treilea popas, în cîmpia satului numit Bărzărești <sau Vărzărești ?>, tot de pe malul Prutului. În ziua aceea, voievodul Moldovei, <Gheorghe> Duca, a prezentat pe drum alaiurile sale, în aripa dreaptă <a armatei>, cu vreo două mii de oameni. Cu toate că vilaietul Moldovei era plin de zaherele, totuși, de-a lungul a cinci-șase popasuri oștile islamice au dus mare lipsă de ele, încît la acest popas o chilă de orz a fost vîndută cu o sută șaptezeci de aspri. S-a aflat că de fapt mai sus-numitul afurisit, cu scopul de a ocroti raiaua Moldovei, făcuse hăinie și provocase această lipsă, trimițînd pe ascuns <zaherele> în locuri greu de umblat. Pentru a se respecta rangul (579)

¹⁷⁷ Provincie în Anatolia, cu capitala Brusa.

¹⁷⁸ Greceni, pe Prut, lângă Tigheci.

¹⁷⁹ Oraș și provincie în Anatolia.

¹⁸⁰ Localitate în Anatolia.

¹⁸¹ 13 iulie 1672.

¹⁸² 15 iulie 1672.

¹⁸³ 17 iulie 1672.

rile eialeturilor în timpul mersului, precum și al onorurilor, după regulile vechi, vizirii și mirimiranii s-au aranjat astfel : ...

<Urmează descrierea așezării oștii otomane>.

În a douăzeci și patra zi ¹⁸⁴, într-o miercuri, pornindu-se și de acolo, s-a ajuns la locul de popas Țuțora (*Çoçora*), din dreptul orașului numit Iași, capitala beului Moldovei. Apoi, s-a pornit cu alai pompos de la locul unde s-a mâncat și s-a descins cu onoare la ordia îmbrăcată cu armuri, aflată pe malul Prutului, așa cum s-a arătat. În ziua aceea veniseră și se adunaseră, de dincolo de Prut și de la mari depărtări, precum și din Iași, atât de mulți ghiauri ca să privească, încît numărul lor era fără sfîrșit. La locul de popas arătat mai sus, în timpul celor șapte zile de ședere, s-a distribuit oștilor toată zahereaua. Apoi s-au dezlănțuit niște ploi torențiale. Prealuminatul padișah, împreună cu suita sa și cu al treilea vizir, Kara Mustafa pașa, care fusese numit caimacam, precum și împreună cu vizirul Kaplan Mustafa pașa, valiul de Alep, luîndu-și fiecare un număr de oameni, au încălecat în zori de zi și, trecînd podul de pe Prut, s-au dus în orașul Iași ce se afla la o depărtare de patru ore, onorîndu-l cu prezența lor. Acolo au descins cu onoare la cortul împăratească, așezat la marginea orașului. Atunci Duca, voievodul Moldovei, așternînd sub picioarele calului sultanului stofe prețioase, a oferit drept peșcheș pragului imperial, stăpînului conjuncțiilor stelare, prin intermediul vizirului Kara Mustafa pașa, un hanger încrustat, o blană de samur, cinci boccele de stofe de mătase și trei cai trăpași. În momentul în care s-a închinat la pămîntul de la picioarele împăratului, acesta i-a spus : "Tu, ghiaure, din pricina nepăsării pe care ai arătat-o în pregătirea zaherelei pentru oștile islamice de cînd au trecut ele Dunărea, și din pricina intrigilor și răutăților tale, ce ne-au pricinuit greutăți, ai atras asupra ta minia și supărarea mea. Să fii pedepsit într-un chip aspru". Cînd sultanul a dat această poruncă, el n-a mai fost în stare să arate vreo scuză, sau să prezinte vreun pretext, sau să dea vreun răspuns. Tremurînd ca un nenorocit, era cît pe ce să cadă jos. Atunci, mai sus-numitul pașa, intervenind, l-a salvat și, îmbrăcîndu-i un caftan (*hilat*), a făcut ca padișahul să-l gonească din fața lui. Începînd din ziua aceea, la ordia imperială s-a găsit zaherea îndestulătoare.

<Sosirea altor oști, la Țuțora, la oastea împăratească, în frunte cu Halil pașa, beilerbei de Oeakov>.

Pentru ca oastea islamică să nu aibă dificultăți la drum, au fost numiți oameni care să cumpere din fiecare menzil cele necesare. S-a emis firman sever ca zahereaua adusă din împrejurimi, de către cei care o procură, să fie cumpărată în fața cortului de rezerve.

(581) <Trimiterea beilerbeiului de Oeakov, vizirul Halil pașa, în avangardă>.

De asemenea și sangeacbeul de Ceankîri, Murad pașa, potrivit însărcinării sale, a transportat de la Chilia pînă la ordia împăratească bunurile, împreună cu munițiile și cu ghiulelele. Ele au fost împărțite timarioților din Rumelia și Bosnia. Iar pentru paza celor două poduri construite peste rîul Prut a fost desemnat agaua ulufegîilor de stînga, Parmaksîz Ahmed

¹⁸⁴ 20 iulie 1672.

aga, împreună cu ostașii săi. Agaua de ieniceri a plecat în față. În ziua următoare, a treia zi a lunii rebi II¹⁸⁵, într-o joi, prealuminatul padișah, pornind împreună cu toată armata imperială și cu gazii străluciți de la locul de popas mai sus-arătat, a trecut peste podurile de pe râul Prut și s-a îndreptat cu mare alai spre malul Nistrului (*Turla*) cel însetat de sîngele păgînilor și a descins la locul de popas Iapura¹⁸⁶.

82 r.

LUITA TĂTARILOR ȘI ZDROBIREA RĂUFĂCĂTORULUI HANENKO...

... În a patra zi¹⁸⁷, într-o vineri, pornindu-se și de acolo, s-a ajuns (582) la locul numit Berarina < ? >, care era al patrula menzil. A fost trimis îndată beilerbeul de Bosnia, vizirul Ibrahim pașa, împreună cu oștile sale de gardă și cu oastea eialetului său, ca să procure în cel mai scurt timp chereșteaua necesară pentru podul ce se va construi peste fluviul Nistru. Imediat după aceea, potrivit poruncii date, a fost trimis înainte și defterdarul vizir Ahmed pașa cu materialul necesar pentru pod. Atunci, tătarii celui de-al doilea vizir Musahib Mustafa pașa, întorcîndu-se din incursiune, după o devastare sîngeroasă, au adus, în afară de cîteva mii de oi și alte vite, și vreo două sute cincizeci de prizonieri ... De atunci încolo, pe măsură ce se apropiau de hotar, la fiecare loc de popas cădeau în mîinile musulmanilor cîte trei pînă la cinci ghiauri rătăciți ...

SOSIREA PADIȘAHULUI GAZIU PE MALUL FLUVIULUI NISTRU ȘI PUNEREA TEMELIEI PODULUI PESTE FLUVIUL MAI SUS-ARĂTAT, PRECUM ȘI CUCERIREA (583) FORTĂREȚEI ZWANIEC (IZVANCEA)

A noua zi¹⁸⁸, miercuri, pornind și de acolo, la al doilea popas padișahul a descins cu onoare, împreună cu alaiul său, îmbrăcat în zale, la înaltul său cort așezat pe locul numit Pînar-Bași¹⁸⁹, situat la o distanță de aproape o oră de cetatea Hotinului ce se află pe malul de dincoace al Nistrului. Corturile oștilor victorioase fiind așezate pe distanța dintre Pînar-Bași și malul Nistrului, iar malul celălalt fiind ținut leșesc, se puteau vedea înălțimile dealurilor și munților cetății Camenița. Dîndu-se firman pentru un popas de cinci zile, vizirul și defterdarul Ahmed pașa a început construirea podului, iar marele vizir Ahmed pașa, îndată ce a sosit, a plecat din alai și s-a dus, împreună cu al treilea vizir Kara Mustafa pașa, lîngă pod, în apropierea căruia au așezat cîte un cort mic. Așezîndu-se acolo, s-au depus toate silințele pentru terminarea podului cu un ceas mai devreme. Venind în fiecare zi, ei au urmărit cu mare atenție, pînă seara, continuarea lucrărilor de construire. Pentru orice eventualitate, ei au luat măsuri bine chibzuite, făcînd întărituri la capătul de dincoace al podului arătat mai sus. Era mai bine ca celălalt capăt să fie apărat prin întărituri. În acest scop, potrivit firmanului, beilerbeul Oceakovului, vizirul Halil pașa, și sangeacbeul de Ceankîrî, Murad pașa, cu toate oștile lor de gardă și cu oștile din

¹⁸⁵ 29 iulie 1672.

¹⁸⁶ Se poate citi și *Papura*; Iepureni (?).

¹⁸⁷ 30 iulie 1672.

¹⁸⁸ 4 august 1672.

¹⁸⁹ „Capătul fîntinii”; Fîntinele (?).

eialeturile lor și împreună cu trei sute de ieniceri și oștile de sacrificiu (*serden-geçiti*) ce fuseseră recrutate îndată, s-au imbarcat pe niște caicuri în formă de plute (*sal*) și au trecut pe malul celălalt. Mulți dintre ei au trecut dincolo înot pe cai și au făcut întărituri de lemn, numite *şirampo*, la marginea satului din dreptul podului. Ienicerii și trupele de sacrificiu s-au așezat în întărituri și acei bravi renumiți au înlăturat astfel eventualele zarve ale dușmanului. S-a dat atunci firman ca toți tătarii aflați în suitele vizirilor, mirimiranilor și emirilor să treacă pe partea cealaltă și să meargă lângă mai sus-arătatul pașă. În ziua aceea, marele vizir Ahmed pașa a mers în cetatea Hotinului cu scopul de a o vizita, dar negăsind acolo loc de ședere, a mers un timp oarecare de-a lungul Nistrului și a văzut că ambele sale maluri sînt formate din stînci, iar patru părți ale sale sînt apărute de cetăți puternice. Atunci, ajungînd în fața unei fortărețe de piatră nemaivăzută, numită *Zwaniec*, s-a oprit acolo.

«Urmează descrierea cuceririi cetății fără luptă, ea fiind evacuată de poloni».

- (581) În trecut, atunci cînd sultanul Osman han¹⁹⁰ se războia cu tabăra leșească în ținutul Hotinului, Hagi Hüsein pașa, care fusese mazilit din postul de mare vizir, în fruntea unei oști și avînd alături și pe hanul Crimeei, Ganbek Ghirai, trecînd Nistrul, asediase sus-numita cetate cu tunuri mari de tip *kolonborna* și, cu toate că o bătuse timp de cîteva zile, nu reușise totuși s-o cucerească. Cu ajutorul lui Allah, . . . ea a fost supusă acum fără luptă și măcel. Un rob de origine rusă, aparținînd unui *ciorbagiu* de ieniceri, apucînd într-o noapte calea renegării, s-a dus la leși și s-a înțeles cu cei din ceata de ghiauri nedemni adunați în ținutul cetății Camenița.

«Se arată că acest rob încearcă prin vicleșug să-i atragă pe turci mai aproape de creștini, dar e prins și omorît».

- (585) Potrivit însărcinării date, aproape 400 de voluntari bravi, dintre supușii celui de-al doilea vizir Musahib Mustafa pașa, au făcut incursiuni în părțile ghiaurilor. Cînd au atacat cu succes cetatea numită *Sudîngea*¹⁹¹, nedemnii ce se găseau în orașul cetății au întreprins unele acțiuni cu arcuri și săbii . . . Hagiki Pașaoğlu Eiub, dintre supușii celui de-al treilea vizir Kara Mustafa pașa, plecase într-o incursiune în ținutul leșesc dintre Nistru și Prut, cu peste o mie de tătari din Bugeac . . . Imediat după aceea și voievodul Țării Românești, Grigorașcu¹⁹², potrivit tradiției lor, și-a prezentat alaiul bine rînduit și împodobit, format din peste zece mii de ostași creștini, pedestri și călări, cu cușme albastre pe cap, dar negri la suflet, avînd și nenumărate steaguri cu cruci. Și el, de asemenea, a fost îmbrăcat cu caftan în fața padișahului.

«Trimiterea de oști spre cercetare la Camenița și vestea sosirii tătarilor și a cazacilor hatmanului Doroșenko».

- (586) TERMINAREA PODULUI ȘI TRECEREA PADIȘAHULUI GAZIU ÎN PĂRȚILE LEȘEȘTI

«Eforturile vizirilor desemnați pentru construirea podului de pe Nistru. Vizitarea cetății Zwaniec de către marele vizir și de către padișah».

¹⁹⁰ Osman al II-lea (1618–1622).

¹⁹¹ Sau *Sudînița*; *Sulița* (?).

¹⁹² În text: *Ligorașcu*. Este vorba de Grigore Ghica, domn pentru a doua oară în Țara Românească (1672–1673).

La întoarcerea sa, sultanul s-a miniat din pricina nepăsării și vinei lui Duca, voievodul Moldovei, care pînă în clipa aceea nu avusese grija importantă de a sprijini oștile islamice purtătoare de victorie prin procurarea de zaherele. Potrivit firmanului, pe care-l respectă toată lumea, pe pagina <condica> în care fusese numit <ca domn> s-a scris semnul mazălirii sale și astfel el a fost aruncat în închisoare, prin ceașbași Sarî Suleiman aga, fiind legat și în lanțuri. Locul său a fost dat supusului creștin numit Ștefan ¹⁹³, dintre boierii moldoveni, și acesta a fost îmbrăcat cu caftan ... În timpul celor două zile de ședere la locul de popas arătat mai sus, toată oastea imperială, purtătoare de noroc, și tunurile *balimezza*, împreună cu munițiile, au fost trecute peste podul mai sus-arătat spre partea ordiei imperiale. După aceea, Ștefan bei, voievodul Moldovei, a fost însărcinat cu paza podului. (590)

<Urmează descrierea asedierii cetății Cămenita>. (592)

... Cînd afurisiții cei lipsiți de noroc, deja slăbiți, au primit vestea că <turcii> au pus să se sape un tunel sub întăritura lor, acest fapt a făcut ca ei să-și piardă curajul și să fugă în cetate, întărindu-se acolo. În ziua aceea venise solul craiului leșesc. El a fost conăcit în locuința lui ceașbași, dîndu-i-se cele necesare. Beilerbeul de Diarbekir, cîhodar Hasan pașa, în timp ce venea, trecînd pe la Isaccea, a fost întors de nevoie înapoi, fiind însărcinat cu paza Babadagului, împreună cu trupele sale de gardă și cu oastea eialetului său. Potrivit firmanului, el a trimis la ordia imperială, prin chehaiaua sa, Palu bei, cele două mii de cîntare de pulbere rămase la Isaccea, iar tunurile ce mai rămăseseră le-a trimis la ordia împărătească prin Osman pașa, sangeacheul de Nicopol. (598)

CUCERIREA CETĂȚII CĂMENITA (601)

<După cucerirea Cămeniței, oastea turcească înaintează spre interiorul Poloniei. Acordarea acestei cetăți lui Halil pașa, beilerbei de Ocakov, care se găsește acolo cu oastea ținutului său>. (604—606)

Beilerbeul de Alep, vizirul Kaplan Mustafa pașa, a fost numit serdar peste oștile islamice. De asemenea au fost trimiși cu ele și ostașii tătari, cu prealuminatul han, oastea căzăcească, împreună cu hatmanul Dorosenko, precum și oastea Țării Românești, cu voievodul Grigorașcu. (608)

<Întoarcerea padișahului>. (609)

Sosind la Pragul imperial solul craiului din Ardeal Apafi Mihail, cu scrisoare de supunere din partea sa, precum și cu cinci sute de care, o trăsurică împodobită cu briliante și cu trei cai iuți, precum și cu două gaită, a înștiințat că este în așteptarea firmanului imperial, împreună cu oastea sa.

<Misiunea primită de Abaza Kôr Hüsein pașa, beilerbei de Adana. Cucerirea unor pâlânci polone>.

ÎNCHEIEREA PĂCII CU LEȘII (615)

Art. IV. De asemenea, nici ținuturilor, nici cetăților, nici orașelor, precum și nici celorlalte țiguri și sate ale craiului leșesc să nu se mai cauzeze pagube din partea padișahului și din partea marelui vizir, a mirimira- (616)

¹⁹³ Ștefan Petriceicu (1672—1673).

- (617) nilor, emirilor, a oștilor victorioase și nici din partea tătarilor, ce se află în Moldova, în Dobrogea, la Akkerman, la Bender și la Oceakov, și nici din partea altora ...

... Dacă după încheierea acestui tratat imperial, va merge în țara craiului leșesc careva dintre tătari sau moldoveni, sau dintre alții și dacă va jefui sau va scoate robi de acolo, când aceste fapte vor fi făcute cunoscute din partea craiului, atunci astfel de oameni să nu fie cumpărați în țările islamice, dacă au fost scoși <ca robi> după încheierea acestui tratat. De asemenea, să nu fie vinduți ca robi în țara leșească acei care aparțin părții noastre. Tot astfel dacă, având loc o expediție victorioasă împotriva craiului unei țări ghiaure, va trebui să ia parte însuși prealuminatul padișah al musulmanilor, sau numind un serdar, se va îndrepta asupra celui dușman cu oștile islamice, împreună cu voievozii Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei, atunci craiul leșesc, în semn de devotament și sinceritate, precum și pentru asigurarea victoriei, să nu dea ajutor celui dușman cu oastea sa și cu vistieria sa.

- (618) Dat fiind că în afară de expediția de la Hotin cu sultanul Osman han, și aceea rămasă nehotărâtă, între cele două <oști> n-au avut loc alte ciocniri, erau foarte îngîmfați și ...

(619) ÎNTOARCEREA GAZIULUI PADIŞAH LA PRAGUL ÎMPĂRĂTESC

Cu ajutorul slăvitului Allah, după marile cuceriri ce au avut loc încheindu-se pacea, prealuminatul și gaziul padișah a pornit, în a douăzeci și opta zi a lunii arătate, într-o joi, care corespundea cu a zecea zi a lunii octombrie ¹⁹⁴, cu toată armata imperială și cu toate oștile islamice, în cîmpia Buczacz (*Buceaş*) și s-a întors și s-a îndreptat cu bucuria cuceririi și cu noroc spre Pragul fericirii. Ajungînd în apropierea podului de peste Siret, a doua zi, vineri, a descins în jurul pălăncii numită Koruğa. Înaintașului său, vizirului Sarî Hüseîn paşa, i-a fost acordat eialetul Oceakov, iar predecesorului acestuia, vizirului Halil paşa, care era muhafizul Cameniței, i s-a acordat ca feudă (*arpatık*) sangeacul Nicopol, împreună cu hassurile de acolo.

- (620) 87 r. ... În a cincea zi ¹⁹⁵, într-o joi, pornindu-se și de lângă Zwaniac, s-a trecut peste podul de pe Nistru pe malul moldovenesc și s-a descins la locul de popas numit Pînar-Başî. În a șasea zi, vineri, pornindu-se și de acolo, s-a oprit în apropierea satului numit Modonca <?>, de pe malul Prutului.

PLECAREA HANULUI TĂTAR ȘI A HATMANULUI DOROŞENKO

<Acordarea diferitelor daruri hanului Selim Ghirai>.

El a cerut ca tătarii nogai din Bugeacul Akkermanului, care comiteau fără încetare răutăți în acele ținuturi, să fie ridicați cu toții și să fie trecuți dincolo de riul Oceakov, spre a fi mutați și așezați în părțile Crimeei. Sultanul, învoindu-l pentru aceasta, i-a dat în mînă un hattîşerif. Totodată

¹⁹⁴ De fapt 21 octombrie 1672.

¹⁹⁵ 27 octombrie 1672.

i s-a dat poruncă și sfaturi să meargă din partea de dincoace a Nistrului, adică din țara Moldovei, și, trecînd pe la cei din Bugeac, să-i ia pe toți și să-i ducă în Crimeea ... În a șaptea zi ¹⁹⁶, sîmbătă, pornindu-se și de acolo <de la Modonca>, s-a descins la locul de popas numit Berberîța <Berbeceni?>, de pe malul Prutului, unde imamului său, Edirnevi efendi, i s-a acordat rangul de *kadiascher* de Rumelia, iar în a opta zi ¹⁹⁷, duminică, pornindu-se și de acolo, s-au așezat în cîmpia satului numit Vaslungă, de pe malul Prutului. De ieri, drumurile fiind desfundate de ploile ce au căzut fără încetare, poverile oștii nu au ajuns încă, din cauza noroiului ... Atunci sosind scrisoarea prealuminatului han, se anunța că, din pricina plecării sale în expediție imperială, au venit în ținuturile acelea <Crimeea> vreo zece mii de cazaci barabași ¹⁹⁸, cu scopul de a devasta (622) și de a pricinui pagube, socotind că Crimeea este goală; de asemenea, că calgai sultan, care se afla în partea Crimeei, aflînd aceasta, a mers cu oastea tătarească împotriva lor ...

În a zecea zi ¹⁹⁹, într-o marți, plecînd și de acolo, s-a descins, la al doilea popas, în apropiere de satul numit Țuțora, tot de pe malul Prutului, care se află în fața tirgului Iași, reședința voievodului Moldovei. În noaptea aceea a plouat și a nins fără încetare, din care pricină drumurile devenind foarte noroioase și mlăștinoase, cea mai mare parte din cămile n-au mai putut merge. De aceea, o parte din poveri a fost încărcată în corăbiile de sare și a fost trimisă pe apa Prutului la schela Isaccea. Iar a doua zi, vineri <sic>, au stat pe loc ...

În a paisprezecea zi ²⁰⁰, sîmbătă, era *Ruz-î-Kasîm*, pornindu-se și de acolo, la al cincilea popas s-a descins în șesul satului numit Zărnești (*Zernîș*), pentru a pleca și de acolo în a nouăsprezecea zi ²⁰¹, într-o joi, iar la al treilea popas au trecut podul peste Dunăre și s-au așezat în șesul Isaccea. În ziua aceea, înainte de amiază (*kuşluk*) ²⁰², vremea a fost rece, însă pe urmă, îndreptîndu-se din ce în ce, s-a încălzit de-a binelea. Atunci, s-a poruncit să se poposească timp de trei zile, așteptînd să sosească oștile și lucrurile rămase în urmă. Pentru aceasta s-a dat învoire armatei. Mai înainte, preamăritele șehzadele și familia <padișahului> fuseseră puse să locuiască la Babadag pînă la întoarcerea din expediție. De la locul unde a trecut Nistrul, el <sultanul> le-a trimis un hatt-i humaiun pentru ca să plece înainte de a se înrăutăți timpul. Drept urmare, aceștia porniseră spre Adrianopol. Prealuminatul padișah, la rîndul său, luînd cu el pe marele vizir Ahmed și pe al doilea vizir, Musahib Mustafa pașa, a pornit și i-a ajuns din urmă la Techirghiol (*Tekfîrköy*). Cu paza armatei imperiale a fost însărcinat al treilea vizir Kara Mustafa pașa. În a douăzeci și cincea zi ²⁰³, miercuri, pornindu-se și de la Isaccea, nu s-a mai trecut prin Babadag, ci prin partea dreaptă a acestuia, și la al patrulea popas s-a descins în șesul

¹⁹⁶ 29 octombrie 1672.

¹⁹⁷ 30 octombrie 1672.

¹⁹⁸ Cazaci zaporojeni.

¹⁹⁹ 1 noiembrie 1672.

²⁰⁰ 5 noiembrie 1672.

²⁰¹ 10 noiembrie 1672.

²⁰² Orele 9 — 10 dimineața, cînd se dădea hrană păsărilor.

²⁰³ 16 noiembrie 1672.

satului *Tekfürköy*. Acolo, prealuminatul padişah, cu haremul său imperial, şi-a aşteptat oştile. În acest loc de popas s-a dus la armata imperială şi a dat poruncă pentru a rămîne acolo o zi. În a treizecea zi ²⁰⁴, într-o luni, pornindu-se şi de acolo şi străbătîndu-se menziluri, la al doilea popas s-a ajuns în apropierea satului Musa bei, unde s-a stat o zi ... În a treia zi a lunii şaban ²⁰⁵, joi, pornindu-se şi de acolo, la al patrulea menzil s-au aşezat în şesul Provadia.

<Popas la Nadar, la poalele Munţilor Balcani>.

(624)

ANUL O MIE OPTZECI ŞI PATRU ²⁰⁶

CĂLCAREA TRATATULUI <DE PACE> DE CĂTRE CRAIUL LEŞESC ŞI PLECAREA, DIN NOU, A PADİŞAHULUI GAZIU ÎN EXPEDIȚIE IMPERIALĂ

(625)

Din partea regelui polon, Mihail <Vişneveţchi>, s-au petrecut unele fapte abuzive ce arătau încălcarea tratatului din partea sa, ca de pildă în special faptul că nu a trimis la Pragul imperial cele douăzeci şi două de mii de galbeni pe care se obligase, potrivit tratatului, să-i trimită în fiecare an, arătînd de formă, ca pretext, neputinţa lui de a-i stringe. Faptele şi purtarea lui duşmănoasă au ajuns la urechile padişahului ...

<Urmează declaraţia de război şi pregătirea expediţiei>.

Astfel, după ce <sultanul> a stat timp de 24 de zile la Ciukur Ceairi, în a douăzeci şi treia zi a lunii rebi I ²⁰⁷, într-o luni, a pornit cu toată ordia imperială purtătoare de victorii şi s-a îndreptat spre părţile duşmanului. Astfel, după ce au stat, de nevoie, timp de 23 de zile pe drumuri, la al douăzeci şi unulea popas, marţi, a opta zi a lunii gemazi II ²⁰⁸, au ajuns în şesul Isaccea. Cu gîndul de a-i pedepsi pe ghiauri, s-a dat firman ca să se poposească acolo un timp oarecare, iar în a douăzeci şi doua zi ²⁰⁹, marţi, s-au plătit soldele ostaşilor ...

(626)

<Atacurile cazacilor în împrejurimile Azovului şi ale Donului>.

Pentru ca răufăcătorii cazaci să nu treacă în părţile Akkermanului şi să nu provoace pagube ţărilor islamice, beiul sangeacului de Avlonia, Iusuf paşa, a fost însărcinat cu paza Benderului, dîndu-i-se un număr oarecare de ieniceri ... A sosit vestea că aceştia, mergînd, în timp ce păzeau trecătoarea *Cioplige* ²¹⁰, au fost atacaţi de un număr de cazaci din Soroca şi, după lupte mari, ostaşii islamului au ieşit biruitori. Ştefan <Petriceicu> bei, voievodul Moldovei, fugind în părţile leşeşti, locul lui a fost dăruit supusului creştin (*zimmi*) numit Dumitraşcu ²¹¹, care era capuchehaiaua sa la ordia imperială. Fiind îmbrăcat cu *hilat*, el a fost trimis la tîrgul Iaşi, care era reşedinţa sa de domnie ...

²⁰⁴ 21 noiembrie 1672.

²⁰⁵ 24 noiembrie 1672.

²⁰⁶ 18 aprilie 1673 — 6 aprilie 1674.

²⁰⁷ 8 iulie 1673.

²⁰⁸ 20 septembrie 1673.

²⁰⁹ 4 octombrie 1673.

²¹⁰ Ciufleşti, Ciuburciu (?).

²¹¹ Dumitraşcu Cantacuzino (1674—1675).

COPIA SCRISORII ÎMPĂRĂTEȘTI (PRIVIND CEREREA DE RESPECTARE A
TRATATULUI CU POLONIA)

88 r.

... S-a auzit la urechile padișahului că el <regele polon>, fiind bolnav, (627)
a rămas în orașul Cracovia, numind drept căpetenie peste toată armata
sa pe ghiaurul numit Sobieski, care era primul hatman al țării leșești,
fiind cunoscut și sub numele de Kırhatman ²¹²; că trecînd apa Nistrului
din țara lor în partea Moldovei, ei înaintează spre cetatea Hotinului ... (628)

<Sultanul poruncește beilerbeului de Oceakov să ocupe podul de pe Nistru înainte de
sosirea ghiaurilor>.

Potrivit firmanului, el și-a instalat acolo tabăra cu vreo treizeci de
mii de gazii victorioși. A doua zi, vineri, ziua a doua a lunii regeb ²¹³, au
fost trecuți de la trecătoarea Isacei pe partea Moldovei vreo douăsprezece
mii de gazii norocoși, dîndu-li-se poruncă de a merge pînă la Iași în pas de
voie ...

ATACUL ȘI BIRUINȚA GHIAURILOR; ÎNFRÎNGEREA OȘTILOR ISLAMICE
ÎN LUPTA DE LÎNGĂ CETATEA HOTIN

Ghiaurilor leși care, adunîndu-se, veneau încoace, li s-a alăturat, de
asemenea, și beiful Ștefan <Petriceicu>, voievodul Moldovei, care fugise.
După aceasta, înțelegîndu-se între ei și formînd împreună o armată nume-
roasă, s-au dus și au asediat oștile norocoase care se aflau la paza Hotinului.
Ei le-au trimis soli de vreo două-trei ori, cerîndu-le să se predea. Dar ser-
darul vizir, Sari Hüsein pașa, înțelegîndu-se cu căpeteniile oștii, a hotărît
să se lupte. Atunci, afurisitul de intrigant Grigorașcu <Grigore Ghica>,
care era voievod al Țării Românești, plecînd pe ascuns din rîndurile oștilor
islamice, s-a supus oștilor leșești, trimițîndu-le știrea să vină la locul ară-
tat de el. Afurisiții de răufăcători, alcătuiți din pedestrași și călăreți, la
rîndul lor, au atacat din mai multe părți. Tabăra fiind foarte întinsă, oș-
tile islamice întărite n-au putut să se apere în nici un chip și astfel a intrat
înăuntru un mare număr de ghiauri și a pus stăpînire pe ei. Atunci serdarul
vizir Hüsein pașa, după cîteva lupte date, pierzîndu-și curajul, a ieșit din
tabără, împreună cu beilerbeii și cu vreo două sute de oameni, care erau
cu ei, fiind ușor echipați ... Trecînd înapoi pe podul de pe Nistru, în
partea cealaltă, spre Podolia, aceștia au fugit în cetatea Camenița. În (629)
timpul acela, din pricina învîlmășelii, prăbușindu-se podul și nefiind posi-
bilă trecerea, unii dintre gazii credincioși, care rămăseseră în urmă, s-au
aruncat în apă cu speranța de a scăpa și s-au înecat ... Prilejul fiind de
partea afurisiților, aceștia au pus mîna pe toate vitele, tunurile și muni-
țiile ce se găseau în tabără. În cetatea Hotinului se închiseseră vreo optzeci
de gazii norocoși; ei au ieșit prin capitulare. Polonii, cucerind cetatea, au
umplut-o cu ghiauri ca s-o păzească. Deși se gîndeau să înainteze spre malu-
rile Dunării, au renunțat totuși la aceasta din pricina iernii grele. Afară de

²¹² „Hatmanul de cîmp”, nume dat de turci lui Sobieski.

²¹³ 13 octombrie 1673.

aceasta, a sosit și știrea morții craiului leșesc, a rătăcitului Mihail <Vișnevețchi> ...

<Oastea polonă a fost chemată pentru alegerea unui nou rege>.

Pentru paza granițelor Moldovei a fost lăsat atunci, în ținuturile acelea, voievodul Ștefan ²¹⁴, cu câteva mii de ghiauri de adunătură. El <Sobieski>, mergînd cu oștile lui diabolice în orașul Cracovia, a ținut acolo sfat.

<Alegerea lui Sobieski ca rege al Poloniei>.

- 88 v. NUMIREA MARELUI VIZIR AHMED PAȘA CA SERDAR ȘI RĂMÎNEREA LUI ÎN ORAȘUL BABADAG. PLECAREA PADİȘAHULUI, PENTRU IERNARE, ÎN TÎRGUL HAGIOĞLU-PAZARI ²¹⁵

Mai înainte, prealuminatul padișah hotărîse să-și petreacă lunile de iarnă la Silistra. De aceea, cele mai multe dintre cetele de oști fuseseră răspîndite în acele ținuturi. În prima zi a lunii șaban <1084> ²¹⁶, într-o vineri, sosind din nou strigătul disperat de ajutor al vizirului serascher Sarî Hüsein pașa, în a treia zi, duminică, prealuminatul padișah a chemat pe marele vizir în cortul său imperial și l-a numit serdar pentru a ajuta oștile islamice care se aflau la paza Hotinului ...

- (630) <Se emisese firman imperial ca oastea aflată la ordia împărătească și toți cei care plecaseră pentru iernare să se pregătească de expediție>.

- A treia zi, duminică, sosind scrisoare la pragul imperial din partea vizirului Kaplan Mustafa pașa, de la locul de popas Tuțora, prin ea se înștiința că gazii musulmani care se aflau la paza Hotinului au fost înfrinți cu toții și că el, nemaiputînd înainta, a rămas în acel loc. Atunci, făcîndu-se sfat, au căzut de acord cu toții că, decît să pornească pe o vreme de iarnă așa de cumplită, ... este mai bine să amîne expediția pentru primăvară. Deși prealuminatul padișah, care urma să ierneze la Silistra, își schimbă locul de iernare în orașul Babadag, iar marele serdar urma să ierneze în orașul Isaccea, împreună cu ordia imperială, totuși, orașul Isaccea neavînd destulă întindere pentru a fi loc de iernare pentru oastea imperială, prealuminatul padișah a trebuit să ierneze la Hagioğlu-Pazarî, iar marele serdar, împreună cu toți vizirii, cu membrii divanului și cu oastea de ieniceri, în orașul Babadag, iar ceilalți mirimirani și emiri au primit poruncă să ierneze tot în acele ținuturi ... Atunci s-a ridicat titlul de vizir serdarului vizir Sarî Hüsein pașa, iar el a fost trimis în exil la Boğaz-Hisarî ²¹⁷ din Marea Mediterană. Eialetul Oceakov s-a încredințat ceașului Hasan pașa, care ieșise din slujba de favorit (*musahib*) al sultanului ... Luni, în a unsprezecea zi ²¹⁸, prealuminatul padișah, la rîndul său, după ce a stat pe cîmpia Isaccei timp de 61 de zile ... s-a despărțit de armata imperială și a plecat spre locul ce i-a fost ales pentru iernare ... La al doilea popas, onorînd cu prezența sa împărătească tîrgul Babadag, a dat poruncă
- (631)

²¹⁴ Ștefan Petriceicu, care fugise la poloni.

²¹⁵ Bazargic, azi Tolbuhin (Bulgaria).

²¹⁶ 11 noiembrie 1673.

²¹⁷ Dardanele.

²¹⁸ 21 noiembrie 1673.

de ședere aici timp de zece zile. În timpul popasului, beilerbeiul de Diar-bekir, Șatir Mehmed pașa, care abia sosisese cu oștile sale de gardă și cu oastea eialetului său, a fost trimis la Isaccea. În a douăzeci și treia zi a lunii mai sus-arătate ²¹⁹, într-o luni, prealuminatul padișah, împreună cu cai-macamul vizir Musahib Mustafa pașa, pornind, au plecat spre Hagioğlu-Pazarı, desemnat ca loc de iernare, urmînd ca să fie găzduiți în timpul călătoriei și la menzilirii...

<Călătoria spre Hagioğlu-Pazarı și sosirea sultanului în acest tîrg, unde Conakcibași și alții sînt căftăniți>.

NAȘTEREA PRINȚULUI (ŞEHZADE) SULTAN AHMED HAN

În a douăzeci și doua zi a lunii mai sus-arătate <șaban 1084> ²²⁰, în noaptea de duminică, venind pe lume un prinț, numit Ahmed ²²¹, al mării sale padișahului, atît în tabăra împărătească, aici la Hagioğlu-Pazarı, cît și la ordia împărătească de la tîrgul Babadag, și în al treilea oraș ..., orașele au fost împodobite < și au avut loc petreceri>.

<Mazilirea marelui muftiu İahia efendi și numirea lui Ali efendi>.

ÎNFRÎNGEREA ȘI FUGA VOIEVODULUI ȘTEFAN <PETRICEICU>

(633)

Mai înainte de aceasta, beilerbeii plecînd la locurile lor de iernare, iar voievodul Moldovei, Dumitrașcu, plecînd împreună cu ei de la Țuțora în părțile Isacei, s-a auzit că mai sus-arătatul domn al Moldovei, netrebnicul Ștefan, care, răscolîndu-se, fugise, zicînd că este momentul potrivit, a venit cu cîteva mii de afurisiți din partea hatmanului leșesc și a ocupat țara Moldovei, intrînd în Iași. Mai înainte, beilerbeiul de Adana, Abaza Kôr Hüsein pașa, fusese însărcinat să meargă la Hotin cu două mii de ostași de sacrificiu, dintre silahdari, împreună cu prințul calgai care avea douăzeci de mii de ostași tătari. Situația de la Hotin devenind însă așa cum s-a arătat mai sus, aceștia s-au îndreptat spre Iași. Pe drum, avangărzile lor s-au încăierat cu cîteva mii de afurisiți, care porniseră din partea inamicilor să devasteze țărmurile Dunării. Cu ajutorul preaslăvitului Allah repurtînd victorie, prin luptă, asupra afurisiților, ghiaurii nedemni au fugit de teamă și de la Iași. Hüsein pașa și prințul calgai, oprindu-se la Iași, au trimis la Pragul imperial un mare număr de capete tăiate, care au fost lăsate la Poartă.

(634)

EXPEDIȚIA IMPERIALĂ

În a paisprezecea zi a lunii zilhiğge ²²², într-o joi, a fost scos tuiul împărătesc al stăpînului conjuncțiilor stelare. De asemenea, a fost trimisă scrisoare de chemare la expediție către hanul Crimeei, Selim Ghirai ²²³,

²¹⁹ 3 decembrie 1673.

²²⁰ 2 decembrie 1673.

²²¹ Viitorul sultan Ahmed al III-lea (1703–1730).

²²² 22 martie 1674.

²²³ Selim Ghirai, hanul Crimeei (1671–1677).

prin capugibaşi Ömer bei, care i-a adus şi sabie şi caftan şi cincisprezece mii de galbeni pentru cheltuieli de drum. Beilerbeiului de Alep, vizirul Kaplan Mustafa paşa, fiind numit comandant peste mirimiranii şi emirii ce se găseau la locurile lor de iernare, i s-a dat firman să se adune la locul de popas numit Țuțora, cu toate oștile lor de gardă, cu oștile eialeturilor lor, şi aici s-a încheiat anul.

ANUL O MIE OPTZECI ŞI CINCI ²²⁴

PLECAREA GAZIULUI PADİŞAH PENTRU DISTRUGEREA ȚINUTURILOR GHIAURE
DIN ȚARA UCRAINEI (UKRANIA)

89 r. În a douăzeci şi opta zi a lunii muharrem a anului mai sus-arătat ²²⁵, într-o sîmbătă, cortul împărătesc fiind pornit, a fost aşezat pe cîmpia de la Hagioğlu-Pazarî...

(635) În a unsprezecea zi ²²⁶, sîmbătă, prealuminatul padişah pornind din cîmpia Hagioğlu-Pazarî cu toată strălucirea împărătească şi cu toată măreţia sa de padişah, a descins în a şaisprezecea zi ²²⁷, într-o joi, în localitatea numită Ciftai.

În ziua sosirii sale, marele serdar a venit din oraşul Babadag pentru a-l întâmpina pe prealuminatul padişah ...

(636) În a şaptesprezecea zi ²²⁸, vineri, într-o dimineată binefăcătoare, marele serdar şi Musahib <Mustafa> paşa, împreună cu înalţii viziri, membrii Divanului, care erau în oraşul Babadag, potrivit obiceiului au venit cu toţii la uşa cortului imperial, unde l-au salutat pe padişah şi au descins apoi cu mare alai la locul numit Deniz-Tepesi <„Colina dinspre mare“>... Atunci, plîngerile împotriva beilerbeiului de Oceakov (Özü), Leahu (Leh) Hasan paşa, înmulţindu-se, ele au ajuns la urechile padişahului, stîrnind mînia sa. De aceea, el <Hasan paşa> a fugit de frică. Sultanul auzind că el s-a ascuns, eialetul Oceakov a fost încredinţat agalei de spahii Ahmed aga ... Sosind atunci cîţiva prinşi din oastea voievodului Moldovei, li s-au tăiat capetele în faţa cortului împărătesc. În a douăzecea zi ²²⁹, luni, pornind şi de acolo, la al doilea popas <padişahul> a descins cu onoare la cortul său înalt ce era aşezat pe şesul Isaceea, unde a rămas cinci zile ... Potrivit înaltei porunci, toţi mirimiranii, emirii, ienicerii, gebegiii şi tunarii au trecut pe malul celălalt, peste podul de la Isaceea. În a douăzeci şi şaptea zi a lunii mai sus-arătată ²³⁰, luni, a trecut şi prealuminatul padişah, împreună cu înalţii viziri mari, cu învăţaţii, cu demnitarii Divanului şi cu grupul spahiilor de silahdari, şi a stat două zile în apropierea satului numit Kartal, unde s-a dat oştii toată zahereaua. În prima zi a lunii rebi I ²³¹, joi, pornindu-se şi de acolo, la al doilea popas s-a ajuns la locul numit Isak, de pe malul Prutului, care se mai numeşte şi Hendek-Ili, unde începe

²²⁴ 7 aprilie 1674 — 27 martie 1675.

²²⁵ 4 mai 1674.

²²⁶ 17 mai 1674.

²²⁷ 22 mai 1674.

²²⁸ 23 mai 1674.

²²⁹ 26 mai 1674.

²³⁰ 2 iunie 1674.

²³¹ 5 iunie 1674.

granița Moldovei ... În a patra zi ²³², duminică, plecându-se și de acolo, la al cincilea popas au descins la locul numit Iagul ²³³, unde de asemenea <padișahul> a stat o zi.

SOSIREA HANULUI SELIM GHIRAI

În a zecea zi ²³⁴, sîmbătă, pornindu-se și de acolo, la al doilea popas s-a ajuns pe cîmpia Țuțora, unde mirimiranii și oștile provinciilor lor, precum și oștile de ogeac, care sosiseră mai înainte, s-au adunat spre a da onorurile. Deoarece corăbiile cu zaherele din schela Isaccea nu sosiseră încă în acel loc de popas, prețul unui braț de fin se urcase pînă la 60 de aspri. (637)

CUCERIREA CETĂȚII HOTIN

Cetatea Hotin fiind, din anul trecut, sub stăpînirea ghiaurilor leși, se întărise în ea un număr de ghiauri. De aceea beilerbeii de Damasc, Abaza Kôr Hüsein pașa, a fost însărcinat pentru a o elibera din mîinile nefaste ale acelor nedemni. Asediind-o, împreună cu trei unități de ieniceri din cetatea Camenița și cu hambaragiii și lagîngiii, au tras de cîteva ori cu tunurile de humbara și, înainte de a fi săpat tuneluri subterane, ghiaurii au predat cetatea prin capitulare condiționată. Această veste bună a fost făcută cunoscută la Pragul imperial.

PLECAREA PADIȘAHULUI SPRE VILAIETUL UCRAINEI

<Aminarea expediției împotriva Poloniei și plecarea împotriva rușilor, deoarece atacaseră pe hatmanul Doroșenko>.

După aceea, în a douăzeci și doua zi a lunii mai sus-arătate ²³⁵, într-o joi, pornindu-se și de acolo, în a treia zi s-a ajuns la locul de popas numit Copăceni (*Copicean*), de unde s-a cotit la dreapta și s-au așezat pe malul Cociorinei <Țuțorina?> care era foarte scăzută și tulbure. În a douăzeci și cincea zi ²³⁶, duminică, a fost trecută și apa Balgerut <Răut?>, descinzîndu-se mai departe. În ziua aceea vizirul defterilor, Ahmed pașa, a pornit noaptea și a plecat înainte pentru a construi un pod peste Nistru, spre a se trece în ținutul cazacilor, în apropierea cetății Soroca, iar în a douăzeci și șasea zi (rebi I) ²³⁷, luni, s-au oprit la locul numit Kainargea <Căinari?>. (638)

În a douăzeci și șaptea zi ²³⁸, marți, s-a mers cu alai și s-a poposit pe malul Nistrului, în cîmpia cetății Soroca. Aici se află capătul graniței Moldovei. De ieri s-a început construirea podului ... și în răstimpul de șapte zile cît s-a poposit acolo, podul a fost terminat, cu ajutorul lui Allah.

²³² 8 iunie 1674.

²³³ Ialpușul.

²³⁴ 14 iunie 1674.

²³⁵ 26 iunie 1674.

²³⁶ 29 iunie 1674.

²³⁷ 30 iunie 1674.

²³⁸ 1 iulie 1674.

- 89 r. Voievodul Moldovei a fost întors la Iași pentru a trimite cincizeci de mii de chile de grâu și făină, voievodul Țării Românești, trecînd peste pod, a fost trimis mai înainte să construiască podurile necesare la menziful din față . . .

<Acordarea cetății Bar, supusă Cameniței, unui mîrza de-al lipcanilor>.

CUCERIREA PĂLÂNCII ISTONE

- 89 v. <Atacarea cetății Cehrin de către ruși>.

- (639) Beilerbeul de Alep, Şişman Ibrahim paşa, care mergea în avangarda oştii, plecînd mai înainte, a pornit, şi voievodul Țării Românești a plecat de asemenea în faţă, pentru a construi poduri la locurile unde era nevoie . . .

<Devastarea satelor căzăcești>.

- (640) CUCERIREA PĂLÂNCII LADZYN (*LADIJIN*)

- (641) Apoi, <800 de ostaşi inamici> fiind predaţi beilerbeului de Oeakov şi Ahmed paşa, la rîndul său, ţinîndu-i sub pază cu trupele sale de gardă şi cu oastea eialetului său, i-a dus la podul de la Soroca ca să-i predea sangeacebeului de Avlonia, lui Iusuf paşa, care se afla la paza Benderului, şi apoi să se întoarcă la oastea împărătească; iar Iusuf paşa, la rîndul său, luînd cu el trupele sale de gardă, precum şi pe cei mai vîrstnici din Bender, Akkerman şi Chilia, a trebuit să vină să ia în primire prizonierii la locul mai sus-arătat, pentru ca apoi să-i ducă la Chilia, spre a fi îmbarcaţi pe corăbiile din Marea Neagră . . .

Nesosînd încă proviziile de la unele cazale, în rîndurile armatei imperiale s-a produs mare lipsă, din care pricină au fost trimise porunci către mutesellimii de la Silistra şi Nicopol, pentru ca nouăsprezece cadii şi cîte trei oameni de slujbă din Silistra, Nicopol şi din regiunile din împrejurimi să fie aduşi legaţi la ordia imperială.

- (642) <Întoarcerea din expediţie a hanului tătar şi a hatmanului Doroşenko, după cucerirea
90 v. cetăţii Ladzyn şi a altor localităţi>.

- (643) ÎNTOARCEREA GAZIULUI PADIŞAH LA REŞEDINȚA SULTANULUI

În a şaptesprezecea zi a lunii mai sus-arătată ²³⁹, într-o marţi, <pa-dişahul>, pornind de la Ladzyn împreună cu toată ordia împărătească şi cu trupele strălucitoare, a venit şi s-a așezat, la al patrulea menzil, în cîmpia Ispel ²⁴⁰, de lingă pod . . . A doua zi, sîmbătă, de dimineaţă, prealuminatul padişah, îmbrăcînd pe marele vizir cu două *hilate* de onoare, unul de blană şi celălalt simplu, şi despărţindu-se cu fericire de ordia imperială, a plecat spre Isaceea, împreună cu al doilea vizir Mustafa paşa. Iar marele vizir, trecînd peste podul de la Soroca, împreună cu armata imperială, în a două-

²³⁹ 17 octombrie 1674.

²⁴⁰ Spaiva, vale lingă Soroca.

zeci și treia zi a lunii regeb ²⁴¹, într-o marți, a ajuns la Isaccea ... Și beilerbeiul de Alep, vizirul Şişman Ibrahim paşa, fiind numit serdar, a fost reţinut pentru paza Babadagului, iar toţi mirimiranii şi emirii au primit poruncă de a ierna în acele ţinuturi împreună cu trupele lor de gardă. Apoi, în a patra zi a lunii şaban ²⁴², sîmbătă, pornindu-se şi de la Isaccea, s-au îndreptat spre Adrianopol.

ANUL O MIE OPTZECI ŞI ŞASE ²⁴³

(644)

DISTRUGEREA ȚINUTURILOR LEŞEȘTI DE CĂTRE SERDARUL IBRAHIM PAŞA

(648)

Beilerbeiul de Alep, vizirul Şişman Ibrahim paşa, care iernase în oraşul Babadag, fiind numit serdar împotriva leahului în primăvara acestui an sfînt, potrivit poruncii primite a adunat în şesul Isaccea pe beilerbeii din Anatolia, Rumelia, Bosnia, Oçakov, Karaman, Adana, Damasc, Sivas şi Maraş, care au fost daţi sub comanda sa, împreună cu oştile lor de gardă şi cu oştile eialeturilor lor, precum şi cu oştile sangeacurilor lor, cu mirimiranii şi cu emirii din eialeturile lor, ca şi pe cei din ogeacurile de ieniceri, gebegii şi pe tunari, cu tunurile lor. Ei au trecut pe partea cealaltă a Dunării, în Moldova. Traversînd popasuri şi parcurgînd distanţe, ei au ajuns la podul de pe Nistru şi au trecut pe partea cealaltă, spre Cameniţa. Cînd a sosit în locul acela şi hanul Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai, cu oastea tătară, cele două oşti s-au unit. (649)

După aceea, timp de aproape două luni, au lovit toate părţile ținuturilor Podoliei, au făcut cuceriri, ca mai înainte, prin lovituri. Pe unele din cele patruzeci şi opt de palănci, care erau supuse cetăţii Cameniţa şi cuprinse în tratatul de pace şi care erau în stare de răscoală, le-a distrus el însuşi, iar altele au fost arse şi dărîmate de trupele victorioase desemnate de el ... Astfel, pricinuindu-se multe nenorociri şi pagube, s-au întors cu prăzi şi prizonieri nenumăraţi ... iar el <serdarul>, întorcîndu-se în tîrgul Babadag, care fusese desemnat ca tabără de iernare, şi-a aşezat armata în satele şi oraşele din împrejurimi, raportînd cele petrecute la Pragul imperial ...

ANUL O MIE OPTZECI ŞI ŞAPTE ²⁴⁴

91 r.

MOARTEA SERDARULUI IBRAHIM PAŞA ŞI NUMIREA CA SERDAR A CELUIALT IBRAHIM PAŞA <ZIS ŞEITAN>

(650)

(651)

A sosit ştirea morţii beilerbeiului de Alep, vizirul Şişman Ibrahim paşa, care iernase în oraşul Babadag şi care, fiind serdar împotriva leahului, potrivit însărcinării primite, aduna în şesul Isaccei oştile victorioase ce erau sub comanda sa....

²⁴¹ 23 octombrie 1674.

²⁴² 3 noiembrie 1674.

²⁴³ 28 martie 1675 — 15 martie 1676.

²⁴⁴ 16 martie 1676 — 5 martie 1677.

(653) BIRUINȚA SERDARULUI <ŞEITAN> İBRAHİM PAŞA ŞI ÎNTĂRIREA PĂCII CU CRAIUL LEŞESC ²⁴⁵

Beilerbeiu de Damasc, vizirul Şeitan İbrahim paşa, care fusese numit serdar împotriva leahului, şi hanul Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai, potrivit poruncii primite au pornit şi au pricinuit mari pagube ţării leşeşti, distrugînd şi devastînd multe fortăreţe. Şi cu toate că afurisiţii de răufăcători leşi au dat lupte cîteva zile în şir, totuşi, cu ajutorul preaslăvitului Allah, ei <turcii> au obţinut biruinţă, iar tabăra lor <a leşilor> a fost împresurată timp de şaisprezece zile în apropiere de Zwaniec (*Izvan- cea*). În timpul acesta, dîndu-se din nou lupte, pînă la urmă ghiaurii nedemni au fost înfrinţi şi nemaiputînd ieşi din tabăra lor nenorocită, craiul lor a fost silit să ceară pace. Astfel s-a încheiat pace, cele două părţi hotărînd ca ţările Podoliei şi Ucrainei, cu graniţele lor vechi, să aparţină Sublimei puteri, iar cele două cetăţi, denumite Piarzko şi Pawlocza, care se găseau în interiorul graniţelor Ucrainei şi care din timpuri vechi şi pînă acum au fost sub stăpînirea lor, urma să le fie dăruite din partea Sublimei puteri, pentru ca să rămînă sub stăpînirea lor, ca mai înainte. În afară de stipulaţia privitoare la haraci, celelalte puncte ale păcii au rămas aceleaşi care erau prevăzute în tratatul împăărătesc dăruit mai înainte la *Buceaş* ²⁴⁶, încît pacea a fost încheiată în urma hotărîrii celor două părţi. După ce au fost date semnaturile din ambele părţi, precum şi după ce a fost primit solul lor de rang mic, craiului polon i s-a dat drumul. Cînd au sosit scrisorile marelui serdar la reşedinţa imperială, anunţînd întoarcerea sa în oraşelul Babadag, care fusese desemnat ca loc de iernat, au sosit la Poarta imperială şi scrisorile trimise de hanul Crimeei. Ele s-au bucurat de aprobarea sultanului ...

<Acordarea de caftane hanului, lui calgai sultan, lui nur ed-din sultan şi altora, precum şi beilor şi mirzacilor tătari>.

(654) S-a emis firman împăărătesc ca atît satele de pe ţarm, cît şi tătarii din Bugeac să aparţină stăpînirii hanului.

<Porunci împărăţeşti pentru nimicirea rebelilor din Anatolia>.

(656) VIAȚA (VEFIYAT) MARILOR VIZIRI

(657) Şişman İbrahim paşa ... în a douăzeci şi şaptea zi a lunii safer a anului o mie optzeci şi cinci ²⁴⁷, într-o duminică, la Hagioğlu-Pazarî a arătat în faţa prealuminatului padişah alai cu cei douăsprezece mii de ostaşi din garda sa personală ...

91 v. La întoarcerea sa din expediţia împotriva ţării polone, fiind serdar peste oştile islamice, a iernat în oraşelul Babadag. În optzeci şi şase ²⁴⁸, trimiţîndu-i-se din partea padişahului sabie şi caftan şi dîndu-i-se poruncă

²⁴⁵ Ioan al III-lea Sobieski (1674—1696).

²⁴⁶ *Buczacz*, unde s-a încheiat pacea dintre turci şi poloni, din 1674.

²⁴⁷ 2 iunie 1674.

²⁴⁸ 28 martie 1675 — 15 martie 1676.

să-i pedepsească pe ghiauri, el a mers împreună cu gaziii norocoși la cetatea Camenița și le-a predat munițiile, zahereaua și soldele lor. Atunci el a răscolit de la un capăt la celălalt ținutul Podoliei și, întorcându-se cu noroc și cu bine, a iernat din nou în orașul Babadag. În optzeci și șapte ²⁴⁹, fiind iarăși numit serdar, a trecut fluviul Dunărea, cu treizeci de mii de oșteni, pentru distrugerea vilaietului leșesc. După ce a descins pe malul celălalt și a poposit la locul numit Kartal, a murit într-o duminică, în prima zi a lunii gemazi I al anului mai sus-arătat ²⁵⁰. Și este înmormintat la Isaccea, în geamia Sultan Osman-Han ... 92 r.

<În timpul celei de a doua expediții în Polonia>, prealuminatul padișah și-a petrecut iarna în orașul Hagioglu-Pazarı, iar el <Fazil Ahmed pașa>, fiind serdar, a iernat în târgul Babadag ... (659)

ANUL O MIE OPTZECI ȘI OPT ²⁵¹

RĂSCOALA HATMANULUI CĂZĂCESC DOROȘENKO ÎMPOTRIVA CURȚII IMPERIALE ȘI SUPUNEREA SA FAȚĂ DE ȚARUL MOSCOVEI, PRECUM ȘI PREDAREA CETĂȚII CEHRIN MOSCOVIȚILOR, NUMIREA CA SERDAR A LUI ȘEITAN IBRAHIM PAȘA ȘI PLECAREA LUI ÎMPREUNĂ CU HANUL CRIMEEI, SELIM GHIRAI, LA CETATEA MAI SUS-ARĂTATĂ, ASEDIEREA EI ȘI ÎNTOARCEREA LOR FĂRĂ CUCERIRE, PRECUM ȘI MAZILIREA ȘI ADUCEREA LOR LA PRAGUL ÎMPĂRĂTESC, ARESTAREA ȘI EXILAREA CELOR DOI. TRIMITEREA PORUNCII DE A FI SERDAR CĂTRE ABAZA KÖR HÜSEIN PAȘA ȘI MOTIVELE PORNIRII PREALUMINATULUI PADIȘAH ASUPRA CETĂȚII CEHRINULUI. DESPRE NUMIREA PRINȚULUI MURAD GHIRAI, FRATELE MAI MARE AL HANULUI MAZILIT, CA HAN ÎN CRIMEEA ȘI TRIMITEREA SA ACOLO (660)

<Atacarea cetății Cehrin de către țarul Moscovei și predarea cetății de către cazacii nemulțumiți de Doroșenko. Trecerea lui Doroșenko de partea țarului. Pornirea turcilor și a tătarilor în expediție>.

... În primăvara anului o mie optzeci și opt ²⁵², în urma sfatului ținut, beilerbeul de Oceakov, vizirul Șeitan Ibrahim pașa, care era deja serdar (*sipehsalar*) împotriva leahului, a fost numit serdar pentru lupta și pentru eliberarea cetății mai sus-arătate (*Cehrin*). (664)

Cînd hatmanul Doroșenko a predat moscoviților cetatea Cehrin, a trebuit să fie numit un hatman din partea puterii împărățești peste cazacii care refuzaseră să i se supună acestuia. A fost găsit potrivit pentru aceasta creștinul (*zimmi*) numit *Iorgi Ehmîlgiki* ²⁵³, care mai înainte, renunțînd la demnitatea de hatman, preferase să fie călugăr și care, în timp ce-și vedea de treabă, căzînd în mîinile tătarilor din Bugeac, fusese adus la Adrianopol, unde, potrivit firmanului padișahului, zicîndu-se că poate va fi nevoie de el cîndva, era de cinci-șase ani închis la Yedicule. (665)

... Serdarul vizir Ibrahim pașa și-a adunat la Isaccea oștile islamice norocoase, ce fuseseră însărcinate de a pleca <în expediție>. După sosirea

²⁴⁹ 16 martie 1676 — 5 martie 1677.

²⁵⁰ 12 iulie 1676.

²⁵¹ 6 martie 1677 — 22 februarie 1678.

²⁵² 1677.

²⁵³ Gheorghe Hmelnițki, fiul lui Bogdan Hmelnițki, care trecuse de partea turcilor.

tunurilor și a munițiilor de la Pragul împărătesc cu șaicile pe Marea Neagră, el a trecut, cu încredere în Allah, în luna rebi I a anului mai sus-arătat ²⁵⁴, peste Dunăre, în șesul Kartal. După o ședere de câteva zile, a pornit iarăși, îndreptându-se spre cetatea Cehrin, care era dorința lor cea mai mare. Astfel, trecînd peste Nistru (*Turla*), pe la cetatea Bender, au parcurs distanțe și au traversat popasuri, pînă la locul numit Onkul ²⁵⁵, unde s-au întîlnit cu prealuminatul han.

<Asedierea cetății timp de 23 de zile, sosirea de ajutoare rușilor asediați la Cehrin. Retragerea turcilor>.

- (666) ... După ce cadiul ordiei a înregistrat <cele discutate în *meğlis* privitor la retragere>, chiar în noaptea aceea au renunțat la asediul cetății. Atunci, retrăgînd oștile islamice și tunurile care erau în întărituri, deoarece, potrivit cerinței sorții, nu au izbutit, au plecat de sub cetate și s-au întors, îndreptîndu-se în mare grabă spre cetatea Bender. În a douăzeci și cincea zi a lunii regeb ²⁵⁶, sosind la Pragul împărătesc scrisorile lor, au înștiințat
- (667) că au sosit cu bine la granița <țărilor> islamice și că prealuminatul han s-a întors în Crimeea. Ele au fost raportate la Pragul împărătesc. Atunci, din pricină că serdarul mai sus-arătat și hanul tătar n-au fost de nici o ispravă și că atîtea tezaure au fost cheltuite în zadar și că s-au întors rușinați și cu pagube, zelul padișahului s-a răscolit. De aceea s-a emis firman împărătesc pentru îndeplinirea celor necesare expediției și în vederea pedepsirii lor, cu ajutorul celui drept ...

- De asemenea, cînd serdarul vizir Ibrahim pașa a descins cu bine în cetatea Bender, s-a emis firman împărătesc, potrivit căruia el a stat în Bender pînă în ziua de *Ruz-i Kasım* și cu oștile islamice pe care le avea cu el a păzit de dușmani ținuturile acelea. Apoi, a trimis o parte din tunuri și muniții la Isacce, iar restul le-a reținut acolo. Pornind din nou cu oștile de acolo, el a venit în orașul Babadag, care fusese desemnat ca loc pentru
- (668) a-și petrece iarna. În a cinsprezecea zi a lunii ramazan ²⁵⁷, într-o joi, cînd a raportat despre intrarea sa în oraș, diploma (*menşur*) de serdar de Oca-kov a fost trimisă beilerbeiului de Anatolia, Abaza Kôr Hüsein pașa, care se afla la ordia împărătească.

<Mazilirea și rechemarea lui Şeitan Ibrahim pașa la Istanbul; reproșul sultanului:>

- „Bre ciine bătrîn, te-ai întors înfrînt, nefiind în stare să cucerești o mică palancă de pămînt ca cetatea Cehrinului, pentru salvarea căreia ai fost însărcinat ... Îndeosebi, în zilele întoarcerii tale, luînd cu sila de la populația Benderului treizeci de mii de guruși, ai asuprit-o și din cauza aceas-
ta Divanul meu împărătesc s-a umplut de plîngerile sărmanilor ...”. El <Ibrahim pașa> a răspuns: „Cînd Ramadanski ²⁵⁸, care a fost numit serdar din partea craiului Moscovei, a venit în ajutorul păgînilor impresurați, cu peste o sută de mii de afurisiți lipsiți de onoare, am dat supusului vostru han tătare, afară de oștile tătare, și un număr de oameni din cele-
- (669) lalte oști și l-am trimis în întîmpinarea <dușmanilor> cu scopul de a le închide

²⁵⁴ 4 mai — 2 iunie 1677.

²⁵⁵ Ungheni (?).

²⁵⁶ 24 septembrie 1677.

²⁵⁷ 11 noiembrie 1677.

²⁵⁸ Generalul Ramadanovski, comandantul oștii rusești.

calea. Înștiințându-mă că nu poate să-i împiedice ... și că de îndată să caut cale scăpării ... , am socotit că nu-i cu putință să merg asupra taberei lor cu oaste puțină și să opun rezistență ... Cu banii ce i-am luat de la Bender am recrutat oști ...". Hanul Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai, arătase și el nepăsare în sarcinile deosebite pe care le avea în privința cetății Cehrin ... De aceea în locul său a fost numit ca han al Crimeei fratele său mai mare, prințul Murad Ghirai, care era reținut la insula arătată <Rhodos> ... După ce i s-a poruncit și i s-a atras atenția ca să se pregătească cu multe oști tătare ..., el a fost trimis pe uscat în Crimeea în mare grabă ... 93 v.

ANUL O MIE OPTZECI ȘI NOUĂ ²⁵⁹
CERTURILE ȘI PACEA CU SOLUL CRAIULUI LEȘESC (670)

<S-a acordat un nou *ahidname* potrivit condițiilor păcii anterioare încheiate cu Șeitan Ibrahim pașa>.

S-a emis și s-a trimis hatt-i humaiun către vizirul Abdurrahman pașa, valiu de Cairo, din Egipt, ca să trimită în expediție împărătească trei mii de ostași din oștile egiptene ... După plecarea la expediție a prealuminatului padișah gaziu, aceștia au sosit la Istanbul și, venind din urmă, s-au alăturat ordiei împărătești la Isaccea ... (671)

<Trecerea padișahului prin localitatea Hagioğlu-Pazari la 1 rebi II (23 mai 1678). Plecarea padișahului în expediție împotriva rușilor>. (674)

RĂMÎNEREA PADIȘAHULUI GAZI ÎN ȚINUTURILE ORAȘULUI SILISTRA ȘI SER-DARIATUL MARELUI VIZIR MUSTAFA PAȘA ÎMPOTRIVA CEHRINULUI 94 r.

... El <sultanul> s-a hotărît să-și petreacă timpul, pînă la sfîrșitul expediției norocoase, în locul numit Silistra ... În a zecea zi a lunii mai sus-arătate ²⁶⁰, într-o luni, despărțindu-se de Pragul împărătesc cu toată tabăra împărătească și cu oștile islamice, <turcii> au pornit din șesul Hagioğlu-Pazarî. La al optulea menzil, descinzînd la Isaccea, au stat timp de șase zile pentru ca oștile norocoase însărcinate să participe la expediție să vină din toate părțile și să se alăture armatei imperiale. În timpul acela, mirimiranii, emirii și cea mai mare parte din celelalte cete de oști, care erau în apropiere, adunîndu-se la un loc, marți, în a douăzeci și patra zi a lunii mai sus-arătate, ce corespunde cu patru iunie, s-a pornit și de acolo. Trecînd podul de pe fluviul Dunărea, au descins în cîmpia numită Kartal, de pe partea cealaltă. După o ședere de două zile, s-au îndreptat, cu încredere în Allah și în ajutorul său, asupra cetății Cehrin pentru care erau însărcinați. În a cincea zi a lunii ğemazi I ²⁶¹, într-o vineri, la al optulea menzil, au descins în apropierea cetății Bender. După o ședere de trei zile, au trecut podul de pe Nistru. După o ședere de alte trei zile în partea cealaltă, s-a pornit și de acolo și la al șaptelea menzil au ajuns la podul de pe Bug (*Ak-Su*), unde au poposit o zi. (676)

<Sosirea la cetatea Cehrin>.

(676 — 714)

²⁵⁹ 23 februarie 1678 — 11 februarie 1679.

²⁶⁰ 1 iunie 1678.

²⁶¹ 25 iunie 1678.

«Descrierea asedierii Cehrinului, participarea zaimilor și timarioților din Timișoara și cucerirea acestei cetăți după multe lupte».

- (715) Marele serdar, descriind detaliat desfășurarea evenimentelor și cuceririle ce au avut loc pînă atunci, le-a raportat, prin chehaiaua capugiilor săi, Cealik Ali aga, la marea Poartă împărătească a prealuminatului padișah care stătea în părțile Silistrei.

ȘEDEREA ÎMPĂRĂTEASCĂ A PREALUMINATULUI PADIȘAH GAZIU LA SILISTRA ȘI PLECAREA SA, DUPĂ CUCERIRE, SPRE LOCUL DE IERNARE, LA ADRIANOPOL

- (716) Prealuminatul padișah ... a sosit cu noroc și fericire ... în cîmpia de la Hagioglu-Pazarî, unde l-a numit serdar pe marele vizir Mustafa pașa ... După două zile de ședere ... a plecat la orașul numit Balcic, de pe malul Mării Negre. După ce au petrecut acolo foarte bine, s-au întors din nou la ordia imperială din cîmpia Hagioglu-Pazarî ... În urma sfatului ținut, au socotit potrivit ca «padișahul» să stea în locul numit Kumburnu, de pe malul Dunării, în partea de jos a locului de plimbare numit Mustafagic, care se afla mai sus de orașul Silistra, la o depărtare de un ceas. Apoi, după două zile de ședere la locul de popas mai sus-arătat, în a douăzecea zi a lunii rebi II ²⁶², a pornit cu toată ordia împărătească spre locul ce va deveni locuința sa împărătească. La al patrulea menzil s-a descins în apropierea satului de ghiauri numit Almali ²⁶³.

În ziua aceea, mergîndu-se o distanță de două conace, s-a ajuns cu greu spre chindie la locul de popas. Îndeosebi din pricina marilor călduri și a prafului de pe drumuri, solakcii (*solagan*), peikiani ²⁶⁴ și șatiranii ²⁶⁵ au rămas împrăștiați. Numai șatirbași Salin aga nu s-a despărțit de scara împărătească, iar cînd au venit cu toții și au descins «la Almali», el a fost întrebat «de către padișah»: „Cîte ore mai sînt pînă la Silistra de la acest menzil?”. S-a răspuns că sînt patru ceasuri. Atunci, adresîndu-se lui șatirbași, i-a spus: „Cu toată oboseala ta, dacă pînă diseară poți să mergi «pe jos» pînă la Silistra și să te întorci, atunci te vei bucura de atențiile mele mai mult decît speri”. Atunci el a răspuns: „Acesta este un lucru de nimic, numai dorința padișahului meu să fie îndeplinită” și a sărutat pămîntul. Dîndu-i-se ca însoțitor chehaiaua capugiilor Gazzazoglu Ahmed aga, acesta «șatirbași» și-a desfăcut centura de la brîu și-a scos sabia și a pornit la drum pentru îndeplinirea dorinței padișahului. În mai puțin de două ore, el s-a întors, luînd și o hîrtie semnată de cadiu și semnînd totodată și în registrul de la cadiatul din Silistra. Sosind la cortul împărătesc cu o jumătate de oră înainte de a se însera, el s-a închinat la picioarele înaltului tron. Cînd a predat la Pragul împărătesc dovada de la cadiu, i s-au adus sute de mii de laude «și i s-au dat daruri multe». După cucerirea cetății Cehrin, el a fost trimis și în Egipt cu această veste bună. A doua zi, în a douăzecea zi a lunii mai sus-arătată «sic», pornindu-se și de la locul de popas amintit mai sus, el «sultanul» a descins, în timpul prînzului, cu alai împărătesc, la înalta locuință pregătită la locul cunoscut din apropierea Silistrei.

²⁶² 11 iunie 1678.

²⁶³ O localitate cu acest nume se află în apropiere de Ostrov (Dobrogea).

²⁶⁴ Ostași din garda sultanului.

²⁶⁵ Cei care erau însărcinați cu transportul și aranjarea cortului padișahului; saltimbancii.

<O parte din suita sultanului a fost aşezată lângă cetatea Silistra, lângă fortăreaţă>.

99 r. — 99 v.

<Construirea a două castele noi lângă Silistra pentru suita padişahului. Găzduirea solului polon la locul numit Mastafagie din apropierea Silistrei. La răspîndirea ştirii precum că unii cazaci din Soroca, tăind drumul Cehrinului, vor să împiedice trecerea oştilor islamice, se recrutează voluntari, care sînt trimişi în direcţia aceea. Padişahul este îngrijorat din pricina lipsei veştilor din partea oştilor de la Cehrin>.

(717)

În timpul acesta, în rîndurile populaţiei s-a răspîndit o veste înspăimîntătoare precum că treizeci de mii de ghiauri din tabăra moscovită, trecînd printr-un loc necunoscut, au atacat, au devastat şi au făcut stricăciuni prin părţile Benderului, Bugeacului, Akkermanului, Oceakovului şi Chiliei, după care, trecînd şi apa Dunării, se gîndesc să dea peste noapte un atac asupra taberei împărăteşti de la Silistra. Populaţia fiind cuprinsă de o mare teamă, se uita în toate părţile cu ochii în patru şi cu urechile la pîndă, întrebîndu-se : „Oare este adevărat ? Cînd şi pe unde vor veni ? Nici de la gazii norocoşi de lângă Cehrin nu s-a primit nici o ştire”. Atunci a sosit la caimacam paşa o scrisoare din partea marelui serdar, printr-un tătar de-al său, prin care se înştiinţa că oştile islamice norocoase, cu ajutorul lui Allah, ajungînd cu bine, au asediat din toate părţile cetatea Cehrinului şi că în prezent se dau lupte. Caimacamul a raportat toate acestea la Pragul împărătesc. Dar, din cauza acelei ştiri înspăimîntătoare care se răspîndise, nu s-a liniştit nici inima sultanului şi nici inimile celor din tabăra împărătească. Teamă lor a crescut tot mai mult. Cu voia lui Allah, în a douăsprezecea zi a lui regeb ²⁶⁶, într-o noapte cu lună, la trei ore <de la apusul soarelui>, una din agalele lui caimacam paşa îl certa pe unul din robii săi, care nu se bărbierise. De aceea, în clipa cînd a strigat : „prindeţi-l pe acest ghiaur !”, robul a fugit afară din cort. Aceştia, la rîndul lor, pornind în urma lui, au început să strige : „Nu-l lăsaţi, urmăriţi-l pe ghiaur !” Atunci, cei care se aflau în corturile din apropiere, unii dormind, alţii la petreceri, iar alţii vorbind între ei, au fugit afară din corturile lor strigînd : „Hai, ghiaurul a atacat tabăra !”. Această larmă s-a răspîndit în toată tabăra. Populaţia şi aşa căuta un pretext şi în felul acesta ţipetele au cuprins văzduhul. Din cauza zăpăcelii, unii se aruncau spre uşile corturilor lor, alţii îşi puneau cizmele sau şalvării pe cap, iar alţii îşi înşeuau caii de-andoaselea şi încălecau. Unii îşi luau lucrurile ce le puteau băga în sîn, iar alţii, încărcînd pe vite lucrurile lor, fugeau spre Hagioğlu-Pazarî.

(718)

<În timpul acestei zarve, de teamă ca solul leşesc, aflat la Mustafagie, să nu trimită călăuze pentru a-i ajuta pe duşmani, caimacamul îndreaptă iscoade în partea aceea. Pînă la urmă se află despre ce este vorba şi robul este prins şi ucis>.

100 r.

În a douăzeci şi cincea zi a lunii mai sus-arătate ²⁶⁷, s-au împlinit tocmai nouăzeci de zile de şedere. Pornind din şesul Silistrei, <sultanul> s-a întors, îndreptîndu-se spre Pragul împărătesc. În timpul şederii de trei zile pe cîmpia Hagioğlu-Pazarî a sosit din nou ştirea că marele serdar a renunţat, cu oştile norocoase, la asediarea taberei <leşeşti> şi că se întoarce înapoi. Atunci solul leşesc a fost reţinut la menzilul mai sus-arătat ...

(719)

²⁶⁶ 30 august 1678.

²⁶⁷ 12 septembrie 1678.

(724) În a optsprezecea zi a lunii mai sus-arătate ²⁶⁸, pornindu-se și de acolo ²⁶⁹, la al patrulea menzil s-a descins în apropierea pălâncii Soroca ²⁷⁰ de pe malul Nistrului ...

(725) <Numirea oștilor de pază la cetățile Camenița și Iazlovica>.

În a douăzeci și doua zi a lunii mai sus-arătate ²⁷¹, duminică, pornindu-se și de acolo <de la Soroca>, au trecut pe podul de pe Nistru și au descins într-un loc din apropiere.

Vineri, în a douăzeci și șaptea zi ²⁷², care coincide cu patru octombrie <sic>, pornindu-se și de acolo, la al optulea menzil au trecut podul de la Isaccea și s-au așezat acolo.

SERDARIATUL LUI KARA MEHMED PAȘA ȘI RĂMÎNEREA LUI LA BABADAG.
ÎNVOIREA SOLULUI LEȘESC ȘI SOSIREA MARELUI SERDAR LA PRAGUL
ÎMPĂRĂTESC

Și la menziful mai sus-arătat poposind patru zile, s-a acordat titlul de vizir beilerbeiului de Alep, Kara Mehmed pașa. De asemenea el a fost numit și serascher pentru pedepsirea dușmanului și pentru paza acelor ținuturi. I s-a poruncit să-și petreacă iarna în orașelul Babadag, dându-i-se și un număr oarecare de ostași. Terminându-se treburile în aceste părți, în a șaptesprezecea zi a lunii mai sus-arătate (*ramazan*) ²⁷³, într-o miercuri, el a pornit de acolo și, la al șaptelea menzil, s-a ajuns în orașelul Hagioğlu-Pazarî, unde a poposit două zile.

101 r. <Sosirea solului leșesc>.

(727) ANUL O MIE NOUĂZECI ²⁷⁴

(729) Sosind scrisori din partea vizirului Kara Mehmed pașa, care era serascher la Babadag, precum și din partea hanului Crimeei ²⁷⁵, în ele se raporta și se făcea cunoscut că „deși cetățile de pe apa Oceakov au fost terminate, potrivit firmanului prin care se cerea construirea lor, totuși ghiaurii moscoviți string oști mari” ...

<Raportindu-i-se toate acestea sultanului, la trei ramazan (8 octombrie 1679) el ține un divan, hotărînd expediție împotriva Moscovei>.

(730) ANUL O MIE NOUĂZECI ȘI UNU ²⁷⁶

(736) ... Într-adevăr, în anul următor a început expediția asupra austrie-cilor. Din pricina atacurilor, pe ici pe colo, ale tuturor regilor creștini, uniți între ei, asupra Imperiului otoman, s-au dus fără încetare lupte timp

²⁶⁸ 5 octombrie 1678.

²⁶⁹ De la palanca *Ladzin*.

²⁷⁰ În text: *Sorika*.

²⁷¹ 9 octombrie 1678.

²⁷² 14 octombrie 1678.

²⁷³ 2 noiembrie 1678.

²⁷⁴ 12 februarie 1679 — 1 februarie 1680.

²⁷⁵ Murad Ghirai (1677—1682).

²⁷⁶ 2 februarie 1680 — 20 ianuarie 1681.

de optsprezece ani. În aceste lupte, dușmanii ieșind învingători de cele mai multe ori, s-a vărsat mult sânge din ambele părți. Multe ținuturi otomane, ieșind de sub stăpînirea imperiului, au trecut la dușmani. Așa cum se descrie mai departe, în special vilaieturile înfloritoare otomane au fost foarte mult ruinată din pricina intriganților și rebelilor care au apărut la Istanbul, în Anatolia și în ținuturile Arabiei ...

În a douăzeci și treia zi ²⁷⁷, într-o marți, a fost invitat și ospătat la Divanul împărațesc solul Transilvaniei ²⁷⁸, care, potrivit obiceiului, s-a închinat la picioarele înaltului tron, după vizir, în *arzodasî* ²⁷⁹, prezentînd scrisoarea craiului său. De asemenea, el a prezentat și haraciul fixat, împreună cu peșcheșul său ...

102 r.

DIN EVENIMENTELE ANULUI O MIE NOUĂZECI ȘI DOI ²⁸⁰

(737)

<Încheierea păcii cu moscoviții pe timp de douăzeci de ani>.

„Apa Oceakov să fie granița între cele două părți. Ținutul aflat dincoace de apa Oceakov să aparțină țărilor islamice ale prealuminatei padișah islamice...”

Pe ambele părți ale apei Oceakov, pînă la granița cetății Kiev și pînă la *Potkal* ²⁸¹ să nu se construiască cetăți de către ambele părți” ...

CAUZELE SUPUNERII LUI EMERIC THÖKÖLI, CRAIUL UNGARIEI DE MIJLOC, ȘI ÎNCEPUTUL EXPEDIȚIEI ÎMPOTRIVA AUSTRIEI

(741)

<Propaganda religioasă din partea Austriei și împotrivirea ungarilor. Ocuparea cetăților Cașovia, Fulek ș.a. de către austrieci și luptele cu ungurii. Ajutorul dat de turci>.

În ziua aceea, vizirul Kara Mehmed pașa, beilerbei de Alep, mazilit de la serdariatul pentru paza Babadagului, s-a închinat la picioarele înaltului tron prin mijlocirea marelui vizir.

(749)

104 v.

ANUL O MIE NOUĂZECI ȘI TREI ²⁸²

(750)

<Predarea Ungariei de mijloc lui Emeric Thokóli din partea lui Ibrahim pașa și sosirea solului austriac la Poartă>.

(753)

... Beilerbeii de Buda, vizirul serdar Arnavud Ibrahim pașa, potrivit însărcinării sale, a strîns în cîmpia Pestei oastea islamică norocoasă care i-a fost dată. Apoi, a pornit într-o zi de luni, în a douăzeci și una zi a lunii mai sus-arătate regeb ²⁸³ ...

Ghiaurii *haidușak* și catanele care locuiesc înăuntrul cetății dușmane numită Honod, una din cetățile vestite ale Ungariei de mijloc, situată în

²⁷⁷ 14 ianuarie 1681.

²⁷⁸ În acest an vin la Poartă mai mulți soli din Transilvania: Borosjenci Szekeley, Laszlo, Vojda László ș.a. (cj. Biro Vencel, *op. cit.*, p. 135).

²⁷⁹ „Odaia arzurilor”, adică sala de audiențe.

²⁸⁰ 21 ianuarie 1681 — 9 ianuarie 1682.

²⁸¹ Zaporojie, regiune stăpînită de cazaci.

²⁸² 10 ianuarie — 30 decembrie 1682.

²⁸³ 26 iulie 1682.

apropierea cetății Agria, care la rîndul ei se află în apropierea graniței islamice, atacînd în goana cailor pînă în ținuturile Agriei, Pesthei, Novigradului, Seghedinului, Oradiei, Ineului, Gyulei și Cenadului, se obișnuiseră să pricinuiască pagube țărilor islamice. Aceștia formau un alai de afurisiți lipsiți de noroc. Înlăturarea lor fiind una din poruncile importante ale legii <musulmane>, s-a pornit asupra lor și, străbătîndu-se menziliuri și parcurgîndu-se distanțe, în a doua zi a lunii șaban²⁸⁴, într-o joi, s-a descins în apropierea cetății mai sus-arătate <Honod>. Trimițînd un om în cetate, s-a cerut s-o predea prin capitulare. Afurisiții de răufăcători, încrezîndu-se însă în tăria și rezistența cetății lor, s-au mîndrit și s-au îndărătnicit. De aceea, neprimindu-i pe cei care au venit la ei și închizînd porțile, ei s-au întărit în ea foarte bine. Atunci gloriosul serdar, vizirul Ibrahim pașa, și beilerbeul de Rumelia, Küciük Hasan pașa, precum și zağargi Mehmed aga au mers îndată pe drumul de mijloc, împreună cu oștile lor de gardă și cu cele ale eialeturilor lor. Beilerbeul de Ocekov, vizirul Mustafa pașa din Mitilene, a mers prin aripa dreaptă, iar beilerbeul de Ineu, Seidizade Mehmed pașa, a mers prin aripa stîngă. De asemenea, beilerbeul de Agria, Şeihoğlu Ali pașa, și valiul de Nicopole, Ahmed pașa, au mers prin altă aripă, împreună cu cîțiva sangeacbei și cu un număr oarecare de oști de serhat. Astfel, asemiind <cetatea>, ei au intrat în întărituri . . . În felul acesta, oștile islamice norocoase au impresurat-o din toate părțile și focul tunurilor și ale cumbaralelor nu le-a dat răgaz afurisiților. Dîndu-se lupte crîncene, teama a pătruns în inimile nefaste ale păgînilor nedemni care erau asediați. A doua zi, vîneri, zi de bairam, dis-de-dimineață, înfigînd steagul de capitulare pe vîrfurile turnului, ei au cerut iertare . . .

(754)

În a noua zi a lunii mai sus-arătate ²⁸⁵, într-o joi, la al cincilea menzil, trecîndu-se rîul Saiur <?> ce curge în apropierea Cașoviei (*Kaşa*), s-a ajuns în cîmpia mării cetăți mai sus-arătate, Kaşa, reședința de domnie a craiilor Ungariei de mijloc, căreia îi purtau o deosebită stimă. În ziua aceea, craiul Ungariei de mijloc, Thököli Emeric, a pornit cu vreo douăsprezece mii de unguri pedestri și călări, pe care-i avea, și s-a întîlnit cu serdarul. Dîndu-se

(755) fără încetare, timp de două zile și două nopți, lupte mari și măceluri crunte, afurisiții răufăcători n-au mai avut putere să reziste . . . și au cerut iertare . . . Craiului Emeric Thököli, care ceruse protecția padișahului și ajutor, i s-a predat, pe baza firmanului împărațesc, cetatea mai sus-arătată, fiind înscăunat la reședința sa de domnie . . . , împreună cu patru orașe mari . . . Dasvar <Satu-Mare> și Fersene și Bodoc, precum și încă douăzeci și opt de cetăți și pălânci asemănătoare cu acestea, supunîndu-se <turcilor>, au fost predate craiului Emeric Thököli. Pornind apoi și de la locul mai sus-arătat, au traversat menziliuri și, în a douăzeci și treia zi a lunii mai sus-arătate ²⁸⁶, într-o joi, au descins în apropierea cetății de luptă Fülele (*Filek*).

(757)

<Sosirea solului austriac Albert de Caprara (*Kabarara*) și discutarea problemelor de pace și de război la Divanul împărațesc>.

²⁸⁴ 6 august 1682.

²⁸⁵ 13 august 1682.

²⁸⁶ 27 august 1682.

PLECAREA ÎMPĂRATULUI LA ADRIANOPOL

(759)

În a douăzeci și doua zi a lunii mai sus-arătate ²⁸⁷, marți, ... solul Transilvaniei ²⁸⁸ a fost invitat și ospătat la Divanul împărătesc. După vizir, el a fost onorat cu sărutarea pământului în arzodasî. Totodată, dînd și scrisoarea pe care a adus-o de la craiul său, el a prezentat și haraciul fixat, precum și peșcheșul său. (762)

Volumul al II-lea

105 v.

ANUL 1094 ²⁸⁹

(1)

EXPEDIȚIA IMPERIALĂ

SOSIREA LUI EMERIC THÖKÖLI, REGELE UNGARIEI DE MIJLOC, LA ORDIA ÎMPĂRĂTEASCĂ ȘI ÎNCHINAREA SA LA SERDAR

(21)

<Descrierea expediției împotriva Austriei>.

ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR LA CETATEA UIVAR

(23)

Cînd marele serdar a sosit la Essek, au venit feriadcii de la Uivar și au anunțat că cetatea a fost asediată. Beilerbeiu de Buda, vizirul Koğa Arnavud Ibrahim pașa, fiind numit comandant al oștii, au fost desemnați să meargă să-l ajute: beilerbeiu de Ineu, fostul defterdar, vizirul Ahmed pașa, și beilerbeiu de Oceakov, vizirul Midillüli Mustafa pașa... și valiul de Nicopole, Abaza Kör Hüsein pașa...

În a douăzeci și opta zi ²⁹⁰, într-o joi, la locul de popas Bakoșta (*Iakoșta?*), pe la orele cinci, voievodul Țării Românești, beiu Șerban (*Șervan*) ²⁹¹, alăturîndu-se cu alai armatei împărătești, a îmbrăcat *hîlat*. (26)

<Beilerbeiu de Silistrei, vizirul Mustafa pașa, a plecat în întîmpinarea hanului tătăresc>. (27)

... Beilerbeiu de Silistra, avînd titlul de vizir, a descălecat cînd a ajuns la ușa cortului <împărătesc> și a mers înainte...

<Ceremonia întîmpinării hanului tătăresc, Murad Ghirai>.

SOSIREA MARELUI SERDAR LA CETATEA IANÍK ²⁹²

(31)

... Spre seară, marele serdar, încălecînd pe cal, s-a dus la locurile unde urmau să fie construite podurile pe apa Ianík și a poruncit construirea a trei poduri. Astfel, unul dintre ele urma să fie construit de către valiul de Bosnia, vizirul Hizîr pașa, împreună cu valiul de Oceakov, vizirul Midillüli Mustafa pașa, în apropierea cortului său. Altul urma să fie construit spre tabăra ienicerilor de către agaua de ieniceri, iar al treilea pod, care urma să fie așezat mai jos, trebuia să fie construit de către valiul de (33)

²⁸⁷ 22 decembrie 1682.

²⁸⁸ Și în acest an au fost mai mulți soli (cf. Biro Vencel, *op. cit.*, p. 135).

²⁸⁹ 31 decembrie 1682 — 19 decembrie 1683.

²⁹⁰ 24 iunie 1683.

²⁹¹ Șerban Cantacuzino (1678—1688).

²⁹² Raab, azi Győr (Ungaria).

Ineu, vizirul Ahmed paşa. S-a poruncit ca ei să depună toată munca şi străduinţa, precum şi toată priceperea lor pentru ca podurile să fie terminate cu un ceas mai devreme. Pentru aceasta li s-au dat toate cele trebuincioase. Potrivit legii, voievodul Țării Româneşti, beiful Şerban <Cantacuzino>, şi voievodul Moldovei ²⁹³ au fost puşi în slujba sa <a marelui vizir>, iar în a şaptea zi, vineri, s-au odihnit...

- 110 r. (31) Pentru apărarea cetăţii <Ianik> au fost însărcinaţi sangeacbeiful de Čenad, Mehmed bei, şi cinci sute de ostaşi dintre trupele de pedestraşi din Timişoara. Şi a opta zi, duminică, a fost zi de odihnă... Marele serdar, încălecînd, s-a dus la cortul său de pe malul râului Ianik... Apoi, el a pornit la drum cu oştile Țării Româneşti şi ale Moldovei. Între cele două riuri arătate mai sus, adică între apele Ianik şi Raicea, au fost reparate cîteva poduri mici...

(38) SERDARIATUL LUI KÖR HÜSEIN PAŞA PENTRU CUCERIREA CETĂŢII POJON

Guvernatorului sangeacului de Nicopol, Abaza Kör Hüsein paşa, acordîndu-i-se ţinutul Agria, acesta a fost numit şi serdar... În înţelegere cu craiul Ungariei de mijloc, Emeric Thököli, el a fost însărcinat să cucerească cetatea întărită Pojon, aflată în faţa Dunării. Pe lingă cei cinci sute de soldaţi dintre oamenii săi, i s-au mai dat şi beilerbeiful de Oradea, Mazülzade Gürğü Mehmed paşa... şi nouă sute treizeci şi unu de pedestraşi şi patru sute şaizeci de călăreţi şi trei sute patruzeci şi nouă de oameni dintre zaimii şi timarioţii cetăţii Oradea şi 1 200 de pedestraşi din Buda, ca şi dintre beşliii de Timişoara, Ineu şi Uivar, în total vreo 6 000 de gazii victorioşi de serhat... Iar mazilitului de la Agria, lui Şeihoğlu Ali paşa, i s-a dat sangeacul de Nicopol.

- (44) <Urmează descrierea începutului asediului Vienei în iulie 1683. Din propriile sale constatări, marele vizir Kara Mustafa paşa a ajuns acum la convingerea că apărarea insulei din faţa Vienei este lucrul cel mai important şi că prima acţiune ce trebuie făcută este să cucerească şi să distrugă podurile ce duc la cetate.>

113 v. ... El a dat această misiune beilerbeifului de Damasc, vizirului Abaza Sarî Hüsein paşa, şi oştilor Țării Româneşti şi Moldovei, şi apoi, încălecînd, a trecut în oraş spre podul din faţa cetăţii.

(67) SOSIREA CRAIULUI TRANSILVANIEI

Astăzi, cînd marele serdar a onorat cortul său şi de asemenea şi craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, sosise în apropierea ordiei imperiale, s-au dus în întîmpinarea acestuia ostaşii delii şi voluntarii (*gönüllü*) săi <ai marelui vizir>, precum şi beii Țării Româneşti şi Moldovei.

- (68) <Urmează descrierea întîmpinării acestuia cu muzică, sunindu-se din trompete, zurnale şi alte instrumente; primirea lui Apafi de către marele vizir; discuţii despre asedierea şi cucerirea Vienei, principele Transilvaniei fiind convins că Viena nu va capitula>.
- 113 v. (82) <Discuţii între hanul tătăresc şi sfetnicul său cu privire la raporturile dintre turci şi tătarı>.

²⁹³ Gheorghe Duca (1678–1684).

Imamul ²⁹⁴ său, apropiindu-se de el <de han>, i-a spus : „Hanul meu, dacă ați pune să-i omoare pe toți ghiaurii aceștia care trec cete după cete, oare nu s-ar termina cu ei?”. Hanul i-a răspuns : „Tu nu știi câte necazuri ne fac acești osmanlii. Sintem în situația de a nu mai avea pe lângă ei nici măcar atita trecere cât au ghiaurii valahi și moldoveni. În repetate rînduri le-am scris și i-am înștiințat despre adunarea și faptele acestor dușmani, spunîndu-le : „Dușmanii sînt mulți, de aceea nu e cu putință să rezistăm. Scoateți tunurile și ostașii din întărituri și, dacă va fi nevoie, să luptăm așezați în rînduri, în caz contrar să plecăm cu bine. Or, el ²⁹⁵ a persistat în îndărătnicia lui și nu a fost cu putință să-l fac să înțeleagă. În scrisorile ce mi le-a trimis, pe lângă mii de feluri de reproșuri, ne mai învinuiește pînă și de faptul că mîncăm carne putredă de cal. În realitate, Allah mi-e martor, respingerea acestor dușmani era un lucru de nimic pentru mine. Știu că aceasta este trădare, care nu se cuvine credinței noastre, însă n-am mai putut răbda. Să vadă și ei câte parale fac și să știe să-i prețuiască pe tătari”. Zicînd astfel, el a dat pîteni calului său și, luînd oastea tătară cu el, <a venit la cortul marelui vizir și i-a povestit despre situația dușmanului>.

... Venind om de la vizirul Kara Ibrahim pașa, acesta a adus știrea (83) că dușmanii legii, venind pe malul apei și prin spatele armatei împărătești, pe două drumuri, s-au așezat la o distanță de trei ore. Dînd poruncă în sensul ca toți supușii și trupele auxiliare să vină cu tobele și steagurile lor, aceștia au venit și s-au pregătit de luptă. Beilerbeul de Bosnia, vizirul Hîzîr pașa, a plecat de la paza insulei (*ada*) cu care era însărcinat, împreună cu trupele sale de gardă și cu oștile eialetului său. În locul lui a fost numit guvernatorul sangeacului de Saruhan, Șeihoğlu Ahmed pașa, împreună cu beii Țării Românești și Moldovei...

A DOUĂZECEA ZI A LUNII RAMAZAN, DUMINICĂ, CE CORESPUNDE CU<1>2 SEPTEMBRIE <1683> ȘI ESTE A ȘAIZECEA ZI DE ASEDIU, ESTE ZI DE LUPTĂ, ADICĂ ESTE ULTIMA ZI DE ȘEDERE SUB ZIDURILE VIENEI. ATUNCI S-AU DAT LUPTE CORP LA CORP. ACEASTA ESTE ZIUA CÎND <OSMANLII>, FIIND ÎNFRÎNȚI, S-AU RETRAS SPRECETATEA RAAB (*IANIK*) (85)

... Binamaz Halil pașa și unii mirimirani s-au așezat la marginea dinspre Dunăre, beii Țării Românești și Moldovei spre insulă, iar în stînga sa ²⁹⁶ se aflau așezate trupele de silahdari și mai încolo vizirii Abaza Sarî Hüsein pașa...

Ghiaurii, venind pînă la palanca din spatele muntelui, și-au trimis trupele alcătuite din pedestrași și călăreți îmbrăcați în armuri cenușii-albastre ce păreau ca un nor întunecat. Un capăt al lor atîngea malul Dunării, în fața oștilor din Țara Românească și Moldova, iar celălalt capăt se termina spre marginea oștii tătare.

Aceștia, acoperind munții și cîmpiile, s-au așezat în formă de coarne de bou <în semicerc> și păreau un catran negru și fierbinte care curgea acoperind și pîrjolind tot ce întîlnea în cale. Ei aveau intenția nefastă de a-i încercui pe gaziile musulmani.

²⁹⁴ Cel care conduce slujbele religioase, rang în ierarhia ecleziastică musulmană.

²⁹⁵ Marele vizir Kara Mustafa pașa.

²⁹⁶ A marelui vizir.

114 v. <Urmează descrierea înfringerii și retragerii turcilor din fața Vienei>.

(88) ... În ziua următoare, fiind a douăzeci și doua zi a lunii mai sus-arătate ²⁹⁷, într-o marți, marele vizir, călărind, a pornit și de acolo ²⁹⁸ și, spre dimineață, a trecut pe podurile de peste riurile Raicea și Raab și, înainte de amiază, a ajuns și a descins la cortul vizirului Mustafa pașa, beilerbei de Silistra, care se afla lângă cetatea Ianik. În aceeași zi, valiul mai sus-amintit și craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, l-au întâmpinat pe marele serdar lângă pod...

(94) <Descrierea marii dezordini din oastea otomană>.

... Atunci, beilerbeiul de Silistra, vizirul Midillüli Mustafa pașa, beilerbeiul de Anatolia, Osman Pașaoğlu Ahmed pașa, și Berber Ali pașa au fost numiți să înlăture dezordinea mai sus arătată.

116 v. <Urmează descrierea măsurilor luate în vederea confiscării proprietății dezertorilor din armată>.

(95) Iar principele Transilvaniei, Mihail Apafi, pornind cu oastea sa, s-a așezat într-un loc deschis din depărtare... În ziua de duminică fiind a douăzeci și șasea zi a lunii ramazan ²⁹⁹... beilerbeiul de Anatolia, Osman pașa, și beiiul Țării Românești au plecat, fiind desemnați cu distrugerea cetății Tata. Dușmanii legii, care se aflau în ea, fugiseră încă dinainte. Când au ajuns acolo, ei au găsit trei mii de chile de griu, câteva tunuri și multe muniții, pe care le-au luat. Apoi, aruncându-i în aer turnurile și zidurile, cu ajutorul tunurilor, au dărâmat-o pînă la temelie și după aceea, întorcîndu-se, au avut onoarea să sărute poalele serdarului...

<Numirea lui Kara Mehmed pașa ca serascher în părțile Geğerdilenului. Descrierea efectivelor participante la expediție>.

Avea pe lângă el oastea de poartă (*kapu kulu*) și cu oastea provinciilor era beilerbeiul de Silistra, vizirul Midillüli Mustafa, și beilerbeiul de Bosnia, Hızır pașa...

117 r.

(105) ÎNTOARCEREA CRAIULUI TRANSILVANIEI, MIHAIL APAFI

(106) Întrucît și craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, a primit învoirea de a pleca în vilaietul său, astăzi el a fost cinstit cu sărutarea poalei serdarului... Craiul, la rîndul său, venind cu vreo cincizeci de oameni de-ai săi și descălecînd de pe cal în fața ușii cortului, a intrat în cort și s-a așezat pe scaunul pus lângă stîlp.

<După ceremonialul de plecare, a fost călînit și a trecut Dunărea spre Pesta, înaintînd apoi spre Transilvania>.

(107) ÎNTOARCEREA MARELUI VIZIR LA BELGRAD PENTRU IERNARE

(108) Beilerbeiul de Oradea, Gürkü Mehmed pașa, a fost învoit să plece la postul său; iar lui Emeric Thököli i s-a permis să plece în țara sa; iar beilerbeiul de Agria, chehaiaua Serhoş Ahmed pașa, a venit la ordie...

²⁹⁷ 14 septembrie 1683.

²⁹⁸ Loc neprecizat în cronică.

²⁹⁹ 18 septembrie 1683.

În a patra zi ³⁰⁰, luni, s-a ajuns la locul de popas numit Bataszek (109)
(*Batuşek*). Astăzi a sosit ştirea că duşmanul a asediat fortăreaţa Brezence
(*Berzence*), de lângă cetatea Canizsa. Atunci a fost însărcinat cu apărarea
Sighetvarului beilerbeul de Bosnia, Osman Paşaoğlu Ahmed paşa. Caii
de la carele cu tunuri fiind slabi, transportul lor a fost dat pe seama vala-
hilor şi moldovenilor. Şi în a cincea zi ³⁰¹, marţi, au ajuns la menziful pâlân-
cii Mihağ... au fost trimişi şi cei din Silistra la paza Budei. (111)

Şi în a nouăsprezecea zi ³⁰², marţi, fiind zi de odihnă, astăzi a (113)
venit un om de la înalta reşedinţă, aducând ştirea că, potrivit cererii de
mai înainte a marelui serdar, ţinutul Silistrei, împreună cu sangeacul
Nicopol, a fost dat muhafizului de Adrianopol, lui Köprülüzade Fazıl
Mustafa paşa... În acest loc ³⁰³ de popas au rămas trei zile... Beiful
Moldovei a obţinut învoirea de a pleca în vilaietul său, iar în a douăzeci
şi patra zi ³⁰⁴, duminică, au ajuns la menziful Zemlin.

Beiful Ţării Româneşti, fiind în posesia a cincizeci de pungi (*kise*) de 120 r.
akcele şi ezitând să le dea, chehaiaua marelui vizir l-a reţinut la locuinţa (114)
sa şi după ce a încasat banii, a doua zi, luni, îmbrăcându-i caftan (*hilat*),
l-a eliberat, dându-i şi învoirea de a pleca în vilaietul său. 121 r.

ANUL O MIE NOUĂZECI ŞI CINCI ³⁰⁵ (122)

A sosit vestea că răufăcătorii poloni, care veniseră să devasteze (125)
Bugeacul, au suferit înfringere totală, fiind măcelăriţi... într-o joi, 9
safer 1095 ³⁰⁶.

Voievodul Ştefan ³⁰⁷, care fugise mai înainte la poloni, în timpul
cuceririi Cameniţei aţitându-i pe leşi, aceştia nu încetau devastările şi
prădăciunile în acele părţi. Tot el îi călăuzise pe răufăcătorii de poloni,
înfrinţi lângă apa Prutului, salvându-i în felul acesta de ghiarele luptă-
torilor musulmani. Afurisitul de Ştefan, pe cînd pribegea în părţile acelea,
împreună cu un număr de leşi fără muniţii, scăpaţi din măcel, auzind că
beiful Duca ³⁰⁸, voievodul Moldovei, bănuind că duşmanul s-a împrăştiat,
a dat învoire oştirii sale şi că el însuşi s-a apucat de petreceri şi băutură,
la o moşie a sa (*ciftlik*), aşezată la o distanţă de trei ore ³⁰⁹..., l-a atacat
prin surprindere şi, prinzîndu-l, l-a dus cu miinile legate în ţinutul său
nefast. Acestea fiind aduse la cunoştinţa Pragului împăralesc de către
muhafizul Babadagului, vizirul Fazıl Mustafa paşa, s-a ţinut un sfat
şi a fost adus de la Istanbul ³¹⁰ Dumitraş ³¹¹, care fusese mazilit mai
înainte, şi a fost numit bei în Moldova. În a douăzeci şi una zi a lunii mai

³⁰⁰ 25 octombrie 1683.

³⁰¹ 26 octombrie 1683.

³⁰² 9 noiembrie 1683.

³⁰³ La Mitroviţa (*Mitroſcea*).

³⁰⁴ 14 noiembrie 1683.

³⁰⁵ 20 decembrie 1683 — 7 decembrie 1684.

³⁰⁶ 27 ianuarie 1684.

³⁰⁷ Ştefan Petriceicu (1683—1684, ultima domnie).

³⁰⁸ Gheorghe Duca.

³⁰⁹ Poate la Iaşi.

³¹⁰ Sultanul se afla la Adrianopol.

³¹¹ Dumitraşcu Cantacuzino (1684—1685).

121 v. sus-arătate ³¹², într-o marți, el <Dumitraș> a fost invitat la Divanul împărătesc și ospătat. Potrivit obiceiului, a fost îmbrăcat cu blană de samur cu catifea roșie, primind și cucă și pană (*süpürge*). Apoi, după viziri, a avut onoarea să sărute pământul de la picioarele padișahului, plecând după aceea în capitala sa...

(126)

...MARE SFAT LA ADRIANOPOL

...Sosind de la Belgrad arzul serdarului din Ungaria, vizirul Bekri Mustafa pașa, s-a aflat că împăratul Austriei, în afară de cei șapte crai de sub stăpînirea sa, primind ajutor și de la toți regii ghiauri, adică de la moscoviți, de la leși, de la suedezi, de la francezi, de la spanioli, de la englezi, de la olandezi și de la Papă și de la dogii din Genova și din Veneția, are de gînd să pornească pentru a cuceri cetatea Buda și că de asemenea, ațîțind și pe țarul Moscovei, pe leși, precum și Republica Veneției, intenționează să atace astfel: oastea moscovită să meargă asupra Crimeei, oastea leșească să meargă asupra Cameniței și Moldovei, iar venețienii vor forma două tabere din care una va merge pe uscat la granițele Bosniei, iar cealaltă va merge cu flotă puternică spre Creta...

(127)

SERDARIATUL LUI SULEIMAN PAȘA ÎN PĂRȚILE LEȘEȘTI

Afurisitul cel fără de lege, craiul polon numit Ioan al III-lea, cunoscut în prezent sub numele de Kizhatnian și poreclit Sobiesky, călcînd tratatul, răufăcătorii poloni nu încetau devastarea vilaietului Oceakov. Afară de aceasta, așa cum a raportat și voievodul Moldovei la reședința împărătească, el <Sobiesky> strîngea o mare oaste în scopul de a cuceri Camenița și Moldova. Atunci, demnitarii împărăției fiind invitați în seraiul marelui vizir, s-au sfătuit în această privință și au hotărît că muhafîzul de Oceakov, vizirul Fazıl Mustafa pașa, nu este un om potrivit pentru lumea aceasta și că în părțile acelea e nevoie de un om potrivit și de un serdar independent și puternic, cu armată numeroasă, precum și cu tunuri și cu muniții foarte multe. Astfel, al treilea vizir, Boșnak Sarı Suleiman pașa, a fost numit serascher pentru părțile Oceakovului... și a pornit în direcția Babadagului, iar tunurile, uneltele și munițiile destinate lui au fost trimise de la Istanbul, în cantități mari, cu șăicile din Marea Neagră, la Isaccea de pe malul Dunării...

(128)

În a opta zi a lunii ğemazi I ³¹³, duminică, solul Transilvaniei a fost invitat și ospătat la Divanul împărătesc. Potrivit obiceiului osmănesc, după ce a fost îmbrăcat cu caftan, a fost onorat, după vizir, cu sărutarea poalei împărătești la *arzodasî* și a prezentat scrisoarea de supunere a craiului său, împreună cu haraciul și peșcheșul trimis...

³¹² 8 februarie 1684.³¹³ 23 aprilie 1684.

122 r.

SCHIMBAREA CRAIULUI TRANSILVANIEI, MIHAIL APAFI, ȘI NUMIREA
FIULUI SĂU

(133)

În a douăzeci și șasea zi a lunii <șaban> ³¹⁴, într-o luni, solul ³¹⁵ craiului transilvănean, Mihail Apafi, care venise cu scrisoare din partea lui, a fost primit, prin mijlocirea marelui vizir, la palatul său <al sultanului>, unde s-a închinat la picioarele tronului. El a prezentat, totodată, rugămintea craiului mai sus-arătat de a se dăruî fiului său domnia Transilvaniei, deoarece craiul amintit mai sus, fiind bătrîn și bolnav, voia să cedeze de bună voie domnia Transilvaniei fiului său, celălalt Mihail Apafi, solicitînd pentru aceasta mila și învoirea padișahului. Domnia fiind acordată celui-lalt, i s-a dat beratul împărătesc pentru înscăunarea sa, acordîndu-i-se și blană cu catifea roșie și cucă (*üşküf*) și pană (*surguc*). A fost numit să meargă în Transilvania Dogangi Musa aga, dintre capugibașii înaltei Porți, împreună cu lucrurile dăruite, fiind însoțit și de solul lui Mihail Apafi. Totodată și haraciul Transilvaniei pe anul acesta i-a fost dăruit acestuia, cu condiția de a procura zaherea pentru ordia islamică ...

<Descrierea desfășurării luptelor cu austriei, polonii etc.>

(133—172)

... Sosind scrisori de la Celebioğlu Mustafa aga și de la Bairam aga, căpeteniile oștii tătare, ei făceau cunoscut că au sosit la Belgrad și mai dădeau și alte știri, ca cele ce urmează : „Fiind în ascultarea poruncilor înaltei împărății, cînd am ajuns în felul acesta, în mare grabă, în localitatea numită Giurgiu (*Yerköku*), cu oastea tătară vinătoare de dușmani, a sosit din nou hatt-i humaiun de la Pragul fericirii, prin care se cerea să ne alăturăm cu o zi mai devreme la armata împărătească. În timpul cînd se pregăteau corăbiile pentru a ne transporta în partea Rusciukului, locuitorii aceluî vilaiet s-au opus, arătînd cu îngrijorare că dacă oastea tătară va trece prin partea aceea, ea le va distruge ținutul și că drumul spre cetatea Buda este mai drept prin Țara Românească, deci ea să meargă prin partea aceea. Față de plîngerile locuitorilor, conducătorii tătari au obiectat : « În partea Țării Românești, pe o întindere de zece zile, nu există nici un fel de prosperitate și sînt locuri pustii. Noi mergem la luptă și cum credeți că e posibil să trăim fără mîncare și fără apă ? Dacă nu ni se permite să trecem prin partea Rusciukului, atunci noi ne întoarcem înapoi și ne ducem să luptăm cu ghiaurii poloni, din moment ce omul moare numai o dată ». După multe discuții, vrînd nevrînd, ne-au permis și noi am trecut, timp de o zi și o noapte, peste Dunăre în orașul Rusciuk. Apoi, mergînd zi și noapte, cînd am ajuns la palanca lui Hasan pașa, ne-am înfîlnit cu supusul vostru care fusese trimis la Pragul împărătesc cu vestea că au fost date ajutoare cetății Buda ... ”.

(173)

(174)

ÎNFRÎNGEREA OȘTII GHIAURILOR POLONI

(185)

Afurisitul de crai polon, cel fără de lege, numit Ioan al III-lea și poreclit Sobiesky, a strîns în orașul său, numit Cracovia, unde-și avea reședința blestemată, optzeci de mii de ostași nedemni, formați din pedes-

³¹⁴ 8 august 1684.

³¹⁵ În anul acesta au fost patru soli transilvani la Poartă (cf. Biro Vencel, *op. cit.*, p. 136).

trași și călăreți, precum și mari cantități de tunuri, unelte și muniții, și a pornit să cucerească cetatea Camenița și țara Moldovei și să devasteze și să provoace pagube cetăților Chilia și Akkerman, precum și orașului Ismail și împrejurimilor sale, situate pe malul Dunării și al Mării Negre și, dacă îi va da mina, să pună stăpânire și pe acele cetăți.

Astfel, mergînd cu aceste gânduri nefaste, el a trecut pe lângă Lemberg (*Ilbau*) și Camenița și, în a șasea zi a lunii ramazan ³¹⁶, a ajuns și s-a așezat în apropierea pălâncii Zwaniec, situată în fața cetății Hotin de pe malul fluviului Nistru. Atunci, alegînd vreo treizeci de mii de ostași diabolici, el i-a numit pentru construirea unui pod peste Nistru, spre a trece încoace către Hotin. Mai înainte, hanul Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai, plecînd de la Pragul împărătesc, se întîlnise la Isaccea cu muhafizul de Oceakov, serdarul vizir Sarî Suleiman pașa, și, după ce poposise o zi, trecuse Dunărea și Nistrul pe la Akkerman și riul Oceakov (*Özi*), din dreptul cetății Oceakov. Apoi, în a cincisprezecea zi, el a intrat în Crimeea și, ajungînd la tronul său din Bahcesarai, emirii tătari au venit și i s-au supus. După aceea, în cel mai scurt timp, pornind din Crimeea cu o sută de mii de oșteni tătari adunați și trecînd peste riurile Özü și Nistru, prin locurile mai sus-arătate, el <hanul> a descins în Bugeac unde, potrivit hatt-ii humaiunului primit de la înaltul Prag, a ales și a predat lui Karan Bairam aga 3 000 de ostași tătari, trimițîndu-i fiului său mijlociu, prințul Azamet Ghirai, care era *nureddin* și care se afla în expediția din Ungaria. Apoi, hanul a trimis știre serdarului Suleiman pașa, anunțîndu-l că a sosit în Bugeac cu oastea tătară vinătoare de dușmani, invitîndu-l totodată să vină și el împreună cu oastea norocoasă, trecînd Dunărea încoace, spre a se întîlni într-un loc din apropierea Nistrului (*Turla*). El a pornit din Bugeac și, dînd fiului său mai mare, prințul Devlet Ghirai, care era și calgai, vreo treizeci de mii de ostași tătari, l-a trimis asupra dușmanului legii, ca avangardă, de-a lungul Nistrului, spre Hotin. În timpul acela și craiul polon tocmai se așezase lângă palanca Zwaniec și era pe cale să construiască un pod, dar în timpul acela apele Nistrului fiind foarte crescute, nu se putuse pune temelia <podului>. Atunci el a trecut în partea Hotinului cu scopul de a păzi capul de pod de acolo. Au mai trecut în partea aceea și opt mii de cazaci barabași ³¹⁷ înarmați. Pe cînd el se străduia să construiască podul, prințul calgai, luînd cunoștință de aceasta, s-a dus în cursul dimineții de i-a atacat. Afurisiții și răufăcătorii, aflîndu-se în stare de beție, au fost prinși cu toții fără luptă și legați. După aceea, el i-a adus pe toți tîriș, prezentîndu-i tatălui său. La porunca acestuia, au fost cu toții măcelăriți într-o clipă cu săbiile. Poposind în acel loc timp de o zi, în ziua următoare au plecat. În apropierea apei Nistrului, prealuminatul han s-a urcat pe un loc înalt și, potrivit poruncii sale, oastea tătară s-a adunat în jurul său. Atunci, cu vocea ridicată, el a spus: „Slăbind credința noastră, dușmanul legii a devenit biruitor asupra noastră în toate părțile. Sîntem ca la Ker-bela ³¹⁸. Această luptă să nu o faceți nici pentru dinastia otomană și nici pentru mine, ci să luptăm pe drumul credinței pînă la moarte și să nu ne întoarcem cu spatele la dușmanul legii și să fim pomeniți cu cinste pînă la sfîrșitul lumii”. Zicînd astfel, el a descălecat și, căzînd în genunchi, s-a

³¹⁶ 17 august 1684.

³¹⁷ Cazaci zaporojeni.

³¹⁸ Localitate în Irak, unde califul Ali dăduse o bătălie cu adversarii săi.

închinat cu fața la pământ. Ostașii tătari, văzînd aceasta, au căzut cu toții la pământ ca frunzele în timpul toamnei și au jurat cu toții, cu lacrimi în ochi și cu suspine, că vor lupta pînă la moarte. Apoi, încălecînd, au mers lîngă cetatea Hotin de pe malul fluviului Nistru. Serdarul vizir Sarî Suleiman pașa, la rîndul său, în ziua de vineri, a șaptea zi a lunii șevval³¹⁹, a trecut Dunărea pe la Isaccea și a ajuns în partea cealaltă, la Kartal, împreună cu al treilea vizir, Bozoklu Mustafa pașa, și cu oastea din patru sangeacuri, și cu beilerbeiu de Oceakov, vizirul Tokatli Mahmud pașa, și cu guvernatorul sangeacului de Bolu, Kabakulak Ahmed pașa, și cu guvernatorul sangeacului Hudavendikiar, Ahmed pașa, și împreună cu oastea de sacrificiu (*serdengeçiti*) de ieniceri, și cu trupele de gebegii și tunari și chesonari, și împreună cu tunurile, uneltele și cu munițiile, precum și cu intendentul fundațiilor pioase (*mütevelli*) din Ismail, precum și cu nazirii din Chilia și Akkerman. Pornind apoi asupra dușmanului legii, ei au traversat mai multe popasuri și, cînd au ajuns la menzîlul numit Țuțora, a sosit scrisoare din partea prealuminatului han în care se spunea să nu aștepte trupele care vor veni mai tîrziu, ci să ajungă cu o zi mai devreme. Atunci serdarul Suleiman pașa a lăsat trupele pedestre cu Kabakulak Ahmed pașa și, luînd trupele de călăreți și cînsprezece tunuri, a pornit în grabă pentru a descinde în a șasea zi la locul de popas numit Ștefănești. Cu ajutorul lui Allah, de cînd venise prealuminatul han lîngă Hotin, mulți dintre ghiaurii nedemni fuseseră luați prizonieri și omoriți, încît, băgînd mare frică în ei, nu-i lăsase pe ghiauri să iasă din tabăra lor nenorocită nici pentru procurarea de nutreț și de zaherea.

În afară de aceasta, ei <ghiaurii> au mai aflat că multe oști islamice, (187) împreună cu serdarul Casei osmane, au sosit la o distanță de trei popasuri de Hotin. De aceea, inimile lor fiind cuprinse de teamă, n-au mai avut curajul să mai stea acolo nici o clipă și astfel, luînd lîngă el³²⁰ pe cei treizeci de mii de ostași ai săi ce se găseau în fața Hotinului, a plecat cu pagube de lîngă Zwaniec și, mergînd, s-a așezat la locul unde apa Cameniței se varsă în Nistru. A doua zi, plecînd și de acolo, s-a dus și s-a așezat tot pe apa Cameniței, în partea ei superioară. În ziua aceea, și serdarul vizir Suleiman pașa s-a dus pe malul Nistrului cu prealuminatul han și s-au întîlnit cu el. Îndată după sfat, prințul calgai (*kagılgai*) și după el hanul însuși au trecut Nistrul înot cu oastea tătară în partea palâncii Zwaniec. A doua zi au atacat de mai multe ori tabăra nenorocită și au dat lupta. Din partea aceasta și serdarul vizir Suleiman pașa, la rîndul său, a numit și l-a trimis, cu trupele sale de gardă, pe chehaia sa Ciorumlu Mehmed aga, împreună cu oștile din patru sangeacuri, precum și cu oastea de levenzi și cu cea a beilerbeiu de Oceakov (*Özi*), vizirul Tokatli Mehmed pașa, precum și pe Ahmed pașa, beiu de sangeacul de Hudavendighiar, și, numind peste ei comandant pe vizirul Bozoklu Mustafa pașa, i-a trimis din urmă cu ajutorul hanului, iar el, găsind un drum făcut de ghiauri, a trecut, împreună cu vizirul Mehmed pașa și cu ienicerii, cu gebegiii, cu tunarii și cu cînsprezece tunuri, peste Nistru, în partea Zwaniecului (*Izvanca*) și a pornit spre șesul Cameniței. A poruncit beilor Țării Românești și Moldovei să construiască în locul acela, pînă la întoarcerea oștilor islamice, un pod durabil și a hotărîi că de nu va fi gata, ei și ostașii lor vor

³¹⁹ 17 septembrie 1684.

³²⁰ Jan Sobiesky.

fi omoriți pînă la ultimul. Armata ghiaură, apărîndu-se, mergea cîte două-trei ore și trecea din mlaștină în mlaștină.

<Retragerea polonilor și întoarcerea oștilor musulmane>.

(188) Prealuminatul han, împreună cu oastea tătară, și vizirul Bozoklu Mustafa pașa au venit victorioși lîngă Camenița, unde s-au întîlnit cu toții. În a cinsprezecea zi a lunii zilkade ³²¹, înapoiindu-se, au ajuns la malul Nistrului. Acolo au trecut peste marele pod, avînd lungimea de nouă sute de arșini și lățimea de zece pași, construit peste Nistru prin străduința beilor Țării Românești și Moldovei. Cînd au trecut pe partea cealaltă, lîngă Hotin, mai sus-numiții bei au fost îmbrăcați cu caftane (*hilat*). De acolo au mers și s-au așezat la menzulul numit Ștefănești. Prealuminatul han a desemnat o mie de soldați tătari să rămînă cu serdarul vizir Suleiman pașa, iar el, împreună cu restul oștilor tătare, plecînd de acolo, s-a îndreptat spre Crimeea. Cînd serdarul vizir Suleiman pașa a sosit cu armata victorioasă la menzulul Tuțora, a găsit acolo pe vizirul Gümrukci-Hüsein pașa, împreună cu oșteni strînși din rîndurile întregii populații. Cu ajutorul lui Allah, nemaifiind nevoie de ei, toți au fost lăsați liberi, iar el, pornind, a ajuns la locul de popas Kartal. De acolo a trecut Dunărea încoace la Isaccea. Potrivit poruncii primite, el a intrat în orașul Babadag pentru iernare, repartizînd trupele sale de gardă și pașalele la locurile de iernare pe care le-a desemnat. Apoi, descriind amănunțit această expediție, a trimis scrisoare la reședința împărătească prin chehaiaua trupelor sale de gardă, Ibrahim aga ...

(189) Vizirului al treilea, Bozoklu Mustafa pașa, care se afla la moșiile (*hass*) sale de la Babadag pentru iernare, i s-a încredințat eialetul Oceakovului, iar predecesorului său, vizirul Tokatlı Mehmed pașa, i s-a acordat eialetul Cameniței. Însă, plecînd în timpul iernii aprige, peste o sută de oameni au pierit pe drum din cauza gerului. El însuși a murit în ziua cînd a intrat în cetate. Atunci eialetul Cameniței a fost dat beilerbeiului de Oceakov, vizirului Bozoklu Mustafa pașa, iar eialetul Oceakovului și hassurile sale, precum și viziratul său i-au fost menținute ...

(190)

ANUL O MIE NOUĂZECI ȘI ȘASE ³²²

(192)

ÎNTOARCEREA SULTANULUI LA ADRIANOPOL

... În a paisprezecea zi ³²³, într-o marți, ieșind armata, a fost trimisă la Belgrad, pe lîngă serdarul din Ungaria, vizirul Melek Ibrahim pașa. Prealuminatul padișah a privit alaiurile stînd la seraiul Sarağhane. În a cinsprezecea zi, miercuri, a fost sărbătoarea Anului-Nou (*Nevruz*). În a douăzeci și una zi, marți, sosind scrisoare de supunere și haraciul din partea craiului Transilvaniei, Mihail Apafi, solul ³²⁴ său a fost invitat și ospătat la Divanul împărătesc și, potrivit obiceiului, el le-a predat în arzodasî, plecîndu-și fața la picioarele înaltului tron împărătesc ...

³²¹ 24 octombrie 1684.

³²² 8 decembrie 1684 — 27 noiembrie 1685.

³²³ 20 martie 1685.

³²⁴ În acest an au venit din Transilvania trei soli (cf. V. Biro, *op. cit.*, p. 136—137).

Anul trecut <1683 — 1684>, cînd oastea polonă a mers asupra țării- (200)
lor islamice, beii Țării Românești ³²⁵ și Moldovei ³²⁶, pentru a <nu> da pe
față trădarea ce zăcea în inimile lor nefaste, pregătiseră și ascuseseră în
bălțile greu de străbătut o sută cincizeci de corăbii, cu gîndul rău ca, în
cazul cînd serdarul Oceakovului, vizirul Sarî Suleiman pașa, neputînd să
reziste în fața oștii leșești, ar fi înfrînt, atunci ei să treacă cu ele oastea
leșească peste Nistru spre Moldova și spre părțile Oceakovului și, călău-
zind-o, să devasteze, să strice și să ocupe țările islamice, pînă la marginile ³²⁷
Dunării și Mării Negre. Dar, schimbîndu-se situația, contrar așteptărilor
lor, hăinia lor a ieșit la iveală și corăbiile au fost descoperite. Atunci, mai
sus-numiții haini fiind duși în fața serdarului vizir Suleiman pașa, acesta
i-a întrebat asupra celor de mai sus. Ei au declarat că „acestea sînt corăbiile
ce au prisosit la construirea podului peste apa Nistrului, pentru care dă-
duseră poruncă”. Deși trebuiau să fie omorîți pe loc, totuși ei au fost legați
și luîndu-le, ca mită (*ruşvet*), pe ascuns, cîte cincizeci de chisele, drept
preț de răscumpărare a singelui, i-a lăsat să plece spre Istanbul. În locu-
rile lor a numit ca bei cîte un boier de încredere, dintre boierii băștinași,
și a luat de la ei ostateci de seamă, iar ei și-au luat angajamentul în felul
următor: „Dacă vom face hăinie și dacă se va auzi că un singur ghiaur
dintre poloni a trecut încoace de Nistru, atunci să ni se vină de hac”. 130 r.

ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR LEȘI

(204)

Al treilea vizir, Boşnak Sarî Suleiman pașa, care fusese numit
serdar împotriva leșilor, potrivit misiunii sale urma să apere de atacurile
dușmanilor granițele Cameniței, Moldovei, Țării Românești, Oceakovului,
Benderului și Akkermanului, care fac parte din granițele islamice. Totodată
urma să meargă asupra lor, în cazul cînd aceștia vor apare în acel eșinuturi.
În acest scop, el a plecat de la locul de iernare Babadag, împreună cu toate
trupele sale de gardă și cu oastea eialetului său și împreună cu beilerbeii
de Oceakov, vizirul Gümrukci Husein pașa, cu chehaia valiului de Ni-
copol, Mehmed pașa, și cu Ahmed pașa și cu valiul de Bolu, Kabakulak
Ahmed pașa, și cu beii de Amasia, Iusuf bei, precum și cu oastea de sacri-
ficiu (*serdengeçiti*) de ieniceri și spahii, cu gebegii, tunari, chesonari
(*toparabacı*), avînd și treizeci de tunuri. S-au adunat cu toții la Isaccea.

Între timp serdarul s-a înțeles, prin scrisori, cu hanul Crimeei,
prealuminatul Selim Ghirai han, însărcinat de a lua parte și el la această
expediție, ca să se întîlnească la locul de popas Țuțora. Astfel, în prima
zi a lunii șaban ³²⁸, el a trecut Dunărea pe la Isaccea cu cei cinci mii de
gazii victorioși care erau cu el și a descins pe cîmpia de lîngă satul numit
Kartal, ce se află în față, pe partea Moldovei.

După cîteva zile de ședere, pornind de acolo în a șaptea zi a lunii
mai sus-arătate, au reușit să ajungă la Țuțora. De asemenea, și prealumi-
natul han, din cei șazececi de mii de oșteni tătari vinători de dușmani, pe
care îi strînsese înaintea, trimisese douăzeci de mii, atașîndu-le fiului său
mai mare, prințului calgai Devlet Ghirai, iar el, împreună cu restul armatei

³²⁵ Șerban Cantacuzino.

³²⁶ Gheorghe Duca.

³²⁷ În text grafial greșit *kiafir* („ghiaur”), în loc de *kenar* („margină”).

³²⁸ 3 iulie 1685.

victorioase, a pornit din Crimeea, în prima zi a lunii mai sus-arătate <şaban 1096>, spre armata împărătească. Traversînd menziluri şi trecînd prin mai multe locuri de popas, a sosit în ziua aceea la menzilul dorit şi s-a întîlnit cu serdarul vizir Suleiman paşa. Acolo au rămas timp de trei zile şi au avut loc mari ospăţuri (*ziyafet*) împărăteşti cu multe daruri şi cu mult fast.

(205) Din veştile obţinute de la moldovenii care au fost trimişi mai înainte în ţara leşească pentru a culege ştiri, precum şi de la iscoadele leşeşti care au fost prinse şi întrebate, au aflat că afurisitul de Sobieski, craiul polon, în prezent strînge oşti de pedestraşi şi călăreţi şi în afară de cei treizeci de mii de soldaţi poloni pe care i-a adunat, şi pe lângă cei opt mii de cazaici din Oceakov ai hatmanului Ioan, precum şi pe lângă cei zece mii de ghiauri suedezi cu generalul *Dimokin Lacin* şi zece mii de ostaşi austrieci cu generalul *Grofkian*, au mai venit în ajutorul său încă douăzeci de mii de ostaşi lituanieni, împreună cu al doilea hatman al Lituaniei, *Ghiveşghir*, şi trei mii de răufăcători moldoveni, aflaţi deja cu el. Astfel, el a numit comandant peste cei optzeci şi trei de mii de ghiauri pe primul hatman polon, afurisitul *Zitorky*. Datorită îngîmfării sale peste măsură, el a trimis această oaste cu gîndul necurat de a intra în Ţara Românească şi în Moldova şi supunînd pe ghiaurii infideli din aceste ţări, să devasteze şi să cauzeze stricăciuni ţărilor islamice, împiedicînd totodată aprovizionarea cu zaharea a cetăţii Cameniţa, spre a pune stăpînire pe ea prin înfometare; <au mai aflat> că trecînd fluviul Nistru înapoi, în partea Moldovei, şi venind din ţara lor, înaintează de la un menzil la altul şi se apropie. În urma acestor ştiri, ţinîndu-se un sfat, s-a hotărît ca <duşmanul> să fie întîmpinat potrivit cerinţei legii lui Mahomed...

A doua zi s-a pornit spre armata nenorocită a ghiaurilor şi s-a ajuns în localitatea aflată la o distanţă de şapte ceasuri de marea trecătoare din munţi (*balkan*) denumită trecătoarea *Pornahasky*. Duşmanul legii a trecut graniţa Moldovei, în ziua aceea, prin această trecătoare...

<Descrierea bătăliei cu polonii şi înfrîngerea lor pe malurile Prutului>.

(208) ... Şi serdarul Suleiman paşa, pornind împreună cu prealuminatul han, s-a întors în ziua aceea de la locul mai sus-amintit şi s-a aşezat pe malul fluviului Nistru, cu scopul de a merge asupra cetăţii Nemirova, dacă se va găsi loc de trecere cu piciorul. Astfel au mers în această parte, dar n-au găsit vad de trecere cu piciorul pînă la cetatea Soroca. Apele crescînd din zi în zi, a fost nevoie de poduri peste Nistru şi peste Bug. Însă timpul nepermiţînd să se începă din nou o lucrare pentru construirea de poduri noi în vederea trecerii oştilor norocoase, s-a renunţat <la această>. Numai prealuminatul han, găsind potrivit, a hotărît ca el, luînd trupele de gardă ale serdarului Suleiman paşa şi împreună cu chethudaua sa... să se despartă de armata împărătească, în a douăzeci şi una zi a lunii mai sus-arătate ³²⁹, şi, plecînd, să treacă Nistrul în apropierea cetăţii Soroca în partea căzăcească din faţă şi a pornit să cucerească cetatea mai sus-arătată. În cazul în care cucerirea ei n-ar fi cu putinţă, el se gîndea să atace întăriturile din jurul ei.

³²⁹ 23 iulie 1685.

Astfel, după terminarea treburilor, urma ca ostaşii ordiei împărăteşti să fie trimişi de la Bender în partea aceasta, iar el, trecînd peste apa Oceakov pe la trecătoarea Doğan, să plece în Crimeea. Descriind evenimintele petrecute pînă atunci, serdarul Suleiman paşa le-a trimis la Pragul fericirii prin *divan efendisi*. După aceea, pornind de lângă Soroca, împreună cu armata împărătească, a apucat drumul cel mic care duce la Orhei (*Orhai*) şi la *Iakceş*, ajungînd cu noroc şi cu victorie la Isaccea. Astfel au ajuns şi au descins în oraşul Babadag în vederea iernării...

Duşmanii legii <austriei> fiind victorioşi, cînd au ieşit cu toţii (214) afară cerînd iertare, i-au luat pe toţi <turcii> prizonieri şi, plecînd de acolo, au atacat fortăreaţa Solnoc, care se afla pe malul fluviului Tisa la o distanţă de zece ore. Populaţia de aci, scoţîndu-şi din vreme familiile şi copiii, avuturile şi proviziile, fugise, trecînd peste podul din faţa cetăţii. <Ghiaurii> venind, au găsit cetatea goală şi au pus stăpînire pe ea. Fugarii, cuprinşi de teamă, au încercat să distrugă podul, după ce au trecut peste el. Călăreţii ghiauri, <venind şi trecînd> în grabă podul, i-au ajuns din urmă; pe ei i-au luat prizonieri, iar lucrurile lor le-au prădat şi numai cei care au fugit cu o zi mai înainte au scăpat, iar chehaiaua lui Seitzade Osman paşa, care era numit la paza cetăţii mai sus-arătate, cînd au ajuns la Timişoara a fost omorît... Iar serascherul vizir Melek Ibrahim paşa, petrecînd ziua de *Kasım* <26 octombrie> lângă Buda, s-a întors la locul său de iernat, Belgrad, şi l-a desemnat să ierneze la palanca Arad (*Arat*) pe beilerbeiu de Rumelia, vizirul Celebi Ismail paşa, împreună cu oastea eialetului său, iar la cetatea Seghedin au pus oastea egipteană...

OCUPAREA PĂLÂNCII ARAD DE CĂTRE GHIAURI (215)

În timpul iernii, duşmanii legii, mergînd, au atacat pe neaşteptate palanca Arad. Vizirul Celebi paşa a fugit şi o mare parte din trupele sale de gardă şi din oştile sale, dintre localnici, a căzut prizonieră, iar mulţi alţii au murit ca nişte eroi martiri. Lucrurile lor au fost prădate, iar fortăreaţa a rămas în mîinile lor <ale ghiaurilor>. După cîteva zile, afurisiţii de răufăcători, punîndu-se din nou pe picioare, s-au dus şi au asediat prin surprindere cetatea Seghedin. (132)

<Participarea sangeacheiului de Silistra la asediarea unei cetăţi>. (218)

EVENIMENTELE DIN ANUL O MIE NOUĂZECI ŞI ŞAPTE³³⁰ (225) APARIŢIA REBELILOR ÎN ANATOLIA (228)

Vizirul Bozoklu Mustafa paşa, aflat la Cameniţa, a primit poruncă (230) să vină la Babadag, fiind numit serdar împotriva polonilor...

<El era muhafız de Oceakov. Schimbări în ierarhia Porţii>.

... Vizirul Gürğü Kör Ibrahim paşa a fost numit la paza Timişoarei... (248)

³³⁰ 28 noiembrie 1685 — 16 noiembrie 1686.

(256)

VIEȚILE MARILOR VIZIRI

- 133 v. Melek Ibrahim pașa în 1083 ³³¹ a iernat la Babadag. La <o mie> optzeci și șase ³³², după moartea lui Şişman Ibrahim pașa, primind ținutul Damascului, a fost numit serdar împotriva țării polone, iar în optzeci și șapte ³³³, alungându-l pe craiul polon din vecinătatea Cameniței, l-a silit să ceară pace prin puterea săbiei sale și, dăruindu-i iertare, l-a lăsat să plece și, întorcându-se de acolo, a iernat la Babadag, iar la optzeci și opt ³³⁴, dându-i-se ținutul Oceakov, la care s-a anexat și Nicopolul, a fost numit serdar pentru cucerirea Cehrinului, dar când s-a întors a atras asupra sa minia padișahului...
- (257)

137 v.
(260)
(292)

EVENIMENTELE DIN ANUL O MIE NOUĂZECI ȘI OPT ³³⁵

<Atacul dat de poloni asupra Cameniței și fuga lor la vestea sosirii tătarilor>.

Lingă muhafizul Oceakovului, Bozoklu Mustafa pașa, nu exista oaste. El tocmai recrută oști. Dar i-a sosit vestea că tabăra polonă a fugit. Atunci, potrivit sarcinii ce i s-a dat, el a ridicat munițiile și zahereaua pentru Camenița și a plecat.

- Când a ajuns la locul de popas Tuțora, a rămas acolo și a ales dintre oștile înarmate un număr oarecare de ostași, pe care, dându-i beilerbeiului de Silistra, Arab Regeb pașa, i-a trimis cu munițiile, cu zahereaua și cu soldele. Aceștia au dus toate acestea la destinație și s-au întors cu bine
- 142 v. lingă serdarul Mustafa pașa, intrând în Babadag, locul lor de iernare...

- (293) Suleiman pașa, în anul <o mie> șaptezeci și doi ³³⁶, a fost numit pentru paza eialetului Oceakov, iar la <o mie șaptezeci și> trei ³³⁷ a fost mazilit, fiind numit pentru paza Akkermanului...

- (294) Kız Hüsein pașa... <după anul o mie optzeci> ³³⁸ a fost valiu în eialeturile Diarbekir... , Timișoara...

- (295) EVENIMENTELE ANULUI O MIE NOUĂZECI ȘI NOUĂ ³³⁹
DETRONAREA SULTANULUI MEHMED HAN ȘI URCAREA PE TRON A SULTANULUI SULEİMAN HAN ³⁴⁰

<Mehmed al IV-lea este arestat împreună cu cei doi fii ai săi : Mustafa și Ahmed, iar frațele său Suleiman este adus la domnie în prima zi a lunii muharrem ³⁴¹>.

³³¹ 29 aprilie 1672 — 17 aprilie 1673.

³³² 28 martie 1675 — 15 martie 1676.

³³³ 16 martie 1676 — 5 martie 1677.

³³⁴ 6 martie 1677 — 22 februarie 1678.

³³⁵ 17 noiembrie 1686 — 6 noiembrie 1687.

³³⁶ 27 august 1661 — 15 august 1662.

³³⁷ 16 august 1662 — 4 august 1663.

³³⁸ 1 iunie 1669 — 20 mai 1670.

³³⁹ 7 noiembrie 1687 — 26 octombrie 1688.

³⁴⁰ Suleiman han al III-lea (1687—1891).

³⁴¹ 7 noiembrie 1687.

OCUPAREA CETĂȚILOR AGRIA ȘI LIPOVA DE CĂTRE GHIAURI ȘI RĂSCOALA (315)
POPULAȚIEI DIN TIMIȘOARA. UCIDEREA LUI IBRAHIM PAȘA 145 v.

«Turcii predau cetățile Solnoc și Agria austrieilor».

Cînd au ieșit afară, mari și mici, cinci sute de oameni, comandantul (316)
ghiaur i-a trimis cu circa cinci sute de ghiauri, care i-au dus pînă la cetatea
Oradea (*Varat*), unde i-a predat.

Pe drum... unii au primit să devină prizonieri, iar alții, creștinîndu-se,
și-au lepădat credința... Muhafizul Belgradului, vizirul Hazineदार
Hasan pașa, auzind cele întîmplate, a numit pentru apărarea Oradiei
pe timarioții și pe pedestrașii și pe călăreții care erau ostași păzitori ai
cetății mai sus-amintite «Belgrad».

El a raportat la reședința împărătească precum că apărătorul Timi-
șoarei, vizirul Gurgi Kor Ibrahim pașa, a pus mîna pe magaziiile miriei
și a necăjit pe locuitorii cetății, din care pricină aceștia, răsculîndu-se
cu toții, l-au omorît și că de aceea el «Hasan pașa» l-a numit pe vizirul
Ğiafer pașa cu apărarea Timișoarei și l-a trimis într-acolo.

GERCETAREA AMĂNUNȚITĂ A PRICINILOR CARE AU PROVOCAT RĂSCOALA
PĂZITORILOR CETĂȚII TIMIȘOARA ȘI OMORÎREA LUI GÜRGİ IBRAHİM PAȘA.
MOARTEA LUI MEHMED PAȘA, VALIUL DE ORADEA...

Cînd a sosit la serascherul Belgradului, vizirul Hazineदार Hasan
pașa, vestea că apărătorul Timișoarei, vizirul Gurgi Ibrahim pașa, punînd
mîna pe șapte hambare, a asuprit pe păzitorii cetății și aceștia, răsculî-
du-se cu toții, l-au omorît, precum și vestea că a murit și beilerbeul de
Oradea, vizirul Kadiköyli Mehmed pașa, atunci «Hasan pașa» l-a chemat
pe beilerbeul de Diarbekir, vizirul Ğiafer pașa, care-și petrecea iarna
păzind «cetatea» *Irik*. După ce acesta i-a dat mită însemnată, l-a numit
să păzească Timișoara și l-a trimis, îmbrăcîndu-l cu haină de blană. Dru-
murile Oradiei din partea aceasta fiind tăiate și trecerea fiind oprită...
el a trimis porunci, printr-un om, acordînd eialetul Oradiei lui Hair
pașa, sangeachei de Gyula... Omul a plecat și, în noaptea în care a ajuns
la cetatea Lipova, defterdarul ținuturilor austriece, afurisitul numit
Kraf ³⁴², venind cu zece mii de ghiauri, pe care-i strînsese dintre pedestrașii
și călăreții austriece și maghiari, a asediat cetatea Lipova. Bătînd-o trei
zile, în a patra zi aceasta a fost predată prin capitulare. Toți musulmanii (317)
mari și mici care au ieșit din cetate fiind luați prizonieri, ei au pus mîna
pe ordinele și scrisorile trimise de către vizirul Hasan pașa. Hair Ali
pașa a făcut cunoscut... serascherului vizir Hasan pașa că... s-a dus
și a ocupat cetatea Oradea și i-a spus: „Nu sînt numai eu stăpînitor din
partea pașiișahului dinastiei otomane; și din partea austrieilor e numit
un valiu”. Hasan pașa, la rîndul său, a auzit de luarea Lipovei și de faptul
că scrisorile și poruncile trimise de el prin omul său au căzut în mîinile
dușmanilor...

³⁴² Antonio Caraffa, feldmareșal austriac.

(353) <Devastarea ținuturilor polone de către tătarii din Crimeea, din Bugeac și de către nogaii de sub conducerea lui Azamet Ghirai, fiul lui Selim Ghirai>.

(354) NUMIREA LUI HASAN PAȘA CA SERDAR ÎN PĂRȚILE UNGARIEI ȘI NIMICIREA LUI IEGHEN OSMAN PAȘA

(356) ... De aceea s-au scris peste treizeci de porunci pentru strângerea gloatei și s-au trimis lui bostangibași de Adrianopol și în partea dreaptă, la cazalele de Vize, Iamboli, Hezargrad și Șumla și apărătorului de Oceakov, vizirul Mustafa pașa, precum și la Silistra, la Rusciuk și la Nicopol și de la Semendria pînă la serdarul Hasan pașa din Belgrad... <pentru nimicirea lui Ieghen Osman pașa aflat în Rumelia>.

(368) <Atacul austrieilor asupra Belgradului> ...

... Toate aceste fapte fiind aduse la cunoștința înaltei împărății, s-a ținut un sfat în urma căruia au fost trimise porunci de ridicare în masă a locuitorilor din Rumelia, începînd de la Sofia și pînă la Silistra, ca să se pregătească pentru a merge în ajutorul Belgradului...

(369) ... Zulfikar efendi, plecat în solie, a fost trimis să meargă la comandantul oștii ghiaure, numit Barfiș³⁴³. El a raportat la Pragul împărătesc că toate raialele Rumeliei, răscolindu-se, s-au supus inamicului...

(370) În ziua de joi, cînd a ajuns la locul de popas Burgaz, a sosit hîrtie de la craiul Ungariei de mijloc, Emerik Thököli. Mai înainte de asedierea cetății Belgrad, serdarul Ieghen Osman pașa, evacuînd pe cît îi fusese cu putință cetatea și orașul, îmbarcase în cinci sute de corăbii femeile și copiii, împreună cu lucrurile și bagajele lor, și îi trimisese în părțile Nicopolului, Rusciukului, Silistrei, spre Isaccea, Șumla, Hezargrad și în părțile Dobrogei, iar locuitorii cetăților și pălăncilor aflate mai jos de Belgrad, numite: Hisarghik, Semendria, Ieni-Palanca, Orșova, Tahtalu, Golumbaci (*Güvercinlik*), Koiloviğ și Cladova (*Fetih ül-Islam*), de asemenea și din locuitorii sârmani ai ținuturilor, atît din apropierea malurilor Dunării, cît și de mai departe, fugiseră cu harabalele în părțile Sofiei și Filipopolului. Cea mai mare parte se îmbarcase în corăbii, toate numărînd vreo mie de corăbii. Pe cînd mergeau așa pe Dunăre, la vale, serascherul ghiaurilor, alegînd din tabără vreo șase mii de austriei și maghiari, i-a atașat afurisitului numit Caraffa și i-a trimis spre Panciova pentru a le tăia calea. Astfel, aceștia, venind în dreptul cetății numită Orșova, aflată în partea de sus a Porților de Fier, i-au ajuns lîngă o cotitură și au intrat în întărituri. Trecerea lor fiind cu neputință în nici un chip, toți mahomedanii au tras spre cetatea Cladova (*Fetih-ül Islam*). Cînd <ghiaurii> au fost întrebați ce doresc <să facă cu ei>, aceștia le-au răspuns: „Nimănui nu i se face vreun rău. Dacă dați o sută de mii de galbeni, cu condiția ca să fiți lăsați cu toate lucrurile voastre, e bine, dacă nu, atunci averile voastre vor fi prădate, iar femeile și copiii voștri și voi înșivă veți fi uciși cu săbiile”. După ce s-au sfătuit, aceștia au primit, iar suma mai sus-arătată a fost repartizată fiecăruia după starea sa. Trimițînd la oastea ghiaură din față douăzeci și patru de oameni dintre notabili, ca chezași, au obținut un

³⁴³ Caraffa (?).

termen de o zi, pentru ca a doua zi să predea <suma> întreagă. Și de la ghiauri, trecînd în partea aceasta defterdarul lor, cu vreo zece oameni ai săi, s-au așezat în cetatea Cladova pentru a lua banii. În timpul acesta, vreo zece mii de ghiauri dintre raialele răsculate, venind, i-au asediat pe mahomedani și dinspre uscat și astfel ei au rămas între doi dușmani. Afurisiții au plănit ca, după luarea sumei mai sus-arătate, să treacă totuși prin sabie pe toți bărbații lor <ai musulmanilor> și să le ia în robie femeile și copiii, iar avuțiile și bagajele lor să le prade.

Pentru aceasta ei au așteptat sosirea dimineții. Însă voia lui Allah a fost ca Emeric Thököli, craiul Ungariei de mijloc, să fie în trecere prin părțile acelea. Iscoadele sale s-au dus la el și i-au adus la cunoștință acest fapt. Pornind îndată cu vreo patru mii de ostași ghiauri și mergînd în mare grabă, el i-a atacat noaptea, înainte ca raialele ghiaure să prindă de veste. Pînă dimineța, pe vreo patru mii din ei i-a trecut prin sabie și pe mulți i-a aruncat în Dunăre și i-a nimicit înecîndu-i. Pe cei rămași luîndu-i prizonieri pe toți, a scos din cetatea Cladova trei tunuri și le-a așezat în dreptul întăriturilor ghiaure. Apoi, trăgînd pe rînd cu ele, i-a scos pe ghiauri, vrînd nevrînd, din întărituri și a deschis imediat drum mahomedanilor. Venind cu toții și aruncîndu-se la picioarele lui, i-au zis : „Ai fost cauza salvării noastre cu familiile, cu copiii, cu avuțiile și cu bogățiile noastre, încît am reînviat”. Au căzut la picioarele lui și i-au oferit avuții, zicîndu-i : „Spune tot ce dorești, ne vom sacrifica pentru tine”. Cînd acesta i-a întrebat ce sumă de bani au făgăduit ghiaurului, i-au zis : „Făgăduiserăm o sută de mii de galbeni, vouă să vă dăm două sute de pungi”³⁴⁴. El a spus : „E mult, dați-mi <numai> o sută³⁴⁵ de pungi”. Iar ei au zis : „Pe noi ne-ai scos la limanul salvării ; să le stringem și să ți le dăm”. La rîndul său, el <Emeric Thököli> a trimis cu bine pe fiecare la locul unde a vrut. I-au dat treizeci de pungi. Restul nu i l-au dat. Atunci craiul mai sus-numit s-a plîns și a relatat această întîmplare la înalta Poartă. De aceea la menziful amintit s-a făcut raport la Pragul împărătesc și s-a emis hatt-i humaiun pentru stringerea sumei respective de la cei amintiți mai sus pentru predarea ei craiului respectiv...

... Iar cetatea Cladova fiind fortăreață mică și ruinată și paza ei nefiind posibilă, capudanul de Dunăre, Boşnak Ali paşa, însărcinat cu paza ei, a evacuat-o și a venit la Rusciuk...

ASEDIEREA ȘI LUAREA BELGRADULUI DE CĂTRE GHIAURI

153 v.

... Cu scopul nefast de a lua în captivitate toate femeile și toți copiii lor, <austriecci> au desemnat două mii de ghiauri, aleși dintre pedestrași și călăreți, și numind peste ei comandant pe generalul conte Caraffa, din oastea lor, care era în același timp primul defterdar al țării austriece, i-au trecut în grabă în partea dinspre Panciova. Acesta găsindu-le goale, atît Panciova, cît și pălăncile noi le-a ocupat. Apoi, punînd în mișcare pe răufăcătorii ce erau cu el și mergînd în mare grabă, a ajuns la Porțile de Fier înainte de trecerea musulmanilor și a intrat în adăposturi, cu pedes-

³⁴⁴ Adică 200 000 de galbeni.

³⁴⁵ Adică 100 000 de galbeni.

traşii lui puşcaşi, la trecătoarea îngustă care era locul lor de trecere şi care se află în dreptul cetăţii Orşova de pe malul Dunării şi aşezându-şi tunurile acolo, au început să tragă.

Dar asediarea Belgradului ajunsese mai din timp la cunoştinţa populaţiei din cetăţile şi fortăreţele situate pe malul Dunării. De aceea mai întâi locuitorii din Semendria, apoi cei din Hisarğic şi Golumbaci (*Güverginlik*), Ahram şi Koiloviğ şi Tahtalu, precum şi cei din cetăţile şi fortăreţele de pe malul Dunării şi din partea Timişoarei, ca Panciova, Noua Palancă şi locuitorii din Lugoj, <Caran->Sebeş, Mehadia şi Orşova, părăsindu-şi cetăţile şi fortăreţele lor, s-au îmbarcat şi ei în corăbiile pe care le-au găsit şi s-au alăturat corăbiilor care plecaseră din Belgrad, formînd, în total, peste o mie cinci sute de corăbii. Cufundîndu-se în vîltoarea apei şi pierînd o mare parte din oameni în mijlocul valurilor, cînd au ajuns în dreptul Orşovei, au aflat de întăriturile duşmanilor legii şi trecerea mai departe fiind cu neputinţă în nici un chip, au tras cu toţii corăbiile la Sirmium (*Serem*). Aşa cum am arătat mai sus, s-a raportat la Pragul împărăţiei că ei au fost salvaţi din mîinile duşmanilor cu ajutorul craiului Ungariei de mijloc, Emeric Thököli...

- (377) Sosind jalbă (*mahzar*) din părţile Nicopolului şi Rusciukului, se arată că „de nu se va trimite un număr de oşti pentru paza acelor ţinuturi, e sigur că raiatele răscolate se vor uni cu toţi ghiaurii duşmani şi vor înainta în ţinuturile noastre” ...

- (378) ASEDIAREA CETĂŢII CAMENIŢA ŞI VENIREA ÎN AJUTOR A OŞTII TĂTARE, CARE I-A ÎNVINS ŞI I-A ALUNGAT PE GHIAURI

- (379) <Trecerea oştilor tătareşti peste Nistru, prin Zwaniec, spre Cameniţa>.

- (380) Iar oastea tătară, atacîndu-i în fiecare zi <pe poloni>, i-a urmărit pînă spre interiorul ţării lor, de unde apoi s-a întors victorioasă şi plină de prăzi...

... De asemenea şi serdarul vizir Bozoklu Mustafa paşa, ajungînd la malul fluviului Nistru (*Turla*), după ce a predat toată cantitatea de zaherea şi muniţii aparţinînd trupelor de la Cameniţa, s-a întors cu oastea islamică şi, trecînd prin Isaccea, s-a aşezat la locul de iernare Babadag... la sfîrşitul lunii zilhiğge <1099>³⁴⁶.

158 r.

ANUL O MIE O SUTĂ³⁴⁷

(400)

ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR ÎN APROPIEREA VIDINULUI

Craiul Ungariei de mijloc, Emeric Thököli, care se refugiase la Poarta fericirii şi care fusese cauza acestor expediţii, a fost numit pentru paza Vidinului şi a malurilor Dunării. Primînd scrisoare de la împăratul Austriei, mai sus-numitului crai i se reproşa că, deşi din moşi-strămoşi fusese supusul lor, a devenit totuşi omul padişahului turcesc... craiul curuţilor.

³⁴⁶ 16–25 octombrie 1688.³⁴⁷ 26 octombrie 1688 – 14 octombrie 1689.

<Încercarea austrieilor de a-l prinde de viu pe Thokoli și înfringerea lor>.

Din pricină că dușmanii trecuseră la acțiune prin ațîțarea voievo- (401)
dului actual al Țării Românești, Cantemir ³⁴⁸, intrigile și răutatea, precum
și intențiile dușmănoase ale acestuia au ieșit la iveală și a trebuit să se
ia măsuri pentru înlăturarea sa. S-a dat de știre că dacă craiul mai sus-
amintit ³⁴⁹ va fi numit domn în vilaietul Țării Românești se va pune rîn-
duială în țară și li se va veni de hac și răufăcătorilor din acea țară și
că, de asemenea, el va scoate din Transilvania oastea austrieilor care
pusese mina pe țară, aducînd astfel, ca mai înainte, ordinea. În același
timp, se spera ca el să facă și multe cuceriri strălucite. De aceea pe mai sus-
numitul crai l-au înștiințat astfel, în secret, oamenii săi de vază, care
au venit din Ardeal pe ascuns : „Toți demnitarii Ardealului au jurat că
în caz dacă mai sus-arătatul crai <Thököli Emeric> va veni în vilaietul
nostru dinspre Țara Românească, atunci noi toți, încingînd săbiile, îl
vom ajuta și, înlăturînd pe răufăcătorii austrieci, care au pus stăpînire
pe Transilvania, vom servi cu devotament înalta Poartă”. Bajazid bei
a raportat aceasta la înalta Poartă...

Nu s-a dat învoire pentru numirea craiului de curuți <Thököli
Emeric> ca domn în Țara Românească într-o vreme tulbure, socotind
că aceasta ar putea fi motivul unei mari răscoale...

Predecesorului meu, defterdarul vizir Boşnak Hüsein paşa, i s-a (402)
acordat eialetul Silistrei, fiind numit serascher pentru paza Vidinului...
iar Arap Regeb, care fusese mazilit de la Silistra, a fost numit pentru
paza Vidinului...

UNELE CUCERIRI ÎN BOSNIA

158 v.

În ziua de joi, a douăzeci și treia zi a lunii mai sus-arătată ³⁵⁰, sosind (405)
scrisoare de la serdarul vizir Ieghen Osman paşa, se arăta că un număr
oarecare de austrieci și unguri, din Belgrad și Semendria, împreună cu
valahii meşteri (*ustad*), care se răsculasera, și alte raiale și haiducii rebeli,
formînd în total douăsprezece mii de ghiauri, s-au adunat la locul numit
Ceacika și că se gîndesc să atace Ienibazarul ³⁵¹. Acest lucru a fost auzit
de muhafizul oraşului mai sus-arătat, ca și de către Mahmud beizade
Mehmed paşa și de Zornapa Mustafa paşa, care au pornit împreună cu
trupele lor de gardă și cu vreo patru mii de gazii din oastea victorioasă
de la graniță și au mers în primul rînd asupra răsculaților ghiauri, raiale
din localitatea Dirağağı <?>, care se află în cazaua vlahilor meşteri (*Ustad-i*
Eflak) ^{351a}. Deoarece aceştia erau ațîțătorii ghiaurilor la răscoală, ei au fost
atacați numaidecît. Unii din ei au fost măcelăriți, iar cei mai mulți, fiind
prinși, au fost legați cu lanțuri. Unii, fugind și împrăștiindu-se prin munți,
s-au întărit în locuri greu de străbătut. Atunci satele lor au fost incendiate,
femeile și copiii lor au fost luați în captivitate, iar avuțiile lor au fost
capturate. După aceea au mers asupra ghiaurilor care se adunaseră la
Ceacika și, în ziua de joi, a douăzeci și patra zi a lunii muharrem ³⁵², fiind

³⁴⁸ Constantin Cantemir, în timpul acela domn în Moldova (1685—1693); în Țara Românească domnea Șerban Cantacuzino (1678—1688).

³⁴⁹ Thokoli.

³⁵⁰ 17 decembrie 1688.

³⁵¹ Novi-Pazar.

^{351a} Recte : *Istar-i Eflak*.

³⁵² 18 noiembrie 1688.

atacați deodată de alaiurile islamice de sacrificiu, purtătoare de săbii, cu ajutorul lui Allah vîntul victoriei a suflat de partea oștii islamice, iar dușmanii nu au putut rezista în nici un chip și au fost zdrobiți îndată. Au fost tăiați vreo șapte mii de ghiauri, unii dintre cei care au scăpat s-au înecat în apa Moraviei, iar alții, trecînd dincolo, au fugit...

(406) MOTIVUL PORNIRII HANULUI TĂTAR DIN PĂRȚILE CRIMEEI ȘI AȘEZAREA LUI ÎN LOCURILE DE IERNARE DIN BUGEAC...

<Justificările hanului Selim Ghirai față de bănuielile de a se fi răsculat împotriva turcilor pentru independență>.

(407) „Dacă eu, în timp ce dușmanul este în picioare, voi rămîne în această vreme de iarnă în părțile Crimeei, atunci raialele din Moldova, Țara Românească și ceea ce a mai rămas din Ardeal, precum și raialele din toată Rumelia, răsculîndu-se, vor putea pune mîna pe țările padișahului pînă la țărmurile Mării Negre. Zelul meu islamic trezindu-se, trebuie neapărat să plec cu armata Crimeei pentru a ierna în Buceag și sînt gata de pornire. Dacă nu se va da atenție, atunci posesiunile (*mülk*) padișahului vor fi pierdute”.

159 r. Hanul a lăsat pentru paza Crimeei pe fiul său mai mare, prințul Devlet Ghirai, care era și moștenitorul hanatului Crimeei, iar el pornind îndată din Crimeea cu aproape o sută de mii de ostași, a venit în Bugeac. După aceea a cerut învoire de la înalta Poartă pentru a-și pleca fața la Pragul imperial și pentru a-și reinnoi supunerea. Hainul cel fără de lege Cantemir ³⁵³, beiu al Țării Românești, primind însărcinare din partea lui ³⁵⁴, cu gîndul dușmănos de a ocupa satele și orașele de pe malurile Dunării, construisese vreo două mii de caice, zicînd că țara este goală și că prilejul se va ivi. Auzind însă de sosirea prealuminatului han în Bugeac, inimile ticăloșilor nenorociți fiind cuprinse de spaimă, Cantemir a dat foc de (408) îndată tuturor caicelor pe care le construisese, de teamă ca ele să nu fie descoperite, înștiințînd în același timp pe prealuminatul han că va fi în slujba sa cu fidelitate...

În ziua de vineri, a opta zi a lunii rebi I ³⁵⁵, sus-numitul aga a fost trimis în Bugeac, iar vizirul Arab Regeb pașa, care era numit mai înainte cu apărarea Vidinului, a fost rechemat din drum, cu gîndul de a fi folosit cu ocazia venirii hanului din Crimeea.

(409) PLECAREA HANULUI TĂTAR DIN BUGEAC

(421) <Întoarcerea sa la Istanbul, unde s-a închinat>.

³⁵³ Constantin Cantemir era atunci domul Moldovei (1685–1693), iar în Țara Românească domnea Constantin Brîncoveanu (1688–1714).

³⁵⁴ Leopold I (1658–1705).

³⁵⁵ 31 decembrie 1688.

PLECAREA SULTANULUI ÎN EXPEDIȚIA DIN UNGARIA

(425)

În vremea aceea, oștile leșești, răsculindu-se împotriva craiului lor, i-au zis : „De șase ani, de cînd am stricat pacea, sultanii osmanlii, făcînd mereu expediții și <noi> fiind înfrinți, ținuturile noastre s-au ruinat și am rămas fără familii și fără copii. Hanul tătăresc, stînd „în Bugeac cu două sute de mii de oameni, ar putea ataca o parte din țara noastră peste cinci sau șase zile. Sau să faci pace din nou, trimițînd soli la înalta Poartă, sau te vom scoate din crăiie”. Dieta leșească, refugiindu-se la han, i-a trimis soli și scrisori de iertare prealuminatului han, rugîndu-l să intervină pe lîngă înalta Poartă. Totodată ea s-a obligat să-și plătească haraciul ca pînă acum, promițînd că va avea față de prietenii lui purtare de prieten și față de dușmanii săi purtare de dușman. De asemenea, a promis că va fi cu credință în serviciul înaltei Porți, stînd gata să vină în ajutor cu armata, oricînd și în orice parte i se va porunci.

Tot prealuminatul han, trimițînd scrisori la unii dintre nobilii din Ardeal, le-a spus : „Ca să arătați într-adevăr că sînteți sub ocrotirea înaltei Porți, ca pe vremea răposatului sultan Suleiman han, pentru aceasta, după cum pretindeți că sînteți supușii noștri, atunci să scoateți și voi sabia și să mergeți și voi asupra austrieilor”. Iar ei au răspuns : „Țara Ardealului, care fără încetare a fost supusă față de înalta Poartă, a intrat acum în întregime sub stăpînirea austrieilor, încît vreo șazeci de mii de austriei și unguri se află în tabăra de iarnă (*kışla*). De asemenea, dintre emirii Ardealului, cei mai mulți au trecut de partea austrieilor. De asemenea nu avem putere să strîngem oaste, căci s-au răsculat. Pofțiți și veniți cu fericire <în țara noastră> și atunci veți vedea credința noastră”. Toate acestea fiind aduse la înalta cunoștință imperială de către han, i s-a dat răspunsul : „Procedați așa cum vă este mai de folos : aveți învoirea noastră”. După aceasta oastea tătară, împărțindu-se în două bulucuri, s-a hotărît ca unul dintre ele să pornească în Transilvania, iar celălalt să meargă împreună cu prealuminatul han la ordia imperială. În acest scop au fost desemnați oamenii care să înceapă construirea podului peste Dunăre, la Vidin...

Prealuminatul han tătăresc, așezîndu-se la Chilia, a trimis scrisori cu oamenii săi către nogai, circazi, camuci, calmuci, la tătarii iaman-sadik și la tătarii din Bugeac, chemîndu-i să participe la expediția împărătească. Astfel, el începuse să strîngă oști cu scopul de a-și lua revanșa de la austriei și de la leși, precum și de a pedepsi pe ceilalți dușmani ai legii.

<Polonii cer pace, trimițînd un sol> ³⁵⁶.

Astfel, trimisul său a venit la Chilia, rugînd să fie iertat stăpînul său și să i se șteargă toate vinovățiile sale. El s-a întîlnit cu hanul.

<În acest timp, oastea moscovită vine în părțile Crimei. Sosesc scrisori ca hanul să vină din Bugeac în ajutor>.

Aceste scrisori <din Crimeea> ajungînd la prealuminatul han, aflat la Chilia, acesta a căzut pe gînduri și, arătîndu-le solului leșesc, i-a zis : „A venit dușmanul peste țara noastră, dar după ce îl vom alunga cu aju-

³⁵⁶ Pe Wladislaw Lós (cf. A. Zajackowski și J. Reyhman, *op. cit.*, p. 119).

torul lui Allah, se va întrări pacea între cele două părți”. Apoi, l-a pus în închisoare în cetatea Chilia. A sosit știrea că, deși solul cel mare al leșilor ieșise din țara leșească, totuși, văzînd că se apropie trupele moscovite, s-a înapoiat, zicînd că e mai bine să facă potrivit situației care se va crea. Prealuminatul han, strîngînd la un loc oastea tătară ce ierna la Chilia și în Bugeac, a comunicat la Pragul împăărătesc, scriînd de pe cal, miercuri, în a douăzeci și opta zi a lunii regeb ³⁵⁷, că a plecat din Chilia, îndreptîndu-se să ajute Crimea.

(440) RĂZBOIUL HANULUI TĂTĂRESC ȘI ÎNFRÎNGEREA TABEREI MOSCOVITE...

<Se repetă relatarea plecării tătarilor, din Chilia în Crimea>.

- (446) A doua zi, duminică, ajun de sărbătoare, agaua steagurilor osmane de voluntari de pe lîngă craiul Emeric Thököli, ce se afla lîngă muhafizul Vidinului, vizirul Husein pașa, și un om dintre ostașii maghiari, pedestri și călări, au adus o scrisoare de la Thököli, în care se anunță că afurisiții fără de lege săpaseră șanțuri și adăposturi adînci pentru apărarea trecătorii (*boğaz*) Orșova (*Irşova*) de pe malul de dincoace al Dunării, în fața cetății Orșova. Craiul mai sus-arătat, auzînd că afurisiții au cucerit-o cu o numeroasă oaste de pedestrași și de pușcași, a trimis din oastea sa maghiară de pedestrași cîteva steaguri alese. Dușmanii legii, aflînd aceasta, s-au îmbarcat pe corăbiile lor și au fugit pe partea cealaltă, la Orșova. Cînd <Thökoli> a auzit că au fost luate adăposturile, echipamentele și o parte din corăbiile lor, a trimis din nou oastea maghiară de pedestrași în ajutorul lor. De asemenea, la Orșova, dușmanul legii, îndîrjîndu-se, au trecut dis-
 165 v. de-dimineață în partea aceasta, cu scopul de a recuceri adăposturile. Însă
 (447) oastea maghiară fiind prevăzătoare, a dat loc la multe lupte și dușmanul legii a fost înfrînt și, cu ajutorul celui drept, mulți dintre ei au fost trecuți prin sabie, iar mulți alții s-au înecat în Dunăre sau au căzut prizonieri. Pentru a se da crezare, s-a trimis la Pragul împăărătesc un prins și steagurile capturate. <Thokoli>, aducînd la cunoștința Pragului împăărătesc <rugămintea sa> în privința dăruirii din partea padișahului a unei cantități de pînză *boğası*, cu care promisese să-și îmbrace oastea pentru fală față de dușmani, spunea: „Să nu ne faceți de rîs față de oastea noastră, iar dușmanul cu care sîntem în luptă, auzînd că mărețul nostru padișah arată față de oastea noastră maghiară grijă în toate felurile, va veni cu siguranță să se supună”. Oamenii care au venit din partea sa au fost îmbrăcați cu caftane; totodată i s-a trimis pînză *boğası* pentru o mie de nădragi (*ton*)...

<Ceaușul cel mic, venind la sultan, i-a adus la cunoștință motivele pentru care oastea nu ataca tabăra ghiaură de la Crușevăț (*Alacahisar*)>.

- (453) ...El a mai spus că și muhafizul Vidinului, vizirul Husein pașa, care avea sarcina apărării trecătorii Mehaver ³⁵⁸, dinspre Timișoara, își petrece timpul în zadar. Marele vizir a trimis îndată la Pragul împăărătesc firmanele
 166 r. ce i-au fost scrise lui Regeb pașa, lui Husein pașa, craiului curuților, lui Mahmud pașa și lui Kemankeș vizir Ahmed pașa, ce se afla în Albania.

³⁵⁷ 18 mai 1689.

³⁵⁸ Probabil că este vorba de o grafie greșită: Mehadia.

S-a emis hatt-i humaiun, cerîndu-li-se fiecăruia cu severitate ca „procedînd potrivit ilustrei mele porunci, să vă adunaţi într-un loc înainte de venirea iernii şi, depunînd eforturi în deplină înţelegere şi unire, să mergeţi asupra taberei <duşmane> în cinci sau zece zile şi să rezolvaţi situaţia într-un fel, cu orice chip”. Firmanele adresate lui Hüseîn paşa şi lui Emeric Thököli au fost trimise cu Ahmed aga fost serceavuş³⁵⁹ al capugibaşilor de la reşedinţa împărătească, iar ale celorlalţi au fost trimise prin Tûmengi Ömer aga...

În ziua aceea, sosind mirahorul beifului Moldovei cu depeşă, se da (454) de ştire că a pornit craiul şi că şi-a aşezat tabăra în localitatea numită *Istebri* <?>. În a şasea zi³⁶⁰, într-o luni, care este a douăsprezecea zi a lunii august, spre seară, în apropierea acelei localităţi s-a produs un cutremur foarte puternic, venind dinspre apus...

CUCERIREA CETĂŢII CLADOVA (*FETİH ISLAM*) ŞI ORŞOVEI (*İRŞOVA*) ŞI ÎNFRÎN- (455) GEREA FLOTEI GHIAURE

Muhafîzul de Vidin, vizirul Hüseîn paşa, potrivit poruncii primite, a pornit de la Vidin pe Dunăre spre Belgradul de Sus, împreună cu toată (456) oastea islamică ce se găsea lângă el şi cu craiul Ungariei de mijloc, Emeric Thököli, cu scopul de a pune stăpînire pe ţară. Mai înainte au fost numiţi împotriva cetăţii Cladova chehaiaua sa, toţi supuşii şi beii, precum şi Emeric Thököli.

<Urmează descrierea luptelor şi a cuceririi cetăţii>.

... Cei dinăuntru, predînd-o, au ieşit din ea şi astfel cetatea, fiind cucerită, a fost luată în stăpînire...

... Aşa cum Dardanelele (*Boğaz-Hisar*) din Marea Mediterană formează poarta mării, tot aşa şi ea, Cladova, constituie poarta Dunării. De aceea, avînd nevoie de refaceri mari, s-a început repararea zidurilor cetăţii, precum şi a zidurilor interioare. S-a început totodată şi construirea de noi întărituri şi fortificaţii. În privinţa aceasta, s-a dat poruncă beifului Țării Româneşti³⁶¹ să pregătească piatră, chirpici, lemne pentru întărituri şi să aducă baltagii şi salahori (*şerahor*), harabale şi fier, precum şi zece mii de chile de grîu, făină şi orz. Mai înainte, mulţi dintre locuitorii Cladovei pieriseră sau fugiseră, iar unii dintre ei, aflîndu-se împreună <cu turcii> în luptă, şi-au cucerit proprietăţile care le-au fost date, iar proprietăţile rămase <fără stăpîn> au fost acordate apărătorilor cetăţii. Mai sus se scrisese despre lupta din şanţuri în partea de dincoace a Orşovei. După aceasta, Hüseîn paşa l-a însărcinat pe capudanul³⁶² Dunării, Ali paşa, şi pe chehaiaua (*kethuda*) craiului Emeric Thöhöli să meargă cu oastea maghiară asupra cetăţii Orşova de pe malul celălalt al Dunării. Cînd au atacat de pe uscat şi de pe apă, nenorociţii ce se întăriseră acolo i-au întîmpinat şi s-au dat multe lupte, după care duşmanii legii fiind înfrînţi, mulţi dintre ei au fost măcelăriţi. Cei care au scăpat de săbii au

³⁵⁹ Forma persană a cuvîntului *baş ceavuş* (*ccauş-başı*) : „prim ceauş”.

³⁶⁰ 22 august 1689 (stil nou).

³⁶¹ Constantin Brîncoveanu.

³⁶² Amiral.

fugit din nou în cetatea Orșova. Neputîndu-se menține acolo, au fugit și mai departe, salvîndu-și doar sufletele.

167 r. Astfel, gaziile luptători pentru lege și oastea maghiară au pus stăpînire pe cetate, devastînd și capturînd proviziile ce se găseau acolo. În felul acesta, cu ajutorul lui Allah, au fost deschise drumurile spre Timișoara. Palanca Mehadia se află la o trecătoare, la o distanță de patru ceasuri de Orșova, pe drumul Timișoarei și al Transilvaniei. Austrieii și maghiarii, precum și afurisitul de Heissler (*Haizer*), care au plecat din Orșova, (457) punînd stăpînire pe mai sus-arătata trecătoare, cu șanțuri și întărituri mari, erau pe cale de a opune rezistență gaziilor islamici. Auzind aceasta, Hüseîn pașa l-a numit pe chehaiaua sa împreună cu valiul de Vidin, Iusuf pașa, precum și pe chehaiaua craiului Emeric Thököli, împreună cu oastea sa pedestră. Dușmanul legii a aflat de trecerea lor cu corăbiile pe malul dinspre Orșova. Atunci, austrieii și maghiarii, împreună cu Heissler, au fugit din părțile Ardealului spre Porțile de Fier (*Demir Kapu*), iar răufăcătorii sîrbi au fugit de-a lungul Dunării și Moraviei. În urmărirea austrieilor și a maghiarilor au plecat: chehaiaua craiului Emeric Thököli și oastea aleasă cu solda mărîtă (*terekkili*), precum și steagurile tătare și cele din Lipca ale lui Hüseîn pașa, urmărindu-i pînă la cetatea Sebeș³⁶³. Fugind și de acolo, i-au urmărit pînă în interiorul Transilvaniei și tăind capete și luînd robi de la ghiauri, s-au întors cu bine lingă Orșova. De asemenea, Iusuf aga, împreună cu chehaiaua lui Hüseîn pașa, ajungîndu-i pe răufăcătorii sîrbi la marginea comunei Salmaș³⁶⁴, după multe lupte ghiaurii au fost înfrinți. Au fost luate vreo șase sute de capete și vreo două sute de prizonieri, iar ceilalți, risipindu-se prin munți, au dispărut cu toții. Aceștia <turcii>, întorcîndu-se victorioși, au intrat în Orșova. Atunci s-a ținut un sfat și au hotărît cu toții să se meargă la trecătorea Mehadia, cu toată oastea islamică, însă craiul Thököli, considerînd nepotrivită această măsură, Hüseîn pașa a rămas cu oastea islamică pentru paza Orșovei, iar chehaiaua sa și toate trupele de gardă și oastea aleasă cu solde mărîte și patru sute de ostași călăreți și ieniceri, precum și toată oastea maghiară, împreună cu craiul Thököli, au fost numiți și trecuți la trecătorea Mehadia. Hüseîn pașa, la rîndul său, a reparat locurile din cetate ce aveau nevoie de reparații, precum și orașul ei, așezînd tunurile și făcînd întăriturile la locurile lor. Fiînd o trecătoare și o insulă neîngrijită și neavînd multe terenuri de cultivat, el a numit acolo ca apărători, cu solde mai mari, două mii de pedestrași, cu opt agale și un bei. Ostașilor Orșovei, care aveau din vechime timare și zeamete, li s-au dat din nou apanajele (*dirlik*) lor, cu condiția de a locui mai departe la Orșova. De asemenea, li s-au dat și cîte o casă, cîte o tarla și cîte o vie. Dirlicurile celor care nu s-au prezentat pînă la sfîrșitul termenului fixat, adică pînă la sfîrșitul lui șevval³⁶⁵, au fost acordate altora care erau îndreptățiți. În prima zi a lunii zilkade³⁶⁶, într-o marți, vreo opt mii de ghiauri, venind prin surprindere, au asediat cetatea Orșova. În timpul acela, flota împărătească de sub comanda capudanului Ali pașa, aflîndu-se pe malul de

³⁶³ Caransebeș.

³⁶⁴ Salmoș.

³⁶⁵ 7—16 august 1689.

³⁶⁶ 17 august 1689.

dincoace, a atacat de cîteva ori și a dat iureș cu corăbiile asupra dușmanului legii. Respingîndu-i întrucîtva, au făcut șanțuri pe malul Dunării, în dreptul cetății Orșova. Scoțînd apoi tunurile flotei împărătești, le-au așezat în șanțuri... și slobozindu-le unul după altul, au apărut de pe uscat porțile din cele două părți ale cetății. Astfel, cu tunurile și cu puștile, au fost nimiciți mulți afurisiți. Fiind asediați o zi și o noapte și neputîndu-se menține din pricina tunurilor, ei au hotărît, în cele din urmă, să fugă. După plecarea lor, au sosit acolo Hüsein pașa și craiul Thököli. (458) Deși craiul Thököli a fost numit și trimis, împreună cu pedestrașii țării și cu oastea aleasă, pe urmele ghiaurilor, totuși el nu i-a putut ajunge. În timpul acesta, venind corabia care fusese trimisă pentru serviciul de caraulă și care mersese înainte la o distanță de șapte ore, s-a făcut cunoscut din timp că treisprezece șăici, cu cîte treizeci de vîsle, precum și opt corăbii mari de brad și douăzeci de corăbii mici, numite *espetatii* <?>, împreună cu două caice destinate pentru trecerea cailor, vor veni cu vreo 4 000 de ostași ghiauri pe Dunăre asupra flotei împărătești...

La o distanță de două ore mai sus de Orșova, ei i-au întîmpinat pe ghiauri, iar aceștia, cînd au văzut flota împărătească, au ieșit pe uscat, scoțîndu-și afară pedestrașii și intrînd în șanțuri. Pe cînd se luptau cu tunurile și cu puștile, craiul Thököli a venit în ajutor de pe uscat, cu pedestrașii săi și cu oastea aleasă. Și capudanul Ali pașa, scoțînd pe uscat vreo patru mii de oameni din oastea flotei împărătești, i-a atacat de pe uscat cu tunurile, pornind la luptă...

Năpustindu-se asupra dușmanilor legii, o parte din ei au fost măcelăriți, iar alții au căzut prizonieri, fiind legați cu lanțuri. O altă parte a fugit în munți... Atunci au fost capturate douăzeci și șase de tunuri nemaivăzute pînă acum, căci asemenea tunuri nu existau în toată flota împărătească. Cei prinși au spus că aceste tunuri au fost anume turnate pentru flotă de către cezarul de la Viena și că flota a fost înzestrată <cu asemenea tunuri> pe insula Komorn ³⁶⁷. Descriind detaliat venirea lor cu bine lingă Orșova, precum și faptul că sînt la paza ei, de asemenea și toate cuceririle strălucite ce au avut loc, el <capudanul Ali pașa> le-a raportat la reședința împărătească. În a paisprezecea zi a lunii zilkade ³⁶⁸, într-o luni, arzul a fost prezentat la Pragul împărătesc de la Sofia. În noaptea aceea, ostași din tabăra împărătească au tras din loc în loc cu armele și au strigat, zicînd că tabăra <austriacă> a fost înfrîntă. Locuitorii orașului auzind acestea, s-a răspîndit printre ei vestea înspăimîntătoare că „ordia <împărătească> este atacată de ghiauri”. Atunci, înșeuindu-și caii și pregătindu-și harabalele pentru fugă, cei săraci și cei slabi, precum și femeile și copiii, cu capetele și picioarele goale, au început să strige și să se agite, năvălind în stradă, iar unii de la marginea taberei, neștiind ce se petrece, își lăsau corturile și fugeau spre Istanbul, călări sau pe jos. Unii s-au prăvălit în șanțuri și mulți alții, căzînd în apă, s-au înecat. Alții și-au rupt minile și picioarele sau și-au spart capetele, încît era o mare panică. Strigătele de larmă au fost oprite cu mare greutate tocmai spre seară, și astfel s-a liniștit zarva produsă de detunăturile de armă... (459)

³⁶⁷ Velky Zitny, insulă pe Dunăre, în Slovacia; în partea ei sud-estică este situat orașul Komorno.

³⁶⁸ 30 august 1689.

THÖKÖLI ȘI SITUAȚIA EXPEDIȚIEI ÎNFRÎNGEREA LUI REGEB PAȘA

(462) <Mustafa pașa apare în calitate de mutasarrif de Timișoara>.

(471) În a douăsprezecea zi ³⁶⁹, într-o luni, sosind hirtile de la voievodul Moldovei, Cantemir ³⁷⁰, se dădea de știre că afurisiții de leși au asediat cetatea Camenița, făcând mari pregătiri cu scopul de a provoca pagube. Înainte de sosirea în ajutor a oștilor tătare, care au pornit din părțile Crimeei, sub comanda prinților calgai și a lui nureddin sultan, precum și a apărătorului Oceakovului, vizirul Mustafa pașa, din partea aceasta, apărătorii cetății <Camenița>, Kahraman pașa, și căpeteniile de oști, împreună cu gazii musulmani aflați acolo, unindu-se între ei, au trecut la fapte cu bărbăție și curaj, pentru îndepărtarea dușmanilor și au rezistat, cu ajutorul lui Allah, așa cum trebuia. Mulți dintre afurisiți fură distruși de loviturile de tunuri și de puști, iar mulți alții fură prinși de vii sau omoriți. Aflind și de sosirea în ajutor, într-un loc apropiat, a gaziilor musulmani, afurisiții, renunțând de nevoie la asediarea cetății, și-au scos tunurile și oștile din adăposturi și au intrat în tabăra lor, aflată la o distanță de două ore. El a mai înștiințat că <dușmanii>, lăsându-și poveștile, au fugit și de acolo înfrinți și cu fețele înnegrite.

169 r. ÎNFRÎNGEREA LUI REGEB PAȘA ȘI OCUPAREA ORAȘULUI NIȘ
DE CĂTRE GHIAURI

(474) ... Și muhafizul Dunării, vizirul Sarî Hüsein pașa, auzind de aceste evenimente <adică de ocuparea Nișului de către austrieci>, a lăsat cetățile Orșova și Cladova pe care le cucerise mai înainte și a venit la Vidin pentru pază, împreună cu oastea islamică de lângă el și cu craiul Emeric Thököli.

(481) ANUL O MIE O SUTĂ UNU ³⁷¹

(482) OCUPAREA CETĂȚII VIDIN DE CĂTRE GHIAURI

Marele serdar ³⁷², zicându-și că „dacă îl voi omori pe craiul Thököli, încheindu-se pacea cu cezarul nemțesc, mă voi răzbuna pe împărăție și voi face și o prietenie”, l-a invitat pe mai sus-numitul crai la tabără, sub motivul de a discuta unele chestiuni referitoare la graniță.

La început, Emeric Thököli s-a ținut, dar apoi, lăsându-și oastea într-un loc din apropierea Vidinului, a venit cu trei sute de unguri și s-a întâlnit la Sofia <cu marele vizir>. Pentru a se liniști, <Thököli>, deschizând ușile cortului, înconjurat de ostași maghiari care stăteau gata în jurul craiului lor, a spus : „De ce m-ați invitat ? Poftiți și spuneți, căci a venit spionul meu de la Niș, care a spus că dușmanul s-a împărțit în două cete, dintre care una va veni în părțile acestea, iar cealaltă va merge asupra Vidinului”. Atunci <marele vizir> s-a gândit că dacă l-ar omori <pe Thököli>, s-ar putea ivi o mare tulburare. De aceea a amînat aceasta pentru altă dată și i-a spus : „Am vrut doar să te văd. Acum, după ce

³⁶⁹ 27 septembrie 1689.

³⁷⁰ Constantin Cantemir.

³⁷¹ 15 octombrie 1689 — 4 octombrie 1690.

³⁷² Bekri Mustafa pașa.

ne-am văzut, să te vedem dacă, acolo unde ești numit să faci ceva, vei putea lucra fără cusur. Arătându-i-se prietenie, <Thököli> a fost îmbrăcat cu blană din cap pînă în picioare, iar supușii săi au fost îmbrăcați numai cu *hilate*. A doua zi, <Thököli> a plecat călare. De la cei prinși din Niș, el aflase mai înainte că comandantul de oaste, numit *Preşlob*, va merge asupra Vidinului, împreună cu douăzeci de mii de austrieci și maghiari, și atunci el dăduse de știre muhafizului de Vidin, vizirului Sarî Hüseîn pașa, zicîndu-i: „Eu voi lupta din afară, iar voi să apărați cetatea cu țările”.

<Ocuparea Vidinului de către austrieci în lipsa lui Thoköli, aflat la Sofia, și retragerea turcilor spre Rahova. Mazilirea vizirului Bekri Mustafa pașa>.

<Mazilirea vizirului Bekri Mustafa pașa și numirea lui Fazl Mustafa pașa. Acordarea-eialetului Silistra lui Mehmed pașa și apoi lui Cerchez Ahmed pașa>.

(483—484)
170 r.

FUGA LUI HEISSLER DIN ORAȘUL BUCUREȘTI

(488)

Generalul austriac numit Heissler, alungîndu-l mai înainte pe bejul Țării Românești ³⁷³, ocupase Bucureștiul. Auzind însă că hanzade, prințul Azamet Ghirai, și apărătorul Dunării, vizirul Mustafa pașa, trecînd Dunărea pe la Ruscîuk, s-au întîlnit pe cîmpia Giurgiului (*Yerkökü*), dușmanii legii au fugit din București. Fiul hanului i-a urmărit și, ajungîndu-i din urmă într-un loc, a măcelărit o parte din ghiauri, luînd prizonier și pe defterdarul ³⁷⁴ lor. Punînd stăpînire asupra Bucureștiului, ca mai înainte, el l-a suit în scaunul domniei pe bejul Țării Românești ³⁷⁵. Acestea au fost raportate la Pragul imperial, în ziua de luni, a treisprezecea zi a lunii mai sus-arătate ³⁷⁶...

OCUPAREA ȚINUTURILOR RUMELIEI DE CĂTRE GHIAURI. PORNIREA ȘI SOSIREA HANULUI TĂTAR ȘI A LUI MAHMUD PAȘA PENTRU ÎNLĂTURAREA DUȘMANILOR

(490)

... Din pricina zăpezii și a frigului nu-și mai simțeau mîinile și picioarele și toată lumea era descurajată în oastea imperială. Cu steagul cel ilustru rămăseseră numai agalele cu trei mii de spahii și cu trupele de voluntari, precum și ceaușul. Restul armatei se risipise. Vizirii, mirimiranii și comandantii au rămas numai cu pajii (*içoğlan*) și cu ostașii lor de pază. Oastea a fost cuprinsă de frămîntare și dezorientare. O asemenea situație nu avuseseră musulmanii de la începutul împărăției osmane. Nenorocirea îi cuprinsese pe toți. Mai înainte, hanul Crimeei, Selim Ghirai, și prințul Gazi Ghirai și Tokhtamîș Ghirai, porniseră din Crimeea în a opta zi a lunii șevval ³⁷⁷, într-o luni, dar la al doilea popas hanul s-a îmbolnăvit. După unsprezece zile de ședere, el a pornit de acolo și s-a dus în Bugeac. Cînd vestea sosirii sale în Bugeac a ajuns la urechile fostului mare vizir,

(491)

³⁷³ Constantin Brincoveanu.

³⁷⁴ Controlor financiar în oastea austriacă.

³⁷⁵ Constantin Brincoveanu.

³⁷⁶ 24 ianuarie 1690.

³⁷⁷ 15 iulie 1690.

Mustafa paşa, el a spus, din invidie, că nu e nevoie să se ostenească, deoarece îndatorirea sa faţă de padişah a fost îndeplinită şi i-a cerut să se întoarcă în Crimeea. Dar hanul nu a dat ascultare celor scrise de marele vizir şi, străduindu-se, a mers câte trei popasuri fără oprire pînă cînd a ajuns la graniţa Țării Româneşti, unde a aflat de înfrîngerea <turcilor> la Batgine <?>, iar cînd a ajuns la Nicopol a aflat şi de înfrîngerea de la Niş. Întristîndu-se mult, el a plîns şi, pornind în mare grabă şi mergînd cu mare înţeală, a sosit la ordia imperială de la Sofia, în a doua zi a lunii safer, într-o luni ³⁷⁸. Toate căpeteniile armatei au ieşit în întîmpinarea lui şi l-au condus cu mare alai la cortul serascherului vizir Mahmud paşa. Atunci şi în rîndurile gaziilor musulmani s-a produs o mare bucurie şi o bună dispoziţie generală.

171 r. <Descrierea luptelor de la Usküp (Scopje)>.

(493) Atunci hanul a vorbit astfel : „Am venit traversînd munţii Moldovei şi Țării Româneşti, trecînd prin Nicopole. Dacă plecăm fără să-l înălţurăm pe acest duşman, atunci nu vom avea în ochii lui nici o consideraţie şi nici o onoare. De aceea astăzi, pînă diseară, ori vom distruge oastea lor, ori vom muri cu toţii lăsînd după noi un renume care să dăinuiască pînă la sfîrşitul lumii... ”

(496) <Obţinerea unor victorii de către oştile turco-tătare>.

(497) Într-o scrisoare trimisă de craiul Thököly se dădea de ştire că craiul sus-amintit <Thököli>, auzind că de la Vidinli s-au trimis ghiaurilor de la Niş solde şi stofe, a plecat într-o noapte de la Nicopol în grabă şi a atacat pe neaşteptate vreo mie de ghiauri în clipa cînd aceştia treceau printr-un loc şi măcelărindu-i cu săbiile, le-a jefuit banii şi toate lucrurile ce le aveau cu ei...

(498—499) <Situaţia lui Salih paşa; schimbări în ierarhia Porţii>.

Muhafizul de Rusciuk, vizirul Bozoklu Mustafa paşa, fiind numit serascher, în locul său a fost numit beilerbeiu de Silistra, Cerchez Ahmed paşa.

(504) SERDARIATUL LUI CERCHEZ AHMED PAŞA ŞI ÎNCREDINŢAREA DOMNIEI TRANSILVANIEI CRAIULUI CURUŢILOR, EMERIC THÖKÖLI

Mai înainte, cînd prealuminatul han pornise cu o oaste tătară spre Sofia şi descinsese la Nicopol, el primise o scrisoare din partea notabililor (*aiân*) din Transilvania, în care se spunea : „Eşti un han al cărui renume şi glorie s-au răspîndit în toată lumea şi ai călcat sub picioarele calului tău numeroase Țări, distrugîndu-le. Să ai milă de starea noastră. Dorim ca Emeric Thököli să fie principele nostru. Vă rugăm să mijlociţi pe lângă înalta Poartă şi să obţineţi numirea şi trimiterea lui ca crai. Cînd el va intra în Transilvania, noi toţi din vilaiet vom încăleca pe cai şi, înarmîndu-ne cu săbii, îi vom măcelări şi îi vom scoate pe ghiaurii austrieci, care, fiind o pacoste pe capul nostru, ierneză în Țara noastră. În felul acesta, încre-

³⁷⁸ Trebuie să fie zilkade sau zilhiğge 1101 : august — septembrie 1690.

dințind vilaietul în mîinile statului <otoman>, veți vedea devotamentul nostru față de padișah”.

<Hanul respinge solia transilvanilor, dar ei trimit o scrisoare și marelui vizir, spunîndu-i> :

„Craiul Emeric Thököli să fie numit principe în Transilvania, căci față de el sintem supuși întru totul și, cu voia lui Allah, veți vedea că sintem devotați și oameni cinstiți”. Marele vizir a invitat în seraiul său pe prealuminatul han și pe căpeteniile oștii, cu care s-a sfătuit în privința aceasta. Prealuminatul han a spus : „Renunțați la aceste gînduri fiindcă Transilvania este o țară așezată departe de granița islamică. Nu o veți putea apăra. Atîta timp cît cetatea Buda, care este capitala țării, nu va intra în mîinile înaltului Devlet, Transilvania nu poate fi ocupată. Regretul din urmă nu folosește la nimic. Nu numai dușmanii noștri, ci și ceilalți ghiauri vor rîde de noi, numărînd firele bărbilor noastre”. Marele vizir a spus însă că nu se îndoiește de înfăptuirea acestui lucru și nu a renunțat la planurile sale, spunînd că este posibilă ocuparea acelei țări și că să-i dea pentru aceasta, îndată, un număr oarecare de tătari ca ajutor. Unii au spus că nu se știe dacă într-adevăr Ardealul se va supune și că aceasta poate fi o vorbă născocită chiar de dușmani. De aceea au propus să fie trimiși oameni, pe ascuns, ca să iscodească și dacă va fi adevărat, numai atunci să se procedeze ca atare. Apoi au fost trimiși oameni, pe ascuns, din partea craiului Thököli și, aflîndu-se că este adevărat, i s-a scris beratul de craie care i-a fost trimis prin aga de înscăunare, împreună cu o blană de samur și un *bürk* roșu, pentru a fi înscăunat <în Transilvania>. Totodată și beilerbeiu de Silistra, Cerchez Ahmed pașa, muhafiz de Dunăre, a fost numit ca serdar în părțile capitalei țării sale, împreună cu cele șaisprezece *oda* ³⁷⁹ de ieniceri ce se aflau lîngă el și cu un număr oarecare de gebegii și de tunari, cu munițiile necesare, precum și cu treizeci de tunuri mari (*darbzen*) și cu o mie de ostași silahdari ³⁸⁰ de sacrificiu care se aflau lîngă el.

De asemenea, au fost numiți și guvernatorul sangeacului de Nicopol, (505) Tatar Salih pașa, și Tatar Islam pașa și Mehmed pașa și Ibrahim pașa și prințul Gazi Ghirai, fiul hanului, cu douăzeci de mii de ostași tătari și craiul Thököli, cu zece mii de ostași maghiari, precum și beiu de Țării Românești, Constantin <Brîncoveanu>. După ce toți aceștia, formînd în total vreo patruzeci de mii de ostași, s-au adunat pe cîmpia Giurgiului, s-a trimis firman ca, unindu-se cu toții, să intre în Transilvania printr-un loc potrivit.

... Dîndu-se bătălie cu ghiaurii care veniseră de la Vidin asupra (507) oștii musulmane care apăra ținutul Nicopolului și asupra craiului Thököli, acești ghiauri au fost înfrinți numaidecît și au fugit. Au fost prinse atunci multe persoane și au fost tăiate multe capete. Dar, din pricina neatenției au fost omorîți și mulți gazii. Cînd a sosit vestea că ei cer ajutor, s-au trimis craiului Thököli douăzeci de mii de aspri din partea miriei ³⁸¹ ca să recruteze oști dintre oamenii pe care-i va găsi potriviți în acele părți.

<Trimiterea de oști pentru expediție în Transilvania>.

(510)

³⁷⁹ Companie.

³⁸⁰ Unități de cavalerie.

³⁸¹ Fiscul de stat.

(516) În ziua aceea <şaban 1101>³⁸², a sosit ştirea că serdarul nenorocit al împăratului Austriei, nedemnul fiu de nedemn numit generalul Heissler (*Haizer*), fiind înfrînt în Ardeal cu oştile sale diabolice, a fost prins şi că împreună cu el au căzut şi optsprezece comandanţi austrieци...

... Sosind scrisoare şi de la serdarul de Dunăre, vizirul Tursun Mehmed paşa, se făcea cunoscut că, potrivit misiunii sale, el a mers împreună cu oastea islamică aflată lângă el şi a asediat cetatea Vidin, pe care a cucerit-o, cu iertare, în a şaptea zi <de asediu>...

(517) În timpul acela, oştile islamice, punînd mîna din toate părţile pe zidurile <cetăţii> Nicopol, se pregăteau să înainteze. Aceasta a ajuns la cunoştinţa păgînilor nenorociţi care se ascuseseră înăuntru. Afară de aceasta, ei au auzit şi de înfrîngerea oştilor lor ce se găseau în Transilvania, precum şi despre capturarea generalului Heissler.

(520) <Urmează descrierea ocupării cetăţii Niş de către turci, prin capitulare>.

(521) În timpul acesta, sosind scrisoare din partea vizirului Tursun Mehmed paşa, apărătorul Dunării şi cuceritorul Vidinului, se făcea cunoscut că vreo cinci mii de ghiauri austrieци şi maghiari... au trecut pe insula mică³⁸³, aflată la trecătoarea Orşova, şi au făcut adăposturi în cele patru puncte cardinale şi au aşezat tunuri şi că, întărindu-se cu muniţii şi cu zaherea în cantităţi suficiente, au gînduri necurate de a pune stăpînire pe Dunăre şi de a împiedica trecerea şi circulaţia corăbiilor islamice şi că nu este cu putinţă în nici un chip să se meargă asupra lor din nici o parte...

(522) <Postul mare vizir Köprülü Mehmed paşa se îndreaptă spre Ineu>.

(524) CUCERIRILE LUI AHMED PAŞA

Împreună cu oştile tătare şi egiptene care au fost nunite la urmărirea oştii austriece ce venise mai înainte în ajutorul celor de la Niş şi fugise peste riul Morava, a pornit în grabă şi beilerbeiu de Diarbekir, vizirul Seid Kemankuş Ahmed paşa. Afurisiţii fiind oaste de adunătură, unii din ei s-au dus în părţile Semendriei şi un număr oarecare a trecut în părţile Sirmiumului (*Srem*), iar o parte a intrat în Belgrad, iar cea mai mare parte, împreună cu comandantul lor, afurisitul Preşlav, a trecut din Semendria la Panciova, fugind de acolo în Ardeal. Iar vizirul Ahmed paşa a mers, potrivit însărcinării sale, avînd în dreapta sa Dunărea, iar la stînga drumul cel mare, şi a răscolit acele regiuni spre Cruşevaţ.

<Cuceririle turcilor în Bosnia>.

(525) Mai înainte, marele serdar trecuse în partea Timişoarei pe balgibaşii³⁸⁴ prealuminatului han, împreună cu vreo două mii de tătari, iuţi ca vîntul şi vînători de duşmani. A sosit vestea că, după ce au răscolit ţinutul acela, mergînd mai departe, l-au luat a doua zi prizonier pe generalul eretic care, predînd condiţionat cetatea Vidinului, mergea de la Orşova la Seghedin, împreună cu supuşii săi şi cu trei harabale încărcate cu lucrurile sale şi cu tezaurul său.

³⁸² Între 10 mai şi 7 iunie 1690.

³⁸³ Este vorba desigur de insula Adakale.

³⁸⁴ Starostele celor care se ocupă de procurarea mierei.

DESPRE ÎNFRÎNGEREA ARMATEI AUSTRIECE ȘI PRINDEREA GENERALULUI
HESSLER ȘI A COMANDANȚILOR. MOARTEA LUI AHMED PAȘA

Findik Mustafa pașa și valiul de Nicopol, Tatar Salih pașa, și Tatar Islam pașa și Arab Kasım pașa și Mehmed pașa și Ibrahim pașa de la serhat și Zor Mustafa pașa de la serhat și Mehmed bei de la serhat, care fuseseră numiți, mai înainte de aceasta, lângă beilerbeul de Silistra, Cerchez Ahmed pașa, desemnat să așeze în Ardeal pe craiul Ungariei de mijloc, Thököli Emeric, adunându-se cu oștile alese de spahii, cu gebegiii și cu tunarii și luând munițiile și tunurile, în total peste cinsprezece mii de gazii musulmani, au trecut cu toții Dunărea la Nicopol și Rusciuk și și-au așezat corturile pe cîmpia Giurguiului. În timpul șederii lor, sosind și craiul mai sus-numit, Thököli, acesta s-a alăturat ordiei imperiale cu vreo zece mii de ostași maghiari. După ce a sosit vestea că și fiul hanului, prințul Gazi Ghirai, a sosit la granița Țării Românești cu peste douăzeci de mii de ostași tătari, iuți ca vîntul și vînători de dușmani, au pornit pe o vreme binecuvîntată de la locul de popas amintit mai sus și s-au dus în părțile Transilvaniei. Dar mai întîi au ajuns în orașul București. Domnul acelei țări, voievodul Constantin ³⁸⁵, întîmpinîndu-i cu vreo trei mii de ostași valahi, s-a alăturat armatei imperiale purtătoare de victorie și, fără a fi lăsat să zăbovească, a fost numit în avangardă. Ceilalți au pornit îndată după el. În drum, a sosit și fiul hanului, împreună cu oastea, și s-a alăturat oștilor islamice. Traversînd popasuri și parcurgînd distanțe, ei au trecut cu bine granița Ardealului. Hanul, în drumul său, urma să intre într-o mare trecătoare, numită Rokal ³⁸⁶, care era locul de trecere din părțile Țării Românești în țara Ardealului. În apropierea pălăncii Katri-Ili <?>, ce se găsea în mijlocul trecătorii, în locurile înguste pe unde urmau să treacă oștile islamice, afurisiții inamici făcuseră întărituri de copaci, pe care le numeau șanțuri (*şans*), pentru a se fortifica, pregătind și tunuri. Ghiaurii păzitori pusese stăpînire pe acele locuri cu vreo mie de pușcași, astupîndu-le astfel foarte bine. Atunci un număr de două mii de pedestrași din armata craiului Thököli, trecînd munții prin niște locuri greu de străbătut, i-au lovit din spate pe afurisiți. Cu voia lui Allah, ghiaurii nenorociți, crezînd la început că au venit ajutoare pentru ei, i-au întîmpinat cu mulțumire și cu respect și au ieșit astfel înaintea lor. Dar oastea maghiară, nedîndu-le răgaz, i-a atacat deodată cu un torent de săbii și, nimicindu-i pe toți acești nedemni și pe păzitorii drumurilor, pe mulți dintre ei i-a legat în lanțuri, luîndu-le lucrurile. După ce au pus stăpînire pe întărituri, ca și pe două tunuri, precum și pe multe muniții aparținînd inamicilor, <oamenii lui Thököli> s-au dus asupra cetății numite Barad ³⁸⁷, care este situată la capătul celălalt, spre locul de trecere în Transilvania, și care constituie adevărata cheie a trecătorii. Locul de trecere fiind însă foarte prăpăstios și trecerea pe acolo, spre a ajunge la cîmpie, fiind foarte anevoioasă, a trebuit să se facă popas de cîteva zile pentru a se pregăti cele necesare. Afară de aceasta, patru mii de austrieci și șase mii de maghiari,

³⁸⁵ Constantin Brîncoveanu.

³⁸⁶ Rucăr.

³⁸⁷ Bran.

precum și o adunătură de haiduci și răufăcători din Transilvania, formînd cu toții vreo șaisprezece mii de ostași austrieci, pedestri și călări, își așezaseră tabăra în spatele cetății mai sus-amintite, sub comanda afurisitului general Heissler. Sosind știrea că ei s-au pregătit să se apere și să împiedice trecerea gaziilor prin trecătoare, au fost chemați în cortul serdarului Cerkez Ahmed pașa <pentru sfat> toți comandanții de oaste, hanzade ³⁸⁸, craiul Thököli și beiul Țării Românești ³⁸⁹. S-au înțeles ca ei să treacă munții și să-i înconjure pe la spate pe dușmanii legii. În acest scop, au fost pregătite călăuze pricepute și, lăsîndu-se pe loc toate poverile, tunurile și munițiile, în ziua de luni, a șaisprezecea zi a lunii zilkade ³⁹⁰, gaziile musulmani (*islam*), echipați ușor, au urcat pe jos <munții>. Călăreții, de asemenea, au devenit pedestri. Ei s-au urcat pe un munte mare și fără poteci, aflat în dreapta lor, asemănător muntelui Kaf ³⁹¹.

<Descrierea trecerii munților Carpați din Țara Românească în Transilvania>.

(527) Cînd gaziile musulmani coborau prin munți, zgomotele scoase de caii lor au fost auzite de afurisitul general Heissler, comandantul cel mare al oștii ghiaurilor austrieci. Atunci el și afurisitul numit Thököli <sic>, care fiind unul dintre boierii ardeleni se supusese austriacului și, pretinzînd scaunul Transilvaniei din partea austrieilor, fusese numit căpetenia afurisită a răufăcătorilor ardeleni, au sunat din trompete și și-au aranjat alaiurile ghiaure formate din pedestrași și călăreți, îmbrăcați în armuri albastre-cenușii, așezîndu-și și tunurile în fața oștii. Ei au înaintat încet-încet, pe o cîmpie netedă, asupra gaziilor musulmani. De asemenea și oștile islamice și-au așezat alaiurile de pedestrași și călăreți. Astfel, la capătul aripii drepte a luat loc hanzade împreună cu oastea tătară...

<Descrierea ordinii de bătaie a oștii otomane>.

Mai încoace s-a așezat scriitorul acestei bătălii, Mehmed bei..., mai încolo s-a așezat craiul Thököli, iar la capătul aripei stîngi a stat beiul Țării Românești și și-a aranjat acolo rîndurile. În centru a luat loc serdarul Cerkez Ahmed pașa, iar în spatele lui s-au așezat gebegiile, precum și alte trupe de pedestrași... În felul acesta ei au înaintat pas cu pas spre dușmani. Mai rămăsese jumătate de ceas pînă la înserare, cînd i-au atacat deodată...

(528) ... Într-un sfert de ceas, Thököli <sic>, pretendentul la domnia Transilvaniei, și boierii din Transilvania, banii și nemeșii, precum și toate căpeteniile care se supuseseră austriacului au fost măcelăriți. Numai vreo două sute de inși dintre acești nedemni, găsindu-și scăparea, au fugit în cetatea Brașov ³⁹². A doua zi și aceștia, prindîndu-se luptătorilor musulmani, care merseseră pe urmele lor, au fost omorîți. Comandantul ghiaurilor, afurisitul Heissler, și optsprezece căpetenii (*kapudan*) fiind luați prizonieri, au fost legați în lanțuri. S-a tăiat și capul ghiaurului numit Bălăceanu ³⁹³, care era ginerele fostului voievod al Țării Românești, Șerban

³⁸⁸ Gazi Ghirai.

³⁸⁹ Constantin Brîncoveanu.

³⁹⁰ 21 august 1690.

³⁹¹ Munte legendar în Caucaz.

³⁹² În text: *Pirașova*.

³⁹³ Constantin Bălăceanu.

bei ³⁹⁴, și care, fiind unul dintre boierii Țării Românești, fugise și se supusese austrieilor. Capul său a fost trimis la București, unde a fost expus pentru învățătură de minte. Tabăra lor a fost devastată și prădată. Au fost capturate treizeci de tunuri și alte muniții, împreună cu șapte steaguri trimise de Papa, care erau lucrate minunat cu franjuri și aveau pe ele figuri, precum și cincisprezece steaguri cu cruci...

În noaptea aceea oștile islamice au rămas pe loc. Fîndik Mustafa (529) pașa a fost numit comandant peste ele, iar evenimentele petrecute, fiind descrise, au fost făcute arz marelui serdar care se găsea lângă Niș, trimițîndu-i-se și steagurile capturate. A doua zi, marți, pornind de acolo, s-au așezat în apropierea cetății Brașov. În ziua următoare, plecînd și de acolo, la al patrulea popas s-au așezat lângă cetatea Sibiului ³⁹⁵. Aici au poposit într-un loc unde nu ajungea bătaia tunurilor. Atunci, din partea craiului Emeric Thököli au fost trimise scrisori către toți nobilii din Transilvania, aceștia fiind invitați să i se supună. O parte dintre nobilii din cetățile Brașov, Cluj (*Kolojvar*) și Sekelbit ³⁹⁶, venind pe ascuns, și-au adus darurile, arătînd supunere. Apoi au venit și i s-au supus și alții. Cu gîndul că numirea sa ca crai va fi primită de către toți <nobilii din Transilvania> în chip favorabil, au rămas acolo timp de zece zile. În timpul acesta, din pricină că austrieii erau stăpîinii tuturor regiunilor transilvane, scrisorile trimise n-au putut fi duse la destinație și nici vreunul dintre ei <ardeleni> nu a dat semn de supunere. <Turcii> au auzit că va veni asupra lor comandantul oștii austriece, pe nume contele Caraffa ³⁹⁷, cu mulți ghiauri răufăcători, unii din ei fiind pedestrași și alții călăreți, ceea ce i-a îndemnat pe cei mai mulți dintre pedestrașii <turci> să fugă, zicînd : „După luptele cu Heissler, noi am risipit pe dușmani”. Cu ostașii rămași nu se putea opune rezistență dușmanului care urma să sosească. În privința aceasta, căpeteniile de oști s-au sfătuit și au găsit că e mai bine să se întoarcă înapoi. Dar craiul Emeric Thököli a grăit : „Armata ce se va întoarce nu va fi compactă, iar oastea care se duce împrăștiat este ca și pierdută. Ghiaurii raiale, precum și cei din cetățile și din fortărețele de pretutindeni, tăindu-le calea, îi vor nimici pe toți, iar dușmanul, venind din spate, ne va împresura, în felul acesta vom fi distruși”. Atunci, luînd șase mii de călăreți aleși din rîndurile armatei, el i-a trimis la trecătoarea prin care urma să vină contele Caraffa, iar el, luînd toată armata islamică, s-a întors și, trecînd prin multe trecători, a venit la locul unde își lăsaseră poverile. Oștile care plecaseră înapoi au venit și ele fără a fi dat lupte și li s-au alăturat lor. Conducînd astfel oastea cu pricepere, el a călăuzit-o bine, mergînd prin locuri ferite de orice pericol. Apoi oștile au fost lăsate libere, iar el a raportat, în scris, marelui serdar, desfășurarea expediției, precum și faptul că a rămas la București împreună cu generalul Heissler și cu optsprezece căpetenii căzute în captivitate...

³⁹⁴ Șerban Cantacuzino (1678–1688), socrul lui Constantin Bălăceanu.

³⁹⁵ În text : *Sibin*.

³⁹⁶ Săcuieni.

³⁹⁷ În sext : *Kerefe*.

(532) INFRÎNGEREA OȘTII CĂZĂCEȘTI LA GURA RIULUI OCEAKOV...PLECAREA
HANULUI TĂTĂRESC LA OASTEA ÎMPĂRĂTEASCĂ

<Sosirea la Poartă a miralemului Ebşir Hasan aga de la oastea împărătească, raportînd cele petrecute prin părțile Vidinului>.

- (533) El <Ebşir Hasan aga> a mai spus că beilerbeiu de Silistra, care fusese numit ca împreună cu trupele islamice ce i s-au dat să-l înscăuneze pe craiul Emeric Thököli la domnia Transilvaniei, s-au dus la București cu oastea maghiară de vreo zece mii de oameni a craiului mai sus-amintit, precum și cu oastea Țării Românești. Apoi, trecînd prin trecătoarea Roka²⁹⁸, au distrus întăriturile de pe drum, formate din copaci, și fortificațiile pe care austrieicii le denumeau *șanț* și care erau așezate în apropierea pălâncii numite Katri-Ili. Trecînd prin fața cetății numite Bran, aflată la capătul celălalt al trecătorii, și ieșirea din cîmpie fiind cu neputință, au trecut cum au putut peste munți și apoi, coborînd în cîmpie, au mers asupra afurisitului celui fără de lege și nedemnului îndărătnic numit generalul Heissler, care era comandantul oștii austriece. În timpul bătăliei, Thököli <sic>, care era pretendent la tronul Ardealului, și toți banii și nemeșii și boierii și notabilii, precum și toți afuriștii de răufăcători, fiind trecuți prin sabie, afurisitul de Heissler, comandantul ghiaurilor, 176 v. ...și cele optsprezece căpetenii au fost prinși și legați în lanțuri. De asemenea, el a mai anunțat că a murit serdarul Ahmed pașa...

(534) EVENIMENTELE ANULUI O MIE O SUTĂ DOI³⁹⁹
ASEDIEREA ȘI CUCERIREA CETĂȚII BELGRAD <DE CĂTRE TURCI>

(538) CUCERIREA CETĂȚII IENI-PALANKA

...În ziua aceea Kurd Regeboglu plecase, împreună cu <oștile> eialetului Anatoliei, fiind numit să cucerească Ieni-Palanca ce se găsea în partea Timișoarei și în fața pălâncii Ahram. El a raportat că, găsind-o părăsită, a pus stăpînire pe ea. Aceasta <Ieni-Palanka> a fost desemnată ca loc de ședere pentru craiul Emeric Thököli, dîndu-i-se în pază generalul Heissler și cei optsprezece comandanți care se găseau închiși sub paza lui.

177 r. ASEDIEREA CETĂȚII ESZEK ȘI ÎNTOARCEREA FĂRĂ CUCERIRE

- (539) ... De doi ani cetatea Timișoara a rămas între dușmani, din care pricină legătura cu ea era tăiată, iar cei de acolo își pierduseră speranța de a mai obține zaherea și ajutor militar. Marele serdar, descriind toate cuceririle făcute, le-a trimis o scrisoare, promițînd muhafizului de Timișoara, vizirul <Büyük Giafer Pașa>, că în scurt timp li se va trimite

³⁹⁸ Adică Rucăr.

³⁹⁹ 5 octombrie 1690 — 23 septembrie 1691.

zaherea, bani şi ajutor militar. El a trimis scrisori asemănătoare şi locuitorilor acelui ţinut. De asemenea el le-a atras atenţia ca să trimită ştirea îmbucurătoare şi cetăţilor Gyula, Ineu şi Oradea, care au rămas dincolo...

SERDARIATUL LUI SULEIMAN PAŞA PENTRU ȚINUTURILE ARDEALULUI

178 r.
(540)

Măria sa marele serdar l-a numit serascher pe beilerbeiu de Sivas, vizirul Silahdar Suleiman paşa, cu scopul de a supune Țara Transilvaniei şi de a-l aşeza pe craiul Thököli Emeric la locul său. Dându-i oştile din vilaietul său, din Anatolia şi din Diarbekir, la care s-a adăugat şi Kadana Mustafa paşa şi un număr oarecare de oşti de sacrificiu dintre spahii, precum şi prințul calgai (*kagılgai*), cu toată oastea tătarească, au fost trecuți cu corăbiile la Panciova. Totodată a trimis, predându-le tot lor, şi zaherea şi o sumă de bani reprezentând soldele trupelor din cetățile Timişoara, Gyula, Ineu şi Oradea.

CUCERIREA CETĂȚII VIDIN ȘI A INSULEI ȘANS⁴⁰⁰

Beilerbeiu de Karaman, vizirul Tursun Mehmed paşa, potrivit însărcinării primite, a mers împreună cu trupele islamice ce se găseau lângă el la cetatea Vidinului, asediind-o dinspre uscat, iar capudanul Mării Negre, Mezamorta Hagi Hüsein paşa, cu patru caice mari şi cu treizeci de caice mici, precum şi capudanul Dunării, Boşnak Bıyıklı Ali paşa, cu şaizeci de caice, au asediat-o dinspre Dunăre, bătînd-o cu tunurile şi cu puştile şapte zile şi şapte nopţi, fără încetare. Dîndu-se lupte mari, pîgînii împresurați şi-au pierdut speranța scîpării. De aceea, austriecii şi ungurii au predat cetatea prin capitulare (*vîre*). Ieşind din cetate, ei au trecut cu corăbiile pe partea cealaltă, în Țara Românească. Pe *hai-duşak* şi pe renegați i-au trecut prin sabie.

<Descrierea întăririi poziției turcilor la Vidin. Vizirul Tursun paşa aduce la cunoştința marelui vizir următoarele> :

Fortăreața Firordin⁴⁰¹ şi cetatea Cladova, precum şi oraşul Orşova⁴⁰² se află în mîinile duşmanilor şi în afară de acestea, pe mica insulă liniştită care se află la trecătoarea Orşova, pe Dunăre, vîro cinci mii de ghiauri dintre austrieci şi maghiari au aşezat în toate părțile tunuri şi au făcut bastioane şi s-au întărit acolo, avînd cu ei cantități suficiente de muniții şi zaherele şi scopul lor nefast este de a împiedica trecerea corăbiilor islamice şi de a pune stăpînire pe Dunăre.

Reținîndu-l la paza Vidinului, i s-au dat nouului serdar sfaturi în (541) privința cuceririi şi luării sub stăpînire a regiunilor mai sus-arătate. Acesta, potrivit firmanului, lăsîndu-l lângă Vidin pe capudanul Mării Negre, Mezamorta Hüsein paşa, cu corabia (*şekdiri*) şi cu treizeci de fregate şi cu şaizeci de şăici, a pornit şi s-a aşezat lângă palanca Firordin. De asemenea şi capudanul Dunării, Ali paşa, pornind pe Dunăre, precum şi

⁴⁰⁰ Şans-Adası: e vorba de insula Adakale de pe Dunăre.

⁴⁰¹ Localitatea Lerin, lângă Vidin.

⁴⁰² În text: Irşova.

serascherul Mazulzade Gürgi Mehmed paşa, mergînd pe uscat, de-a lungul Dunării, cu gaziii ce se aflau cu el, s-au aşezat lingă palanca Firordin. Ghiaurii asediaţi, neavînd forţe îndestulătoare pentru a rezista, au ieşit prin capitulare condiţionată şi au plecat. Înscriindu-se alte oşti localnice pentru paza sa, li s-au pregătit muniţiile. Pornindu-se de acolo, au mers în oraşul Orşova, iar de acolo la Cladova care, fiind găsită goală, a fost ocupată. Acelora din armată care aveau proprietăţi (*emlak*) li s-au restituit locuinţele şi pămînturile, iar în cetate au fost aşezate oşti localnice. Plecînd şi de acolo, au descins în interiorul văii de mai sus, din faţa insulei mai sus-arătate ⁴⁰³. Corăbiile flotei împărăteşti s-au oprit după cotitură mai la vale, lingă un promontoriu. Afurisiţii de răufăcători, aşezînd stîlpi de întăritură în apă şi în spatele lor îngrămădînd pămînt, întăriseră astfel insula mai sus-arătată şi puseseră stăpînire pe ea, încît, pe lingă că nu se putea debarca pe ţarm şi nu se putea intra nici în adăposturi, nu exista nici măcar loc de pus piciorul. De aceea era necesară debarcarea pe malul celălalt şi astfel, scoţîndu-se tunurile din corăbii şi ienicerii intrînd în întărituri, laolaltă cu marinarii din fregate, s-a început lupta. Ghiaurii fără de lege, rezistînd, au luptat în aşa fel încît nu se poate imagina ceva mai mult ca aceasta. În a douăzeci şi patra zi de asediu a sosit în ajutor (542) şi Arnavut Mehmed paşa. El a imbarcat imediat în cincizeci de şăici de Dunăre pe pedestraşii albanezi şi, neţinînd seama de tunurile şi de puştile inamicilor legii, a trecut îndată pe lingă insula mai sus-arătată şi s-a oprit lingă o altă insulă din apropiere, pe partea Țării Româneşti. Acolo, el i-a imbarcat pe arnăuţi şi făcînd numaidecît adăposturi, a atacat cu tunurile şi cu puştile, derutîndu-i pe ghiauri.

Umilul de mine, autorul ⁴⁰⁴, am văzut că această insulă, fiind situată puţin mai sus decît insula duşmanului, <prin ocuparea ei> el a ars inima duşmanului şi l-a slăbit.

Din partea Rumeliei serascherul Mehmed paşa, iar din partea aceasta Arnavut Mahmud ⁴⁰⁵ paşa i-au bătut ca pe nişte maimuţe pe ghiaurii rămaşi . . . Dar afurisiţii, zicîndu-şi că Nişul şi Belgradul sînt în mîinile lor, îşi puneau toată nădejdea în ele, şi îndărătnicîndu-se să nu capituleze, se războiau cu îndîrjire.

Auzînd însă că Nişul şi împrejurimile sale au căzut în mîinile musulmanilor şi că Belgradul, fiind asediat, a fost cucerit şi mai văzînd cum timp de trei zile şi de trei nopţi leşurile murdare <ale ghiaurilor> au curs pe Dunăre prin faţa lor, şi-au pierdut speranţa de a mai primi ajutor şi de a mai scăpa. De aceea, în a douăzeci şi şaptea zi de asediu, ridicînd steagul predării, au cerut iertare.

<Plecarea ghiaurilor cu ajutorul vaselor turceşti>.

. . . Insula mai sus-arătată a fost cucerită, capturîndu-se treizeci de tunuri mari şi mici şi muniţiile existente acolo şi, ţinîndu-se seama că locul acela de trecere este important pentru trupele islamice, s-a cerut învoire de la marele serdar şi astfel, toate oştile fiind mobilizate, s-a construit acolo o mare întăritură de pămînt, transformînd-o într-o cetate mare.

⁴⁰³ Adakale.

⁴⁰⁴ Adică Silahdar Findiklili Mehmed aga, autorul cronicii de faţă.

⁴⁰⁵ Puţin mai înainte a fost menţionat sub numele de Mehmed.

Pentru paza ei au fost recrutați patru sute de ostași din trupele locale, cărora li s-au procurat toate cele necesare. Ea a fost denumită Insula șanțului (*Şans-Adası*). Cu ajutorul lui Allah, în urma cuceririi acestei insule, toată Dunărea a intrat sub stăpânirea islamică și astfel îngrijorarea aceasta a fost înlăturată în chip fericit.

SOSIREA HANULUI TĂTĂRESC LA POARTĂ

(546)

... Fiul mai mare <al hanului>, prințul calgai Devlet Ghirai, fiind în serviciul împărăției, potrivit înaltei dorinți, a fost trimis cu oastea tătărească să supună țara Ardealului.

<Sosirea la Poartă a hanului tătăresc și a unor vase de la Azov și Oeakov>.

Împreună cu agaua de sansongi ⁴⁰⁶, Abbas aga, au fost numiți șase mii de ieniceri de pază, o mie de ostași în armuri (*cebeci*), cinci sute de tunari, o sută de tunuri și arabagii, ca și un număr de oști de sacrificiu și două mii de ostași egipteni. Peste toți aceștia a fost numit serascher beiler-beiul de Diarbekir, vizirul Kemankeş Seid Ahmed pașa, fiind încredințați cu toții în paza lui Allah. Iar în a doua zi a lunii safer <1102> ⁴⁰⁷, duminică, el, cu toată armata împărătească, pornind de lângă Belgrad, a plecat, întorcându-se spre Pragul fericirii ...

În a cincea zi <a lunii safer> ⁴⁰⁸, pe când ședea acolo, a spus despre ghiaurii care, după ce pleaseră din insula Şans, predind-o prin capitulare, au venit acolo cu corăbiile islamice : „De ce îi eliberați pe aceștia ? Oare ei au dat padișahului cetatea ? ...”. Luându-i prizonieri pe toți, după ce i-a trimis la Belgrad, a plecat <de la Koblici> și ajungând la Şans-Adası, a vizitat-o. Plecând și de acolo, s-a oprit în șesul Cladovei, unde comandantii de oști și Mazulzade Gürge Mehmed pașa, care așteptau sosirea sa spre a-i săruta poala, au îmbrăcat *hilaturi*. Apoi, marele serdar, plecând de acolo, a sosit la Vidin ...

... Însă serviciile aduse de acesta ⁴⁰⁹ sînt cu mult superioare slujbelor făcute de celălalt ⁴¹⁰, lucru recunoscut de toți, căci întreaga Rumelie ieșind de sub stăpânirea imperiului, poporul căzuse în disperare, iar majoritatea locuitorilor, părăsindu-și țara, fugise în alte părți și se împrăștiase, pe cînd cei rămași își îndreptau privirile spre Anatolia. În aceste condiții, mergînd cu o mică oaste demoralizată și cu muniții reduse, el a cucerit din nou ținuturile Rumeliei ...

CUCERIREA CETĂȚII LIPOVA ȘI MOARTEA LUI SULEIMAN PAȘA. SERDARIATLU LUI ĞIAFER PAȘA PENTRU DEVASTAREA ȚINUTURILOR TRANSILVANE

178 v.

Serascherul vizir Salahor Suleiman pașa, care fusese însărcinat cu ocuparea Transilvaniei, plecînd de la Panciova, a ajuns cu bine, în două zile, lângă Timișoara, unde a trimis zaherea și solde, apoi a chemat în

⁴⁰⁶ Funcție în oastea otomană, comandant de ieniceri.

⁴⁰⁷ 5 noiembrie 1690.

⁴⁰⁸ 8 noiembrie 1690.

⁴⁰⁹ Marele vizir (Kopruluzade) Fazıl Mustafa pașa.

⁴¹⁰ Özdemiroğlu Osman pașa, care a recucerit Persia în timpul lui Murad al III-lea (1574—1595).

(550) cortul său pe căpeteniile oștii și pe muhafizul Timișoarei, vizirul Ğiafer pașa, și s-au sfătuit cu privire la locul unde este bine să intre în Transilvania. Au fost de acord cu toții ca această intrare să se facă din partea Oradei. Dar apa Mureșului nu putea fi trecută fără pod. Cetatea Lipovei fiind în mâinile dușmanului, aceștia nu-i vor lăsa să construiască podul, iar în cazul când s-ar face totuși un pod și se va merge mai departe, nu este bine să fie lăsat în spate un număr așa de mare de dușmani.

De aceea au hotărât să cucerească mai întâi această cetate și apoi, construind podul, să meargă în Ardeal. Adunarea a găsit potrivită această părere ...

Atunci vizirul Ğiafer pașa, fiind numit să asedieze cetatea cu oastea de la serhat, a sosit cu un număr oarecare de gazii și, luând din cetate ⁴¹¹ câteva tunuri, s-a îndreptat spre cetatea Lipova și a asediat-o. După ce au bătut-o timp de trei zile, în a patra zi, făcând un iureș, au reușit s-o cucerească. Apoi, făcând podul peste apa Mureșului, au trecut de partea cealaltă. Iar Ğiafer pașa, luând tunurile și trecând pe lângă Timișoara, s-a dus la Belgrad, unde a adus la cunoștința marelui serdar evenimentele petrecute. Apoi, pornind de acolo și parcurgând distanța, a sosit la cetatea Oradea (*Varat*).

Pe de altă parte, însă, marele serdar s-a supărat pe Suleiman pașa din pricina cuceririi Lipovei, deoarece nu avea misiunea s-o facă, spunându-i că a întreprins un lucru ce nu-i cădea în sarcină și că a pricinuit distrugerea oștirii fără vreun sens. El a numit atunci ca serdar pe muhafizul Timișoarei, vizirul Ğiafer pașa, și l-a trimis în urma lui. Acesta a pornit și l-a ajuns.

<Moartea lui Suleiman pașa>.

Serascherul vizir Ğiafer pașa luând oștile islamice, a intrat în Transilvania și a mers asupra comandantului oștirii austriece, herțogul Preșlav. Însă afurisitul, prinzind dinainte de veste, a ieșit din Transilvania cu trupele sale diabolice și a trecut apa Someșului de la granița austriacă. Acolo, el și-a așezat tabăra cu spatele spre cetatea numită Sătmar (*Sakmar*). Dar, fiind perioada de creștere a apelor râului mai sus-arătat și trecerea peste el fiind cu neputință, s-a renunțat la urmărirea lui și a fost trimis ialî agası Osman aga numai pentru prinderea de iscoade (*dil*). Apoi, întorcându-se, s-au dus în cetatea Brașovului (*Pirașova*). Generalul Veterani (*Feterani*), care plecase de la Niș, strângând zece mii de ghiauri dintre pedestrașii și călăreții austriece și maghiari, precum și dintre haiduci, devenise în Transilvania o căpetenie. Atunci, s-a ținut un sfat și s-a hotărât să se meargă asupra lui. Dar mai târziu s-a căzut de acord să se meargă asupra celui alt comandat de oști austriece, numit contele Caraffa, care venise pînă în apropierea cetății Cluj ⁴¹². Astfel, în a zecea zi a lunii rebî I <1102> ⁴¹³, pornind de la Brașov, a doua zi au mers și s-au așezat lângă cetatea Cluj. Poposind acolo timp de trei zile, au trimis populației din cetate de câteva ori hîrtii, cerîndu-i să predea cetatea. În schimb, se dădea locuitorilor libertatea de a merge împreună cu familiile, corturile și hrana lor și de a ajunge

⁴¹¹ Din Timișoara.

⁴¹² În text : *Kolojvar*.

⁴¹³ 12 decembrie 1690.

cu bine la locurile unde doresc. Dar ei n-au luat în seamă scrisorile trimise și s-au pregătit pentru luptă. Atunci bravii gazii, cu vitejia lor firească, precum și oștile tătare, vinătoare de inamici și iuți ca vîntul, așezîndu-se în rînduri, în aripa dreaptă și în aripa stîngă, au înaintat pas cu pas și au atacat orașul cetății <Cluj>. Tăind capetele a șapte sute de ghiauri, pe care i-au găsit, pe ceilalți i-au făcut prizonieri. Devastînd și prădînd lucrurile și luînd femeile și copiii, i-au dat apoi foc <cetății>. Din oastea musulmană doar zece oameni au căzut ca niște eroi martiri, iar vreo treizeci au fost răniți. A doua zi, plecînd și de acolo, au pornit spre cetatea Sibiului ⁴¹⁴. Într-un sat, cei numiți în avangardă au dat peste o mie de austriei afuriși care, presupunînd că aceste trupe islamice sînt în număr mic, i-au respins și aceștia s-au prefăcut că fug. (551)

<La sosirea grosului armatei, austriei au fost prinși și măcelăriți>.

De acolo au ajuns în orașul Turda ⁴¹⁵, de unde calgai sultan a trimis tătari pentru a prinde iscoade de prin părțile Sibiului și la Belgradcik ⁴¹⁶, Sazsebeș și Sasvaroș și ei au adus prinși de seamă din fiecare cetate. Cînd au fost întrebați despre dușmani, aceștia au spus : „Generalul Veterani a întărit trecătoarea Brașovului și trecătoarea pe unde a mers craiul Emeric Thököli, precum și celelalte trecători, tăind copaci, și a venit apoi cu oastea de la Sibiu. Iar Mihail Apafi, fiul fostului crai al Transilvaniei, strîngînd la Togaraș ⁴¹⁷ pe toți răufăcătorii pedestri și călări din Transilvania, i-a omorît pe toți demnitarii pe care i-a găsit acolo, afară de cei care se aflau lângă craiul Emeric Thököli. El i-a învinuit că au trimis scrisoare la osmanlii și li s-au supus de curînd, acceptîndu-l pe Emeric Thököli la crăiie. Ceilalți demnitari ai raialei din Transilvania au fost supuși de către acesta prin puterea sabiei”. Ei au mai dat de știre că herțogul care se afla lângă cetatea Sătmăr, trecînd dincoace de apa Someșului cu oastea austriacă, a intrat în Transilvania și cu cincisprezece mii de ghiauri a sosit la cetatea Cluj. Mai înainte, cînd craiul Emeric Thököli intrase în Transilvania, trimisese de trei-patru ori scrisori oamenilor săi și nobililor din Transilvania, cerîndu-le supunere. Dar maghiarii care plecaseră cu acestes scrisori, negăsind cale să ajungă și să intre în cetăți și neputîndu-le preda, veniseră cu ele înapoi și serascherul vizir Giafer pașa a trimis scrisori de încurajare pentru supunerea lor, dar n-a putut să aducă la supunere pe nici unul dintre ei. Din teama pe care o aveau față de sabia austriacă, supunerea Transilvaniei nu a fost posibilă sub nici un chip. Față de această situație, toți demnitarii de la graniță și emirii tătari s-au sfătuit între ei și și-au zis : „Chiar dacă vom merge înainte, trecătorile fiind ocupate de dușmani, n-avem o cale de ieșire și dacă trecătorile rămase în urmă vor intra și ele sub stăpînirea dușmanilor, atunci, în această vreme de iarnă grea, toate oștile islamice vor fi distruse cu siguranță”. De aceea mulțumindu-se cu atîtea izbînzii și distrugerii cauzate în țară, ei au găsit mai cu cale să iasă la liman. Așa că, plecînd de acolo, de la varoșul Turda, cînd veneau spre tre-

(552)

⁴¹⁴ În text : *Sibin*.

⁴¹⁵ În text : *Nurda*.

⁴¹⁶ „Belgradul cel mic” : Alba Iulia.

⁴¹⁷ Făgăraș.

cătoarea Sebeşvar, au dat peste vreo trei mii de austrieci care fuseseră însărcinați cu paza acelei trecători, pentru a împiedica trecerea trupelor islamice. De îndată, voinicii, viteji din fire, înconjurându-i din toate părțile, i-au atacat ca niște lei, încît mulți dintre aceștia au fost trecuți prin tăișul sabiei, iar acei care au scăpat cu viața au căzut în mâinile oștilor tătare. Cu ajutorul lui Allah cel preainalt, toate cetățile și pălăncile dintre cetatea Sătmar și împrejurimile cetății Sibiului, împreună cu varoșurile lor, au fost incendiate, iar femeile și copiii, împreună cu avuțiile și cu proviziile lor, au căzut în mâinile trupelor islamice devastatoare. În afară de cei omorîți, au căzut <în mâinile trupelor islamice> circa trei mii de austrieci. Oștile islamice desemnate pentru această expediție asupra Transilvaniei, pornind după *Ruz-î Kasım* <26 octombrie>, cu voia lui Allah, au suferit destul din pricina zăpezii, a ploilor și frigului, căci zăpada, ajungînd pînă la pieptul cailor, a închis drumurile, iar oștile pedestre nu s-au mai putut mișca. Umblînd timp de două luni prin Ardeal, au trebuit să se culce pe zăpadă. Din această cauză, atît oamenii, cît și animalele au rămas fără puteri și chiar multe animale au murit, gaziii rămînînd astfel pedestri. Pe de altă parte, producîndu-se și o mare lipsă <de provizii>, atît ei, cît și animalele lor au slăbit așa de mult, încît greutatea și suferințele pe care le-au îndurat <au fost cum> nu s-au mai văzut niciodată. În special cea mai mare parte a ostașilor tătari rămînînd pedestri, beii șirinelor și ai nogailor ⁴¹⁸, precum și mirzacii din Crimeea și ceilalți demnitari tătari s-au adunat la un loc și s-au năpustit asupra lui calgai sultan, spunîndu-i: „Allah să te blesteme atît pe tine, cît și pe tatăl tău ! Ce-i cu atîtea suferințe pe capul nostru, din cauza voastră ? Ruinîndu-ne pe noi, voi ați sădit în Crimeea smochini și ne-ați stins gospodăriile. Ce interes aveam noi în această expediție de ne-ați tîrît pe aceste drumuri, pe această vreme de iarnă cumplită și ne-ați adus această rușine ? Osmanlıii au luat tot ce aveau de luat și, terminîndu-și treburile, au plecat în vilaieturile lor. De ce trebuia ca noi să fim purtați pe aceste văi înguste pentru interesele voastre ? Motanul de tatăl tău s-a dus la Istanbul să lingă strachina osmanlıului. Nu-l vrem nici pe el ca han și nici pe tine calgai. Nu vrem nici hanlicul lui și nici calgailicul tău. Ce foloase avem că am lăsat Crimeea și am venit să iernăm în alte ținuturi ? Dacă el s-a plictisit de hanat, nu se va mai găsi oare om în locul lui ? Că doar nu e lipsă de oameni vestiți. Să dea Allah ca amîndoi să pieriți din lumea asta !” Astfel, i-au dojenit cu mii de blesteme, batjocorindu-le cîntea în fața oștii. De acolo au pornit și au plecat cu bine la cetatea Oradea, iar de acolo au mers lîngă cetatea Timișoara. De acolo, serascherul vizir Ğiafer pașa, descriind cuceririle făcute de către pașă și prințul calgai, a trimis arzul la Pragul fericirii împreună cu cei prinși de la austrieci . . .

Iar în ziua de douăzeci și trei a lunii rebi I ⁴¹⁹, într-o marți, cele raportate fiind aduse la cunoștința Pragului împăratesc, s-a dat învoire armatei. Din partea marelui vizir s-au trimis beilerbeului de Oradea, vizirul Șahin Mehmed pașa, două mii de galbeni pentru cheltuieli, o blană, soldă pentru ostașii apărători, zaherea, precum și scrisoare de încurajare.

⁴¹⁸ Triburi ale tătarilor.

⁴¹⁹ 25 decembrie 1690.

SERDARIATUL MARELUI VIZIR FAZİL MUSTAFA PENTRU PĂRȚILE UNGUREȘTI

180 r.
(562)

... S-au trimis porunci beilor Moldovei ⁴²⁰ și Țării Românești ⁴²¹ să aducă, din cetatea Camenița, la București douăsprezece tunuri *bali-mezza* de câte cincisprezece sau douăzeci de ocale, în vederea supunerii cetăților Sibiu, Brașov și Cluj din Ardeal. (563)

Muhafizul Cameniței, Kahraman Mehmed pașa, chemind la un sfat pe comandanții de serhat, a spus : „Am da <o parte> din tunuri, deoarece în cetate sint multe, dar aceasta nu este treaba unor păzitori ai cetății și nici a voievozilor din Țara Românească și Moldova. Cum va fi oare posibil transportul acestor tunuri, în timp ce craiul leșesc stă la malul Nistrului ? Cinci sau zece mii de ghiauri călăreți vor veni într-o noapte, îi vor ajunge din urmă și le vor captura. Pentru aceasta e nevoie de cel puțin două mii de tătari călări dintre ostașii otomani”. Atunci, fiind chemați beii <Țării Românești și Moldovei>, aceștia nu au putut lua asupra lor <transportul tunurilor>. (564)

<Se renunță la tunurile de la Camenița>.

DESCRIEREA SITUAȚIEI MARELUI VIZIR ÎN PĂRȚILE UNGUREȘTI

183 r.
(583)

<Plata soldelor oștii cu condiția de a fi majorate. Adunarea oștii islamice la Belgrad și sosirea vaselor cu zaherea din Rusciuk și Nicopol>.

CUCERIREA CETĂȚII TITEL

(585)

... Capudanlicul a fost dat lui Uzun Mustafa, unul dintre căpeteniile flotei, dându-i-se sfaturi să ocupe trecătoarea Tisei și împrejurimile Salankemenului (*Islankamin*) și să nu lase flota dușmană să treacă în părțile acestea ... Trupele de gardă ale lui Bekir pașa erau formate din diferite categorii de ostași. Din pricina supărărilor pe care le-a pricinuit, el a fost mazilit, acordându-i-se sangeacul Lipova ...

Dându-li-se solda pe un trimestru, și <*serdenghecitiii*> au fost însărcinați să transporte zaherea la Timișoara, împreună cu chehaiaua lui Kemankeş Ahmed pașa. Beilerbeiul de Silistra, vizirul Topal Hüsein pașa, împreună cu trupele sale de gardă și cu oastea eialetului său, precum și craiul Emeric Thököli ⁴²², cu opt mii de ostași maghiari, fuseseră, în timpul iernii, desemnați cu paza Timișoarei. Oastea craiului Emeric Thököli, împreună cu bașcapudanul său, Sapanoș Mihail ⁴²³, au rămas lângă Hüsein pașa ... <iar ei au fost invitați la ordia împărâtească>. (586)

În Ardeal, el <Thököli> luase mai înainte prizonieri pe generalul Heissler (*Haizer*), împreună cu optsprezece comandanți austrieci.

⁴²⁰ Constantin Cantemir.

⁴²¹ Constantin Brîncoveanu.

⁴²² La 16 septembrie 1692 acesta fusese recunoscut de către sultan crai al Ungariei.

⁴²³ Căpetenia oștii lui Thokoli.

183 v. <Thököl este invitat la marele vizir. El cere ca Heissler şi ceilalţi comandanţi să fie daţi din nou în paza sa. Închiderea acestora în satul Yeşnig>.

(591) MOARTEA MARELUI VIZIR FAZİL MUSTAFA PAŞA ÎN TIMPUL LUPTELOR DE LA SALANKEMEN...

(595) OCUPAREA CETĂŢII LIPOVA DE CĂTRE GHIAURI

În a treia zi a lunii zilhiğge ⁴²⁴, într-o luni, Bahadîr aga, vizirul prealuminatului han, avînd sub comanda sa aproape 7 000 de ostaşi tătari, la care adăugase încă un număr de şapte sute de soldaţi voluntari, a fost trimis în părţile Varadinului, ca să treacă în spatele taberei ghiaure.

<Descrierea trecerii austrieşilor de la Varadin la Seghedin>.

S-a dat de ştire că un comandant de-al lor s-a dus şi a trecut peste apa Mureşului, pe partea Timişoarei, la Cenad, de unde a asediat cetatea Lipova şi au bătut-o timp de trei zile şi, în a patra zi, musulmanii impresuraţi au fost nevoiţi să predea cetatea prin capitulare, dar <ghiaurii>, nerespectînd condiţiile capitulării, l-au luat prizonier pe sangeacbeiu (*mirliva*) Bekir paşa din Malatia, cu toate trupele de pază ale cetăţii, punînd astfel stăpînire pe cetate...

(596) În a douăsprezecea zi a lunii zilhiğge ⁴²⁵, miercuri, beilerbeiu de Sivas, vizirul Deli Ömer paşa, împreună cu oastea sa de gardă şi cu oastea ciale-tului său şi cu trei mii de tătari şi cu trei mii de spahii silihdari, avînd harabale, cămile şi catiri, a transportat la apărătorii Timişoarei şapte mii de chile de zaharea, întorcîndu-se în a unsprezecea zi după plecare. Acest ajutor ajungînd într-un timp cînd gaziii musulmani se găseau într-o mare strîmtoare, cei din cetate au prins noi puteri...

(599) ... În a şaptesprezecea zi <a lunii zilhiğge> ⁴²⁶, luni, a fost trimis hatt-i humaiun prealuminatului han, prin Arab Salahor Beşir aga. I s-a poruncit ca, trecînd la Panciova, să cerceteze acele părţi pentru paza cetăţilor Timişoara, Ineu, Gyula şi Oradea, pînă ce, odată cu sosirea zilelor de iarnă, duşmanul se va retrage din acele ţinuturi...

185 r. Mai înainte, pe cîmpul de bătălie de la Strigoni (*Estergon*) căzuseră prizonieri în mîinile hatmanului de Lemberg (*Ilbav*), din armata leşească, vizirul Mustafa paşa din Mitilene, căruia i s-au fixat ca preţ de răscumpărare şaptezeci de mii de guruşi, şi Binamaz Halil paşa, căruia i s-au fixat ca preţ de răscumpărare 45 000 de guruşi. Abia sosiseră prin chezaşia voievodului Moldovei ⁴²⁷ şi ei s-au şi întîlnit cu marele vizir...

(601) EVENIMENTELE ANULUI O MIE O SUTĂ TREI ⁴²⁸

(606) <Trimiterea unor sume de bani, drept soldă, apărătorilor Timişoarei, printr-un grup de ostaşi în care se afla şi Thökoli, principele Transilvaniei>.

⁴²⁴ 28 august 1691.

⁴²⁵ 6 septembrie 1691.

⁴²⁶ 11 septembrie 1691.

⁴²⁷ Constantin Cantemir.

⁴²⁸ 24 septembrie 1691 — 11 septembrie 1692.

INFRÎNGEREA GHIAURILOR ȘI LUAREA CORĂBIILOR LOR

(607)

În a douăzeci și doua zi ⁴²⁹, duminică, capudanul de Dunăre, Biyikli Ali pașa, venind de la serdar, i-a spus următoarele : „Am aflat de la iscoadele mele care au sosit că afurisiții răufăcători au trecut apa Tisei, cu un mare număr de corăbii, în apropierea cetății Seghedin și că, mai înainte de aceasta, oastea lor lipsită de noroc a trecut peste podul din fața cetății Varadin în șesul Seghedin și că de acolo au pornit în părțile Ardealului, iar oștile lor de pedestrași, precum și zaherelele lor, au fost trimise după ei, cu corăbiile, pentru ajutor”...

<Lupta cu austriecii pe Dunăre lângă cetatea Varadin și înfrângerea acestora>.

... Spre sfârșitul lunii safer ⁴³⁰, afurisiții de răufăcători, așezându-se (608) cu tabăra lor nenorocită lângă cetatea Oradea, se gindeau s-o asedieze. Acestea fiind raportate serdarului Halil pașa de către emirii de margine, el a invitat în cortul său pe demnitarii oștii și s-au sfătuit în această privință. Agaua de ieniceri, Ekinli Mehmed aga, luînd cuvîntul, a spus : „Cetățile Oradea, Ineu și Gyula fiind așezate în mijlocul unor mlaștini, ele au posibilitatea să reziste cîtva timp. În situația de față, ceea ce trebuie să facem este să așezăm trupele de pază în cetatea Timișoara, asigurîndu-le cantități suficiente de zaherea, și să ne ocupăm așa cum se cuvine de aranjarea treburilor de acolo. Pentru aceasta e nevoie însă ca să mergeți acolo personal, împreună cu toată oastea islamică, deoarece altfel este absolut cu neputință desemnarea de ostași, ei fiind un grup de alaiuri fără căpății, iar țara fiind întinsă. De aceea ei nu vor intra în cetate și vor pleca în alte părți”. Această părere fiind întemeiată, ea a fost primită.

<Urmează relatarea plecării oștii la Timișoara>.

Ei au trecut cu bacuri (*üstü-açık*) deschise și cu plute pe partea cealaltă a Dunării, în cîmpia Panciovei. Îndată după ei a trecut și serdarul Koğia Halil pașa, ducînd zahereaua ce se pregătise, și au pornit cu toții. A patra zi au ajuns lângă Timișoara unde, după ce au predat zahereaua, s-au sfătuit din nou. În timpul sfatului s-a pus întrebarea : „Într-adevăr oștile satanice s-au dus cu gîndul de a asedia cetatea Oradea? Care este modalitatea de a se trimite ajutor gaziilor musulmani închiși acolo și cum este posibilă înlăturarea pagubelor pricinuite de dușmanii legii?”. Cu toții au răspuns : „Nu există altă cale decît aceea de a merge asupra lor. Dar fiind vremea cînd apele cresc, va fi necesară construirea cîtorva poduri, cu mii de greutate, în unele locuri. Altfel trecerea peste ape este cu neputință”. Tocmai în clipa aceea a sosit și un om din cetatea Oradea cu o scrisoare. Se anunța că sînt mari dificultăți în primirea de ajutoare și zaherele. 185 v.

<Se cerea totuși ca ajutorul să fie dat la primăvară, altfel cetatea era amenințată>.

Sangeacbeiu de Bolu ⁴³¹, Fîndik Mustafa pașa, care se găsea la ordia (609) imperială, a fost numit muhafiz pentru Timișoara, iar trupele de pază au fost tratate cu bunăvoință. Înainteșul său, vizirul Kandilgi Hüsein pașa,

⁴²⁹ 14 noiembrie 1691.

⁴³⁰ 12—21 noiembrie 1691.

⁴³¹ Ținut în Anatolia.

a fost scos afară. După o ședere de douăsprezece zile, plecînd de acolo, <marele vizir> a ajuns cu bine la Belgrad ... Prealuminatului han i s-a dat învoire să plece în Crimeea, împreună cu oastea tătară. Căpetenia curuților, Emeric Thököli, s-a dus în cele două pălânci unde-și avea reședința, luînd cu el și pe generalul Heissler și pe comandantii austrieci care erau închiși la Vișnița. El le-a dat drumul, în schimbul membrilor familiei sale, care se găseau în mîinile împăratului Austriei. Beilerbeiu de Sivas, vizirul Deli Ömer pașa, a fost numit la paza Vidinului ...

... Pe vizirul Topal Hüsein pașa, beilerbei de Silistra, pe care <serdarul> l-a adus la Timișoara, l-a reținut ca muhafiz de căpetenie pentru paza Belgradului ...

(614) UCIDEREA LUI EKINLI MEHMED AGA, AGAUA DE IENICERI

Mai înainte, pe cînd Fazıl Mustafa pașa era muhafiz de Oceakov, agaua de ieniceri, Ekinli Mehmed aga, se afla ca *haseki*⁴³² la oastea de ieniceri (*ocak*). Atunci el intrase la Babadag în legătură directă cu acesta. Apreciînd priceperea sa, cînd <Fazıl Mustafa pașa> a devenit mare vizir l-a adus <pe Ekinli Mehmed aga> și l-a făcut chehaia de zağargi și al trupelor de gardă. Astfel, încredințîndu-i toate treburile oștirii și dîndu-i încuviințarea de a rezolva multe probleme, spusele acestuia ajunseseră atît de influente și atît de puternice încît erau totdeauna acceptate și nicio dată refuzate și nimeni nu era mai mare peste el ...

<Din această cauză Ekinli Mehmed aga a fost ucis la Istanbul>.

187 r.

(615) MAZILIREA HANULUI TĂTĂRESC SAADET GHIRAI⁴³³ ȘI NUMIREA LUI SAFA GHIRAI⁴³⁴ CA HAN

<Tătarii erau nemulțumiți de Saadet Ghirai>.

De aceea, crîmlenii au început să se întrebe cu nemulțumire, zicîndu-și : „Oare s-au terminat prinții din Crimeea, încît tronul Crimeei să rămînă unui chior?”. Apoi, începînd să se agite și înțelegîndu-se cu oștile de nogai, de cerchezi și de calmuci, nu i s-au supus deloc. În orice caz, hanul, fie prin rugăminți, fie prin puterea sabiei, a strîns vreo zece mii de tătari dintre tătarii din Crimeea și din Bugeac. Pentru ca să se mai strîngă oaste, el a pornit încet-încet, și, cînd, trecînd prin Moldova și Țara Românească, a ajuns la Porțile de Fier de la Dunăre, a auzit de înfrîngerea oștii islamice.

< Ajungînd tîrziu la armata otomană, hanul a fost de îndată mazilit, în locul lui fiind numit Safa Ghirai>.

<Potrivit cu un hatt-ı humaiun eialetul Silistra a fost acordat lui Gaşlı Mahmud pașa; mai înainte aici fusese mutasarıf Topa Husein pașa, acum serdar de Belgrad>.

<Sosirea lui Thököli la ordia împărătească, primirea fastuoasă organizată de demnitarii turci, închinarea lui la scara împărătească și plecarea la Yeni-Palanca>.

... În ziua aceea⁴³⁵, marți, chehaiaua de capugii al marelui vizir a fost chemat din Moldova și aruncat în închisoare ...

⁴³² Ostaș din garda palatului, din rîndul baltagiilor sau al bostangiilor.

⁴³³ Saadet Ghirai (1691—1692).

⁴³⁴ Safa Ghirai (1692—1699).

⁴³⁵ 16 martie 1692.

<Transferarea vizirului Şahin Mehmed paşa, 'de opt ani beilerbei de Ineu (Yanova), de la acel serhat la Diarbekir>. (640)
(641)

INFRÎNGEREA GHIAURILOR ŞI CUCERIREA FORTĂREŢEI INLEK DE PE MALUL FLUVIULUI DUNĂREA

În peştera numită Inlek, care se află pe malul Dunării, mai sus de Orşova, pe partea Timişoarei, s-au închis vreo trei mii de oameni de adunătură, dintre răufăcătorii austrieci şi maghiari veniţi din Transilvania. Malurile stîng şi drept ale Dunării fiind formate din stînci mari, nu exista nici un drum. Iar în spate se aflau de asemenea stînci mari. În faţa ei existau temeliile unei cetăţi vechi. Peştera era înconjurată din trei părţi cu ziduri şi, în afara ei, se aflau şanţuri. Afurisiţii, punînd stăpînire pe ea, construiseră întărituri noi dincolo de şanţuri, în toate părţile, făcînd-o mai rezistentă ca o cetate. Ea a fost înşesată cu tunuri şi cu ghiauri pedestri şi puşcaşi. Afară de aceasta, în faţa ei, pe malul Dunării, au făcut adăposturi umplîndu-le cu tunuri şi cu puşcaşi şi, punînd astfel stăpînire pe Porţile de Fier ale Dunării, au tăiat drumurile de transport al zaherelor spre Belgrad. Cînd s-a raportat la Curtea împărătească precum că nu mai este cu putinţă intrarea şi trecerea corăbiilor islamice, a fost numit beilerbeiul de Oceakov, Gaşlı Mahmud paşa, ca serascher, cu scopul de a-i alunga pe duşmanii legii din acel loc, ca şi mai înainte, şi de a le distruge adăposturile, dîndu-i-se sub comandă, pe lîngă trupele sale de gardă, şi oastea eialetului său. De asemenea, i-au mai fost daţi şi valiul de Nicopol, precum şi capudanul Bîyıklı Ali paşa, cu flota imperială, precum şi chehaiaua lui Thököli, împreună cu oastea maghiară. Potrivit înaltelor porunci, fiind trimis şi micul mirahor Abdi aga, au fost expediate totodată şi porunci pentru ridicarea în masă a tuturor bărbaţilor capabili de luptă. Potrivit firmanului, şi serascherul Mahmud paşa, după ce şi-a adunat oastea cu care a fost trimis, a trecut cu corăbiile în partea Orşovei şi, cu încredere în Allah, găsind pe malul Dunării un loc potrivit, s-a aruncat deodată asupra lor <a ghiaurilor>, dînd iureş şi atacîndu-i cu săbiile. La prima ciocnire ghiaurii au fost înfrinşi şi cei mai mulţi au fost trecuţi prin sabie. Vreo patruzeci dintre ei au fost prinşi şi legaţi cu lanţuri. Au fost luate două fortăreţe şi două tunuri şi toate întăriturile lor. Ceilalţi afurisiţi demni de iad, care au scăpat de loviturile săbiilor, s-au retras spre gura peşterii şi au început să se lupte din nou. Pînă la urmă, serascherul Mahmud paşa a trecut în partea Rumeliei, în faţa peşterii, cu două tunuri *kolomborna* şi cu humbale, iar un număr de ostaşi din trupele sale de gardă şi ale eialetului său şi dintre zaimii şi timarioţii din Nicopol au intrat în adăposturi . . .

Aşezînd tunurile, au tras cu ele fără încetare de pe malul celălalt al Dunării în aşa fel încît afurisiţii, neputîndu-se menţine, au fugit în peşteră. Atunci trupele serascherului Mahmud paşa au stat la pîndă în adăposturile cucerite, aşteptînd prilejul. Vreo trei sute de levenzi din flota imperială, împreună cu chehaiaua lui capudan paşa şi cu levenzii unei corăbii mari şi cu Salih paşa, care venise în ajutor de la Belgrad, au pornit de pe uscat. De asemenea şi capudan paşa a venit şi el pe Dunăre cu douăzeci de şăici de Dunăre. Astfel, au format cu toţii trei cete şi în a şaptesprezecea zi a lunii şaban <1103> ⁴³⁶, într-o vineri dis-de-dimineată, au înaintat cu toţii cu strigăte . . .

⁴³⁶ 3 mai 1692.

Trimițind în grabă corăbiile încărcate cu zahereaua miriei și cu munițiile ce trebuiau duse la Belgrad, ele au fost însoțite de oameni anume însărcinați și trimiși de-a lungul Dunării pentru a le duce la destinație cu o zi mai devreme. Iar capudan pașa, oprindu-se cu flota împărătească prin părțile Inlekului, Orșovei și Porților de Fier și ținând sub supravegherea sa corăbiile încărcate cu zahereaua miriei și celelalte caice mari și mici rămase în urmă, n-a lăsat să zăbovească caicele care soseau, ci le trecea dincolo de ghirdapuri. Cetățile Cladova, Porțile de Fier, Orșova, Inlek, Porcea, Tah-talî și Golumbaci (*Güvercinlik*), care, potrivit firmanului, urmau să fie reparate anul trecut și să se așeze ostași de pază în ele, rămăseseră totuși în starea în care se găseau. Repararea și paza lor era importantă, căci toate sînt strîmtori greu de străbătut, stîlcoase și înguste. Dacă ele nu vor fi îngrijite, atunci, ferească Allah, dușmanul legii nu va sta liniștit și, chiar dacă nu va putea să facă vreun rău, nu va înceta totuși de a provoca griji gaziilor musulmani. În a douăzeci și doua zi a lunii mai sus-arătate⁴³⁷, joi, sosind scrisoarea capudanului prin care se înștiințau cele de mai sus, (643) aceasta a fost supusă Pragului împărătesc. Apoi prizonierilor li s-a dat drumul, iar gura peșterii Inlek a fost închisă cu piatră și cu var. Întăriturile au fost refăcute. De asemenea, s-au trimis firmele prin oameni pentru ca, în afară de Adakale (*Şans-Adası*), care se află în fața Orșovei, <pretutindeni> să se înceapă reparațiile și refacerile. Au fost numite trupele de pază necesare. Mahmud pașa, din pricina lipsei de zaherea, a părăsit Orșova și s-a dus să descindă pe cîmpia Cladovei.

RĂSCOALA IENICERILOR LUI KEMAL CEAIRI

... În a douăzeci și cincea zi⁴³⁸, duminică, măria sa padișahul își petrecea timpul cu plăcere în grădina sa particulară. Fiind inspirat de Allah, între două rugăciuni⁴³⁹ a făcut o plimbare în oraș, travestit, și întîlnind pe unul de la serhat, l-a întrebat de unde vine. Acesta (644) i-a spus: „Vin de la cetatea Oradea. De cinci luni ghiaurii asediază cetatea. Am adus jalba musulmanilor împresurați, care au mare nevoie de zaherea și de ajutor și care sînt în mare suferință. Sînt cinci zile de cînd am predat-o marelui vizir și totuși nici pînă acum n-am obținut un răspuns satisfăcător”. Atunci zelul său islamic trezindu-se și fiindu-i milă de starea sărmanilor acelora, s-a dus în odaia bolnavilor de la harem, ce se afla în oraș, și i-a scris marelui vizir un hatt-i humaiun: „De cinci zile nu s-a dat răspuns (645) oamenilor care au adus plîngerea de la cetatea Oradea. Ghiaurii să ocupe cetatea Oradea sau să aud că ei au venit în jurul Belgradului?”.

<În urma acestui fapt se ține un sfat la locuința marelui vizir și se iau hotărîri>.

S-au înțeles și au trimis, în scris, porunci ilustre ca beilerbeul de Rumelia, Arnavut Mahmud pașa, să meargă cu ceata sa de gardă și cu oastea eialetului său și, mergînd direct la Belgrad, să treacă de acolo la Panciova pentru a veni în ajutorul <celor de la Oradea>. Serdarul Dunării,

⁴³⁷ 9 mai 1692.

⁴³⁸ 12 mai 1692.

⁴³⁹ Spre chindie.

Boşnak Hüsein paşa, care mai înainte de aceasta fusese beilerbei de Oceaov, a fost coborât din rang, ridicându-i-se titlul de vizir pentru vina de a fi lăsat ca cetatea Vidinului să fie cucerită de ghiauri.

«El a primit funcția de caimacam al Istanbulului».

În hîrtia sosită de la Findîk Mustafa paşa se spunea : „Iscoade trimise în interiorul ținuturilor <dușmane> au adus știrea că ghiaurii se strîng și se mișcă pentru a veni asupra cetății Oradea. Pentru aceasta ei au numit oameni care să curețe drumurile și să repare podurile. Apoi, se gîndesc ca venind în mare grabă, să se năpustească asupra cetății, iar dacă nu vor izbuti au de gînd să lase un număr oarecare de ghiauri lîngă cetate. Pornind apoi cu tabăra lor lipsită de noroc, ei se gîndesc să întîmpine oștile islamice în părțile acestea ⁴⁴⁰. Între ei <austrieci> și francezi dîndu-se lupte mari, cînd împăratul de la Viena a propus maghiarilor din orașele <Ungariei> să meargă la război împotriva francezilor, ori să plătească tribut, aceștia au ezitat, spunînd că „oștile islamice și tătare vin asupra noastră și noi abia ne vom putea apăra țara”. De aceea, între ei au loc tulburări. Pe drumul ce duce la Belgrad, în apropierea Timișoarei, se află un pod pentru oaste, construit pe apa Timișului. Ghiaurii călăreți, venind într-o noapte pe neașteptate, l-au distrus dîndu-i foc. Neputîndu-se cunoaște motivul acestui fapt, a doua zi ei s-au repezit sub zidurile cetății. Supusul de mine, la rîndul meu, ieșind cu oastea din cetate, duc mereu lupta pe șes”. În scrisoarea sosită din partea craiului Emeric Thökoli se făcea cunoscut că iscoadele lui, venite de prin părțile leșești, au dat de știre că împăratul Austriei ⁴⁴¹ a atașat oștii prințului Ludovic ⁴⁴² douăzeci de mii de austrieci, punîndu-i la paza <cetății> Ezsek (*Össek*). 193

«În scrisoarea lui Thökoli se mai spuneau următoarele» :

„Herțogul de Brandenburg, de teama craiului Suediei, nu a dat ajutor oștilor împăratului austriac care este împotriva Franței și a osmanliilor. Împăratul creștin ar fi trimis știre comandantului Transilvaniei, generalului Veterani, ca să meargă lîngă Timișoara. De asemenea, l-ar fi sfătuit și pe prințul Ludovic, ca făcînd pod peste riul Tisa, la Seghedin, să treacă cu oastea ce se află lîngă el în partea Timișoarei, pentru a se întîlni cu celelalte <oști austriece>, în vederea asedierii Timișoarei. Auzind însă că armata otomană a pornit spre cetatea Essek, au renunțat din nou la asediul pus la cale. Atunci, au socotit mai potrivit ca generalul Veterani să rămînă în Ardeal, cu șase mii de oameni și cu două mii cinci sute de ghiauri, care asediau cetatea Oradea. De asemenea, a socotit potrivit ca generalul *Nikara*, rămînînd la cetatea numită Cașovia (*Kaşa*), să fie desemnat comandant șef pentru apărarea tuturor cetăților din Ungaria centrală, precum și pentru apărarea populației țării. Comandantul maghiar, *Koş Mihai*, care se afla la paza cetății Menghiup (?), trecînd de partea noastră ... ni s-a supus nouă în situația de față. El ne-ar fi căutat în țările maghiare, în Transilvania, precum și în celelalte locuri, venind pînă la Oradea. Împreună cu el și alți cîțiva comandanți de margine și-ar fi luat angajamentul, jurînd, ca atunci cînd oastea otomană va veni în ajutorul (646)

⁴⁴⁰ În părțile Oradiei.

⁴⁴¹ Leopold I (1657—1705).

⁴⁴² În text : *Luitz*.

(647) Oradiei, ei să se supună de îndată şi, atacându-i cu săbiile pe austrieci, să-i înfrângă şi să ne predea cetăţile de sub stăpînirea lor. De asemenea, de la unii dintre nemeşii ardeleni a venit ştirea că populaţia din ţara Transilvaniei, fugind din pricina asupririi austriece, s-a refugiat prin munţi şi că toţi, procurîndu-şi arme de luptă, cînd au primit vestea că trupele islamice vin prin acele părţi, s-au pregătît să-i atace pe austrieci. Se face rugămîntea ca aceştia să fie protejaţi sub toate formele şi să nu fie jefuiţi de ostaşii musulmani. Mai înainte, pe cînd <turcii>, plecînd din pricina generalului Veterani, ajunseseră la Porţile de Fier ale Transilvaniei, generalul mai sus amintit ieşise, la rîndul său, din Sibiu şi se apropiase de Porţile de Fier, cu scopul de a veni în ajutorul celor din peştera Inlek, după ce mai înainte îl trimisese pe prinţul Conte, locţiitorul său, împreună cu trupele de avangardă, spre a intra în cetatea Sebeş⁴⁴³. Auzind însă de cucerirea şi supunerea peşterii, ei au fost cuprinşi de teamă şi s-au întors în Transilvania. Aceştia fac pregătiri pentru a aduna, pe cursul râului Mureş, zaherea în cetatea Lipova şi în prezent strîng bacuri pentru a aduna şi transporta zahereaua în apropierea Belgradului transilvan⁴⁴⁴. Împăratul Austriei, spre deosebire de anul trecut, s-ar interesa de formarea unei flote mai mari pe Dunăre, în aşa fel ca în corăbiile cele mai mici să încapă cîte cinci mii de luptători. Pe capudanul nostru de Kanizsa l-am trimis la leşi”.

(661) <Thokoli mai arată că, după informaţiile primite, Sobieski ar fi trecut de partea Franţei, părăsind alianţa cu Austria. Urmează rezultatele tratativelor de pace cu Austria>.

După multe certuri, renunţînd la unele pretenţii de-ale lor, au ajuns în cele din urmă la următoarele hotărîri: Vorbele definitive ale solilor austrieci au fost acelea că locurile pe unde se află trupele lor, precum şi pămînturile aparţinînd cetăţilor cucerite de ei şi cetăţile împresurate, precum şi drumurile închise de ei în ţara Transilvania, în care se află oştile lor, să rămînă în mîinile lor ...

Îndeosebi cetăţile care se află în prezent în mîinile austrieceilor, precum şi ţinuturile dependente de cetăţi, vor rămîne sub administraţia lor. Cetăţile Timişoara, Oradea, Ineu şi Gyula, formînd un ţinut aparte, drumurile care fuseseră închise în timpul acestei lupte vor fi deschise, iar fortificaţiile dintre cetăţile mai sus-amintite fiind desfiinţate, ele vor rămîne sub administraţia împărăţiei osmăneşti, ca mai înainte, pentru ca oştile marelui Devlet să poată intra în cetăţile mai sus-arătate. Ţara Transilvaniei, fiind un vilaiet creştin, aşa cum este specificat şi în tratate (*ahid-name*), va fi sub protecţia ambelor părţi şi fiind pusă în vechea ei stare, urmează să plătească în fiecare an, aşa cum se obişnuia, [haraciul şi peşcheşul către Înalta Poartă ...

(666) <Austrieii cer din nou cetăţile. Ei mai pretind ca Ardealul să le rămînă lor, vrînd totodată să le fie predat şi Thokoli. Dar cererea nu le este satisfăcută>.

⁴⁴³ Caransebeş.

⁴⁴⁴ Alba Iulia.

OCUPAREA CETĂȚII ORADEA DE CĂTRE GHIAURI

(669)

A doua zi, duminică, caimacam pașa, după ce s-a închinat la picioarele înaltului tron, a adus la cunoștința înaltului palat, în arzodasi, precum că ghiaurii, după ce au constrins-o prin infometare, au cucerit și au pus stăpânire pe cetatea Oradea înainte de sosirea ajutoarelor, după șapte luni de asediu, în noaptea de Kadir ⁴⁴⁵. El a mai adăugat că ghiaurii haiduci au luat sub controlul lor drumurile ce duc la Belgrad, săvârșind numeroase crime. Atunci bostangibașul Regeb aga, din Adrianopol, a fost însărcinat să îndepărteze pagubele lor din acele regiuni, fiind trimis în acest scop cu vreo trei sute de bostangii. În a douăzeci și opta zi a lui <şevval> ⁴⁴⁶, luni, surorile prealuminatului padişah Baihan Han și Güher Han, venind la Adrianopol, li s-a dat fiecareia câte o locuință specială.

Beilerbeiu de Diarbekir, vizirul Şahin Mehmed pașa, sosind de la granița ungară, în a cincea zi a lunii zilhiğge ⁴⁴⁷, luni, caimacam pașa l-a condus la măriia sa padişahul, în arzodasi din sarai, unde a sărutat mâna padişahului, care i-a zis : „Fiind lipsit de orice avere și de orice venit, ai stat fără de cele necesare vieții tale și cu inima zdrobită, timp de opt ani, închis, în cetatea Ineu, îndeplinind astfel cu prisosință serviciile tale față de legea noastră...”.

195 v.

EVENIMENTELE DIN ANUL O MIE O SUTĂ PATRU ⁴⁴⁸

(681)

Mai sus-numitul Safa Ghirai fusese numit han datorită celor cincizeci (682) de pungi de rușfet pe care le dăduse fostului mare vizir. Fiind un bețiv și un hrăpăreț, îndată ce a ajuns în Crimeea, el a început să stoarcă bani de la bogați. Pe cei care nu-i dădeau îi omora, iar pe unii îi trimitea în surghiun. În felul acesta, un mare număr dintre ei, fugind, părăsiseră locurile lor. Astfel a strâns multă avere. Din pricina aceasta populația țării și locuitorii de acolo, precum și beii de șirin și de nogai, s-au scîrbit de el. Sosind vremea expediției, nimeni nu s-a dus lângă el... Cu mii de promisiuni și făgăduințe, și la nevoie cu forța, el a strâns vreo zece mii de tătari, dar cînd a venit la granița Țării Românești, aceștia s-au răsculat zicînd : „Nu-l vrem pe acest han asupritor și tiran și nu mergem cu el în expediție”. Cînd au vrut să se întoarcă înapoi, hanul și chehaiaua capușilor <de la Palat>, Iusuf aga, le-au reproșat zicîndu-le : „De ce faceți asemenea lucru în timpul expediției și tocmai la graniță?”...

<Oastea tătară nu se supune și se întoarce în Crimeea, iar hanul se duce în Bugeac. Noul han, Hagi Selim Ghirai, se prezintă la padişah, care îi spune următoarele :>

(684)

„Să-ți faci pregătirile necesare cu o zi mai devreme, spre a fi gata de plecare și, atrăgînd oastea tătară, să aștepți în Bugeac gata de a porni asupra dușmanului, din orice parte ar veni el. Anul acesta e deja tîrziu.

⁴⁴⁵ Noaptea zilei de 26 ramazan 1103 (12 iunie 1692), venerată de musulmani.

⁴⁴⁶ 13 iulie 1692.

⁴⁴⁷ 18 august 1692.

⁴⁴⁸ 12 septembrie 1692 — 1 septembrie 1693.

196 r. Cu ajutorul lui Allah, în primăvara anului viitor te vei alătura oștii mele imperiale, împreună cu armata tătarească, pe care o vei pregăti după posibilitățile ce le ai !”.

(685) FAPTELE MARELUI VIZIR LA GRANIȚA UNGARIEI ȘI REPARAREA CETĂȚII BELGRAD. ÎNTOARCEREA ȘI SOSIREA LA POARTĂ

<Se descrie plecarea marelui vizir Hagi Ali pașa la Belgrad> și întinderea unui pod peste Dunăre la Panciova>.

196 r. (686) Întărind cetatea ⁴⁴⁹ în limita putinței, au pus în ea și tunuri. În timpul acesta, beilerbeiu de Rumelia, Arnavut Mahmud pașa, transporta zaherea în cetățile Timișoarei și Gyulei, cu trupele de spahii, pentru ca spre sfârșitul lunii mai sus-arătate ⁴⁵⁰ să se întoarcă și să intre în Belgrad. Dar prinșii, precum și cei care fugiseră din armata austriacă, au anunțat că dușmanii legii, trecînd Dunărea pe la Varadin, au plecat în părțile Seghedinului, cu scopul de a ajunge la Timișoara. Atunci toți comandanții oștirii au fost invitați în cortul marelui vizir, în ziua de vineri, douăzeci și șapte ale lunii mai sus-arătate ⁴⁵¹, și sfătuindu-se între ei, au hotărît ca apărarea cetăților Timișoara, Ineu și Gyula, precum și a acelor ținuturi este o datorie față de lege, dar, în cazul cînd se va porni cu toată armata imperială în acele părți, va fi nevoie de cîteva poduri. . . S-a spus :

„Din prudență, o parte din armata imperială să fie trimisă la Timișoara și dacă dușmanul se va gîndi să vină asupra cetății, atunci va fi nevoie să meargă cu toții în ajutor, iar dacă nu <va veni> atunci e mai bine să se pornească cu toată armata”. S-a spus că deocamdată gîndul dușmanului legii de a veni asupra Timișoarei nu este cunoscut. Dacă se va porni cu toată armata, aceasta va dura mult. . .

196 v. Cu o oaste de peste cincisprezece mii de oameni, cărora li s-au alăturat și craii Ungariei de mijloc, Emerik Thököli, cu două mii de luptători pedestri și călări din oastea sa, și după ce s-au dat și soldele pentru apărătorii din cetățile Timișoara, Ineu și Gyula, în sumă de 60 000 de guruși, a doua zi, trecînd Dunărea peste podul de la Panciova, ei s-au așezat acolo. În a cincea zi a lunii safer ⁴⁵² pornind și de acolo, în a șaptea zi ⁴⁵³ au ajuns în apropierea Timișoarei. Acolo li s-au distribuit zahereaua, soldele și munițiile. Făcîndu-se cercetări în privința ostașilor austrieci și primindu-se vestea că ei s-au retras, el ⁴⁵⁴ a raportat aceasta marelui vizir. După consfătuire, vizirul Topal Hüseîn pașa a fost reținut pentru paza Timișoarei, iar restul trupelor islamice a primit porunca de a se întoarce la ordia imperială.

(692) <Trimisul regelui Angliei, venind de la Viena, sosește la Belgrad cu scopul de a mijloci pacea între înaltul Devlet și Austria, dar moare îndată după prezentarea în fața marelui vizir>.

(693) În a șaptesprezecea zi ⁴⁵⁵, într-o marți, au fost invitați la palatul marelui vizir : vizirii, ulemalele, comandanții militari, precum și bătrînii din oaste împreună cu solii Angliei și Țărilor de Jos (*Niederlande*), iar scri-

⁴⁴⁹ Belgradul.

⁴⁵⁰ 3—12 octombrie 1692.

⁴⁵¹ 9 octombrie 1692.

⁴⁵² 16 octombrie 1692.

⁴⁵³ 18 octombrie 1692.

⁴⁵⁴ Mahmud pașa.

⁴⁵⁵ 24 martie 1693.

soarea adusă fiind tradusă, s-a văzut că în ea se spunea : „Renunțind la țara Transilvaniei, cetățile Ineu, Timișoara și Gyula de la granița Ungariei să fie sub stăpânirea Austriei, iar frontiera să se fixeze pe partea cealaltă a Dunării. Țările Ucrainei și Podoliei și cetatea Camenița, precum și vilaieturile Țara Românească și Moldova și ținuturile din Bugeac, cu toate anexele lor, să nu fie date ⁴⁵⁶ în stăpânirea craiului <leșesc>, iar Moreea să rămână în mâinile Republicii Venețiene. Astfel, dacă, de azi încolo, din partea Sublimei Porți nu se va ivi vreun amestec sau atac în nordul Dunării, atunci să încheiem pace pe termen de câțiva ani”.

198 r.

... În timpul acesta, sosind știrea morții lui Cantemir ⁴⁵⁷, beiu Moldovei, în a treisprezecea zi ⁴⁵⁸, duminică, locul său a fost acordat lui Constantin, fiul lui Duca ⁴⁵⁹, cel care mai înainte, când regele Poloniei pusese stăpânire pe Iași, către sfârșitul anului 1094 ⁴⁶⁰, fiind domn în Moldova, căzuse prizonier la o mănăstire în mâinile mai sus-numitului crai. Fiind adus din Istanbul, în a treisprezecea zi a lunii mai sus-arătate ⁴⁶¹, într-o duminică, prin mijlocirea marelui vizir el a îmbrăcat *hilat* în arzo-dasî, primind și cucă și *süpürghe*, și și-a plecat fața la picioarele înaltului tron. Atunci i s-a spus : „Să nu asuprești raiaua și să te ferești foarte mult de tiranie, căci dacă nu vei sluji cu devotament îți voi tăia capul”. I s-a dăruit din partea sultanului buzdugan și un cal împodobit frumos cu harnașament încrustat cu pietre scumpe. În a șaptesprezecea zi ⁴⁶², joi, vizirului Ismail pașa, agă de ieniceri, i s-a acordat eialetul Damasc.

(697)

UNELE EVENIMENTE DE LA SERHATUL ISLAMULUI

(699)

În a douăzeci și doua zi ⁴⁶³, miercuri, sosind scrisoare de la muhafizul Belgradului, serascherul vizir Ğiafer pașa, <în ea> se da de știre astfel : „Șandor Gașpar, chehaiaua craiului Thököli, care a fost numit să transporte câte o mie de chile de grâu la cetățile Ineu și Gyula, potrivit firmanului, cu trupele sale de cavalerie, precum și cu oamenii pricepuți ai voievodului Țării Românești, trecînd de la Belgrad la Panciova, a întîlnit în multe locuri cete de ghiauri. Atunci chehaiaua, așezîndu-și călăreții în dreapta și în stînga sa, pînă a ajuns la Timișoara a dat în trei locuri peste cetele dușmanilor, dar, cu ajutorul lui Allah, pe mulți dintre ei i-a trecut prin sabie, iar pe unii i-a prins. Apoi, chehaiaua luînd cantitatea necesară de zaherea pentru cetatea Gyula, iar valahul (*Eflaklu*) luînd și el o cantitate oarecare de zaherea pentru cetatea Ineu, cînd au ajuns la râul Mureș, muhafizul Timișoarei, vizirul Topal Hüseîn pașa, le-a atașat oastea compusă din pedestrașii trupelor din cetate, din timarioții și zaimii beului de Alep, oști din trupele Rumeliei, la care a adăugat și oștile de sacrificiu dintre spahii și silahdari, dîndu-le și corăbii, numînd peste ei pe alaibeul de Alep. Însă Mureșul fiind revărsat din cale afară, iar pe malul celălalt fiind un loc cu ape periculoase, era nevoie numai de călăreți.

⁴⁵⁶ În text : *virilreyub*, în loc de *virelûb* : „să fie date”.

⁴⁵⁷ Constantin Cantemir.

⁴⁵⁸ 19 aprilie 1693.

⁴⁵⁹ Constantin Duca (1693 – 1695).

⁴⁶⁰ 31 decembrie 1682 – 20 decembrie 1683.

⁴⁶¹ 19 aprilie 1693.

⁴⁶² 23 aprilie 1693.

⁴⁶³ 27 mai 1693.

De aceea intendentul mai sus-numit a trimis înapoi, cu trupele amintite mai înainte și cu valahul (*Eflaklu*) două sute treizeci și șapte de chile din cele o mie de chile de grâu transportate. Apoi, punându-și trupele de călăreți ca pază, el a transportat și a depozitat în cetatea Gyula cele șapte sute șaiszeci și trei de chile de grâu. O parte din trupele sale a așezat-o la Gyula, ca observatori, cu scopul de a veni în ajutor în caz de nevoie, iar cu cea mai mare parte a oștii sale s-a pregătit pentru a porni la incursiune. . . . Șandor Gașpar, după ce s-a sfătuit cu valiul Mehmed pașa și cu luptătorii musulmani localnici, a luat din cetate un număr de călăreți și peste două sute de pedestrași și cai. Astfel a făcut o incursiune pe malurile riului Tisa, între cetățile Solnoc și Oradea, luând din câteva orașe numeroase vaci, mulți cai și multe prăzi. El a dat celor din Gyula patru sute de vaci, dintre care unele la preț mic, iar altele chiar fără bani. A mai dat, de asemenea, încă șaptezeci și doi de boi, tot fără bani, trupelor de ieniceri gebegii și tunarilor, iar toată zahereaua capturată a predat-o în întregime gaziilor, fără a reține ceva pentru el; aceasta le va ajunge pe vreo trei luni. Fiindcă de opt luni nu văzuseră carne, <turcii> s-au bucurat mult. Și în cetatea Ineu s-a trimis un mare număr de vaci, iar valahul (*Eflaklu*), ridicând zahereaua de la Timișoara cu corăbii și cu care, a transportat-o la Ineu. Când chehaia lui Thököly a sosit în apropierea riului Mureș cu oastea sa mai sus-arătată, a trimis de la cetatea Seghedinului la Lipova călăreți și pedestrași în număr de cinci sute, ostași de-ai cetăților Cenad, Seghedin, *Martoș*, *Süpoșka* și *Sekete*, îmbarcându-i în douăsprezece corăbii mari, cu tunuri și muniții, iar el îi urmărea de pe uscat, păzindu-i. Primind vestea că trupele de însoțire se întorc de la Gyula, <dușmanii> au mers pe urmele lor, în timp ce valahul (*Eflaklu*) nu se întorsese încă de la Ineu. Când afurisiții <austrieци>, ajungându-i din urmă, s-au arătat caraulor trupelor de însoțire, acestea l-au anunțat pe sus-numitul chehaia care, la rîndul său, a stat la pîndă în părțile Cenadului cu cei două sute șaiszeci de soldați maghiari ce-i avea cu el. Apoi, atacîndu-i pe afurisiții cei fără de lege, după multe lupte, marele Allah a hotărît înfrîngerea afurisiților. Și au trecut prin sabie pe comandanții de la Cenad și Martoș, ca și cea mai mare parte a oștilor lor. Iar capudanul de Sapoșka a fost prins cu cinci steaguri ale cezarului și cu vreo douăzeci de afurisiți. Iar afurisiții pedestrași și cei cu munițiile, prinzînd de veste, au fugit înapoi întorcînd corăbiile în direcția cursului apei. De acolo <chehaiaua> s-a întors cu bine, lăsînd și în cetatea Timișoarei un mare număr de vaci și cai, pe un preț scăzut. De aceea supusul chehaia a fost trimis la Pragul împărătesc împreună cu prinșii și cu steagurile luate. Prinșii au relatat astfel: „De la Seghedin spre Lipova mergeau trei sute de ostași pedestrași austrieци cu douăsprezece corăbii încărcate cu muniții. Oastea aceasta care s-a ciocnit și căpetenia (*kapudan*) de Seghedin au fost însărcinați să dea de veste la Lipova. Însă pe drum s-a abătut nenorocirea peste ei. În Ardeal, Veterani este bașgeneral. Lîngă el n-a venit încă noua armată și el stă acolo cu vechea oaste. În afară de oștile austriece rămase la locul de iernat, nu s-au strîns încă trupe noi și nu s-au adunat la un loc. Și anul acesta francezii fac o expediție împotriva austrieциlor. Se spune că le-au luat iarăși unele țiguri și câteva orașe. Trei amirali au fost însărcinați din partea austriacului împreună cu locurile ce atîrnă de el, și gaziile musulmani se vor sătura de prăzi multe. De cînd Transilvania a intrat în mîna austriacului,

(700)

198 v.

acesta a umplut cetățile de acolo cu oști austriece, punînd stăpînire peste toată țara. Punîndu-și armata să ierneze acolo, ținutul acela a devenit locul ghiaurilor și tot acolo el își alcătuiește armatele pe care le trimite la serhatul Islamului. Pînă ce Transilvania nu va fi luată în stăpînire, nu e posibilă ocuparea altor țări”. În a douăzeci și treia zi a lunii mai sus-arătate ⁴⁶⁴, luni, marele vizir l-a ospătat pe padișah în cortul său... Acolo au fost invitați toți vizirii, ulemalele și căpeteniile de oști și s-a ținut sfat în privința aceasta. Acolo marele serdar a spus: „Dacă dușmanii vin și asediază Belgradul, în el se află treizeci de mii de apărători, care au zaherea și muniții pentru un an, la orice fel de forțare din partea dușmanilor vor putea rezista timp de șase luni”. Atunci au căzut cu toții de acord ca marele serdar, împreună cu toată armata islamică, să pornească împotriva Transilvaniei. 199 r.

Această hotărîre fiind raportată la Pragul împărațesc, s-a emis și hattîșeriful cuvenit și astfel s-a mers la Rusciuk pe drumul Hezargradului ⁴⁶⁵ și al Șumlei, de unde, după adunarea trupelor islamice, s-a hotărît să se treacă în partea Țării Românești, iar de acolo să se meargă în Transilvania. Atunci au fost numite puternice detașamente pentru strîngerea de zaherea de-a lungul drumurilor și pentru construirea unui pod nou, spre a se trece pe la Rusciuk în partea Țării Românești, iar un ciorbagiu dintre trupele de tunari a fost trimis să transporte tunuri din cetatea Belgradului la Giurgiu... (703) (704)

PLECAREA MARELUI VIZIR SPRE TRANSILVANIA

(706)

... În a treisprezecea zi ⁴⁶⁶, duminică, chehaia capugiilor <de la Curte> Abdi aga, care mai înainte se dusesese cu *hîlat* și cu sabie la hanul tătăresc, a venit de la ordie, iar mai sus-numitul han venea să se alăture oștii islamice. Ținîndu-se sfat, s-a trecut de la Rusciuk pe partea Țării Românești, cu scopul de a se merge asupra Transilvaniei. Pe cînd mergeau apărătorii cetății <Belgradului>, vizirul Ćiafer pașa a comunicat marelui vizir cele relatate de cei trei ostași francezi fugiți din tabăra austriacă. (707)

<Despre asediarea Belgradului și cererea de ajutor>.

(708)

Atunci <marele vizir> și demnitarii preînaltului han și comandanții tătari au hotărît să renunțe la expediția împotriva Transilvaniei, spre a merge cu toată oastea islamică în ajutorul Belgradului...

... La al optulea popas, cînd au descins la Ieșiloğlu ⁴⁶⁷, a sosit Cerchez bei din partea hanului tătăresc, aducînd vestea că oastea tătărească s-a așezat în fața Silistrei; la al treisprezecelea popas, era a cincisprezecea zi ⁴⁶⁸, duminică; ajungînd la locul numit Rusciuk, s-a dat ordin ca oastea să fie aranjată pentru alai... (709)

⁴⁶⁴ 27 iunie 1693.

⁴⁶⁵ Razgrad (Bulgaria).

⁴⁶⁶ 16 august 1693.

⁴⁶⁷ „Fiul celui verde”, „crud”.

⁴⁶⁸ 18 august 1693 (de fapt marți).

199 v.

A doua zi, luni, beiful Țării Românești ⁴⁶⁹, venind cu câțiva oameni din suita sa, s-a întâlnit cu serdarul și a doua zi, marți, <au sosit tunurile cerute de la Belgrad>...

SOSIREA HANULUI TĂTĂRESC CU ARMATA GINGHIZIDĂ ȘI SFATUL ȚINUT ÎN PRIVINȚA TRECERII PESTE DUNĂRE; PLECAREA ÎN TRANSILVANIA

În a nouăsprezecea zi ⁴⁷⁰, într-o joi, beilerbeiful de Adana, Cerchez Ibrahim pașa, venind cu oastea eialetului său, s-a alăturat armatei imperiale. În ziua aceea, sprijinitorul împărăției otomane, ilustrul han al Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai han, sosind a descins în cîmpia Giurgiului din fața Rusciukului, cu peste o sută de mii de ostași tătari iuți ca vîntul. A doua zi, sosind onorata zi de vineri, măria sa hanul a fost invitat la ordia împărătească. Au fost trimise caice din flotă și corăbii din schelă și astfel hanul a trecut încoace, în partea Rusciukului. Lîngă schelă au fost așezate corturi și umbrare, iar marele serdar l-a salutat <pe han>, împreună cu chehaia și cu ceașbași și, potrivit obiceiului vechi, cu aianii și dregătorii împărăției și cu silahdarii și cu agalele lor...

(710)

<Urmează descrierea unui consiliu militar>.

(711)

Atunci măria sa hanul cel ilustru, începînd să vorbească, a spus: „De cîțiva ani încoace oastea tătărească, neunindu-se cu armata Casei otomane, nu a izbutit să aducă vreun serviciu față de supușii lui Allah și nu a putut să săvîrșească fapte bune. În acest an binecuvîntat, credeți oare potrivit să mergem în părțile Ardealului?”. ... Discutînd cu toții această problemă, au căzut de acord să pornească spre Ardeal. Cînd hanul și marele serdar au venit din nou la sfat, cei de acolo s-au rugat pentru îndeplinirea celor drept chibzuite de prealuminatul han... Cînd s-a pus în discuție de la care schelă urmează să se treacă peste Dunăre și pe ce drum anume să se meargă și prin care trecătoare să se treacă în Ardeal, s-a spus că dacă vor trece pe la Giurgiu în fața Rusciukului, atunci în partea Țării Românești va fi nevoie de un pod peste apa numită Argeș. De asemenea și unele mlaștini vor trebui să fie umplute. De aceea, este sigur că pe drumurile de acolo vor întîmpina greutăți. Voievodul Țării Românești, precum și oamenii cunoscători ai acelui vilaiet, potrivit cunoștințelor lor, au anunțat că cel mai potrivit și cel mai ușor drum este prin localitatea Turtucaia ⁴⁷¹, care se află la douăsprezece ore mai la vale de Rusciuk și unde se poate ajunge traversînd patru menziluri. Tot de aici se poate trece Dunărea cu caice numite bacuri. De asemenea au mai spus că, mergîndu-se apoi de-a lungul marelui rîu, numit Argeș, se va trece prin trecătoarea Plazan ⁴⁷², care e drumul spre Ardeal, și la al optulea popas se va trece prin trecătoarea numită Brașov. Ei au spus că acesta este drumul cel mai indicat pentru a intra în Transilvania. În cele din urmă, s-au hotărît să facă potrivit acestui gînd bun și astfel sfatul a luat sfîrșit ...

⁴⁶⁹ Constantin Brîncoveanu.

⁴⁷⁰ 21 august 1693.

⁴⁷¹ În text: *Tutrakan*.

⁴⁷² Bran.

Potrivit obiceiului vechi, cînd au ajuns la schelă cu alai și cu meterhanea, și-au luat rămas bun unul de la altul <hanul și marele serdar> și, tot cu ajutorul caicelor, <hanul> a trecut spre Giurgiu și s-a dus la oastea sa... A doua zi, duminică, au fost trimise la vadul Turtucaia cincizeci de bacuri și alte caice din schelă... În a douăzeci și patra zi ⁴⁷³, marți, s-a dat poruncă pentru trecerea pașalelor și a oștilor din provincie, aflate dincolo, în partea Țării Românești. Atunci s-a trimis înaltă poruncă pentru ca oastea de pedestrași din Rumelia, arnăuții pedestrași, precum și guvernatorul sangcacurilor Avlonia și Dolonia ⁴⁷⁴, Kaplan pașa, să treacă Dunărea într-un loc potrivit de prin părțile Vidinului și să se alăture ordiei împărătești. De asemenea, capudanul Dunării, Alı pașa, a primit poruncă să meargă cu corăbiile flotei împărătești la Belgrad pentru a se îngriji de paza lui, iar chehaia lui, cu cîteva șăici, să aibă grijă de paza ținuturilor dintre Porțile de Fier și Belgrad. În ziua aceea, marele serdar, descriind evenimentele petrecute pînă atunci, le-a adus la cunoștința Pragului împărătesc prin aga de ceremonii, Bairam aga.

... Și în a douăzeci și șasea zi ⁴⁷⁵, joi, oastea de ieniceri a plecat spre vadul Turtucaia, iar arhiva (*defterhane*) ⁴⁷⁶, precum și celelalte condici au fost depuse spre păstrare în cetatea Rusciuk. (712)

... A doua zi ⁴⁷⁷, vineri, pornind de la Rusciuk, marele serdar, împreună cu toată oastea imperială, a ajuns la locul de popas numit Palatin <?>. Aici, sosind prinși trimiși de muhafizul de Belgrad, vizirul Ğiafer pașa, au adus vestea că armata austriacă n-a pornit încă în nici o parte și că trupele ei sînt adunate pe malurile rîului Tisa... Tot în ziua aceea au scris că ghiaurii răufăcători au venit în mare grabă la Varadin și că e posibil să vină și asupra Belgradului. În a doua zi a lunii zilhiğge ⁴⁷⁸, într-o miercuri, au ajuns la locul de popas Turtucaia și au descins lîngă locul de trecere. 200 r.

<Sosirea unei știri privind intențiile austrieșilor de a asedia Belgradul>.

La nouă zile după ce oștile islamice au început să treacă Dunărea, s-a terminat trecerea lor pe partea Țării Românești. În ziua următoare, vineri, pornindu-se de acolo, s-au așezat la locul de popas numit Tengea ⁴⁷⁹. În ziua aceea marele serdar și-a întins cortul lîngă apa Argeș, într-un loc din apropierea oștii, unde se găsea oastea tătărească. Acolo, pregătindu-se un ospăț, a fost invitat măriia sa hanul și au venit și toate căpeteniile și toți bătrînii din oaste, precum și cei invitați pentru sfat. S-a spus de asemenea că „ghiaurii nedemni, trecînd rîul Sava, se gîndesc să asedieze Belgradul. De aceea trebuie să fie ajutați imediat cei de acolo. Pentru aceasta se cere să renunțăm de a mai merge în Transilvania prin trecătoarea Plazen și trebuie să mergem de-a lungul Dunării, prin Țara Românească, pînă la Porțile de Fier ⁴⁸⁰. Dacă Belgradul va fi asediat, să-i dăm ajutor de pe uscat și de pe Dunăre, și dacă nu va fi asediat, atunci ne va fi ușor să

⁴⁷³ 27 iulie 1693.

⁴⁷⁴ Ținuturi în Albania.

⁴⁷⁵ 29 iulie 1693.

⁴⁷⁶ Textual: „depozitul de condici”.

⁴⁷⁷ 13 iulie 1693.

⁴⁷⁸ 4 august 1693.

⁴⁷⁹ Teleajen (?).

⁴⁸⁰ În text: *Demir-Kapu*.

mergem în Ardeal, potrivit intenției noastre de mai înainte, pentru că Ardealul va rămâne în partea dreaptă a Dunării”⁴⁸¹. Ceata care spera să obțină prăzi din Transilvania susținea: „Venirea ghiaurilor asupra Belgradului se face precis cu scopul de a ne îndepărta de Transilvania în anul acesta binecuvântat. De aceea, o parte din armată să meargă acum în ajutorul Belgradului, iar noi se cuvine să mergem încotro am pornit și să nu ne întoarcem din drumul nostru”. Celălalt grup susținea: „Ferească Allah, dacă ghiaurii reușesc încă o dată să pună mâna pe Belgrad, atunci din toată Rumelia nu se va alege nimic și, chiar dacă vom cuceri toate ținuturile din Ardeal, aceasta nu va compensa Belgradul. De aceea, ceea ce trebuie să facem este ca din acest menzil să se întoarcă oștile de pedestrași, arnăuți și oastea din Rumelia care a rămas în urmă și care se află încă în jurul Nicopolului, iar Mahmud pașa, care a sosit înarmat mai ușor, să se ducă în grabă înapoi și să întoarcă oastea din Rumelia și trupele de arnăuți și pedestrași, împreună cu câteva pașale, chiar din locul unde se află ele, mergând apoi de-a lungul Dunării, să-i ducă de la Ruseciuk și Nicopol spre Belgrad, până la Vidin și abia după aceea, ele să se alăture ordiei împărătești, într-un loc potrivit. Iar din partea aceasta, trupele armatei împărătești să-și schimbe drumul fixat mai înainte, pe care urma să se meargă spre Transilvania, și să înainteze de-a lungul Dunării, prin partea Țării Românești, până în dreptul Vidinului. În felul acesta se va răspîndi știrea că oștile islamice, renunțînd la expediția în Transilvania, s-au îndreptat spre Belgrad cu scopul de a-i veni în ajutor, iar dușmanul legii va auzi aceasta. Până ce noi vom ajunge în acele locuri, vom afla cu siguranță dacă ei⁴⁸² intenționează sau nu să meargă asupra Belgradului, sau au de gînd să îndepărteze oastea islamică de Transilvania. În cazul acesta, informîndu-ne asupra situației, vom proceda după nevoie. În cazul că ei nu vor asedia Belgradul, atunci putem intra în Transilvania prin trecătoarea Sebeș⁴⁸³ și Lugoj de lângă Porțile de Fier, ce se află în apropierea Vidinului. În felul acesta, ne vom continua drumul și nici măsurile luate mai înainte nu vor fi zadarnice. De asemenea nici ghiaurii din Transilvania, fiind surprinși de mișcarea noastră, nu vor lua măsuri pentru a închide trecătorile”. Astfel au căzut de acord asupra celor discutate...

(714) Chiar în ziua aceea, au fost trimiși pașale și ceași de curte să construiască poduri pe Argeș, Olt și Ji<u> și să curețe drumurile pînă la Porțile de Fier. În a șaptea zi a lunii mai sus-arătate⁴⁸⁴, luni, pornindu-se de la locul mai sus-arătat, a fost trecut fără pod, cu picioarele, și riul Argeș și au fost traversate locurile de popas Göl-Başı⁴⁸⁵ și Vadova⁴⁸⁶ și, ajungînd la locul numit Cîmpia Hodi, s-au oprit acolo pentru a poposi o zi. Pornind apoi și de acolo, au trecut prin locurile de popas Benaske⁴⁸⁷, Goroza⁴⁸⁸, Visora⁴⁸⁹ și Sorba⁴⁹⁰ și s-au așezat pe malul rîului Olt. Acesta este un rîu

⁴⁸¹ Potrivit direcției în care mergeau turcii, de la Turtucaia spre Porțile de Fier.

⁴⁸² Austriecii.

⁴⁸³ Caransebeș.

⁴⁸⁴ 9 august 1693.

⁴⁸⁵ „Capătul ghiolului”.

⁴⁸⁶ Valea (?), Vadul (?).

⁴⁸⁷ Benești (?).

⁴⁸⁸ Grozea (?).

⁴⁸⁹ Vișoara (?).

⁴⁹⁰ Corabia (?).

care se varsă în Dunăre în fața Nicopolului și se află la o jumătate de oră de Kule⁴⁹¹. Plecînd și de acolo au trecut prin Kartamova⁴⁹² și cînd au descins la locul de popas numit Potil⁴⁹³, a sosit din partea vizirului Ğiafer pașa, muhafiz de Belgrad, prin tătarul său, o scrisoare, prin care acesta anunța că cetatea Belgradului este asediată <de austrieci>. A doua zi, ajungînd la Sava, au descins pe malul rîului Jiu și au trecut peste podul nou construit. A doua zi au trecut și locul de popas numit Komestani⁴⁹⁴. În ziua următoare, în a șaisprezece a zi a lunii mai sus-arătate⁴⁹⁵, într-o miercuri, cînd au ajuns la menzilu numit Dinu⁴⁹⁶, din fața cetății Vidin, în ziua aceea a sosit din nou jalba (*arzmahzar*) muhafizului de Belgrad, vizirul Ğiafer pașa, precum și a celorlalți mahomedani asediați, prin care, în afară de venirea armatei austriece, ce fusese anunțată mai înainte, se mai înștiința și faptul că în prezent ghiaurii nedemni, trecînd cu toții pe podul construit peste rîul Sava, s-au așezat pe cîmpia Belgradului... (715)

ASEDIUL BELGRADULUI. RENUNȚAREA LA EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA TRANSILVANIEI ȘI AJUTORUL DAT CELOR ASEDIATI LA BELGRAD

<În urma unui sfat ținut cu comandanții oștilor musulmane, marele vizir cere întoarcerea acestora la Belgrad>.

...De aceea, au început să treacă Dunărea spre partea Vidinului (716) aflat în față. În a douăzeci și patra zi a lunii mai sus-arătate⁴⁹⁷...

COPIA HATT-I HUMAIUNULUIU

200 v.

Din cuprinsul scrisorii tale⁴⁹⁸ se vede că, mai înainte, sfătuindu-vă cu toții, ați trecut Dunărea prin locul numit Turtucaia, cu scopul de a merge în părțile Transilvaniei, dar că nefasta armată a dușmanului legii punînd stăpînire pe împrejurimile Belgradului, ați pornit spre Porțile de Fier, de pe partea cealaltă a Dunării, avînd în vedere Transilvania. De asemenea se mai vede că a doua zi, vineri, oastea de Rumelia, care a pornit spre Nicopol, a ajuns în cîmpia Vidinului, iar duminică oastea tătărească a trecut fluviul Dunărea, pregătindu-se caice pentru echipamentele hanului și șăici din flotă pentru hanul însuși și că s-a dat firman ca luni oastea de ienicei să treacă Dunărea...

<Mahmud pașa se îndreaptă de la Cladova spre Semendria>.

⁴⁹¹ Turnu <Măgurele>.

⁴⁹² Craiova (?).

⁴⁹³ Probabil în apropiere de Balta Potelu.

⁴⁹⁴ Comănești (?).

⁴⁹⁵ 18 august 1693.

⁴⁹⁶ De fapt *Diu*, denumirea Vidinului.

⁴⁹⁷ 26 august 1693.

⁴⁹⁸ A marelui vizir către sultan.

(717)

ANUL O MIE O SUTĂ CINCI⁴⁹⁹TRECEREA MARELUI VIZIR, PLECAREA SPRE BELGRAD ȘI FUGA GHIAURILOR
ÎN CÎMPIA VIDINULUI

«Transporturi de zaherea și muniții la Belgrad. Luptele din timpul asedierii Belgradului de către austrieci».

(721)

... La un sfat militar s-au spus următoarele : „În fața acestei situații, dacă lăsînd <Belgradul> vom merge în părțile Varadinului sau în părțile Transilvaniei, atunci dușmanii legii, care sînt cu armele în mîini și care acum sînt în apropierea noastră, auzind de trecerea noastră pe Dunăre și de pornirea noastră spre Transilvania, se vor întoarce fără îndoială... Ceea ce trebuie să facem acum este ca, fără să pierdem vremea, să așezăm aici⁵⁰⁰ trupe de ajutor și să depunem cantități suficiente de zaherea în cetățile Timișoara și Gyula, dintre cetățile pașahului, aflate pe malul celălalt, și apoi să ne îngrijim de situația acestor locuri de serhat și să facem ordine în treburile lor. Aceste lucruri sînt mai importante și mai folositoare decît trecerea în partea Zemlinului. De aceea, au fost desemnate trupe suficiente pentru transportul de zaherea...

202 r.

(726)

Luni, în a douăzeci și șaptea zi a lunii mai sus-arătate⁵⁰¹, beilerbeiu de Rumelia, Mahmud pașa, a fost numit comandant spre a trece <zaherea> dincolo, la Panciova și a o păzi cu oastea eialetului său și cu trupele de pedestrași și de călăreți arnăuți. Astfel, au fost trecute dincolo, în partea Timișoarei, cu caicele de pe Dunăre, oastea din eialetul beilerbeiuului de Adana, Cerchez Ibrahim pașa, guvernatorul sangeacului de Nicolopol, Arif Ali pașa, și guvernatorul sangeacului de Avlonia, Arnavut Kaplan pașa, cu trupele lor de gardă, în total o mie de ostași dintre călăreții de sacrificiu ai ienicerilor, o mie de soldați din bulcurile oștii de silahdari și un număr suficient de ostași aleși din trupele de gebegii și tunari. Măria sa hanul a rămas la Belgrad doar cu trupele sale de gardă din oastea tătarească, iar calgai sultan și prințul Saadet Ghirai, precum și emirii și mirzacii și restul oștii tătare, în total cincizeci sau șaiszeci de mii de călăreți și pedestrași, potrivit misiunii lor, au trecut în ziua aceea cu caicele dincolo peste Dunăre în partea Timișoarei.

(727)

Cinci sute de ostași dintre ienicerii înaltei Porți au fost însărcinați cu paza Timișoarei și trei sute de ostași cu paza cetății Gyula. Zaimii și timarioții din sangeacul Alep, precum și trupele de sacrificiu ale oștii de silahdari și Fîndik Mustafa pașa rămăseseră, încă din anul trecut, la paza cetății Timișoara. Fiind scoși de acolo, în locul lor au fost desemnați zaimii și timarioții din eialetul Karaman și trupele de sacrificiu de silahdari recrutate în anul acesta, împreună cu guvernatorul sangeacului de Kiangîrî⁵⁰², Bagdadlî Kara Mehmed pașa, și au fost trimiși la Timișoara, iar vizirului Topal Husein pașa, care era muhafîz de Timișoara, precum și lui Ömer pașa, li s-au dat din partea Devletului cîte cinci mii de guruși. Transportînd trupele desemnate pentru paza Timișoarei, zahereaua și

205 r.

⁴⁹⁹ 2 septembrie 1693 — 21 august 1694.

⁵⁰⁰ Adică la Belgrad.

⁵⁰¹ 28 septembrie 1693.

⁵⁰² Ținut din Anatolia, în regiunea Ankarci.

soldele şi, de acolo, mergînd la Gyula, au predat zehereaua şi soldele celor de acolo. Afurisitul numit Veterani aflîndu-se în Ardeal cu un număr oarecare de ghiauri, era posibil ca el să fie în apropierea ținuturilor unde se aflau ei. Atunci s-au dat sfaturi severe ca, imediat ce vor avea prilej, <turcii> să meargă fie asupra celui afurisit, fie asupra celorlalte ținuturi ale dușmanului, provocînd cît mai multe pagube şi stricăciuni dușmanilor, prin distrugerea şi devastarea provinciilor acestora şi prin omoruri, precum şi prin luarea de prizonieri în număr cît mai mare...

În a douăzeci şi cincea zi a lunii mai sus-arătate ⁵⁰³, luni, gaziii care (728) au fost însărcinaţi să transporte zaherea în partea Timişoarei au dat ajutor militar şi zaherea, iar oastea tătarească, la rîndul ei, a devastat şi a provocat stricăciuni ținuturilor Transilvaniei, pînă la oraşele Oradea şi Debreţin. În afară de acestea, ei au mai devastat încă două oraşe, pricinuindu-le stricăciuni. Apoi s-au întors cu bine, aducînd cu ei peste douăzeci de mii de robi şi multe prăzi...

În ziua aceea, oastea eialetului de Oceakov, care venise de la Timişoara, şi beilerbeii de acolo, precum şi celelalte oşti ale eialetelor de Rumelia şi Anatolia, care se aflau în ordia împărătească, au primit învoire de a pleca în provinciile lor... (730)

Potrivit hatt-ı humaiunului împărătesc emis mai înainte pentru chemarea hanului tătarec, măriia sa Hagi Selim Ghirai ⁵⁰⁴, după ce şi-a trecut oastea tătarească de la Rusciuk în partea Țării Româneşti şi după ce a trimis-o spre Crimeea, s-a îndreptat spre Adrianopol... (736)

În ziua aceea s-a întors şi s-a întîlnit cu marele serdar beilerbeii de Rumelia, Mahmud paşa, care, potrivit însărcinării primite plecase cu oastea eialetului său şi predase cu bine zehereaua în cetăţile Timişoara şi Gyula. (752) 205 v.

ANUL O MIE O SUTĂ ŞASE ⁵⁰⁵

(754)

ASEDIUL CETĂŢII VARADIN ŞI ÎNTOARCEREA FĂRĂ A O CUCERI

(757)

206 v.

... În ziua aceea au venit de la cetatea Seghedin, din partea Transilvaniei, în ajutorul <ghiaurilor>, un nedemn numit Bolond ⁵⁰⁶, cu patru mii de pedestraşi şi cu două mii de călăreţi, precum şi cu cîteva tunuri din cetatea Seghedin... (762)

<Turcii nu pot cuceri cetatea Varadin>.

... Atunci, vrînd-nevrînd, depunînd eforturi pentru a ieşi cu bine (767) din această situaţie şi pentru a se alătura trupelor islamice, au trecut ⁵⁰⁷ 207 r. cu picioarele rîul Tisa, iar fluviul Dunărea a fost trecut pe la Panciova, cu caicele. După patru zile s-au unit cu ordia imperială...

⁵⁰³ 26 octombrie 1693.

⁵⁰⁴ Hagi Selim Ghirai (1691–1692).

⁵⁰⁵ 22 august 1694 – 11 august 1695.

⁵⁰⁶ Balint (?).

⁵⁰⁷ Oştile tătare, care fuseseră trimise dincolo de Carlowitz pentru a-i ataca pe austrieci.

(768) ... În ziua aceea, craiul ⁵⁰⁸ Transilvaniei, afurisitul Veterani (*Feterani*), a venit cu opt mii de necredincioși austrieci și maghiari în regiunea Seghedinului...

(771) Pe zi ce trecea, numărul răniților și morților din rîndurile trupelor islamice creștea neîncetat și puterea lor slăbea mereu. De aceea, devenise clară neputința de a cuceri <Varadinul>, iar ghiaurii ocupau podurile de pe Dunăre și aveau în mîinile lor și malul celălalt, încît asedierea ei din toate părțile nu era cu puțință în nici un chip. Afară de aceasta, aducîndu-li-se rînd pe rînd provizii din toate cetățile și fortărețele, tabăra ghiaurilor s-a întărit neîncetat. Totodată, ajunsesse la urechile gaziilor vestea că, potrivit vorbeii „ghiaurii sînt o nație unită”, vor veni din partea <cetății> Ossek, în ajutorul lor, ridicînd poporul, Zrinioğlu și Bathianyoglu cu oastea croată, iar din partea Transilvaniei va veni craiul Veterani...

<Întoarcerea turcilor la Belgrad>.

(772) În a optsprezecea zi ⁵⁰⁹, vineri, toți demnitarii adunîndu-se pentru sfat în cortul marelui serdar, au fost discutate chestiuni privitoare la trimiterea de materiale și de muniții la cetățile Timișoara și Gyula de la hotarele țărilor islamice, precum și treburile ce trebuie îndeplinite pînă în ziua de *Ruz-î-Kasım*. S-a pus problema dacă va fi cazul ca marele vizir să meargă sau nu în persoană la nevoie în părțile acelea. S-a hotărît ca unul dintre viziri să fie numit serdar peste oștile islamice și să se trimită ajutor și zaherele la cetățile mai sus-arătate...

(774) În total douăzeci de mii de călăreți și patru mii de tătari fiind desemnați, împreună cu prințul calgai, aceștia au început să treacă fluviul Dunărea la Panciova, iar cele 26 000 de chile de făină, precum și cele 1 400 de ocale de sare ce trebuiau trimise, au fost expediate... Tuturor li s-a pus condiția de a rămîne în cetatea Timișoara pentru pază și de a se închide acolo timp de un an întreg. Și pentru cetatea Gyula au fost numiți, cu aceleași condiții, șase sute de ostași din oștile de spahii și de silahdari... De asemenea, au mai fost numiți încă șapte sute de ostași dintre ieniceri, gebegii și tunari.

... Pentru ostașii din cetățile mai sus-arătate și pentru soldele și cheltuielile gaziilor care au fost trimiși de data aceasta, s-a dat și s-a trimis din vistieria împărăției paisprezece pungi de bani...

208 r. (775) În a douăzeci și șaptea zi ⁵¹⁰, duminică, chehaia de oaste, Mehmed aga, a fost însărcinat cu paza Panciovei, acordîndu-i-se rangul de <beiler-bei> de Maraș...

Trupele islamice desemnate să transporte zaherea și ajutoare, plecînd de la Panciova, au ajuns, a treia zi, în regiunea Timișoarei, zahereaua și soldele fiind distribuite celor cărora li se cuveneau. Drumurile cetății Gyula fiind primejdioase, au fost trimiși oameni care cunoșteau tainele punctelor de trecere din acele drumuri, pentru a se cunoaște situația din rîndurile dușmanului legii. Trecerea peste riul Mureș, aflată la o distanță de zece ceasuri de Timișoara, fiind grea fără pod și nefiind alt loc de trecere

⁵⁰⁸ De fapt era guvernator Gheorghe Bánffy (1691 – 1708).

⁵⁰⁹ 8 octombrie 1694.

⁵¹⁰ 17 octombrie 1694.

decît cele trei puncte dintre Lipova și Cenad care se află în mîinile dușmanilor, ei au dat de știre că craiul Transilvaniei, Veterani, cu unsprezece mii de ghiauri răufăcători, plecați din tabără, săpînd adăposturi lingă trecători și așezînd acolo tunuri, împiedică cu orice chip trecerea pe partea cealaltă.

«Turcii au primit poruncă să ducă cu orice preț zaherelele și banii la Gyula».

Cînd au ajuns la marginea riului Mureș au văzut că locurile de trecere, precum și malul celălalt sînt ocupate de întărituri, tunuri și puști, împiedicîndu-se astfel trecerea. Cînd s-a raportat din nou, s-a trimis poruncă în sensul ca zahereaua și soldele destinate cetății mai sus-arătate să fie depuse spre păstrare într-un loc bine păzit din cetatea Timișoara, lăsînd și ajutoarele care trebuiau să fie duse acolo, pentru ca apoi să se întoarcă, urmînd ca acestea, cu ajutorul lui Allah, să fie transportate în timpul iernii de către muhafizul cetății Timișoara, vizirul Topal Hüseîn pașa.

Atunci zahereaua și soldele, împreună cu trupele de ajutor, au fost lăsate spre păstrare la Timișoara și s-a scris o scrisoare din partea marelui vizir pentru a face cunoscut celor din Gyula că zahereaua și soldele vor fi trimise în timpul iernii. Scrisoarea a fost trimisă prin aga de Gyula, Mehmed aga, care venise travestit. Dar nici în timpul iernii n-a fost cu putință, în nici un chip, transportarea lor, deoarece dușmanii legii, zicînd că a sosit momentul potrivit, au asediat-o cu opt mii de ghiauri luptători și au bătut-o cu tunurile și cu puștile. Pierzîndu-și speranța în ajutor și fiind constrînși de foame, au predat cetatea Gyula prin capitulare și, ieșind de acolo, fără a lua ceva cu ei, au venit la Timișoara...

... Iar marele serdar a spus că dacă prinții tătari, cu oastea din Crimeea, vor ierna în Bugeac, ei se vor afla într-un loc cu cincisprezece conacuri mai încoace de Crimeea și, în primăvară, pornind cu oastea din Crimeea și cu un număr suficient de trupe din Bugeac, vor putea fi îndreptați la timp spre locul de expediție împărătească. Prealuminatul han, la rîndul său, găsind bună această părere, a zis : „Dacă se va ierna în Bugeac, atunci ei «tătarii» vor fi aproape de părțile acestea și, făcînd incursiune în țara leșească, poate că se vor mai înstări”...

«Hanul a cerut să stea un timp la cîciflucul său din Istanbul, lucru care i s-a îngăduit».

Au fost predate, pentru șase luni, soldele și zaherelele trupelor de la cetățile și fortărețele ce se află între cetatea Bögürdelen⁵¹¹ și Vidin, de-a lungul Dunării.

JEFUIREA ZAHERELEI PENTRU CAMENIȚA DE CĂTRE GHIAURI (785)

Craiul leșesc⁵¹², reparînd fortăreața în stare de ruină numită Zwaniec⁵¹³, din apropierea cetății Camenița, așezase în ea multe oști. Ghiaurul care era hatmanul ei a trimis știre în interiorul țării, spunînd că în cetatea Camenița sînt puțini turci și ar fi ușor de cucerit printr-un atac neaștept-

⁵¹¹ Sabatz.

⁵¹² Ioan al III-lea Sobieski (1674—1696).

⁵¹³ În text: *Iuvancea*.

tat. Atunci, din partea craiului au fost desemnați cinci hatmani cu nouăsprezece mii de lei și unsprezece mii de ghiauri moldoveni.

Fiind aduse și patru mii de scări și așezate la cetate, au fost desemnați pentru fiecare scară câte patru ghiauri pentru a intra înăuntru. Valiul cetății, Kahraman pașa, văzînd că ghiaurii se așează sub zidurile Cameniței sub comanda intrigantului de hatman cel mai sus-arătat, a pus să se prindă și să i se aducă iscoade.

<Ciocnirea dintre turci și poloni>.

Ghiaurii, opunîndu-se hatmanului intrigant, i-au zis: „Ne-ai înșelat zicînd că turcii sînt puțini. Dar cesînt acești ostași numeroși? ²¹”... Și certîndu-l strașnic, au plecat înapoi. În timpul acesta muhafizul de Oceakov, vizirul Mustafa pașa, adusese pînă la cetatea Zwaniec vreo două mii de harabale încărcate cu solde, cu zaherea și cu provizii.

211 r. <Urmează descrierea capturării acestor zaherele de către polonezi. Se cere întărirea unor insule din Marea Mediterană>

(792) Dar, făcîndu-se rînduială la serhatul islamic și așteptînd pe cîmpia Belgradului sosirea oștilor islamice care plecaseră în părțile Timișoarei și ale Gyulei, nu a fost chip să se mai aibă grijă și de acele părți...

(794) În a douăzeci și șasea zi ⁵¹⁴, duminică, silahdarul Osman aga, venind de la cetate, făcuse arz că cetatea Belgradului este puternic întărită, că oștile musulmane sînt în bună stare și că supusul padișahului, marele serdar, se întoarce cu toate oștile islamice de la Belgrad spre Istanbul, după sosirea trupelor însărcinate cu transportarea zaherelei la cetățile Timișoara și Gyula.

În a douăzecia zi a lunii rebi ül-ahîr, care corespunde cu 28 noiembrie <1694>, marele vizir s-a apropiat de Adrianopol...

(799) A sosit știrea că hanul Crimeei, prealuminatul Hagi Selim Ghirai ⁵¹⁵, care, trimițînd pe fiul său calgai, prințul Devlet Ghirai, cu oastea tătărească, în Crimeea, rămăsese cîteva zile la Rusciuk, a pornit de acolo și, în a douăsprezecea zi a lunii mai sus-arătată ⁵¹⁶, miercuri, a sosit la Adrianopol..

(801) Patru agale au fost îmbrăcate cu caftane (*hilate*) cu condiția ca fiecare agalic să fie alcătuit din 500 de pedestrași și călăreți și să păzească localitățile numite Golumbaci (*Güvercinlik*) și Yeni-Palanca, de pe malul Dunării.

De asemenea s-a dat poruncă să li se dea o parte din solde trupelor ce se află în prezent la pază în părțile Golumbaciului, Porților de Fier și la Yeni-Palanca și care fuseseră controlate cînd marele vizir se dusesese în acea parte. Totodată s-a poruncit să se recruteze din nou o mie de ostași de sacrificiu de silahdari din sangeacurile Nicopol și Silistra, urmînd să li se plătească cîte zece acele înainte, iar zaherelele lor să fie date, potrivit obiceiului, cînd <serdarul> va merge la Vidin...

<Descrierea răscoalei lui Bele Suleiman>.

⁵¹⁴ 14 noiembrie 1694.

⁵¹⁵ Selim Ghirai (1684–1691).

⁵¹⁶ 29 decembrie 1694.

(804-805)

NUSRETNAME

(ms. Bibl. Beyazid, Istanbul, fd. Veliyüddin, nr. 2369, f. 212—326; ed. Ismet Parmaksızoğlu, Istanbul, 1962 — 1969, 2 vol.); Arh. st. Buc., mf. (Turcia) rola 23, cadre 326—212 (inversate).

Volumul I

Capitolul I

<Descrierea calităților sultanului Mustafa al II-lea (1695—1703) și sarcina primită de palatinul (*hasodali*) cronicar (*muverrih*) Fındıklılı Mehmed de a descrie amănunțit toate evenimentele istorice, expedițiile și cuceririle, întâmplate zi de zi, într-o operă istorică intitulată *Cartea victoriilor*; autorul începe povestirea cu moartea sultanului Ahmet al II-lea (1691 — 1695) și întronarea (*culus*) lui Mustafa al II-lea (7 febr. 1695); continuă cu descrierea războiului turco-venețian în Moreea, insula Chios (*Sakız*) etc.> 213 r. (I, 3—21)

PRIMA EXPEDIȚIE ÎMPĂRĂTEASCĂ

(I, 22)

<În vederea unei noi campanii împotriva Austriei, la 23 martie 1695 (7 șaban 1106) are loc un divan împărătesc, cu împărțiri de daruri, căftăniri, înălțarea tuiului ș.a.>

Din zilele cuceririi cetății Camenița (*Kamanîçe*)¹ și pînă astăzi se hotărîse ca zahereaua și soldele lunare ale păzitorilor ei să fie luate din vistieria (*hazine*) Moldovei (*Kara-Boğdan*). Astfel, în fiecare an aces¹ se trimiteau din Moldova la Camenița. Cînd ajungeau acolo în bună stare, se treceau în catastif și se înregistrau pe seama contabilității, iar în caz că nu soseau sau, pe drum, încăpeau în mina polonilor (*lehlii*), tot ceea ce se pierdea nu se punea la socoteală. Apoi, tot ceea ce se trimitea din nou cădea pe seama moldovenilor și nici nu se trecea măcar în catastiful de zi (*ruznamece*)². (I, 23)

Mai înainte de aceasta, spre a cerceta situația dușmanului, hanul Crimeei, Hagi Selim Ghirai³, venise la sultanul Ahmed al II-lea. Apoi, pe cînd se întorcea în țara sa, i se poruncise să ducă zahereaua și soldele lunare la această cetate a Cameniței și să întreprindă o incursiune (*akın*) în Polonia. Hagi Selim Ghirai, după ce a luat din Moldova zahereaua pregătită și a dat-o fiului său, Șehbaz Ghirai, s-a întors în Crimeea. Șehbaz Ghirai, după ce s-a dus și a predat zahereaua și soldele păzitorilor Cameniței, a intrat în Polonia împreună cu crîmlenii care erau pe lîngă el și a prădat satele care se aflau în calea lor, pînă la împrejurimile <cetății> Lemberg (*Ilbau*).

<Pustiirea și jefuirea Poloniei, timp de 22 de zile, de către tătari>.

A doua zi (șevval 1106)⁴, duminică, la cererea ienicerilor, neieșind la iveală vina lui ieniceriagasi, s-a hotărît ca vizirul Iusuf pașa să fie îndepărtat de la treaba sa. Acestuia i s-au dat sangeacurile Brusa (*Bursa*) și Karesi⁵, dar cînd a fost mutat la paza Babadagului, în locul său a fost 217 r. (I, 30)

¹ Septembrie 1672 (1083 H.).

² Un fel de condică (*defter*) de venituri și cheltuieli pentru fiecare zi; foaie zilnică.

³ Selim Ghirai I (1671—1677, întâi oară; 1692—1698, a doua oară).

⁴ 16 mai 1695.

⁵ Ținut în Anatolia apuseană, vechea Misia, cu capitala la Balikeser.

[illegible]

Fig. 12. — Silahtar Fındıklılı Mehmed, *Nusretname*, ms. Bibl. Süleymaniye, fd. Veliyuddin 2369, f. 202 v. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 23, c. 25 I.

adusă căpetenia de seimeni (*sekbanbaşı*) Mahmud aga, iar în locul acestuia fostul căpitan de seimeni Musli aga...

În a șasea zi (șevval 1106) ⁶, miercuri, au fost strinși 400 de serden-ghecidii, spahii dintre locuitorii Adrianopolului, care după ce au defilat (*geçid*) în fața padișahului, fiind numiți la Babadag, s-au așternut la drum <într-acolo>.

... În a noua zi (zilkade 1106) ⁷, marți, au ajuns la conacul Mustafa pașa Köprüsü ⁸. În această zi a sosit o scrisoare de la vizirul Topal Hüsein pașa, muhafiz de Timișoara (*Tamuşvar*). În scrisoare, pașa înștiința că puțin mai înainte porniseră la drum Cetrefilzade Iusuf pașa, beilerbei de Oceakov, și Șarkan Ibrahim pașa, *mutasarrıf* al sangeacului Nicopol (*Nigbolu*), însărcinați cu paza Timișoarei. Dar la sosirea lor la Belgrad, din pricina unei revărsări de mici proporții a apelor, nu ajunsese încă nici Arnavud Mahmud pașa, beilerbei de Rumelia, însărcinat cu aducerea de zaherea la cetatea Timișoarei; în timp ce Iusuf pașa și Ibrahim pașa, abia sosiți cu oștile pedestre (*yaya*) de pe lângă ei și cu harabalele de zaherea, lăsându-le la Belgrad să vină <din urmă>, au plecat numai cu oștile lor călări și au sosit în grabă la Timișoara. În afară de aceasta mai dădea de știre despre intenția lui Gîafer pașa de a trimite zaherea la Timișoara, despre pregătirea oștilor pedestre rămase la Belgrad și că de îndată ce Mahmud pașa va sosi la Belgrad, fără să mai aștepte, să le trimită la Timișoara. Pe de altă parte, dușmanul, care luase știre mai înainte despre venirea valiului de Oceakov și a sangeaceiului de Nicopol în ajutorul Timișoarei, l-a scos pe porcul de Anton, venit cu 600 de călăreți nemți din Transilvania (*Erdel*), din întăritura (*şans*) din partea de jos a pălâncii Pofcea și l-a trimis la conacul Tenine ⁹ spre a tăia drumul pașalelor. Pe de altă parte, oștile dușmane, care se găseau în cetățile și pălâncile Sebeș ¹⁰, Bophteza, Ineu (*Yanova*), Lipova (*Lipve*) și Cenad, începuseră să se adune sub cetatea Lugoj (*Luguş*), în timp ce călăreții care se găseau în cetățile și pălâncile din partea Seghedinului, luînd legătura cu ceilalți, așteptau clarificarea situației. În acest timp și călăreții din cetățile Seghedin, Martinoș, Sapușka, Baia ¹¹ (*Baye*) și Pankofcea ¹² s-au întins pe cîmpiile Timișoarei, spre a veni la conacul Tenine. Fiind văzuți de santinelele (*karakolcu*) noastre, acestea au înștiințat pașalele care se îndreptau spre Timișoara, iar Iusuf pașa și Ibrahim pașa au trecut la atac asupra lor. Strîmătorîndu-l pe dușman, au obținut o victorie frumoasă și au ucis dintre ei șase austrieci, iar ceilalți, neputînd rezista mai mult, au fugit. Cînd știrea acestei înfrîngerii a sosit la celalalte oști adunate lângă Lugoj, acestea au fost cuprinse de panică. De asemenea, a înștiințat, separat, întoarcerea teafără și sănătoasă a pașalelor Iusuf și Ibrahim, precum și intrarea lor în cetatea Timișoara.

217 v.
(I, 34)

(I, 35)

⁶ 20 mai 1695.

⁷ 21 iunie 1695.

⁸ Azi Svilingrad (Bulgaria)

⁹ Localitate dispărută din Banat.

¹⁰ Caransebeș.

¹¹ În Crișana.

¹² Pincota (Arad).

218 r.
(I, 39) ... Deli Ibrahim paşa, sangeacbei de Kastamunu, fiind surghiunit la Adrianopol pentru vină, s-a hotărît ca sangeacul său să fie dat lui Topal Hüsein paşa, muhafiz de Timişoara.

<Popas la Filipopol>.

219 r. La 1 zilhiğge (1106)¹³ a sosit un mîrzac de la Hanzade Gazi Ghirai sultan care a adus două tunuri *şahi*, o limbă (*dil*) şi o scrisoare <povestind luptele cu polonii>, în care, pe de altă parte, aducea la cunoştinţă planul lui Pani¹⁴, căpetenia cazacilor *barabaş*¹⁵, de a înainta cu 30 000 de ostaşi de sub comanda sa asupra ţinutului Bugeac.

<Înaintarea tătarilor asupra cetăţii *Kopaslu*, unde se întărise *Pani*>.

(I, 44) <După căştănirea şi răsplătirea tătarilor, iscoada adusă, fiind întrebată asupra situaţiei, a spus următoarele> :

„Aproape cu o lună mai înainte de aceasta, fiind ostaş pedestru, mă afluam pe lângă căpitanul Pani. Primul hatman (*başhatman*) al cazacilor zaporojeni, Mazzepa (*Mazebaş*), alegînd 6 000 de cazaci pedestri şi călări, ne-a trimis în partea Bugeacului cu un căpitan cu numele de Pani...”

<Intenţia ţarului rus de a ataca cetatea Azov şi statul dat regelui polon de a înainta cu ostaşii săi împotriva Bugeacului>.

După explicaţia dată, acesta <prinsul> a fost ucis din porunca pa-dişahului.

219 v.
(I, 48) <La 14 iulie turcii sînt lângă Sofia. Prinderea a doi haiduci sîrbi de către Kuciuk Ćiafer paşa, mutasarrıf sangeacului Ianina (*Yanya*), însărcinat cu paza drumului dintre Sofia şi Belgrad. Aceştia descriu lupta unei cete de 300 de haiduci sîrbi cu oastea lui Ćiafer paşa şi situaţia taberei austriece la Ōssek, Varadin etc.>.

(I, 49) Ei au mai spus : „La Buda (*Budin*) se găsesc 15 000 de ostaşi austriece. Oastea de cavalerie austriacă este comandată de generalul Heizer¹⁶, iar oastea pedestră de generalul Caprara¹⁷. Nu avem ştire despre sosirea în acest an a generalului Ayzi¹⁸ pe ţarmul Dunării. Din pricina continuării luptelor dintre Austria şi Franţa, Austria a trimis în acele părţi forţele pe care le avea în Transilvania. Dar în cursul ultimelor zile, aceste oşti s-au întors iarăşi în Transilvania”. După ce au arătat ceea ce ştiau, au fost ucişi. Potrivit cu aceste ştiri, însă, ordia împărătească şi-a luat măsuri de apărare...

(I, 50) La 17 (zilhiğge 1106)¹⁹, vineri, <cu ocazia unui divan ţinut la chin-die> padişahul nostru, întorcîndu-se spre mine, a grăit : „iată ceva de scris pentru tine. Au făcut să vorbească un alt haiduc sîrb, prins şi adus de azapii lui Mustafa aga din palanca Iane, dintre cetatea Vidin şi palanca Dajne.

<Sîrbul mărturiseşte următoarele> :

¹³ 13 iulie 1695.

¹⁴ Generalul Vrianowski.

¹⁵ Denumirea cazacilor zaporojeni.

¹⁶ Heissler.

¹⁷ Feldmareşal al Transilvaniei.

¹⁸ Esterhazy.

¹⁹ 29 iulie 1695.

„De cînd am venit pe pămîntul otoman n-am luat nici o știre de la austrieci, de aceea nu au nici o știre despre Austria și Transilvania”. După ce a comunicat astfel ceea ce știa, a fost ucis.

<Sosirea la conacul Iagodina și aducerea unui austriac de către Suleiman bei, comandantul fregatelor de pe Dunăre. Adus în fața padișahului, acesta relatează despre situația armatei austriece, care, ducînd lipsă de furaje, și-a dispersat forțele în cîteva centre>. 220 r.

Apoi, dacă victoria va fi de partea austrieșilor, gîndul lor era de a împresura una din cetăți, Belgradul sau Timișoara. Au aflat că generalul *Fredericos Hersekin*, comandant al oștii austriece, a sosit la cetatea Baia <în timp ce generalul Caprara, sosind la cetatea Varadin, o cercetează de la un capăt la altul>. (I, 52)

<Strîmtorarea austrieșilor în urma războiului cu Franța>. (I, 53)

La 24 (zilhiğge 1106) ²⁰, vineri, au ajuns la conacul Batacina, unde a fost adus un prins austriac și altul maghiar de către Mustafa, bei de *Tittel*. Ei au vorbit despre situația oștii la Varadin... „Dar anul trecut în fruntea acestor forțe se găsea generalul șef Caprara și generalul Heiser, iar forțele săsești (*saz*) erau pe cale de a ieși din cetatea *Varad*... Anul acesta austrieșii și-au scos oștile din cetățile maghiare și de aceea în fortărețele lor n-a rămas aproape nici un ostaș. Generalul Veterani se găsește cu forțele sale în Transilvania. Din pricina sosirii oștii ardeleni în alt loc, situația austrieșilor pare a fi grea, deoarece în împrejurimile Lipovei și Oradiei nu există altă forță armată. Toate oștile sînt pe cale de a se strînge la Iylok ²¹. Adunarea (*dernek*) austrieșilor va fi tot pe aici”. După cele mărturisite, s-a poruncit ca aceștia să fie puși la visle.

... La 26 (zilhiğge 1106) ²² au descins la conacul Kolar... Apoi, după o cale de două ore, cînd au ajuns la cortul împărătesc, aici beilerbeii Rumeliei, Arnavud Mahmud pașa, îmbrăcat în cabaniță (*kabanice*) captușită cu postav (*çuha*) roșu, în fruntea oștii sale compuse din garda sau suita sa (*kapusu*) de 3 000 de oameni și, în afară de oștile Rumeliei de la serhaturile Timișoarei, Belgradului și Moreei, cu 2 000 de posesori de feude (*dirlik*), cu alaiabei și 4 500 de pedestrași arnăuți, au salutat cu toții pe padișah. (I, 54)

<Cinstirea lui Mahmud pașa cu un caftan strălucitor>.

La 27 (zilhiğge 1106) ²³ se dă firman tuturor cetelor să arate alai, deoarece se hotărîse intrarea cortului împărătesc la Belgrad. (I, 56)

<Descrierea oștii otomane care înainta dinspre conacul Ceșme cu 17 000 de spahii silahdari>.

... Iar în urma forțelor Anatoliei luase loc craiul curuților (*kurus*), Thököli Imre, cu o ceată de ostași maghiari. Înaintea lor se găsea, cu suita sa, Gjafer pașa, muhafiz de Belgrad, și chehaiaua sa.

<Descrierea ordinii în care înainta în partea dreaptă oastea otomană>.

În partea stîngă erau forțele Rumeliei, oștile de levînți (*levant*) ale beilicurilor..., în frunte cu Arnavud Suleiman pașa, mutasarrîf al

²⁰ 5 august 1695.

²¹ Ujlak, Milac (?).

²² 8 august 1695.

²³ 9 august 1695.

- (I,57) sangeacului Elbassan ²⁴, urma Kaplan paşa cu 1 000 de ostaşi de poartă (*kapu askeri*) ²⁵, beiful Hüdaverdi şi Adem paşa, beiful de Giurgiu (*Yerkökü*), Ibrahim bei, iar în faţa acestora se afla, cu 150 de oameni, sangeacheiul de Serem ²⁶ Feyzullah bei; de asemenea luaseră loc, cu 150 de oameni, sangeacheiul de Tittel, Mustafa bei, cu 3 000 de pedestraşi şi levinţi bosnieci, recrutaţi din Bosnia, şi căpitanul (*bölükbaşı*) Bosnalı Fazıl. În fruntea acestor forţe stătea beilerbeiful de Rumelia, Arnavud Mahmud paşa...

220 v.

EVENIMENTELE ANULUI 1107 ²⁷

- (I,59) ... La 2 ale lunii (muharrem) ²⁸, vineri, s-a dat poruncă împăratească ca să aibă loc un sfat pentru cercetarea situaţiei duşmanului.

- (I,60) <Participă la adunare vizirii, beilerbeii, beii, ulemalele, agalele de ogeacuri, veteranii serhatului în frunte cu sultanul şi, după discuţii, renunţă la asediarea cetăţii Varadin>.

„În această privinţă este zadarnic să pierdem timpul cu împresurarea Varadinului, care va pricinui o pierdere de materiale şi oşti. De aceea, lăsînd în urmă 2 000 de ostaşi la Belgrad şi 1 000 la paza podului care se va aşeza peste Dunăre, restul forţelor noastre să fie trecute la Panciova şi este mai potrivit să mergem asupra cetăţii Timişoara. În cursul ultimilor ani, Timişoara a rezistat cel mai mult la ruină şi, în acelaşi timp, se repară uşor, putîndu-se lăsa într-însa atîta oaste, muniţii, depozite de arme (*cebehane*) cît este trebuinţă. Apoi, odată ce sîntem în împrejurimile Timişoarei, pentru a tăia drumurile spre această fortăreaţă se pot cuceri dacă vor fi piedici cetăţile întărite Pofcea, Sebeş, Lugoj, Lipova şi Ineu ²⁹. În caz că vor fi făcute una cu pămîntul, atunci apărarea Timişoarei se poate întări. Şi astfel se vor putea obţine foloasele aşteptate în acest an de la expediţia împăratească şi va fi cu putinţă întoarcerea. Trebuie să fie ştiut că cetatea Belgradului fără Timişoara şi Timişoara fără Belgrad nu se pot <închipui>. Dacă în timp ce ordia împăratească va fi în împrejurimile Timişoarei, duşmanul va încerca să împresoare Belgradul, acesta, fiind o cetate rezistentă, nu va cădea uşor în mîna duşmanului şi noi, de asemenea, din spatele duşmanului putem să ajungem la ajutorarea Belgradului. După noi, acest lucru este cu putinţă”. Zicînd astfel, şi-au explicat gîndurile lor. Această părere fiind găsită potrivită de toţi acei care au participat la adunare, după ce s-a hotărît plecarea spre cetatea Timişoara, citindu-se rugăciunea *fatîha* ³⁰, adunarea a luat sfîrşit.

Astăzi, fiind adusă o iscoadă de Serhatlı Mehmed paşa, a fost luată la întrebări. Acest om împreună cu 100 de războinici pedestri sîrbi, fusese la paza cetăţii Pofcea, care era în apropiere de Timişoara. Turcii care se repeziseră de sub Noua Palancă (*Yeni-Palanka*) l-au prins. Acesta a

²⁴ Oraş şi cetate în Albania.

²⁵ Oaste permanentă.

²⁶ Vechiul Sirmium; Srem.

²⁷ 12 august 1695 — 30 iulie 1696.

²⁸ 13 august 1695.

²⁹ Ocupate atunci de austrieci.

³⁰ Primul capitol din Coran; rugăciune pentru odihna morţilor.

explicat ceea ce știa, că în acele împrejurimi comandase generalului Anton, care își așezase tabăra la Sebeș, și târguindu-se pentru un om de-al lui Serhadlı Mehmed pașa, rămas prins (*tutsak*) în mâna dușmanului, se hotărîse predarea lui la pașă.

În ziua a patra (muharrem 1107)³¹, duminică, <au început construirea unui pod de vase (*tombaz*) aduse din satul Vișnița, pentru trecerea oștii împărătești peste Dunăre>. Timp de două zile, înainte de construirea podului peste Dunăre, au trecut pe cealălalt mal cu caicele de pe Dunăre, numite *üstiaçık*³², beilerbeii de Rumelia, Arnavud Mahmud pașa, beilerbeii de Anatolia, Mîsîrlioğlu, vizirul Ibrahim pașa, beilerbeii de Adana, Cerchez Ibrahim pașa <cu suita și oștile lor>. După aceasta, picioarele podului fiind așezate, a început aranjarea vaselor.

Spre a ura bun venit padișahului nostru, astăzi s-a prezentat o solie de cinci oameni din partea muhafizului de Timișoara, Topal Hüseini pașa, și a apărătorilor acestei cetăți. Aceștia s-au înfățișat padișahului. Cînd au fost întrebați de starea serhatului, au răspuns: „Toată populația Transilvaniei așteaptă onoarea padișahului celui plin de măreție. Din clipa trecerii padișahului în partea Timișoarei, ei spun că vor alunga din Transilvania pe craiul și generalul numit Veterani, care, împreună cu austriecii, de cîțiva ani încoace chinuiește Ardealul, și fără osteneală îl vor preda padișahului. Pofțiți la Timișoara, aceasta va bucura mult pe supușii care păzesc această cetate, *Inşallah* — dacă vrea Allah! — după repararea acestei cetăți, care s-a ruinat, se pot cuceri cetățile puternice din împrejurimile sale: Sebeșul, Lugojul, Lipova și Ineu și astfel puteți da un prilej de onoare supușilor și gaziilor voștri”.

Prin aceste cuvinte ei au trezit zelul padișahului. După ascultarea celor de la serhat, padișahul a poruncit ca fiecăruia să i se dea în dar cîte cinci galbeni.

După ce au acordat tainuri de hrană și băutură în cantități îndestulătoare, și leafă (*ulufe*) atît lui Thököli Imre, craiul curuților, cît și familiei sale, au fost urcați într-unul din vasele de pe Dunăre și trimiși la Istanbul ca să locuiască unde vor dori.

În ziua a șasea (muharrem 1107)³³ s-a alăturat ordiei împărătești beilerbeii de Karamania, vizirul Hisîm Mehmed pașa, cu suita și oastea ținutului său. <După defilarea și căftănirea acestuia cu blană de samur>, beilerbeii de Karamania a fost înștiințat, printr-o poruncă, că este însărcinat cu paza părții de dincoace a podului construit la Panciova.

În această zi, padișahul nostru, avînd alături pe marele vizir, a venit la podul de la Panciova și, după ce a cercetat așezarea și trăinicia podului, a dat poruncă pentru terminarea lui. Apoi, a descins la cortul-umbrar (*saiban*) așezat pe o colină din apropierea podului.

... În ziua a șaptea (muharrem 1107)³⁴, miercuri, a sosit o scrisoare de la hanul Crimeei, Hagi Selim Ghirai han. În această scrisoare, măriia sa hanul explica, după ce făcuse mai înainte cunoscută înaintarea țarului moscovit³⁵ cu o oaste mare asupra cetății Azov (*Azak*): „acum, înain-

³¹ 15 august 1595.

³² „Deschis deasupra”, bac.

³³ 17 august 1695.

³⁴ 18 august 1695.

³⁵ Petru I cel Mare.

tînd cu ordia Crimei spre părțile Timișoarei, cînd ne-am apropiat la o distanță de două conace de riul Prut (*Pürüt*), ne-au ajuns vestitorii (*haberci*) din Azov, care au făcut cunoscute împresurarea și strimtorarea acestei cetăți din partea rușilor”.

<Descrierea situației critice în care se găsea Azovul în fața atacurilor rușilor>.

- (I,65) 221 v. În a 13-a zi (muharrem 1107)³⁶, marți, a fost luat la întrebări haiducul trimis de căpitanul Fazlî lui bașceauș. După explicațiile date de acesta, ei, în număr de 50, după ce au ieșit din palanca Mureș (*Muriş*) și au trecut apa Sava, au călcat un tîrg, luînd în captivitate 15 femei, pe care le-au închis.

<Apoi s-au împrăștiat pe drumul Nișului și el a fost prins la Islavkolise³⁷>.

- (I,66) <Descrierea situației din cetatea Belgrad, efectivul de apărare al acestei cetăți, cu paza căreia au fost însărcinați diverși comandanți cu oști>.

La comanda cetății Belgrad a fost adus iarăși fostul muhafiz, vizirul Ğiafer pașa. După ce padișahul a trecut cu toată ordia împărătească în partea Panciovei, <s-au luat măsuri> ca în caz că austriecii vor porni din Varadin spre a împresura Belgradul, dușmanul să fie împiedicat dincolo de malul Savei; și în caz că dușmanul va ieși din cetatea Varadin și se va repezi asupra Timișoarei, atunci Ğiafer pașa, muhafizul cetății Belgrad, cu un detașament ales și cu o flotă ușoară (*ince donanma*), să împresoare și să cucerească cetatea Tittel, de unde va urmări situația dușmanului și nu-i va permite să trimită iscoade prin împrejurimi.

- (I,67) Căpitanul (*kapudan*) flotei ușoare, Bîyıklî Ali pașa, de cînd fusese numit la comanda acesteia, făcuse cheltuieli inutile, pricinuind în fiecare an o risipă de 100 000 de guruși vistieriei împărătești. La cercetare, treaba sa fiind curmată, deși se hotărîse închiderea lui în cetatea Timișoara, totuși padișahul nostru, trecînd cu vederea vina sa, a dat firman să fie numit la sangeacul Panciova, iar în locul său să fie adus comandantul galerelor (*galite*), căpitanul Keçi Mehmed.

- (I,68) În a 20-a zi (muharrem 1107)³⁸, marți, la descinderea în conacul de pe malul apei Denta (*Tente*), a fost uitată cu totul lipsa de apă de care suferiseră cu o zi mai înainte.

În această zi, Çelik Mustafa, agaua de voluntari (*gönüllü*) al lui Cetrifilzade Iusuf pașa, beilerbei de Silistra, care se găsea în cetatea Timișoara, prinzînd un ostaș din Transilvania, l-a adus în fața padișahului. Luat la întrebări, acesta a spus: „Cei vreo 7 000 de ostași austrieci ai generalului Veterani (*Feterani*), craiul Ardealului (*Erdel Kırakı*), care se găsesc în cetățile Transilvaniei cu depozitele lor de muniții, conăciseră în satul Kapunas (*Kapubaş?*) din apropiere de palanca *Vradiye* (*Vajda Huniad*), la o distanță de opt ceasuri de Lipova (*Lipve*). O parte din forțele lui Veterani fiind pe muntele Oradiei, alta pe apa Mureșului și, în fine, alta pe o întinsă confluență de ape, locul lor de conăcit este foarte întărit. Printre aceste forțe nu se găsea oaste maghiară, deoarece maghiarii rămăseseră în

³⁶ 24 august 1695.

³⁷ Konise, în ms. Manisa.

³⁸ 31 august 1695.

Transilvania. Încolo, nu au nici o știre despre drumul pe care îl va urma și ce planuri avea generalul Veterani". Transilvanul, după ce a explicat astfel ceea ce știa, a fost trimis la închisoare.

La o cale de cinci ceasuri de conacul unde ne găseam, comandantul (*kapudan*) neamț, numit *Liyori* (*Livori*)³⁹, se închisese în palanca Pofcea, cu 200 de austrieci și maghiari și cu 500 de *haidușak*; și de un timp încoace nu permitea serhaturilor din aceste părți nici măcar să respire și pe drumurile Timișoarei nici pasărea nu mai zbura. Îndată ce măsurile lui Livori au ajuns la auzul padișahului, pînă la așezarea ordiei împărătești în apropiere de Pofcea, l-a numit pe beilerbeul de Rumelia, Arnavud Mahmud pașa, ca bașbug⁴⁰; apoi alăturîndu-i pe vizirul Arnavud Suleiman pașa și pe Tatar⁴¹ Salih pașa și, în afară de suitele și forțele provinciilor acestor pașale, încă două companii (*oda*) de gebegii, o companie de tunari (*topçu*), cinci tunuri împărătești (*şahi*), un *darbzen*⁴² și un tun *havan*⁴³ de 35 de ocale și o *droaie* de ieniceri, laolaltă alcătuiseră o forță de 10 000 de oameni și apoi, cu atîtea muniții cît era nevoie, i-a trimis pentru cucerirea acestei pălânci. Astfel, Mahmud pașa, părăsind slujba de hărțuitor (*çarha*), a numit ca înaintași (*öncülük*) forțele provinciei Diarbekir și ale Egiptului, iar comanda lor a fost dată vizirului Şahin Mehmed pașa.

În a 20-a zi⁴⁴ (muharrem 1107), miercuri, au ajuns la conacul Ordu-Köprüsü. Deși numele acestui conac era „Podul ordiei”, totuși aici, nefiind poduri, a fost nevoie de așezarea unui pod peste apa Timiș (*Tamiş*). Materialele pentru poduri fiind predate vizirului Şahin Mehmed pașa, a început aici așezarea unui pod pe stilpi. Astăzi, timpul fiind cald, au avut de suferit într-o formă greu de suportat; mulți dintre bivoli care trăgeau harabalele de zaherea (*gebehane*) au murit de sete și printre oșteni au fost multe victime. (1,69)

«Padișahul ia măsuri pentru înlăturarea lipsei de apă».

Ajungînd la urechile padișahului nostru că forțele trimise la palanca Pofcea nu aveau muniții îndestulătoare și potrivite, îndată a poruncit ca gebecibaşı Ali aga să fie luat de la treaba sa și să fie închis în cetatea Timișoara; iar în locul său a fost adus bașkethuda⁴⁵ Abdurrahman aga. Munițiile și cei 300 de spahii, silahtari și serdenghecidii ai lui Abdurrahman aga, scoși din nou, au fost trimiși la Pofcea.

Astăzi a fost adus pentru întrebări la ordia împărăției, de către Mustafa pașa, un războinic maghiar. Ostașul maghiar, explicînd ceea ce știa, a zis: „Deoarece în cetatea Lipova au venit raiele și padișahul a trecut cu oastea islamului la Panciova și a înaintat spre Timișoara, în ultimele zile gazii serhatului cutreierau împrejurimile Lipovei; atunci au ieșit din cetate 15 oameni, spre a aduce, sub protecția războinicilor, zaherele necesare Lipovei; dar pe cînd mergeau pe malul rîului Mureș s-au întîlnit cu cei de la serhat. Atunci o parte din prietenii săi a fugit în cetate, o altă parte s-a

³⁹ Ducele de Livornia.

⁴⁰ Termen vulgar pentru desemnarea unui comandant de oaste.

⁴¹ În turca-osmană înseamnă și olăcar, curier.

⁴² Tun de calibru mic, numit și *zarbzan*.

⁴³ Altă categorie de tun.

⁴⁴ 31 august 1695.

⁴⁵ Primul administrator sau chehaiaua.

aruncat în apă''; și după ce a mai spus că „noi doi fiind prinși am fost aduși aici'', a arătat că pînă la trecerea ordiei otomane la Panciova, austriecii au strîns populația care se găsea în împrejurimile Lipovei și, spre a deschide drum <spre> Denta (*Tente*), au început să taie cu topoarele pădurea; nu aveau nici o știre despre sosirea oștilor tătărești, care împreună cu forțele serhatului se aflau prin împrejurimile Lipovei.

<Au mai relatat despre conăcirea oștilor pedestre din armata austriacă în părțile de dincoace a cetății Varadin, în timp ce forțele de călăreți au făcut trei poduri pe malul Tisei și așteptau porunci>.

(1,70) În ce privește cetatea Lipova, se afla sub comanda generalului Toldu⁴⁶, din orașul Tirol. Pe lîngă acesta se găseau 600 de austrieci și tot atîția maghiari și *haidușaci*, care au întărit cetatea cu un șanț (*hendek*), cu palisade (*şarampo*) și cu o redută (*tabie*). După ce a explicat că pînă la trecerea cu alai a ordiei otomane în partea Timișoarei, au început să sape din nou un șanț adînc în jurul cetății, a mai arătat că în fortăreață se găsea zaherea sub formă de făină. Astfel, în fiecare zi se coc în 15 cuptoare pîini soldățești în greutate de cîte 300 grame (*dirhemlik*); cuptoarele beilicului se găsesc pe marginea Mureșului, în timp ce hambarele de făină se află în oraș (*varoş*). Zaherea Lipovei se transporta din Transilvania cu căruțe cu calafataj (*kalafatlu koçular*). Oștile maghiare erau împrăștiate, iar o ceată dintre cei de sub comanda lui Paldiyak înainta împreună cu oastea austriacă din Varadin.

În a 22-a zi (muharrem 1107)⁴⁷, joi, oastea rămînînd la conac, padișahul cu suita (*iç halkı*) și împreună cu marele vizir a venit să privească podul care se construia <peste Dunăre>. După ce a coborît la cortul umbrît (*sayeban*) al agalei de ieniceri, așezat la capătul podului, i-a dăruit acestuia un cal cu pătură (*çul*) și o blană de samur căptușită cu postav verde, iar chehaiaua de ieniceri și șase tovarăși de-ai săi au fost numai căftăniți. La sosirea prînzului, <padișahul> luînd cîteva bucăți de carne din ciorba pregătită i-a plăcut. Fiind mulțumit, a zis: „Ce bine ar fi dacă totdeauna s-ar găti astfel''. Pe timpul prînzului, Hüsein efendi, unul dintre oamenii lui ieniceri agasî, intrînd în apă, a făcut tot felul de jocuri de neînchipuit. Obținînd favoarea padișahului, a fost răsplătit. Podul care se făcea aici fiind urmărit de însuși padișahul, a fost terminat repede. În această zi au fost trecute în partea cealaltă, împreună cu ogeacul ienicerilor, toată magazia de muniții, ogeacul gebegiilor, tunarilor și bagajele (*ağırlık*).

În a 23-a zi (muharrem 1107)⁴⁸, într-o zi de vineri, deși ordia a rămas în urmă cu unitățile sale, padișahul nostru a trecut în partea din față la locul unde au prînzit (*yemeklik yerinde*) și și-a pus pe cap un mic turban (*sarik*), și-a aranjat deasupra un surguci de gaziu⁴⁹, pe umeri și-a pus o blană de cacom de serhat⁵⁰, iar peste șold s-a încins cu o sabie de aur, în timp ce pe umăr și-a agățat o tolba de cerchez. Apoi a încălecat pe falnicul său armăsar⁵¹ și cu alaiul aranjat a venit sub cetatea Timișoara. Muha-

⁴⁶ Ferenc Toldy.

⁴⁷ 2 septembrie 1695.

⁴⁸ 3 septembrie 1695.

⁴⁹ Pană ornamentală pe turbanul unui ostaș.

⁵⁰ În text: *kakum serhadlı*.

⁵¹ În text: *mecnunkırı*.

fizul de Timișoara, Topal Hüsein pașa, valiul de Timișoara, Deli Ömer pașa, belerbeiu de Silistra, Çetrefilzade İusuf pașa, mutasarrıf sangeacului de Nicopol, Şarkan Ibrahim pașa, Bostangi Mahmud pașa, Bagdadlı Mehmed pașa, Gyulalı Mehmed pașa și împreună cu ei cadiul, dascălii (*müderrişin*), hatipii ⁵² și şeyhii din Timișoara, precum și agalele de oști ale vilaietului, ostașii localnicii, ienicerii emigrați, armurierii, tunarii, spahii și populația cetății l-au salutat pe padișah. Până să ajungă la cortul împărătesc, așezat în interiorul cetății, padișahul a salutat pe fiecare și în momentul când a descins în cort l-a chemat înăuntru pe Topal Hüsein pașa, muhafız de Timișoara. Hüsein pașa, fiind șchiop (*topal*) și neputînd să meargă pe jos, a venit călare pînă la ușa cortului. Aici, după ce s-a deschis (I,72) ușa cortului, a fost îmbrăcat pe cal cu blană de samur de sus pînă jos. Începînd din ziua nașterii sale Topal Hüsein a cutreierat serhaturile, a crescut în acele locuri și și-a scurtat viața pe căile expedițiilor. Fiind un vizir în vîrstă, s-a ținut seama de părerile sale în timpul expediției împărătești. Cu învoirea sa, luat de la paza Timișoarei, se găsea împreună cu ordia, iar în locul său a fost numit vizirul Kandilgi Hüsein pașa, beilerbei de Sivas. Fiind printre pașalele angajate pentru expediția împărătească și trimise mai înainte pentru ajutor, beilerbeiul de Silistra și valiul de Nicopol ieșiseră din cetate. Marele vizir, după ce a intrat în cetatea Timișoarei, a cercetat oastea Porții, a distribuit lefurile pe patru ciștiuri (*kışt*), dar a constatat că veniturile fundațiilor pioase (*vakıf*) ale geamiilor și moscheelor (*mescid*) din cetate nu sînt suficiente pentru susținerea expediției. Cei care se ocupau de aceste slujbe se împrăștiaseră. Lefurile unor astfel de slujitori ai fundațiilor pioase nefiind plătite în trecut, iar acum dindu-li-se din vistierie, s-au înșeninat inimile multor oameni din Timișoara, întristate de luni de zile.

Sătenii care se găseau aproape, la cale de patru ceasuri de Lipova, au venit astăzi la Timișoara și au dat de știre că 30 de corăbii (*gemilik*) cu zaherea, trimise din Transilvania, au sosit la Lipova și că dușmanul a copt aici pîini cu care a umplut 30 de corăbii; dar cînd erau gata să le expedieze la Seghedin, de frică că vor fi prinși de turci, s-au întors.

În a 24-a zi (muharrem 1107) ⁵³, sîmbătă, padișahul a venit la cetatea Timișoara și a ieșit la Turnul Tunarului (*Topçu Kulesi*) legat de fortăreața interioară. Aici, padișahul, care primise vizita celor din cetate, a distribuit daruri fiecăruia, cîștigînd inimile tuturor. Deoarece pînă la sultanul Mustafa nici unul dintre strămoșii săi nu călcase în acest ținut al stăpînirii, toți cei care trăiau aici, fie bogați, fie săraci, abia dacă știau numele padișahului lor... Cinstea acordată cetății Timișoara din partea padișahului nostru a făcut ca războinicii, care de atîția ani încoace se războiseră cu dușmanul, înfruntînd mii de greutăți, să învieze viața gaziilor de serhat. Această vizită a făcut să se uite atîtea și atîtea suferințe îndurate. De aceea, toți timișorenii de bucurie au ridicat imn de slavă și glorie lui Allah. Fericirea și bucuria simțită de ei nu se poate explica cu vorbe și descrie cu pana, ci numai simți. Padișahul, care știa de legăturile lui Halveti Şeyhi Selim Dede ⁵⁴ cu sfinții, i-a pus întrebări despre situația expediției. Selim Dede

⁵² *Halip* : predicator de moschee.

⁵³ 8 septembrie 1695.

⁵⁴ *Dede* sau *Baba* : stareț al unei secte de derviși.

(I,73) i-a răspuns : „Pađiřahul meu, sînteți învingător, duceți-vă o clipă mai înainte și veți vedea”, dînd astfel pađiřahului vestea victoriei. După vizita timiřorenilor, a fost chemat să se înfățișeze <sultanului> Kandilci Hüsein pașa, adus la paza cetății. După ce pașa a fost îmbrăcat de sus pînă jos cu blană de samur, pađiřahul nostru i-a zis : „Rugămîntea mea este să fii prevăzător în slujba cu care ai fost însărcinat. Dacă vrea Allah (*Inřallah*), nu va fi pagubă, se vor procura materiale, muniții și tot ce este necesar pentru repararea și restaurarea cetății <Timișoara>. Allah să vă binecuvînteze pe toți...”. După aceea a căftănit vreo șase agale de oști, iar lui topçubași și cumbaracibași le-a dăruit galbeni.

Beilerbeiul de Rumelia, Arnavud Mahmud pașa, trimis asupra pălăncii Pofça⁵⁵ împreună cu forțele sale, sosise miercurea trecută în fața fortăreței. Spre seară a avut loc lupta de avangardă cu vreo 150 de ostași dușmani, care ieșiseră din cetate, dar oastea noastră, neputînd rezista, s-a retras. După aceasta, Mahmud pașa a trimis știri celor din palancă, cerîndu-le : „Să luați cu voi familiile, avuțiile și lucrurile voastre și să predați palanca prin capitulare (*vire*)”. Dar la această <cerere> cei din palancă răspunseseră : „Atît timp cît sîntem în viață nu putem preda palanca cezarului (*çezar*) prin capitulare”. Din această pricină, în ziua următoare, miercuri, palanca a fost împresurată din patru părți, și după ce au așezat în redute (*tabiye*) cinci tunuri *şahi* și cumbarele pedestrașii și călăreții au intrat în adăposturi (*metris*) și au început asediul. Dar Pofça fiind așezată într-un loc înalt, nu se putea obține rezultatul așteptat de la această împresurare. De aceea, Mahmud pașa, sfătuindu-se cu pașalele, beilerbeii (*mîrimîran*) și beii de sub comanda sa, a înțeles că nu este altă cale decît să meargă direct asupra pălăncii. În dimineața următoare, forțele noastre au trecut direct la iureș și la un moment dat, lipindu-se de poarta pălăncii, i-au dat foc acesteia. Focul de la poartă s-a întins și la turnul de lîngă aceasta. În fața acestei situații, apărătorii pălăncii au fost nevoiți să se retragă și să rămînă în turnul interior, dar puțin timp după aceea, focul cuprinzînd și acest turn, unii dintre cei care se găseau în turn s-au aruncat jos și s-au distrus, iar o altă parte a pierit de sabie. Tot ce se găsea în palancă, familii și lucruri, au fost arse și prefăcute în cenușă. Abia au pus mîna pe un ostaș dușman ars numai pe jumătate. Cu ocazia acestui iureș, din pricina ghiulelelor (*humbara*) aruncate de dușmani, forțele noastre au pierdut 38 de eroi martiri (*şehid*) și au avut 193 de răniți. Din cei 11 turci prizonieri în cetate, numai trei au scăpat, iar opt au ars împreună cu oștile dușmane.

<Din pricina bătăii tunurilor și a tunelurilor săpate, cetatea crăpase și de aceea fusese aruncată în aer>.

(I,74) Căderea a fost făcută arz <la pađiřah> de către Mahmud pașa printr-un viteaz cu numele de Arnavudoğlu din Oradea (*Varatlı*). La întoarcerea din luptă, el însuși <Mahmud pașa> fiind chemat de pađiřahul nostru, s-a înfățișat la chioșcul celui drept (*Adil-köşkü*). După ce a explicat cum a pus stăpînire pe palancă, a fost cîstit cu 15 galbeni și un caftan

(*hilat*) ca favoare din partea pađiřahului. Pentru cucerirea cetăților Lugoj și Sebeș a fost desemnat tot Mahmud pașa, căruia, înainte de a porni asupra acestor fortărețe, la cererea sa, i

⁵⁵ Bocșa.

s-au dat din forțele ținutului Rumelia, care de trei luni se găseau la paza Timișoarei, oștile din aripa dreaptă (*sağ kol*) și stîngă (*sol kol*) împreună cu alaibeii de Dukakin⁵⁶, 700 de silahdari serdenghecidii și 7 companii de ieniceri (*oda*), 7 companii de gebegii, 2 companii de tunari, în afară de multă oaste aleasă, despărțită din ordia împărătească; i s-au mai dat pe lingă aceasta 5 tunuri, unul <aruncător> de 3 ocale și 2 <tunuri> kolonborne, precum și depozitul necesar de muniții.

În a 25-a zi (muharrem 1107)⁵⁷, duminică, au trecut (*geçit*) prin fața padișahului și după aceea s-au pus pe drum, spre a merge asupra cetăților Lugoș și Sebeș.

La sfîrșitul adunării care a avut loc în cortul marelui vizir (*sadrızam*) Elmas Mehmed pașa, au fost de acord cu toții că mai întîi trebuie să se meargă asupra cetății Lipova. După ce ordia împărătească s-a odihnit două zile la Timișoara, în a 26-a zi (a lui muharrem 1107)⁵⁸ s-au pus pe drum spre a merge direct la Lipova. Beilerbeiului de Karamania, Hîsim Mehmed pașa, numit în ariergardă (*artçı*) cu oastea ținutului său, în afară de aceste forțe i s-au mai dat ca întărire 500 de silahdari, serdenghecidii și oștile din ținuturile Erzerum și Trabzon. Ordia împărătească a conăcit într-una din pălân-ci, la o cale de două ceasuri de Timișoara, fiind una din pălâncele care purta numele de Șanad, dar n-avea clădire (*cismi yok*).

Astăzi, a venit pe lingă beilerbeiul de Nicopol, Șarkan Ibrahim pașa, o catană maghiară, pe un cal corcit (*çatal*), înarmat pînă în dinți. După ce s-a predat, a fost dus în fața padișahului pentru întrebări . . .

<Arătînd că este originar din palanca Miskocz (*Mışkocz*) de lingă Agria (*Egre*), descrie situația armatei austriece din Varadin, unde erau 30 000 de ostași, din care numai 4 000 pedestri, restul călări. Primul comandant era regele Frederic (*Frederikos Kiral*), al doilea generalul Caprara, al treilea generalul Heissler. Frederic, după ce a lăsat o mică oaste de 15 000 de oameni la Varadin, a înaintat cu grosul armatei spre podul de pe Zenta. În oastea austriacă se găsesc 1 500 de maghiari, din care 500 sub comanda lui *Paldyjak*, gata să lupte cu otomanii>.

(I,75)

Ostașul maghiar a fost trimis deocamdată la cetatea Timișoara, hotărîndu-se ca la întoarcerea din expediție să fie convertit la islam. Apoi, s-a găsit că este potrivit să fie înregistrat la poarta <suita> marelui vizir, să ajute la ogeacul crescătorilor de armăsari (*yamaklık*)⁵⁹.

În a 27-a zi (muharrem 1107)⁶⁰, zi de marți, s-au așezat într-un menzil pe malul apei Mureș.

În a 28-a zi (muharrem 1107), miercuri, rămînînd pe malul apei Mureș, călăuzele ienicerilor de serhat, care mergeau înainte, au greșit drumul. Ei au luat-o spre stînga și astfel ordia împărătească s-a împotmolit într-o mlaștină dintre apa Mureșului și o stîncă. Deoarece tunurile kolonborne și harabalele cu muniții rămase în mlaștină astupau drumul, oastea din spate, care înainta, lipsită de știri, îngrămădindu-se, a rămas la marginea mlaștinei.

<Se așează un mic cort pentru padișah. Urmează descrierea scoaterii tunurilor și harabalelor de muniții, împotmolite în mlaștină>.

⁵⁶ Ținut în Rumelia.

⁵⁷ 5 septembrie 1695.

⁵⁸ 6 septembrie 1695.

⁵⁹ Categorie de oaste auxiliară în cetățile dunărene.

⁶⁰ 7 septembrie 1695.

Pînă ce s-a aflat că drumul Lipovei a rămas în partea dreaptă și după ce au întors mersul ordiei spre acea parte, a fost însărcinat pentru salvarea harabalelor și tunurilor împotmolite în mlaștină vizirul Arnavud Suleiman pașa, împreună cu toți ceaușii muferricalelor și ghedikliilor. După un efort mare, scoțindu-le din mlaștină, au încălecat pe cai și ordia și-a luat iarăși mersul obișnuit. Apoi, gazii înarmați cu sulife și încălecați pe cai, unii la dreapta și alții la stînga, s-au așternut pe drum și au înaintat în această formă pînă la apariția cetății Lipova. Cînd s-au apropiat la o bătaie de tun de Lipova, deși marele vizir și alte pașale s-au străduit să-l ia la adăpost (*alarga*) pe sultan, totuși padișahul nu a luat în seamă vorbele lor. El a trecut printre ghiulelele de marmură ale tunurilor *balyemez* trase din cetatea Lipova, ce cădeau în vale, și a venit în fața unui cort umbrit așezat pe o colină destul de înaltă, în partea de sud (*kible*) a cetății. În acest timp, spătarul (*silahor*) Ibșir aga și cu sacagiul (*saka*) baltagiilor ⁶¹ vechiului sarai au lăsat la picioarele padișahului nostru două ghiulele de cîte 11 ocale, aruncate din cetate. Aceștia au fost răsplătiți. În acest timp, pe cînd spahi, silaharii, ceaușii, muferricalele și toate pașalele îl urcau pe padișah pe cal, sunetele tobelor, zurnalelor, trompetelor și trîmbițelor au cuprins șesul Lipovei. De fapt, cu cinci ore înainte de sosirea padișahului nostru în fața cetății, forțele noastre de avangardă începuseră să împresoare Lipova. Padișahul nostru, îndată ce a sosit aici, a trimis o poruncă marelui vizir, zicîndu-i: „Acum orice s-ar întîmpla, cer îndată de la tine cucerirea cetății”. Potrivit cu aceasta, marele vizir și-a așezat ordia împărătească, împreună cu tunurile *șahi* (*darbzenleri*) venite cu ea, începînd din partea răsăriteană a Lipovei și pînă la întăriturile de pe înălțimea unei coline, unde stăteau ienicerii, și a început să bată cetatea.

Atunci chehaiaua de capugii, Eyüblu ⁶² Hasan aga a venit pe lîngă marele vizir, aducîndu-i un firman în care se spunea: „De ce mai stai? Să înainteze de îndată și apoi ei știu ce urmează”. În partea cealaltă și agaua de ieniceri își fixase locurile în adăposturi pentru cei din ogeac, care veniseră mai înainte; astfel, el începuse să vire ienicerii în adăposturi, un braț (*kol*) <al acestora> fiind în fața varoșului <cetății> și altul în fața porții Battal ⁶³. În acest timp, în a noua oră de asediu, o ceată din pașalic (*paşalı*) și dintre egipteni a ajuns la capătul zidului care se întindea între poarta Battal și apa Mureș. O ceată (*bayrak*) dintre ostașii marelui vizir, împreună cu seimenii (*sekbân*) și arnăuții, cu cinci steaguri de serdenghecidii și un grup numeros care s-a amestecat printre aceștia, s-au lipit de colțul unei întărituri de la capătul zidului de piatră ce cobora din partea dreaptă a porții Battal spre apa Mureș. Îndată ce a văzut ridicarea steagurilor, agaua de ieniceri a poruncit, zicînd: „Vitejii mei ⁶⁴, nu este zi de stat, înaintați!”. După aceasta, agaua de ieniceri, fiind lîngă dînsul și chehaiaua oștii (*kulkethudası*), strigînd împreună cu ienicerii marelui vizir: „Allah, Allah” ⁶⁵, au înaintat fără să țină seama de ploaia grenadelor, tunurilor, pietrelor și puștilor dușmanului. Într-o clipă au împînzit ca un paianjen fortăreața exterioară de pe lîngă poarta Battal, înfigînd steaguri în cele

⁶¹ *Baltaci*, ostași din garda palatului înarmați cu securi.

⁶² Din mahalaua Eyüp de lîngă Istanbul.

⁶³ Battal: mare, uriaș.

⁶⁴ În text: *Kocaklarum*.

⁶⁵ În text: *Gulbank*.

patru părți. În spatele acestora, beilerbeul de Anatolia, vizirul Misirlioğlu Ibrahim pașa, și beilerbeul de Adana, Cerchez Ibrahim pașa, au trecut la atac cu gărzile și forțele ținuturilor lor. Ei n-au acordat nici un aman dușmanului, pe unii i-au omorât, pe alții i-au făcut prizonieri. Acei dintre dușmani care au scăpat, s-au retras, închizându-se în fortăreața exterioară. O parte dintre călăreții dușmanului, care se găseau la fortăreața interioară, au ieșit pe Poarta apei (*Sukapu*), au trecut riul Mureș și au apucat drumul munților Transilvaniei. Dar cele 7 steaguri de serdenghecidii silahdari, 5 steaguri de călăreți levinți și gazii din garda (*kapu*) marelui vizir, numiți mai înainte pentru vegherea acestor părți, au căzut în spatele lor, întorcându-i pe fugari. Astfel, austriecii au intrat iarăși prin Sukapu și au fugit în fortăreața interioară. În acest timp, o parte dintre gazii oștii ordiei împărătești, amestecați cu gazii care alungaseră oastea dușmană, ocupaseră întăriturile din spatele fortăreței interioare. Acești viteji, deși de trei ori ridicaseră steagul pe aceste întărituri (*tabya*), neavînd, însă, alături de ei oaste pedestră, din cauza tunurilor, puștilor, pietrelor și cumbaralelor dușmanului, n-au putut să reziste și au fost forțați să se retragă. În timp ce aceștia au trimis știre să li se trimită forțe pedestre în ajutor, văzînd că pedestrașii din ordie au împresurat fortăreața interioară, atunci, (I, 77) descălecînd, au legat căpestrele cailor de țărusele (*parmak*) șarampoaielor și iarăși au trecut la atac. Așa încît, pe la sfîrșitul acestei năvale, la un moment dat, șanțurile întăriturilor s-au umplut cu trupurile dușmanilor și redutele (*tabya*) au căzut. Fortăreața interioară, legată de capătul acestor întăriri, fiind ocupată de pedestrași, după un atac de o zi și jumătate cetatea Lipova a fost cucerită. Pe această cale, tot ce se găsea în cetate: cadîne, familii cu copii și lucruri au încăput în mîinile gaziiilor. Astfel, prin cucerirea acestei cetăți, mulți gazii săraci s-au îmbogățit într-o clipă, devenind domni.

Padișahul nostru, care a urmărit cu binoclul, de la început, atacul asupra Lipovei, de la începerea asaltului și pînă la lupta cu săbiile, chemînd pe lîngă el pe marele și pe micul imam efendi, le-a poruncit să citească versetul cuceririi (*Fatiha*); iar el însuși, împreună cu cei din jurul său, s-au închinat mulțumind lui Allah ... și preaînaltul Allah, primind rugăciunea unui alai de robi păcătoși, a înlesnit cucerirea acestei cetăți de 223 r. către oastea musulmană.

Vestea căderii fortăreței exterioare a fost adusă mai întîi de ordonanța (*şatır*) chehaialei de capugii. La puțin timp după aceasta, a venit din partea marelui vizir un *telhisci*, care a adus vestea plăcută. Le încăpuseră în mîini de la dușmani, datorită norocului (*cerh-i felek*), animale de povară (*güyük*)⁶⁶, prăjini cu lănci (*gönder*), sape, lopeți, securi (*balta*) și puști, care, după ce au fost prezentate padișahului, au început să fie împărțite ca daruri celor viteji. Cei care au adus prinși și capete de dușmani tăiate, după ce și-au luat bacșișul, au continuat uciderea prinșilor în fața ochilor padișahului. Pînă spre seară fața cetății Lipova a început să amintească una din zilele potopului. În timp ce gazii viteji răniți în luptă au fost așezați în corturi pregătite pentru răniți, s-a continuat împărțirea de medicamente binefăcătoare. Apoi, cînd a sosit marele vizir și după ce a sărutat piciorul padișahului în *Adil-köşkü*, i-a comunicat vestea victoriei, zicînd

⁶⁶ În text: *güünk*.

du-i : „Padişahul meu, victoria să fie binecuvîntată”. Padişahul nostru l-a cinstit cu răspunsul : „Să fii fericit, ai slujit frumos şi ai arătat bărbăţie”. După aceea, cortul împărătesc a fost aşezat şi s-a dat poruncă ca fiecare să se aşeze la locul său. Agaua de ieniceri a luat în paza sa cetatea, gebegibaşul depozitul de muniţii şi topcibaşul tunurile capturate. S-a pus mîna în cetate pe 30 de cîntare ⁶⁷ de pulbere (*barut*), 700 de cumbarale mari, 6 400 de ghiulele (*yuvarlak*), una de 14 ocale şi cinci de 11 ocale; 6 tunuri *balyemez* pentru ghiulele de cîte 4,5 şi 10 ocale; 9 tunuri *kolonborne*, 4 pentru cîte 1,50 ocale, 13 pentru cîte o oca şi unul pentru 0,50 ocale; 18 tunuri *darbzen*, cu 23 de puşti „mousquet” (*misket*); o puşcă de vînătoare de 35 ocale; 4 tunuri *havane*. Iar din cetatea exterioară au scos 50 000 de chile de grîu şi din fortăreaţa interioară 16 000 chile de secară (*çavdar*). Afară de aceasta a încăput în mîna oştii zaherea fără număr.

În a 29-a zi (muharrem 1107) ⁶⁸, miercuri, s-a înfăţişat padişahului, spre a-l felicita de victorie, şeih ül-islam efendi, care a fost cinstit cu sărutarea mîinii împărăteşti.

(1,78) Prin crainicii (*tellal*) care se găseau în ordia împărătească, cînd a fost înştiinţată oastea ca cei care au făcut prizonieri la Lipova să-i aducă, fiecare a venit cu prinsul său în faţa cortului liber. Printre aceştia, împreună cu generalul Toldu, comandantul cetăţii, era şi mareşalul numit Martines ⁶⁹, pîrcălabul fortăreţei (*kale dizdari*), care comanda peste 1 500 de ostaşi austriece, şi arhitectul (*mimar*) cetăţii; ei fiind despărţiţi de ceilalţi, au fost aruncaţi în închisoarea lui Muhzir aga. După aceasta, fiecare i-a tăiat capul prizonierului său şi şi-a luat bacşişul de 25 de guruşi pentru capul tăiat al fiecărui prins de la iĥazinedar Nezin aga şi defterdar, prin mijlocirea veznedarului. Celor care au adus capete tăiate li s-au dat cîte 15 kuruşi. Astfel, numărul pungilor (*kese*) de aspri destinate celor care au adus prizonieri şi capete tăiate a atins cifra de 41,50. La sfîrşitul acestor treburi, cadavrele duşmanilor din Lipova şi trupurile prizonierilor decapitaţi în faţa cortului împărătesc au fost transportate în pădure, iar din capetele lor s-a făcut un turn (*kule*). Din cercetarea făcută s-a văzut că la cucerirea acestei cetăţi au pierit din ordia noastră 100 de eroi martiri (*şehid*) şi au fost 400 de răniţi.

Vestea cuceririi cetăţii Lipova a fost scrisă şi trimisă, prin ciohondarul pedestru (*yaya çukadar*) Uzun Veli, la Valide sultan ⁷⁰, care se afla la Adrianopol.

În a 30-a zi (muharrem 1107) ⁷¹, vineri ^{71a}, padişahul nostru, însoţit de slujitorii palatului, a venit la cetatea Lipova, a vizitat fortăreaţa de la un capăt la altul. După ce a văzut magazia de muniţii şi zahereaua capturate, a înălţat un imn de laudă, mulţumind lui Allah pentru această victorie fericită. La aceste plimbări ale padişahului mă aflu şi eu <autorul cronicii> pe lîngă dînsul.

Cetatea Lipova este aşezată pe un şes întins de pe malul rîului Mureş şi la poalele unui deal înalt. Fortăreaţa sa interioară este înconjurată de

⁶⁷ Unitate de măsură pentru greutate, egală cu 44—45 de ocale.

⁶⁸ 9 septembrie 1695.

⁶⁹ Marchizul Martin de Mirmillis.

⁷⁰ Mama sultanului Mustafa al II-lea.

⁷¹ 10 septembrie 1695.

^{71a} În text : *Cuma*.

patru ziduri de piatră în patru colțuri, iar în două colțuri avea turnuri de cărămidă. Fortăreața exterioară era înconjurată cu un șanț lipsit de apă. În afară de acest șanț, se găseau patru întărituri, redute (*tabye*) mari de pământ, legate una de alta, iar în partea exterioară a întăriturilor era un șanț plin cu apă. Acest șanț fiind în afară, cetatea era înconjurată cu palișade și țăruse.

Austriecii au dărîmat fortăreața exterioară a Lipovei și au deschis aici un cîmp de luptă; reducta sau tabia situată între cîmpia și dealurile din spatele cetății, imediat la dreapta lor, a fost transformată într-un pod al fortăreței. Apoi au înconjurat totul cu un șanț plin cu apă și cu șarampoaie; după dărîmarea cetății exterioare, locul care a fost lăsat deschis, pînă la tabia din fața porții Battal, l-au închis tot cu șarampoaie. În partea exterioară, de la locul unde poarta Battal se unea cu apa Mureșului și pînă la poarta tabiei, au deschis un nou șanț și l-au umplut cu apă. În cei patru ani de la căderea acestei cetăți în mîna austriecilor ⁷², după cum s-a văzut mai sus, s-au depus foarte multe eforturi pentru întărirea ei. Lipova ajungînd acum în această stare și nefiind cu puțință a o păzi, după ce au retras de aici tunurile, depozitul de muniții (*cebehane*) și zahereaua capturată, mai întîi de toate au dărîmat fortăreața sa din afară. Toate reductele (*tabye*) fortăreței, cîte erau, din toate părțile, au fost distruse cu furie de oastea provinciilor, iar șanțurile au fost umplute. După ce fortăreața exterioară a fost făcută una cu pămîntul, cetatea interioară, la care săpaseră canale subterane (*lağım*) din șapte locuri, a fost și ea făcută una cu pămîntul. După aceea au trimis oameni la palanca Șolmoș ⁷³, care se găsea dincolo de apa Mureșului, pe drumul Transilvaniei, și aceasta a fost incendiată.

(1,79)

În această zi, padișahul nostru venind la cort (*sayeban*), după ce s-a odihnit pînă la prînz, a chemat pe comandantul cetății Lipova, care se găseau în închisoarea lui Muhzir aga ⁷⁴. A vorbit cu aceștia despre cetate și i-a întrebat de ce au căutat să reziste la o presiune atît de puternică. Generalul Toldu i-a răspuns: „În cetate erau zaherea și muniții îndeajuns. În ce privește oastea însă, erau abia 600 de austrieci și tot pe atîția maghiari. Afară de aceasta, în cetate erau patru tunuri. Dacă s-ar fi găsit și un număr îndestulător de oșteni, această fortăreață se lua cu greu, nu într-o oră și jumătate, dar nici chiar într-o lună și jumătate. Cu atît mai mult că ordia noastră din Varadin ne înștiințase că s-a pus în mișcare spre a ne veni în ajutor. Dar voi <turcii> ați acționat mai repede ca ei <austriecii>, ați luat cetatea; sîntem mulțumiți să fim închiși, dar vă rugăm să ne dăru-iți viața”. Cu aceste cuvinte ei au cîștigat mila padișahului nostru, și iarăși au fost trimiși la închisoarea Martin (*Martineș*), unii pe jos iar alții urcați pe cai.

<Spinzurarea unora din cei 25 de austrieci aduși la cort și răsplătirea acelor care i-au prins>.

În acest timp, un olăcar (*ulak*) austriac fiind pus la întrebări, a răspuns: „Generalul Hayser, care abia sosise și se găsea la Küciük-Kanija ⁷⁵, m-a trimis cu multe hîrtii la comandantul (*muhafız*) Lipovei și afară de

⁷² Lipova a fost ocupată de austrieci în 1690—1691.

⁷³ Șolmoș, în Banat.

⁷⁴ Aprod care supraveghează pe cei închiși.

⁷⁵ Mica Kanizsa (Canizsa).

aceasta m-a înștiințat că acesta trebuie să trimită imediat aceste scrisori la craiul Transilvaniei, Veterani (*Feterani*). N-am nici o știre ce scrie în aceste hîrtii. Oastea austriacă, care abia venise la Oradea (*Varad*)⁷⁶, avea de gînd să-l aștepte aici pe comandantul lor (*komantan*), craiul Veterani. Nemții, pînă la unirea lor cu forțele ardelenе, fără să-și dea seama de căderea Lipovei, voiau să meargă asupra oștii turcești spre a da lupta cu ea pe cîmp deschis. Printre forțele din Oradea erau 90 de tunuri mari și mici. Fiecare ostaș purta la el hrana pe cinci zile. Produsele de merinde (*zahere*) se prelucrau la Seghedin. Nu știu cîte tunuri au cu ei și nici ce număr de ostași au strîns în ordie, deoarece comandantii nemți ascund numărul ostașilor. Numai după spusele populației, sînt nu mai puțin de 50 000 de ostași. Olăcarul neamț, după ce a expus tot ceea ce știa, a fost trimis la închisoare.

(1,80) În scrisoarea sosită de la Arnavud Mahmud pașa, beilerbeiu Rumeiiei, se arăta și se cerea (*arz*) : „Veterani, craiul Transilvaniei, a alergat cu 8 000 de călăreți și cu 4 000 de pedestrași în ajutorarea cetății Lugoj, oastea pedestră de pe lîngă mine <Mahmud pașa> este îndestulătoare, numai din forțele de călăreți mai este nevoie să fie trimiși încă 3 000 de călărași pentru ajutor”. Potrivit cu această scrisoare, în sfatul care a avut loc în cortul marelui vizir, s-a găsit că este potrivit ca în ajutorul lui Mahmud pașa să fie trimis hanul Crimeei, Hagi Selim ; acesta venise cu oști împotriva Austriei și ajunsese prin împrejurimile Timișoarei, dar la început se considerase că este o greșeală să se despartă de forțele noastre . . . De aceea, potrivit cu aceasta, a fost scris și trimis un hatt-i humaiun emirului stegar (*mir-i alem*) Frenk⁷⁷ Mustafa aga și lui Selim Ghirai. Mustafa aga, găsindu-l pe Hagi Selim Ghirai sub cetatea Timișoara, și-a predat hatt-i humaiunul, apoi această scrisoare împăratească (*hatt*) a fost citită în fața fiilor hanului (*hanzade*) și a mîrzacilor din Crimeea și Șirin, care se găseau în ordia tătărească. Aceștia <adică tătarii>, după ce s-au văzut în trei, au răspuns : „Am venit din Crimeea pînă aici și am bătătorit atîtea drumuri, atît noi, cît și animalele noastre nu mai avem nici o putere. Însă înainte de a vedea fața padișahului nostru, să ne întoarcem sau să plecăm în ajutor este pentru noi o treabă grea. Iată, să vedem fața padișahului nostru și după aceea pentru tot ce se va porunci pentru cauza padișahului ne putem sacrifica sufletul și capul”. Crîmlenii, care în acea zi își făcuseră rugăciunea de dimineată (*sabah namaz*) la Timișoara, s-au pus pe drum și au continuat să meargă spre ordia împăratească. În această zi, pe la chindie (*ikindi sularında*), îndată ce sosi un tatar⁷⁸ cu știrea despre apropierea hanului Crimeei de ordia împăratească, marele vizir a trimis înainte meterhaneaua⁷⁹ cu ostașii săi, în frunte cu chehaiua (*kethuda*), spre a întîmpina pe hanul Crimeei. Apoi, <marele vizir>, luîndu-l pe lîngă el pe Șahin Mehmed pașa, pe Mîsirlîoğlu, pe vizirul Ibrahim pașa și pe mai marii ienicerilor cu agalele oștii, l-a întîmpinat pe Selim Ghirai la marginea ordiei împăratești. Apoi, cu o mare pompă l-a avut de oaspete pe acesta în cortul său. După ce a petrecut în acea noapte în cortul marelui vizir, în dimineata următoare,

223 v.

⁷⁶ Grafie neclară. Poate fi citit și *Varadin*.

⁷⁷ Frînc, adică european (venețian, genovez).

⁷⁸ Cu sens de olăcar, curier.

⁷⁹ *Mehterhane* : tactică de muzicanți ; muzică turcească.

în prima zi a lui safer (1107)⁸⁰, prin mijlocirea marelui vizir Selim Ghirai a fost înfățișat padișahului. Îndată ce padișahul l-a întrebat de sănătate, zicându-i: „Bine ai venit, cum ești după necazurile drumului?“, Selim Ghirai han i-a răspuns: „Slujba la stăpînul meu este o mărînimie pentru acești robi ai săi”. După aceasta, i s-a dat învoire să se așeze pe o manta (*ihram*), așternută la picioarele tronului. După ce au vorbit amîndoi un timp despre situația dușmanului, hanul Crimei a fost îmbrăcat cu o cabaniță de samur, cusută cu catifea roșie, iar de calpacul de pe capul său au fost agățate două *sorguciuri* lucrate artistic și în afară de acestea i s-a mai dăruit o tolbă cu o sabie.

«După terminarea întrevederii a urmat căftănirea cu blănuri (*kontaş*) de samur a cîtorva demnitari din suita lui Selim Ghirai, precum și a fiilor săi care-l însoțiseră: Azamet Ghirai, sultan Hagi Ghirazade Islam Ghirai, Ğanibek Ghirazade Bath Ghirai sultan⁸¹» (I,81)

Un ienicer, prinzînd o catană, pe nume Topal, care de ani de zile ținea drumurile din împrejurimile Timișoarei și teroriza satele din acele părți, l-ar fi ascuns și apoi s-ar fi înțeles cu acesta să-l elibereze în schimbul unei sume de bani destul de mari. Kılavuz Piri aga, beșliaga din cetatea Timișoarei, fiind înștiințat despre aceasta, i-a prezentat situația padișahului și a cerut omorîrea acestui haiduc. Topal, fiind găsit în locul unde era ascuns, a fost adus în fața padișahului și capul lui a fost tăiat chiar de ienicerul care îl ascunsese.

Spre seară, vestitorul care venise de la beilerbeiu Rumeliei, Mahmud pașa, pentru ajutor a fost întrebat despre situația dușmanului. Și acesta a dat de știre că Veterani craii și-a lăsat în urmă bagajele și zahereaua și că mergea în ajutorarea Lugojuului cu 8 000 de călăreți și 4 000 de pedestrași austrieci⁸², dar îndată ce a auzit de căderea Lipovei și-a vîrit în tabără oastea pedestră, iar călăreții au fost întorși din drum, ca și zahereaua și poverile (*ağırlık*); apoi, a început să sape șanțuri (*hendek*) lângă Lugoj, unde-și stabilise tabăra. Acesta mai explicase că pe lângă Mahmud pașa fiind un număr îndestulător de oaste pedestră, dacă i se va mai trimite un număr de călăreți, poate să înceapă lupta cu Veterani, altfel Mahmud pașa trebuie să se retragă.

Potrivit cu această știre, conducătorii oștii, adunați în divan în cortul marelui vizir, cercetînd situația, au spus: „Tunuri, muniții și zaherea se găsesc în cantitate îndestulătoare la ordia împărătească. Dar înainte de toate trebuie avută în vedere situația cetății Timișoara. După ce vom acorda tot ce este necesar acestei fortărețe, cu toate forțele care rămîn în urmă va fi potrivit să mergem împotriva generalului Veterani”. Hotărîrea luată la adunare a fost adusă și la știrea padișahului. După aceea acesta și-a ales din cele ce se găseau în ordie: 14 000 chile de grîu, toate tunurile luate din cetatea Lipova, cu 71 de butoaie de grenade (*humbara*), 44 de coșuri pentru cumbarale (*sepet kumbarası*), 4 500 de grenade de mînă, 5 butoaie (*varil*) de smoală (*zift*) și rășină de pin (*çam sakızı*),

⁸⁰ 11 septembrie 1695.

⁸¹ Acest fragment nu se găsește în ms. Veliyüddin efendi.

⁸² Autorul cronicii nu este informat asupra efectivelor reale ale lui Veterani. După izvoarele austriece, acesta, în afară de maghiari (*haiduşak*) și sîrbi, mai avea o oaste austriacă de 15 000 de călăreți și 3 000 de pedestrași, și o altă de 18 000 (cf. J. v. Hammer, *Histoire de L'Empire Ottoman*, Paris, 1838, XII, p. 386).

ca și munițiile trebuincioase. <Împreună cu acestea> la 2 safer (1107)⁸³, într-o zi de duminică, i s-au dat lui Hagi Mustafa aga 500 de seimeni (*sekbani*), 500 de ieniceri, 500 de spahii serdengheci și 500 de ostași egipteni și a fost trimis la Timișoara, avînd în sprijinul său pe beilerbeii de Adana, Cerchez Ibrahim pașa.

(1,82) Cadavrele oștenilor dușmani căzuți în părțile Lipovei începînd să se strice, a fost nevoie de schimbarea locului de conac. Atunci padișahul nostru s-a ridicat din cortul său împărătesc și a venit la micul său cort umbrat de pe o colină. Aici și-a petrecut timpul spre prînz. În acest timp, marele vizir și-a retras ordia înapoi, cale de vreo 15 minute, iar cortul împărătesc a fost așezat, iarăși, pe un loc destul de înalt.

În această seară, adică în a 3-a zi (a lui safer 1107)⁸⁴, luni noaptea, a venit din nou un crainic (*feriyadci*) de la Mahmud. Cînd a fost întrebat și acesta despre situația dușmanului, a spus același lucru ca și omul care venise mai înainte. După ce situația a fost iarăși cercetată de către pașale, au înștiințat că în dimineața următoare îi trimit în ajutor 3 000 de tătari sub comanda lui Baht Ghirai; de asemenea, i-au dat de știre și lui Cerchez Ibrahim pașa ca, după ce va lăsa materialele trimise la Timișoara, împreună cu forțele vilaietului Adana să meargă la Lugoj, spre a-l ajuta pe Mahmud pașa.

În ziua de 4 (safer 1107)⁸⁵ a venit o iscoadă din partea nemțească, care a adus știrea despre „trecerea dușmanului pe podul Cenadului (*Çanad*) de pe apa Mureșului, așezarea lui la Arad (*Arat*) și că scopul urmărit era de a ocupa văile și a lovi din spate forțele turcești din Lipova”. Potrivit cu această știre, îndată a avut loc o adunare, unde s-a spus: „Nemții venind asupra noastră, noi trebuie să ieșim de aici. După ce vom lăsa efectele noastre (*ağırılık*) în cetatea Timișoara, să mergem asupra Lugojului și să-l ajutăm pe Mahmud pașa. În acest timp, dacă dușmanul ne va ataca, fie din față, fie de la spate, ne vom apuca de luptă; dacă ne războim cîteva zile la Lipova, neamțul va pune stăpînire pe trecători (*boğaz*), iar pe noi, rămînînd în vîgăună, ne va vîri în pămînt cu focul tunurilor. Deci, ar fi mai bine ca o clipă mai devreme să plecăm de aici”. Potrivit cu hotărîrea la care s-a ajuns, s-a scris un hatt-i humaiun și a fost însărcinat hanul Crimeei ca împreună cu oastea tătărească să ia în stăpînire trecătorile prin care urma să vină dușmanul. În această zi, spre seară, cămilele care pleaseră la Timișoara pentru muniții și zaherea au ajuns iarăși la ordie. După ce au poposit șase zile în cîmpia Lipovei, în a 25-a zi (a lui safer 1107)⁸⁶ s-a ridicat toată ordia, fiecare cu coloana sa ieșind la drum. Pe lîngă Suleiman pașa au fost dați: comandantul caraulelor de ariergardă (*ardı*), beilerbeii de Karamania, Hisim Mehmed pașa, cu forțele ținutului său, pentru paza tunurilor și mutasarrıful sangeacului de Menteșe, Fındık Mustafa pașa, cu oștile ținuturilor de Erzerum și Trapezunt. S-a poruncit ca mai întîi să fie luate bagajele și efectele ordiei, iar în urmă să vină ariergarda hanului tătăresc cu ordia sa. În timp ce ordia împărătească pornise <la drum>, ploaia care începuse, deși părea

⁸³ 12 septembrie 1695.

⁸⁴ 13 septembrie 1695.

⁸⁵ 14 septembrie 1695.

⁸⁶ 5 octombrie 1695.

trecătoare, a continuat <să cadă>, transformind drumurile în băltoace. (I,83)
Din această pricină, unele harabale de zaherea și muniții s-au stricat și multe din ele s-au împotmolit în mlaștini. Padișahul nostru, când a văzut acest hal, i-a întors îndată pe ghedüklii, muterferricale și pe ceauși la defterdari cu ordinul <ca harabalele> care pot fi reparate să fie reparate, iar munițiile și zaherelele din cele care nu mai pot fi reparate să fie încărcate pe cămile. Astfel au înaintat cu o mie și una de greutate și seara, după căderea întinericului, s-a ajuns la palanca Șanad. Deși ploaia s-a oprit a doua zi, pe timpul rugăciunii de dimineață, totuși multe din harabale răsturnându-se pe drum, în această zi a avut loc aici un popas, așteptându-se harabalele rămase în urmă. Abia spre prinz harabalele au putut să ajungă la ordia împărătească. Sarcina de ariergardă încredințată lui Fındik Mustafa pașa nefiind la locul ei, mutasarrıflicul de Menteşe i s-a dat lui Bostangi Mahmud pașa, care se găsea în cetatea Timișoarei.

În această zi, beilerbeiu de Rumelia, Arnavud Mahmud pașa, împreună cu forțele de pe lângă el, s-a întors de la Lugoj la Timișoara. Potrivit cu invitația padișahului, a venit el însuși mai înainte la ordia împărătească și a fost înfățișat <sultanului>. Mahmud pașa a povestit lupta care avusese loc, zicând : „Spre a cuceri cetatea Lugoj ne-am așezat în satul Boldoz, la o depărtare de aproape un ceas și jumătate de această cetate, în împrejurimile căreia am săpat șanțuri și am făcut întărituri. Între timp, am aflat de ascunzișul craiului de Transilvania, afurisit de Veterani, cu 8 000 de călăreți și 4 000 de pedestrași, într-o pădure de pe malul apei Timiș (*Tamaș*), la o cale de un ceas de cetatea Lugoj ; am aflat aceasta de la țărani care lucrau cu el, precum și de felul cum se împrejmua cu șanțuri și că numai pe la spate rămăsese o bucată de loc deschis. La această știre, am înaintat cu 2 000 de călăreți și am dat un atac peste noapte. Deși l-am atacat pe Veterani cu tunuri și puști, totuși acesta n-a fost găsit descoperit (*boş*), ci se întărise din toate părțile cu tunuri, ca un mistreț, nelăsând măcar o cale deschisă. După ce am nimicit aproape 200 de ghiauri, care ne ieșiseră în față, și am început să înaintăm asupra taberei <dușmane>, am văzut că Veterani pornește un atac asupra noastră, și în fața acestui atac al lui Veterani, la care se putea face față abia cu 10 000 de ostași aleși, și spre a nu distruge pedestrașii de sub comanda mea, potrivit cu porunca voastră, am fost nevoit să mă retrag și m-am întors teafăr și sănătos de la Timișoara”. După aceasta a fost întrebat și caporalul (*kapral*) neamț (*nemçe*) Chirca (*Kirka*)⁸⁷, pus peste zece oameni (*onbaşı*), adus de pe lângă Mahmud pașa, care a spus : „Oastea austriacă și Veterani, unindu-se lângă Lipova, trebuia să dea atac asupra oștii turcești. Dar din pricina căderii cetății Lipova, oastea austriacă retrăgându-se la Küciük-Kanije, Veterani s-a închis și s-a întărit într-o tabără ; în acest timp eu m-am folosit de prilej și am fugit lângă Mahmud pașa”. După ce a explicat toate acestea, Chirca a fost trimis, pentru moment, la închisoare. 2211.

Tot în această zi, Kürd⁸⁸ Mehmed pașa, înfățișându-se padișahului, a arătat ceea ce dorea, spunind : „Vizitînd părțile Cenadului, în împrejurimile sale nu s-a găsit nici o urmă de dușman, dar în depărtare, numai (I,84)

⁸⁷ După nume pare a fi vorba de un bănățean sau ardelean.

⁸⁸ Din neamul curzilor, care locuiesc în partea răsăriteană a Anatoliei.

din loc în loc și din cînd în cînd, se vedeau focuri. Însă neavînd în jurul meu o ceată de oameni, n-am putut să mă întind pînă la aceste locuri. Dacă mi s-ar da o ceată, atunci aş putea să culeg știri de la dușman și să aduc o limbă (*dil*)". Arzul sau cererea lui Kürd Mehmed pașa fiind găsită potrivită, i s-au dat atîția oameni cît a dorit și iarăși i s-a dat învoire să plece spre a strînge știri de la dușmani.

Lui Hagi Mustafa, chehaiaua marelui vizir, ca să primească paza Timișoarei i s-au dat feude vizirale (*hass*). În locul său a fost numit socolitorul (*muhasebeci*) pentru haraci Mehmed efendi, din Istanbul.

În a 7-a zi (a lui safer 1107)⁸⁹, zi de vineri, ordia împărătească de aici, punîndu-se în mișcare, a conăcit în fața Timișoarei.

În această zi, capugibașia (*kapucubaşlık*) a fost acordată lui Suleiman efendi, agă peste peșkiroğlanii⁹⁰ de la odaia palatului (*has-oda*)...

(I,85-86)

<Vizirul Ğiafer pașa, muhafiz de Belgrad, vizirul Daltaban Mustafa pașa și alții au pornit cu o flotilă (*ince donanma*) spre Tittel. Descrierea înfrîngerii austrieceilor și a ocupării acestei cetăți de către turci. Întors de la Tittel la paza Belgradului, Ğiafer pașa a adresat sultanului o scrisoare în care relatează cucerirea localității Tittel>.

Vineri, 8 (safer 1107)⁹¹, a sosit vestitorul (*müjdecî*) lui Ğiafer pașa la ordie, care îndată a fost înfățișat padișahului.

Hanul Crimeei, poftit în fața padișahului, a avut cu acesta o întrevedere tainică despre situația serhatului.

Pe timpul chindiei a fost adus în fața padișahului un caporal din Austria (*Nemçeli*), care fusese prins și adus la ordie de către unul dintre mîrzacii tătari. Acesta fiind întrebat, a răspuns : „Azi dimineață, în timp ce trecusem pe la Cenad și pe cînd cumpăram orz, am căzut în mîna tătarilor”. Apoi a arătat, în continuare, că în ordia austriacă se găsesc 55 000 de oșteni, pedestri și călări, și dacă se adaugă la aceștia și forțele catane (*katana*), numărul lor atinge 60 000 de ostași. Apoi, după ce a făcut cunoscut că în armata <austriacă> se găsesc 60 de tunuri *şahi* și că merindele (*zahire*) oștii sînt aduse cu corăbiile din Seghedin, a arătat că generalul Frederikos a lăsat 5 000 de războinici, pedestri și călări; după aceea, cu toate forțele sale, s-a pus pe drum și în șapte zile era la Küciük-Kanije, iar în ziua următoare a sosit la apa Tisei. Apoi, de aici, trecînd la Cenad, urma să pornească pentru salvarea cetății Lipova. Dar între timp, aflîndu-se de căderea Lipovei, au trimis iscoade (*dil*) prin împrejurimi, care au prins un ture de la care au aflat că <cetatea> Lipova, după cucerire, a fost făcută una cu pămîntul și după zdrobirea armatei austriece urma ca padișahul să înainteze asupra cetății Oradea. Potrivit cu aceste știri, comandanții austriecci s-au adunat și s-au sfătuit între ei. Generalul Frederikos și generalul Haiser doreau să înceapă lupta, generalul Caprara însă ținea seama de numărul mare al ordiei turcești.

(I,87)

224 v'

<După multe discuții, au căzut de acord că nu este drept ca ostașii lor să moară în zadar, ci este mai bine să dea lupta cu turcii atunci cînd aceștia vor fi puși pe fugă>.

Această părere fiind găsită bună, comandanții austriecci și-au trecut îndată oștile pe țarmul de dincolo al apei Mureș. Pînă atunci încă nu

⁸⁹ 17 septembrie 1695.

⁹⁰ Pag care avea în grijă prosoapele curții.

⁹¹ 18 septembrie 1695.

sosise nici o știre în tabăra austriacă despre unirea forțelor tătărești cu cele ale ordiei padișahului. Din pricina apariției turcilor în împrejurimile (*yöre*) cetăților Tittel și Varadin, austriecii sînt pe cale de a se întoarce la Varadin. Dar la sosirea știrii despre întoarcerea padișahului de la Lipova la Timișoara, și-au ales 3 000 de călăreți și 2 000 de pedestrași și după ce i-au trimis sub comanda lui Veterani, s-au ridicat din Cenad și au plecat spre Seghedin; în caz că padișahul va pleca din Timișoara direct spre Belgrad, atunci generalul Frederikos, unindu-se cu craiul Veterani, nutrește speranța să-i lovească pe la spate. Apoi, după ce a mai spus că în ordia austriacă oastea este foarte zdruncinată din cauza diareei și a tifosului (*ishal ve hunemadan*), caporalul a fost trimis la închisoare, iar tătarilor care l-au adus li s-au dăruit caftane și 400 de curuși (*kuruş*).

În a 9-a zi (safer 1107)⁹², zi de duminică, padișahul a sosit în cetatea Timișoara, descinzînd la Turnul tunarilor (*Topçular Kulesine*). Au fost scoși din Timișoara, aduși mai înainte la paza ei, beilerbeiul de Sivas, vizirul Kandilci Hüsein pașa, fostul beilerbei al sangeacului Ineu (*Yanova*), Deli Ömer pașa, fostul mutasarrîf al sangeacului Ceankîrî, Kara Mehmed pașa din Bagdad (*Bağdadlı*), fostul mutasarrîf de Gyula (*Güleli*), Mehmed pașa; din 14 companii (*oda*) de ieniceri care se găseau în cetate, au fost scoase 4 companii de armurieri și tunari și 1 800 de spahii silah-tari, care se aflau în cetate. În locul acestora au fost numiți <pentru paza Timișoarei> mutasarrîful sangeacului de Hamid-ili, Tătar Salih pașa, mutasarrîful sangeacului de Menteșe, Bostangi Mahmud pașa, Katana Mustafa pașa adus la guvernămintul (*valia*) Ineului, beii de Crușavăț, Bektaş bei, căruia i se acordase beilicul sangeacului de Amasia, spahii de timare și feude viagere (*dîrlîk*) ai ținuturilor (*eyalet*) Adana și Maraș cu agalele marilor feude (*hass*) ale Rumeliei, care trebuiau să vină, și 350 de iamacii (*yamak*), 5 companii de ieniceri, 5 companii de gebegii, 4 odăi de tunari și 500 de spahii serdenghecidii, dar cu condiția să li se plătească leafă (*ulufe*) peșin pe cîte un cîşt. Tot cu condiția de a rămîne la paza Timișoarei pînă la trecerea a 20 de zile de la *Kasım* a anului viitor⁹³, s-a dat poruncă și spahiilor de timare și feude ai ținutului Sivas, lui Küciük Ğiafer pașa, care trebuia să vină de la Belgrad, căpitanului de buluc (*bölük başı*) Bosnalî Fazlî cu 2 000 de ostași pedestri de beilic și 900 de viteji dintre silah-tari. Și peste aceste forțe a fost numit comandant (I,88) (*başbuğ*) vizirul Hagi Mustafa pașa. Înfățișat padișahului, Hagi Mustafa pașa a fost îmbrăcat cu blană <de samur> de sus pînă jos, în timp ce Mehmed aga, locțiitorul (*vekîl*) lui *yeniceri agası*, a fost numai căftănit. Fiind cinstit cu onoarea împărătească, <padișahul> a zis: „Acum să te văd, în slujba în care ai fost numit să nu ai cusur; bunăvoința mea este cu tine!”. După ce s-a văzut că Timișoara a fost întărită așa cum trebuia, cu tunuri care se găseau în ordia împărătească, două *kolonborne*, unul pentru ghiulele de 5 ocale, altul pentru ghiulele de 3 ocale, cu 40 de tunuri *şahî*, au mai fost predate cetățile și cele mai bune depozite de muniții (*cebe-hane*). Se hotărîse ca pentru aceasta să se aducă 15 000 de stîlpi mari din satele din împrejurimi, iar arhitectul neamț căzut în captivitate la Lipova a fost însărcinat cu treburile reparării acestei cetăți <Timișoara>. Apoi,

⁹² 19 septembrie 1695.

⁹³ 26 octombrie 1696.

după ce a fost dată sarcină beilerbeilor de Rumelia și Anatolia să curețe interiorul și șanțul cetății, norocosul padișah s-a întors la cortul împărațesc.

Norocosul sultan (*hünkâr*), după ce și-a luat rămas bun de la cetatea Timișoara și de la victoriosul serhat, în a 10-a zi (a lui safer 1107)⁹⁴ a pornit direct spre cetatea Lugoj. Pe când ordia trecea spre apa Timiș și tocmai când pe pod era o mare îmbulzeală, preafericitul padișah, așezându-și umbrarul într-un loc apropiat de capătul podului, a urmărit trecerea oștii. După ce o parte din ordie a trecut podul și alta a folosit vadurile (*geçit*) de trecere din partea din față, pînă la terminarea trecerii ordiei, padișahul nostru a pornit din locul său și dintr-o săritură (*hamle*) a trecut podul. Apoi, după ce a înaintat trei ore pe malul râului Timiș, a descins la un conac așezat în vatra (*yurt*) satului numit Pogonici. În acest conac a fost luată la întrebări o catană maghiară care căzuse în mîna tătarilor. Acesta a spus ceea ce știa : „Ieri, pe cînd mergeam cu aproape 50 de călăreți spre Seghedin, ne-am întîlnit cu tătarii; tovarășii mei au putut să fugă, în timp ce eu am fost făcut prizonier. După ce s-a aflat despre apariția forțelor turcești în părțile dintre Tittel și Varadin și despre înaintarea padișahului spre Bacika⁹⁵, ieri tabăra nemțească s-a ridicat din Cenad și s-a așezat la Macova⁹⁶, cale de trei ceasuri mai departe, în fața Serinei. Ordia noastră avînd în față cavaleria și în spate pedestri-me, cu acest tertip sînt pe cale de a ajunge la Varadin. Dar habar n-am ce au de gînd să facă după Varadin. Să ajungeți numai la Varadin și acolo voi <turcii> veți fi întîmpinați”. După ce a spus și a explicat cele de mai sus, a fost trimis la închisoare.

(1,89) În a 11-a zi (safer 1107)⁹⁷, zi de marți, toate bagajele și efectele (*ağırılık*) și forțele de ajutor apărînd pe drum au fost încredințate coman-dei lui Arnavud Suleiman pașa și lăsate în urmă. Celelalte forțe au pornit în grabă la drum. Pe la mijlocul drumului, hanul tătăresc fiind invitat să se înfățișeze <sultanului>, Selim Ghirai apropiindu-se de padișah a descălecat de pe cal. Apoi, după ce a sărutat scara sultanului, iarăși a urcat pe cal, dîndu-i-se permisiunea să meargă împreună cu împăratul nostru. Aproape o jumătate de oră, pînă la despărțire, au vorbit, călări, despre situația dușmanului, după care, spre Sibiu, Ghirai a fost cinstit, dîndu-i-se o iapă împodobită, dintre caii de edec. Și iarăși pe drum, cînd au ieșit la palanca Bocșa s-au întîlnit cu harabalele ostașilor arnăuți răniți; li s-au dat galbeni drept bacșiș și inimile lor s-au înviorat. Cînd au sosit în vatra (*yurt*) satului Boldor, la o depărtare de un ceas și jumătate de cetatea Lugoj, întinzîndu-se cortul împărațesc în șanțul taberei săpat de beilerbeii Rumeliei, Mahmud pașa, padișahul a așteptat pînă la așezarea lui în umbrar. Deși padișahul era înconjurat de spahii silahtari, totuși s-au luat măsurile necesare de pază, în timp ce hanul Crimeei a plecat în grabă mai departe. Acesta a început să urmărească mișcările dușmanilor care erau în tabăra din afara cetății. Spre a împiedica un eventual atac din partea dușmanului după trecerea mlaștinei, ceea ce putea să producă învîlmășeală în ordie, forțele Rumeliei și Anatoliei au fost trimise înainte.

⁹⁴ 20 septembrie 1695.

⁹⁵ Becse Uj (?).

⁹⁶ Mako (?).

⁹⁷ 21 septembrie 1695.

Această dorință a hanului Crimeei a fost îndeplinită înainte de a se ajunge la locul de conăcit. În acest timp, norocosul sultan (*Hünkâr*), descinzând la conac, a început rugăciunea de chindie (*ikindi namazını*) și, după ce a terminat ritualul mahomedan (*sünneti*), s-a ridicat în picioare spre a se convinge de ceea ce se petrece. În acest timp, călăuza hanului din Crimeea, grănicerul (*serhadlı*) Topal, adusese marelui imbrohor (*mar-i ahur*) Mehmed aga căciula împodobită (*çeleng*) și briul cu cremene și pistoalele smulse de la o catană maghiară, care se afla la marginea taberei din Lugoj. Padișahul nostru, după ce a primit armele catanei, a dăruit un pumn de galbeni și o centură împodobită grănicerului Topal, care le adusese. După îndeplinirea rugăciunii de seară, s-a dat permisiune hanului din Crimeea să se apuce de luptă cu dușmanul; această poruncă a fost trimisă prin spătarul (*silahor*) Misirli Osman aga. În acea noapte, la orele patru, Osman aga, întorcându-se de la hanul tătăresc, a adus știrea că Selim Ghirai și-a împărțit forțele în trei cete (*bölük*), cu două a înconjurat ordia austriacă, iar a treia ceată a fost lăsată în urmă. După aceea, fiecare trebuia să se găsească la locul său, iar Suleiman pașa, rămas în urmă cu bagajele și efectele, a făcut cunoscut prin strigători (*tellal*) că cei care vor rămâne în urmă vor fi uciși.

În ziua următoare, miercuri, a 12-a zi a lunii (safer 1107)⁹⁸, înainte de a trece la acțiune, măria sa padișahul nostru a trimis prin micul imbrohor Cerkez Mehmed aga salutări și porunci zilnice de îmbărbătare hanului din Crimeea, pașalelor, beilor, agalelor de ogeac și tuturor oștilor, zicându-le: „Această zi este ziua hotărâtoare, cei care s-au angajat să slujească să nu aibă cusur, să urmeze pilda stăpînului lor; acum este timpul de a-și arăta zelul, bravura și supunerea, grija mea cea mai mare va fi acordată celor care vor face acte de vitejie”. În acest timp, după ce au fost uciși un *haiduşak* prins pe cînd spiona și o catană maghiară, prinsă ieri, alaiurile au fost legate și ordia împărâtească a trecut la acțiune. (I,90)

Îndată ce s-a văzut cetatea Lugoj, hanul Crimeei s-a întâlnit călare cu padișahul nostru și i-a zis: „Voi să înaintați direct cu ordia asupra taberei, în timp ce eu, robul vostru, cu oastea tătărească de pe lîngă mine, traversînd apa Timișului în partea de jos a cetății, voi tiece în spatele dușmanului”. Luîndu-și apoi rămas bun de la sultan, <hanul s-a îndepărtat>. După ce tabăra a fost așezată în fața cetății, s-a poruncit ca toți călărașii și pedestrașii rămași în urmă să înainteze spre liniile (*hat*) din față. Forțele lui Veterani fură așezate cale de un ceas în fața cetății Lugoj, pe drumul Sebeșului, cu partea dreaptă rezemată de capetele a două mlaștini mari, iar partea stîngă pe o apă curgătoare, izvorită dintr-o stîncă adîncă, prăpăstioasă și despărțită de Timiș; iar spatele mlaștinilor fuseseră închise cu șanțuri, întărituri, harabale și tunuri, și în acest loc se întărise craiul Transilvaniei, Veterani, unde în afară de bucătar (*aşci*), de slujitori sîrbi și maghiari, fiecare ales dintre 20—30 de ostași, mai avea 4 000 de pedestrași aleși, 8 000 de ostași călări, într-o întăritură de 5 000 de palisade acoperite cu fier curbat, și 12 000 de războinici nemți. Craiul Veterani, arătînd oștenilor săi ordia turcească din față, i-a îmbărbătat la luptă, spunîndu-le: „Aceasta este oastea pe care noi am înfrînt-o în fiecare an; venind, ei vor înconjura cetatea, dar noi îi vom lua pe la spate 225 r.

⁹⁸ 22 septembrie 1695.

și îi vom nimici. Le vom călca tot spatele și îi vom împrăștia, căci iată că vinatul a venit pe propriile sale picioare în fața noastră”. Aceste vorbe ale lui Veterani ajungând la urechile padișahului nostru, s-a dat poruncă tuturor vizirilor, beilerbeilor și agalelor de ogeacuri să meargă cu atenție asupra dușmanului.

Potrivit cu această poruncă, s-a trecut la iureș, fără să se atingă de cetatea Lugoj, a cărei fortăreață rămânea la stînga, iar apa Timișului de cealaltă parte.

(I,91) Astfel, după ce au ajuns la un menzil de bătaia tunurilor, pe la orele șase, hîrțuitorii (*çarhacilar*), iar din spatele lor ogeacul ieniceresc cu tunurile *şahi* pe care le aveau cu ei, s-au apropiat de liniile dușmanului din partea mlaștinei și au început, cînd și cînd, să tragă din tunuri. În acest timp, <a început să înainteze> aripa dreaptă a tuturor pașalelor și oastea egipteană, iar la brațul stîng grăbea înaintarea beilerbeiul Rumeliei, Arnavud Mehmed pașa, împreună cu garda și oastea ținutului său și cu forțele beilicului albanez. La un moment dat, strigînd cu toții : Allah ! Allah !, au sărit cu mii de greutatea peste băltoace, stînci și prăpăstii și au răvășit șanțurile, întăriturile (*metris*) și harabalele dușmanului, intrînd în tabăra <nemțească>. Această aripă care ataca, după ce i-a nimicit pe ostașii dușmani care i-au ieșit în față, a pus mîna pe tunurile dușmane și a înaintat aproape pînă la mijlocul taberei dușmanului. În acest timp, Mahmud pașa, fiind lovit la rinichiul drept, a căzut. Zelul arnăuților care au văzut aceasta <a slăbit>, au rupt-o la fugă și traversînd apa și malurile stîncioase... au început să iasă de pe cîmpul de luptă. Atunci dușmanul, cu toate forțele pe care le avea la îndemînă, a tăbărit asupra acestora, <astfel încît> printre adăposturile și întăriturile (*siper*) dușmane au rămas numai gaziii ienicerilor, cei mai credincioși și mai zeloși, toți ceilalți fiind aruncați afară. Această știre fiind adusă în taină padișahului nostru, la cererea de ajutor a sărit de îndată garda marelui vizir <Elmas Mehmed pașa> cu 500 de viteji, trecînd la atac. Padișahul nostru cel măreț a venit, cu mutferricalele, ceașii, spahiii și silahtarii care se găseau în jurul său, la o distanță de un sfert de ceas de întăriturile dușmanului. A poruncit ca acolo, în spate, să fie așezată suita sa (*dip alayi*) ; apoi, după ce a întins friul (*dizgin*) calului său, și-a desfășurat steagurile și a rămas neclintit ca o fortăreață puternică ce nu poate fi distrusă. De îndată ce pagii săi, adunați în fața steagurilor, au trecut la citirea versetului Cuceririi (*Fetih süresini*)⁹⁹, marele muftiu (*şeyh ül-Islam*)¹⁰⁰, care se afla pe lîngă harabaua cu „mantaua profetului” (*hırka-i şerif*)¹⁰¹, reprezentantul șerifului de la Meca (*Nakib üs-eşref*)¹⁰² și kadiul *asker efendi*¹⁰³ au început să facă rugăciunea. Suleiman pașa a fost lăsat în urmă, drept ariergardă, apoi s-a dat poruncă tuturor pașalelor să intre cu o clipă mai devreme în luptă, iar cei rămași în afara luptei nefiind iertați, i s-a făcut cunoscut fiecăruia, atît prin bostangi haseki¹⁰⁴, cît și prin ceașii divanului, că li

⁹⁹ Surat din Coran.

¹⁰⁰ Pe atunci fiind Mehmed Feizullah.

¹⁰¹ Păstrată și azi la Muzeul Topkapı din Istanbul într-o cameră special amenajată.

¹⁰² Pe atunci era Mehmed efendi.

¹⁰³ Magistrat militar.

¹⁰⁴ Marele călău al imperiului.

se vor tăia capetele. În acest timp, când încă nu se dezmeticiseră bine după moartea de erou a lui Mahmud pașa, a început să poruncească chehaiaua de capugii Eyüplü Hasan aga, care se afla pe lângă cel căzut. Hasan aga, îndată ce a venit și a văzut moartea de erou a lui Mahmud pașa, scoțind un firman de sub pieptar, a zis : „De ce stați? Dacă Mahmud pașa a murit, eu am devenit pașaua voastră!”. Și așa cu o vorbă născocită a început să adune pe arnăuții împrăștiați în pădure, străduindu-se să-i arunce iarăși în luptă. În acest timp, după ce a culcat la pământ cîțiva arnăuți stegari încăpățînați, cu oamenii lor, după mii de greutăți, a reușit iarăși să vire în luptă forțele din Rumelia. Între timp, în partea dreaptă, marele vizir, spre a încuraja la atac pe ieniceri și pe pașale, a venit la locul de luptă și s-a adresat lui ceașbași Ahmed aga, lui Ali aga și marelui imbrohor Ahmed aga, zicîndu-le : „De ce stați, padișahul are scrisori pentru voi toți, dacă nu <porniți>, știți voi <ce pățiți>!”. Cu aceasta i-a înștiințat pe marii comandanți de oaste să treacă imediat la atac. Potrivindu-se celor spuse, pașalele, cuprinse de zel, s-au repezit de două ori cu săbiile goale (*yaldn*) asupra liniilor dușmanului. În cîteva locuri, ostașii neputînd să mai reziste, au început să se retragă; atunci padișahul nostru cel măreț, ca să-și încurajeze ordia, și-a mutat înainte, cu încă o aruncătură de pușcă, *dip alayul* său. Astfel, când fricoșii începură să fugă, îndată ce s-au întors au văzut la spatele lor steagurile împărătești care filfiau. Din cauza aceasta, cuprinși de frică, ei au zis: „Iată, camarazi, padișahul s-a pus pe urmele noastre, vrea să ne distrugă, cel puțin să nu avem o moarte lașă și murdară, ci mai bine să fim martiri și eroi în lupta cu dușmanul”. Și astfel, încurajîndu-se unul pe altul, au trecut la atac. În partea cealaltă, marele vizir, pașalele, beii și zabiții omorau pe acei ostași și stegari care fugeau și se străduiau să vire în luptă pe ceilalți. Potrivit cu această situație, au trecut la atac a patra oară, repezindu-se asupra dușmanului, cu care s-au amestecat și s-au încăierat. În partea dreaptă, vizirul Șahin Mehmed pașa, beilerbei de Diarbekir, lovit la sprînceana stîngă și beiful de Scopije (*Üsküp*), Siroto Hüsein bei, din coloana arnăuților, străpuns de un glonte în obraz, și-au găsit moartea de eroi. Lupta se înverșuna tot mai mult. În acest timp, hanul Crimeei, după ce a trecut cu furie apa Timișului, s-a repezit ca un fulger asupra dușmanului. Cu intrarea acestuia în luptă, ordia împărătească s-a întărit și, în fine, pe la orele 9 era stăpînă pe situație și dușmanul începuse a fi nimicît. În scurt timp, 5 000 de dușmani au fost trecuți prin sabie, au murit, alături de generalul din Sebeș, Anton, cinci maiori (*binbaşı*) și apa Timișului se umpluse de sînge. Cînd lupta a ajuns la acest punct, oștile dușmanului s-au împrăștiat și au început să fugă. Aproape 500 dintre ei, după ce au trecut apa Timiș, au ajuns în mîna tătarului Yamak Sadak, care așezase o capcană (*pusu*) pe marginea apei, și au murit. Craiul Veterani, rănit la cap, îndată ce a înțeles că nu va mai putea rezista, a luat cu el aproape 1 000 de oameni, și-a lăsat toate lucrurile și, în dorința de a-și salva numai sufletul, s-a urcat îndată în landou (*hantovin*) și, luîndu-și inima în dinți, a fugit drept spre cetatea Sebeș. Doi viteji (*gazi*), puși pe urmele lor, nimiceau pe toți cei pe care-i ajungeau. Astfel, după ce l-au fugărit mult timp, la întoarcere au venit la palanca Jidvar ¹⁰⁵, aflată pe

(1,92)

105 Zsidvar.

un deal, în partea dreaptă. Când au văzut fuga celor 200 de ostaşi duşmani, <turcii> au intrat în palancă şi după ce au jefuit-o au dat foc Jidvarului.

Allah fie lăudat ! Astfel, într-un timp atât de scurt, de trei ore, oastea lui Veterani a fost distrusă în întregime. Depozitul de muniţii lăsat în urmă, 12 tunuri *şahi darbsen* de cite o oca şi jumătate, artistic lucrate, au fost trecute pe seama împărăţiei (*beylik*) ; 5 000 de ostaşi scăpaţi de sabie, cu mai mult de 1 000 de femei şi copii, au încăput în mina gaziilor. Afară de aceasta, mai încăpuse în mina <tureilor> tot ce era în tabăra duşmană, 1 000 de pungi (*keselik*) de galbeni şi *lipori* ¹⁰⁶, diverse obiecte de aur, aramă şi cositor, carafe, cupe, lăzi (*sandık*) pline cu stofe de mătase, aur şi argint, brocart (*diba*) şi postavuri (*kumaş*), mătăsuri (*ipek*), pielicele şi pînzeturi (*çuha*), evanghelii, nenumărate landouri şi trăsură, alimente şi băuturi cu medicamente, preparate cu zahăr, dulciuri, ciorchini de struguri (*hevenk*) conservaţi <uscaţi>, pregătiţi cu miere şi grăsime. Pe lângă aceasta, mai căzură în mâinile vitejilor gazii 300 de harabale de zaherea, peste 4 000 de boi, aproape tot atîţia cai şi gişte fără număr, şi alte lucruri de hrană, ca raţe, şi multe alte lucruri importante, printre care muniţii şi arme, pieptare de fier, săbii, puşti (*şiş*), săbii foarte înguste şi ascuţite (*meç*), pumnale şi aproape 600 de corturi şi încă multe alte lucruri, precum şi diverse prăzi, care depăşesc mintea şi imaginaţia omului. În istoria noastră n-a fost niciodată luată atîta pradă, aşa ceva nici nu s-a scris şi nici nu s-a auzit . . . Desigur, această strălucită victorie a fost obţinută numai cu ajutorul lui Allah (*Tanrı*) şi a puternicului nostru padişah, care în tot timpul luptei a stat ca o cetate neclintită ; şi în cele din urmă, efortul său n-a fost zadarnic şi pentru destinul norocului său a dat roade din belşug. Despre această mare, norocoasă şi fericită victorie pe care am văzut-o, am vorbit pe cit a putut capul meu mărginit. De aceea, trebuie să se vadă bine dacă ceva s-a uitat sau s-a spus cu cusur despre această victorie. Pe timpul luptei, cînd toate paşalele şi toţi beii ridicau sultanului imnuri pentru un război norocos, deodată padişahul nostru i-a poruncit lui mehterbaşi ¹⁰⁷ să cînte o melodie jalnică de luptă, în tonul muzicii *Saba* ¹⁰⁸. Atunci, unul dintre ofiţerii comandanţi (*zabit*) ai duşmanului, fiind de caraulă (*karakol*) la capătul întăriturilor, auzind această melodie cu sunete sfîşietoare, se zăpăci şi merse îndată la craiul Veterani şi îi zise : „De atîţia ani am participat la lupte, dar numai acum a ajuns la urechea mea această melodie, neauzită pînă acum, o melodie sfîşietoare (*ezci*) care te îmbolnăveşte !”. Şi craiul Veterani i-a răspuns : „Da ! Şi eu am auzit şi din aceasta am înţeles de sosirea padişahului islamic în faţa noastră”. Aceasta ne-a explicat-o şi unul dintre nemţii care, pe atunci, se găsea lângă Veterani, iar apoi a căzut prizonier la noi, cum că Veterani îşi smulgea părul din cap şi îşi trîntise şapca la pămînt. În tot timpul luptei, măreţul nostru padişah, stînd neclintit ca o stîncă în alaiul (*dip*) său, se gîdea la situaţia oştenilor şi supuşilor săi, la felul cum luptau. Şi pe cînd stătea şi se închina lui Allah cel prea-înalt, vestea victoriei i-a fost adusă întîi de un derviş. Apoi, în urma aces-
(I,94)

¹⁰⁶ Ban austriac care avea reprezentat un peşte.

¹⁰⁷ Şeful muzicii militare.

¹⁰⁸ Melodie specifică în muzica turcească.

au urmat în şir capetele tăiate şi prinşii. Fiecărui conducător împărţindu-i-se bacşişuri potrivite, într-o clipă în faţa padişahului au fost aranjate 1 500 de capete tăiate. Potrivit cu această situaţie, s-a poruncit celor care întârziaseră ca prinşii lor să fie aduşi la cortul *yarım aylak*. În acest timp s-a înfăţişat la sultan şi marele vizir : „Padişahul meu ! Vestea să fie de bun augur, tabăra <duşmanului> a fost dărîmată şi ghiaurii au fost nimiciţi şi numai puţini dintre ei au fugit”. Apoi, cu ochii plini de lacrimi a sărutat poala împăratului, a descris unul după altul pe ostaşii săi care au arătat vitejie şi faţă de bravura arătată de marele vizir <padişahul> l-a cinstit, dăruindu-i un cal dintre caii de edec ai palatului. După aceea, s-a poruncit lui silahdar agası Kürd Mehmed aga să cucerească cu silahdarii săi cetatea Lugojului. Alaiul împărătesc din spate (*dip-alay*) fiind adus mai înainte, locul de reşedinţă şi tabăra (*karargâh*) lui Veterani a fost transformată într-un cort-umbrar (*sayeban*). În acest timp, s-a înfăţişat şi hanul Crimei cu felicitări pentru victoria padişahului nostru. Măria sa sultanul nostru, aşezat pe un scaun, iar hanul Crimei pe o manta, au vorbit un timp despre luptă. De îndată ce Selim Ghirai se despărţi de padişah şi se întoarse la ordia sa, agaua de silahdari Ahmed aga, căzut pe gitul calului său şi abia respirînd, a adus vestea cuceririi cetăţii Lugoj. Îndată ce padişahul a întrebat de felul cum a fost cucerită această fortăreaţă, Ahmed aga i-a povestit în cele mai mici amănunte, spunînd : „În zbor de şoim şi fără şovăire am trecut apa Timiş, apoi am sărit în şanţul oraşului (*varoş*) şi l-am umplut. Am găsit 400 de ghiauri nemţi închişi în cetate. Am înfipt steagul (*yörük*) în faţa porţii acesteia ; blestemaţii, ieşind din cetate, dar fiind întîmpinaţi de vitejii islamului, s-au speriat şi cîte 10—15 oameni şi-au dat caii să-i ţină un singur om ; unii dintre ei au început să intre în văgăunile de lîngă cetate, alţii s-au căţărat pe dărîmături, alţii au dărîmat poarta şi au intrat înăuntru. Apoi, după ce am omorît cîţiva ghiauri şi pe alţii i-am făcut prizonieri, am luat în stăpînire zahereaua pe care am găsit-o”. Pentru această veste, Ahmed aga a fost cinstit cu doi pumni de galbeni şi un caftan. După aceasta s-au întors, tot împreună, la cortul împărătesc. (1,95)

La sfîrşitul cercetării făcute, s-a înţeles că pe locul de luptă muriseră mai mult de 700 de gazii şi aproape 1 000 au fost răniţi. Au fost aşezate corturi anume pentru cei răniţi, rănile lor au fost bandajate şi fiecăruia dintre ei le-au fost împărţite medicamente pentru vindecare (*merhem bahaları*). Mai fuseseră răniţi Şarkan Ibrahim paşa, la braţ, şi Huda-verdi bei, la coapsă.

Spre a ridica moralul oştenilor săi, padişahul a poruncit ca trupurile vizirului Şahin Mehmed paşa, al arnăutului Mahmud paşa şi al lui Siroto Hüsein bei să fie aduse la cortul împărătesc, feţele lor să fie descoperite şi pentru fiecare dintre ei să se facă o slujbă religioasă şi să se zică rugăciuni. După ce a bucurat sufletele celor căzuţi ca martiri, a îndeplinit împreună cu suita sa interioară (*içhalk*), în faţa chioşcului dreptăţii (*adil köşkü*), rugăciunile de înmormîntare. După cum stă înscris în cărţile şeriatului (*fıkıh*), Şahin Mehmed paşa şi Hüsein bei au fost înmormîntaţi cu cămăşile lor pline de sînge în mormintele pregătite în cort. Mahmud paşa însă, deoarece vorbise şi propovăduise lumii, trupul său a fost spălat, potrivit cu obiceiul, şi apoi înmormîntat. Aceşti trei eroi martiri, după ce au fost aşezaţi în ţărîna unul lîngă altul, mormintele lor au fost acoperite

cu pământ și fin și aduse în stare de nerecunoscut. Durerea pe care a simțit-o pașahul nostru pentru moartea lor l-a făcut să zică : „Într-adevăr am împrăștiat ordia dușmană, dar ce folos, m-am despărțit de Mahmud, Șahin și alții de-ai mei”.

(1,96) <Acordarea posturilor rămase vacante de pe urma celor căzuți în luptă, împărțirea de daruri vizirilor, înălțarea în rang a agalei de ieniceri Mahmud aga. Sarcina primită de acesta pentru întărirea pazei de noapte>.

În a 13-a zi (a lui safer 1107) ¹⁰⁹, zi de miercuri, mărșă la pașahul, coborînd cu supușii săi palatini (*has kulları*) în partea de dincoace a râului Timiș spre a privi cetatea Lugoj, scribul ¹¹⁰ acestor rînduri se găsea pe lîngă el.

Cetatea Lugoj, construită din piatră, în patru colțuri, pe malul apei Timiș, este o fortăreață care seamănă cu un coteț de porci. La trecerea cetății în mîinile noastre, fiind ruinată de-a binelea și nefiind cu putință de a fi reparată, s-a hotărît dărîmarea ei. După ce au fost scoase din cetate două tunuri de fier de cîte 2 ocale și magazia de muniții, mai întîi s-a dat foc orașului (*varoş*) ; apoi au săpat canale subterane (*lagım*) din patru părți și această cetate, dealtfel ca și celelalte, a fost făcută una cu pămîntul. După aceea, am umblat și am vizitat cu pașahul cel norocos adăposturile și întăriturile dușmanului, locurile sale de atac cu toate împrejurimile pentru luptă. În acest timp, mutferricabași ¹¹¹ Osman aga, de cîte ori întîlnea trupurile eroilor noștri martiri, puneă să fie îngropați unul cîte unul. După aceea, ne-am întors la cortul împărătesc, unde s-a dat poruncă lui defterdar efendi să împartă săbii și puști vitejilor gazii care le pierduseră în luptă, deși unora dintre aceștia, care-și pierduseră armele, li s-au dat bani pentru ele.

În această zi, în adunarea care a avut loc în cortul marelui vizir s-a găsit că nu e bine să fie uciși atîția oameni luați în captivitate. S-a hotărît ca toți să fie duși la Istanbul și cei mai tineri dintre ei să fie cumpărați cu prețuri de belic, cu cîte 15 guruși, de la vitejii gazii, spre a fi puși în slujba galerelor, iar cei mai în vîrstă au fost lăsați vitejilor ostași. În acest scop telalii au făcut strigări în ordia împărătească. Potrivit cu aceasta, au fost aduși și aleși pînă la 1 000 de tineri viteji dintre prizonieri în fața cortului lui defterdar efendi. Toți aceștia au fost împărțiți la ogeacuri, spre a fi duși la Istanbul, iar vitejilor gazii găsiți cu capete de dușmani tăiate li s-au dat fiecărui, drept bacșiș, cîte un galben.

(1,97) Iarăși, în această zi, pe la chindie, Selim Ghirai, înfățișat <la sultan> prin mijlocirea marelui vizir, după ce a fost primit cu strîngerea de mînă cuvenită, norocosul pașah i-a adresat următoarele cuvinte hanului din Crimeea : „Să fiți fericiți, ați slujit frumos, halal să vă fie pîinea și sarea mea”. Apoi, după ce a acordat favoruri prinților (*sultan*) de pe lîngă acesta, l-a îmbrăcat pe Selim Ghirai cu blană de samur prețioasă, căptușită cu postav (*cuha*), iar cei trei prinți de pe lîngă acesta au fost îmbrăcați cu anterii (*kontaş*) de postav și le-a dat permisiunea să se întoarcă la ordia lor.

¹⁰⁹ 23 septembrie 1695.

¹¹⁰ Adică autorul cronicii, Fındıklılı Mehmed aga.

¹¹¹ Comandant de mutferricale, slujitori ai sultanului, împărțiți în patru categorii : 1, de palat ; 2, de ieniceri ; 3, ai amiralității ; 4, ai marelui vizirat.

«Descrierea căştănirii marelui vizir, a vizirilor, beilerbeilor, beilor ş.a. care arătaseră vitejie în lupta de la Lugoş. Discursul sultanului cu diverse urări pentru oaste».

La adunarea făcută în cortul marelui vizir s-a spus : „Anul acesta, în partea în care ne-am retras ne-am întâlnit şi cu ordia duşmanului... pe care l-am distrus şi am înlăturat o nenorocire. Dacă mai este de făcut o treabă, desigur după aceasta trebuie să fie cucerirea cetăţii Sebeş. Când cu sprijinul lui Allah vom cuceri şi această fortăreaţă, vom putea, în fine, să ne întoarcem pentru iernat. După cucerirea Sebeşului putem să ne hotărîm să alegem ca drum de întoarcere la Istanbul calea dinspre Nicopol, dacă nu tot drumul Belgradului pe care am venit”. După aceste cuvinte, am încheiat cu *fatiha*¹¹² şi hotărîrea pe care am luat-o au făcut-o arz... la pragul padişahului.

În a 14-a zi (a lui safer 1107)¹¹³, vineri, cînd toată ordia se pusese în mişcare şi cînd încă nu se despărţiseră de vatra (*yurd*) locului, a sosit la ordie un prizonier turc, fugit pe jos din cetatea Sebeş. Acesta a venit mai întîi pe lîngă marele vizir şi apoi, fiind dus alături de scara padişahului, a făcut cunoscută moartea craiului Veterani, la două ore după intrarea în cetatea Sebeş cu 850 de călăreţi, din cauza rănilor căpătate în urma luptei de la Lugoş. Din pricina morţii acestuia, cei aproape 4 000 de pedestraşi austrieci care se găseau în cetatea Sebeş s-au speriat de ordia turcă. Ei au lăsat în cetate tunuri, muniţii şi zaherea, luînd cu ei numai lucrurile pe care le puteau transporta, au fugit şi au dus cu ei în munţii Transilvaniei aproape 80 de prizonieri turci. La aducerea ştirii, turcul a primit bacşişuri foarte bogate, un rînd de haine şi un cal, fiind numit călăuză pentru drumul spre Sebeş. Un gaziu viteaz de la serhat, care l-a ajuns din urmă pe prizonierul turc, a adus din Sebeş un sfeşnic mare (*şamdan*) de aramă, întărind vorbele celui de mai sus.

226 r.
(1,98)

De aceea, la această ştire, pe cînd toată ordia se înveselea, marele vizir apropiindu-se de padişah l-a felicitat pentru predarea cetăţii Sebeş, iar ca răsplată a fost acordat paşalei un cal împodobit, dintre cei de edec de-ai palatului. După aceasta, s-a dat poruncă hanului din Crimeea, lui Mîsirlîzade, vizirului Ibrahim paşa şi vizirului Topal Hüseîn paşa, numit mai înainte, să pornească în galop şi să intre în cetatea Sebeş.

Iscoada voievodului Ţării Româneşti¹¹⁴, aflată la Sibiu (*Sibin*), povestise astfel predarea cetăţii Sebeş : „După lupta de la Lugoş, craiul Veterani, pe cînd fugea, din pricina drumurilor foarte mlăştinoase trăsura în care urcase s-a împotmolit; atunci de teamă că va cădea prizonier la turci şi fiind rănit, şi-a schimbat hainele în haraba şi apoi a încălecat pe calul său *solta kiligînda* <?> şi a lăsat trăsura <pe drum>. Dar după ce a mers un timp, din pricina rănilor pe care le căpătase, a căzut pe marginea drumului, iar cei care erau pe lîngă dînsul au fugit, părăsindu-l pe Veterani. În acest timp, un viteaz de la hotare (*serhad gazisi*), găsindu-l, s-a repezit asupra lui, deşi Veterani de la locul unde zăcea culcat încerca să se apere cu pumnalul (*meç*) său; grănicerul (*serhatlu*) după ce îi retează, la iuţeală, cu o lovitură de sabie degetele mîinii cu care ţinea pumnalul, neştiind cine este, îi tăie capul. Unul dintre slujitorii lui Veterani, care urmărise

¹¹² Primul surat din Coran.

¹¹³ 24 septembrie 1695.

¹¹⁴ Constantin Brîncoveanu.

toate acestea, fugi la Sebeș, unde povesti cu de-amănuntul păzitorilor care se aflau în cetatea aceasta toate cele ce veniseră pe capul lui. Din această pricină, frica năpădi inimile celor din Sebeș; de aceea cu toții lăsară cetatea așa cum era și fugiră în munții Transilvaniei. Deși sluga lui Veterani, venind la Sibiu, povesti moartea acestuia familiei stăpînului său, fiind învinuit că nu-l apăraseră, a fost aruncat în închisoare. Și în cele din urmă acest slujitor muri în închisoarea unde fusese închis''.

Iscoada românească află de la acest slujitor povestea <morții> lui Veterani și apoi o făcu cunoscută domnului (*bey*) său, iar voievodul Țării Românești făcu <toate acestea> arz la Pragul pașahului. Scriitorul acestor rînduri <Fîndîklîlî Mehmet aga> crede că aceasta este cea mai adevărată dintre toate cele spuse despre pierderea Sebeșului <și moartea lui Veterani>.

(I,99) Drumul pe care înainta ordia noastră spre Sebeș, după ce a trecut de locurile unde se dăduse lupta de la Lugoj, cale de patru ceasuri mai departe a ajuns într-un loc sălbatec (*yaban*) din fața pălâncii Jidvar, pe malul apei Timiș, numit Kara-Sebeș¹¹⁵. În această zi a avut loc aici un popas.

În a 15-a zi (a lui safer 1107)¹¹⁶, sîmbătă, ne-am așezat în împrejurimile cetății Sebeș. Oastea care venise mai înainte din ordie, după ce s-a predat fortăreața, a mai găsit numai un rest de materiale : șase tunuri *balyemez* împodobite (*nakişlı*), două de cîte 14 ocale și patru de cîte 11 ocale ; 19 tunuri *kolonborne*, cinci lustruite (*cilali*) de cîte 7 ocale, cinci de cîte 5 ocale și nouă de cîte 3 ocale ; 10 tunuri *şahi-darbzen* : patru de 4,50 ocale și șase de cîte o oca; opt puști *misket*; șapte de cîte 200 dirhem și una de 300 dirhemlik¹¹⁷; un tun mare, aruncător de fier, și alte două tunuri mari de cîte 35 de ocale. Au fost predate 46 de tunuri de topeibași, apoi 300 de cîntare de pulbere, 80 de lăzi de cartușe bătute, 10 000 de felurite bule (*yuvarlak*) și grenade de mîna (*el-humbarasi*), 80 de cumbarale mari și un număr de coșuri de grenade (*sepet humbarasi*), cordaje și cabluri (*halat*), și harabale pentru tunuri ; toate <s-au dat în primire> lui gebegibași. Afară de aceasta, au mai fost găsite 11 000 chile de făină ... care a fost predată la hambarul beilicului.

În a 16-a zi (a lui safer 1107)¹¹⁸, duminică, norocosul pașah umblind prin cetatea Sebeș a privit, pe rînd, tunurile și munițiile capturate, precum și întăriturile fortăreței. În timpul acestei plimbări, și eu <Fîndîklîlî Mehmet aga> eram împreună cu pașahul nostru. Această cetate este o fortăreață de piatră cu patru colțuri, așezată într-un șes neted, în partea de dincoace a trecătorii Porțile de Fier ale Transilvaniei (*Erdel Demirkapusu*). Fiecare colț al fortăreței are cîte o întindere mare în care pot încăpea cu ușurință cîte 5 000 de războinici ; în partea sa exterioară se găsesc patru fortificații, redute (*tabya*), avînd îngrădiri de spini și mărăcini (*çit*) umplute cu pămînt. Aceste redute puteau fi urmărite cu privirea una după alta. Pe lîngă aceasta, spre a feri zidurile cetății, au fost construite în fața și în spatele fiecărei întărituri adăposturi de apărare, unite și umplute cu pămînt ; partea de deasupra a acestora forma niște metereze, în timp ce în spatele lor erau zidurile de piatră ale cetății. Printre acestea, în împrejurimi-

¹¹⁵ „Sebeșul Negru”, Caransebeș.

¹¹⁶ 25 septembrie 1695.

¹¹⁷ *Dirhem* (*drahmă*), unitate de măsură pentru greutate, corespunzînd cu 0,31 grame.

¹¹⁸ 26 septembrie 1695.

mile cetății erau drumurile războinicilor. În exterior se găsea un șanț (*hendek*) lat de 40 de coți (*zira*) și adânc de zece coți. În fața porții cetății se construise un turn înalt de piatră și în fața cetății se făcuse o redută puternică de aceeași formă. Austriecii întăriseră așa de mult cetatea Sebeș, încît depășea orice închipuire. O fortăreață atît de puternică a încăput în mîna padișahului fără să sîngereze măcar nasul unui ostaș, de aceea toți cei care se găseau în ordie au adus imnuri de laudă și mulțumire lui Allah. Deși cetatea Sebeș a fost zidită solid, totuși văzîndu-se că paza ei va aduce mai multă pagubă decît foloase, potrivit cu porunca padișahului a fost dărîmată. Astfel, după ce au fost transportate la ordia împărătească tunurile, magazinele de muniții și zahereaua găsite în cetate, au fost dărîmate cu furie de către oștile Rumeliei, Anatoliei și Karamaniei, atît întăriturile și redutele porții, cît și alte întărituri. Astfel, după ce șanțul cetății a fost umplut, întăriturile ei de afară au fost făcute una cu pămîntul. Apoi, prin săparea a 30 de tunele, au fost distruse, cu 500 de cîntare de pulbere, crenelele și părțile nedărîmate ale cetății. În sfîrșit, după ce s-a dat foc și clădirilor din cetate, nu s-a lăsat pe fața pămîntului nici o umă din cetatea Sebeș.

Au fost trimise multor ținuturi scrisori (*fetihname*) cu privire la cucerirea fortăreței Sebeș; de asemenea plăcuta veste a cuceririi Sebeșului a fost trimisă, prin ceașbași și mûshib ¹¹⁹ Ahmed aga, la valide sultan în Adrianopol. Spre a păstra amintirea acestei victorii, padișahul nostru a emis un hatt-î humajun ca tunurile cu desenhuri (*nakışlı*), *balyemezele* și *kolonbornele* luate din cetatea Sebeș să fie aduse la Istanbul și așezate la promontoriul palatului (*Saray-Burnu*). (I,100)

Astăzi, avînd loc adunare în cortul marelui vizir <s-a discutat modalitatea întoarcerii la Istanbul>. Sebeșul fiind la o depărtare destul de mare de Belgrad, s-au gîndit că acest drum nu va fi suportat nici de vitejii gazii și nici de animale. De asemenea s-a ținut seama că acest drum este plin de băltoace și dacă se întorc de aci prin Belgrad, atît oamenii, cît și animalele vor pieri pe drum, iar tunurile se vor înfunda în mlaștini și roboaie. În același timp, fiind și pericolul întîlnirii cu oastea austriacă ce mișună prin părțile rîului Tisa, s-a hotărît o coborîre directă de la Mehadia (*Mihadiye*), aflată în spatele Sebeșului, la Orșova (*Irşova*). Tunurile, adică 6 *balyemeze*, 19 *kolonborne* și o *bidaloška*, urmau să fie încărcate la Nicopol, sau într-un loc mai din jos, în săicile Mării Negre și apoi trimise la Istanbul. De asemenea, s-a văzut că este potrivit ca tunurile mari și mici, depozitele, munițiile și bacurile să fie expediate de aici la Belgrad. Astfel, pînă ce toate bagajele și efectele vor fi duse la locurile lor, s-a hotărît înaintarea <oștii> prin partea (*yaka*) Țării Românești, traversarea Dunării la Nicopol și întoarcerea în țară. Spre a obține porunca necesară pentru aceasta, au făcut arz la norocosul padișah. (I,101)

Potrivit cu această hotărîre, a fost trimisă la Belgrad chehaiaua defterdarului, ca la ordia împărătească să ajungă cu un ceas mai devreme corturile meterhanelei, bagajele și bacurile necesare lăsate acolo la începutul expediției. Pentru paza tunurilor și a munițiilor care se găseau în fața ordiei împărătești au fost numiți vizirul Topal Hüseîn pașa, vizirul Hisîm Ahmed pașa și Cetrifiloğlu Iusuf pașa.

¹¹⁹ „Favorit”, sfetnic.

Astăzi, pe cînd eram pe lîngă craiul curuților, Imre Thököli, și după ce ne-am despărțit de acesta, au fost descoperiți doi căpitani (*kapudan*), prinși în munții Transilvaniei, care fuseseră la paza cetății Sebeș.

(I,102) Astfel, după o ședere de două ore în fața cetății Sebeș, în a 18-a zi (a lui safer 1107)¹²⁰, zi de marți, așternîndu-se la drum, au intrat în defileul Orșovei și au trecut la conacul din vatra satului Slatina (*Islatine*). În acest timp, cîteva tunuri *balyemeze*, înțepenindu-se într-un loc strîmt al defileului, au rămas pe loc. De aceea marele vizir s-a întors cu ceaușii și muferricalele la locul unde se împotmoliseră tunurile și, după ce le-au scos, au fost aduse la oaste.

Astăzi au venit la ordie vizirul Dursun Mehmed pașa, împreună cu Daltaban Mustafa pașa, Kanijeli¹²¹ Osman pașa și Arnavud Kaplan pașa, însărcinați cu transportul zaherelelor din Belgrad la Timișoara. Aceste pașale, care s-au înfățișat <pađișahului>, au făcut arz să fie trimise la Timișoara 150 de harabale de zaherea cu gărzile agalelor palatului, cu oastea permanentă, cu cei 1 000 de pedestrași ai beilicului Bosniei, sub comanda și cu sprijinul lui Arnavud Küciuk Ğiafer pașa și Eyüp pașa.

În a 19-a zi (a lui safer 1107)¹²², s-au așezat pe pămîntul satului Doragora. De ieri ploua într-una, fără milă, ceea ce a făcut ca drumul să fie cu neputință de urmat; în același timp, de ambele părți ale drumului erau munți înalți . . ., era un loc păcătos (*berbad*) pentru urcuș și coboriș. În timp ce nici un om nu putea să se strecoare pe aici, trebuiau să fie trecute tunurile și harabalele cu muniții. Pînă acum, nu numai un pađișah, dar nici măcar un beilerbei nu trecuse pe acest drum. Despre acest drum nimeni nu avea vreo știre. Din această cauză tunurile, pornite la drum cu trei zile mai înainte, s-au împotmolit aici. Cînd această știre s-a prezentat pađișahului, el a rămas pînă spre prînz în cortul său, nevoit fiind să aștepte sosirea tunurilor. În timp ce marele vizir, întors de pe drum, se chinuia cu scoaterea tunurilor împotmolite de dimineață, pađișahul nostru a venit la locul unde s-au împotmolit tunurile. Apoi a coborît în cortul marelui vizir și a dat porunci pentru scoaterea tunurilor din mlaștină. Abia scoase din noroi și cu greu împinse și cățarate pe primul deal, deodată două kolonborne au sărit din condacele lor și s-au înfipt în noroi. Una dintre ele a fost așezată la loc de către Cetrifiloğlu Iusuf pașa, iar alta de către silahtari. Marele vizir, ceaușii, muferricalele și oastea de Rumelia, împreună cu vizirul Arnavud Suleiman pașa, opintindu-se, timp de două ore, după mii de greutateți au putut să le tîrască pînă la dealul unde era așezat cortul pađișahului. Înspre seară, pađișahul, după ce se adresează iarăși printr-o poruncă 226 v. marelui vizir, ca tunurile rămase în urmă să fie aduse neapărat la oaste, se întoarse la cortul său împărătesc. Vizirul-pașa se strădui pînă pe la miezul nopții și abia cele 5 tunuri kolomborne au fost tirite cu chiu cu vai pînă în deal, dar nici bivoliile nu mai aveau putere să le tragă. De aceea s-a înfățișat <sultanului> și după ce a arătat aceste greutateți a rugat ca (I,103) ordia împărătească să rămînă aici cîteva zile. A mai făcut arz că abia pînă atunci tunurile vor fi, poate, duse pînă la oaste. Dar pađișahul nostru a făcut cunoscut că într-un defileu atît de îngust și într-un loc așa de peri-

¹²⁰ 28 septembrie 1695.

¹²¹ Din Kanizsa.

¹²² 29 septembrie 1695.

culos nu este potrivit ca oastea să aștepte. De aceea au găsit de cuviință ca pînă la sosirea tunurilor oastea să aștepte pe malul Dunării, la Orșova. A poruncit ca în afară de Cerhagi Topal Hüsein pașa, toate pașalele care erau la oaste să rămînă în urmă pentru aducerea tunurilor. Potrivit cu aceasta, în ziua următoare, miercuri, s-au urnit și au părăsit <palanca>. Sub palancă curgea riul Cerna, iar în fața ei se găsea o *ceșme*.

În a 22-a zi (safer 1107)¹²³, zi de sîmbătă, am pornit din apropiere de Orșova, de pe locul unde riul Cerna se varsă în Dunăre, și am trecut la conacul din fața insulei Adakale (*Şans*). În acest timp, atît în insula Şans, cît și pe țărmul din față, s-au tras focuri din tunurile care se găseau în șăile de menzil și ordia împărătească a fost salutată.

În această zi, pe cînd oastea trecea spre conac, s-a emis un hatt-i humaiun adresat marelui vizir. În scrisoare padișahul îl întreba : „Cu ajutorul lui Allah, după această expediție victorioasă, este oare de folos să iernăm la Adrianopol? Dacă am petrece această iarnă la Istanbul ar fi poate de folos și populației și se pot mai ușor pregăti muniții și materiale pentru expediția viitoare; iar pe de altă parte se pot repara locurile care au suferit de incendii. Oare ce spui în această privință?”. Marele vizir, împreună cu vizirii, a găsit că această propunere este bună și s-a hotărît iernarea la Istanbul.

<Măsuri luate pentru trimiterea la Istanbul a haremului împărătesc și a poverilor; valide sultan urma să-l aștepte pe padișah la Adrianopol și de acolo să se plece la Istanbul>. (I,104)

Potrivit cu această hotărîre, a fost emis un hatt-i humaiun și la 23 ale lunii (safer 1107)¹²⁴, zi de duminică, imbrohorul cel mic Cerchez Mehmet aga a fost trimis la Adrianopol.

Astăzi a ajuns la oastea împărătească prima parte din tunurile rămase în urmă. Dar încă nu sosireră bacurile trimise din Belgrad pentru transportul lor. De aceea, după ce s-a hotărît încărcarea tunurilor acolo unde le vor ajunge bacurile, ordia împărătească iarăși a ieșit la drum.

În a 24-a zi (safer 1107)¹²⁵, luni, după ce au înaintat de la marginea Porților de Fier ale Dunării (*Tuna Demir Kapusu*), au conăcit lîngă o palancă ruinată, numită Severin¹²⁶, din fața localității Feth-i Islam¹²⁷. Greutățile întîmpinate azi au făcut să fie uitate supărările și necazurile avute timp de cinci zile la trecerea strîmtorii <de la> Mehadia. Aici era un defileu atît de strîmt, avînd la dreapta fluviul Dunărea și la stînga stînci abrupte, că abia puteau trece animalele încărcate cu poveri. Deși era o cale de trei ceasuri, a trebuit să dureze de dimineată pînă seara. În această situație nu era cu putință ca poverile (*ağırlık*) să ajungă la oaste.

<Descrierea greutății din timpul înaintării, încărcarea tunurilor și a munițiilor spre a fi trimise la Belgrad, însărcinarea dată beilerbeului de Rumelia, Arnavud Suleiman pașa, să meargă cu oastea ținutului său pe țărmul Dunării, pentru a apăra materialul din aceste corăbii>.

Afară de aceasta, Suleiman pașa a fost însărcinat ca, după ce va preda și va așeza aceste materiale în cetatea Belgradului, să ia de aici zaherea și să o transporte la Timișoara. S-a mai făcut cunoscut pașalei de mai sus,

¹²³ 2 octombrie 1695.

¹²⁴ 3 octombrie 1695.

¹²⁵ 4 octombrie 1695.

¹²⁶ Turnu-Severin.

¹²⁷ Textual „Cucerirea Islamului”: Cladova.

printr-o poruncă ca după îndeplinirea acestor treburi să rămână pînă la 26 octombrie (*Kasım*) la paza hotarelor (*serhat*), apoi să se întoarcă la reședința ținutului său pentru iernat.

Întors de la Adrianopol, cîhodarul Veli aga a prezentat astăzi padișahului salutările sultanei mame (*valide sultan*).

(I,105) <În a 26-a zi a lui safer 1107¹²⁸, într-o miercuri, după cîntecul meterhanelei și îndeplinirea rugăciunii a avut loc împărțirea de daruri și s-au făcut schimbări în ierarhia Porții>.

În a 27-a zi (safer 1107)¹²⁹, joi, s-au pus pe drum și au descins la conacul Oravița (*Oravice*)¹³⁰.

În a 28-a zi (safer 1107)¹³¹, vineri, pe cînd mergeau la conacul Koșimir, călăuza a rătăcit drumul, trecînd oastea în fața pălâncii Firordin¹³² la o depărtare de un ceas de partea dreaptă a Dunării și la două ceasuri înapoi. Pînă ce călăuza a observat greșeala, camera sultanului și cortul marelui vizir au fost ridicate și pînă la transportarea lor la conacul Koșimir a trecut o bucată de vreme. Din cauza rămîinerii la Firordin, suita care înconjură cortul padișahului a fost nevoită, în noaptea aceea, să rămână în aer liber. Din pricina acestei erori, călăuza, un boier din Țara Românească (*Eflaklı boyar*), a fost ciomăgîtă.

În a 29-a zi (safer 1107)¹³³, sîmbătă, cînd a ajuns la conacul Moglavit¹³⁴, voievodul Țării Românești, Constantin <Brincoveanu>, a salutat ordia împărătească. Potrivit cu porunca dată, a început să înainteze în fața ordiei, făcînd pe călăuza.

În a 30-a zi (safer 1107)¹³⁵, zi de duminică, <au sosit> la conacul Rastova.

În ziua de 1 a lunii rebi ül-evvel (1107)¹³⁶, luni, au ajuns la conacul Pesteregi¹³⁷. Codrul (*Koru*) din Pesteregi fiind ales ca loc de prînz, am dus ca dar din partea padișahului o tîpsie de baclavale la masa marelui vizir. Șeih ül-islam, nakib ül-eșref, kadiaskerii și nișangi efendi, care erau la capătul mesei, au luat cu bucurie baclavalele aduse și au început să le mănînce cu poftă, rugîndu-se cu toții ca domnia padișahului să continue.

În a doua zi (rebi ül-evvel 1107)¹³⁸, s-a ajuns la conacul Sadva¹³⁹, din fața tîrgului Rahova.

(I,106) În a treia zi (rebi ül-evvel 1107)¹⁴⁰, miercuri, s-a descins la conacul Ordu. Aici au venit cu urări de sănătate și de bine ceașbași și mîsahib Ahmed aga de la valide sultan, din Adrianopol. Înfățișate padișahului, știrile aduse l-au bucurat.

Astăzi s-a luat o scrisoare de la muhafîziul de Oceașkov, Cerchez Iusuf pașă. În această scrisoare, pașă înștiința despre prinderea unor iscoade

¹²⁸ 6 octombrie 1695.

¹²⁹ 7 octombrie 1695.

¹³⁰ Vrebița, în Bulgaria.

¹³¹ 8 octombrie 1695.

¹³² Azi Lerin.

¹³³ 9 octombrie 1696.

¹³⁴ Maglavit (Oltenia).

¹³⁵ 10 octombrie 1695.

¹³⁶ 11 octombrie 1695.

¹³⁷ Pesteric.

¹³⁸ 11 octombrie 1695.

¹³⁹ Sadova : „loc cu livezi”.

¹⁴⁰ 12 octombrie 1695.

de la poloni (*leh*), plecarea principelui de Liov (*Lio*), împreună cu polonii, spre a se uni cu oastea hatmanului, fiind pe cale de a se aduna în împrejurimile cetății Soroca (*Sorika*), venirea a doi hatmani aproape de locurile numite *Bugiaci*¹⁴¹ și *Menastriğ*, apoi plecarea lor la o distanță de trei cearsuri; plecarea lui Panin¹⁴² din Soroca, întoarcerea lui în țara sa și rămânerea la Soroca a unui comandant, numit Abazin¹⁴³, împreună cu un număr de oști.

<Despresurarea cetății Azov, asediată de ruși, de către calgai-sultan Devlet Ghirai și fratele său, Şehbaz Ghirai, luptele cu cazacii și înfrângerea lor la Sărăria Ciorka, lângă Kızıl Ağaç, apărarea cetății Ocekov>. 227 r.

În a patra zi (rebi I 1107)¹⁴⁴, joi, când măriia sa, norocosul padişah, a descins la cortul aşezat în localitatea numită Turnu (*Kule*)¹⁴⁵, din fața Nicopolului, au venit pentru întâmpinarea acestuia cadiul de Nicopol și notabilii oraşului. Aici, după căftănirea voievodului Țării Românești, Constantin <Brîncoveanu>, s-au urcat, pe una din șaicele Dunării, pregătită anume, marele vizir, cu sfîntul steag (*sancak-i şerif*), şeih ũl-islam, nakib ũş-eşref și kadiaskerii, în timp ce pe şaica lui Silahdar Mehmed bei s-a urcat padişahul nostru cu mantia profetului. Apoi, au trecut mulțumiți la cetatea Nicopol și de pe țărmul Dunării au tras salve de tunuri, care anunțau sfîrșitul acestei expediții norocoase și victorioase, și s-au înveselit.

<Trecerea ostii împărătești, cu bacuri, peste Dunăre, sub supravegherea lui Cerchez Ibrahim paşa și conăcirea lor, vizitarea oraşului Nicopol și a saraului lui Abdullah aga de către sultan>. (I,107)

În a șaptea zi (rebi ũl-evvel 1107)¹⁴⁶, duminică, hanul Crimeei, Hagi Selim Ghirai han, dorind să-și ia învoire (*izin*) spre a se întoarce în Crimeea, a trecut din partea Țării Românești (*Eflak yakasından*) și a descins direct în cortul marelui vizir.

<Descrierea întîlnirii hanului tătar cu sultanul Mustafa al II-lea, trecerea Dunării și întoarcerea tătarilor în Crimeea. Acordarea de sangeacuri și provincii unor bei și pașale>. (I,108)

Astfel, ținutul Silistrei a fost acordat, cu rang de vizir, fostului valiul de Adana, Cerchez Ibrahim paşa; iar valiul de Silistra Cetrefil-zade Iusuf paşa a fost numit la Van ...

<Itinerarul întoarcerii prin localitățile balcanice: Rahovice, Akcayar, Radan, Ceairkoyu, Gelincik, Yeşiloğlu, traversarea muntelui Kızanbalkan și descinderea la Potova, Cinghene-Sarayı și conacul Haftan>. (I,109)

În a 20-a zi (rebi ũl-evvel 1107)¹⁴⁷, sîmbătă, după ce au trecut de conacul Dobrogea -Köyü¹⁴⁸, au descins la Ciomlek Köyü ... 227 v. (I,113)

În a 10-a zi (rebi II 1107)¹⁴⁹, a șaptea zi după *Kasım* (*Kasım*), dindu-se poruncă pentru intrarea la Istanbul, ordia și-a aranjat rîndurile.

¹⁴¹ Buczaczi, oraș și cetate în Polonia.

¹⁴² Generalul Brianowski, comandant al cazacilor.

¹⁴³ Generalul Galitzin.

¹⁴⁴ 13 octombrie 1695.

¹⁴⁵ Zis și Nicopolul Mic; Hălăvnic în izvoarele slave.

¹⁴⁶ 16 octombrie 1695.

¹⁴⁷ 29 octombrie 1695.

¹⁴⁸ „Satul Dobrogei”.

¹⁴⁹ 18 noiembrie 1695.

<Descrierea intrării oștii otomane la Istanbul, îmbrăcămintea fastuoasă purtată de sultan>.

În acest timp din spatele padișahului înaintau trei căpitani (*kapudan*) cu vreo 10 austrieci de vază, luați prizonieri din cetățile Tittel și Lipova ¹⁵⁰.

(I,116) <Ceremonia intrării sultanului în noul sarai, Topkapı, descrierea evenimentelor din Istanbul,
228 r. luptele cu venețienii care atacaseră insulele Stanchio (*Istanköy*), Chios (*Sakız*) și Samos (*Sisam*),
(I,117—120) înfrângerea lor și sărbătorirea flotei la Istanbul, la care participă și sultanul>.

... La această veselie a flotei au răsunat și tunurile aduse de la serhatul Sebeșului și al Austriei, care au răspuns tunurilor așezate la Top-hane ¹⁵¹; acestea au umplut de lacrimi ochii stambulenilor, adunați la liman.

229 r. <Descrierea relațiilor turco-ruse, asedierea cetății Azov de către țarul Petru I, intervenția
(I,129) tătarilor din Crimeea. Porunci pentru recrutarea de 1 215 oșteni serdenghecidii pentru hotarul unguresc și alte părți>.

De aceea, s-a găsit că este potrivită așteptarea la Istanbul cu 250 de oșteni dintre acești serdenghecidii, care apoi să ajungă pe lângă muhafizul de Babadag, vizirul Cerchez Iusuf pașa, 250 pentru cetatea Camenița, 100 la fortăreața Oceakovului, iar 615 de serdenghecidii rămași în urmă să meargă cu ordia împărâtească la serhatul unguresc.

230 r. În a 25-a zi (gemazi I 1107) ¹⁵², simbătă, marele amiral (*kapudan-i*
(I,131) *derya*) Mezzomorto Hüsein pașa l-a invitat pe padișahul nostru la un ziyafet dat la arsenalul amiralității.

(I,132) <Descrierea banchetului și luarea unor măsuri pentru întărirea flotei>.

... De asemenea, s-a găsit că este potrivit ca tunurile aduse din Sebeș, 15 balyemeze și kolonborne așezate la Sarayburnu, să fie aduse la amiralitate, fiind mai de folos aici ...

Pe capugibași Osman aga și pe toți cei din jurul său, plecați în Moldova pentru a strânge darea anuală (*yıllık vergisi*) ¹⁵³ a voievodului Moldovei (*Boğdan*), rebelii (*eşkıya*) moldoveni, numiți *Dranati* (*Derneti*), i-au ucis pe toți în târgul Iași. Afară de aceasta, acei tilhari au prins pe negustorii turci din hanurile Moldovei și au început să-i omoare și să le prade avutul pe care îl aveau cu ei. Voievodul Moldovei, Constantin ¹⁵⁴, neputînd să facă față acestor tilhari, s-a hotărît să fie mazilit. S-a găsit de cuviință că este mai potrivit să fie adus Antioh ¹⁵⁵, fiul fostului domn Constantin ¹⁵⁶. De aceea, marți, 28 (gemazi I 1107) ¹⁵⁷, a fost îmbrăcat la Divanul împărațesc cu caftan, cucă și *süppürghe* ¹⁵⁸ și apoi, fiind înfățișat <sultanului>, i s-a permis să i se închine.

¹⁵⁰ Numai în luptele de la Lugoș au căzut prizonieri, pe lângă mulți alții, Ernst Guillaume von Hanstein, Seigneur de Henfstadt, Osthein și soția sa Anne Sophie de Vippach, cu fiul lor Henri, de șase ani. Acesta din urmă, fiind crescut la sarai, se făcu musulman și apoi ajunse vizir otoman (cf. H. v. Hammer, *op. cit.*, XII, p. 535).

¹⁵¹ Arsenalul artileriei, azi un cartier la Cornul de Aur, între Karakoy și palatul Dolmabahçe.

¹⁵² 1 ianuarie 1696.

¹⁵³ Adică haraciul.

¹⁵⁴ Constantin Duca (1693—1695).

¹⁵⁵ Antioh Cantemir (1695—1700).

¹⁵⁶ Constantin Cantemir (1685—1693).

¹⁵⁷ 4 ianuarie 1696.

¹⁵⁸ Textual: „mătură”; aici în sens de sorguci, ornament pentru cucă.

Bostangi Mahmud paşa, abia întors din Timişoara, a fost numit la paza <insulei> Chios (Sakız) ...

În a 30-a zi a lunii (ğemazi II 1107)¹⁵⁹, a sosit o scrisoare de la beiu de Bender, care înştiinţa că calgai Devlet Ghirai, întărindu-se, a adunat forţe mari dintre ostaşii din Crimeea şi Bugeac şi apoi a întreprins o incursiune în ţara (*ülkü*) <cazacilor> barabaşi¹⁶⁰. 230 v. (I,136)

<Descrierea expediţiei lui calgai sultan împotriva cazacilor de la Don>.

... După această victorie, Devlet Ghirai a părăsit pământurile cazacilor barabaşi şi marţi, în a 18-a zi a lunii (regeb 1107)¹⁶¹, a trecut prin faţa cetăţii Tighina. Aici, la Bender, aproape 10 000 de nogai, ai căror cai rezistă la drum lung, s-au despărţit de Devlet Ghirai şi s-au apucat să întreprindă o incursiune pe pământurile polone, în timp ce calgai sultan şi-a continuat drumul spre Crimeea. (I,137)

Capitolul al II-lea

<Descrierea expediţiei a doua împotriva Austriei; începînd din 17 martie 1696 se fac pregătiri; plata soldelor trimestriale>. (I,141)

În a şasea zi a lunii (şevval 1107)¹⁶², marţi, capugibaşi Baltagi Ibrahim aga a fost trimis cu o ilustră poruncă în Bugeac, ca agaua ţărmurilor (*yah-ağası*), Osman aga, să plece cu o ceată de tătari bugecenii în expediţie... 231 r. (I,146)

... Anul trecut, cetăţile Togan, Nusret-Kirman şi Şahin-Kirman căzuseră în mâinile ruşilor, din această cauză controlul apei Oceakov ne-a scăpat şi a înlesnit cazacilor ieşirea cu şaicile pe Marea Neagră şi prădarea ţărmurilor noastre. Această situaţie a fost făcută cunoscută muhafizului de Babadag, vizirul Cerchez Iusuf paşa, de către padişahul nostru, care i-a cerut luarea măsurilor necesare. Potrivit cu aceasta, numitul a fost înştiinţat că toţi căpitanii flotei împărăteşti urmau să fie trimişi pe Marea Neagră, cu 5 baştarde¹⁶³ ale marelui amiral, ca măsură de pază şi apărare. 231 v. (I,148)

<Descrierea relaţiilor încordate cu ruşii, care ameninţau nu numai Azovul şi ţărmurile Mării Negre, ci şi Istanbulul. Înaintarea oştii împărăteşti prin Balcani, trecerea podului *Skara* şi intrarea în oraşul Sofia, la 3 iulie 1696>. 232 r. (I,150—151)

<Scrisoarea sosită de la muhafizul de Belgrad, vizirul Celebi Ibrahim paşa, şi luarea unor măsuri împotriva duşmanului care înainta spre Timişoara>. (I,152)

Potrivit cu această scrisoare, doi generali austrieци, numiţi Vovodment¹⁶⁴ şi Bolend¹⁶⁵, cu aproape 7000 de ostaşi, începînd din iarnă se găsseau la paza Transilvaniei. Ei au fost însărcinaţi să ocupe defileul Devrei (*Deve boğası*) şi mijlocul Devrei¹⁶⁶ şi să sară în ajutorul cetăţilor Austriei care vor fi atacate de către turci. În timpul lunilor de iarnă, la guvernarea

¹⁵⁹ 5 februarie 1696.

¹⁶⁰ Cazacii zaporojeni, de la Don.

¹⁶¹ 22 februarie 1696.

¹⁶² 9 mai 1696.

¹⁶³ Vas de război lung de 57 de arşini, avînd 26—32 perechi de visle (cf. M. Sertoğlu, R.O.T.A., p. 34—35).

¹⁶⁴ Prinţul de Vaudemont.

¹⁶⁵ Generalul Dunewald.

¹⁶⁶ Deva (?).

(I,153) Transilvaniei a fost numit generalul Haizer, dar pe la începutul primăverii a fost numit în locul său un alt general, numit Rabatin¹⁶⁷, adus la defterdariatul oştii cu forţele de cavalerie. Generalul Rabatin, după ce a venit la Sibiu (*Sebin*), capitala Transilvaniei, şi-a trimis oastea de 8 000 de oameni la cetatea Braşovului, spre a păzi trecătoarea cu acelaşi nume. Primul comandant al oştii Austriei, generalul Frederikus, care a recrutat 10 000 de călăreţi şi 20 000 de pedestraşi la Pesta (*Peşte*), credea că la hotarele otomane nu se găsesc oşti. De aceea s-a ridicat de acolo cu o mare grabă şi a înaintat spre Seghedin, Zenta (*Sente*) şi apoi, după ce a venit în faţa pălâncii Beçey, a început să construiască un pod pe Tisa. Acum îşi încheia pregătirile, spre a trece apoi în părţile Timişoarei. Toate aceste ştiri au fost aflate de la prizonierii regiunii Tittel, de la apărătorii (*yasakci*) şi knezii¹⁶⁸ satului Jel şi în acelaşi timp de la iscoadele domnului (*bey*) Ţării Româneşti¹⁶⁹ trimise acolo. Potrivit cu această situaţie, muhafizul de Belgrad, Celebi Ibrahim paşa, spre a putea trimite la Timişoara cele 10 000 chile de zaherea pregătite, a numit pe sangeacbeiu de Avlonia, Arnavud Kaplan paşa, şi pe sangeacbeiu de Ianina (*Yanya*), Arnavud Zeynel paşa, care veniseră la Belgrad. De asemenea, hotărîse ca alaibei, spahiii feudelor de ziamet şi timare ai sangeacurilor de Avlonia, Delvina şi Dukakin, împreună cu oastea lor permanentă de 10 000 de oameni, care mai înainte conăciseră la Panciova, împreună cu poverile oştii beilicului albanez, să rămînă pe loc; dar numai cu caii lor iuţi au fost puşi pe drum şi trimişi cu mare grabă în ajutorarea Timişoarei.

Potrivit cu această scrisoare, s-au hotărît să fie trimişi la Timişoara Hasan paşa cu 3 000 de yörücü, Fazıl bölükbaşı cu 2 000 de oşteni pedestri din Bosnia şi 500 de pedestri seimeni, aleşi din garda marelui vizir ... în timp ce în porunca scrisă lui Ibrahim paşa i se cerea, ca şi anul trecut, să construiască două poduri, dintre care unul între satul Vişniţa şi Panciova şi altul pe Sava, lângă Semlin (*Zemun*). Ambele poduri trebuiau să fie gata înainte de sosirea oştii la Belgrad. De asemenea, s-a scris ca beilerbeiu Rumeliei, Arnavud Suleiman paşa, să treacă în partea Panciovei cu oastea ținutului său, cu forţele gărzii şi cu oastea de arnăuţi, unde să fie gata pentru orice poruncă ...

(I,154) În a şaptea zi (zilhiğge 1107)¹⁷⁰, zi de sîmbătă, Mestan Mehmed aga, omul muhafizului vizir Hagi Mustafa paşa, a adus în nouă zile scrisoarea paşalei din Timişoara la Sofia. În această scrisoare paşa înştiinţa repararea şi restaurarea (*onarımı*) fortăreţei între poarta Kanlı¹⁷¹ şi Poarta Horos¹⁷² şi deschiderea, aici, a unui maidan (*meydan*) pentru tragerea cu tunurile, precum şi că, cu ajutorul lui Allah, cetatea a fost reparată cum trebuie. Apoi, între timp, începînd de la şanţul cel mare al cetăţii au fost zidite şapte redute mari, în locurile unde trebuia. În partea exterioară a reduteilor, după ce au fost aşezate şarampoaie, au fost săpate şanţuri; mai scria că şanţul cel vechi a fost bine curăţit. În acelaşi timp, ruga să fie adresată porunca cea cuvenită vizirului Celebi Ibrahim paşa, muhafiz de Belgrad,

¹⁶⁷ Comte de Bussy Rabuttin.

¹⁶⁸ În sens de primar în vechile sate bănăţene şi la sirbi.

¹⁶⁹ Constantin Brincoveanu.

¹⁷⁰ 8 iulie 1696.

¹⁷¹ Kanlı: „sîngeros”.

¹⁷² Horos: „cocoş”.

ca să fie trimise o clipă mai devreme la Timișoara : magazia de muniții cu tunarii, pionierii (*lagımcı*) și ostașii pentru paza cetății pregătiți la Belgrad. Apoi, pașa înștiința în scrisoarea sa tot ce aflase despre situația serhatului. Astfel, după spusele dușmanilor prinși și ale prizonierilor turci scăpați cu fuga, dușmanul trecuse apa Mureșului cu gândul de a merge împotriva Timișoarei, dar între timp, aflând de apropierea oștii turcești, se întoarse din drum și își alese loc de conac într-un loc mlăștinos, numit Nadlak ¹⁷³. Mai spunea că munițiile și armele dușmanului, deși erau într-o formă desăvârșită, totuși încă mai așteptau tunurile balyemez care trebuiau să fie trimise din părțile Budei (*Budin*), Gyulei, ale Seghedinului și Transilvaniei. Odată cu sosirea acestor tunuri, după așezarea a patru poduri, urmau să înainteze de la Tutak la Arad și de acolo pînă în fața cetății Timișoara, pe care hotărîseră s-o împresoare și s-o asedieze. În timpul asedierii, ostașii austrieci urmau să fie hrăniți cu pîini, numite *profond*, coapte la Arad și apoi transportate cu harabalele la Timișoara. Aproape 3 000 de ostași au rămas la Arad pentru îndeplinirea acestor munci. Dacă în timpul asedierii Timișoarei, <acesteia îi> va veni în ajutor ordia turcă, atunci vor ridica asediul și vor veni la Arad; mai hotărîseră ca, după ce vor intra în șanțul (*şans*) făcut aici, să pornească lupta, iar în cazul cînd va exista amenințarea s-o piardă, atunci vor trece dincolo de apa Mureș. Dacă oastea turcă nu va sosi în zece zile, vor lupta pînă la ultimul om spre a pune mîna pe Timișoara. Dar, în cazul cînd oastea turcă nu va veni la Timișoara, ci va înainta spre Ösek, atunci ei vor ridica asediul și vor trece podul de pe Tisa la Küciük-Kanije, Dunărea pe podul de la Varadin, în fața acestuia urmînd să întîmpine oastea turcă.

232 v.

Potrivit cu această scrisoare, s-a dat poruncă pentru trimiterea prin Iusuf aga a soldelor oștii locale și ale oștii de poartă (*kapukulu*) a cetății Timișoara; cele 500 chile de zaherea, rămase în urmă, se transportau la Timișoara numai cu animalele de povară, <însoțite de> garda călare și spahiii lui Arnavud Suleiman pașa, beilerbeiu Rumeliei.

(I,155)

<Poposirea armatei turcești timp de 11 zile la Sofia și culegerea altor știri privind situația oștii austriece>.

În a 14-a zi (zilhiğge 1107) ¹⁷⁴ au ajuns la Halkalıpınar.

(I,156)

<Descrierea înaintării oștii pînă la Belgrad>.

Astăzi, printr-o scrisoare sosită de la muhafizul Belgradului, Celebi Ibrahim pașa, se află știrea adusă de o iscoadă trimisă în taină la oastea austriacă. Acesta <pașa> explica în scrisoare că generalul Hayser cu 8 000 de călăreți s-a despărțit de oastea austriacă, spre a aduce iscoade, a face cercetări în vederea asedierii Timișoarei și a împiedica trimiterea de zaherea și ajutorare pentru această cetate. De asemenea, înștiința sosirea austrieților sub Timișoara la 1 zilhiğge (1107) ¹⁷⁵ și îngrijorarea care a cuprins oastea din cetate în fața mării armate venite s-o asedieze. La apropierea austrieților de cetate, păzitorii fortăreței Timișoara au tras din tunuri, omorînd o parte dintre ei. Mai seria că după aceste salve de tunuri, aproape 500 de viteji au ieșit din cetate și pînă la chindie s-au încăierat cu dușmanul, adu-

(I,157)

¹⁷³ Nagylak.

¹⁷⁴ 15 iulie 1696.

¹⁷⁵ 2 iulie 1696.

cînd aproape 30 de capete tăiate. Din această cauză, generalul Haiser a fost nevoit să se retragă și părea pe la sfîrșitul săptămîinii că a renunțat la asedierea Timișoarei. De fapt, însă, spre a o asedia mai virtos, a început să aducă tunuri din părțile Varadinului, Seghedinului, Budei și Ardealului. Din pricina ploilor, însă, acestea s-au împotmolit în noroaie și băltoace și s-au răsturnat pe drumuri. De aceea n-au putut să înceapă asediul Timișoarei.

(I, 158) 233 r. <Asediarea cetății Azov de către Mihail Șeremetev, cu o oaste formată din ruși și haiduci, în frunte cu Kara Panca, în regiunea Vidin. Situația din Crimeea și luptele tătarilor cu rușii pentru cetatea Azov>.

(I, 161) În a 24-a zi (zilhiğge 1107)¹⁷⁶, zi de marți, sosirea la conacul Perakin¹⁷⁷...

(I, 162) <Printre alții, a fost chemat la expediție și Emeric Thokoli, craiul Ungariei de mijloc, cu speranța de a fi folosit în timpul campaniei. Urmează relatarea opririi la conacul Jagodina, lăsarea la paza podului peste Dunăre de lângă Panciova a vizirului Suleiman pașa cu oastea sa, acțiunea unor haiduci sub comanda unui căpitan de morlaci, numit Iancu>.

(I, 163) 233 v ... TRATATIVE PENTRU ASEDIEREA TIMIȘOAREI ȘI PLECAREA PADIȘAHULUI
(I, 165) ÎN AJUTORUL ACESTEI CETĂȚI

(I, 166) Mai înainte, pe cînd ordia se apropiase de Belgrad, a fost chemat vizirul Hagi Mustafa pașa, muhafiz de Timișoara, spre a ști mișcările dușmanului, a cunoaște (*sıdınmak*) serhatul și a stabili căile de luptă. La sosirea unui astfel de firman din partea padișahului, Mustafa pașa lăsa în locul său pe vizirul Cerchez Ibrahim pașa, muhafiz de Silistra. Luînd pe lângă el garda sa, împreună cu aproape 2 000 de pedestrași de-ai beilerbeiului de Bosnia, și pe căpitanul de buluc Fazlî aga, într-o zi dis-de-dimineată porni la drum, spre a ajunge la Belgrad. În scurt timp după aceea a fost ajuns din urmă de către Ösekli Abbas. Acesta îl înștiință că Rabatin fusese însărcinat, cu 15 000 de pedestrași și călăreți, pentru paza țării Transilvania, în timp ce doi generali austrieci, numiți Vovodmend și Bolend, <erau> cu 6 000 de călăreți la trecătoarea Brașov; apoi, un număr mai mic de pedestrași și 6 000 de călăreți au fost lăsați în cetățile Transilvaniei; două tunuri kolonborne, 10 tunuri șahi și 400 de harabale de zaherea cu cîte trei perechi de boi au fost date armatei austriece. În afară de acestea, împreună cu forțele de ajutorare, strînse din împrejurii, împreună cu tunurile mari și mici pentru asediere, trimise din Buda și Ösek, în armata austriacă se găseau 40 000 de pedestrași, 20 000 de călăreți, 60 de tunuri șahi, 20 de balyemeze, 8 kolonborne și 20 de tunuri havane. După ce își procuraseră atîtea muniții cîte aveau nevoie, s-au pus în marș, apucînd drumul Nagylak. Apoi, după trecerea rîului Tisa, pe la Cenad, în a treia noapte a lunii (muharrem 1108)¹⁷⁸, se așezară la *Berkesu* (*Pereksun*) și în ziua următoare, vineri, ajunseră lângă Timișoara. Aici începură să împresoare această cetate de la un capăt la altul, de la Poarta Cocoșului (*Horos*) și pînă la tabia Kanlı, pe o distanță de o aruncătură (*menzil*) de tun. Între timp, avan-

¹⁷⁶ 25 iulie 1696.

¹⁷⁷ În Iugoslavia.

¹⁷⁸ 31 iulie 1696 — 19 iulie 1697.

¹⁷⁹ 2 august 1696.

gărzile aruncate în luptă înaintară pînă la capătul șanțului de la Poarta Cocoșului, încercînd, din răspuțeri, să pătrundă în cetate. Și numai la focurile tunurilor și puștilor vitejilor gazii din cetate au fost nevoiți să se retragă. Din această cauză, muhafizul vizir Ibrahim pașa înmînă această scrisoare, cu vestea asedierii, lui Gazi Abbas, trimițîndu-l înainte de amiază (*kuşluk*) la Belgrad. După mărturia lui Gazi Abbas, Timișoara, fiind o cetate veche, construită din scînduri, putea fi foarte ușor aprinsă și dacă într-o săptămînă nu sar în ajutorul ei, Allah s-o păzească, putea să încapă în mîna dușmanului. Se temeau mai mult de incendierea ei; situația celor din Timișoara era grea. Dar prin faptul că această cetate fusese vizitată de padișahul nostru, speranțele lor <ale austrieclor> au fost spulberate.

În ziua a șasea (muharrem 1108)¹⁸⁰, duminică, au fost chemați la cortul principal (*baş-çadır*), spre a discuta situația Timișoarei, toți vizirii, ulemalele, beilerbeii, beii, căpeteniile oștii, veteranii hotarelor și gaziii cei mai viteji și cu experiență (*güngörmüş*). Spre a participa la sfatul demnitarilor împărăției, padișahul a intrat în cortul principal și după ce a luat loc, i-a poftit pe cei care erau de față să șadă. Apoi a deschis adunarea, cerînd ca fiecare să-și spună deschis părerea despre lupta cu dușmanul. După discuții care au avut loc în acest sens, cu toții într-un glas au spus: „Acum, cînd dușmanul credinței asediază Timișoara, a merge în alt loc ar însemna o lipsă de judecată și o greșeală enormă. Odată ce însăși țara noastră este în gheara amarului provocat de asediere, ar fi o utopie să se ia o altă măsură. Părerea cea mai justă, asemenea unui verset din Coran (*farz*), este sosirea noastră cu o oaste numeroasă în ajutorul lor. Dacă noi renunțăm și ne întoarcem, atunci dușmanul va salva cetatea prin înșelăciune”. După această hotărîre a fost citită rugăciunea pentru odihna morților (*fatihă*), mantia profetului a fost deschisă, apoi slujba religioasă îndeplinită de către șeihul Hafiz Mehmed efendi și de Mustafa efendi. Cei care au luat parte la această adunare au rostit atîtea discursuri înflăcărâte și sfîșietoare, din inimă, încît a explica aceasta prin cuvinte, aici, nu este cu putință pentru pana mea. (I,167)

Apoi, a fost împărțită hrană oștii, iar poverile și vistieria au fost lăsate la Belgrad sub răspunderea chehaielei de vistierie (*Hazine kethüdası*). O gardă a meterhanelei și haremul împărătesc s-a găsit că este potrivit să rămînă la saraiul pașalei din Belgrad și tuiul împărătesc a fost înălțat îndată. Oștile pașalelor, cu ogeacul ienicerilor, cu 77 000 de cîntare de pulbere, 30 000 de lopeți-sape, ogeacul armurierilor (*cebeci ocağı*), cu magazia de muniții, 6 tunuri kolonborne de cîte 5 și 3,3 ocale, 85 de tunuri șahi-darben, 4 tunuri havane de cîte 35 ocale, ogeacurile de tunari și căruțele de tunuri cu 15 000 de ghiulele (*yuvarlak*) au trecut zi și noapte, fără răgaz, Dunărea, unii pe podul Vișnița, iar alții cu bacurile. Apoi, cu toții s-au așezat dincolo de partea Panciovei.

În ziua următoare, sîmbătă^{180a}, 7 (muharrem 1108)¹⁸¹, a trecut podul și padișahul nostru, care a descins într-un cort așezat în partea cealaltă.

<Ibrahim pașa, cu oastea sa, îl însoțește pe sultan pînă la Kaya-Burnu și apoi se întoarce la paza Belgradului>.

¹⁸⁰ 5 august 1696.

^{180a} În text: *Cumarlesi*.

¹⁸¹ 16 august 1696.

Ca și anul trecut, înainte de a ajunge la Timișoara, s-a găsit că este potrivit ca la paza oștii așezată la Panciova pașalele să facă de gardă, pe rînd, iar meterhaneaua să nu cînte ziua, ci numai o dată pe noapte.

234 r.
(I, 168) <Sosirea unei scrisori de la Șahin Ghirai sultan și Tatar Mustafa pașa, beilerbei de Caffa, privind asediarea cetății Azov de către cazacii zaporojeni și de către ruși>.

Vestitorul care aducea această scrisoare înștiințase de înaintarea lui Șehbaz Ghirai sultan, cu 6 000 de oșteni tătari, angajați pentru expediția împărătească, pînă la istmul Perekop (*Or*), trecerea râului Siret din Moldova de către capugibași Ibrahim aga și yaliağasi Osman aga, însărcinați să participe la expediție cu oastea din Bugeac, avînd pe lîngă ei 7 000 de oameni.

<Mai relatea despre înaintarea lui Șeremetoğlu și a hatmanului de Barabaș, cu 40 000 de cazaci, asupra cetății Oeakov>.

(I, 169) În ziua de 8 (muharrem 1108)¹⁸², marți, sangeacbejul de Tittel, Mustafa bei, <înștiințează despre mișcările și tactica oștii austriece> aflate de la un austriac prins. „Dacă oastea turcă va înainta asupra Varadinului, atunci această cetate va fi apărută de generalul Tonsuz. În cazul cînd <turcii> vor merge în partea Timișoarei, atunci va face potrivit cu ordinul primit de la comandantul general (*başgeneral*). De asemenea, spunea că îndată ce generalul Tonsuz va fi informat de către săteni despre pornirea oștii turcești asupra Timișoarei, va înștiința tabăra austriacă, dar nu prea avea știri despre oastea turcă”. După ce a mărturisit cele de mai sus, neamțul a fost trimis la Belgrad, spre a fi închis.

În ziua de 9 (muharrem 1108)¹⁸³, miercuri, au sosit doi gazii viteji de la serhat, spunînd : „Armata austriacă, după o așteptare de trei zile în fața Timișoarei, îndată ce a auzit că pașahul a sosit aici simbătă cu oastea sa, s-a retras din fața cetății și s-a așezat la o depărtare de patru ceasuri pe pămîntul satului Hatzfeld <?> (*Hadfil*), între râurile Timiș (*Tamaș*) și Bega (*Kekey*). Au mai spus că, pe timpul împresurării, dușmanul, fără a trage vreun foc din tunuri asupra cetății, o singură dată a trecut la atac cu pedestrașii și călăreții săi. Abia însă înaintară pînă la geamia ruinată (*viran*), cînd văzînd că sînt așteptați de vitejii noștri gazii pregătiți pentru luptă, s-au retras; de asemenea au arătat că săpau șanțuri și adăposturi (*metris*) în împrejurimile cetății. În același timp, au făcut cunoscută dezertarea a 60 de nemți, maghiari, croați (*hırvat*), francezi ... și refugierea lor la Timișoara. Celor doi grăniceri (*serhadlı*) care aduseseră știrea salvării Timișoarei, li s-a dăruit cite un pumn de galbeni. Hagi Mustafa pașa, care pornise mai înainte la drum, spre a veni la oastea împărătească, cu 2 000 de oșteni (*beylik*), oastea pedestră din Bosnia a marelui vizir și 500 de oameni de sub comanda căpitanului de buluc au arătat astăzi alai.

<Nașterea prințului Mahmud, viitorul sultan Mahmud I (1730—1754) și unele întîmplări din tabăra turcească, care înainta spre Timișoara>.

(I, 170) În ziua a 12-a (muharrem 1108)¹⁸⁴, simbătă, se întoarse la ordia împărătească Abbas aga, bešliaga de Timișoara, cu patru viteji, spre a înștiința

¹⁸² 7 august 1696.

¹⁸³ 8 august 1696.

¹⁸⁴ 11 august 1696.

înaintarea padişahului la Timișoara. Abbas aga expune astfel știrile pe care le-a cules pe drumul pînă la Timișoara și înapoi : „După ce ne-am despărțit de ordia împărătească și pe cînd plecam la Timișoara ne-am întîlnit cu cararele dușmane. Cît pe-aci era să nimerim în oastea nemțească. După ce am scăpat de carale, miercuri dis-de-diminează am intrat în cetate ; strecurîndu-ne în cetate am predat pașei scrisoarea mării sale sultanul. Vitejii gazii, cum au aflat că sultanul cu ordia sa se află pe drum, s-au bucurat atîta cu toții, parcă s-au născut din nou. Au mai aflat de la niște francezi și nemți, fugiți din oastea austriacă, că <austriecii> au cam bănuir de trecerea osmanlıilor peste Timiș și s-au retras lîngă Bega (*Bekey*), unde aveau de gînd să primească lupta. Apoi, miercuri, cînd am ieșit pe drum spre a veni la Timișoara, n-am obsevat nici o frămîntare deosebită în forțele dușmanului. Numai pe drum, după ce s-au întîlnit de cinci ori cu catanele dușmane, au povestit ceea ce au pățit. Atît lui Abbas aga, cît și celor de pe lîngă el, li s-a dăruit un pumn de galbeni pentru aceste slujbe. (I,171)

Astăzi, mutasarrîful de Kastamonu, Ali pașa, și beilerbeul de Maraș, Çötelî (*Çütelî*) Ahmed pașa, au sosit la oastea împărătească.

În urma unor plîngeri împotriva lui Ahmed pașa, acesta fiind găsit vinovat a fost aruncat în închisoarea lui ceașbași și apoi ucis în fața cortului împărătesc.

PORNIREA PADIŞAHULUI LA DRUM, ARANJAREA OŞTII ŞI OCUPAREA INSULEI ADAKALE (ŞANS). LUAREA GALIOANELOR DUŞMANULUI GĂSITE LA UN COT AL TISEI ŞI INCENDIEREA LOR

Aici, în acest menzil au conăcit 6 zile. În acest timp au fost făcute pregătirile necesare în oaste, aducîndu-se și zahereaua. În a 14 -a zi a lunii (muharrem 1108) ¹⁸⁵, într-o zi de luni, cu sprijinul și cu voia lui Allah, începînd înaintarea pe țărmul riului Timiș, s-au pus în marș împotriva dușmanului. Poverile oștii și vistieria împărătească, după ce au fost lăsate în urmă, la comanda ariergardei a fost adus Osman pașa din Kanizsa (*Kanizjeli*). I-au fost încredințate patru companii (*bölük*) de spahii, veteranii silahdarilor, oștile pedestre ale comandanților de spahii și ale fruntașilor divanului, agalele marilor feude (*has agaları*) din ținutul Rumeliei cu căpitanul teberdarilor (*Tırpan*), Osman aga cu 200 de oști din Siria (*Şam*). Osman pașa primise porunca să nu le dea iertare (*aman*) celor rămași în urmă și celor fugari. În timp ce beilerbeul de Sivas, vizirul Dursun Mehmed pașa, a fost numit comandant (*başbuğ*) al iscoditorilor (*çarhaci*), avînd alături pe mutasarrîful Ali pașa din Ankara (*Engürülü*), Așçi Mustafa pașa și curdul (*kürd*) Mehmed pașa cu timarioții, zaimii, spahiii silahdarilor serdengheçidiii, cu gărzile și oștile provinciilor lor, au alcătuit o forță de 4 820 de oameni. În urma iscoditorilor *cerhagii* înainta cortul împărătesc cu 26 de tunuri șahi, vizirul Mahmud pașa, agaua de ieniceri, în frunte cu ogeacurile din jurul său ; în partea sa stîngă, cu 8 tunuri șahi și cu 2 havane, mergea zagraği Mehmed aga ; în dreapta sa, sansongi Mehmed aga, din Salonic (*Selânikli*), cu 2 tunuri șahi și 2 havane ; mai spre stînga armurierul (*cebeci*) cu 10 tunuri șahi. În spatele acestora urmau ogeacurile tunarilor cu 7 tunuri șahi ; în timp ce mai în urmă, la capătul flancu-

¹⁸⁵ 13 august 1696.

234 v. lui drept <erau> beilerbeiu Anatoliei, vizirul Daltaban Mustafa paşa, beilerbeiu Adanei şi Karamaniei, Hagi Hüsein paşa, beilerbeiu de Maraş Iunus paşa, mutasarrıf de Çankırı, Küciük İsmail paşa, şi mutasarrıf de Ankara, Uzun Ali paşa, cu forţele ținuturilor lor, împreună cu beii din Ayıntab şi Karahisarul răsăritean şi cu ogeacurile de spahii care primiseră solde mărite. Din spatele acestora, urmau cu o ceată de oaste pedestră de arnăuţi Şarkan Ibrahim paşa, la capătul flancului stîng se găsea beilerbeiu Rumeliei, vizirul Arnavud Suleiman paşa, cu 7 tunuri şahi şi cu forţele vilaietului său; apoi, mai erau lîngă acesta cu oştile lor: Hagi Mustafa paşa, cu 3 tunuri şahi, forţele egiptene, Hüdaverdi paşa, Adem paşa, Ibşir Hasan paşa, Mevlüd paşa, Abdizade Mehmed paşa din Siria şi Ahmed paşa din Niş. Potrivit cu porunca dată, au fost aranjaţi să urmeze agalele de gebelii, Mustafa şi Bayram aga, cu o unitate compusă din 500 de zaimi (*zuama*), silahdarii cu solde mărite, la capătul lor mergea cu oastea pedestră a Bosniei căpitanul de buluc Fazlı cu 4 tunuri şahi; în timp ce în spatele lor, se găsea Tatar Salih paşa cu 8 tunuri şahi şi o ceată de pedestraşi arnăuţi. Apoi, se mai hotărîse ca în locul cel mai din urmă, înaintea tuiurilor, în partea stîngă să se găsească marele vizir cu ogeacul bostangiilor¹⁸⁶ şi cu 8 tunuri şahi. S-a poruncit ca pînă aproape de momentul luptei să se înainteze şi să se păstreze această formaţie, atît pe drum, cît şi în conace, iar în timp de popas şi de conac să se facă tabără cu harabale împrejurul oştii împărăteşti. Odată ce acest aranjament a fost găsit cel mai potrivit, pe timp de conac s-a interzis oştii să facă altfel. În această ordine, oastea, pornind la marş în aceeaşi zi, după o cale de trei ore a ajuns la vatra satului *Logon*; în ziua următoare, marţi, 15 (muharrem 1108)¹⁸⁷, tot la o cale de trei ore, s-au aşezat pe pămîntul satului Baranda. Îndată ce a fost nevoie de construirea unui pod peste riul Timiş, ca să se poată trece în cîmpia Becicherecului, aflată în faţa oştii împărăteşti, marele vizir, prin mollaua sa, a luat învoire de la padişah ca podarii şi toate paşalele să se despartă de oaste şi, avîndu-i la spate pe ostaşii ținutului, s-au despărţit de ordie. După ce au fixat locurile unde vor fi construite cele patru poduri de trecere, au cerut din materialele pregătite la Belgrad pentru poduri. Apoi, cînd au transportat cu harabalele 33 de tonbazuri arcuite cu fier şi *gomana*¹⁸⁸, s-au apucat să facă două poduri de cîte 16 <vase>. Pentru fixarea capetelor acestor poduri au fost trecuţi în partea opusă, cu bacuri, cirnicuri (*çirnik*)¹⁸⁹ şi vase (*pota*), apoi Şarkan Ibrahim paşa, Hüdaverdi paşa sansongi Mehmed aga, din Salonic (*Selanik*), cu oastea de poartă, 2 000 de ieniceri şi 1 000 de bosnieci. Acolo au fost însărcinaţi să sape un şanţ şi să păzească capătul podului cu 13 tunuri *darbzene*. Începută astfel, construcţia podului a fost terminată aproape de chindie.

<Întoarcerea marelui vizir cu garda sa şi suita sultanului la cortul împărătesc>.

În a 16-a zi (muharrem 1108)¹⁹⁰, într-o zi de miercuri, după ce au trecut peste pod în partea cealaltă, pînă la pregătirea locului de conac în vatra

¹⁸⁶ Textual: „grădinar”; ostaş din garda sultanului.

¹⁸⁷ 14 august 1696.

¹⁸⁸ Sau *gomana*: măsură de lungime egală cu 120 de braţe (*kulaç*); lanţul sau cordajul unei corăbii.

¹⁸⁹ *Sernice* în ms. Manisa; termen de origine bulgară pentru desemnarea unei corăbii cu un singur catarg, cu un tonaj de 200 de tone, folosită în special pentru transportul zaherului.

¹⁹⁰ 15 august 1696.

satului Gentehegil¹⁹¹, cortul împărătesc a adăstat într-o văingă, unde a fost aşezat. În acest timp, tunurile *kolonborne*, harabalele cu muniţii şi zaherea rămase în urmă au fost trecute peste pod în partea din faţă. După luarea ultimelor poveri, podul a fost stricat şi tonbazorile au fost aşezate iarăşi în harabalele lor.

CUCERIREA CETĂŢII TITTEL

În timp ce padişahul nostru pornise din Panciova, amiralul Dunării (*Tuna kapudanı*), Ascioğlu Mehmed paşa, a fost trimis cu o flotilă şi 3 000 de oşteni arnăuţi pedestri, daţi sub comanda sa, pentru cucerirea cetăţii Tittel.

<Întărirea fortăreţei de către austrieci, trimiterea vizirului Ğiafer paşa cu oşti, muniţii (I,174) şi tunuri împotriva lor, cucerirea cetăţii, la 18 august 1696, de către turci; căftănirea lui Ğiafer paşa de către sultan, trimiterea tunurilor, a muniţiilor etc. la Belgrad>. (I,175)

Astăzi, spre seară, au venit doi ostaşi din partea locuitorilor (*yerli-kulu*) Timişoarei, care au înştiinţat că duşmanul, după ce s-a retras pe pământul satului Hodfil, la patru ceasuri mai încoace de cetate, aici timp de trei zile s-a aranjat, pregătind tot ce era necesar pentru adăposturi şi asediu. Astfel, după ce au împletit aproape 500 de coşuri pentru tunuri, în a zecea zi a lunii (muharrem 1108)¹⁹², joia, s-au ridicat cu toate forţele şi au venit sub cetatea Timişoara. În patru zile au luat loc în adăposturi, şi-au aşezat tunurile în redute, după care şi-au înşirat coşurile, iar în noaptea de luni, 14 (muharrem 1108)¹⁹³, s-au întins de la Kanlı-Tabia pînă aproape de poarta Vam (*Bam*) şi pe la spatele fortăreţei interioare au intrat în adăposturi. După aşezarea a trei redute, şi-au instalat 20 de tunuri balyemez, 20 de havane, 8 kolonborne şi 60 de tunuri şahi şi au început să bată cetatea Timişoara. 235 r.

În acest timp, după ştirile date de iscoadele austriece care au fost prinse, armata austriacă compusă din 40 000 de pedestraşi şi 20 000 de călăreţi, după spusele altuia din 35 000 de călăreţi, urmărea cu atenţie înaintarea oştii otomane în ajutorul Timişoarei. De aceea comandantul duşman se despărţi, cu 10 000 de călăreţi, spre a ieşi în faţa oştii turceşti care venea pe drumul Tentei. Potrivit cu acestea, a avut loc o adunare în cortul marelui vizir, unde, după ce s-a citit rugăciunea pentru odihna morţilor, s-a hotărît ca imediat să se treacă la salvarea cetăţii Timişoara. După prezentarea acestei hotărîri padişahului, s-au pus pe drum.

În a 19-a zi (muharrem 1108)¹⁹⁴, sîmbătă, după cum s-a arătat mai înainte, oastea otomană, ridicîndu-se de lingă Tittel, a pornit la drum. (I, 176) Apoi, s-a aşezat la cinci ceasuri depărtare de vatra satului Orhalat, la dreapta rîului Timiş şi la stînga apei Bega.

În a 20-a zi (muharrem 1108)¹⁹⁵, duminică, cînd au descins în vatra satului Modos, cale de şapte ceasuri mai departe, s-a întors din Timişoara

¹⁹¹ Sat în Banat (?).

¹⁹² 9 august 1696.

¹⁹³ 13 august 1696.

¹⁹⁴ 18 august 1696.

¹⁹⁵ 19 august 1696.

Ösekli Abbas aga, trimis mai înainte acolo cu ocazia impresurării cetății Timișoara de către dușman, cu știrea despre sosirea padișahului în ajutorul fortăreței. După explicațiile date de acesta, austrieii impresurând cetatea din toate părțile, nu se putea intra în cetate spre a se procura nutrețul necesar ; în fața cetății austrieii aruncaseră exact 18 cumbarale. Dar când a aflat de sosirea oștii otomane în aceste părți, dușmanul s-a împrăștiat în toate părțile. A mai adăugat că dacă vor trimite o ceată de ostași asupra acestora, vor putea omori sau lua prizonieri pe foarte mulți. Potrivit cu aceste știri, porunca padișahului a fost strigată în oaste de către telalii : „slujitorii pedestri și călări de pe lângă poveri, în afară de conducătorii cămilor (*deveci*) și de căruțași, nici unul să nu plece, fiecare să înainteze în coloana sa, sub fiecare steag de ținut să fie călăreți înarmați cu sulice (*cirid*) și astfel <dușmanii> vor fi uciși”.

În a 21-a zi (muharrem 1108)¹⁹⁶, duminică, după ce au poposit o zi la mănșilul de mai sus, marți 22 (muharrem)¹⁹⁷ s-au așternut pe drum, spre a se așeza în vatra satului Boldor, cale de șase ceasuri mai departe. Luni a sosit ialiagasi Osman aga, cu tătarii din Bugeac, avînd în jurul său o forță de 7 000 de oameni, și a făcut o trecere oficială <în fața sultanului>. Baltagi Ibrahim aga, însărcinat cu aducerea oștii din Bugeac, a fost căftănit (*hîlat*) de padișah. Prin cuvintele „să fii fericit, slujba pe care ai făcut-o a bucurat împărăția mea”, <padișahul> a captivat inima acestuia ; în timp ce ialiagasi Osman aga a fost îmbrăcat în fața marelui vizir cu un anteriu (*kontoş*) din blană de samur, captușit cu postav verde, 54 de căpetenii tătare au fost cinstite cu cite un caftan. În conacul Madoş, acolo unde se așezase oastea împărătească, chioşcul Adil a fost instalat pe o colină destul de înaltă, așa încît chiar din locurile sale cele mai joase se vedea toată ordia noastră și această panoramă (*manzara*) ne umfla <de mîndrie> piepturile. După chindie, chioşcul desființîndu-se, în locul său au fost așezate covoare (*halı*) pe care s-au pus saltele (*mîndir*) și perne, devenind astfel un loc împărătesc special <amenajat>. Puțin după aceea a sosit aici padișahul nostru, care s-a retras pentru odihnă. În ce mă privește, după rugăciunea de seară, m-am prezentat în fața sa fiind însărcinat să aduc la îndeplinire orice poruncă pe care o va da.

(I, 177)

<Convorbirea dintre sultan și autorul cronicii cu privire la înfrîngerea austrieilor>.

În dimineața acestei zile, Aşci Mustafa paşa, trimis iarăși cu 150 de oameni spre a aduce limbi (*dil*), s-a despărțit de oaste. Afară de oamenii săi, au mai fost alăturați lui Mustafa paşa : Hüdaverdi paşa cu 80 de oameni, serhadli Mehmed paşa cu 21 de oameni, 250 de oameni din oastea Rumeliei, 206 din oastea de Sivas și 300 de spahii silahdari, dintre serdenghecidi. Astfel, după alcătuirea unei forțe de 1 001 de oameni, avînd drept călăuză pe Abbas aga, Mustafa paşa a pornit la drum. După rugăciunea de seară, Mustafa paşa, întors la oaste, a adus știri noi despre austriei. Potrivit cu acestea, dușmanul ridicase asedierea și impresurarea cetății Timișoara și trecuse în partea de dincoace a riului Bega ; apoi înaintînd pe malul acestei ape, coborîse, iarăși, în vatra conacului Hadfil. La apariția carulelor dușmane, ceata lui Mustafa paşa a fugit, împrăștiîndu-se între apa Bega și pădure. De aceea nu a fost cu putință să ia prînși de la dușman.

¹⁹⁶ 20 august 1696.

¹⁹⁷ 21 august 1696.

ÎNȚILNIREA CU OASTEAA DUȘMANULUI, INTRAREA DE ȘASE ORI ÎN ADĂPOSTURI
ȘI CUM AU SCĂPAT GHIAURII PĂGÎNI DE PE CÎMPUL DE LUPTĂ

Într-o zi de marți, pe cînd ordia împărătească era tocmai gata de plecare, a venit un vestitor din Timișoara cu știrea că austriecii asediază de opt zile și opt nopți cetatea; <el a mai arătat că aflînd printr-un> olăcar din Tittel despre înaintarea întregii armate otomane asupra Tittelului, incendierea a 3 galioane pe Dunăre și capturarea unuia, iar că după luarea cetății Tittel gîndul turcilor era de a pătrunde în Ungaria, comandantul armatei austriece a ridicat asediul cetății Timișoara și, după ce a trimis tunurile balyemeze și havanele în cetatea Arad, s-a întors cu toată oastea și cu tunurile rămase în urmă spre a da lupta cu oastea otomană. (I, 178) Astfel, ieri a pornit de lingă Timișoara, s-a îndreptat spre Tittel și s-a așezat în vatra satului Hodfil. În acest timp, tocmai venise un vestitor de la iscoditori, care înștiința apropierea dușmanului de satul Boldor și sosirea celor 5 000 de oameni de avangardă la oaste. Potrivit cu această situație, marele vizir s-a înfățișat padișahului și a cerut învoire pentru luarea unor măsuri de luptă, apoi s-a retras cu ochii plini de lacrimi, rugîndu-se pentru victorie. După porunca padișahului, înainte de toate s-au adunat într-un loc ridicat și suita sa a început să citească versetul (*surat*) pentru odihna morților. În acest timp, ulemalele s-au adunat lingă harabaua cu mantia profetului și după ce șeihul Mehmed efendi a îndeplinit slujba religioasă, au spus „amin”. Aranjat astfel, alaiul de luptă s-a pus pe drum. După o înaintare de patru ceasuri, drumul nostru s-a înfundat într-un sat ruinat, numit Fen, care avea lățimea de o bătaie de tun (*top menzili*), iar lungimea de cale de două ceasuri. La dreapta și la stînga sa era cîte o mlaștină mare, de cîte șase ceasuri fiecare, ce se întindea pînă la un defileu foarte strîmt. S-a găsit că este potrivit ca în mijlocul acestei strîmtori să fie așezat cortul împărătesc și, în acest fel, padișahul se odihnea în umbrar.

După ce au văzut că este potrivit ca ulemalele și șeihii să stea în fața padișahului, s-au apucat iarăși de rugăciuni. Iată că, în acest timp, patru grăniceri, care au adus un cap tăiat, chel, și o șapcă, au primit un bacșiș destul de mare. O iscoadă, adusă pe urma lor, a fost de îndată ucisă. Marele vizir, la rîndul său, înainte de a se măsura în luptă cu dușmanul, a început să înainteze cu oastea adevărată și cu aproape 1 000 de viteji gazii, din oastea de înaintași și de ariergardă (*dürüntü*). Acești gazii viteji, după ce au fugărit avangărzile dușmanului pînă la locul unde se găsea adevărata oaste a Austriei, au luat cîțiva prizonieri drept iscoade și au adus cîteva capete tăiate. În acest timp, dușmanul își aranjase oastea în ordine de bătaie, așezîndu-și cele 60 de tunuri șahi și 8 kolonborne la locurile lor. Generalul Caprara luase loc de comandă la mijloc, generalul Taf¹⁹⁸ pe flancul drept, generalul Haiser pe aripa stîngă, în timp ce comandantul general, craiul Friderikus, neputînd să conducă lupta cu 100 de călăreți dintr-un loc anumit, hotărîse să-și schimbe locul după situație. Pînă la strîngerea rîndurilor potrivit hotărîrilor luate de dușman, avangărzile noastre, lansate înainte, au fost forțate să se retragă. Pe de altă parte, în acest timp, marele vizir, după ce a ajuns la liniile cele mai înaintate și a

¹⁹⁸ Contele Taafe.

235 v. explicat, pe rînd, vizirilor, beilerbeilor, beilor, spahiilor, silahdarilor, oștenilor cu feude mărite (*terakkili*), serdengheciilor și oștii cu armuri și zale (*cebeli*) sarcinile pe care le aveau și după ce a ieșit pe Colina ghiaurului (*Gâvur tepesine*), cu o bătaie de tun înainte de trecătoarea prin mlaștină. În timp ce în partea de dincoace, oștile Crimeei, împrăștiate pe cîmpie, căutau să oprească înaintarea dușmanului, oastea de voluntari (*gönüllü*), puțină la număr, cînd a văzut aceasta a dat pînteni cailor și a început să pătrundă pe cîmpul de luptă. Iscoditorul vizir Dursun (I,180) Mehmed pașa, oricît s-a străduit să-i oprească, zicîndu-le : „Încă nu este ordin de la marele vizir pentru luptă, așteptați puțin, vom merge toți într-un suflet !”, totuși cuvintele sale nu au fost ascultate. Pe la prînz, oștile terakkili, serdengheciiii, pașalii și cei din provincie (*eyalet*), strîgînd deodată „Allah ! Allah”, s-au repezit la atac.

Această luptă, care a durat pînă la chindie, prin moartea generalului austriac numit Rangaro¹⁹⁹, lovit la gît, a pricinuit foarte multe pierderi dușmanului. Deoarece în timpul luptei austrieii au folosit tunurile șahi întocmai ca pe niște puști, aruncînd foarte multe ghiulele, a început să crească mereu și numărul eroilor martiri căzuți în rîndurile noastre. Nu era mic nici numărul celor răniți ; în acest timp au fost omorîți mulți cai. Pe la sfîrșitul acestui atac, oastea noastră, care înaintase cu două tunuri șahi pe care pusese mîna la împlinire, neavînd întărituri din spate, a fost nevoită să se retragă. Armata dușmană a știut să se folosească de aceasta și continuîndu-și înaintarea a venit pînă aproape de Colina ghiaurului, din fața defileului din stufăriș, și și-a întins aici corturile. Către sfîrșit, toți cei din avangardă, care continuau lupta, din porunca padișahului au fost luați în mijlocul oștii, unde li s-au împărțit ca medicamente unsoiri (*melhem*) atît pentru răniți, cît și pentru cai. După cum a fost și înainte, oastea a fost întărită de jur împrejur cu harabale, apoi au fost săpate șanțuri și făcute adăposturi pînă la mlaștină, iar gurile sau intrările drumurilor au fost astupate cu tunurile șahi. Pe lîngă aceste măsuri, codașul (*ardci*) Osman pașa din Canizsa, mutasarrîful sangeacului Ceankîrî și Uzun Ali pașa cu 500 de ostași dintre bostangii din Adrianopol, 10 steaguri de pedestrași dintre ostașii arnăuți, întăriți cu 10 tunuri șahi-darbzen, au fost înștiințați să fie treji în fața mișcării dușmanului. Și așa, mulțumită lui Allah, oastea noastră a fost întărită din două părți, din față și din spate, cu doage de fier, așa că nu rămăsese nici un loc liber care să inspire panică sau îngrijorare de la dușman. După aceasta, a mai fost luat un al doilea adăpost, din fața primului șanț, aproape la o bătaie de tun și au fost săpate șanțuri, ale căror capete se întindeau pînă la mlaștină ; după ce au fost așezate în locurile potrivite 60 de tunuri șahi-darbzen, împreună cu ieniceri, armurieri și tunari, <șanțul> a fost ocupat de către pedestrașii arnăuți și bosnieci. Din partea cealaltă, oștile de spahii, silahdari, serdenghecii, gebelii și pașalele cu toți călăreții rămași în afara șanțului, unind rîndurile din dreapta și stînga, s-au așezat pe loc. La sfîrșitul șanțului al doilea, pe o colină înaltă, ocupată de oastea de poartă a marelui vizir, au fost așezate 8 tunuri kolonborne care stăpîneau ca o redută atît forțele dușmane, cît și toată ordia împărătească. După ce au fost așezate

¹⁹⁹ Rabatta ; în ms. Manisa : *Danamaru General*.

cîte 8 tunuri şahi-darbzen pe cele două coline mai mici, din partea dreaptă şi stîngă a celei de mai sus, pe care se aflau oştile de sansongii şi zagragii, oastea a fost gata de luptă. În această noapte, padişahul a trimis firmane şi hatt-i şerifuri tuturor ogaacurilor, paşalelor şi agalelor de silahori, îmbărbătînd oastea prin cuvintele : „Să nu aibă cusur în slujbele din adăposturi, căci sînt zile hotărîtoare pentru vitejie. Zelul nu este pentru mine, ci pentru credinţă. Să văd aceasta !”.

(I,181)

În ziua următoare, a 23-a zi a lunii (muharrem 1108) ²⁰⁰, miercuri, marele nostru împărat, cu alaiul din spate şi suita sa de la capătul primului şanţ, au stat pînă la prînz în fruntea oştii. În acest timp, austriecii au ridicat corturile şi, după ce au aranjat oastea pedestră şi cavaleria în ordine de luptă, au venit pînă la Colina ghiaurilor, la cale de un ceas şi jumătate de liniile turceşti. Numai avangărzile lor au înaintat spre cîmpul de luptă şi după un moment de încăierare, neputînd înainta, s-au oprit. În acest timp, padişahul vizita redutele şi adăposturile şi încuraja pe vitejii gazii. Cu ocazia acestei vizite, în faţa fiecărei redute şeihul Mehmed efendi făcea rugăciuni speciale pentru victorie. După această plimbare, padişahul a poruncit înaintarea tuturor forţelor şi, potrivit cu aceasta, oastea împărătească a pornit între două întărituri din spatele adăpostului ienicerilor. Duşmanul nus-a apropiat mai mult, ci a rămas acolo unde se opri şi a întins corturile. În acest timp, deşi a fost cu putinţă să se treacă la un atac asupra duşmanului, totuşi, spre a evita numeroasele pierderi pe care le puteau pricinui tunurile duşmanului în rîndurile noastre, s-a văzut că este mai bine ca întăriturile să fie încet-încet transportate mai înainte şi scoase în afara trecătorii. Apoi urmau să se apuce de luptă aşa cum trebuie. În acea noapte, pînă spre dimineaţă, au fost luate încă două întărituri, distanţa dintre ele fiind cit o bătaie de tun, şi au fost săpate şanţuri. De asemenea, capetele acestora au fost întinse pînă la mlaştină. În întări-tura din faţă intrase agaua de ieniceri, apoi spre a-i lua înăuntru pe zagragii şi sansongii, a fost făcută, în fiecare flanc, cîte o redută şi au fost aşezate pe locurile lor tunuri mici şi mari. S-a mai dat atenţie şi altor măsuri, ca, de pildă, în anumite locuri din afara oştii, acolo unde trebuia, să fie înşirate vasele tonbaz şi harabalele pentru zaherea. În acest timp, padişahul a dăruit vizirilor cîte un cal şi cîte 1 000 de galbeni, beilerbeilor cîte 200 şi beilor cîte 100. Aceşti bani, aduşi de Ibrahim aga, ciohodarul palatului, au fost împărţiţi demnitarilor de mai sus.

În a 24-a zi (muharrem 1108) ²⁰¹, joi, toată oastea ieşind în afara şanţurilor, gata de luptă, după ce şi-a unit rîndurile, a rămas în aşteptare. De asemenea duşmanul, care îşi stricase corturile, şi-a pregătit pentru luptă toată oastea pedestră şi cavaleria. Padişahul, aflînd aceasta, îndată veni cu alaiul din spate (*dip*) şi cu suita sa la reduta marelui vizir. Acolo, aşezîndu-se scînduri şi covoare mici (*seccade*) ²⁰² pe afetele (*kundak*) tunurilor, a fost pregătit un loc pentru stat. De aici, padişahul şi şeih ül-islam efendi care era lîngă el au urmărit, aproape pînă seara, cu binoclul (*dürbün*), oastea duşmană. Între timp, şeih ül-islam, vizitînd ordia printre rînduri, a îmbărbătat oastea pentru luptă, iar la întoarcere a explicat

²⁰⁰ 22 august 1696.

²⁰¹ 23 august 1696.

²⁰² De obicei covoare pentru rugăciuni.

padişahului măsurile de luptă luate. Astăzi avangărzile, după o mică luptă, au oprit înaintarea duşmanului. Austriecii au aruncat 40 de ghiulele din cele 8 kolonborne aşezate pe Colina ghiaurului, dar n-au îndrăznit să treacă la atac. Spre seară, cînd <turcii> au văzut cum au început iarăşi aşezarea corturilor pe locurile vechi şi după sosirea ştirilor aşteptate de la iscoditori, oastea împărâtească a fost dusă să înnopteze între cele două şanţuri.

În ziua următoare a fost dată porunca pentru atac asupra duşmanului. Abia pe timpul rugăciunii de seară, marele vizir a venit la cortul împărătesc şi a arătat ultima situaţie : „Între trecătoarea unde ne găsim şi oastea duşmanului este o nimica toată pentru călăreţi, dar pedestraşii, la traversarea acestui drum, dacă se vor risipi pot avea multe supărări şi pot suferi multe pagube din cauza focurilor tunurilor şi puştilor duşmanului. Căpeteniile oştii au găsit că este mai bine să se stea în adăposturi pînă la ieşirea din trecătoare, iar la ieşirea în cîmpia din afara acesteia, se impunea încă o redută, de unde s-ar putea fulgera duşmanul cu focuri de tunuri. În adăpostul săpat în acest moment a fost aşezată oastea, iar în locurile necesare au fost trimise carauale”.

În ziua următoare, a 25-a zi a lunii (muharrem 1108)²⁰³, vineri, pe cînd se ridicau zorile, toată oastea de pedestraşi şi călăreţi a trecut la un iureş deschis, a săpat încă un şanţ, foarte apropiat de liniile duşmanului, şanţ care a fost întins în ambele părţi pînă la mlaştină. Apoi, în locurile mai potrivite, au aşezat tunuri şahi şi 3 kolonborne în redute. După ce oştile de ieniceri, tunari, armurieri, arnăuţi şi bosnieci pedestri s-au aranjat, călăreţii au trecut, coloane după coloane, din dreapta şi din stînga, intrînd în formaţiile de luptă. Duşmanul, înştiinţat asupra acestei situaţii, odată cu răsăritul soarelui a început mai întîi să tragă din tunurile kolonborne aşezate pe Colina ghiaurului şi apoi din tunurile şahi instalate înaintea ostaşilor care trebuiau să intre în luptă. După ce au fost aşezate şi tunurile noastre, au început să tragă din ambele părţi unii asupra altora, petrecînd astfel timpul pînă seara. În acest duel de artilerie, multe din ghiulelele duşmanului, căzînd în faţa întăriturilor noastre, n-au pricinuit pagube. Numai Gûrgi Ismail aga, mutferrica de ghedüklii, în timp ce mergea cu o poruncă la una din aripi, fiind lovit la gît, a căzut ; în schimb tunurile noastre, după cum am aflat de la ostaşii duşmani căzuţi prizonieri, au cauzat austriecilor destul de multe pagube.

(I,183) În noaptea aceea, ialiagasî Osman aga a fost chemat cu 4 000 de ostaşi tătari să dea un atac. După ce au ocolit spatele stufărişului, au trecut prin multe mlaştini şi au ajuns pînă în spatele oştii duşmane, din cauza întăriturilor cu harabale n-au putut să pătrundă în mijlocul duşmanilor ;
236 r. au reuşit numai să omoare 17 dintre ei, prinşi în loc deschis, şi cinci au fost trimişi în faţa padişahului. Patru din aceşti prizonieri au fost ucişi de îndată acolo, iar altul, rămas în urmă, a fost şi el dăruit spadei.

<Un căpitan francez, fugit din oastea austriacă în tabăra turcă, povesteşte dezacordul dintre generalii austrieci şi *craiul Frederikus* cu privire la atacarea oştii turceşti. Mai arată că în oastea austriacă se simte din ce în ce mai acut lipsa de zaharea>.

În acest timp, oastea noastră se pregătea pentru un atac general. Padişahul nostru l-a trimis pe sfetnicul favorit (*müsahip*) Ahmed aga,

²⁰³ 24 august 1696.

împreună cu ceașbași, pe lângă toți comandanții, cu urări și salutări pentru viziri, beilerbei, bei, agale de ogeac și ostași. Apoi le-a poruncit astfel : „Dacă doresc binecuvîntarea mea, să nu arate cusur în slujba pe care trebuie s-o îndeplinească”. Între amiază și chindie, toată oastea, pregătită să-și sacrifice sufletul pentru padișahul nostru, și-a unit rîndurile și a ocupat locurile cuvenite pentru a trece la atac. Măria sa padișahul, spre a mări curajul ienicerilor și pentru a le fi de sprijin, s-a hotărît să se așeze în adăpostul lui ieniceri-agasî și de acolo să privească atacul. Dar, imediat după îndeplinirea rugăciunii de amiază, după aranjarea mantiei profetului în carul său și desfășurarea steagului binecuvîntat, tocmai cînd trebuia să încalece pe cal și să plece < spre adăpost >, a sosit știre de la marele vizir despre amînarea atacului pentru ziua următoare. Întrebat despre cauza acestei știri, marele vizir a expus părerile sale și ale demnitarilor : „Între întăriturile noastre și ale dușmanului este o cale de o jumătate de ceas ; din această cauză cînd ne vom ridica pentru iureș, nu vom avea putere tocmai atunci cînd va fi mai multă nevoie, deoarece stînd atîtea zile în adăposturi am obosit ; dacă însă vom înainta cu încă un adăpost, atunci vom putea să ne amestecăm cu cele ale dușmanului și să trecem direct la atac”. Și așa, în noaptea aceea, pînă spre dimineață, s-au mișcat cu un loc de adăpost, cit o bătaie de tun ; toată oastea a fost așezată la locul ei, tunurile fixate în reducte și capetele adăposturilor, legate iarăși de mlaștină, au fost ascunse în locuri cu mărăcini. În sfîrșit, oastea noastră astfel pregătită în ziua următoare aștepta lupta. În acest timp, însă, austriecii simțind mișcarea și văzînd cum stau lucrurile, încă de cu noapte au început să-și părăsească adăposturile. Astfel, și-au retras oastea pedestră și tunurile, harabalele și poverile ; au rămas în adăposturi numai forțele de cavalerie de sub comanda craiului Frederikus și a generalilor Haiser și Caprara. Dar și aceștia, fiind ultimii, spre dimineață au început să se retragă. În dimineața zilei de 25 august, sîmbătă, cînd această situație a fost adusă la cunoștința padișahului, a spus : „Dușmanul este mărinos, vrea să ne despartă de adăposturi și să ne scoată în cîmp deschis ; păziți-vă, nimeni să nu se miște din ele”. Atunci l-au trimis pe Tatar Salih pașa și pe ialiagasi Osman aga cu oastea din Bugeac ca să-l urmărească și să-l supravegheze pe dușman. Pe urma lor au fost trimise și toate pașalele cu oștile lor de cavalerie. Cercetașii și iscoditorii au surprins pe austrieci cale de trei ceasuri înainte, pe malul apei Bega (*Bekey*), unde s-au încăierat în luptă. Numai oastea craiului Frederikus era împrejmuită cu harabale, dar toată oastea sa a fost luată înăuntru ; aruncînd în foc pe tunarii și pușcașii săi, el se apăra, fapt pentru care oastea dușmanului nu a putut fi împrăștiată. Această știre fiind adusă la oastea noastră, îndată a avut loc o adunare în care s-a hotărît ca toate forțele să treacă la atac asupra dușmanului. În același timp, s-a înștiințat că în afară de pașalele caraule, toți călăreții trebuie să se întoarcă. Astăzi, pe la amiază, au pornit și s-au oprit la șanțurile noi. După ce ienicerii s-au așezat în întăriturile dușmanului, agaua de ieniceri pe Colina ghiaurului și ceilalți pe locurile lor, spatele oștii s-a închis în șanțuri, în timp ce partea din față, înconjurată cu harabale, a fost transformată într-o tabără (*tabur haline*). În acest timp, printr-un firman trimis muhafizului de Timișoara, vizirul Cerchez Ibrahim pașa, i se poruncește ca „în cetatea Timișoara să lase comandant pe beilerbeii de Ineu, Boșniak Gîafer pașa, iar el, împreună cu oastea sa de

(I,184)

poartă, cu oastea ținutului și luându-l pe valiul de Nicopol, Tatar Islam pașa, pe sangeacheiul de Inanina, Küciük Ğiafer pașa, pe sangeacheiul de Avlonia, Arnavud Kaplan pașa, forțele sangeacheiului de Küstendil, Zeinel pașa, oastea pedestră de arnăuți de 1 000 de oameni, oastea de călăreți a iurucilor (*yörük*), împreună cu comandantul lor, Ciakirci Hasan pașa, o clipă mai devreme să iasă din Timișoara și să se unească cu oastea împărătească”.

(I,185) NIMICIREA ARMATEI AUSTRIECE ÎN VATRA SATULUI CENEI ²⁰⁴ LÎNGĂ APA BEGA

În ziua următoare, a 27-a zi a lunii (muharrem 1108) ²⁰⁵, luni, au plecat de aici. Cu ajutorul lui Allah, ... dușmanul nu ne aștepta dinspre partea stîngă a locului unde conăcise. La atac a pornit toată oastea pedestră, oastea de cavalerie, rîndurile au fost unite pentru ordinea de bătaie, după cum s-a arătat și mai înainte fiecare flanc avea în față tunuri șahi-darbzene. De frică, austriecii nu dădeau semne de viață, parcă se îngropaseră în tabăra lor. Oastea noastră, după ce a înconjurat pe la spate locul lor de conac, la o cale de un ceas mai departe a lăsat spre dreapta apa Bega și a conăcit în vatra satului Cenei. Fața oștii împărătești era întoarsă spre dușman, iar cetatea Timișoara rămasă în urmă; ca și mai înainte, oastea a fost înconjurată cu harabale, de parcă ar fi fost împrejmuită de un zid. În timp ce se așezau la conac, i-au făcut să vorbească pe cei nouă haiduci și pe prizonierii turci aduși de tătari. După povestirea lor, aceștia au ieșit din satul Yeniköy, cazaua Bazargic, și cînd s-au apucat de haiducie erau în ceata lui Sereny (*Sirayil*), care acum slujea cu 100 de călăreți și 200 de pedestrași în oastea austriacă. Pornind azi de dimineață cu 40 de călăreți pentru a vîna lîngă Timișoara, s-au încăierat cu 11 grăniceri (*serhadlı*) ieșiți din cetate <pentru urmărirea> cetelor. Lupta s-a terminat prin moartea a doi grăniceri, prin rănirea unuia și luarea ca prizonieri a celorlalți. Dar pe cînd se întorceau cu aceștia la oastea austriacă, s-au întîlnit față în față cu tătarii; pînă atunci nu se știa de unirea tătarilor cu oastea otomană. Tătarii, îndată ce s-au apucat de luptă, au ucis 31 dintre ei, iar cei rămași în urmă au fost prinși și aduși aici. Unul dintre haiduci a fost lăsat liber spre a relata <austriecilor> participarea tătarilor la expediția sultanului, ceilalți au fost uciși. Celor care i-au prins li s-a dat bacșiș. Pe de altă parte, austriecii, crezînd că oastea otomană n-a intrat încă în conac, că harabalele lor n-au sosit încă pentru tabără și șanșurile lor n-au fost încă săpate, au vrut să profite de acest prilej. De aceea, cu multă ardoare s-au aranjat în ordine de luptă și au trecut după amiază la un iureș asupra noastră. În mijlocul oștii era generalul Caprara, sprijinit de 60 de tunuri șahi, 8 kolonborne și alte unelte de luptă (*çerh-i felek*), la aripa dreaptă generalul Taffe, la cea stîngă generalul Haizer, care luaseră astfel comanda, în timp ce comandantul general, herzogul de Saxonia, craiul Friderikus, luase loc în urmă. Această știre a fost adusă la cortul împărătesc de către caraulele tătare ieșite pentru incursiune și de către grăniceri. La sosirea veștii despre iureșul dușman, flancul drept al oștii noastre era sprijinit pe apa Bega, căci se în-

²⁰⁴ Sat în Banat; în text: *Cena*.

²⁰⁵ 26 august 1696.

tinsese cu harabalele pînă la rîu. Aici au fost așezați zagrăgi Mehmed aga cu 3 tunuri kolonborne, 8 șahi și 2 havane, după acesta căpitanul de buluc Fazlî, cu 4 tunuri șahi și 2 000 de ostași pedestri din Bosnia, pe lîngă acesta agaua de ieniceri, vizirul Mahmud pașa, cu 26 de tunuri șahi, chehaiaua de oaste (*kulkethudası*) Abbas aga, mai încoace <era> sansongi Mehmed aga, turnagi²⁰⁶ Mehmed aga și pedestrașii gărzii (*kapu*) marelui vizir, cu 8 tunuri șahi și 2 havane; mai încoace de aceștia <erau> bostangiii cu 13 tunuri șahi, în timp ce pe lîngă aceștia se aflau forțele egiptene cu 3 tunuri șahi; și mai încoace luaseră loc oștile pedestre ale beilerbeilicului de Rumelia, arnăuții de beilic cu 7 tunuri șahi. Apoi, a patra parte a oștii a început s-o înconjure cu harabale ca niște metereze. În acest timp, marele vizir a vizitat toate coloanele și a îmbărbătat oastea; după ce a lăsat pe lîngă el cinci sau zece cîhodari și măsărici (*şatır*), l-a trimis pe chehaiaua sa, Fazlî efendi, cu toate agalele palatului (*enderun ve birun*) aflate în garda sa, să lupte piept la piept cu dușmanul și și-a dat pînă și calul lui chehaia efendi. Spatele oștii imperiale, întinse pînă la apa Bega, fusese lăsat pe seama comandantului de ariergardă Osman pașa din Canizsa. După aceasta, toți vizirii, beilerbeii și beii fiecărui ținut cu oștile lor, spahiii, silahdarii, serdenghecidiii, terakkiliii, gebeliii, ienicerii pedestri și călări, oștile egiptene și toți călăreții au ieșit din ordia împărătească, și-au aranjat coloanele una după alta și s-au pregătit pentru luptă. Comandantul armurierilor și munițiilor (*cebecibaşı*), Abdurrahan aga, avînd pe lîngă el o jumătate dintre ogeaclii și o altă jumătate din serdenghecidiii cu ogeacuri, a fost trimis cu 10 tunuri șahi în partea dreaptă a coloanei lui zagrăgi, în timp ce chehaiaua de gebegii Mustafa aga, cu ogeaclii și serdenghecidiii ogeacurilor, a fost trimis la comanda lui Osman pașa din Canizsa. S-a poruncit din partea padișahului ca toate corturile din partea cealaltă, de pe marginea drumului, să fie dărîmate și călăreții care vor fi prinși acolo să fie uciși fără milă. De aceea, agalele de ghediklii au răsturnat corturile și pe cei găsiți acolo i-au bătut, i-au tăiat și i-au tirît lîngă pașale. Măria sa padișahul, după îndeplinirea rugăciunii de chindie, pe la orele 10 și-a încălecat calul, numit Toybuk, și îndată ce a apărut printre ostași, strigătele de „Ajutorul lui Allah asupra lui” (*Aleyke avni'llah*) au umplut văzduhul. Înfățișarea celor adunați în fața cortului în acest timp amintea de ziua judecării de apoi.

236 v.

<Descrierea îndeplinirii slujbei religioase în fața sultanului și a oștii>.

(I,187)

Potrivit cu această situație, măria sa padișahul și-a luat în mînă sabia. Vitejii gazii care au văzut aceasta și-au ridicat săbiile. Strălucirea atîtor săbii întunecase lumina soarelui. După aceasta, cu ajutorul lui Allah, au pășit cu toții spre dușman. Dar cînd au mers înainte cam cît o aruncătură de săgeată, mii de smintiți cu înfățișare de monștri, cu fețe încruntate, înnebuniți de îngîmfare, păgîni cu obiceiuri rele și ghiauri fără de credință, de la orele zece și jumătate au dat foc din tunurile și puștile lor, plecînd un pic mai înainte din fața adăposturilor. Nu se uitau la ghiulele de tunuri și puști aruncate de noi, nu țineau seama de cei care cădeau, treceau peste orice piedică întîlnită și ca niște turme de mistreți se alăturaseră adăposturilor noastre. Acestea, fiind abia în curs de săpare, erau deschise ca de un

²⁰⁶ Grad în armata otomană, căpitan de ieniceri.

arșin ; după ce au sărit peste ele, s-au repezit la linia unde se găseau harabalele. Au dărîmat cîteva harabale rămase între flancurile lui ieniceriagasi și sansongi ; aproape 70 <austrieci> înaintară peste harabale. Oastea noastră i-a înconjurat și pe toți i-a ucis. În partea cealaltă, pedestrașii noștri din fiecare flanc, unii cu focuri de tunuri, alții cu săbiile, i-au aruncat pe dușmani, pas cu pas, din harabale ; cînd i-au respins la o aruncătură de glonț, au început iarăși să sape adăposturi. Pe cînd o parte din oaste săpa, cei care erau între harabale căutau să folosească acoperișurile pentru ascunderea zaherelei și unii, cu focuri de tunuri și puști, se străduiau să-l întîrzie pe dușman. Pe de altă parte, în timp ce dușmanul înainta și pe flancul drept, la un moment dat ghiaurii au nimerit peste călăreții noștri. Trăgînd o dată din tunuri și puști, i-au mișcat pe călăreții noștri fricoși de pe locurile lor, în timp ce bostangiii, egiptenii și arnăuții au fost trîniți în adăposturile pe care se găseau. Cei din adăposturi, speriați de asemenea de aceste focuri, au fost forțați să se retragă. Dușmanul, crezînd că turcul este înfrînt, a trecut din nou la atac cu cetele sale de pedestrași și călăreți. Această situație îndată ce a fost arătată la pragul padișahului, au fost trimise hatt-i șerifuri, prin ceașii divanului, mûsahipii, silahdarii și agalele de ghediklii. Tuturor flancurilor li se cerea : „Să nu ieșiți afară din adăposturi, ci ca și mai înainte stați liniștiți pe locurile voastre . . .” ; iar pașalelor li se porunci : „Înaintați cu inima deschisă, vitejește și așa să muriți !” În ajutorul călăreților zdrobiți au fost trimiși silahdarii. Chehaiaua silahdarilor, pornind la drum cu aproape 1 000 de ostași, spuse unor țărânoi rămași în urmă : „Sîntem însărcinați pentru paza sfîntului steag, voi de ce nu mergeți?”. Iar padișahul nostru i-a poruncit gîrzii sale, zicînd : „Minați pe acei blestemați, dacă nu merg, distrugeți-i”. Potrivit cu aceasta, mûsahip agalari²⁰⁷, hasodalii²⁰⁸, içoğlanii²⁰⁹, rikap agalari²¹⁰, ghedükli agalari²¹¹ și ceașii divanului și-au scos săbiile și așa de frica sabiei și a cio-magului au ieșit afară din corturile lor o parte din ei. În timp ce unii au fost vîriți în întăriturile din spatele adăposturilor, garda cortului împărătesc a umblat din cort în cort, bătînd și tăind pe cei ce se ascundeau și fugiseră din luptă. Pedestrașii sînt trimiși în adăposturi, iar călăreții pe lîngă pașale. Acum spahiii au fost însărcinați să apere spatele ordiei împărătești. Deoarece aceștia văzuseră imputernicirea dată silahdarilor, au plecat, fără insistență, ca să îndeplinească datoria primită. Toate acestea se terminaseră cînd dușmanul se ridică a doua oară la atac asupra adăposturilor noastre. Abia de data aceasta pedestrașii și călăreții noștri au stat neclintîți, s-au apărat vitejește, întîmpinînd pe dușmani cu ghiulele, proiectile de tunuri și <focuri de> puști. În timpul luptei nu era socoteală și măsură pentru munițiile care ardeau. Toate tunurile kolonborne și șahi au deschis foc și din această cauză mulți dintre dușmani au apucat calea focului din iad. În coloana stîngă călăreții noștri au început să atace atît de tare cu săgeți, săbii, puști, baionete (*herbe*) și lănci (*mızrak*), încît marele Allah putea să fie martor ; așa că flăcările au cuprins toate părțile, lupta creștea mereu, încît nu se poate descrie cu condeiu. În sfîrșit, după rugăciunea de seară, dușmanul, forțat de săbii, a fost aruncat din adăposturile

(I, 188)

²⁰⁷ „Agalele favorite”.

²⁰⁸ Palatinii, cei care aveau odăi la palat.

²⁰⁹ Pagii de curte.

²¹⁰ Cei care țineau scara de la șaua sultanului.

²¹¹ Agalele care aveau un apanaj, mai marii slujitorilor din palat.

noastre; rezistența fiind sfărîmată, buimăcit, a început să fugă înapoi. Ofițerii, generalii, căpitanii, mareșalii și craiul lor, cu toții în frunte, trăgînd cu tunurile și puștile în oștile lor, au încercat să le tîrască <din nou> în luptă. Dar n-a fost cu puțință să fie întorși, căci oștile lor erau cuprinse de groază. Din această pricină, înșiși zabiții lor au părăsit cîmpul de luptă și au început să fugă. Tocmai în acest timp, oastea tătărească a intrat în luptă și îndată ce a prins o întreagă companie a oștii dușmane, a distrus-o. În lupta care a durat pînă în pragul nopții (*yatsı*)²¹² au fost distruși și amestecați cu pămîntul mii de soldați dușmani din ultima ceată, care încerca să reziste. La sfîrșitul acestei lupte mari, austriecii au pierdut, afară de răniți, cinci generali numiți: Haizer, Haister²¹³, Dünwald (*Bolend*), Karaeli²¹⁴, pe prințul Podmovin²¹⁵ și peste 16 000 de ostași. Acei dintre austrieci care au scăpat de sabie și au rămas teferi au fugit în dezordine la adăposturile lor. Pedestrașii noștri au rămas teferi și sănătoși în adăposturi. Deoarece întunericul nopții cuprinsese toate părțile, și călăreții noștri au fost forțați să se întoarcă la adăposturi. În urma acestei situații, oastea împărătească, împrejmuită lîngă riul Bega, a fost păzită pînă spre dimineață de următoarele coloane înșirate una după alta: beilerbeul de Alep Gîafer pașa cu oastea sa permanentă (*kapu-kulu*) și oștile provinciei sale, între coloana ienicerilor (*turnaci*) și coloana bostangiilor Hüdaverdi pașa, în partea de dincoace a coloanei egiptene beilerbeul Rumeliei vizirul Arnavud Suleiman pașa, cu oastea sa permanentă și cu oștile provinciilor; pe lîngă aceștia Hogeazade Eyüp pașa cu agalele de mutasarrif; căpitanul de baltagii (*tirpan*) Osman-aga, la paza drumurilor, cu seimenii pedestri și călări; mai încoace de aceștia <se aflau>, cu forțele lor pedestre, marele vizir, defterdar efendi și Zeynel aga, apoi slujitorii divanului cu arnăuți pedestri; pe lîngă aceștia beilerbeul de Alep, vizirul Osman pașa din Canizza cu forțele sale și cu gebegiii; mai încoace, <sta> beilerbeul de Anatolia, viteazul Daltaban Mustafa pașa, cu oștile sale permanente și cu armata ținutului său; împreună cu beilerbeul de Maraș, Iunus pașa, beilerbeul de Sivas, vizirul Dursun Mehmed pașa, beilerbeul de Karamania și Adana, vizirul Hagi Hüseini pașa, <erau> cite unul sau doi bei cu tuiuri, agalele de gebelii, oștile de spahii, silahdarîi, serdenghecidîi și terakkîi. Aceștia, încălecați pe cai, cu piepturile drepte, au rămas în așteptare; în același timp și oastea tătărească era însărcinată să păzească oastea împărătească.

În acest timp, dușmanul, care își așezase pe o înălțime împădurită întăriturile și tunurile sale șahi, la al cincilea ceas din roapte a început să tragă focuri de tun asupra noastră. Dar, Allah să fie lăudat, focul dușmanului a zburat deasupra capetelor noastre și nu ne-a cauzat nici o pagubă. Opt din proiectilele (*mermi*) trase au trecut peste capul padișahului. Numai unul a căzut înaintea sultanului (*Hünkâr*), lîngă carul cu mantia profetului. Din cauza acestei situații, au găsit de cuviință pregătirea unui adăpost (*tabia*) pentru padișah. De aceea, garda palatului și agalele suitei împărătești (*rikab-ağaları*), puși cu ardoare pe treabă, au pregătit într-o oră o redută destul de mare. Padișahul și șeih ül-islam efendi, coboriți aici, au fost păziți. Cronicarul <Fîdiklîli> Mehmed, cel care scrie aceste rînduri,

237 r.

²¹² Timpul de culcare, socotit la două-trei ore după apusul soarelui.

²¹³ Contele de Heidersheim.

²¹⁴ Caiaccioli.

²¹⁵ Generalul Joerger.

(I,191)

împreună cu toți frații noștri palatini (*hasodarı*), tovarășii noștri pagi (*içoğlan*), agalele de *müsahip*, agalele suitei și agalele ghedikli și toți slujitorii divanului, poate mai mult de 3 000 de frați viteji, au înconjurat pe padișah din patru părți și am stat pînă dimineața încălecați pe cai și cu săbiile scoase. Șeih ül-islam efendi <stînd> în fața padișahului pînă aproape dimineața, l-a încurajat pentru victorie, povestindu-i faptele strămoșilor noștri în lupta cu ghiaurii. Din cînd în cînd, ca să-l consoleze, rostea rugăciuni ... În timp ce dușmanul continua să tragă din tunuri, forțele noastre s-au repezit pentru a le face să înceteze și le-au călcat întăriturile. Au ucis acolo cîteva mii de ghiauri, care trăgeau cu tunurile, cei mai mulți fiind nimiciți de focul tunurilor și al puștilor. O parte însă a fost prădată de tătari. Aici au pus mîna pe un car cu fitiluri pentru tun, 5 tunuri kolonborne de bronz de cîte 7 ocale și 17 tunuri șahi-darbzen, care au fost aduse la ordia noastră pe la miezul nopții. Marele vizir s-a prezentat la cortul împărațesc ca să anunțe sfîrșitul luptei, dispariția oricărei urme de dușman pe cîmpul de luptă și fuga ostașilor dușmani, rămași sănătoși, în tabăra lor. Apoi, după ce a arătat că brațul sting al fratelui său, vizirul Hagi Mustafa Pașa, a fost rupt de ghiuleaua unui tun șahi, <a anunțat> moartea de erou martir a lui Mustafa aga, chehaiaua de capugii a marelui vizir, a lui Bektaş aga, agaua de spahii serdenghecidii, a beifului egiptean Murad bei, a scribului de ieniceri İlçi Zulfikar efendi și a doi colonei (*çorbacı*), precum și rănirea cu gloanțe în trei locuri, la braț, a lui ieniceri-agası, vizirul Mahmud pașa, <marele vizir> s-a întors la cortul său. Între amiază și chindie, mulți dintre austrieci au trecut la atac, dar primul lor iureș a fost oprit. De aceea, azi dimineața, spre a fi atenți la un nou atac din partea lor, viteazul nostru padișah a trimis cu silahdarul palatului, Cerchez Hasan aga, un hatt-i humaniun la chehaiaua de ieniceri, Abbas aga, înștiințîndu-l pe acesta că a fost numit locțiitor (*vekil*) al agalei de ieniceri. De asemenea a trimis porunci speciale pașalelor din toate coloanele, ca să fie atenți la atacurile neașteptate din partea dușmanului.

<Cuvinte de îmbărbătare a oștii, prilejuite de înfrîngerea austrieilor>.

Aceste firmane au fost trimise prin agalele de *musahibi*, silahdari și ghediklii. Pașalele care au primit aceste porunci, încălecînd pe cai, i-au urmărit pe dușmani pînă spre dimineață; apoi, după ce au săpat șanțuri și au pregătit adăposturi, au rămas în așteptare. Toți vitejii din oastea noastră au slujit cu dragoste împotriva dușmanului din porunca și de frica padișahului. În acest timp, un detașament dușman, care dăduse un atac asupra lor, a fost pus pe fugă cu focuri de tunuri și puști de către bostangii. Numai în aceste lupte au fost trase, afară de gloanțe, 580 de proiectile din tunurile *șahi*.

(I,192)

În ziua următoare, a 28-a zi a lunii (muharrem 1108)²¹⁶, luni, cînd soarele se ridicase la o aruncătură de suliță, padișahul a ieșit din redută și ajungînd la cortul împărațesc, l-a chemat pe marele vizir. Cînd acesta s-a închinat în fața tronului împărațesc, i-a zis: „Să fii fericit, ai slujit bine, pîinea și sarea mea să-ți fie halal”²¹⁷; l-a căntănit cu două rînduri de blăni <de samur>. După aceasta, a fost numit la secretariatul ienicerilor Nazim Mustafa efendi, bașhalife al ogeacului; la beilicul Egiptului, Iacubzade

²¹⁶ 27 august 1696.

Ahmed aga, muteferricabaşı de Egipt. De la început, de când pornisem lupta cu duşmanul, cei care rămaseră în urmă cu poverile, aproape 3 000 de musulmani, după ce au prădat corturile şi harabalele, au pornit pe drumul Timişoarei. Au fost văzuţi de cei din ariergardă, dar nici unul dintre aceşti fricoşi nu a îndrăznit să-i prindă. Acestea ajungând la urechile padişahului, îndată porunci lui Osman paşa din Canizsa, din ariergardă, ca astfel de laşi fugari să fie prinşi şi capetele lor tăiate să fie trimise înaintea cortului împărătesc. Osman paşa, la primirea acestei porunci, zise : „Noi i-am văzut pe aceşti fugari, dar neavînd o poruncă în acest sens, i-am trecut cu vederea, dînd dovadă de o mare neglijenţă, căci şi noi, aici, i-am ajutat pe cei care erau în luptă”. Apoi, a trecut la îndeplinirea poruncii primite.

În timpul luptei, numai garda palatului a fost înştiinţată ca nici unul să nu intre în luptă, ci să păzească cortul împărătesc. Cu toate acestea, unii, care erau foarte inimoşi, s-au furişat pe la spate şi au participat la luptă. Astfel, corpurile lui Hazineli Ömer bei, fiul defterdarului Ahmed paşa, şi cel al lui Katuzade Kilerli Ahmed Celebi, morţi în coloana de luptă a egiptenilor, au fost căutate din porunca padişahului; aduse în faţa chioşcului Adil, au fost date ţărinii sub binecuvîntarea padişahului. Cei care au povestit în faţa sultanului faptele lor vitejeşti ... au primit pentru bravura lor bacşisuri de la marele ruznamegi Kara Bekir efendi. Prizonierii luaţi în timpul luptei n-au fost iertaţi, ci azi au fost ucişi cu pompă. Răniţilor, aşezaţi în corturi speciale, li s-au împărţit unsori pentru rănilor ... În această luptă au încăput în mîinile noastre 5 steaguri împodobite cu cruci, 4 steaguri ale papei. Afară de acestea au mai fost capturate tobe, zurnale, trîmbiţe, trompete şi nenumărate unelte de luptă. Celor care le aduceau, li se dădeau bacşisuri şi apoi erau aşezate în magazia de muniţii. După aceasta, potrivit cu porunca padişahului, au fost controlate oştile ogeacurilor ienicerăşti, oştile din pašalicuri şi armata în general. La sfîrşitul acestei cercetări s-au găsit aproape 1 500 de eroi martiri morţi, 2 032 de răniţi ... 2 172 de viteji îşi pierduseră caii şi de asemenea unii dintre cai au fost răniţi. Toate acestea au fost făcute cunoscute padişahului de către scriitorul acestei cărţi <Fındıklılı Mehmed>. Din catastiful contabilităţii generale s-a înţeles că 67 852,5 kuruşi, adică 136 pungi şi 147,5 kuruşi au fost împărţiţi, ca bacşis, oştii, în afară de darurile făcute de vistiernicul Nezir aga.

Potrivit cu porunca dată, s-a făcut cunoscut ca nimeni, afară de paşaua caraulă (*karakolcu*), să nu se despartă de oaste; pedestraşii şi călăreţii, la fel ca şi păzitorii (*yasakçı*) de la uşile oştii împărăteşti, trebuiau să fie în orice clipă gata de luptă. Spre amiază a venit din Timişoara ciakîrgi Hasan paşa cu oastea sa pedestră şi cu călăreţii iörcüci, care au intrat în ordia împărătească. După ce a fost căftănit în faţa <sultanului>, au găsit că este potrivit să se aşeze cu forţele sale pe malul apei Bega, în partea dreaptă a ogeacului de gebegii. În timp ce padişahul voia să viziteze cîmpul de luptă al zilei de ieri, au sosit ştiri de la paşaua caraulă, de la grăniceri şi de la tătari. Aceştia înştiinţau că duşmanul, după ce şi-a ridicat corturile, s-a aranjat pentru luptă spre a trece apoi la atac; după aceea au arătat că dincolo de riul Bega se vedea o ceată de ostaşi duşmani. Apoi, au păşit la pregătiri ca, din două părţi laterale, să dea un atac asupra duşmanului. Defterdarul a fost însărcinat să întărească din nou reduta sultanului, care fusese părăsită. Pe de altă parte, marele vizir, spre a stăpîni malul riului <Bega>, l-a însărcinat <cu paza> pe casapbaşı cu casapii şi cio-

237 v.
(I,193)

(I,194) banii săi, iar în locurile din spate rămase deschise a aşezat oştile de beldari ²¹⁷ şi de pedestraşi şi oastea împărătească a fost înconjurată cu cinci rânduri de întărituri. Astfel pregătiţi pentru luptă, aproape pînă spre seară au aşteptat atacul duşmanului. În acest timp, padişahul trimise pe rînd agalele musahip şi agalele de silahdari cu porunci către viziri, beilerbei şi bei, zicîndu-le : „Să păziţi bine locurile ocupate, să nu aveţi cusur, dorinţa mea este ca şi a voastră”. Marele vizir, însă, după ce a vizitat fiecare coloană în parte, a pregătit oastea pentru luptă. Astfel, din cele cinci tunuri kolonborne din coloana lui ieniceriagasi, acum s-a găsit de cuvîntă ca două dintre ele să fie trimise la coloana lui sansongi ; din cele trei kolonborne < rămase >, una < s-a trimis > la coloana lui gebegibaşi, patru tunuri şahi şi două havane la coloana oştii de iöruci, trei tunuri şahi la coloana valiului de Siria ; apoi, din tunurile luate de la duşman, două tunuri kolonborne şi cinci şahi au fost trimise la coloana Rumeliei ; trei kolonborne şi şapte şahi la coloana Anatoliei, două tunuri şahi la coloana lui ieniceriagasi şi trei tunuri la coloana marelui vizir. În timp ce noi ne pregăteam astfel pentru luptă, austriecii, de frică şi din cauza părerilor diferite, spuneau : „Dacă în locul nostru vor ataca turcii, nu ne-au mai rămas puteri de luptă. Cei mai buni luptători de-ai noştri au pierit în luptă. Zaherelele noastre s-au isprăvit şi zilnic se simte tot mai mult foametea ; nu ne-au mai rămas nici muniţii, cele mai bune tunuri au fost luate din mîinile noastre. Lupta noastră este cu tunuri şi puşti, în lupta cu săbiile nu putem să rezistăm turcilor”. De aceea, spre a scăpa o clipă mai devreme, începură să treacă harabalele pe malul celălalt al riului < Bega >. În acest timp, ei s-au pus în ordine de bătaie pentru luptă numai ca să împiedice atacul nostru. În acest chip, austriecii pînă spre dimineaţă au trecut apa Bega ; după ce au distrus podul, au traversat cîmpia Baçika, spre a merge la Seghedin, îndreptîndu-se spre riul Tisa. În timp ce bătrînii, femeile, copiii şi răniţii din armata lor nu mai aveau puteri să meargă şi au fost părăsiţi, ei au fugit. În ce ne priveşte, în seara acelei zile sosiră de la Timişoara beilerbeiu de Silistra, vizirul Cerchez Ibrahim paşa, cu oastea sa permanentă şi oştile ţinutului său, valiul de Nicopol, Tatar Islam paşa, Küciük Ğiafer paşa, Kaplan paşa, Zeynel paşa şi aproape 1 000 de pedestri arnăuţi. Toţi aceştia luară loc dincolo de coloana vizirului Yeğen Hüsein paşa, care mai înainte se unise cu ordia împărătească. După ce şi celelalte paşale au plecat la locurile lor, în partea dinspre adăpostul lui gebegibaşi au mai fost trimise încă două companii de ieniceri. În dimineaţa următoare într-o zi de marţi, pe cînd se ridicau zorile, cîteva caraule ce treceau prin adăposturi nu au răspuns la parola santinelei ; atunci una din santinelele de aici ţipă tare : „A atacat necredinciosul” (*Gâvur bastı*). Atunci, toţi ostaşii au început să ţipe deodată : „Allah ! Allah !” şi au tras din peste o mie de puşti. Din cauza acestui zgomot, toată oastea a încălecat pe cai. Imediat s-a înţeles că este o greşeală, dar un ostaş crezînd că lupul care ieşise la marginea pădurii este duşmanul, ţipă : „*Koman, Varde!*”. De data aceasta au crezut că duşmanul a atacat spatele oştii şi iarăşi au sărit pe cai. Puţin după aceea au înţeles că nici aceasta nu este adevărat. Iată că în acest timp, tătarii veniţi în faţa padişahului au făcut cunoscută fuga duşmanului, capturarea a aproape 50 de harabale de zaherea, femei şi copii, precum şi stringerea

²¹⁷ *Beldar, boldür* : după I. Parmaksızoğlu, păzitori pentru trecători.

a 3 000 de oi și 500 de boi. Potrivit cu aceasta, s-a dat poruncă pentru urmărirea coloanei dușmane, paza avutului de război și a lucrurilor rămase în urma ostii împărătești, ca nu cumva să fie prădată de oaste. Beilerbeul de Alep, vizirul Ğiafer pașa, numit comandant (*başbuğ*) pentru această treabă, avea pe lângă el pe beilerbeii de Rumelia, Anatolia, Karamania, Sivas, Maraș, Silistra, cu ostile lor permanente; iar oastea permanentă a marelui vizir era sub comanda chehaialei Fazlî efendi. De asemenea, au fost trimiși pentru această treabă și alții, câte una sau câte două pașale cu tuiuri, bei, spahii, silahdari, serdenghecidii, terakkilii, gebelii, ieniceri călări și oastea egipteană. Afară de aceștia, au mai fost trimiși și alți războinici viteji din oastea împărătească. Apoi, o forță mai mare de 20 000 de călăreți cu sulite, cu trei tunuri șahi darbzen, tătarii din Bugeac cu ialia-gași Osman aga, atașați acestora, după ce au trecut podul de pe riul Bega, construit între coloana lui gebegibași și zagargibași, au plecat cu toții pentru alungarea dușmanului. Ğiafer pașa, după ce a fugărit aproape trei ceasuri pe dușman, i-a văzut pe austrieci intrînd într-un stufăriș întins, unde așezînd la mijloc oastea pedestră, întărind părțile laterale cu tunuri și harabale și punîndu-i la exterior pe călăreți, au luat poziție de apărare. Îndată ce a înțeles că față de focul tunurilor dușmanului nu poate să treacă la atac fără pedestrași, a zis: „Nu este o vitejie să alungi o ceată de ghiauri nenorociți”. Apoi, mulțumit și cu atîta, și-a strîns forțele. (I,195)

Astăzi, între amiază și chindie, padișahul nostru, împreună cu șeih ül-islam, marele vizir și garda palatului, după ce au ieșit din coloana lui zagargibași, au vizitat cîmpul de luptă. La vederea grămezilor mari de cadavre dușmane, padișahul i-a mulțumit <lui> Allah, apoi din coloana egipteană s-a întors la oastea împărătească. Această victorie a fost pentru noi o binefacere, o favoare de la Allah cel drept.

<Însemnătatea acestei lupte pentru Imperiul otoman și aprecierile autorului față de oastea austriacă>. 238 r.

Din contră, în această luptă oastea dușmanului era compusă numai din forțele Austriei și o armată atît de puternică nu se mai văzuse, nu se mai întîlnise niciodată. Spre a urmări mișcările dușmanului și spre a înțelege unde se va așeza, apoi încotro se va îndrepta, a fost trimis Șarkan Ibrahim pașa, cu 500 de grăniceri (*serhadlı*) și cu ostile sale permanente. Astfel, spre seară, după ce a trecut apa Bega, a pornit împotriva dușmanului. La un moment dat, din pricina timpului ceșos, a nimerit în tabăra dușmană, unde s-a dat o luptă mare pînă la răpirea pașalei și a cîtorva oameni din spate de către coloanele maghiare. La sfîrșitul luptei, pașa și cîțiva oameni din jurul său au fost făcuți prizonieri, în timp ce ceilalți, după o luptă crîncenă, au spart încercuirea dușmanului și după ce au ieșit afară, au conăcit lângă biserica Horosin. Au făcut cunoscut padișahului moartea cîtorva în luptă și situația lor de acuma.

Oastea împărătească, după ce a poposit în acest menzil două zile, în a 30-a zi a lunii (muharrem 1108) ²¹⁸, miercuri, aranjînd harabalele de jur împrejur, astfel ca padișahul cu ostile pedestre și cu poverile să rămînă în centru, iar forțele de cavalerie în afară, a pornit la drum. Cale de trei ceasuri mai departe s-au așezat în vatra satului Hadfil. În apropiere de (I,196)

²¹⁸ 29 august 1696.

conac, pađiřahul nostru s-a văzut pentru scurt timp cu marele vizir ři în semn de binefacere i-a dăruit un cal care mergea înainte cu poverile palatului. Față de această favoare, marele vizir îndată a descălecat de pe calul său ři a încălecat pe calul de curînd primit ři a mulțumit domnului nostru.

În ziua următoare, joi, prima zi a lunii safer (1108) ²¹⁹, cînd am ajuns în cîmpia Timișoarei, s-a descins în cortul împărateesc care era pregătit. A cum, muhafizul cetății, Bořnak Ğiafer pařa, Bektař pařa, oastea locului ři notabilii Timișoarei l-au întîmpinat ři l-au salutat pe pađiřahul nostru în fața întăriturilor austrieclilor. Astăzi, s-au trimis din partea pađiřahului un hatt-i humaiun ři 600 chile (*kile*) de orez (*pirinç*) ogeacului ieniceresc, care a fost predat marelui imbrohor Ahmed aga, ieniceriagasi. Hatt-i humaiunul fu citit în fața ciorbagiilor adunați în cortul agalei de ieniceri; această atenție vrăjind inima tuturor, cu toții s-au rugat pentru viața pađiřahului. Iarăși, în această zi, a sosit la oastea împăratească, cu 6 000 de ostași din Crimeea, fiul hanului řehbaz Ghirai sultan. Dar nu i s-a arătat prea multă atenție, deoarece sosise după terminarea nunții, adică întîrziase.

Vineri, a doua zi a lunii (safer 1108) ²²⁰, pađiřahul cu řeih ül-islam, m arele vizir ři garda palatului au plecat la cetatea Timișoara. Cînd au descins la noul chioșc, construit în reduta tunarilor din fața porții azapilor (*azeb*), s-au tras salve de tunuri din cetate. După ce s-au împărțit favoruri tunarilor care se găseau în această cetate, rugăciunea de vineri a fost îndeplinită în geamia cea mare (*ulu cami*). După aceasta, tot ce era în cetatea interioară sau în afară, toate șanțurile, fortărețele, noile redute din fața marilor șanțuri, șarampoaiele ři celelalte șanțuri ři munițiile cetății au fost cercetate. În cele din urmă, cînd au descins la Turnul tunarilor (*Topçu Kulesine*), legat de fortăreața interioară, a fost înfățișat <sultanului> vizirul Ğiafer pařa, beilerbei de Alep, care a fost înștiințat că este numit cu oastea sa permanentă ři oștile ținutului său la paza Timișoarei. De aceea, pařa a fost căftănit, de sus pînă jos, cu blană de samur, după care s-au întors la cortul împărateesc. Ienicerii, armurierii ři tunarii care au fost anul trecut la paza Timișoarei au fost scoși. În locul acestora au fost puse 17 companii de ieniceri, 4 companii de armurieri ři 4 companii de tunari. De asemenea, a fost văzută ři zahereaua din cetate. Astfel la cele 4 868,5 chile de zaherea, aflate în cetate, au mai fost adăugate încă 12 347 chile de zaherea ři 836 ocale de peșmeți de la oastea împăratească. Afară de aceasta, au fost predate vizirului Ğiafer pařa, pe lîngă cele 15 pungi cu aspri pentru lefurile (*ulufe*) oștii locale din cetate ři slujitorilor geamiei ři meceturilor, încă 45 de pungi de aspri pentru cheltuielile cetății. Astăzi a fost dat lui Hüsein bei sangeacul Panciova, iar lui Mehmed pařa din Gyula (*Göleli*), mazilit din Panciova, i-a fost acordată guvernarea (*valilik*) ținutului Ineu. Fostul valiu de Ineu, Bořnak Ğiafer pařa, ři Bektař pařa au fost scoși din cetate ři pînă la primăvara următoare au fost însărcinați cu paza cetății beilerbeul Rumeliei, Arnavud Suleiman pařa, cu oastea sa de poartă ři cu oștile ținutului său, precum ři oastea egipteană, în timp ce oștilor din provinciile Alep ři Adana, care se găseau la Timișoara, li s-au dat ordine să se întoarcă în patrie, dar numai după *Ruz-i Kasım* ²²¹. Victoriile ři cuceririle care au

²¹⁹ 30 august 1696.

²²⁰ 31 august 1696.

²²¹ 26 octombrie 1696.

avut loc în cursul acestui an, scrise pe rînd, au fost făcute cunoscute, astăzi, a 3-a zi a lunii (safer 1108)²²², fericitei valide sultan, prin favoritul (*musahip*) Hafız Mehmed aga.

ÎNTOARCEREA SULTANULUI LA BELGRAD

După ce chibzuiră tot ce este necesar pentru întărirea cetății Timișoara și se hotărîse întoarcerea la Belgrad, vizirul Dursun Mehmed pașa a pornit la drum, spre a face podul <pentru trecerea> oștii <peste Dunăre>. Au găsit că este mai potrivit să se întoarcă tot pe drumul pe care au venit la Timișoara, plecarea pe un alt drum nu era cu putință, deoarece ghiolul Alipinari²²³ secase și de la Denta la Panciova trebuiau să străbată o cîmpie fără apă, exact o cale de 20 de ceasuri.

După ce au rămas două zile lingă Timișoara, în a patra zi a lunii safer²²⁴ toată oastea s-a aranjat de drum. Abia ieșiseră pe drum, cînd sosi Baltagi Ali, cahvegibași al lui hazinedar aga, care înștiință nașterea unei fetei a padișahului, <botezată> cu numele de Emine sultan. Oastea noastră, astăzi, s-a așezat în vatra satului Hetil, la o cale de un ceas și jumătate de cîmpul de luptă. În această seară a murit vizirul Hagi Mustafa pașa²²⁵ de o boală nervoasă (*teşennüce*). Corpul său a fost trimis la Timișoara, spre a fi înmormîntat în mausoleul (*türbe*) lui Seidi Ahmed pașa.

Luni, în a cincea zi a lunii (safer 1108)²²⁶, au intrat în strîmtoarea unui stufăriș, unde fuseseră lupte, și după ce au ieșit în spatele adăposturilor săpate, la o cale de șase ceasuri mai înainte au descins în vatra satului Pardan.

În a șasea zi (safer 1108)²²⁷, marți, s-au așezat în vatra satului Topolofça, de pe malul apei Timiș, la o cale de cinci ceasuri înainte. Spre a trece în partea de dincolo, defterdar efendi și vizirul Dursun Mehmed pașa, din ariergardă, au descins pe malul apei și au început să construiască două poduri, unul din 15 tonbazuri pentru călăreți și altul din 5 tonbazuri pentru pedestrași. Aceste două poduri fiind terminate între amiază și chindie, au trecut mai întîi tunurile și harabalele de muniții, iar după chindie <a trecut> măria sa padișahul, care a descins la conac. În noaptea aceea și în ziua următoare, miercuri, a șaptea zi a lunii (safer 1108)²²⁸, pînă la prînz, a trecut toată oastea și poverile. După aceea, podurile au fost stricate, uneltele pentru poduri așezate în harabale și iarăși au pornit la drum. După ce au mers o cale de cinci ceasuri înainte, au trecut la conac în satul Șakule. (I, 198)

În a opta zi a lunii (safer 1108)²²⁹, miercuri, la cale de șase ceasuri înainte, au descins în satul Iabolka, tot pe malul Timișului; a sosit chehaiaua amiralului de Dunăre, Mehmed pașa, cu o scrisoare.

<Descrierea situației austrieilor după înfrîngere>.

²²² 1 septembrie 1696.

²²³ „Fîntîna lui Ali”.

²²⁴ 2 septembrie 1696.

²²⁵ În ms. Manissa: Ğiafer pașa.

²²⁶ 3 septembrie 1696.

²²⁷ 4 septembrie 1696.

²²⁸ 5 septembrie 1696.

²²⁹ 6 septembrie 1696.

(I,199)
238 v.

Un prizonier turc, fugit din armata austriacă, a povestit că după înfrângerea oștii austriece, generalul Tonsuz a fost nevoit să fugă pe malul apei Bega și să aștepte la Tittel, iar cei 6 000 de austrieci și 600 de catane maghiare, care erau pe lângă el, s-au unit cu armata austriacă în apropiere de biserica Horosin. Îndată ce a primit acest ajutor, craiul Frederikus, nerenunțând la retragere, s-a înapoiat pînă la Cenad, unde și-a ales forțele și apoi a plecat. De aceea, comanda oștii a fost luată de generalul Caprara, care după ce despărți răniții și oastea pentru iernat de oastea aleasă pentru sine, împreună cu căpitanul Paldiyak apucă drumul Transilvaniei.

În a noua zi a lunii (safer 1108)²³⁰, într-o zi de vineri, la o cale de trei ceasuri înainte, au trecut de Panciova, și la o cale de un ceas și jumătate și mai înainte s-au așezat la capătul podului cel mare, de unde au trecut la conacul din fața satului Vișnița.

(I,200)

Simbătă, în a 10-a zi (safer 1108)²³¹, padișahul, sosit la tabăra cea nouă (*yenitabiye*), a vizitat galionul austriac adus din Kubile. Nefiind cu putință a fi transportat la Istanbul, s-a hotărît ca acest galion să fie distrus, iar tunurile sale să fie predate cetății Belgrad. Spre a păzi cetatea Timișoara, pe timp de un an, au fost recrutați 200 de ieniceri cu condiția să li se dea cîte două ciștiuri de lefuri și cîte zece aspri peșin. De asemenea, au fost date 50 de pungi (aspri) pentru soldele lunare ale celor din cetate. Din hambarul beilicului de Panciova au fost luate 9 000 de chile de orz și 12 000 de chile de grîu, care urmau să fie duse, sub comanda beilerbeiului de Sivas, Dursun Mehmed pașa, de Küciük Giafer pașa, Kaplan pașa, Hüdaverdi pașa, Așci Mustafa pașa, Şamlı Mustafa pașa, Tatar İslam pașa și Kürd Mehmed pașa cu oștile lor de poartă și ale provinciilor lor, precum și de spahii serdenghecidii; astfel, aceștia împreună cu 200 de călăreți și 1 900 de arnăuți de beilic, de curînd sosiți din Konya, în a 12-a zi a lunii (safer 1108)²³², într-o zi de duminică, dis-de-diminează, au pornit drept spre Timișoara. Astfel, în cetatea Timișoara se găsea, în total, o cantitate de 38 215,5 chile de zaharea ...

Potrivit cu porunca padișahului, vineri, în a 16-a zi a lunii (safer 1108)²³³, oastea împărătească a pornit din Panciova și după ce a trecut pe podul mai sus amintit, a conăcit în cîmpia Belgradului.

<Nesiguranța drumului de întoarcere, spre Sofia, din cauza cetelor de haiduci. Însărcinarea dată vizirului căftânît Daltaban Mustafa pașa, ajutat de beilerbeiul de Silistra și de alții cu oștile lor, de a-i stîrpi>.

(I,201)

În a 19-a zi (safer 1108)²³⁴, luni, s-au întors cei care transportaseră zaharea la Timișoara, fapt pentru care au fost ridicate produsele din ambele părți.

239 r.
(I,202)

În a 21-a zi (safer 1108)²³⁵, miercuri, <schimbare în ierarhia porții, în urma expediției în Banat>, Bektaş Mehmed pașa a fost adus la sangeacul Ianina, fostului sangeachei Küciük Giafer pașa i s-a dat Rumelia cu sangeacul Ilbasan, în timp ce fostul valiu al Rumeliei, Arnavud Suleiman

²³⁰ 7 septembrie 1696.

²³¹ 8 septembrie 1696.

²³² 10 septembrie 1696.

²³³ 14 septembrie 1696.

²³⁴ 17 septembrie 1696.

²³⁵ 19 septembrie 1696.

paşa, a fost numit, pînă la moarte, cu toate moşiile (*has*), la paza Timişoarei.

<Cucerirea pălâncii Moravik de către vizirul Daltaban paşa cu ajutorul iurucilor din Silistra şi al altor trupe. Întoarcerea sultanului în capitală. Cele 500 de cîntare de tunuri (împreună cu cele stricate) aduse din Timişoara, precum şi muniţiile, tonbazarurile etc. capturate de la austrieci, au fost în parte lăsate la Belgrad, în parte predate lui capudan paşa pentru flotilă>. (I,203-204) 239 v (I,205)

Duminică, 10 rebi I (1108)²³⁶, la menzulul Perakin <are loc căftănirea, avansarea unor viziri şi paşale>. Căpetenia iurucilor, Ciakîrgi Hasan paşa, a primit o feudă (*arpalık*) cu rang de vizir în sangeacul Salonic ..., Ibşir paşa a fost numit cu rang de vizir la Silistra, în timp ce <fostul> valiu de Silistra, vizirul Cerchez Ibrahim paşa, a fost cîstit cu sangeacebolicul Karamaniei, la care s-a adăugat sangeacul de Saruhan ... (I,206)

Duminică, 17 rebi I (1108)²³⁷ sînt la Sofia. Luni, 18 rebi I²³⁸ a fost popas (*oturak*) şi vizirul Celebi Ibrahim paşa a fost adus la căjmăcămia de Istanbul. Potrivit cu aceasta, fostul caimacan, vizirul Cerchez Osman paşa, a fost mutat la Alep, iar valiului de Alep, muhafiz de Timişoara, i s-au dat moşiile unui vizir cu greutate (*agir vezaret*).

<Întoarcerea oştii expediţionare prin Ormanlı, İhtiman, Yenikoy, Plovdiv (*Filibe*), Papazlı, Govendeli, Harmanlı, Mustafa Paşa Koprusu şi Adrianopol>. (I,208) 240 r. (I,209)

Miercuri, a 5-a zi a lunii (rebi II 1108)²³⁹ <schimbări în ierarhia Porţii>. Deli Ömer paşa, mazilit din Timişoara, a fost adus la paza <insulei> Mitilene (*Midilli*), iar Bahri Mehmed paşa, mazilit din Mitilene, a fost numit valiu de Cipru (*Kıbrıs*) ... (I,210)

<Textul unei ilustre porunci model (*hük-m-i hümayun ırneğ'idir*)>. (I,213)

EXPLICAREA UNOR EVENIMENTE DE LA HOTARE, ÎNCEPÎND DE LA RUZ-I KASÎM (26 OCTOMBRIE) ŞI PÎNĂ LA IEŞIREA ÎNTR-O NOUĂ EXPEDIȚIE

<Cuprinsul unei scrisori trimise de vizirul Hüsein paşa, muhafiz de Belgrad>. (I,215)

... Afară de aceasta, Hüsein paşa mai înştiinţa că cele peste 30 de pungi lăsate la Belgrad pentru soldele oştii locale (*yerlikulu*) din Timişoara şi zahereaua oştii egiptene au fost transportate în bună stare la această cetate. 210 v.

<Descrierea unor evenimente din Balcani, situaţia cetăţii Cameniţa ameninţată de 2 000 de călăreţi poloni şi incursiunea de pradă a lui Saadet Ghirai sultan în Polonia pînă la Lemberg (*İlbav*)>. 241 r. (I,217)

Într-o altă scrisoare a muhafizului de Belgrad, vizirul Hagi Hüsein paşa, <se descriu acţiunea haiducilor şi lupta cu nişte catane> ... afară de acestea, după ce a scris despre prinderea unui număr de opt haiduci, care trecuseră de Valova (*Iliv*) pe pămînturile noastre, mai înştiinţa că cei care umblau mereu pe drumul dintre Timişoara şi Belgrad n-au observat încă nici o mişcare din partea duşmanului ... (I,218)

²³⁶ 7 octombrie 1696.

²³⁷ 14 octombrie 1696.

²³⁸ 15 octombrie 1696.

²³⁹ 1 noiembrie 1696.

(I,219) Pe cînd vorbeau cu agaua de voluntari (*gönüllü*) Mestan aga, venit de la Timișoara, acesta a spus că ieșise cu 80 de oameni pentru luptă (*çetve*) lîngă cetatea Gyula și prinse șase sirbi cu 80 de boi. L-am mai întrebat despre situația dușmanului și acesta ne-a povestit : „După înfrîngerea oștii dușmane, căpeteniile austriece, adunate la Buda, s-au certat în privința înfrîngerii. Aceștia au spus : „Odată ce noi am ieșit din timp la drum, oare de ce am pierdut o lună pe malul Mureșului, de ce n-am cucerit cetatea Timișoara pînă la sosirea osmanlıilor, așa cum ne-am înțeles la Buda ?”.

«Plecarea reprezentanților fiecărei cetăți pentru ceremonia încoronării (*torvin*) la Viena».

(I,220) În ceea ce privește situația serhatului, a arătat că oastea dușmană, afară de forțele aflate acum în cetățile din Transilvania, se compune din 12 regimente împrăștiate în taberele de iarnă (*kışlak*) ale satelor de la hotarul nemțesc. Muhafizul de Timișoara, vizirul Ğiafer pașa, a cerut să se semene *bostan* în împrejurimile cetății. Apoi, deoarece făcuse înlesniri raialei, aceasta a început să vină la cetate și să vîndă cîte ceva. Astfel în timp ce mai înainte chila de orz și de grîu se vindea cu un curuș, anul acesta, din pricina secetei și a incendierii și devastării de către dușman, o oca de fîn s-a ridicat la 5 parale, iar o oca de porumb (*mısır*) la 3 parale. Cetatea Sebeș este păzită de 400 de pedestrași și călăreți ghiauri. Într-o zi, 200 de catane și 100 de austrieci s-au repezit din spatele Timișoarei și au atacat harabalele cu lemne pentru foc (*odun*) ; ei au luat 30 de boi și 10 flăcăi și au ucis doi egipteni. Odată, capudanul de Cenad, cu 300 de călăreți, 200 de austrieci, maghiari și haiduci ghiauri, unii din cetatea sa și alții adunați din pălăncile dintre Sente și Sapoșka și din Adakale (*Şans*), a înaintat pînă aproape de schitul (*tekke*) de lîngă Timișoara. Numai la ieșirea vizirului Ğiafer pașa, Arnavud Suleiman pașa, cu oastea egipteană și cu alți viteji gazii din cetate, fiind înfrînt, s-a întors. Cu o zi mai înainte de această întîmplare, 30 de luptători (*çeteci*) din Timișoara, 40 de călăreți dintre curuți (*kurslu*) au descins pe malul rîului Mureș. Căpitanul de Sente a lăsat 120 de călăreți în spatele cetii noastre, în timp ce el însuși a înaintat cu 180 de călăreți pînă în fața Cenadului. Dar, îndată ce hărțuitorii (*çeteci*) noștri au observat aceasta, căpitanul Veddi și șase ostași dintre curuți au rămas la pîndă, iar ceilalți au fugit la Cenad. Căpitanul Veddi, la un moment dat, după ce a atras asupra sa 120 de călăreți, s-a amestecat iarăși cu cei din ceată, pierzîndu-și urma. Cei din ceată (*çeteci*), întîlnindu-se cu ceilalți 180 de călăreți, n-au ținut seama de focul deschis de dușman și cu săbiile goale au trecut la atac. În fața acestui atac, dușmanul a fost de îndată înfrînt, la prima ciocnire aproape 100 dintre ei au fost trecuți prin sabie ; iar căpitanul de Sapoșka a fost prins împreună cu 23 de ghiauri. Cei 120 de călăreți din urmă, care îi urmăreau pe ai noștri, cînd au văzut aceasta, au început să fugă înapoi. Astfel, cetegii <turci> s-au întors cu o pradă bogată la Timișoara. Deși mai înainte, Ğiafer pașa dăduse foc întăriturii (*şans*) Hesric, căpitanul Ulin (*Olin*) Ioan (*Iovan*), după ce o construi din nou, cu 200 de pedestrași și 60 de călăreți intră iarăși într-însa. De asemenea, și în palanca Solmuș, din fața Lipovei, se găsesc 100 de haiduci. În vara aceasta, comandantul oștii austriece va fi iarăși craiul Friderikus, herzogul Saxoniei, care o să coboare cu oastea sa la Varadin. Am aflat toate acestea, a mărturisit Mestan aga, de la prizonierii noștri scăpați din acele părți.

«Relațiile tătarilor din Crimeea cu rușii, cazacii și calmucii. Legăturile cu venețienii la Zadra».

Hüsein aga din Agria (*Eğreli*), întors din Timișoara, într-o scrisoare adresată Porții arăta situația lui Zerinoğlu Ianuș²⁴⁰ care, după moartea tatălui său, neputînd suporta atacurile cezarului nemțesc, a devenit călugăr rătăcitor și și-a părăsit țara; doi prizonieri care mergeau cu călăuza lor de la Cenad la Sente, în urma convorbirii cu ai noștri, au arătat printre altele ce știau: că din Viena au fost trimise soldele ostașilor austrieci din Transilvania. Dar, 1 200 de curuți (*kuruslu*), detașați mai înainte la craiul «Emeric» Thököli, de care apoi s-au despărțit, au atacat și au ucis pe cei 400 de austrieci, punînd mîna pe această vistierie. Acum, aceștia «sînt» în munți și așin calea trecătorilor, dar se crede că într-un timp scurt iarăși vor trece de partea osmanliilor, întorcîndu-se pe lîngă craiul Thököli...

Sapanoș Mihail (*Mihal*), supusul craiului Thököli, care, pe timpul lui Hagi Mustafa pașa, fratele marelui vizir, venise la Timișoara și care stă acum aici, într-o scrisoare adresată craiului său, tradusă în limba noastră, povestea «situația din Ungaria și Austria, unde devenise comandant prințul Eugeniu de Savoia»²⁴¹. De asemenea, arăta că maghiarul Ionferas²⁴², unul dintre căpitani noștri, înștiința printr-o scrisoare că „după retragerea apelor, mulți maghiari se vor aduna la Timișoara și vor intra în slujba voastră”.

«Relațiile cu polonii și ungurii».

Căpitanul maghiar Paldiyak anul acesta n-a putut să strîngă mai mult de 1 500 de războinici; în timp ce generalul austriac Asilik²⁴³, într-o scrisoare pe care o trimisese, spunea: „Craiul Thököli a murit, ce treabă ai tu cu turcii? Ai un act de privilegiu de la împărat ca să stăpînești sate, vino imediat”.

«Promite un schimb de prizonieri cu curuții».

„Ruda voastră Ioan Zriny, plecat la Timișoara, a căutat să se apropie de noi, dar n-a putut să creadă că va primi un salv-conduct spre a fi trimis la Istanbul. Sper că într-un timp mai potrivit va fi trimis. Nu știu ce ai de gînd să faci; austriecii au oprit alîș-verișul cu Serbia de jos și cu Imperiul otoman; în timp ce în Transilvania se găsesc 6 000 de ostași...”^{242 r.}

«Descrierea situației din Austria; închiderea generalului Caprara la Viena, învinuit de înfrîngerea din Banat; numirea craiului *Frederikus* în calitate de comandant șef într-un nou război cu turcii; efectivele oștii austriece; planul lor de luptă».

„În cazul că padișahul va înainta asupra cetății Azov, noi vom începe împresurarea Belgradului. Dar înainte de sosirea oștii padișahului este potrivit ca încă de pe acum să mergem împotriva Timișoarei și să asediem această cetate”. Mustafa aga, care povestea cele aflate, ținea ca într-o zi să meargă la Adrianopol și să arate sultanului însuși planul dușmanului. Cu acest prilej, urma să ceară ajutorul necesar pentru apărarea Timișoarei amenințate de dușmani...”

²⁴⁰ Contele Ioan Zriny, rudă cu Emeric Thököli.

²⁴¹ Eugeniu de Savoia Carignan (1663—1736).

²⁴² George Horwath.

²⁴³ Baronul d'Asti.

(I,225) S-a găsit că este potrivit ca pentru scăparea lui Ibrahim paşa <din captivitate> să se trimită cineva la Viena, spre a <propune să> fie schimbat cu un austriac, numit Zakakrie <?>, prins anul trecut la Timișoara și care zăcea la Yedikule.

Potrivit cu aceste știri, au fost trimiși în ajutorul Timișoarei căpitanul de buluc Fazlî, cu oștile sale permanente, sangeacbeiu de Ianina, Bektaş Mehmed paşa, sangeacbeiu de Küstendil, Serhadlî Mehmed paşa, sangeacbeiu de Avlonia și Delvina, Kaplan paşa, sangeacbeiu de la Ohrida, Recep paşa. Aceștia au fost înștiințați ca în cel mai scurt timp să sosească la această fortăreață.

242 v.
(I,227) <Interogarea unui croat, trimis de Mehmed paşa, care arată situația la hotarul cu Austria>.

(I,228) Ostașul rus trimis la hanul tătar a fost luat la întrebări. Acest ostaș, originar din satele <regiunii> Poltava, din ținutul <cazacilor> barabași, povesti cum într-o <zi de> sărbătoare plecaseră aproape 1 000 de oameni mai sus de Crimeea, pînă la Tuzla, de pe apa Prut, care se varsă în Marea Neagră <sic>. Dar în timp ce erau acolo cu căruțele (*talika*) și sărau pește, deodată au fost atacați de tătarul Mustafa paşa, cu 3 tunuri *şahi* și 200 de călăreți. După ce cei mai mulți au fost uciși, au fost luate 600 de căruțe și 250 de oameni.

(I,229) <Descrierea relațiilor încordate cu cazacii hatmanului Mazepa și cu rușii la Azov, unde
(I,230) comanda cneazul Preobranski <?> (*Petrovic knez*); atacarea cetății Tuzla de către Tătar Mustafa paşa>.

Vizirul Ğiafer paşa, muhafiz de Timișoara, spune într-o scrisoare că 18 curuți cetași (*çeteci*), plecați în incursiune, au atacat satul Karsavsa-las²⁴⁴ din fața fortăreței Solnok (*Sonluk*), în apropiere de cetatea Agria (*Eğri*). De unde, după ce au luat 130 de cai și iepe, s-au întors. Paşa mai spunea că după această izbîndă și-a ales o ceată de călăreți dintre oștenii localnici, din garda sa și dintre curuți, pe care i-a trimis în incursiune de pradă (*çeteye*) în părțile Ineului. Apoi mai povestea luarea unor măsuri de apărare pentru orice situație, fapt pentru care a trimis o parte din oastea sa pedestră cu harabale și caice pentru a fi ascunsă (*posu*) pe ambele maluri ale riului Mureș. Astfel, cetașii, după ce s-au repezit, au atacat împrejurimile cetății de mai sus, de unde au luat o iscoadă austriacă vie, au adus un cap tăiat, au ucis cîțiva sîrbi. Apoi au început să mîne 250 de boi și 30 de cai. Cînd a fost înștiințat despre aceasta, ghiaurul Petrozzi (*Potura*), cu pedestrașii și călăreții din pălăncile Ineu, Solmoș și Belagoș <?>, s-a aruncat asupra cetașilor și i-a hărțuit pe tot parcursul drumului. Dar pedestrașii care în acest timp stăteau la pîndă în ascunzul din fața Mureșului, deodată au trecut la atac și dușmanul a fost distrus. Mai mult de 50 au fost uciși, 27 au fost prinși de vii și împreună cu prăzile au fost aduși la Timișoara de cetașii teferi și sănătoși. Ğiafer paşa mai seria că în această încăierare și-au găsit o moarte de eroi doi turci, iar un curuța fost ucis; apoi, din alte cete trimise aiurea pentru incursiuni de pradă, spre norocul padișahului s-au întors cu toții teferi și sănătoși, aducînd pradă în cetate. În scrisoarea sa, Ğiafer paşa spunea în continuare: „În ceea ce privește incursiunile dușmane din pălăncile învecinate cu cetatea

²⁴⁴ Karezagsuzállaz.

Timișoara, <făcute în scopul de> a ataca Timișoara, datorită caravelor noastre trimise în toate părțile n-a fost păgubită averea și nici sufletul nimănui, iar dușmanii au fost nevoiți să se întoarcă fără pradă”. Găfear pașa mai înștiința : „Zahereaua din hambarele cetății Timișoara s-a terminat deja, iar cea poruncită împreună cu plățile și forțele de ajutor încă n-a sosit, în această privință sîntem strîmtoși”. După ce cerea îndreptarea și aducerea la îndeplinire a acestora cu un ceas mai devreme, <pașaua> mai arăta că inima dușmanului a fost cuprinsă de frică, deoarece tunurile grele ale cetăților Ineu și Gyula au fost trimise în părțile Oradiei (*Varad*) și Tokayului, în timp ce tunurile mari din Seghedin <au fost transportate> la Varadin și Buda; iar în locul acestora au fost așezate tunuri mici *şahi*... (I,231)

<Situația din Ungaria, plecarea austrieșilor de la Seghedin, Zenta și Becey, acțiunile herțogului de Saxonia, Frederic, care comanda o armată de 30 000 de oameni lângă Buda, conăcirea unei oști de 7 000 de oameni la Baia (*Bayede*) și iernarea a 12 000 de ostași austriești în Croația>.

PORNIREA EXPEDIȚIEI ÎMPOTRIVA CETĂȚII AZOV

<Un prizonier cazac, trimis de hanul tătar, informează Poarta asupra efectivelor rusești trimise de țarul Petru I împotriva cetății, despre luptele tătarilor cu rușii și cazacii etc.>. (I,232—233)

În timp ce la cetatea Oeakov, în afară de cei 1 380 de ostași localnici, (I,234) au fost trimiși sub comanda (*başbuğ*) vizirului Ibsir pașa, beilerbei de Silistra, încă 1 500 de oameni cu garda (*kapu askeri*) și oștile ținutului său, au mai fost pregătiți <pentru a fi trimiși la Oeakov> Arapkirli Ahmed pașa cu 50 de viteji din garda sa, muhafizul de Kılburun, Biyıklı Ali pașa, cu o gardă de 150 de oameni, Haseki Hasan aga cu 730 de spahii silantari și serdenghecidii și 3 655 de ieniceri ai Porții (*bedergah*) din părțile Dunării.

<Au mai fost trimise și alte forțe din Istanbul, 21 de șăici de Dunăre, de cîte 840 de levînți (*levendlık*), 15 vase *işkampadiye* etc.>.

Astfel, forțele maritime de aici și apărătorii cetății s-au ridicat la un număr de 12 139 de ostași.

La comanda (*serdarlık*) acestei părți a fost adus vizirul Cerchez Iusuf pașa, muhafiz de Babadag, care afară de garda (*kapu*) sa de 300 de oameni mai dispunea de patru bulucuri de jos (*aşağı bölük*) de spahii, de 1 915 serdenghecidii, strînși de curînd din Dobrogea, și avea pe lîngă el pe Haseki Hasan aga cu 1 020 de ieniceri, pe vechilul lui gebegibași Halil aga cu 245 de gebegii, 92 de tunari și 97 de chesonari (*top arabaci*), lefurile și proviziile lor fiind suportate din haraciul sau dările (*cizye*) Țării Românești și ale Moldovei; Iusuf pașa a fost însărcinat, prin firman împărătesc, să ajute din afară cetatea Oeakovului cu o oaste de 800 de pedestrași și 4 453 de călăreți, adunați de pe țărmurile Dunării. În afară de aceasta, au fost date porunci speciale, pentru ajutorarea oștii lui Iusuf pașa, lui *ialıagası* Osman aga, ca să strîngă din Bugeac pe mîrzacii tătarilor nogai, precum și pe unele dintre căpetenii (*koca*), cu beii de mîrzaci : Uranoğlu, Mamaioğlu, Remitoğlu. De asemenea, au fost trimise porunci ca, la cererea serdarului, să ajute pe cît este cu putință expediția și pe cei din ținuturile : Osman Pazari, Eskicüma, Şumnu, Tîrnovo, Hatunili, Ruskasri, Islimiye Demirfakih, Çartak, Razgrad (*Hezargrad*), Ahioli

213 v. și Ianbolu, apoi celor care se ocupau cu treaba luptelor, ca : administra-
torul (*mütevelli*) și voievozii din provincia Silistra, precum și cel din cadiate-
le Carnabad (*Karinabat*), Aidos, Misori, Pravadi, Varna, Bazargic
(*Hagioğlu-Parazi*), Yeni-Pazar, Balçic, Mangalia (*Minkalya*), Medgidia
(*Karasu*), Babadag, Hırsova, Măcin, Isaccea (*Isakci*), Brăila, Ismail-
Gecidi, Chilia și Cetatea-Albă (*Akkerman*).

(I,236) Duminică, în a 16-a zi a lunii (rebi II 1108) ²⁴⁵ <au loc schimbări în
ierarhia Porții și se împart misiuni... Kavukci Ibrahim pașa a fost însă-
rcinat cu pregătirile pentru expediția din Ungaria.

(I,237) <Ceremonia primirii solului persan Ebül-Masum han, a solului șahului din Iran, Hüseini;
244 v. știri de la flota împărătească trimise de marele amiral, vizirul Mezzomorto Hüseini pașa; în-
(I,238-246) țercerea solului persan; răscoala turcmenilor și a curzilor; zidirea cetății Agiu (*Acu*) de pe riul
247 r. Cuban și scăparea tătarilor nogai rămași între ruși>.
(I,247-253)

217 v.
(I,259)

A TREIA EXPEDIȚIE ÎMPĂRĂTEASCĂ ÎMPOTRIVA AUSTRIEI

Joi, 5 aprilie 1697 <are loc adunarea demnitarilor imperiului la
palat>. Joi, 12 aprilie a.c. a fost înălțat cu ceremonie tuiul împărătesc,
spre a se răzbuna pe împăratul austriac.

<Recrutarea de oști din Peninsula Balcanică>.

248 r. Afară de aceasta, ca și în anii trecuți, s-au trimis firmane pentru
(I,260) 2 000 de pedestrași din beilicul Bosnia, 60 000 de ostași de beilic din ținu-
tul Silistra, sub comanda sangeacebiului de Kîrk-Kilise, Hazinedar Ibrahim
pașa.

Beilerbeiul de Silistra, Ibşir Hasan pașa, deși fusese cinstit cu paza
Oceakovului, totuși nu se grăbea și de aceea a fost trimisă chehaiaua de
capugii Eyüplü Hasan aga la Dunăre, spre a-l duce un ceas mai devreme
la locul său. Apoi, trimis la Oceakov, Ibşir pașa nu s-a supus poruncilor, ci
făcea acolo contrariul, de aceea viziratul său a fost ridicat, iar el a fost
închis și lucrurile sale confiscate pentru vistieria împărăției. În această
provincie, rămasă liberă, a fost trimis drept comandant vizirul veteran
Kandilgi Hüseini pașa, care a fost înștiințat să ia în primire cetatea cu
oastea sa de Poartă.

218 v. <Descrierea înaintării oștii otomane spre Belgrad, pornirea sultanului Mustafa al II-lea,
(I,261-269) cu armata sa din Adrianopol, la 13 iunie 1697, împotriva Austriei; popas de opt zile la Filipopol,
sosirea unui arz de la marele amiral, vizirul Mezzomorto Hüseini pașa, impresurarea cetății,
Behke și respingerea dușmanului>.

249 .
(I,270)

RĂSCOALA UNGARIEI DE MIJLOC ȘI CHEMAREA LUI THÖKÖLI EMERIC

În a 30-a zi (zilkade 1108) ²⁴⁶, într-o zi de vineri, au sosit la ordia
împărătească Borbil Ianoș și Șarbo Mihail, maghiari din Ungaria de mijloc,
care puseseră mina pe cetățile Tokay și Sáros-Patak (*Şarbatak*), cu aju-
torul unei scrisori de la vizirul Ğiafer pașa, muhafizul Timișoarei.

²⁴⁵ 12 noiembrie 1696.

²⁴⁶ 20 iulie 1697.

<Povestirea ultimelor evenimente din Ungaria, nemulțumirea curuților, a maghiarilor 249 v. ș.a. din cauza asuprii austrieilor, răscoala din părțile Debreținului (*Dobrosin*) și închiderea (I,271) austrieilor>.

Apoi, crainicii (*haberciler*) au înștiințat că au adus de la comandantul lor (*başbuğ*) scrisori speciale pentru craiul Thököli prin care îl cereau în Ungaria; aceștia au mers și mai departe, cerînd chiar acum ajutor de la Imperiul otoman, sub comanda unui vizir, precum și pe craiul Thököli.

Pe de altă parte, tot după povestirea acestora, fiul principelui (*kiral*) Transilvaniei Apafi Mihail, tînărul Apafi Mihail zăcea închis la Viena. Aceștia au mai arătat că și ei vor să facă așa cum făcuse căpitanul Suci Ioan (*Suc Janoš*), care odinioară slujise pe lângă Thököli Emeric; pe acesta, Apafi Mihail îl trimisese în taină, în Ardeal, și, după ce chemase pe ascuns poporul din această țară la răscoală, i-a ucis pe toți austrieii, așa încît nici unul nu scăpă.

<Moartea regelui Poloniei și încercarea împăratului Austriei de a-l înlocui cu ruda sa Iacob, care, însă, în urma înfringerii oștii austriece de 15 000 de oameni la Teschen (*Tezhinharum*), a fost alungat>.

Căpitanul maghiar Paldiyak, în timp ce era la Gyula, potrivit cu porunca pe care o primise din Oradea, trebuia să plece împotriva răsculaților din Tokay; dar după ce catanele sale maghiare s-au răzvrătit și au fugit, a rămas abia cu 150 de oameni. Apoi, a întâmpinat greutăți și cu aceștia ca să pornească la drum.

Potrivit cu aceste știri, demnitarii împărăției au fost poțitiți în cortul marelui vizir, unde s-au așezat la sfat. În sfîrșit, după ce au găsit că este potrivită numirea craiului Thököli la crăia Transilvaniei și a Ungariei de mijloc, au făcut arz padișahului despre această situație. Apoi, în cel mai scurt timp, pentru participarea lui Thököli Imre la ordia împărătească a fost trimis cu firman la Istanbul bașcihodarul marelui vizir. (I,272)

<După părăsirea Sofiei, cortul împărătesc a fost așezat lîngă satul Boiana>.

EVENIMENTELE ANULUI 1109 ²⁴⁷

<La 20 iulie 1697 are loc defilarea unor pașale; interogarea unei iscoade trimise de hanul Crimeei, care relatează despre plecarea muhafzului de Babadag, vizirul Cerchez Iusuf pașa, serasker de Oeakov, împotriva localității Doğan>.

Vineri, a șaptea zi (muharrem 1109) ²⁴⁸, pe cînd eram la Șarköy, padișahul a trimis un firman vizirului Hagi Hüsein pașa, muhafiz de Belgrad, poruncindu-i să pregătească două poduri de vase (*tombaz*) la Panciova... (I,273)

Azi <31 iulie 1697, pe cînd sultanul era la Niș> a sosit o scrisoare de la vizirul Ğiafer pașa, muhafiz de Timișoara, în care spunea: „Cinci olăcari, trimiși de căpitani cetăților Tokay și *Șarbatak* la Timișoara, pe cînd erau pe drum s-au întîlnit pe malul Mureșului cu *haidușacii* pedestri din cetatea Seghedin; după lupta care a avut loc, doi dintre ei au fost prinși, iar ceilalți trei au reușit să ajungă la Timișoara. Potrivit cu povestirea acestor (I,274)

²⁴⁷ 20 iulie 1697—9 iulie 1698.

²⁴⁸ 26 iulie 1697.

250 r. olăcari, 1 000 de călăreți și 500 de pedestrași s-au despărțit de apărătorii maghiari din cetățile Tokay și *Şarbatak*, și după ce au pus mâna pe cetatea Onod (*Honad*), au căutat să cîştige de partea lor pe maghiari.

<Lupta lor cu austriecii și catanele lui Paldiyak; omorîrea a 12 stegari și oșteni de sub comanda generalului baron de Asti>.

După această izbîndă, cetățile Karczag (*Kişhar*) și Segnalom (*Sengub*) din apropierea Oradiei au încăput în mîinile lor și toți nemții din aceste cetăți au fost uciși. Apoi, <Giafer> pașa mai spunea că spre a îndeplini dorința maghiarilor din <Ungaria de> mijloc, aflați în cele două cetăți, și spre a-i ajuta pînă în ajunul sosirii grosului forțelor, i-a încurajat pe cîțiva curuți din Timișoara; după aceea, pe căpitanul Sapanoș, cu 81 de curuți, împreună cu 115 ostași turci voluntari atașați acestora, și dintre agalele sale pe Egreli Ahmed aga, Bosnali Ömer aga și pe Iusuf aga cu oamenii lor, i-a trimis <din Timișoara> în Ungaria de mijloc; pentru trecerea lor peste apa Mureș, în jos de Arad, le-a atașat un număr îndestulător de pedestrași cu trei caice; cei plecați au fost întăriți cu scrisori către populația maghiară din cetăți pentru acordarea de iertare (*aman*). Pe lîngă toate acestea, pașa mai arăta, în scrisoarea sa, că aflase de la o iscoadă turcească sosită din Transilvania despre adunarea a 15 000 de austrieci, care iernaseră în Ardeal, la Alba-Iulia (*Belgradcik*), pe malul Tîrnavei (*Çirnova*), între cetățile din strîmtoarea Devei (*Deve-Boğazı*) și că guvernatorul general (*valiu*) al Transilvaniei, numit Rabatin, spre a se feri de populație cu s-a despărțit de cetatea Sibiu (*Sebin*); în timp ce în scrisoarea a doi maghiari, trimiși din Tokay și *Şarbatak*, se spunea despre trimiterea aproape a 3 000 de austrieci din fața Budei...

<Duminică, 4 septembrie 1697, sînt la Iagodina> unde au făcut să vorbească un maghiar din Tata, adus din palanca Radanik. Acesta, după ce a arătat situația din Austria și Ungaria, a adăugat în completare despre căderea cetății Bistrița (*Pestrice*), din Transilvania, în mîna maghiarilor din Ungaria de mijloc și nimicirea austriecilor din ea.

(I,276) <Zvonuri despre plecarea sultanului în fruntea unei armate mari asupra cetății Azov>.
<Marți, 6 septembrie 1697, la conacul Zlosau, pașa primește știri de la vizirul Hagi Hüsein pașa, muhafiz din Belgrad, cu privire la mișcările austriecilor>.

Afară de aceasta, l-au făcut să vorbească și pe prinsul croat trimis de pașă. Din spusele acestuia s-a înțeles: ridicarea armatei austriece din Mohaci, trecerea Dunării la Vörösmaret (*Veleşmaret*) pe malul dinspre Bačka, între Dunăre și Tisa, și conăcirea lor lîngă satul Kubile, la o depărtare de trei ceasuri de Varadin. Cu ocazia adunării generale care urma să aibă loc acolo, a fost înștiințat muhafizul de Timișoara, Ćiafer pașa, să vină la Belgrad cu un ceas mai devreme, iar în locul său să-l lase drept căpetenie (*baş*) pe vizirul Arnavud Suleiman pașa.

(I,277) <Simbătă, 10 septembrie 1697, are loc intrarea armatei otomane în Belgrad și ceremonia primirii sultanului de către vizirul Hagi Hüsein pașa>.

Podurile fiind gata, Hüdaverdi pașa a fost trimis pentru apărarea părții din fața a Savei, și 10 șăici au fost trimise în fața Panciovei.

Într-o scrisoare sosită de la vizirul Ćiafer pașa, muhafizul Timișoarei, se înștiința: ieșirea pentru incursiune (*çetecilik*) a sangeacbeului de Ohrida (*Ohri*), Boșnak Regep pașa, cu o ceată de călăreți, atacarea pe

neșteptate a cetății Sebeș, dărimarea porții de la fortăreața ei, trecerea prin sabie a nemților și austrieilor din cetate, luarea și prădarea a tot ce era în cetate, muniții și lucruri, incendierea caselor, luarea în captivitate a comandantului cetății, împreună cu patru nemți și șapte sîrbi... Prinșii austrieici au fost trimiși la închisoare, iar sîrbii și patru haiduci, prinși de curînd, au fost pedepsiți cu moartea, în fața cortului <împărătesc>.

ADUNAREA CEA MARE ȘI TRECEREA SULTANULUI ÎN PARTEA PANCIOVEI

<Insistențele îndelungate, care durau de doi ani, ale noului vizir pe lângă sultan și marii demnitari otomani de a ataca Varadinul. Dar, prin diverse înșelăciuni, pregătirile necesare întârzie și după ce-l momește pe sultan, aducîndu-l la Belgrad, îl îndreaptă spre Panciova>.

Sultanul, un om sincer, dar naiv, în urma înfrîngerii lui Veterani și a austrieicilor în Banat de două ori, s-a lăsat convins că marele vizir va împresura Varadinul cu o oaste de 104 000 de ostași. Dar, pînă la Belgrad n-au fost întîlniți nici măcar 50 000 de oameni. De fapt, aici nu erau decît 25 000 de ieniceri, iar cu ocazia trecerii la Panciova, oastea nu dispunea de mai mult de 10 000 de oameni...²⁴⁹ (I,278)

<Opoziția unor pașale de a ataca Varadinul, care era o cetate puternică, mereu întărită de austrieici>.

... Acum, n-au căzut de acord asupra ideii de a trece în partea Timișoarei. Potrivit cu această situație, marele vizir a luat pe lângă el pe șeih ul-islam, kadî askeri efendi, pe beilerbeii de Rumelia, Anatolia, Adana, Alep, Diarbekir și pe agaua de ieniceri și s-au înfățișat cu toții <la sultan>, care se găsea în cortul principal (*başcadır*). După ce a explicat situația, a arătat că n-au ajuns la înțelegere, la o hotărîre. Fiind în impas, adunarea a fost amînată pînă la sosirea vizirului Ğiafer pașa din Timișoara. Chiar în aceeași zi, spre seară, Ğiafer pașa a sosit la Belgrad și a doua zi, marți, adunarea s-a deschis iarăși în cortul marelui vizir, unde hotărîrea a fost lăsată pe seama lui Ğiafer pașa. Acesta nu s-a angajat <să pornească> atacul asupra Varadinului, ci a fost de părere să se înainteze asupra cetății Bacika. Potrivit cu părerea sa, <după trecerea la Panciova, trebuia să se înainteze pe drumul de anul trecut> de pe podul așezat pe Tisa la Tittel. După cucerirea acestei fortărețe, trebuia să se pună mîna pe cetățile Gyula și Ineu cu împrejurimile lor, de unde, odată lăsate acolo munițiile și zaherelele, se putea înainta pînă în Ungaria de mijloc. Apoi, alăturarea populației de acolo va cădea în sarcina craiului Thököli. (I,279)

<Propuneri pentru înaintarea spre Buda și Varadin>.

Apoi, <pașa de Timișoara> și-a arătat în mod deschis părerea: „După aceasta trebuie să se trimită akingii în ținuturile aflate în război și odată strînse prăzi bogate, trebuie să se meargă direct asupra Transilvaniei. De aici, prin pasul Rucăr (*Rukal*) să se treacă în Țara Românească, de unde, pe calea Nicopolului trebuie să se meargă în capitala împărăției”. <La unele obiecțiuni>, Ğiafer pașa răspunde: „În fața acestora, dacă dușmanul nu va fi clintit de la locul său, sau dacă îi vine ajutor la Tittel

²⁴⁹ Aici autorul, învinuindu-l pe marele vizir Elmas Mehmed pașa, se contrazice cu ceea ce spune mai departe.

251 r.
(I,280)

și așezându-se în spatele insulei Adakale (*Şans*) se îngreuiază trecerea prin faţă, atunci toată ordia trebuie să traverseze apa Tisei și să ajungă la pălâncile Beçey, Küciük-Kanizsa și la cetatea Cenad; apoi, după pustiirea satelor din împrejurimi, trebuie să se ajungă iarăși la Timișoara. Odată cu aranjarea celor necesare acestei cetăți, ca și mai înainte, pe calea Lugoj și Sebeș, prin Țara Românească și Nicopol, se poate face întoarcerea în capitala împărăției”. În cele din urmă, acest plan al lui Ğiafer pașa a fost găsit potrivit.

<Comentarea căilor de înaintare și de întoarcere; marele vizir ține să înainteze până la pasul Zenta. Marele vizir și șeih ul-islam îl îmbrățișează pe Ğiafer pașa în cortul padișahului, iar după căftănirea lui, se hotărăște trecerea în șesul Panciovei>.

Astăzi, 16 august, vineri, după ascultarea slujbei religioase, sub comanda lui Mevlud Mehmed pașa au fost trimiși la Timișoara, cu gărzile lor, Bodur Suleiman pașa și Tatar Salih pașa, Mugiur Mehmed pașa cu 500 de călăreți de beilic, Ciomar Hagi Ali bei cu 500 de călăreți, apoi cîte doi sangeacbei din provinciile Rumeliei și Anatoliei și cîte unul din ținuturile Karamaniei, Alepului și Sivasului, cu 1 000 de ostași bosnieci și 1 000 de arnăuți, Küciük Ğiafer pașa și o ceată formată dintre nomazi (*yörük*), 30 de chile de zaherea și o cantitate de muniții. S-a mai poruncit acestora ca la întoarcere să-l ia cu ei pe Kaplan pașa, pe Regeb pașa și pe Bektaş Mehmed pașa, cu gărzile lor, precum și pe cei 1 000 de pedestrași (arnăuți de beilic), care fuseseră trimiși la această cetate <Timișoara> pe la începutul primăverii.

În a 29-a zi (muharrem 1109)²⁵⁰, vineri, beilerbeii de Rumelia și Anatolia, cu beii și oștile lor, au trecut pe podul Vișnița spre partea Panciovei, în față.

(I,281)

<La 19 august 1697, duminică, sultanul a trecut spre Panciova și a descins la răsărit de satul Orça. Ascultarea unor prinși aduși de curuți, care, după descrierea situației armatei austriece, mai arată următoarele> :

(I,282)

... Generalul Vovodmend, care plecase din Transilvania cu 6 000 de austrieci, s-a unit cu oastea dușmanului. Prinșii care au dat aceste știri au fost trimiși la închisoare, iar celor care i-au adus li s-au dat caftane și 3 pungi de aspri.

În a 4-a zi (safer 1109)²⁵¹, miercuri, menzilul Panciova. Ceata care dusesse zaherea la Timișoara s-a întors.

<Au loc defilări și căftănirea a două pașale. Sosirea lui Tholöli din Istanbul; atenția pe care i-o acordă marele vizir. Venirea a 10 000 de tătari sub comanda lui Şehbaz Ghirai>.

(I,283)

Zaimul Ramazan aga din Timișoara (*Tamişvarlı*), după ce urcă cu 15 oameni în două caice (*cirnik*), porni dincolo pentru incursiune (*çetye*) și înhăță lângă Varadin șapte austrieci, care duceau, cu harabale, zaherea la oastea austriacă; doi dintre ei au fost uciși, iar cinci au fost făcuți prizonieri.

<I se comunică sultanului mișcările și efectivele oștii austriece>.

251 v.

<Miercuri, 28 august, are loc așezarea oștii otomane în ordine de bătaie, înaintarea și sosirea ei la satul *Ciatzig* din fața cetății Tittel>.

²⁵⁰ 17 august 1697.

²⁵¹ 22 august 1697.

CUCERIREA CETĂȚII TITTEL ȘI TRECEREA PADIȘAHULUI PESTE APA TISEI (I, 284)

... În ziua următoare, a 14-a zi a lunii (safer 1109)²⁵², duminică, 252 r.
oastea s-a ridicat și a trecut dincolo de podul Valova (*Vilive*) pentru conac. (I,287)

... Serhadli Mehmed pașa, trimis cu două zile mai înainte împreună (I,288)
cu tătarii ca să aducă o limbă (*dil*), a înhățat nouă maghiari. Aceștia,
puși să vorbească, au arătat că armata austriacă, pe cînd conăcea în apro-
piere de Zenta, 10 000 de austrieci și 500 de catane de sub comanda gene-
ralului din Transilvania, Vovodmend, au pornit la drum spre a ajuta ceta-
tea Tittel...

... În a 16-a zi (safer 1109)²⁵³, marți, vizirul Osman pașa, din 252 v.
ariergardă, plecînd, a dat foc podului de pe Volova. (I,289)

<Se arată poziția oștii otomane față de cea austriacă. Interogarea unui prins despre si-
tuația dușmanului; el face cunoscut că în oastea primului comandant (*başkomutan*) al
Austriei, prințul Eugeniu de Savoia (*Preņç Visavye*), după trecerea podului de la palanca
Martinoș la Kúciuk Kanıssa, spre a veni în partea Timișoarei, în momentul coborîrii la Zenta,
au mai intrat 3 000 de austrieci din Ungaria de mijloc și 2 000 de ostași din Brandenburg,
împreună cu vasele (*tonbaz*) pentru poduri>.

<Sosirea generalului Palfi, din Franța, cu 500 de austrieci și 500 de maghiari, alte efec- (I,290—291)
tive, situația armamentului austriac și poziția strategică a acestora între Zenta, Tisa și Dunăre.
Ordinea de bătaie, efectivele și armamentul oștii otomane, prezența tătarilor, încercări de a îm-
pedica înaintarea austrieilor, scăderea moralului în armata otomană>.

În sfîrșit, nu s-au gîndit decît la salvare prin numirea unui rege în (I,292)
Ungaria de mijloc și prin trecerea padișahului, a oștii, tunurilor și munițiilor
dincolo de apa Tisei, în partea Timișoarei.

<Alte planuri pentru retragerea turcilor>.

(I,2 93)

Unii au început să răspîndească vestea : „și noi trebuie să urmă-
m aceleași drumuri <ca austrieii>, iar după ce vom ataca împrejurimile și
vom ajunge la ținta noastră, trecînd peste Tisa într-un loc potrivit, vom
merge spre partea Timișoarei”.

<Trimiterea tunurilor și a munițiilor la Belgrad>.

După un popas de trei zile, aici, în a 20-a zi a lunii (safer 1109)²⁵⁴,
într-o zi de sîmbătă, au înaintat cu poverile, avînd călăreții în spate, cu
toate forțele aranjate în pilcuri (*alay*) și au descins în vatra satului
Földwar (*Fogozvarca*).

<De aici au înaintat pînă la satul *Peşir* de pe Tisa. Dimineața, akingiile și tătarii, cu 5 000
de ostași, au atacat orașul Zenta ; lupta a durat două ore și au fost luați mai mult de 6 000 de
prizonieri și prăzi nenumărate>.

De data aceasta au încăput în mîna ostașilor atîtea prăzi și toate
lucrurile care au fost jefuite, de 15 ani încoace, de haiduci, de la călătorii în
trecere de la Timișoara la Belgrad și de aici la Sofia. Printre acestea erau
îndeosebi vase de aur și argint, șei împodobite cu pietre prețioase, posta-
vuri, săbii grele cu două tăișuri (*gaddare*), săbii obișnuite, îmbrăcămințe
felurită, haine scumpe și obiecte de podoabă. Așa de multe erau, încît de-

²⁵² 1 septembrie 1697.

²⁵³ 3 septembrie 1697.

²⁵⁴ 7 septembrie 1697.

veniseră o problemă specială. În gropi şi fîntîni s-a găsit foarte multă zaharea : făină, orz şi grîu. Chila de grîu s-a luat cu preţul de 4 aspri de către oaste. Oraşul însă a fost incendiat de la un capăt la altul.

În acest timp, alaiabei de Timişoara, Ahmed aga, care zăcea în închisoare cu 30 de prizonieri turci, a scăpat stricînd poarta.

(I, 294)

<La 9 septembrie (22 safer), luni, se ridică din satul Peşir şi conăscă în cîmpia Zentei>.

BĂTĂLIA DE LA ZENTA (*SENTE CENGİ*)²⁵⁵. MOARTEA DE EROU A MARELUI VIZIR ELMAS MEHMET PAŞA, A VIZIRILOR ŞI BEILERBEILOR ŞI CĂPETENIILOR OŞTII. TRIMITEREA SIGILIULUI VIZIRAL LUI HAGI HÜSEİN PAŞA, MUHAFFİZ DE TIMIŞOARA

... În ziua şi în noaptea aceea, în a 24-a zi a lunii (safer 1109)²⁵⁶, şi în ziua următoare, vineri, s-a continuat trecerea podului peste Tisa şi pînă aproape de mijlocul timpului dintre dimineaţă şi amiază (*kuşluk*) trecuseră Şehbaz Ghirai sultan cu oastea tătară şi craiul Thököli Imre <principele Transilvaniei>. Iată că în acest timp, un prins duşman, trimis de hanzade, a înştiinţat că cei 12 000 de cavaleri pedestri din Varadin, uniţi cu pedestraşii din Baia (*Bayé*), o forţă de 60 000 de oameni, pedestri şi călări, trebuia să apere Transilvania, Ungaria de mijloc, Bacîka, Seghedinul şi împrejurimile lor; în dorinţa lor de a ataca oastea otomană, s-au ridicat din Varadin şi, după traversarea podului Karagöl, au mers spre satul Peşir.

<O nouă grupare a forţelor turceşti, după aflarea acestei ştiri şi desfăşurarea luptei dramatice de la Zenta. Mulţi dintre turci îşi pierd aici toată prada lor bogată, *chilerul* împărătesc pierde numeroase tactmuri de aur>.

(I, 300) Şi eu am pierdut <spune autorul> un *sandîk* cu lucrurile mele. În noaptea aceea şi în ziua următoare, joi, pînă spre seară şi apoi spre noaptea de vineri, pînă la orele 5, am înaintat mereu fără tihnă şi odihnă, fără a sta, şi am ajuns cu greu la Timişoara, unde în faţa varoşului s-a trecut la conac. Vistieria împărătească, 7 tunuri *kolonborne*, 3 *havane*, 12 tunuri *şahi*, tuiurile şi cea mai mare parte a oştii de pe lîngă defterdar efendi, o luaseră spre dreapta şi au ajuns la Timişoara pe drumul drept, cu 6 ore înainte de padişah. Aceştia se împotmoliseră pe drum în mlaştina bisericii Horosia, unde au lăsat 3 tunuri *kolonborne* şi un tun *şahi* cu cîţiva oameni. Duşmanul, <care> strîngea pierderile oştii <turceşti>, le-a scos şi le-a dus cu el.

În ziua următoare, a 26-a zi a lunii (safer 1109)²⁵⁷, vineri, după ce s-au aşezat în spatele fortăreţei interioare <din Timişoara>, marele vizirat (*sadrâzamlık*) fiind acordat vizirului Amugezade Hüsein paşa²⁵⁸, muhafiz de Belgrad, a fost trimis cu un hatt-i şerif, la Belgrad, micul imbrohor Cerchez Mehmed aga, ca acesta cu o zi mai devreme să sosească la ordie. Pînă la sosirea marelui vizir, valiul de Siria, Bozoklu Mustafa paşa, adus la căimăcămie, a cerut să se facă un nou sigiliu²⁵⁹ pentru marele vizir.

²⁵⁵ La dezastrul suferit aici de armata otomană a asistat şi Dimitrie Cantemir (cf. *Istoria Imperiului otoman. Creşterea şi scăderea lui*..., II, Bucureşti, 1876, p. 704—710).

²⁵⁶ 11 septembrie 1697; după calendarul otoman administrativ (*malîye*): 1 septembrie.

²⁵⁷ 13 septembrie 1697.

²⁵⁸ Care-l însărcinează mai tîrziu (1702) pe Mustafa Naimă să scrie o cronică a Imperiului otoman.

²⁵⁹ Vechiul sigiliu viziral, încredinţat lui Elmas Mehmed paşa, a fost pierdut în bătălia de la Zenta.

Sansongi Mehmed aga din Salonic (*Selanikli*), adus la administrația ienicerilor (*kulkethudasi*), a fost însărcinat să-i adune pe ienicerii împărătești. Padişahul, sosind în cetate, a vizitat fortăreața interioară și cea exterioară. După ce a aruncat o privire asupra redutei și a zidurilor sale, zidite din nou de răposatul vizir Gïafer paşa <fost muhafiz de Timișoara>, s-a închinat pentru sufletul său și a descins la Turnul tunarului.

PARTICULARITĂȚILE SPECIFICE ALE CETĂȚII TIMIȘOARA ȘI TRANSFORMAREA EI ÎNTR-O REȘEDINȚĂ ÎMPĂRĂTEASCĂ

Gïafer paşa reparase și restaurase această fortăreață mai mult decît se cerea și se putea. Zidurile dinăuntru și din afară ale fortăreței cu timpul se stricaseră și ajunseseră într-un hal fără de hal, astfel că de pe ele nu se putea trage cu tunul și în caz că se trăgea, stîlpii, birnele și bolțile (*çit*) <cetății> se dărimau, căci ajunseseră într-un hal că nu putea suporta nu numai bătăile de tun, dar crenelurile sale (*mazgallar*) nu rezistau nici măcar la ridicarea tunurilor pe zid și nu puteau susține unelte ca balistele (*mancnik*) scoase din *cundacele* tunurilor. Nu harabale și călăreți să stea deasupra zidurilor, dar nici măcar pedestrașii nu puteau merge pe ele. De aceea, Gïafer paşa, după ce făcu să fie dărimate zidurile ei dinăuntru și din afară, de la un capăt pînă la altul, le-a făcut din nou mult mai întinse; apoi, după ce a făcut ca stîlpii să fie fixați și înșirați în două părți, legăturile lor strînse le-a umplut cu pămînt. De asemenea și poalele fortăreței (*peçe*) fuseseră reparate și restaurate. Apoi, din interior, în fiecare parte, s-au așezat, în locuri potrivite, scări bătute cu pămînt. De asemenea, drumurile pentru războinici, porțile cetății și podurile de deasupra șanțurilor, toate au fost reînnoite. Acum zidurile ei sînt așa de puternice încît un tun mare ca cel balyemez, cu cundacul său cu tot, poate fi urcat cu ușurință pe ziduri așa cum se găsește la poarta cetății dinăuntru, putîndu-se aduce de la un capăt la altul fără nici o sforțare și supărare. Aceeași situație era și pentru călăreți și harabale. Gïafer paşa, după ce făcu să fie curățate părțile interioare și exterioare ale șanțurilor, a poruncit să se sape pămîntul cu încă 5—6 arșini înspre marginea din afară; și așa deveniră mai adînci și mai largi ca în trecut. Iar deschizăturile sau urechile (*kulak*) celor patru turnuri mari ale fortăreței interioare, după ce fuseseră lungite, au fost acoperite și învelite cu scînduri, așa cum se obișnuiește. Partea de deasupra a magaziei de muniții, dinspre dreapta, între două turnuri, de la streșinile (*saçak*) turnurilor pînă la clădirile fortăreței și aproape pînă la zidul cu umplutură, a fost umplută cu pămînt; apoi s-a așezat deasupra o redută pentru tunari, înaltă, cu nouă creneluri; după aceea, curățînd, s-a netezit drumul spre cele patru părți ale orașului, cale de aproape două ceasuri de la case și copaci. Apoi, <cetatea> a fost întărită cu diverse redute (*tabye*). Astfel, spre partea dreaptă a fortăreței interioare, parcă forfecată, cu fața spre miază-zi (*kible*), <se afla> dedesubt o redută cu două creneluri și cu zidul umplut, iar deasupra acesteia o redută cu nouă creneluri; la cele două capete ale fortăreței de afară, cu fața spre sud, deasupra zidului umplut <se aflau> două redute, una cu cinci și alta cu șapte creneluri, iar

deasupra porții turnului Kanlı o altă redută cu nouă creneluri. Sub pământ, cunoscută sub denumirea de *tabia yamacilor*²⁶⁰, <se afla> o redută cu un singur crenel; tot aici, deasupra zidului umplut, <era> o altă redută cu nouă creneluri; lângă vechiul palat (*saray*), sub reduta spahiilor, o altă tabie cu un crenel, iar deasupra acesteia, în zidul umplut, o redută mare cu 19 creneluri; sub poarta apei (*su-kapısı*) o tabie cu un crenel; odată ce pe zidul umplut era o redută cu 15 creneluri, tăria și rezistența cetății Timișoara crescuse mult; apoi, la toate redutele fuseseră așezate tunuri *balyemez*, cite două tunuri *havane*, aruncătoare de bombe și grenade (*kumbara*). Allah să-l milostivească <pe Giafer pașa>.

Apoi, <cetatea> a mai fost întărită și cu oști; în afară de cei 2 063 de viteji (*yiğit*) din oastea locală a cetății, se mai aflau 2 050 de paze ieniceresti (*nöbetçi yeniceriye*); apoi, la 468 de armurieri (*cebeci*) au mai fost adăugați 300, la 173 de tunari încă 50 de topcii. Solda oștii locale, provenită de la slujitorii pioși ai geamiei și meceturilor, precum și cei 83 175
 254 v. de curuși pentru plata a două ciștiuri a oștilor de poartă, au fost predați agalelor ieniceresti. Dar oastea locală, nemulțumită din cauza acestor plăți neîndestulătoare, începuse să murmure și de aceea s-a promis trimiterea îndată din Belgrad încă a unui ciști. După ce au păzit această cetate ca oaste de pază pînă aproape în ziua de *Kasım*, au fost însărcinați să se întoarcă în țările lor vizirul Kanijeli Osman pașa, valiul de Alep, valiul de Sivas, Cetretilzade Iusuf pașa, valiul de Ankara, Uzun Ali pașa, cu <oștile> provinciilor de Adana și Karamania; 1 000 de pedestrași
 (I,302) dintre pedestrașii bosnieci ai marelui vizir, 250 de călăreți ai beilicului arnăuților, adică încă o oaste de aproape 5 000 pentru apărare. Lui Abdi aga, chehaiaua marelui vizir cel răposat, i-a fost acordat ținutul Rumeliei cu rangul de vizir, fapt pentru care a fost chemat lângă padișah și a fost căftănit. În același timp, și-a luat sarcina să păzească cetatea cu forțele ținutului său. Oastea egipteană, care păzise cetatea anul trecut, a fost scoasă afară. După ce valiul de Timișoara, Mustafa pașa, și agalele oștii locale au fost căftănite, padișahul, luîndu-și rămas bun de la toți, a părăsit cetatea și a descins la cortul împărațesc. În timp ce era încă aici, l-a poftit înăuntru pe beilerbeiu de Alep, Osman pașa, și i-a poruncit să fie căpetenia tuturor acestor forțe, după care l-a căftănit.

În a 28-a zi a lunii (safer 1109)²⁶¹, zi de duminică, s-au ridicat cu toată ordia și au coborît la menzilul Çıatal-Geçidi²⁶².

În a 29-a zi (safer)²⁶³, sînt la Denta (*Tente*). În prima zi a lui rebi ül-evvel (1109)²⁶⁴, zi de marți, cînd am ajuns la menzilul Alipînari²⁶⁵ a venit marele vizir Hüsein pașa și a intrat în cortul caimacamului Mustafa pașa.

<Prin mijlocirea lui caimacam pașa, marele vizir este introdus în cortul sultanului, unde este felicitat ca prim sfetnic al împărăției, i se înmînează direct de către sultan sigiliul viziral și apoi este căftănit>.

²⁶⁰ În text : *Yamaklar* (pl. de la *yamak*), categorie de oaste auxiliară sedentară în cetățile turcești de la Dunăre.

²⁶¹ 15 septembrie 1697.

²⁶² „Trecătoarea bifurcată”.

²⁶³ 16 septembrie 1697.

²⁶⁴ 17 septembrie 1697.

²⁶⁵ „Fintina lui Ali”.

În a 2-a zi a lunii (rebi I 1109)²⁶⁶, într-o zi de miercuri, după ce au trecut la Panciova, au descins pe malul Timișului. Numai de la acest conac padișahul a plecat la Belgrad și a intrat în haremul său împărătesc.

<În ziua următoare, la același menzil, au loc în oaste avansări și căftăniri>.

(I,303)

În a 4-a zi a lunii (rebi I 1109)²⁶⁷, vineri, după ce au trecut peste podul Vișniței, pe când intrau în Belgrad, padișahul a coborât din cetate spre a întâmpina mantia profetului și sfintul steag...

<Relatările unui prizonier turc fugit despre omorirea unui pașă și a 17 comandanți otomani din porunca lui Eugeniu de Savoia, imediat după bătălia de la Zenta, și aruncarea cadavrelor lor în Tisa. Pierderile suferite de austrieci : 13 000 de morți și 6 000 de răniți>.

Apoi, acesta mai înștiință : venirea <austrieilor> la palanca Martinoș, unde au loc construirea unui pod de trecere spre partea Timișoarei și a Küçüik-Kanizsei ; trecerea a 15 000 de călăreți în partea de dincolo ; după o ședere de trei zile aici <Eugeniu de Savoia> află de întoarcerea padișahului la Belgrad și îndată trimite din armata sa 8 000 de ostași în Transilvania, 8 000 la Varadin, 10 000 în Ungaria de mijloc, sub pază.

<Retragerea austrieicilor la Seghedin, adresarea unei scrisori împăratului din Viena>.

În această zi s-a făcut cunoscut padișahului nostru că 600 de grăniceri (*serhadlı*) viteji și aleși din Timișoara dintr-o primă incursiune la Solnoc aduseseră 3 000 de oi, iar dintr-a doua 600 de bovine.

... În a 9-a zi (rebi I 1109)²⁶⁸, miercuri, au fost trimiși, sub comanda lui Hüdaverdi pașa, oștile dalkılci și silahdarii spahii cu feude mărite (*terakkili*), împreună cu timarioții lor, să transporte muniții la Timișoara, apoi au fost numiți, timp de un an, la paza acestei cetăți ; în timp ce Cetrefil Iusuf pașa, mazilit din guvernământul Sivasului, a fost numit la căpetenia (*başbuğluna*) Timișoarei, acordându-i-se feude vizirale (*has-ı vüzer*). Când au văzut că este potrivită întoarcerea craiului din Ungaria de mijloc, Thököli Imre, împreună cu padișahul la Istanbul, primul căpitan Sapanos Mihai a fost trimis iarăși la Timișoara cu 500 de oameni ai săi.

(I,304)
255 r.

<Sultanul, rămas timp de nouă zile în șesul Belgradului, a avut grijă de munițiile, proviziile și plata soldelor, în două cîștiuri, pentru cetățile și pălăncile de pe țărmurile Dunării. Se acordă o atenție deosebită întăririi cetății Belgrad>.

Pe de altă parte, după ce a lăsat la paza acestei cetăți, pînă la 26 octombrie (*Kasım*), pe chehaiaua de defterdari Mahmud aga, cu spahiii de zeamete ale provinciei Anatolia, și pe valiul Silistrei, Hazinedar Ibrahim pașa, cu cetele de iörüci, în a 14-a zi a acestei luni (rebi I 1109)²⁶⁹, luni, s-a întors cu toată ordia sa spre Istanbul.

(I,305)

<Trimiterea de firmane pentru recrutări de oști în vederea expediției din anul viitor împotriva Ungariei ; beilerberul de Ocaakov, hazinedar Ibrahim pașa, trebuia să aducă 3 800 de ostași de pe țărmurile Dunării, plata întreținerii lor urmînd să fie suportată de principate (*beglik*)>.

²⁶⁶ 18 septembrie 1697.

²⁶⁷ 20 septembrie 1697.

²⁶⁸ 25 septembrie 1697.

²⁶⁹ 30 septembrie 1698 ; în text se dă corespondentul de 20 septembrie (*Eylâl*), după calendarul administrativ (stil vechi).

255 v.

(I,308)

APARIȚIA UNOR TULBURĂRI ÎN ȚĂRILE LEȘEȘTI

<După moartea regelui Ioan al III-lea Sobieski (1673 — 1696) urmează la domnie fiul său mai mare, Iacob, care, nefiind recunoscut de panii poloni, trimite pe ascuns un om la Hanzade Gazi Ghirai sultan din ținutul Bugeac, obținând promisiuni de ajutor din partea hanatului Crimeei pentru recunoașterea sa. Întrevederea boierilor săi cu Gazi Ghirai în apropiere de cetatea Oceakov. Promisiuni făcute turcilor pentru plata unui tribut>.

(I,309)

Potrivit cu promisiunea dată, Gazi Ghirai, cu 20 000 de tătari sub comanda sa, s-a pus în mișcare și a venit în Moldova. După ce a luat din Iași soldele cetății Camenița, a înaintat, ajungând la Kapakli-Ceșme, la cale de șase ceasuri mai încolo de apa Nistrului (*Turla*)...

256 r.

(I,311—312)

<După moartea beilerbeiului de Bosnia, Mehmed pașa, prințul Eugeniu de Savoia ocupă orașul *Bosna-Sarai*. Se emit firmane pentru pornirea unei expediții, sub comanda lui Daltaban Mustafa pașa>.

(I, 313)

Cu această poruncă a fost adusă lui Mustafa Daltaban pașa și o blană de samur, de către chehaiua de capugii Ali aga. În același timp un alt firman urgent a fost trimis, cu spătarul Kalfa Hüsein aga, lui Abdi pașa, beilerbei de Rumelia, prin care i se cerea să iasă din Timișoara cu oștile de poartă, oastea ținutului său și cu pedestrașii folosiți ca lefegii ai beilicului și cu toții împreună să înainteze în Bosnia...

<Înșirarea tuturor comandanților turci care vor participa la această expediție>.

... Capugibași Baltagi Ibrahim aga, după ce a ales 4 000 de ostași din forțele Bugeacului, a fost trimis în Crimeea, la măriia sa hanul, spre a merge în Bosnia...

(I,315)

<Trecerea localităților Ienipalanca și Panciova în mâinile austrieilor>.

(I,316)

... <Trimiterea unor firmane> ca beilerbeiul de Oceakov, Hazinedar Ibrahim pașa, sangeacheiul de Avlonia, Kaplan Pașaoğlu, Zeynel pașa și sangeacheiul de Ilbasan, Arnavud Ali pașa, să ajungă cu oștile lor o zi mai devreme la Timișoara. Afară de aceștia, au fost trimiși la cetatea Camenița, pentru paza pe un an și cu bani peșin, 800 de spahii silahdari serdenghecidii, recrutați din Dobrogea, 500 de ieniceri veterani, aleși din Istanbul, un hasekiu, 200 de călăreți, precum și oșteni dintre beșlii. Acestora, care urmau să fie întreținuți de beilic și să ierneze în Țara Românească, li s-au mai adăugat 500 de călăreți curuși.

257 r.

(I,317—318)

<Unele măsuri de apărare față de haiducii de la malurile Dunării. Sosirea unor știri de la serhatul Bosniei, care arătau acțiunile austrieilor la cetățile Doboy, Brod, Esseg etc.>.

(I,319)

... Afară de aceasta, un curuș, sosit din Belgrad, înștiința că zahereaua Timișoarei a fost luată și transportată din Belgrad de către Abdi pașa, beilerbei de Rumelia.

(I,320)

... PRĂDAREA PĂMÎNTURILOR DUȘMANE DE CĂTRE ORDIA TĂTĂREASCĂ

În cursul iernii, Hanzade Ghirai și Maksut Ghirai sultan, cu o ordie tătară de 30 000 de oameni, după cum au fost însărcinați au luat din Moldova zahereaua și soldele cetății Camenița și au trecut apa Nistrului

la cale de două ceasuri mai încoace de cetatea Camenița. Apoi, ajungînd teferi și sănătoși la fortăreața de mai sus, au predat materialele...

<Incursiuni de jaf în Polonia pînă la palanca *Zapolata*>.

Sultanii de mai sus au rămas aici cu poverile, iar ostașii lor au fost trimiși, sub comanda lui Ceavul Mîrza, pentru incursiuni de pradă (*çapul*). Ei au prădat toate satele din apropiere de varoșul orașului îngrijit Colomea, din jurul munților Transilvaniei, încăpînd în mîinile lor 20 000 de prizonieri, prăzi și animale nenumărate. Casele și pomii fructiferi au fost arși... La întoarcerea spre Zapolata, după o luptă, au luat în robie populația și de acolo sătui și <plini de> pradă, au coborît din partea superioară a apelor Prut și Nistru în Bugeac, iar de aici s-au întors în Crimeea.

<Toate acestea au fost făcute cunoscute printr-un raport de către Abdurrahman aga, care afirma că pînă atunci pînă aproape de orașul Colomea nu călcase picior de turc. Situația din Ueraina, unde se ciocneau interesele rușilor, tătarilor și cazacilor zaporojeni ai hatmanului Mazepa. Pedepsirea triburilor turceme și curde; măsuri pentru ajutorarea forțelor lui Şamhal han. Versiunea turcă a tratatului de pace între Austria și Franța>.

257 v.

(I,321)

(I,323)

(I,324 – 329)

SOSIREA HANULUI CRIMEEI ÎN CAPITALA ÎMPĂRĂTEASCĂ

258 v.

(I,330)

Cînd hanul Crimeei, Hagi Selim Ghirai, venise mai înainte în capitala împărăției, fuseseră luate multe hotărîri importante. De aceea, acum i s-a trimis iarăși un firman ca să vină <la Istanbul>. Scrisorile sosite astăzi de la han ne înștiințau plecarea în Bugeac...

<Sosirea hanului la Adrianopol și primirea lui în conacul defterdarului Ahmed pașa. Nașterea unui prinț otoman. Sosirea unor știri de la flota împărătească>.

259 r. – v.

(I,332 – 337)

ÎNCEPEREA TRATATIVELOR DE PACE CU AUSTRIA, POLONIA, VENETIA ȘI RUSIA

(I,338)

<Întrevederea împuterniciților Angliei, Guillaume Pagett, și al Țărilor de Jos, marchizul de Colliers, cu marele vizir Husein pașa, la Adrianopol; aceștia s-au oferit ca intermediari pentru curmarea luptelor, împiedicarea vărsării de sînge și încheierea păcii. Din partea turcilor este împuternicit marele dragoman al Divanului împărătesc, Iskerletzade Alexandru²⁷⁰. Participarea lui reis efendi, Rami efendi, și a dragomanului Alexandru Mavrocordat la tratativele de pace de la Carlowitz (*Karlofça*).

PLECAREA SULTANULUI DIN ADRIANOPOL ȘI TRIMITEREA MARELUI VIZIR ÎN EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA UNGARIEI

260 r.

(I,347 – 348)

<Primirea unor știri din partea lui calgai Devlet Ghirai sultan despre intenția regelui polon, Frederic, de a merge asupra Cameniței, concentrarea armatei acestuia la Erstein (*Halinan*) și apropierea cazacilor zaporojeni de Oceakov>.

(I,349)

Potrivit cu aceasta, pentru a-i înspăimînta pe cei doi dușmani, a fost trimis beilerbeul de Karamania, vizirul Eyüblü Hasan pașa, muhafiz

²⁷⁰ Alexandru Mavrocordat, mare dragoman al Porții (1673 – 1709) (cf. Nestor Camariano, *Alexandre Mavrocordat, le grand dragoman, son activité diplomatique (1673 – 1709)*, Thessaloniki, 1970, 107 p. + pl.).

de Babadag, și afară de oastea sa i s-au mai alăturat 1 700 de bostangii, în timp ce muhafizul de Bugeac, Hanzade Kaplan Ghirai sultan, a fost trimis la Camenița și a fost înștiințat să rămână acolo pentru ajutorarea acestei cetăți.

361 v.

(I,350)

EVENIMENTELE ANULUI 1110 ²⁷¹

262 r.

ÎNCHIEIEREA PĂCII CU AUSTRIA, POLONIA, VENETIA ȘI RUSIA

(I,354)

<Întoarcerea marelui vizir și serdar Hüseîn pașa la Belgrad. Rami efendi și dragomanul Alexandru Mavrocordat îl înștiințează pe marele vizir de stadiul tratativelor de pace. În textul tratatului (*ahitname*) încheiat cu Austria figurează următoarea titulatură a sultanului : „stăpîn al Bosniei și Timișoarei și Belgradului, precum și al cetăților supuse acestora și mai cu seamă padișah al Țării Românești și Moldovei”>.

(I,355)

(I,357)

... *Articolul I* : Țara Transilvaniei, acum în stăpînirea cezarului de mai sus, să fie tot sub stăpînirea și în posesia sa ; granița, începînd din țara Podoliei și pînă la capătul Țării Românești, și aceea ce este între Țara Românească și Moldova, să fie ca înainte de acest război, așa cum era vechea graniță ; se mărginește cu munți, și de la capătul Țării Românești și pînă la apa Mureșului ; de asemenea să fie ca vechea graniță, mărginită din ambele părți cu munți și de ambele părți granița veche să fie respectată ; nici de o parte și nici de alta să nu fie nici un fel de pretenție.

262 v.

Articolul II : Ținutul (*eyalet*) Timișoara, supus cetății Timișoara, cu toate părțile <comunele> și apele aparține stăpînirii înaltului Devlet cel veșnic ; granița sa, care este din partea Transilvaniei, de la capătul Țării Românești și pînă la apa Mureșului <se mărginește> cu vechea graniță a Transilvaniei, arătată mai sus, și granița sa din partea Mureșului, apoi hotărnicită cu malurile de dincoace ale rîului Tisa ; <cetățile> Sebeș și Lugoj și Lipova și Cenad și Küciük-Kanizse și Bekey și Bechicerec și Ranik, care sînt înăuntrul hotarului de mai sus, după cum s-a explicat, sînt din hotarele Transilvaniei de înainte de acest război. Astfel, tot ce se găsește pe pămîntul Timișoarei, mărginită cu malurile de dincoace ale apelor Mureș și Tisa, de azi încolo să nu fie dărîmat de zisul cezar și *eyaletul* de mai sus să fie îngrijit în întregime ; de azi înainte nici în locurile mai sus-arătate și nici în apropierea malurilor Mureșului și Tisei, în locuri mici și mari, să nu se mai așeze nimic pe zidurile cetăților și nici să se mai clădească și tot ce este între apele Mureș și Tisa, ca mori de apă (*saky-i dolab*) și locuri de pescuit sau heleștee (*sayd-i mahi*) și alte avantaje necesare raialelor ambelor părți, să le folosească așa cum se cuvine. Celor care vin din locurile supuse mai sus-zisului cezar nemțesc, aflate în partea de sus a apelor mai sus-numite, atît raialelor austriece cît și altora, cînd vin cu vase încărcate pe apele Mureșului și Tisei și pe fluviul Dunărea, după voia lor, la coborîre și urcare, la sosire și plecare, la trecere, să nu li se facă nici o piedică, nici o pagubă ; aceștia să vină și să meargă cu ușurință. De asemenea și vasele de pescari ale raialei din Timișoara și alte caice ale lor, potrivit cu prietenia, să lucreze fără piedică ; la hotarele unde sînt mori de apă (*değirmen sefineleri*), trecerea și traversarea vaselor de negustori, cu știrea și înțelegerea celor care sînt zabiți, nu vor fi împiedicate sau stînjenite, să se așeze hotar (*sınur*)

²⁷¹ 10 iulie 1698 — 28 iunie 1699.

pe locuri și apa Mureșului fiind un rîu mare, dările pentru drepturile de moară sau alte pretexte să nu fie luate (*taklil*) în seamă (*icra*). După cum s-a explicat, să nu fie nici un fel de piedici la trecerea vaselor supuse cezarului de mai sus, de asemenea și insulele aflate în rîurile de mai sus, care acum sînt sub stăpînirea împăratului de mai sus, să fie în posesia sa, dar raialele din ambele părți să trăiască în pace, liniște și prietenie; orice oprire și agresiune, precum și tot ce este contrar păcii să fie oprite prin firmele întărite... (I,358)

Articolul X : În timpul acestui război, mulți dintre maghiari și ardeleni (*Erdillüden*) și-au întors fața de la cezar și au venit la serhatul meu cel victorios. (I,360)

<Reglementarea situației acestora prin așezarea lor în anumite locuri și modul lor de circulație>.

263 v.

Copia (*suret*) actului (*temessük*) sigilat, care a fost dat polonului (*lehlüye*)... (I,370)

Articolul I : ... După înlăturarea dușmăniei care a existat cu înaltul Devlet, s-a revenit la vechea prietenie, pentru liniștea și odihna raialelor din ambele părți. (I,371)

... Vechea graniță, care era în vigoare și de care se ținea seamă înainte de aceste două războaie, atît țara Moldovei, cît și alte locuri din țările noastre bine păzite să se mărginească cu vechiul hotar al țărilor leșești (*leh*). De azi înainte, atît de dincolo, cît și de dincoace, să nu mai fie atacate. Această veche graniță să fie păzită cu mare cinste și fără schimbări.

Articolul II : Înainte de acest război, vechea graniță a țării Moldovei a fost atacată; acum din cetățile mari și mici și din toate locurile unde sînt oști polone, <acestea> să fie scoase și evacuate. Toată țara Moldovei să fie curățată și să fie liniștită, așa cum era înainte de acest război.

Articolul III : Oastea care se găsește în cetatea Camenița de dincolo de granița veche a țărilor leșești, dinainte de cele două războaie, să fie scoasă și evacuată; în toate cetățile, și de azi încolo în Podolia și în Ucraina, înaltul Devlet să nu aibă nici un amestec. Hatmanul cazacilor din Ucraina, care stă în Moldova, să fie ridicat de acolo. Vechea graniță între țările leșești și Moldova să fie fixată și dacă timpul va permite, pînă la începutul lunii martie evacuarea lor să se înceapă. Și pe cît este cu putință, cu o zi mai devreme, din Moldova, din toate cetățile și locurile ei, oastea leșească să fie evacuată. (I,372)

Țara Moldovei să fie curățată. De asemenea, și evacuarea cetății Camenița trebuie să înceapă la începutul lunii martie <1699>.

<Clauza privind evacuarea cetății Camenița de către turci>.

Articolul IV : Cetele ostășești și mai cu seamă neamul tătăresc, supus și altui devlet, nu va mai ataca sub diverse pretexte granița și nu va pricinui pagube <Poloniei și nici aceasta lor>, nu vor mai lua prizonieri. . .

Înaltul Devlet va soma și va cere vizirilor și beilerbeilor săi, mării sale hanului tătăresc, lui calgai și lui nureddin și altor sultani, precum și voievodului Moldovei, să se abțină de la serhat.

<Clauze privind relațiile turco-tătaro-polone>.

(I,373) *Articolul VI*: Bugecenii și alți tătari, care pe timpul războiului au ieșit din vechile lor sălașe și au intrat pe pământul Moldovei, potrivit cu vechiul tratat împăărătesc, care a fost acordat regelui polon, nu vor da năvală și nu vor face agresiuni <asupra Poloniei>. Din toate locurile, ciftlicurile și cișlalele pe care neamul tătăresc le-a stăpinit în mod samavolnic, abuziv în Moldova, vor fi scoși <tătarii> și trimiși să locuiască în vechile lor sălașe; ei își vor vedea de treburile lor și nu vor mai supăra pe nimeni.

(I,374) <Clauze comerciale privind Polonia>.

265 r. *Articolul X*: După cum se scrie și în tratatele (*ahidname*) date de înaintași, fiind cu aceeași sinceritate, raialele înaltului Devlet, ca și supușii altora, totdeauna să fie liniștiți și fugarii din Moldova și Țara Românească să nu fie primiți; dacă unii găsesc adăpost în țara leșească și caută să vîre zîzaniei și să facă tulburări, unii ca aceștia să fie predați la cerere...

<Clauze privind pe cazaci și poloni>.

(I,375—377) ... COPIA HÎRTIEI SIGILATE, CU ARTICOLE, CARE A FOST DATĂ PĂRȚII RUSEȘTI...
265 v.

<Reglementarea litigiilor cu Rusia la Carlowitz (22 ianuarie 1699)>.

Volumul al II-lea

(II,3) PUSTIIREA POLONIEI DE CĂTRE OASTEȘA TĂTĂREASCĂ

Fiul hanului (*hanzade*), Kaplan Ghirai sultan, după ce a luat din Moldova zahereaua și soldele cetății Camenița pentru toamnă (*Kasım devresi*), le-a predat în bună stare <la Camenița>. Apoi, potrivit cu porunca pe care o primise, cu oștile pe care le avea, a intrat în Polonia cu dorința de a cerceta locul de concentrare a oștii polone.

<Multe localități sint prădate>.

(II,4) După această izbîndă, s-au întors teferi și sănătoși la Camenița, unde au făcut un popas de 15 zile. Din pricină că începuse iarna și pentru că regele Poloniei nu dădea nici un semn de viață, s-au pus pe drum și cu aproape 60 000 de prinși pe la sfîrșitul lunii au ajuns în Bugeac. După cum s-a arătat mai sus, această incursiune de pradă a fost raportată de Kaplan Ghirai la Poartă.

226 v. <Pustiirea ținuturilor venețiene de către valiul Bosniei, Mustafa pașa; Selim Ghirai, fiind bolnav și bătrîn, renunță la domnie; întronarea lui Devlet Ghirai>.
(II,9)

SCHIMBĂRI ÎN IERARHIA PORȚII

În a 17-a zi a acestei luni (regeb 1110)²⁷², zi de sîmbătă, Daltaban Mustafa pașa, mazilit din Bosnia, a fost numit vali de Rakka..., iar muhafizul de Bagdad, vizirul Cerchez Iusuf pașa, vali al Oceakovului...;

²⁷² 28 februarie 1699.

lui Cetrefilzade Iusuf paşa, mazilit din Timișoara, i s-a dat provincia Diarbekir...

<Ceremonia primirii hanului tătar Devlet Ghirai la Poartă. Drumul de întoarcere, pe Dunăre, prin Rusciuk, la 1 mai 1699, a ambasadorului (*balyos*) Angliei, care mijlocise tratativele de la Carlowitz și iernase la Belgrad>. 268 r. (II,17) (II,19)

EVENIMENTELE ANULUI 1111 ²⁷³

(II,22)

<Prezența sultanului la Adrianopol pentru primirea unui sol persan și întoarcerea sa la Istanbul>. 268 v.

Sangeacbeiul de Avlonia, Zeynel paşa, fiul răposatului arnăut Kaplan paşa, care a rămas vara trecută la paza și apărarea Timișoarei, a murit acolo. Din această cauză, în locul rămas liber, a fost numit fratele său mai mic, Hüseini bei. (II,23)

<Este respins de populație, care avusese de suferit de pe urma tatălui și a fratelui său. Pînă la urmă în Avlonia a fost numit Hudaverdi paşa, sangeacbei de Ianina.

Sosirea unui sol rus la Poartă. Descrierea călătoriei acestuia de la Azov la Istanbul și ceremonia primirii lui>. (269 r. (II,25)

În a 28-a zi a lunii (rebi I 1111) ²⁷⁴, într-o zi de miercuri, a avut loc o eclipsă de lună... (II,26)

Potrivit cu ultima înțelegere <la Carlowitz>, Camenița, luată de la padişah, fusese lăsată Poloniei. Pentru evacuarea și predarea acestei cetăți polonilor, a fost dată porunca necesară muhafizului vizir Kahraman paşa. Această poruncă odată sosită la cetate, Kahraman paşa a scos toate tunurile, munițiile și materialele ce se găseau în această fortăreață; scoțind și pe păzitorii cetății cu familiile lor, cu tot, a predat polonilor cheile cetății. Înainte de plecarea din Camenița, oștile noastre au luat de acolo tot ce aveau: merinde, avuție, vite, pînă și dulapurile, ușile și ferestrele caselor au fost scoase și încărcate în harabale. Și așa, cînd cei <ce plecau> din Camenița au pornit direct spre granița Moldovei, a avut loc o eclipsă de soare. Această întîmplare, sau fenomen, a avut o înfrîurire atît de mare asupra călătorilor, încît nu se poate explica. Țipetele și plîsetele femeilor și copiilor aminteau parcă de o caravană la judecata de apoi. Cu Țipete, vaiete și suspine, drumeții au coborît pe malul Nistrului, pînă la palanca Zwániec (*Isvance*) din fața Hotinului. Aici, după ce a fost așezat un pod de vase (*tonbaz*) peste fluviu, au trecut dincolo, pe pămîntul Moldovei, și au venit la cetatea Hotin (*Hotun*). După aceasta, Kahraman paşa a împărțit oastea locală și cea de poartă, tunurile și munițiile. O parte a fost trimisă la o cetate nouă de pe țărmurile Crimeei, alta la Bender și restul la cetatea Akkerman. Și așa, el a îndeplinit porunca primită.

<Sosirea și ceremonia primirii unor soli austriece și venețieni la Poartă>. 269 v. (II,27—33)

EVENIMENTELE ANULUI 1112 ²⁷⁵

270 r.

<Primirea unui sol rus la Poartă. Schimbări în ierarhia Porții. Întoarcerea solului austriac>. (II,37—41)

²⁷³ 29 iunie 1699—17 iunie 1700.

²⁷⁴ 23 septembrie 1699.

²⁷⁵ 18 iunie 1700—7 iunie 1701.

270 v.
(II,42) ... În a 13-a zi a lunii (ğemazi I 1112) ²⁷⁶, într-o zi de marți, domnul Moldovei, Nicolai bei ²⁷⁷, fiind mazilit, a fost adus la domnie unul cu numele de Constantin ²⁷⁸. Potrivit cu ceremonialul Porții, după ce a fost îmbrăcat cu cucă (*kuka*) și împodobit cu sorguci (*süpürge*), a fost onorat (*onur*) să se închine la picioarele înaltului tron de la *arzodası*.

276 r. (II,80–81) EVENIMENTELE ANULUI 1113 ²⁷⁹

<Sosirea și primirea unui ambasador al Rusiei>.

(II,82) PEDEPSIREA LUI GAZI GHIRAI

Pe când erau în curs tratativele cu Polonia, a fost pusă și condiția ca tătarii nogai, care locuiau în ținutul lui Hasan pașa ²⁸⁰ din Bugeac și apoi, cu timpul, se întinseseră pe pământurile Moldovei și în Polonia, să fie scoși de aici și așezați dincolo de apa Oceakovului, pe pământurile Crimeei. Dar Gazi Ghirai, fratele hanului Crimeei, care de doi ani se găsea între nogai, n-a ținut seamă de poruncile împărăției trimise în acest sens.

(II,86) <Chemat la Poartă chipurile să fie numit han al Crimeei, a fost închis>.

În a 11-a zi a lunii (ğemazi I 1113) ²⁸¹, marele imbrohor Kiblelizade Ali bei s-a întors din Crimeea. Acesta a făcut cunoscut că l-a găsit pe hanul Crimeei la Akkerman și după ce l-a îmbrăcat cu blană și l-a încins cu sabia trimisă de padișah, l-a împăcat cu nogaii adunați în Bugeac.

<Relațiile tătarilor cu Polonia și Rusia>.

281 r. (II,116) EVENIMENTELE ANULUI 1114 ²⁸²

(II,118) <Mazilirea marelui vizir Hüsein pașa și trimiterea sigiliului viziral lui Daltaban Mustafa pașa. Pregătiri pentru primirea unui sol rus>.

(II,119) AVANSĂRI ȘI SCHIMBĂRI ÎN IERARHIA ÎMPĂRĂȚIEI

<La 4 august 1702 are loc căftănirea marelui vizir nou numit ; beilerbeiul de Ineu, vistiernicul (*hazinedar*) Ibrahim pașa, a fost adus la beilerbeicul Rumeliei, iar în locul acestuia a fost numit vizirul Kandilgi Hüsein pașa ; ghedukli muferrika Mustafa aga a fost numit la beilicul sangeacului Kostendil.

(II,121) Spre a continua pacea și a întări prietenia între cele două împărății, la 21 septembrie (1 receb) a fost primit *Petrus Androvici Tolstoi* ²⁸³, ambasador extraordinar al țarului Petru I>.

²⁷⁶ 26 octombrie 1700.

²⁷⁷ Ms. Manissa : *Nikolas Voda* ; de fapt Antioh Cantemir (1695–1700).

²⁷⁸ Constantin Duca (1700–1703).

²⁷⁹ 8 iunie 1701 – 27 mai 1702.

²⁸⁰ În text : *Hasan pașa ilinde* (recte Halil pașa).

²⁸¹ 14 octombrie 1701.

²⁸² 28 mai 1702 – 16 mai 1703.

²⁸³ Contele Petr Andreievici Tolstoi (1645–1729).

MAZILIREA LUI DEVLET GHIRAI ȘI NUMIREA LUI HAGI SELIM GHIRAI A PATRA (II,122—123)
OARĂ LA HANATUL CRIMEEI

<Întărirea cetății Azov, cedată Rusiei, și pregătirile rușilor pentru ocuparea Crimeei, în ciuda tratatului de pace. Scrisoarea de protest a hanului Devlet Ghirai către noul mare vizir Daltaban pașa față de acțiunile rușilor în Ucraina, contrare tratatului de pace de la Carlowitz, unde n-a fost cheinat nici „măcar un tătar chior”>. 282 r. (II,124)

De aceea au fost trimise, în taină, scrisori de ațîțare atît hanului, cît și căpeteniilor tătare. Marele vizir, în scrisorile sale, dezvăluia țelurile Porții de a întreprinde o expediție împotriva Rusiei, după concentrarea oștii la Bender, în Moldova, pornindu-se împotriva Poloniei și de acolo urmînd să intre pe pămînturile rusești; apoi vizirul mai spunea: „și voi să vă pregătiți potrivit cu aceasta, tătarii din Crimeea și marii (*Ulu*) nogai și cei din Bugeac să vă uniți”.

<Marele muftiu și reis-ul efendi Rami Mehmed, socotind că pregătirile tainice ale marelui vizir sînt pentru ațîțarea „acelui tătar” și nefiind de acord cu acestea, obțin de la sultan mazilirea lui Devlet Ghirai>.

Dar Devlet Ghirai, mazilit din Crimeea, întocmi împreună cu căpeteniile tătare un raport și îl trimise la Adrianopol, spre a atrage atenția sultanului asupra pregătirilor rusești contrare păcii. Potrivit cu aceasta, trimise pe mîrzacii nogai, surghiuniți în Crimeea, cu 5 000 de ostași tătari din Crimeea, sub comanda fratelui său, calgai Saadet Ghirai, în Bugeac. Aceștia, după ce plecară din istmul Perekop (*Orkapı*) și traversară apa Oceakov, mai sus de fortăreața Toğan, cu caicele cazacilor *potkali*, coborîră prin trecătoarea *Koyun geçidi* a râului Bug (*Aksu*). Apoi, prin ghecetul Moianka, între Akkerman și Bender, intrară pe pămînturile din Bugeac. Îndată ce se adunară toți tătarii din Bugeac, ca și mai înainte, hotărîră împreună supunerea și ascultarea lor față de osmanlii. În raport se mai arăta călcarea a 12 sate, între cetățile Chilia și Ismail, luarea în captivitate a populației lor, prădarea averii și animalelor acestora; <aceștia> i-au jefuit și pe musulmanii întîlniți, au pus mîna pe lucrurile lor, le-au necinstit femeile și nu s-au dat în lături nici de la fetele mici. Cu prilejul aceastor întîmplări, au ieșit la iveală adevăratele țeluri ale nogailor și tătarilor din Bugeac. Pe de altă parte, numărul tîlharilor (*eşkırıya*) tătari adunați în Bugeac în scurt timp a depășit cifra de 10 000. (II,125) (II,126)

<Intențiile lor de a se întinde cît mai mult pe malurile Dunării, de a trece în Rumelia și a o călca pînă la Istanbul, de a-i nimici pe dregătorii și demnitarii otomani, de a-i ruina și a le necinsti familiile>.

În fața unei astfel de situații, Saadet Ghirai îndată se pregăti și în trei zile ajunse în Bugeac pe lîngă aceștia <de unde, deși Devlet Ghirai fusese mazilit, le chemă pe căpeteniile tătare>. Devlet Ghirai, cu aproape 500 de oameni, veni la Perekop <unde cu supușii săi protestă împotriva mazilirii sale de către Poartă> și făcu cunoscut că își menține mai departe unirea cu nogaii din Bugeac, dar că pe cei care nu vor veni <sub steagul său> îi va spînzura în fața porților lor. (II,127)

<În raport se arăta că s-au făcut mari pregătiri împotriva Rusiei, dar cu învoirea marelui vizir>.

Amenințat de sultan, față de toate acestea, bietul neghiob timpit (*ahmak*) de Daltaban a făcut o adunare cu demnitarii împărăției la conacul său, unde s-a hotărât ca beilerbeiul de Oceakov, vizirul Cerchez Iusuf pașa, care se găsea la paza Babadagului, să treacă imediat Dunărea pentru apărarea cetății Ismail. De asemenea, au obligat toate forțele din Oceakov și din Rumelia să se adune în cel mai scurt timp, sub comanda vizirului Iusuf pașa, în cetatea Ismail, spre a împiedica pe tătari să prade și să ruineze țărmurile Dunării. În legătură cu aceste hotărâri au fost trimise porunci vizirale (*buyruklar*) în partea dreaptă <a Rumeliei>, prin chehaiaua de capugii Veli aga, și în cea stângă, prin micul imbroglior Selim aga. Potrivit cu porunca primită, vizirul Cerchez Iusuf pașa, ridicându-se din Babadag, a venit la Tulcea pe malul Dunării. Dintr-un loc de aici unde fluviul se desparte în două brațe, de la Gîrla (*Kırta*) a trecut în partea de dincolo și apoi de pe malul fluviului a descins la Ismail. Aici, în fața țărmului, a așezat, de la un rîu la altul, șarampoaie, iar spatele a fost împrejmuțit cu un șanț; a făcut adăposturi în locurile potrivite și din loc în loc a poruncit să se facă redute, pe care a instalat cele 25 de tunuri șahi, aduse cu el. În scrisoarea trimisă la Adrianopol înștiințase să i se trimită oaste pe-destră. Potrivit cu această <cerere>, au fost trimiși acolo, din Istanbul, pe uscat, zăragibași Osman aga cu 16 companii, 2 000 de ieniceri, serdenghecidii, dintre călăreți, spahii și silahdari angajați cu cîte 4 aspri, cei cu solde mărite (*terakkili*) din Adrianopol, iar cu șăicile de pe Marea Neagră 300 de galioane (*kalyon*) de levinți, pe calea mării, la cetatea Oceakov. De asemenea s-a văzut de aproape tot ce este necesar cetăților Chilia, Akkerman, Bender și Oceakov. Spre o bună pază a tunurilor și spre a întâmpina atacul tătarilor, au luat măsuri de apărare și siguranță în împrejurimile cetăților. Vizirul Iusuf pașa l-a trimis pe chehaiaua sa cu o ceată de călăreți împotriva tătarilor prădalnici. În ciocnirea care a avut loc între cele două părți, tătarii au suferit înfrîngere, murind unul de la osmanlii și cam 30 de la tătari. După această luptă, forțele noastre unite s-au întors la locurile lor. Capugibași, trimis cu un firman pentru ridicarea lui Devlet Ghirai, a fost oprit de tătari, care după ce îi luară din mîini hrisovul (*hatt*), îl dezbrăcară pînă la izmene și apoi îl întoarseră <din drum>. Saadet Ghirai îi spuse anume acestui capugibași: „Noi sîntem mulțumiți de hanul nostru, dacă cineva mai vine la hanat îl vom uide”. Apoi mai adăugă: „Chiar dacă ar veni tatăl meu Selim Ghirai, tot l-aș omorî fără milă”. Toate acestea le arată și în raportul pe care l-a trimis <Porții>. Muhafîzul de Oceakov, Keçi Mehmed pașa, nu găsi altă cale pentru <a veni în ajutorul> acestui capugibași și al oamenilor săi ajunși în acest hal, decît să-i îmbrace și să-i expedieze la Adrianopol. După aceasta, s-a observat plecarea tătarilor din împrejurimile Ismailului direct spre Reni (*Tomarova*), Kartal și Prut. Semnalîndu-se că aceștia vor ataca pămînturile Țării Românești și Moldovei, spre a apăra țărilor beilor de aici, și spre a păzi granițele, au intrat mulți <oameni> sub porunca lui Iusuf pașa.

<Rușii caută să profite de răscoala tătarilor — spune autorul — și Poarta își concentrează forțele la Sinop și Trapezunt>.

282 v.

Slavă lui Allah că în această iarnă Dunărea n-a înghețat și astfel a fost împiedicată îndeplinirea planurilor tătărăști. Pe de altă parte, potrivit cu răscoala tătarilor împotriva poruncii sultanului (*huruc ale*)

s-sultan hükmüne), au fost răspîndite sentințe (*fetva*) pentru ca tătarii să fie uciși ca niște dușmani, deși sînt musulmani.

<Poarta cere mazilirea lui Devlet Ghirai și Saadet Ghirai, capii răutăților, și aducerea lui Selim Ghirai la hanat ; omorirea marelui vizir Mustafa pașa, care deschisese calea agresiunii tătărești.

În urma celor întîmplate, mulți dintre tătarii au rămas pe gînduri de ceea ce putea să urmeze. În acest timp, noul calgai Gazi Ghirai și nureddin sultan Kaplan Ghirai, și în urma lor hanul Hagi Selim Ghirai, cu aproape 1 000 de oșteni tătarii, veniră în tîrgul Ismail, unde se uniră cu vizirul Cerchez Iusuf pașa. Aceștia adresară scrisori căpeteniilor tătarilor din Crimeea, nogailor și celor din Bugeac, cerîndu-le supunere față de pađișah.

<Răspunsurile primite de la tătarii din Crimeea, care arată supunere față de hanul Hagi Selim Ghirai, aruncînd vina pe cei doi frați răzvrătiți>.

În timp ce în răspunsul venit din Bugeac se înștiința : „Chiar mai înainte noi am vrut să venim la poruncă, dar am nimerit în cercul lui calgai sultan, care în fruntea fiecăror 10 ostași de-ai noștri a pus cîte un caporal (*onbaș*) ; iar celor care au dorit să treacă de partea osmanliilor le-a luat din mîini avuțiile, zaherelele, apoi le-a ținut sub teroare, în diverse chipuri, familiile, iar pe cei pe care i-a prins, nu s-a dat în lături să-i omoare ; de aceea am întîrziat să intrăm în slujba osmanliilor”. La apropierea noului han al Crimeei, în timp ce Devlet Ghirai rămăsese singur în răzvrătirea sa, Saadet Ghirai, pe care îl trimisese în Buceag, se dezgustase de această situație. Zicîndu-le răufăcătorilor din jurul său : „tot ceea ce am așteptat de la Adrianopol, toate au ieșit pe dos, nu ne-a mai rămas nimic de făcut, situația noastră este disperată și halul nostru este de plîns”, i-a împins la disperare și deznădejde. Dacă pînă atunci aceștia scriau cuvinte tari, fără respect și pline de obrăznicie părinților lor, cînd situația s-a schimbat au început să scrie scrisori de pocăință, regretînd ceea ce făcuseră. Din pricina unor astfel de comportări, nogaii și tătarii din Bugeac și-au întors fețele de la aceștia. În primul rînd, fiii triburilor Orak și Azamet (*oğulları*), cei mai înaintați dintre beii nogailor, au făcut cunoscută supunerea față de noul han al Crimeei, după care s-au ridicat și l-au părăsit <pe Saadet Ghirai>. După aceștia și alți bei și mîrzaci s-au despărțit de el. În fața acestei situații, Saadet Ghirai... porunci slugilor rămase pe lîngă el să potcovească caii și să pregătească merinde pentru drum. După aceste pregătiri se retrase pe pămînturile căzăcești, dar negăsind aici liniște și siguranță, după puțin timp a fugit pe pămînturile Circaziei. Nureddin Kaplan Ghirai, însărcinat cu aproape 1 000 de oști din Bender ca să-l alunge, cînd află de trecerea lui în țara cerchezilor (*Cerkezistan*), renunță la urmărire, întorcîndu-se. Devlet Ghirai însă, îndată ce a fost înștiințat de pornirea forțelor otomane asupra sa și de sosirea tatălui său, făcut din nou han în Bugeac și de atașarea tătarilor bugeceni, nu mai avu răbdare, fugi și el cu aproape 50 de oameni din Perekop în Circazia..

<Uciderea marelui vizir Daltaban Mustafa pașa și numirea lui Rami Mehmed pașa ca prim sfetnic al sultanului ; schimbări în ierarhia Porții>.

(II,130)

La 1 şevval, vineri (1114) ²⁸⁴, a sosit ştirea că vizirul Spanakci (*Ispanakçi*), Ismail paşa, mazilit din Kandia, pe cînd pleca spre a lua în primire beilerbeilicul de Ineu, a murit la Tatarpazargic. Spre a nuse împrăştia garda sa, fiul său Burunsuz Mehmed bei, fiind cinstit cu paza Babadagului, a fost trimis îndată acolo...

Vineri, 8 (şevval) ²⁸⁵... Nişangiul vizir Abdullah paşa a fost adus la caimăcămia de Istanbul, vizirul Helvagi Iusuf paşa, mazilit de acolo, a fost numit la beilerbeilicul de Ineu, iar Ilci Ibrahim paşa la Sofia...

<Naşterea prinţului Ahmed sultan>.

Vineri, 22 (şevval 1114) ²⁸⁶, chehaiaua de capugii Veli aga, trimis la Babadag cu cetele de păzitori, se întoarse la Adrianopol şi se înfăţişă padişahului la Alayköşkü. El l-a înştiinţat <pe sultan> asupra unor evenimente <şi anume> că hanul Crimeei, Selim Ghirai han, abia sosit la cetatea Ismail, a trimis scrisori pentru adunarea tătarilor din Crimeea. Aceşti bei tătari spunînd : „Oare ce treabă este aceasta să ridicăm armele asupra musulmanilor? Noi sîntem supăraţi de aşa ceva”, îşi cereau iertare.

(II,132) <Sentinţa muftiului din Caffa pentru condamnarea partizanilor lui Devlet Ghirai, părăsirea lui de către tătari şi fuga sa cu 40—50 de oameni în Circazia>.

Nureddin Kaplan Ghirai sultan, cînd află despre aceasta, cu aproape 1 000 de ostaşi din Bender se puse pe urmele acestuia. După aceasta <spune Veli aga>, noul han, Hagi Ghirai sultan, a venit mai întîi la cetatea Chilia şi de acolo a înaintat cu iuţeală spre Crimeea. Apoi, s-a înţeles că Veli aga, după ce a mers încă un conac cu hanul mai sus numit, s-a întors la Adrianopol. Între timp, oştile noastre <turceşti> adunate la gurile Dunării, trecînd în ţinutul Bugeac, au luat în stăpînire satele tătăreşti, curmînd astfel această răscoală. Pentru acest serviciu important făcut de Veli aga, el a fost cinstit cu o blană de samur, care i-a încîntat inima.

(II,134) ^{283 r.} <Abuzurile lui Boşnak Kuşci Mustafa, viceguvernator în sangiacul Hertegovina, au împins la răscoală populaţia, care l-a ucis pe guvernator, pe fiul său şi pe oamenii lor>.

Odată sosită această ştire la Adrianopol, se dădu lui Dizdaroğlu Ahmed paşa, mazilit din Ineu, cîrmuirea şi oblăduirea sangeacului de mai sus.

(II,135)

EVENTIMENTELE ANULUI 1115 ²⁸⁷

(II,136) ^{283 v.} <Construirea unei fortăreţe noi, Yeni-Kale, lîngă cetatea Kerçi, de lîngă Marea de Azov. Situaţia din Marea Neagră; construirea unei flote ruseşti în Marea de Azov>.

În a 11-a zi a lunii (safer 1115) ²⁸⁸, luni, <numiri şi avansări în ierarhia Porţii>.

²⁸⁴ 18 februarie 1703.

²⁸⁵ 25 februarie 1703.

²⁸⁶ 11 martie 1703.

²⁸⁷ 17 mai 1703 — 5 mai 1704.

²⁸⁸ 26 iunie 1703.

Spre a cerceta unele fapte ale domniei Țării Românești (*Eflak beyliği*), voievodul acestei țări, Constantin <Brîncoveanu>, a fost adus la Adrianopol de către micul imbrohor Selim aga. După ce au fost discutate la înalta Poartă treburile acestui principat (*beylik*), în ziua următoare voievodul a fost poftit la divan. După ce a fost îmbrăcat cu cabaniță, căptușită cu blană de samur, și cucă, împodobită cu sorguși (*süpürge*), potrivit cu obiceiul, a fost luat de la spatele vizirilor și dus la arzodasi, unde <domnul român> s-a închinat la înaltul tron. Apoi, padișahul nostru ²⁸⁹ a îngăduit lui Constantin voievod să se întoarcă în țara sa. (II,137)

IZBUCNIREA RĂSCOALEI CĂRTURARILOR ȘI A OȘTII DIN ISTANBUL

Iureș asupra Adrianopolului. Detronarea sultanului Mustafa al II-lea și întronarea fratelui său Ahmed al III-lea. Mazilirea, surghiunirea și uciderea marelui muftiu Feizullah efendi. Întoarcerea noului împărat la Istanbul. Recrutări de oști de către sultanul Mustafa al II-lea, invitarea oștii de a depune jurământ ... (II,140–170)

<Emiterea unui firman din Adrianopol pentru recrutarea de pedestrași, călăreți și levinți>. 285 r. (II,171–174)

Înainte de această răscoală, au fost trimise firmane prin capugi-bașii Porții ca beilerbeiul Rumeliei, Hazineदार Ibrahim pașa, să vină cu oștile la Adrianopol, pentru paza Bugeacului, cu toate forțele sale permanente și cu oastea Rumeliei ...

<Aducerea lui Rami Mehmed pașa la comanda armatei>.

În a 21-a zi (ğemazi I 1115) ²⁹⁰, într-o zi de miercuri, marele amiral (*kapudan-ı derya*) Așçi Mehmed pașa s-a întors teafăr și sănătos la Istanbul din expediția pe Marea Neagră, împreună cu galioanele beilicului și cu flota împărăției. (II,201)

<Ceremonia primirii și căftănirii lui>. (II,202)

<Scrisoarea (*ılam*) hanului Crimeei, Hagi Selim Ghirai, din 2 martie 1704, despre violarea păcii de către „ghiaurul moscovit”; numirea vizirului Firari Seid Hasan pașa în Rumelia și ca serdar la Oeakov, cu oastea sa de poartă și cu oștile ținutului său>. 285 v. (II,211)

De asemenea, s-a dat firman și beilerbeiului de Oeakov, vizirul Cerchez Iusuf pașa, să păzească cu oastea sa de poartă și cu oștile ținutului său țărmurile Mării Negre, reparînd vechile cetăți și întărindu-le cu cîte 50 de paznici, cu levinți și fregate; i s-au mai trimis ilustre perunci ca, pînă la sosirea serdarului Hasan pașa, Iusuf pașa să iasă din cișlăua Babadagului și să facă o adunare. S-a mai hotărît ca pe lîngă aceasta să se trimită 50 de odăi de ieniceri. De asemenea, și al doilea vizir Küciük Osman pașa, al doilea amiral (*kapudan*), a fost însărcinat cu paza Mării Negre, dîndu-i-se 17 vase (*çekdiri*) și 19 galioane ale miriei, cu căpitanii lor cu tot. (II,212)

... <La 19 martie 1704>, sosi la Poarta împărătească știrea că unul dintre fiii fostului principe (*kiral*) al Transilvaniei, care era Rákóczyoğlu ²⁹¹, adunase pe lîngă el aproape 60 000 de ostași dintre maghiari și alți ghiauri 296 r.

²⁸⁹ Domnea încă Mustafa al III-lea.

²⁹⁰ 2 octombrie 1703.

²⁹¹ Francisc Rákóczy al II-lea, principe al Transilvaniei (1704–1711).

nemulțumiți de la serhat ; apoi, cu prilejul unei răzvrătiri din Polonia, a dat năvală cu oastea sa asupra Austriei, a ocupat Transilvania și cea mai mare parte din Ungaria de mijloc. La sosirea acestei știri la Poarta împărăției, au fost trimiși 500 de ostași (*nefer*) ieniceri la paza Belgradului și a Timișoarei.

<La 14 aprilie mubașirul Husein bei aduce tributul din Egipt și îl varsă la vistieria împărăției. Schimbări de funcții>.

296 r.
(II,213)

Muhafizul de Niș, Tellak Ali pașa, a fost trimis iarăși cu rang de vizir la paza Timișoarei.

EVENTIMENTELE ANULUI 1116²⁹²

<Numiri și maziliri în ierarhia Porții ; trimiterea flotei în Marea Neagră la 12 mai 1704. Vizirul Helvagi Iusuf aga, mazilit din Timișoara, a fost numit, în locul vizirului Eyüblü Hasan pașa, valiu de Diar-Bekir. Alte schimbări în ierarhia Porții>.

(II,218)

După ce ținutul Rumelia a fost acordat vizirului Delak Ali pașa, valiu de Timișoara , înaintașul acestuia, Firari Hasan pașa, a fost numit la paza Belgradului, iar predecesorul acestuia, Ceauszade Ciakirgi Hasan pașa, a fost numit la paza Timișoarei. Marele vizir Kalailî Koz Ahmed pașa a fost mazilit și surghiunit ...

297 r.
(II,220)

EVENTIMENTELE ANULUI 1117 ²⁹³

MĂRIREA, REPARAREA ȘI RESTAURAREA CETĂȚII BENDER

<Lupta polonilor împotriva noului lor rege, Iacob, și pregătirile rușilor pentru ocuparea cetății Camenița>.

.. Spre a nu lipsi părțile Mării Negre și ale Oceakovului de oști, potrivit cu arzul lui Meveli Mustafa aga, la 1 muharren (1117) ²⁹⁴, vizirul Cerchez Iusuf pașa, beilerbei de Oceakov, de la paza Babadagului a fost numit serasker în acele părți. Apoi a mers cu oastea sa de poartă, cu oștile ținutului său și cu cele ale Rumeliei pentru a mări și a repara cetatea Bender. Potrivit cu un hatt-i humaiun, el trebuia să apere acele părți de apariția dușmanului. În caz că moscovitul ar merge asupra Cameniței, atunci împreună cu hanul Crimeei, Gazi Ghirai han, și cu oastea tătărească să-l ajute pe leah. De asemenea o flotă împărătească a fost numită pentru Marea Neagră. De aceea, în a 20-a zi a lunii de mai sus ²⁹⁵, zi de joi, a avut loc ceremonia ieșirii capudanului Firenk Abdurrahman pașa, cu 19 vase (*cekdiri*) și 10 galioane, din arsenalul amiralității ... și la 24 ale lunii (18 mai), duminică, a pornit din Beşiktaş spre Marea Neagră ...

(II,221)

<Numiri și avansări în ierarhia Porții, la 10 februarie 1706>.

(II,227)

Vizirul Ceauszade Ciakirgi Hasan pașa a fost numit la Belgrad, iar vizirul Cerchez Iusuf pașa la Bender, cu oastea ținutului Silistra, <iar apoi la repararea cetății Oceakov>; vizirului Kiptî Ali pașa, ridicat din bostan-gibași, care a fost trei zile caimacam de Adrianopol, pe timpul detronării

297 v.

²⁹² 6 mai 1704 — 24 aprilie 1705.

²⁹³ 25 aprilie 1705 — 14 aprilie 1706.

²⁹⁴ 25 aprilie 1705 ; în text se dă data de 14 aprilie.

²⁹⁵ 14 mai 1705.

sultanului Mustafa, i s-a acordat ținutul (*eyalet*) Timișoara ²⁹⁶, iar înaintașul său Delak Ali pașa a fost numit beilerbei de Egipt.

<La 3 mai 1706 (1118, muharrem 19), marele vizir Baltagi Mehmed pașa a fost mazilit și înlocuit cu Ciorlu Ali pașa ; alte schimbări. (II,228)
(II, 229)

... Numan pașa a fost numit, iarăși, la Kandia, Hazinedar Ibrahim pașa la Eubeea (*Eğriboz*), în timp ce vizirul Ceauszade Ciakîrgi Hasan pașa a fost cu puțință să rămână iarăși la Belgrad, iar vizirul Cerchez Iusuf pașa să fie la Bender cu belicul Silistrei ...

La 7 mai 1706 (23 muharrem 1118) <trimiterea unei scrisori speciale la hanul Crimeei pentru expedierea flotei împărătești pe Marea Neagră> ; ... la 16 mai, simbătă, după ceremonialul de la Yalı-Köşkü care a avut loc în fața padișahului și a marelui vizir, toate vasele (*baștarde*), 17 *çektiri* și 4 galioane au trecut sub comanda marelui amiral Veli pașa și au pornit pe Marea Neagră spre locul de destinație.

La 4 septembrie 1706 (25 gemazi I 1118), zi de vineri, s-a întors de pe Marea Neagră flota împărătească cu vizirul Veli pașa, marele amiral. (II,231)

<Ceremonia primirii lui la Istanbul>.

EVENTIMENTELE ANULUI 1119 ²⁹⁷

299 r.
(II,234)

Între timp, pe la 16 septembrie 1707 (19 gemazi II), s-a răspîndit zvonul despre hăinia, în taină, a voievodului Moldovei, creștinul (*zimmi*) numit Antioh, fiul lui Cantemir ²⁹⁸, care făcuse o înțelegere cu rușii și polonii. În locul său a fost numit iarăși creștinul Mihail ²⁹⁹, care fusese mazilit de la voievodatul Moldovei. În prima zi a lunii regeb (1119)³⁰⁰, într-o zi de marți, acesta a fost chemat la Divanul împărătesc, unde potrivit cu obiceiul a fost căftănit (*hilat*), îmbrăcat cu cabaniță, căptușită cu blană de samur și catifea roșie, cu cucă, împodobită cu sorguci ; apoi, s-a închinat la picioarele înaltului tron, în fața padișahului, la arzodasi. (II,238)

EVENTIMENTELE ANULUI 1120 ³⁰¹

300 r.
(II,243)
(II,245)

<Schimbări în ierarhia Porții>.

În a 25-a zi a lunii regeb, miercuri ³⁰², sosi știrea despre moartea lui Hazinedar Ibrahim pașa, muhafiz de Belgrad ; în locul său a fost numit muhafizul de Timișoara, vizirul Kiptî Ali pașa, iar în locul acestuia a fost adus vizirul Ceauşoğlu Ciakîrgi Hasan pașa ... în a 3-a zi a lunii şaban ³⁰³.

²⁹⁶ Precizare care lipsește în ed. I. Parmaksızoglu a ms. I.K.S.M., Istanbul, fd. E. H. 1413, f. 223 v.

²⁹⁷ 4 aprilie 1707 — 22 martie 1708.

²⁹⁸ În text : *Büyük Kantemiroğlu'nun* ; Antioh Cantemir (1705—1707) primește firmanul de mazilire la Tighina și lasă caimaçam pe Iordache Ruset ; I. Parmaksızoglu îl confundă cu Dimitrie Cantemir (II, p. 238, p. 9).

²⁹⁹ În text : *Mihal* ; Mihail Racoviță (1707—1709, a doua oară).

³⁰⁰ 28 septembrie 1707.

³⁰¹ 23 martie 1708— 12 martie 1709.

³⁰² 10 septembrie 1708.

³⁰³ 18 octombrie 1708.

301 r. — v.

EVENIMENTELE ANULUI 1121 ³⁰⁴

(II,252) <La 21 iunie 1709 (12 rebi II) are loc o ceremonie pentru ieșirea flotei pe Marea Neagră ; fostul amiral Aşçi Hagi Mehmed paşa a fost trimis cu cinci galoane şi patru fregate în Marea Neagră pentru apărarea împotriva ruşilor>.

(II,253) ÎNFRÎNGEREA CRAIULUI SUEDEZ ŞI ACUIUREA SA ÎN IMPERIUL OTOMAN, LA BENDER

(II,254) <Carol al XII-lea, înfrînt la Poltava de oastea lui Petru I, a fugit cu restul oştii pînă în faţa cetăţii Oceakov. De aici a trecut cu caicele căzăceşti rîul Bug (*Aksu*) şi a cerut adăpost în Imperiul otoman. Muhafizul cetăţii, Sarı Abdurrahman paşa, ia măsuri pentru trecerea lor în partea Oceakovului, fiind însă îngrijorat că nu are permisiunea împărăţiei>.

A făcut cunoscut aceasta şi muhafizului de Bender, vizirul Cerchez Iusuf paşa, care, de asemenea, a înştiinţat Poarta împărăţiei. I s-a trimis firman prin care i se porunceşte să se dea din partea miriei, atît lui <Carol al XII-lea>, cît şi oştii sale, merinde şi băuturi şi să se construiască grajduri (*ahor*) la marginea cetăţii Bender ³⁰⁵. Apoi au fost numite şi trimise cu cinste şi onoruri steaguri împărăteşti la Bender.

<Se acordă cîte 500 de curuşi pe zi pentru întreţinerea oştii suedeze>.

În a 4-a zi a lui şaban (1121) ³⁰⁶, zi de marţi, a sosit de la Bender solul craiului suedez, care a fost poftit la divanul împărătesc, la ospăţ (*ziyafet*) ; potrivit cu obiceiul, a fost căftănit, apoi mergînd în urma vizirilor, s-a închinat în arzodasi la picioarele înaltului tron, prezentînd scrisoarea de supunere a craiului său. Solul, fără să aştepte mult la Istanbul, a fost întors cu o scrisoare împărătească şi trimis la rege cu un cal cu harnaşament drept dar.

(II,256) <Poarta îi satisface dorinţa, trimiţînd la Tighina oşti pentru paza lui : 1 000 de spahii, 1 000 de silahdari şi 1 500 de foşti spahii>.

De asemenea, ca loc de iernat (*kışlak*) pentru cei 500 de suedezi din 302 r. oastea craiului suedez, care aşteptau lîngă cetatea Bender, şi pentru cei 300 de cazaci supuşi acestuia, scăpaţi de urgia ţarului, s-au fixat nişte sate din Moldova. Dar beiful Moldovei, ghiaurul numit Mihail (*Mihal*) ³⁰⁷ cel afurisit, făcînd binefacere ghiaurilor, care sînt uniţi ³⁰⁸, a trimis în taină ştiri la ţarul Moscovei, zicîndu-i că este un bun prilej care nu trebuie pus la îndoială şi nu mai trebuie comentat. Acesta <ţarul>, a trimis îndată o ceată de ostaşi însărcinaţi să vadă şi să lovească pregătirile pentru iernare (*kışlakgi*) ; apoi, o oaste de diavoli s-a furişat într-o noapte şi i-a atacat pe aceştia. Muhafizul de Bender, Cerchez Iusuf paşa, înştiinţat de luarea în robie a suedezilor, trecerea prin sabie a întregii cete căzăceşti şi despre fuga apropiată a sus-numitului blestemat <Mihail Racoviţă> în partea moscovită, a trimis arz la Poarta împărăţiei. De aceea s-a trimis poruncă (*buyuruldu*), printr-un om, pentru aducerea imediată a celui nelegiuit

³⁰⁴ 13 martie 1709 — 1 martie 1710.

³⁰⁵ În satul Varniţa, la 7 km de Tighina.

³⁰⁶ 9 octombrie 1709.

³⁰⁷ Mihail Racoviţă.

³⁰⁸ În text : *Kufran-i nimet*.

la Bender. Trimisul mai fusese avertizat că în caz dacă <voievodul Moldovei> va face opoziție, să fie prins, legat și adus. În caz că nu se va opune, de îndată ce va sosi la Poartă trebuie închis. Iusuf pașa mai făcea cunoscut, în același arz, că dacă acel blestemat nu va fi mazilit și pedepsit așa cum merită și dacă va fi menținut la locul său, atunci va face hăinii tainice și răzvrătiri cu țarul Moscovei. Mihail voievod s-a supus poruncii trimise, venind la Bender, unde îndată a fost închis în cetate.

Atunci a fost dată poruncă de la împărăție și a fost trimis capugibași Uzun Iusuf pașa, care l-a adus pe afurisitul de mai sus <Mihail Racoviță> la Poartă, unde a fost închis la Yedikule. Apoi a fost numit ca voievod al Moldovei Nicolae³⁰⁹, fiul mai mare al marelui dragoman (*baştercuman*) al Divanului împărătesc, Iskerletoğlu Alexandru³¹⁰. În a 8-a zi a lunii de mai sus (șaban 1121)³¹¹, într-o zi de vineri, acesta a fost îmbrăcat în divanul împărătesc, potrivit cu obiceiul, cu o blană de samur, căptușită cu catifea roșie, cu cucă <împodobită> cu sorguci (*süpürge*); venind în urma vizirilor <la arzodasi>, s-a închinat la picioarele tronului și apoi a plecat îndată la locul său de stăpânire.

<Schimbări în ierarhia Porții>.

După moartea lui Sefer pașa, beilerbei de Bosnia, în locul său a fost numit vizirul Numan pașa, beilerbei de Ağriboz, iar în postul acestuia vizirul Ceașoğlu Ciakirgi Hasan pașa, muhafiz de Timișoara, și în ocul acestuia <a fost trimis> la Timișoara Boșnak Sarı Mustafa pașa, mutesarriful sangeacului Ianina. (II,257)

<La 14 ianuarie 1710 are loc primirea ambasadorului Rusiei la Divan. căftânirea lui și reînnoirea tratatului de pace (*ahılname*); se discută situația lui Carol al XII-lea la Bender, care la cererea țarului urma să se întoarcă în țara sa; drept cheltuieli de drum Poarta îi acordă 1 000 de galbeni, harnașamente cu diamante și 30 de cai, trimise cu Kogia Musa aga, numai ca să plece din Bender >.

EVENTIMENTELE ANULUI 1122³¹².

302 v.

(II,257)

Încheierea păcii cu Rusia împiedică ieșirea flotei pe Marea Neagră. (II,258)
Mazilirea marelui vizir Ciorlu Ali pașa și numirea lui Numan pașa în locul său. (II,260)

<La 17 iunie 1710, Ciorlu Ali pașa, potrivit cu porunca sultanului, a fost trimis la paza cetății Caffa>.

Acesta, după ce a mers cu oastea sa de poartă cea desăvârșită, a ajuns la cetatea Tulcea, de pe malul Dunării, iar pe cînd trecea această apă spre țîrgul Ismail, a fost ajuns din urmă de capugibași Dayızade Mustafa aga, trimis cu hatt-i șarif de la Poarta împărătească.

<Întors cu suita sa, a fost surghiunit în insula Mitilene; schimbări în ierarhia Porții: numirea lui Baltagi Mehmed pașa, beilerbei de Alep, ca mare vizir; întoarcerea flotei amiralului Mehmed pașa din Marea Neagră>. (II,263)

³⁰⁹ Nicolae Mavrocordat (1709–1710).

³¹⁰ Alexandru Mavrocordat.

³¹¹ 13 octombrie 1709.

³¹² 2 martie 1710–18 februarie 1711.

303 r. În a 17-a zi a lunii (şaban) ³¹³, zi de simbătă, au fost trimişi şi numiţi pentru paza serhatului Babadag 1 500 de ostaşi ieniceri, cu sansongibaşi ³¹⁴. Padişahul, care privea alaiurile de la ciftlicul vizirului decapitat, Kara Ibrahim paşa, în afară de Topkapı, l-a căftănit pe sansongibaşi cu 10 ciorbagii de sub comanda sa.

(II,264) <Sosirea hanului tătăresc Devlet Ghirai la Poartă, care face cunoscut că ţarul Moscovei, Petru, făcea mari pregătiri pentru război, întărindu-se pe uscat şi pe mare>.

De aceea, spre a cerceta adevărul, a fost trimis pentru ştiri, la cetatea Bender, chehaiaua de capugii Turk Mehmed aga, pe cînd era mic imbrohor. Acesta a aşteptat la Bender timp de aproape opt luni, dar iscoadele pe care le-a trimis în Rusia, la întoarcere n-au putut spune adevărul despre acele pregătiri ...

Mai sus-numitul neputînd afla nimic despre pregătirile ruşilor, a fost chemat la Istanbul, la 25 octombrie 1710, hanul Devlet Ghirai. După ce a fost ospătat bine şi căftănit, la 20 noiembrie 1710 a avut loc un mare Divan, unde Devlet Ghirai povesteşte cum ţarul Rusiei a călcat tratatul de pace din 1701, ocupînd nu numai Azovul, ci şi multe cetăţi din Ucraina: Kamenska, Samargik, Taygan, între riul Bug şi fluviul Nistru, unde îşi aşezase oşti.

303 v. ... De asemenea, <ţarul> a călcat pacea, ocupînd Raşcovul (*Raşkapu*) la o distanţă de opt ceasuri de Bender, şi apoi cetatea numită Istilin (*Istielein*) ³¹⁵, dinspre cetatea Hotin, cu partea din afară spre apa Nistrului şi cu faţa spre locul de reşedinţă a voievozilor Moldovei, tîrgul Iaşi, şi de acolo pînă la „palanca maghiară” (*macar palankası*) ³¹⁶. Toate acestea au fost ocupate împotriva tratatului de pace. Tot contra păcii moscovitul a trecut hotarul Imperiului otoman, la o cale de 48 de ceasuri maiîncoace, şi a răpit 300 de ostaşi suedezi, aşezaţi <în cişlă> pe malul rîului Bug, şi i-a trimis în ţara moscovită. Apoi, la trei luni după ce craiul suedez a venit şi a intrat în Bender, trimiţînd aproape 700 de suedezi din oastea sa pentru iernat la locul numit Cernăuţi (*Cernoviçe*) din ţara Moldova, pe cînd aceştia stăteau liniştiţi şi nepăsători, contrar condiţiilor tratatului de pace 6 000 de ostaşi moscoviţi au intrat în ţara Moldovei, atacîndu-i pe suedezi care iernau aici; unii au fost ucişi, iar alţii luaţi în captivitate ...

<Devlet Ghirai mai arăta că ţarul Rusiei, după ocuparea Ucrainei, unde se unise cu cazacii şi cu polonii, a aşezat oşti în cetatea Cameniţa, urmînd apoi să se întindă treptat în Moldova şi să intre în Imperiul otoman. Se hotărăşte expediţia împotriva Rusiei pe mare şi pe uscat, pentru care se fac pregătiri, recrutări de oşti etc.>.

(II,267)

SCHIMBĂRI ÎN POSTURILE DE COMANDĂ

Vizirul Cerchez Iusuf paşa, care de 15 ani era beilerbei de Oceakov, se deprinsese cu toate treburile de acolo, ţinuse piept duşmanilor asemenea zidului lui Alexandru cel Mare (*Sedd-i Iskender*) şi mai ales de trei ani încoace înzestrase Benderul cu o cetate mare. Deşi numele vitejiei sale forma

³¹³ 11 octombrie 1710.

³¹⁴ Căpitan de ieniceri.

³¹⁵ Snyatin (U.R.S.S.).

³¹⁶ Numită şi *Makareşt*.

subiect pentru o epopee, totuși măgarul de marele vizir, știindu-l dușman de moarte, a venit să-l miște din locul său. De această dată și hanul din Crimeea s-a plîns padișahului că acest Iusuf pașa n-ar prezenta suficientă încredere la acel hotar <Tighina>. De aceea a fost mazilit și închis în cetatea Kılburun. Locul acestuia a fost acordat vizirului Kara Mehmed pașa, beilerbei de Rumelia, numit și muhafizul cetății Bender . . . , înaintașul acestuia vizirul Arnavud Abdi pașa, de la paza Benderului, a fost mutat la paza Belgradului.

La 1 șevval (1122) ³¹⁷, duminică, are loc *bairam* <adică sărbătoare> la chioșcul Gülhane din grădina palatului <cu participarea lui Devlet Ghirai, care este căftănit>.

Pe voievodul Moldovei, Iskerletoğlu Nicolae <Mavrocordat>, hanul <tătar> l-a pîrit că nu este o slugă credincioasă a mării sale padișahului, deoarece nu și-a plecat capul în fața mării sale hanul și îl neglijase la unele onoruri.

Hanul a mai spus că acesta <Nicolae Mavrocordat> în anumite acțiuni poate să facă hăinie. Astfel, supărîndu-l pe padișah, acesta l-a mazilit și în locul său, la rugămintea <hanului>, a fost numit <Dimitrie Cantemir>, fiul fostului voievod al Moldovei <Constantin> Cantemir, care dăduse *rüşvet* ³¹⁸ marelui vizir. Și în zilele de bairam, pe cînd nu se obișnuia să fie Divan la palatul împărațesc, în a treia zi de bairam, zi de marți, numai de hatîrul hanului s-a convocat Divan special în cinstea unui ghiaur păcătos . . . (II,268)

Potrivit cu obiceiul, acesta <Dimitrie Cantemir> a fost îmbrăcat în cabaniță roșie, cu cucă împodobită cu sorguci (*sûpürge*) și apoi, după ce a pășit în urma vizirilor, a fost cinstit, în arzodasî, cu sărutarea mîinii împărațesti. După aceea a plecat la scaunul său de stăpînire.

Căftănirea și întoarcerea hanului tătar în Crimeea, pregătiri pentru expediția împotriva Rusiei; concentrări de oști la Oçakov, unde era muhafiz Izmirli İsmail pașa, și în părțile Crimeei, spre a împiedica înaintarea rușilor; închiderea ambasadurii Rusiei cu 70 de oameni la Yedikule; s-a mai dat firman ca, dacă oastea rusească va înainta spre părțile Dunării, atunci să se unească cu toții și s-o împiedice; Boşnak Sarî Ahmed pașa a fost numit la paza cetății Oçakov. 304 r.

EVENTIMENTELE ANULUI 1123 ³¹⁹

Plecarea marelui vizir <Baltagi Mehmed pașa> ca serdar în expediția împotriva rușilor. (II,270)

În a 19-a zi a lunii de mai sus (muharren 1123) ³²⁰, zi de luni, cortul marelui vizir a fost așezat în șesul Davud-Pașa . . . În a 22-a zi a lunii (muharrem) ³²¹, într-o zi de joi, oastea a ieșit <din Istanbul>, agaua de ieniceri Gürği Iusuf aga cu 75 de companii de ieniceri au arătat alai.

<Sultanul, care urmărește din Alay-Köşkü plecarea trupelor în expediție, trimite caftane pentru căpeteniile oștii expediționare. Sînt încărcate pe vase diverse tipuri de tunuri : balyemeze, kolonborne, havane, ca și zaherea și muniții. Toate acestea sînt trimise

³¹⁷ 23 noiembrie 1710.

³¹⁸ Mită dată unui demnitar sau funcționar.

³¹⁹ 19 februarie 1711 – 8 februarie 1712.

³²⁰ 9 martie 1711.

³²¹ 12 martie 1711.

pe Marea Neagră la cetatea Chilia, de unde urmau să fie transportate după trebuințele oștii împărătești. O altă parte a flotei otomane este îndreptată spre cetatea Azov. Primirea unui nou ambasador francez.»

În a 19-a zi (safer 1123) ³²², miercuri, marele amiral Mehmed pașa, însărcinat cu expediția pe Marea Neagră, a pornit cu <vase> *baştarde* pline cu 3 300 de levinți, cu 22 de *cektiri*, cu 27 de galioane avînd 16 000 de războinci, 60 de fregate cu cîte 80 de levinți, 101 corăbii numite *valik* etc., în total cu 360 de corăbii și 3 500 de levinți . . .

<După ce a trecut flota în revistă înaintea sultanului și a marelui vizir, la Yalı-Köşkü>, a pășit cu bucurie la Beşiktaş și fără să zăbovească și-au întins pînzele spre Marea Neagră.

În această zi pornește la Adrianopol și agaua de ieniceri Gürği Iusuf aga, care era în avangardă. În ziua următoare, joi, a ieșit din Davud-Pașa și s-a pus pe drum marele vizir cu oastea împărătească care așteptase la Adrianopol forțele Anatoliei și ale Rumeliei. Pînă la adunarea tuturor oștilor, potrivit cu mișcările dușmanului s-a luat hotărîrea să se continue drumul direct spre Bender.

<Sosirea padișahului în cortul marelui vizir și pierderea steagului împărătesc; participarea hanului din Crimeea la expediție>.

(II,273)

SOSIREA ȘTIRII PRIVIND ÎNFRÎNGEREA OȘTII (TABUR) MOSCOVITE

În a 18-a zi a lunii (ğemazi II 1123) ³²³, zi de luni, a sosit Osman aga, chehaiaua marelui vizir, cu telhisul ³²⁴ cu vestea plăcută prin care se arăta cum a fost învins și zdrobit craiul moscovit Petru, cu toată tabăra, la Prut, în Moldova. Totodată se arăta și încheierea păcii în condițiile cerute : înapoierea cetății Azov împărăției, dărîmarea cetăților Kamenka și Taigan . . . Aducătorul știrii a fost îmbrăcat cu blană de samur, iar în ziua următoare ridicat la rangul de mare imbrohor al împărăției. De bucurie, timp de cinci zile fără întrerupere au avut loc la Istanbul mari petreceri cu salve de tun. Prin capuchehaiaua de capugii Türk Mehmed aga, s-au trimis marelui vizir un hatt-i şerif, sorguci și blană cu două rînduri de caftane strălucitoare. Căpeteniilor oștii, vizirilor <li s-au trimis> blănuri ; beilerbeilor (*mirmiran*), emirilor și altor aiani, de asemenea, le-au fost trimise caftane (*hilat*). Un alt hatt-i şerif , două topuri de sorguci și blană au fost trimise mării sale hanului Devlet Ghirai, iar emirilor tătari numai caftane. Descrierea și povestirea acestei victorii am găsit potrivit să fie redată mai jos.

304 v.

La 23 ale lunii şaban (1123) ³²⁵, într-o zi de marți, după plata soldelor pe trimestrul IV (*lezez*), caimacamul marelui vizir, Celebi Mehmed pașa, îmbrăcat în blană de samur, a intrat cu vizirii la arz. În aceeași zi, Iskerletoğlu Nicolae <Mavrocordat>, invitat la Divanul împărătesc, a fost numit iarăși voievod al Moldovei ³²⁶. Potrivit cu obiceiul, după ce a fost îmbrăcat cu cabaniță, căptușită cu blană și catifea roșie, cucă împodobită cu sorugci

³²² 8 aprilie 1711.

³²³ 3 august 1711.

³²⁴ Raport prezentat de marele vizir sultanului.

³²⁵ 6 octombrie 1711.

³²⁶ A doua domnie (1711—1715).

(*sürpüğe*), i-a fost îngăduit să sărute covorul împărătesc. A fost sfătuit să-și stăpânească bine țara, să-și strângă rajaua împrăștiată, să vină de hac tilharilor (*eşkîya*) și să domnească cu dreptate. La 2 ale binecuvîntatului ramazan (1123) ³²⁷, într-o zi de miercuri, marele amiral Eğribozlu Mehmed pașa a venit cu vasele (*çekdirdi*) flotei împărătești și a intrat direct la arsenalul amiralității. (II,274)

Marele vizir <Baltagi> Mehmed pașa, la rîndul său, după ce a dat un cîștiu din soldele oștii la menzîlul numit *Koşnuce* ³²⁸ de la granița Moldovei, la 18 ale lunii șaban (1123) ³²⁹, zi de joi, a pornit și a trecut dincoace de Dunăre, în partea Isacei (*Isakci*). Pe cînd așteptau porunca împărătească, a sosit păzitorul de sofa, Osman efendi, cu un hatt-i humaniun care a fost înmînat marelui vizir. Prin acesta îl înștiința pe marele vizir să se întoarcă cu oastea la Adrianopol, de unde, după plata soldelor oștii pe două cîștiuri, pentru octombrie-noiembrie (*Kasım*), și după trecerea bairamului, să vină la Istanbul împreună cu hanul Crimeei. Pe cînd marele vizir înainta <prin Dobrogea și Rumelia> după porunca împărătească, au fost scoase 1 000 de poveri (*yük*) ³³⁰ din vistieria împărăției și trimise cu 60 de solaci (*solak*) la Adrianopol, pentru plata soldelor oștii.

MAZILIREA LUI BALTAGI MEHMED PAȘA ȘI NUMIREA LUI IUSUF PAȘA CA MARE VIZIR

<La început căftănit pentru victoria din Moldova, apoi învinuit de unele greșeli în expediția împotriva rușilor, marele vizir este surghiunit>.

În a 28-a zi a lunii (șevval 1123) ³³¹, într-o zi de miercuri, vizirul Veli pașa, valiu de Egipt, a fost mazilit și în locul său a fost numit muhafizul de Bender, vizirul Kara Mehmed pașa, beilerbei de Ocaikov. (II,276)

La 2 zilkade (1123) ³³², într-o zi de sîmbătă, padișahul l-a primit pe hanul Crimeei împreună cu marele vizir la Sofa-Köşkü. Cu ocazia acestei întîlniri, Devlet Ghirai, după ce a vorbit despre expediția împotriva rușilor, s-a plîns foarte mult de Baltagi Mehmed pașa, de chehaiua sa, Osman aga, și de scribul său (*mektupçu*), Ömer efendi. Așa, de pildă, a spus : „Această pace nu trebuia să se încheie astfel, nu m-au întrebat nimic și nici nu m-au chemat la sfat, dar de cîte ori veneam, punîndu-mă pe aceeași treaptă cu ghiaurii din Țara Românească și din Moldova, spuneau <în derîdere> : «a venit sau a plecat ghiaurul cu calpac !» Astfel de cuvinte <fiind> mereu pe limba și buzele lor, au ajuns și la urechile mele. Rămîne ca padișahul islamului, stăpînul înaltului Devlet, <să hotărască> pentru robul său care îl slujește și se închină, să vadă faptele lor”.

<Căftănirea lui Devlet Ghirai>.

³²⁷ 14 octombrie 1711.

³²⁸ I. Parmaksızoğlu a citit *Koşanca*; de fapt trebuie să fie Cojușna din Lăpușna.

³²⁹ 1 octombrie 1711.

³³⁰ 1 yük = 100 000 aspri.

³³¹ 9 decembrie 1711.

³³² 12 decembrie 1711.

IVIREA UNOR MOTIVE PENTRU UN NOU RĂZBOI CU RUSIA

(II,277) În acest timp, au sosit hîrtii (*kâğıd*) de la muhafizul de Bender, vizirul Izmirli Iusuf paşa, şi de la beiful Moldovei <Nicolae Mavrocordat>, în care arătau că ţarul Moscovei, deşi dorea pace, totuşi o călca mereu; nu renunţase la cazacii potkali şi zaporojeni (*baraboş*), nici la poloni. Țarul, după ce îşi aranjase oastea în Polonia, pe de o parte nu permitea întoarcerea craiului suedez, iar pe de alta intenţiona să înainteze asupra ţărilor islamice (*Memalik-i islamiye*). În arzul de mai sus se arăta că la sosirea primăverii ţarul va înainta cu o oaste mare asupra Imperiului otoman şi de data aceasta va pune stăpînire pe raiaua Țării Româneşti şi a Moldovei, va aduna oşti multe spre a-şi îndeplini planul.

<După descrierea situaţiei cetăţii Azov, se arată condiţiile tratatului turco-rus>.

Într-o scrisoare a craiului rus către generalul său, se spunea: „Craiul suedez trebuia să plece în ţara sa. Dar cum el n-a plecat şi aşteaptă încă lângă cetatea Bender, de aceea nici cetăţile Azov şi Taygan n-au fost predate”. Acesta <generalul>, la rîndul său, a trimis ştire la serascherul <Baltagi> Mehmed paşa, spunînd: „a sosit o scrisoare de la ţarul nostru că nu vom putea preda cetatea <Azov> pînă la plecarea craiului suedez de la Bender, iar pînă atunci, turcii trimişi pentru luarea în primire să fie ... musafirii noştri. După plecarea craiului suedez <din Bender> şi noi vom preda cetatea ...”

(II,278) <Ivaz paşa şi Mirza Mehmed aga au fost reţinuţi, cu 50 de ceauşi, pe lîngă generalul de Azov. Expediţia împotriva ruşilor şi plecarea lui Carol al XII-lea de la Bender. Problema reinnoirii tratatelor de pace lăsate pe seama marelui ruznamegi Abdul Kerim efendi>.

... Muhafizul, vizirul Izmirli Ismail paşa, a rămas cu aceeaşi sarcină, dar cu condiţia să fie şi valiul de Alep ...

(II,279) În această iarnă, pe ţărmurile Dunării fiind lipsă de zaherea, au fost numiţi cumpărători de cereale (*mubayaci*) de la Adrianopol pînă la Galaţi (*Goluz*), care să stringă 400 000 chile de făină, şi s-a dat poruncă să fie trimise la Istanbul cu galioane şi caice (*volik*) angajate cu plată.

<Închiderea şi omorirea lui Baltagi Mehmed paşa, în insula Lemnos, pentru greşeli comise în bătălia de pe Prut>.

În a 28-a zi a lunii de mai sus (zilkade 1123)³³³, într-o zi de joi, valiul Egiptului, vizirul Kara Mehmed paşa, sosit de la Bender, a fost îmbrăcat cu blană de samur în faţa marelui vizir ...

307 r.
(II,282)

DIN EVENIMENTELE ANULUI 1124³³⁴

... În ziua următoare (29 safer)³³⁵ au sosit scrisori de la muhafizul de Bender, vizirul Izmirli Ismail paşa. Acesta făcea arz la scara împărătească şi arăta că nefiind pericol de duşmani la acele hotare (*serhad*),

³³³ 7 ianuarie 1712.

³³⁴ 9 februarie 1712 — 27 ianuarie 1713.

³³⁵ 8 aprilie 1712.

nu mai era nevoie de pornirea expediției <împotriva rușilor>, ci trebuiau numai reparate cetăți ca Azov și Bender. După ce raportul a fost cercetat în palatul marelui vizir, a fost înștiințat padișahul că nu mai este nevoie de expediție. (II,283)

SARCINA LUI IZMIRLI ISMAIL PAȘA DE A-L DUCE PE REGELE SUEDEI ÎN ȚARA SA ȘI RENUNȚAREA LA ACEASTA

La început, muhafizul de Bender, Ismail pașa, a fost însărcinat să se ocupe de plecarea craiului suedez. Apoi, muhafizului de Bender, Izmirli Ismail pașa, numit în ținutul Oceakov, i-au fost date, pe lângă garda și oastea ținutului său, toată oastea Rumeliei și 10 000 de tătari cu <gagilgai> sultan. În același timp, a primit din vistieria împărăției, pentru cheltuieli de drum, 10 000 de guruși pentru <gagilgai> sultan, 100 000 de guruși pentru craiul suedez și încă 20 000 de guruși pentru el, Ismail pașa. Apoi, i s-au mai trimis slujitori (*şatır*) și îmbrăcăminte de gardă (*peik*). Cu trimiterea acestora la locul lor și ridicarea craiului suedez de la Bender a fost însărcinat, împreună cu Ismail pașa, și fostul ceașbași Türk Ahmed aga. În sfârșit, după expedierea acestuia <a regelui Suediei>, ei urmau să se întoarcă. S-a mai poruncit ca pînă la plecarea și întoarcerea acestei oști musulmane, beilerbeii Rumeliei, arnăutul Abdi pașa, să fie la paza Benderului...

<Greutăți cu privire la expedierea lui Carol al XII-lea din Bender, prin Polonia. Plecarea și întoarcerea flotei pe Marea Neagră. Hotărîri în vederea unui război cu Rusia. Mazilirea lui Iusuf pașa și numirea lui Suleiman pașa ca mare vizir. Plecarea sultanului la Adrianopol>. (II,286) (II,287)

Spre a-l duce pe craiul suedez, au fost însărcinați mai înainte aproape 50 000 de ostași turci și tătari, dar afară de aceștia și regele strînsese pentru el 10 000 de ostași cu plată. Apoi, toți aceștia au început să se adune lângă Bender.

<Dar tătarii lipcani (*lipka*) l-au anunțat pe țarul Rusiei, care a strîns mai mult de 100 000 de oșteni spre a împiedica trecerea regelui Suediei prin Polonia>.

Această situație a fost comunicată la Poartă și de muhafizul de Bender, vizirul Izmirli Ismail pașa, și de hanul Crimeei. Despre aceasta fiind întrebat și Türk Mehmed aga, el a răspuns: „... Trebuie să-l trimitem pe craiul suedez și să împiedicăm ocuparea Țării Românești și Moldovei căci altfel rușii vor înainta spre Istanbul, prezentînd un pericol pentru pămînturile otomane”.

La 11 şevval (1124)³³⁶, are loc o adunare la Revan-Köşkü, unde au fost citite rapoartele venite de la vizirul Izmirli Ismail pașa, muhafiz de Bender, de la hanul Crimeei, a fost ascultat Türk Ahmed aga, Salma Mehmed aga și Ahmed bei. Toate motivele pledau pentru o nouă expediție împotriva Rusiei și au fost date firmane ca la 21 martie toate oștile să fie la Adrianopol. (II,288)

<Sosirea unui sol polon la Adrianopol, unde a fost primit de marele vizir și de Iusuf aga; el roagă în numele regelui Frederic și al altora ca să nu treacă prin Polonia alîtea mii de turci și de tătari căci ei vor ruina țara>. (II,290) (II,291)

³³⁶ 11 noiembrie 1712.

(II 291) ... La 11 zilhiğge (1124) ³³⁷, zi de duminică, bairam, cînd sultanul s-a întors la palat a sosit un divan efendi de la hanul Crimeei. Acesta a înștiințat despre pregătirile pentru trimiterea craiului suedez. Pentru aceeași treabă, capugibași Kadi Halil aga a fost trimis cu o poruncă la hanul Crimeei, iar Türk Ahmed aga la Bender.

LUPTA DIN CAUZA ÎNCĂPĂȚINĂRII REGELUI SUEDEI DE A NU PLECA DIN BENDER, OMORÎREA UNOR OȘTENI, PRĂDAREA LUCRURILOR LUI ȘI ADUCEREA LUI LA ADRIANOPOL

În scrisoarea sa, trimisă printr-un slujitor, ceauș-bași Türk Ahmed aga înștiința cum mai sus-numitul rege nu voia să se întoarcă în țara sa. Acesta spunea : „Calea mea este închisă, plecarea cu un detașament de oaste otomană și tătară este stupidă, v-ați bucura să cad în mina dușmanului meu și să fiu ucis, ca eu să scap de acest chin, iar voi de a mai cheltui cu mine !”.

307 r. În această privință, după ce a avut loc un sfat, s-a găsit de cuviință ca regele Suediei să fie adus la Adrianopol și de aici să se ia măsuri de plecare. De aceea, capugibași Iazigi Iusuf aga și marele imbrohor Türk Mehmed aga au fost trimiși cu firman la Bender. Acestora li s-a poruncit drastic că dacă își va retrage cuvîntul și se va încăpățîna, atunci să fie ridicat și adus cu forța. Tot în acest sens, a fost trimis de asemenea un firman și muhafizului de Bender. Cînd au ajuns acolo cu oameni de încredere din partea hanului tătar și a lui Ismail pașa, Türk Ahmed aga a mers iarăși la rege și i-a explicat care este porunca împărătească. Dar cînd i-a spus că „firmanul este astfel și dacă nu te vei supune noi te ridicăm cu forța și te ducem”, atunci ghiaurul fără de credință <Carol al XII-lea> s-a apucat de luptă. Aceștia <turcii> fiind încă afară, i-au înconjurat casa și din ambele părți au pornit lupta. În sfîrșit, răzvrătindu-se și împotriva pașahului, a închis ușile casei sale, apoi și-a pus oastea în metereze, de unde au început să tragă o ploaie de gloanțe. Atunci, cei care erau afară, oastea de Bender, ienicerii și neamul tătăresc, au intrat în întărituri, unde și-au pus tunurile, și aproape șapte zile s-au luptat fără întrerupere. După ce au murit mulți oameni din ambele părți, i-au dat foc de afară casei sale și apoi au făcut iureș. Unii dintre luptătorii săi au fost trecuți prin sabie, iar alții au fost făcuți prizonieri. Un ienicer, care nu știa care este craiul suedez, și-a repezit sabia împotriva acestuia, tăindu-i degetele. Apoi, de îndată ce a strigat : „mina mea, eu sînt craiul”, a fost prins și scăpat de moarte. Restul suedezilor care luaseră parte la luptă au fost făcuți prizonieri. Din încăpăținare, ghiaurul fără de credință și-a vîrît sulița în burțile cailor trimiși mai înainte <ca dar> de pașah și de viziri, omorîndu-i, spre nu a cădea în mîinile altora. Restul din avuția sa a fost prădată și jefuită, iar pe locul casei sale a început să fluiera vîntul.

(II,293)

Cînd craiul de mai sus a fost adus în fața muhafizului de Bender, Ismail pașa, acesta l-a întrebat : „Dece nu te-ai supus poruncii împărătești și în această nenorocire ai făcut să piară atîția musulmani” ; el a răspuns rîzînd în hohote : „Așa a fost dorința lui Allah !”. După ce i s-a

³³⁷ 9 ianuarie 1713.

aranjat un loc de conac în cetate și s-a văzut de toate cele necesare, neascultarea și tot ce s-a întâmplat cu el au fost făcute arz la scara împărătească de către <Ismail pașa> împreună cu hanul tătar... Plîngîndu-se tare de hanul tătar și de Ismail pașa, spre a se cunoaște cine este adevăratul vinovat, capugibași Mustafa aga, numit mubașir, a fost trimis cu firman ca <regele Suediei> să fie pus într-o haraba și adus la Adrianopol. Apoi, potrivit unui firman, a fost predat lui Bodur Mustafa pașa, mazilit de la Silistra și adus la Dimotica (*Dimetoka*) și de acolo fiind dus la Timurtaş, în apropiere de Adrianopol, a fost așezat într-un ciftlic, unde, fiind considerat oaspete, i s-au dat merinde...

Atunci cînd padișahul l-a întrebat : „De ce nu te-ai supus poruncii?”, el a răspuns : „Hanul tătarese și Ismail pașa m-au pizmuit și m-au pus să fac contrariul, în timp ce eu sînt un rob supus al mării sale padișahului musulman și orice ați porunci, gîtul meu vă stă la dispoziție, porunca este a voastră, rog mii de scuze pentru iertarea păcatelor mele”. Într-adevăr, cele întîmplate erau o mare greșeală care păta onoarea împărăției, deoarece acest rege ceruse iertare, intrase pe pămîntul împărăției noastre și primise ocrotirea padișahului ! El trebuia să fie apărut pînă la întoarcerea în patria sa.

<Deși au fost cheltuite cu el în total 5 000 de pungi de aspri, totuși se impunea o atenție și mai mare>.

De aceea, Devlet Ghirai este mazilit și înlocuit cu Kaplan Ghirai, iar Ismail pașa surghiunit. Toată greșeala fusese a hanului Crimeei și a lui Ismail pașa, muhafiz de Bender, care prin măsurile lor proaste nu-și stăpîniseră oastea, ceea ce a pricinuit atîtea nenorociri; ei meritau o pedeapsă mai mare decît moartea. Dar, spre a împiedica fuga sau răzvrătirea hanului tătar, a fost invitat, sub pretextul unui sfat, la Adrianopol, pentru care i-a fost trimis un hatt-i humaiun prin imbrohorul Türk Mehmed aga. Acesta, după ce a ajuns, l-a ridicat din Bender și l-a adus în chip onorabil la Derbend-Köy, la un conac de Adrianopol...

<Pe baza unui hatt-i humaiun a fost dus la Galipole și, de aici, surghiunit în insula Chios (*Sakız adası*). În locul său a fost numit fratele său mai mic, Kaplan Ghirai, exilat în Rodos. Întîlnirea celor doi frați la Galipole, căftănirea lui Kaplan Ghirai, ca han, la palatul din Adrianopol>. (II,294)

În acest timp, vizirul arnăut Abdi pașa, beilerbei de Rumelia, fusese trimis la Bender, unde trebuia să cerceteze toate faptele lui Izmirli Ismail pașa și tot ce avea ca avere să fie luat la împărăție. <Acesta fiind exilat la Sinope>, la beilerbeilicul de Oçakov a fost adus, iarăși, Bodur Mustafa pașa.

EVENIMENTELE ANULUI 1125 ³³⁸

308 v.

<Problema trimeriei craiului suedez în țara sa; iertarea ambasadorului și demnitarilor ruși închiși la Yedi-Kule; schimbări în ierarhia Porții; trimiterea flotei pe Marea Neagră>. (II,295—296)

În a 24-a zi a lunii (ğemazi I 1125) ³³⁹, într-o zi de duminică, Alexandria (*İskenderiye*) din sangeacul Albania a fost acordată, cu un tui, (II,298)

³³⁸ 28 ianuarie 1713 — 16 ianuarie 1714.

³³⁹ 18 iunie 1713.

lui Damad Mehmed paşa, iar locul său a fost încredințat lui Boşniac Sarî
309 v. Mustafa paşa, mazilit a doua oară de la başdefterdarlicul din Timișoara...

(II,299) <Încheierea unui acord de 11 articole între Turcia și Rusia, în casa reisului efendi din Istanbul, unde a fost acceptat și un model de protocol>.

(II,300) ... Țarul de mai sus n-a respectat condițiile tratatului de pace și a așezat mereu oști în Polonia, lucru arătat de hanul Crimeei, de muhafizul de Bender, de păzitorii hotarelor împărăției și de micul imbrohor trimis pentru aceasta în Polonia. Când în casa reisului efendi Abdul-Kerim paşa au venit câțiva plenipotențieri ruși însărcinați cu încheierea tratatului de pace, acesta le-a spus: „Trebuie să luăm ca bază unele articole ale tratatului de pace încheiat pe malul râului Prut (*Purut*), care se deosebesc de articolele actului (*temessük*) lui Iusuf paşa”.

Din suretul actului încheiat în a 6-a zi a lunii ğemazi ül-ahîr 1123³⁴⁰ din anul Hegirei profetului, reiese că oștile musulmane s-au luptat cu ale țarului moscovit și, cu ajutorul lui Allah, țarul de mai sus a fost înfrînt cu toată oastea sa pe malul râului Prut. Atunci, țarul a cerut pace înaltului Devlet și cu permisiunea acestuia a fost încheiată în condițiile care s-au spus: predarea către înaltul Devlet a cetății Azov, cu tot pământul și dependențele sale, așa cum fusese mai înainte...

(II,303) <Condiții privind Polonia, Ucraina și Crimeea>.

Articolul 6: Conform vechiului tratat, care s-a încheiat la hotarul Moldovei, țarul Moscovei trebuia să dărîme două cetăți, Kamenka și Yeni-Kale, din strîmtoarea Iamoșra, dar acum condiția este ca nici dintr-o
(II,304) parte și nici dintr-alta să nu se zidească fortărețe și să se respecte pacea.

Articolul 7: ... De asemenea, și din partea țarului moscovit să nu mai fie zidite cetăți, fortărețe și pălânci și să se respecte condiția din tratatul care a fost încheiat între înaltul Devlet și Rusia pe malul râului Prut...

După aceea a fost reînnoit și întărit, în a 3-a zi a lunii ğemazi ül-ahîr din anul 1125³⁴¹. Suretul, după ce a fost sigilat, a fost trimis pentru două
(II,305) luni la țarul lor, spre ratificare. Deși au fost iarăși discuții pentru cetatea Hotin, în sfîrșit, cu ajutorul lui Allah, pacea a fost încheiată.

ZIDIREA FORTĂREȚEI HOTIN

După ce a fost încheiată pacea cu Rusia, a avut loc, iarăși, o adunare. Aici, de bucurie pentru pace, au spus:

Deoarece au fost adunate atîtea mii de oști musulmane și spre a nu fi cheltuieli în zadar, aruncate în vînt, au discutat și au văzut că este necesar să se facă o fortăreață mare pe locul vechii cetăți Hotin de pe pământul Moldovei. Sub acest pretext s-a găsit de cuviință ca, pe de o parte să fim stăpîinii unei fortărețe, iar pe de alta, cu oastea musulmană adunată acolo să fim gata totdeauna spre a pedepsi pe dușmanii credinței. De aceea toți cei pregătiți, cu gărzile și oștile ținuturilor lor, vizirii, miri-

³⁴⁰ 22 iulie 1711.

³⁴¹ 27 iunie 1713.

miranii și emirii, au fost angajați pentru zidirea cetății Hotin. A fost numit peste ei, ca serascher, și binanazîrî vizirul Kōse Halil pașa, beilerbei de Alep. Dar acesta, deoarece a mai pretins la rîndul său suma de 2 000 de pungi aspri, padișahul s-a supărat și l-a trimis la paza Belgradului. Înaintașului său, vizirului Kiptî Ali pașa, i-a fost dat ținutul Alep, iar beilerbeii de Anatolia a fost numit la paza Benderului; în timp ce muhafizul care era acolo, vizirul arnăut Abdi pașa, beilerbei de Rumelia, a fost numit serascher la clădirea <cetății> Hotin, mulți alții au fost numiți pe lângă el <Kaplan Ghirai han, beilerbei de Bosnia, Dizdaroğlu Boşniak 310 r. Sari Ahmed pașa etc.>.

Kaplan Ghirai, numit han al Crimeei, <după încheierea păcii cu țarul Rusiei> s-a ridicat din Adrianopol, întorcîndu-se la Hotin. . .

La 16 regeb (1125) ³⁴², zi de marți.

(II,307)

<Descrierea unor evenimente din Istanbul și acordarea de demnități>.

Lui Kara Mustafa pașa, mazilit din Basra, i s-a acordat ținutul Oeakov, iar înaintașul său Bodur Mustafa pașa, din pricina unor tiranii față de locuitori, a fost închis în cetatea Tulcea (*Tolçi*) de pe marginea schelei Dunării.

<La 21 octombrie 1713, după încheierea păcii cu Rusia, oștile s-au întors la Istanbul și lui Kaplan Ghirai, hanul Crimeei, i s-a trimis un firman>. (II,308)

Toate cetele de ostași însărcinați cu zidirea cetății Hotin, după ce au trecut coloană după coloană, alai după alai, prin fața padișahului, s-au adunat în tabăra serascherului Abdi pașa. Aceștia au așezat temelia cetății într-un ceas bun, au construit-o repede și au terminat-o într-un timp scurt. Înainte de zidirea cetății, au fost aleși pentru paza ei ieniceri, gebegii, tunari, chesonari, ostași egipteni și patru companii de spahii. Ei au primit zahereaua și munițiile necesare. Situația a fost înștiințată la Adrianopol, atît de Abdi pașa, cit și de hanul Crimeei. Pentru zelul depus și succesul obținut, s-au trimis, prin ceamașîrgibași Abdurrahman aga, sabie și caftan hanului Crimeei și serascherului Abdi pașa, în timp ce celorlalți viziri, beilerbei și bei, însărcinați cu lucrările de zidire la cetatea <Hotin>, li s-a dat permisiunea să se întoarcă la treaba lor. . . Vizirul Osman pașa, mazilit din ținutul Karaman, a fost adus la paza cetății Bender, avînd ca feudă (*arpatık*) sangeacul de Salonic. . .

Vizirului Arnăut Abdi pașa, care se găsea la paza cetății Hotin, i s-a adăugat și sarcina sangeacului Nicopol; Kumkapılı Kara Mustafa pașa a fost adus la beilerbeilicul de Rumelia, iar Bodur Mustafa pașa, care vegeta în cetatea Tulcea, la paza ținutului Timișoara. (II,310)

<Numiri și căftăniri, la 15 decembrie 1713>.

(II 311)

. . . La 16 dec. <1713/1125>, sîmbătă, vizirului de boltă (*Kubbe vezirlerinden*) Halvagi Iusuf pașa i-a fost acordată provincia Anatolia, în timp ce înaintașului său, vizirului Topal Iusuf pașa, care venise de la paza Benderului, i-a fost acordat ținutul Alep. . .

<Întoarcerea sultanului la Istanbul>.

310 v.

³⁴² 8 august 1713.

(II,312)

EVENIMENTELE ANULUI 1126 ³⁴³

(II,315)

La 30 martie <1714/1126, rebi I> a sosit arzul vizirului Arnavud Abdi paşa de la paza Hotinului; acesta înştiinţa că regele Poloniei Frederikos, contrar tratatului de pace, recruta oşti. Din această cauză au fost trimişi de îndată păzitori la cetatea Hotin...

(II,316)

311_v

... Lui Hüsein Ali paşa, mutasarrıf al sangeacului de Köstendil, i s-a dat sangeacul Nicopol, iar cu această ocazie înaintaşul său, vizirul Arnavud Abdi paşa, muhafız de Hotin, a fost mutat cu feudă (*arpalık*) în sangeacul Teke.

(II,317)

În a 21-a zi a lunii de mai sus (muharrem) ³⁴⁴, într-o zi de duminică, a sosit ştirea morţii vizirului Kandilgi Hüsein paşa, beilerbei de Hania, iar paşaua Haniei a fost dată lui Sirke Osman paşa de la paza Benderului, iar paza Benderului i s-a dat lui Damad Mehmed bei...

(II,319)

PLECAREA REGELUI SUEDEI

<Carol al XII-lea, care aştepta la Dimotica, a aflat prin iscoadele sale că drumurile sînt deschise şi nu va avea nimic de suferit din partea regilor Europei. De aceea a trimis un sol la Istanbul, spre a obţine permisia de plecare; căftănirea solului şi daruri bogate pentru rege: sabie cu diamante, 10 cai puternici>.

(II,320)

312 r.

În acest timp regele, care pornise la drum, coborîse la Ciömlek-Köy, la trei ceasuri înainte de Adrianopol; Mustafa aga l-a găsit în acest sat şi i-a prezentat darurile sale. Afară de capugibaşi Iusuf bei, numit mai înainte pe lingă el, au fost numiţi de asemenea pentru pază Abaza Kogia Mustafa paşa, dintre capugibaşii înaltei Curţi, şi turnagi Hasan aga din ogeacul ieniceresc; ţinîndu-se seama de însăşi părerea lui <a lui Carol al XII-lea>, l-au trecut prin Ţara Românească şi s-au angajat să-l ducă pînă la cetatea Bran (*Barin*), din strîmtoarea Rucăr (*Rukal*) de la graniţa dintre Ţara Românească şi Austria <Transilvania>. Şi pînă la localitatea aceea, s-au dat cheltuieli de drum din banii vistieriei împărăteşti (*miri*). Era un ghiaur foarte chibzuit. Înainte de a porni din Dimotica, el şi 15 căpitani de-ai săi şi-au pus cîte o barbă mare; apoi, pe cei aproape 1 500 de oameni pe care îi avea i-a împărţit în cinci cete şi în fiecare a repartizat cîte trei bărboşi, el însuşi ascunzîndu-se printre aceştia. Apoi, după ce a hotărît ca zilnic să fie numit cîte unul la buluc, a pornit la drum şi aşa au trecut prin Transilvania (*Erdel*) şi Ungaria, au ajuns la Buda şi de acolo la Viena (*Beç*). Într-o noapte s-a culcat şi nimeni n-a ştiut <unde>; însăşi oastea sa nu ştia în ce ceată (*buluc*) se afla. Companiile sale cînd ajungeau într-un loc, celor care îi întrebau, unii le spuneau: „regele nostru este în urmă”, iar alţii: „este înainte”. Astfel, a ajuns cu trei căpitani de-ai săi în ţara sa, de unde a sosit ştirea că s-a făcut mare veselie.

UCIDEREA DOMNULUI ŢĂRII ROMÂNEŞTI, CONSTANTIN (*KATIL-I EFLAK BEYİ KONSTANTIN*) ³⁴⁵

Fiind 26 de ani bei al Ţării Româneşti, se intitula rege (*kıral*) şi în numele său bătea monede. Pe ascuns şi în taină făcea unire şi înţelegere cu regii creştini şi în scurt timp plănuia să se răscole. De aceea, bleste-

³⁴³ 17 ianuarie 1714—6 ianuarie 1715.

³⁴⁴ 6 februarie 1714.

³⁴⁵ Constantin Brîncoveanu.

matul cu numele de Constantin a reușit să pună stăpânire asupra întregii țări; bănuia că asupra sa va fi numită oaste și de aceea, pentru a-și ascunde capul în siguranță, a zidit mănăstiri mari cît niște cetăți la capetele serhaturilor Țării Românești și în Ungaria <Transilvania>, în care și-a așezat avuția.

Deși se știa de hăinia sa, dar din cauza marilor cantități de aur trimise vizirilor, cu care era în legătură, aceștia mai închideau ochii. În orice caz, cu permisiunea lor, cu timpul, a devenit așa de puternic încît peste el nu se putea trece și nici nu era cu putință mazilirea și prinderea lui. Astfel, înainte de toate, cînd cu doi-trei ani în urmă țarul moscovit fusese înfrînt cu tabăra sa, deși la sosirea sa în Moldova <Brîncoveanu> îi trimisese în ajutor aproape 20 000 de oameni, în frunte cu ghiaurul prim spătar (*ispadabașî*)³⁴⁶, totuși și aceasta a fost trecută sub tăcere, iar el și-a văzut în liniște de treabă. După ce mai făcuse și alte hăinii de acest fel, desființarea sa a devenit una din datoriile importante <ale împărăției>. Acum însă, marele vizir³⁴⁷, fiind zelos și pornit împotriva credinței ghiaurilor, a făcut un plan bun pentru prinderea ghiaurului de mai sus și, în cele din urmă, cu ajutorul lui Allah, a reușit. Astfel, l-a chemat pe Abaza Koğia Mustafa aga, care fiind înainte chehaiaua (*kethuda*) răposatului vizir Cerchez Iusuf pașa, păzitorul cetății Bender, avea renumele de bun cunoscător al acelor părți, și i-a înmînat un firman. L-a însărcinat să asaneze sau să curețe apa Prut, spre a se putea transporta muniții la cetatea Hotin. Astfel, din locul în care riul de mai sus se varsă în Dunăre și pînă la hotarul Moldovei, trebuia în așa fel asanată și curățită, ca de pe ambele maluri să poată trece vase, iar salahorilor (*çerahor*) să li se dea dispoziția să taie pădurea de pe malul apei pe o lățime de 20 de coți (*serac*) în vederea asanării (*asanalık*). De asemenea, fusese trimis firman domnilor (*bey*) Moldovei și Țării Românești ca să trimită cîte 1 000 de raiale cu topoare (*baltak*). Cu un ceas mai înainte de plecarea mubașirului Mustafa aga, s-au adunat și au chibzuit ce trebuie să i se dea. Și iarăși, cînd Mustafa aga a venit la Poartă pentru a-și lua rămas bun, i-au spus în taină de această pregătire și că „scopul nostru, desigur, este mazilirea, închiderea și înfățișarea la Poartă a beifului Constantin”. Apoi, poruncindu-i-se, i-au mai zis: „În caz că se va încăpățîna și se va opune și nu se va preda, va trebui să lupte și în această situație el trebuie să fie ucis și tu ești liber să-l alegi în locul său <ca domn> pe boierul pe care îl vei dori”. Apoi, după ce i-au înmînat un firman, cu loc <alb> pentru nume, agaua de mai sus, ca un drumet harnic, ca să nu-și piardă timpul și să-și îndeplinească slujba, a mers cu alaiul său direct la palatul (*saray*) domnesc din București. Aici, <trecînd> din cameră în cameră, cînd a ajuns în sala divanului (*divanhane*), de la al treilea etaj, Allah cel prea înalt și glorios a ajutat ca ghiaurul de mai sus să fie găsit și împiedicat acolo. Cu mii de grații și binefaceri i-a ieșit în întîmpinare, zicînd: „bine ai venit” (*sefa geldin*), dar în loc de bunăvoință din partea lui Mustafa aga că și-a scos căciula, primul cuvînt al acestuia a fost: „Măria sa padișahul nostru cel plin de măreție te-a mazilit din domnie” (*beylikden*), și apoi i-a mai zis: „te-a cerut împreună cu familia ta la Poartă”. El, îndată, a zis: „Poftiți să

³⁴⁶ Toma Cantacuzino.

³⁴⁷ Damad Ali pașa (1713 – 1716).

beți cafeaua, șerbetul, răspuns nu am”. Dar casele Divanului său erau arhipline de ghiauri. Atunci, Mustafa aga, după ce a privit în jurul său, s-a adresat preoților, boierilor și notabililor (*ayian*) Țării Românești, zicându-le : „Padișahul nostru l-a cerut pe acesta viu de la voi. Într-o astfel de treabă dacă vă veți încăpățîna, la capătul graniței voastre așteaptă hanul Crimeei cu 100 000 de ostași tătari și 50 000 de ostași din Rumelia pe malul Dunării. Toți aceștia privesc încoace și așteaptă un semn ca să înainteze asupra voastră, atunci familiile voastre vor fi luate în robie, iar voi înșivă veți deveni hrană săbiilor”. Când le-a spus acestea, ei l-au prins pe beiful lor și l-au închis într-o odaie. În acel loc, în fața lui Mustafa aga stătea primul spătar Ștefan (*Istefan*) < Cantacuzino >, altul care fusese trimis în ajutorul moscovitului. Chemîndu-l pe acesta, i-a zis : „Padișahul nostru te-a numit bei al Țării Românești”. Apoi, după ce a scos de pe el blana de samur, iarăși a îmbrăcat-o. Și apoi a mai zis : „Brevetul (*berat*) tău împărătesc este gata, acum îl scot și ți-l dau, dar l-a cerut viu pe Constantin bei, cu toată familia, avuția și lucrurile sale; chiar în noaptea aceasta să fie scos din oraș, să pornească spre malul Dunării și să fie trecut dincolo”. Acesta însuși și populația țării s-au făcut chezași de sosirea mai sus-numitului teafăr și sănătos la Poartă „după dorința voastră”. Și astfel, cu ajutorul lui Allah, s-a îndeplinit o treabă grea într-un chip așa de ușor și astfel, pe această cale, voievodul Ștefan a ajuns domn (*hakim*) al Țării Românești. Prima sa grijă a fost desființarea adunăturii de cazaci, înființată de Constantin.

Făcînd ca telalii să strige : „Cine va fi găsit din cei 2 000 de ghiauri cazaci *sirke* <angajat> pe numele oștii blestematului de mai sus, să fie ucis”, ei au fugit cu toții.

În ziua următoare au predat lui Mustafa aga pe blestematul de mai sus, cu toată familia și avuția sa; așezîndu-i în harabale, i-au trimis cu un steag de oști (*bayrak asker*).

Și în a 3-a zi a lunii rebî ül-ahîr, într-o zi de sîmbătă (*şenbe*), din anul de mai sus arătat (1126)³⁴⁸, aducîndu-l la Istanbul, l-au închis, din porunca împărătească, la Yedikule, cu toată familia sa și cu aproape 200 de inși din suita sa. Lucrurile pe care le avea au fost trimise la defterdar efendi și luate în stăpînire pentru vistieria (*miri*) împărăției. În același timp, marele imbrohör *telhisi*³⁴⁹ Mehmed aga, însărcinat cu luarea și vînzarea avuției și proprietăților sale din Țara Românească, a plecat acolo și spre a da îmbrăcămîntea obișnuită domnului Ștefan, devenit bei în locul său, a fost trimis acolo Mostari Hagi Mehmed aga, ostaș din garda palatului (*haseki*), cu un caftan (*hilat*), cucă și sorguci (*süppürge*). Pentru prinderea și aducerea hainului de mai sus, lui Abaza Koğia Mustafa aga i s-a dat capugibașlicul.

După două luni, hainul de mai sus, fiind ridicat din Yedikule, a fost închis numai cu familia și rudele sale într-o casă specială, în ceardacul lui bostangibași, din grădina palatului, iar ceilalți din suita sa au fost aruncați în închisoarea (*zenđan*) amiralității. Timp de aproape două luni, (11,322) au intrat în vistieria împărăției aproape 1 000 de pungi de aspri proveniți

³⁴⁸ 18 aprilie 1714.

³⁴⁹ Cel care face rapoarte scurte la sultan.

din comoara și vânzarea lucrurilor și proprietăților sale ; spre a fi pildă și altora, în a 16-a zi a lui șaban (1126) ³⁵⁰, într-o zi de duminică, s-a dat o scrisoare împărătească de învoire ambasadorului craiului Suediei și apoi, în această zi, după divan, a fost decapitat el însuși <Constantin Brîncoveanu>, patru fii ai săi și bașboierii săi, la chioșcul de pe țărm (*Yalı-Köşkü*), sub privirea padișahului. Stîrvurile lor murdare au fost lăsate în fața porții palatului ³⁵¹ și apoi de acolo au fost aruncate în mare. Soția, fetele, familia sa, au fost surghiunite să locuiască la Brusa. Astfel și această nenorocire a fost înlăturată cu ușurință.

<Întoarcerea solului polon>.

... În a 27-a zi a lunii de mai sus (șaban 1126) ³⁵², într-o zi de joi, măriia sa padișahul a plecat din grădina amiralității la noul palat. În acea zi au venit Tevki Silahdar Gürği Ibrahim aga, Mehmed efendi și beiu de Bender, care, fiind numiți la fixarea graniței cu moscovitul, și-au îndeplinit slujba. Au fost căftăniți în grădina bucătarului (*aşçı-bağçesi*), în fața marelui vizir.

În a 4-a zi a lunii ramazan (1126) ³⁵³, zi de joi, după ce s-a dat permisiune împărătească ca solii moscoviți să se întoarcă în țara lor, s-a văzut de merindele lor. Spre a ajunge pînă la cetatea Kiev (*Kiuh*), de sub stăpînirea lor, și pînă la malul de dincoace a rîului Oceakov, a fost numit ca mubașir capugibași Sarikgi Mustafa aga. Și s-a hotărît ca de aici <Istanbul> ajungîndu-se la Bender, să se atașeze pe lîngă ei pentru pază, pînă la Kiev, și oastea cetății Bender ; aceasta fiind la o depărtare de 45 de conace de Istanbul, li s-au dat pe zi cîte 250 de guruși drept cheltuieli de drum, de aceea, au scos din vistierie 22,5 pungi de aspri și le-au predat lui Mustafa aga.

312 v.

<Numiri de demnitari și comandanți de cetăți>.

(II,323)

La 3 noiembrie 1714 (25 ramazan 1126), vizirului Arnavud Abdi pașa, beilerbei de Silistra, de la paza Hotinului, i s-a dat stăpînirea Egiptului ; iar ținutul Silistra <s-a dat> beilerbeiului de Rumelia, Boșnak Sarî Mustafa pașa, care, fiind la Hotin, a plecat la postul său.

EVENTIMENTELE ANULUI 1127 ³⁵⁴

(II,326)

<Pregătiri pentru expediția turcilor în Moreea împotriva venețienilor și schimbări de demnități>.

(II,328)

La 23 șevval ³⁵⁵, postul beilerbeiului de Alep, Divrikli Abdurrahman pașa, decedat la Istanbul, a fost dat lui Abaza Kogia Mustafa pașa, care avea ca feudă (*arpalık*) sangeacul Kaiseria și era la paza Benderului ; iar la paza cetății Bender, și cu feuda la Kaiseria, a fost numit Derviş pașa, surghiunit la cetatea Hotin.

(II,335)

³⁵⁰ 27 august 1714.

³⁵¹ În text : *Saray*, adică Topkapı-Sarayı.

³⁵² 7 septembrie 1714.

³⁵³ 13 septembrie 1714.

³⁵⁴ 7 ianuarie — 26 decembrie 1715.

³⁵⁵ 22 octombrie 1715.

(II,336)

DECAPITAREA LUI TÜRK MEHMED PAŞA

... Capugibaşi Suleiman aga i-a adus <lui Türk Mehmed aga> un firman de la împărăție, prin care se simula stăpînirea sangeacului Kaiseria și paza Benderului... , apoi a fost trimis cu un hatt-i şerif silahorul
 314 v. Küçük Ali, care i-a tăiat capul la Bender, și, aducîndu-l, l-a lăsat la Poarta împărătească.

(II,340)

DIN EVENIMENTELE ANULUI 1128 ³⁵⁶

Prima zi (*gurre*) din anul de mai sus, zi de vineri, cădea în a 16-a zi a lunii decembrie (*kianun evvel*)... În a 10-a zi ³⁵⁷, duminică, domnia (*beylik*) Moldovei i-a fost iarăși dată creștinului (*zimmi*) Mihail (*Mihal*) <Racoviță>, iar înaintașului său, beifului Iskerletoğlu Nicolae <Mavro-cordat>, i s-a acordat voievodatul Țării Românești. Și s-a dat poruncă ca înaintașul său, Ștefan (*Istevan*) <Cantacuzino>, să vină cu familia sa la Istanbul.

(II,341)

<Acordarea unor demnități și numirea unor comandanți de cetăți>.

În a 21-a zi a lunii (muharrem 1128) ³⁵⁸, într-o zi de joi, s-au închinat la picioarele înaltului tron, de la chioșcul din grădina palatului, cu solul venit de la padișahul Daghestanului, Mehmed han, și noul domn al Moldovei, Mihail bei, și solul Veneției, cu ocazia aducerii haraciului anual.

(II,342)

În a 29-a zi a lunii de mai sus (safer 1128) ³⁵⁹, zi de sîmbătă, beiful mazilit al Țării Românești, Ștefan voievod, cînd a venit la Istanbul, îndată ce a descins la casa sa din Fanar (*Fener*), a fost închis cu tatăl său în grădina palatului.

EXPEDIȚIA ÎMPĂRĂTEASCĂ

<Descrierea expediției din 1715 în Moreea împotriva venețienilor> ³⁶⁰.

(II,344)

ÎNCEPUTUL RĂZBOIULUI CU AUSTRIA

<După pierderea Moreei, Veneția îl atîță împotriva turcilor pe Carol al III-lea, împăratul Austriei. Sfătuit și de Eugeniu de Savoia, acesta concentrează la granițele otomane 400 000 de oameni>.

Potrivit cu planul său de pregătire, împăratul Carol trimite o scrisoare marelui vizir Ali pașa, în care arată că războiul purtat împotriva Veneției <de turci> este o încălcare a păcii. De aceea, nici el nu recunoaște pacea încheiată, ci se gîndește la înfrîngerea <turcilor> ca să ocupe, apoi,
 (II,345) nu numai Timișoara, ci și Belgradul. Tăcînd astfel, scrisoarea a fost trimisă capuchehaiei sale de la Poartă, care a predat-o marelui vizir. În a

³⁵⁶ 27 decembrie 1715 — 15 decembrie 1716.

³⁵⁷ 10 muharrem 1128 : 5 ianuarie 1716.

³⁵⁸ 16 ianuarie 1716.

³⁵⁹ 23 februarie 1716.

³⁶⁰ La această expediție participă și un detașament românesc, condus de paharnicul State Leurdeanu (cf. *Cronica expediției turcilor în Moreea 1715*..., atribuită lui Constantin Diichiți și publicată de Nicolae Iorga, București. 1913, XV+228 p.).

4-a zi a lunii ġemazi I (1128) ³⁶¹, zi de duminică, are loc un divan <în care se hotărăște războiul împotriva Austriei>. Au fost trimise porunci beiler-beilor și beilor din Anatolia și Rumelia să vină la Belgrad. Pe cînd marele vizir continua pregătirile, eu <autorul cronicii> i-am arătat că înainte de toate ne este necesară stăpînirea Porților de Fier de pe Dunăre și zidirea unei cetăți puternice în Timișoara. Această părere fiind primită, vizirul Cerchez Mehmed pașa, valiu de Belgrad, a fost însărcinat pentru această treabă, iar munițiile și cele necesare au fost trecute pe seama beiului Țării Românești. În ce privește zidirea cetății de mai sus, s-a găsit că este potrivit să fie pe locul unde fusese așezat cortul împărătesc al răposatului sultan, măriia sa Mustafa han, la întoarcerea din expediția împotriva lui Veterani (*Feterani*). Aceasta avusese loc după cucerirea Lugojului și a Sebeșului, după ce a coborît de pe drumul Mehadii pe malul Dunării, în partea de jos a riului Cerna (*Cirne*), care curge între Țara Românească și hotarul unguresc <Transilvania> și apoi se varsă în Dunăre, în apropiere de ruinele pălăncii Orșova (*Irșova*). Arnavud Hagi Halil pașa, însărcinat cu repararea cetății Niș, a fost numit, la rîndul său, la paza Belgradului.

<Pregătiri pentru expediție împotriva Austriei, plecarea din Adrianopol spre Belgrad; prin Marea Neagră au fost trimise pe Dunăre diverse corăbii: 5 kalite, 30 fregate, 7 volik, 5 *kangiabași*, sub comanda lui Mirza Mehmed aga>.

... După ce s-a emis un hatt-i șerif pentru omorîrea fostului voievod (II,346) al Țării Românești, Ștefan bei, împreună cu tatăl său, creștinul bătrîn (*koca*) Nicola, închiși mai înainte în grădina palatului, în a 17-a zi a lunii de mai sus (ġemazi II 1128) ³⁶², în noaptea de luni, după ce au fost strangu-lați la Saray-Burunu ³⁶³, capetele lor au fost trimise la scara împărătească de la Adrianopol, iar trupurile lor murdare au fost aruncate.

<Știri despre situația austrieilor>.

(II,347)

Căpitanul de tunari (*topçubaşı*) din Sibiu (*Sibin*), care a fugit din Transilvania și s-a onorat cu islamul, a spus: „Cu patru luni înainte de *takrirul* austrieilor, eu eram la Viena, unde am fost chiar la sfat cu bașvechilul cezarului austriac, care, fiind serascher, urma să vină la Varadin. Hertogul de *Parfiș* va da un ajutor de 800 de ostași austriacului; el însuși se pregătea să dea năvală asupra Belgradului, bașvechilul său asupra Timișoarei, iar generalul Palfi cu 10 000 de ostași era în ariergardă în ținutul Varadin...

<Pregătirile austrieilor de a-i lua prin surprindere pe otomani>, 315 v. speranța lor de a găsi Belgradul și Timișoara pustii... și apoi o aripă a oștii lor va înainta mai sus de Belgrad, direct spre Sofia, Filipopol (*Filibe*) și Salonic, iar o altă aripă are de gînd să înainteze prin Țara Românească și Moldova, de unde să treacă Dunărea la Rusciuk și apoi să meargă direct la Adrianopol.

<Despre sosirea unui Rákóczyoğlu din Franța în Imperiul otoman. În a 16-a zi a lunii ramazan (1128) ³⁶⁴ uciderea unei chehaiale și exilarea lui Sari Deli Mustafa în insula Lemnos>. (II,348)

³⁶¹ 26 aprilie 1716.

³⁶² 8 iunie 1716.

³⁶³ „Promontoriul palatului”.

³⁶⁴ 3 septembrie 1716.

(II,351) Îndată ce s-a auzit de venirea dușmanului asupra Timișoarei, au
 (II,352) fost numiți și trimiși 10 000 de ieniceri la Timișoara, înmînîndu-li-se cîte
 10 aspri de la pașa Brusei, cu condiția să fie de pază un an.

316 r. <Acordarea de demnități și numiri de comandanți>.

Ibșir Hasan pașa a fost adus la paza Porților de Fier, iar Kurd Mehmed pașa a fost numit la paza Timișoarei.

(II,353) INVAZIA GHIAURILOR ASUPRA CETĂȚII TIMIȘOARA

Başvechilul cezarului nemțesc, un necredincios blestemat, a găsit prilej de pradă și s-a întors cu harabale de tunuri, muniții și zaherea, luate de la noi. Apoi, după ce a așezat oastea austriacă în față, a trecut Dunărea pe la Varadin în cîmpia Pecika. De acolo peste podul așezat pe rîul Tisa a trecut pe partea Timișoarei.

Cînd a venit pe la mijlocul lunii ramazan (1128)³⁶⁵, a asediat cetatea Timișoara din patru părți și a împrejmuț-o cu un șanț mare și șarampoaie. După ce a trecut în cîmpia Bacika din fața Tisei aproape 100 000 din raialele Timișoarei: bătrîni neputincioși la lucru, femei cu copii, cu avuții, cu îmbrăcămintea și animalele lor, și-a ales dintre raialele sale ghiaure aproape 30 000 <de oameni> puternici potriviți pentru război; le-a pus pe cap șepci (*şapkalar*) și în miini săbii, pe unii i-a așezat în întărituri, iar pe alții i-a însărcinat să taie tufişuri și lemne spre a le așterne peste şanțurile cetății; după ce au cărat pămînt <pentru astuparea> acestora, au trecut peste ele tunurile, luptînd zi și noapte. Atunci musulmanii, care erau asediați, au scos prin poarta Uğrun un om îmbrăcat în haine de ghiaur și l-au trimis la marele vizir din Belgrad, să-i dea de știre. După ce au fost recrutați cîte 1 000 de ostași serdenghecidii dintre spahii și silahdari cu cîte 14 aspri <pe zi>, în prima zi a lunii şevval (1128)³⁶⁶, într-o zi de vineri, potrivit cu dorința sa, viziratul a fost acordat agalei de ieniceri Zileli Hüsein aga. Aceștia i-au fost atașați și numiți pentru ajutorarea Timișoarei și chiar în aceeași zi au plecat la Panciova. De asemenea, prin aianul oștii Mihter Iusuf aga au fost trimise ilustre porunci întărite, ca și măria sa hanul Kaplan Ghirai să ajungă o zi mai devreme, cu oastea de pe lingă el, în ajutorul Timișoarei. Însă Cerchez Mehmed pașa, deși construisese palanca Orșova, pe cînd o păzea, auzind de înfrîngerea turcilor la Varadin s-a speriat că ghiaurii vor veni și asupra sa. De aceea a dat foc cetății pe care o construisese cu însăși mîna sa și a trecut în partea Vidinului. S-a trimis firman acestuia să se adune cu toată oastea sa într-un loc cu Ibșir Hagi Hüsein aga și iarăși să treacă Dunărea în partea Orșovei; apoi, să ajungă împreună cu hanul tătăresc în ajutorarea Timișoarei. Măria sa hanul tătăresc, la rîndul său, după ce a trecut prin Moldova și Țara Românească, a venit cu Cerchez Mehmed pașa într-un loc apropiat de Orșova. Drumurile lor, care treceau prin palanca Mehadiei, au fost distruse de ghiaurii care se întăriseră aici, dînd foc pălăncii sale. Apoi,

³⁶⁵ Sfîrșitul lui august — începutul lui septembrie 1716.

³⁶⁶ 18 septembrie 1716.

au plecat din platoul (*yayla*) Helmaş (*Halinaş*) sub Yeni-Palanca. Acolo, l-au găsit ca muhafiz pe Kurd Mehmed paşa, care nu putea intra în Timişoara. Luînd un prins (*dil*), l-au întrebat despre Timişoara, iar el a spus : „Astăzi sînt 12 zile de cînd oastea nemţească a luat Timişoara prin capitulare (*vire*) şi cei care au ieşit dintr-însa au fost duşi şi lăsaţi sub Panciova. A avut loc un sfat, unde s-a spus : Nu se poate înainta, căci duşmanul a luat toate părţile noastre şi nici nu ne putem întoarce, deoarece duşmanul fără de credinţă, venit la Panciova, va ieşi asupra noastră şi nu vom putea rezista nici într-un fel. De aceea am văzut numai putinţa trecerii de la Yeni-Palanca spre Ihram, o localitate din faţă ». Cu cinci sau zece caice au trecut în partea <localităţii> Ihram şi cei mai mulţi au vîslit peste Dunăre.

Hüsein paşa, agă de ieniceri, a mers şi cu pericol de moarte a ajuns aproape de Timişoara. Dar a găsit-o ocupată şi cu şanţuri adînci şi lungi, în patru părţi, întărită cu şarampoaie, cu numeroase redute (*tabie*), metereze şi tunuri. Atunci au mers prin spatele fortăreţei interioare, pe un drum plin de păduri, pe unde nici pasărea nu zboară, dar mulţi au căzut cu caii lor în şanţ şi au fost ucişi de mîna ghiaurului ; de asemenea mulţi au murit ucişi de bătăile tunurilor şi puştilor ghiaure. S-au întors disperaţi şi au venit la Panciova, unde au arătat marelui vizir cele întîmplate. Acesta le-a dat învoire şi au trecut Dunărea în partea Belgradului şi au intrat în cetate. După aceea duşmanul a întetit asediul cetăţii, a început să tragă şi mai mult cu tunurile asupra cetăţii ; asediatorii rămaşi sub focul duşmanului, îndată ce au înţeles că nu vor veni apărătorii, în a 28-a zi a lui şevval (1128) ³⁶⁷, într-o zi de joi, au predat cetatea Timişoara prin capitulare (*vire*). Austriecii au dat celor din Timişoara harabale îndeajuns ca să iasă cu avuţia şi lucrurile lor din cetate, aşa cum acceptaseră. Aceştia, în număr de 6 000 de suflete, au fost duşi sub pază la Panciova, unde au fost lăsaţi. <Austriecii> găsind cetatea Panciova lăsată de noi pustie, au stăpînit-o, iar de aici s-au întins şi la Yeni-Palanca. Kürd Mehmed paşa neputînd să reziste, a predat cetatea prin capitulare, ieşind de aici şi trecînd în palanca Ihram.

În noaptea zilei de vineri, după ce s-a înnoptat, cînd cei din Timişoara au capitulat, eu, sârmanul autor, l-am visat pe măria sa profetul, care venea trist şi amărit din partea Rumeliei. Şi în a 9-a zi a lunii zil-kade (1128) ³⁶⁸, zi de duminică, a sosit la Adrianopol ştirea cu data capitulării Timişoarei. Neamul lui Muhammed a fost cuprins de amărăciune şi tristeţe, dar porunca este a lui Allah.

DIN EVENIMENTELE ANULUI 1129 ³⁶⁹
OMORÎREA LUI SARÎ AHMED PAŞA

317 r.
(II,356)

<Acordarea de demnităţi şi numiri de comandanţi de cetăţi>.

(II,357)

Ţinutul Alep a fost acordat vizirului Aşci Ibrahim paşa, iar predecesorul acestuia, Abaza Koğia Mustafa paşa, de la începutul primăverii trecute se afla la paza Brăilei.

³⁶⁷ 15 octombrie 1716.

³⁶⁸ 25 octombrie 1716.

³⁶⁹ 16 decembrie 1716 — 4 decembrie 1717.

După căderea Timișoarei, au venit asupra sa 3 000 de ghiauri sălbateci <trupe> de șoc (*dürünt, derrende*), iar el, la rîndul său, nu s-a supărat, ci a mers asupra lor. Cu ajutorul lui Allah cel preainalt i-a trecut pe toți prin sabie și cînd a sosit la Poarta împărăției vestea despre slujba sa, i s-a dat viziratul și a fost numit pașaua Hotinului. Înaintașul său, Damad Mehmed pașa, adus la Poartă, a fost numit *başdefterdar* cu rang de vizir; și predecesorul acestuia, vizirul Bakkaloğlu Sarî pașa, după ce a strîns 5 000 de ostași iuruci (*yürük*) cu plata din vistieria (*miri*) Salonicului, a fost numit la paza Porților de Fier (*Demir-Kapu*)...

(II,358) <Descrierea relațiilor dintre tătari, ruși și turci>.

Kaplan Ghirai, neputînd strînge doi tătari într-un loc, n-a fost în stare să plece în expediție și a fost cauza evidentă a pierderii cetății Timișoara...

<Situația tătarilor din Crimeea; criza pentru domnie; înlocuirea lui Selim Ghirai>.

Pe la finele lunii zilhiğge din anul trecut ³⁷⁰, bătrînii au găsit că este mai potrivit ca hanul Kara Devlet Ghirai, după ce a fost cinstit cu onorurile cuvenite, să fie însărcinat să meargă în Bugeac, fiind numit pentru paza Țării Românești.

(II,359) <Nesupunerea nogailor din Bugeac, numirea și călătînirea lui Saadet Ghirai, fiul lui Hagi Ghirai, așezat la Iampol>.

Ahmed aga din Lipova (*Lipveli*) a devenit agă de silahdari.

(II,360) Din pricina nepăsării și neglijenței fostului defterdar, Bakkaloğlu Sarî Mehmed pașa, însărcinat cu înscrierea urmașilor cuceritorilor (*evlad-i fatihan*) din Salonic, cetatea Timișoara a încăput în mîinile dușmanilor. De aceea, padișahul, miniat, a trimis un capugibași, care l-a închis în fortăreața Kavala.

317 v.

(II,361)

CAMPANIA ÎMPĂRĂTEASCĂ

<La 18 martie 1717 are loc înălțarea tuiului împărătesc pentru expediția împotriva Austriei; porunci beilerbeilor de Anatolia și Rumelia pentru adunarea oștilor la Adrianopol>.

La 12 (rebi II 1129) ³⁷¹, într-o zi de joi, s-a dat poruncă pentru plecarea celor 10 fregate noi de pe Marea Neagră pe Dunăre.

(II,362)

ÎNFRÎNGEREA FLOTEI AUSTRIECE PE DUNĂRE

La 16 (ğemazi I) ³⁷², zi de marți, a venit o scrisoare de la muhafizul de Belgrad, Sarî Mustafa pașa, care raporta: „De acolo <de la Varadin> au intrat cu caicele pe Dunăre și au venit pe riul Tisa și au descins pe uscat în fața cetății Tittel. Apoi s-au transportat cu harabale și animale la apa Timișoarei și de aici au trecut cu caicele spre cetatea Panciova...”

³⁷⁰ Pe la mijlocul lunii noiembrie 1716.

³⁷¹ 26 martie 1717.

³⁷² 28 aprilie 1717.

Și iarăși din această localitate a venit la Adrianopol cu scrisoare spătarul vizirului Cerchez Mehmed pașa, muhafiz de Orșova, care a arătat că „aproape 7 000 de ghiauri austrieci de șoc s-au adunat și s-au întărit într-o mănăstire vestită, în apropiere de palanca Mehadia, aflată pe drumul dintre Transilvania, Sebeș și Lugoj. În timp ce aceștia se străduiau să treacă spre părțile Ardealului, Sebeșului, Lugoșului și Timișoarei, vizirul de mai sus a trimis asupra lor spahii și silahdari dintre serdenghecidii; după ce și-a ales aproape 1 000 <de oameni> din ceata ostășească, a numit peste toți un comandant (*başbuğ*), pe agaua de spahii și serdenghecidii, Hasan aga. Ajutați de Allah, aceștia au mers într-o suflare și au asediat mănăstirea. Au dus o ceată de gazii pedestri asupra mănăstirii și când au strigat deodată „Mare-i Allah” și apoi au atacat cu toții, dușmanii credinței n-au putut să reziste și au ales fuga. Fiind, de asemenea, urmăriți din spate și atacați cu săbiile pînă la Sebeș și Lugoj, au fost nimiciți cu toții. Dintre ei au fost făcuți prizonieri primul lor general (*baş-general*), primul căpitan (*baş-kapudan*) și doi preoți vestiți. În același timp, au capturat <de la austrieci> 25 de tunuri, 7 tunuri șahi, muniții și pulbere. Cu acest prilej au făcut incursiune (*akın*) asupra munților Transilvaniei și după ce au încăput în mina lor mulți prizonieri, s-au întors victorioși, teferi și sănătoși la Orșova, unde i-au vîndut pe cei mai mulți dintre prizonierii aduși cu cîte 15 și 20 de guruși. . .

(II,363)

În acea zi au fost schimbate și posturile lui Ceașbași Kadi Halil aga și a lui silahdar aga Ahmed aga din Lipova (*Lipovalı*).

Anul trecut agaua de ieniceri, vizirul Bairaktar Hüsein aga <pașa>, după ce făcuse unele vitejii grosolane (*hoyrat*) lîngă Belgrad, a spus: „Pot ajuta cetatea Timișoara și pot împrăstia oastea austriacă care asediază cetatea”. Marele vizir Halil pașa, potrivit-se unor astfel de vorbe deșarte, l-a trimis, numindu-l căpetenie (*baş*) peste o astfel de oaste. Dar ce folos, acesta a fost înfrînt îndată și vicleșugul său nu era bun de nimic. De asemenea nici în Țara Romînească (*Eflak'ta*) nu făcuse nici o treabă... Găsind de cuviință că un astfel de om nenorocit n-are ce căuta în oastea împărătească, <l-au mazilit și l-au dat la paza cetății Bihke>...

NUMIREA LUI HALIL PAȘA CA SERDAR ÎN EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA UNGARIEI (II,364)

<Conăcirea oștii turcești la Sofia; trecerea austrieicilor pe podul de la Panciova, așezarea lor în satul Vișnița și împresurarea Belgradului; retragerea turcilor, în dezordine, la Semendria și apoi la Vidin.

Apoi, speriați, au început să se împrăstie spre Sofia, Filipopol, Galipol și Rodosto (*Tekirdağı*). Pe de altă parte, turcii părăseau pălăncile, orașele, tîrgurile și satele de pe malurile Dunării și fugeau drept spre Dobrogea și Anatolia. (II,365)

CĂDEREA CETĂȚII BELGRAD

(II,366)

<Lupta cu austrieicii lîngă satul Vișnița, apoi la Belgrad, așezarea unui pod lîngă satul Poruci³⁷³ de pe Dunăre>.

³⁷³ Insula Porcului lîngă Adakale.

(11,367) Potrivit instrucțiunilor date de capudanul Dunării, Ibrahim pașa, au fost trimise două corăbii cu foc asupra galioanelor de pe lângă podul de peste Dunăre; din cauza curenților, acestea au fost împinse în partea opusă, unde au luat foc și s-au scufundat. După aceasta, potrivit cu porunca dată de muhafizul Sarî Mustafa pașa, Ibrahim pașa a atacat cu flotila galioanele dușmanului; după o luptă de două ore au căzut aproape 300 de gazii și au fost uciși foarte mulți dușmani. Ibrahim pașa, după ce a pus mâna pe întăriturile austrieșilor din insula Porcului, a ocupat și insula. Dușmanul a încercat să atace de câteva ori, dar n-a avut nici o izbândă. În a 14-a zi a lui regeb (1129) ³⁷⁴, zi de joi, spre seară s-a dezlănțuit o furtună mare, care a smuls și a aruncat într-o parte podul ghiaurului de pe Dunăre, iar rămășițele au fost duse de apă...

(11,371) <Numiri și maziliri de demnitari>.

Lui Muhsinzade Abdullah aga i-a fost dat, ca vizirat, ținutul Alep, iar înaintașul său vizirul Cerchez Mehmed pașa, muhafizul Orșovei, a fost lăsat ca un nenorocit, deoarece timp de doi ani nu făcuse nici o treabă pentru împărăție. Așa, de pildă, pe când trebuia să apere cetatea Orșova de oștile ghiaure, el a evacuat-o și a trecut la Vidin. Pentru această vină i s-a luat tuiul și sangeacul, iar el a fost pedepsit, fiind închis la Vidin și apoi trimis de Mehmed pașa la Varna, iar avuția sa a fost luată pentru vistieria împărăției. În locul său <la paza Orșovei> a fost numit Arnavud Silahdar aga. De asemenea, a fost mazilit ceașbașul ordiei împărătești, Ahmed aga, din Lipova, iar în locul său a fost numit Arnavud Mehmed aga.

(11,372) În timp ce era în regiunea Yeni-Palanca, vizirul Bosniak Regeb pașa a fost înștiințat despre înfrângerea oștii musulmane lângă Belgrad; după cinci zile, a urmat pornirea împotriva sa a 12 000 de ghiauri călări din tabăra austriacă. De aceea, a început să se retragă treptat din fața forțelor austriece, a trecut prin partea de jos a cetăților Lugoj și Sebeș și a venit la palanca Mehadia. După ce a încărcat tunurile, munițiile și alte lucruri, pe care le-a descărcat la Orșova, și de acolo a trecut cu corăbiile dincolo, la Vidin, a început să se ocupe de apărarea acestei cetăți. În timp ce forțele dușmane din fața cărora s-a retras ocupau palanca Orșova, marele vizir cu vizirii, beilerbeii, beii și cu oștile lor îngrijeau de întărirea cetății Niș.

(11,373) EVENIMENTELE ANULUI 1130 ³⁷⁵

<Numirea unor comandanți în diverse cetăți din Rumelia>.

(11,374) ... Vizirul Ibşir Hagi Mustafa pașa, mazilit din Niș, a fost trimis la paza Hotinului, avînd ca feude (*arpalık*) sangeacurile Sparta (*Isparta*) și Hamid-ili; iar vizirul Abaza Mustafa pașa, mazilit de aici, a fost adus la sangeacul Nicopol și la paza Vidinului, în timp ce vizirul Muhsinzade Abdullah pașa, mazilit din Vidin, a primit firman să vină la Adrianopol. Muhafizul de Brăila, vizirul Mîrza Mehmed pașa, nefiind ostaș de carieră

³⁷⁴ 24 iunie 1717.

³⁷⁵ 5 decembrie 1717 — 23 noiembrie 1718.

n-a ținut seama de aceasta și <de aceea> i s-a ridicat rangul de vizir, tuiul și sangeacul au fost luate din minile sale și numele său a fost șters din condica pașalelor (*pașa defteri*)...

NUMIREA UNUI PRINCIPE (KIRAL) ÎN TRANSILVANIA

Împăratul Austriei, ajutat de statele europene, se întărise și prinsese mult curaj; apoi, din cauza atacurilor oștii austriece, și rezistența noastră slăbea mereu. Cu ocazia unui sfat care a avut loc în această privință, s-a ajuns la concluzia și s-a găsit de cuviință ca Rákóczyoğlu ³⁷⁶, care se aciuisse pe lângă regele Franței ³⁷⁷, să fie adus și numit principe al Transilvaniei. Potrivit cu aceasta, au făcut să ajungă în taină știri în Transilvania și Ungaria ca Rákóczyoğlu să fie trimis acolo spre a fi numit principe și ei au căutat, poate, să se despartă de conducerea Austriei. Îndată ce au sosit răspunsuri potrivite de la nemeșii și boierii din această regiune, de această dată s-a scris o scrisoare regelui Franței, prin care l-au rugat ca Rákóczyoğlu să fie trimis la Istanbul. În acest scop, a fost trimis în Franța, pe mare, capugibași Bahrî Mehmed aga. Ajuns la Toulon, Mehmed aga a așteptat acolo, iar scrisoarea pe care o avea a fost trimisă prin guvernatorul (*hakim*) aceluia ținut la regele Franței, în Paris, capitala Franței. Regele Franței, la rîndul său, a trimis știre împăratului Austriei și, după ce văzu că ar fi potrivit, acesta l-a trimis pe Rákóczyoğlu în chip onorabil la Poarta împărăției. Ajunși la Toulon, Rákóczyoğlu și Mehmed aga, (II,375) după o călătorie de patru luni pe mare, au sosit pe uscat la schela Galipole și apoi la Adrianopol. A fost conăcit, ca musafir, într-un conac din mahalaua Podul lui Mihail, unde i s-a oferit tot ce este necesar ca mîncare, băutură și i s-a făcut multă cinste. În a doua zi a lunii safer (1130) ³⁷⁸, a fost invitat și ospătat la Divanul împărătesc. Potrivit cu obiceiul, după ce a fost îmbrăcat cu cabaniță, blană de samur căptușită cu catifea roșie, s-a închinat la picioarele tronului împărătesc din arzodasî. Aici, s-au discutat pe rînd toate treburile legate de crăia sa și el a înțeles gîndurile padișahului. După ce s-au pregătit toate cele necesare pentru drum, au găsit că este potrivit să meargă în Transilvania prin Țara Românească. Dar pacea între înaltul Devlet și Austria nefiind încă încheiată, această treabă a rămas în taină.

<Numiri și maziliri în ierarhia Porții, la 20 ianuarie 1718>.

Lui Osman efendi din Kaiserie (*Kayserili*) i s-a acordat sangeac-beilicul de Nicopol, cu rangul de vizir, iar vizirul Ibsir Hagi Hasan pașa, mazilit de acolo, a fost numit muhafiz de Turnul (*Kule*) pentru a păzi țărmurile Dunării.

Campania împărătească și pornirea <expediției din Adrianopol>. (II,376)
Din cauza căderii Belgradului, flotila de pe Dunăre a încăput în mîna dușmanului..., dar au fost găsite încă 10 fregate la Rusciuk; în același timp au fost reparate 40 de șăici de pe Dunăre. (II, 378)

³⁷⁶ Francisc Rákóczy al II-lea (1704—1711).

³⁷⁷ Ludovic al XV-lea.

³⁷⁸ 5 ianuarie 1718.

- (11,379) În a 18-a zi a lunii (rebi I 1130) ³⁷⁹, zi de marți, au fost împărțite soldele oștii pe trimestrul II (*Recece*) și trimestrul III (*Reşen*). Pentru tratativele de pace începute cu Austria la Adrianopol, a fost chemat și ambasadorul Franței din Istanbul, cu speranța că va fi de folos. În acest sfat s-a văzut că după părerea sa Rákóczyoğlu trebuie să fie trimis neapărat în Transilvania și războiul trebuie să continue. Odată ce nu s-a văzut din partea sa nici un ajutor, a fost trimis iarăși la Istanbul.

320 v.
(11,383)

EVENIMENTELE ANULUI 1131 ³⁸⁰

<La 3 februarie 1719 au loc maziliri și numiri>.

... La paza cetății Hotin a fost numit vizirul arnăut Abdi pașa, mazilit din Rumelia, iar la paza Benderului vizirul Mirza Mehmed pașa, mutat de la Hotin. Derviş Mehmed pașa din Inegöl (*Inegöllü*), mazilit de la Bender, a fost adus la sangeacul Brusei...

- (11,384) <După 21 februarie 1719 (1 rebî II) s-a aflat de moartea regelui Suediei Carol al XII-lea, la asedierea cetății Friedburg (*Filardik*), din Danemarca, și urcarea pe tron a sorei sale, regina Cristina a X-a (*Kiriştine*)>.

Îndată ce a sosit știrea despre moartea lui Iskerletoğlu Ianachi ³⁸¹, voievodul Țării Românești, în locul său a fost numit și căftănit fratele său mai mare, domnul Nicolae (*Nikola bey*) <Mavrocordat>, care abia se întorsese din captivitate ³⁸².

<Interesul sultanului Ahmed al III-lea pentru lectură, cărți și zidirea unei biblioteci la palat>.

322 r.
(11,391–392)

EVENIMENTELE ANULUI 1132 ³⁸³

- 324 r. <Punerea în circulație a unor monede noi pe piață : zolata, bătută la Istanbul, se schimbă cu 80 de aspri ; cea împodobită, cu 40 de aspri>.

(11,408)

325 v.
(11,416)

EVENIMENTELE ANULUI 1133 ³⁸⁴

ÎNDREPTAREA ÎNREGISTRĂRII SERDENGHECIDILOR

Puțin mai înainte de aceasta, cînd oastea împărătească fusese înfrîntă în fața Varadinului, după moartea de erou a marelui vizir Fazıl Ali pașa, serdarul oștii de acolo, primul defterdar Bakkaloğlu Sarî Mehmed efendi s-a apucat de asedierea cetății Timișoara. În timp ce austriecii se îndreptau spre Belgrad, acesta <Sarî Mehmed efendi>, după ce a mers la Timișoara a strîns acolo 1 000 de ostași *dalkıncı* – serdenghecidii, dintre spahii și silahdari, cu cîte 25 de curuși bacșiș și cîte 15 aspri adaos la solde (*terakki*), cu condiția să aștepte acolo timp de un an. Astfel, după ce i-a

³⁷⁹ 19 februarie 1718.

³⁸⁰ 24 noiembrie 1718 – 13 noiembrie 1719.

³⁸¹ Ioan Mavrocordat (1716–1719).

³⁸² În 1716 a fost răpit de un escadron de cavalerie austriacă și dus la Sibiu.

³⁸³ 14 noiembrie 1719 – 1 noiembrie 1720.

³⁸⁴ 2 noiembrie 1720–21 octombrie 1721.

trecut pe aceștia cu corăbiile la Panciova, pe malul de dincolo, i-a trimis la Timișoara. Dar aceștia, în loc să intre în Timișoara, chiar înainte de a împresura fortăreața și de a angaja lupta cu forțele dușmanului, s-au întors înapoi, la Belgrad.

326 r.-v.

<Angajări și recrutări de oști, în alte condiții, în vederea războiului cu Austria ; răscoala oștii din Egipt și sfârșitul misiunii valiului Regeb pașa ; descrierea evenimentelor din Istanbul ; prezența unui sol uzbec ; scrisoarea țarului rus, Petru I, către sultanul Ahmed al III-lea, privind înălțarea în rang a ambasadorului (*elçi*) rus, care locuia la Galata. Lupta oștilor de ieniceri cu trupele locale din cetatea Niș ; beilerbeiul Rumeliei, Muhsinzade Abdullah pașa, muhafizul cetății, fiind apărător al oștii locale, a fost alungat de ieniceri și s-a retras la Alexinagi, de unde a fost trimis la paza Bosniei. La cererea vizirului Topal Osman pașa, beilerbeiul Rumeliei, a fost decapitat defterdarul de Niș de către bostangiul Deli Mustafa, deoarece ațitase oastea la rebeliune>.

(II.417)

(II.419.

(II.420)

CUPRINSUL

Introducere	5
I. Kiatip Celebi	25
<i>Fezleke-i tarih</i>	29
<i>Takvim et-Tevarih</i>	105
<i>Gihannüma</i>	109
<i>Gihannüma'nin Rumeli kısmı</i>	116
<i>Irşadi'lHayara ila tarihi-Yunan ve'n Nasara</i>	122
II. Solakzade Mehmed Hemdemi	125
<i>Tarih.</i>	126
III. Hasan Vegihi	166
<i>Tarih-i Vegihi</i>	168
IV. Mehmed Halifa	189
<i>Tarih-i gılmani</i>	190
V. Hagi Ali	203
<i>Kamaniçe seferine dair tarihçe</i>	205
VI. Müneğğimbaşl	231
<i>Sahaif ül-ahbar</i>	233
VII. Yusuf Nabi	276
<i>Fetihname-i Kamaniçe</i>	277
VIII. Silahdar Findıklılı Mehmed aga	287
<i>Silahdar tarihi</i>	290
<i>Nusretname</i>	421

Redactor: NEONILA PIATNISCHI

Tehnoredactor: PETRU BRUMĂ

*Bun de tipar 20 VIII 1974. Tiraaj 980. Hîrlie scris
I A 80% grad alb netratată, format 16/70 × 100 de
56 G/m². Coli tipar 34. Planşe 1. C.Z. pentru
biblioteci mari { 90 (496): 9 (498) „16:17”
 { 9 (498) „16:17” (0031)
C.Z. pentru biblioteci mici 90 (496): 9 (498)
 „16:17”*

Întreprinderea poligrafică Informația,
Str. Brezoianu nr. 23—25, București.
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

I.P. Informația c. 167